ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVESZETEK'

T Á R A.

KIADÓ SZERKESZTŐK

SCHEDEL ÉS VÖRÖSMARTY;

SZERKESZTŐ TÁRS

BAJZA.

1838. ELSŐ FÉLÉV.

PESTEN,

az Athenaeum' kiadó-hivatalában.

Hatvani utcza 594 sz

NEGYKEMÉT
VÁROS
KÖNYVTÁRA

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVESZETEK' TARA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 4. 1838.** **1. szám.**

Tartalom: Philosophiai vázolatok (*Tarczy Lajos*). — Éjfél (*...a ...r.*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*).

Philosophiai vázolatok.

I. EMBER.

A' növények' élete igen szabadtalan. A' föld' bizonyos minősége, a' nedv' menynyisége, a' lég' melege, egyenes befolyást gyakorolnak rájok; igen porhanyó földben nem képes erős állást venni, kevés eső által is felszakíttatván vagy kimosatván; felette szilárdban nem képes mély gyökeret verni 's így vagy el fog veszni, vagy csak igen silányan tengeni; víz' hiánya sorvadást, fölöslege rothadást okoz; a' hévmérséklet' túlságaiban, mellyek többnyire minden növényre nézve mások, elalszik vagy elfagy, nem levén képes önkényt helyezetét igazítni, a' fölösleget magától visszaűzni, a' hiányt magából kipótolni. — A' barom e' megköttetések alól ki van véve, önkénytes mozgása 's a' növényénél sokkal tökéletesb életmíve által. Ott hagyja a' helyet, hol tápláléka nincs, a' növényeket halomra döntő záporok elől biztos helyre vonúl, a' légnek, mellyben él, melegétől független hévmérséklettel bir, saját életmüve által a' fölösleg 's hiány kipótoltatván. Hanem mind ezen szabadsága mellett nincs kivéve a' világi (cosmicus), csillagi (sidericus), 's földi (tellúricus) befolyások alól. A' barom lényegesen ezen sympathiában él, saját természete úgy, mint részleges fejlődései kisebb nagyobb mértékben, azokkal összefüggenek. Hold' töltekor 's ujságakor kelt szárnyas állatok különböznek, bizonyos évszaki tojások állandóbbak; földrengés vagy tűzgömb-hullás rémitő zavarba hozza őket; azon csekély változásokat is, mellyeket a' légben foglalkozó vízáporok' leverődése okoz, többnyire megérzik stb. Már az ember, kinek egyetlen beljegye, lényege a' szabadság, ezen természeti hatalmak' nyomasztó befolyása alól ki van véve. Hold' alakja, akármi bujdosó' úgy nevezett uralkodása vagy üstökösök' feltünése, nem határoz ember fölött, az emberiség' története semmi összefüggésben nincs a' napországban tapasztalt változásokkal, szintúgy, mint az egyesek' története az égi jegyek' állásával. A' lélek az, melly az emberek' ezen felszabadulását kivívta. Mint az egész természet' ura, ha nem parancsolhat is az elemek' forrongásainak, de igenis képes az emberi életmü' minden egyes

tagjait összefogni, maga alá rendezni, hogy a' különben természeti lény csak általa határoztassék. Az ember lényegesen lelki való, 's ezért rajta mindennek, a' mi természeti, hátra kell lépni; épen azért magától érthető, hogy mint minden, úgy ezen függetlenség is csak lelkileg erős emberek' sajátja lehet, midőn a' lelkileg gyengék', silányak' egész életére csillagnak, 's egyéb illy neműeknek hatalmas befolyások van. Mint a' gyermekek, nem csak míg mint élődő növények, szülőik' emlőin függenek, hanem egész addig, míg az öntudatos lélek némi önállást nem vívott ki magának, azon nevezett külhatalmak' korlátai alatt élnek: épen így az első, az ő kifejtődésének bölcsőjében fekvő emberiség is. Az első emberiséget gyermeki korában a' természet' ölében aludni olly csendesen, olly szakadás nélkül azzal együtt élni látjuk, 's ezért a' csillagi jóslatok, císiók az emberiség' ezen korában birhattak némi jelentménynyel. Hanem a' hosszú, a' csendes és unalmas álmat, mindent összerázó fölébredés követte, — a' föleszmélt ember elszaggatta a' békókat, mellyek őt a' természethez csatolták, azzal, mellynek kebelén feküdt olly sok ezer éveken keresztül, most csatára kel, — nem hálátlanúl, mert ember köteleket, ha mézesek legyenek is, jótéteménynek nem tarthat. Az év 's nap' szakai változását korunkban csak gyengébbek, betegesek érzik meg, — a' nyavalygók, kikben épen ezért a' lélek sincs teljesen vidor erejében, a' nap' különböző szakaiban roszabbul érzik magokat; — az őrültek, kikben az öntudatos lélek lenyomva tartatik, a' nap' különböző részeiben, jelesen éjjel, iszonyú dühösek. Hanem egészséges emberekben alig van többé nyoma a' természettel összefüggésnek, 's a' szerint a' mint a' szabad lélek magát mélyebben megfogván szabadságát, azt mind inkább magáévá teszi, ezen egybefüggesztő lánczok, végre egészen elmállanak.

Nem tagadhatom, hogy kivált az éghajlat nagy befolyással bír az ember' képződésére. Hol a' természettől nem csikarhat ki az ember magának elegendő szabadságot, ott historiai tett nincsen. A' felső éjszakon 's az egyenlítő' égető homokjában lakó eszkimok 's négerek tán soha sem fognak bölcsőikből kibontakozhatni. (Egyébiránt, hogy minden nem függ az éghajlattól, mutatja Görögország' példája; — mi volt az hajdan 's mi most!) A' tájnak, mellyen él, minősége szinte sokat tesz az ember' fejtődésére nézve. A' nagy hegyekkel körül vett, egyéb részektől elzárt, folyam nélküli roppant síkságok, millyenek közép Ázsiában, közép Afrikában 's néhol Európában is láthatók, szinte mutatják, hogy ott az emberi élet' fejtődése is el van zárva. Itt nomadicus népzsiványok sátoroznak 's hajtják gulyáikat legelőkről legelőkre, a' földmivelésről semmit sem tudva. Illy nép öntötte el Európát a' nagy vándorláskor, illyenek voltak apáink, kik Volgától egész a' Dunáig belegeltették barmaikat 's itt a' más tájon egy kevéssé idomulván, némileg historiai néppé váltak, legalább gátjává Európának az ásiai elem, a' török' legyőzése ellen. — A' folyam-táj termékeny föld, 's már itt földmivelés, állandó lak, munka, így csata, pártoskodás, következőleg már historia is van. — A' tengerpart-tájakon a' föld nem termékeny, hanem sík tenger nyilik az ember előtt, melly őt tovább menni izgatja. Tenger összeköt, surlódásba hozza a' népeket 's épen nem választja el, mint Horácz éneklé. A' tenger által közlekedés terjeszté a' különböző földrészekre a' müveltséget; Pheniciának Spanyolországban, Görögországnak Italiában voltak gyarmatai, Europa' 's Afrika' partjain, így kis Ázsiában hajdan ugyan azon miveltségű nép lakott, 's lakni fog jövendőre bizonyosan, ha a' török despotismus — mert a' zsarnokság a' viruló mezőket is képes kopár földdé silányítni — saját honába Afrika' 's Ázsia' belsejébe visszanyomatik. — Minden népnek van bizonyos sajátsága, mellyet népszellemnek nevezhetünk, mellynek szinte hatása van az ember' fejtődésére. A' meddig csak a' népek' történetét felvihetni: látható az egyes nemzetek' ezen typusának állandósága. A' görög hitel, olasz alattomosság, franczia tűz, 's könnyelmüség, angol hidegvérüség, muszka rondaság, német csín mindenek előtt ismeretes. Így a' magyar gőg (tudjuk, hogy csak a' zsidóknak 's magyaroknak van saját istenök — magyarok' istene, izrael' istene). — Így vannak családi minőségek, mellyek nemzedékekről nemzedékekre szállanak, le-

gyen az talentum vagy bizonyos nyavalyák, idiosyncrasiak.

Nem tagadhatni, mondom, hogy mind ezen körülményeknek, van hatások az emberre, de nem általános, nem elhatározott, hanem ollyan, mellyet az öntudatos lélek saját czélja alá rendezhet, 's rendeltetése szerint idomíthat.

A' mint így a' kültermészettől függetlenné erősödhetik az ember lelki ereje által: épen így nincs ő alá vetve saját természetének. Vad szenvedély 's indulatok' egész csoportja az emberi cselekedetek' rugalmává levén, az ész uraságát el nem ismerő független hatalmakká válnak, kivált ha a' tartós szokás által azoknak zsarnoki kormánya alatt állás szinte kénytelenséggé keményült. Hanem a' rabszolgai élet' ezen túl vitt fokán sem kell az emberi lélek' bámulatos erejéről kétségbe esni; szilárdság, valódi akarat, 's ekkor nincs olly kemény, mi meg ne lágyulna, nincs olly láncz, mi össze nem törnék. Akármi elvetemült, az évek' hosszu során vad szenvedélynek áldozó, összeszedvén lelki erejét, meggyógyuland, azaz, az ész' uraságа alá fogja lényének azon határozatait, vagy oldalait is hajtani, mellyek darab időre külön vonúltak. Ez az ember' szabadsága, ebben mutatkozik ő, minden parányisága mellett is, végetlenűl nagyobbnak mint a' napországok' miliárdjai; e' pontban látszik leginkább az emberen némi szikrája az isteni mindenhatóságnak.

II. ELLENTÉTEL.

Onnan, hol élet 's boldogság van, az ellentétel, küzdés, csatázás nem hibázhatik. Nem czélom itt e' tételnek philosophiai bebizonyítását adni; maga a' philosophia, a' természeti 's szellemi világ' örök fogalmait ellentétel, dialectica, által fejti ki. Népszerűleg csak néhány példákban akarom azt kimutatni, mi jótékony hatása van annak az emberiségre. — Tudjuk, hogy minden anyagban két erő működik: a' vonszó és taszító; e' két erő' küzdése állítja elő a' materiát végetlen különféleségében. A' növényi 's állati élet nem egyéb mint szakadatlan küzdés a' halállal, az életerőnek a' vegytaniakkal csatázása; mihelyt a' csata megszűnik, megszűnik a' növény' 's állat' élete is. Az ember' élete nem egyéb, mint egy ellentétel' kifejtésének folyamata. A' gyermek még egységben él a' természettel; de a' már öntudatjára jutott ifjuban keledeznek a' remények, vágyok, ideálok — ellenében a' közvetlen egyenkéntiségnek, melly azon vágyakhoz alkalmazva nincs, — maga az ifju is a' készület' pályáján állván. Van-e ifju, ki jövendőjéről állásához képest nagyszerű terveket ne koholna? még pedig annál nagyszerűbbeket, minél több az erő, nagyobb az önérzet benne. Igaz, ritkán valósulnak e' tervek: de legalább a' személyre annyi befolyással bírnak, hogy ezt munkásságban tartják, a' mi itt fő dolog. Az ollyan ifju, ki apja' keresményéből eléléssel bíztatja magát, vagy alacsony módot p. o. lotteriát, vagyonos nőt, keres gazdagulására, nem férfi, lelketlen, szánandó lény, ki messze van méltóságos fogalmától, — az ollyan pedig, kiben a' nagyra törekvés ugyan nem hiányzik, hanem csak pium desiderium-ban, a' szükséges eszközök' használata nélkűl, valóban nevetséges *ex esti ὁδος βασιλεια προς την γεωμετριαν.* Munkásságában küzdésében, majd azon pontra jut a' személy, hogy a' jelen világ' szükségét elismeri, ebben magának 's munkásságának biztosító lételt szerez, 's így bizonyos életmódban valamivé levén, valódi jelennel 's objectiv értékkel bir. Ez a' férfi; küzdő azon helyezetben, melly létét biztosítja, még pedig testi szintúgy mint szellemi létét; nem csak kenyeret, gazdagságot kiván, hanem nagyobb kört munkásságának, becsületet, hírt. Ezen folyamot, mellyben az objectivitással, a' kitűzött egyes czélokkal, szakadatlanúl egyesül az ember; e' küzdés teszi a' férfiui kor' lényegét, melly utóbb az erők' gyöngülésével elfásulva, munkátlansággá válik, egyszersmind a' külső jelen érdekei elenyészvén. Ez az öregség, második gyermekség — másodszori pihenés a' természet' ölében. Ezért olly kietlen, olly szakasztott prosa a' vénkor; nap', fák', vizek', virágok' látására nem gerjed mennyei örömre, szerelmetlen, kiégett keble, előtte a' nap nem egyéb mint egy nagy test, mellynek átmérője ennyi vagy amannyi mérföld — a' fák jók kályhák' befűtésére — a' virágok ennyi vagy amannyi hímesek — 's a' víz jó mosdani. — Kérdezzük meg mimagunkat: lehet-e nyomasztóbb, leverőbb — mondhatnám ha-

lálszerűbb — a' szó' teljes értelmében vett nyugalomnál? pihenést ohajt 's örök nyúgalmat hosszu fáradalmai után a' küzdő, — eléri azt — 's boldog ezen elért nyugalomban? épen nem, az agyon unatkozás sokkal keserűbb a' legkeményebb munkánál, 's ha még erőt érez magában, bizonnyal ujra csatára kel a' magát visszavont küzdő, elhagyja a' béke' az örökös egyformaság' csak képzelt kéjeit, mert látja, hogy csak munkásságban, küzdésben, lehet boldogság; — azért csoda-e látni a' testi jóllét' özönében uszkáló számtalan dúsokat, kik valólag végetlenűl nyomorúbbak a' házról házra koldulgató 's csak alig tengő szegénynél. — Oh a' boldogságot ingyen sem a' vagyonhoz kötötte a' teremtő! — A' családi életben a' szerelem' bájkörében is szükséges az ellentétel; unalmas élet lehet az, mellyben a' nő mindig csak azt akarja a' mit a' férj javasol, és viszont; mellyben a' birtok' biztosságát egy kis gyöngéd féltés nem erőtleníti, mellyben nincsenek gyermekek, kik a' szülők' erőit munkásságra ingereljék. — Mint az ember', úgy az emberiség' élete sem lehet csaták nélkül: itt az elvek küzdenek egymással. — Van-e tudomány, mellyben pártok ne volnának, még azon tapasztalati tudományokban is, mellyek — úgy látszik — csak terjedelmök szerint változhatnak, vannak ellentételek, p. u. a' physicában máig is vannak atomisták, dynamisták, biologusok, — vannak Newton', Euler', Franklin', vagy Symmer' nézetéhez csatlakozók, 's könnyen belátja mindenki, hogy csak így fejlhetik ki az igazság. Annyival inkább kell illy küzdésnek lenni azon tudományban, melly leginkább csak minőleg, nem mennyileg változik, tudni illik a' philosophiában. Hány philosophiai rendszer taníttatik az emberiség' iskoláiban, — hány csak egy egyetemben a' németföldön, 's bár tudjuk, hogy Thales óta az időben egymás után előljövő philosophiai rendszerek szinte haladásban voltak, mindig mélyebben fogván fel az igazságot, úgy hogy az empirismus például 's scepticismus többé nem korunkba illők, lehet-e még is tagadni Herbartnak vagy Benekének jótékony hatását az igazságnak kitűntetésére nézve, — lehet-e annyival inkább az idealismus, vagy a' természetésztan' különböző iskoláinak egymással csatázásait? Csak ott, hol ezen ellentételben álló rendszerek szabadon taníttathatnak, lehet méltólag a' philosophiának a' népre hatását várni; ám kiáltsanak az ellenkezők atheismust, pantheismust, obscurantismust 's illy neműeket az új rendszer ellen, a' félreértés' elháritása, a' megtámadók' felvilágosítása kifejti az igazságot. Volna-e hazánkban is valami ohajthatóbb 's jótékonyabb, minthogy a' philosopiának többféle rendszerei lennének ismeretesek a' haza' reményei előtt, 's lehet-e szomorúbb 's kétségbeejtőbb azon hitnél, hogy a' philosophiai világ, több mint fél század alatt semmit nem haladt 's egyben vagy másban elérte ne továbbját? — Az emberiség' polgári életét a' történetek adják elő, 's nem a' küzdés' folytonos harczát látjuk-e ezekben; nem láthatni-e a' véres nyomokat, egyes elveknek kivivásáért? Semmi tanácskozás, annyival kevésbbé lehet ellentétel nélkül a' törvényhozó test' tanácskozása; azért lehet-e képtelennek tartani azon rendszerezett oppositioi testületet, melly némelly országokban divatozik, hiszen épen nem az a' czélja, nem szabad azon czéljának lenni ezen rendszeres oppositionak, hogy a' kormány' kivánsága elessék, hanem hogy a' dolog minden oldalról kivilágosíttatván, az 's úgy fogadtassék el a' mi 's a' mint a' közjóllétre nézve legczélszerűbb.

E' szerint világos levén, hogy nincs kör, vagy viszony az életben, mellyben ellentétel helyet nem foglalna, higyük el, hogy az magunkra szintúgy, mint a' közjóra nézve, egyáltalában szükséges; — a' küzdés élet, a' nyugalom halál, 's a' melly nép örök nyugalomban él, az vagy gyermek, vagy agg; amaz boldogabb, mert életre számolhat, emez csak sírjába temetkezni készüljön.

Tarczy Lajos.

É j f é l.

Sürűen húlla a' hópehely a' kis, puszta utczában. Néhány ember iparkodva lépdelt, hogy a' fűlt kályhánál védelmet leljen a' decemberi hideg ellen.

Tizenegy óra elmult.

Egy szép termetű fiatal leány, kinek idomai a' feszesen körülhúzott shawl alól kitűnők valának, gyorsan és könnyű léptek-

kel ment az utczán végig. Néha néha nyugtalan mozgást tön 's tört szavak jöttek ki görcsösen zárt, halaványajkain. Majd előre szaladt; majd megálla; őrültnek lehete tartani.

Most elére a' hídhoz, a' sűrűbben hulló hó fehér szőnyeggel takará a' földet, 's az éjszaki szél teljes erejével fújt e' helyen. Hirtelen forgószél kerekedék az útczákból 's a' leány' kalapját a' folyamba kapta el.

Itt álla most a' híd' szélén irtózatos gyors képzelettől foglalva el. Ki ekkor hosszú hajfonadékait a' szélben lebegni látta, teljes ebénfai feketeségök' ellentételében a' vállait takaró hóval, — és halálos bú' bélyegét hordó szép fejét, ... az bizonyosan szánáz, bizonyosan megmenté vala... mert sötét terve nem lett volna előtte titokban ...

Egy hónappal ezen est előtt egy ifju ült a' leirt utczának egyik fekete, föl nem tetsző házában, 's kezeiben tartá egy könyben olvadozó leánynak kezét. A' szoba izléssel volt bútorozva, noha mindenütt a' szerénység tünt benne elő.

„Ernesztina, ne sírj, — így szóla — könnyeid igen fájnak nékem."

És e' mellett a' még tovább siró leány' derekát átkarolá.

„Látod, egy hétnek hamar vége van — folytatá, 's bizonyosan szerelmesebben 's gyengédebben térek vissza."

'S az egyre sűrűbben legyöngyöző könyeket lecsókolá a' leány' halaványarczairól.

Ötöt vert a' közel toronyban; az éjszaka leszállt 's csak a' kivül égő lámpa' félfénye világitá meg némileg a' két fiatalnak szomorú arczát. A' magas kémények között a' házfödeleken a' decemberi szél űzte sanyarú játékát.

‚Öt óra!' kiálta Ernesztine, megrezzenve, mintha mély álomból keltetnék fel. Már öt óra! 's egy óra mulva nem lész már nálam, Gyula, már nem foglak látni. Egy óra mulva elhagyandál, engem szegény árvát, kinek a' tág világon nincs más védője, mint te.'

'S e' mellett síra 's ájuldozva támaszkodék az asztalhoz, mellyen a' Gyulának készített egyszerű étkek meghültek. De már nem is gondoltak az evésre, az utolsó szerelmi estebéd érintetlen álla előttök.

„Téged elhagyni? — kiálta Gyula magán kivül — és te, Ernesztine, kimondhatod e' kegyetlen szavakat? Téged hagynálak el, kedvesebbet életemnél. Azt soha nem, kedves, soha!"

Kitárá karjait 's a' bágyadt leány belé hulla.

„Vigasztald magadat: hiszen szerencsénk végett teszem ez utat. Ha atyám általam fog ismerni, ide sietend, úgy szeretve, mint én szeretlek. Mi fog ekkor még szerencsénkből hibázni? Nőm lészsz, atyám megegyezend benne. Bizzál szerelmemben, menynyei leány."

‚Gyula! — kiálta Ernesztine szivbehatószóval — ha megcsalnál! Elvenném életemet ... azt kellene tennem ... gondold meg állapotomat...'

Kétségbeesése részvétet és borzadást szüle. Hasztalan pazarlá szegény Gyula legforróbb enyelgéseit, semmi sem vigasztalhatá őt. Ekkor a' kérlelhetlen óra az utólsó negyedet hallatá. Hat órakor indult a' gyorskocsi, 's Ernesztina egyedül maradt a' szobában könyeivel és sötét gondjaival.

* *

Két hét elmult, azon határidő, mellyet épen nem akart általhágni; de még más két hét is eltünt 's az ifju mind egyre nem tért vissza.

Atyja nem akarta őt kihallgatni 's megtiltá szerelméről szólania. Sem szavak, sem köny, sem kétségbeesés nem volt képes a' kemény öreget meglágyítani, ki fia' kezét már másnak akarta igérni, 's egy szegény leánynyali összekelését kereken megtiltá.

Végre Gyula nem állhata tovább szerelme 's lelkiösméretének ellent. Forró láztól gyötörve, eltünt az atyai házból. Majd lóháton, majd gyalog, majd kocsin utazott. A' pénzt tárt marokkal hányá, csak hogy nyugtalansága' czéljához előbb jusson. Csak Ernesztinát látta a' hosszu út' végén; Ernesztinát, szerelmesét, legiszonyúbb gondoknak átadva, bútól leverten, mivel tőle elfelejteték. Mert elválások óta egész hónap mult el.

És nem kellett-e félnie, hogy későn jö? E' szavak: „Életemtől fosztanám meg magamat" nem hangozhatának-e szivében egyre vissza azt tépve, szaggatva.

Tizenegy órát üte, mikor a' lomha gyorskocsiról leugrottt, mellyen az unalom majd megölte. Negyedóra mulva egy előtte igen ismeretes ház' ajtaján kopogtatott.

„Ernesztina ... Ernesztina... Walterné asszony! Hol van ő?“ — 'S a' lépcsőkön felrohant.

‚De várjon csak ön Gyula úr! hallja csak ön?‘

De Gyula nem hallá, 's már azon kis szoba' ajtajánál áliott, hol ollyan sok, de még is olly rövid boldog pillanatokat éle által. Halálcsend uralkodék belől, az ifju' szivét iszonyú előérzés fagylalá meg. Kopogtat ... ismét kopogtat ... erősebben kopogtat ... nem jő felelet. Csak a' szél zúgott a' födélgerendák között.

Magán kivül, lélekzet nélkül, fájdalomleverten remegve álla az öreg Walterné asszony előtt, kérdésekkel halmozá őt 's karját erősen rázta.

„Eltöri karomat Gyula úrfi! fáj nagyon!“

‚Hol Ernesztina, jó Walterné, mondja meg hamar.‘

„Ernesztina kisasszony kiment, jó óranegyed előtt.“

‚Nyomorult, te ölted meg őt!‘ kiált Gyula 's a' szegény öreget eltaszitá magától 's az útczára futott, félőrült módjára kiáltozva kedvese' nevét.

A' folyam' irányát követé ... a' szerencsétlen sejdité az iszonyatot ... fáradsága', a' tagjait fagylaló éjszaki szél' 's a' vakitó hó' daczára is egyre előre rohan. De semmit nem láta meg. Most a' hídon van, lábai bebonyolódnak egy a' ráhullott hó miatt észre nem vehető szövetbe; megbotlik, földre hull. Már átkozni akarja a' késedelmezést, és tovább sietni, midőn kiváncsiság lepi meg, elesése' okát közelből megnézni. Lerázza a' havat 's iszonyat! azon shawlt pillantja meg, mellyet boldogabb időkben Ernesztinának ajándékozott.

Most rettegése fő fokra hágott; szive megszakad, azon szív, melly csak vele telt el, melly atyjával daczolni tudott érette, melly százszor kész lett volna magát érette föláldozni.

„Ernesztina! — kiálta ismét, — tehát mindennek vége? erőt vön rajtad a' fájdalom, a' kétségbeesés? Ezen hullám lőn sirod 's én nem voltam jelen, hogy a' halál' karjaiból kiragadjalak.

A' szerencsétlenen egész erőt vön a' fájdalom: hajait tépte, mellét veré, ruháit szaggatá 's a' kendőt csókjaival és könyeivel takarta be. És egyre kiáltá kedvese' nevét, de semmi felelet nem jöve az őt körülvevő iszonyú, setét éjszakából.

Végre teste' gyöngeségétől és fájdalma' nagyságától meggyőzetve, öntudat nélkül rogyott le a' hídra, hol kevés pillanat előtt egy másik élet is emészté el magát fájdalmában. Ernesztina a' hullámokba veté itt magát, mellyeket lázos képzelődésében, kétségbeesve fájdalmai' enyhitőjének 's a' becstelenség' egy óvó szerének nézett. Ah Gyula' hűtelenségének gondolata egyedül elegendő volt halált adni neki.

* *

Két nap mulva egy szép leánynak, a' halál' karja által el nem rutított tetemei hidegen feküdtek a' födélszobai csinos ágyon. A' vizből kifogatván, oda viteték a' halott.

Ezen lelketlen test előtt térdelt egy ifjú 's könnyeivel áztatá azt. Az értelmetlen 's összve nem függő szavak, mellyeket hallata, valamint különös mozgásai, semmi kétséget nem hagytak lelki állapotjáról. A' boldogtalan eszétől van megfosztva.

Egyik szegletben zokogva áll egy öreg 's hófehér hajait tépi.

A' halott Ernesztine vala; az őrült Gyula úrfi, az öreg pedig ennek atyja.

Németből.

...a ...r.

Magyar játékszini krónika.

Dec. 26-án Őrültek' háza Dijonban. Szinjáték 3 felv. Irta Prix Albert. Fordította N. Egy orvosi recept szerint készült mű, 's maga is némileg psychologiai recept gyanánt tekinthető, a' mi tulajdonképen csak dicséretére válhatnék, ha az őrültség 's az abból kigyógyulás a' mint jól motiválva, úgy volnának előállitva is; de a' kidolgozás igen betű szerinti 's fölüleges, megelégszik az őrültség' legmindennapibb kitöréseivel, minden mélység, költői valóság nélkül, 's a' kigyógyulás inkább csak ráfogásnak mint valódinak látszik. Egyébiránt itt sok függ a' színésztől is, 's a' színmű különben nincsen hatás nélkül. Jó volt Fáncsy' (Duflois) játéka, 's Laborfalvyé (Ernesztina); igen sajatságosan játszott Telepy (Lőrincz), 's részenként könnyen 's élénken Szerdahelyi, ki, ma a' beteggé lett László' (D' Arbois) szerepében lépe fel. Az őrült Eberhardot Egressy, úgy látszott, igen józanul adá; azonban, ha mondani valóját figyelemre veszszük, alig ha az iróra nem esik a' hiba. A' kezdők közül haladásra mutatnak Szabó Amália, ki mind hibátlan termetével, mind általában biztos emlékezetével 's tiszta hangjával szerencsét tehet a' színpadon; de még járni nem tud 's hangját néha egész a' kiáltásig megerőlteti, vagy a' vén leány' zsémbeléséhez teszi hasonlóvá, a' mi pedig igen különböző egy eleven fiatal leányka' csevegésétől. — 'S ez észrevételünk tulajdonképen az „Utazás közös költségen“ czimü darabbani játékát érdekli, de ide iktatjuk, hogy itéletünk egész legyen. Haladást mutat továbbá a' jegyzeteinkben már egyszer emlitett Szathmári Karolina. Udvarhelyi Sándor' beszéde folyamatosb kezd lenni 's ez szükséges is; mert semmi olly visszás nincs, mint az akadozó színész. Szombatinak biztosabb és helyesebb játéka van, mint kiejtése; de ezen már olly kevés hibázik, hogy szorgalom által rövid időn váratlan haladást tehet. V.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

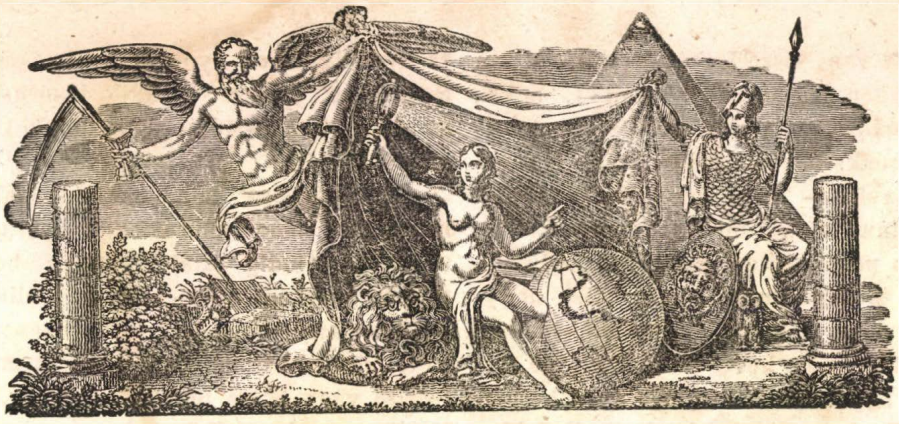

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TARA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januárius' 7. 1838.** **2. szám.**

Tartalom: Shakespeare és drámái (*Petrichevich Horváth Lázár*). — Philosophiai vázolatok. III. (*Tarczy Lajos*). — A' remete (*Ormós László*). — Magyar játékszíni krónika. (*V.*). — Egyveleg (*S. F.*)

Shakespeare és drámái.

—

Olly sokat hall az ember napjainkban az úgy nevezett romanticáról (romanticisme), hogy alig van egy egy eszme nagyobb vitatásnak kitéve mint ez, 's egyszersmind kevesebb világosságra hozva mint ez. Franciaországban, mint tudjuk, a' még most is élő írók' és státusemberek' legjelesebbjeinek egyike, Chateaubriand, volt ezen iskola' alapítója; első, ki eltérve valamennyire a' fennálló irás' modorjától, világmagasztalta A t a l a - R e n é-jében tanuját adá, mint szokta magát a' lángelme fölemelni a' sajátiság' fellengő szárnyain, útat jelelve a' roppant végtelenben, ismeretlent és senkitől még nem járottat. E' csillagösvényt választá magának a' jelenkornak egy meteorja is, Hugo Victor, a' franczia korszellem' kedvencz gyermeke. De ez, elámíttatva a' korszerüség' lidérczétől egyfelől, másfelől pedig megvakítva a' tizenhatodik század' ama' nagy fáklyásának — Shakespearenek — éles világától, túl ment a' már vert ösvény' korlátain, magát álcsillagok' és múlékony fények' tömkelegében elvesztendő.

Midőn a' stradfordi mészáros' fia, odahagyva atyjának kunyhóját, egy más pályára lépe, nem hírnevet, hanem kenyeret vadászandó, alig juta eszébe, miképen vak szerencsére irott drámái, bálványaivá válandanak az utókornak, olly bálványaivá, melylyeknek legsértőbb meztelenségeik is utánozandó mintákul szolgálandanak.

Ma, midőn a' dramaturgiában divatozó franczia tan, mellynek mitsem jelentő nevet egy lelkes franczia nő teremtett, olly lényeges föltételévé unszoltatik a' színi műnek; midőn az úgy nevezett romanticismus, megbirkozva a' classicitás' szellemével, ezt — egykor tán még hamvaiból újraszületendőt — rohanása' súlyával elölte; ma, mondom, midőn Shakespeare' diadalma és Sophocles' lehúnyta tagadhatlanok, midőn a' kor' szelleme Racine' műremekeit alig olvastatja, míg Hugo Victor' drámái mindig magasbuló részvéttel játszatnak, nem lesz tán hely és időellenes, néhány mélyebb tekintetet vetni amaz óriásra, ki mint egy rhodusi colossz egyik lábát a' közép, másikát pedig a' jelenkor' partjaira támasztva, áll az őt bámulva csodáló pulya népségnek közepette.

Sok név van, tisztelet' és bámulat' érzeteit szivünkben támasztó, a' nélkül, néha, hogy azoknak munkáikkal szorosb ismeretségben lennénk. De nincs egy is — Homert sem veszem ki — ezen érzéseket nagyobb mértékben támasztó, mint Shakespeare.

Minden polgárosított nemzetek hódolnak e' névnek, 's alig van gyermek, kinek nagyságról még ki nem fejlődött eszméjében ime' nagy név több vagy kevesebbszer elő ne fordult volna. Emlékezem, alig hét éves koromban, minő élénk figyelemmel teltem el, midőn egy vagy más alkalomkor Shakespeare' nevét hallám emlegettetni atyám' vendégszerető asztalának lelkes s a v a között. Mi nála, mint az erdélyi színészet' akkori igazgatójánál, és voltaképen legfőbb istápjánál, nem volt igen ritka hallomány. Emlékezem, hogy (bár belső, de gyermekes tisztelettel hallám ama' nagy ember' nevét addig is, mig azt sem tudám jóformán, hogy miféle állat) egyszer megkérdezvén atyámat, ki lenne Shakespeare? tőle ezen rövid feleletet nyertem: „Ama' híres britt költő, ki Romeo és Juliát, 's Hamletet irta." Soha nem felejtem e' feleletet, melly habár minden más körülményekben épen olly nem kimerítő lett volna, mint millyen bajosan megfelelhető egy gyermek által tett azon kérdés: a' jelen esetben mégis, habár egy kicsit megbőköltető, de mégis eléggé nyugtató is vala olly gyermekre nézve, kit bálványainak két legimádottabbja Székelyné, és Czelesztin rikatának meg legtöbbször, mint ama' kedvelt drámák' hőseinek mindenektől bámult személyesítői. Emlékezem tisztán, mint haragudtam Lőrincz barátra, miért késett Romeóval összejöni az álomital' catastrophája után; ma is jut eszembe, mint szerettem Hamletben a' kisértetet, mi has-szónoki hangon mondá székely: „é n v a g y o k a t y á d' l e l k e!"... Minő kisértetileg, gyermekijesztőleg ismétlé a' háromszoros „n e - j - e s k ü d j' !" szavakból álló atyai intését; mint örvendettem; midőn a' színfalakat rázó, és ittas verbungoshoz, nem pedig királyhoz, hasonló, Németi' csalfa képéről lehúzatott az álarcz, stb. Szóval, élénken emlékezem, hogy gyermek-koromban is maradó benyomásokat leginkább a' britt óriás' drámái hagyának éretlen agyamban, később hő kivánattá fejlődök ama' gigászi szellemet saját ruhájában öltözködve ismerni. Angol literaturához vonzó hatalmas szenvedélyemnek nyomait tehát egész gyermekségem' zsenge szakáig kisérhetem fel, mi már rejté csiráját egy utóbb kifejlendő vágynak.

Shakespeare' minden munkáival eléggé ismeretes, annak műremekeit által meg által olvasám. Mindig találok ugyan bennök új meg új szépségek, kincsek, és szellem-gyöngyökre, ámde soha úgy le nem teszem a' tömött kötetet kezemből, hogy lelkemet forró, feszítő vágy el ne fogná, mind azt, mit már találtam, embertársaimmal is úgy melegen és híven közölni.

Illy érzések között akada kezembe a' lelkes Chateaubriandnak legújabb munkája *), és ime! abban mind azt, mit lelkemben hordozék, olly szépen, olly bájteljesen, olly meglepő nyelvven kimondva lelém, mint azt csak egy Chateaubriandtól, „Atala-Renè" 's „A' keresztény tan' szellemének" irójától várhatám.

Kiszedve tehát 's egy egészszé összesítve e' munkának Shakespearet illető részleteit, ha azokkal az Athenaeum' müveltebb olvasóinak néhány perczeit tán kellemesen kitölteném is, olly távol legyen ez érdemet csekély tollamnak tulajdonítani, hogy még legtávoliabb sugárokat is, miket e' fényforrásból kölcsönöztem, ama' szellemdús politicai martyrnak irói fényköréhez visszaágaztatni akarom.

I. ANGOL SZINÉSZET' ÁLLAPOTJA A' XVI. SZÁZADBAN.

Shakespeare' idejében még fiatal gyermekek adák a' nőszerepeket, színészek a' nézőktől csak kalapjaikon diszlő tollak, és czipőiken viselt szalagcsokrok által valának megkülönböztetve; semmi zene felvonások közt. A' darabok igen gyakran fogadók' udvarain adattak elő, 's az erre nyiló ablakok páholyok helyett szolgáltanak. Midőn valami szomorú drámát adtak Londonban, feketén vala bevonva a' terem, mint temetéskor templomok' hajója.

Mi a' képzelődést elősegítő eszközöket illeti, emlékezék azokról Shakespeare, gúnyolódva, e g y n y á r i é j' á l m a czimű

*) Essai sur la litterature anglaise et considerations sur le Gènie des hommes, des temps et des revolutions.

drámájában *): egy czementtel behúzott ember képezte a' Pyramus és Thisbe közötti kőfalt, 's széttartott ujjai ama' falon találtatott repedést. Egy compars lámpával kezében, egy bokrocska, 's egy eb jelenték a' holdvilágot. A' soha nem változó színpad majd virágos kertnek, majd szirtnek, mellynek éléhez valami nagy hajó ütközött, képzeltetett, avvagy csatatérnek is, hol négy izmos vasgyúró két ellenséges hadat képezett. Mint drámai vonzóeszközök egy színész társaságnak inventáriumában találtatnak egy sárkány, egy faltörő London' ostromához, egy nagy ló lábastól, maurok' tagjai, négy törökfő, 's egy hihetőleg a' költő' legédesb és legfelségesb szavainak elmondására szánt vasszáj. Álbőrök is használtattak azok' számára, kik elevenen nyúzattak meg a' színpadon, mint p. o. az igazságtalanságokat elkövető biró, Cambizes czímű drámában; hasonló látományért ma egész Páris a' színházba rohanna.

Azonban a' játékszíni valóságot és öltözetek' pontosságát sokkal inkább nélkülezheti a' müvészet, hogy sem az emberek gondolják. Racine' genieje mit sem szorult a' ruhák' szabására; Raphael' műveinek legjelesbjeiben a' hátrészek szorgalmatlanul dolgozvák 's az öltözetek sem helyesek. Orest' dühöngései, avvagy Joad' jóslata, olvastatvák egy teremben Talma által, frakkban, épen annyi hatást tettek, mint mikor színpadon szavalta el azokat Talma, görög palást, vagy zsidó öltönyben. Iphigenia Sévigné asszonysághoz hasonlóan vala felcziczomázva, midőn Boileau ama' szép verseket intézte barátjához:

Jamais Iphigénie, en Aulide immolée
N'a couté tant de pleurs à la Grèce assemblée:
Que dans l'heureux spectacle à nos yeux étalé,
En a fait sous son nom verser la Chanmelé. **)

Életnélküli dolgok' előadási pontossága teszi a' literatura' és művészet' lelkét a' jelenben: de ez a' fölemeltebb költészet' és valódi drámának sülyedtét jelenti; megelégednek a' csekély szépségekkel, mert nem birnak nagyokat; utánoznak, hogy csalják a' szemet, karszékeket és bársonyt, mert nem birják többé festeni azon székben és bársonyon ülő embernek physiognomiáját. De ha már egyszer az anyagi formának e' valóságához leszálltanak, kénytelen az ember azt újra előhozni, mert a' közönség, anyagított maga, azt ugy kivánja.

*) III. felv. 1ső jel.

**) Egy akkori híres színészné' neve.

Shakespeare' korszakában a' gentlemenek (nemesek) a' színpadon voltak elhelyezve, ülésökül vagy épen a' deszkázat, vagy magok fizette kerek székecskék szolgálván. Egy setét por-vermet képező földszinen állottak összeszorulva a' többiek, mint két ellen tábor, szembe egymással. A' földszin kurjongással fogadta a' nemeseket, orrok eleibe pökdösve, és sárral dobás között kiáltva: „Le az ostobákkal!“ A' gentlemenek a' stinkard*) és marha czímzetekkel, felelének vissza. A' stinkardok almát ettek, sert ittak; a' gentlemenek kártyáztak, 's a' nem rég divatba jött dohány' füstjét szívogaták. Igen úri fogás volt elszakítni a' kártyákat, mintha valami nagy vesztések történtek volna, az elszaggatott darabokat mérgesen a' prosceniumra dobni, nevetni, hangosan beszélgetni, és a' színészeknek hátat fordítni. **) Ekkép fogadtattak és tiszteltettek, megjelentökkor, ama' nagy mester' tragoediái; John Bull †) almatorzsákat hajgált azon istenségre, mellynek ma tömjénezi képeit. A' szerencse' gúnya Shakespeare és Molière'ből két komédiást csinált, az által egy pár polturáért a' legalábbvaló czudarnak jogot adván egyszerre remekművöket és két olly nagy embert is megpiszkolni.

Shakespeare feltalálta, Molière pedig tökélyre vitte a' vesztve volt dramaticát; mint ama' hajdani két philosoph elosztak magok között a' könyük' és nevetésnek országát, 's meglehet, mindkettejök vigasztalák magokat a' sors' igazságtalansága miatt, az emberek' bolondságait festve egyik, fájdalmait a' másik.

II. SHAKESPEARE' SZELLEMÉNEK CHARACTERE.

Shakespeare bámulásra méltó másfelől azon akadályok miatt is, miket neki megvivnia kelle. Soha sem létezett valódiabb ész magát silányabb nyelven kifejezni kénytelen;

*) Stinkard: radó, hásártos, Stänker.

**) Némellyikét ezen ősi szokásoknak maig is megtartották gentlemeneink.

†) Gúnyneve az angol népnek.

szerencsére majd mit sem tudott, 's e' tudatlansága által kikerülte kora' ragadályainak egyikét: népszerű dalok, Angolország' évrajzának kivonati, Buckhurst lord' Tisztviselők' tükre című munkájából merítvék, Belleforest' franczia novelláinak olvasása, néhány olasz elbeszélők' és költők' fordításai tették tanultságának teljességét. Vágytársa, bámulója 's kisebbítője, Ben-Johnson, ellenben igen tanult ember volt. Shakespeare' ötvenkét magyarázói igen gondosan kifürkészték azon régi szerzők' fordításait is, mik Shakespeare' idejében már létezhettek. Drámát azon lajstromban nem tudok mást, mint Jocaste cziműt Euripides' Pheniciabeliekéből kölcsönözöttet, Terentius' Andria és Eunuchusát, Plautus' Menechmeit, 's Seneca' tragoediáit. Azonban kétséges, valljon ismerte-e Shakespeare e' fordításokat; mert műveinek alapjait nem az angol nyelvre tett eredetiekből kölcsönözte, hanem ugyanazon eredetieknek némelly angol utánozásaiból: mit Romeo et Julia bizonyít, kiknek történetét sem Giraldino de la Corte' irásaiból, sem pedig Bandello' novellájából nem kölcsönözte, hanem egy kicsiny angol költeményből, mellynek neve: Romeo' és Julia' szomorú története. Így áll a' dolog Hamlettel is, mellynek tárgyát nem húzhatta közvetlenül Saxo Grammaticusból. A' reformatio VIII. Henrik alatt megbukván, a' csodákat és titkokat a' színészetnek vallásos hit-ágazatok' körén kivüli újra születését segítette elő; 's ha a' görög régiség nem találkozik Shakespearrel, ki őt útjában megakasztá: a' classicitas magához hódítá vala az angol literaturát egy egész századdal előbb, hogysem győzelmeskedék Galliában.

Johnson Samuel' véleménye szerint, és ez általános véleményök az angoloknak, Shakespeare' genieje comicai volt inkább, hogy sem tragicai; azt jegyezvén meg a' biráló, hogy a' legpathostelibb jelenetekben is a' költőre jő a' nevetés, mig a' tréfásokban soha egy komoly gondolat sem jelenkezik. Ha mi francziák bajosan tudjuk felfogni a' vis comicát Falstaffban, *) mig más felől Desdemona' fájdalmát igen is értjük, az onnan jő,

*) IV. Henrik czímű dráma' személye.

mert a' népeknek különböző módjaik vannak nevetni, de sírni csak egy.

Tragicus költők eltalálják néha a' comicumot; azonban tréfás költők ritkán emelkednek fel a' komolyig: Melpomene' szellemében tehát valami roppantabb lakik, hogysem Thalia' eszében. Minden, ki az embernek fájdalmas oldalait előnkbe terjeszti, vissza tudja adni vidám oldalát is; mert az, ki felfogja a' többet, fel bírja fogni a' kevesebbet is. Ellenben festő, ki magát tréfás dolgokhoz köti, többnyire elszalasztja a' komolyabb viszonyokat, mert kicsiny tárgyakat különböztetni tudó tehetség csaknem mindig felteszi a' nagy tárgyak' felölelésének lehetlenségét. Csupán egy tréfás költő halad egyaránt Sophoclessel és Corneillel; az pedig Moliére: de megjegyzésre méltó, miképen a' Tartufe' és Embergyülölő' comicuma, túlságos mélysége miatt, és, ha merem mondani, szomorusága által, a' tragicai komolysághoz közelít.

A' nevettetésnek két módja van: egyik, midőn előbb a' hibákat számláljuk elő, 's azután a' szebb tulajdonokat tüntetjük ki: a' comicumnak ezen neme néha érzékenyülésre vezet; a' más mód pedig előbb dicsérgetni, 's aztán a' dicsért személyre annyi nevetségest halmozni, hogy utóljára megszünjék az ember iránta azon becsüléssel viseltetni, mit bennünk nemesb tulajdonai, avvagy magasb erényei támasztának. A' comicumnak ezen neme a' mindent hervasztó, nihil mirari.

Az angol színészet' alapítójának uralkodó characterét teszik: nemzetiség, ékesszólás, emberi szív' ismeretéből merített, és az emberiség' különféle osztályaira illeszthető, észrevételek, gondolatok és maximák; különösen pedig 's minden felett az élet' gazdagsága. Racine' szellemét valaki a' belvederi Apollhoz hasonlítá, Shakespeareét pedig a' IV. Fülöpnek párisi Boldog-asszony' templomában álló lovas szobrához: „Legyen, felele Diderot: de mit gondolna ön, ha e' faszobor, szemére húzva sisakját, keztyűit megrázván, kardjával hadarászva, egyszer csak elkezdene hetvenkedni a' templomban!“ *) Albion' költője, a' teremtő hatalommal felru-

*) Hihetőleg Don Quixotte forgott Diderot' eszében.

házott, lelkesíti még a' lelketlen tárgyakat is; diszítmények, színpadlazat, a' fáknak ágai, fűvek' száracskái, a' csontozat, minden szól: keze között semmi sem holt, maga a' halál sem.

Shakespeare igen használja a' contrastokat; a' vigalmakat, és öröm' kiáltásait szereti vegyíteni temetési pompák és fájdalom' ordításai közé. Midőn látjuk a' Julia' lakodalmára meghívott hangászokat épen koporsójának kisérésére érkezni, midőn őket, a' gyászos ház' bánata iránt egykedvűeket, illetlen furcsálkodásokra vetemülni, 's a' szomorú eseménytől legtávoliabb dolgokkal bibelődni halljuk: ki ne ismerné el azokban magát az életet, ki ne érzené a' képnek teljes keserét, és ki ne leendett légyen soha hasonló jelenések' tanúja? Efféle hatások épen nem valának ismeretlenek a' görögöknél; találni Euripidesben nyomait azon naivitásoknak, miket Shakespeare a' legmagasb tragicummal vegyít. Phaedra épen elhal; a' kar nem tudja, bemenjen-e a' királyné' szobáiba.

Első fél-kar.

„Társak, mit teendünk? Bemenjünk-e a' királyné' csarnokába, öt szoros kötelékeitől megmenekedni segítendők?“

Második fél-kar.

‚E' gond rabnőié. Miért nincsenek azok jelen? Mikor igen sokba elegyedik az ember, nincs többé biztosság az életben.‘

Alcesteben Halál és Apoll váltogatva furcsálkodnak. A' halál addig akarja elkapni Alcestét, mig ez fiatal, mert semmi szüksége, ugy mond ő, redős martalékra. Ezen ellentétek igen közelítnek a' rettentőhöz, ámde csupán egyetlen egy árnyékolat (nuance), melly vagy igen gyenge, vagy igen erős legyen a' kifejezésben, egész a' nevetségesig aljasítja őket.

(Folytattatik.)

Petrichevich **Horváth Lázár.**

Philosophiai vázolatok.

III. TÖKÉLETESEDÉS.

Le plus grand ennemi du bien; c'est le meilleur.

Hogy az emberi ész, első felébredése óta végetlen tökéletesedése útján halad szüntelen, magát a' természeti szintugy mint a' szellemi élet' nagyszerű intézeteiben koronként mélyebben képes felfogni: ez igazság már szinte köz érzéssé alakult, ellene csak néhány érzelgő kegyeskedők tevén némi erőtlen kifogásokat. Az emberi lélek' e' nemesbülési lényeges természetéből önkényt foly, hogy neki azon állapottal, mellyen áll, megelégedni nem szabad, neki mindig roszallani kell elért lépcsőinek egyes oldalait, 's azokon az általános kifejlődés' ideájának egyes momentuma szerint javitani. Ez jelentménye a' czimben idézett franczia szavaknak: „Az, ki magát legjobbnak tartja, a' jónak legnagyobb ellensége.“ Nem szükség, hogy azon számtalanszor ismételt, 's mindennapiságok miatt elkallott hasonlatokra hivatkozzam, hogy „a' beteg mig egészségtelen állapotját nem tudja, nem gyógyuland meg — az erkölcstelen, mig magát büntelennek hiszi, javulni nem fog“: a' felhozott igazságot egyéb tárgyakkal is világosithatom. Mig *A* azt tartja, hogy a' magyar paraszt' sorsa a' külföldi parasztéhoz képest irigylésre méltó, ennek általában kevesebb szüksége és igy kevesebb költsége is levén: addig nem fog az jobbágya' állapotján segiteni, nem fog azon lenni, hogy a' legutólsó zsellér is minél több szükségeket érezvén, munkásabb, követelőbb, és igy boldogabb, emberibb is legyen. — *B* azt hiszi, hogy valódi classicus miveltséget, ollyant, melly minden magasb fokra emelkedésnek egyedüli eszközlője, csak római irók, költők 's szónokok' munkáinak sajátositása nyujthat; Vörösmarty, Kölcsey, Fáy, 's egyebek' lelkes miveit Virgil, Horácz, Cicero, Phaedrus, 's egyebek' munkáihoz képest kontár kezekből kerülteknek állitja. Bizonyos, hogy mig ez a' hite tart, nem fog az megszünni diák papagályokat nevelni, érzéketlen leend nemzeti nyelvünk' terjesztése, annak a' tudományok' tanitására alkalmazása iránt, 's ezentúl is, csak a' diák, görög, zsidó nyelvek' értésétől ohajtja méretni a' bölcseséget. Különös! annyi száz évek óta mennyit haladt az emberiség a' tudományok' minden osztályaiban, 's ugyan miért kellene néhányban ezek közül, jelesen a' költészetben, szónokságban mindig mélyebben sülyednie? Hiszen a' költőnek phantasia mellett valódi philosophiai miveltséggel is kell birnia; különben teremtményei gyáva verseknél nem egyebek; — 's

kérdem, hol állt a' régi világ' philosophiai miveltsége e' jelenkoréhoz képest? Legyünk igazságosak; Horácz' báj-lyrája mutasson hasonlót a' Szózathoz, a' Túlvilágiképhez, Apotheosishoz stb. — *C* gyermekét neveltetí, minden eszközöket elő vesz, hogy gyermeke németül, francziául, magyarul egyszerre, 's egyenlöen tanuljon meg: mert azt hiszi, hogy a' nemzeti nyelvnek egy saját nemzeti character-adásra semmi behatása, — hogy nem olly ügyességgel beszélni idegen nyelveken mint hazain, tudatlanság 's szégyen, — hogy az illy készség, miveltségi szint adván, majd valódit is kölcsönöz, legalább hitet, mi élet-boldogságra elég, holott tán a' gyermeknek egyszerre több nyelvekben oktatása némi character-lengeséget szülhet, — holott a' nemzeti nyelv' tökéletes tudása fő kötelesség, — idegeneket nem szabad, de nem is lehet tökéletesen ismerni, hanem csak a' mennyire más nemzetekkel, érintkezés 's tudományos mivelödés elkerülhetlenné teszik, a' már említettem készség szerzésével sok olly idő pazaroltatván el, mellyben a' munkás lélek nem kulcsot, hanem valóságos kincset gyüjthető vala. — *D* az iskolai pálya' egész végéig vezetőt tart gyermeke mellett, 's azt megbizza, hogy ezt magán sehova menni, magától semmit tenni ne engedje, minden szükségesekkel ellássa, az egyet nem mondván, hogy az urfi helyett tanuljon is, mit egyébiránt a' felette gondos nevelő mind e' mellett is el nem mulaszt. A' jó atya e' nevelési módot a' legjobbnak tartja, tán mert öt is így nevelték, tán, mert az ártatlanság megörzését tartván egyedül szemei előtt, nem látja, vagy legalább nem akarja hinni, hogy így egy önállástalan, önerejét soha nem gyakorlott és így ebben nem is bizó, ezzel semmit kivivni nem is képes, 20 éves ifjat nyerend a' tanitó' kezeiből, — ifjat, kinek többnyire férfi-korában is vezetőre van szüksége, — ifjat, ki ha ottan ottan önerejére hagyatik, néhány botlásokon, szerencsétlenségeken, bajokon keresztül valódi férfivá erösülő vala, így a' tán keblében rejtengő nemes tehetségek ki nem fejtésével gyáva, 's örökös mozgonynyá csenevészülvén. A' nyomoruságok' iskolája, legjobb iskola stb. stb. *E* soha verset nem olvas, regényeket, bár minők legyenek ezek általában, ártalmasoknak vall, legalább azon időt, melly illy nemü mivek' elolvasására fordittatott, haszontalan elveszettnek tartja. Az illy jámbor semmit nem örül költöi literaturánk' régohajtott gyarapulásán, 's tán egy felfedezést, mellyel a' büdös férgeket elölhetni vagy tyúkszemet elveszithetni, sokkal nagyobb nyereségnek tart, mint Jósikánk' sziv-emelő báj regényeit; mintha az érzés' képzése, mellyet kivált illy költő mívek' olvasása nyujthat csak, hasztalan munka volna, mintha a' szép' ideája az igaz 's jó' ideájától különválva létezhetnék, mintha Ovid Virgil 's Horácz' mivei, mellyeket, bámulatos következetességgel, felette becsül, nem költöi mívek volnának, — mintha végre — hogy az igazat kimondjam — az idealis költöi valóság nem végetlenül magasabb volna, mint azon sokszor igen nyomoru valóság, mellyet a' világban tapasztalhatni.

Tarczy Lajos.

A' remete.

I.

Elnyomott hazában,
Búnak idején,
Elhagyott bolyongtam
Árva gyermek én;
Útam csillagatlan
És sötét vala,
Útam' így szabá ki
Létem' angyala.

'S én nyomor' szülötte,
Olly örömtelen
Mentem a' borongó
Pályaéjjelen;
Mig falat találtam,
Fal közt enyhelyet,
'S télre dőlt virányon
Zordon életet.

Ah! hol a' homálynak
Fényhatára nincs,
És az égfuvalta
Lelken ül bilincs;

Hol csak álmodott menny'
Üdve a' vigasz,
A' való kinokban:
Millyen élet az!

Millyen élet! ah, de
Nékem az jutott,
Hogy legyek temetve,
Érező halott.
Végzetem' viharja
Rajtam itt megállt,
Vég-reményfokommá
Hagyva a' halált.

II.

Sok óra mult, sok óra telt
Az évek' álmain,
Nekem csak egy remény virult
A' sírok' halmain;
De nyugtatóm, a' várt halál
Nem jött, nem enyhitett:
Az én virágom hervadott,
És vágyam puszta lett.

Pályát feküdtem, izzadék
A' hosszu kín alatt;
De a' fetrengő pályahős
Dijatlan nem maradt:
Adott az éjnek istene,
Mint szirt olly kebelet,
Fejemre hóból koronát,
'S könyűtelen szemet.

III.

Mit látok! ama' gyász
Fátyol hova lőn?
Ím szürke lepel függ
A' barna időn!
Milly mozgalom ott künn!
Milly reggeli zaj!
'S e' szirtkebelen mért
Olly gyönge dobaj?

A' gyönge dobaj nő,
A' szív' fagya vész,
És felbuzogó köny'
Csöpjében enyész';
'S bár hókoronát hord
Évzúzta fejem,
Éltemben először
Gyújt a' szerelem.

Ész! oh te hatalmas!
Mondd, ez mi sugár?
A' földi nyomornak
Milly égi határ?
Érzem, — leborúlok. —
Végetlen egek!
Végetlen igazság
'S kegy van veletek!

IV.

Az éj' homálya elvonult,
A' hajnal' arcza felpirult,
Sok álomrém után;
A' fény, miként villámvilág,
Keblemre süt, keblemre vág
Czellám' kis ablakán.

És hallok édes éneket,
Millyentől a' völgy, a' liget
Cseng ifju tavaszon;
Hallom merengő szózatát,
'S lényem zenébe ömlik át
Mély-titku húrokon.

Hazám! ez a' te hajnalod,
Ez a' te győzelemdalod
Imádott nemzetem!
Több fényre lelkem nem derül,
Több dalra szívem nem hevül,
Nem olvad érzetem.

Oh zárda! muljék el falad,
Mulj el faladdal tenmagad,
Ne tudják helyedet!
'S te szőrmez! és te gyászkötel!
Le rólam! a' boldog kebel
Nem tűrhet titeket!

Ormós László.

Magyar játékszíni krónika.

—

December' 27dikén 1837, először; Utazás közös költségen. Francziából németre szabadon kidolgozta Angely Lajos. Forditotta Fáncsy Lajos a' m. t. társaság' költségén. Egy fukar agglegény, kinek kocsia, lova van, fürdőbe utazik, 's gazdálkodásból kocsiának felébe egy úti társat vesz fel, Baldini asszonyságot, szép fiatal özvegyet, 's a' helyett hogy valamit nyerne, kocsiából csaknem kiszoríttatik, 's az uton ezerféle alkalmatlanságok által gyötörtetik, végre, midőn egy

sikeretlen látogatásból visszatér, kocsi nélkül marad, mert a' szép özvegy véletlenül az utólsó állomásra megérkezett vőlegényével visszautazott. — A' mű elég mulatságos 's vasárnaponként adható. — Szentpétery jelesen adá a' csodálatos fejű Liboriust, 's Szilágyi a' kiéhezett Brennikét; Lendvayné, a' kéjelemhez és uralkodáshoz szokott, semmi egyébbel magán kivül nem gondoló szépet épen azon szórakozottsággal adá, melly ezen szerephez illik. Az egész előadást sikerültnek lehete mondani. **V.**

Egyveleg.

— ***A' Birmingham, Manchester és Liverpool közti nagy vasút'*** tulajdonosinak m. évi sept. 7. tartott évi nagy gyülésökben előterjesztett igazgatósági jelentésben a' többi közt ezt olvassuk: „Szerencsénkre túl vagyunk már azon az időn, midőn a' vasutak' nagy haszna, az általok nyújtott sebesség, bátorság, költségkimélés és kényelmek, valamint azon nagy változásokról, miket azok a' társi viszonyok' minden ágaiban előteremteni fognak, hosszasan értekezni kellene. A' mi társaságunknak vala fentartva, Angliában egy majd száz angol mérföldnyi vaspályát az ország' szivén, 's a' legnépesebb és iparosabb vidékeken által vezetvén, a' dolgot a' maga következéseiben, gyakorlatilag előállítani. Egy illy vasút' megnyitása valóságos nemzeti esemény, mellynek következményi mind az egyeseket, mind a' társaságot nagy mértékben kell hogy érdekelje. Az első két hónapi tapasztalás a' legmerészebb reményeket is meghaladá; a' legtöbb eddigi alkalmatosságoknak meg kelle szűnniök, még a' mellékutakbeli gyorskocsiknak is, megszűnt legnagyobb része a' magányos utazóknak is, mig a' vasútoni közlekedés valóban hihetetlen arányban növekedett. Liverpool és Manchester már csak egy éjnyi távolságra vannak Londontól, 's egyéb helyek is az új kapcsolati pálya által nem keveset nyertek. Csak vegyük tekintetbe azt, hogy mindennap nem kevesebb mint hétszáz negyven postatáska vétetett fel 's rakatott le vasutunk' különböző státióin; 's ez alkalommal az igazság kivánja, hogy megvalljuk, milly készséggel és gyorsasággal alkalmazák a' postaintézetek eddigi rendszeröket a' dolgok' új rendéhez."

A' szóban levő pályán annak megnyittatásától, vagyis m. évi julius' elejétől sept. elejéig az összes bevétel 46,462 font, 6 shilling, egy dinner volt (464,623 for. cp), 's e' pénz hét nyolczada egyes egyedűl az utazók' személydijokból gyűlt, kiknek száma összesen 94,229re (!) ment. Az igazgatóság megengedi, hogy e' nagy számot' a' dolog' újságának 's a' kedvező időjárásnak is tulajdonitandá; azonban tekintetet érdemel másfelül az, hogy az áruk' szállitása még nincs is megkezdve; hogy Liverpool és Birmingham közt még három, 's ez és Manchester közt még öt gyorskocsi áll fenn, mellyeknek szinte meg kell szűnniök, 's hogy a' közlekedésnek még roppant arányban kell növekednie, midőn majd a' birmingham-londoni pálya is egészen kész lesz. A' pályán előforduló gradiensek legkisebb nehézséget sem szültek, mert a' gőzönyök 200 utassal 's azoknak holmiával a' madeleyi lejten, gyorsaságok' tetemesb csökkenése nélkül, mennek által. Ugyanazon egy gőzöny egy nap alatt minden baj nélkül elmegy, egy nap alatt, Liverpoolból Birminghamba 's vissza. — A' társaság' költségei junius' utolsójáig, a' warringtoni és newtoni pálya' megvételével együtt, 1,469,811 fontra ment; 's még is minden részvény után még 10 fontot vehet fel a' társaság.

— ***A' légmérsék' befolyása az újszülöttek' halandóságára*** czim alatt Villermé és Milne-Edwards a' Mémoires de la société d'histoire naturelle de Paris' ötödik kötetében (1834), azon hibás nézetre tesznek figyelmessé, melly e' tárgy körül nem csak anyák, hanem legtöbb orvosok közt is divatos: mi szerint, t. i., apró gyermekek, hogy a' levegőtől nagyon el ne szokjanak, télen is, valahányszor egy kis mëleg napsugár mutatkozik, a' szabadba vitetnek. Tudva van az élettudományból (physiologia), hogy ujdonszülött gyermekek nem képesek hőmérsékőket magok' erejével fentartani; minél fogva a' nekik szükséges meleget vagy az anyai test' közelléte, vagy mesterséges melegitő szerek által kell megszerezni. E' szabály' elhanyaglása többnyire káros következéseket von maga után; mert a' mi égövünk alatt a' napnak, télen, nincs elég ereje, a' levegőt viszonylag eléggé megmelegiteni, minél fogva a' gyakor kellemetlen idő miatt hetekig is szobába rekedt csecsemő a' legkülönbözőbb formában nyilatkozó hurutnak tétetik ki, melly hetekig is tart, 's gyakran akkor is szobába zárja a' gyermeket, midőn, az idő kitavaszodván, lassanként, kár nélkül kihordathatnék a' szabadba. A' gyermekszoba' szorgalmas, de vigyázatos, szellőztetése által elégséges tiszta levegőt szerezhetünk a' csecsemőnek. A' dolog' valóságos igy létét bizonyitják többi közt az egyes franczia megyék' halálozási lajstromaiknak a' szerzők által tett összehasonlitása. Ebből kitetszett, hogy az élet' legelső évnegyedében, a' kisdedek' halandósága a' melegebb megyékben 's melegebb időkben sokkal csekélyebb mint a' hidegebbekben: különösen május, junius és juliusban hal meg legkevesebb újszülött; december, januárius és februáriusban ellenben legtöbb. — Fontos intés minden, gyermekeiket szerető, szülőknek.

S. F.

☞ A' Duna' állapotja által okozott öt napi elzáratásunk a' nyomtató műhelytől 's budai főpostától oka, hogy tisztelt olvasóink az első számokat illy későn veszik.

Pest, januárius' 10. 1838. A' szerkesztőség.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 11i 1838.** **3. szám.**

Tartalom: A' táv- és látcsők' rövid története a' jelenkorig (*Gáty*). — Shakespeare és drámái. Folytatás (*Petrichevich Horváth Lázár*).

A' táv- és látcsők' rövid története a' jelenkorig.

Magas örömérzéssel olvassuk az Athenaeum' becses lapjaiban nem csak földünk' kiformálódásának tömérdek változásit, sőt az egész világ' szerkezetének bölcs rendszerét is: mellyekből nemcsak a' nagy teremtő' felséges munkáival ismerkedünk, és őt tisztán imádni tanuljuk; hanem egyszersmind az emberi lélek', mint az istenség' szikrája, a' teremtő' munkái' ismerete felé törő szorgalmát bámulással tapasztaljuk. Sok századoknak 's ezredeknek kelle enyészetre hajlaniok, míg az emberi ész, a' naponként tett tapasztalások' tömegéből, a' mai tudatokhoz, véleményekhez és sejditésekhez juthatott. Sok új tudományoknak kelle addig kifejtődniök, sok mélyen belátó elméknek kelle addig előre munkálkodniok, míg a' czélra biztos tapasztalásokat gyüjteni lehete. — De ha a' már kifejlett tudományok előttünk kedvesek 's hasznosak: úgy szükséges, hogy mind azon eszközöket jövendőre is méltányoljuk, 's tovább is tanúljuk, elővigyük és jobbítsuk, mellyek egyedűl valának képesek minket ezen ismeretekhez juttatni.

A' mi a' geologiai ismereteket illeti, ezekre egyedűl a' jobban kifejlett természettudomány (physica) és vegytan (chemia) segíte, öszvekötve számtalan észrevételekkel, a' föld' gyomrában levő rétegekben, hegyek' omlásiban, mély ipolyokban*), mély ércz-, só-, kő- és kőszén bányákban találtató növényi, állati és emberi mű maradványinak gyüjteményével, mellyekből a' józan ész, egyenes okoskodással, a' jelen geologiai rendszert kifejté, igazait és gyanitásait megállapitá. A' mi pedig a' cosmognosiai ismereteket illeti; mivel az égi testekhez közel férni nem lehet: ezekre a' mathematicai tudományok segíték a' véges emberi elmét; különösen az optica, dioptrica, catoptrica és perspectiva tudományok. Mert táv- és látcsők nélkül (telescopium et perspectiva) sem a' bujdosó, sem az új üstökös csillagok' mozgásiról, sem a' holdak' 's gyűrűk' nagyságáról 's utjáról, sőt több rendbeli bujdosók' léte-

*) Ipoly, Wasserrisz, borsodvármegyei tájszó.

léről sem volna legkisebb fogalmunk is. Ez okból nem leszen talán érdektelen a' táv- és látcsők' történeteit, feltalálásoktól fogva a' mai időkig levezetni 's ezen csövek' mibenlétét mai nap szemügyre venni, annál is inkább, mivel az itt irt csők' tekintetében még sok, igen sok tenni való van hátra, melylyekhez magas pártfogás kivántatnék; de elmult a' Rudolfok' százada, a' világ' nagyai már ma, vagy épen nem, vagy igen ritkán foglalkoznak a' mathematicának astronomiai tárgyaival, 's így kevesen tudják a' szükséget, még kevesebben annak miségét; 's így a' műszerek egyedül a' művészek' tehetségein épülve, gyenge erővel küzdenek a' nagy akadályok ellen az előhaladás' utján; 's kérdés, az akadályok nem lesznek-e a' gyenge erőn győztesek. 'S így a' haladás nemcsak megakad, sőt hátra is léphet. De másfelől, miután a' látcsövek, szemüvegek (pápaszem), nagyitó csők (microscop) a' polgári életben is nem csak hasznosak, hanem szükségesek is: a' most keletkező tükör-földmérésben pedig elkerülhetetlenek; igen terhes dolog az, mind a' vevőre, mind a' művészre, ha a' vásárló a' táv- és látcsöveknek szerkezését, üvegeit nem ismeri, a' jót a' rosztól különböztetni nem tudja, csak auctoritásnak hisz; ez frauenhoffer-cső ngos uram, ez felséges — ez dolond-féle cső — ezt Plössel készité — ez franczia munka, a' revolutióból való — ez angol mív, ez acromatica, ez dyalytica, ez pedig épen aplanát-látcső stb. Csodálatosan hangzanak ezen nevezetek az azt nem ismérőnek. Végre drága pénzen megvesz a' nagy úr egy rongyos köszörűs zsidó készitette fényes tokú látcsőt: azt mindennek mutogatja, dicséri, de nem tanácsos hibáit felfedezni 's kimondani, hogy Frauenhoffer illy rosz mivet kezébe sem kivánna venni, vagy hogy ezen műárús maga sem tudja, mi az acromaticus, vagy dialyticus, vagy az aplanat-látcső. A' földmérő pedig, kinek csak rövid látcsőre volna szüksége, ha messze szolgáló látcsőt akar, akkorát kénytelen megvenni, mint egy száz esztendős karabin. A' művész is, látván a' publicum' tárgyi értetlenségét, csak külső szépségekkel kiván kedveskedni, nem pedig belső jóságra törekedni, mit neki meg nem fizetnek, mivel illyles vevő csak az olcsóságot és külső fényt vadászsza.

Már a' XIII. század' vége felé nem tudni, ki által, hihetőleg az olasz földön, melly akkor a' polgári szabadságnak és tudományoknak hazája volt, fel voltak a' szemüvegek' (pápaszem) mind két nemei találva, u. m. a' hátas az öreg szemnek, és a' kupás a' rövidlátók' hasznára, midőn Middelburgban, Jánsen vagy Lippersheim 1608. mások szerint 1590ben szemüveg-művész, kész szemüvegeit rendiben egy fogasra felaggatva lógni hagyá, gyermekei azok körül játszadozva, egy némellyiken keresztül kandikálva, a' közelében levő torony' kakasát sokkal nagyobb idomzatban magok előtt láták, mellyet atyjoknak megmutatván, ez két hasonló szemüveget egy tokba foglalva, készité a' legelső látcsövet, mellynek első, vagy szemlencséje kupás, végső vagy tárgylencséje hátas volt, melly után többeket is készite. A' spanyolok ellen egyesült németalföldi és belga tartományok' helytartója, Móricz, látván ezen látcsőknek hasznait táborozása' alkalmával, azok több évekig csak a' hadban használtattak. De illy jeles találmány nem maradhata soká titokban, sőt Németalföldön nagy mennyiségű illyes látcsövek készittetének, és messze országokon árultatának. Alig vevé hirül Galilaei Olaszországban e' találmányt, azonnal hasonlókat készíte csillagvizsgálásra, és Mayer már 1609-ben illyennel találta fel Jupiter' drabantjait. Többen dolgozának annak utána a' látcsövek' szerkeztetésén, 's a' nagyitásnak okait világosságra hozák Huygen, Kepler és Galilaei. Különösen Kepler, próbát tevén hátas szemlencsével is, 1617-ben a' távcsőnek új nemét találta fel, csillagvizsgálásra használhatót, melly ezért az ő nevétől **Kepler**, vagy **astronomiai távcsőnek** neveztetik.

Két rendbeli táv- vagy látcsöveink vagynak tehát:

a) **Hollandi** vagy **Jansen' látcsője**, melly egy kupás szemlencséből, és egy hátas vagy domború tárgylencséből áll. Ez a' tárgyakat maga állásában nagyitva mutatja.

b) **Kepler**, vagy **csillagász látcső**, melly egy domború szemlencséből, mellynek gócza (focus) csak kicsiny, és egy hasonlóúl domború tárgylencséből áll, mellynek gócza sokkal nagyobb, mint a' szem'

lencséje. Ez a' tárgyakat felforgatja, 's hasonlóúl nagyítva mutat.

Nagyobb kedvességet, 's ennél fogva bővebb terjedelmet nyere a' Kepler' csője a' hollandi cső felett, nem mint ha ez jobban nagyítana, hanem, mivel nagyobb láthatárt foglala hajdan magában (campus visionis). Azonban a' polgári életben a' tárgyak' felforgatása kedvetlen, sőt zavart okozó tünemény lévén, a' tudósok csak hamar javitának e' körülményen azzal, hogy a' szem- és tárgylencse közé még két domború lencsét helyezének, mellyek a' tárgyat ismét viszszafordítják a' nélkül, hogy ez által a' nagyitás valamit nyerne, vagy vesztene 's így minden a' maga tulajdon állásában mutatkozik. E' szerint a' mai közönséges Kepler' látcsője 4 domború üvegekből áll. Mivel pedig a' sok lencse némi homályosságot okoz, ezen kivül erősebb színeket játszik, astronomiában, sőt a' jobb földmérői műszerekben is, mindig csak két lencséjű távcsöveket használnak.

Ismeretes mindenki előtt, hogy a' köszörült domború üvegek, ha a' nap' elébe tartatnak, taplót, vagy más barnás, száraz, éghető tárgyakat gyujthatnak; hol a' lencse leghamarább gyujt, ott van annak gócza vagy tűzpontja (focus), mellynek nagyságát czirkalommal levevén, akár minő mértéken (Zollstab) megmérhetsz, 's így minden domború üveg' góczát kitalálhatod. Kepler és Huygen mély vizsgálódásaik által kitalálták, hogy minden táv- vagy látcső annyit nagyít, a' hányszor a' tárgylencsének góczába a' szemlencsének gócza megtaláltatik. 'S így nevezvén

a' tárgylencse gócza' nagyságát . . . . t
a' szemlencse' „ „ . . . . z
a' nagyítást . . . . . n

$$\text{I, } n = \frac{t}{z}$$

p. o. a' tárgylencse gócza' nagysága legyen
24 hüv. . . . . t = 24
a' szemlencse gócza 1''' . . . . . z = 1
leszen a' nagyitás. form. I.

$$n = \frac{24}{1} = 24.$$

azaz: az illy látcső 24-szer nagyítja a' tárgyakat, vagy a' mi mindegy, 24 annyival közelebb hozza, mint a' mennyire van.

Dicső öröm lepé meg ezzel a' csillagászokat, különösen Hocke Róbert természetbuvár vélé: hogy ha ő 40 lábnyi = 4800 hüvelyk góczú tárgy-lencsét fog készíteni, és ehhez ¼ hüvelyk góczú szemlencsét alkalmaz, akkor lészen a' nagyitás.

$$n = \frac{4800}{\frac{1}{4}} = 19200$$

vagy is 19200-szor közelebb fogja a' tárgyakat látni, 's így a' hold, melly 51 ezer mérföldre van, fog látszani

$$\frac{51000}{19200} = 2\frac{6}{10}$$ mérföldnyi távolságban, 's így reménylé nemcsak a' hold' lakosit színről színre láthatni, hanem még a' füveket is megismérni. Sőt Auraut és Hartsokker annyira vivék, hogy 100 öl = 600 láb = 7200 hüvelyk góczú tárgylencsét is készittetnének, mellyekhez csőt alkalmazni nem lehetvén, ezt rövid tokban, hosszú póznára, szabad ég alá helyeznék, 's különös készületek által használhatóvá tennék, mellyeket levegői távcsőnek nevezének. De a' következés nem felele meg várakozásoknak, egyfelől, mivel a' tárgylencsének felette nagy kiterjedést kelle adni, mellynek mind tiszta öntése, mind tiszta köszörülése meglábolhatlan akadályokat ada, másfelől a' két lencse' távolsága, a' színek és a' képek' zavarásának elkerűlése' miatt, a' tárgyüveg' befedése hozzá járulván, az illy távcsövek a' tárgynak csak igen homályos képét mutaták — Sunt certi denique fines —.

A' mély eszű Huygen csak hamar észrevevé, hogy a' nagyításban végetlenségig menni nem lehet; mivel a' természet a' tárgy- és szemlencse' góczái között egy olly arányt kiván, melly a' végetlenséget gátolja. Bokros tapasztalásokból ezen arányt hozta ki:

$$\text{II, } z = 0{,}174. \sqrt{t}$$

's így a' nagyítás:

$$n = \frac{t}{0{,}174. \sqrt{t}}$$

$$\text{III, } n = 5{,}75 \sqrt{t}$$

és innen:

$$\text{III a) } t = 0{,}0302. n^2$$

$$\text{III b) } z = 0{,}0302. n$$

azaz: hogy a' vizsgálni való tárgy tisztán mutatkozzék, adatván a' tárgy-lencse' góczának nagysága t, nem lehet kisebb góczú szemlencsét hozzá venni, mint a' II. kifejezés. p. o. ha Hocke elkészítheti vala 400 láb = 4800 hüvelyk góczú tárgylencséit, minő

szemlencsét vehete hozzá, hogy a' tárgy kivehetőleg mutatkozzék?

$z = 0{,}174 \sqrt{4800} = 12{,}05$ hüvelyk, 's így Hocke' távcsöve nem nagyíthat jobban, mint form. III.

$$n = 5{,}75. \sqrt{4800} = 398{,}3$$

azaz: feltévén, hogy Hocke elegendő nagyságban készítette 400 láb góczú tárgylencséjét, még is távcsője nem 19200-szor, hanem csak $398\frac{3}{10}$-szer hozhatja vala közelebb a' holdat, 's így még ezen készületeivel a' hold' lakosit szinről szinre nem láthatja.

A' most irt III-dik kifejezésből továbbá kihozá Huygen, hogy a' nagyitások úgy vannak egymáshoz a' különféle távcsőkben, mint a' tárgylencsének gyöke; mivel

$$n : n' = 5{,}75. \sqrt{t} : 5{,}75 \sqrt{t'}$$

$$n : n' = \sqrt{t} : \sqrt{t'}$$

vagy is négy annyi góczú tárgylencsével ellátott távcső csak két annyi, nem pedig négy annyit nagyíthat, vagy is, mivel a' szemlencse' gócza kicsiny, igen közel úgy állanak a' nagyitások egymáshoz, mint a' csövek' hosszának gyökei (radices).

Ebből világosan következik, hogy rövid látcsőktől tetemes nagyítást nem várhatunk, 's így a' ki igen távol tárgyakat vizsgálgat, hosszú táv- vagy látcsőket kell annak szereznie.

A' lencsék csak gömb (sphaera) szeletek szerint köszörűlhetők; a' párhuzamosan a' lencséhez jövő sugárokat pedig a' gömbszeletek nem úgy törik meg, hogy minden sugár egy pontban egyesűlhessen. Könnyű ugyan mathematicusnak olly szeleteket rajzolni, mellyek minden sugárt egyesítenek, de ezt még a' művészek köszörűléssel kivinni nem képesek (bár jobbra 's balra kerék mozgásban dolgozó erőművel végrehajthatónak látszik), 's így még mindig csak gömbszeletek mellett kell maradnunk. Mivel pedig ezen görbe a' különböző sugárokat külön helyen szedi öszve, látni való, hogy többféle gócz támad. És ezzel a' képek több helyen mutatkoznak, mellyek a' látást zavarják. Ezen hiba pedig annál nagyobb levén, minél tetemesebb a' nagyitás, kénytelenek vagyunk a' lencsének legszélső részeire eső sugárokat kirekeszteni, melly a' tárgylencséhez alkalmazott fekete papiros vagy valami réz által vitetik véghez. De im ezen kirekesztés által nem csak a' világosságnak is egy része, melly szükséges volna a' tiszta látáshoz, kirekesztetik, hanem a' látás' mezeje is nevezetesen kisebbűl, 's így megint egy akadálya a' tetemes nagyitásnak. Huygen kiszámolá, hogy

ha a' tárgylencse' gócza . . . . . t

a' nyilás, mellynek meg kell maradni . m

IV.) $m = 0, 158. \sqrt{t.}$

p. o. a' tárgylencse gócza . . . $t = 16''$

lehet a' nyilás, mellyet fedetlen kell hagyni a' tárgylencsén

$m = 0, 158 \sqrt{16} = 0, 632''$ hüv. $= 7\frac{1}{2}'''$ linea, a' többi részét a' tárgylencsének réz tokkal, vagy fekete kemény papirossal fedni kell; különben zavart képet fog mutatni. —

A' polgári hasznokra készült keplerféle látcsők' szerkezésében a' művészek, a' fenn irt form. II rendszabásait Huygennek azon okból nem szokták megtartani, mivel ezekben a' tárgy' helyrefordítása tekintetéből még két lencse lévén alkalmazva, mind a' homályosság, mind a' szinek' játszása tetemesebb, mellyen úgy kivánnak segíteni, hogy a' szemlencsének nagyobb góczot adnak, mint a' fenn irt II. kifejezés kiván, de hogy ezzel semmit sem nyernek, világos onnan, hogy így látcsöveik sokkal hosszabbra esnek ki, 's így a' mit ott nyernének, itt elvesztik. Az értekező' híres kézből került Kepler látcsöve' tárgylencséjének gócza . . $t = 14, \frac{15}{100}''$ szemlencséjének gócza . . . $z = 1, \frac{15}{100}''$'s így nagyít:

$$n = \frac{14,15}{1,15} = 12\frac{1}{2}\text{-szer}$$

Huygén szerint $14\frac{15}{100}$ hüv. góczú tárgylencséhez kellene szemlencse form II.

$$z = 0,174 \sqrt{14,15} = 0,654''$$

azaz: igen közel $\frac{2}{3}$ hüvelyk. És fogna e' szerint nagyítani

$$n = \frac{14,15}{0,654} = 21\frac{2}{3}\text{-szer.}$$

's így ha ezen cső helyesen volna öszveigazítva, sokkal tetemesebben nagyíthatna. 'S így vagyunk csaknem minden látcsöveinkkel; ritkán vannak azok a' tudomány' rendszabási szerint helyesen alkotva, 's csak vak történet, ha jókra találunk.

Adatván a' tárgy- és szemlencséknek góczai, lássuk a' látcsövek' hosszaságát.

Hollandi látcsövekben a' szem-

lencse' a' tárgylencse' góczán belől esik, 's így annak hossza

V.) H — t — z.

p. o. hollandi látcsőm' tárgylencséjének górcza 5'' . . . . . t = 5''

szemlencse' górcza $\frac{4}{10}$'' . . . . z = 0,4''

's így az egész cső' hossza

H = 5 — 0,4 = $4\frac{6}{10}$ hüvelyk

ezen cső nagyít form. I szerint.

$$n = \frac{5}{0,4} = 12\frac{4}{10}\text{-szer.}$$

Kepler távcsövében a' szemlencse kivűl esvén, ha ezen látcső csak két lencséből áll, annak hossza teszen

VI.) H = t + 2. z

Ha pedig a' Kepler' látcsöve a' visszafordítás' tekintetéből még két belső domború lencsével elláttatik, ezen belső lencséket nevezvén b és b'nek, lészen az illy csőnek hossza

H = t + 2. z + 2 (b + b')

VII.) H = t + 2 (z + b + b')

p. o. Kepler féle látcsőm' tárgylencséje . . . t = $14\frac{15}{100}$

szemlencséje z = $1\frac{15}{100}$

's így két üveggel ennek hossza volna form. VI

H = $14\frac{15}{100}$ + $21\frac{15}{100}$ = $16\frac{45}{100}$ hüvelyk.

Azonban négy lencsével birván, holott a' belső lencse mindegyikének

górcza $1\frac{1}{4}$ hüv. . . . . 6 = $1\frac{25}{100}$

a' másik is $1\frac{1}{4}$ hüv. . . 6' = $1\frac{25}{100}$

az egész cső' hossza form. VII.

H = 14,15 + 2 (1,15 + 1,25 + 1,25) = 21,45''

Ebből láthatni, milly zavarban vagynak látcsöveink, holott egyiknek hossza $4\frac{6}{10}$ hüvelyk, másiknak $21\frac{45}{100}$ hüvelyk, még is jóságok egyenlő. Egyébiránt polgári haszonvételekre és földmérőknek sokkal használhatóbbak a' hollandi csők, mellyek ugyan azon nagyitás mellett a' Kepler' 4 lencsés csőjénél mindig rövidebbek

2 (z + b + b')

mennyiséggel, melly nem megvetendő hosszaság.

Gáty István.

(Vége következik.)

Shakespeare és drámái.

(Folytatás.)

III. SHAKESPEARE IRÁSI MODORJA RONTOTTA AZ ÍZLÉST. — ÍRNI MESTERSÉG.

Shakespeare együtt 's ugyanazon pillanatban tragoediát játszik a' csarnokban, és

comoediát annak kapuja előtt; nem egy külön osztályát festi ő az egyes személyeknek, hanem összevegyít, mint történik a' való életben, királyt és rabszolgát, patriciust és pórt, bajnokot és kézmunkást, jelest és közönségest; nem különbözteti ő meg a' nemosztályokat (genre).

A' rútnak ezen szeretete, mi bennünket elfogott, ezen irtózás az ideálitól, a' falábuak, félcsipejűek, kancsalok, sárga bőrűek, csorbák, csámpások, gacsosok, taligás nyomorékok és fogatlanok iránti szenvedély; ezen vonzódás a' szemölcsök, redők, forradékok, és több efféle trivial, szennyes, közönséges alakok iránt, a' léleknek aljasodására mutatnak, 's nem azon természettől adatvák, mellyről annyit beszélnek. Sőt akkor is, midőn valami rútat szeretünk, azt ezért szeretjük, mert abban valami szépet találunk. A' szép asszonyt természetesen elejébe teszszük egy rútnak, a' rózsát a' bogácsnak, a' nápolyi öblöt a' montrougi sivatagnak, a' parthenont egy sertésólnak: így áll a' dolog a' képezésben és morálban is. Hátra tehát azon állatosított és anyagosított (animalizált és materializált) iskolával, melly a' tárgynak alakításában odavinne, hogy képünket, a' minden hibáival egy gépelybe öntöttet, többre becsüljük azon talált másolatainknál, miket Raphaël' ecsete teremtett.

Mindazáltal nem szándékom megtagadni az idők- és revolutióktól azon erőszakos változásokat, miket tenni szoktak a' tudományos véleményekben épen úgy, mint a' politicaiakban; de a' változások nem igazolják az izlés' megromlását; csak okainak egyikét mutatják azok. Igen természetes, hogy változván a' szokások, ezek szenvedéseink' és örömeink' formáját is változtassák.

Belső csend uralkodék a' teljes monarchiában XIV. Lajos' uralkodása 's XV. Lajos' aluszékonysága alatt: nélkülezvén a' belső zendüléseket, a' költők kivül kereskedtek, Romából és Graeciából kölcsönöztek catastrophákat, megríkatni egy társaságot, elég szerencsétlent arra nézve, hogy csupán nevetséges tárgyakban bővelkedett. A' szomorú eseményekhez olly kevéssé szokott ezen társaság, elébe még költött jelenéseket sem lehetett volna igen megrázókat terjeszteni, visszaborzadott volna az iszonyoktól, bár há-

rom ezer év előttiek, 's Sophocles' szellemétől szenteltetvék lettek volna is azok.

De ma, midőn a' nép, előtűnve homályából, helyét kormányunknál elfoglalta, mint görög tragaediákban a' chorusok; midőn negyven év óta rettenetes és valódi látományok foglalának el, a' társasággal közlött mozgás magát a' játékszínnel is közösíteni törekszik. A' classicai tragoedia, egységeivel és mozdúlatlan díszítményeivel, hidegnek lenni tetszik, és kell is hogy tessék: hidegségtől pedig az unalomhoz csak egy lépés van. Innen magyarázható, de nem igazolható, a' mostani színészet' túlsága, fac similéje minden gonoszságnak, bitófák' és hóhérok' megjelenése, gyilkolások, erőszaktétek és fertelmességek' mutatványa, a' temetők', sötét pinczék' és régi kastélyok' phantasmagoriája.

Nem létezik sem színész ki játszhatná, sem közönség melly ízelni, érteni és megitélni tudná a' classicai tragoediát. Rend, való és szépség, sem ismerve, sem érezve, sem méltányolva nincsenek. Elménk úgy el van romolva a' század' menjen a' hagyja (laisser-aller) és pöffedtsége által, hogy ha valamikép visszaidézni lehetne a' Lafayette-ek'*) és Sévignék' bájteljes társaságát, vagy a' geoffrinok' és philosophokéit, azok nekünk ízetleneknek tetszenének. A' civilisatio előtt és után, midőn még nem, vagy midőn már nem ízelik többé az értelmi éldeleteket, csak a' kézzelfogható tárgyak' előadását keresik: mint gladiatorok és marionettek (fabáb) kezdik és végzik a' népek; kisdedek és aggastyánok egyaránt gyermekesek és kegyetlenek.

Nem választja el Shakespeare a' nemest nemtelentől, komolyt hohózattól, szomorút vígtól, a' nevetést könyűktől, az örömet fájdalomtól, 's a' jót rosztól. Ő az egész társaságot mozgásba hozza, a' mint az emberi életet a' maga teljében előgördíti. Ő meggyőződve lenni látszik a' felől, mikép létünk nincs bezárva csupán egy napnak körébe; hogy bizonyos egység létezik bölcsőtől a' sírig. Midőn ő kezét egy fiatal fejre tette, ha le nem ejti is, csak őszülve kapod azt tőle vissza; az idő adta neki át hatalmát.

*) Lafayette és Sévigné asszonyságok XV. Lajos' korábóli lelkes nők.

Azonban Shakespearenak ezen általánossága, a' példa' hatása, 's utánozás' visszaélése által a' müvészet' romlására szolgált, szülte a' hibát, mellyen alapúlt, fájdalom! az új drámai tan. Ha magas tragicai müvészet' elérésére elég, különnemű tudományokat rend és kapocs nélkűl összehalmozni, a' burlesket pathossal összezűrni, a' vízhordót uralkodó mellé helyezni, 's királynő mellé a' kufárnőt: ki ne hízelkedhetnék azzal magának, hogy ő a' müvészek' legnagyobbjaival vetélkedik? és ki csak annyi fáradságot veendett magának, hogy napjai' valamellyikének eseményeit, külön rangú emberekkeli beszélgetéseit, a' szeme előtt elszállongó változatos tárgyakat, tánczot és temetést, a' dús' lakomáját és a' szegénynek nyomorúságát előnkbe idézze; szóval, ki csak naplóját óráról órára leirandotta, az már a' britt költő modorja szerinti drámát készített.

Hitessük el magunkkal, hogy írni mesterség; hogy ezen mesterségnek genre-jei (nemei), hogy minden nemnek a' maga szabályai vannak. A' nemek és szabályok pedig korán sem önkénylegiek, hanem magától a' természettől születvék: müvészet csak elválasztá, mit a' természet összezavart; kiválasztotta a' vonások' legszebbjeit a' nélkül, hogy a' minta' hasonlóságától eltávozott volna. Tökély öszve nem rontja a' valót. Racine, müvészségének egész kitünöttségében természetesb Shakespearenél, valamint Apoll istenségének teljében is inkább bir emberi formákkal, hogysem az aegyptusi colosszok' valamellyike.

A' mindent megmondani és előadni szabadságnak, a' színpad' zsibajának 's a' személyzet' sokaságának van ugyan hatások, ám de azok voltaképen kevés becscsel birnak; gyermeki szabadság és játékok azok. Semmi sem könnyebb, mint figyelmet lelánczolni, 's valami rege által mulattatni; ritka kis leányka e' tekintetben a' legügyesbbek közé nem számítható. Azt hiszed-e, hogy nem lett volna könnyű Racinenak előadásba foglalni mind azt, mit ízlése elbeszélések' sorába dobott? Phaedrában Theseus' nője, a' hallgatóság' szeme' láttára, megtámadta volna Hippolit' szemérmét; Theramen' gyö-

nyörű elbeszélése helyett Fraconi' lovait és egy szörnyű rém-alakot látánk vala kemény papirból enyvezettet; Britannicusban, Néró, némi kulisszák mögötti fortély' segedelmével Júnián nézők' szeme' láttára erőszakot teendett; 's láttuk volna a' sultán' testvérének a' metszettek elleni ütközetét Bajazetben, 's így tovább. Racine csak azt hagyá ki remekműveiből, mit csupán köz elmék tehettek volna beléjök. A' legpogányabb dráma ezerszer inkább megríkathat, mintsem a' legfelségesebb tragoedia. De való könyek csak azok, miket egy szép költészet fakaszt, Orphaeus' lantja által kisajtolvák; azokhoz annyi bámulás kell, mint mennyi a' fájdalom; ime a' régiek furiáknak is szép arczokat kölcsönöztek, mert lakik valami moralis szépség a' lélekfurdalásban is.

IV. IDÉZETEK SHAKESPEAREBŐL.

Ha Shakespeare' legjelesb müvei között választanom kellene, nagyon haboznám Machbeth, III. Richard, Romeo és Júlia, Othello, Julius Caesar, és Hamlet között; nem mintha igen nagyra becsülném ez utóbbinak annyira magasztalt monologját*), nem is a' voltairi tan' kedvéért; sőt mindig azt kérdem magamban: hogyan lehettek ezen nagy philosoph dán herczegnek ama' más világ felől nyilvánított kétségei? miután szóba ereszkedék néhai atyjának a' királynak „szegény árnyával" poor ghost, nem kell vala-e tudnia, mihez tartsa magát?..

A' színi jelenések' legkitünöbbjeinek egyike a' három királyné Margit, Erzsébet és a' herczegné közötti jelenés III. Richardban. Halld csak Margitot, ki szerencsétlenségeit csak azért említi, hogy vágytársa' nyomorai iránt kérlelhetlen legyen, ekkép fejezve be szavait: „Te az én helyemet bitorlád, és te ne osztoznál részedre eső nyomorúságaimból?... Isten veled York' neje! boldogtalan események' királynéja! Farewell York's wife, and queen of sad mischance!" **) Ez a' valódi tragicum, 's pedig tragicum a' legnagyobb mértékben.

Nem tudom, ha vetett-e valaha mélyebb tekintetet ember emberi természetbe, mint Shakespeare!

*) Lenni vagy nem lenni.

**) IV. felv. 4. jelenet.

Machbeeth' negyedik felvonásának harmadik jelenése.

Macduff.

Ki jő itt?

Malcolm.

Scót, 's még sem ismerem.

Macduff.

Szerettem
Öcsém, hozott isten!

Malcolm.

Most ismerem.
Nagy isten, oh! hárítsd el végre a' bajt,
Melly ismeretlenné tesz minket egymás
Közt.

Rosse.

Amen.

Macduff.

Ott-e még honunk, hol állott?

Rosse.

Hajh! a' szegény hon! szinte retteg
Ismérni ön magát! Nem is lehet
Anyánknak őt nevezni, mert koporsónk:
Hol senki sem mosolyg, csak az, ki semmit
Se' tud; hol a' sohaj, nyögések, és az
Eget hasító riadások
Nem is vétetnek észre; hol az éles
Búbánat egy divat-kéj lenni tetszik;
'S halálharang' kongásakor alig
Kérdik, kiért? 'S hol a' jó emberek'
Élte előbb kialszik, hogysem el-
Hervadna a' süvegjeikre szúrt
Virág; vagy is kihalnak megbeteg'lés
Nélkül.

Macduff.

Ah! fájdalom, hogy olly való
'S még is igen szelíd előadás!

Malcolm.

Mi a' legújabbik nyomor? . . . .
. . . . . .

Rosse (Macduffhoz).

. . . . Kastélyod megtámadva, nőd'
És gyermekid' szörny'kép legyilkolák.
. . . . . .

Macduff.

Hát gyermekeimet is?

Rosse.

Nőt, magzatot,
Cselédet és mindent, mit csak elő-
Találtak.

Macduff.

. . . . . .

És nőmet is?

Rosse.

Mondám.

Malcolm.

Vigasztalódj',
Jerünk csinálni gyógyszert iszonyú
Boszúnkból, melly ezen halálos
Búbánatot gyógyítsa meg!

Macduff.

Nincs
Nékie gyermeke! . . . .

E' párbeszéd Corneillnek Flavian és Curiatius közötti párbeszédét juttatja eszünkbe. Flavian jelenti Camilla' kedvesének, hogy ez megválasztatott a' Horatiusok' levivására.

Curiatius.

Alba megválasztá-e
A' három bajnokot?

Flavianus.

Azért jövök,
Hogy értesítselek felőle.

Curiatius.

No 's ki az a' három?

Flavianus.

Két testvéred
'S magad.

Curiatius.

Ki?

Flavianus.

Ten magad 's két testvéred.

Macduff' és Curiatius' kérdezései ugyan egy rendű szépségűek: Hát gyermekeimet is? — Nőt, magzatot. — És nőmet is? — Mondám. — No 's! ki az a' három? — Két testvéred 's magad. — Ki? — Tenmagad, 's két testvéred. Amde Shakespearenek ezen mondása: Nincs neki gyermeke! páratlan marad.

Ugyan azon ember, ki e' képet írta, sohajtotta a' Romeo és Julia' búcsújának gyönyörű jelenését is. A' száműzetésre kárhoztatott Romeo meglepetik a' hajnal által Juliánál, kivel titokban öszvekelt:

Julia.

Wilt thou be gone? it is not yet near day:
It was the nightingale, and not the lark,
That pierc'd the fearful hollow of thine ear;*) stb.

Hát már menni készülsz? hiszen nem virad még, a' csalogány, nem pedig pacsirta volt az, mi fülednek elijedt ürjét hasítá; minden éjjel ama' gránát-almafán szokott az énekelni: higy nekem, kedves, a' csalogány volt.

Romeo.

Pacsirta volt, a' hajnal' htrnöke, 's nem csalogány: nézd csak édesem, minő irígy sugárok csipkézik a' szétoszló felhőket kelet felől, az ég' mécsesi kialudtak, 's lábujhegyen áll a' vidor hajnal ködös hegyek' csúcsain; vagy mennem kell hát és élni, vagy maradnom és halni.

Julia.

Ama' világ nem nap-világ, tudom én azt: csak egy meteor, mit a' nap gőzöl ki, hogy fáklyásod legyen ő az éjjel mantuai útadat világítandó; azért hát maradj, kérlek, 's ne menj el még.

Romeo.

Hadd fogjanak hát el, hadd vigyenek halálra engem, mit bánom én, ha te úgy akarod. Azt mondom hát én is: Ama' szürkület nem a' hajnal' szeme, csak Cynthia' homlokának halvány viszszugára; 's nem pacsirta az, mellynek zenéi ég' boltozatát hasitják olly magasan fejünk felett. Ah! maradni inkább, mint menni szeretnék; jer halál, üdvez légy! Julia kivánja így. — Mit nézsz kedves? Jer, fecsegjünk, hiszen még nem virad.

Julia.

Jaj, virad! virad! el innen, szaladj, siess! A' pacsirta az, melly olly rekedt hangon danol, visszás hangütközéseket zengve, és kellemetlen élűeket..... Ah! távozz', távozz'! mindig világosb és világosb kezd lenni.

Ezen hajnali könyek és a' fiatal házasok' utósó gyönyöreivel való contrastja a' következendő catastrophának minő érzékenyítő! benne a' drámai érzés még naïvabb, mint a' görög darabokban is, 's kevésbbé pásztori, mint az olasz tragicomoediákban. Egyetlen egy indiai jelenést ismerek mi távolról hasonlót Romeo és Julia' jelenéséhez: 's az is csak a' képek' elevensége, sajnálkozás és búcsúvét' egyszerűsége, 's épen nem a' helyzet' érdeke által. Sacontala, atyja' házát elhagyni kész, magát fátyolánál visszatartva érzi.

Sacontala.

Ki tartja ekkép fátyolom' hajlását?

Egy aggastyán.

A' kis kecske-gödöly, kit olly gyakran táplálttál synmaka' édes magjaival. Nem akar ő elmaradni jótévőjének nyomából.

Sacontala.

Miért sirsz te szép kis gödöly? Hiszen el kell hagynom közös lakunk'. Midőn elvesztéd anyádat, születésed után nem soká, ótalmam alá vettelek. Térj vissza jászolodhoz szegény gödölyke te, most immár el kell válnunk.

Romeo' és Julia' búcsúzásainak jelenése nincs érintve Bandello' munkájában, az Shakespeare' sajátja. Bandello csak néhány szóval adja elő a' két szerető' elválását:

A la fine cominciando l' aurora a voler uscire; si baciarono; estrettamente abbraciarono gli amanti, e pieni di lagrime e sospiri si dissero: adio. Azaz: „Végre a' hajnal hasadni kezdvén, a' két szeretők egymást megcsókolák, és szorosan átkarolák; és könyük és sohajok között vőnek búcsút egymástól.

(Folytatása következik.)

Petrichevich **Horváth Lázár.**

*) III. felvonás. 5. jelenés. A' közlő kötetlen stilben magyarosította nagyobb hűség' okáért e' jelenést; 's egyszersmind az idézeteknek helyeit is mindenütt kijelelte.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

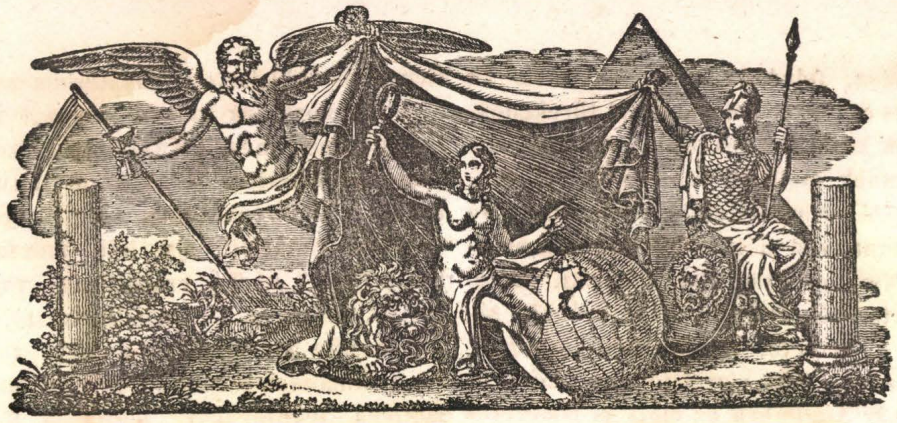

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ES SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januárius' 14. 1838.** **4. szám.**

Tartalom: A' táv- és látcsők' rövíd történetei. Vége. *Gáty.* — Az elmaradók (*Vörösmarty*). — A' két bramin (*Vajda*). — Magyar játékszíni krónika. *(V. és S. F.)*

A' táv- és látcsők' rövid történetei

a' jelenkorig.

—

(Vége.)

MÁSODIK IDŐSZAK.

Csakhamar a' látcsövek' feltalálása után használtattak ezek a' csillagászatban; Galilaei ezekkel találta fel az előtt láthatlan hegyeit, és völgyeit a' holdnak, a' Jupiter' holdjait, Saturnusnak csodás formáját, és gyürűjét, a' Nap' foltjait, Venus' fogyatkozásit, melly találmányiért a' velenczei köztársaság öt fizetésének háromszorozásával a' florenczi Cozmus pedig 1000 aranynyal jutalmazá: még is végre a' butaság 's kajánság' kezébe esvén, hittagadó vétekbe keverve, 2 évi fogsága alatt a' vak öreg tömlöczben hala meg életének 78dik évében. A' szerencsés fölfedezések' biztató szelleme meglepé a' világ' nagyait is. A' portugáli király, János, 's szinte a' római pápa is nagyszerű távcsök' készítésére nem megvető pénzt fordítának Campagni, Biankini, 's la Hire csillagászok' felvigyázása alatt, mellyek kisebb, 's nagyobb szerencsével estek ki. De még mindig tetemes akadályokat kénytelenek valának tapasztalni a' hosszú csök' homályossága, 's különösen a' szinek' játszása miatt. Tudjuk ugyan is, hogy a' lencsék a' sugárokat megosztván, szivárvány-szineket játszanak, mellyek a' tiszta látást gátolják. Hosszu évek' lefolyása alatt még reményök sem volt a' csillagászoknak, hogy valaha e' nehézségen segíteni lehessen, mig Euler Lénárd mathematicus elö nem állana, ki az emberi szem' alkotásából, mellyben hasonló lencse létezik, minő a' domború üveg-lencse, vítatni kezdé, hogyha az emberi szem a' sugárokat meg nem osztja, 's szint a' tárgyak nem játszanak, lehetönek kell olly üveg-lencse készítésének lenni, melly szintugy ne játszék szineket, mint az emberi szem, ha t. i. a' tárgylencse kétfelé osztatván, közé különféle természetű folyósággal vagy vizzel töltetik, mint az emberi szem; ki is adá felszámolásit 1747ben olly lát-csőhöz, melly acromaticus (szintelen) táv-cső leend, holott a' csőbe zárandó higsághoz vizet vétetni javasla. Meg is próbálá ezt Dollond angol leghiresebb müvész, de első próbája szerencsétlenül üte ki. Ez alatt a'

nagy Newton, felvévén Euler' tanitásit az acromaticus csővekről, megmutatni törekedék, hogy ennek készitése lehetetlen legyen. Hitelt ada ennek Dollond mint csupa müvész, és a' további probatételektől megszűnt. De Klingenstierna svéd mérnök nyilván megmutatá, hogy Newton vitatásiban hibázott. Ezzel ismét felbátorodék Dollond újabb próbák' tételére: de a' helyett, hogy a' kétfelé osztott tárgylencsének közét vizzel töltené, két különböző, már Angliában az előtt is ismeretes üvegekből, u. m. Krownglas, és Flintglasból tevé össze tárgy-lencséjét, és 1758ban több próbatételei után össze állitá 5 láb hosszaságban az első achromaticus, vagy valóban csaknem semmi szint játszó, táv-csövét. Melly az eddigi sokkal hosszabb távcsöveket mindenben felül mulá. Alig hivé Euler, hogy ezen két egymástól olly kevéssé különböző üveg-nemek illy jeles következéseket mutathassanak a' szinek' oszlatására nézve. Ez okból több vizsgálódásokat tevén ezen érdemben, kiadá becses munkáját a' dioptrikáról, Pétervár 1769, mellyet majd Clairaut d'Alembert, és Klügel bővebben kidolgozának.

A' Krown, vagy Kronglas a' közönséges tiszta üveg; a' Flintglas pedig kovaköből (tűzkő) és ón mészből készül; ez amannál sürűbb, és nehezebb, 's igy a' sugárokat jobban meghajtja, vagy töri; úgy áll a' Flintglas' sürűsége a' Kronglaséhoz, mint $1\frac{6}{10}$: $1\frac{5}{10}$. 'S igy a' melly szineket a' felső kronüveg formál, azt a' flintüveg elszórja. Legnagyobb akadály azonban a' nagy acromaticus távcsővek' készitésében a' nagy tárgylencse; különösen nagy tiszta flintüveg-darabot önteni, és köszörülni igen nehéz a' belé olvasztandó ón mész miatt, melly az üveggel nem örömest egyesül, gyakran hullámos anyagot ád, 's néha piszkol.

Itt állunk lát- és táv-csőinkkel 1758dik évtől fogva: 's ki hinné, hogy cromaticus lát-csövek mái napig is nagy mennyiségben készülnek, sőt hogy mivészeink az acromaticus csőkről mitsem akarnak tudni? Voigtländernek, Neuhasnak, 's több mérnök-műszer készitőknek talán minden csői cromaticusok, hosszu hosszu kolbászok a' nélkül, hogy helyesen nagyitanának, szint játszók, idomtalan nagyságuak; holott már jelenleg az acromaticus üvegek' készitése mysterium nem lévén, sem földméréshez valami roppant nagyságú tárgylencsék nem kivántatván, bizony jobbszerű acromaticus lencsékkel láthatnák el azokat. Az értekezőnek van Voigtländertől 1814ben vásárlott egy lejtő műszere (nagy libella) $20\frac{5}{4}''$ góczú cromaticus, vagy szintjátszó tárgy- és $1\frac{1}{4}''$ szemlencsével, az egész cső' hossza $24\frac{2}{3}$ hüv. 's ime az a' roppant réz tormentum csak $16\frac{2}{3}$-szor nagyit: pedig acromaticus lencsével 7″ legfelebb 8 hüvelyk hosszaságú cső nagyithatná épen $16\frac{2}{3}$-szor a' tárgyakat, e' mellett szineket sem játszva, sokkal jobb szolgálatot tehetne. 'S úgy véli az értekező, hogy a' mi réz anyagot 8 hüv. hosszaságú táv-csőben megkímélhet, annak árán az acromaticus lencsét kiállithatja vala. Igy vagyunk astrolábiuminkkal is többnyire, és apróbb táv-csőinkkel. Eleget beszélnek ugyan művészeink, és műszer-árúsaink az acromaticus csőkről, de ha a' vevő sem tudja, mi az, könnyen csalódhatik: pedig igen könnyű azokat megismerni. Mert mivel az acromaticus lencse két vagy három különböző üveg-lencséből tétetik össze, az összetétel olly szoros, és tiszta, hogy azt szemmel észrevenni nem lehet: ellenben, ha a' lencse estve gyertya elébe tartatik egy bizonyos távolságra, ha egyes az üveg, a' gyertyának képét kétszer ábrázolja, ugy hogy a' gyertyának egyik képe felfelé, másik alófelé áll. Ha két üvegből áll a' lencse össze állítva, az négy gyertyát játszik, kettőt felfelé, kettőt alófordítva; ha három üvegből áll, 6 gyertyát játszik, hármat fel, hármat alá mutatva. E' mellett az acromaticus lencsék, mivel több üvegből összetévék, nem lehetnek olly vékonyak, mint a' cromaticusok. Végre az acromaticus csőkben a' tárgylencsének fekete papirossal, vagy valami réztokkal fedezése szükségtelen lévén, azt az ahhoz értő okos művész elmellözi, melly által nagyobb világosságot szerez a' nézett tárgynak, és nagyobb mezőt a' nézéshez. Hihető azonban, hogyha a' nagy publicum, 's különösen hazai mérnőkeink fogalmi a' táv-csövek' dolgában terjedeznek, 's tisztulnak, 's a' művészektől minden hitvány üveg cserepet elfogadni hajlandók nem leendenek, fognak ők is iparkodni az értelmes publicum' kedvezését megnyerni.

Jeles fölfedezésekre, és még soha észre nem vett tárgyak' ismeretére vezeték ugyan a' cromaticus csők a' csillagászokat, de az égi testek' nagysága, magassága 's távolsága ismeretére csak az acromaticai csők segiték őket, 's így, hogy nemcsak a' csillagászok, hanem az avatatlanok is jelenleg a' nagy teremtő' remek munkáit bövebben ismerik a' régieknél, az acromaticus üvegeknek köszönhetjük. És ha a' földmérés' tudományá és mestersége az újabb időkben javult, azt is az acromaticus lencséknek tulajdoníthatjuk, melyek jobbszerű astrolábiuminkba, theodolitinkba, 's libelláinkba helyezvék: mellyekkel jelenleg már nemcsak első perczeket (minuta prima), hanem másod perczeket is (minuta secunda) vehetünk: miről a' régieknek még képzeletök sem vala. Így az értekező szegtükrei 4 hűvelyk hosszú acromaticus csővel felkészűlve, egy egy szeglet vételben nem hibáznak többet 3, legfelebb 4 másod perczнél. Sőt ha csövei dialyticusok leendenek, hihetőleg egy egy szegletben a' legnagyobb elkerülhetlen hiba 2, legfelebb 3 másod percz leend.

UTOLSÓ IDŐSZAK.

A' csillagászi müszerekhez igen nagy 6, sőt 10 hűvelyk átmerőjü tárgylencsék is kivántatnak, illyeket kivált flintüvegből önteni, és köszörülni tisztán, 's hiba nélkül igen terhes, és költséges munka lévén, kezdének 1827ben a' tudósok arról gondolkodni; nem lehetne-e, mész ón nélkül, talán czink, vismuth, vagy barith keverés által jobb nemű üvegeket előállítani a' flintüvegeknél? Ezen vizsgálások' alkalmával egészen más igazság jöve napfényre, mint mit keresnek vala: az t. i. hogy a' kétfelé választott tárgylencséknek, hogy azok a' lehető legjobb következéseket adhassák; egymással érintésbe jőniök nem kell, hanem azok egymástól olly távolságba helyeztessenek, hogy a' tárgylencsének másik fele jó keverésű üvegek mellett a' csőnek mint egy közepére helyeztessék (lásd Zeitschrift für Physik und Mathematik vom Baumgarten, Wien 1827. IV. Band, Seite 257, és III. Band, Seite 57.). A' tárgy-üvegek ezen elválasztásáért ezen csőket dialytica csöknek nevezték (διαλυω = dissolvo). Igen nagy sikerrel hajtá e' tervet végre Plössl derék opticus Bécsben. Ki mivel még a' fenn irt jobb kevezésű üvegekkel nem birt, külső tárgylencséjét kron-, a' belsőt pedig flintüvegből készité, 's mive minden eddig ismeretes táv-csőket felül múla.

Jelessége ezen dialytica táv-csőknek az, hogy a' tárgylencsének belső fele sokkal, 's még felénél is kisebb átmérőjü lehet, mint a' végső; 's így ennek flint, vagy a' felebb előadott üveg-keverékből formálandó része, sokkal kevesebb költséggel, 's veszödséggel készűlhet; 's így az illy dialyticacsők még jobban elszaporodhatnak, mint az acromaticaiak. Ezenkivül ugyanazon nagyitás, és nagyobb világosság mellett, sokkal rövidebbek lehetnek. Mellynél fogva jövendőre a' 8, 9 sőt 10 hűvelyk átmérőjü tárgylencsékkel készülendő táv-csők is, millyenek eddig idomtalan hosszaságok miatt nem használtathattak, a' csillagvizsgáló toronyban helyet foglalhatnak, 's velök ismét tisztább, és pontosabb észrevételek, és mérések tétethetnek. A' polgári életből pedig talán kikapnak az idomtalan hosszú táv-csővek, mivel 8″, — 10″ hűvelyknyi illyes müszerek többet nagyítanak, 's tisztábban mutatnak, mint az előtt 25,30 hűvelyk hosszuak, ohajtható volna azonban, hogy a' fenn irt üveg-keverés, magasabb pártfogás által előmozdíttatnék. Ki tudja ezen munkából nem nyilik-e még ki valami nyomos felfedezés, mellyel még a' dialytica csővek megjobbuljanak. Ha a' tudomány, és mesterség a' dialytica csővek után is akkorát ugrik; mint a' millyet szökkent előre ezen dialyticai cső a' cromaticus csők felett, akkor valóban Hocke Róbert' ohajtása, ha mind halála után is, teljesülésre jő, mert ha ő nem is, a' jövő maradék a' holdban lévő embereket, vagy akármi állatokat szinről szinre fogja látni, és a' holdnak virágos mezején füvészkedni.

De ugy látszik, hogy itt a' lehető tökéletesülésnek már vége felé járunk, mert bár hihetőleg a' dialyticai csőveket követő újabb fölfedezés nem megvetendő javitást szűlend; de még is olly kitünő elsőséggel nem fog birni, mint az acromaticus, a' cromaticus felett. Megujult ugyan is századunk' elején mintegy 10—20 évekkel ez előtt a' nagy Eulernek azon javaslata, hogy a' kétfelé osztandó tárgylencse' közét vizzel kitölteni tanácsos legyen, a' nagyitás öregbitésére, és a' tiszta-látásra.

Próbát is tettek Blair, és Brewster Londonban 1813ban, Girard Bécsben 1822ben; Barlow és Rogger 1828ban Edinburghban, melly próbák igen sikeresen ütének ki. És az illy táv-csőket nevezék a' tudósok aplanat táv-csőknek (talán πλανομαι = ecró-tól). Ez illy aplanát-távcső' kitöltéséhez Brewster elébb cassia aethert, azután sassafrast, később kénkő alkoholt; Giránd Bécsben terpentin-olajt; Marx Göttingában kreosotot venni javasolnak. Barlow már két illy aplanát-távcsőt készite, egyiknek végső tárgylencséje, melly kronüveg 6 hűv. átmérőjü, gócza 4 láb távolságú; a' belső tárgylencse 24 hűv. távolra áll a' végső tárgylencsétől, a' két üveg' közét kénkő alkohollal tölté. Későbbi illyes táv-csőjének végső lencséjét $7\frac{4}{5}$ hűv. átmérőben készité, belső tárgylencséje a' végsőtől 40 hűv. távolságban áll: a' közt itt is kénkő alkohollal tölté. Egész hossza aplanát-táv-csövének $8\frac{7}{10}$ láb, és mint irják, olly szolgálatot tészen, mint minőt egy legjobb 18 láb hosszú acromaticus cső. Mivel pedig ezen két utolsó nemű dialytica és aplanát-távcsök, még csak keletkezésben vannak; azon magas következéseket, mellyeket tőlök a' tudományok' ujabb emelkedése dolgában várhatunk, csak a' müvészek' nagyobb pártfogása, 's a' tudósok' bővebb buvárkodásai fogják előhozni.

Gáty,
a' m. t. t. l. t.

Az elmaradók.

Egy fészket ismerék,
Három szinűt:
Benn váltva három szép
Madárka űlt.

Sok szem repűle fel,
Sok szív örűlt,
Melly láthatásokon
Megédenűlt.

Olly bájos, olly derűlt
Tekintetök:
Az est örömtelen
Volt nélkülök.

A' fészek most üres:
A' szem komor,
'S a' hűlt szivekre száll
Csendes szomor.

Hová vesztéd, oh est,
Szépségidet?
Ha ők is hűtlenek,
Ki lesz hived?

Vörösmarty.

A' két bramin.

I.

Lefolyt időkből adok regét és távol vidékekből festéseket, remélve hogy szavaim hallatlanúl nem enyésznek el a' jelenben 's festéseimnek honunkban is meg lesz kellő hatások.

Azon ember' idejébe emelkedem vissza, kit a' hizelkedés, a' bámulat, a' hódolás nagy nevezettel tisztelt meg, ki azon kevesek' számába tartozik, kiknek kezébe a' félemberiség' sorsa tétetek, hogy azt áldással tetézzék, vagy ostorral ostorozzák, — ki az elsőhöz nem értett, de e' másodikat borzasztó mértékben űzte.

Harmadik hóditó volt ő Ázsiában, bátor és vitéz mint nagy Sándor, szerencsés és kegyetlen, mint Dsinghiskhán, pusztitó pedig nagyobb mint akárki. Az ő idejében születni elég csapás volt a' sorstól.

Neki engedelmeskedék már közép Ázsia, hol a' Gihon foly, hol az Aral 's a' kaspi tavak' hullámai zugnak, hol az altai hegysor emeli magasra fejét, hol Kobi' pusztáin a' vad lovak és vad szamarak nyargalnak. Kivérzék már a' királyi Ispahan, a' nagy sah' széke le van döntve 's a' szép Persia' száz városa földdel egyenlítteték. És ő még sem veszté el vérszomját, irtóztató szemeit dél felé forgatja a' Himalayahegyekre 's körmös kezeit Hindostan' kincsei után nyujtja ki.

Ezen pillantás száz ezereknek kerűlend halálába! ezen ujak rettentőbbek a' tigris' körmeinél, e' lélekzet, melly tüdejéből buzog föl, pusztítóbb szamum' halállehelleténél.

Azt hiszi, hogy ő a' világnak parancsolni született, 's a' világ az ő kényének hódolni

teremteték, — 's ki az ő hitében meg nem egyez, arra kevélyen és kegyetlenűl mondja el a' halált. A' földön nincs nagyobb ur nála, sőt ő egyedűl az ur, mint allah az egekben. Ő allahnak képviselője itt.

Jaj pedig annak, ki alláht tagadni meri, halál várja azt 's a' halálnál kinosabb rabság.

Kardját allah' dicsősége köti föl, 's száz ezereinek tegeze allah' dicsőitése végett töltetik meg nyilakkal. És ime nincs nép egész az Indusig, melly allah' egyedüli istenségeről meg nem győződnék előtte!

De az Induson túl más világ kezdődik számára, más pálya nyílik meg előtte, mellyen nagy Sándornak vissza kelle fordulnia. — Ő haladni remél, 's átuszatja a' folyamot.

Megrezzenve ébredtek föl Hindostan' népei szendergésökből, kardhoz nyultak és előkeresék nyilaikat, de hasztalanul, előbb lehete a' menny' villámainak ellenállani, mint a' vad tatár hatalmának. Rontó hegyi folyamként hömbölyge ez előre, 's százfejü csodaként itt is amott is egész hadi seregeket nyelt el.

De hóditása nem vala tökéletes; csak a' testek' ura maradt, a' szellemhóditáshoz nem értő. A' szellemvilágban más fegyverekkel folytattatik a' had, igazságfáklyával az okosaktól, ámitással a' csalfáktól.

Miért nem tanul ezen brámaimádó nép az elhunytak' szomorú esetén? — miért nem hányja el fegyvereit 's nem folyamodik a' diadalmasnak kegyelméhez, ki a' töredelmeseknek megbocsátani gőgének tartja? — miért nem cseréli föl ábránd istenét, brámát, társaival és társnéival együtt, alláhért, kinek hatalmát nyilván látja az övéi fölött? — miért megy inkább a' bizonyos halálba, mint véleményt véleményért adjon? — mert hív az emberi természethez, mindent adni akaró a' barátnak, semmit az ellenségnek.

A' veszedelem' nöttevel pedig a' nép buzgósága is növekszik. Évsor nem halla annyi imádságot a' Himalayán lakozó istenekhez, mint egy két nap mostan, 's a' mire csak túl buzgók 's kétségbeeső bűnösök szánták előbb magokat, most az egész tömeg kész rá: szenvedni a' hitért, sebekkel és halállal gyüjteni érdemeket a' más világra.

A' buzgók között nem utolsó vala Samanda, az öreg bramin, ki hosszú éveken által magyarázá a' hivőknek bráma' parancsait a' szent könyvekből, mellyeket maga leghívebben tarta meg. Tisztátalan szó soha nem repült ki ajakain, tisztátalan étkekkel soha sem szennyesité meg magát. Élete a' legtökéletesebb példány volt a' Sind és Ganges között, 's ki magát hozzá tudá mérni, reménylheté, hogy a' lélekvándorlás által tiszta nemes állatba repül át szelleme.

Mikor most Tamerlan' fegyvereinek híre rettegéssel tölté meg a' félvilágot, hozzá mint az istenek' titkait tudóhoz folyamodtak az egyűgyük, kiké bráma' országa, és kérdezék töle, mit lát a' jövendőben, 's tanácsot kértek, mit miveljenek. Ő pedig jósló szemekkel néze maga elébe, 's hirdeté, hogy csekély hitökért 's lankadó buzgóságok miatt bráma' büntetését várhatják, de hogy kegyelmet nyerjenek, hogy visnu' szent szinét ismét hozzájok fordítsa, fegyvert illik fogni, halálra elszántan 's az áldozatvért nem kimélve.

Példát adandó pedig fegyvert ragada aggott remegő kezeibe, letevé a' bő papiöltönyt 's helyébe szűket, hadiasat vön föl; fejét harcziasan fedezé 's nyelvéről le nem hagyá halni az ellenállásra buzditó szavakat. Két fiát már Multanba küldé el Mellukhan herczeghez, agg nejét tevén szándékozik Delhibe küldeni, leányát pedig, a' szép Ghiznit, harczosok' sorába maga mellé akarja állítani.

De az öreg, a' félvilágtalan nő, nem osztakozott véleményében, elégnek velé, ha két fiának melle ki van a' tatárok' nyilainak téve, férjét és leányát örömest maga mellett tartaná meg. Azért is, leányát kettejök' elébe állítván, körülfogá jobbjával az apát 's édes keservvel e' szavakat intézé hozzá: „Mindent föl akarsz-e brámának áldozni, édes braminom, fiaidat, magadat, lányodat és nődet? Nem elég-e istennek két áldozat, 's mit istennek adtunk, nem adjuk-e a' hazának is? Maradj te velünk, Samanda, támogasd csüggedező nődet 's légy támasza gyönge leányodnak, kit az istenek nem harcz' zivatarai számára alkottak!

Anyja után pedig a' leány kezde szólani, a' szép Ghizni, a' ghazellaszem, a' rózsaajk és a' czedrustermet, — 's nyelvéről édes harmoniával csendültek le e' szavak: „Brámáért megtudnak halni Hindostan' leányai, atyám, 's előbb választják a' sirt, mint kötelességökhöz hivtelenek lennének. De rettegnek a' tisztátalan kezektől 's holt tetemeiket is féltik a' tisztátalan érintéstől. Atyám, ne

vigy engem a' tatárok elébe, de hagyj anyámmal sietni a' szent Ganges felé, mellynek habjai, szükség' esetében, át tudandnak lengetni visnu' országába, és jöj te is velünk tanáccsal és tettel segitendő bennünket."

Így esdeklett az anya és leánya, 's az atya feleletet akart nekik adni, mikor az ajtó megnyilik 's egy ifju lép be, első pillantatban ismeretlen, de hamar a' legkedvesebb arczczá változó. Először is pedig Ghizni sikoltá el magát, — Galava' nevét hangoztató, a' kedves Galavaét, kit évek óta már csak álmaiban láthata. De álmaiban gyakran látá öt, és ajándékokat vön tőle, mellyeket csókkal jutalmaza meg. Reggel pedig szégyenlé magát és boszonkodott ajakaira, 's este mégis a' szép ifjuról kivánt álmodni.

Samanda igen kedvelé az ifju Galavát, reménylé, hogy diszére lesz a' bramin varnának 's tervei voltak vele leánya tekintetében, kit az ifju igen látszék szivelni. De évek folytak le, mióta öt nem látá, mióta elmefejlését nem vizsgálhatá, mióta életösvénye titok volt előtte. És az ifju a' Sinden túl is útazott, ki tudja méltó maradt-e a' tiszta bramin' leányára?

Föltevé tehát magában, hogy az ifjút szoros vizsgálat alá veszi, 's ha lelke brámához hiv, teste pedig, mint brahminéhoz illő, szenytől tiszta maradt, nagy jutalmat szána neki. Vizsgálatait pedig nyomban kezdé: „Millyennek találtad a' világot túl a' Sinden, kedves Galava — ugymond — millyennek az embereket? Dicsértetik-e arra is a' nagy visnu, 's tudják-e az emberek a' lélekvándorlás' igazságát? Vannak-e ott is büneikért törödök, 's képes volna-e egy özvegy magát férjeért föláldozni. Te mind ezekre jól fogsz felelhetni, kedves Galava, mert nagyon megösmerszik rajtad, hogy a' nyugoti népek között vándoroltál, — arczszined szinte világosabb lön, nyulánkságod mintha csökkent volna 's ruházatodon változások történtek."

Az ifju pedig kimélve az öreg bramin' kényes húrait, de nem minden csipősség nélkül, így felelt: „A' Sinden túl, ősz atya, olylyannak találtam a' világot, millyen az innen; azon nap világit ott is, melly itt, azon csillagok rezegnek éjszakánként, mellyek itt, azon levegő lebeg, azon föld ad vizet és növényzetet, melly itt. Szebb ugyan a' mi hazánk, mert közelebb van a' naphoz, mellynek fénye

itt ragyogóbb, sugarai hevesebbek, dúsabb a' növényvilág, hímesebbek a' rétek, életteljebbek az erdők, szebbek és számosabbak madaraink, és a' mi legtöbb, ez a' föld a' haza' földe, 's a' hon mindig legszebb marad az ember' szivében: de feledve ezeket, ott is az istenek' áldása mutatkozik földön, vizeken 's a' napsugarakat hozó levegőben, a' természet ott is jó anya, bő áldást öntő gazdag kebeléből; az élet ott is kellemes, mert az érzékek mindenütt munkásak, és gyönyörködők a' hangok' harmoniájában, a' nap' fényében 's azon ezer idomban, mellyet általa lát a' szem. És az emberek sem roszak ott; alláht imádják ugyan a' nagy bráma, az alakváltoztató visnu 's a' szent sivén 's alsóbb társai helyett, büneikért olly szörnyű bünhösztéseket nem öltenek magokra, 's egy özvegynek sem jut eszébe magát férje' holtával megégetni, de különben jók, senki vagyonát el nem idegenitők, senki személyét meg nem sértők, a' tudományokat kedvelők, tanulók, a' szegényeken segítők 's polgári kötelességeiket pontosan teljesítők. Illyeneknek találám, ősz atya, a' persákat és sokat köszönhetek fő iskoláiknak, egyetemeiknek, Tusban sok újat tanulék a' számtudományból, Ispahánt a' bölcselkedés' hazájának, Sirászt a' költészet' lakjának nevezhetem. De ezek csak mult idők' dolgai, — a' jelen szomorú ott is, mint hihető, leend nálunk. Persiában vannak emberek, részint hozzánk átszökök, kik azt hiszik, hogy minden rosznak tulajdon istene van, Ahriman nevezetű, de én azt mondom, hogy embernek ember, népnek nép az ármánya. Olly szép, olly virágzó, olly életteljes volt a' sinden-túli ország, midőn belé mentem, 's olly rongált, olly sivatag, olly sirtekintetü most! És mi ennek az oka? Éjszakkeletről eljött azon nép, melly ugy látszik föladásának tekinti, 's a' sorstól föladásúl nyerte, elrontani mit mások épitettek, virányokat sivatagokká dulni, palotás, templomos és népgazdag városokat marhalegelőkké egyenesiteni annyira, hogy fölöttök elvágtatván, meg se botolhassék a' ló. Eljött a' népostorozó Timur, és Persia nincs többé! Hét nap alatt több mint kétszáz ezer ember vérzék el Ispahánban 's a' főváros' sorsát több száz város tapasztalá. Én Timur azon hiuságának köszönöm csak életemet, hogy a' tudományok' pártfogójának szeret láttatni, 's az egyetemet megkimélte.

De midőn hallám, hogy telhetetlen szíve szép honom után is ohajtozik, ott hagyám az iskolákat 's haza jövék, hogy kedves arczokat lássak még 's vasat fenjek Timur ellen."

Az öreg bramin, valamint neje 's a' szép Ghizni különbféle érzéseken mentek keresztül az ifjunak e' hosszas beszéde alatt. A' lány vágyat érze magában, látni azon országot és népeket, hol olly különböző szokások uralkodnak, az atya, ámbár meggyőzeték, némileg boszonkodott: miért találá a' lányának szánt ifju jóknak 's boldogoknak alláh' imádóit; de a' beszéd' végén mindnyájan elborzadtak 's látni vélték a' szörnyű Timurt. Az agg bramin pedig felele: „Ifju, sokat láttál, miket jobb volt volna nem látni, sokat tanulál, miket idvesebb volt volna nem tanulni, mert sok ragadt rád, mit visnu' vizének le kell mosni, mit lelked nem egészen tiszta állatban bünhödend le. Oda létedben meg is árvultál, anyád csak három napig élte túl atyádat, 's arczán a' paradicsom' örömeit ragyogtatva várá a' máglya' meggyujtását 's szent hanga' riadozásai közben égett hamuvá. Én az atyátlannak atyád leszek; mert szeretetem nem hogy szünt volna hozzád, de mint tévelygő szerencsétlent még jobban ölel körül. Te pedig engedelmes fiu légy; tiszta edényekből tiszta eledeleket fogsz enni; imádkozni fogsz naponként visnu' kegyelmeért 's gyalog vándorlandasz a' szent Gangeshez, benne mosakodandó; és elmegy Dsaggernathba 's térden kerülended meg a' szent pagodát, — és jutalmul leányomat veszed."

Ghizni' szemeiben az öröm csillogott, 's az ifju is kedvtől látszék megrázatni, midőn a' jutalmat hallá említeni. De a' föltételeken mosolyognia kellett. Mosolyga pedig nem gonoszságból, hanem azt elgondolva, mint tud az ember bebonyolodni álvéleményekbe, mellyek kötözött kezüvé, bénult akaratuvá, félénkké 's előre nem haladhatóvá teszik. De kimélte az apát 's a' dolgon okosan forditandó, így beszélt: „Atya, olly jutalmat tevél ki, melly szívem' fő vágya volt 's mellyért végetlen sokat képes vagyok megtenni. De én őt mégis szerelmem, csak tiszta 's hű szerelmem' jutalmául kivánom elnyerni. Ezért add őt nekem, atya. 'S tudom, hogy nekem adod. Sőt ő az enyém már. Ezen pillantások, ezen öröm, ezen elpirulás nyilván hirdetik azt. Nem gyermeki játszó társ ő többé, de szereti volt játszó társát 's kérését az enyémmel egyesíti."

És a' leány a' földről atyjához emelé szemeit és viszont le hagyá azokat sűlyedni, 's nem szóla egyebet, mint: „Édes atyám!" Az atya pedig elég értelmesnek találta a' rövid szavakat. Beláta egyszersmind az ifju' lelkébe 's miután fejét kissé megrázta volna, beszélt: „Fölvilágosodásodhoz illetleneknek tartod, fiam, a' föltételeket; — ez nem első eset épen előttem; de meggyőződésemre jutandasz te is. Mikor a' vér első hevülését bevégzé, mikor az ifju kebelben a' rostálgatási láz csillapodott, mikor a' komolyabb kor beköszönt, akkor vissza szokott térni az elme azon szent igazságokhoz, mellyeket az észből nem meríthet, hanem mellyeknek a' szív hű tanyája, mellyek ott isteni fáklya által keltetnek föl, minthogy az észtől föl nem érhetők, sőt némileg azzal ellenkezők. De te ne várd be ezen időt, hogy nekem, igazságok' kutatásába vénültnek, 's igérd hogy azt teended, mit tőled kivánék."

Az ifju pedig felelt a' braminnak: „Atya, azt igérem és életemen által meg fogom tartani, hogy tetteimet egész meggyőződésem szerint intézendem. Ész és okok által pedig önkényt meg hagyom magamat győzetni. De erre utóbb is rá érendünk. Most vitatkozás helyett vitára kell készülni bráma 's Hindostan' fő ellensége ellen, ki gyönyörüségét a' ghaziékban (azaz a' nem hivókkeli csatákban) leli 's kinek fegyvere eddigelé méltó vetélkedőre nem talált. És e' nagy próbában láss engemet leányodra méltónak. De igérd őt előlegesen is nekem, igen szeretnék érette, mint bizonyos hitvesemért, küzdeni."

Az atya viszonzá: „Megegyezek kivánságodban; vedd leányom' kezét 's vegyed majd öt magát is, de előbb jól álld ki a' tüzpróbát. Légy vitéz Timur ellen, légy állhatatos apáid' hitében 's allah felé meg se tántorodjál. Ha így tészsz, áldásom fejedre, de átok különben és kárhozat!...."

A' két fiatal boldogsága' özönében terme egymás mellén 's mig eljegyző csókjok elcsattant, a' két szülő újra éldelte a' boldog hajdan' édét, hív emlékezetbe hozván vissza az első szerelem' elfelejthetlen idejét. Így örültek pedig ezek, feledve a' körülök föltornyosuló zivatart. ***Vajda.***

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

—

December' 28dikán: A' párt' dühe, vagy a' hit' ereje. Irta Ziegler. — A' sok színi hatással bíró müvet különösen emelte Megyeri' játéka, ki a' sunnyogó Kocke-t igen jól charakterisálta. Szabatos és jó volt Fáncsy' (Sherif) játéka is, és Dérynéé kibátlan tisztaságu, ha nem hibáznék belőle azon való érzés, melly újabb szinésznőink' játékát bélyegezi. Szilágyi híven adta a' durva önkényhez szokott Harrisson ezredest, 's Bartha az indulataitól elragadtatott Laud Henriket. Az egész előadást sikerültnek lehet mondani. *V.*

December' 30dikán: Montecchi és Capuletti párt. Nagy opera 4 felv. Bellinitől. Elmondottuk micsoda Romeo a' mi müvészvendégünk Schodelné. De játékáról eddig csak érintőleg emlékeztünk. Nagy különbség van pedig a' szóló és éneklő drámáknak — ha azokat illy neveken nevezni szabad — játéka közt. Amabban a' szinész, kell hogy bővebben kirajzolt szerepe' részleteit játékával nyomról nyomra kisérje, mint a' festő szokta tájképe' minden részleteit gondos kézzel kivinni, ha czélja, hogy a' kép közelről tekintessék; az operában pedig kevés, de nagy vonásokban festvék a' lelki állapotok; itt a' pathos nagy masszákban lép fel, mint a' hatás az úgy nevezett merész ecsetü festményekben, mik közelről tekintve vesztenek, mert távolabb szempontról összes, poetai hatásra vannak számitva. Nem mondom, hogy e' második mód, t. i. az operai stílus a' szinészetben, több studiumot kiván az elsőnél; de hiszem, hogy hasonló geniet, több physicai erőt, 's hogy, végre, az indulatok' váltása 's kivált culminálta-tása felette nagy izlési erőt is teszen szükségessé, hogy a' szépnek határai túl ne hágassanak. Az operai játék csak a' legújabb időkben kezd müvészi becsre fölemelkedni. Az előtt, névszerint, mig az olasz opera uralkodott az europai színházakban, elég volt szép hangot 's szép előadást, mint nevezni szokták, hallani; ha az énekes nem ügyetlenül forgolódott a' deszkákon, már jól játszott, de ez a' jól játszás, a' komoly operában, becses ráadásnak tekintetett, semmi esetre pedig nem hasonbecsünek hanggal és énekkel: a' mi annyiban természetes is vala, mert az olasz operai stílus maga keveset gondolt a' kifejezés' valóságával, 's szeszélyes hangjátékainak a' drámai charactert szivesen feláldozá. De mióta a' régi zeneköltők' müveinek tekintete helyre állott, 's Német- és Franczia-országban egy új iskola felállott, mellynek hódulni akart Rossini is utóbbi éveiben, 's minek befolyása alatt teremté a' sokkal mélyebb Bellini a' maga nagyszerűen szép müveit; a' játszás lényeges elemévé magasúlt az operának, annyira, hogy egy Norma vagy Romeo, az 1820diki stílusban adva, sejtetni sem fogja classicai szépségeit. Már itt coordinálva látjuk az éneket és játékot, mint a' tragoediában szót és játékot. 'S e' nemében az előadásnak aratá koszorúit Schröder-Devrient; e' kettőnek legszebb compenetratiojában fekszik Schodelné' művészsége. Norma és Romeo, Camilla 's Alaide: mindig más és más, és mindig való és nagy; ő az énekkel látszólag ugy bánik, mint ha az nem fődolog volna, hanem, mint a' tragoediában a' beszéd, önkénytelen kitörése, rögtöni szükséges nyilatkozása a' szív' indulatainak, 's a' mennyit ezzel hat, szintannyit hat arcza' játékával 's teste' minden mozdulatával. Ő egy perczig sincs a' darabon kivül, nála nincs megállapodás, czéltalan pillanat, heverő mozdulat: 's e' pillanat lélekkel teli, 's e' mozdulat élénkségében is kerek, 's hevességében is nemes, mindenek fölött pedig hű és szép természet. Sokan tevék azon észrevételt, hogy testének minden perczecskéje énekel; igaz, de ne feledjük, hogy e' mellett énekének mindenik ize játszik is. Őt nem eldarabolva kell megitélni, valamint ő nem darabolja el előadását; hanem müvészete' egészében, összeségében: 's ebben áll az a' ritka erő, melly referenst a' bécsi 1823ki híres olasz opera 's a' párizsi nagyopera' éldelete után is elragadja. 'S ez a' Romeo, milly szerelmes, gyöngéd, kimeríthetlen figyelmü, azon kivül hogy férfi és hős. Nekem mindig visszatetsző volt, ha asszony férfiruhába öltözött; Schodelné, Romeojában, el tudja feledtetni nemét. — Eder Luiz (Julia) a' 3dik felvonásban, az atyját kérlelő scenában, igen meleg 's érdeklő volt; 's Egressy Benj. (Tibaldo) új jeleit adá lelkiismeretes studiumainak, 's gyors haladásának; játéka is bátrabb 's hajlékonyabb, de egy pár észrevétel erre nem leszen talán haszon nelkül. Ohajtjuk, hogy E., testének szilárdabb feszülést, fejének emeltebb tartást adjon, mindenek felett pedig kezei' jártatásába nagyobb összhangzást hozzon. Bár melly helyes legyen is egy kéznek attitüdje magában, az csak a' másikkal levő harmonia által lehet egészen jó; azaz a' két kéznek együtt kell játszania: midőn az egyik szilárdon elényúlik, a' másiknak nem szabad egészen élet nélkül lógni, a' palásttal jelentés nélkül bíbelődni, stb., hanem, ha nem emeltetik is fel, a' belső neki feszülést a' kéz' összecsukódása, vagy a' könyök'-bármi kis szeglétbe kiszökése által el kell árulnia; midőn az egyik esengésre terjeng, vagy ölelésre, természetes, hogy a' másik hasonlót tegyen stb., szóval a' kezek', mint olly kitünő tagok' mozgásiban hasonló életelvnek, bizonyos cserearánynak kell lenni, hogy necsak a' szemnek jótevők, hanem helyesek és valók is legyenek. — Az előadás' egésze kielégitő volt.

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 18. 1838.** **5. szám.**

Tartalom: Shakespeare és drámái. Folytatás (*Petrichevich Horváth Lázár*). — Az öngyilkos. Husz (*Ormós László*). — A' két bramin. Folytatás (*Vajda*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*).

Shakespeare és drámái.

(Folytatás.)

V. NŐK.

Tedd Machbeth ladyt és Margitot Desdemona, Ophelia, Miranda, Cordélia, Jessica, Perdita, és Imogéne mellé, 's elbámulandasz a' költő' tehetségének hajlékonyságán. E' fiatal hölgyek' mindenike elragadó idealitással bir. Lear király, a' világtalan ős, hű Cordeliájához így szól: „Midőn áldásomért fogsz könyörgeni, letérdeplendek 's bocsánatodért könyörgendek: 's így fogunk mi élni könyörgve és énekelve!“ *)

Ophelia, szeszélyesen ékesítve szalmaszálak és virágokkal, Hamletre nézve, kit szeret, 's ki megölte szegénynek atyját, imígy szól hozzá: „Nesze neked rozmarin; emlékül adom azt, szépen kérlek, édesem, ne felejtkezzél rólam..... Szívesen adnék ibolyát is, de azok atyám' halálával mind kiszáradtak.“ **)

Hamletben, amaz őrültek' tragoediájában, ama' királyi Bedlamban [1]) hol minden ember tébolyodott és gonosztévő, hol tettetett őrültség a' valóval egyesül, hol bolond bolondot utánoz, hol magok a' halottak ajánlják a' színpadnak egy őrültnek fejét; az árnyak' ezen odeonában, hol csak kisérteteket lehet látni, csak ábrándozókat hallani, 's csak az őrök' kivagy-ait, éji madarak' sikoltásait 's a' tenger' zúgását. Gertrud királyné elbeszéli, miképen Ophélia magát a' vízbe ölte: „Patak' szélén, úgy mond ő, egy bús fűz tenyész, szürke leveleit a' folyó' kristályában tükröző. Galylyaiból szeszélyes füzéreket kötött, vad tormavirágot, csalánt és százszorszépet vegyítve közbe, 's ama' csüggő biborszinűeket, mellyeket egyszerű pásztorink parasztos néven, hideg hölgyeink pedig holt ember' újjainak neveznek. 'S ott, midőn mászkálna, dudva-koronáját a' függő ágakra aggatandó, egy irígy gally letörik, 's ime' gazból készült diadaljelei 's ön maga is a' síró patakba esett. Ruhái szétterülének, 's mint egy sirént tarták őt fenn néhány perczekig. Ez

*) V. felv. 3. jel.

**) IV. felv. 5. jel.

[1]) Őrültek' háza.

alatt ős balladákból töredékeket danolt, mint ki önveszélyét érzeni nem bírja, avagy mint lény, kit amaz elem szült és ruházott. Azonban ez soká nem tarthatott; mert ruhái megnehezedvén italoktól, a' szegény boldogtalant, édes zenéiből, hináros halálra hurczolák. From her melodious lay to muddy death.“ [1])

Ophelia' testét viszik temetni. A' vétkes királyné felkiált: „Illatot illatra! Isten veled!“ „Sweets to the sweet! Farewell!“ 'S virágot hint a' fiatal lány' holttestére: „Azt reménylém, hogy Hamletem' neje lészsz; azt gondolám, kedves leány, hogy menyasszonyi ágyadat hintendem el virágokkal, 's nem koporsódat.“ [2])

Mind ez nem gyönyörű, nem bájteljes-e?

Othello, dühöngésének közepette, így szól Desdemonához: „Oh erdő' virága, miért vagy te olly gyönyörű, 's olly édes illatot lehellő! Közellétedtől ittasulnak az érzékek! ..... Akarnám, soha se születtél volna. ....“ [3])

Alvó hitvesét megölni kész, közelít a' nyoszolyához: „Fáján akarom még egyszer szagolni a' rózsát ... még egy csókot; 's még egyet! . légy illyen, midőn meghaltál, 's én megöllek 's azután szeretendelek.“ I will kill thee, and love thee after.“ [4])

A' téli mesében ugyan ezen bájt találjuk a' boldogságra illesztve. Perdita e' szókkal fordulván Florizelhez: „A' te számodra pedig, barátim' legszebbike, akarnám, lenne néhány tavaszvirágom, melly a' te korodhoz illenék. ... Oh! de nincsenek nekem most virágim, hogy füzéreket kötöznék számodra, és velök téged, az én kedves barátomat, egészen és teljesen behinthetnélek.“

Florizel ekkép felel:

„Ha szólasz, édesem, akarnám mindig azt tennéd; ha énekelsz, akarnám mindig énekelni hallanálak; midőn alamizsnát osztasz, midőn imádkozol, 's midőn dolgaid rendezed, szeretném ha leénekelnéd azokat is. Midőn tánczolsz, akarnám lennél tenger' habja, hogy soha se tehess egyebet mint azt....“ [5])

[1]) IV. felv. 7. jel.
[2]) V. felv. 1. jel.
[3]) IV. felv. 2. jel.
[4]) V. felv. 2. jel.
[5]) IV. felv. 3. jel.

Cymbeline-ben Imogéne Posthumus által hűtlenséggel vádoltatik. Mire Imogene: „Mit tesz az; hűtlen lenni ágyához? Benne fekünni, virrasztani és róla gondolni? és sírni minden óra 's óra közt?“ [1])

A' barlangnál Arviragus holtnak lenni gondolja Imogénet, a' karjain visszahozottat; ekkor Guiderius: — „Oh! liliomok' legbájolóbbja, legszebbike! téged testvérem fél ollyan jól sem hordoz, mint ön magadat hordozád.“ ...

„Oh melancholia! mond Belarius, ki birta valaha kitapogatni kebledet, feltalálni az apályt, ama' révre vezetőt, hol merengő sajkád legcsendesebben lebeghet?“ [2])

Imogene a' csalatásából helyrejött Posthumus' mellére borul, ki e' szókat mondja: „Függj ott, lelkem, mint egy gyümölcs, míg a' fa kihalt.“

... Hang there like fruit, my soul
Till the tree die!

„'S hogyan!“ kiált fel Cymbeline, Imogene, leányom, te semmit sem kérsz atyádtól?“ — ‚Áldásod', uram' felel Imogene atyja' lábaihoz borulva. Your blessing, sir. [3])

Csak a' stilt tekintettem én itt, nem ereszkedve a' dráma' öntésébe; nem mutogatom én itt, mennyi pikantság van Ophelia' őrültségében, 's szerelmes elszánás a' gyenge korú Júliában; mi természet, szenvedély és rém Desdemonában, midőn Othello felébreszti, hogy megölje; nem jelelem én ki, minő szelidség, gyöngédség és nemes lélek lakik Imogenében, noha mind ezekben a' regényes a' tragicumnak helyét foglalja el, 's e' képek inkább érzékeinkre, hogysem a' lélekre hatnak.

VI. CLASSICAI MINTÁK.

Végtére csakugyan teljes igazságot akarván kiszolgáltatni az ecset és harmonia' kedvességeinek, kénteleníttetem azt is kimondani, miképen a' regényes korszak' művei sokat nyernek kivonatokbani idézet által, néhány termékeny lap több silánytól előzve levén. Shakespearet végig olvasni a' nélkül, hogy az ember egy sort is kihagyjon,

[1]) III. felv. 4. jel.
[2]) IV. felv. 2. jel.
[3]) V. felv. 5. jel.

valóban annyit tesz, mint egy igen ájtatos, de egyszersmind kínos kötelességet teljesítn, a' dicsőség és halálnak tartozót. Dantének egész énekei nem egyéb, mint egy rímelt krónika, mellynek dictiója meg nem fizeti mindig az unalmat. A' classicai századok' emlékeinek érdeme ellenben épen ellenkező természetű: az egésznek tökélye, 's a' részek' helyes aránya bélyegzik azokat.

'S íme! kénytelen az ember még egy igazságot elismerni: Shakespearenek csak egy typusa van fiatal hölgyei' számára, kik mindnyájan olly fiatalok, hogy csaknem gyermekek; mint ikerek hasonlítnak azok egymáshoz (elválasztva a' leány', szerető', és nő' characterein között a' különséget); azonegy mosolyok, nézésök 's szavaiknak hangja is elannyira, hogy ha az ember neveiket kitörölné, avagy szemeit behunyná, nem tudná, mellyike szólott; nyelvök elegiás inkább, mintsem drámai. 'S amaz olly gyönyörű fők csupán vázolatok (croquis), ollyanok, mint rajzok, miket Raphael odavetett, midőn valamelly égi alaknak vonásit akarta megállapítani épen azon perczben, hol az lángelméjében mutatkozék, ama' vonásokat egy képpé átalakítandó. Shakespeare magát ezen előleges rajzaihoz tartani kényteleníttetvén, neki nem volt mindig ideje festeni.

Ne hasonlítsuk tehát az angol szín' ossiános árnyait, amaz olly gyöngéd 's még is olly merékeny áldozatokat, kik mint bátor bárányok magokat feláldoztatni engedék; ne hasonlítsuk, mondom, ama' Tibull' Deliáit; ama' Heliodor' Charicleáit a' görög és franczia szín' asszonyihoz, kik egy tragoediának egész súlyát magok egyedűl elhordozzák. Más az elszigetelt situatiók, egy percznek szerencsés hatása, más az élénk illetések, 's más megint az eleitől végig hasonló felsőbbséggel irott szerepek, és egy erőteljes ecsettel átlátszólag vonott 's a' képben igazi helyöket elfoglaló characterek. A' Desdemonák, Juliák, Opheliák, Perditák, Cordeliák 's Mirandák sem Antigonék, vagy Electrák, sem Iphigeniák, Phaedrák, Andromachék, nem Chimeneák, nem Roxanék, nem Monimék, nem Berenicék, nem Eszterek, sőt még csak Zaïrok és Amenaïdok sem. Néhány érzékeny szenvedély sugalta phrasisok, költői prózában, több vagy kevésbbé jól advák, fel nem mulhatják ugyan azon érzéseket, az istenek' tiszta nyelvén elmondottakat.

Ugyan is, ha részrehajlatlansággal akarnánk ítélni idegen munkák- és miéinkről (ha csakugyan lehet megítélni idegen műveket, min azonban én nagyon kétkedem), azt találnók, hogy mi hasonlók a' gondolat' erejére nézve, fennebb állunk a' műöntés' rendje és helyességében. A' genie teremt, az ízlés megtart. Mert ez nem más, mint értelmessége a' genienek; izlés nélkül nem egyéb a' lángelme, mint egy felséges tébolyodottság. Ama' biztos tapintat, ama' tiszta fogás, mi szerint a' lant más hangot nem ád mint épen azt, mellyet adnia kell, még ritkább, mint azon erő, melly teremt. Genie és ész különféleképen elosztva, eltemetve, lappangva, és ismeretlenűl gyakran keresztűl mennek közöttünk a' nélkül, hogy kirakodnának és kibontakozódnának, mint mondja Montesquieu: ugyan azon arányban létezik ő minden időkorban; ámde e' korok' folyamában csak bizonyos nemzetek léteznek, 's nemzeteknél csupán egy bizonyos pillanat, hol az izlés a' maga tisztaságában mutatkotik. Ama' pillanat előtt és után, mindenki vétkezik, vagy hiány, vagy pedig túlság által. És íme, miért olly ritkák a' tökély' bélyegét viselő müvek; mert azoknak az izlés' és genie' szövetségének boldog napjaiban kell fogantatva lenniek. Már pedig e' roppant összetalálkozás, mint némelly csillagoké, úgy látszik, csak több századok' legördültével fordul elő, 's tart csak egy óra-perczig.

(Folytatása következik.)

Petrichevich **Horváth Lázár.**

Az öngyilkos.

Szerettem, hű valék,
De minden elhagyott;
Az élet' bájvize
Előlem elfogyott,

És minden rózsa-láncz
Keblemről elszakadt:
Rajtam csak egy bilincs —
A' fájdalom maradt.

Ah! e' bilincs hozzám
Olly hű végetlenül,
Olly válni nem tudó,
Olly örök egyedül!

'S ha bírjam istenek'
Viharzó szellemét:
Nem adnám mennyekért
E' kínok' édenét.

De csöndes ég alatt,
Lágy anya' kebelén,
Örömre alkotott
Szívvel születtem én;

'S ha még is nem lelek
A' földön örömet:
A' föld' gyötrelmihez
Ki köthet engemet?

Nem senki! bár legyen
A' végzet önmaga!
Dörögd rá ámened'
Enyészet' csillaga!!!

Husz.

„Lángok! emészszetek el, száz év, 's feltámadok ismét;
Szellemen év nem dúl, nem kap erőre halál.“
Szólt ő, — 's a' lobogó máglyán elhamvada nyugtan;
A' szent test' hamuját szétragadozta vihar.
Tombolt a' vak nép, de hiába; lejára az évsor:
A' szellem felkelt, 's teljesitette szavát.
És minden hamuszem harczolt a' meszsze vidéken:
'S a' diadalmas fény győzeleminnepet ült.

Ormós László.

A' két bramin.

(Folytatás.)

II.

Mi az ember, ki föld' királyának nevezi magát 's a' természeten uralkodónak véli erejét? Lepke ő, melly a' fényt nem tudja a' tüztől megkülönböztetni 's oktalanságában halálra égeti magát. Valót keres mindig és árnyat ölel, és erősen hiszi, hogy nem csalatkozik, és meghal csalhatlansága' hiedelmében. De másoknál jól látja a' csalódást, 's azon nem mosolyog, hanem komolyan inti meg őket hibájok' elhagyására. Azok pedig oktalannak kiáltják őt, és fegyverkeznek ellene és üldözik. De ő sincs egyedül, vannak követői, buzgóbbak magánál, ellenmondást nem szívelők. És nagy vita kezdődik, égnek a' máglyák, megnyilik a' föld és sirrá változik; de a' nagy sir nem elég tág befogadni a' leölteket. Az árny pedig örökké árny marad előttök, és azt mindenik rész tovább öleli, bár százszor újuljon meg a' vita miatta.

A' tatárok' és hinduk' viszonyát festém most, és Timur' lelkezetét Hindostán' népének ellenében. Iszonyú viszony ez, a' gondolkozó embert megrázó. Tanúságos is, ha viszgálata az agy' mélyéig 's a' szív' fenekére bocsáttatik.

Békes nagy nemzet lakja földünk' legszebb égalját a' Himalaya bérczek 's a' déli nagy tenger között, évezredek óta szentnek tisztelő a' Sindet, Gangest és Godaverit. Emlékezet előtti korban épité bámulatra ragadó pagodáit, mellyekben előbb csendültek meg a' háromegység' dicséretei, mint Isis-Osirisé a' pyramisok' hazájában, mint Zeus, Aphrodite 's Phoebuséi a' késő Hellas' dicső templomaiban, előbb mint Jehováé Sionon. A' Kaaba pedig hozzá képest újonnan született gyermek. De a' Kaaba csodagyermek, gígásként fejlődik ki pólyáiból, négy karjával a' négy világsarkot ragadja meg 's riasztva rázza föl csöndéből a' földtekét. A' föld pedig megreng, a' népek remegnek és nem ismerik ki magokat. A' gyermek jogot mond ki fölöttök, de a' jogot magának tulajdonítja, alláht hiva tanúul, 's ok helyett pálczát és kardot mutat. De a' népek nem akarnak engedelmeskedni. Ekkor elkezdődik az oktatás: a' gyöngék megpálczáztatnak, az erősekre kard huzatik. 'S az oktatásnak kellő sikere lön: allah három világrészben imádtatik. De Hindostan egyre megtagadja az engedelmességet; a' vén fa, az évezredeken keresztül állt, nem akar kidülni, 's visnu a' dhavalaghiri fölött nem akar alláhnak helyet adni. Ekkor a' Kaaba parancsol hű szolgájának Timurnak, és szól: „Vedd magadhoz a' fegyvert, és vidd magaddal tatáraidat nagy számmal mint sáskafelleg, lépj át a' Sinden a' hitetlenek' földére, és kényszerítsd őket az igazság' elfogadására,

allah az egy isten, és Mahometh az ő profétája.“

Timur pedig fejet hajtva engedelmeskedik a' kaabának, és felel: ‚Allah az egy isten és Mahometh az ő profétája; ki ezt hiszi, menekedik, ki ezt tagadja, meghal.“ És csapatokat gyüjt öszve, vad irgalmatlanokat, százezereseket, kikben szánakozás nem lakik, kiknek nyomában a' vész' angyala jár. És Tatárország' sivatagairól ellenállhatlanul hömpölyg elő Hindostán felé; félelmet küldve maga előtt, nyomort és halált hordozva magával, inséget és pusztulást hagyva maga után. Az erősek hasztalanúl állanak ellen, a' félők hasztalanul szaladnak, azokat a' kard teríti le, ezeket a' nyilak érik utól, és mindnyája egy sirba hányatik. Boldogok pedig, kik idejekorán indultak meg bujdosni, 's kikutathatlan rejtekre akadtak, vagy kiket a' fegyver hamar emészte meg, mielőtt szívök a' közkeserv miatt megrepedett.

Egyre tovább halad Timur, a' győzhetlennek hitt Iriabot megveszi, a' nyakas Uganikat 's a' nyilazó Perudsanokat megveri. A' hajthatatlan lelkü Sehabeddin Mobarek megöletik, Multán hódol 's Mellakhám szaladni kénytelen. És mind ez rövid időnek gyümölcse.

Száz mérföldre terjeszkedve halad elő a' vész' tábora; senki nem kiméltetik: a' faluk tüzben lobognak föl, a' városok lerontatnak, a' nép leöletik vagy fogságba hajtatva nyög. Bend, Batnir, Sebesti, Fatabad, Aruni, kevés nevek azon sok közül, mellyek Timur' vezérei előtt hódolva és hóditva romlottak meg. A' kisebb nagyobb ellencsapatok pedig nem látszának egyébre szántaknak, mint az előrehaladás' mulatságát nevelni.

Végre a' Dsumnát közelíti meg e' végetlen nép 's a' khán' parancsára Loúnihoz gyülekszik öszve. Nincs száma e' sokaságnak; khánok, emirek, királyok, sahok és safiak vannak együtt, és ezer tisztek és végetlen köznép. A' foglyok' száma' maga egy had.

A' tatár hadvezetők között pedig vagyon egy, Mulana Nasareddin Amor, legjobb szivűnek mondható az egész táborban, ki maga egyedül a' kimélés' hirdetője a' vérengzők között. Timur kedveli őt, mert kellemes erkölcsei vannak, a' Koránt kezdetétől végéig tudja, a' csillagokat ismeri 's az astrologiára keveset ad. Néha pegig mulatságára szolgál a' nagy khánnak, midőn az életkimélésben egész a' tulságig lelkiösméretes, 's hol egygyel beéri, két ürűt le nem vágatna.

Mégis vezérré tette őt a' seregek' főura, mert ügyességét tapasztalá a' hadmozgatásokban, 's látá, hogy a' hódolt városokat ő tudja legelőbb rendbe hozni. Mulana pedig engedelmeskedék a' khánnak 's mint jó angyal munkálkodék egyedül, hol ezerek kártékonykodtak.

Loúninál is jelen vala ő, és birtokában tizenöt rabszolga, kis része azoknak, kiket már megszabadított. Ezek között pedig egy van, ki miveltségre a' többieket sokkal fölülmulja, kinek ismereteit bámulni, szép testét 's hóditó szellemét kedvelni, valamint tettein csodálkozni az ember kénytelen.

Mindnyáját megvendégelé Mulana 's együtt hagyá őket a' tábor' közepén lánczolatlanul, hogy mulassanak és enyelegjenek 's biztassák magokat kedveseik' viszonlátásával. De külön választá a' többiektől azon egyet, ki előtte olly nagyon föltünt, és asztalához méltatá 's indus módon készült eledeleket rakata elébe, míg maga is növényélelmeket evék. Italok pedig a' leghívesebb forrás víz volt, mellyet aranybillikomokból ittak jó izűen, mintha ó sirászi volt volna. Mulana pedig így beszéle foglyához: „Ifju, tegyünk félre minden tartózkodást, feledjük hogy te brámaimádó 's én allah-valló vagyok, beszéljünk úgy mint fejünk adja, mint szívünkből jő. Bennem többé ne kényuradat, hanem igaz barátodat lássad. Mondd meg azért, nem volna-e kedved, örökre mellettem, barátom maradni?“

A' fogoly komoly örömében megfogá Mulana' kezét 's mélyen nézve szemébe, így beszélt: „Csak száz illyen embert Timur' táborába, mint te vagy, Nasareddin, és az én szegény hazám mentve van! De így a' te jóságod csak fölnyitja szememet, hogy a' többiek' kinját annál jobban lássam, hogy annál inkább kivánjam markomba a' kardot, mellyel a' bajok' szerzőjét átszurhatnám. Látod, minő férgek vagyunk mi emberek, Nasareddin; lényeket módositunk magunknak, hogy okunk legyen embertársainkat megtámadni, ölni, kinzani. Nem ugyan azon lény-e a' te alláhd és az én brámám, 's nem tudsz-e te is olly keveset róla mint én, nem sejdi-

ted-e te is őt csak, mint a' természet' okos utolsó erejét; és nem így van vele a' világ' legnagyobb bölcse is, nem így volna-e maga Mahometh? 'S ezen ismeretlen lény' nevében, a' neki adott, de rajta nem található két különböző alak és név miatt oda van Hindostán, 's milliók' vére kiált ellenetek, és a' leöltek között talám az én életem' virága is ott van, letörten, elhervadva, vagy talán egy embertelennek karján. 'S én békesen mennék veled, Nasareddin, 's örömeket szednék azon nép között, mellyre kedveseim' vére, hazám' siralma átkot kiált? Oh nem, tarts engem keményen, Nasareddin, mert ingadozhatnám 's nagy veszedelmet hozhatnék fejedre, a' legjobb emberére egész táborokban!"

A' bölcs Nasareddin pedig felele: „Sajnos, hogy igazságokat beszélsz, hindu barátom, midőn nemzetemet kárhoztatod. Más szelleműnek kívánnám én is ezt, törvényalkotónak 's a' törvény' értelmében békes szabadsággal élőnek, ki a' jókkal szövetkeznék 's csak a' gonoszaknak maradna örök ellensége. De nekem ezen előre kilátásom sincs. Asiát erőszak és rendetlenség' hullámzásainak látom kitéve hosszan a' jövendőben is, mert tartós rendet csak a' kölcsönösen szentnek tartott igazság, jog és törvény alkothat, a' gyülölség, az erőszak, az elnyomás, a' türedelmetlenség örök bajok' kiapadatlan forrásai. De térjünk magunkra, mivel az egészről, a' népnek öszves tömegéről, hasztalanul okoskodunk. Én téged örömest láttalak volna körömben, örömest kerestem volna veled a' világ', a' mindenség' örök igazságait, részint magunknak gyönyörködésül, részint az utókornak használatúl, de, te hazádhoz elválhatlanul ragaszkodván, váljunk meg, mint egymás' barátai, ámbár két ellenséges nemzet' tagjai vagyunk. — De mondd el előbb, mi köt annyira Hindostánhoz, hogy engem 's a' szerencsét nem követheted? 's ki az, kit életed' virágának nevezél?"

A' fiatal hindu válaszolt: „Az egész föld egy hazája ugyan az emberi nemnek, mindenütt szép az élet, gyönyörűek a' nap' sugárai 's édes a' barátság, de a' szív fő vágygyal ragaszkodik azon honhoz, mellyhen az anyai csók először éré arczunkat, mellyben gyermekségi játékainkat játszánk, mellynek hegyeivel, folyamival, virágaival és nyelvével megbarátkoztunk, mellynek törvényei védtek és szokásai második természetünkké váltak. Elegendő már, hogy honról el ne távozzam, hogy el ne hagyjam Hindostán' víz- és virágbő vidékét, de van azon fölül más okom is. Én, Nasareddin, szeretek, egy szép, egy jó leányt, kinek fekete szemei előtt te sem maradnál hidegen, kinek lelke paradicsom gyönyörökbe ringatna. Hah! rám várakozik ő, győzelmeimnek hírét reménylé hallani és epedve várt, hogy a' hirkoszorúsnak karjaiba dőlhessen. Reménye álomkép gyanánt tűne el, 's ő a' reggel' viradtával szomorkodik. Oh, Nasareddin, csak őt mutathatnám meg neked, hogy egymást megismernétek, hogy te helyben hagynád szívem' hódolását 's ő megköszönhetné Galavája iránt mutatott barátságodat!"

Az érzékeny szivű Mulana felelt: „Ha én nem örülhetek is látásán, fog ő a' tiéden örülni 's hálát rebegend az ismeretlen felé, ki neked szabadságot eszközölhete ki. Barátom, Galava, többé nem vagy fogoly, 's holnap Delhibe fogsz menni, hol védelmezzen a' sors 's védjenek Hindostan' istenei. De most jer, nézzünk körül a' táborban 's nézzünk ki Delhi felé is, mellynek sorsát előre kesereghetem."

Ment pedig a' két különböző nemzetbeli ifju és körüljártak a' táborban. Nagy vala a' zaj mindenfelé 's a' vigaság nem ismere határt. Ezer csoportozat lepte el a' sátorutczákat, körülülve, járva, tánczolva a' magasan lobogó tüzeket, mellyek fölött nagyobb kisebb darab vad és szelid hus forgattaték hosszú erős nyársakon, 's nagy kazánokból emelkedék az életgőz. A' ritkább persa bor mellett pedig nem láthatni szűkét a' pálmabornak, — 's a' víz csak vendég gyanánt szemlélhető itt ott. Némelly csoportok pedig megelégedtek már, és sorba ülve hozaták elejökbe a' szép fogoly lányokat, kiknek honi hanga mellett kelle tánczra kelniek. Sok vala pedig szép e' lányok között, és soknak szeméből hulla köny, fájdalom' könye, de lágyithatlan sziklára eső. Mert a' vad hadfiak kedvöket látszának benne találni, és volt, ki álkönyörületességből fölkele és lecsókolá azt. Megijedtek pedig ezen a' többi könyezők 's minden szem törölve lön 's vidám a' táncz.

De a' vigaság még ragadóbb a' fájda-

lomnál. A' vad harczfiaknak tetszék a' tánczlejtés és a' szép hölgyek közé keveredtek. Ügyetlen tagjaikkal hindu mozgásokat utánoztak, és sikítottak, süvöltöztek hozzá mint őrültek. Karjaikba is ragadák a' bájos lejtőket, csókokat rablának tőlök és kicsapongó kedvöknek határt nem engedtek szabni.

Közel pedig kötözötten állának a' rabférfiak, amazoknak anyjai, kedvesei, bátyjai, és nem tudtak segíteni rajtok. A' ki könyűzni mert, tűzzel szárittaték meg szeme a' nedvtől.

Galava nem nézheté e' borzasztó képeket, hanem könybe lábadt szemekkel szóla Nasareddin Amorhoz: „Jöszte, te egy ember ennyi szörnyeteg közt, jöj, drága Mulana, 's vígy vissza engem sátorodba, hogy honfiaim 's hazám' lányai kinját ne lássam. Jöj, különben szemeimtől fosztom meg magamat; hogy ha nem segíthetek rajtok, ne is láthassam őket. Jöj, mert még Ghiznimet is illy vad ölelésben lelhetném, és tovább nem élnék."

Mulana Nasareddin Amor pedig felelt; „Sőt inkább tekints körül, és ha kedvesedet meglátandod, mutasd meg 's kiszabadítását bizd reám. A' had keresetlenül is bőven megálda kincsekkel, 's a' lány' birtokosának száját bedugnám, ha fél Multan' kincsét kivánná is.

Illy módon beszélgetve körüljártak, mindenütt az előbbi bús képeket láták, de Ghiznire nem akadtak. Kijutottak pedig a' tábor' széle felé, honnan Delhi' városát egész szépségében lehete látni. Tömve volt pedig a' város számtalan néppel, harczfiakkal, öregekkel, ifjakkal, nőkkel. Fő hadvezér benne maga Mahmud, India' királya, 's első hadvezére Mellukhan, a' multani fejedelem. De segitséget egész Hindostán hozott neki, 's a' három város alig tudja befogadni a' népeket.

Mahmud gyanítván, minő jó munkában vannak a' vak győzelemmel elhitt tatárok, hadi sereget külde ki Seiriből, melly egyike a' Delhit képző három városnak. A' sereg állott kardosokból, nyilazókból, és hadi elefántokból. Gehannumából pedig Mellukhan jött ki négy ezer lovassal, öt ezer gyaloggal és huszonhét elefánttal. Seid Coja lovaglott elejökbe dandárával, de bármely vitézséget vön is végbe, az elefántok' rohanását nem tudta kiállani. Segitséget vittek ugyan neki Behader és Allahdah, 's nyillal és karddal sokakat megöltek, de még sem gátolhaták meg, hogy egész csapatok fogolyként ne vitettek volna el a' városba,

Míg amott pedig a' harcz zajlott, csendesség látszék szállani a' tábor fölé. A' A' foglyok' lelkébe remény' sugara szállt 's ajakaikra mosolygás üle. De ah, miért mosolyogtatok, szegények! — keserűen fogjátok azt megfizetni. —

Timur lelke haraggal telt el, 's félteni kezdé dicsőségét. Egybe hivatta vezéreit 's rendeléseket oszta nekik a' bekövetkezendő csatára. Tűz szavakkal irta pedig elejökbe a' harczolás' törvényeit, mint kell megtámadni 's a' megtámadást kitartani, mint hátrálni hol az erő kiállhatatlan 's mint ismét előre rohanni, mikor a' kergető ellenség a' rendet megszegé, különösen pedig, hogy kell az elefántok ellen küzdeni, minden módon ormányaikat sebesítve meg, vágva el.

Mások pedig a' foglyok' dolgára figyelmezteték a' nagy uralkodót. Mindnyájának szemében öröm csillogott, mondának, mikor Delhiből sereget láttak kijőni 's fölnevettek mikor elefántjaik' győzedelmét hallák, noha nem győzelem volt az, hanem hátrálás, melly közben néhányan közülünk a' városba mentek, azt megvizsgálandók.

Timur gondolkozásba merült. Fekete lelkének mélyén a' pusztitás' angyala mozgolódott és szavakat külde ajakaira, mellyek előtt elborzad az emberiség. Allah' képviselője a' földön igy szólt: „Ezen rabok' kezei hátrakötöztessenek; nyakok mezítelenittessék meg, és vitessenek egy helyre öszve, hol mindegyik halált szenvedjen. A' halál megfojtás, gyilkolás, vagy fejverés legyen. Kegyelem csak a' gyermekeknek és asszonyoknak. Ki a' parancsot megszegi 's rabját meg nem halatja, maga hal meg, 's aszszonyai, gyermekei, vagyona, a' föladóé lesznek.

És következik a' cselekvés, mellynek festéséhez elég rút szinek a' napderítette világban nem léteznek, mellynek előadására az emberi nyelv csak angyali hangokból áll. A' szóár fölé azon éjt kellene kiteríténi, melly a' tatár' iszonyú lelkét ölelte körül.

Kötözött kezekkel vitettek a' foglyok a'

kijelelt három helyre, az első 's másodikra huszonöt ezer 's a' harmadikra ötven ezer, mind közel a' Dsumna' vizéhez. Többszörös sorba állíttattak pedig, hogy könnyen lehetett közöttök járni. Húsz ezered rendelteték ki ellenök, sorshúzás által határoztatva meg, mert az öldöklés' dicsőségében az egész tábor akart részesülni.

Minden tatárra öt fogoly esék, és nem folyt el egy óra, a' száz ezer hindu' tetemei meghűltek, 's a' Dsumnafolyó vértül áradt ki. — Delhi' lakói, a' szörnyű esetett sejtve, elhültek, a' tatártáborban pedig hurrah zajdult meg, mint a' legnagyobb győzelem után.

Csak az egy Mulana Nasareddin Amor ejte a' legyilkoltak felett könyűket!

(Folytatása következik.)

Vajda.

Magyar játékszíni krónika.

Dec. 31. Régi pénzek, vagy: az erdélyiek Magyarországban. Eredeti vígjáték öt felvonásban. Irta Fáy András. Már budai előadásokból ismerjük ezen örömest látott vígjátékát Fáynak, melly rakva eredeti, életből merített ötletekkel, a' közönségtől mind figyelemmel kisértetik, mind kedvezéssel fogadtatik. Talán nem hibázunk azt állítva, hogy Fáynak legtöbb eredeti ötletei vannak minden magyar írók között, hogy különösen szerencsés a' magyar házi élet' festésében. Az elsőnek bebizonyitására elég e' jelen művet megtekintenünk, a' másodikra egyéb munkáiban találunk példát. Azon észrevétel, hogy talán igen is el van boritva jó ötletekkel, mostanra nem áll; mert azokat a' közönség méltányolni tudja; később 's ha úgy lehet szólani, jóllakottabb állapotjában talán kevesbbé fog minden jó gondolatra figyelmezni; de akkor is kihagyni a' sokból mindig könnyebb lesz, mint tenni a' kevéshez. Az előadás, kivevén Vaszilné' játékát, sikerült. Lendvayné és Laborfalvi R. szorgalommal adák kis szerepeiket: a' fürge kis szobaleányt Lendvayné, Laborfalvi R. Amáliát. Fáncsy, Telepy, Egressy, szerepeiknek megfelelőleg játszottak. Udvarhelyi' szerepe talán még rövidebbé tétethetnék, vagy ki is maradhatna, színen. Még a' koldúsok is jól játszottak 's ennek így is kell lenni. A' főszerep vivő azonban Megyery volt, ki az örökké nyer-vágyban sinlődő Kardost fáradatlanúl végig kisérte minden viszontagságain. Sök erő, ügyesség 's hosszu gyakorlás által biztossá lett játék kell oda, hogy valaki egy illyen minden tekintetben hálátlatos, de nagy és nehéz szerepet következetesen végig vigyen. 'S Megyery, mint őt e' szerepben látni szokva valánk, egy két apróságot kivéve, mesterül megfelelt a' várakozásnak.

Januarius' 1-én Tündérvilági leány, vagy: a' paraszt, mint dúsgazdag. Tüneményes vígjáték 3 felv. Raimund Ferdinandtól, muzsikája Drechslertől. Fordította Szerdahelyi József. Leginkább meg lehete elégedni a' főszerepvivővel, Szerdahelyivel, ki a' tündérektől űzőbe vett Wurzelt szegény 's boldog állapotjában hiven láttatá. Kicsinsége mellett is kiemelést érdemel Udvarhelyi (késő vénség) az agg kort sok valósággal ábrázoló' játéka, mint általában Udvarhelyi az illy szerepekben igen dicséretes, csak valamivel biztosabb emlékezetet, 's folyamatosabb beszédet kivánnánk néha hozzá. A' tótos Ajaxärle-t Megyery igen mulatságosan adá, 's a' játék részenként jól ment; de az ifjúság, noha igen kellemes alak' külsejére nézve, egyéb tulajdonaival nem volt az, minek az ifjuságnak lenni kell. Élénktelen, lassu, bátortalan, 's éneke gyarló. Reméljük, hogy az igazgatóság e' szerepben többekkel tetet próbát.

Jan. 2. A' gyökeres orvoslás. Vígjáték 3 felv. Irta Weiszenthurm Johanna. Magyarositotta Déry István.

Jan. 3-án Királyi parancs. Vigjáték 4 felv. Töpfer' munkája. Láng Ádám' fordítása. Ezen két színmű abban hasonlit egymáshoz, hogy benök a' sors katonai subordinatio' képébe öltözik, abban mindazáltal különbözők, hogy míg amazt csak színészeink' kitűnő ügyessége tartja fenn, ez magában érdekes és sokkal fennebb járó.

Az elsőnek hatása, mint mondók, főleg színészeink' érdeme. Bartha különös jó humorral adá az ezredes helytartót. Olly valami természetesen jó izű volt játékában, a' mi őt előttünk egy újabb oldaláról ismerteti. Jól játszott Udvarhelyi (B. Magosvári) és Egressy Gábor, ki a' szeles, nyugtalan, indulatos Felhősit hiven ábrázolá. Lendvayné Friderikát adta jól, mint tőle várhatni. A' szerep magában kicsin, 's ha jélesen nem adatik, úgy szólva semmi; de Lendvayné ezen kicsinségből olly egy pillanatot csikart ki, melly, ha művészetben az egész ámitásig való érzés becsültetik, a' legjobbhoz tehető, a' mit színpadon láthatni. A' pillanat az, midőn atyja és az ezredeshelytartó fölötte tettetett szigorúsággal ítéletet tartanak: szemeiben, arczán 's azokban a' mit mond, fájdalom és elkeseredés viharoznak át: 's ezen fájdalomban semmi beteg pathos, semmi túlság; mind a' legsajátabb értelemben természetes és való. A' királyi parancsban a' legmulattatóbb szeszélylyel játszott Szentpéteri: mai játéka maga nemében a' legjobbakhoz tartozik. Bartha (Lindenek) ma ismét kedvvel és jól játszott. Szilágyi' szerepe gyakorlott színészt kiván 's ő a' királyt elég következetesen 's általában véve jól adá; de különösségeit talán élesebb vonásokkal kell vala kijelelni, 's a' szerepbe több sajátságot adni. Laborfalvi R. játéka ma igen kedves, igen izletes volt 's az egész előadás egy a' legsikerültebbek közül.

V.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januárius' 21. 1838.** **6. szám.**

Tartalom: Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor (*J.*) — A' két bramin. Folytatás. *(Vajda).* — Egyveleg.

Angolország IV. Vilmos'

uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor.

A' Londonban megjelenő Political Weekly Papers heti irat azt mondja: IV. György' és IV. Vilmos' uralkodása közt semmiféle hasonlatosság nincs. Az első fejedelem csupán gyönyöreivel foglalkozott komolyan 's mégis, a' nélkül hogy akará, Napoleon' egyik legyőzője 's Páris' egyik hódoltatója lön. A' másik, ki tengerészetre neveltetve, a' harcz' mesterségének 's dicsőségének szenvedélyes barátja volt, csendre és békére kárhoztatva látá magát. Uralkodása' évkönyveibe sem egy waterlooi ütközetet, sem egy toulousei ostromot nem irhata.

Idegenitő példa: egy koronás divatférfi, ki a' három egyesült királyság' minden piperőczeinek sokáig mintaként mutatkozott, némileg vak esetből, csupán a' körülmények' összebonyolodása által, fejévé lön a' legnagyobb 's figyelemre méltóbb szövetségek' egyikének, mellyekről valaha a' történet emlékezett, a' Napoleon' és hadai' dicsvágya ellen felkelt europai fejedelmek' és népek' egyesületének.

Nem kevésbbé különös, miként egy király, ki a' bátor katonának minden tulajdonival 's hajlandóságival birt, ki egészen háborura 's hóditásra teremtve lenni látszott, mind erről lemondani kénytelenűle, hogy nevét egy polgári javitások' és parlamenti ujitások' korszakának kölcsönözze.

De épen ez leg-kézzelfoghatóbb bizonysága azon politicai gépely' sajátképiségének, ha nem csodálatra méltó szerkezetének, melly által Anglia' nyilvános igazgatása mozgásba tétetik. A' fejdelem' személyes charactere kénytelen engedni a' törvényes szükségnek, a' helyett, hogy azt akaratja' törvényei által állítná elő.

IV. György kétségkivül több észszel, több szemességgel, több elmetehetséggel birt. De miként használta? Szüntelen szakácsok-, cselédek- és lovászinasoktól körülvéve, a' népnek, mellynek feje volt, nem különös dicséretre méltó példát adott. Minden nagy, mi uralkodása alatt létre hozatott, csaknem tudta nélkül történt. E' czimet: „Európának első világfia", mint nevezgeték, koronája' dicsőségénél 's nagyságánál fölebb becsülé.

Mert háremére szoríttatva, vagy izlés nél-

küli minaretek' épitésével és mesterséges uj éldeletek' kitalálásával foglalkozva, keveset gondolt vele, hogy Watt, Davy és Arkwright a' kereskedésnék és müiparnak uj és hatalmas segédforrásokat nyitottak; hogy Wellington Bonapartenak egyetlen hibás léptéből felszámlálhatlan nyereségeket huzott; hogy Byron és Scott századjokat dicsőitették; hogy az értelmi erőnek anyagi kifejlések által segített haladásai előre uj korszakot jövendöltek.

IV. György még első mozgalmait is alig vette észre azon untalan erösbödő szabad szellemnek, melly Nagybritanniának minden nyilvános intézeteit majd áthatni készüle. Ő elejétől fogva egyike volt a' legkevésbbé népszerű fejedelmeknek, nemcsak szokásai, hanem charactere miatt is. Ki helyes itéletet akart róla hozni, csak betanult büszke járására 's szavának ünnepélyes, teljesen zengő hangjára kellett figyelnie. Alig lehet kételkedni, hogy XV. Lajos' gondolata övé is nem volt, 's hogy udvarnokitól környezve, gyakor nem mondta volna: „Utánam özönviz!"

Azonban akármint volt legyen, alig lépett le a' világ' szinpadáról, midön a' pártok' állásában egy minden tekintetben figyelemre méltó mozdulat történt. A' toryk, a' legfőbb hatalomnak ezen öröklött védői, szivből hódolva azon fejdelemnek, ki csak öket tisztelte és szerette, aggodalommal nézék a' kormány' gyeplőjét a' szabadelmü tengerész IV. Vilmos által megragadtatni.

Évszázadok óta először hajlott el a' trontól a' torysmus. Egy népkedvelte herczeg, ki az uj elveknek öszinte hódolt, 's ki azok mellett hiven megmaradni elhatárzottnak látszott, trónra hága. Hasztalan iparkodék vészszel daczolni a' tory-ministerium; hasztalan nyere engedelmet a' királytól a' parliament' eloszlatására; hasztalan dolgozott minden erejéből, hogy a' választó kamarában egyszersmind erős és simuló többséget biztosítson: kezei közül kisiklott a' hatalom.

Az erre majd hamar következett juliusi történetek Francziaországban végső csapást adának neki. Hosszan tartó helyeslő kiáltás zendűle meg mindenütt a' három királyságban. Számos gyülekezet szerencse-kivánást szavaza a' franczia nemzetnek. A' szomszéd országbeli nagy politicai ujítást tetemes pénzaláiratok gyámolíták.

Nagybritannia maga részéről jogainak kiterjedtebb elismerését követelé, 's kivánatának elhatárzó tettek általi gyámolítása végett egy tulnyomó ellenpártot külde az alsó házba, melly a' tory-ministeriumot mindjárt az ülés' kezdetekor hatalmasan ostromlá.

A' király szánat nélkül nézé a' cabinet' leveretését. Egész előbbi élte, uralkodó hajlandóságai, hire, mind népszerű vala. Született Vilmos Henrik aug. 21d. 1765, mint III. Györgynek harmadik fia. 13. évében mint Midshipman (tengeri cadet) tengeri szolgálatba lépett, még pedig Digby admiral' parancsnoksága alatt a' 98 ágyús „György herczeg" hadi hajón. Keletindia' vizein történt több csaták után, mellyekben Vilmos magát bátorsága és engedelmessége által kitünteté, a' „Hebe" hajóra hadnagynak neveztetett 's jövő évben már mint corvettekapitány patenst kapott.

Egyik táborozása közben egy 64 ágyús hadi hajóból, sok felfegyverzett csolnakból, és több élelem-ladikból álló csoportot fogott el. Nyolcz nap mulva aztán az angol hajósereg, mellyhez az ő hajója is tartozott, megverte a' Don Juan Zangara vezérlette spanyol tengeri erőt. A' spanyol admiral fogságba esett, 's midön megtudá, hogy a' rajta diadalmaskodott britt tengerész tisztek közt egy született királyi herczeg is van, így kiáltott fel:

„Anglia méltán megérdemli, hogy tengereken parancsolónak neveztessék, mert szolgálatában maga a' király' fia is bajnokoskodik."

A' fiatal kapitány 1775 Uj-Orleansba vitorlázott, onnan a' szigetekre indult, hol egy állomás Nelson' parancsa alatt vala; majd visszatért Angliába, hol két év mulva a' nagybritanniai királyságban clarencei és st. andrewsi herczeggé, Irlandban pedig münsteri gróffá neveztetett.

Már ez idő tájban nyilatkozék a' herczegben ama' szabadelmü törekvés, melly a' trónig kiséré. Atyja, kinek elvei nem tetszének, teljeskoruságakor, mint Wraxall mondja, eleinte vonakodott őt angol pairré nevezni. A' herczeg ellenben, ki ezen kineveztetést nagyon ohajtá, az alsó házba lépni eltökélé 's azért megválasztatása iránt Torneszben szükséges lépéseket tön. E' választást a' második kamara kétségkivül törvénytelennek nyilat-

koztatta volna; minden esetre az nem hajtatott végre, mert Vilmos, mint ohajtá, csakugyan pairnek neveztetett. Állítják, hogy ez alkalommal III. György azt mondta volna: „Tudom, hogy az ellenpárt' részére egy szavazattal többet biztosítok."

Midön 1780 a' Nootkarben történt események' következtében Spanyolországgal a' háboru elkerülhetlennek látszék, a' herczeg a' „Bajnok" czimü 74 ágyús hadi hajó' kapitányjává neveztetett. Ugyanazon évi dec. 3kán a' veres zászlón contre-admiral lett 's nem sokára admirálságra emelkedetett (admiral of the red); melly hivatalát Sir Peter Parker' halálaig' (dec. 1811) megtartá. Ekkor ennek helyébe hajósereg' admiráljává tétetett.

A' herczegnek mistris Jordans, azon idök' egyik legcsábitóbb asszonya, iránti viszonyai 1790 kezdödtek. Ez kitünö személyes kecseivel sok értelmet 's egy tökéletes színésznö' észtehetségit párositá. Majd heves szenvedélyre gerjeszté az ifju herczeget. Azt mondák, hogy bizonyos Fordnak jegyese volt. Minden esetre a' herczeg' nyilatkozása alkalmat nyujta neki, hogy ennek öszinte gondolkodása felöl meggyözödést szerezzen. Tudósitá tehát amazt a' neki tett ajánlatokról, olly hozzáadással, hogy ha öt nöül venni méltónak tartja, mind ezeket megvetendi 's többé kötelességének legszigorúbb teljesitésétöl semmiféle csábitás el nem tántorithatja. Ford visszavonult 's mistris Jordans a' herczeg' szeretöje lön.

Azonban a' köztök állott viszony, annak állandósága 's az éldelet, mellyet a' herczeg benne találni látszék, épen nem gyöngiték tengerészet iránti különös vonzalmát. A' Franciaországgal folytatott egész háboru alatt több izben kért a' munkálódó hadseregnél szolgálatot, de nem nyerhetett.

Azért politicára adta magát, minden tengeri ügyet tárgyazó parliamenti vitatkozásban munkás részt vett, 's ez ügy iránti élénk érdekét foganatossá tenni egy alkalommal sem mulasztá el.

1814 XIV. Lajost Franciaországba kisérte 's négy év mulva a' szász-meiningeni herczeg' leányát, Adelhaid Luisa Terezia Karolina Amadeát, nöül vevé. Viszonya Jordans mistrissel 20 esztendeig tartott. Ugy látszik, az okok, mellyek szakadásra birák, egyedül pénzbeli körülményeiben alapulnak; legalább eme' levélből, mellyet mistris Jordans néhány nappal az elválás után egyik barátjának irt, azt következtethetni:

„Lassanként magamhoz jövök megrettenésemböl, mellyet az ön elött ismeretes történet bennem okozott. Ha meggondolom, hogy 20 évig köztünk viszálkodásnak még árnyéka sem volt, 's most illy fényes szerencséröl le kell mondanom ..... pénz, csupán pénz, édes barátom, vagy annak hiánya teszik öt most legboldogtalanabb emberré, azt bizonynyal tudom. De roszul cselekedett, 's most többé nem akar visszatérni."

Néhány sorral alább:

„Ne szenvedje, édes barátom, hogy a' herczeg felöl roszul beszéljenek. Kétségkivül nincs igaza. De mennyire hatalmában áll, jó- és nemesszivüleg viselte magát."

Elválás után Franciaországba ment mistris Jordans, hol messze kiterjesztett bökezüsége, hitelezöi elött menedéket keresni kényszerité, 's hol 1826 megholt.

A' herczeg még összekelése után is folyvást pénz' szükében volt. A' számára kivetett 6000 ft. sterling (72,000 for.) mellett sem élhetvén Angliában rangjához képest, lakását Hannoverába tette át. Csak akkor nyere ismét a' parliamenttöl jövedelem-szaporitást, midön testvérének a' yorki herczegnek halála után gyanitható koronaörökös lett, 's ekkor foglalá az udvarnál is el illetö helyét.

Vilmos nem bira egy kormányférfinak magas és termékeny ötletivel. Mint nyiltszivü, egyszerü viseletü, és népszerüségre törekvö, gyakran mutatkozott közhelyen, 's akárkivel különség nélkül mulatozott. III. Györgytöl és Sarolta királynétól megszokott egyszerü és csendes életmódja mellett boldog, egy derék falusi nemesnek minden jó tulajdonságival dicsekheték. A' gondviselés egygyel sem áldá meg azon fényes tulajdonok közül, mellyek a' nagy embereket teszik, 's erejét egy ujító király' szerepe nagyon is meghaladá.

Mindennapi értelme nem fejtetett ki születéséhez és rendeltetéséhez illö nevelés által. Politicai meggyözödése nem volt. A' szolgálatból kilépte és trónra emelkedése közti évek' hosszu sora alatt, néhány ritka körülményt kivéve, részvétlenséget mutatott, mi a' felsö háznak szorgalmas látogatásával legszembeszökőbb ellentétben állott, 's e' részvétlenséget csak akkor szakasztá félbe, ha tengeri

ügyről volt szó, mert ez iránti különös vonzalmát folyton megtartá.

Mint király, hasonló maradt magához; egy általában jó, de szemesség és felfogó erő nélkül, természeti lomhaságától csak fáradsággal menekhető. Ha közügyekkel foglalkozott, nem annyira munkakedvelésből tette, mint önszeretetből, mi benne legfőbb fokra hágott volt.

Nem foghatá meg, mint lehessen valakinek észtehetsége, ha himzéssel kivarrott ruhát nem visel. Fogalma szeriut csak számos had- és hatalmas hajósereg lehettek egy nagy birodalom' fő oszlopai. Georges-Hallben egy királyi fénynyel adott ebéd, udvari szertartások' szigoru követése, udvari költségek' sérthetlensége, számos és pompás reggeli udvarlás, nevének a' ministerek által elébe rakott iratokra pontos feljegyzése 's néhány bökezüség valának véleményéhez képest egy nagy fejdelem' egyedűli tulajdonai.

Gyenge characterü, közvéleményt rettegő, csupán népszerüség' szükségéből ujító, belső, titkos ösztönnél fogva tory levén, mindenki iránt megelőzőnek mutatkozott, hogy senkit meg ne bántson. Azon pillanatban, midőn legnagyobb eltökéltséget és munkaerőt, t. i. a' parliamenti változtatások' ügye iránt legélénkebb buzgalmat bizonyított, kéz alatt annak legelhatározottabb elleneit pártolá.

A' britt nép mind e' mellett is szerette IV. Vilmost. Becsülte szabadelmüségét, egyszerü viseletét 's közjó iránti gondoskodását. Halála előtt kevés perczczel királyi előjogait, egy megkegyelmezés' aláirása által, még gyakorlotta. Anglia neki köszöni a' parliamenti ujításokat, a' fenyitő törvény' javitását, sok bölcs belnemzeti rendeleteket, az udvartartás' költségeinek méltányos leszállítását, és egy, az antillákbeli rabszolgák' javára újon hozott igen emberbaráti törvényt.

Illy characternek, mellyet sem nem gyülölhetni, sem nem utálhatni, söt melly némi tiszteletre és hajlandóságra számolhat is, szükségkép' kelle szenvedni a' körötte levők' befolyását. Alig lépett trónra 's már a' franczia országi politicai ujítások' ragályos példájától elkapatva, minden ellenkezés nélkül engedett a' közvéleménynek. A' toryk visszavonultak. Lord Grey vette át a' közügyek' kormányát. Mint lord-cancellár maga mellé vevé Brougham lordot 's a' reformbill' elfogadását cabinetbe lépésének sine qua nonjává tevé.

Tudjuk, mi sorsa volt a' törvényjavaslatnak, miként az alsó házban a' választmányok' vitatásai közt nyolcz szó többséggel visszavettetett, ugyanazon kamarának nyilvános ülésében pedig, miután t. i. ez előbb eloszlott és ismét ujdon alakult, 109 szótöbbséggel elfogadtatott, 's a' felső házban ismét milly visszavettetést szenvedett. Mind e' mellett végre a' lordok által is elfogadtatott, ha szinte egy 20 szónyi gyenge ellenszegülés mutatkozék is. Azonban meg kell említeni, hogy a' király előbb uj paireket nevezni kénytelenült. E' törvényjavaslat' elfogadása az Irlandot és Scotiát érdeklő többi törvényjavaslatot is maga után vonta.

Ujra eloszlott a' parliament, 's az uj kamara, mellyet reformáltnak neveztek, Grey' ministeriumának minden vitatkozásnál 350 szótöbbséget adott. Bármilly nyomós volt e' többség, még sem változtatta meg a' felső ház' gondolkodását, melly ellenséges állásában a' cabinet iránt folyvást megmaradt. Midőn lord Grey az Irland ellen használandó kényszeritő rendszabályok' és zsidók' felszabaditásának javaslatit e' ház elébe terjesztette, azok minden törekvése mellett is visszavettettek.

Részökről az ezen nyakas ellenszegülésre felbőszült radicálok, O'Connel vezérökkel, ki már a' kényszerítő rendszabályokat érdeklő törvényben tetemes változást tett volt, a' ministeriumot gyávasággal vádolák, erőszakos eszközökhez nyulni nógaták, azt kivánák, semmisítse meg az ellenpártot olly bánásmód' használata által, millyen az volt, mellyel a' reformbillt megmentették, melly, vélemények szerint, egyetlen segédeszköz lehetne. Illyen csaknem felforgató tetterő, lord Grey' fogalmával ellentétben állott. Inkább letette hivatalát, mint azt elfogadja 's igy képződött Melbourn' ministeriuma.

Ez utóbbi körülménynél fogva nem lehete feltenni, hogy a' király szabadelmü gondolatait másokkal cserélte volna fel, ha szinte a' radicalismusnak nagyobb kiterjedésétől félni kezdett is. Azért meg is ijedt saját mive fölött, nem tudva, ha a' mozgalmat, mellyre első lökést maga adott, féken tarthatni elég ereje leszen-e? J.

(Vége következik).

A' két bramin.

(Folytatás.)

III.

Zöld halom emelkedik a' nagy tatár tábor' közepén, nagyobb részint fa és bokortalan, de tetején három magas pálmával díszes, mellynek nagy levelei közül most elrepültek a' csemege-szerető papagályok. Hátrább egy szent figefa zöldül, 's dús ágai közül, Timur parancsára, nem űzeték el az ott fészkelő vad páva család.

A' pálmák alatt, épen honnan legszebb és legtágasb a' kilátás, egy nagyszerű sátor emelkedik, a' legdrágább bársonyból, szépen dolgozott, 's ragyogóra simított oszlopczövekekkel. Belül kevés de a' legdrágább butor látható: két hoszan nyujtott ottomán, és egy magasabb párnázat hátul, hihetőleg a' birtokos' számára. Néhány a' falszegletre függesztett kard bevégzi az ékesítést.

Ez Timur' sátora, ebben tartja megbizottaival a' gyüléseket.

Félóráig uralkodék már a' csend a' halom körül, ben a' sátorban pedig tanakodás volt Timur és emirjei között 's holnapra határoztaték a' csata. Ez megtörténvén pedig, kinyittaték a' sátor' ajtóleple a' jel adaték a' sereg' nagyainak 's a' mollákhknak a' közeledhetésre. Gyorsan emberekkel lön belepve a' halom 's a' csillagjóslók böven tolakodtak előre. Timur pedig, magas párnázatán űlve, így szóla: Mollákh, jóslók, és hadnagyok! allah' segedelmével annyira jutottunk, hogy Mahmud zultánt fővárosába szorítottuk, ki sikon szembe nem mer velünk szállani. Egy csata van még hátra 's India a' miénk leend. Azt határoztuk, pedig hosszabb megfontolgatás után, hogy holnap a' sereg felét átusztatjuk a' Dsumnán, ottan az ellenséggel megvivandót 's a' város tulsó részét és környékét beveendőt. Mi azon parton leszünk a' más féllel, hol az ellenség nagyobb erőt fejtend ki. Holnap után pedig Delhibe menendünk be, ha allah is ugy akarja!

A' sereg nagy hurrah-kiáltással fogadá vezetője' határzatát 's ezer kard villant meg a' levegőben hüvelyéből kihuzottan. De a' csillagjósok, tekintetöket fölakarván tartani, alázatos hajlongással, de szívben lappangó gőggel, közeledtek a' fejedelmi trónhoz és szóltak: „Hatalmas khán, a' világ' ura, nincs ugyan ki hatalmadnak ellenállhatna, 's halálditt érdemel és kap, ki előtted megalázottan a' port nem csókolja: de a' bölcsnek illik mégis a' csillagokat megkérdezni a' dolgok' kimenetele felül, mert az emberek' sorsa a' csillagokhoz kapcsoltatott.

Timur pedig kérdezve fordult hozzájok: És mit látnak szemeitek a' csillagokon; mit javasolnak a' csillagok Dsinghis-khán' unokájának? Csatát nemde és ismét csatát, 's bizonyosnak hirdetik a' győzedelmet?

A' jósok nem kissé zavarodtak meg Timur' ezen kérdésén, melly fölszólításnak látszék, hogy győzelmet és jó szerencsét hirdessenek, bármint álljanak is a' csillagok. De csakhamar rendbe szedék magokat 's a' magokféle nép' tulajdon szemtelenségével, mellyen az erő 's nyilvános megvetés is alig foghat ki, így beszéltek: Dsinghis-khán' unokájának, az ellenállhatlan Timurnak csatát javasolnak a' csillagok és győzedelmet hirdetnek, de nem holnap és holnaputánra, hanem két éjszaka' elmultával. Mind addig igen rosz nézetben 's összekapcsolásban vannak a' planeták.

A' sereg' nagyai megijedtek e' szavakon, de Timur nyomban felelt: A' csillagok eljárják utjokat 's az emberekkel nem törődnek. A' sors bele szól ugyan dolgaink' folyamába, de a' sors sem a' csillagoktól függ, hanem inkább a' csillagok, az emberek, a' mindenség' teremtőjétől, allahtól. És én allah' vitéze vagyok, allah' nevében harczolok, a' szükséges ovakodásokat, rendezkedéseket megtettem 's diadalt reménylve megyek késedelmetlenül utamon. — De mollákh, hozzátok elő a' Koránt 's nézzétek meg benne a' holnapi napot; mit hirdet a' próféta könyve?

És előhozaték egy könyv, biborba kötve, arany kapcsokkal, mellyekbe rubinok és gyémántok foglalvák. És egyik mollah' kezébe adaték az isteni könyv 's az kiolvasá belőle, miként azon napon az ur allah győzelemmel áldá meg profetáját egy hitetlen néptörzsök ellen, és mint nagy vala a' győzelem 's azon nép egészen áttért az izlamra. Timur pedig szerencsét magyarázva e' szavakból, szándokában megmaradt, 's a' csillagjósokat elbocsátá maga elől.

De egy mollah járult most egészen a' császári szőnyeg elé, megcsókolá annak szegélyfodrait 's Timurtól beszélésre szólíttatva föl ezeket mondá: „Nagy khán, tündöklő

nap a' hivők' seregében 's menydörgés a' gonoszoknak! Ki volna széles e' világon, ki nyilvános parancsodat meg merné szegni, ki a' port csókolva nem engedelmeskednék szavaidnak. És mégis van a' táborban egy megátolkodott gonosz, egy vakmerő szerencsétlen, egy allahtól eltántorodott, ki világos parancsodat megszegni bátor, vakmerő 's elég gonosz volt. A' leölt foglyoknak száma nem volt teljes; hibázott közülök egy, egy, kinek kezében nagy súlyu a' kard 's kinek tanácsára mind Mahmud zultán, mind Mellukhán igen hallgatnak. Én vádlóként állok föl ellene.

Végzé a' mollah, Timur pedig folytatá: A' büntetés ki volt mondva, hajtassék rajta végre. Minden vagyona a' tiéd, magát pedig rabkötélen hozzátok elömbe! — —

Most mások léptek hasonló módon elő és Timur itéletet monda nekik Dsinghis-khán' törvénykönyve szerint, mert még a' maga könyve akkor nem készült el. A' mollah pedig három társat vön magához, és ment a' sátorutczákon végig. Nem kellett pedig igen messze távoznia, mert közel állott azon sátor, azon kincsekkel, mellyek után ahítozék. Belépe pedig gögösen a' sátorba 's bús ábrándjaiból fölveré a' birtokost.

Könnyet töröle ki ez épen szeméből 's mély fohászait nem tudá elvégezni, midön a' mollah belépett hozzá. Rettenetes sejdités ment keresztül lelkén. Szóla: Szerencsétlenség követe vagy te, Abistagi; te nekem jót soha nem hozál. De kimélj most, 's legyen érette allah irgalmas lelkednek!

A' mollah pedig vad örömmel felelt: Végtére csakugyan könyörögsz előttem, te allahtól elszakadott, te megvetője a' molláhknak, te bölcs, te a' tábor' szemfénye. Rajta, okoskodjál most és bölcselkedjél 's vess még bennünket betűlegelőket, mig te az igazságok' könyvében olvassz! De ki csak innen, mert nem vagy hon; le e' ruhákkal, mert azok enyéim, 's nyakadra e' zsinór, mert ez lesz már utolsó öltözeted.

És levetkezteték a' szomorú sátorbirtokos, kérései semmi foganattal nem birván, — rabgunya adaték rá, kincsei elfoglaltattak egész sátorával: a' drága indiai szövetek, az arany és ezüst eszközök, a' sok drága kő, az illatos nedvek, a' végetlen becsű rózsaolajak, — nyakára pedig rá kötteték a' halálkötél, selyemből ugyan, arany fonalakkal, de azért kellemetlenebb a' legdurvább daróczná. A' kötélnél fogva vezetteték pedig Timur elébe.

A' császár nem végezé még itéletmondásait, midön a' molláhk megérkeztek foglyokkal és előre tolakodtak. Timur kiváncsian néze feléjök, a' fogolyra nyomban nem ismert, de midön közelebbre érkeztek, meglepetve szóla: Te voltál parancsom iránt engedetlen, Nasareddin Amor? — te, kinek példával kellene az egész sereg előtt járnod! A' büntetést tudád, szerinte bünhödöl.

Nasareddin nem tuda szólni, noha nyelvén volt a' kegyelemesdeklés; Abistagi, a' mollah, pedig huzá nyakán a' kötelet 's a' bünhödés' helyére akará vezetni. Ekkor Pir Mehemmed Gelanghir szólamlott meg: Atyám, nem is kérdezed ki körülményesen Nasareddin' vétkét, talán volna enyhitő körülmény mellette, 's a' doctort elég lenne számüzéssel büntetni meg. Tudod, hogy ő igen érzékeny szivü, de mellette a' legjobb ember.

Timur pedig felele fia' szavára: Pir Mehemmed, szerencsétlen ügyvéd vagy, de szerencsés khánnak kell lenned, — az ügyet először is elveszted. Nasareddin tudta a' parancsot, vétkét nem tagadja, csak a' várt büntetést veszi. De mondd el a' mellett vétkét Abistagi, hogy Pir Mehemmed' keble megnyugodjék.

A' mollah egész kárörömmel beszéle: A' doctornak volt egy hindu rabszolgája, okos mint ő, bölcs mint ő, másokat lenéző mint ő, allah és bráma-tagadó mint ő. Ketten szürögették össze a' levet, és káromlásokat mondának allah ellen, mindent a' természet' törvényeiből magyarázgatva 's a' becsületességre többet épitve mint az imádságra. A' hív mozlimnak távozni kelle sátorától, mert pestises volt körüle a' levegő. Ím turbánja alatt hajai sem volt megnyirva. Ezen doctor, Mulana Nasareddin Amor, jól hallá a' nagykhán' parancsát a' rabok' megöletéséről, de nem engedelmeskedék. A' leölteket megsiratá, mintha hitetlenek nem lettek volna, bölcs barátját pedig, a' Galava nevűt, megszökteté, hogy Mellukhánnak mindent eláruljon 's fent vassal jöjön ellenünk.

Mikor a' mollah szavait végzé, Timur ezeket mondá Pir Mehemmedhez: És most, fiam, tudod miért fog Mulana Nasareddin Amor meghalni. Életemben egyetlent őt sajnálom,

mert sok tanultság van fejében 's egész a' mulattatásig jószívü bohó volt. De el vele! Magát is neked ajándékozom, Abistagi.

A' mollah nagy köszönetet monda allahhelyettesének 's a' nyakkötélnél fogva tovább huzta Nasareddint. Elvitte pedig egész a' Dsumna' folyamáig, hol az ötvenezer karddal lefejezettnek teste fejváltán feküvék, mig magok a' fejek vizbehányattan Delhi felé usztak el. Itten igy szóla Nasareddinhez az irigy Abistagi: Mostan, bölcs apostol, térdelj le előttem, és imádkozzál alláhhoz és hozzám, hogy kinaidat enyhítsük és könnyü véget adjunk. Kezemben és hatalmamban vagy: mit igérsz, ha nyomorú életeddel megajándékozlak, mit igérsz, ha ellenkező esetben egy kardcsapásra levétetem fejedet? A' természet' kebelébe fogsz-e visszatérni, vagy ebként ugatandasz a' paradicsom' kapujánál, hogy bocsánatért esdeklésseddel oda, mellynek 's a' húriknak ételén fejrázva kételkedtél. Rajta, hamar végezd esti imádságodat, mert ámbár különben sem hosszú a' nap, neked ma mégis minden volt napjaid között a' legrövidebbik tünt föl 's nyomban beestvéledik. 'S ha szépen tudsz imádkozni, ha megvallod, hogy okosabb molláhnak mint bölcsnek lenni, egy órányi élettel is megajándékozlak, sőt ürűhust is süttetek számodra, de az ürűt magadnak kell lemetszened.

Nasareddin a' csufolódásra mit sem felelt, hanem némán álla és szomoruan. Nagy köny csillogá mindenik szemében. A' mollah pedig, gyönyörködve fájdalmában, tovább beszélt: Valóban bölcseséged igen elhágy, Nasareddin, 's ékesszólásod fölötte elnémul. Ki gondolta volna ezt a' mindenség' magyarázójáról, ki a' tüneményeknek okait tanitá 's a' csillagokban nagy földféle teketesteket, nem allah' szolgáit, látá, hogy mikor legfőbb idő van a' hangadásra, egészen hallá legyen, előbb mint feje dsumnai halakkal együtt uszkál. Ugyan a' természet' törvényei hová vezetik idegerőedet, mikor a' vas keresztül szelt torkodon minden eret, 's agyad megtartja-e magánál gondolkozó erejét mikor szemedet az első csuka kiásta 's füleidbe gilisztá bujtak be?

Nasareddin ekkor elkeseredve szólt: Ne kínozz, Abistagi, állításaim' fölhordásával, ne keserítsd meg a' különben is ürmös órát. Mind gyarló gyermekek vagyunk a' földön 's véleményeink csak ugy tartott igazságok, mellyeket a' holnap' tapasztalása fölforgathat. De embernek kötelessége ugy szólani, mint meggyőződése hozza magával. Ne űzz pedig csufot alláhból, ki a' kegyelem' istene 's az irgalmasok iránt irgalmas!...

Abistagi pedig tovább csúfolódva felelt: Minő szigorú erkölcsbiró lettél egyszerre, Nasareddin 's minő bölcs imám! hogy ismered allah' tulajdonságait! Nem beszélnél még el néhányat közülök? — A' bölcseség mire nem alkalmatos! Azt gondolám, allah ismeretlen lény teelőtted, kiről az ész mit sem mer állítani 's kinek megismerésére csak akkor jutand az ember, mikor a' világot keresztül tanulá. De nem, Nasareddin megtért, 's ollyakat is tud állítani, mikről érzékei hallgatnak. Csak rajta, Nasareddin, mig illy szépeket beszélsz, addig nem száll le estvéd.

A' mollah kárhahotával hallgatott el, de Nasareddin e' kurta feleletet adá neki: Kivánom, Abistagi, hogy a' te estéd ne illy zivatarosan szálljon le. Ezeket mondván pedig elhallgatott, 's lelke nagy gondolatokkal látszék foglalatoskodni. A' mollah nevete először a' feleleten, de értelme jobban fejébe verődvén, elkomorodott 's utóbb haragra lobbant föl, — és szólt: Hogy mersz, te jósbagoly az én estvémről emlékezni, kinek magad bűneivel elég foglalatosságod van. Borulj le nyomban és végezd esedezésedet alláhhoz, hogy tévelygésedért irgalmazzon meg 's tisztítsa ki lelkedet a' kutatási vágytól, a' kételkedés' mocskától. Nyomban, Nasareddin; látod-e a' rád kivont kardot?

Nasareddin pedig felelt: Látom a' kivont kardot, és te is látod, mennyire irtózik szellemem a' haláltól. Én megfordított esetben alig ha mást nem látnék terajtad!

Mondá 's nyugodtan nézé körül a' szép világot és mélyen szemeibe nézett az ellene fegyvert rántónak. Valami túlvilági volt e' pillantásban 's a' vad harczfinak kezében remegni kezdett a' kard. De Abistagi' mellében méreg forrott 's parancsolá a' katonának, szelje át a' rab nyakát. Magasra emelé ez az aczélt, méri a' meztelen nyaknak, de a' kimért irányt nem tartja meg. Karja alá hanyatlik. — Abistagi gyilkot ránta elő.

Vajda.

(Folytattatik.)

Egyveleg.

— ***Belgium' kereskedési állapotja'*** ismeretéhez. A' kormány legujobban a' kereskedésnek 1831. és 1834diki állapotja' összeállítását közli, mellyből a' be- és kivitel' aránya tetszik ki, mint itt következik. 1831ben a' bevitel' értéke 98,013,079 francra ment, a' kivitel 104,579,786ra; 's közte 96,555,274 francnyi belga készítmény; 1834ben a' bevitel 198,816,939 francra, a' kivitel 146,951,258ra, melly közt 118,540,917 franc becsü belföldi termék. A' transito az elsőbb évben 8,024,512 francot tett, az utóbbiban 17,249,509et. 1834ben a' belga revekbe 1670 hajó kötött ki 195,854 tonna teherrel, köztök 133 belga hajó 44291 tonnával; kiindult pedig 1655,197,229 tonnával (1832ben 2243 hajó indult ki 244,764 tonna teherrel). 1834ben gyárnemü 57,872,677 franc árra hozatott be, az emésztés 51,337,217 franc volt; a' kivitel pedig 65,320,140 francot tett, 's név szerint 59,837,757 francnyi belga gyármü, 5,482,383 francnyi idegen. Ezen 59 millióból, szárazon több mint 42 milliónyi szállítatott el. Azonban a' be- és kivitel' ezen kedvező aránya a' dugárusság (Schmuggelhandel) által, melly befelé nagyobb mint kifelé, aligha ki nem egyenlíttetik. Mi a' föld' termékeit illeti, noha Belgiumban a' mezei gazdaság magas polczán áll a' miveltségnek, azok' bevitele jóval meghaladja a' kiszállítást.

— Barante (Mél. hist. et litt. Paris, 1835. 2d. k.) Montesquieut így itéli meg: „Montesquieu historicus volt inkább, mint philosoph. Elmélkedései nem annyira az emberi természetet magában 's általában tárgyazák: ő történeti lettdolgok' összefüggését 's következéseit nyomozá. Innen a' politicai 's polgári törvények' studiuma egy uj szempontból. Hol értelmöket feltalálja, azon körülményekkel hasonlította össze, mellyek alatt létesültek. Országtanjában semmi dogmai, vagy absolutum; előadólag, birálva magyarázza meg a' törvényhozásokat hely 's idő, népek 's történetek szerint. Mindazáltal elismeri a' jog' általános elveit, az erkölcsi öntudatot; az az egykedvüség, mellyet egy vak végzet' csalhite szül, távol van tőle. Az emberiség' szerencsétlensége, gyalázata őt inkább busitja, elnyomás, igazságtalanság élénkebben lázasztja fel érzéseit, mint bármelly újabb történetirót. Azonban gyökeres átváltoztatást ő soha sem tűz ki czélul. Vizsgálódásaiban merész, követelésiben szerény; jogtudós, kinek magas röptű szelleme mély belátásra vergődött, mindazáltal körén túl nem megyen. Tőle származik az a' jogtani oskola, melly történetinek neveztetik, 's Franciaországban születve, néhány év óta Németország' disze lett."

— Hayward Jánosnál Uj-Yorkban megjelent illy czimü könyvecske: The religious creeds and statistico of every Christian denominations in the United States, mellyből a' következendőket közleni jónak véltük. Uj-Anglia' őslakosai nemcsak több istent hittek, kik a' különböző népeket teremték és kormányozák, hanem mind azt is személyesitették, a' mi az emberekre nézve nagynak, hatalmasnak, jó- vagy kártékonynak mutatkozott. De a' mellett egy fő mindenható lényt is hittek, ki az ég' délnyugoti részében lakott 's a' többi isteneknél hatalmasabb. Ezen mindenható lény először is egy férfit és egy asszonyt teremte kőből: de ezek nem tetszvén neki, elveszté ismét őket, 's azután fából teremte egy párt, kiktől a' világ' minden népe származik, de a' kiknek elterjedéséről mit sem tudnak Azt hivék, hogy ezen fő isten, kinek neve Kichtan (olv. Kisten), jó lény, 's ennek köszönék a' bővelkedést, a' győzelmeket és egyéb jótéteményt. De volt más lény is, Hobomokko (ördög) nevü, kinek félelemből még nagyobb tiszteletet adtak. A' lélek' halhatatlanságát általában hitték. „Ha jó emberek halnak meg — így szóltak — lelkök kistenhez megy, hol barátaikat fellelik 's mindenféle gyönyört éldelnek. A' rosszak' lelke is kistenhez megy ugyan, de ott parancsot kap az eltávozásra, 's igy az örök setétségbe jut." A' Kolumbia-folyamnál lakó tar indusok egy jó 's rosz nemtő' lételét hiszik, valamint a' más világbeli jutalmat és büntetést. A' jók holtuk után az idv' honába jutnak, hol örök tavasz uralkodik, hol nőjikkel és gyermekeikkel ismét egyesülnek, hol a' vizekben bőven van hal 's a' sikok bizonbikákkal ellepvék. Ott vadászattal foglalatoskodnak, nem félve a' tél' szigoruságától, nem az éhségtől vagy a' háboru' veszélyeitől. A' gonoszak ellenben örök hó fedte tartományba jutnak, hol a' hideg egész csontjok' velejeig hat. Annak látására kárhoztatvák, mint öldözik jó testvéreik a' boldogság' honában a' vadat, mint nyugosznak ki családok' körében: de a' fázó szegény bűnösök át nem juthatnak azon napmelegitette szép-honba. De kárhozatok nem örökén tartó, hanem vétkök' súlya szerint rövidebb vagy hosszabb ideig tart 's miután azt lebünhödek, az indus' paradicsom' lakosaivá lesznek.

— ***Olaszország' hadi állapotjára*** nézve Oudinot tábornagy, jó forrásokból merített, 's politicai részeit kivéve, jeles munkájában (De l'Italie et de ses forces. Paris, 1836), érdekes adatokat közöl. Ezek szerint az olasz tartományok' összes hadi ereje (természetesen, ide nem számitván a' Lombardiában fekvő austriai nem olasz seregeket), béke' idején 140,000 főre megyen, hadi lábon 270,000re. Ezek közül Nápolyé 47,713; Sardiniáé 35,200; Lombard-Velenczeé 31,400; Egyházi statusé 17,707; Toscanáé 450; Parmáé 1800; Modenáé 1750; Luccáé 680, 's San-Marinóé 40 fő. Ha már most a' szerzővel egész Olaszország' népességét 22 millióra teszszük, kitetszik, hogy az olasz státusoknak nem igen van okok aránytalanúl nagy hadláb ellen panaszolkodni.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

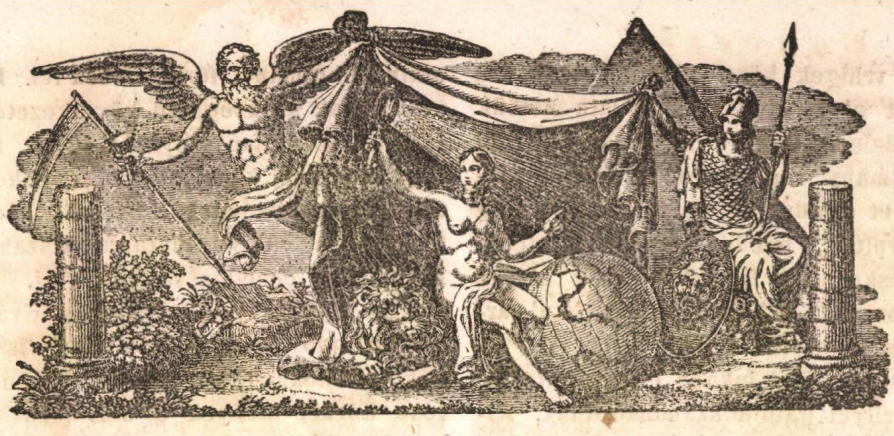

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januarius' 25. 1838.** **7. szám.**

Tartalom: Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor. Vége *(J.)*. — A' két bramin. Folytatás *(Vajda)*. — Magyar játékszini krónika *(Szerdahelyi József* és ***). — Egyveleg *(Szerényi Gyula)*.

Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor.

(Vége.)

A' sziklák közé szorult, magában háboru' és halál' elvét, O' Connelt foglaló Melbourn-ministerium nem igen sokáig élt. Egy fontos ügynél, az angol egyház' jövedelmeinél, mellyet Irlandban megtámadni szándékozék, hajótörést szenvedett.

Aggodalmak ébredének a' királyban. Azt kezdé hinni, hogy ha a' protestans egyház megtámadtatik, a' protestans trónt is vész fenyegeti. Ugyan azon fejedelem, kinek sarkalására a' reform-törvény elfogadtatott, ki, hogy erre szavazatokat nyerjen, több ellene szegülő lordot személyesen meglátogatott, ki a' tory-párttal szemközt annyi buzgalmat és rábeszélő erőt mutatott, IV. Vilmos, az eddig védett ügyet egyszerre elhagyta 's tory lett.

Nem sokára alkalma nyilt új elveit nyilvánosan kitüntetni. Atyja' halála által Althorp lord a' felső házban ülést és szavazatot nyert. Ennél fogva az alsó házban nem vezérelheté tovább a' ministeri csapatot. Ez ürügyet a' király a' Melbourn-ministerium' elbocsátására használá. Utána a' Peel-Wellington cabinet képződött.

Illy hirtelen változásnak kevés példáját mutatja a' történet. Egész Anglia megdöbbent rajta. A' benyomás annál erősb volt, minél elevenebb emlékezetben maradtak még a' királynak a' reform-bill mellett bizonyított szabadelmű törekvései. Sokan visszaemlékezének, hogy a' király még mint csak gyanított koronaörökös a' felső házban ezen elvet állította fel: „Politicai vélemények polgári jogok' éldeletéből senkit ki nem zárhatnak.“ Egyszersmind megemlékezének, hogy IV. Vilmos e' néven első valóságos brit*), első is volt, ki az ország' alkotmányába jótékony népszerü javitásokat hozott.

Általában a' tory-ministerium' kinevezetését character-gyengeségnek, előitéleteknek, régi szokásoknak, különösen pedig az udvari levegőnek tulajdoníták, mindazáltal a' magyarázat nem egészen pontos volt. A'

*) I. és II. Vilmos normann volt, III. Vilmos pedig született hollandi fi.

király és whigek közti váratlan szakadás nem történt a' fejedelem' sajnálata nélkül. Azon aggodalom, hogy a' népuraság a' régi angol alkotmány' rendszerére hevesen törekszik, mellyet az udvariak' előterjesztései még inkább neveltek, minden egyéb tekinteten győzedelmeskedett. Egyedűl ennek áldozá fel Vilmos' személyes hajlandóságit, 's a' parliament eloszlattatott.

Azonban ez által inkább elősegíttetett a' mozgás, mellyet gátolni szándékozának. Kiki emlékezik még a' boszúságra, mellyel a' toryk köszöntötték, midőn a' hatalmat ismét részökre biztosítani szerencsések lettek. A' radicalis párt hatalmasabban, mint előbb valaha, lépett fel a' kamarában, hol eddigi feladata csupán néhány ministerium elleni csipős kitörésre vala szorítva, melly viszhangot nem talált.

A' régi István-templomnak belseje most kedvetlenítő tekintetet nyujtott, t. i. a' whigekét, kik a' legszélsőbb pártok közé szivárogtak. Az alsó házban most csak két nagy küzdő tömeg volt, a' megtartóké és ujitóké. Stanley lord és sir Burdett, kik a' toryknak sok ideig félelmesek valának, ezekhez állottak. Ellenben Hume József és O' Connell Dániel, kiknek hatalma mély gyökeret vert, Melbourn' pártosihoz közeledtek.

Az ekként alakult két párt, egymástól szorosan elkülönözve, csatára készen álla szemközt. Soha nem volt meglepőbb külsejü ülés. Multra csak régi gyülölet, el nem feledett viszálkodások; jelennen csak nagy következésü kérdések, mellyeknek jól vagy roszul el kellett döntetniek. Az első összecsapás elhatározó és rontó volt a' tory-ministeriumra, melly rövid, kétségbeesett tusa után magát visszavonni kénytelenüle. A' Melbourn-cabinet ismét megujult.

De bár mi könnyen vitta ki a' győzelmet, helyzetét még is ezer nehézség fogá körül. Ha szinte a' radicalok segélyt nyujtának is a' ministeriumnak, még is csak egy követelésöktől sem akarának elállani, melylyeket pedig választásbani diadalmok által legfőbb fokra rugtattak.

Uj létszeres törvényeket kivántak, legelőször pedig titkos szavazást. Mások a' voks-megbizásnak a' felső házban eltörlését sürgették. A' legmerészebbek azt akarák, hogy az egész első kamara, következőleg a' status-alkotmány, forgattassék fel. Illy rendszabálynak szükségképi következetéül az általános, korlátlan szavazási jogot, minden rend' egyenlő képviselését, évenként megujitandó parliamentet, követek' kármentesítését 's a' választathatásra kiszabott adómennyiség' elmellőzését tüzék ki.

Legtöbbnyire megegyeztek kivánataiban az uralkodó egyház' számtalan visszaéléseinek, tizedeknek, és azon summáknak eltörlése körül, mellyek a' dissidensektől egybekeléseik' és kereszteléseik' alkalmával zsaroltattak stb.

E' rendszabályok' némellyikét mind a' két kamara helybenhagyta, többek közt azon törvényjavaslatot, melly a' protestans dissidenseknek jogot adott, hogy saját szertartások' formája szerint egybekelhessenek; továbbá a' tized' vagy dézma' éltörlését, melly rendszabályosan megállapitott fizetéssel pótoltatott. Mind ezt azonban nem eléglék a' radicálok 's nem igen látszottak velök elégülteknek.

Ezekkel szemközt állott egy hatalmas párt, melly miután első rettenéséből felocsódott, elleneinek kitálalta, velök szüntelen ingerkedett, 's tulajdon javára nyomosan munkálkodott. Ez, a' felső házra támaszkodva, melly nemcsak függetlenségeért, hanem fenmaradásaért is küzdött, azon volt, hogy azzal egyetértőleg a' reformnak minden munkálatit elzsibbaszsza. Részére vonà a' királyt, ki új pairek' kinevezésére minden javaslatot állandóul visszavetett.

Ebből a' ministerium és baráti közt igen nagyon észrevehető villongás támadt. Amannak megrögzött gyülölséggel, botránkoztató emlékezésekkel és vallásos idegenkedéssel kelle viaskodnia. Több ülés alatt csaknem teljes munkátlanságra kárhoztatva, 's arra kényszerítve látá magát, hogy az alsó házban O' Connellnek udvaroljon, habár ezen barátságot a' felső házban több ízben megtagadta is.

Innen származott tehát azon ingadozó többség is, mellyre a' Melbourn-cabinet a' választó kamarában támaszkodott, 's melly olly fölötte bizonytalan volt, hogy megbukástól tartva, semmi eldöntő rendszabályt nem mertek szóba hozni. Még nem régiben is, egy a' ministerek által előterjesztett és védelmezett törvényjavaslat erős ellenszegü-

lést támasztott. Minden gyenge és kétes barátai a' megtartó párt' zászlójához szegődtek át. A' bill csak öt szó-többséggel fogadtatott el. A' felső házban visszavetetéséről nem is lehetett volna kételkedni.

Így tartotta magát fenn utóbbi években a' Melbourn-ministerium. O' Conell és Hume által támogatva, biztos, meghitt barátok nélkül, egy hatalmas és félhető többségtől ostromolva, egy napról másikra tengődve, olly gyenge, hogy egyetlen lehelet is összedönthetné.

Egy kereskedési bal változás, melly az összehalmozott tőkepénzek', angol készitményeknek kül- és belföldre megrendeltetése', és az igen tetemes nyilvános munkák' daczára is megesett, a' helyzet' nehézségét még inkább sulyosbitá. E' tulságos tőzsérkedésből kelekedett balfordulat a' három királyságnak minden pontján érezhető lett; Londonban a' legszilárdabb kereskedő házakat megrenditette; Birmingham, Manchester, Glasgow és több városokban a' dolgozókat ezrenként kénytelenülének a' mühelyekből elbocsátani.

A' közhitel, mellyből minden nemzeti segéd forrás ered, nagyot csökkent. Így többek közt az angol banknak tartalék-tőkéje, melly hét millio ft. sterlingre (48 mill. for.) ment volt, egyetlen esztendő alatt felényire apadt. A' három királyság' összes kiadása, melly folyó évben 47,786,415 ft. sterlingre (573,436,980 forintra) számittaték, ide nem értve a' kármentő tőke' kamatainak kiegészitésére rendelt 845,000 font sterlinget (10,140,000 for.), az évi jövedelmeket, melylyek 47,240,000 ft. sterlingre (566,880,000 fr.) számíttattak, 1,400,000 font sterlinggel (16 millio 800 ezer frt.) haladta meg.

IV. Vilmos illy megsértett érdekek és számos nehézségek' közepette meghal, 's az egyesült birodalom' királyi pálczája egy fiatal, gyenge alkatú hölgy' kezébe megy által*). Első kormányi rendszabályait élénk

*) Viktoria királyné, anyja után nagylelkü János Fridrik szász vál. fejedelemtől származik. E' fejdelem V. Károly császárral folytatott háborujában a' szerencsétlen weilburgi ütközet után fogságba esett, mellyben holtáig, 1554 nyomorgott. Maradt két fia, János Fridrik, ki a' már kialudt Szász-Gotha ágat alapitotta, és János Vilmos, ki a' szász-weimari ágnak törzsöke lett. Eduard, kenti herczegnek, a' mostani angol királyné atyjának egybekelése 1818 Coburgban innepeltetett. Lovagi charactere, merész bátorsága, Gibraltar és Canada körül tett fontos szolgálatai 's azon dicséretes munkásság, mellyet a' Martinique és Guadeloupe ellen indított táborozásban bizonyitott, a' nép előtt igen kedvessé tevék. Politicai tekintetben mindig szabadelműnek és türelmesnek mutatkozott. Charactere legnagyobb mértékben békitő volt. Azért 1820-dikban történt halálát fölöttébb is gyászolák.

nyugtalansággal várák. A' pártok nem tudva, ha ügyökre nézve az uj uralkodástól jót vagy roszat remélhetnek-e, a' király' végnapjai alatt egymást kémlelő és fenyegető tekintetekkel szemlélgeték.

Alig kezdék meg halálconcertjöket a' sz. Pál, Westminster és több főtemplomokbeli nagy harangok; alig hirdeték a' középületeken lobogó királyi zászlók a' nemzetnek fejedelme' elhúnytát, már hullámzott a' Kensington kastély felé a' sokaság. Ott a' parkba a' palota' fő bejárásához tolongott, ohajtva látni az ifju királynét.

Összegyült a' minister-tanács, 's a' királyné minden országzászlósok', egyházi és világi lordok' jelenlétében esküt tön, hogy a' birodalmat a' törvények szerint kormányozandja, 's ezután a' ministereket hivatalaikban megerősitette.

E' nyilatkozat és a' vele összekapcsolt eskü után a' scót egyházra nézve két ünnepélyes hirdetmény következett, mellyeknek egyike minden hivatalbelieket felszólított, hogy a' király' kimultát nem tekintve, foglalatosságaik mellett maradjanak. A' másik egészen sajátságos bélyegű volt, 's az új uralkodónak azon szándékát fejezte ki, hogy minden vétkek, szentségtörések, erkölcstelenségek keményen megfenyíttessenek, tartalma így hangzott:

„Minden vétkek' és kicsapongások' megelőzése 's a' vallásnak hadi tisztek, katonák, tengerészek 's országunkban vagy tengeri szolgálatunkban álló minden egyéb hivatalosak által megtartatása végett, a' seregek' minden vezéreinek és főtisztjeinek legszigorúbb vigyázatot ajánlunk, hogy a-

lattvalóik semmiféle szentségtelenitést, kicsapongást és erkölcstelenséget el ne kövessenek. Parancsoljuk, hogy életmódjok és tiszta erkölcseik, valamint beszédeik által is, azoknak, kik közvetlen hatalmok alatt vannak, ájtatos és erényes példát mutassanak, viseletökre szorosan felügyeljenek, 's mindazokat, kik az említett hibákba botlottak, fenyitsék meg. Minden káros következményért, melly hanyagságokból e' tekintetben eredhetne, őket felelet' terhe alá vetjük, 's akarjuk, hogy e' hirdetmény országunknak minden egyházaiban és kápolnáiban a' lelkészek és káplánok által legalább négyszer, még pedig közvetlenül, az isteni szolgálat után felolvastassék."

E' hirdetmény' valódi értelmét alig lehetne megfogni, ha nem tudnók, hogy ez minden király' elhunyta után egész IV-dik Györgyig, valamint az új uralkodók' trónraléptekor is, szükségképen a' szertartáshoz tartozott. Azonban a' most nevezett fejedelem' kevéssé épületes életmódja, 's az általa egész holtáig mutatott nem nagyon követésre méltó példa, a' jó erkölcsöknek illyképen igért nyilvános védelmét némileg nevetségessé tették, mire nézve IV. Vilmost oda birák tanácsnoki (a' Wellington-ministerium), hogy e' régi szokáson alapuló hirdetést hagyná el, mi meg is történt.

Örültek ennek a' radicalok. Azt álliták, hogy a' lélekisméret' országa nem tartozik a' státus' jogaihoz. Azt mondák, hogy a' vallás csak theocratiai kormány alatt lehet törvény' alapja, 's hogy a' brit status-alkotmány alatt nem lehet valamelly tettet büntetni vagy jutalmazni a' szerint, mint istennek inkább vagy kevesebbé tetsző, hanem mindenkor a' szerint, mint a' társaság' érdekével inkább vagy kevesebbé egyezőnek találtatik.

A' toryk azt felelék, hogy a' társaság még inkább erkölcsösség, mint kereskedés és műipar által él, 's hogy ha szinte a' hirdetmény' alakja góth és elavult is, czélzata még is jeles és hasznos.

A' szigorú ájtatosság' elveiben nevelt királyné a' vallásos elvek' illyképi megismerését nem mulaszthatá el. Ministeriumának egyik legjelesebb organja, kinek, úgy látszik, az angol egyházat aggodalmai iránt megnyugtatni 's minden vallásos indulatokat

maga részére hódítani leginkább érdekében fekszik, következőleg nyilatkozik e' tárgy felől:

„Aggódó emberek azt állitják, hogy ő felsége' családja közül némellyek a' vallásos elvektől eltértek. Különösen Leopold király' eldődiűek, az első reformatorok' védelmezőinek hitéhez mindig hű maradt. Mi a' királynét illeti, erében Luther' első oltalmazójának vére buzog. Egyébiránt vallásos neveltetése okozza, hogy minden tanácsot, melly e' nemben tétetnék, visszautasit. Megnyugodhatnak tehát a' vallás' baráti. Nem, a' királyné soha sem fogja engedni, hogy a' királyi hatalom az ország' vallására nézve megsemmisítő eszköz legyen. Mindenkor szeme előtt fogja tartani azon magas feladatot, mellyet mint feje azon egyháznak, mellyhez alattvalói hívek maradni kivánnak, a' királyok' királyától vett."

Ez a' királyné' nevében mondott bizonyitás sokat igérőnek látszik az angol egyházra nézve. Elmult az idő, midőn annak számtalan visszaéléseit sikerrel támadhaták meg a' szabadelmüek. Megváltoztak a' körülmények, 's a' reform' baráti épen e' pont felett egyeznek legkevésbbé. Barát és ellenség, whigek és megtartók közt nincs ez iránt megállapított, közös gondolat. Egyik azt kivánja, tartassék meg az uralkodó egyház, mint van; a' másik visszaéléseinek közvetlen eltörlését sürgeti. Ez ügy iránti érdek olly nagy, hogy már a' király' halála után harmad nappal következő kérelem nyujtatott be az ifju királynénak:

„Legkegyelmesebb királyné!
Mi felségednek becsületes és alázatos jobbágyai, Sussex grófságbeli plebaniához tartozó lakosok, ő legáldottabb felsége' IV. Vilmos' elhunyta feletti őszinte sajnálkozásunk' bizonyitását, ugy mint felséged' trónra lépte' alkalmával szerencse kivánatink' kifejezését is, felséged' királyi széke' zsámolyához teszszük. Azon tudat, mellyet felséged' királyi erényei és bölcsessége felől birunk, nekünk hív jobbágyainak egy szerencsés jövendő' biztos záloga. Felségedben vetett bizodalmunk azon reményen alapul, hogy felséged a' boldogult királynak mind a' két kamara előtt kifejezett azon kivánatát, melly szerint az uralkodó egyház' jogainak *még több állandóságot* adni

szándékozott, teljesitendi. Így fogja felséged hű és engedelmes jobbágyinak biztosítani az angol vallás' megtartását, mellyért már az alkotmány is kezeskedik, melly felséged' elődeit ez ország' királyi székére emelte 's melly azóta a' brit nép' szerencséje vala."

Mind e' jelek, a' királyné által megujított erkölcsi és vallásos hirdetménynyel együtt véve, az uralkodó egyház' előjogainak tökéletes visszaállitását hirdetni látszanak. Ha még ehhez a' koronának mind a' két házhoz intézett tudósitását veszszük, mellyben a' királyné jelenti, hogy a' nyilvános ügyek' állapotja, és az ülések' messze haladt ideje, a' választó kamara' eloszlatását szükségessé teszik; továbbá ha a' whig-aristocratiához tartozó Sutlerland herczegnének, Landsdown és Tavistock markgrófnénak, Minto és Charlemont grófnénak a' királyné' tiszteletdámáivá lett neveztetésöket tekintjük, — ezekből ha szinte nem teljes pontossággal, még is némileg közelítve eltalálhatjuk, milly politicai úton szándékozik indulni Viktoria királynő.

Ennek majd egy másik czikkelyben bővebb megfontolásába ereszkedünk.

J.

A' két bramin.

(Folytatás.)

IV.

A' győzelmet kivívott elefántok diadalmenetre várattak Delhibe. Nagy volt a' zajongás, nagy volt az öröm. Mellukhán mindenfelé éljenezteték, 's a' fiatal Mahmud zultán igen becses karddal ajándékozá meg őt, ezüst markolatúval, ezüst hüvelyűvel, de melly nagyobb részint fekete bársonynyal volt takarva 's tüzrubinokat 's villogó smaragdokat mutata bokrozatokban. Kiki reménylé Tamerlan' napjának beestvéledését.

De állhatatlan az emberi öröm a' földön! E' tömérdek vig népség igen hamar szomorkodni fog. Nagy förgeteg készül ellene a' tatártáborban.

Az őrök a' tornyok' tetején jelentik, hogy igen mozognak a' tatárok 's csoportozás történik a' Dsumna felé. Többet nem lehete kivenni. De a' Dsumna meghozá a' történtek' hirét, rózsapirosan 's fejekkel elepve. Mély némaság szállt le a' három városra.

Alig volt család Delhiben, kinek rokona, barátja, ismerőse ne hibázott volna, kiről nem tudaték, a' harczban esett-e el, vagy fogságban sinlődik. És boldognak érzék magokat, kik az övéiket a' harczban dicséretesen elesni láták, szomorkodtak pedig kiknek gyanakodni kellett, hogy szivök' kedvese Timur' haragjától most konczoltaték föl.

A' néma fájdalomra jajgatás következett. Az egekig hata a' keservek' hangja, 's a' Dsumna' partjai síroktól, könyezőktől lepvék el. De nem találkozék kar, ki a' szörnyű tettet megboszúlná!

Csak egy ifju bontakozik ki a' nagy tömegből, vállain legördült hajjal, szemeiben könyekkel, arczán a' legnagyobb elszánás' kinyomásával. A' Dsumna' partján siet föl felé, többször fohászokat ejtve, 's többször megáradó könyekkel. Keservének kitörései pedig ekkép hangzottak a' hives szélben: „A' halál' karja ragadott meg téged is, szívem' egyetlen barátja? az utolsó estve reád is leszálla? És én élek még, a' szép napot nézem, melly előtt a' te szemeid becsukvák, járok a' szép földön, melly neked többé virágokat nem terem: oh ez átok nekem, átok az élet, átok a' föld. De meglellek téged, megismerlek és meghalok. Meghalni most közsors, meghalni idő előtt, tatárvas, tatárhurok által, meghalni boszúlatlanúl! Hol vagytok Hindostán' istenei, hogy nem látjátok a' nép' jajait? Hol van segedelmetek, mellyért milliók imádkoztak, buzgón, törődötten, áldozatok és ajándékok mellett? Ti nem hallotok többé, ti nem láttok többé, ti nem szerettek többé! Vagy tán a' semmiség' lényei vagytok ti, légképek és álomábrándok? A' sziklák könyörülnének, a' tigrisek' szive megesnék, ha érzelmök volna e' sok nyomor fölfogására, ti pedig segedelemre nem mozdúltok nekünk, boszúvillámmal nem büntetitek a' világtapodót. Nektek nincs akaratotok! — ti be nem nyultok a' világ' forgásába. Minek hát neked, bráma, a' három arcz, mikor a' multból nem okoskodol javunkra, a' jelenben semmit nem cselekszel mellettünk 's a' jövendőre nem kecsegtetsz reménynyel? — A' cselekvés magáé az emberé; a' szellemek' hona elnémult, tehetetlen. Igen, én is cselekedni

fogok .... úgy van, cselekedni és meghalni!

Illy ábrándok között eléré a' tatártábort és többekkel találkozék, kik lovaikat itatni vezeték a' Dsumnához. Bámulák pedig a' vad turbánosok a' karcsu hindu ifjat, de kezét senki nem tette rá. Hallák szájából a' mormogást és őrültnek tarták, az őrülteken pedig, véleményök szerint, Allah' különös kegyelme nyugszik. Így közelíté meg az ötvenezerek' haláltérét. Ábrándjaiból a' holttestekben megbotlása veré föl. Elsikoltá magát 's közel vala leroskadni! De öszveszedé erejét 's körülnéze a' borzadat' helyén. Szíve' barátját keresé pedig, azt, kit ön életén olly örömest váltana meg, ki helyett olly édes lett volna meghalnia. De nincs mód a' leölteket megismerni. Mindnyájáról le van a' hindu öltözet huzva 's az aligmezes testeken hibázik a' fej 's azon az ismertető arcz, az orr, a' szem. Az ifju eljajdult: „Tehát meg sem lelhetlek többé, hogy hült tetemeidet érinthetném, hogy az anyaföldnek visszaadnálak; nem láthatlak, hogy szemem' fénye rajtad törnék meg! ... Halál gyilkosodra! ... Hah, természet, ha adtál valamit, ha adtál simulni tudást, sima ajkat és külső kellemet, add, hogy használni értsem azokat, — add, hogy ragyogó legyek, mint a' nap, de sugaram öldöklő mint a' tőr. De ki van ott? kik azok? Egyik félmezesen, mint e' szerencsétlenek, kötéllel nyakában, mellyet egy bő palástöltözetű ember tart, hosszú szakállos, magas sapkaturbánu; hátrább két tatár vad katona, kivont karddal, amannak életére törekvők. Ni, alkudoznak, mint haragszik a' szakállos, milly csöndes a' rab. Ő hindu ... nem, nem, színe igen világos, arcza igen kerek, csontai nagyon kiállók. De még sem kellene meghalnia. Talán hindu-barát, talán megszabadíta valakit és azért kell meghalnia. Ne! ne! emberek kegyelmezzetek! Rá van mérve a' halál. Jaj! De még sem; a' vad szív először mozdúl érzelemre, a' katonák késnek a' kimért halállal. Hadd legyek én is ott a' menekvési örömnél! — A' palástos egyre mérgesebb lesz, gyilkot ránt. — Nem, nem, te őt nem ölöd meg!

És az ifju Abistagi mögé ugrott, megragadá kezét, kirántá belőle a' gyilkot 's a' mollah' mellének szegzé, szólva: Ember, esküdjél kegyelmet ennek, alláhra esküdjél, különben meghalsz. — És mint ingerlett oroszlán állott zsákmánya' ellenében, szikrázó szemekkel, 's haragtól öszvehúzott szemholdakkal. A' mollah villámcsapatottként ijede meg 's remegé az ellenébe villogó gyilkot. De esküdni nem akart. Kérve pillanta pedig a' katonákra, hogy szabadítsák meg, de azok bámulásba merülten nem mozdultak. Az ifju folytatá: „Siess, esküdjél, ember, különben nyomban elkésel.“ És a' gyilkot feszített karral irányzá. A' mollah pedig esküvék, alláhra esküvék, rabjának.

Nasareddin nagyon meg lön illetődve. Bámulva nézé a' szép hindu ifjat, a' megmentésére érkező angyalt, 's köszönetet kezde előrebegni: „Jutalmazzon meg tettedért brámád, szép ifju, 's jutalmazzon meg kebledben a' biró, melly a' legkisebb tettnél hallgatni nem szokott. Nagyobb dolgot végzél te, mint mellyre embert képesnek gondolhaték; te hindu, egy tatár' életét mentéd meg. De add át csak nekem a' gyilkot, szép ifju. ...

A' fiatal hindu pedig átadá a' gyilkot Nasareddinnek, szólva: Te bizonyosan nem végzél ki egy hindut is, bizonyosan nem vagy részes e' tömeg' gonoszságában, különben jutalmad más volna. A' gonoszok csak az erényt büntethetik. Te nekem barátom vagy. Szolgálj tehát mint barátom kalauzul, a' nagy Timur' sátorához.

Nasareddin pedig felelt neki: Hogy barátod vagyok, kedves hindu, tettemből itéld meg. De javaslom neked, ne vágyj a' nagy Timurhoz; honában és nemzete közt virul kinek-kinek a' legszebb életvirág, azon túl több a' tövis mint az illat. Térj te utadon gyorsan vissza Delhibe, sőt távozzál el Delhiből is, messze messze, hová tatárnyilak nem követhetnek; nem kell azoknak hinni, mellyek még a' barátot is sértik, ellenségűl pedig az egész világot tekintik. — Neked pedig, Abistagi, átadom gyilkodat 's magamat visszahelyezem hatalmadba, ha megigéred, hogy ez ifjat sértetlenül ereszted viszsza az övéihez. Szólj, Abistagi, 's esküdjél.“

Abistagi nagy kevélyen mondá: „Fölösleges esküdnöm; mind te, mind a' hindu ifju, rabjaim vagytok. Itt jő Pir Mehemed egész kisérettel, ő védend engem. Az ifju rab, mert életemre törekvék, te rab vagy,

mert gaurnak adott eskü nem kötelez. És e' ficzkóval itt nem utolsó szerencsét teendek; ha ifju ő, mint öltözete hazudja, asszonyoknak adom el, ha pedig nő, háremnek váland diszére."

Az ifju nem kis zavarba jött e' mondásra, de reményét Timur' megérkező fiában látszék helyezni. Tizenkét igen szép tatár ifjuból álló kiséret követé a' khánfiut, kinek hegyes turbánja alatt szép homlok derenge, apró de szikra fekete szemekkel, ritka szőrű, de reményhirdető szemholdakkal, millyen az ég' két íve, midőn barátságosan köszönti az előmosolygó napot. Arcza nem olly vad, mint nemzeteé szokott lenni, sok arab vonás látszik rajta; orra arabhajlott, ajakai fölött bőven van a' bajusz, fölfelé görbült. Teste' fölrészét pánczéling fedezi, szárain selyembugyogó csillog, apró saruin aczélsarkantyú cseng. De fő gazdagsága kardjában és lován látható. Amaz Damaskban készült, Bagdadban ékesitteték föl 's drága kövekkel, arany-ezüsttel van behintve. Lova Arabia' pusztáinak legtüzesebb, jámbor szüleménye, egy kissé rövid nyakú, de szélvésznél gyorsabb lábú, ki nem fárasztható inakkal. A' khánfiu pedig csoportunkhoz nyargala, megállott és szóla: „Mint van az, Abistagi, hogy a' kényedre bízott rab még is él? Roszul ismertelek, azt gondolva, hogy te a' hitetlen bölcset csak egy imádság' végezteig hagyod élni, 's pedig legfölebb addig! És olly hoszú időt hagyál cselekvés nélkül elfolyni."

Abistagi ismeré, mint nem egyez gondolkozása Pir Mehemedével, de ravaszul viszonzá: „Hatalmas khánfi! ezen fattyúk itt megnyúzást érdemelnek; parancsolám nekik, végezzék ki Timur' ellenségét, és ők engedetlenkedtek. Ez hallatlan dolog, — ez vérboszút kiván.... A' khán' dicsőségét megmocskosítani!"..

Pir Mehemed pedig szóla: „Timurnak engedetlenkedni egy tatár sem mer.., de mit mivelendesz a' bölcscsel, ha most hatalmadba ismét visszaadom. Eleget szenvede már, nemde megbocsátandasz neki?"

Abistagi elfojtott forró méreggel szólt: „Én a' khán' parancsának engedelmeskedném, mellyet a' khánfinak sem szabad megszegni. Nasareddin egy hindut szöktete meg a' legyilkolás elő, neki halnia kell."

Az ifju hindu, egész testében remegve, gyorsan közbe vága: „Neki nem szabad meghalni, — kegyelmes khánfi, e' férfiunak nem lehet meghalnia, neki élet van kiesküdve allah előtt, azon nagy allah előtt, kinek büntetése ezen gonosznak fejére szálland, ki száz pillanat után megszegni akarja szentül fogadott esküjét. Nagy khánfi, te olly jónak látszol, mentsd meg e' hindu harátot, ez egyetlen könyörületes embert a' világduló nagy táborban. Sőt meg kell mentened; én hindu vagyok, magamat helyette vagy az elszöktetett helyett adom át az igazságnak, — és teljesittessék én rajtam Timur' parancsa."

Pir Mehemed felele: „Sok igazság van szavaidban, fiatal hindu, valamint elszántságod erőteljes. Én becsülöm azt 's ajánlásod elfogadom. Te Nasareddin' foglya vagy."

A' hindu térdre esve zokogá: „Köszönet, ezer köszönet, nagy khánfi. Jobb ember' fogságába nem eshettem volna, ki bizonyosan nem fog rajtam kegyetlenkedni. És ő egy hindut mentett meg; bráma, hála neked, hogy viszonszolgálatot tehetek neki, hogy azon egy jótétemény a' tatárrészről, nem marad általunk jutalmazatlanul.

Abistagi méregben és boszúságban úszva végre szólni kezdett: „Én mind ezekbe nem adom megegyezésemet, és a' miben én meg nem egyezek, abban allah sem egyez meg. Timurra hivatkozom; ő igazságosabb leend hozzám Pir Mehemednél."

(Folytatása következik.)

Vajda.

Magyar játékszini krónika.

Felvilágositás. — Az új év' első napján az ismeretes Dús paraszt adatott a' pesti magyar szinpadon, mellyben, Wurtzel Fortunatus' szerepét játszván, mint hamuszedő az egész közönség által kivánt dal' ismétlésekor, jónak látám új évi kivánatomat a' következő dalban előadni:

Az új év érkezett,
'S mosolygva nyujt kezet,
Vegyük vigadva hát,
Tán boldogságot ád.
Kivánom: éljenek,
'S itt kedvet leljenek
Védőink egyiránt,
'S nem érzünk igy hiányt — Éljenek!

A' mult év szült nagyot,
Egy házat alkotott,
Mellyben intézetünk
Hogy áll, örülhetünk.
Éljen, ki alkotá,
Ki lételét adá;
Éljen minden megye
'S hálánk' jelét vegye. — Éljen!

Éljen, ki minket itt
Szelíden int 's tanít,
Ki bölcs birálatán
Munkál az ügy' javán.

Ellenbe' mind az olly,
Ki pusztít mint a' moly,
Ki bölcs tanács helyett
Vesztünkre fog kezet — veszszen!

Erre a' honmüvészi színbiráló — a' végversek által talán érdekelve érezvén magát — ezt irá: „Az utolsó alélt elménczkedés, melly a' kis városi komédiáskodásnak pórias bélyegét hordván magán, az Aesop' oroszlánján méltatlankodóra emlékeztetett.“ Érdemlettem-e e' goromba megrovást, ki senkit világosan nem érinték, itélje el a' tisztelt közönség.

Szerdahelyi József színész.

Január. 4. Norma (Schodelné). — 6-d. először: Ismeretlennő (La straniera), regényes opera 2 felv. Irta Romani, fordította Szerdahelyi, muzsikája Bellinitől. Meg valánk az egésznek correct vitele által lepetve, 's annál inkább, mert az első felvonás' adatása, ez előtt két héttel, nem nagy reményekkel biztatott. Schodelné, mint Alaide, remekelt. Egressy Benjamin' éneke (Arthur) napról napra biztosabb, simább; érzést, olvadozást jól kifejező, de annál kevesbbé pathost, 's igy előadása nincs egyszinűség nélkül. Szavávali helyes gazdálkodás mellett, különben nem erős hanggal is lehet énekbe árnyéklatot hozni. Eddig ő még mindig csak romancz-dalló. Ezért ajánljuk e' szorgalmas, buzgó énekesnek a' dramai iskolát, 's mint ennek egyik szerencsésebb növendéke, Schodelné asszony' énekét, studiumúl. Szerdahelyi Waldeburg' szerepében inkább helyén van, mint egyebütt. De az ő rémitő E-je (a' magyar szavakban, például szErElEm), millyen soha semmi ajakból nem folya, itt sincs helyén. Még most nem kivánunk erről bővebben szólni, ő fog érteni, ha akar, 's rosz szokását — mert az nem egyéb — letenni. Eder Luiz (Isoletta) most is ott van, hol két hónap előtt; 's kiben illy kevés szeretet van a' müvészethez — illy kevés igyekezet, buzgóság — az le látszik mondani a' hallgatók' részvételéről is.

Január. 7. Tündérvilági leány, vagy a' paraszt mint dúsgazdag, tüneményes vigj. énekkel 3 felv. Raimund után Szerdahelyi; muzsikája Drechslertől. Élénk, mulattató előadás.

***

Egyveleg.

„**Beszélgetés Balsaccal**“ czim alatt egy olasz lap több, e' termékeny regényirót illető közleményeket ad, annál érdekesbeket, mert önszájából veszszük. Közlünk némelly töredéket. Rövid idő előtt B. egy jegyző előtt lekötelezé magát, évenként három munkát, két 8r. kötetnyit, adni egy válalkozó egyesületnek, azon föltét alatt, hogy havonként 4000 franc díjpénzt, 's a' tiszta nyereség' felét kapja. A' kötelezvény 15 évre szól. — Midőn egy társaságban történetből Chateaubriand jött szóba, 's valaki kérdezé B.tól, gyakran van-e az Atala' és Réné' szerzőjével? — Néha, ha időm marad rá. — Hogy él? — Visszavonúlva, 's csaknem embert kerülve. — És miért? — Órája elmult, mint az egykor mindenkinél megtörténik; fáj neki, hogy nem tárgya többé a' közfigyelemnek. Igen el volt kényeztetve; 's midőn valaki Ancelot asszonyságnak mondá: hogy Chateaubriand nehézhallás miatt panaszkodik, igen helyesen válaszolá ez: természetesen, mert nem hall magáról beszélni. — A' könyvek' utánnyomtatásáról ekként nyilatkozott B. Tiszteletdijainkat illetőleg Belgium, a' mi Alpunk: utánnyomtatói ¾ lopják el törvényes keresetünknek. A' számolás világos. Minden nevet szerzett irónak két 8r. kötetnyi regénye Párisban 15 francért adatik; a' kiadó ebből 4 fr. a' szerzőnek, 2½ a' hirdetésekért, 3 papirosért 's nyomtatásért, 3½ a' könyvárosi provisioért fizet el, a' mi már 13 franc költséget tesz; neki hát 2 fr. maradt, föltéve, hogy nem igen sok példánya marad. Belgiumban a' két 8r. kötet egy 12r.ben nyomatik le, mi a' nyomatás' 's papiros' költségeit épen ⅝ kicsiniti; azon kivül hirdetésekért sem kell fizetni, mert Francziaország arról is gondoskodék; ez áll a' tiszteleti díjakról. Ha hát a' brüsseli kiadó egy kötetet 5 fr. ad el, már háromszor annyit nyert, mint a' párisi. — Midőn egyike a' jelenlevőknek azon észrevételt tevé, hogy mind ennek ellenére Francziaországban az irók olly hamar gazdagodnak, azt felelé B.: itt is sok a' nagyitás, Francziaországnak csak három neve van, mellyeknek népszerüsége aranybányához hasonlit: Chateaubriand sokkal gazdagabb lenne, ha akarta volna, de ő mindig igen is adakozó volt; Berenger' és Lamártine' híre végetlen; az egyik bachusi refrainje', a' másik odái' pöffeszkedő melodiája' hanggjainál veri az aranyat. Az egyik a' bonvivantokat, a' másik a' lépkorosokat 's rásztosokat tevé adozóivá. Az elsőség tán az elsőé volna. Scribe a' központi administrationál minden szombaton megleli a' maga 6, 10, sőt 15 ezer francját is, Francziaország' minden szögletéből; szerzőjogai ezek, mellyek munkáinak minden, bár milly színházbani előadásáért illetik. — Milly korú Scribe? — 42 évü, 's igy hat évvel idősb, mint én; különben korára nézve meglehetősen elvénhedett. Jelen van minden vigjátéka' próbáin, 's semmit nem mulaszt el, hogy szellemét a' színészszel elértesse; 's a' szép színésznék' számára mindig marad egy pár szava. — Ez aranybánya-urak közé bizonyosan számolhatjuk B. urat is? megjegyzé mosolygva egy nő. — Adná isten, madame, válaszolt B.. Birtokom' legnagyobb része egy pár hónap előtt, 100000 franc adósság volt. — És Hugó Victor mért nem tartozik a' szerencsés irók közé? — Hugonak 25000 franc évi jövedelme sincs; híre nagyobb birtokánál — ez az egyetlen kivét. — Úgy látszik, mintha Francziaországban a' literatura épen annyira müvészet mint speculatio volna. — Mondja: inkább speculatio, mint müvészet, válaszolt B.; ki többet nyer, nagyobb tekintetü.

— George Sand (mad. Dudevant) nem rég egy párisi könyvárostól félivnyi előbeszédért egyik áruczikkelyéhez, 5000 francnyi szerény tiszteletdijt kért, 's — kapott.

Szerényi Gyula.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, januárius' 28. 1838.** **8. szám.**

Tartalom: Szín-, szag- és ízbeli tünemények a' növényországból (*Katona Gejza*). — Javaslat a' színészet' ügyében (*Egressy Gábor*). — A' két bramin. Folytatás (*Vajda*). — Hangászati szemle (*S. F.*).

Szín-, szag- és ízbeli tünemények

a' növényországból.

—

SZÍN.

A' természetben legközönségesebb szín a' zöld. Maga a' jótevő anyatermészet már ugy akará rendelni, hogy a' szemre legvidámitóbban ható zöld szín legyen földtekénken a' legterjedtebb. E' színnek bizonyos festék teszi alapját, melly a' növény' sejtszövetében foglaltatik, 's kinyomás, megszürés, fölmelegitės és ülepedés által onnan kivonathatik. A' növényben világ' közbejárultával képződik ki. Savítás (oxydatio) által eleinte sárga, aztán veresre változik. Elsavítással (anoxydatio) kék, 's majd ismét vörösbe megy át. A' zöld szín tehát olly közép helyen áll, honnan azt a' savító-növekedés (savítás) sárga-veresre, a' savító fogyás (elsavítás) kék-veresre változtatja. Ezen átváltozó színek' lépcsőzetében illyen rendkört vagy vonalat lehetne Schübler és Köhler' vizsgálatai után alkatni: 1 veres, 2 narancs-veres, 3 tiszta narancs szín, 4 sárgáló narancs, 5 sárga, 6 sárgás-zöld — zöld — 6 kékellő-zöld, 5 kék, 4 viola-kék, 3 tiszta violaszín, 2 vereslő violaszín, 1 veres. — Ezen rendkört vagy vonalat némikép a' magnestűhöz hasonlíthatjuk, mellynek tevőleges oldala, t. i. a' sárga-piros, a' magnes' éjszaki ágának felel meg; a' nemleges pedig, t. i. a' kékveres, a' délinek. A' növényországnak földirati áttekintése is igazolja ezt, ugyanis a' savítás' növényei — sárga-piros — az éjszaki földrészen díszlenek kitünőleg. A' zöld, mint fölebb mondók, mindenütt legbővebben jö elő.

Ezen sokféle szín' kifejlődése függ az éghajlattól, év' szakaszitól, föld' minőségétől, idő' viszonyaitól 's föképen a' világosságtól. Tudjuk, hogy az árnyékban tengő növények halványak, a' napfény sütötte növények pedig, mellyek hegyeken nőnek, sokkal elevenebbek. A' napfénynek kitett gyümölcs szinte sötétebb szinü; sőt sok növény van, melly időszakonként a' világ' fokához képest más más szint ölt fel. A' változó Hibik, reggel halovány, délben veres, estve rózsaszínü, épen olly hirtelen változtatják színeiket a' Dákocska, sokszínü Ibolya 's változó Szaka. Több együttnemzők (syngenesistae) mint Cziczkóró, Rükercz; több ernyősök (umbellatae) mint Baraboly, sárga

Murok, Pimpinella; továbbá a' berki Kökörcsin, seregély Szeder, hólyagos Kukuba, változó Mécsvirág stb. a' lapályon halovány sárgás-fehér színüek szoktak lenni; a' napnak dölő' hegyeken pedig veresek; a' Gálna, Atraczél (ökörnyelv) Békaszem Mizsót árnyban pirosló, napfényen kékellő színbe öltöznek.

Mind ezen változásokat a' savítás okozza, 's nagyon hihető, hogy a' zöld szín a' savító' fogyásából ered. Ugyanis a' világ' befolyása alatt minden növény savítót (oxigenium) gőzölvén ki; savítójában megfogy, 's megzöldül. Kimagyarázhatni innen, miért fejlik ki a' zöld szín világ nélkül is, a' gyuló (hydrogenium) és szenő (carbonium) lepte helyeken, mint például a' vermekben, földalatti barlangokban? Azért mivel a' gyuló és fojtó, nagy rokonsággal viseltetvén a' savítóhoz, ezt könnyen elvonhatják a' növénytől, 's így hasonlóan munkálván a' világhoz, a' savító' szerfölötti egybegyülését (a' sápadt szín' szerzőjét) megakadályozzák.

Schübler és Köhler szorosabb vizsgálatokat is tőnek a' szín' ügyében. Ők 4200 megvizsgált virágfajban, következő módon találák elhintve a' főszíneket: fehérszín találtatott 1196 fajban, sárga 951ben, piros 923ban, kék 594ben, violaszín 307ben, zöld 153ban, narancsszín 50ben, barna 18ban, fekete csak 8 fajban.

ILLAT.

Honnan jő a' növény-illat? Nem másunnan, mint azon repülő illatos olajból, melly a' növény' több részeiben foglaltatik. A' Démutkának (kakukfű) például nincs olly része, melly illatos olajjal el nem volna öntve. Más növényeknél azonban nincsen annyira elterjedve, 's leginkább a' pártában, magban, héjban, gyökérben rejtezik. Némelly növények különféle illatos olajjal birnak, külön részeikben, mint a' Narancs, Czitrom, igazi Akácz. Ennek gyökere bűzaszat szagu, míg virágai a' legkellemesb illatúak. Némelly növényeknél tulajdon edényben vagyon elzárva, ugy hogy évek' folytával sem röppen el; másoknál pedig hirtelen elrepül. A' nagy természetbuvár Linne' leánya történetből egy felfödözést tett a' spanyol Sarkantyúnál (tropoeolum majus). Ennek gőzköre t. i. igen forró nyári napra következő estvén a' gyertyalángtól meggyúl, melly tüneményt egyenesen a' repülő olajból magyarázhatunk ki. Ugyanis ez a' napfény alatt bőven dolgoztatván ki a' növényben, estve midőn hűvesedik, 's annál fogva összébbszorul a' levegő, a' növény' olaja gőzkörbe nyomul, melly aztán lángtól könnyen meggyulhat.

A' repülő illatos olaj' mennyisége változik az éghajlathoz, évszakhoz, 's föld' minőségéhez képest; de nagy befolyást gyakorol arra még a' napfény is, mert minél derültebb a' nap, minél tartósabb a' napsugároknak sütése, annál több illatos olajt fejtenek ki a' növények. Innen kimagyarázhatjuk, miért szagosabbak a' nyári mint a' tavaszi és őszi növények? miért lesz szagosabb a' növény, ha árnyas helyről napfényre tétetik? miért a' hatalmasb gyógyerejü növények többnyire hegytetőkön nőnek? stb. — Hogy az Estike 's a' szomoru Gerely estve és reggel szagosabb szokott lenni, mint nappal, onnan magyarázható, hogy nappal a' nagy világ alatt csak illatos olajt készíthetnek, de azt nem bocsátják ki magokból, estve pedig és reggel, midőn érzékenységeiknek megfelelő kisebb világ terjed el a' földön, a' benngyült olajat eleresztik. Hasonlók ezek az állatok' országabeli denevérhez, mellynek idegreczéje, és szemfénye olly érzékeny, hogy csak az estveli világot szenvedheti el, 's csak ekkor veheti látásbeli érzékének hasznát. — A' virágzó éjszaki Kákolya azonnal megszünik illatot terjeszteni, mihelyest valamelly elébevetett test által a' nap' sugaraitól elrekesztetik.

A' szagot osztályozni igen nehéz. Némelly szagokat azonban meg lehet világosan különböztetni, 's névvel is megkeresztelni. Illyen az édes szag a' rózsákban és liliomokban, sonkoly szag a' tengeri Tátorjában (Crambe maritima) bódító a' beléndben, csodafában, bürökben, dohányban; kéksavszag a' kökényben, cseresnyében; ondószag a' Borbojában (Leánysom), szelíd Gesztenyében, Rhabarbarában; szúrós hugyszag a' Kontyvirágban, Libatoppban (laboda); csipős a' Tormában, Hagymában, Mustárban, mellyek tüszkölést, könyezést, 's verességet okoznak; káforszag a' káfor Babirban; terpetinszag majd minden kúptermékükben stb.

Az illatos olajok ritkán fejtőznek ki a' magok egyszerü valóságokban; hanem különféle légszeszekkel vegyülnek, 's innen jő azon

nagy szagbeli különbség, mellynek meghatározására még vegybontó kivántatik.

A' növényből kiszedett illatos olajak' bővebb ismérete a' vegytanhoz tartozik; itten csak azon arányt fogjuk még kimutatni, mellyben a' növény' szaga áll annak színéhez. Schübler és Köhler 4200 megvizsgált fajok közül 416 illatos növényt találván, illyen viszonyára akadtak az illatnak a' párta' (corolla) színéhez.

Szín	*fajok' száma*	*szagosak*
fehér	1196	187
sárga	951	75
veres	923	85
kék	594	30
violaszín	307	23
zöld	153	12
narancsszín	50	3
barna	18	1

A' fehér virágu növények közül tehát legtöbb volt illatos, a' barnák közül legkevesebb. Hasonló arány mutatkozott a' szag' kellemére nézve, mert 100 faj közül 6 kedves és 1 kedvetlen szagu volt.

NÖVÉNY-ÍZ.

A' növény' íze függ az alkotó részek' minőségétől, millyenek kiváltképen a' mézga, czukor, festővonat, savak és sók. Ezek a' nagy természet' befolyásai által sokféleképen módosíttatnak, sőt gyakran eredetileg is teremtetnek. Illyen befolyások az éghajlat, föld, évszakasz, időjárás, 's főleg a' világ. — Ezen utóbbinak nagy hatalmát a' növény' ízes részének kifejtésére sok próbatétek és tapasztalások nyilvánítják. A' gyümölcs csak világ' befolyása által juthat éredésre; ugyanis ki nem tudja a' különbséget az árnyban és napon, vagy az éjszaki, és déli földrészen termő gyümölcs' íze között? Már a' kőfalak, vagy palánkok mellett is, hol nagyobb a' világ' ereje, mind a' hazai, mind a' külföldi gyümölcsök jobban érednek, 's az íznek kifejlödése is tökélyesb és gyorsabb; azonkivül tudva van, hogy a' legkedveltebb ízü gyümölcsök a' forró égöv alatt teremnek, a' legbecsesebb fűszerek szinte ottan tenyésznek, mint a' szegfű, szerecsendió, fahéj, vanilia stb. Bármelly szorgalommal bánjunk is ezen növényekkel hévházainkban; mégis ízetlenek lesznek amazokhoz képest. — A' madár sósdi a' mint különböző helyezésbe tétetik a' napfényhez, ugy különböző mennyiségü sóskasavat fog adni. Legkitünöbb példányt mutat ezen tekintetben a' kelyhes Kösöny (Cotiledon Callycina), mellynek húsos levelei reggel savanyúak, délben ízetlenek, estve pedig keserüek. Link ezen ízbeli változást a' világ' hatásától származtatja; ö ugyanis azon említett növényt mérsékelt meleg, de sötét szobába zárván, ugy tapasztalá, hogy a' savanyu ízt egész napon át megtartotta. Ugyanazon ízváltozást tapasztalá a' Kákoly ának egy fajában, Porcsinban, fai Fülfűben.

A' színezett világnak a' növény' ízére ható befolyása körül tanulságos próbát tön Sukow, ki is a' kerti Zsazsának (Lepidium sativum) magvát, több egynemü földdel töltött edényekbe elültette, bizonyos időközönként egyenlő mennyiségü vizzel megöntözte, 's mindnyájoknak egyenlö mérsékletökről gondoskodott. A' csírázás után a' prizma üveg különböző színü fényszálainak tette ki az ültetményeket, 's darab idö mulva ugy találta, hogy a' violaszínü fényszálak alatt épen olly csípös lett az íz, mint a' valóságos napfénynél szokott lenni, csekélyebb íze volt a' zöld, vagy sárga fényszálaktól világított Zsazsának, egészen ízetlen volt pedig az, melly a' vörös fényszálak alá került.

Katona Gejza.

Javaslat a' színészet' ügyében.

A' melly szinháznál a' müvészet haladás helyett inkább sántikál, 's maradozik, jele, hogy a' színésztagok erötlenek, anyagosak, vagy igen hanyagok 's szellemi nemesb ösztönöknek nincs nálok lelkesítő, buzdító ereje, vagy a' körülményekben kell keresni az okot. Nálunk ezen bajok mind megvannak, 's ha intézetünk' életét szeretjük, orvoslási módokról kell gondolkoznunk. Ha a' társaságban a' többség anyagias, ugy csak anyagias módszerekkel lehet némi haladást eszközölni elölegesen, azaz: törvény, 's kötelességszerűleg kell a' színészt előre hajtani, ha magától olly resten mozdúl. Ide ugyanazon kissé durva közmondást lehetne illeszteni, hogy ez annyi mint kopót bottal kergetni nyúl után, miben sok igazság lenne, de itt legalább az a' haszon lenne ezen módban, hogy az eddigieknél nagyobb praecisiót 's correctséget nyer-

nének előadásaink, mi genialitas nélkül is eszközölhető, ha komolyabban veszszük a' színészetet, 's kissé több fáradságot veszünk hozzá magunknak.

Igaz, hogy a' hanyagságon legbiztosabban csak szellemi ellensúly segíthetne, mint: becsvágy, a' müvészet' szeretete, 's ezekből folyó lelkes szorgalom. De mennyit lehessen e' tekintetben tőlünk várni — kivéve a' kiveendőket, — jól tudjuk. Mert hiába — csak valljuk meg a' mint van, hogy a' nagyobb rész fel sem képes hivatása' becséhez, nehéz voltához emelkedni; ezen rész biztosságban levén fizetése' rendes járása felől, azt tartja, hogy ha egyszer kötelességének mechanice eleget tett, szerepét a' sugóra számolva megtanulta, miért gyötörje magát tovább? ő így is elég boldognak érzi magát, mert, szakmányát leróván, még némi mulatságra is marad egy kis ideje.

A' gyermeknek, bizonyos kifejléséig, állati nevelés kell, 's csak akkor értelmi, midőn már kissé hasonlítni, különböztetni, ítélni kezd; amott fenyitéktőli félelemnek kell őt jóra ösztönözni, itt meggyőződés', nemesb ingerek', 's a' felébresztett erényszeretetnek magának.

Nekünk, nemesbszellemi minoritásunknál fogva, az első nevelésmódra van szükségünk, bármi ellenmondásnak lássék is: müvészet — és állati — anyagi nevelésmód.

De mik ezen nevelési, és ösztönzési módszerek? — Szabályok, — kötelesség, fenyiték, vagy büntetés, és jutalom.

Én azt gondolnám, hogy valamelly kis egyesületet kellene szerkeztetni, ez a' színmüvészet' megállapított elveit dolgozná ki minél életgyakorlatibbá, (ehhez idegen kútforrásunk is van) — bár a' szinmüvészet, aetheribb magasságában, nem igen engedi magát elvekre vonatni — ezen gyakorlativá dolgozott theoriák, szabályformákban, a' társaság' tanulmányaúl rendeltetnének, szigorú követésök, 's gyakorlások kötelességgé tétetnék, 's az ebbeli hanyagság keményen büntettetnék, sőt legvégső esetben a' tag mint tehetetlen, vagy javíthatlan, ne is szenvedtessék meg az intézetben; végrehajtók a' rendezők lennének. — Igy ezen egyesület némi iskola' helyét pótolná. — Talán rendeltethetnének olvasó órák is, 's testi ügyességnyerés végett táncz és bajvivás-gyakorlás stb.

Mig azonban ezen jámbor ohajtás a' körülmények' mostohasága miatt teljesedésbe mehetne, ezen szabályokat ohajtanám szorosan gyakorlatba vétetni 's törvényes erővel felruháztatni:

1.) A' szerepiróknak hagyatnék meg, hogy az eddigi végszavak (Schlagwort) helyett, hosszú, befejezett értelmű constructiókat irjanak jelmondatoknak; mivel a' játszó' szavainak gyakran csak az előtte, vagy utána szólóéval van teljes értelme, így a' szerepet tanuló érteni fogja a' mit tanul, mi eddig sokaknál, és gyakran nem történt, 's oka volt a' sok rosznak. Ha a' játszó társ csak néhányat szól közbe, azon szavak kis betükkel irassanak csak folytatva a' szerepbe, valamint a' játszó társ' minden instructiói. Ha többen mondanak egyszerre valamit, mindeniknek ugyanazon egy jelmondat irassék.

2.) A' jelmondatokat, 's a' játszó társ' minden instructiót olly pontosan kell tudni a' színésznek, mint saját szerepét, hogy mihelyt társa az utolsó szótagot félig ki ejté, ő már kezdhesse a' magaét és simán köthesse társaéhoz, kivéve az olly eseteket, hol a' játék mulhatlan szünetet kiván, de a' rendező ítélje meg, hogy ezen szünetekkel nem palástoltatik-e szereptudatlanság, 's ez főleg az egybe nem vágás és praecisiótlanságnál fogva rovassék meg. Mert az okatlan szünetek, — mi szerint egy egész constructiót vár el a' sugotól a' játszó mielőtt beszélni kezdene, — a' mellett hogy a' darab 's figyelem' fonalát megszaggatják, sok időt lopnak el.

3.) Midőn két személy a' szinen fő dologgal foglalkozik, kivált ha a' helyzet heves, 's a' többiek csak mellesleg-reflectálva, mintegy parenthesisben szólnak néhányat, ezen közbeszólások gyorsan folyjanak, hogy amazok' játékának, 's így a' hatásnak a' boszontó késedelmezéssel ne ártsanak.

4.) Vannak jelenések, mellyek egy főbb eseményre csak mint egy bevezetésül szolgálnak: ezen bevezető jelenéseknek ne több kiemelés, és nyomosság adassék, csak mennyi őket aránylag illeti, hogy a' hallgató' figyelme apróságokkal ne fárasztassék a' fő dolog' rovására. És ne játszék a' színész mindig magának, hanem az egésznek, a' tárgynak, azaz: segítse motiválni társa' játékát.

5.) A' játszók ne bújjanak annyira össze, 's ne csak egy részét, vagy szegletét foglal-

ják el a' szinnek, hanem az egészet, ha szinte ketten vannak is a' szinen, 's a' rendes 2, 3, söt néha 4 lépésnyi távolság az állásban tartassék meg szüntelen.

6.) A' szerelmeseket játszók szűnjenek meg már valahára örökké, 's egész a' csömörig ölelgetözni, 's egymáshoz olly közel surlódva, tolakodva beszélni le egész jeleneséket; mi több, még nőszemélyek nyúlnak néha a' férfihoz, nemök' méltóságának lealacsonyitásával: gondolják meg, hogy a' szerelemnek csak főbb momentuma az egymással szorosb érintkezés, 's hogy a' kor' illedelme sem engedi meg, kivált társalkodási 's fenntebb körü és szellemű darabokban, az efféle finomtalan fogdosásokat; egy kézcsók, a' maga helyén, gyakran mindent végbez visz a' mit kell, amúgy az úr' szerelmeskedése semmit sem fog szolgájától különbözni, holott a' rangkülönbséget legapróbb formákban is megtartani kellene. Az illyen egymáshoz ragaszkodás helyén kivül férfiak közt is szegény tehetségre, vagy készületlenségre mutat.

7.) Ne hadarászszon kezével a' szinész szünetlen, és ok nélkül, kivált midön a' helyzet mindennapi, és nyugalmas; a' gesticulatio, és testjáték soha se legyen üres, hanem mindig jelentő, és kifejező; örök mozgás nélkül is lehet élénken játszani: Egy hires szinész *) kifejezésének egész ereje csak rhetoricai, az az szavalás arczjáték általi volt, kezét csak főbb momentumokban használta.

8.) Az a' panasz, hogy nem értenek jól bennünket; ennek orvoslását ne ott keressük, hogy a' prosceniumra (melly elválasztó vonal a' nézőktől) kiálljunk; hanem helyünkön a' szinpadon beszéljünk inkább érthetőbben, hogy igazság és természetesség' kárával a' lámpásokhoz mennünk, 's itt a' nézők' egy részének elkerülhetlenül hátat fordítnunk ne kelljen.

9.) Azok, kiknek a' szinpadon levők közül a' beszélőt hallani szükséges, ne fordítsanak annak hátat egymáshoz suttogva, hanem figyelmezzenek 's ne szünjenek meg játszani soha.

10.) A' belépő ne irányozza lépéseit egyenesen a' sugónak, kivált kinek csak keresztül menöben van beszéde. A' bejövő pedig ne felejtené el a' benlevőket legalább kö-

*) Costenoble.

szönteni, 's ezek fogadni; szintúgy az elmenetkor.

11.) A' belépő ne várja ki egészen a' jelmondatot az ajtón kivül, hanem egy kissé előbb lépjen be, kivált ha hallania kell a' végszavakat, 's úgy intézze, hogy semmi szünet ne legyen a' jelenések között, kivált verses darabban.

12.) Ha a' szinről többen egy bizonyos helyre mennek el, ne váljanak az ajtón kivül a' nézők' láttára egyik jobbra, másik balra, szinte ha egy helyről kell többnek jöni, ne lépjen egyik jobbról másik balról be.

13.) Vétessenek a' rendező által kérdőre néha egyes tagok, kivált készületlenségről megrovottak, a' darab', vagy azon jelenés' tartalma felől, mellyben játszanak, 's ha a' dologgal ismeretleneknek találtatnak, keményen büntettessenek.

Végre-büntetést érdemelne az is, ki az olvasó próbán nem tudja folyvást olvasni szerepét, — mi kivált a' nőnemnél igen boszantó dolog, — mert e' miatt igen nehéz a' darabbal jól megismerkedni.

Még néhány észrevételt a' rendezőség és próbákról.

Ha szinésztagok csak részekben, szerepekben fognak fel egy szinmüvet (mert az egészszel csak saját charactere miatt ismerkedik meg); valakinek fel kell azt fogni egészben is, azért, hogy annak sok féle részei az előadásban össze függjenek, egy egésszé legyenek: — ezen valaki a' rendező. Neki nem csak az egészért, hanem azon egyesekért is kell külön gondolkozni, kik osztályrészöket vagy épen nem, vagy hibásan fogták fel, ezeket útba kell igazitnia, 's az előadásban a' mü' épségére egybehangzására mindent elkövetnie.

E' szerint én a' rendezőtől nem csupán technicai, hanem főleg szellemi rendezést követelek; de illy rendező — természetesen — nem lehet folyvást játszó szinésztag, mert neki minden darab roppant terv, és studium, 's e' studiumának a' próbákat mindig meg kell előzni 's a' nagy képnek theoretice otthon, phantasiájában, készülni el. Neki a' főtendentiát kell fürkészni, a' fő dolgokra irányoztatni az eröket, 's a' mellékeseket nem emeltetni ki amazok' kárával. Neki kell ügyelnie arra, hogy legkisebb éldelhető hely se csúszszék át a' darabban használatlanúl, melly

netalán a' játszók' figyelmét elkerülte. Minél kisebb pedig egy színésztársaságban a' művészi súly, annál nehezebb a' rendezői magasb és finomabb tervek és theoriák' exequáltatása.

Itt tehát csak sok próba a' deus ex machina, melly segíthet. Próbát, és szüntelen csak próbát kiáltok én! ezeknek szükséges volta állapotunkban kimondhatatlan. Csak próba jelenleg a' gyakorlati iskola, mert a' kezdő is csak itt tanittathatik beszélni, járni, mozogni, stb. Próba, és rendezői szellem rak, és gyalul össze egyenetlen részeket egésszé, ezen egész sok próba által nyer általános simaságot, szépséget, kerekséget, praecisiót. Nem kisebb a' próbák' haszna művészi tekintetben. Egyes játszók' felfogásait próbák világosítják fel, 's egészítik ki, vagy hozzák helyre, ha fonák; itt reflectál 's jegyez a' színész saját kifejezéseiről, 's olvasztja játékát egygyé a' többiével; sok próba által szivárog át az emlékezetből a' szó, — 's ezzel a' dolog, — a' lélekbe és szívbe, úgy hogy utóbb eredetivé, második természetté válik minden színi cselekvés a' sokszor gyakorlott műszabályokkal együtt a' színészben.

Egressy Gábor,
színész.

A' két bramin.

(Folytatás.)

Ekkorra vége lön már Timur' itéletmondásának 's a' végetlen tábor' fejedelme elővezetteté lovainak legszebbikét, rajta körülnyargalandó a' vidéket. Kiséretébe pedig Pir Mehemmed Gehanghirt is kivánta. De a' khánfi nem vala jelen. Kérdezé pedig a' nagy khán, merre ment legyen, és parancsot oszta: küldessék elébe. Valának pedig, kik mondák, hogy ő magassága, a' hajnali csillag, a' napnak szép előkövete, a' gyilkolás' és öldöklés' mezejére tartott, hol Abistagi Nasareddint vala kivégzendő.

Timur pedig szólott Mirza sultan Husseinhez: Ugrass föl, fiam, a' halomra és tekints körül, nem láthatod-e öket. Ha a' Dsumna mellett vannak, arra lovagolhatunk; különben is utolsó tisztelettől szeretném még látni a' gyönge szívü doctor' tetemeit. Sultan Hussein pedig fölugrata a' halomra 's beszélt: Igen is, nagy khán, mozgó pontokat látok a' nyugalmas halálmezőn, hihetőleg Pir Mehemmedet kiséretével együtt. Ezeket mondván, leszágulda Timurhoz 's gyors utat vettek a' Dsumna felé. Hamar kiértek a' tábor' szélére, hol lovaik holt tetemekbe kezdtek botlani. És Timur' lelke nem iszonyodott el! — Mikor pedig Pir Mehemmed' csoportjához értek, ez épen indulóban volt a' tábor felé.

Timur megpillantván Nasareddint, mosolyga és beszélt: Látod, doctor, jobbak allah' imámai, mint te, vagy én is véltük. A' kegyes, a' buzgó, az irántad gyűlölséget mutatott Abistagi megkegyelmezett neked . . . sajnos, a' maga kárára. Én parancsommal nem hagyok tréfálni. A' parancsszegőre halál vár, mondám én, 's ki azt feledé, maga haljon meg!

Abistagi összeborzadt 's leomlott e' hangok' hallására. De összeszedé ravaszságát 's szavaival akara vértet csinálni maga körül. Szóla: allah mentsen, fényes khán, égnek fia, a' próféta' helyettese, hogy én valaha szavaidnak engedetlenkedjem. Én jogomat követelve Nasareddin fölött, folyamodom hozzád, jogomat, mellyet Pir Mehemmed tőlem elitélt. Én inkább minden gaurnak, mint Nasareddinnek kegyelmezek meg.

Timur felelt: Ezt Abistagi, az imám, mondá; e' szavakról megismerni téged, jobban mint állkapcsáról a' farkast. Van több hasonmásod is, szép szövetség. De Pir Mehemmed igazat szokott itélni, ő nekem előadandja a' dolgot.

Pir Mehemmed pedig nem késék a' magyarázattal: Atyám, allah' ezen szolgája itt eladá jogát Nasareddinhez, eladá esküvel allahra, eladá, mivel kezéből azon gyönge fiatal kitekeré az öldöklő gyilkot 's mellének szegzé, a' halálosat, ha a' kivánt eskü békét nem szerez. Azon ifju pedig hindu 's magát áldozatúl ajánlja az elszököttért vagy Nasareddinért.

Ezt mondá a' khánfi; a' többiek pedig földre borultak esedezőleg a' nagy khán előtt. Ő pedig először is a' hindu ifjat parancsolá szólani. Leborulva maradt ez, de szép szavai így hangzottak föl Timurhoz: Legnagyobb császár, parancsoló a' földön; kegyelmezz Nasareddinnek, legyek én áldozat. — És Timur igent hangoztata rá. Most pedig Nasareddinnel beszéltete. A' gyönge szívű bölcs szinte borúlva maradt, 's szavai ezek voltak:

Bölcs khán, törvényhozó 's törvényvégrehajtó, ne tégy többé azon kellemetlen helyezetbe, hogy rabszolgám legyen, hogy szívem valaha ismét kisértetbe hozzon, parancsaidat megszegni. Szegénységet inkább és szükölködést, mint illy veszedelmes birtokot.

De Timur akaratja ellenkező volt; ő szóla: Engedelmesnek akarlak ismerni, Nasareddin, 's nyomban próbára teszlek. E' gyáva imám, ki egy gyiloktól féltében akaratjával egészen ellenkezőt tud esküdni, mindenedet visszaadja, elszökött rabod' helyettesse itt van, te előbbi parancsomat ezen teljesíted.

Mondá és sarkantyút adva lovának, tovább ugratott, 's a' fegyveresek mind utána siettek. Abistagi sokáig lapult még a' földön, de midőn távol hallá a' lovakat dobogni, fölkelt és átkoza minden doctort, minden bölcset, minden allahtagadót. Nasareddin pedig fölemelé foglyát, a' szép hindut, könyűs szemekkel nézé meg, 's fájdalmasan szorítá mellére. „Meg kell halni!" — mondá — „meg kell halni!" És könnyezett!

V.

Hanyatlani akar a' nap 's a' nagy mozlimtábor imádsághoz készül. Alláhhoz folyamodnak a' véres kezüek, dicséretet és hálát zengve föl hozzá segedelmeért 's áldást könyörögve le tőle több vérmezőre. És allah meghallá az egekben imádságokat! — mindenható kezéből a' népverő pálcza' súlyát Timur' kardjához toldá.

Ez ünnepi csöndben csak néhány ember nem osztakozik, a' halállal küzdő Nasareddin ott kün, 's egy idegen a' tábor' széltében, hosszában. Aggott idegen, öreg, ősz fürtü; fején olly takaró van, melly a' Ganges' hazájában elökeltséget jelent; vállairól gazdag ágrai szövet foly le bő köpönyeg gyanánt, de mellyet ő burkolónak most nem használ, hanem a' szélnek átengedve szép sudár növését láttatja, noha az idő alatt már valamennyire meggörbültet. Gyorsan lép pedig az öreg 's ajakairól illy szavakat áraszt a' tatárok közé:

Nagy isten bráma, legnagyobb a' világ' lényei sorában, ki fölött soha senki nem volt, és soha senki nem leend. A' nap az ő dicséretét hirdeti, a' hold az ő dicsősége által újul meg, nevekszik és lesz tele fényü; a' csillagok az ő szempillantásának sugarai. A' földön az ő jósága virágzik, az ő kegye terem illatot, áldása gyümölcsözteti a' kókos pálmát 's érleli meg a' vad szőlőt. Övé a' levegő, övé a' nagy tenger, mellynek határa nincs, övé az ég, melly szellemekkel telt, és övé az örökkévalóság. És bráma előtt meghajol minden más isten, meg a' földön, meg a' Himalayán, meg az egekben; nincs ki neki ellenálljon.

Hol napfénynyel nem győz, győz ott villámával 's a' villámkövető menydörgéssel. — Halljátok szavát népek és dicsérjétek öt!

Ezeket hangoztatá az öreg és körüljára az ellenséges táborban. Sok ideg föl volt pedig huzva a' botránkoztatóra és sok nyil irányoztaték az allahkáromlónak, de védelmére lépett egy mollah, őt az elejtéstől megmentő. Nem volt ugyan a' könyörület' rugója, nem emberi szeretet késztője, nem erény a' mit kerese, hanem azt kivánà, hogy ideje maradjon a' hindunak vétkeit tetézni, mielőtt a' büntetés teljes súlyában leszállna fejére. Mint árnya kiséré pedig az öreget 's fölemelt ujjal inte kitkit a' békére. Az öreg pedig szóla tovább:

Mutassátok meg nekem, hol van Timur, a' világrenditő, a' hatalmas, hogy előtte bráмát dicsérjem 's visnu' átváltozásait elmondjam. Hogy mint hivő, ő is idvezüljön! Mert Timur' karja is bráma által erős, bráma által, ki az oroszlánokat erővel ruházza föl 's a' tigriseket rohanókká teszi. Az elefánt' ormányában bráma hatalmaskodik 's agyarának ő ad rettenetességet! Merre van Timur, hogy vele szóljak 's miután megérte 's az igazságot ölelé, átadjam neki ajándékaimat 's a' váltságpénzt leányomért. — Oh az én leányomat maga bráma ékesité föl, szép ő mint a' nap, szelíd mint a' hold, 's örvendeztető mint a' szürkület' csillaga. Bráma nem tarta meg kellemet magánál, azt mind leányomra ruházá! Ezeket mondá, balában az aranyos erszényt magasra emelve. Elért pedig Timur' sátorához a' halmon, de Timur nem volt azon sátorban. A' halom' tövében kezde most az övéi sátoraiban mulatni a' khán, nők és rablányok között, kiknél szebbek az éden' huriai nem lehetnek. De még alig oszta csókot, midőn behangzék hozzá az idegen' kiáltása 's ő figyelmetessé lön. Kilépe pedig az elősátorba 's kérdezé, kitől jőnek a' hangok. A' dolog előadaték neki 's ő gyönyörködni látszott benne. Föltartóztatni parancsolá a' kiáltót és előhozatni, kihez eképen szólt:

Első tapasztalás előttem, hogy brámának is profetája akadt. Már engem világosit szelleme, 's azt sugja lelkembe, higyek neki, mert ő allahval egy. Tehát hiszek neki, allahban bráma is megvan és megvan visnu 's mind azon ezerek, kik előtt ti bálványoztok. Hanem te is higy Timurnak, valld alláht és borulj le előtte.

Az öreg pedig ragyogó arczczal felelt: Brámának nincs mása, bráma egyedül való, brámát égen földön senki sem közelitheti meg. Ő az isten, nem allah, övé a' dicsőség, nem alláhé.

Elszörnyedtek pedig, kik ezt hallák, 's irtóztak Timur' haragjától. De a' khán mérsékletten szóla: Olly káromlásokat mondál, öreg, mellyek haláldiját csak a' hitre áttérésed törülheti el. Jól értsed meg: vakmerő profetáskodásod halál' fiává tesz, ha az izlámhoz át nem térsz.

Semmit meg nem rettenve kezdé az öreg: Nagy khán, te hindut halállal meg nem ijesztesz. Sirt-e csak egy azon száz ezer közül, kiket ma lekonczoltatál? Nem, — az mind brámában hitt, 's mindnyájában bráma volt munkás. En is brámát hiszem. Tégy a' hogy jónak látod. De bocsásd szabadon lányomat, itt érette a' váltságpénz, sok, mellyen tiz rabszolgálót vásárolhatsz. 'S mihelyt leányomat Delhiben szabadon 's a' rá várakozó kedves' karjai között tudom, legyen meg akaratod; a' vén bramin elégedetten várandja a' halált.

Timur bámulá az öregben lakozó elszántságot 's tovább vala őt kérdezendő leánya felől, ha Abistagi nem tolakodik elő, ezeket beszélve: Hatalmas khán, ne vedd árulkodásnak, a' mi csupán buzgóság irántad és allah iránt. Nasareddin ismét nem öli meg foglyát, hanem életben hagyva megszökteti 's hihető maga is megszökendik vele. Fejedelem, tégy rendeléseket ellene, különben allah' dicsősége egy szökevény által szennyesitetik meg!

Mondá 's a' császári szőnyeget csókolva leborult marada. Timur pedig felelt: Buzgóságodra bizom, Abistagi, hogy Nasareddin 's a' fogoly meg ne szökhessenek, hanem engedetlenség' esetében elémbe hozassanak, ki rajtok itéletet hajtandok végbe. És most vége a' tréfáknak, vége a' késedelmezésnek. Szigorú itéletem fog menydörögni.

Vajda.

(Vége következik.)

Hangászati szemle.

— **Zongora.** 1. XII. études pour le piano, composées par Sigism. Thalberg. Oeuv. 26. Livr. 1. Leipzig, Breitkopf et Härtel. Ára 2 ft. 15 kr. cp. — A' hangászat' baráti itt egy híres fiatal zongora-virtuoz' étűdjeit vagyis tanulmányit veszik, mellyek, az értők' itélete szerint, az efféle dolgozatok' tetemes seregét örvendetesen nevelik. A' jelen füzetben foglalt hat szám kivétel nélkül mind igen kedves melodiáu, nem nehéz felfogatu, tündöklő darab: 's már ez ajánlja azokat sok mások felett; de mihez még correctség, szabályosság, sokféle nehezségekbeni gyakorlása 's megerősítése a' játszónak járul, 's az, hogy e' darabok a' jeles virtuóznak, ki annyi, nem csak versenygőre, de ellenségre is talált — mi azonban dicsőségét nem csorbitotta — saját módjához, valaminť egyéb compositióihoz is kulcsul szolgálnak. Megjegyeztetik, hogy egyik nehézsége e' tanulmányoknak nem csak az újrakásban, hanem a' tempo' sebességében is fekszik; azonban, e' sebesség nem kivihetetlen, 's neveli a' pompás hatást, de nem vész e' szépség mérsékeltebb tempóban sem, 's minden esetre kevesbet, mint nem eléggé kivitt, elhadarázott sietéssel. Csak a' darabok' hűséges betanulása után kell igyekezni a' kijelelt gyorsaságot elérni, de mindenkor tisztasággal párositva.

2. Les fleurs d'Italie. Petites pièces pour le piano, composées sur des motifs favoris de Donizetti, par Fréd. Burgmüller. Livr. 1—3. Leipzig, Breitkopf et H. Minden füzet 1 ft. — Donizetti jelenleg egyik legkedveltebb zeneköltője Olaszországnak, 's az operaházak' vállalói folyvást munkásságban tartják. Ki az ő könnyed, kellemes zenéit szereti, e' füzetekben örömöt fog találni. Nehézség nélkül minden, még a' beszőtt változatok is. 'S igy a' zongorára ügyesen alkalmazott gyüjtemény nem csak a' műkedvelőknek, hanem még a' tanulónak is kedves jelenet.

— **Hegedű.** 3. Premier concertino pour le violon, avec accompagnement de l'Orchestre ou de pianoforte, composé . . par F. David. Oeuvr. 3. Leipzig, Breitk. et H. Ára a' hangászkar' kiséretével 4 ft. 30 kr., a' zongoráéval 2 ft. 15 kr. — Spohr Lajos' ezen volt tanitványának e' munkája dicsértetik, mint egyike, a' legvalódibb, legszebb dolgozatoknak, akár a' zenék' magas, de azért nem terméketlen, egyszerüsége tekintetik, mellyel az kedvesebb a' hallgatónak, mint bármelly, ide nem tartozó 's azért mit sem jelentő szövevények és czifrák által, akár a' képzeleti gazdagságot, változatosságot, a' természetes és megkapó átmeneteleket, a' jeles tudománynyal alkotott 's a' hatást, szinte minden beteges eredetiség-kór nélkül, keresetlenül, de biztos érzékkel, egyszerű, de erős eszközökkel emelő, instrumentatiót tekintjük. A' zongorakiséret könnyű.

— Hummel János, a' weimári udv. karmester, 's híres zeneiró és zongorajátszó, hőse a' rögtönözésnek, m. évi octoberben, 60. évében, meghalálozott. Mindenek felett példákkal gazdag zongora-iskolája az, mi emlékezetét fentartja mind azoknál, kik azt használni tudják és akarják.

Ebner Károly hazánkfia, a' híres hegedűs, m. évi juliusban meghalt Párizsban 26 évében. Már mint gyermek hallatta magát Bécsben, Oroszországban: utóbb Berlinben az udvari hangakarnál talált alkalmazást; legujobban pedig Párizsban játszott kitünő foganattal. ***S. F.***

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 1. 1838.** **9. szám.**

Tartalom: Régi aegyptusi erkölcsök (*Kun Tamás*). — A' futó csillag (*Vachott Sándor*). — Pallas és Venus (*Székács*). — Janka (*Tóth Lőrincz*). — Lysimach' arcza (*Székács*). — Ida (*Tóth Lőrincz*). — Emlékkönyvbe (*Orosházi*). — A' két bramin. Vége (*Vajda*). — Magyar játékszíni krónika (*Bajza, V. és S. F.*).

Régi aegyptusi erkölcsök.

Aegyptus, hajdan a' tudományok', szépmüvészetek' 's csodaművek' hona, figyelmet érdemel több tekintetben; de kiváltkép régisége, lakosinak miveltsége 's szokásrendszere nem kis érdekűek. A' régi világ' legkitetszőbb népei voltak az aethiopiaiak és babyloniaiak; ezek után Aegyptus foglalt helyet, azaz: ez lön a' régiség' nemzetei közt harmadik. — Hogy az aegyptusi igen régi nemzet, világos onnan, miképen más nemzetek minden tudományt, miveltséget, művészetet, szóval, mindenbeni csinos ízlést az aegyptusiaktól kölcsönöztek, kik hihetőleg az aethiopiaiaktól vették, miután aethiopiai gyarmatok költözködtek Aegyptusba, mellynek akkori lakosai kóbor pásztorok voltak. Hogy az aegyptusiak a' miveltség' illy pontján állottak, a' régi idő' lelkéhez mérve, nyilvános már csak onnan is: miképen a' görögök mind szellemi miveltségöket, mind tudományos ismeretöket tőlök vevék; 's így lőn a' dicső görög nemzet más nemzetek' tanitójává, így szolgált csaknem egész világnak tükör gyanánt. — A' görögök' jeleshjei Homér, Pythagoras, Plato, Lycurg, Solon és sok mások Aegyptusban szerzék első miveltségöket. Kedvencz tudományok volt az aegyptusiaknak a' földmérés, főleg ezt mivelték a' tiszta 's alkalmazott mathesis' többi ágaival. Kétségkivűlivé teszik ezt a' sok obeliskok, pyramisok, és más sok csodaszerkezetű müvek; theologiájok és moralis philosophiájok azon elveken alapult, mellyeken a' Pythagorásé, ki csakugyan tőlök is vette.

Aegyptus mintegy hazája a' törvényeknek, vagy is polgári alkotmánynak; az övék' mintájára alakitották aztán a' görögök, sőt más nemzetek is saját törvényöket. Aegyptus' népe Diodorus Siculus szerint hat rendbe vala osztályozva, három felsőre, három alsóra; az első rendbe tartoztak a' papok, király és katonák; a' másodikba a' pásztorok, szántóvetők és mesteremberek. Herodotus hétre teszi: papok, katonák, kézmivesek, barompásztorok, kondások, tolmácsok és hajósok; de hihetőbb, hogy a' tolmácsok' osztálya nem előbb mint Psammetik alatt, a' hajósoké pedig Nekáó, vagy Nekhó alatt jött divatba. Különössége ezen osztályzat-

nak az volt: hogy egyik rendből a' másikba átmenni tiltatott, az életnem firól fira ment által, a' pap', vagy mezei pásztor' fia köteleztetett atyja' hivatalába lépni. A' tartomány' főemberének mindenki vallomást adott, kenyere' minő életnem általi kereséséről, még pedig kemény büntetés' terhe alatt; hogy így a' henyeségnek gát vettessék, főleg pedig az adósságnak, miből csalás és különféle czivódások származnak. Az adós hitelezőjének atyja' holt testét kötötte le, ki az illy drága és becses zálogot meg nem váltotta, annak utolsó tisztességtétel nem adatott. Ha valaki közűlök látott más embert megtámadtatni, vagy megöletni, és azt nem igyekezett megmenteni a' haláltól; az halállal büntetteték. — A' gyilkos, bár szolgát ölt is meg, a' viszontorlás' (talio) szigorú törvényét érezte. Az esküt úgy nézték az aegyptusiak, mint a' közéletbiztosítás' legbátorságosabb útát, 's azért az esküszegő halállal lakolt. A' ki hamisan vádolt be valakit, az épen olly nemű büntetést kapott, millyet kap valaha a' bevádlott, ha a' tett világosságra jő. A' hazaárulónak nyelve metszetett el. Különös szokások volt az aegyptusiaknak, mellyek szerint ünnepélyes vendégségeikben gyakorta mutogattak holt ember' képét, hogy így mindannyiszor megemlékezzenek halandóságokról. Minthogy a' lélekvándorlás vallások' egy fő czikkelyét tevé, minél fogva a' holt ember' lelkének állatokba költözését hitték; hogy a' holt testet a' hamar-rohadás ellen biztosítsák, gazdagon bebalzamozták; különös gondjok volt arra is, hogy a' koporsók szépek és tartósak legyenek, ez okból nem is kímélték a' költséget, csak hogy idővel daczoló sirlakok lehessen, mit ők örökös lakhelynek neveztek; ellenben világi lakhelyökkel nem sokat gondoltak, arra keveset költöttek, minthogy azt csak szállásnak nézték. Fő erényök a' hálás szív volt, ritkán feledkeztek ők meg az elvett jóról; 's ha megtörtént, kemény büntetést kelle a' háladatlannak szenvedni. Az aegyptusiak komor és lassu emberek voltak, a' honnan a' muzsikát nem szerették, a' borivástól irtóztak. Gyászban hajokat hoszszúra hagyták. Homályt vetett még is sok szép erkölcsi vonásaikra hiúságok, mi szerint csak azt tartották jónak, 's azt dicsérték, mi saját ügyességöktől származott, vagy nemzeti volt; más nemzetekéit lenézték, kis érdekűnek tartották.

Sok különösség volt vallásokban is. Állott az tulajdonképen a' nap', hold', csillagok' imádásában. Így lön a' két nagy isten Osyris és Isis, a' valódi király és nője; ezeket aztán úgy vették ők, mint az egész természet' jelképét. Herodotus szinte azt mondja, hogy Aegyptus' első királya Menes volt, az előtt pedig istenek vagy félistenek kormányoztak; ezek' legnevezetesebbike Osyris, ki testvérével 's egyszersmind nejével Isissel, legelőször olvasztá egy társasággá ezt a' durva, kóbor nemzetet, 's tanítá nemelly mesterségre, ezért mondja Tibullus:

Primus aratra manu solerti fecit Osyris
Et teneram ferro sollicitavit humum. —

Ezeken kivül még az oktalan állatokat is imádták, vagy hasznokért, vagy mivel azt tartották, hogy azokba jeles emberek' lelke költözék, vagy mivel úgy nézték, mint isteni erő' jelképét. Így például a' kutyát, macskát, krokodilust isteni tisztelettel illették. De az illy másod istenek' tisztelete csak bizonyos helyhez volt kötve, mit egy helyt imádtak, azt másutt nem, a' honnan tusák, 's visszavonás támadt gyakorta. A' papok a' király után következvén, fő méltósággal 's különös joggal birtak, nem csak a' vallás' dolgában, hanem mindenben, hol észnek és tudománynak kelle dolgozni. A' lélek' halhatatlansága a' hit' egy fő ága volt, valamint a' lélekvándorlás, mit Pythagoras is tőlök tanult. Egy nemzet sem volt annyira bálványimádó, mint ők. Különös vallásos szokás vala még a' környülmetélkedés; a' disznóhúst annyira utálták, hogy disznópásztort nem bocsátottak a' városba; mielőtt a' holt test bebalzamoztatott, a' megholt komoly vizsgálat alá vétetett egész élete' mikénti végezte iránt, az erényes dicséretekkel halmoztatott 's tisztességesen temettetett el; ellenben a' czégéres életűtől az utolsó tisztesség megtagadtatott, még pedig személyválogatás nélkül, a' királyok sem vétetvén ki.

Sebes léptekkel kezdének haladni az aegyptusiak a' mivelődési pályán, de azért sem a' tudományokban, sem a' müvészetben nem érték el a' tökéletességet, sőt a' középszert keyéssci tulhaladván, megállapod-

tak. Ennek sok okai vannak: mindenek előtt szertelen hatalmat gyakorló papjaik őrzői voltak inkább, mint oszlatói a' babona' sötétségének. Nagy akadályul szolgált továbbá a' fenn említett osztályozás is, mert egyből másba átmenni tilos volt, innen a' gyermekek silányul neveltettek, mert midőn a' fiú atyja' hivataláról vagy mesterségéről le nem mondhatott, 's köteleztetett azt folytatni, megtörtént gyakorta, hogy a' gyermekek közt atyjok' hivatalára egészen alkalmatlan tagok találkoztak. Így fojtatott el sok lelki erő, így a' nemes vetélkedés. Hatalmas őrök vigyáztak, hogy a' lelki erő a' sarampón át ne törjön; már születése' napja előtt praedestinálva, előre kárhoztatva, volt arra mindenki, hogy apjánál okosabb 's tudósabb ne legyen. Milly káros befolyással hathattak az illy félszeg rendeletek a' nemzeti gyarapulásra 's tökélyesbülésre, világos.

Nem lehet hát csodálkoznunk, hogy az aegyptusiak elkezdett nemes érdekü munkájokkal fölhagyván, megállapodtak, és illy szigorú helyzetben a' tudományokban előre nem léptek.

Követte az aegyptusiak' illy sajnos helyzetét a' végromlás, mert Psammetik alatt Cambyses persa elfoglalta Aegyptust, 's így idegen nemzet alatt kelle különféle nyomorgattatásokat szenvedniök, minek fő oka a' szokás' különféleségе volt. Így a' persák gyülölték a' bálványozást, minthogy nekik sem bálványok, sem templomok nem volt, gúnynyal nevették Aegyptus' isteneit, minden vallásos szokásait. A' persák megégették a' holt testet, amazok pedig azt égre kiáltó véteknek tartották; illy különböző szeszélylyel, szüntelen zajongásban, ellenkezésben éltek; 's ez oka, miért olly szívesen 's önként hódoltak, sőt ajánlották magokat nagy Alexandernek, ki Cambyses persa zsarnok után lön Aegyptus' urává, ő alatta, sőt Nagy-macedonia' megosztása után a' Ptolemaeusok alatt is, türhetőbb volt állapotjok, kiknek uralkodása mintegy 300 évekig tartván, Aegyptusnak a' rómaiaktól elfoglalásának talpköve Ptolemaeus Philadelphus alatt vettetett meg, 's később csakugyan valósult. Azóta hol egy, hol más uralkodónak hódolnak, és így saját történeti adataiból nem is vizsgálhatja Aegyptust a' tudni vágyó; történetét más nemzetek' évkönyveiben kell felütnie.

Kun Tamás.

A' futó csillag.

Sárga tengerparton andalg
Alkonyatkor egy fiú;
Kék virágszál leng kezében,
Elhaló tekintetében
Ébredezve kél a' bu.

Ki bajában számtalanszor
Volt segélő angyala,
Ki szelíded énekével
Álmait meghozta éjjel,
Sírba szállt a' jó anya.

Atyja él, — de éjszakákon
Nem vigyáz fölötte ő,
'S nem susogja: ‚kelj föl édes!'
Hogy ha künn a' bíborékes
Hajnal' fénye tűn elő. —

— Nyúgoton függ most szemével,
Hol az estcsillag ragyog;
Érzelem fakad szivében,
Csillogó gyöngy szög szemében,
'S a' dal ajkin így zokog:

Szőke csillag, kék egen,
Szánj meg engemet;
Csillapítsd le végtelen
Szivkeservemet!

Fölkerestem e' vidék'
Kis fiúit én,
Köztök egy sem él busan,
Egy sem illy szegény.

Szőke csillag, o, ne hagyj
Búmban egyedül!
Szállj le hozzám, szállj alá
Társaid közül!

'S égbe vigy föl engemet,
Égbe vágyom én,
Hol megint pihenhetek
Jó anyám' ölén! —

De a' bús fiú' dalára
Esti csillag nem figyel,
Csak mosolygva néz le rája,
Szivborúját fény' sugára
Részvevőn nem űzi el.

Néma búsan néz nyugatra,
Újra dalt zeng ég felé;
És a' mint kiönti búját,
Egy futó kis csillagot lát
Esni a' habok közé.

'S a' nemismert tűneményen
Mint örűl, mint felvidúl!
Sír, mosolyg, sohajt, letérdel,
Ajkiról hév hála száll fel,
Keble duzzad 's elszorúl.

Csolnakot néz, tengerárban
Fölkeresni csillagát. —
Nyugszik a' hab, rajta áll ő,
Messziről az enyhe szellő
Partra hozza végdalát. ...

Éjféltájban, o, ki tudhat
Olly vadúl zajongani?
Barna fáklya ég balában,
Mintha föl vágynék bujában
A' sötét éjt gyujtani.

Atya jött fiát keresni,
Ő kiáltoz olly vadúl,
Ah, de zúgó tenger' árja
Válaszol csak kínszavára,
'S barna habra hab torul.

Vachott Sándor.

Pallas és Venus.

Görögből.

Tritogeneia mért szomorítod Kyprit ujonnan,
Almám' mért hordod nálad igaztalanúl?
Vagy tán elfeledéd, hogy Páris' itélete hajdan
Engemet állított szebbnek az Idatetőn? —
Téged a' vért 's kelevéz, engem pedig illet az alma. —
Egy almáért tíz évi had untig elég.

Székács.

J a n k a.

Szólsz hozzá: pirul és haragos; nem szólsz: haragosb lesz.
Janka kicsinynek nagy, nagynak igen kicsi még.

Tóth Lőrincz.

Lysimach' arcza.

Görögből.

Ha buzogányt 's habozó hajat és ingatlan erőt lelsz
E' képen 's haragos éjet a' férfiagyon;
Azt az egyet kémleld, ha oroszlánbőr van-e rajta?
Hercules' arcza, ha van; Lysimach' arcza, ha nincs.

Székács.

Í d a.

Ajka piros czukor, és szép tagjai öntve czukorból,
Ám de hüség' szava is, mint czukor, olvadozó.

Tóth Lőrincz.

Emlékkönyvbe.

Vagy szívedbe irandsz, vagy nem. — Mindegyik esetben
Hasztalan e' lapokon irva találni nevem'.

Orosházi.

A' két bramin.

(Vége.)

Abistagi alig lépett el, már Nasareddinnel tére vissza. Nasareddin pedig mély alázatosan járult Timur' lábaihoz 's ruhája' szélét csókolva mondá: Fölséges khán, ha egy tudományszerető embernek szabad előtted esedezni, engedj engem egy kéréssel elődbe járulnom. Ismersz engem, mint szívem a' legjobbra hajlandó, de gyöngébb, mint hogy vérbünt magára vállalna. Kegyelmezz meg mindkettőnknek; — én e' hindu ifjut meg nem ölhetem, meg nem ölethetem.

Timur szólt: Mindig rendetlenkedel te, Nasareddin; de lássuk, minő varázszsal bir ifjad, hogy olly könyörületes vagy iránta?

Mondá 's maga elébe inté az ifjut. Ingó lépésekkel ment az előre, de ezer kellemet ragyogtatva szép arczán. Az öreg idegen nézé őt, majd elkiáltá magát, térdeire hullva: Leányom, édes Ghiznim, te itt!?.. És a' leánnyá vált ifju hamar atyja' karjaiba termett 's hosszan, édesen ölelkeztek.

Timur beszélt: Brámád egész cselekvéseket űz, öreg, allah' táborában, pártolókat szerez nektek, összevezet benneteket 's ki tudja, mit lenne még teendő, ha engedem. Szép, valóban szép leányod van, öreg, egész dicsősége lesz egy háremnek. Nekem szántad őt, nemde?

Samanda, az öreg bramin felelt: Bráma előtt el van ő igérve, hatalmas khán, 's Visnu' áldása hangzott le a' szent frigyre. Ő másé nem lehet, csak azé, ki Visnu előtt kapá meg!

Timur nagy türödelemmel szólt: Sok mindent hajtanak azok a' te isteneid táboromban végre, mindenben akadályul szol-

gálnak, szövődéseket alakítnak 's ma holnap talán magamról is rendelkeznének! Ennek nem szabad történni. Öreg, te nyomban véget vethetsz neki, ha megtagadod őket. Különben is gyávák ők és tehetetlenek, nem jobbak azon tuskóknál, mellyel ábrázoljátok őket. Leányod' körében csak így maradhatsz; sőt, mivel lányod az elszöktetett hinduért kezes, ő és te csak ezen föltétel alatt élhettek.

Az öreg bramin megfélemlék 's a' mint jobban fölfogta a' kegyetlen khán' szavainak értelmét, rettegni kezde: Az én gyermekem meghaljon, az én kedves szép gyermekem! Behunyja e' szemeket, mellyeknél szebbre még nap nem világíta; megnémuljon ajakain a' hang, mellynél kellemesb hanga nekem nem is létezik? És ő meghaland, a' váltság nagyobb, mint én letehetném érte. Én a' trimurtit, a' szentet, meg nem tagadhatom, hűtelen nem lehetek azokhoz, miket életemen keresztül vallottam, szégyent nem gyűjthetek agg fejemre. Isten hozzád, szép gyermekem, még találkozandunk bráma' nagy világában! De hisz' te még nem is éltél, még alig szemléléd a' szép napot és már elhervadnál? Nem, te nem halhatsz meg, — én mindenre kész vagyok, csak te élj. Khán, parancsolj szolgáddal!

Timur szólt: Vigyétek őt a' melléksátorba; Abistagi, rendelj mellé egy imámot, ki a' profétá' igazságaira oktassa. Gyönyörködésére pedig lánya is követheti.

Abistagi felelt: Felséges khán, buzgóságra a' hit' terjesztésében egy mollah sem mérkőzhetik én velem; én az öreg' beoktatását magamra vállalom 's reménylem, hogy a' leányt is csak hamar hivővé teszem. De jutalmul, felséges khán, nem kérek egyebet, mint pótolást Nasareddin' elvesztett jószágaiért 's e' leánykát föladásul.

Csekélységeket kérsz, Abistagi, — monda Timur mosolygva — de kétlem, hogy azokat is megkapd. Azonban várj mindent az időtől, melly adni 's venni szokott, tulajdon kénye szerint. Meglehet, hogy érdemeid nagyra fognak még emelni.

Elnyugodott azonban a' nap 's keleten a' sápadt halavány hold emelkedék föl. Imádságra hivó szózatok emelkedtek ismét a' táborban 's Timur is földre hajolva mondá el fohászait a' csillagok' urához. Mikor pedig

imádságait végzé, a' hold felé fordult, melly egész arcza helyett fogyóban levő félképét mutatta. A' nagy khán szóla: Nasareddin, nézz körül az égen, és beszéld el, minő jegyeket látsz. Magyarázd meg pedig azon tünemény' okát, hogy ezen megfélemlők itt bátorsághoz jőjenek, és a' tudatlan csillagjósok által rá ne hagyják magokat szedni.

Mulana Nasareddin Amor pedig örvende e' felszólításnak 's kitárá egész csillagászi bölcseségkönyvét 's megereszté ékesen szólása' egész folyamát, Timurt azon meggyőződésre birandó, hogy benne, ha megöletett volna, végetlen sokat és kipótolhatlant vesztende. Szavainak veleje pedig ez volt: A' nap, felséges khán, azon fényárasztó csillag, mellytől a' föld, a' hold 's a' többi bujdosók világokat kapják. Ezen égi testek szabott úton keringnek a' kék nagy égben 's idejöket keresztül nem hágják. Magok után pedig hosszú sötét árnyékot hurczolnak, éjszaka-nevezetűt, ezer mérföldekre kinyúlót. Földünk' illyen árnyékába jutott be a' hold 's elsötétült, és sötét maradand, míg abból az ellenkező oldalon ismét ki nem lépend.

És úgy lön, a' hold egyre sötétebb lett 's szép holdvilágos estve helyett az éjszaka szállt le. Az őrtüzek magasra kezdtek lobogni mindenfelé, néha néha hadi zaj hallatszék, hamar elmulandó, mert a' holnap nap' munkái előleges nyugalmat kivánnak. Étkek alá is ezer tűz rakaték 's csak hamar elterjedt az érkezés' öröme az egész táborban. De Timur így szóla az emirek és hadvezetők' közepében: Meg vagyok magyarázatoddal elégedve, Nasareddin, 's kincstárnokom holnap egy teljes szép öltözettel fog érette megajándékozni. De látod, minő döreség engedetlenkedni! Ha te elesel, nem szerezheted nekem ez örömet.

Nasareddin a' parancsolónak ruhája' szélét megcsókolva felelt: Azért diszesíti a' fejedelmet minden erények fölött a' kegyelmesség. Dulni tud a' nádasok' tigrise is, mérges szurást adni tud a' kigyó, tud a' scorpió, de áldást terjeszteni a' napnak és fejedelemnek dolga.

Mondá, de szavaiban egy tatár harczfiu által zavartaték meg, ki a' legnagyobb indulatban lábaihoz hullott. Fejét pedig az ifjunak drága turbán takará, derék-öltönye

samárkandi készitmény volt, nem közönséges embernek szánt, elül gombok helyett drágakő-sorozatot biró. Bő bugyogója habzó selyem, lábtyúi finom pamutkötés 's apró saruin ezüst sarkantyu. Oldalán pedig nagy és becses görbe kard csillog. Nem ismeré pedig Nasareddin az embert, míg nem szólani kezdett: Barátom, Nasareddin, egyetlen emberbarát, hála brámának, hogy élsz. Nem tudtam miért siettél annyira Delhibe, de tudom most, és csodálkozom, és örvendek hogy élsz. Te éltedet koczkáztatád életemért. Vedd hálámat, vedd életemet, ha szükséges.

A' megszöktetett ifjú volt ez, ki Delhiben tudá meg a' szörnyű esetet, és hálát külde brámához megszabadulásaért. A' városban pedig kedveseit kereste, de hiában futkosott, azok nem voltak lelhetők. Mikor minden fáradsága hasztalan volt, a' tatár táborra gondolt vissza 's Nasareddin' sorsa aggasztá. Mert ismeré Timur' parancsainak szigoruságát. Jött tehát sietve, hogy ismeretet szerezzen magának a' dologról, és ha szükséges, barátját fölmentse. De örült, midőn őt Timur' kegyében látá 's ki előbb kémkedni szándéklott, most nyilván mere föllépni.

Nasareddin simítani akará a' dolgot, 's okos tartózkodással akart Timur' ellenében lenni, de a' khán' éles szeme hamar átlátta az ügyet 's szólt: Minő szép tatár tud egy hinduból lenni. Fiu, nekem tetszel 's illy módon tovább is tetszeni fogsz. Ma szépen bővül allah' országa: két megtérőnk már van, te lészsz a' harmadik 's betér hozzád is Timur' kegye, a' jólét, a' gazdagság. De mondd el, melly barátod ajándékozott meg e' tatároltözettel.

Galava felelt: Felséges khán, e' ruha nem tetszik nekem 's vágyva vágyom azt könnyű pongyola hindu öltözetemmel fölcserélni. De örömest viselem egy kis ideig, mert egy jó barátnak ajándoka. Itt jön ő maga, azon jó ember. — Köszönet allah' kedves férfia, köszönet irántam mutatott barátságodért. Te tudod, hogy a' haláltéren kell vérzenem, tudod hogy csak a' futásban és átöltözésben van menekvés, azért berántál sátorodba, e' ruhákat kényszerítéd reám 's lelkemre kötéd az egyenesen sietést, mert kedvesemet mondád rám várakozónak. A'

kedvest ugyan nem leltem meg, de életem mentve van; köszönet, ezer köszönet érette.

Az ifju leborult Abistagi' lábaihoz, ki százszor kisérté meg őt félbeszakasztani, de nem lehete. Mikor pedig amaz szavait végzé, a' mollah kezde szólani, említve, hogy a' makacs bramin irtózik a' késtől, 's a' hitágazatokat birálni akarja. De Timur boszuságtól forrott 's mennydörgve kezde szólani: Gonoszságok' mollahja te, te képmutató, gonosz, áruló, 's parancsaim' megszegője, te szöktetéd meg a' hindut, és te voltál Nasareddin' föladója és te vezetéd őt ki meggyilkolni? — 'S ha rajtad áll, ő bizonyosan nem él többé. Gyáva te egyszersmind, kit egy leány meg tuda reszkettetni. Most jutalmadat veszed. Nasareddin, reád bízom őt, de nem kegyelmedbe, hanem szigorú boszúd alá.

Nasareddin pedig felelt: Felséges khán, nekem boszúm nincs. Én megbocsátok neki.

Abistagi a' kegyelmezőnek lábaihoz borult, szólva, rebegve: Oh ezt nem hittem volna; Nasareddin te bölcs vagy, te allah fölött vagy, oh csodállak, oh imádlak! —

Galava lépe most Nasareddinhez 's szóla haraggal: Árulás volt ennek jótéteménye? — árulás, melly neked majd fejedbe került? Ő téged meg akart gyilkolni? Barátom, ezen jótétemény viszonjótéteményt érdemel. Add nekem a' boszút, népek' hóditója, Timur.

Mondá 's a' görbe kardot megcsendíté hüvelyében. A' khán pedig szóla: Gyöngeszivűséged, Nasareddin, egész a' boszontásig megy. De azért Abistagi nem megy el olly rövid elégtétellel. Például szolgáljon ő, mit tesz Timur előtt hazudni, mit tesz Timur' parancsát megszegni, mit tesz az érdem' palástjába öltözködve Timurt igaztalan tettre ingerleni. Magának köszörülte a' kardot, arasson a' hol vetett. Hindu, végezz te vele.

A' hindu eltávozott Abistagival 's két percz mulva egy kurta sikoltás hallatszék 's a' hindu véres karddal jelent meg Timur előtt, szólva: Ő ki van fizetve. De a' sikoltás be hallatszék az idegenek' sátorába 's az atya leányával kirohant belőle. Láták pedig a' véres testet és nem mertek tovább mozdulni. De Timur megpillantá őket és közelebb szólitá: Jertek ide, hinduk, itt van egy földitek, ki nekem tetszik, kit oldalam

mellől nem bocsátok el. Beszéljétek rá, hogy példátokon indulva, allahhoz térjen.

A' két hindu engede a' parancsnak, de mint bámultak, midőn a' hindut tatár öltözetben, 's a' tatárban ismerősöket találák. Ghizni! — kiálta föl Galava, 's karjaiba ragadta a' rég nem látott kedvest. Ghiznim! közel vagyunk czélunkhoz! Én szavamhoz hív maradtam!

De a' haza nincs megmentve — kezdé az öreg bramin — 's bráma' dicsősége elhomályosult alláhé előtt. Oh fiam, lásd rajtam, minő gyönge az emberi szív. Én esketélek meg téged, hogy apáid' hitéhez hív maradsz 's lányomat csak azon hivségi föltétel alatt igérém neked; és ime a' vén bramint, az agg apát, mint fél mozlimot látod magad előtt, allahhoz térve, brámát megtagadva. Hagyj sirni kebleden, fiam; olly édesek ezen könyek! Utolszor sirok talán 's a' sir nem sokára kibékéltet. De ne gondold, ifju, hogy gyávaságból tettem, a' mit tevék; én Ghizni' életét váltám meg, midőn a' magamét elvesztettem.

Így búsongott az öreg bramin, átölelve két kedves gyermekét. De Timur hamar közbe szólt: A' fogoly' megérkeztével minden viszony megváltozott, apa 's leány szabadok vagytok 's ezzel minden megtérési kénytelenség alól föiszabadított. De Galava visszaesik Nasareddin' birtokába, Nasareddin tégy vele mint kényur és bölcs; egészen hatalmadba adom őt.

Örömhajnal kezde pirulni a' borongás után, de Nasareddin nem hitt a' csalóka fénynek 's azért kérdve beszélt. Felséges khán, ezer köszönet a' kegyért, de mondd meg, áll-e még előbbi parancsod? Ha parancsod' ereje még nem halt meg, ajándékodat el nem fogadhatom.

Timur felelt: Parancsom már végre van hajtva 's a' hasonló parancs alól Nasareddin ezután ki lesz mindig véve. De nesze ez erszény, hogy jobban játszhasd az urat, 's jegyezd meg, hogy Timur' közeletén, Timur' társaságában, uralkodjál, mert ismét holdfogyatkozás lehetne 's szükségem reád. De ezen ifjút itt föl ne szabadítsd, sőt kösd le erősen, a' szerelem' rózsakötelével ahhoz, kinek igáját örömest hordandja.

Nasareddin végrehajtandó volt a' khán' kegyes parancsát 's Ghiznivel akará barátját boldogítani. De Galava nem hajlott akaratjára: Hazám' sorsa — így szólt — hajszálon csügg 's ezeren vérzenek földieim közül a' multért és jövőért, — én pedig az örömek' legfőbbikébe merülnék? Azt Galava nem teszi, Galava' keblében szív van, a' honért érző, a' hon' sorsán aggódó. De ha jó vagy irántam, bocsáss igéreted szerint szabadon, hadd tegyem, a' mit lelkem parancsol, — 's ha életben maradok 's lelek helyet, hol egy nőt eltarthatok, akkor Ghiznivel együtt fogjuk áldani a' távol barátot!

És úgy lön mint kivánta. Hajnali szürkületkor úton volt a' hindu csoport Nasareddintől kisérve Delhi' kapujáig; Galava jelen volt a' nagy csatában, melly Hindostan' sorsát eldönté 's a' mogol uralkodást hosszú időre megalapítá a' Ganges' honában. Még egyszer kellett megmentetnie Nasareddin által, ki őt 's az övéit Delhiben az általános mészárlás alól föszabadítá. Sebeiből fölgyógyulva a' hegyek közé vonta el magát, hol Visnu' pagodájában egész egyszerüen üdlé menyekzője' ünnepét. — Jöttek pedig az évek, 's a' kis körben boldogok fölött ezer örömet halmoztak öszve, de örömeik' nem legkisebbike az volt, mikor tél' kezdetén, a' legrövidebb nap' alkalmakor a' tatár jóltevőnek hálaünnepet szenteltek. És ezen barátságünnep utódaiknál is több ivadékon keresztül öröm és vigalom' napja volt, mellyen vigan keringtek a' poharak 's a' lant mellett édes dalok zengedeztek.

Egy virág van az emberi életben, mindenütt illatozó: Tatária' sivatagain, Siberia' dermesztő jegén 's Hindostán' mosolygó virágain.

Mindenütt termi gyümölcsét, a' szerencsében ízleteset, a' bajokban vigasztalót, a' halál' révénél hívet, — és e' gyümölcsnél jobb nincs a' világon.

A' barátság ezen virág, a' jó 's erényesnek barátsága, melly áldozattól nem fél 's magát is átadja áldozatul.

Dicsérjétek a' barátságot, emberek, melly az életet napfénynyel áldja meg 's elszéleszti a' bú' föllegét!

Vajda.

Magyar játékszíni krónika.

UTASÍTÁS A' RAJZOLATOK' SZÁMÁRA.

Nem a' személy, hanem az ügy miatt néhány szót megfontolásúl:

Eddig a' magyar drámairók nem kaptak rendes díjt munkájokért a' színházi pénztárból 's kénytelenek voltak megelégedni; a' mostani igazgatóság díjt ajánl, ollyat, minőt körülményei közt okosan ajánlani lehet 's ezen ajánlást némelly képzelgő mocskolódással fogadja. Valljon most volt-e ennek ideje, 's érdemel-e itt az igazgatóság szemrehányást? — — A' decemberben általam kiadott színigazgatói jelentés a' Pest vármegyei játékszíni biztosság' határozata, nem az enyém; én csak egyik javaslója voltam 's miután biztossági végzés lőn, csak közlője vagyok. — — Az előadás végett benyujtandó szindarabokat vizsgáló választmányt ezen vármegyei biztosság nevezte a' maga kebeléből 's nekem e' részben csak annyi befolyásom van, mennyi testületnél egyes szavazattal biró személynek lehet. — — Hogy a' pesti magyar színi igazgatóságnak csak az fog merni szindarabokat adni, ki az igazgatónak (azaz nekem) barátja, az igen kis baj. Én minden okos embernek és minden talentumnak barátja vagyok és az voltam mindig, még ha ezen talentum ellenségem volt volna is, 's azt hiszem, hogy nekem is barátom minden okos ember — miért ne legyen az, nincs rá ok —; az az egy kettő, kik nem „socii sociorum", kik nekem nem barátim 's kiket én igen jól ismerek 's tudom felőlök, hogy alig fognak valaha lázadást csinálni drámai műveikkel a' színpadon, nem érdemelnek sok figyelmet. Száz írónak lesz bizodalma bennem, mint igazgatóban, az alatt, míg egy két talentumnélküli drámaférczelőnek nem. Ez tehát igen kis szerencsétlenség a' magyar színészetre nézve. Hogy némelly ember parányi eszével is reformatiókat képzel kivihetni a' pesti magyar színészetben, az nem az én hibám.

Mit ezen kivűl mondanom kell utasításul, ebből áll: A' Rajzolatok' szerkesztője kérje meg valamellyik jó barátját (ha van ollyan), kinek tudománya és itélete lesz azon tárgyban, mellyről ő szólni akar, ki illőbb hangon tud beszélni 's világosan papirosra is tudja irni a' mit akar, kérje meg, hogy azon fonákságokat, mellyeket Rajzolatai' 7. számában össze-vissza beszél, adja elő jó rendben és úgy mint ahhoz illik, kinek tiszta szándékai 's nevelt férfiakhoz illőbb érzései is vannak, akkor szívesen fogok a' pesti színház' igazgatásáról magyarázatokat vagy talán számot is adni. A' Rajzolatok' szerkesztőjének ellenben, sem ezen mostani, sem egyéb (úgy is minden fontosságnélküli 's csak fülnek alkalmatlan) zsibongásaira nem tartom méltónak felelni. Én igen jól ismerem a' magam' ellenségeit 's tudom, ki mire érdemes. A' Rajzolatok tombolhatnak, őrjönghetnek, humorizálhatnak, pasquillusokat irhatnak, keresztül gázolhatnak mindenen a' mi tiszteletes, a' mi szent, az nekem mindegy; perczig sem veszi el nyugalmamat. A' Rajzolatok' szerkesztőjének és társainak nem tetszeni elejétől fogva kivánatos volt 's napról napra inkább az, 's velök szót váltani nem igen dicséretes dolog.

Pesten, jan 27. 1838. **Bajza.**

Január. 8. A' két özvegy, vígj. 1 felv. és A' gyámság, vígj. 2 felv. A' játék mind kettőben helyes, eleven, mulattató; különösen jó az utóbbiban Egressyé (Julius), az affectált fashionable urfié, Szentpéteryé (Brand, mezei gazda), Megyerié (Brand prof.), ki e' pedánst nem minden túlzás nélkül ugyan, de sok comicai erővel adja. Lászlónak (Morgenstern György) élénksége elég, de finomsága még kevés, átmenetelei szerepének egy szakából a' másikba, darabosak, 's hol kettőt kell egyszerre kitűntetnie, nem elég ügyes és jelentő. A' két vígj. között Dobrowszky, a' majnai-frankfurti színház' tagja, Almaviva' románczát éneklé olaszúl, a' Gyámság' két felvonása közt pedig Severus' áriáját Normából magyarúl. Barytonhoz közelitő tenórja férfias, éneke biztos, de amaz nem igen csengő, ebben több erő mint melegség van. Azért ref.nek a' romancz nem tetszett; sokkal inkább az ária, mellyben azon kivül meglepő volt a' textus' értelmes, jól accentuált előadása. Sok magyar textus kevesbbé éldelhető. 'S részint ezért, külföldi vendégünk zajos tapsokat aratott. **S. F.**

Jan. 9. XII. Károly Rügen' szigetén. Vígáték 4 felv. Angolból németre Both, ezután magyarra Kolozsi József fordítá. A' színmű elég mulatságos, 's az előadás, ha az akadozásokat 's össze nem vágó dialogisálást kiveszszük, a' sikerültebbek közé számitható. Kiemelést érdemel Megyeri' (Mukkebold), Szentpétery' (Brock) és Bartha' (XII. Károly) játéka, ez utóbbi azon megjegyzéssel, hogy beszéde nem volt mindenütt könnyen érthető; Lendvayné (Éva) egy fürge, pajzán leánykát játszott, kedvesen, mint ő az efféléket szokta. **r.**

Jan. 10. Szapáry Péter.

Jan. 12. Ismeretlen nő. Schodelné.

Jan. 13. Fiatal házasok, vígj. 3 felv. Csató Páltól. Ohajtanók, hogy a' szerző az élénk hatású 's méltán közkedvességet nyert darabot a' critica előtt is szintolly helybenhagyhatóvá tenné. Mert a' lenge bár és változó, de heves, gerjedelmes Lengey' viselete mindjárt reggel a' menyasszonyi éj után, a' legkiáltóbb erkölcsi lehetetlenség, 's egyedül úgy lehetne csak elnézhető is, ha kevesebbé bántó volna. Itéletünk szerint a' második felvonásnak legalább a' mézes hetek' néhánya után tételével a' darab' valósága tetemesen nyerne; más felül pedig legfelebb a' mesteremberekkeli, különben elég mulattató, scena lenne használhatlanná, vagy legalább így használhatlanná. Az előadást szigorú biró is csak igen helyesnek, élénknek, összehangzónak fogja vallani, leginkább pedig sikerültnek Egressy (Lengey) és Lendvayné' (Róza) játékát, ki utóbbi azon percztől fogva, hol férje' változását érteni kezdé, ritka valósággal és finomsággal tudta az őt ostromló érzeményeket árnyékolni. — A' felvonások közt Dobrowszky Zampából a' bordali 's Normából Sever' első jelenését, amazt karral, 's mind kettőt costümben, 's magyar nyelven, adta, a' hallgatók' tapsai közt. **S. F.**

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februárius' 4. 1838.** **10. szám.**

Tartalom: A' szónoklat' toilettje (*Nyitrazerdahelyi Lőrincz*). — Shakespeare és drámái. Folytatás. (*Petrichevich Horváth Lázár*). — Az éji megtámadás. Franczia történet. — Magyar játékszíni krónika (*V.*).

A' szónoklat' toilettje.

Világszerte, de különösen olly országban mint a' miénk, mellyben országgyülésen a' törvényalkotás, megyei gyülésen az intézkedő rendelések 's eldöntő végzések, törvényszékeken a' polgár' magányos viszonyai elitélése, szóval az, mi köz életbe vág, jobbára szóvita' utján történik, mellyben a' nép' szellemi 's erkölcsi nevelése majd csupán csak az egyházi tanító' beszédeire van szorítva: igen nagy figyelmet érdemel a' szónoklat, annál inkább, mivel mindennapi tapasztalás szerint olly téres szónoklati pálya mellett is nagyon csekély, csak a' középszerűen éldelhető szónokok' száma is. Máskor értekezni fogok a' szónok' belső kivántatóságiról, tulajdoniról 's tehetségeiről, mikhez hosszu tapasztalással, sok munkával, 's fáradhatlan szorgalommal szerzett mély fölfogás 's a' tudományosság' mezején egész otthonosság kivántatik: itt most érinteni akarom egyedül az ékes előadást, a' szavalást, szóval, a' szónoklat' külsejét, melly a' belsőnek legnagyobb díszt 's életet kölcsönöz, sőt olly hatalmas, hogy e' fölött nem ritkán győzödelmet nyer.

Képzelhetlen a' külsőség' befolyása az emberre. Egy kifejezéssel teli lelkes arcz, puszta mimicával, bár különben hallgatva, többet mond, mint egy unalmas fecsegő órahosszúnyi habarásával. A' következés vagy is a' hatás a' hallgatókra együtt jár ezen „többet mondás" mértékével, és ki valaha érzést tapasztalt gerjesztetni magában szónoklati előterjesztés után, valóban kétséges lehet, logicai meggyőződés szülte-e azt inkább, vagy szemei és fülei, mellyek a' győző szónokot éldelék. Innen az ékesszóló nemcsak kimondhatlan jótékony és szerfölött kellemes érzelmeket gerjeszt a' kebelben, hanem egyszersmind győz is nagyobb okokat kisebbekkel, gyakran talán épen silányakkal. Egy ügyes hangász a' silány „o du lieber Augustin"t ébresztőbb hatással képes eljátszani, mint egy pedáns talán Mozart 's Haydn' remek müveit: szintugy az ékesszóló buzdítóbb hatással fogja előadni egy serdülő növendéknek éretlen első chriáját, mint Cicero' legjelesb beszédét az, ki a' szónoklás' külsőjéhez épen nem ért.

De nemcsak erről, hanem bármelly más oldalról tekintve is, az ékesszólás' fontosságát tagadni lehetetlen. Épen ennél fogva na-

gyon sajnossá válik azon tapasztalás, hogy iskoláinkban 's nevelő intézeteinkben olly csekély figyelem fordíttatik ezen igen előkelő miveltségi ágazatra. Ugyanis az, mi e' részben az iskolákban történik, nemcsak ki nem elégítő, de azáltal, hogy a' tanulók saját hibás munkáikat szavalják el, inkább kárára van mint hasznára az ékesszólásnak.

Igaz, hogy a' tökéletes jó szónoknak még a' nyelvet nem értő hallgatókban is saját kénye szerint kell tudnia érzelmet ébreszteni, a' figyelmet oda fordítani 's ragadni, hova akarja, szóval, szinte elbájolni tudnia hallgatóit 's azok' legbensőbb szívhúrjaikra hatni; igaz, hogy ez nehéz föladás, hogy ehhez nemcsak saját szorgalom 's folytonos gyakorlás, hanem nagy részben emberrel született természeti tulajdon is kivántatik (ámbár Demosthenes ennek hiányát is ki tudta pótolni ritka iparával); igaz, hogy e' tárgyban theoriát rendszerest szabni majd nem képtelenség, mert ez csak a' praxis által fejlik; de ha állna is valamelly útmutató rendszer 's tudja azt theoretice tökéletesen valaki, azért mégis gyakorlás' híával semmire sem fog menni: azonban ha szabad hosszú figyelmezés után a' dologhoz mégis valamit vetni, bizonyosan leginkább a' külsőség lehet az, melly eddig leginkább elhagyatva 's mulasztva a' kontárokon leginkább is megboszúlá magát, — követőit pedig leginkább jutalmazhatá.

Ezen külsőség a' szónoklás' gyakorlati részének helyes tapintatu fölfogasában áll: egyszerű tehát az egész mesterség, de mint gyakorlati oldal, nem minden munka nélküli. A' ki követi javaslatomat, annak szerencsés sikerében fogja föllelni támogató okait; azért azok theoreticai vitatásába nem is ereszkedem, hanem előadom a' javaslat' részleteit gyakorlati mivoltokban.

Vegyen föl a' szónoklásra törekvő valamelly remek beszédet. Illyen példánynak első ízre a' világ' valamennyi, legalább általam mostanig ismert, régibb 's ujabb beszédei között legalkalmasb Anacharsis, scytha követnek, nagy Sándorhoz mondott illy kezdetü beszéde diákul: „Si Dii habitum corporis tui" stb. Ezen beszédet meg kell diákul 's könyvnélkül jól tanulni, még pedig ugy 's egészen annyira sajátjává tenni, hogy szinte azt hihesse a' gyakorló, mintha hevenyében mondott saját beszéde volna. Ha illy pontosan a' beszédnek

egész lelkét szinte magába átültette a' gyakorló, három négy hétig, ha lehet tovább is, napjában néhányszor hangos szóval csendes körben, nyugodt, el nem szórt elmével mondja el; de mindig kedve 's meghivása legyen hozzá 's óvakodjék ezt talán roszkedvüleg tenni. Jót állok érte, csodálkozni fog még a' korosabb próbálkozó is, miut fog észrevehetlen kifejleni szónoklási tehetsége. Itt a' praxis vezetend alaposan a' theoriához. Cicero' beszédei csak a' már előhaladtaknak valók, de kezdetül épen nem, mert vegyük például a' „Quousque tandem abutere" stb. beszédet, mint fogja ezt elkurjongatni egy kezdő? 's mint fog utána más beszédeket is hasonló hangra húzni. Ovakodjék tehát a' próbálkozó a' kitüzött gyakorlási idő alatt más valamelly beszédet elszavalni mint a' mondott Anacharsisét, különben könnyen úgy járhat mint azon kömives, ki már jó magasra fölépített, de az eltévesztett egyensúly miatt építményét halomra dölni látja. — A' kitűzött példány-beszéd' diák nyelve nem vet gátot. Birnia kell a' nyelvet, mellyen szólni akar, való: de levon-e ebből valamit az, hogy más nyelven tette sajátjává az előadás' külső erejét? Ha gazdag ezen külsőségi tehetségben az előadó, könnyen pótolni fogja még nyelvismereti szegénységét is. Igy a' tökéletesen szavalni értő szónok csupán ezen három négy szó egymásutáni ismétlésével: „bú és bú, — és mindig csak bánat, bú!" — is, többre fog menni indulat-támasztásban, mint valamelly recitáló, egész beszéde' pompájával 's nyelv-gazdagságával. Anacharsisnak mondott beszéde a' Fillértárban egy névtelentől igen helyesen van lefordítva; mi sem hiányzik egész tökélyére, csak hogy egy jegytől a' másikig a' fordításban is szinte annyi szótag lenne mint az eredetiben.

De megütközhetnék valaki abban: miért javaslom épen ezen diák beszédet? Íme vegye okaimat. Praxis az egész, mellyre javaslatom terjeszkedik, — 's igy a' praxis' sikere lehet csak támogató ok. A' tárgy igen rég figyelmem' tárgya vala, 's nagyon sok példát tudok annak legbiztosabb sikeréről. A' dolog természetes is: mert meg kell a' diák nyelv' elfogultabb ellenségének is vallania, hogy alig van nyelv, melly a' szónoklás' nagyszerüsége' kitüntetésére alkalmasb lenne nálánál. De ezen állitást, együtt véve az ana-

charsisi beszéd' remek alkotásával, nem kétszeresen tünik föl benne azon jeles sajátszerüség, melly ügyetlenebb szavalónak is magától önkényt nyújt utasítást a' kellő elmondásra: épen úgy mint jól idomított lovak az ügyetlen kocsist magok kitanítják? A' monotonista például, probálja ezen beszéd' némelly fogatait szokott monotoniájával mondani: maga is el fog ijedni saját előadásán, holott ezt talán semmi más beszédnél nem tapasztalná. Így hibáját ön magában fogja találni. Ezen beszédbe mintegy bele szöve van, belé lehelve, ihletve a' szép előadás, a' kellemes elmondás' minden tapintata 's titkos mestersége; mintha maga mondaná ezen beszéd: ezt úgy kell 's nem máskép ejtened, mondanod; mintha maga mondaná meg a' rosz szóejtés' minden csorbáját 's a' szólót maga igazítaná útba. — Ha meggondoljuk, hogy euphoniáról nem is lehet fogalma annak, ki saját anyanyelvén kivül más nyelven még nem próbált szólani: egészen vítatáson kivül esik ezen beszéd' latin nyelve.

'S mi nagy figyelmi pont lehet ezen euphoniai tapintás különösen egy magyar szónoknál. Némelly jól alkalmazott fogások itt is sok szögletesség' kikerülésére nyujtanak segédkezet a' szónoknak. Lássuk egyes vonásokban: Mennyivel emeli a' kiejtés' kellemét, ha az *Ly* helyett a' kimondásban *j*-t is hangoztathatni, például millyen helyett mijen, folyamodni helyett fojamodni stb. — A' tömérdek *k* betűt méltán vetik nyelvünknek szemére: a' jó szónok ezen darabosságot simíthatja a' *k* vagy oh által kivált, ha ezt olly ügyességgel cselekszi: hogy a' hallgatók észre sem vehetik a' licentiát 's legfölebb a' gyakoroltabb fül csodálkozhassék: miként birja a' szónok ama' sok nyekegő *k*-kat olly kellemesen ejteni; — de ehhez sok ügyesség, izlés és szokás kivántatik: mert vannak ismét más fordulatok a' beszédben, mellyeknél a' *k*-át nagyon is érthetőleg kell intonálni. A' hol a' sok nak, nek, nok fordul elő, vagy a' végheten sok *e* egy szóban; a' hol továbbá zökögös, húzós az ejtés, az illy kifejezéseket valamelly észrevehetlen sebes lejtéssel, el nem harapva, hanem ügyesen, kell kimondani, hogy a' hallgató szinte ne lássa a' kifejezés' nehézségét vagy a' nyelv' helyenkénti nyersebb hangját: épen úgy mint ügyes kocsis cselekszik, ki a' dölöngös úton olly sebesen hajt el, hogy a' kocsinak ideje sincs fölfordulásra 's midőn épen bicczenni akarna, akkor már az egyenes úton áll, 's a' kocsiban ülők észre sem veszik a' feldőlés' veszélyét, holott a' kevésbbé ügyes kocsis ugyan ezen helyen egész pedanteriával vigyázva és lassan ment volna el, el nem tudva mellőzni a' bennülők kellemetlen érzelmeit a' földülés félelme miatt. — A' hosszu szavakat, mellyek nyelvünkben számtalanok, mint rendíthetetlen, tántoríthatatlan stb. nagyon érthetőn, de valamikép fölosztva kell mondani, ugy hogy ezen fölosztás korán sem a' sebességben, hanem inkább az accentuátió' hosszabbitásában történjék. Az illy hosszú szavaknál valamint minden hosszu és fedve dorgáló periodusoknál is kivált a' forte és piano, andante és crescendo ejtésekre kell ügyelni, de gondosan, hogy ne járjon a' szavaló, mint szerepében az illusiót vesztett színész.

Az euphoniai helyesség már magában is igen kellemes báj, de mennyit nyer még, ha hozzá a' szóló organum is kellemes. Jó és tiszta hang nélkül ékesszólás saját értelmében véve — nem is képzelhető. Müvelni lehet a' hangot gyakori elszavalással, tiszta 's jó stilben készült értekezések' fenszóvali olvasásával, az énekscálák' elmondásával. Ügyelni kell a' hang' föntartására; ennek ártalmára vannak a' harag, méreg, szenvedélyes indulatok, a' fogak' romlása, nyelv és száj' tisztátalansága, a' szeszes italok, a' borsos, erős és zsíros étkek, dió 's minden nemü magfajok, fojtó és összehuzó gyümölcsök 's minden nemü savanyok, sok és rosz dohány' szivása, éjjeli tobzódás, buja féktelen kicsapongás stb., általában a' mértékletlen élet; óvakodni kell a' meghűléstől 's mind attól, mi köhögést, rekedtséget hozhat: a' szerint Európában a' néhány év óta uralkodó influenza természetesen megrögzött ellensége az ékesszólásnak. Jótékony hatásu szerek pedig.: a' víg elme, derült kedv, egészséges test, jó tiszta lelkiösméret, öröm, érzékeny szív, jó rendben álló vagyoni érték. Az italok 's étkek közt az édesek, tej és tojásbeliek 's mind azok, mellyek a' torok' tikkadtságán segítenek, — természetesen mindenben 's mindezekkel élésben fő gond fordíttatván a' mértékletességre.

Mind ezek után igen nagy fontosságu a' hang' intensitása. Bármi gyönyörű legyen azon hangászati darab, mellyet egy úgy nevezett

sipláda (Werkel) játszik el, unalmas és élettelen lesz ahhoz képest, mellyet egy más nemü hangszeren szabad kézzel játszanak el. Pedig ezen egész különbséget csak a' hang' intensítása okozza, mellyet machina változtatni nem képes, hanem mellyhez szabad lélek és élet kell. Bajos volna e' részben a' szónoknak szabályokat állítani föl: az egész dolog egyedül az ő individualitásától, az ő fölfogásától, lelkétől függhet. A' mi általános, az: hogy ura legyen a' szónok hangjának, 's a' helyes mértékre ügyeljen; néha tüzesen kell szólani, hol a' tárgy úgy kivánja, de azért ne legyen az előadás pattogó, harsogó, kivált kis körben, mert ez nem épít, hanem zordon zsibbadást okoz, a' folyam' kiömlése maga idejében hasznos a' rét' füveire, de a' zuhanó, sebesen omló árviz eliszapolja azokat. Még kellemetlenebb ennél az elharapott, kunkogó, sipító, mekegő, dunnyogó hang.

A' többször felhozott példány-beszéd mind ezen tapasztalati utmutatások' alkalmazását, fokonként, önkényt kimutatja. — Nem hihetem, hogy az intolerans grammaticusok az euphoniára fölhozott fogásokat kancsal szemmel tekinthessék. Az irásnak saját szabályos korláti vannak, — 's ez az ő birodalmok: a' kiejtésben kiki ur, 's itt grammaticai kormány nem uralkodhatik. A' hangmüvész ismeri a' hangok' szabályszerű fokait: de semmi virtuóz nem fogja magát előadásában fokról fokig leigáztatni, az individuális élet-teremtés az előadásban mindig az övé.

Én kivánnám, ne csak a' szónokok — kiknek számára azon fogatokat javaslom — ügyelnének azokra, hanem a' közbeszédben a' szólók is, kivált idegen ajkuak előtt. A' szépen, kerekdeden folyó nyelvhez 's ennek tanulásához hajlóbb az idegen; mint ollyanhoz, mellyet darabossága miatt nyelvtörőnek hiszen. Valóban ki ékesszólása által idegenekkel hazánk' nyelvét megkedvelteté, annak tanulásához ő ada ösztönt, 's ez által illyen férfi többet használ a' köznek, mint első tekintetre amúgy fölületesen gondolnók: mert nyelv azon ereklye, azon clenodium, mellynél mind az, mit talán mások a' polgári társaságban többnek tartanak, csakugyan kifejlődhetik: de nélküle semmi sem. Én Révai, Kazinczy, Kisfaludy Károly 's ezek iskolája' követőinek nem munkáik' lényegét becsülöm annyira, mint azon érdemöket, hogy nyelvünk' simitásán, könnyebb folyamatján, kerekebb és így kellőbb, édesebb kimondásán egész figyelemmel törekedtek.

Ti ifjak! kikből idővel sokan a' haza' képviselői leendenek, 's így részint részt fogtok venni hazánk boldogsága' törvényszerű alkotásában; ti is, kik a' színpadra készültök — mert erősen hiszem e' csinosodás' eszközének tekintete valahára köztünk is csakugyan megállapodik — végre ti jövendőbeli lelkészek! Kiknek annyi népet, együgyűt ugyan, de jámbort, oktatni 's nevelni lesz hivatástok: nektek szoros és szent kötelességtekben áll, mindent elkövetni, hogy minél jobb 's ékesbszólok lehessetek. Próbáljátok meg javaslatomat, de egész szorgalommal, hiven és pontosan; teljesen meg vagyok' győződve, hogy hasznos foganatját látandjátok.

Nyitrazerdahelyi Lőrincz.

Shakespeare és drámái.

(Folytatás.)

VII. SHAKESPEARE' SZÁZADA.

Egy nagy lángelme' megjelentének pillanatát vizsgálni kell, ha hogy azon lángelménének többféle rokonságai magyarázhatók, 's megmutatni lehet, mit vett ő a' múlttól, mit a' jelenből, és mit hagyott a' jövőnek. Korunk' phantasmagoriai képzelődése felhők közé takarja személyeit, e' beteges képzelődés, megvetvén a' valóságot, ön modorja szerint teremtett magának egy Shakespearet; a' stratfordi mészáros' fia egy Pelion és Ossáról valami vad társaság közé hullott, azon társaságot száz araszszal felülmuló óriás. Mit én tudom? — Shakespeare, mint Dante, egy magános üstökös, ki a' régi egek' csillagzatait átfutotta, istennek lábaihoz visszakerült, mondván neki mint a' mennydörgés: „Imhol vagyok!“ ....

Dante olly időben jelent meg, mellyet sötétnek lehetne nevezni; ugyanis a' vezértű alig vitte még a' tengerészt a' középtenger' ismert hullámai közé; sem Amerika, sem az út Indiákra, a' Jóremény' fokán át, fel nem valának találva; a' lőpor nem változtatá még meg a' világot; a' könyvnyomtatás, a' feudalismus' éjének teljes súlyával nyomta Európát, a' jármosítottat.

De midőn Shakespeare' anyja 1564ben egy ismeretlen gyermeket hozott a' világra,

az újra születés, 's a' reformatió' nevezetes századának két harmada már legördüle, azon századnak, mellyben a' mai nevezetesb találmányok már tökélyítvék, a' világ' helyes rendszere feltalálva, az ég megvizsgálva, földtekénk kitanulva, tudományok kimerítvék, 's a' szép művek olly tökélyre emelvék, minőt azóta többé el nem érének. Nagy dolgok, és nagy emberek egymásra tolakodának minden felöl; ezer családok mentek új Anglia' erdőibe, a' gyümölcsöző függetlenség' magvait elvetendők; egész tartományok törék össze elnyomóiknak igáját, magokat nemzetek' sorába helyezők.

A' thrónokon V. Károly, I. Ferencz, X. Leo után fénylének V. Sixtus, Erzsébet, IV. Henrik, don Sebastian, 's ama' Fülöp, ki nem vala közönséges zsarnok.

Csatázók közül nevezhetők: don Juan az osztrák, Alba herczeg, Veniero és Doria András admirálok, az orangei herczeg, a' két Guise, Coligny, Biron, Lesdignières, Montluc, és La Noue.

Tisztviselők, törvénytudók, ministerek és politicusok közül: L'Hopital, Harlay, Du Moulins, Cujas, Sully, Olivarez, Cécil, d'Ossat, stb.

Főpapok, sectáriusok, bölcsek, tudósok, tudománykodók között: boromei sz. Károly, xaveri sz. Ferencz, Calvin, Béza Theodor, Buchanan, Tycho-Braché, Galilei, Bacon, Cardanus, Kepler, Ramus, Scaliger, Montaigne, Marot, Ronsard, 's ezer mások.

Művészek között: Titian, Paul Veronèse, Annibal Carrace, Sansovino, Jiulio Romano, Dominiquo, Palladio, Vignole, Joujon János, Guido Reni, Poussin, Rubens, Van-Dyck, és Velasquez; Michaël Angelo hogy meghaljon, elvárá Shakespeare' születésének évét.

Távol attól, hogy művelödés' vezére lett volna, a' bárdolatlanság' kebelében tündöklő Shakespeare, maga a' közép kornak utószülöttje, egy barbar vala, magát fokonként kiemelő a' polgárisodás' soraiból, 's azt néha megint a' múlthoz visszasülyesztő. Ő nem vala magános csillag, 's firmamentumához méltó csillagokkal futa verset, Camoëns, Tasso, Ercilla, Lope de Vega, és Calderonnal; az epicus költök' három legjelesbjeivel, 's legelső rangu tragicusok' kettőjével.

A' század' képe kivül sem vala kevésbbé kedvező a' nagy költő' ihlésének. Scotiában Murray' nagyravágyása és vétkei, Rizzio' gyilkolása; Darnley megfojtva, 's teste messze dobva; Bothwell, a' dunbari várban Máriával összekelve, szaladni kénytelen, és Norwegiában tenger-rablóvá lön; Morton, a' kivégeztetett.

Németalföldön egy nép' emancipatiójával elválhatlanul összekötött minden nyomorok: egy Granville bibornok, egy Alba herczeg, 's Egmont és Horn grófok' szomorú vége.

Spanyolországban: don Carlos' halála, Fülöp, a' mogorva Escuriált épitő, az auto-da-féket sokszorozó, 's orvosaihoz így szóló: „Ti féltek néhány csepp vért ereszteni egy emberből, ki azt egész folyókkal öntötte ki."

Italiában Cencinek, Velencze, Verona, Milano, Bologna, és Firencz' ös kalandjaiból megújított története.

Németországban Wallenstein' kezdete.

Galliában, Shakespeare' hazájának legközelebbi szomszédjában, mit látott?

A' sz. bertalani lárma-harang Macbeth' irója' életének nyolczadik évét kongatta; Anglia viszhangozék e' mészárlástól; 's ha lehete nagyítva hirdette ki részleteit. Londonban és Edinburghban nyomtatott ollyan tudósítások osztattak el felöle a' városok és falukon, mik képesek leendettek egy gyermeknek megrázkódtatni képzelödését. Nem is vala szó a' tájtt egyébről, mint IX. Károly' követének Erzsébet királyné által miképeni elfogadtatásáról. Éji csend uralkodék a' királyi palota' minden teremeiben. Nők és udvarnokok állának sorban kétfelől, mindnyájan mély gyászba öltözvék, 's midön a' követ közöttök elhaladott, senki közülök, bár becsületből, csak egy tekintetet sem vetett rá, sem nem viszonozá köszöntését. Marlot színre tette a' párisi mészárlást: és Shakespeare, első felléptekor, már felvállalhatá szerepeinek néhányait.

IX. Károly' kormánya után következett III. Henriké, eseményekben olly termékeny. Medicis Katalin, a' kedvenczek', a' barricadok' napja, a' két Guise herczegnek Bloisban történt megfojtatása, III. Henrik' halála St. Cloudban, a' liga' szörnyei, 's IV. Henrik' meggyilkoltatása, szüntelen változtaták ama' költőnek emotióit, ki a' történeteknek illy hosszú lánczát látta lefejlödni. Erzsébet' katonái, 's maga az essexi gróf, belháboruinkba

vegyülvék, Havre' Ivry, Rouen' és Amiens' térein verekedtek. 'S lehettek az angol seregnek néhány veteránjai, kik Shakespeare' kandallója mellett neki mind azt elregélheték, mit csak nyomorainkról, és a' mi csata-téreinkről is tudának.

A' korszellem volt tehát az, mi Shakespeare' szellemét ihleté. Körötte játszott számtalan drámák készíték a' tárgyakat, az ő művészete' örököseinek számára; IX. Károly', a' guisi herczeg; Stuart Maria', don Carlos, 's Essex grófnak kelle lelkesítniök Schillert, Ottwayt, Alfierit, Campistront, Corneille Tamást, Chéniert, és Raynouardot.....

'S ekkép Shakespeare egyik kezével azon ősz fejekhez érhetett, miket az utósó előtti Tudor' pallosa fenyegetett; másikkal pedig ama' Stuartok' másodikának barna fejéhez, mellyet Van-Dyck feste, 's mit parliament' bárdjainak kelle leütniök. Illy búskomoly homlokokra támaszkodva bocsátkozott le sírjába ama' nagy tragicus, a' leélt napok' hézagait kisérteteivel, vak királyaival, bűnhödt nagyravágyóival, 's szerencsétlen asszonyaival kitömvén, ekkép rokonnemű költések által a' mult' valóságait, a' jövő kor' történeteivel összekapcsolandó.....

Kérdik némellyek: ha Shakespearenek nem kell vala-e a' Stuartok' korszakában születnie? Nem. A' revolutio' mozgásába burkolandott Shakespearenek nem lesz vala elég kénye lángelméjének különböző részeit kifejteni; sőt igen könnyen megeshetik, mikép politicai emberré válván, mit sem működött volna; 's tettek emésztendették vala meg életét.... Petrichevich **Horváth Lázár.**

Az éji megtámadás.

Franczia történet.

Új esztendő után volt, lágy hó szállongott 's az ablakokon legkülönfélébb alakokban gyült össze, vagy az éjszaki széltől jeges pelyhekben hordaték a' levegőben. A' földet fehér, borús takaró fedezé mint valami halotti lepel; időnként néma árnyak lengének felette, majd ismét eltüntek — 's megint minden olly csendes lön, mint előbb. Az egész természet aludni látszék.

A' Ville-lez-Pomerest nevü régi vár' egyik teremében, a' vidámon pattogó tűz előtt, melly azonban a' terem' mérsékletét alig tudta szelidíteni, ült L. jegyző mély hallgatásban; mellette a' hitves egy gyermekkel ölében, melly barátságosan pillanta fel az anyához. A' jegyző negyvenesnek látszék; de valóban sokkal fiatalabb volt, magas alak, eléggé kopasz fővel 's fekete tüzes szemekkel egy olly homlok alatt, mellynek mély redőit a' physiognomicus mély szenvedély' csalhatlan jeleinek határozná. Merően néze a' tűzbe, azon édes álmadozásba sűlyedve, azon leirhatlan jó érzésbe, mellyet rendesen a' kandallónál tapasztalunk, midőn ott kün az elemek dühödnek. Az est csakhamar kiterjeszté árnyait ezen téli vidékre 's a' homály hamar megtelepedék e' szürke, barátságtalan ég alatt.

A' vihar egyre szüvöltött a' tornyok körűl, szaggatá a' fákat és sohajtott az ajtók' hasadékai 's hézagai között. 'S ez volt az egyetlen zaj, különben minden csendes, csak néha lehete hallani az anyával enyelgő gyermek' ezüst hangját. Mi e' terem' lakóit átengedjük hallgatásoknak 's az alkonyatot használva, egy pillantást vetünk még az ó épületre, mellyet az éj hamar eltakarand előlünk. Képzeletem 's tollam talán igen élénken is foglalatoskodik a' zordon vár' leirásával. De bocsánatot reménylek, — részemről a' legerősb emlékezetek kapcsolvák hozzá.

Ville-lez-Pomerest vára' Mons és Condé között fekszik, nagy téren, közel a' két faluhoz, mellyek szerint neveztetik. Tölgyek koszorúzzák ezt 's a' szebb évszakban árnyékkal kedveskednek neki 's távolról vázának gyaníttatják, melly a' puszták' vándorát magához édesgeti; — télen romjaiban feküvő nagy mausoleumhoz hasonlíta. Magános fekvése nappal szomorúvá teszi a' vár' nézetét, alkonyatban pedig rémessé. A' babonás földnépe között rege kereng, melly a' rongált falakat egy vén várnagy' lelkével népesíti meg, ki éjfélenként iszonyú hangokat hallat. Éj' leszálltával senki nem lép a' várba.

Négy nagy torony, mellyek közül csak egyik egész, egyenes szárú négyszöget képez, mellyet mély és széles árok kerít. A' tornyok magas falakkal kötvék össze, mellyek' repedéseiben buján nevekszik a' babir, fülfü és mindenféle kúszó növények. E' négyszög' hosszabb oldalának egyike' közepén két tágasabb, de kisebb torony által védetik, mellyek hajdan a' vonóhid' ótalmára szolgáltak. Egy komor boltozat 's egy erős tölgyfakapu

köti össze a' két tornyot, mellyeken még némelly töredékeket láthatni a' kőbajnokokból. Ezen őr most felesleges volna, mert az áthatlan tövisbokrok a' tornyok' tetején elég védelmül szolgálnának. A' négyszög' másik nagyobb oldalán hosszú sor szoba van, mellyek minden egyébnél sokkal újabb divatuak; kétségkivül valami elpusztitás' után épitteték fel nagy hamarjában; az épitési anyag is sokkal csekélyebb a' többinél. A' régi, rozslittel vegyitett vakolat kőkeménységüvé lett. A' lakások' hosszában egy nagy darab fal huzódik el, ezeket bedőléssel fenyegetve. Gyakran le akarák ezt rontani, de maig sem vették egy kő is el róla. A' várnak erős ostromokat kelle kiállani. Ma is mindenfelé látni a' tüz' és vivószerek' nyomait; a' falak elődúzzadásai szénné váltak, a' kövek sok helyen mészszé égtek; kiásáskor már olvadt vasat, ólmot, tűzi fegyvereket 's különböző nagyságu kőgolyókat találtak. Honnan származnak ezek, — a' lőpor' föltalálás előtti vagy utáni korból? — Gépelyekkel vagy ágyúkkal vettettek-e ide? Ez maig eldöntetlen. A' vár' régibb eseteiről épen semmi tudósitás nincs. Csak az bizonyos róla, hogy a' XIII. században Ligne házhoz tartozott. Egy lignei herczeg, nagyördög nevü, az angolok' pártjára állt a' franczia'k ellen, kik boszút állának rajta, várát ostromlák, bevették 's elégették. Ligne-család ekkor Belonil nevű várába vonult el, mig előbbi lakhelyéből a' tüz miatt csak néhány torony maradt fen, 's a' vár soká lakatlanul állt. Mikor épittettek az új szobák, pontosan nem tudni; az ó vár hihetőleg sokkal nagyobb szerű volt, a' mit a' szörnyű alap-falakból következtethetni. A' mult század' közepe' táján két benedictinus vön itt szállást 's kijavittatá a' kápolnát. Igy a' jog szerint még mindig a' lignei házat illető vár két kegyes testvér' remeteségévé lett, kik a' vidék' lakóitól sok látogatást és ajándékot kaptak. Ezek meghalván, a' vár ismét a' kigyók' és baglyok' birtokába esett.

Történetünk' idejében L. jegyző tette a' romokat magáévá. A' barátságtalan lak csodálatosan megegyezett gondolataival. A' szobákat szorgalmasan kijavíttatta 's lakhatóbbakká tette, a' nedves falakat kiszárittatá 's befehéritteté.

Egy tövis és másféle bokrokkal benőtt helyet egész a' fal' tövéig feltöltete; a' belső térben udvar és kert alakittaték; a' gyíkok és tüzgyikoknak (szalamandrák) ismét a' boltokba kelle hátrálniok. Mind a' mellett a' vár szomorú lak marada, hol, mint látók, L. és neje a' kandallónál melegedtek.

Picard, a' vár' hű őrebe, különös nyugtalanságot árult el ezen estve; a' hó' 's fagy' daczára a' falakhoz 's a' terrasson föl 's alá szaladgált, kerülgeté a' tornyokat, hegyesité füleit 's újra ugatott. L. már többször kiálta boszúsan hozzá 's eltiltá az ugatást; de Picard keveset gondola vele, mert urát veszélyben gondolta. L. magyarázhatlannak találá az eb' ugatását 's végre fárasztónak. Megtölté fegyverét.

„Mit akarsz mivelni, kedvesem?“ kérdé L. neje. Arczvonataiból bús előérzés látszék ki.

„Látni akarom, miért olly nyugtalan Picard. A' kutya épen nem akar felhagyni az ugatással.“

„Az isten' szerelmeért ne menj, ne menj olly egyedül! Hiszen, minden jól be van zárva. Maradj nálam; imádkozni fogok.“

„Légy nyugott. Talán valami szekeres tévedt el az utról. Hallgatózni fogok az udvarban, nem hallhatni-e lármát,“

L. neje nem szabadulhatott meg a' szerencsétlenség' gondolatától; férjét e' szavakkal tartóztatá hátra:

„Illyen éj vala, mikor a' szinte magán fekvő Pacsirta-udvaron, mint...“

Lassan ütött az óra; némán és borzasztón terjedtek el a' hangok az érczműtől.

„Mi lassan és visszatetszve ver az óra.“ — A' hideg kétség kivül megszíta az olajat, felelt L., és eltávozék.

Az udvaron keresztül ment, az eb pihegve követé. Egyik toronyba ment fel 's hallgatózott.

Egyre mély csend uralkodik. Csak egy éji bagoly zavara meg huholásával 's nehéz kiszabott röptével. Bajosan jött le a' sikos, havas lépcsőkről azon torony felé menve, melly az elsővel szemközt a' kert' végén állott. Ismét hallgata egy ideig, nem láta semmit, nem halla semmit, a' homályban nem tuda kivenni semmit. Semmit nem láta, — mit hallhata Picard? L. visszatért, de a' kutya nem hagyott fel az ugatással; L. neje minden perczet félelmesen számíta meg. Férje megnyugtatni törekvék őt 's a' lefekvésre birni; ő maga pedig virászta neje 's gyermeke mel-

lett. Így mult el egy óra. Végre elhallgata Picard. Csak a' faluban lehete itt ott kutyaugatást hallani, mellyek mint kiállított örök felelgettek egymásnak. Majd halálcsend álla be.

L. most lefekvésre szánta el magát, 's nem sokára elaludt. A' várban csend és biztosság mutatkozott, mellynek L., neje, gyermeke 's egy szolgáló voltak lakói.

Picard nem aludt. Éjfélkor erősebben, hathatósabban kezde el ugatni. Nyugtalanúl szaladgált ura' hálószobájának ablaka alatt. Hangja egyre erősebb lön 's azt látszék mondani: Ne veszítsetek el egy perczet. Veszély van, melly egyre közelebb jön.

Ugyanazon éjszaka, a' Párisba vivő országuton, várunktól egy órányira, különös jelenés történt. Mintegy 11 óra volt; a' vámszedő lassu lódobogást halla a' hóban, kiment hogy járandóságát fölvegye 's kiálta: Megállj! — de rá semmi felelet. A' ló nyugton odább ment, sem gyorsabban, sem lassabban. „Villám hordtát!" dörmögé a' tiszt, talán a' haszonbérlő' egyik lova szabadult ki; — meg akarom vizsgálni." Tovább ment; de alig volt a' lóhoz közel, annak hátán a' setétben is egy deli lovagot vön észre. „Megállj!" kiált ismételve. Minden csendes. A' titokteljes férfiu tovább lovagla. A' vámszedő boszonkodék jogai' ezen kigunyolójára, erőt vön félelmén 's a' lovat zabolájánál akarta megkapni. E' pillanatban jéghideg puskacsöt érze homlokán. Elesett. Szerencsére az ijedésnél nem lön egyéb baja. Az ismeretlen lovag tovább folytatá utját, egy szót, egy szótagot nem hallatva, lova olly lassan és szabottan ment mint az előtt. A' vámos magához jött egy kissé ijedségéből, felkelt, de majd hamar összeborzadt. Egy hosszú, fekete dandár ment el némán mellette, mint egy sor árnyék. Bámulva mereszté szemeit e' jelenésre, azt vélve, hogy iszonyú, fekete ábrázatokat lát. Hamar eltüntek ezek 's ő semmit nem láta, nem halla többé. Való volt-e az vagy álom? ember vagy ördög-csapat? Egy együgyü vámos' lelke előtt elég ijedelmes volt a' látmány; kereszttet vetve lakjába visszatért.

Ugyanazon éjjel másodszor kelté fel Picard urát az álomból. Alig egy hónappal az előtt 13 személy öleték meg az úgynevezett Pacsirta-udvaron; még látni lehete a' vérnyomdokot lakhelyeikben. A' rettegés közönséges volt, Moneuse' neve minden szájban; nem merészlék ezt hangosan kimondáni 's félénken pillantgattak körül.

Alig ébrede fel L., 's neje' daczára azonnal felöltözködött, puskájához nyult, nejét megcsókolá csendesebb arczvonatokkal, mint szivvel, 's kilépe a' szobából. Neje nem tudta öt illy egyedül bocsátani, valamit sejdíte; felöltözködve szinte utána ment. Gyermeke alvék, — ezt nem háborgatá.

Midőn L. a' ház' szélső szobájába ért, melly a' terrassra nyilt, lassan egy ablakot nyita fel, 's fülelni akart. A' setétség ollyan mély volt, hogy nem lehetett három lépésnyire maga előtt látni. A' kutya egyre dühösebben ugatott. A' terrass' végén nagy csatába látszott keveredni. Hirtelen egy nagy kiáltás volt hallható 's rá jajos nyöszörgés. A' jó, hű Picard elesék uráért, kit tovább nem védelmezhete. L. elhalaványodott, minden vére hangosan verő szivébe szorúlt, fölhuzta puskája' sárkányát, hitvese térdre hulla mellette 's istenhez imádkozék érette 's gyermekeért.

(Vége következik).

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 14dikén, először: A' pajkos pesti jurista. Vigjáték 5 felv. Irta Kotzebue. Forditotta Baranyi Péter. Igen bohózatos mű, jó lesz az ünnepiek közé. Az előadás élénk volt 's általában sikerült. Csak egy észrevételünk van a' nyelvutánazásokra. Én ugyan azt hiszem, hogy németes, tótos stb. magyarságot nem kellene annyiszor színpadunkra hozni, mint az itt igen gyakran szerepen kivül is történik, 's úgy tartom, azt gyakran el is lehetne hagyni, vagy dialectussal, p. o. palóczczal, dunántúlival hienczczel felváltani; de mindezt mindazt igen jól kellene színészeinknek tudni; mert nincs izetlenebb valami, mint a' talpra nem esett tréfa. Ha már tótosan, németesen, vagy palóczosan szólani szerepében áll a' színésznek, megkivántatnék, hogy azt tökéletesen tudja 's ehhez természetesen gyakorlás 's egy kis nyelvismeret kell. Még eddig dialectust egyet sem hallottam jól utánozva, idegen szóejtést pedig csak a' tótos Megyeritől 's talán a' németest Kovácsnétól. Lászlót a' mai darabban eleinte drótostótnak, utóbb oláhczigánynak véltük beszéderől.

Jan. 15dikén: A' notre-damei toronyőr. — Az előadás általában jó és kielégitő volt, 's helyenként színészeink' érdeme által hatóbb, mint a' műtől magától várhatnók. *V.*

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 8. 1838.** **11. szám.**

Tartalom: Az országok', különösen Olaszország' elhalása felől (*Dr. Czilchert R.*). — A' nemes' búja (*Tóth Lőrincz*). — Az éji megtámadás. Vége. — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Egyveleg (*S. F.*).

Az *országok', különösen Olaszország'* elhalása felől.

A' híres Malthus-papolta állítás, „hogy az emberi nem könnyen fölösleg megszaporodhatik, hogy a' számfölötti népesség a' legnagyobb szerencsétlenség, 's hogy az országlások' kötelessége ezt hátráltatni" a' leghelytelenebb, legalaptalanabb 's legkárosb állitásoknak egyike. Mert ki a' kormánytól illyen hátráltatásra általában czélzó tetemes befolyást kiván, az ugyanazon joggal az orvosoknak egyenként is adhatna engedelmet, az egyes ember' élete szükségéről vagy haszontalanságáról itélni, 's meghatározni, hogy ez vagy amaz ember a' világnak hasznos-e, vagy szükségtelen. — Hová vezetne illyen elv!

Fordítsuk meg inkább a' tételt 's mondjuk: a' világnak legnagyobb szerencsétlensége az, ha emberekben szűkölködik. Nem csak az embernek szükséges a' föld, de a' földnek is szükséges az ember, hogy virágozzék 's hogy azon nagy körforgás beteljesedjék, melly életének föltétele. — Nézzük csak Németországot, melly 2000 esztendő előtt mocsáros, erdős, hideg, egészségtelen levén, most szaporodott népessége által díszlik mint virágzó kert, szelídebb, egészségesebb éghajlat, 's tisztább növényzet mellett! — És tekintsünk a' híres Babylon' tájékaira, mellyek hajdan termékenységök, tiszta éghajlatok, gyönyörű kerteik 's népmennyiségök által a' legboldogabb ország' képét mutatták, most pusztulás 's emberszűke miatt terméketlen homoksivataggá váltak, 's csak ragadozó állatok' kedves tanyájává! Valóban, hogy igen szemünkbe tűntessük a' dolgot, csak Berlin' városát hozzuk elő, melly egész fényével, tömérdek népével, királyi palotájával 's buja zöldellő környékeivel egy homok-pusztán eredt, és amott Babylont, mellynek épen olly híres királyi bélyegét 's áldott termékenységét most a' száraz sivatagban hiában keressük! — Ott a' nagy, talán számfölötti népesség okozta a' szép teremtést, itt a' kivándorlás és az emberek' hiánya az elpusztúlást 's a' föld' elhalását.

De méltán forog fön itt a' kérdés, valljon ezen tünemény nem alapszik-e egy ma-

gasabb rendű törvényben, melly szerint a' földnek élete bizonyos rendben halad elő, és valamint egy nagy kerte az istennek a' virágzás' idejét (melly az emberiség 's egyszersmind lakhelye' mivelődését magában foglalja) változtatja, és talán szabott rendben keletről nyugatra terjed, még pedig úgy, hogy ha maga idejét egy vidéken kitöltötte, e' vidék kihal és századokig ugarban marad, míg most más, eddig tespedő tájak virágzásokhoz jutnak.

E' tekintetben igen nevezetes berlini professor Koref' már 20 év előtt írott elmés értekezése. *) E' könyvnek czélja megmutatni: „Miképen a' természet, elvégezvén a' szabott időjárást, a' nagy Görög- és Olaszországnak szép tájait 's városait, mellyeken hajdan az emberiség' első 's legszebb virága kifejlődött, most lassanként a' régi zűrzavarba utasítja, hogy helyökbe az éjszaki tájak tűnjenek 's virúljanak fel, és legyenek a' tudományok 's művészetek' forrásaivá." Ezen irás felállítja e' nagy igazságot: „Számos népesség legsikeresb eszköz a' dögleletes levegő-készülés' elhárítására; de e' levegő most Olaszországban az emberek' szűke miatt mindinkább terjed, azt évről évre egészségtelenebbé teszi, 's végre tökéletes elpusztítással fenyegeti."

A' szerzőnek ez országban hosszabb tartózkodása, 's a' csak művészeti tárgyakat kereső utazók által nem is látott vidékek' vizsgálása, természet- 's orvostani tudománya végre, 's vizsgáló tehetsége' következésében, a' legérdekesb észrevételeket köszönhetjük. — Milly más alakú itt Olaszország' képe, mint költőileg — művészeti utazóinknak közönséges leirásaiban!

Ime legfontosabb pontjai:

Olaszországot az éghajlati természet' tekintetében legjobban három tájékra oszthatni: felső Olaszországra (Lombardia, a' Po' sikja), ez a' Pellagra és a' lázok' tanyája; a' hegységre (az Appeninok egész Calábriáig); és azon vidékre, melly ezek 's a' közép tenger között fekszik (Risatól Anxuráig). Ez leginkább puszta 's mocsáros táj, és azért a' dögleletes levegő' legfőbb üstje. „A' halálhozó levegő itt megemészté a' lakosokat. A' városok' fénye, a' földnek miveltsége elenyészett. Zöld legelőkre változtatta át itt a' természet a' szántóföldeket, mellyeken számtalan juh, vad marha, ló, sőt egy helyen közel a' tengerhez még vad teve is bolyongva legel. — Nem különben, mintha Tatárország' sivatagjain járnánk, csak marhacsoportokat látunk, követve vad, zordon szavú emberektől, formátlan kis lovakon, lándsákkal fölfegyverezve, durva öltözetbe vagy szőrösbőrbe burkolva. — Pisatól kezdve mindinkább elvész minden mivelődés' nyoma. Semmi fa nem vidítja az utazó' szemét, kivevén néhol egy magános száraz tölgy, a' kihalt erdők' megárvult maradéka, és komor sírköve. A' szőlő még ugyan nő, de levele sápadt, mint a' föld, mellyen terem."

Empolinál kezdődik a' valóságos fenyér, melly a' legdögleletesebb levegőt gőzölgi ki. „Innen a' látvány legszomorúbb. A' partokon a' hajdani dicsőség' roppant romjai, a' völgyben szegény sínlődő parasztok' egyes kunyhói! kikben már annyi lelki erő sincs, hogy a' megvesztegetett földet ott hagynák. Itt a' természet maga mondja ki, hogy most halála már közelget." Ezen szomorú elpusztúlás első oka volt a' XVII. században dühösködő dögvész, melly a' lakosok' nagyobb részét elpusztítá. — Ez által tömérdek lakatlan földek egyes gazdagoknak birtokába jöttek, 's így miveltetésök természetesen mindinkább hanyatlott. Leopold gyarmatosokkal akart segíteni, de ezek is a' láz által elragadtattak. „A' föld mindinkább roszabbult, eleinte még növényi, de majd tiszta chemiaivá vált, mintha az elemi anyagok bilincseikből kiszabadúlván, nem akarnának többé az embernek szolgálni, hanem szabadon forogni. A' föld kénkővel 's fejér agyaggal födött, sok kénkőforrást buzogtat elő, mellyek erős és büdös gőzökkel borítják be e' szomorú tájékot, időről időre tűzlángot ömlesztenek ki, 's minden élő lényt elrezzentenek."

Rómának tájképe ugyan más tekintetű 's characterű, de az ember' egészsége mit sem nyer itt is. — „Nem a' fejér, kopasz föld vakítja itt az ember' szemét, melly inkább fekete vulkáni porhanyó föld, legszebb virágokkal 's buja, élénk növényzettel ékesítve. Mindazon által mindenütt

*) De regionibus italicis, aere pernicioso contaminatis. Part. 1. Berlin 1817.

csak romjai tűnnek fel a' puszta, hajdan híres városoknak, az idő, az ellenséges levegő elijesztette a' halandókat, mert már itt is lábra kapott. De itt nem a' müveletlen puszta földből, hanem a' sürű, századok óta növekedő erdőkből, mellyekhez sem napvilág, sem levegő nem fér, a' hévség által fejlődik ki. — Viterbo' tájának egész egy fele olly erdők által van befödve, a' másik felének pedig alig müveltetik egy heted része, és ámbár e' földön mindenféle terem, mégis mindenütt uralkodik a' dögleletes levegő. — Itt kezdődik ama' híres partos síkság, mellyen hajdan a' pompás város, Róma, állott, most szomorú, mint Jeruzsálem. — Nem sírdombjai-e ezek a' sok hősnek, népnek, városnak? 's van-e még zordonabb tekintetű puszta mint ez, mellyen a' világ' régi fővárosa gyászol, 's elvesztett fényét, hatalmát siratja, annyi viszontagság, annyi diadalmi pompa után, a' földnek stygiai nyugalmat adandó? — Nem látni már falukat, nem mezei jószágokat, de szőrös bőrbe öltözött pásztorokat, kik seregeikkel idegen földön kóborolnak. Komor csendbe merülve fekszik a' müveletlen szántóföld, 's azt hinnénk, hogy ura sincsen. De ez nem úgy van. Csak hogy a' falusi emberek is a' városokba húzódnak, mint a' kalabriaiak a' hegyek' ormaira, a' dögvészes levegőt elkerűlve. E' vidék az ős rómaiaknál födve volt falusi jószágokkal, villákkal 's kertekkel. A' kényuraság és a' fényűzés által lassanként csak rabszolgák' lakjává lett, kik a' föld' müvelését elhanyagolták, mint nem sajátjokat. Tömérdek darabok kevés nagyok' birtokába jöttek, 's az egyes ember' szorgalma megszűnt, mert maga' számára nem munkálkodott. Ez, és a' sok háború által e' vidék mindinkább élnéptelenült, és minél kevesebb a' munkás, annál roszabb a' földmivelés, 's minél roszabb ez, annál inkább fejlődik ki a' természet' ellenséges hatalma, melly csak számos lakók által zaboláztathatik meg. Így történt, hogy a' világ' legtermékenyebb része scythiai pusztává lett, és nincs messze az idő, hol a' lakosok egészen el lesznek kergetve 's Róma romokba dől, Palmyra, Paestum, és Persepolis zord testvéreit követve. Úgy látszik, hogy itt az élet körforgását bevégezte, és hogy a' kor ama' második gyermekségét (de nem az ártatlant) elérte. E' pusztúlás' eszköze a' dögleletes levegő. Az örök város maga körül van véve azon pusztától 's e' levegőtől, melly évről évre jobban hat roppant falaiba. — Hihetlen is mennyire ritkult már Róma' népessége, 's e' fogyatkozás' következésében a' városon kivül is látszik gyarapodni az athmosphaera. Mert a' különben izmos pásztorok is már a' városban keresnek magoknak 's csoportjaiknak menedékhelyet, a' halált kerülve, melly a' hűs éji levegőben künn a' mezőn fenyeget. Azért födve van most az egész táj Ponte Milvio-tól egész a' Corso-ig kóborló kecskék, szilaj lovak 's más marháktól, és üres lakatlan házaival már most mutatja e' része a' városnak közel elpusztúlásának szomorú képét. Évenként tovább halad e' levegő' káros hatalma, évenként támadtatik meg 's hal el több utcza tőle. Nem áll többé az ember' hatalmában ez ellenséges természet ellen győzelmeskedni, az erők már fölötte egyenetlenek. Egy felől a' megvesztegetett Tuscia' sivatagai, másról a' római Campagna' pusztái, a' pontiniai mocsárok, a' Sirocco és a' vulcáni kiégett 's elhalt föld. Hogy birhatna el az emberi természet olly rettenetes romlást! Már is elhagyatnak nyárban a' bizonytalan utak, és a' sokaság betódul a' város' közepébe. — Magam Rómában létemkor már a' Porta del Popolo, a' Corso-nak és a' Monte Trinita-nak egy része gyanúsnak tartatott. A' Strada del Babuino, melly még néhány év előtt a' legegészségesebb lehetett, a' lázoktól már meglátogattaték, és julius honapban a' vagyonosoktól elelhagyatik. Szintúgy a' quirinalei, vaticani 's más Tiberisen tuli tájak, mellyeket szinte mint a' Lateran' szomszédságát, mint gyanúst, már kerűlni kezdték. A' pompás palotákat 's piaczokat pásztorok foglalják el, Paestum' szomorú sorsára emlékeztetvén, mellyet Róma gyors lépéssel követ, 's hol a' bika a' hatalmas dóriai oszlopok' kéjelmes homályában kérődzik, a' kecske a' templomok' bámulandó boltjai alatt legel." —

„A' rosz levegő' e' gyors kiterjedése kétségtelenül előmozdíttatott a' franczia uraság alatt számos kivándorlások 's conscriptiók miatt történt elnéptelenülés által. Nem kevésbbé a' kiürített klastromok által, mely-

lyek most puszták az elhagyott templomokkal együtt, nagyobbítják a' végveszedelmet. Sok templomba már lépni sem lehet, maga Szent Péter' pompás temploma napról napra ártalmasabb az emberek' egészségére, úgy a' Pál' temploma is bizonyos megbetegedéssel bünteti néhány óráig tartó látogattatását. Nagyítja e' levegőveszélyt a' rút és ártalmas szokás, mi szerint a' halottak még koporsó nélkül is a' templomok' boltjaiban temettetnek el, mi által a' nagy hévségben a' legroszabb kórházi levegőnél is roszabb, 's hasonló ragályllyal terhes levegő készíttetik.

A' francziák azt hitték, hogy e' levegőveszélyt chemiailag — eudiometrumi elvek szerint — javíthatják, 's e' mély gyökerű bajon Guytonféle füstölgetésekkel törekedtek segíteni, de hasztalanúl. — Úgy falakat 's házakat döntöttek le, nagyobb légjárást eléállítandók. De ezzel a' baj csak növekedett. Mert Rómában úgy, mint a' nápolyi tengerparton is, Apuliában és Calábriában már régi tapasztalás, hogy egyetlen egy ház, sőt egy alacsony fal által egy egész utcza védelmeztetik a' dögleletes levegőtől. Ez talán tanusító jel: hogy a' földből gőzölög ki valami, mi a' levegőt elundokítja, 's a' mocsárpára csak hozzá járul a' veszélyt öregbíteni 's a' ragályos anyagot előidézni. — Legveszedelmesebb a' napnyugvás' ideje, mert ekkor az egész vidék sűrű, nedveshideg ködbe borúlt, melly a' földszín fölött csak néhány lábra lassan emelkedik 's eltűnik; azok, kik magokat ennek kiteszik, csak hamar főfájást, bágyadságot, szédülést 's a' láznak első jeleit érezik.

Így tehát a' szép Olaszországnak jó részét már holt testnek tekinthetni, melly feloszlásához közelget, és a' mind inkább terjedő Aria cattiva nem látszik egyébnek, mint halálleheletnek 's halottbűznek, melly a' növekedő felelemzés által eléállíttatik, 's megint visszahat a' népesség' fogyatkozására, és a' tökéletes elpusztúlás' siettetésére. — A' felhozott okokon kivül, kétségtelenűl még egy földalatt terjedő vulkáni felelemzés is a' rosz levegő' bő forrása. — De megjegyzésre méltó az, hogy e' természeti feloldással a' szellemi egy lépten jár. Tanúi ennek a' szaporodó haramia-csapatok, és az országutak' bátortalansága, úgy hogy épen e' felén a' szép ország már az arab és aegyptusi sivatagokhoz hasonlít, és az utazó már itt is csak csoportokban és őrkisérettel vándorolhat bátran.

Hufeland' adatai szerint **Dr. Czilchert R.**

A' nemes' bája.

Míg kín- 's nyomorral
Küzd a' jelen:
Boldog, ki szunnyad
Érzéstelen,

Vagy mámorába
Sülyedve él
'S dőzsölt napokra
Álmot remél.

Keblén nadályok
Nem csüggenek,
Kik szíve' vérén
Felnőjenek.

Ha asztalát dús
Ételek fedi:
Redőkbe arczát
Ő nem szedi;

Ha kelyhe lángzó
Borral tele:
Nem rakja bú 's gond
Fészkét bele.

'S mert gyávasága
Védő szere,
Panaszt nem ismer
Kény' embere.

De jaj neked, jaj,
Boldogtalan!
Ki szépre, nagyra,
Törsz untalan.

Ki égi eszmék'
Lángszárnyain,
Küzdesz magasb lég'
Viharjain.

Mélyen szivedben
Él egy világ,
De nem mosolyg rád
A' létvirág.

Ember! te untig
Kínzod magad,
Mert vészes útra
Lelked ragad.

'S míg lábad egy nép'
Sirjára hág,
Elsáppad a' lét
'S lesz pusztaság;

Lesz pusztaság a'
Földszín felett,
'S a' szív alatt, melly
Kín' pokla lett.

De légy nyugott, mert
Nem bűnöd ez,!
'S kél szebb világod,
Ha sír fedez.

Kínos nemes volt,
'S az becstelen
Ki alszik és él
Élettelen.

Tóth Lőrincz.

Az éji megtámadás.

Francia történet.

(V é g e.)

Ismét rövid csend álla be. Azután fegyvercsörgést lehete hallani 's gyertyát látni a' terrasson. „Ki vagy?" kérdé L. hangos de kevessé remegő hangon. Azon pillanatban a' szoba' más oldaláról homályos alakokat láta közelíteni, több erős kar villámsebesen ragadá torokban, gyilkot szegeze mellének, míg egy tompa szózat kiálta: „El a' fegyverrel, vagy meghalsz."

L. elejté puskáját.

Nagy zörej hallatszék. A' földszínti sor' ablakai darabokra zuzattak. A' vár fáklyákkal világittaték meg. Furcsa öltözetű, egész a' fogakig fegyverzett, 's befeketített, álarczozott vagy más módon elrutított képű férfiak támadák meg a' vár' lakóit.

Moneuse vala bandájával.

Moneuse éjszaki Francziaország' és a' belgiumi határok' rettentője lett. Látogatásokat tön e' vidékek' földmivesei, tisztei 's nyájőreinél. Csak hatvan személyből álló csapatjával nem támadhata meg biztosan falukat és számos községeket, azért mint vad állat csak majorokra, szállásokra 's magán álló épületekre ütött. Gyilkolás, kegyetlenkedés jegyzék lépteit.

L. megfogaték 's megkötözteték, úgy neje 's a' szolgáló. Az anya szünetlenül gyermekét kiáltozá, 's térdre hulla azon szörnyek előtt, kik magokat embereknek nevezék. — Iszonyú halhota volt az egyetlen felelet, miközben a' szem és fogak' fehére borzasztva tűnt elő a' pokoli, fekete arczokon. L'. kötelékei egész a' husba vágtak; 's panaszkodék miatta. „El!" kiáltottak amazok 's a' legelső terembe taszíták.

Itt vala Moneuse hivei' legnagyobb részével; előtte kelle a' jegyzőnek megjelenni, mint biró előtt, ki az erősebbnek iszonyú jogával van felfegyverkezve.

Moneuse mintegy negyven éves volt, magas termetű 's látszólag nagy testerejű; száját vastag bajusz takará. Vonásaiban nem annyira iszonyatosság mutatkozék, mint hideg kegyetlenség, mellynek szóló tanyája volt ezen halavány nyugodt arcz. Magához hasonló embertársat ő olly hidegvérüen tuda megölni, mint mészáros a' bárányt lemetszi. Vonásaiban kevés érzés látszott 's ez is olly öröm volt, millyent a' hóhér az elitéltnek megpillantásakor érez. Nagy kalapot horda, fekete tollasat, kék kabátot, skarlat veres nadrágot 's hasonló színű tisztövet, fitos sarukat; övében két pisztol ragyogott 's egy széles gyilok, oldalán kard csügge.

A' teremben nagy zörej támadt. Moneuse az asztalhoz támaszkodott, egymásra vetett karokkal 's pillanatait lassan körüljártatá. Most elcsendesült és csak az ajtók' felnyitása 's becsapása hallatszék a' felső szobákban.

„Te vagy a' jegyző?"

‚Igen.'

„Ismersz-e?"

‚Nem, most látlak először."

„Ki lakik e' várban?"

‚Én, nőm, gyermekem és egy szolgáló.'

„Más senki?"

‚Senki.'

„Mondd meg az igazat! Jól meggondold, életed forog fenn. Három nap előtt a' hiva-

tal' hirnöke nagy zacskó pénzt hozott ide. Nem úgy van?"

‚Igen is.'

„A' szolga ismét elment, de pénz nélkül. Hol a' pénz?"

‚A' tiszta igazságot mondom meg, melyet ön már talán tud is. Ugyanazon szolga, ki a' pénzt ide hozá, ma reggel kilencz órakor Monsba ment ugyanazon teherrel. Hat ezer frank volt, mellyeket T.. ben M. C.nál vettem fel. Így áll a' dolog, istenre mondom!'

„Derék mese! Hozzátok ide az asszonyt."

Előjött az asszony, halálsápadtan, 's keresztül pillanta az iszonyú csapaton, míg azt megtalálta, kit vezetőnek gyanított, és a' ki felé most elszántan kezde menni.

„Három nap előtt 6000 frankot hoztak ide" folytatá Moneuse. „Ne hazudjál, mert férjed nyomban gyilkom alatt esik el. Hol a' pénz?"

Az asszony térdre hullott előtte.

‚Az ég' szerelmeért, meg ne öld férjemet, ne gyermekemet. Légy irgalmas, mindent elmondok. A' pénz nincs többé nálunk; ma Monsba küldtük.'

„Összebeszélhettek" mormogá Moneuse.

L'. neje hallotta ezt.

‚Irgalom! Halljatok! Istenre, lelkemre mondva igaz! Megvásárolhatom férjem' életét. A' pénz nincs nálunk, de van egy kis aranyunk, néhány drága kövünk. — Vigyétek el mind — csak életünket hagyjátok meg!'

Levonta ujáról a' gyürűt 's átadá a' haramiáknak. Moneuse egyideig gondolkodni látszék, aztán beszéle:

„Kelj fel, vezess körül. Hadd lássam, megérdemled-e az életet?"

Férje' szobájába vezette a' rablókat. Ott egy szekrényt mutata, melly megnyittaték; abban egy kis iskátula volt, elefántcsonttal és vertlappal csinosítva, 's ebben egy kevés arany. Moneuse elvette azt.

„Ez minden?" szóla megvetőleg.

‚Kövessetek!' 's a' hálószobába vezette őket. Itt hagyá el gyermekét az anya, 's ide olly sebesen jött, hogy alig tudák követni.

‚Ő él még!' kiálta könnyezve.

A' többi rablók már előbb voltak e' szobában. A' fölijedt gyermek sirt; paplana 's vánkosai elvétettek; kezeit anyja felé terjeszté, az anya hozzá siete, de onnan elrántaték. Kezei meg voltak kötözve; kulcsról beszélt, mellyet megtaláltak 's egy szekrényt nyitottak föl vele. Már csak a' vászonfélék voltak hátra.

„Ez sem kell!" kiálta Moneuse mennydörgő szóval. „Ide a' 6000 frankot!"

L.' neje remegett.

‚Semmi többet nem tudok' mondá kétségbe esve.'

Moneuse az ágy' lábához kötteté az asszonyt 's embereivel elment.

Nem sokára két férfi lépe be. Az egyik fáklyát tarta, a' másik' kezében éles tőr csillogott. L.nétól elrántá gyermekét 's mellének szegezve a' tőrt, ordíta:

„Még van pénzed! Hol van?"

A' nő szólani akart, de a' szavak elhaltak ajkain; köd lebegett szemei előtt; szívreható sikoltást tön 's összerogyott.

Moneuse pedig azon terembe ment viszsza, hol L.t hagyá.

„Megmondod-e, hol a' pénz?" kérdé ismételve.

‚Előbb adhatom ki életemet, mint felelhetek.'

Ekkor egész csendesen parancsolá embereinek Moneuse: hozzanak fát. L. egész testében remegett. A' halált várta 's utolsó pillanatára egész lelki erejét összegyüjté. De a' halál helyett kinok következtek be, állhatatosságát megtörendők. Meghozatván a' fa, nyomban vidám tűz rakaték a' tűzhelyen. Azon székhez, mellyen L. ült, még egy másik kötteték, míg L'. teste, karjai, szárai a' két székhez szorittattak. L. Moneusehoz fordult, esdekelve: késsék még kis ideig a' kinzással.

‚Iszonyú kínokat szántatok nekem. Ha millióval birnék, oda adnám, hogy ezektől menekedjem: csak kevés pénzem van 's az már a' tiétek. Minő esküt esküdjem? Én mindenre kész vagyok. Ha érzés lakik bennetek, könyörüljetek egy olly férfiún, ki nektek mit sem ártott, ki mindent megmonda 's mindent áltadott a' mivel birt. Kiméljetek meg e' hasztalan, iszonyú kinzástól.

„Nem! ezek vallassanak. Tüzhöz vele; fázik!"

Kaczaj hallatszék. L. minden reménynyel felhagyott. A' székeket a' tűzhöz tolták; lábizmai összevonultak, bőre megperzselődött.

Az asszony pedig egyre ágyához vala kötve. A' mellékszobán általjövő fohászok majd magához tériték. Hallgatott 's férje' szavát vélé hallani. Ekkor ismét gyermekére gondolt, föl akart kelni, de kötözve volt. A' fohász és kiáltozás egyre tartott: bizonyosan férjének szava, ki a' legnagyobb kinokkal küzdött. Mind ez kiállhatlan sok volt a' szegény nőnek; ki a' legfájdalmasabb hangon sírt. Csakhamar belépe néhány férfiu a' szobába.

„Hallgass!" kiálta valaki fenyegető hangon.

A' nő nem ismeré már magát 's tovább jajgatott. Ekkor kendő vették fejére, mint hajdan Gray Johannáéra, hogy a' bárdot meg ne lássa. Ez magához hozta az asszonyt, úgy látszék, eltalálta a' jelentést, 's lelkét istennek ajánlva várá a' halált. Zörögve huzaték ki hüvelyéből egy kard, — lépéseket hallani, — szavakat, — a' nő egyre várja a' halált. A' lépések, a' szavak elhallgatnak; a' fohász is elnémul, — végre minden csendes.

„Meghalt ő? Csak magam élek még?"

Ezen bizonytalanság tovább kinzá egy óránál; a' rablók kétség kivül elhagyák a' várat, legkisebb zajt nem lehete hallani. Ekkor ismét fohászkodni kezd valaki 's ő minden erejét összeszedve kiálta. Gyönge szózat hatott füleibe, melly férjeé volt. Kiáltá gyermekét 's a' szolgálót is, de felelet nem jöve.

Borongva jött fel végre a' reggel az iszonyú éjszaka után. L. kevés ismerőst számlála a' vidéken 's gyakran hetek folytak le, míg valaki a' várban meglátogatá. Így a' rablók' tőrétől megmenekedett asszonynak nem volt egyéb kilátása, mint éhen és fagyva elveszni, gyermekét nem láthatva, férjének nem segíthetve, kihez időről időre kiáltást intézett 's ha gyenge szavát azonnal meg nem hallhatá, holtnak vélt és imádkozott.

Reggeli 10 óra tájban gyors léptek hallatszottak a' mellékszobában. Az ajtó fölnyilt 's a' szolgáló sírva esett L.né előtt térdeire. Véres kezeiben tört kést tarta. Mihelyt megindultsága egy kissé csillapodott, azonnal el kezdé asszonya' kötelékeit föloldani, 's elbeszélé, milly csodálatosan szabaditá meg magát a' köteléktől.

Midőn a' haramiák a' várat megtámadák, a' pinczébe menekedett, de űzeték, megkötözték 's az ajtóhoz kötték. Történetből azon kőre ült le, mellyen kést köszörült többször. Eszébe jutott, hogy néhány nap előtt egy kést eltört 's itt hagyott; keresé, megtalálta ezt, 's a' letört darabbal elriszálá a' zsinegeket, noha kezei 's háta kötve voltak.

Mihelyt a' házi asszony szabadon volt, férjéhez szaladt, ki gyermeke' bölcsőjében feküdt; iszonyuan megégett szárai 's lábai kicsüngtek belőle; kezei a' bölcső' oldalaihoz voltak kötve. A' szolgáló segített rajta, a' mennyire hamarjában lehete; az anya gyermekét kereste 's egy távol kamarában megtalálta, hidegtől dermedten. Keblén melegíté őt fel és csókjaival lehelt belé újra életet.

L.' számára gyorsan sebész hivaték. Az egész házban nem volt sem ágy, sem vászon; mindent a' faluból kelle hozni.

Csak három év mulva tudott L. járni, de lábai' háboritatlan használatát soha sem kapta vissza.

Picardot a' terrasson feküve találták; nyakgerinczei át voltak vágva.

Új látogatásától féltek a' rablóknak 's mindenféle biztosító rendelések tétettek. Azonban nem sokára megfogaték Moneuse, bandája' nagyobb részével, 's halálra itélteték. L. főtanú volt ellene. Moneuse tartott ettől 's mint kivégeztetése előtt megvallá, gyakran incselkedett a' vár körül, hogy L.t megölhesse.

Most már L. is meghalt; számos családjából csak a' legidősb fiú él, ki azon éji megtámadáson keresztül esett.

Én a' jelen elbeszélés' minden körülményiért kezeskedhetem, semmit nem adtam hozzá 's nem vettem el belőle; én magam vagyok azon legidősb fiu; L. atyám volt, nevem Le Hon.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 17dikén: A' párisi naplopó. A' fő szerepben (Józsi) Lendvayné helyett most Egressy lépett fel. Játéka tetszett a' közönségnek 's nem ok nélkül; mert szerepét általában jól fogta fel; de kielégítőnek mondani nem lehet, mert hibázott belőle azon pezsgő szilajság, azon elrejtett energia, melly ezen szerepet annyira érdekessé teszi. A' naplopóban igen sok életre-valóságot, rendkivül nagy, de még ide 's tova csapongó életerőt kellene látnunk 's ez az, mit Egressy' játékában fel nem találhattunk. 'S ha hasonlítani kell: Egressy talán külsőleg hivebben adta a' naplopót, annak aljas helyzeteről, viszonyairól mindenkor megemlékezve; de Lendvayné' játékában több belső élet volt, 's talán tisztaság is; mert Egressy úgy látszik, néhol segitő szavakat toldott szerepéhez. Azonban valamint Lendvayné másodszor hasonlíthatatlanúl jobban játszotta a' naplopót, mint először, azt hiszszük Egressyről, hogy második előadása biztosabb 's annál fogva elevenebb leend e' mostaninál; mit tehetségétől annyival inkább várunk, mert a' mitől leginkább lehete tartani, a' fiatalság' tekintetében épen nem lehet ellene kifogást tenni. Ha, mint hiszszük, a' második előadás sikerülni fog, felváltva majd ő, majd Lendvayné vihetik ezen szerepet, 's a' közönség éldeletet lelend e' váltogatott szerepvitelben is. Az egész előadás egyébiránt minden dicséretre méltó.

Jan. 19-én Félbenszakadt hangverseny. Vigjáték 5 felv. Vosz Gyula' munkája. Fordította Deáky Filep Sámuel. A' szindarab maga nem igen élénk, azonban érdeket nyert különösen Egressynek (Lämmermayer, versszerző) 's részint Szerdahelyinek (Báró Horch) sajátságos játékaik által.

Jan. 20. Halottrabló. Szinjáték 3 felv. Birchpfeiffer Karolina' munkája. Fordította Pály Elek. A' mű, noha sok gyarlósággal bir, nincs szini hatás nélkül, legalább nyujt alkalmat a' szinésznek, hogy kitűntesse magát. — Az előadás sikerült. Lendvayné' játéka, mint illyenekben szokott, mély és való érzelmek' tükre volt; Fáncsy jól felfogott szerepét következetesen vivé, mind azon fanyarságával az elvetemedésnek, melly a' halottrablót bélyegezi. Meg kell itt vallanunk, hogy a' szinészetben talán senkiről olly kevés várakozással nem voltunk, mint Fáncsyról, mind a' mellett, hogy készületei nem voltak előttünk ismeretlenek; mutatványai, még a' sikerültebbek is, gyanúsak valának; most örömmel látjuk mennyire csalódtunk. Fáncsy' komoly és férfias szorgalma győzött mind azon akadályokon, mellyeket mi legyőzhetleneknek hivénk, 's most bizton remeljük, hogy a' szerepek' némelly osztályaiban őt a' magyar színpad' legjelesbjei közé fogjuk számithatni. Egressy ismét igen jól adá az inasból lett urat; de sajnálva kell mondanunk, hogy nem azon szabatossággal, mellyel Budán láttuk. A' mit egyszer jól lát az ember (kicsinben vagy nagyban), azt nem szereti középszerűleg látni. Igen kellene csalatkoznunk, ha az a' szószaporitás, mellyet akkor tesz, midőn Avelli (Fáncsy)' kezéből a' tőrt kicsikarja, szerepében volna. Ott keveset, de a' dologhoz tartozót kell mondani 's úgy, a' hogy legjobban hat. Ezt nem említettük volna meg; de már a' „Párisi naplobóban" vettünk valami illyest észre 's fájlalnunk kellene, ha ez Egressynél szokássá válnék; mert ő egyike legtisztább, szabatosabb színészeinknek.

Jan. 21. A' pesti pajkos jurista. Az előadás, mint az előbbi, azon különbséggel, hogy most Barta' szerepében (Vandoray) Szilágyi, és Megyeriében (Hőslaky) Barta lépett fel. Vandoray' szerepe, mellyet Barta némelly eredéti fogásokkal kiemelt, most elesett; de Hőslakyban nem vesztettünk, noha Megyeri' játékában a' figyelmező nagyobb következetességet látott. Az egész előadás talán még élénkebb volt mint az előbbi: László' játéka különösen pezsgő elevenségű volt.

F.

Egyveleg.

— Az Echo de Bessore szerint egy új eszme, melly idővel hasznos eredményeket igér, nem sokára fog létesitetni Francziaországban. 'S ez az őrültek' alkalmazása földmivelői munkákra. T. i. egy nagy medico-agricole intézet állitatik az eyrei közönség' határaiban, Arrondissement Figeac, hol két év óta D. Tissot' őrültek intézete áll. Nagy része a' mezők, rétek és erdőknek, tág lakás, mértékletes ég és egészséges levegő igen czélirányossá teszik ez intézetet jövendő rendeltetésére; 's ügyes orvosok lesznek mellette alkalmazva.

— Kutat, mellynek rosz szagú vize van, egy kosár fris sütő-szénnel hirtelen megjavithatni.

— A' november' 14-dikei éjszaki fény az Egyesült-Országokban is látható volt. Philadelphiában 's egyebütt hó boritá a' földet, 's ez még emelte a' természetlátvány' szépségét. A' New-Haven-Herald következő észrevételét közli Henrik úrnak: „Hat és tiz óra közt a' mágnestű erősben ingott, mint azt, éjszaki fénykor, valaha észre vettem; gyakran 30 mimutummal is eltért három másodperczben. Egész eltérése majdnem hat fokot tett: 6° 26′-kor, 3 fok 10 min állt nyugotra, 9° 10½′kor 9 fok 7. min. nyugotra. Közép helyzete e' perczben 5 fok 55 min. ny."

— A' franczia lapok érdekes adatokat közölnek 1833—5 évekből a' franczia gyarmatokról. A' négerkereskedés' ottani eltöröltetese már igen örvendetes gyümölcsöket hozott. 1834től fogva Martiniquon a' szülések' és halálok' viszonya: 2232: 2092, 's igy népszaporodás: 140. Harminczöt nem szabad lakos közül ott évenként egy hal meg, az Antillákban 37 közül egy.

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer ugymint csütörtökön és vasárnap. jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postan, nyomtatott boriték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februárius' 11. 1838.** **12. szám.**

Tartalom: Nemzetek' szépsége, hasonlítólag (*T. L.*). — Shakespeare és drámái. Folytatás. (*Petrichevich Horváth Lázár*). — A' szilaj lány (*Vachott Sándor*). — Viadal egy medve 's egy alligator közt (*T....*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Egyveleg.

Nemzetek' szépsége, hasonlítólag.

—

A' nemzetek' hasonlítólagos szépsége hihetőleg világ' végeig vitatás' tárgya marad. Izlés, szokások, körülmények és szükségek a' nemzeti szépség' mértékei. Tudva van, hogy az afrikainak vastag ajkak, izmos test, olajos bőr tetszenek, 's ö a' feketét tartja tökéletes színnek, ha azt színnek lehetne nevezni. A' chinai, kinek szemei két kis nyilásból állanak, utálatosnak tartja az európai nagy szemet. A' franczia imádja a' domború homlokot, fitos orrt és sárga burnót szinű szempárt. Az angol előtt a' liliom és rózsa' vegyűlete, a' természet' tiszta 's értő keze által festett piros és fehér szín, lényeges tulajdona a' szépségnek. Szerencse, hogy az izlések különfélék, 's hogy mindenki legtöbbre becsüli saját hona' szépségét, mert bizonyos, hogy a' színnek e' különbsége szükséges következménye az időnek 's éghajlatnak. Afrika és India' égető napja, természetesen, a' testeket megfeketíti. Még déli Európa' kevesebbé mérsékelt ege is megbarnítja az arczot. Az arcz' idomi is a' körülmények által alakúlnak; az afrikai szemöldök' hajlása, a' mélyen sűlyedt szemek, a' kiálló ajkak 's arczcsontok kézzel fogható következései a' törekvésnek, mellyel az afrikai lakos a' sütő nap' hevétől óvakodni akar. A' szem, egyformán kényes minden tartományban, mindenütt fő tárgya az óvásnak; 's úgy látszik, hogy az ábrázat' összehúzása csupán a' szem' védelme' tekintetéből történik. Jegyzésre méltó, hogy ez hasonló miveletben mutatkozik a' hideg tartományokban, a' szeles országokban és a' tropicus dél alatt égő helyeken. A' tatár, a' laplandi és az eszkimó egyenlően kidöledt pofacsonttal és előre álló szemöldökkel, 's kis szemekkel bír. A' föld' minden részében a' hegyi lakos, szélvészeknek lévén kitéve, szűk szemű és kiálló arczú. — Vannak azonban kivételek is; vannak afrikai fajok európai arczvonásokkal, a' keletindiaiak közül némellyeknek arczai classicai mintára alkotvák; de mi csak általánosan beszélünk. 'S általánosan igaz, hogy minél mérsékeltebb az éghajlat, minél kevesebbé van a' nemzet' arcza kitéve nap és lég' ártalmas befolyásának, 's minél kevesebbé vakító az ég: annál tökéletesb az emberi arcz' kifejlése. Mindezen körülmények tagadhatlanúl Anglia'

javára szólanak; a' mérsékelt éghajlat, felhős ég, zordon szelek' nem léte 's még a' kalap vagy sapka-viselés is, melly a' szemet árnyékolja, egyaránt kedvezők az angol arcz' szelíd, rendes, virágzó kifejezésének. A' franczia földnép általjában épen semmi óvással nem bír az asszonyi fej' számára, kivévén az arra kötni szokott kis keszkenőt; a' honnét a' szemek 's egész arcz ki van téve az égető napnak, melly a' bört kevés év alatt az orosz saru-bőrhöz hasonlóvá teszi. Az angol szépségnek mintegy természeti joga van az európai világban legtökéletesbnek lenni. Igaz, hogy ma már Angliában is ritka a' való szépség; de ez nagy részben bizonyosan az angol vér' rendkivüli vegyülésének következménye az utóbbi században. Anglia' gyarmatai elrablák annak nemzeti szépségét; a' népesség óránként vegyűl a' nyugatindiaiak' napégette arczával, Ázsia' déli-szinű bőrével 's a' canadiak' tatárfajú vonásival. Néger-vértől tisztán tartá ugyan magát, de a' félvér-ivadék 's a' creolok nagy pusztítást tesznek a' nemzeti arczszín' szépségében. Anglia' félre eső kerületeiben láthatni még az angol arcz' eredeti szépségét, 's ott néha találni még rendkivüli példányokra.

Cooper könyvében Angliáról, földinéi' számára akarja kivívni, legalább egy részben, az elsőséget. „Az angol nőarcz" — úgymond ő — „lényegesen egy az amerikaival (értvén tudniillik az egyesült státusokat), noha mind kettőben vehetni észre nemzeti sajátságokat. Az angol-szász nőarczokon olly' szelídség, ártatlanság, asszonyi gyöngédség 's asszonyi erények' kifejezése látható, millyet a' keresztény világ' hátralevő részében csak kivételkép találhatni. A' közös törzsökű angol és amerikai faj közt mégis néhány különbözési vonalnak akadhatni nyomára. Az angol nő, mellére, vállaira 's nyakára nézve érdemel elsőbbségét, neki rendesen szebb szine, gyöngédebb alkata van. Az amerikai a' fővonások' általános finomságára nézve előbbvaló; neki szebb alakja, kivévén mellét 's vállait 's kisebb keze és lába van. A' kik szoros criticai elkülönzéseket szeretnek, azt szokták mondani, hogy Angliában több szép (beautyful) asszony, Amerikában több takaros (pretty) asszony van. Azt bizonyosan merem állítani, hogy kellemetlen arczvonásokat ritkábban találni az amerikai asszonyok közt, mint bármelly más

népnél, mellyet meglátogattam. Az angol nők szebbek ünnepélyes ruhában, (gálában) az amerikaiak féldiszben (demi-toilette). Még egy másik különség. Én azt jegyzém-meg, hogy az angol arczok' szépsége gyakran veszt, ha közelebbről vizsgáltatik, 's rendszerint, az amerikai nő, vagy legalább leány, jobban kiállaná a' szorosb vizsgálatot, mint európai vetélytársa. Nem értem azonban a' heves ég alattiakat, melly olly' félelmes ellensége a' szelíd szemeknek, mert Angliában az, a' mit napfénynek nevezünk, alig ismeretes." —

Cooper úr azonban, bármilly szépen mondá-el ezeket, elmellőz egy különbséget, melly talán mindenek közt legfontosabb; a' tengertúli szépség' gyors hervadását. Amerikában tizenöttől húszig tart a' tökéletesség' korszaka; huszonöt évüeknél rendesen vége a' szépségnek; Angliában ellenben a' szépség' természeti tulajdona az állandóság. Tizenöttől húszig alig több mint gyermekkor, huszonötöt lehet a' szépség' tetőpontjának tartani, melly szépség azonban, hacsak nyavalyák, baleset vagy élet' gondjai által fel nem dulatik, még sok évig eltart. Három szemmelláthatő foka van az angolnők' szépségének, mindegyik kitünő és hasonlíthatlan a' maga nemében; a' fejlő leányság' bimbódzó virága; a' nő' arczának 's testalkatának teljes kifejlése, 's a' harmadik lépcső, melly az alak és lélek' érettségében áll 's mellyet az asszonyi szépség' nagyszerüségének lehetne nevezni; olly korszak ez, mellynek bélyegei kitünőbbek mint az előbbieké, nem kevésbé érdeklők, nem kevesebb bájjal övedzvék, 's kétségkivül szebb összeségét egyesítők mind annak, a' miben egy asszonyi lény' tökéletessége áll. E' korszakot, úgy látszik, nem igen ismerik más országokban; de e' korszakban van a' nő lelkesülve leghatalmasb és állhatatosb érzeményektől, ekkor gyakorolja legdicsőbb befolyását a' társaságra, fejezi ki nemének saját legnemesb tehetségeit 's vesz legnagyobb részt az emberi lélek' nemesítésének, 's tiszta erkölcscsel, bölcseséggel 's emberi méltósággal ékesítésének munkájában. **T. L.**

Shakespeare és drámái.

(Folytatás.)

A' forrásban, mellyből meríték, olly dús erekben buzog a' szép, hogy valóban alig

magyarázám e' kezembe vett könyvnek néhány lapjait: már másokra nyitok épen olly érdekesek, épen olly élvezetteljesekre. Igazán, alig tudom magam tartóztatni a' lelkes Chateaubriand' ezen egész munkájának magyarosításától, 's ha ezt teszem, bizony annak oka nem lelkemből forr, hanem inkább azon nézetből, mintha nem tartanám sem elég jártasnak még angol literaturában nagy közönségünket, sem a' kivitelben segédemnek sajtóink' keskeny hatáskörét.

Annyit csakugyan lehetetlen volt nem tennem, hogy a' kedves franczia essayistának, a' világ' e' legnagyobb költőjének műveit 's életét érdeklő még néhány czikkjeit, egy pár szakaszba összehúzva, egybefüggő töredékekben az Athenaeum' művelt olvasóival ne közöljem.

IX. SHAKESPEARE' ÁL-IMÁDÓI.

Shakespearet ennekelőtte a' classicitas' néz-üvegével méregetém, melly igen jeles műszer a' jó vagy rosz izlés' ékeinek, 's a' tökélyes vagy tökélytelen részleteknek megvizsgálására; de használhatlan nagyító az egésznek átszemlelésére; mert lencséjének gyúlpontja csupán egy pontra szolgálván, nem öleli át az egész fölszint. Dante, ma már legmagasb bámulásaim' egyikének tárgya, ugyanazon kurtított perspectivában mutatkozék szemeimnek. Igen, mert én szabályszerű eposzra akartam találni egy szabad eposzban, melly egy egész korszak' eszméinek, ismereteinek, hitének, emberei és eseményeinek történetét foglalja magában; emlékmű, hasonló amaz ős idők' szellemével bélyegzett templomokhoz, hol a' részek' szépsége, és változatossága vetélkedik az egésznek nagysága, és pompájával.

A' classicus tan, melly az irók' életet nem vegyíté műveikbe, ez által magát a' tetszhetésnek egy hatalmas eszközétől fosztotta meg. Dante' számüzetése kulcsot ád geniejének; 's midőn kolostorba kiséred az üldözöttet „a' béké-keresőt"; midőn ország-úton, 's számkivetése' különböző helyein költeményeinek irásánál jelen vagy; midőn vég sohaját idegen földön feladni hallod: nem olvasod-e nagyobb gyönyörrel ama' szépen andalgó verseket: „Az embernek halál utáni hármas sorsáról?"

Legyen bár igaz, hogy Homer nem létezett, hogy egész Graecia, nem pedig fiainak egyike énekelt légyen: megbocsátom a' tudósoknak e' költészeti eretnekséget, de semmit sem akarok ám elveszteni Homer' kalandjaiból. Ugy van, költőjök szükségképen játszott bölcsőjében a' kilencz gerlével; gyermeki gyügyögése kilenczféle madárnak esevegéséhez hasonlított. Tagadhatod-e e' *vihatatlan* eseményeket? Ha igen, miként értenéd akkor Venus' övét? Félre az anachronismusokkal! Az én hitem az: hogy a' mesék' atyjának élete, a' historiának atyja, Herodot által megiratott. Valljon miért mentem volna hát Chióba és Smirnába, ha hogy nem azért, miképen ott Melesigen' iskoláját és folyóját üdvözöljem, Wolf, Woold, Ilgen Montbel, és több hasonlók' daczára? 's én az Odyssea' dalnokát érdeklő hagyományokból csak azt vetem félre, mi ama' költőből egy hollandit csinál. Rajta! Graecia' szelleme! Homer', Hesiód', Aeschylus', Sophocles', Euripides', Sappho', és Simonides' szellemei, rajta! csaljatok csak tovább is bennünket: én állhatatosan hiszek hazudságaitoknak; miket ti mondtok, épen olly igazak, mint millyen igaz az, hogy én benneteket a' Hymet' hegyén ülni láttalak méheknek közepette, egy kaluger-kolostor' csarnoki alatt; ti keresztényekké lettetek, ámde megtartátok mégis arany lantjaitokat, meg égszinű szárnyaitokat, Athene' romjait visszatükrözőket.

Azonban ha hajdan a' regényességen sokkal innen maradtak, mai korban már határán túl mentek; épen nem ritkaság a' franczia szellemnél, melly fehérről feketére szökdécsel, mint schach-játékban a' lovag. Leggonoszabb az, hogy Shakespeare iránti mostani lelkesedéseink kevésbbé gerjesztvék fényei, mintsem homályai által, 's mi nála azt tapsoljuk meg, mit másnál kifütyülnénk.....

És te Shakespeare! képzellek téged visszatérni a' világra, 's múlatom magam' boszonkodásodon, mellyre ál-imádóid kisztetnének. Mint neheztelnél te azon tömjénezésért, melylyel az emberek épen azon trivialitásoknak adóznak, mikért te fognál első elpirúlni, bátor azok nem tiéid, hanem századodéi voltanak; és kimondanád: miképen nem bírhatják szepségeidet érzeni, kik hibáidért szenvedélyesülni képesek, 's képesek, mi több, azo-

kat az új szokásoknak közepette is hideg vérrel utánozni.

Hallgassuk Voltairnek Shakespeare felől, véleményét: „Shakespeare, mond ő, teremtette az angol színészetet. Erőteljes, termékeny lángelmével bir vala ő, természetesség és fennséggel, a' jó izlésnek legkisebb szikrája, és szabályoknak legtávoliabb ismerete nélkül. Állításom talán merész, de igaz, hogy t. i. ezen iró' érdeme veszté el az angol színt. Mert olly gyönyörű jelenések, olly nagy és rettentő töredékek vannak elszórva ama' bohózataiban, miket tragoediáknak neveznek, hogy darabjai mindig nagy szerencsével előadvák."

Ez volt elein Voltaire' itélete; de midőn e' lángelmét tökély' mintája gyanánt akarák felállítni, midőn nem átallották lealázni előtte a' görög és franczia szín' remekeit: akkor kezdé sejteni a' vészt Merope' szerzője. Látá, mikép szépségeket fedezvén fel, embereket csábíta, kik nem tudák, mint ő, salakjától az aranyat elválasztani. Ekkor vissza akart térni nyomain, 's megtámadá az általa tömjénezett hálványt; de késő volt már 's csak hiában bánkódék, hogy kaput nyitott a' középszerűségnek, istenité a' szilaj mámorost, 's oltárra emelte a' szörnyeteget.

Messzebb menjünk-e vak tiszteletünkben, mint magok szomszédink? Ők theoriában Shakespeare' határtalan bámulói; de buzgóságok a' gyakorlatban sokkal körültekintőbb. Avvagy miért nem adják hát egészen elő amaz isten' müveit? Micsoda vak merészség által szorították, metélgeték, változtaták, 's tettek át egész jelenéseket Hamlet, Macbeth, Othello, a' Velenczei kalmár, és III. Richardból stb.? Miért követtettek volna el illy szentségtörések a' három testvér haza' embereinek legvilágosodottabjaitól? Dryden azt állítja, hogy Shakespeare' nyelve divaton kivüli, 's neki áll Davenaut-tal együtt, 's kiújítja Shakespeare' műveit. Shaftesbury úgy nyilatkozik, hogy az ős dalnok' stilje parasztos és műveletlen, fordulásai, 's elmessége divatból egészen kimenvék. Pope azon észrevételt teszi, hogy Shakespeare csak a' pór' számára írt, eszébe sem jutván nemesbféle elméknek tetszeni, 's miképen ő a' legkedvesb, 's egyszersmind a' legcsömörlősb tárgyakat is ajánlja a' criticának. Tate magának tulajdonítá Lear királyt az időben annyira elfeledettet, hogy senki sem vette észre a' plágiumot. Rowe-is Shakespeare' életirásában hasonló káromlásokat hallat. Sherlock azt merte állítni, hogy Shakespeareben nincs semmi középszerű; hogy minden, mit ő írt, kitünő jelességű, vagy utálatos; hogy soha nem követett, sőt nem is készített magának tervet, de hogy egy egy jelenést néha igen szépen ír. Lansdown pedig annyira vitte az istentelenséget, hogy a' velenczei kalmárt újra dolgozta.....

Halljuk Johnsont, Shakespeare' nagy tisztelőjét, dicsősége' helyreállítóját: „Shakespeare minden szép tulajdonai mellett hiányokkal is bír, képesekkel elárnyalni és zsibbasztani minden más magáénál kisebb érdemet. A' szenvedély' kitörései, midőn helyzet' ereje azokat geniejéből fakasztja ki, nagyobb részint meglepők és erőteljesek; de mikor öntalálósságából merít, 's tehetségeit feszíti, illy műgondos vajudásnak gyümölcse pöffedtség, aljasság, unalom, és homály. Elbeszélésben a' többi dictióhoz aránytalan pompát affectál. . . Vannak jelenései szakadatlan és kétségbe nem hozható jelességűek; de nincs tán egy darabja sem, mellyet ha valami egykorúnak műve gyanánt ma előadnának, végig lehetne hallgatni."

'S hát jobb bírái vagyunk-e mi egy angol irónak, mint a' híres criticus Johnson? 'S pedig mégis, ha mi most illy nyers dolgokat kezdenénk mondogatni, avvagy nem köveznének-e meg? A' pajkos Aristarchnak valljon nem lenne-e igaza, midőn gyanakszik, hogy némelly enthusiaszták Shakespeare' púpjaiban önnön formátlanságoknak hízelegnek?....

De ha nem helyes Shakespeare' műveiben mintául ajánlani azt, mit ugyanazon kornak más hagyományaiban kárhoztatunk: épen olylyan igazságtalanság lenne másfelől csupán a' költőnek tulajdonítni az ízlet' és beszédnek ama' gyengéit, miknek korszaka volt alájavetve.....

Jó lesz tán itt egy észrevételt tenni még azon két ember felől, kiket korunk' ingadékony, 's egyszersmind mégis rendszeres képzelődése gyakran és minden ok nélkül összevét, egybezavarva idők', jelességek', és viszemlékeket.

Egészen más eset volt Shakespeare, 's más Danteval. Az angol költő, igaz, hogy egy be nem végzett nyelvet talált, de három negyed részben készet, 's már nagy elmék és híres költők által használtat, millyenek: Bacon és Morus Tamás, Surrey és Spenser. Azon nyelv ő általok egy bizonyos modorított, grotesk módon felcziczomázott, 's idegen divatokkal páváskodó barbár nyelvvé lőn. Képzelhetni-e, mit szenvedett Shakespeare, midőn némi tüzes foganzásnak közepette, ihletsugallta szavaiba bizonyos tengertúli hangokat belehozni kényteleníttetek: Bon! je proteste! vagy illyes mit? Gondolhatni-e magunknak ama' coloszt, éktelen lábait kicsiny chinai fapapucsokba dugni kénytelent, békók között ide 's tova tántorgani, és azokat ordítva szétszaggatni, mint szakítja el lánczait a' hímoroszlány?

Dante ellenben két és fél századdal Shakespeare előtt érkezve, megjelentével mit sem lelt. Az elhalt latin köztársaság egy szép nyelvet hagya ugyan maga után, de mégis halt szépségűt; köz használásra már azért sem valót, mivel nem fejezte ki többé az új élet' lelkületét, eszméit, szokásait, és szükségeit. Az egymást megérteni szükség egy közös nyelvet szült, a' déli alpok' két oldalain 's a' keleti pyrenaeusok' két derekán használtat. Dante magáénak fogadta Rómának e' bitangját, kit tudósok és hatalmasok magokénak ismerni szégyellettek; Firencze' utczáin keringve kapta öt a' költő, tápláltatva vakszerencse 's egy respublicai nép által, pórnépi és democratai durvaságának teljében. Választottjával azután önférfiasságát, egyszerűség, függetlenség, nemesség, és búsongását, szent fennségét és szilaj kellemét közölte. Dante semmiből merített szavakat eszének; igéjének, lángelméje adott életet, 's maga készítette a' lantot, miből ama' bájos hangokat csalá, mint ama' csillagászok, kik magok találták fel a' műszereket, mikkel felmérék az egeknek ürjeit. Az olasz nyelv, és a' Divina Comedia egyszerre fakadtak ki agyából. Ugyanazon egy csapással gazdagítá a' nemes száműzött az emberi nemet egy bámulandó nyelvvel 's ama' halhatatlan költeménynyel.

Petrichevich **Horváth Lázár.**

A' szilaj lány.

A' mióta fű terem mezőkön,
És a' szilfa gyönge sarjakat hajt:
Nem virágzék széles e' világon
Olly szemérmes, olly futékony lányka,
Mint Irosztnyi' lánya, szőke Mila.
Ez ha réten gyöngyvirágfüzért fon,
Vagy füvet tép kedves gyapjasának,
Akkor senki férfiak' neméből
Ő feléje csak ne is közelgjen;
Mert elhajtva szaggatott virágit,
A' közelre fekvő zöld ligetbe,
Mint kis őzke, fut sebes futással.
Vagy ha partján áll a' vízfolyamnak,
'S a' kigyózó habba néz le Mila,
Akkor senki férfiak' neméből
Ő feléje csak ne is közelgjen:
Mert fahídján a' folyam' vizének
Olly röpűlve száll keresztűl Mila,
Hogy ki látja, felkiált remegve:
Szép leányka, bézuhansz a' habba!

Egykor partján álla vízfolyamnak,
'S a' tekergő habba néze Mila,
Elfeledve széttekintni gyakran,
Nem vevé ő észre, hogy vadász jő,
És nem hallá lába' toppanásit,
Csak midőn az már mögötte álla.
Láng boritá a' szemérmes' arczát,
És ijedve a' fahídon terme.
A' fahídon elsikamlék lába,
'S kék habokba húlla szőke Mila.
„Kis bohócska, kis bohó leányka
— Mond az ifju szép vadász busongva —
Kék habokba, szólj, miért beesned?
Fürj te nem vagy, sem fogoly madárka,
Hogy remeghesd fegyverét vadásznak.
Kis bohócska, kis bohó leányka!"
Mig beszélne, köntösét lehányta
És halászszá lőn a' gyors vadászfi.
Karja volt hálója, ízmos karja,
Mellyel szép ezüst halát kifogta.
Zöld ligetbe vitte őt az ifju;
Zöld ligetben békötözte térdét,
Hattyutérdét, melly piroslott vértől.
Bükfa lombbal testét bétakarta,
Szemtelen légy álmát hogy ne költse,
Fris gyümölcsöt is rakott fejéhez,
'S egy csuporban hófehér tejecskét:
Hogy könyűt ne ejtsen majd ha ébred,

És könyűvel a' vadászt ne ölje.
Még sokáig néze a' leányra,
Még sokáig függe bájos arczin,
Végre szűk lakába tért sietve,
Hű kutyáit barna lánczra fűzni:
Mert futosva majd ugatni fognak,
'S Míla nyugtát megzavarni vétek.
Három órát álmodott a' lányka,
Csöndesen mint téje a' csuporban.
És a' mint felnéze kék szemével,
Hőn örült a' szép piros gyümölcsnek,
Még nagyobban hófehér tejének,
'S víg öröm közt így beszélt magában:
Lett legyen bár férfiak' neméből
A' vadász, ki úszva vízfolyamban
A' fagyos halált elűzte tőlem;
Lett legyen bár férfiak' neméből
A' vadász, ki fris tejet 's gyümölcsöt
Tett le főmhöz híven ápolólag:
Jönne hozzám e' sötét magányba,
Nem szaladnék tőle a' fahídra,
Föltekintnék bátran, 's nyájas arczczal
Megköszönném gyönge ápolásit.
Ezt alig, hogy mondta szőke Míla
Ím az ifju lépdegél feléje.
Láng borítja a' szemérmes' arczát
'S elfeledve a' vadászt köszöntni,
Futni készül tőle a' fahídra.
De kezénél fogja őt az ifju,
Így szól néki kék szemébe nézve,
Én kihozva olly gonosz habokból,
Ápolálak, híven ápolálak,
Vesd te gondodat beteg szivemre,
A' vadászfi' vérező szivére! —
Szőke Míla rabja Hobrovicsnak,
Hű szivére gondja van szivének,
És ha látja messziről közelgni
Hő szerelmét, Hobrovicst, az ifjat,
Nyilt karokkal várja őt a' réten,
Nyilt karokkal várja szűk lakában,
'S ráborúlva csókot ád, galambként.

Vachott Sándor.

Viadal egy medve 's egy alligator közt.

Egy égető meleg napon, junius' közepén, a' mint egy tiszteletes tölgy alatt űltem a' Teche' örökzöld partjain, halat várva horgomra, valamelly állat' robajára riadtam fel, melly a' nádasban, nem messze alattam, látszólag viadalra készült. A' készületnek ezen

jeleit gyorsan követé egy közelgető láb' hangja, melly a' nádasban lépdelvén a' leveleket rázá. Föltevém magamban, hogy nézője leszek a' viadalnak, melly, mint gyanítám, két egymásra bőszült réti bika közt vala történendő. Elérvén azonban a' csata' helyét, milly' nagy volt bámulásom, midőn bikák helyett egy nagy fekete medvét láttam hátulsó lábaival ágaskodva, első lábaival fölemelkedve, mintha ugrani akarna. Pofája fehér tajtékkal volt borítva, 's ez ismét veressel vegyűlve, melly szájából csepegvén, bozontos mellén aláfolyott. — Dühöngve sebei' fájdalma miatt, fogait csattogtatva 's az ellenségre vigyorítva, állott. A' nád néhány hüvelyknyire teste hátulsó részébe metszett. Hófehér nádlevelekkel borított parton, vérrel befecskendezve, csatarendben állott a' medve' ellensége, egy 15 lábnyi hosszu alligator' alakjában. — Lábújaira ágaskodott, hátát felfelé görbíté, 's nyelvetlen száját feltátván, öblös torkolatában két sor nagy fogát mutogatá. Hat lábnyi hosszu farka a' földről felemelten, folyvást 's rendesen mozgott, mint egy öklöző' karja, hogy erejét összeszedje; nagy szemei, fejéből kimeredve, villogtak a' medvére, mig közben közben sikoltó hangokat, majd ismét bikaféle bőgést hallatott. — Mintegy egész perczig a' leírt helyzetben maradtak, mintcsak lehete, felfújván magokat, de figyelemmel 's nagy óvakodással vigyázva minden mozdulatra, mintha mindegyik jól érezte volna, hogy méltó társra akadt. A' medve, bár szembetünőleg lealázvá, szilárdúl nézett, jeléül hogy nem veszté el minden önbizodalmát, midőn négy lábára ereszkedve dühösen megrohaná az alligatort. Az alligator készen vala 's fejét és testét részint oldalra görbítvén, hogy a' rohanást kikerűlje, a' medvét fél út közben farkának egy ütésével fogadá, melly azt a' nád közé teríté. De a' medve nem engedé magát egyszerre letétetni; háromszor gyorsan ismételve rohant az alligatorra 's ugyan annyiszor hasonló módon vissza üzetett, minden ütéssel épen annyi távolságra sújtatván, hogy az alligatornak elég ideje maradt farkát összeszedni, mielőtt a' medve visszatért. Az alligator' farka ostorként villogott a' medve' feje 's szügye közt lévő torokszőr körűl, de ő azt rémülés nélkül szenvedé, folyvást azon igyekezvén, hogy szoros közelségbe jöhessen pikkelyes ellenével. Negyedik

megrohanását annyi ügyességgel tevé, menynyit felőle senki sem tenne föl, ki ez otromba állatot gymnasticai gyakorlásban nem látta. Ekkor olly közel jutott az alligatorhoz, mielőtt ennek farka lesújthatá, hogy a' csapás félerejét elveszté. Az alligator ez által sokat vesztett 's mielőtt ismét lábaira állhatott, a' medve első lábai közé markolá testét, 's lenyomván hátát, egyik lábát szájába tevé. Most az alligator kétségbeejtő helyzetben vala pánczélos öltözete mellett is; hiában próbált harapni; lenyomva úgy, a' mint volt, nem nyithatá fel száját, mellynek csak felső ajka mozog, 's nyaka olly meredt volt, hogy fejét meg nem fordíthatá. Az amphibium felüvöltött végveszélyében, de, bajnok lévén szárazon 's vizen, még nem vala egészen meggyőzetve. Végvonaglásban csóválván farkát, történetből egy kis fát ért azzal, melly a' parthoz közel állott; e' történet által segéltetve, megcsavará magát iszonyú erőfeszitéssel, miáltal mind ő, mind a' medve, összeölelkezve a' vízbe esének. A' part, mellyről leestek, négy lábnyi magas volt, 's a' víz alant hét lábnyi mély. A' csöndes folyó hangos locsocsanással fogadá a' küzdőket, azután hallgatva bezárkozott felettök. Felszálló buborék jelenté fenékre érkezésöket, hol a' viadalnak vége lön. Előbb a' medve kelt föl, felkapaszkodék a' partra, mérges pillantást vetett vissza a' vízre 's víztől csepegve ballagott a' nádasba. Az alligator elillantott a' vízben. A' medvét a' természet kényszeríté elbocsátani martalékát a' víz alatt, hogy saját életét megmentse; én azonban úgy gondolom, hogy a' diadalrepkény őt illeti. (Sandwich-szigeti lapok után).

T....

Magyar játékszini krónika.

FIGYELMEZTETÉS. Jövő pénteken, febr. 16. a' magyar színpadon Lendvayné' jutalomjátékáúl először fog adatni: Kean, vagy a' könnyelműség és lángész, dráma 5 felv. Dumas Sándortól, ford. Fáncsy Lajos. Reméljük, hogy a' tisztelt magyar közönség nem fogja megvonni szives részvétet egyikétől legjelesb magyar színésznőinknek.

Jan. 22. Korona és vérpad. — Multkor említők, hogy a' mit jobban előadva láttunk, azt fáj kevésbbé jól látnunk, 's ez az, a' mit a' mai előadásról főleg megjegyzünk, mert hogy a' színmű el lett volna rontva, épen nem mondhatni: azonban hibázott valami azon belső valóságból, melly az előadást érdekessé teszi.

Legnehezebb Howard Katalin' szerepe, mert hihetlent, vagy legalább visszataszitólag természetlent kell neki hihetővé és némileg természetessé tenni azt, hogy az asszonykebelben a' hálát, fájdalmat nyomban követik, vagy inkább elnyomják a' hiúság' nagyravágyásai. Laborfalvi e' szerepet nem adta minden érzés nélkül, legalább nem üres, nem hamis pathossal; de azon mélysége az érzelemnek, mellyet Lendvayné' játékában megszoktunk, azon megrázó képe a' legbelsőbb fájdalomnak és leveretésnek hibázott a' mai előadásból. Ezen fölül, a' mit Lendvayné' játékában megróttunk, sajnálva kell mondanunk, hogy az nem igen vétetett figyelembe. Midőn Howard Katalin a' kulcsot a' mélységbe bocsátja, 's midőn az elhalt Etelwood ujjáról a' gyürűt lehuzza, ezt, ha nem kő, nem teheti minden küzdés nélkül. Itt a' színész időt hagyhat magának, hogy a' mit szó nem mond, mimicával fejezze ki. Emlékezzünk az „Ügyvéd"ben Megyeri' játékára, midőn észreveszi, hogy a' megmérgezett palaczkokat az ügyvéd elvitte. Még az előtt néhány pillantattal nyugott, sőt rögzött keménységü volt, 's egyszerre mivé lesz. Az ijedés' villáma rázza át minden idegeit: nyugalma oda van, lábai alig vihetik. — Nem ezt; de a' maga nemében hasonlót kivánnánk Howard Katalintól, a' két kijelelt helyen. Midőn ő Etelwood-ot az italtól elhalni látja, még fél, még meg van indulva, 's ha nem jóságból, legalább asszonyi szive' gyarlóságából, még sajnálja is. De a' mint félelme, megindulása szünik, visszatér a' hiúság' minden vágyaival, egy másik gondolat, a' királyi gyürűt, melly elhalt szeretője' újján van, 's egy harmadik, hogy azt onnan lehuzza. De mindenkor, hogy a' néző előtt gyanithatók legyenek, a' színésznek helyes mimicával kell kifejeznie. Midőn Katalin az alélt Etelwoodra borúlt, ha talán a' drámairó' utasitása szerint keze véletlenül érinti a' gyürűt, minden e' tettre vissza kell lépni, gondolkodóvá lennie, 's mintegy megdöbbennie a' gondolattól, melly agyában ébredt; szóval: ügyekezni minél többet kitüntetni azon küzdésből, mellybe egy illy életben járó elhatározás okvetetlen kerül. — A' kulcslevetést szinte nem lehet olly röviden végezni mint rendszerint teszik. — Bartha Etelwood-ot elég érzéssel; de kevés hajlékonysággal adá. A' szemrehányás' jelenetében több keserűséget, mint fájdalmat kivántunk volna, vagy ha szabad az éfeleket allopathice vegyiteni, keserű fájdalmat.

Mivel itt az a' czél, hogy belátásunk' erejéig használjunk, a' minden kritikák legkellemetlenebbikét, a' hasonlitást is segitségül vettük; 's ha ez talán egynek másnak fáj is; de legkönnyebben felfogható, 's szini birálatokban csaknem kikerülhetetlen. Ezen bevezetés után folytatjuk a' birálatot: Szentpétery egyike jegjelesb szinészeinknek; de a' milly természetes játéka a' vig, kedélyes, vagy szeszélyes szerepekben, olly gyakran esik a' régi iskola' hibáiba, mikor komolyt 's kivált hősi charaktert ábrázol. Eleinte ezen fogyatkozást hangja' gyengeségének tulajdonitottuk; de most azt kell hinnünk, hogy a' hol zajosabb indulatot, haragot, felbőszülést kell kifejezni, ott ő gyenge 's ki nem elégitő. Miért is őt VIII. Henrik' szerepére nem hiszszük alkalmasnak. Ezen szerepnek Egressy

Budán energiával teljes játéka által érdeket birt adni. — Barthánė kis szerepét érzéssel játszotta 's ezt méltatni kell; mert tudjuk, mennyire bántó, ha kis szerepek nincsenek illőleg betöltve. — 'S most, miután részletes ítéletünket elmondottuk, legyen szabad a' szerepkiosztásról szólanunk. — Ha Lendvay visszatér, Etelwoodot Lendvay, de ha nem, sőt ha visszatérne is, próbául Egressy adhatná; a' királyt vagy Egressy vagy Bartha. A' színmű minden esetre megérdemli, hogy becsében fenn tartassék.

Jan. 23dikán: Szerelem mindent tehet. Az előadás sikerült: Laborfalvi R. a' gonosz Franciscát jelesen adá 's mikor tőle illyeket látunk, 's visszaemlékezünk, hogy csak 4 éves színésznő, örömmel nézünk ki a' jövendőre. — Az előadás' érdekét emelte Barthának (Kraft) különösen jó humorú játéka. Általában Bartha' némelly szerepeiben igen sok belső élet, és sajátság van; játéka nem hibátlanúl üres, hanem tartalmas ha jó; jó pedig igen gyakran lehet, ha, mint egy idő óta tapasztalható, komolyan és férfias szorgalom mellett akarni fogja.

Jan. 24dikén: Mézes kalácsos Rózsa. Szegény üres és unalmas müve Birch-Pfeiffernek, melly a' kalácsos Rózsa' kedveért látszik születettnek, és csakugyan annak is kellene az egész roskadozó épületet fenn tartani. A' mai est minden tekintetben elég untató volt.

Jan. 25d. Ismeretlennő. Schodelné mint vendég. — *r.*

Egyveleg.

— **Hayti.** A' Hayti' szigetén lakó feketék nem dolgoznak, mig éhség vagy erőszak által nem kényszeríttetnek rá, 's mihelyt a' munkát félbehagyhatják, a' legárnyékosabb fa alá heverednek, czigarrójokat meggyujtják 's a' nyugalomban gyönyörködnek. Nem ritkán látni két néger nőt egy lovon ülni, mig a' harmadik annak farkába kapaszkodik, hogy járását könnyebbítse. A' közönséges négereknek, mint ez általában a' meleg tartományok' lakosairól mondható, igen kevés, könnyen kielégíthető, szükségök van. Egy darab cassavakenyér, besózott hal, egy korty viz kevés rummal keverve, egészen kielégítik; az illy mértékletes étkezés után álomba dalolják magokat. Az előkelőbb osztályoknál is csak az ágyak teszik a' jó 's csinos bútort, mellyek néha mahagoni fából vannak. Különben szőnyegek pótolják az ágyat. A' szegényeknél vas csupor teszi az egész konyhakészületet. Szép időben örömestebb a' szabadban tartózkodnak; rosz időben tüzet raknak konyhájokban két kő között. A' házi munkát az asszonyok végzik, — a' férj vadászattal foglalatoskodik, ha nem katona vagy a' kormány' földmivelője. A' közönséges néger soha sem megy ki rövid kardja nélkül, mellyel az állatok ellen védi magát 's utat vág a' bokrokon keresztül. A' nők gyakran magokkal viszik gyermekeiket a' vásárra. Ezen esetben egyik szárokat a' ló' vagy szamár' hátára fektetik, hogy a' gyermek' számára ölet képezzen; egy árukkal telt kosár csügg az állat' mindenik oldalán, — a' gyermek elől, tiz, húsz, lábainál összekötött tyúk hátul, pipa a' szájban, — 's illy módon férjeikkel versengve lovagolnak. Iskola 's templom csak a' városokban van. Mindenik nem szorgalmasan tisztítja fogait a' jatropha gossipifolia' leveleivel, mellyek e' czélra a' vásártéren is bőven árultatnak. Dallás és táncz az alsóbb osztályok' szokott mulatsága. Az utolsóban sok ügyességet mutatnak 's egy hang képes őket nyomban mozgasba hozni. Legkedvesebb tánczok a' bambus nevü afrikai táncz.

— **Növényi államányok' fentartása.** Ismeretes dolog, hogy az állati anyagok rágó higany (merc. subl. corrosivus) által a' rothadástól megvédetnek, de a' növényi anyagok, akármenynyire elégíttetnek is ki a' sublimáttal, minden ásványsavukat elbocsátják, ha viznek tétettek ki. Az állati anyagok' kocsonyája egyesül a' higanysóval 's feloldozhatlan anyagot képez. Tellier, a' rágó higanyt a' növények' számára is haszonvehetővé akarván tenni, javasolja, hogy előbb a' szállítat' erős olvadékában áztassuk egészen száraz állapotjokban 's azután mártsuk egy rész kocsonya 's 8 rész viz-olvadékba. Illy módon minden sav feloldatik 's ha az igy elkészített növényi állomány vizbe tétetik, a' viz szint kap a' kocsonyától, de a' higanysónak nyomát sem mutatja.

— **Légkövek.** Braziliai tudósitások szerint ott egy rendkivül ragyogó 's léghajó nagyságu tüneményt láttak. Hatvan mérföldnél távolabbra volt szemlélhető Leava tartományban; mennydörgési zajjal pattant el és sok kő hullott ki belőle több mint 10 mérföldnyi vonalban. Legtöbb esett le a' Rio Assu' befolyásánál; néhol a' házakat is keresztül furták 's több lábnyira a' földbe hatottak. A' homokból kikeresett kövek' sulya 1-től 80 fontig változott.

— **Régi kézirat és szövet.** Egy régi jeles kézirat, mellyet az orleansi püspök a' 9. században a' Notre-Dame du Pays en Velay-i templomnak ajándékozott, némi mutatványt láttat azon idők' gyármüveiből. A' püspök ugyanis, hogy az arany és ezüst betűket a' dörgöléstől védje, minden levélhez egy egy szövetdarabot adata. Egész a' mi korunkig igen kevés figyelem fordittatek e' szövetekre, mellyek épen nem hasonlítanak szövő székeink' szüleményeihez és indus eredetűek. Némellyek kashmir-shálok azon példányból, mellyet a' francziák brauche és espontine néven neveznek, 's szineikben és mintáikban a' legnagyobb egyszerűséget mutatják: mások krepfátyolok és patyolatok, azon átlátszó anyagok, mellyeknek viselése ellen az akkori egyházi atyák olly húzomosan mennydörögtek. A' többiek rendkivül szép muszlinból és chinai krepből állanak. Ezen szövetek' legnagyobb részének anyaga igen lágy és finom teve vagy kecskeszőr.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy iv; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy iv. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott bo-iték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám, ad. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest', februarius' 15. 1838.** **13. szám.**

Tartalom: *Εὕρηκα.* I. Figyelem_er.e ztés *(Fogarasi János).* — Bujdosónk' történetének rövid átnézete. — Hölgyeinkhez *(Erdélyi).* — A' kozák *(J.).* — A' titoknok *(Szerényi Gyula).* — Magyar játékszíni krónika *(V.).* — Egyveleg.

Εὕρηκα.

I. FIGYELEMGERJESZTÉS:

„Mit találtál volna már megint ki?" kérdé minap egy barátom, midőn szokott tudakozására: „min dolgozol most" azt feleltem: kitaláltam valamit.

„Talán nem az örök mozgonyt?"

Ahhoz nem értek.

„Vagy a' haza' jólétének tervét?"

Azt fontosabb személyekre bizom.

„Hát mit? hiszen már egyszer kitaláltad a' földrengés' okát."

Általában szólván nem én, mert már előttem arról sokat beszéltek, hanem az ez előtt néhány évvel történtnek okát és fészkét úgy hiszem, hogy a' mint irám, kitaláltam: mert a' legelső földrengés után, melly a' hon' nagy részét megrázkódtatta volt, mindjárt kijeleltem a' helyet, hol annak fészke vagy is inkább laboratoriuma — műgócza, vagy műtereme — vagyon, 's itt azóta is mindig reng.

„Igen, de általában szólván is, mások azt vitatták 's vitatják, hogy a' földrengés nem chemiai processusnak, hanem a' föld' természetes és így örökös hőségének vagy a' centralis tűznek következménye."

Nem hiszem. Kérdezd meg ezektől: azon hőség vagy tűz, vagy az ez által kibontakozott gőzök miért nem a' völgyekben törnek ki, mint hol legkevesebb ellentállásra találnának, hanem többnyire hegyekben, még pedig magas hegyekben? bizonyosan nem tudnak hypothesisök után reá felelni.

„Hát te tudsz a' magadé után?"

Tudok. A' hegyek' gyomrában készül és fejlődik leginkább a' chemiai processus, mert ott teremnek többnyire azon érczek vagy félérczek, mellyek, a' víz' hozzájok járultával, chemiai processust szülnek.

„Ne beszélj annyit, mondd meg inkább már, mit találtál ki?"

Találgasd még.

„Talán csak, nem a' magyar játékszín' czélirányos megalapítására az egyetlenegy módot ismét?"

Azt sem én találtam, ezt másutt már régen tudják és használják, de nagyobb szükség sehol sem volt 's nincsen reá, mint hazánk' fővárosában, mellynek megmagyarosítására nincsen a' magyar játékszinnél hat-

hatósb eszköz, de ekkor a' magyar játékszíni egész intézetnek jelesebbnek, müvészibbnek, tökéletesbnek kellene akármelly idegennél lennie. Hogy lehetne ezt elérni, ezt tárgyazza az általad idézett munkácskám; de a' mit most találtam ki, az nem a' játékszínt érdekli.

„Vagy talán megint a' magyar nyelv' metaphysicáját, hiszen azt állítod, most sem értenek."

Semmit sem tesz, de azért majd irok erről még többet is. Hanem meg nem állhatom, hogy most előre is meg ne érintsem, hogy Kerekes professor azt állítja: szerintem minden embernek egyformán kellene beszélnie, mint a' tyúkok: tik, tik, 's eszébe nem jut, hogy maga magát megczáfolta, midőn egész munkájában ugyan csak hasonlítgatja egybe a' különböző nyelveket; a' mi pedig fő, röviden szólván, a' nyelv' metaphysicája nem abban áll, hogy minden ember egyformán beszéljen, valamint általában a' metaphysica sem abban, hogy minden ember egyformán gondolkozzék, mert valamint ezt tekintve ezer akadályok állanak ellent az emberek' agyában, p. o. előitéletek, különbféle vallások, uralkodási formák, miveltségi 's tudományi különböző előlépések, individualis észbeli adományok stb., úgy amazt tekintve is az emberek' megfogásában 's nyelvében. Más philosophiai tudományokban sincsen ez másképen; p. o. a' politicus felállítja az észben, miként alakul jog- vagy észszerűleg valamelly polgári társaság vagy ország, nem ügyelvén reá, alakult-e valóságban szerinte valamelly ország vagy sem, de annál szerencsésebb, ha a' valóságban példát is lel. A' philosophusnak semmi gondja az emberek' bolondságaira 's tévedéseire, mellyek, fájdalom, igen sokak. — Épen eszembe jut, hogy midőn a' prof. Kerekes' észrevételeit más barátaim' társaságában együtt olvasók, a' tisztelt professor úr' azon megjegyzésére, hogy az „ösztön" szó előbb származott physicai értelemben, mint erkölcsiben vagy philosophiaiban, egyik barátom azon ötlettel mulattatott: hogy e' szerint a' „lélek" szónak értelme is előbb származott azon physicai jelentésében, mellyben a' többek közt Debreczen' tájékán is hívják a' szakácsok vagy szakácsnék p. o. „lúdlélek" (úgy értettem, valamelly vas eszköz, mellyet a' lúdon keresztűl húznak, mikor sütik), mint philosophiai értelemben stb. Mind ezek mellett sokkal tartozom az érdemes professor úrnak, mert észrevételei későbbi munkámban sok felvilágosításokra fognak adni alkalmat, bár mások is kijelelnék a' homályos, vagy nevezzük a' mint tetszik, hibás helyeket; új tudományt nehéz egyszerre világosan írni. De nem úgy, mint a' kassai Szemlélőben egy, bátran állítom, értetlen biráló, azt állitván, hogy az általam idézett kevés példa stb. semmit sem mutat. Hát kevés példa a' ragok' egész theoriája, hiszen alig vevén ki néhány száz gyökérszót, a' nyelvnek többi része csupa ragokból, ragasztásokból áll elő.

Többet már nem kínozlak, hanem csak megmondom, a' többek közt mit találtam ki; t. i. a' **szóhelyezést**, vagy a' szók' elelrendelése, egymás után következése' szabályát a' magyar nyelvben.

„Mit találtál volna ezen ki, hiszen már erről elegen írtak, 's nem is olly fontos, hogy illy lármát csinálsz vele."

Megbocsáss barátom, nem értesz hozzá. Róla többen próbáltak írni grammaticáikban, de nem tudtak. Innen van, hogy ellene csak a' született magyar vagy legfölebb az ollyan nem hibáz, ki élete' nagyobb részében magyarul beszélt 's írt, úgy hogy nem született magyart még ha tanultságánál 's nyelvbeli ismeretségénél fogva magyar iróvá vált is, munkájában, ha más által ki nem igazíttatott, erről lehet megismerni, hogy tanulta a' magyar nyelvet: mivel ezen szabályt grammaticusainktól, kik magok sem tudták 's tudják, meg nem tanulhatá. Engemet is jeles honfitársunk, ki a' magyar nyelvben nem született, hanem azt később tanulta 's most is mindig tanulja, birt reá, hogy gondolkozzam ezen tárgyról, nógatván, adnék neki szabályt a' szóhelyezésben, mellyre nézve már majd minden grammaticáinkat felhányta volt, és sok jeles tudósainktól kért utasitást, de semmikép' nem boldogulhata.

Beszéljünk egy kicsit philosophálva — észkedve —. Valamint a' szótagok' kiejtésében az accentusra nézve némelly nyelvek mindig bizonyos szótagot nyújtanak meg, mint a' franczia többnyire az utótagot, az angol az elsőbbeket, a' német a' gyökér szótagokat stb., a' magyar pedig a' legszebb

változatossággal, 's ha szabad metaphysicámra hivatkoznom, philosophiai szellemmel sem az utó-, sem az elő-, sem a' gyökérszótaghoz nem köti magát, stb.: úgy van ez akkor is, midőn több szók állanak egy egész mondatban vagy a' szóhelyezésben. Sok nyelvekben p. o. a' németben úgy nevezett természetes rendet állitnak föl 's kell fölállítani, de ez a' nyelvet nagyon feszessé teszi. Mert minden szónak megvan a' maga helye, a' hová be vagyon mintegy szegezve, 's a' szók nem mozdulhatnak soha helyökről; melly feszesség még akkor is megmarad, ha emphasis vagy tónus vagy hangsuly végett a' renden egy kis változás történik is, mert ezen változás után a' rend ismét álladóan egy. Más nyelvekben p. o. a' latinban (Die entdeckte Rangordnung von Christian Gottlob Bröder) azon szó, mellyen a' tónus — hangsuly — fekszik, mindig megelőzi a' vele öszveköttetésben álló azon szót, mellyen a' hangsuly nem nyugszik. De ez a' nyelvet igen monotónná — egyhanguvá — teszi. Képzeljünk például magunknak egy énekest, ki mindig a' tact' elején nyomja meg a' hangot, 's a' végén mindig megcsendesül, milly unalmassá válnék ez végtere. Illy formán kell képzelnünk, hogy Cicero 's a' régi rómaiak beszéltek, az érintett munka után. — A' magyar nyelvben sem egyik, sem másik disztelenség nincsen meg; a' magyar nyelvben, mint látni fogjuk, nem szükség a' szókat katonai sorba állítani, hogy ott meg ne mozdúljanak, nem szükség a' tanuló' elébe és fejébe 9, 10 helyet írni egymás után, mellyekbe rakogassa minden mondatnál a' szókat, mint valamelly mozdulhatlan gépelyrészeket; a' magyar szók szabadon mozognak, csupán az alább mondandó szabályra ügyelettel, előre, közbe és hátra, a' mint a' beszélőnek hamarább eszébe jut, vagy a' müvész, szónok és iró' izlése kivánja. Továbbá, a' magyar nyelvben a' hangsuly miatt sem szükséges, hogy a' szó elől álljon, állhat a' hangsulyos szó előbb is, hátrább is. Milly természetes, milly egyszerű, milly hajlékony lehet ez a' nyelv, milly változatos és milly alkalmatos a' költészetre, szavalásra, éneklésre, szinészetre, izléssel irásra 's beszélésre! már ezen alább világositandó mondottakból is képzelhetni.

Mennyire nem csupán hiányosak, hanem

hibásak grammaticáink a' szóhelyezésről szóló tanitásokban: lássunk előre is egy két practicus nyelvtanitót, például Verseghyt és Mártont. Verseghy (Neu verfaszte ungarische Sprachlehre 141-d. lapon) azt mondja: Man setze den Theil der Rede, der den stärkesten Nachdruck haben soll mit seinem Anhange auf den ersten Platz des Satzes, und dann die übrigen in der nämlichen Ordnung, in welcher ihr Nachdruck abnimmt. Z. B. den Nominativ: Az oroszok megverték a' törököket, oder: az oroszok a' törököket megverték stb. — Nem áll a' szabály, mert egyebet elhallgatván, ha a' nominativust középre vagy utólra teszem is, legkisebbet sem változik az értelem, a' mint minden magyar fül érzeni fogja, p. o. „megverték az oroszok a' törököket, vagy a' törököket az oroszok megverték, vagy megverték a' törököket az oroszok", tökéletesen egy az értelme mind ezeknek, mind az ő általa felhozott példáknak, a' mit alább vagy is inkább utóbb jobban megértendünk. Épen illy hibásak Verseghynek többi szabályai és példái is. Márton professor' szabálya magyar grammaticájában (harmadik kiadás 239. §.) épen illy kevéssé kielégitő, sőt hibás. Ő ugyan is azt mondja: ezen mondatot „az atyám a' házát eladta" négyszer-négy, azaz 16-képen lehet elrakni, 's az értelem mindig más lesz. — Nem áll, mert ezen hat elhelyezések: „az atyám a' házát eladta, az atyám eladta a' házát, eladta az atyám a' házát, eladta a' házát az atyám, a' házát eladta az atyám, a' házát az atyám eladta" mind egy értelmüek; ezen két elhelyezés pedig: „adta el a' házát az atyám? adta az atyám a' házát el?" egészen szokatlanok. Illy hibásak többi grammaticáink is, nagyobb részint pedig, kivált az újabbak, a' dologról nem is szólnak.

(Folytattatik.) ***Fogarasi János.***

Bujdosónk' történetének

rövid átnézete.

D. Mantell, a' Sussex-Royal-Institutioban nem rég a' geologiáról értekezvén, többi közt igy szólt: „Képzeljük, hogy egy más bujdosónak lakosa leirja azon természeti változásokat, mellyeknek földünkön tanúja volt. „Számtalan évszakkal az ember' megjelené-

se előtt, így szólhatna ő, meglátogatám a' földteke' ezen részét, 's egy szörnyü kiterjedésü szép tartományt láték halmok- és völgyek-, folyamok- és csermelyekkel, — a' termékeny síkok átcsapongó folyóktól különféle irányban átjárva pálmák és más égali növények' ligetei, 's iszonyú tobozos erdők ékesíték annak színét, szörnyetegeket láték a' mászók' osztályából, olly iszonyú nagyokat, hogy az élő fajokból egyet sem hasonlíthatni hozzájok, mellyek a' folyók' partjain melegedtek 's az erdőkben csatangoltak; a' fenéktelen hanokban és mocsárokban ezer meg ezer krokodíl és tekenős béka. A' levegői uralkodást különös alaku szárnyas mászók oszták meg a' madarakkal; a' vizek hemzsegtek a' halaktól 's a' tekenyhordók' 's édesvízi monokolok' myriadjai. — Sok időszak' lefolyta után ismét meglátogatám a' földet; 's a' száraz föld számtalan sárkányidomaival és tropicus erdőivel egészen elenyészett, 's helyét most az oczeán foglalá el. A' vizekben pedig a' nautilus' számtalan csapatai laktak, más fejlábuakkal (kephalopoda) együtt, melly fajok most legnagyobb részt eltüntek, számtalan halak és jeles nagyságú mászók. Ismét időszakok multak 's ujra meglátogatám e' helyet, 's ime! az oczeán leapadt, ismét szárazföld tünt elő, ligetekkel és erdőkkel takarva, de ezek egészen különböző bélyegüek voltak az eltünt mászók' országabeliekétől. A' tölgy, a' szil 's más mérséklett égali fák virágoztak. Láték egyszersmind iszonyú nagy veres vadak' egész csordáit, elefánt, mastodon 's más óriás nagyságu növényevő állatok' seregét, mellyek' fajai már ma nem léteznek többé. A' folyók- és mocsárokat a' vízi ló, orrszarvu 's tapir lakta, a' tigris' és oroszlán' orditása, a' hiena' vonitása, a' medve' dörmögése rendíték meg a' levegőt. Újra eltünt egy időszak, 's ismét leszálltam ezen planetára 's megvizsgálám előbbi figyelmezéseim' nézőhelyét. És látám, hogy az utólszor látott nagyszerű tárgyak eltünték; a' föld' felületének más tekintete volt, szigetekre vala szaggatva, míg a' tenger' feneke más helyeken szárazfölddé lön 's mi előbb száraz, most az oczeán alá vala temetve. Veresvadcsordák voltak még egyre láthatók a' síkokon disznókkal, lovakkal, marhákkal, és farkasok az erdőkben. És

emberi lényeket láték, állatbőrbe öltözve 's buzogányokkal és dárdákkal fegyverkezve, kik lakhelyet készitének magoknak üregekben, kunyhókat épitének védelmökül, legelőket gyepüztek be a' marháknak 's a' földet müvelték. Új évezred' lefolytával ismét meglátogatám azon helyet, és falut találtam a' tenger' szélére épitve; lakói halászatból éltek 's templomot épitének a' közel halmon, azt védszenteiknek szentelvén. A' szomszéd tartomány városokkal volt behintve, a' völgyek baromcsordákkal ellepve, 's a' gabonaföldek és csűrök magas miveltségi fokon álltak, a' lakosok' szorgalmát 's békeszeretetét bizonyítva. Végre sok század' leforgása után ismét lejöttem, 's a' falut elmosva találtam az ártól, 's hajdani helyét hullámok takarák; de a' völgyben, a' halmokon és szirtek fölött pompás város emelkedék, palotákkal, templomokkal 's ezer épületekkel, az utczákon hullámzott a' nép, a' müveltség' fő fokán, az ország' nemeseinek benne volt összesereglése, benne a' hatalmas ország' uralkodójának lakja. Elmés lakosai közül pedig sokakat láték azon teremtmények' maradványaival foglalatoskodni, mellyek valaha itten éltek, de már kihalvák, 's próbálták e' maradványokból azon esetek' egymásra következését meghatározni, mellyeknek én tanúja valék 's mellyek az ember' teremtése előtt történtek. — Ezen időszak a' mostani, ezen lakosok a' mai geologok 's hasonlító boncztudósok, kiknek legjelesbike a' nem rég elhunyt Cuvier."

Hölgyeinkhez.

Lantot a' leány' kezébe,
Zengni dalt, és éneket,
Melly ragadjon szíveket,
És igézzen bájkörébe! —

Gyászsötét haj, lángoló csók,
Hókebel, kökényszemek,
Annyi életkellemek,
Szép magokban elmulandók;

A' szerelmi hajnalégnek
Pártot ütnek isteni,
Szűn a' szív enyelgeni
Karja közt a' lengeségnek:

'S a' világengesztelő dal,
Mint az angyalérezet,
Bú 's örömben élvezet,
'S bájol édes hatalommal.

Szép hazáját, ifjuságát
Benne érzi a' kebel,
Édesen találja fel
A' remény' örömvilágát.

Lantot a' leány' kezébe,
Zengni hont és éneket,
Melly ragadjon szíveket,
És igézzen bájkörébe! —

Ő ad a' bajnok' tüzének
Tettre, nagyra lángzatot,
'S gyujt erős határzatot,
Közte honvihar' dühének.

Ő füz a' költő' fejére
Hervadatlan pályabért,
És akaszt emlényfüzért
Geniusként sirkövére.

Erdélyi.

A' kozák.

Kozák legenda.

Tetera fiatal kozák volt; lelke bátorsággal és tüzzel, ügyes teste dagadozó erővel telt; 's a' síkon szabadon nyargalózó csikóhoz hasonlított.

Kedvese Marina, szemérmes tekintetű, de forró szivű fiatal leány vala; rejtett, édesen illatozó virág a' rideg pusztában.

Tetera' szeme fekete volt, mint a' vészes éj, mellyen gyakor czikázó villámsugár világit keresztül; Marina' szeme olly kék és harmatos, mint az ég eső után.

Egy este a' Dnieper' partján üle kedvesével a' kozák; Marina' arcza gyöngéden pirult, mint a' tiszta tej, mellybe épen egy csep vér esett.

Tetera kézen fogá 's így szóla hozzá: „Marina, tudod-e, mi az én szerelmem? — Égi tüz, mellyet ember eloltani nem képes; saját életem az, sőt annál is több: saját lelkem! Míg csak egy porszem lesz belőlem, szeretni foglak!"

És — isten a' bizonyság — valót szólott. Ki kétkedhetett volna, ki őt így beszélni látta? Szeme és arcza épen olly beszélő volt mint szive.

Ekkor felemelé Marina szempilláit — e' selyem, hosszu szempillákat — 's a' kedves' tekintetén merengett.

„Ah, én is szeretlek!" susogá végre, mi olly kellemesen zenge, mint az első kikeleti dal. De midőn e' vallomást kilehelte, alig mozgának ajkai, 's elpirult, mert lelke még ártatlan vala.

Tetera gyöngéden magához voná a' kedvest, 's egy szikladombra telepedtek, melly mellett a' Dnieper lassan hullámzék el.

Gyakran pihentek már ők e' helyen, nézdelve a' tajtékzó folyam' rohanását; de ma még a' hanyatló napot sem vevék észre, melly a' messze síkot rózsákkal önté el.

Tetera csak Marinát látá, Marinának esze, gondolatja csak Teterán csüggött; a' szeretők' pillanati könybe lábbadának és — ajkaik egyesülének.

Ah, egy hosszu csók volt ez, — a' szerelem' csókja, véröket villámtüzzel gyujtó 's hévre lobbantó.

Majd csendes, boldogitó béke szálla közibök, 's gyermekként játszadozának.

Tetera a' kedves leány' nedves szemében nézé magát, Marina' keze a' kedves szerető' fürtjeivel játszott. Ujjai körül tekergeté a' fekete gyürűket 's a' heves ifju csendesen fekvék előtte térdein, mint szelid bárány.

Az órák repültek; már éjfélt hirdetett a' kakas ketreczében, a' kozák' lova nyerítve ada jelt indulóra.

Nem egy két napra kelle a' kozáknak elválni, nem is vadászatra ment szarvast ejteni: — a' harcz hivá őt! — Tetera felugrott, tüzesen átkarolá a' kedvest 's ajkaik egy lángcsókban összeolvadának.

„Hű fogsz-e lenni" megszólamlék végre elfojtott hangon. Feleletre nyilának a' lányka' ajkai, de nyelvén halának el a' szavak, mert közel hozzájok azon perczben némi idegen zene hallatszék. Szomoruan pendült meg egy húros szerszám 's ez ének majd gunyolva, majd panaszolva kisérte:

„Nevetem a' vándort, ki köpönyeg nélkül a' téli fergeteghe menni merészkedik; nevetem az alvó hajóst, kinek ladikja a' vad folyam' martaléka lesz.

„Nevetem az esztelent is, ki gazdagságban állandó szerencsét keres: de háromszor esztelenebb az ifju, ki asszonyeskünek hisz."

„Halljátok! .. Fedor derék vitéz volt, merész mint a' pusztai oroszlán, nemes és szép mint a' vad ló, és szabad mint a' szél."

„Alig ütögetett még ajka körül selyem pelyhü bajusza 's már fáklyatánczon és alkonyatkori vadászaton első volt."

„Érzelmit ébresztő ezer szép közül csak Iwanownát választá, a' legfélénkebb gyermeket, mellyet valaha szerelem villant át."

„A' fejér rózsa nem tisztább, az ágról ágra szökdelő evet nem könnyebb, a' nád nem karcsúbb."

„Pár gerleként szereték egymást, egyesülvék mint az egen örökké uszó kettős csillag."

„A' holdat nyillal elérni könnyebb volt volna, mint azt mondani, hogy illy kecses gyermek szűz esküihez hűtlen lehessen."

„De midőn a' nap elérkezett 's a' kürt' harsány rivalása csatára szólitá: el kelle válni Fedornak, hátra hagyni kedvesét 's nála fejér kutyáját."

„Könyekben uszék a' szép 's mély gyászba sülyedve üldögélt; a' kutya tátott szájjal ordított és a' küszöbön várakozott."

„Végződött a' háború, Fedor szeretve tért vissza. Már távolról örömmel pillantá meg zöld dombon legelő nyájait."

„Halloh! Halloh! kiálta; de csak a' viszhang ismeré 's köszönté. Üdvözlésére senki nem sietett."

„Sarkantyúzá lovát, hogy szinte repült; minden kiholtnak tetszék előtte. Háza üresen álla, benne sem nő sem férfii."

„De a' homokon két ló' patkójának 's a' füzesben egy kutyának uj nyomai látszának."

„Sebesen vágtat tovább a' szegény völegény — hah! csak hamar meglátja távol szeretőjét egy ifju lovas mellett 's neki szegzett láncsával rohan utánok; de a' futó hölgy nem ismeré meg benne szabaditóját."

„Szeretem! kiálta 's közéjök veté magát, úgy hogy Fedor lovát ijedten rántá vissza."

„És a' fiatal rabló után ezt kiáltá: Majd rád is kerül a' sor! Ha igazán szereted, vigyázz, hogy csak egy nap se hagyd el."

„De a' hű eb megismeré urát, 's akármint hajtá magától, utána szaladt."

„Hiába csalogatá Iwanowna hizelgő szavakkal, fogat vicsorított 's ura után futott."

„Mert az eb hű míg csak él, de az aszszonyról más dalt éneklek. Keserve hazudság 's élete a' sötét árulás' hálájához hasonló."

Tetera visszatartott lélekzettel, félig nyitott ajakkal és hegyzett füllel hallgatá, némileg szorongva, hogy csak egy szót is el ne veszítsen. Tulajdonok a' férfiaknak mindig vágyakodni ollyasmi után, mi nekik kinokat szerez.

És a' féltékenység egy méregcseppet fecscsente a' kozák' kebelébe, Merően néze szeretőjére, mintha már egy elkövetett büntettért kellene boszút vennie 's reszketett, mintha előtte örvény tátogna.

Midőn a' dal elhangzott, megborzada. Egyszerre mintha hirtelen eltökélet futná át, megragadá a' leányt 's oda hurczolá, honnan a' dal zengett.

Ott egy szikrázó szemű 's ezüstfejér hajú őszt pillantának meg. Egy szikladarabon ült ez 's a' fellengő holdat nézdelé. Húros hangszere kezében pihent.

Nem rezgének már a' húrok, de a' gonosz szavak még Tetera' fölzúdult keblében egyre hangzának.

„Öreg!" megszólitá dühfojtotta hangon, „öreg, te varázsló vagy gonosz lélek! pokolbeli leheleted lelkembe üszköt vetett 's üdvemet hamuvá változtatta. De ki sebet ejt, hatalma is legyen gyógyitani. Te, ki szeretőm' hűségén kétkedni tanitottal, adj most gyógyszert is, mellyel szivét megtarthassam."

„Felelj, felelj öreg, vagy tudd meg: türelmem rövid, kezem találó, kardom éles."

A' dalnok keserüen mosolyga, mintha mondani akarná: aggódjál te, én nem.

„Fiam! — megszólamlék végre — talán ismerek varázsszert feltartani a' szélveszt legsebesebb futtában, eloltani a' villám' lobogó lángját, 's ismét életet ébreszteni a' halottban: de egyet sem tudok, melly az asszonyt hűvé tegye, legfölebb ollyat, melly meggátolja, hogy férjéhez hűtlen legyen. — Halld!"

És az öreg' szemei fénylének, mint éhes farkaséi, midőn prédájára rohan.

„Azt teheted, mit Selim, a' rémitő basa tett, midőn a' fellázadt arabok ellen harczra szállott. Haremében nőinek bucsuzóul nagy ünnepélyes lakomát adott, és ezek mind könyben úszának, hogy uroknak tessenek.

Mindnyájan csak szerelemről 's az elválás' keservéről beszéltek, 's Selim a' boldog, egyiket a' másik után szoritá karjába.

Vigasztalások- és felviditásokra tiz heréltet parancsola be. Tizen jöttek a' fekete, rémitő heréltek, fejöket fejér csalma fedé, kezeikben éles kardokat hordának.

Asszonyok, tehát szerettek? kérdé Selim. Igen, szeretünk! felelének egy szájjal. Mindenek fölött szeretünk, uram! — És inkább meghalnátok, mint hűtlenek legyetek? — Inkább, uram! felelének mindnyájan még egyszer.

És valót mondának, de alig is álmodhatának hűtlenségről, mert a' bajnok Selimnek egy jeladására a' gyönyörű nők az engedelmes heréltek által kegyetlenül lefejeztetének.

Ekkor nyugottan és osztatlan lélekkel mehete a' basa ütközetre, mert csak így bátorságosíthatjuk magunkat távolban az aszszonyok felől.'

Most elhallgata az öreg, de ajkai még mozgának, mint mikor a' farkas a' meleg, párolgó vért orráról nyalja.

Tetera eszén kivül lön, minden kóválygott benne, gondolati agyában összezavarodtak, noha csak tiszta sziklaforrásból ivott.

Marina hirtelen felocsódék elmerültéből 's kedvesét mindkét kezével átkarolva, kiálta: „Oh kedvesem! ne hallgass e' rettentő szavakra. Ódd magad e' gonosz szellem' kisértésétől. Hiszen tudod, hogy szeretlek."

Ah, és ezek valának utósó szavai! — Görcsösen kulcsolódék Tetera' keze a' kard' markolatához, elvakultában nem láta mást, mint ijesztő álmokat és véres holt testeket, nem halla mást mint a' boszú' és iszony' orditását.

Nem volt többé saját magáé, 's midőn magát átkarolva érzé, dühre gerjedett. Feje fölött villogott a' kard, egyszerre mint villám lecsapott — 's szeretője' lábaihoz gördüle a' szép Marina feje, midőn ajka csak alig szünt meg szerelemről beszélni. Harsányan rikolta fel a' harczfi, 's mint sebesített vadkan rohant a' szikláboz, mellyen az öreg ült volt. De ez már eltünt, 's csak egy borzasztó gunykaczaj szaggatá fülét a' szerencsétlen szeretőnek, mintha tetszését nyilvánitná a' gonosz tetten, vagy e' dühös féltékenységet gunyolná.

Holló-paripájára veté magát a' kozák; mintha sólyom vagdalná körmeit oldalaiba, úgy nyargalt ez a' síkon, majd a' folyamba rohant, 's széles szügyével hasítva a' habokat, tul partra ért, nyargalt szakadatlanul — 's futásának nem volt vége!

A' szikladombon csak a' leány' teste fekvék fejér ruhában, feje szétbomlott hajakkal mellette, 's körötte vér.

És a' hold elsápasztá a' széles pusztát, a' Dnieper' zuhatagai dörgöttek 's a' kakas másodszor kukorikolt. **J.**

A' titoknok.

Lope de Vega a' színművek' azon új nemével, mellyet ő éleszte föl, az egész nemzet' javalását megnyeré. Phantasticus leleményeinek gazdagsága mellett, azon comoediák, mellyeket tudós költészeik Terencz' és Plautus' példányaik' nyomán mázoltak, olly unalmas és szárazaknak tetszének, hogy színen soha többé nem adathattak. A' régi drámairók elhanyagoltatva, sőt elfeledve láták magokat, 's ha éles és tudós gúnyversekkel kissé keseriték is az ifjabb költő' 's társai' diadalörömét, 's az úgynevezett tudósoktól a' jó izlés' martyrainak nézettek: azon dolárok, mellyekkel eddig müvészetök fizetteték, nekik veszve valának, 's sokakat, mint a' nagy Cervantest is, e' keresetág' elvesztése, szegénységbe buktata.

De annál jobban ment a' lelkes Lope de Vegának. Rövid idővel azelőtt szegény salamancai tanuló, most módjában vala szép lakást szerezni, mellyet naponként szinházigazgatók lepének el, kik tőle jó fizetésért új darabokat kértek. Tudjuk, hogy gyakran egy nap alatt készíte egy színmüvet; e' végre tehát egy szegény irnokot használa, ki neki csakhamar nélkülezhetlen lön, mert nem csak híven leirá a' mondottakat, de a' mythologiában, historiában, geographiában is olly járatos volt, hogy Lope nem kényteték a' leirandó neveket előtte szótagolni. Mivel ekkép a' szegény tudós napokig körüle vala, szívesen lépett volna vele barátságosb viszonyba, de minden bizalmassága e' végre hasztalan volt; az irnok végetlen alázatos, szerény vala, de vonalai mindig elnyomott boszút árulának el.

Miután a' viszony több évekig tarta igy,

egyszer az írnok a' költő' szobájába jöve, kis pénzsummát kölcsönkérendő. „A' pénzt mindjárt átveheti ön, mondá Lope, de legyen olly tetszékeny, barátom Solis, 's maradjon fél óráig, előbeszédet irandok szinjátekaim' gyüjteményéhez, mellyeket kissé megjavítva, sajtó alá adni szándékozom.“ Az írnok leült, Lope dictált. — Előbeszéd. Hála 's örömteljes kevélységgel nyujtom a' közönségnek jobb színmüveim' első gyüjteményét, mellyeket szerzőjök először csak azért íra le, hogy szabados mulatozás' barátinak, egy estei éleményt nyujtsanak, 's aztán visszahuljanak a' feledésbe: de kedves hontársaimtól becsök felett méltányoltatva, csaknem a' fenséges Seneca', a' finom Terencz, a' mulattató Plautus' mestermüveihez hasonlíttattak, 's az utókornak átadatni méltóknak találtatának. Mennyire meghazudtoltattak ellenségeim' gyalázatos jóslatai — mondja el ön az utolsó szót, ha elkészül, közbe jegyzé Lope. Jóslatai, mondá az írnok. A' mit nekem jósolának a' pórlelkü, irígy Rueda' főnöksége alatt — alatt — hogy rövid idő mulva, minden jobbaktól megvettetve feledtetendem el — el — rajtok teljesült; alig ismertetik nevök, nem mondom müveik. A' kérkedő Lope de Rueda elhangzott; — elhangzott — érdemlett nyomor fenyíti, a' hír szerint, e' pórlelkü, gyalázatos — gyalázatos — ismétlé az írnok, de olly különös hanggal, hogy Lope elijedve tekinte rá. A' toll kihúllt kezeiből, elváltozott vonalokkal, szótalan dőlt el a' széken. A' költő nagy fáradsággal vitte nyugágyra; orvos hivaték, de az írnokot életre nem hozhatá.

Csak néhány nap mulva tudaték ki, hogy az írnok Solis Lope de Rueda volt. Lope előtt a' történet feledhetlen volt, de érzékenyülését 's megindulását, ha a' helyzetet ismét eszébe hivá, mint kényelenítették a' szegény író önbecsmeléseit leírni, mindig olly vad nevetés szakasztá meg, hogy sokan baráti közül jó szivében kétkedének.

Szerényi Gyula.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 27-én Földszint és első emelet. Mi ezen színmű' philosophiáját teszi, azzal nem egészen lehet megelégedni; nem jó ki belőle, a' mit a' szerző akarni látszott, az: hogy a' büszkék lealáztatnak, 's az alázatosak felmagasztaltatnak; mert végre is, noha az emeletiek lejutnak, az csak azért történik, hogy magokat a' közönségnek megmutassák, 's vejökkel együtt hihetőleg ismét felmenjenek; a' földszintiek is feljutnak ugyan; de ismét egy köztök lappangó gazdagnak, fogadott fioknak szerencséje által, 's csak mint lógós nép, mellynek új szerencséje épen nincs a' legjobb alapon, hibázván belőle azon függetlenség, mellyet csak ön szerencsénk vagy keresményünk adhat. 'S e' felett megérdemli-e az a' lelkileg és testileg galád nép, hogy feljusson? Épen nem; mert minden szorgalma korhelységből, 's szivessége 's barátsága (a' fogadott fiú iránt) gorombaságból 's utóbb tettetett, alacson hizelkedésből áll. 'S megérdemlik-e az emeleti gazdagok, hogy leszálljanak? Talán inkább; mert az úr gőgös, szerencséje' kimeríthetlenségében oktalanúl elbizott, az őt irgalmatlanúl zsebelő cseléd iránt mind jó, mind rosz állapotjában ostobául és gyáván kíméletes; de másfelül nem magának élő fukar: vendégszerető barátságos, 's bukása nem ezen életmód' következésében jó, hanem mert fia irgalmatlan adósságokat csinált, 's főleg, mert pénzének egy része valamelly kereskedő háznál tönkre ment. 'S valamint amazok, úgy ezek nem érdemök szerint váltják helyeiket. 'S ezen csere maga is csak puszta mutatvány; mert tulajdonképen nem történik egyéb, mint az aljas és úri családnak összeolvasztása egy leány 's egy fogadott fiú' szerelme által. Egyébiránt a' mű mulatságos 's megérdemli, hogy színészeink összevágó szabatossággal adják.

Az előadás meglehetős volt; róla máskor bővebben.

Jan. 28. Földszint 's első emelet ismételtetett. *V.*

Egyveleg.

— **Michel Ferencz** franczia természetvizsgáló, a' köz oktatás' ministeriumának megbizásából Angol- és Skótországban utazván, a' londoni Cottoniant-könyvtárban feltalálta a' szerencsétlen Stuart Máriának, hatalmas versenytársával, angliai Erzsébet királynéval folytatott levelezését, 's szándékozik ezen érdekes tanúleveleket történetirási jegyzetekkel nem sokára kiadni.

— Egy irlandi orvos, ki egy serfőzőház' égése' alkalmával szerencsétlenül egy nagy, 's a' közel tüztől egészen izzó kazánba esett, 's a' legnagyobb törekedés mellett sem tuda belőle kiszabadulni, elég lélekéberséggel 's bátorsággal birt észrevételeit leírni: melly hőségi fokot állhat ki az ember, és minő érzések alatt. Midőn az ólomtoll' fogantyúja kiállhatlan forró lön, Fahrenheit-féle hévmérője 100° foknál többet mutatott, egész teste, a' nedvek' kigőzölgése után, hólyagokkal fedetett, erei iszonyúan feldagadtak 's vére azokban alig mozgott: ekkor kezdé jelenlétét elveszteni. E' szavak nincsenek kiirva a' tudósitásban, vagy legalább igen roszul olvashatók, de még hallá az emberek' közeledését 's meg is mentetett. Hosszú 's fájdalmas betegeskedés után most már egészen helyre állott 's iszonyú tapasztalása által némelly elébb megtámadhatlannak hitt tételt czáfolt meg a' hőség' befolyásáról az emberi életműségre.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februárius' 18. 1838.** **14. szám.**

Tartalom: Shakespeare és drámái. Vége. (*Petrichevich Horváth Lázár*). — Ti és én (*Orosházi*). — Váló dal (*Borkúti*). — Emmi (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*). — Egyveleg (*S. F.*).

Shakespeare és drámái.

(Vége.)

X. SHAKESPEARE' ÉLETE.

'S minő vala hát azon élet? mit tudni róla? keveset. Az, ki viselte, elrejté, nem gondolva sem annak művei', sem napjaival.

Ha Shakespeare' legbensőbb érzéseit munkáiból akarjuk kitanulni, úgy látszanék, hogy az annyi fekete képek' festője valami könnyelmű, mindent ön létéhez mérő, ember lehetett; minthogy igaz is, hogy elég foglalatosságot lelt olly nagy bennső életben. Atyja, hihetőleg catholicus, előbb helység' birája és alderman Stratfordban, később gyapjúkereskedő és mészáros lett. Vilmos, idősbike egy tíz gyermekből álló családnak, atyja' mesterségét űzte. Mondám másutt, hogy Melpomene' törének megbizottja borjakat nyúzott előbb, hogysem zsarnokokat ölt volna el, 's pathos-teljes beszédeket tarta amaz ártatlan marhák' igazságtalan kivégeztetésök' nézőihez. Ifju korában, egy hiresnek maradott almafa alatt söröspalaczk-harczjátékokat adott a' bidfordi ivók' számára. Tizennyolcz éves korában egy földművesnek leányát, Hatway Annát, hét évvel nálánál idősbet, feleségül vette. Ettől született egy leánya, 's később két ikere, fi, és lány. E' termékenység azonban sem nem indítá meg, sem nem állandósítá öt, olly hamar elfeledkezvén Anna asszonyról, hogy végrendelésében mást semmit sem hagyott neki, mint *második ágyát a' legjobbik után.*

Egy vadorzási kaland előzé falujából. Sir Thomas Lucy' parkjában megfogatván, a' megbántott elébe vitetett; kin magát később egy a' kastély' kapujára ragasztott csipös ballada által boszulá meg. Neheztelése tartós volt; mert Lucy Tamás uramból csinálta Shakespeare ama' Shallow nevű birót *VI. Henrik' második részében*, a' Falstaff' gúnybohózataival megtámadottat. Sir Thomas' haragja őt falujából odahagyni kényszerítvén, Londonba ment, szerencsét próbálni.

Nyomor követte öt. Ugyanis arra jutván, hogy uracsok' lovait tartsa a' játékszínek' kapuinál, egy értelmes szolgákból álló sereget tanított össze, kik *Shakespeare' gyerekei* nevet viseltek. (*Shakespeare 's boys*). A' játékszínek' kapuitól a' színfalak közé befúródva, ott az ugynevezett *call boy* (előszólító gyerek) hivatalát viselte. Ro-

kona Green, black-friarsi színész, a' színfalak mellől a' színpadra segítette, 's színészből íróvá lön. Ekkor criticák és gúny-iratok támadák meg, mikre ő szót sem felelt. Romeo és Juliában Lőrincz barátnak szerepét játszá; Hamletben a' kisértetet irtóztatólag adá. Tudjuk, miképen elmefuttatási versenyt futott Ben-Johnsonnal a' Sir Raleigh Walter alapította Syvén nevű clubban. Többet színi pályájáról nem tudhatni, nem levén többé itt kijelelve máskép, mint műremekek által, miket lángelméje évenként kétszer vagy háromszor hullatott, bis pomis utilis arbos, 's mikre többé semmi gondja nem vala. 'S még csak nevét sem ragasztotta remekműveinek elébe, mig másfelől azon nagy nevet rég feledésbe ment színészek' soraba iktatá drámákban, mellyek még inkább feledvék. Nem vett ő magának annyi fáradságot sem, hogy összegyüjtse, avvagy kinyomtassa drámáit. Utókor, melly soha eszébe sem jutott, ásta ki azokat régi repertoriumokból, mint szokták kiásni egy phidiási szobornak maradványait olympos' athletáinak művésztelen képei közül.....

Shakespeare' idejében, Erzsébet alatt, Spenser volt a' híres költő. Macbeth és III. Richard' homályfedte szerzője alig mutatá magát a' pásztor' meg a' tündér királyné' kalendáriumaiban. Montmorency, Byron, Sully, rendre Gallia' követei Erzsébet és I. Jakab' udvaránál hallották-e valaha csak hirét is ama' dalnoknak, ki maga és mások szerzette bohózataiban színészkedék? Kimondák-e ezek csak egyszer bár, amaz egy franczia ajaknak olly barbarúl hangzó Shakespeare nevet? 'S valljon gyanították-e, hogy abban annyi dicsőség lappang, melly előtt az ők' dicsősége, pompája és rangja lesülyedend? Bizony! e' sokadalmi komédia, ezen Hamletben a' kisértet' szerepére méltatott nyegle (Marktschreier) volt az a' nagy phantom, az a' középkor' rémalakja, melly mint éj' csillaga azon perczben emelkedék fel a' világra, midőn a' középkor leszáll vala halottak közé ama' roppant században, melylyet Dante nyitott meg, 's Shakespeare zárt be.

Az elveszett paradicsom' dalnoka' éltének egyik irójánál ezt olvashatni: „Bizonyos Milton nevű világtalan, parlamenti titoknok a' latín rendelések' irására“ stb. Molière ‚a' histrio' Pourceaugnae' szerepét játszá, épen úgy mint Shakespeare elhadarta Falstaffját. Szegény Mondorge' pajtása, Tartufe' szerzője, a' jeles Poguelin nevet az ismeretlen Molière névvel cserélte fel, hogy atyját a' kárpitost meg ne becstelenítse.....

Így történik ollykor az is, hogy amaz elleplezett útasokkal, kik néha asztalunkhoz ülnek, csak úgy bánunk mint valami közönséges vendégekkel, nem sejdítve halhatlan tulajdonságaikat, mig nem tünendenek el elölünk. 'S midőn földről elköltöznek, átalakúlnak ők, mondván, miként Tobiáshoz szólt az egek' küldötte: „Én vagyok egy azon hét közül, kik jelen vagyunk az ur előtt.“

Azonban ha világtól félre ismertetnek is átmenttökkor ezen istenségek, ők egymást csakugyan félre nem ismerik. „Mi szüksége, mond Milton, az én Shakespeare-em' tisztelt csontjainak egy század műgondja által összehalmozott körakásra? avvagy szükséges-e, hogy az ő szent ereklyéi egy csillagokig érő pyramis alatt rejtőzzenek? Te szeretett gyermeke az emlékezetnek, dicsőség' hatalmas örököse, mit hajtasz te hírednek illy silány bizonyítására, te, ki csodálatunkban, és bámulásunkban magadnak egy hosszu élet' emlékét építéd...; hiszen olly pompába vagy te temetkezve, hogy illy sírnak birásáért királyok meghalni szeretnének.“

Michaël Angelo, Dante' sorsát és lángelméjét irígylő így kiált fel:

Pur fuss'io tal:
Per l'aspro esilio suo con sua virtute,
Darei del mondo il piu felice stato.

„Miért nem lehetek ollyan mint ő? ... kegyetlen számüzetéseért az ő erényével, a' világnak minden boldogságát odadnám.“.....

Van-e mi bámulandóbb, mint e' dicső rokonok' társasága, kik magokat titkos jelek által fedezik fel egymásnak, 's egymást köszöntve, egy csupán általok ismert nyelven társalkodnak! ...

Shakespeare rögtön odahagyá a' színt ötven éves korában hírének és geniejének teljében. Nem keresve e' hátravonúlásnak valami különös okát, hihető, hogy a' gondtalan színész azonnal lelépett a' színpadról, mihelyt egy kis független létecskét szerezhete magának. A' világ, többnyire, az ember' talentumának természetéről szeret itélni annak lelkületére, 's viszont e' talentum' természetére

az embernek lelkületéről; de ember és talentum néha igen különzők a' nélkül, hogy hasontermészetüek lenni szünnének. Mellyik valljon az igazi ember Shakespeareben, a' komoly-e, vagy pedig Shakespeare, a' vidám élvező? Mindkettő igazi; természet' titkos vonzalmai által egyesülvék! .....

Megholt Shakespeare 1616. Newplace helységbeni mezei lakában. 1564dik év april. 23d. születvén, ugyan az nap, t. i. april. 23., melly az emberek közé hozta, utána is jöve 1616 őt isten' elébe kisérendő. A' stratfordi templomnak egy köve alá temetve, egy vakablakban helyezett 's szentként ülve ábrázolt szobrot nyere, melly fekete és skárlát színre mázolva, Siddon asszony' nagyatyja által újra festve, és Malone által czimenttel kitatarozva lön. Repedés történvén néhány év előtt a' kriptában, a' felügyelő egyházfi sem csontok, sem koporsóra nem talált; egy maroknyi port csakugyan látott, mire az emberek azt mondák, hogy bizony még sem vala utósó dolog Shakespeare' porát láthatni. Sírversében tiltá a' költő hamvaihoz nyúlni: nyugalom' csend' és elvonultság' barátja vigyázó állásba tette magát jövendőjének mozgása, zaja, és fénye ellen. 'S íme ama' halhatatlannak egész élete 's halála röviden ebből áll: egy falusi házikó, egy eperfa, a' lámpa, mellyel a' szerző-színész Lőrincz barát' szerepét játszotta Romeo és Juliában, egy durva falusi képmás, 's egy nyitott sír.

Castrell nevű protestans pap vásárolván meg a' newplacei házat, a' barátságtalan egyház-ember ama' nagy férfi' emlékét ájtatosan tisztelőknek búcsujárásait megunván, kivágatta az eperfát (mellyet a' nagy költő maga kezével ültetett, 's melly első vala azon megyében), 's utóbb lerontatá a' házat, 's anyagait eladta. 1740ben angol nők emeltek neki márvány szobrot Westmünsterben, megtisztelendők emlékét ama' költőnek, ki az asszonyokat annyira szerette 's azt mondta volt Cymbelineben, hogy: „Anglia egy hattyufészek egy nagy tónak közepette."

Sánta volt-e Shakespeare, mint Byron lord vagy Scott Walter? azt nem tudhatni. Éltében ellene intézett gúny-iratokban illyes, a' színpadon igen feltetsző, hiba nincs szemére vetve..... Lame általánosan bénát tesz 's nemcsak sántát... Azonban ha úgy lett volna is, a' stratfordi gyerek távol attól, hogy

szégyenlené gyengeségét, mint Childe-Harold, nem átalja azt szeretői' egyikének eszébe juttatni-e szókkal: „... lame by fortune 's dearest spite". az az: „Sánta, a' sors' legkedvesb dacza által."

Ha Shakespeare' szerelmeit sonetteként számlálnók, ugy neki felette sok szerelmeskedései lettek volna.... Sonettjeinek nagy része a' szép nemhez van intézve. Kár, hogy elmefuttatások rontják el ezen eroticai ömlengéseket, de mik olly harmonia-teljesek, hogy szerzőjök a' méz-ajakú költő' czímet nyerte volt általok....

Desdemona' és Julia' teremtője megvénűle, a' nélkül, hogy szerelmes lenni megszünjék. S valljon amaz ismeretlen nő, kihez olly gyönyörű verseket intéze, büszke volt-e Shakespeare' sonettjeinek tárgya lenni? kétkedni lehet. A' dicsőség koros embernél ollyan, mint drága kövek egy vénasszonyon: ékesítik, de nem szépítik őt!....

Sonettjeiben több a' poesis, képzelődés, andalgás, mint érzékenység, szenvedély és mélység. Shakespeare szeret, de nem hiszen inkább a' szerelemnek, mint akármi egyébnek; neki a' nő madár, szellő, virág, bájoló, 's mulékony. Híréveli nem gondolása, vagy annak nem sejtése, 's a' fenntebb társaságtól távol állása arra mutatnak, miképen ő az életet úgy vevé, mint egy könnyüded, gondtalan órát, egy sebes, de édes henyeséget.

Költők jobb szeretik a' szabadságot és Musákat, hogysem szeretőiket; a' pápa secularizálni akarván Petrarcát, hogy Lauráját elvehesse, e' választ nyeré a' költőtől: „Még sok megirandó sonettjeim vannak."

Shakespeare, ezen annyira tragicus szellem, komolyságát gúnyosságából, önnön maga 's az emberi faj iránti megvetéséből, merítette; ő mindenben kétkedett, 's a' talán szó szün nélkül ajakára gördűl. Túl a' tengeren pedig Montaigne ismételé: „Talán. Mit én tudom."

* * *

Shakespeare — hogy bevégezzem — azon öt vagy hat iró' számába tartozik, kik az elme' szükségeire és táplálására elégségek valának. Azon anya-geniek nemzették és szoptaták a' többieket mind. Homer termékenyíté az őskort; Aeschylus, Sophocles, Euripides, Aristophanes, Horácz, és Virgil az ő fiai. Dante nemzette az újabb Itáliát Petrarcától

le Tassóig. Rabelais alkotta a' franczia literaturát. Montaigne, Lafontaine, Moliére tőle származnak. Anglia egészen Shakespeare; és egész a' jelenkorig kölcsönözte ő nyelvét Byronnak, Walter Scottnak pedig dialogját.

E' legfelsőbb mestereket gyakran megtagadja az ember; feltámad ellenök, elősorolja hiányaikat, unalom, húzamosság, csodásság, és ferde izléssel vádolja őket, miután meglopta műveiket, és felhasználta az orzottakat: ámde hiában vergődik az ember igájok alatt. Minden az ő színeikkel festekezik, 's az ő nyomaik mindenhol mutatkoznak. Szókat és neveket teremtenek ők, a' nemzetek' általános szótáraikat gazdagítandókat; mondataik és kifejezéseik közmondásokká válnak; költött személyeik valóságosokká, örökség, és ivadékkal birókká. Látköröket nyitnak ők sugártengert árasztókat; eszméket vetnek el, más ezereknek csíráit; képzelődést, tárgyat, stilt adnak ők a' művészetek' mindenikének; az ő műveik kimeríthetlen bányák, vagyis az emberi elmének épen a' bele, a' zsigere. *)

Illy geniek első rangúak; és roppantság, változatosság, termékenységök és sajátságok őket legott a' különböző intelligentiák' törvényei, példányai, mintái, és typusainak ismertetik el, mint van az embereknek négy vagy öt fajuk, mellyeknek a' többiek csak árnyéklatai, vagy elágazásai. Óvakodjunk tehát csúfolódni azon gyengékkel, mikbe ama' hatalmas lények néha lesülyednek, 's ne kövessük Kámot az átokterheltet; ne nevessünk, midőn meztelen és aluva leljük az Armenia' hegyein zátonyozó bárkának árnyában őt' az örvények' egyetlen és magános sajkását. Tiszteljük azon vízözöni hajóst, ki az egek' csatornáinak elapadta után újra kezdé a' teremtést; atyánktól megáldott jámbor gyermekek, takarjuk be őt szemérmesen palásttunkkal.

Shakespeare, mig élt, soha sem gondolt halála utáni életével. Mit használ neki ma dicsőitő énekem? Megengedve minden előfeltételeket, 's az emberi ész által elfogadott és beszivott igazságok vagy csalódások után okoskodva is, mit használ Shakespearenek egy olly dicsőség, mellynek híre hozzá fel nem juthat? Keresztény, örökre tartó boldogságok között, bibelődik-e a' világ' pulyasága-

*) Les entrailles, die Eingeweide.

val? Deista' ment az anyag' árnyaitól, az úr' dicsőségébe merülve, vet-e csak egy tekintetet azon por-szemecskére, mellyen áthaladott? Istentagadó, azon lélekzet és ébredés nélküli álmat aluszsza, mit halálnak neveznek. Nincs hát semmi hívságosabb, mint dicsőség a' síron túl, hacsak életet nem adott az a' barátságnak, hacsak hasznára nem volt a' rénynek, és segédjére a' szerencsétlenségnek, és hacsak a' mennyországban ama' vigasztaló, nemesitő, vagy szabadságlehellő eszmében gyönyörködnünk nem engedtetik, mellyet magunk után hagyánk a' földön.

Petrichevich **Horváth Lázár**.

Tiéd én.

Könnyű nektek elviselni
Képzett gondokat
A' határos, a' derűre
Váló kinokat;
Ó de a' bú, mellynek engem'
Sértnek nyilai,
Olly igaz mint a' valóság
'S végtelen mint neptun-ország'
Partlan árjai.

Kintok' tárgya szép leányka,
Eltünt ifjuság,
Rózsaajk és liliom mell,
Hervadó virág,
Márvány szív, megvihatatlan,
Hűtelen kebel,
Tarczal' elfagyott tetője
Lánytok' meghalt gerliczéje
'S a' hallállepel;

Kinom' tárgya mélyebb, szentebb,
Tápja könnyeim,
Társa kétség, dulva rontó
Éltem' díszein,
Súlya megszakasztja lelkem'
'S lerázhatatlan;
Czélja, a' halál' hatalma
Síron túl, kétes jutalma,
Jósolhatatlan.

Nektek megnyil' hő dalokban
Sebhedt kebletek
'S a' részvét' meleg könyűjén
Enyhet érzetek;

Ó de az én bánatomnak
Átka némaság
Mert ha szólna, szállna, hatna
Velem egy világ zokogna,
Egy beteg világ.

Orosházy.

Váló dal.

Kong az óra, tüsszög a' mén,
Isten hozzád, vágyaim' hazája,
'S lány, kit olly hőn tisztelék én;
Váló szivem' búnak ölyve vájja.

Gondolj rám, ha nap dereng rád,
Gondolj kis borúlatid között,
Rám, kit bűvölt hajnalorczád,
És szemed' 's szád' bája megkötött.

Míg a' végzet tőled elhajt,
Mennyegemből elszakasztatom,
Keblem pusztaságba' sóhajt,
Pusztaságban tör le bánatom.

Nem; te jősz, karomra fűzve
Kísérsz engen vándor útamon,
Víg, édes beszédet űzve,
Lengsz körűlem esten, hajnalon.

Hajh! mi út lehetne messze,
Hol van a' czél egy más földtekén,
Melly unalmát el ne veszsze,
Míg veled, leányka, mégyek én!? — —

Míg veled, szivem' leánya? —
Ah nem, angyaltárs nincsen velem:
Kínoz útam' bús magánya,
Boldogságom' én csak képzelem.

Borkúti.

Emmi.

BÁLJELENET.

Városkánkban bál volt. Mindenki elveszté fejét; senkinek nem juta eszébe másról gondolkozni, mint tánczról, másról beszélni, mint egyezkedésekről. Nem lehete mást látni, mint bálruhákat, 's futkosó cselédeket, kik a' város' minden szögéből hordogaták össze e' bálok' báljának requisitumait.

Végre elérkezék az est, a' régen szívszakadva várt, nevezetes est, melly elébe annyi

nő- és lánykebel epedve doboga, mellytől annyi piperkőcz új borostyánokat vára diadalszokott fejére, annyi férj igérhete homlokának — ha nem épen borostyánfüzért, de más valami ékességet; azon est, mellynek emlékén, 's emléke' élvein az egész lakosság hónapokig kérőző kéjelemmel emészthetend; a' minden művelt, 's jó tonú embernek becses est — csak nekem nem, miből resignáló szerénységgel húztam azon feldönthetlen végzetet: hogy én vagyok az egyetlen nemművelt.

De mivel mindenki miveltnek és a' jó tón' emberének akar tetszeni: végre magam is beleharaptam a' savanyú almába, azaz a' bálba mentem.

Rosz kedvvel 's sötét arczczal léptem be. — „Már ez egyszer helyes!" sipegé felém egyszerre féltuczet nőtorok. — „Micsoda?" kérdém elidegenűlve, 's zavartan nézdelék körűl, félig meddig attól tartva, hogy valami bakot lövék. — „Hogy ön még is egyszer bálba jön —; ez derék, okos, helyes!" viszonzák mindnyájan, olly hanggal, melly egyszerűbb volt, hogy sem alatta ironiát lehetett volna sejtenem.

Egy kő esék le szivemről; ezt itt még nem hallám soha. Először, visszavonúlva, komolyabb tanúlmányaimnak éltem, társaságomat a' nagy természet' szabad ölén keresve, de senki nem mondá: „okosan!" — Később társaságokba mentem, 's több tárgyakról szóltam: honszerelemről, egyetértésről, művészetről, önkényről stb.; de senki nem mondá: „okosan!" — Néhány művet küldék a' nagy világba; kiküzdém a' legjobb fők' méltánylatát, de senki nem mondá: „okosan!" — Most hát végre kitudtam, miben áll az ész, okosság, lelkesség; 's örűlve találmányomnak, lépdelém át a' teremet, a' hölgyszemek' tükréből világos betűkkel olvasva okosságom' igenlését. —

A' muzsika elkezdődött. Mint a' vihar lefosztja a' fák' leveleit, úgy ragadá föl a' keringő' varázsa székeikről e' viruló alakokat, 's tarka örvényben űzé egymás után. — Itt lett volna a' boldog percz, egyszerre mindent megnyerni, 's hontársim' véleményében, kik már okosságomban úgy sem kétkedének, a' genialitásig, sőt a' halhatlanságig is fölküzdeni; csak egy hölgyet kellett volna átkarolnom, vele a' keringő sorokba rohannom, fáradhatlanúl halálra tánczolnom, 's bizonyít-

nom, hogy az élet' becsét csak ma tanulám ismerni. 'S a' hölgy pihegve sugta volna magasztalásomat szomszédnéja' fülébe, 's nevem szájról szájra ment volna, 's egy este vívtam volna ki azt, miért más jámborok évekig küzdenek: a' bálhös' magas nevét.

Már keletkezék keblemben azon különös aggodalom, melly minden nagy tett' határzatát megelőzi, már ujaim' hegyébe szökött a' vágy — midőn szemeim egy tárgyon megakadának, mit eddig a' tolulásban észre nem vevék. E' tárgy egy hölgyalak volt, ki elhagyatva ült a' terem' szögében. De ez a' hölgyalak épen azon kecses jelenet, mi már évek előtt ellenálhatlanúl lebilincsele. Később közeledém Emmihez (így akarom nevezni, mert illy nevű lány nincs városkánkban, 's így rajzomat se vehesse senki magára); gyakrabban mentem a' házhoz, 's egész lélekkel örültem e' gyöngynek, mellyet itt, zavaros vízben, lelék: — tiszta aranyat, valódi asszonyiságot. Characterét egy regény' számára hagyom föl, melylyel még nevet akarok kivíni, 's maradó emlékét hagyni föl tiszteletemnek. Azért itt semmi részlettel nem akarom megelőzni, 's csak annyit mondok: hogy nem egyedűl szerelem és barátság vala az, a' mi engem hozzá fűze, de az a' benső szemlélet, az a' tisztább nézés, mellyet akkor gondolok, ha olvasom a' boldog szellemek' üdveit az istenség' szemléletében. A' mi mindennapiság volt benne: göze vala azon légnek, mellyet itt kényteték színi; de minden lehellete világosan elárulá: mennyire nyommasztó e' légkör fínomabb tüdőjének; 's épen e' nemtudott küzdelem köre ellen, de mit el nem hagyott soha, még szebb kecseket nyujta neki. Mi értők egymást, úgy hiszem; csak egy pontban nem egyezénk meg — a' bálokban. Ő még soha sem halla kétkedéseket a' társas mulatozás' ez összesítő pontjai ellen; dicsérteték, ha a' bálokban ragyogott; korholtaték, ha visszavonúlt; nem láta bennek semmi czéltalant és helytelent; mulatozék, mert mindenki az tevé, 's meg nem foghatá e' gondolatot: gyakran a' legfőbb mértékben lehet unatkozni, mig azt hiszszük, hogy fölségesen mulattuk magunkat. — Akkor a' sors egy embert löke utába, ki mind e' dolgok iránt vak és süket, ki azt nemcsak nem szereti 's nem keresi, sőt elvből 's idiosincrasiából gyülöli 's kerűli, sőt pedánt különczdühében annyira megy, hogy a' hol lehet, proselyteket csinál, 's a' legjobb szándékkal a' legrettenetesb büntettet követi el: t. i. egy pár csinos lábacskát bál és tánez ellen keserít! Pedig az ellen, véleményem szerint, egy hölgyangyal is föllázadand.

Szelíd mosolylyal, a' mit jól megérték, fogadott a' kecses Emmi, midőn oldalához ülék, 's kérdezém: mi okozá, hogy ma nyugszik?

— Tegnap, válaszolá, séta' alkalmával megsértém lábamat. De mért is feledkezém meg a' csillagok' tündöklésén a' fagyökökről, mellyek halókként nyúlnak el, elkésett ábrándozók' lábait megfogni! —

A' beszélgetés be volt vezetve; tárgya kitüzeték. Magasztalám a' fagyököt, melly olly kimé've sérté meg a' gyöngéd lábat, sokkal veszélyesb háloktól megmentendő; 's tulzáskodásomban olly messze mentem, hogy ohajtám, bárha minden bálelőtti nap megkönyörülne egy fa, 's egy pár lábacskát el vonna a' legközelbi esttől, mellyek mindenhol inkább járhatnának, mint a' bálterem' padlatán.

— Ön még a' régi különcz! — megjegyzé Emmi. Én már bűnbánó változást hittem vonalaiban olvasni, midőn bálöltözetben látám — és íme! ön ismét egy öröm ellen vétkezik, mit tán csak azért nem szeret, mert bájait nem ismeri. Rágalmazná-e ön a' tánczot akkor is, ha megpróbálná, 's húsz szép tánczosnétól lelkesíttetve hallaná magát bálkirálynak magasztaltatni? — Általában meg nem foghatom, mi rosszat lelhet ön egy bálban! 'S ki pedig másban nem olly szigorú erénybiró, mért harczolgatja hát olly tűzzel a' társas mulatozásnak épen ezen, pedig legegyszerűbb, legártatlanabb nemét?

E' kérdés föloldá nyelvemet, 's mivel épen a' cotillon, mellyet az előtánczos dictatori parancshangon rendezgete, a' nemtánczolóknak meglehetős hosszu szünetet igért, terjedelmes feleletre készülék. A' hölgyek szívesen beszélnek, de azt még is meg kell nekik adni, hogy szívesen engednek beszélni. Emmi is nyugodtan hallgata, 's csak ritkán szakaszta meg, 's olly szerény közbeszólásokkal, hogy azokat itt bátran elhagyhatom.

Isten mentsen — felelém körülbelől — azon gondolattól, hogy én minden táncz' ellensége vagyok. Szeretem a' tánczot; az természetes mozgás, mivelése a' csillagok' kör-

futásának, a' patak' hullámzásának, hulló levelek' kerengő esésének, a' vér' forgásának .... olly régi mint a' világ, 's csak az utósó napon fogják mondani: „vége a' táncznak!“ — De csak úgy szeretem, mint természetes mozgást, mint a' faluk' egyszerű vigalmát, házi körökben, mint társas mulatozás' előre meg nem határzott szüleményét; sőt szeretem, magán a' színen is, hol a' tánczolók' személyessége ideál hátrészbe vonúl, 's a' szem egyesek', vagy az egész' szép idomának tekintetén gyönyörködve mereng. De gyűlölöm a' tánczot, hol épen semmi magasb eszmét, sem az öröm', sem a' szivesség', sem a' szépség' eszméjét nem láttatja, hol csak azért tánczolnak, hogy tánczoljanak, vagy tán épen azért, hogy az az érzékek' azon kábító mámorába sülyesztessenek, mellyet a' nyugodt, föl nem lázított vér szégyenlene ..... gyűlölöm a' bált. Nem épen magát a' bált, de gyűlölöm azon személyek miatt, kiket szeretek, mert fájdalommal látom, ha egy lény, kit szeretek, az az becsülök, többre nézek, azon kába mámortól elragadtatik, mellyet én két igen gyűlölt hibával vádolok: gondolatnélküliség- 's gondolati bűnhödéssel!

Gondolatnélküliséggel! — Ön mosolyg, jó Emmi! veszi észre, hogy ön ellen tulajdon szavait akarom használni fegyverűl. Igaza van; azt akarom. Nem mondá ön gyakran: micsoda képzeteket álmodik ön rólam? Azt hiszi, hogy vigadni csak a' tánczos iránti érdekben lehet? Én tánczolás alatt semmiről sem gondolkozom, csak a' tánczról. Tánczolok, mert örömmel teszem, 's örömmel, mert az idő múlik, a' nélkül, hogy gondolkoznánk róla. Nem tudom, hogy néz ki a' tánczos, kivel keringek; tán a' legrutabb, leglelketlenebb, de jól tánczol, 's azért bálban valódi gyöngy! —

(Vége következik).

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

— **Visszatekintés a' pesti m. színház' első évnegyedére.** Minap a' pesti magyar színház' repertoriumának változatossága és érdekessége, hasonlítva a' német színházéval, kétségbe hozatott. Kezünkben van most a' „Pesti nemzeti játékszíni zsebkönyv 1838ra“, valamint az „Almanach des k. st. Theaters in Pesth 1838“; 's ezek' vezérfonalán lássuk a' szóba hozott különbséget.

A' magyar színházban m. é. august 22től decemb. 15eig, vagyis 116 nap alatt 101 izben volt játék, 's minthogy néha két darab is, összesen 109 előadás; a' német zsebkönyv csak nov.' végeig megyen, 's aug.' 22től ezen időig 101 nap alatt 99 játék volt, 105 előadással. Kettő' hián összeüt tehát az estvék' száma, 's így a' két időszakot helyesen össze lehet hasonlítani.

A' magyar színházban 88féle darab adatott, a' németben csak 73féle; a' magyarban csak 14 darab ismételtetett, 's összesen csak 21szer, a' németben 17 darab, összesen 32szer. Tehát több darab 's kevesebb ismétlés nálunk, mint a' németeknél.

A' darabok' nemeire nézve az összehasonlítás nem lehet olly pontos, mert a' német zsebkönyv nem jegyzi fel azokat a' darabok' czímei mellett. Áll pedig e' tekintetben a' következő arány: a' magyar színházban adatott 18 izben szomorujáték, 24 izben dráma, 47 izben vígjáték, tehát u. n. szóló játék összesen 89 izben; a' németben 56 izben; parodia a' magyarban 7szer, a' németben 18szor; opera nálunk 13szor, a' németben 31szer; azonfelül nálunk még 6 izben verseny, scénák 's egyéb. Az operákra nézve tehát kedvezőbb a' német színház' aránya, t. i. 31 : 13, 's azonfelül ott 19féle opera fordult meg a' színen, midőn nálunk csak 4 (Zampa, Sevillai borbély, Norma, Montecchi). De nem kedvezőbb a' többi darabokra nézve izlés' tekintetében, mert midőn a' német színen a' karzatra volt inkább tekintet, itt a' páholyok' és földszin' embereire volt.

Most menjünk át a' numericus hasonlítástól, a' belső viszonyok' 's a' körülmények' fontolgatására. Augustus' 22dike a' német társaságot tökéletesen organisálva, mindenkit a' maga helyén betanítva, számos szerepekre tökéletesen elkészülve, a' színházat minden részeiben (24 év óta) készen, találta, gazdagon ellátva minden gondolható eszközeivel a' színi előadásoknak. Ellenkező volt a' magyar színház' állapotja. A' vásárt nem vala tanácsos pénzbeli tekintetből elszalasztani, 's így a' ház megnyittatott, de félig készen; sem elégséges öltöző szobák, sem ruha- 's eszköztárak, összesen talán húsz huszonnégy diszitmény, minden egyéb szükséges eszközöket is, úgy az öltözeteket minden darabhoz külön kelle, újra, 's rögtön csináltatni; 's midőn a' darabok' választásáról vala szó, száz meg százféle tekintet és akadály vete minduntalan gátot: ehhez diszitmény kelle, melly nem volt; ahhoz ruhák, mik nem voltak; amahhoz színész, ki még nem volt itt; tíz húsz egyébhez próba, mert a' társaság 's a' hely új volt, de honnan venni időt, egyszerre annyi darab' tanulásához (mert minden nap új darab kelle), vagy csak átolvasásához, 's próbálásához; de e' próbákhoz is honnan venni helyet? minekutána a' színház' belsejében kőmives és ács, diszitő és színész még hetekig is küszködött egymással minden arasznyi helyert! 'S a' társaság nem is vala együtt; a' ház kedden nyittatott meg, 's Lendvay és neje az előtti szombaton jelentek csak meg, 's vevék át soha nem is olvasott keddi szerepeiket;

ekkorra váratott Kántorné is, de hiába, 's az elmaradott helyett Laborfalvi Róza vala kénytelen ugyan az nap a' Belizár' hitvese' nagy szerepét keddre betanúlni 's nemcsak ezt, de Kántorné' egyéb játékait is rögtön elvállalni! 'S a' hangászkar hirtelen és egészen új emberekből szerkesztetett össze; egészen újakból az éneklő kar is, úgy hogy ha a' színésztársaságra nézve, fele a' szerepeknek új volt, az orchesternek és karnak új volt minden. Ki ezen, így improvisált intézet' számíthatatlan nehézségeit nem tarthatá is szemmel, de egy színház' szövevényes praxisáról csak némi fogalommal is bir, 's kénytelen másfelül megvallani, hogy a' parterről ezen ezer belső bajokat sejteni is alig lehetett: igazságos leszen megvallani azt is, hogy az igazgatóság olly feladást fejtett meg, melly a' gondolható legnehezebbek közé tartozik.

Az operára nézve láttunk nagy számbeli különbséget a' magyar és német ház' összehasonlításánál, mert az alatt hogy ez 18félét adott, ott csak négy került színre. De ha felveszszük, hogy e' 18 között csak három (Seeräuber, Postillon, Macbeth) vala új, hogy a' mostani német játékszínnek legnagyobb ereje épen az operában központosúl, 's hogy német operát, mint színésztársaságot általában összeállítni akaró egész Németország' színi személyzete közt választhat; az alatt hogy nálunk egy ideig még az sem vala elhatározva, tanácsos-e ebbe is ereszkedni, lehetséges leszen-e valami türhetőt adni a' nemben? mindent pedig újra kelle teremteni, az énekeseket és kart az intézet' költségén tanítatni sokakat a' hangjegyeken kezdve — 's így nem lehet e' különbségnél fogva a' magyar játékszint elmaradással vádolni.

De érdekes még a' két intézet' személyzete' számát is összevetni.

Magyar színész 20 (közte énekes 4), színésznő 11 (közte énekes 4), összesen 31. Német színész 23 (közte énekes 9), színésznő 16 (közte énekes 8). Magyar kar 24, német 29 személy. Táncz-személyzet nálunk nincs, ott 13 személy. Hangászkarunk 28, a' német 43 személy. Látszik ebből is, hogy a' német szín az operára van nagyobb tekintettel, a' magyar, már körülményeinknél fogva is, a' színjátékra; de hogy az operára nézve is a' lehetségest megtevé; 's még többet dec. 15ke óta, mit nem is szükség külön megjegyezni.

Legvégűl pedig nem fogja elkerűlni senki' figyelmét, hogy a' magyar repertorium valamint eddig is egy részt a' budai, úgy most is egy részt magától a' pesti színtársaság' tagjaitól kénytelen növekedését várni: midőn a' német társaság előtt egy, kétségkivül a' francziánál is gazdagabb drámai bibliotheca áll tárva, mellyből ha tetszik, minden nap új darabot adhatna — 's mégis többet ismétel, mint a' kevesbbé gazdag készületű 's kisebb személyzetű magyar szín.

E' néhány adat 's figyelmeztető tekintet érezteti fogja minden, méltányosan gondolkodóval, lehetett-e a' pesti új játékszíntől akár változatosság, akár érdek, akár feszűlt ipar' tekintetében, okosan és igazságosan egyebet és többet várni, mint a' mit az, a' minden kezdetek' legnehezebbikében, tett, 's egyszersmind a' jövendőre nézve előkészített?

S. F.

Egyveleg.

— Jacobs Fridrik (Vermischte Schriften. 6ter Theil. Leipzig 1837.) Mezzofanti József polyglott társunkról, részint saját tapasztalása, részint híres hazánkfia b. Zach Ferencz' közlése után, erősíti 's támogatja a' most is többektől kétségbe vont hírt, melly szerint az abbate (most már a' pápa' házi praelatusa 's a' vaticáni könyvtár' őre) több mint 30 nyelvet könnyűséggel 's minden fitogtatás nélkül beszél. Nem csak grammaticai pontosság az, és gyorsaság, hanem a' kiejtés' helyessége is, mi minden jövevényt csodálatra ragad, mert mindenik, földit vél benne hallani; „'s pedig nemcsak az ismeretesb, hanem a' távolabbi europai nyelveken is, millyen az orosz, lengyel, magyar, sőt a' czigány is, mellyet egy czigány katonától tanult." „Első találkozásunk' alkalmával, mond Zach, ő egyenesen magyarul szólíta meg, 's olly finom udvariassággal, hogy rajta nem kevessé csodálkoztam. Ezután németül, 's pedig elébb szász, aztán osztrák, majd sváb szóejtéssel: 's mind ezt a' kimondás' olly valóságával 's természetszerű helyességével, hogy bámulatom legmagosabb fokát érte el. Épen így szóla angolul Smyth kapitánnyal, lengyelül és oroszul Wolkonsky herczeggel, 's nem talán akadozva, hanem folyóan, mint anyanyelvén. Egyszer, ebédnél, mellé jutván, miután vele több nyelven szólék, eszembe jő hevenyében néhány oláh szót intézni hozzá. Minden gondolkodás, vagy csak annak látszó észrevétele nélkül is, hogy őt egy ennyire idegen nyelven szólítám meg: azonnal, szinte oláhul, felelt, 's olly könnyűséggel, hogy kénytelen valék őt kérni szólna lassabban." Sőt, a' mi több, egy barátja beszélé Zachnak, hogy M. egy, Indiából visszatért angollal malájul beszélt. 'S mind ezt egy ember teheté, ki soha nem hagyá el hazáját: 's mi nem kevesbbé nevezetes: olasz!

— **A' halál' jele.** Letellier a' franczia tudományos academiának bejelenté, hogy a' halálnak olly jelét találta fel, melly minden eddig ollyannak tartottnál csalhatlanabb 's melly a' vér' állapotjában van. Ugyan is, azt állítja, hogy a' holt testből eresztett vér nem alszik meg.

— **Ásványos erdő.** Száz lábnyira a' föld' színe alatt St. Valeryban Franczia országban ásványos erdőt találtak fel, mellyben szőlő tőkék, ökörcsontok és szarvasszarvak is láthatók. Az erdő olly ép, hogy még a' diók is az ágokon csüggnek.

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-úteza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

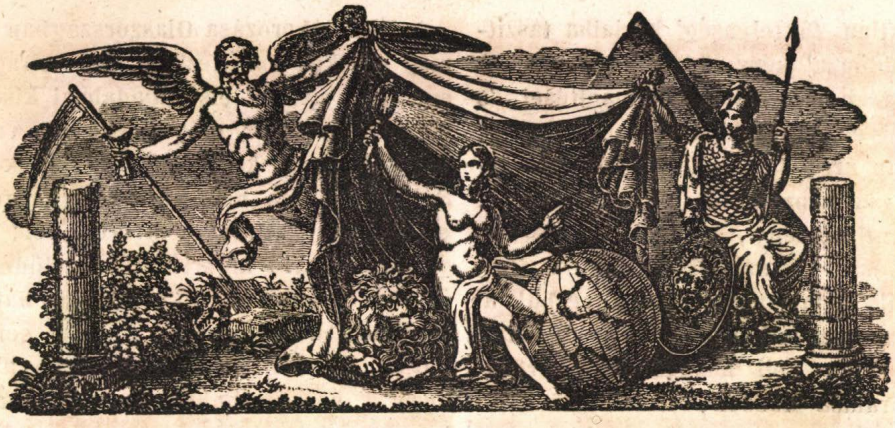

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februarius' 22. 1838.** **15. szám.**

Tartalom: Napoleon' charactere (Channing után *T. L.*). — Emmi. Vége (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika (*V.* és *S. F.*). — Egyveleg (*S. F.*).

Napoleon' charactere.

Dr. Channing *) után, angolból.

Francziaország' néhai császárjának igazságos méltánylása nekünk igen fontosnak látszik. E' rendkivüli ember, ki éltében, példátlan hatalommal munkált a' világra, most charactere által gyakorol arra befolyást. E' charactert többnyire nem úgy fogják fel, mint kellene. A' csodálat' azon neme, melylyel ő még a' szabad tartományokat is lelkesíti, rosz jelenség. A' társaság elleni legnagyobb bűn, t. i. ezt legnagyobb jogaitól megfosztani 's lánczokkal terhelni, még most sem indítja azon mély iszonyodást, mellyet érdemel, 's melly, ha valóban éreztetnék, letörölhetlen becstelenség' bélyegét sütné a' bitorlóra. Mi, úgy tekintvén a' szabadságot, mint az emberi természet' legfőbb érdekét 's mint lényegest annak értelmi, erkölcsi és hitbeli előmenetére, szigorú és bánatos boszonkodással tekintünk azon férfiakra, kik iránta ellenséges indulattal bélyegzék magokat, melly érzést bennünk szerencsésen folytatott háborúk' csilláma 's a' nagy sereg' imádása elfojtani nem tud. Szabadon akarunk hát szólani Napoleonról. Ha nem csalatkozunk: semmi részben nem nyilatkoztatánk igazságtalan korholást. Annál szabadabban szólunk, mert érezzük mentességünket mindentől, a' mi indulatossághoz hasonlít. Hadat viselni a' holtakkal nem akarunk, csak ellent állani annak, a' mit a' holtak' veszélyes befolyásának tartunk. Mi magunkat a' szabadság' és emberiség' ügyének szentelheténk, melly ügynek örökké kárára van a' szerencsés bűnnek 's mindent átkaroló dicsvágynak áldozott tisztelet. Nagy tárgyunk Napoleon' charactere lesz, melly közé természetesen megjegyzéseket szórandunk azon tetemes érdekek fölött, mellyeket ő folyvást indítani meg nem szűnik.

A' Bonapartenak tartozott igazság kivánja azon figyelmeztetést, hogy ő rosz csillagzat' befolyása alatt, zavaros időben nőtt fel, midőn a' lelkek szaggatva valának, régi intézvények felforgattattak, régi vélemények megrázattak, régi korlátok lerontattak; midőn a' vallás' méltósága letiporva, az if-

*) Dr. Channing egy a' most élő legjelesebb 's legkedveltebb éjszakamerikai irók közül.

juság szokatlan féktelenség' karjaiba taszítva volt; midőn a' képzelődést hagymázossá tevék a' tisztán nem értett jónak sejtései, 's a' szenvedélyek, milliók' hasonszenve által, ellenállhatlan árrá dagadtak. Veszélyesb iskolája nem is képzelhető a' characternek. Azon mindentlátó lény, melly ismeri teremtései' szándékait 's szíveik' titkait, ő ítélhet egyedűl, minő mértékben kevesbűl a' vétek illy szerencsétlen körülmények által. Ezt emlékezetbe kell hoznunk olly férfiak' életének birálása közben, kik előttünk ismeretlen kisértéseknek valának kitéve. — De mivel a' bűn' undoksága kisebbűl a' szerencsétlen nevelés vagy helyzet által: azért nem kell összekevernünk a' jónak és rossznak elcseréltetni soha nem kellő fogalmait, 's kímélve ítélni olly iszonyúságokat, mellyek nyomort és rabszolgaságot hintettek messze és szélesen.

Napoleonnak tartozunk azon megjegyzéssel is, hogy mindig létezett 's most is létezik az erkölcsi érzésnek némi gyászos tompasága a' katonai és politicai életnek bűneire nézve. A' nyilvános, hivatalbeli ember' nagy mérlegű rosz tette sohasem vont annak fejére olly őszinte, szives roszalást, millyen a' magános bűnt éri. Úgy látszik, a' népek hízelkednek a' megtámadásnak és szolgaságnak azon buta, esztelen imádás által, mellyel szerencsés zsarnokokat illetnek. Azon jogtalanságok, mellyektől az emberek testben 's lélekben legtöbbet szenvedtek, mindeddig büntetlenek. Igaz, hogy a' kereszténység ajkainkra tevé a' nagyravágyás' és bitorlás' roszalását; de e' roszalások mind eddig alig egyebek, mint puszta hangok 's eszméletlen „locus communisok" mik csak forma' kedvéért ismételtetnek. Ha olvassuk vagy halljuk azokat, érezzük egyszersmind, hogy hiányzik a' mélység és erő. Nem benső, ünnepélyes, égető meggyőződések azok, mellyek a' boszús lélekből valódiság' hangján törnek elő, 's mellyek előtt a' bűn reszket. A' közférfiak' bűneire nézve valódi erkölcsi érzés még teremtésre vár. Úgy hiszszük hát, hogy olly character, mint Bonaparteé, ön undokságának igen csekély tudalmával fejlődött ki, 's a' társaság, melly annyit tön annak elmélkedésére, felelős származásáért 's részint megérdemli a' nyomort, mellyet az terjesztett.

Első táborozása Olaszországban volt, 's még élénken emlékezünk azon elragadó bámulásra, mellyel első diadalmai kisértettek; mert még akkor elég együgyűk valánk őt a' szabadság' kiválasztott őrjének tartani. Saját tacticája nem vala még értve akkor; előmenetének titkát nem értük fel; 's gyors győzelmei arra ingerlék a' képzelődést, hogy őt egy regényhős' titkos, bűvös hatalmaival ruházza fel. Megvalljuk, most sem olvashatjuk ez olasz hadak' leirását a' nélkül, hogy a' vér gyorsabban ne mozogna ereinkben. Gondolatainak gyorsasága, leleményeinek kimeríthetlensége, akaratának ereje, az elhatározottság, melly egy pillanatnyi időközt sem szenvedett a' szándék 's annak kivitele közt, lelke' jelensége, melly hirtelen bal esetek közt 's a' veszedelem' szélén, szabadulás' és sikerűlés' eszközeire tanítá; ezen parancsnoki tulajdonok egyesűlve bátorságával, melly bár később gyanús lön is, még akkor soha sem hiányzott: kényszeritének azon csodálattal viseltetni iránta, melly csak fensőbb hatalmakat illet.

Ne botránkozzanak meg a' béke' barátai. Mondók 's ismételve mondjuk, hogy nem akarjuk megvonni csodálatunkat azon erőktől, mellyeket a' háború gyakran fölébreszt. Nagy erők, még fonák alkalmaztatásokban is, nem mindennapos természet' bizonyságai, 's érezhetjük azok' nagyszerűségét, míg erkölcsi érzésünk' egész szigorúságával kárhoztatjuk a' gonosz szenvedélyeket, mellyek által elkorcsúltak. Meg kell engednünk, hogy a' háború, bár mennyire utáljuk is azt, gyakran értelemnek 's akaratnak olly erejét fejti ki 's teszi erősb világításba, melly az emberi lélek felőli fogalmunkat magasítja. Nincs pillanata az életnek, mellyben a' lélek olly feszűlt munkásságba téve, az akarat olly szilárd, 's az elnyomhatlan indúlat annyira lenne önuralkodás által mérsékelve, mint az ütközet' órájában. Azonban a' harczos' nagysága szegény és megvetendő az erény' nagyságával hasonlítva, 's eltűnik az elvek' nagyszerűsége előtt. Az emberiség, szabadság és vallás' martyrja, a' megvetett és elhagyott igazság' nem ingadozó barátja, ki egyedűl, üldöztetve és utáltatva, tárgyak' enyhitése nélkül, mellyek' gondolatit magáról elvonják, alkalom nélkül, melly erejét emelje 's táplálja, kö-

vető csoport nélkül, melly bátorságra lelkesítse, még is szelíden, nyugton, rendületlen emberszeretettel elszánja magát hosszas és kínos szenvedés' elviselésére, mellytől egy visszahúzó szózat megmenthetné — egy illyen férfi annyival nagyobb a' harczosnál, mint a' nyúgodt és végtelen égbolt felettünk az alacsony földnél, mellyet lábainkkal tapodunk.

Legközelebbi nagy történet Bonaparte' életében a' status' fő hatalmának bitorlása 's a' katonai despotismus' felállítása volt Francziaországban. E' bűnös tett' részleteibe bocsátkozni nem akarunk, sem azt kutatni, vajjon hősünk ez alkalommal elvesztette-e bátorságát 's önuralkodását, mint róla mondatik. De igen is ki akarjuk fejezni meggyőződésünket a' szabadság' és jog' ezen elárulásának undokságáról. E' bűnt csak egy körülmény menthetné. Azt mondják, hogy Napoleon magához ragadta az országokat, midőn azok, ha ő kibocsátja, más kezekbe estek volna. Ő rabbá tette Francziaországot azon pillanatban, midőn, ha ő megkimélé, más zsarnokot talált volna. Megengedvén az állítás' igazságát, mi egyéb az mint egy rabló' okoskodása, ki megöli 's kirabolja az utazót, mivel a' martalékot különben más kéz tenné magáévá, vagy mivel más tőr van készen a' véres tett' végbevitelére. Meglehet, hogy ez elkeseredettség, mellyel Napoleonnak e' bűnét tekintjük, kevés kebelben talál viszhangra; a' sokaság előtt olly kisértés egy királyi szék, mellynek semmi erény nem képes ellenállni. De az erkölcsi igazság rendűlhetlen áll az emberek' ferde, nevetséges és alacsony uralkodási közt. A' társaság elleni vétkek' sorában legfeketébb a' bitorlás. Ki anyagyilkos kezet emel ön hazája' jogai 's szabadsága ellen, ki embertársai' harmincz milliójának nyakaira teszi lábát, ki ön egyes kezében központosítja egy nagy birodalom' hatalmait, 's ki játszik e' hatalmakkal, tékozolja kincseit, vízként öntözi vérét, hogy más nemzeteket rabokká, 's a' világot zsákmányává tegye — ez ember, valamint minden bűnt öszvesít vérengző pályáján, úgy az emberi nem' végetlen és mély utálatát érdemli 's bűnös fején olly gyalázatos bélyeget kellene hordoznia, mint az első gyilkos hordoza. Nem gondolhatunk béketűréssel

emberre, ki lánczokat kohol egész népnek 's milliókat vet magános akaratja alá; 's tartományokra, mellyek egy hozzánk hasonló gyarló lény' zsarnokságától árnyékolvák. Aggó kebellel kiáltunk: meddig csókolja még az elvetemedett világ a' lábat, melly őt tapodja? meddig talál még a' bűn mentséget ön nagyságában 's rendkivüliségében?

Talán azt mondja valaki, hogy nem azért látszunk neheztelni Napoleonra, mert ő kényúr volt, hanem mivel kényúr lön bitorlás által, 's így: nem a' zsarnokságot magát gyűlöljük, hanem annak egyes elnyerése' módját. Valóban, mi a' bitorlást különösen fekete bűnnek tekintjük, kivált ha az, mint Napoleon tevé, a' szabadság' nevében követtetik el. Azonban minden kényuraságot, legyen az bitorlott, legyen öröklött, egyenlőn utálunk, 's úgy tekintjük azt, mint az emberi nemen elkövetett legbántóbb jogtalan- 's méltatlanságot. De az öröklött kényurat inkább sajnáljuk mint gyűlöljük. Csalódásaiban szoptatva 's neveltetve, bölcsőjétől imádtatva, soha nem hallva az igazság' bátor hangját, arra taníttatva, hogy embertársai' nagy tömegét alábbvaló fajnak tekintse, 's a' kényuraságot természet' törvényének 's a' társas élet' szükséges elemének; illy fejedelmet, kinek neveltetése 's helyzete megtagadják tőle az illy erkölcsi érzés' 's férfias erény' megszerzésének lehetségét, nem itélhetni meg szigorúan. Azonban, ha a' született kényurat felmentjük is a' bűn' súlyának nagyobb részétől, melly első tekintetre törvénytelen 's visszaélésen alapult hatalmát mocskolni látszik, azért nem szününk meg a' despotismust kárhoztatni 's átkozni. Eljön az idő, midőn az bukni fog. Nem bukhatik elég korán. Elég sokáig ragadozta el a' munkástól izzadással szerzett aratását; elég sokáig tékozlá egy nemzet' gazdagságát tányérnyalóira 's kégyenczeire, elég sokáig harczolt a' lélek' szabadsága ellen 's békózá az igazság' előhaladását; elég börtönt megtöltött derék 's jó férfiakkal, elég hazafi' vérét önté. Legyen vége minél előbb, soha sem lesz az elég korán!

Napoleon most már Francziaország' császára volt, 's egy az emberi természetben ismeretlen ember azt gondolná, hogy illy birodalom, mellynek határai a' Rajnáig terjedtek, nagyravágyó lelket is kielégíthet.

De Bonaparte a' haladás' törvényét követé, mellynek a' magas lelkek különösen alávetvék, újabb foglalás csak gyújtá az uralkodás' vágyát a' helyett, hogy azt kioltotta volna. Ő rég föltevé magában meghódoltatni Európát — a' világot, 's császári czíme megerősité benne e' szándékot. Ha nem félnénk, hogy ismétlés által csökkenthetnők a' meggyőződést, mellyet olly lelkiismeretesen akarunk terjeszteni, bővebben leírnók azon bűn' iszonyúságát, mellyet egy általános birodalom' szándéka magában foglal. Napoleon jól ismeré az árt, mellyet ohajtott nagyságáért kelle fizetnie, jól tudá, hogy az ahhoz vezető út sebesült és legyilkolt milliókon, embertársai' rohadó csonthalmain, feldúlt mezőkön, füstölgő romokon, kirabolt városokon keresztül vezet. Tudta, hogy lépteit özvegy anyák 's éhező árvák' jajgatása, megfosztott barátság 's kétségbe eső szerelem' panaszai követendik, 's hogy a' nyomornak e' nagy tömegén kivül, nem kisebb tömegét teremti a' bűnnek, míg ön rablásának 's csalásának eszközeit és részeseit végetlenűl sokszorozza. Ő ismeré ez árt 's elhatározá azt megfizetni.

De nem tartózkodunk tovább e' tárgynál, mellyet kevesen, még eddig igen kevesen értenek vagy érzenek. Eltérvén hát a' vállalat' erkölcsi oldalától, más részről tekintsük azt meg, melly igen fontos a' neki adózott tisztelet' igazságos méltánylására. A' rendszabályok' 's politica természetét és alkalmas vagy alkalmatlan illesztését vizsgáljuk meg, mellyel Europa 's a' világ' meghóditásának végrehajtására élt.

Tudjuk, hogy e' vitatásért nem kevesen fognak kárhoztatni, azt mondván, hogy ember ki nem nyúlhatott a' cabinetek' titkaiba 's nem vön részt a' közdolgokban, nem lehet jó birája olly férfi' politicájának, mint Napoleon. Ezt nem czáfolhatjuk meg, nem is tagadjuk helyzetünk' mostohaságát, miért nem is fogunk czivódni olvasóinkkal, ha véleményeink' épségét kérdésbe vonják; de azt valljuk, hogy bár távoli, mégis nem részvétlen szemlélői valánk korunk' nagy történeteinek, 's míg számos hibának ki vagyunk téve, nézeteink' lényeges valódiságáról erősen meggyőződtünk. 'S ehhez képest minden tartózkodás nélkül kimondjuk, hogy Napoleon' politicája nem volt okos, 's ő tehetlennek mutatá magát kora' characterét érteni 's kivánatainak megfelelni. Rendszere régi eszközök' ismétlése vala, míg a' világ' állapotja új. A' kard és rendőrség, melly elegendő volt Francziaország' elnyomására, nem volt elegendő magában az egész emberiség elleni czélok' kivitelére. Más segédforrásokat kelle fölfedezni vagy teremteni, 's az ezek' teremtésére szükséges genius nem vala Napoleon' sajátja.

A' körülmények, mellyek közt Napoleon általános uraságra törekedett, sok tekintetben különbözők valának azoktól, mellyek közt más hóditók voltak helyezve. Rómának könnyű volt a' meghódított királyságokat provinciákká alázni 's erőszakkal kormányozni, mert a' nemzeteket azon időben nem csatolák egymáshoz kötelek. A' közlekedés azok közt igen csekély volt. Származás, vallás, szokások', nyelv', hadakozásmód' különbözései, hosszu és kegyetlen háborúk által terhesítve, 's a' polgárisúltság' teljes hiánya mellett, semmivé tettek minden szövetséget, 's úgy szólván, minden érzést egymás' sorsa iránt. Az új Europa ellenben polgárisúlt, kereskedés, literatura, közös hit, gondolatok' 's javitások' kicserélése 's azon politica által, melly századokra fő tárgyúl tüzé ki a' nemzeti függetlenséget biztosító hatalmi egyensúly' fentartását, szorosan öszvekötött országok' egyesülete vala. Illy befolyások alatt az emberi lélek nagyot haladt; 's a' franczia revolutio kétségkivül az emberi tehetségeknek eddig példátlan kifejlése 's fellobbanásából, és a' hatalomnak 's értelmi erőnek egy addig abban soha részt nem vett tömérdek néposztályon elterjedése által származott. A' Napoleon által vezérlett hatalom is egy lényegesen nemes lelkesülésnek tulajdonítható, melly a' polgárisúlt világnak jobb intézvények utáni törekvését bizonyítá. — Nyilvánvaló, hogy a' hódítás' régi tervei, 's a' hasonlítólag vad kor' elvei nem illettek a' társaság' illy állásához. Egy nagyravágyó ember csak úgy boldogúlhata, ha a' világ' újdon mozgásival 's forrongásaival kezet fogott. Olly tömérdek tengeri hatalom' létezése, mint Anglia, melly az oczeán feletti uralkodása 's kiterjedt kereskedése által érintésbe jött minden népekkel 's egyszersmind Europa' legszabadabb intézvényei' birásának irígylést érdemlő első-

ségével dicsekedett, már magában is elegendő ok lehete azon politica' módosítására, mi szerint egy státust akart a' nemzetek' fejévé tenni. Anglia' befolyását 's characterét Bonaparte, úgy látszik, nem volt képes felfogni, 's az erőszakos rendszabályok, mellyek által ez ország' régi összeköttetését a' szárazfölddel semmivé tenni törekvék, csak erősíték azt, a' közös érdek' kötelékéhez, a' hasonszenvét, a' közös' veszélyét is, adván. **T. L.**

(Vége következik.)

Sirkertben.

Nem jövék én háborítni
A' halottak' álmait;
Bánat és a' szív' keserve
Utasítnak engem erre, —
Egy barátom nyugszik itt.

Míg utaztam a' világban,
Nagy, szabad népek között:
Dísze ő ifjú korának,
Kezde élni a' hazának,
'S már a' sirba költözött.

Jól tudom, hangján utolsó,
Kit megáldott, én valék,
A' hideg földnek alatta
Légyen a' menny' üdve rajta,
És örök nyugalmi bék.

Mert felém még visszadöbbent
Sir' partjáról kebele,
Tán a' végső hervadásban,
A' halálos bajvivásban
Nem is gondoltak vele.

Hol van a' nyugvó' keresztje,
Néma gyászbetűivel?
Hol van a' sír, és ha nincs vég
Sir alatt, hogy érezőn még
Feldobogna a' kebel?

Oh! ha itt magamba szállok,
'S nem tudok felejteni:
Jó e' földi lételen túl,
Kit szerettem, a' halottrúl
Mondhatatlant sejteni.

Erdélyi.

E m m i.

(V é g e.)

Nem tagadhatom, édes Emmi, fáj a' lelkem, ha így hallom önt beszélni. Hogy szerethet ön, kinek szemében a' legszebb gondolatok' világa nyílik föl, gondolatnélküli örömet? Micsoda örömet nyujthat önnek, egy évben annyiszor semmiről sem gondolkozni, mint a' tánczról, mellynek ön előtt, mint maga mondja, semmi egyéb ingere, mint gondolatnélküli óraölés? — Nincs más egyéb nemesb mód az órákat, nem ölni, de szakítni, mint virágokat, mellyeket, mivel frisek örökké nem maradhatnak, megszárasztva szép érzelmek' emlékjeleiűl napló vagy könyörgéses könyveinkbe teszünk? Börtöneink' — szabadságunk' — rabjai sem, pedig szomorú óramilliósok — ölik el idejöket gondolat nélkül. És ön, szabad lény, kinek a' Horák versenyezve nyujtják koszorúikat, ön e' nagy becsű fűzéreket hitvány szalmaként hányja összze, 's egyetlen carneval-este tuczatonként löki fénektelen mélyébe a' bálmámornak. Ön maga mondja, hogy egy bál után sem érzi magát soha elégűltnek, derűltnek, hogy mindig bizonyos ürességet visz haza, hogy illy mulatság után néha napokig kedvetlen marad, 's ha önmaga kérdendi illy vígalom' nyereségét, pirúlva kénytelen megvallani, hogy semmit nem nyere, 's bevét' helyébe, kiadott. 'S nem puszta szójáték, hogy a' lány' szivének be kell venni; minden elmulasztott bevét: fogyasztás. Ön lelkesen játszik zongorán; szelíd, szívhez szóló hangja van, — üljön, hogy a' sorstele bálórát elhalja, zongorához, énekelje el a' mi Erdélyink' egyik, olly kimondhatlanúl édes dalát, — 's az bevét lesz, fogékonyság' 's érzelem' növesztése. Vegye kezébe hazánk' nagy férfiai' egyikének szívvirágait, hasonlítsa össze énjeikkel, 's az bevét lesz, gazdagodás psychologiai ismeretekben 's képzelemben. Ön bírja nemének tökélyeit; üljön zondájához (Stickrahmen), 's hasonlítsa össze rajzát a' természettel, hímezze belé egyikét azon szép gondolatoknak, mellyek futékony villámként röpkednek ön arczán 's homlokán — 's az bevét lesz. — De ne szóljon nekem semmit olly vígalomról, mellynek legártatlanabb oldala azon gondolatnélküliség, melylyel élveztetik. Mondjon le azon szokásról, melly ellen semmit nem mondanék, ha

önt azon mindennapi lények' egyikének venném, kiknek legjobb vonalok az, ha bizonyos helyzetekben semmit nem gondolnak. Önnek gondolkozni kell, mert ön tud gondolkozni, 's minden gondolat, mellyet elveszít, hasonló egy letarlott virághoz, melylyel egy nemesb gyümölcs' csirája vész. 'S minden óra, mellyben ön illy virágokat elpazarol, hasonló eltékozlott tavaszhoz; 's a' tavaszokkal jól kell gazdálkodnunk; nem virítnak többé. — Azért gyülölöm a' bálokat, e' temetkezési estéit annyi szép tavasznak, mit a' gondolatnélküliség' dere leforráz.

És ez még a' legártatlanabb rosz, melylyel a' bálokat vádlom; a' nagyobbik: gondolati bűnhödés.

Ön ismét mosolyog, jó Emmi; idegenül hangzik önnek e' szó? Tán idegen az, neme' nagyobb része előtt. Lehető; 's én boldog volnék, ha, neme' dicsőségére, azt remélhetném. Azt is hiszem, hogy nagyobbára bennünket férfiakat illet, 's hogy a' hölgyvilág nagyobb részint e' csúf csapodárságunknak csak ártatlan tárgya. De, fájdalom, bálokban a' vétek a' hölgyeké, mert képzelmünknek alkalmat adnak, túl csapongani körein. — Úgy látszik, ön nem ért engem; közelítni fogom nézetem', a' nélkül, hogy alacsonná váljék, mellytől pirulnia kell. — Látja ön, mi férfiak rosz, sovár nép vagyunk, nem rettegünk, igen érzéki képzelmünket gyakran a' legszentebbel is igen szentetlenül játszatni; mihelyt képzelhetjük, hogy azt büntetlenül tehetjük. Nem várunk fölszólítást; hallgató tűrés elég nekünk. Mi a' legfínomabb gondolatai Epicurok vagyunk, kiket ön képzelhet, 's gyakran egy meg nem őrzött percz' kezességére, tőkepénzt teszünk hátra, mellynek kamatait csak évek után kérjük meg. Senki nem tudja a' kisujat, mellyet nyujtanak, jobban megfogni, mint mi, hogy észrevétlenül, az egész kezet hatalmunkba kerítsük. — És épen illy figyelmeztetéseket nagy számmal nyujtanak hölgyeink a' bálokban. Már megjelenésök is; mert minek jőnek? Hogy bennünket vonzzanak, ingereljenek, hódolatokat vívjanak, velünk tánczoljanak, 's annyira közeledjenek, a' hogy máskép a' társas életben soha nem; hogy kezeink' játéka legyenek, hogy ellenünkben fölgyuljanak, a' mi sok, addig szemérmesen elrejtett vonzalmat 's vonatot engedt átvillanni, mellytől, ha szemeink hű tükrök volnának, pirulnának. 'S most, e' tanyáján minden lefosztott idealisságnak, képzeljen bennünket, szeles, rosz, érzéki férfiakat! milly mephistophelesi szemekkel nézdelünk körül, semmi gyöngeséget észrevétel, semmi mozdulatot magyarázat, semmi arczot bírálat nélkül nem hagyva! E' széttánczolt hölgyek, üres bókolatink' tárgyai nem úgy űlnek-e, mint áldozatai pajzán képzelmünknek, 's zultáni vágyaink' önkénytelen kéjlányai? — Édes Emmi, ha ön tudná, mit gondolnak a' férfiak, ha a' nyugvó tánczosnék fölött efféle szemlét tartanak, vagy az előttök elszédelgőket sovár pillanatokkal követgetik, ha hallaná, mit susogunk rólok, ha azon alacson képeket láthatná, mellyekre a' legmódosb piperkőcz üres hizelgései' tárgyait lelkében lealacsonyítja: — boszúsan fölugranék ön, 's elhagyná a' házat, hol az asszonyiság fölött olly nemtelen gúny pajzánkodik. — Ez azon gondolati bűnhödés, mellynek ön magát minden bálban kiteszi. 'S rosz neven veheti-e hát nekem, ha azt, kit annyira tisztelek, olly helyzetben látom, hol, bár gondolatban csak, minden nyomorútól bűntelenül ölelhető, minden kéjfitól széttaglalgatható, minden gúnytól megbirálható, 's minden tisztátlantól megszentségteleníthető? — Ön fejét rázza? Azt gondolja, hogy egy tulságos bohó 's álmok' embere beszél önnel? Legyen; vannak jószivű bohók, 's ön tartson engem annak. Valami igaz bizonyosan van jegyzésemben. Gondolatok ugyan vámmentek, 's a' gondolati bünhödéstől ennyiben sehol sem lehet megmenekedni, sem utczán, sem szobában, a' leghűbb barát' ellenében sem; de legalább ne keressünk föl helyeket, egyedűli, ment térét legféketlenebb játékának: 's e' tér — minden más fölött — a' bálterem. Azért olly lényt, mint ön, mindenhol szívesebben látok, mint bálteremben. Ön jobb, hogy sem bálba menjen; 's olly szivesen képzelem önt más, önre érdemesb, helyen. — Látja, okaim más alapokat érintenek, mint mellyekkel a' bálok szokás szerint korholtatnak. A' testi sérelmeket, a' nemszép, elvadúlt kinézést nem akarom fölhozni; másra akarám önt figyelmeztetni, mellynek a' hölgy olly könnyen, 's szelesen teszi ki magát a' bálokban. — Érte ön engem, 's ha érte, mit felel rá, édes Emmi?

— Hogy ön költő, kinek eszébe dolgok ötlenek, mellyekről tán egyetlen egy vendég sem álmodik. Különben köszönöm a' szép leczkét; könnyebben feledteté el velem a' cotillont. — Uj keringő kezdődik! A' kis nyugvás jól esék fájós lábamnak.... már tánczolhatok. Ön szíveskedendik boámat tartani? —

'S ezzel fölugrék a' jó Emmi, 's boáját nekem, magát egy tánczos' karaiba lökte, 's lábai criticáját adák leczkémnek, melly fejébe 's szivébe bemenetet nem lele. Illy hatása van a' tánczna még egy angyalhölgyre is! —

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Jan. 30-án először: Vazul. Eredeti történeti dráma 4 felv. Irta Szigligeti. Ha meggondoljuk, hogy még eddig egy eredeti-komoly drámánk sem birta magát a' színen fenn tartani, örömmel kell üdvözlenünk minden magyar írót, ki ezen síkos pályát, a' színpadot, csak némi szerencsével is, meglábolja. Szigligeti maga iró is, játszó is egyszersmind, a' közönség' figyelmére kettősen érdemes, hogy midőn egyik hivatalának nem csekély gondjai által elfoglalva van, még talál időt a' literatura' gazdagitására is. Jelen színmüve a' közönség' nagyobb részétől tapssal, mindnyájától figyelmes részvéttel fogadtatott, mind arra, mind erre, tárgyának nemzetisége, szerkezetének helyessége, 's a' kidolgozás' rövid takarékossága által nem érdemetlenül; azonban, ha a' színmű említett tulajdonai mellett újsága által közönséget vont is, tartós fennmaradását csak úgy reménlhetni, ha az iró belsőleg több érdeket bir adni müvének. Belső érdektelenség, 's a' miből ez leginkább származik, a' characterek' tartalmatlansága, üressége az, mi ezen drámát a' mélyebb vizsgáló' szemében hiányossá teszi. Nézzük a' fő szerepet, Vazult. Ezt kétszer, háromszor, vagy talán többször rá- 's meg lebeszélik, hogy királylyá legyen. 'S ő, a' fő hős, minden belső forradalmak nélkül egyikre is, másikra is rá áll, együgyű lelketlenséggel, 's midőn Szebusz egy két szóval fel bírja haragítani, Antoniótól (azért-e hogy idegen?) a' legbántóbb szavakat békével tűri. Az öreg István több mint ajtatos: itt igen nyomorú ember is, a' mi történetileg lehetett, de itt drámailag szólunk; 's úgy találjuk, hogy ez már a' második igen porhanyó character, mellynek semmi szilárdabb allománya nincs; de a' gonoszak: Péter, Gizella, Szebusz, Buda; ezek is igen üres, fölületes nép: csak egy pillanatot sem vethetünk lelkök' mélységébe: úgy jönek, mint kiknek fogadott munkájok van, melyet le kell róni. Antonio 's a' kis Lucia talán a' legépebb emberek; de kevesbbé nevezetesek, hogy a' mű' érdekét fenntartsák. 'S Antonióban e' felett egy kissé beteg regényesség van, minden ihletés, minden gazdagság nélkül. 'S hogy az öreg királyt meggyilkolja, arra alig mutattatik ok. — Ezen fölül Szigligeti érzelmeiben és gondolatjaiban valami finomtalan, gyengédtelen van, a' mi bánt és visszataszit. Ő hihetőleg ebben keresi az erőt, de felette hibásan. A' valódi erő nem vadságban áll; sőt még a' vad nemzetek' hőseiben is az erő bizonyos nemesség', sőt méltóság' alakját veszi fel. 'S ezt, kik őseinket félvadaknak, durváknak hiszik, szem előtt kell tartaniok. Őseink' nagyobbjai szilajok, simátlanok lehettek; de soha nem méltóságtalanok: ez már keleties komolyságokkal járt. 'S most visszatérve kérdjük, mi lehet a' világon e' képpel ellenkezőbb, mint a' szegény tedd-ide tedd-oda Vazul' charactere, 's nem kell felednünk, hogy ez a' főszerep. Ha ebbe a' szerző lelket és erőt önthetne, úgy hiszem, a' darabnak legfőbb hiánya ki volna pótolva. — Még csak egy jegyzést. En ezen szindarabot kéziratban olvastam 's éreztem, de nem birtam hamarjában kitalálni, mi hia van. Ezzel csak azt akarom mondani, mennyire tanulságos a' szini előadás, nem csak a' szerzőre, hanem egyéb iróra nézve is, 's mennyire szükséges, ha jó drámát akarunk, a' tökéletes színház; 's hogy végre épen nem csodálkozhatunk, ha jó drámáink' száma olly kicsin; mert eddig színházunk nem volt. — Az előadás meglehetős.

Jan. 31-én Griseldis. Ezen gyötrő müvet némi apró hibák mellett színészeink ismét jelesen adák. Lendvayné (Griseldis) a' szerető leány, nő 's anya-szív' szenvedéseinek megtestesült képe volt. Laborfalvy tiszta szabatossággal adá a' büszke, gúnyszerető királynét. Bartha (Perceval) nagy részt jól vitte szerepét, tökéletesnek azonban hibás szavalása miatt nem mondhatjuk: ő folyvást hamisan interpungál ha hosszabb beszéde van, 's ez fölötte kár; mert néhány utóbbi, valóban jeles játéka már azt a' reményt gerjeszté bennünk, hogy őt rövid időn nem közönséges erejének egész nagyságában látandjuk feltünni. 'S ezen reményről még most sem teszünk le; de el nem mulathatjuk neki a' hibátlan, a' sugólyuk' minden gyarlóságain fölülemelkedett tanulást ajánlani; mert e' nélkül nincs mód, a' színészetben tisztelt fokra jutni. Megyeri az öreg szénégetőt jelesen adta.

Febr. 1. Utolsó segéd eszköz. Vigj. 4. felvonásban. *F.*

Febr. 2. először: Horatiusok és Curiatiusok, szomorujáték 4 felv. Collin Henriktől. Egyike a' költő' legjobb műveinek, egyszerű alkotással, de a' psychologiai valóság' bélyegével erős és ható. Itt nem csak a' classicai régiség' egyszerű fenségét az előadásban, hanem a' conventionalis érzések és formáktól, de egyszersmind a' conventionális élet' fonákságai által elferdült érzéstől tiszta, őszinte humanitást is találjuk, melly a' régi Hellász' és Róma' embereit a' költők és történetirók szerint, bélyegezte; melly emberiségnek, és hogy úgy szóljak, háziságnak, a' pol-

gáriséggal és hazafiséggal legbensőbb szövetsége adja meg Homer' hőseinek azt a' kedvességet és vonszó erőt, melly minden idők és népek' szivében vissza fog hangzani. Collinnál ritka mértékben egyesült költői emelkedettség, mély archaeologiai studium, színösmeret, 's a' nyelvbeli előadás' hatalma. Ez utolsó egészen elveszett itt, mert a' német iambust numerustalan prósában kaptuk, a' nemes beszédet helyenként több mint gondolatlan —, izetlen pongyolaságban; mi által a' darab természetesen sokat veszte, és sokat még az ötödik felvonás' kihagyása, 's nem a' legügyesben a' negyedikhez rövidítve kotyvasztása által. De Szentpétery (Curiatius) és Megyeri (Horatius) egészen az a' két antik fő volt, az erő' és fájdalom' nagyszerű öregei; és Egresy (Horatius Victor) a' vad romai 's Bartha (Curiatius Agricola) Camillának vitéz és lágy férje:

„Der Jugend Blume glaenzt Agricola,
Ein Wetterstrahl in Alba's Heldenkaempfen,
In Alba's Rath hell leuchtend, ein Gestirn,
So lövenherzig kühn, dabey so mild."

A' többi szerep részint nem fontos, részint gyengén adatott; de az egész sok élettel, 's egy udvari színház' pompájával 's szabatosságával a' costümben. A' negyedik felvonásban, a' szín' mélyén látszott tornyos várost, antik rajzzal kell fölcserélni. A' darab tetszett, 's fenmaradást igér a' repertoriumon.

Febr. 3. Montecchi és Capuletti párt, újonnan kiosztva, t. i. Romeót Dériné, Júliát Schodelné, Tibaldót Erkel, Lorenzót Frick adván. Az egész nyert-e ez által, kérdés, de hogy egyes scénák tetemesen nyertek, bizonyos. Mert erről a' Juliáról képzeletünk sem volt. Illyen az olasz leány' szerelme, elepesztő, elhervasztó, lángjaival saját házát fölemésztő. Fénypontja Schodelné' mai előadásának a' harmadik felvonás, mellyben minden aranyát kiolvasztá Bellini' e' tündér hangbányájának; de nem kevesbbé kiemelendő az egyes perczek közül az, midőn a' vég scénában Romeo' ön-mérgezését tudja meg. Dériné' előadásában nem volt ama' belső élet és erő, mellyet Romeoban megszoktunk; de az a' biztosság, izlés és simaság, mellyel éneklett, 's a' gyakorlott kerek játék, nem hagyák elsülyedni a' szerepet, 's vivőjének ismételt tapsot szereztek, melly annál inkább meg volt érdemelve, mivel Dériné folyvásti haladás' jeleit adja. Frick kevesbbé bátor és biztos mint előde, de hangja szebb, a' szerep' természetéhez illőbb, 's tanulmánya minden jot igerő. Benne operánknak igen haszonvehető tagja készül. Tibaldot ismét Erkel énekelte; mozogni kezd már, de e' gyönyörű hang még mindig elvan azon hatalom nélkül, mellyet csak a' lélek adhat neki.

Febr. 4. Földszint és első emelet.

S. F.

Egyveleg.

— **Karamsin** (Mihailovics Miklós) moszkai tudós, 1816-ban benyujtá Sándor császárnak a' maga „orosz történetei" első nyolcz kötetét; 's azok 1817. császári költségen, 60 ezer rúbelen, 3 ezer példányban, kinyomatván, az egész kiadás (példánya 50 rúbel) huszonhat nap alatt elkölt (első példa Oroszországban). Az egész summa (150 ezer r.) a' császár' kegyelméből a' szerzőnek jutott, ez maga egy valóságos statustanácsos' rangjával 's évdijával birodalmi történetirává neveztetett, nemességre emeltetett 's sz. Anna' rende' briliántos első osztályával, mellyet akkor csak a' svéd király és Wellington birt, diszesitetett. 1826-ig még négy kötete következett a' classicus munkának, melly a' moszka historiát a' XVII. századig hozza fel, Wasiljevics Iván czár' koráig, 's mint tudva van, franczia, angol, olasz és németre lefordítatott. A' szerző' halála után, melly 1826. sorvadás' következésében ragadta ki a' 61 évü férfiut az életből, még nem találkozott, kitől e' munka' folytatását várni lehessen. — Néhány hónappal halála előtt Karamsin nyugalomba tétetett 50 ezer rúbel évpénzzel, melly Miklós császár' rendeletéből, halála után feleségére, ennek kimultával pedig négy gyermekeire volt átmenendő. 'S a' kronstadti révben egy fregatt (Helena) készittetett ki, melly a' nyavalygó Karamsint családja' társaságában Olaszországba vitte volna: a' halál a' nagykegyü fejedelem' gyöngéd figyelmű rendeletével élést megelőzte. — Ő volt első, ki népe' történeteit, mély homályából, voná világos napfényre, midőn az éjszak' számos, eddig hozzáférhetlen évkönyveiből (Ljebopissen) minden alapos lettdolgokat kiválasztott, azokat élet és lélekkel teli feldolgozta, igy mintegy új világot fedezvén föl. Sándor cs. ezt mondá, 's Miklos ismétlé, egy ukázában: „Az orosz nép megérdemli hogy történeteit ismerje, 's a' történet, mellyet ön irt, méltó az orosz néphez." — E' sok oldalú, miveltségű nyelvész és utazó szövetséget kötött minden musákkal és gratiákkal, igyekezett a' természet-, történet- és szellemtudományt öszhangozva egyesiteni 's nem feledé soha az Utile dulci-t. Az orosz literaturában is az ortho- és neologok' nyelvtusája rázta fel a' lelkeket. De Karamsin' geniusa fejtette meg az isteni Plato' titkát egy harmoniás és eszmedús nyelven. 'S innen van, hogy nagy része a' mivelt oroszoknak az ő irásai után kedvelé meg először a' honi literaturát. Ő teremtője volt egy új nyelvkorszaknak, 's megérdemlette az orosz Herodot' nevét, mellyet a' külföldtől nyert. Egyéb munkái is lefordittattak más nyelvekre, főleg: Egy utas' levelei 1727ből; „Europai hirdető" czimű több évi folyóirása, a' szépliteraturai „Anglája" 's több eredeti novellái és beszélyei. — Boldog literatura, mellyet egy honi fejdelem úgy becsül és ápol, mint azt a' hideg éjszak' czárai tészik!

S. F.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani uteza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, februárius' 25. 1838.** **16. szám.**

Tartalom: *Εὕρηκα.* Folytatás. A' szóhelyezésről a' magyar nyelvben (*Fogarasi János*). — Az útlevél. Franczia novella. (*Szendey*). — Egyveleg. —

Εὕρηκα.

(Folytatás.)

II. A' SZÓHELYEZÉSRŐL A' MAGYAR NYELVBEN.

Minekelőtte ezen, mint imént láttuk, nevezetes és eddig elő ösmeretlen szabályt előadnám, szükségünk vagyon egy hasznos észrevételnek megtanulására.

A' grammaticusok sokszor beszélnek a' hangkinyomásról (Nachdruck), valamelly szónak, t. i. erősb kiejtéséről, hangsulyról (Betonung, tonus) a' mondatban, mivel minden mondatban vagyon ollyan szó, melly abban fő, 's mellyet, ha beszélünk, keményebb vagy föntebb hangon ejtünk ki, de az iratban vagy könyvben magának az olvasónak kell ezt föllelni, vagy legalább érzeni, bár annak, ki a' nyelvet érti, ez sokszor észrevétlenül esik és csupa szokásból, a' nélkül hogy okát és szabályát tudná adni. De nyelvésznek 's kivált irónak nem szabad ezt nem ösmernie. A' grammaticusok megelégszenek azzal, hogy megemlítik, miképen minden mondatban vagyon szó, mellyen a' hangsuly fekszik, azonban nem mondják meg a' módot, hogyan lehet erre biztosan ráösmerni. — Itten két módot jegyzék föl ennek megösmerésére, kiki válaszsza, a' mellyik neki legkönnyebbnek látszik. Vagy kérdővé alakitjuk, t. i. a' mondatot vagy tagadóvá. Ha kérdővé alakitjuk, azon szón fekszik a' hangsuly, melylyel a' kérdésre felelünk, p. o. ezt „az oroszok megverték a' törököket" ennyiképen kérdezhetjük: kik verték meg a' törököket? felelet: az oroszok; kiket vertek meg az oroszok? felelet: a' törököket; mit tettek az oroszok a' törökökkel? felelet: megverték; de még így is kérdhetem: megverték az oroszok a' törököket? felelet: meg. Ezen utolsó példa azért is nevezetes a' magyar nyelv' tanulójára nézve, hogy ha előragos igével kérdünk, 's a' hangsuly ezen nyugszik, szeret a' magyar csupán az előraggal felelni, mint láttuk (a' mi más ösmeretes nyelvekben tudtomra szokatlan), valamint általában a' hangsulyos szóval felelünk, p. o. az oroszok verték meg a' törököket? felelet: az oroszok, vagy (másképen): azok. — Ha pedig tagadóvá alakitjuk a' mondatot, azon szón fekszik a' hangsuly, melly előtt a' nem szó áll, p. o. az embereknek legnagyobb részét az ostobaság

és szenvedélyesség megvakítja (tagadólag; nem vakítja meg); másképen: az embereknek legnagyobb részét az ostobaság és szenvedélyesség vakítja meg (nem az ostobaság és szenvedélyesség); vagy az embereknek legnagyobb részét vakítja meg az ostobaság és szenvedélyesség (nem legnagyobb részét), vagy az embereknek vakítja meg legnagyobb részét az ostobaság és szenvedélyesség (tagadólag: nem az embereknek). Németül: Es wird der meiste Theil der Menschen von der Dummheit und Leidenschaftlichkeit verblendet (tagadólag: nicht verblendet, vagy: nicht von der Dummheit und Leidenschaftlichkeit, vagy: nicht der meiste Theil stb.). Ezeket megértvén, egyetemi vagy általános elv a' magyar szóhelyezésben:

Minden magyar mondatban csupán a' hangsulyos szóra és az igére kell ügyelni. Mennyi philosophia van ezen elvben! miért kivánná az ész, hogy a' szók változhatatlan rendben álljanak, erre semmi ok nincs, sőt ez észszerűtlen — philosophiátlan —; mert nem enged szabad játékot a' beszédnek. Az ész csak azt kivánja, hogy azon szó, mellyre főképen akarjuk a' mások' figyelmét függeszteni, kiemeltessék, és íme a' magyarban, mint az elvet előre kimondottam, ez kiemeltetik a' hangsuly által és az ige, mint fő szerepet vivő szó által (mert ez kapcsolja össze mint tudjuk a' subjectumot a' praedicatummal), és a' magyarban csupán vagy legalább főleg ezekre kell ügyelni, a' mint fogjuk látni.

Mellyre nézve főszabály ez: A' hangsulyos szót követi tüstént a' határozott módban (finitus modusban, így hívjuk mindeniket az infinitivuson kivűl) lévő ige, a' többi szók előbb utóbb állhatnak 's akármelly renddel következhetnek, p. o. tegnap a' játékszínben voltam, vagy: a' játékszínben voltam tegnap; a' hangsuly ezen fekszik „a' játékszínben", az ige „voltam" tüstént követi, „tegnap" akárhol állhat. Vagy ha a' hangsulyt a' „tegnap"ra akarom tenni, a' rend így áll: tegnap voltam a' játékszínben, vagy: a' játékszínben tegnap voltam, a' „játékszínben" akárhol állhat. Hogy ezen szabály nem csal, próbáljuk rá alkalmazni, a' mit fölebb mondottunk a' hangsulyról; elsőben is ha a' hangsuly a' „játékszínben" szón fekszik: Hol voltál tegnap? felelet: a' játékszínben voltam tegnap, vagy: tegnap a' játékszínben voltam. Ha a' hangsuly a' „tegnap"on fekszik: Mikor voltál a' játékszínben? felelet: tegnap voltam a' játékszínben, vagy: a' játékszínben tegnap voltam.

Ezen fő szabályból több alsóbb osztályu szabályok folynak, mellyek is következők:

1) Ha az igének előraga (meg-, el-, be-, ki- stb.) is vagyon, olly szorosan áll az említett főszabály' első része (t. i. a' hangsúlyos szót tüstént az ige követi), hogy az ige előragát is elereszti maga elől, 's utól teszi, (a' főszabálynak másik részét: ‚a' többi szók akárhol állhatnak' jól jegyezzük meg). Például: tegnap a' színházat látogattam meg, vagy: a' színházat látogattam meg tegnap. Más példa (Mártonból): az atyám adta el a' házát, vagy: a' házát az atyám adta el. Az igeragot az ige után még más szó is előzheti meg, p. o. az atyám adta a' házát el; sőt, előbb is állhat, csak nem épen az ige előtt (mivel ennek, mint láttuk a' hangsulyos szót kell követnie), p. o. el az atyám adta a' házát, vagy: a' házát el az atyám adta. Tehát ide is tartozik a' főszabálynak azon része: ‚a' többi szók akárhol állhatnak.'

2) Ha pedig a' hangsuly magán az előragos igén fekszik, a' főszabályt úgy kell érteni, mintha a' hangsuly az előragon feküdnék, 's ezt követi tüstént az ige, és így az előrag nem válik el az igétől („a' többi szók akárhol állhatnak", el ne feledjük a' következő példáknál sem); p. o. tegnap a' színházat meglátogattam, vagy: tegnap meglátogattam a' színházat, vagy: meglátogattam tegnap a' színházat, vagy: meglátogattam a' színházat tegnap, vagy: a' színházat meglátogattam tegnap, vagy: a' színházat tegnap meglátogattam. Honnan tudjuk, hogy ezek mind egyenlők? Onnan, hogy ha erre alkalmazzuk, a' mit a' hangsulyróli jegyzékben fölebb mondottam, mind a' hat mondatra csak ezen egy kérdést tehetjük: mit csináltál tegnap a' színházban? Tehát önállólag mondván ki a' szabályt, ez így hangzik: ha a' hangsuly az előragos igén nyugszik, az ige a' mondatnak elejére, közepére vagy utóljára és így

akárhová tétethetik, de az előrag tőle el nem válik. — Innen van, hogy az első számban érintett példákban ezek: az oroszok megverték a' törököket, vagy: az oroszok a' törököket megverték, vagy: a' törököket megverték az oroszok, vagy: a' törököket az oroszok megverték, vagy: megverték az oroszok a' törököket, vagy: megverték a' törököket az oroszok (Verseghynél), és: az atyám a' házát eladta, vagy az atyám eladta a' házát stb. (Mártonnál) mind egyet tesznek; mert mindenik szót tehetem a' hová akarom, a' mint a' szabályból megérthettük.

Jegyzet: a' parancsoló és foglaló módban, ha a' hangsuly az igén fekszik, előtte 's utána is állhat az előrag, p. o. meglátogasd, v. látogasd meg a' színházat; hogy meglátogasd, v. látogasd meg a' színházat.

3) Ha pedig az igének, mellyen a' hangsuly fekszik, előraga nincsen, akkor az ige legalkalmasabban előre tétethetik. Jól jegyezzük meg „legalkalmasabban". Mert élő beszédben az igét, rátévén a' hangsulyt, vagy azt egy kissé megnyomván, a' második alszabály szerint, akárhová szoktuk helyezni, p. o. tegnap, voltam a' szinházban, vagy: a' színházban, voltam tegnap, stb. az ige előtt t. i. egy kevéssé megállapodunk, mellyet irásban a' végett, hogy megtudhassuk, hogy az előtte álló szón nincs a' hangsuly, vesszővel (commával) jelelhetünk meg, 's ez maradhat így is, hanem, mint mondám, legalkalmasabb előretenni, így: voltam tegnap a' szinházban, vagy: voltam a' szinházban tegnap; láttam öcsédet a' minap, vagy: láttam a' minap öcsédet.

Jegyzet: a' „vala (fél- és régmultban), volt (régmultban), légyen (foglaló módban), volna (ohajtó módban)" mint segéd igerészek, az előttök álló fő igével egy szót tesznek, ha együvé nem iratnak is, tehát elválhatlanúl utána állanak

4) Ha valamelly ige határozatlan módban vagyon, erre semmi különös tekintet nincsen, mit a' főszabályban is érintettem hallgatólag, mert nyilván mondottam: „a' hangsulyos szót tüstént a' határozott módban lévő ige követi". Természetes is, mert a' kik a' mondatok' természetével ismeretesek, tudják, hogy a' határozatlan mód nem teszen praedicatumot, 's

nem zár be mondatot, p. o. a' szinházba járni, a' hazáért meghalni, stb. még nem mondatok. Tehát ha határozatlan módban látunk valamelly igét, keressünk egy másik igét is a' mondatban, melly határozott módban vagyon, p. o. fogok (járni stb.), erre kell aztán a' fő szabályt a' többiekkel együtt alkalmazni, azon különös, de a' mondottakból úgy látszik, természetes észrevétellel, hogy a' határozatlan módban levő igének előragát, a' határozott módban levő ige magához fogadja azon esetben, midőn magán a' határozott módban levő igén fekszik a' hangsuly, p. o. a' szinházat meg fogom látogatni, vagy: meg fogom a' szinházat látogatni, vagy: látogatni meg fogom a' szinházat, stb. továbbá: a' hazáért meg tudnék halni, stb. Hanem, midőn nem ő rajta fekszik a' hangsuly, ekkor a' főszabály szerint tüstént a' hangsulyos szót kellvén követnie, az előrag saját igéjénél maradand ugyan, de saját igéjének előtte 's a' mi szokatlanabb, kivált mondat' elején 's utána is állhat, p. o. a' szinházat fogom meglátogatni, vagy: látogatni meg, vagy: meglátogatni a' szinházat fogom, v. látogatni meg a' szinházat fogom, vagy (a' hangsuly magán a' határozatlan módon feküvén) meglátogatni, fogom a' szinházat.

Jegyzetek: a) Határozatlan mód mellett álló igék: fogok, fogsz stb. (jövő idő), akarok, akarsz, méltóztatom, szoktam, szoktál stb. és több személytelen igék mint: kell, lehet, illik, szükség, tetszik stb.

b) Tudjuk, hogy bizonyos esetekben a' „van, vannak" határozó módban lévő igék kimaradnak, de ezek a' szóhelyezésben semmit nem változtatnak p. o. szép (pulcrum est) a' hazáért meghalni, vagy: a' hazáért szép meghalni, vagy meghalni szép a' hazáért stb. akár hogyan rakhatjuk, mert a' hangsuly a' „szép"en feküvén, ezt követné tüstént a' határozott módban levő ige, de ez most kimarad, és így ezen szabály sem áll ellent a' szabad elhelyezésnek, sőt a' legközelebbi szabály szerint az előragot is utána tehetjük, ha tetszik a' határozatlan módnak, p. o. szép a' hazáért halni meg, vagy: a' hazáért halni meg szép, de illyenkor úgy látszik, már fekszik némi hangsuly a' „hazáért" szón, és így még a' határozatlan módnál is vagyon oka,

ha az előrag elválik igéjétől, 's itt sem tagadhatja meg egészen igetermészetét, p. o. a' *házáért halni meg* szebb mint másért, és: a' *házáért meghalni* dicsőség, de dicsőség élni is érette, látjuk, hogy ez utóbbi példában a' határozatlan módon, az elsőben az előtte álló szón fekszik a' hangsuly.

5) A' tagadó mondatban a' hangsuly mindig azon szón feküvén, melly előtt a' „nem" vagy „ne" (nicht), vagy melly után a' „sem" vagy „se" (auch nicht), mint tagadó szók állanak: (a' „sem — sem" kötszókról alább lend szó) — következik: a) Hogy a' főszabály szerint az ige tüstént a' tagadásos szót kövesse, p. o. *nem a' színházban voltam tegnap*, vagy: tegnap nem a' színházban voltam, továbbá: nem tegnap voltam a' színházban, úgy szinte: tegnap sem voltam a' színházban. Vigyázni kell mindazáltal ha a' „sem"ben (melly mint tudjuk ezekből huzatott össze: is-nem) rejtező „nem" a' mondat' közepén, nem tartozik-e az utána álló szóra, következőleg nem az utána álló szón fekszik-e a' hangsuly? p. o. ebben: tegnap *sem a' színházban voltam*; a' mit a' hangsulyról is meglehet ugyan ösmerni, hanem még könnyebben arról, ha a' „sem"et alkotó részeire (is-nem) tagoljuk p. o. tegnap *is, nem* a' színházban voltam, vagy egészen különtévén egymástól: *nem* a' színházban voltam tegnap *is*; ime láthatjuk, hogy itt világosan a' „színházban" szón fekszik a' tagadás, tehát a' hangsuly is. — b) Az előrag a' tagadó mondatban lévő igétől nemcsak akkor válik el, midőn a' hangsulyos (itten tagadásos) szó után kell mennie, hanem akkor is midőn magára az igére tartozik a' tagadás, mivel mint legelőül mondottuk, magán a' tagadó szón és így itt az igén, nem pedig előragán (a' mi azonban nem lehetetlen, mint alább látandjuk) fekszik a' hangsuly p. o. *nem látogattam meg* tegnap a' színházat, nem jó volna: nem meglátogattam stb.; az előrag mindazáltal a' „nem" elébe is mehet p. o. *meg nem látogattam* tegnap a' színházat. A' „sem" pedig, minthogy neki az a' természete, hogy utána megyen azon szónak, mellyhez tartozik, mindig maga elébe veszi az előragot, ha a' tagadás az igére tartozik, p. o. tegnap *meg sem látogattam* a' színházat, egészen mást tenne: tegnap sem látogattam meg a' színházat, mert ebben a' tagadás és így a' hangsuly is a' „tegnap"on fekszik; lehet itt is alkotó részeire tagolni, így: tegnap nem is látogattam meg a' színházat. — Mindazáltal c) a' *tagadó mondatban* is vagyon eset, hogy a' hangsuly annyira fekszik az igén, hogy az előrag erösen az ige eleibe kapaszkodik, vagy is inkább a' tagadás az előragra tartozik, tehát tüstént követni kell az igének, vagy más szóval, az *előrag helyén marad* p. o. az iparkodó ember, házát 's vagyonát *nem eladja*, hanem többet is szerez; tehát *azon esetben*, midőn a' *tagadó mondatnak*, *kivált igének*, *állítólag tétetik valami ellenébe*, és így igen erösen fekszik az igén a' hangsuly. Ez tehát inkább csak a' második alszabályt erösíti meg.

6) A' kérdő mondatban is csak a' hangsulyra kell ügyelni. Mellyre nézve, ha a' kérdés egyszerűen vagy csupán „hát, valljon, ha valljon" kérdő szókkal és „-e" raggal tétetik (minthogy a' hangsuly ezeken soha sem fekszik) ezek a' mondaton semmi más változást nem tesznek, hanem az eddig érintett szabályok állanak, p. o. *tegnap voltál* a' színházban? vagy: a' *színházban voltál* tegnap? stb. (főszabály); továbbá: *tegnap látogattad meg* a' színházat stb. (1-sö alszabály); *meglátogattad* tegnap a' színházat stb. (2d. alszabály); *voltál* tegnap a' színházban, vagy: *hát voltál-e*, vagy: valljon *voltál* tegnap a' színházban stb. (3d. alszabály); a' színházat *megfogod* látogatni stb. (4d. alszabály); *nem tegnap látogattad meg* a' színházat stb. (5d. alszabály. Jegyezzük meg: a' „stb." a' főszabálynak azon másik részét jelenti: „a' többi szók akárhol állhatnak"). Hanem ha más kérdő szók, p. o. hol? mit? kit? mikor? miért? stb. jönek hozzá, mindig ezeken feküvén a' hangsuly, ezeket követi az ige tüstént, előragának is elvesztésével, p. o. *mikor látogattad meg* a' színházat? vagy: a' színházat *mikor látogattad meg*?

7) A' parancsoló mód is külön megjegyzést érdemel azon esetben, midőn rajta fekszik a' hangsuly. Abban ugyan megegyezik az ige többi részeivel, hogy a' hangsulyos szót követi 's úgy követi mint a' többiek, de ha magán a' parancsoló módon fekszik a' hangsuly, az előragot maga után is vetheti, így: *látogasd meg* a' színházat, azonban, ha

olly erős rajta a' hangsuly, hogy a' parancsolás vagy kivánás mintegy magát az előragot látszik érdekelni, (p. o. menj el az atyámhoz, de bizonyosan elmenj) vagy ha a' parancsoló szorosan kivánja a' parancsolatot teljesíttetni, ekkor már szorosan követi a' szabályt is (1-sö alszabályt) és az előragot megtartja maga előtt így: meglátogasd (csaknem alatta értetik: de el ne mulaszd) a' színházat. És így ezen utolsó esetet csak azok mondhatják kiknek teljes jogok vagyon valakitől valamit megkivánni, vagy neki parancsolni. Ezért vagyon, hogy társalkodási viszonyban, hol inkább kérünk mint parancsolunk, a' második móddal az illedelmet sértenök meg, p. o. mondja meg ön, hány az óra, nem mondhatjuk: megmondja ön! hány az óra, így egészen más értelmüek: olvasd meg mit mondanak grammaticusaink e' tárgyban, és megolvasd ('s el ne mulaszd) mit mondanak grammaticusaink e' tárgyban. Példát akármennyit irhatnék, de az értelem mind e' szerint vagyon. A' mondottakból az első mód szerint (midön az előrag elválik) legalkalmasabban (épen úgy mint a' 3d. alszabályban mondottam) legelül áll az ige a' mondatban, de a' másik mód szerint akárhol állhat. — Mind ezen szabály tartozik, a' foglaló mód' jelen- és félmultjára is (ezen utolsót kevés olvasó fogja ösmerni, de máskor erről is irok), a' minthogy egyébként is sokban rokon a' foglaló móddal a' parancsoló. A' parancsoló módnak ezen természete az alább előadandó kivételekben sem engedi magát korlátoltatni. Egy szép megjegyzést még el nem hallgathatok, hogy t. i. a' mondottak szerint, az első mód (midön az előrag az ige után megyen) olly szelíd a' magyar kimondásban, hogy ezt inkább kérésnek mondhatnók mint parancsolásnak, innen van, hogy kedveseinknek, barátinknak azt szoktuk mondani „emlékezzél meg rólam", és akkor már mintegy követelünk, ha azt mondjuk: „megemlékezzél rólam; ellenben az isten így szól a' tíz parancsolatban: „megemlékezzél, hogy a' szombat napot megszenteljed. Mellyekből az következik, hogy a' magyar módos tud lenni, ha a' „kérem, könyörgök" szókat elhagyja is. — Mégis azt mondják, hosszas a' magyar irásmód. — Igen mert nem értjük jól a' nyelvet. (Folytatása következik.)

Fogarasi János.

Az útlevél.

Franczia novella.

— Igaz tehát, Leo, 's kivánhatok neked szerencsét; megakarsz házasodni?

— Minden bizonnyal .... Látod itt e' turbát és bőrzsákot; egy óra mulva a' gyorsszekérrel elutazom, holnap estére Montargisban vagyok, 's holnapután jövendőbeli nőmnek mutatom be magam'; ki onnan néhány órányi távolban, falun lakik.

— 'S szép ő, a' te jövendőbeli nőd?

— Gyönyörű .... Én ugyan még nem láttam, de nagybátyám Lombard, ki szives volt e' házasságot elintézni, a' leányról igen kecses képet ada nekem. Tizennyolcz éves, szőke, százezer franknyi hozomány, 's jövőben még egyszer annyi. Látnod kell őt, Gyula, mert te egyike vagy azon kevés barátimnak, kiknek házam ezután is, mindig nyiltan álland.

— Szép, köszönöm. Hanem elutazásod' pillanata közelg; élj hát boldogúl, szerencsés útat, 's víg viszonlátást. —

Durand Leo tetsző külsejü fiatal ember volt; arcza kellemes, elméje nem ragyogó ugyan, de mégis jelesb a' középszerünél. Szerény, nem banga, nem föltünő levén, észrevétlenül éle. Azonban charactere még sem volt némi eredetiség nélkül. Husz éves korában magára hagyottan, ura cselekedeteinek 's birtokának, a' nötlenségtől mindig idegennek mutatkozék, nem birt sem azon izléssel, sem azon hajlandóságokkal, mik a' nötelen életet becsesíthetik; öt a' függetlenség nem kecsegteté; kerülte a' lármás mulatságokat, 's félt a' galant kalandoktól. A' szerelem, fogalmai szerint, gyöngéd és tartós szenvedély volt. Kissé gyenge és engedékeny characterü levén, hajló mások' véleményeik' elfogadására, kész engedni, 's magát vezettetni, mintegy teremtettnek érzé magát a' házasságra; 's még sem vevé eddig senki észre azon tulajdonait, mellyek öt jó férjjé bélyegzék, 's mik szerencsés házassagért kezeskedhettek volna; és így Leo, személye' minden jelességeinek, hatezer franknyi évi jövedelmének, 's megházasulási nagy kedvének ellenére is, huszonnyolczadik évében még mindig nötlen volt.

Leo, épen olly meggondolatlan' mint nyughatlanúl, először egy ifju özvegyhez fordult, ki öt tetszékenysége által bilincselte le, 's

ezt csakugyan meg is kérte. Az özvegy, ki ezt nem várta, igen meglepetett, midőn látá, hogy a' dolog komoly fordulatot vőn, de ő az özvegység' kellemeit sokkal többre becsülé, hogy sem magát az arróli lemondásra eltökélhette volna. Köszönetet monda hát hódoló imádójának, 's kosarat ada. Ez megzavarta Leót, 's további lépteiben ügyetlenné, 's bizalmatlanná tevé. Háromszori hajótörése után megbukásairól beszélének, 's azon családok, mellyekkel összeköttetni kivánt, megijedének ezen.

— M. N. és D. kisasszonyoktól elutasíttaték — így suttogának egymás között — a' külszin' daczára is, valami titkos okának kell lenni.

Természetesen tág mező nyilt mindenféle vélekedések, 's a' legképtelenebb magyarázgatásoknak, 's mint szokás egyet 's mást regélgetének, bármilly alaptalanúl. Így folyt el több év, és Leo, lenyomatva balesetei' súlyától, 's elcsüggesztve bukásai által, elvégre minden kedvét elveszté további lépéshez.

Szerencséjére Lombard nagybátyja segélyére jött, ki mint néhai kalmár ügyvivő, régi kedves szokásairól le nem mondhatván, noha meggazdagult, 's egy fontos vállalat' részese, még mint a' ház' főnöke is, eddigi utait, magának tartá fel. Már harmincz év óta szüntelen utaza Lombard bátya Franczia-országban, 's minden megyébeni szerelmi szövetségeivel dicsekvék. Egyébként elég csínos volt, ezen udvarias cosmopolitismust igazolhatni. Ámbár a' nőtlenség' nagy pártolója, Leo' hajlandóságát soha sem ügyekszék levívni. A' szó' való értelmében szabadelmü, az volt elve, hogy mindenkit saját izlése szerint hagyjon élni. Imét nagyobb utat teendő így szólt öcscséhez:

— Fiam, légy egészen nyugodt; én magamra vállalom, számodra a' megyékben egy jó partiet kifürkészni. Elvégezem ez ügyet, 's neked nem lesz más tenni valód, csak eljönni, 's a' lányt elvenni. E' tekintetben bizhatol bennem, az illyesekben szerencsés tapintatom van. Egy hónap alatt hallasz felőlem.

Lombard bátya megtartotta szavát; elutazta után három héttel ezt irá öcscsének:

— Kedves barátom! Van szerencsém téged tudósítni, hogy egyezésünk' következésében számodra pompás partiet kerestem ki. Egy ifju lányka, szép mint angyal, gyönyörű kék szem, szőke haj, egy biztos tőkének tizenötezer franknyi jövedelmével egyetlen lánya; százezer franknyi nászajándékkal. Reménylem, meglészesz velem elégedve. Mihelyt levelemet veszed, azonnal indulj utnak, 's ne késsél a' házasságot végrehajtani. Sajnálom, hogy menyekződön jelen nem lehetek, minthogy kénytetem haladék nélkül Marseillebe menni, 's legalább két hónapot a' Provenceban tölteni. Visszajöttömkor nagy örömömre lesz téged házi körödben találni; 's szives szerencse-kivánatim kisérnek. Addig is légy boldog, kész köteles nagybátyád

Lombard Isidor.

U. I. Ime arád' címe: Dutillois Euphrosin kisasszony, anyjánál, Dutillois asszonyságnál, Bonyban, Montargis mellett.

E' levél Leónak igen nagy örömet szerze. Derült kedvvel, reménytelien indult útnak, 's bájos jövendőről álmodék. Fontainebleauban megállt a' gyorsszekér, 's a' conducteur húsz perczet engede az útazóknak ebédlésre. Asztalhoz ülének. A' mellékszobában egy más, Lyonból jövő gyorsszekér' utasai végzék ebédöket; 's épen elutazásra készülének, midőn rendőrök léptek be, 's az utleveleket kivánák látni, mellyek szorgosan összeszedettek, 's megvizsgáltattak; mert akkor ismét egy, nem tudom, mellyik összeesküvés gyanittatott. Miután a' rendőrök a' bevett szokásokat megtartották, megkerülék a' két asztalt, nevenként hivának fel minden utast, 's utlevelét mindenkinek visszaadák.

Mig Leo a' montargisi uton tovább haladott, Bonyban róla gondolkozának. Dutillois Euphrosin megérdemlé azon dicséretet, mellyet szépségének Lombard bátya adott. Ő ifju kecses lányka volt, kinek nem vala egyéb hibája, csak kis akaratosság, mint rend szerint minden elkényeztetett gyermeknek. 'S e' tekintetben tökéletesen illék Leóhoz. Mint tizenötezer frank évi jövedelemnek örököse Euphrosin gazdagabb vala, hogy sem Bonyban magához illő partiet találhasson. Nem is merészkedett még senki öt megkérni, kivéve egy golyhó rokonát, Javin Pamphiliust, kit kikosarazott, ki azonban még mindig rajta függe, 's időről időre uj támadást merénylett. Midőn hát most Lombard bátya Montargisn keresztül ment, eszébe juta, hogy megholt barátja, Dutillois, egy özvegyet hagyott maga után, egyetlen lánynyal, 's nevezetes birtok-

kal, Bonyba ment, Euphrosint izlése szerintinek lelé, megtevé ajánlatát, melly el is fogadtatott. Javin Pamphilius ezen vigasztalhatlan lön; még mindig arra számolt, hogy állhatatossága, 's vágytársak' hía miatt Bonyban győztes leend; de látván, hogy Páris áll ki versenyre, elveszté minden reményét. Lombard bátya öcscsének házasságát elintézvén, elutazott. Leonak más nap Bonyba kell vala megérkeznie; Dutillois asszonyság lányát, jövendőbeli kötelességeivel, 's jogaival mulattatá, 's Euphrosin, ki egy óra óta álmadozólag hallgata: most rögtön félbe szakasztá anyja' beszédét, mondván:

— Ugy látszik, kevéssé mégis siettünk, Durand urat bátyja' ajánlatára elfogadni.

— Lombard úr képtelen bennünket elámítani, — viszonzá anyja. Ezenfelül jegyzőm minden iránt megtevé a' szükséges vizsgálatokat.

— Nem kételkedem hatezer franknyi évi jövedelmén; szivesen is akarom hinni, hogy jó családból való, 's hogy erkölcsei ellen sincs semmi kifogás. Ez mind jó önnek, ön felelőségének, mint anya, eleget tett, 's lányának illő sorsot fog vala szerezni; de nekem ez nem elég, azon úrnak tetszeni is kell, hiszem, hogy észre vevém, hogy, bármint dicséré is Lombard úr unoka öcsese' characterét, mindig kikerülte valamit személyeről szólani.

Az igazság az, hogy Lombard úr e' czikkelyről igen határzatlan' nyilátkozék, 's ezt azon egyetlen okból, mert férfiban csak egyféle szépséget ismert. Az ő izlése szerint szép férfinak, hat lábnyi magasnak kellett lenni, széles vállakkal, eleven arczszínnel, 's nagy bajuszszal.

Leo épen nem birt e' ragyogó jelességekkel, 's Lombard bácsi elégnek találta öcscséről, kinek nézete szerint nem is igen kedveze a' természet, így nyilatkozni: — „majdnem bizonyossággal mondhatom, hogy önök nem találandják rútnak.“ E' kétértelmű kifejezés Euphrosinban kétséget, és nyugtalanságot támasztott.

— No's, monda Dutillois asszonyság, hiszen még egészen szabad vagy, még mi sincs alá írva. Holnap látandod Durand urat, 's ha nem tetszik, ismét elutasítjuk. De én fogadni mernék, hogy tetszendik.

— Épen ez a' bökkenő; ön bizik ezen föltételben, 's azért veszi olly könnyedén ezen

szókat: elutasítjuk. Hát azt hiszi, olly könnyű valakinek szemébe mondani: ön nem tetszik nekünk, mi önt kellemetlennek, 's rútnak találjuk. Lássa, kedves anyám! ha ez eset valóban megtörténnék, 's ön kénytetnék, neki e' bókolatot mondani, tudom, hogy úgy megzavarodnék, hogy én merő szánakozásból, 's csak hogy önt a' zavarból kimentsem, eltökélhetném magam', neje lenni. — Oh én ismerem magamat! — Szerencsére, tudok még eszközt, melly minket, 's őt minden zavartól megment.

— 'S mi volna ez?

— Megmondom önnek: ön befogat, három óra alatt Montargisban vagyunk; azon vendégházban szállunk meg, hol a' párisi gyorsszekerek; nem ismernek bennünket, az utasokkal table d'hôte-nál vacsorálunk, Durand urat meglátom, 's ha nem tetszik, ön egy módos levelet ír neki, melly őt Bonyba jövetelétől eltartóztatja, 's minket egy kínos nyilatkozástól megment. Mit mond tervemhez?

Midőn Dutillois asszonyság 's lánya Montargisba érkezének, 's azon vendégházba szállának, hol a' gyorsszekerek szoktak megállani, esti kilencz óra vala, 's a' vacsorának már vége. Euphrosin most a' fogadósnétól kérdezősködék, ki készséggel felele kérdéseire.

— Van azon utazók közt, kik Párisból érkeztek, egy Durand nevű?

— Igen, kisasszony, igen; fiatal ember, ki mennyire beszélgetéseiből megértém, e' tájon házasodni akar. Holnap Bonyba szándékozik; Tamás viendi őt oda cabrioletében, miért öt frankot kap. Tulajdonkép három frank elég volna, de ha az ember jövendőbeliéhez utazik, valamivel többre vagy kevésbre nem olly igen szorosan tekint. Ismerik nagyságtok Durand urat? értesítsem eljövetelökről? még nem feküdt le, mert még gyertya ég szobájában. Ah, épen itt jö Katalin, 's útlevelét hozza, mellyet a' hatóság' számára készen kell tartanom, 's nevét a' lajstromba iktatni. Vacsorálandnak nagyságtok?

— Igen, felele Euphrosin; csak minél előbb gondoskodjék róla.

— Pontban, mesdames.

A' fogadósné távozék, 's az útlevelet az asztalon hagyá. Euphrosin rögtön utána nyúlt, és — tán nincs is szükség látnunk Durand urat, hisz imitt arczképe — mondá.

Olvasa: A' király nevében .... Durand

Péter Ignácz . . . tehát Ignácz a' neve; milly csúf név!

— Mást adandsz neki, izlésed szerint, felele anyja.

Euphrosin most a' küljegyeket tekinté meg. Az első szónál elhalaványodék, keze reszketett; 's így szólt anyjához: hajat is mást adhatok neki izlésem szerint?

— Hogyhogy?

— Haja: vörös.

— Vörös! kiálta Dutillois asszony. Ah, Lombard ur! Lombard ur!

— Még ez nem mind, folytatá hidegen Euphrosin; hallja csak mama: homloka alacson; szemöldei vörösek, szemei szürkék; orra nagy; szája nagy; szakálla vörös; arcza himlőhelyes. — Különös ismertető jele: egy szemölcs az orrán.

Dutillois asszony magánkivül vala, Euphrosin mint egy lány, ki jól tudja, hogy nem marad férj nélkül, röviden határza. A' fogadósné ismét bejött, jelentvén, hogy a' vacsora kész, 's hozzá tevé: Durand ur még föl van; csak épen most kért tintát, papirost 's tollat.

— Hagyjuk ezen urat, viszonzá Euphrosin, nem érdekel bennünket, nem is ismerjük, kivel szólni akaránk: atyám, 's ötven éves.

Másnap Leo épen induló félben volt Bonyba, midőn levelet kapott Dutillois asszonytól. A' kosár csinosan volt elmondva; előre nem látott akadályokra hivatkozának, 's ellenvetést nem szenvedő mentegetőzéseket emlegettek.

Leo átlátta, hogy őt a' sors nőtlenségre kárhoztatá; aláveté magát, 's kissé szomorún indult ismét Páris felé. Fontainebleauban a' rendőrség' főnöke útlevelét vizsgálván így szólt:

— Teringettét! Szerencséje azon urnak, ki tegnap három órányira innen, elfogatott! — Durand Ignácz; vöröshaju, himlőhelyes, egy szemölcs ..... egészen úgy; 's egy más ivet bontván szét, hozzá tevé: Durand Leo, haja fekete, orra középszerü, arcza kerek, ... minden megegyezik. Lássa, uram, mi tegnap egy hibát követénk el; két Durand volt; az egyik Párisból jött, a' másik oda ment; útleveleik a' visszaadás' alkalmával elcseréltetének. E' tévedésnek kellemetlen következései voltak, ön' játjára nézve, ki elfogatott, 's városunk' börtönébe vitetett. De most minden kifejlik, sietek a' hatóságot értesíteni. Szerencséltetheti magát Durand Leo ur, hogy ezen eset nem volt önre nézve kellemetlen következményü.

— Valóban, ez szerencse.

A' montargisi kaland után, Leo philosoph lön. Látta, hogy a' házassággal nem boldogul, 's így nőtlenségre szánta el magát. Nagybátyja' öröke hamar azon helyzetbe tevé, hogy minden mulatságokban, 's kellemességekben részt vegyen, mellyek Párisban egy gazdag nőtlennek kinálkoznak. Lombard bácsi t. i. Marseilleben rögtön meghalálozott, 's öcsének ötszázezer franknyi birtokot hagya.

Leo kéjelgések' örvényébe rohant, 's uj szempontból nézé a' házasságot.

Egy év folyt le montargisi szerencsétlen utazása óta, midőn Leo, bálban egy igen csinos ifjn nővel találkozék, ki neve' hallásánál így szólítá meg:

— Kevés hián volt, hogy Durandné legyek.

— Ah ... tán egy rokonom ...

— Egy Durand Ignácz ur, párisi adószedő; ismeri őt ön?

— Természetesen. Különös módon ismerkedénk meg. Mult évben, útleveleink elcseréltettek, 's ő befogaték. Szerencséjére másnap Montargisból visszatértem, és ...

— Montargisból! 's útleveleik elcseréltettek?

— Igen, madame. Nála enyém, 's az övé nálam volt. Egy rendőr' tévedése okozá azt, 's minthogy egymáshoz nem hasonlítunk .....

— Ah, istenem! mit mond! ön volt az? ....

— Én voltam-e? mit akar ezzel mondani? sziveskedjék, kérem felvilágositni.

— Én, uram, Dutillois Euphrosin vagyok. Akkor anyámmal ön elébe kocsizám, hogy szemlátomást meggyőződjem. A' montargisi vendégházban láttam útlevelét, és ....

— 'S a' küljegyek elijeszték? És valóban nem minden ok nélkül. 'S én ki szerencsét kivántam magamnak, hogy e' tévedés' kellemetlenségeit elkerülhetém! ... — De, kisasszony, tán szabad volna reménylenem ....

— Most, uram, férjnél, Javinné vagyok. Amott szemközt velünk a' játékasztalnál ül férjem.

Egy buta kinézésü, ügyetlen alakot mutata Leónak, kinek szeméből, a' neki jutott ass miatti öröm sugárzott ki.

— Átkozott útlevél! kiálta föl Leo.

— Átkozott útlevél! mondá csendesen Euphrosin. ——— ***Szendey.***

Egyveleg.

— **Egy halászfalu.** Claddagh falu Galway nyugoti külvárosa' közelén, 3000, csupán halászokból álló emberrel, kiknek semmi földjök, 's egy tehén is ritkaság. A' gyarmat végetlen idő óta egy közülök választott, 's bizonyos időkben választandó, mayortől, kormányoztatik egészen tulajdon törvények szerint, 's kinek elhatározásától felebb nem hivatkozhatni. Ha ez emberek szárazon vannak, csónakaik', hálóik' 's kötelékeik' javitásával foglalatoskodnak a' következő halászathoz, vagy kedvencz italok, a' whisky mellett mulatoznak, vagy gyüléseket tartanak, tengeri dolgaikról tanácskozandók. A' tengerre burgonyát, zabkenyeret, tüzelőt és vizet visznek magokkal, de szeszes italokat nem. A' halászatból visszatérvén, nők és nőrokonaik eléjök mennek 's a' zsákmányt átveszik tőlök, melly ezentul az asszonyok' egyedüli birtoka marad, kik kényök szerint bánnak már most azzal, a' férfiak többé nem gondolván vele, hanem a' nőiktől csónakjavitásra, pálinka- 's borra felvett pénzzel megelégedvén. Igen tudatlanok, csak az irlandi tájbeszéden szólnak, iskolájok nincs, 's azon vallási oktatással beérik, mellyet a' helység' klastromtemplomában kapnak, melly iránt igen adakozók. Olly visszavonultan és csendesen élnek, hogy az igen közel eső Galway városban nem is szokás rájok gondolni, kivévén János' ünnepekor, midőn fő ünnepet tartanak 's a' közönség minden férfiszemélye lobogó zászlókkal tart körjárást az utczákon.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 1. 1838.** **17. szám.**

Tartalom: Néhány szó a' vaskapui ügyben (*Vásárhelyi Pál*). — Napoleon' charactere. Vége (Dr. Channing után *T. L.*). — A' Bonite' utazása. — Béla. Ballada (*Pap Endre*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Egyveleg.

Néhány

figyelmeztető szó a' vaskapui ügyben. *)

I.

A' Dunának magyarországi, Uj-Palánkától oláhországi Cserneczig terjedő, része — hová a' hajózás és vízlefolyás' legkikiáltottabb 's elhirültebb akadálya, t. i. a' Vaskapu 's több vízomlás és több szorulatok tartoznak: közöttünk a' legújabb időkig sok szónak, de kevés alapos ismeretnek tárgya volt.

A' hajdan itt létezett római épitvényeknek még ma is látható romjai 's a' historiai „édes tenger", melly Magyarország', 's később a' bánság' lapályait állitólag borítá, keletkezteték, mint látszik, azon mesét, hogy e' lapályok a' tetemes sziklatömegek' félre takaríttatása, 's erre az édes tengernek a' fekete tengerbe történt lefolyása által szabadultak meg a' víz' árjától. — [A' folyvásti kiáradások azonban, mellyektől Magyarország' alsó vidékei még ma is szenvednek, azon gondolatra vezeték az embert, hogy a' római császár — mint mondják — elkezdett munkáját nem végezte be, hanem a' vállalat' folytatását 's tökéletességre vitelét a' maradékra bízta.

A' Dunának akadályiról, mellyek közönségesen „Vaskapu" *) név alatt ismeretesek, uralkodó hibás vélemény, 's a' víznek fel 's visszatolulásáról létező homályos fogalmak, 's végre azon körülmény, hogy csak igen kevés ember képes a' vízalatti sziklarepesztések' nehézségeit illy hatalmas

*) Vásárhelyi Pálnak, a' vaskapui munkálatok' igazgató mérnökének, nem sokára sajtó alá menendő kéziratából, mellyben az 1832. általa megkezdett 's azóta külön időszakokban folytatott mérések' következményei, 's az ezekre alapitott, műtani 's gazdasági tekintetben legalkalmasbaknak mutatkozó javitási ajánlatok, foglaltatnak.

A' szerk.

*) Sokan a' Vaskaput egy keskeny szirtfalnak képzelik, mellynél fogva a' Duna ezen egész vidék' hosszában magas hegyek közti keskeny szirthorpadáson nyomul által; melly hibás képzelet azon aggodalmat szülé, mint ha a' víz' ágyából kitakarítandó kövek' lerakására majd nem fognánk térhelyet találni. — Mások ismét a' Vaskaput folyamszorúlatnak gondolják; mások pedig mind a' két ideát összekötik.

folyamban, 's az ezen munkához megkivántató csaknem megbirhatlan költségeket megitélni, sok tulságos reményt gerjesztének, 's csak még inkább élesztek ama' rég óta táplált ohajtást: „Vajha egyszer már a' Vaskapu meg volna nyitva!“; miből soknak véleménye szerint a' bátorságosított hajózáson kivül mind a' Duna, mind az [ebbe szakadó egyéb folyamvizek' tükrének alábbszállása, 's imígy Magyarországban a' posványok 's bűzös mocsárok' kiszáradása is kétségtelenül következnek.

Azon leirások 's rajzok, mellyek e' dunai vidékről Marsigli' ideje óta mostanig megjelentek, nem igen voltak czélszerűek 's alkalmasok a' Duna' valódi állapotjáról tisztább világot 's helyesebb fogalmat terjeszteni, 's a' vízlefolyást tetemesen elősegítő folyamszabályozás' létesithetéséről közönségesen elágazott balvéleményt eloszlatni. — Még alig mult négy éve, hogy a' Tudományos Gyüjteményben egy értekezés jelent meg, mellyben állíttatik, hogy „a' Duna' tükre most, a' folyamában létező akadályok miatt, Ó-Moldovánál 7 öllel tolul fel, ámde azt 3 öllel szállithatni alább! hogy a' víz-feltolulás' befolyása közvetlenül Bezdánig terjed Bács megyében, közvetve pedig Pestig, sőt Bécsig, 's igy a' mellékfolyamoknál is érezhető stb.“

Nem csoda tehát, ha az imént érintett balvélemény olly erős gyökeret vert, hogy alig jöhet valamelly vizszabályozási tárgy még Magyarország' felsőbb folyamvidékin is értekezés alá, a' nélkül, hogy egyszersmind Orsováról 's a' Vaskapuról szó történjék. Átmetszések, folyamösszeköttetések, szárítási csatornák stb, mellyek sokszor a' folyónak csak helybeli hibáin segítenek, mind sikernélküli haszontalan munkának kiáltatnak ki!; alul — mondják — alul kell a' víznek szabadabb lefolyást készíteni!

Még a' malombirtokos is, kinek malomfője csaknem annyira feltartja a' vizet, mint a' Vaskapu a' Dunát, az orsovai szorosokra mutat, hogy ez által talán, ha lehet, eltakaríttatni parancsolt fakapuját valahogy megmentse.

Ha pedig nem igazíttatunk is egyenest ide, annál bizonyosabban történik ez — ha t. i. eléggé engedékenyek vagyunk — tekervényes utakon. — A' berettyómelléki lakos p. o. a' nagy Köröst kivánná először szabályozva látni; a' körösmelléki a' Tiszát; a' tiszamelléki viszont a' Dunát, 's igy vetődik az ember vízmentiben utóljára ide, hol most legfensőbb rendeletek' következésében a' munkálatok folynak; — de mellyek korántsem azért folynak, hogy Magyarországban ezen minden folyamszabályozás' legelterjedtebb 's népszerűbb ideája csak valósítva legyen, hanem hogy általa a' nehezült, sőt elzárt hajózás megkönnyíttessék 's nyittassék.

Ha mi e' tárgyat csupán theoretice vesszük, 's megengedjük azt, hogy kiszámitás szerint az egész kőmennyiség a' folyamból kitakaríttathatik, sőt még magok a' víz-szorulatok is kitágittathatnak: úgy nincs kétség, hogy az akadályok fölött a' viztükörnek mintegy 8 — 9 öllel lecbb szállása fogna szükségkép következni. Ámde próbáljuk csak pontos viztani (hydraulicai) adatok szerint a' költségeket számba venni, csakhamar meggyőződünk majd, hogy — megengedvén a' terv' valósithatását — az eddig ismert kőrepesztési módokkal a' leggazdagabb 's pénzdúsabb ország sem volna képes a' szükséges költségeket előteremteni. *)

Én próbául, ha csupán 6 lábnyira akarnók is a' víz' tükrét Moldovánál alább szállítani, kiszámitám a' vízből kitakarítandó kőtömeg' köbmennyiségét, 's azt 216 millió köblábnak találtam. Mivel a' sziklák' faja: szarukő, diribely (Grauwacke) 's gránit, tehát a' lőporral teendő repesztési munkák szárazon 20 millió pengő forintba kerülnének; ámde hogy ugyan ezen munka, viz alatt tétetvén, mennyi költséget kivánna, azt őszin-

*) A' volósággal meglevő, 's a' föltételesen kiszámitott fenék közt létező lap sokszoroztatván az 1800 lábnyinak állapitott szélességgel, adja a' vizből kitakarítandó kőmennyiséget, melly összesen 18,485'500,000 köbláb; mellynél még azt jegyezzük meg, hogy mivel a' hosz-szeletben az ágy' legmélyebb öble, t. i. a' folyammeder bejegyzetten mutatkozik, szorosan számitva még egy nagyobb quantumnak kellene származni; de — minora non curat praetor.

De ezen kivül még, hogy a' folyó a' meghatározott 300 öl szélességet megnyerhesse, a' Babakálynál, de még inkább a' kazáni szurdok v. szorosnál 100, egész 150 ölnyi magas szirthegyeket kellene szükségkép eltakaritani, minek mennyisége ismét számitás szerint 19,800'000,000 köblábat tesz.

tén szólván, nem tudom. Bingerlochnál a' Rajnán alig 7 koczkaölnek kilövetése 's takaríttatása 10,000 tallérba; ennélfogva a' szárazon teendő lőpor-repesztési munka a' vízalattihoz olly arányban állna, mint 1 a' 100hoz.

Csak ezen egyetlen példa is, — fontolatra vevén egy részről azon körülményt, hogy a' Rajna a' fönnemlített helyen korántsem olly zordon és makranczos, mint milyen a' Duna a' maga természeti zuhatagjainál; más részről, hogy ugyanott a' mélység, mellybe a' lőporrali repesztés történt, csekély volt, — méltán álmélkodásra birhatja azokat, kik a' nehézséget 's főbajt nem magában a' kőkilövésben, hanem a' kitakarítandó kőtömegek' számára szükséges térhely' feltalálásában gondolák létezni.

Hogy a' vízalatti kőrepesztés' költségei ne legyenek a' meg nem birhatásig tetemesek, szükséges

1ször: hogy a' munkálatok csendes vízben történjenek;

2szor: hogy a' víz' mélysége, mellyben a' lőporrali kőrepesztés történik, csekély legyen.

Ha csupán az a' szándék, hogy a' hajózási út mélyebbé tétessék, úgy a' föntebbi kivánatoknak, mint tudva van, megfelelhetni, ha t. i. egy parthosszant építendő ideigleni töltés által a' kilövetendő darab elzáratik. Ha ellenben a' víz' tükrének leebb szállitása végett vétetnék munkába a' kőkilövés, akkor a' dolog' természete kivánja meg, hogy a' munkák a' víz' fősodrában történjenek, ott t. i. hol a' víz' legmélyebb 's legsebesebb; ennél fogva az elzárás lehetlen lévén, a' föntebbi két főtétel' eszközletéről 's így czélérésről a' Dunánál szó sem lehet.

És ezen utóbbi pont lesz reám nézve a' „qui bene distinguit, bene docet"; midőn itt minden a' víz' tükrének alább szállitása végett teendő lőpor-repesztési munkának kereken ellenmondok; mind a' mellett, hogy javaslatim' folytában talán tetemes kőkilövést is ajánlandok.

II.

Jóllehet tehát, mint a' felebb érintettből kiviláglik, az itt eszközlendő folyamszabályozástól a' felsó dunai tájakra nézve nem csekély sikert 's jó következést várnak: mégis, mióta a' munka elkezdve 's folyamatban van, már aggodalmak keletkeznek: nem fog-e valljon majd ezen vizleszállitás a' felsőbb tájakon vízszükséget okozni, 's e' miatt a' Duna ugyan ítt hajózhatlanná lenni? Sokan t. i. a' viz' tükrének alább szállitását 's a' hajózást egymással meg nem férhetőnek 's homlokegyenest ellenkezőnek gondolják.

Ezen alaptalan üres aggodalmt eloszlatnunk nem szükség; de ha ezen olly| szertelenül aggódóknak eszökbe ötlenék, hogy minden kutak 's marhaitatók kiszáradnak, ha a' víztükör-leszállitás által a' homok 's kavicsréteg, melly földalattilag a' vizet mindenfelé vezeti, a' folyók' szine fölé jöendne, akkor talán hajlandóknak érzendnék magokat, a' gyakran nyilvánitott ohajtással örökre felhagyni.

Az eddig mondottak szolgáljanak mentségemül 's igazlásomul, ha a' folyamakadályok' leirásánál 's folyamszabályozási javaslatterveknél csupán a' hajózást tartom szem előtt; de czélom egyszersmind szerényen figyelmeztetni, hogy a' vízleszállitás' lehetőségét tárgyazó vélemény a' felső vidéki folyamszabályozást érdeklő javaslatokra kártékony befolyást gyakorol, 's ezen balvéleményt mennyire csak lehet, szükség volna eloszlatni. Mert a' létesíthetlent olly sokan fonákul ohajtják, reménylik 's róla beszélnek, az alatt a' folyók' helybeli hibáinak javítása elmarad, vagy legalább késedelmet szenved.

III.

Ha a' Duna' ezen most érintett szakaszának olly nagy fontosságot tulajdonítunk, tehát az főleg a' folyamágy' szabálytalansága által megakasztott szabadon-hajózhatás' tekintetéből történik. — Ámde még víztani szempontból is nagy fontosságu az. Itt tág mező nyílik legkülönszerűbb vizsgálatokra, mellyeket a' vízesés' nagy különbözősége 's a' három víztani adat', úgymint a' szélesség', mélység' és sebesség' szünteleni váltakozása nyujt; ide járul még a' folyamágy' változhatlansága, melly szemlélődéseink 's vizsgálatink' pontosságát leginkább eszközölheti.

Vannak a' Dunának olly helyei, hol az 6, egész 8 száz ölnyi szélességgel bir; el-

lenben találkoznak ismét olly helyek is, hol e' folyam 100, sőt 85 ölre szorul össze. — Szintilly különböző a' Duna' mélysége is; ez némelly helyen 4, máshol ismét 180 lábnyi. A' sebesség hasonlóan egy másodperczben 2 egész 15 láb között változik.

Mindazáltal a' Dunát különböző vízállások' alkalmával kell látnunk, hogy a' legváltozatosb árnyéklatokat rajta észrevegyük. Itt látni fogjuk t. i. a' máskor szeliden folyó Dunát vízapadáskor sebes vízrohanássá, sőt zuhataggá változni; amott ismét egy zuhatagot, melly helyét elhagyván, másutt áll elő; itt ismét csekély 's alig észrevehető visszaömlésekből forgókat 's veszélyes örvényeket keletkezni, 's igy tovább.

És épen a' folyónak ezen állhatatlan természete szüli a' dologértők 's nem értőknek külön időszakokban tett egymástól eltérő, legkülönbözőbb vizsgálatait 's egyoldalú itéleteit. Egyik t. i. az Izlás és Tachtalia vizomlást, másik a' Vaskaput, harmadik a' Juczot, negyedik az irebeni-örvényt állítja a' hajózásra nézve legveszélyesbnek; 's talán mindegyiknek igaza van, de csak „a' maga idején."

Találkoznak még ollyanok is, kik majd a' Vaskaput nem tartják akadálynak, majd az Izlást, majd ismét sem egyiket, sem másikat; de ezek' állitásait az 1832ki, 's még inkább az 1834ki év már megczáfolta. Hanem még egy másik crisis vagy veszélypróba is áll előttünk, t. i. „a' magas víz"; ennek is, valamint a' vízapadásnak, vannak makranczosságai, mellyek a' hajózásnak nem kedvezők.

Mind ezen 's még több más szenvedésnek van kitéve az, ki értelmes vezető 's minden tudományos ismeret nélkül e' folyamtömkelegbe bocsátkozni mer. Hogy egy folyót alaposan megitélhessünk, tökéletes vízhelyezeti méréseken kivül még több évi figyelmes szemlélődés is mulhatlanul szükséges.

Vásárhelyi Pál.

Napoleon' charactere.

Dr. Channing *) után, angolból.

(Vége.)

Erőszak és megvesztegetés valának Napoleon' nagy mozgonyai, 's azokat tettetés és tartózkodás nélkül alkalmazá, nem gondolván meg, mennyire fellázítja 's fölfegyverzi maga ellen Európa' erkölcsi és nemzeti érzelmeit. Nagy bizodalmát a' franczia nép' katonai szellemébe 's energiájába helyezé. Francziaországot katona-nemzetté tenni volt politicájának első és fő eszköze, 's ebben nem csalatkozott. A' revolutio nem kis mértékben segíté ebben elő, 's hogy annak munkáját egészen befejezze, nemzeti nevelés-rendszert hozott be, mi szerint egész franczia ifjuság katonai életre készítteték, a' lélek, legkorábbi éveiben, e' rendeltetéshez szoktattaték, 's a' dicsőség' eszméje csaknem kizárólag a' fegyverekkel kötteték össze. Az összeirás teljes sikert szerze e' rendszernek, mert a' birodalom' minden ifja katonáskodásra lévén szánva, természetes fő tárgya lett a' nevelésnek, őt a' táborba alkalmatossá idomítni. A' közhivatalok katonai elmék' számára tartatván fen, 's az érdem szigorú részrehajlatlansággal jutalmaztatván meg, úgy hogy a' legaljasabb származás sem volt akadály Európa' legmagasb fénypolczaira juthatni, egész nép' nagyravágyása lángra gyúlt 's kizárólag a' hadi érdemre irányoztatott. Igaz, hogy ez összeirást, melly olly' rémitőn megritkitá az ifjuság' sorait 's aggságot terjesztett lakaikban, mélyen érzé Francziaország. De Napoleon ismeré a' nemzetet, mellyet vezérle, 's a' győzedelem' fénye, a' „nagy birodalom" czíme által egy ideig sikeresen megnyugtatá őket a' légkínosabb házi nélkülözések, 's az életek' példátlan pusztítása mellett. Igy tetemes katonai erőt biztosíta magának, mit ő az uraság' legfontosb eszközének hitt. De más részről, az ingerek, mellyekkel kénytelen volt a' franczia hiúságot szünetlenül ébren tartani, a' dicsekvés, mellyel Francziaország' győzhetetlen hatalma a' világ előtt kürtölteték, 's a' kevély, elbízott nyelv, melly legszembetünőbb bélyege lett e' megmérgezett népnek, folyvásti ingerek valának egyszersmind Európa' nemzeti szellemének 's büszkeségének, 's mély gyülöletet oltottak be az új 's bántó birodalom ellen, melly csak kedvező pillanatra várakozott, hogy a' megaláztatás' adósságát kamattal együtt fizesse le.

Európa' helyzete, véleményünk szerint, meg nem engedé, hogy csupa testi erő ál-

tal általános birodalom állhasson fel. A' kard, bár fontos erő, csak másodrendű szerepet játszhaték most. Úgy látszik, hogy Napoleon' pályája nem csak Europa' helyzete, hanem azon eszközök által határoztatott el, mellyeket Francziaország a' revolutio' kezdetén legfoganatosbaknak talált. Neki valamelly nagy érdeket, véleményt vagy intézvényt kellett volna magával összeolvasztani, mellyek által minden nemzetnél egy tetemes részt magához köthetett volna, vagy legalább azon kellett volna ügyekeznie, hogy magát minden régi intézvények mellett mutassa ügyvivőnek. Magát legkitünőbb 's legkedvezőbb ellenzetbe tenni az előbbi kormányokkal — ez lett volna politicája' valódi kulcsa. Neki a' dolgok' új rende' vezérévé kelle magát tennie, melly a' társas állapot' megjobbításának színét viselé. A' respublicai formák' felforgatása még nem tevé lehetetlenné, hogy a' mondott vagy hasonló utat kövesse, melly neki a' tömeg' szeretetét biztosíthatá. Húzott volna némelly széles vonalakat saját kormánya 's más országokéi közt, mellyek más dynastiákat árnyékba tolhatának; vetette volna félre a' régi pompát 's külségeket, különböztette volna meg magát intézvényei' egyszerűsége 's népének adott azon jótéteménye által, hogy azt nagy és piperés udvartartás' terheitől megmenté; azon nagy hasznot tette volna törekvése' czéljává, mellyet Francziaország a' törvényelőtti egyenlőség' megállapitásából nyerhete; 's főleg szentelte volna magát a' feudalis egyenetlenségek' felforgatására, mellyek mostanig is undokítják Europát. Igyekezett volna a' tulajdoni jogba behozatandó okos változásokon, az azt behozó hűbér, első szülötti jogok, 's a' magas aristocratia' kizáró szabadékainak eltörlésén. Elég visszaélést lehete találnia, mellyek ellen felállhatott, mint bajnok. Új intézvények' fejévé tevén magát, mellyek a' népnek valódi jobblétet igértek volna, mindenütt zászlója alá tolongának a' merészek és vállalkozók, 's ezáltal lefegyverzé a' nemzeti előitéleteket, mellyeknek martaléka lön. Revolutio mindenkor igazi eszköze vala a' hatalomnak. Szóval, Napoleon olly időszakban élt, midőn állandó 's általános felsőséget csak egy vagy másnemű elvek 's intézvények által állapithatott volna, mellyeket követett vala.

Értelmi ereje a' gondolat' gyorsasága által vala kitünő. Ő egy tekintetre átlátá, a' mit legtöbb ember, 's fönebb miveltségü ember csak hosszas tanulás által ért meg. Ő inkább intuitiv, mint okoskodás által rohant a' végzésre. A' háborúban, melly egyedűli tárgy, mellynek mestere volt, egy pillanat alatt átlátá saját 's az ellenség' helyzetének főpontjait 's elgondolá egyszermind a' mozdulásokat, mellyek szerint egy számosabb erő rohanhatott váratlan dühvel az ellentábor' sebhetőbb részére 's egy hadisereg' sorsa egy nap alatt elhatároztatott. Ő a' hadat érté, mint tudományt, de lelke sokkal merészebb, gyorsabb és féktelenebb volt, mintsem a' mesterség' műszabályai által magát korlátoltatni engedte volna. Látta, hogy a' régi hadsergek szabály szerint csatáznak, 's feltalálta a' lángész' valódi bélyegét, melly nem veti ugyan meg a' szabályt, de tudja, hol és mint kell azt áthágni. Ő nagyon is ösmeré azon végetlen szellemi hatalmat, melly egy hadi munkálat' eredetisége 's gyorsasága által hozatik elő. Ő meglepé 's tönkre tevé ellenségeit előrelátatlan 's rohanó megtámadásai által, azon rögtönség által, mellyel az ütközet' vésze fejeikre rontott; 's míg egy részről az új fegy' hasznaiban részelteté katonáit, egyszersmind durvább kor' lelkülését lehellé azokra gyors és elhatározott mozdulati által. E' hatalma az ellenség' elcsüggesztésében, 's ön katonái' bátorságra és vidámságra lelkesítésében, melly a' hadat mulatsággá 's a' győzelmet bizonyossá tevé, kitünő sajátja volt Napoleonnak 's egyik fő eszköze jövendő hatalmának. Elméje ezen gyorsaságának csodás következései, új hadviselésének sikere 's a' hihetetlen sebesség, mellyel híre minden nemzeteknél elterjedt, nem kis hatással voltak charactere' megállapításában 's a' birodalom' sorsának, legalább egy időre meghatározásában. Ez ingerlő befolyások hatalmának új öntudatát önték belé: szilárdságot 's merészséget adtak dicsvágyának, alakot és valóságot végetlen dicsőség-álmainak 's lángreményeit császárságig emelék. Ő a' világot bámulatra birá pályája' kezdetén, hirtelen és általános meglepést okozott, millyet ujabb idők nem tapasztaltak. Bámulatra birni 's uralkodni önereje által lett életének nagy fela-

dása. Uralkodni nem volt elég ezentúl Bonapartenak. Ő meglepni, megrázni, elzúzni akará az emberek' lelkeit vakmerő, nagyszerű 's hallatlan sikerek által. Bármilly' önkényesen kormányozni, nem elégítette volna őt ki, ha csendben kelle vala kormányoznia. Ő csodák 's iszonyok által, nevének nagysága és rettentősége 's olly hatalom feltüntetése által akart uralkodni, mellyek minden szemet reá vontak 's minden nyelven forgóvá tevék.

T. L.

A' Bonite' utazása.

Ezen, a' juliusi forradalom óta első hajónak, melly a' földet körülutazta, visszatérése olly fontos eset, hogy a' következő adatok nem lehetnek érdek nélkül. — La Bonite corvette, 22 huszonegy fontos és 2 tizenkét fontos ágyuval fegyverkezve, 51 férfival hátán, és Vaillant Auguszt hajónagytól kormányozva, elhagyá Toulont febr. 8. 1836, 's consulokat vitt Chili', Ecuador 's a' Filippi szigetek' számára. Hogy e' hadi hajó' utja tudományos tekintetben is haszonhozó legyen, a' kormány elhatározá magát, körülhajóztatni vele a' földet; tudós férfiak küldettek el rajta, kik a' tengeri tisztekkel együtt kielégíthették azon föladásokat, mellyek a' tudományok' academiájától előkbe tétettek. Gaudichaud, ki már előbb körülutazta a' világot az Uranián, és Darondean föllépték a' hajóra, az első, hogy füvészi kirándulásokat tegyen, a' másik, hogy a' tisztekkel együtt a' földmagnetismust vizsgálja 's vízleirási munkát készítsen. Eydouxra az állattudomány, Chevalierre a' geologia, Tonchardra a' csillagászat bizaték; míg Lauvergne a' rajzolatokat volt készitendő. Cadixból, hol a' hajó megállapodott, Braziliába vitorláztak, Rio Janeiróban időztek 's Montevideot meglátogaták La Plata-nál. E' folyótól a' hajó Patagonia' 's Feuerland' partjaira ért, 's tél' közepén a' Hornfokot megkerülvén, Valparaisóba jutott. Chili' ezen kikötőjéből apródonként meglátogatá a' Bonite Peru' partjain Gobija, Lima és Payta városokat 's Punáig jutott a' Guayaquil mellett. E' kikötőből Vaillant hajónagy a' Sandwich

szigetekre hajózott 's a' Gallapagokat akará meglátogatni, hogy e' szigetek' külső körrajzának vízleirását adja, de ellenkező szelek és dagályok meggátolák e' szándékában. Az expeditio utját folytatva a' Sandwich szigeteknél, 's Owachi' szigetén Karakakó 's Kaïlona kikötőket meglátogatván, Hololuba ért, Oahu sziget' fővárosába. Innét a' Filippi-szigetekre vitorlázott a' hajó 's Assomptio' csatornáján a' Marianokon által. A' kapitány meggyőződött arról, hogy Mang' sziklái nem léteznek, mint némelly hajósok gondolák, — 's azután utját a' Filippiek felé folytatta. Decemberben 1836 Manillába ért, a' consult kiszállítá 's China felé tartott. Jan. 1. 1837 Makaóba jutott, majd Chinában időzött 's Cochinchinába ment, egy ideig Turan' kikötőjében tartózkodott 's azután Malaisia' partján a' malaccai utfelé evezett. A' Bonite először is Singapurban állt meg, majd Malaccába ment 's ez utolsó szigetről a' Wales hg' szigetére (Pulo Pinada). Innét a' hajó tovább törekedett Bengala felé, a' Gangesbe ért 's rajta Calcutta fölött 30 mérföldig hatott előre. Miután a' Bonite igen érdekes vizsgálatokat gyüjte a' földmagnetismusról, Pondicherybe vitorlázott, Orissa', Golconda' és Coromandel' partjain. A' franczia-indus birtokok' fővárosában végrehajtata a' kapitány minden addig megkezdett tudományos munkát, azután Bourbon' szigetére indult 's itt jul. 11. megérkezett. Innen a' Jóreményfokon által Francziaországba tért.

A' Bonitnak ezen illy rövid idő alatt bevégzett utja más tekintetben is nevezetes: azon oldöklő éghajlatok' daczára is, hol a' hajó tartózkodott, 's noha egy övből a' másikba a' legnagyobb gyorsasággal csapott is által, 's noha haladása gyakran igen bajos volt, egy embert sem veszte el, sőt még nagy betegség sem mutatkozott a' hajón, kivévén, utolja felé a' sülyt (scorbutus). Ezen körülmény nagy figyelmet érdemel a' tengeri utazás' történetében, 's főkép azon jeles intézkedés' következése, mellyeket Eydoux, a' hajó' főorvosa, hozott be a' hajón.

Béla.

A' Kisfaludy-társaság által jutalmat nyert balláda.

Leng a' serény, a' mén rohan,
És rajta Béla űl;
Lovagkalandot szomjaz ő,
'S királyhölgyért hevűl.
Csatára hoz villámvasat,
A' hölgyhöz lángszivet, —
Csatázva röppen két sas el,
A' gyors lovag felett.

És várat ér lengyel-tetőn,
Sötétet, gyászolót,
Előtte népcsoportokat,
És véres lobogót.
Kard nem ragyog, kürt nem riad,
Nincs semmi háború,
És mégis minden arczokon
Sötétlik a' ború.

„E' nép talán megunta már
A' tartós békidőt?
Hadisten, áldomásoddal
Deritsd örömre őt!"
‚Ó, hősfi, gunyra mért fakadsz,
A' nép' fájdalminál:
A' vésznek percze elközelg,
'S e' hon gyalázva áll.'

A' hirnök szól; 's tovább fakad
Az átok ajkain;
Leír egy roppant óriást,
Irtózat' hangjain:
Ama' zordon pogány vitézt,
Ki ellenök kiszállt,
'S ki ennyi millíók között
Bajtársra nem talált.

Elmondja, hogy közügy felett
Párharcz fog dönteni;
'S öreg király 's lengyel-fiak
Nem mernek küzdeni;
Mert mind, kik eddig ellene
Csatára szálltanak,
A' nemzet' legjobb hősei,
Kudarczot valltanak.

Lefesti a' királyleányt,
Atyjának karjain,
Ki a' győző' jutalma lesz,
Egy ország' halmain,
Mellyekről a' nép-áldomás
Magas felhőkig ér,
'S már már pogánynak kincse lett
Illy drága pályabér!

Hall Béla, 's hősi nagy szive
Harczos haragra gyúl.
„Vetkezd le gyászod', o király,
Ne fájjon ott balúl!"
Biztatván így zeng szózata
A' fényszék' zsámolyán; —
'S fölvillan áldz fegyvere
Egy nemzet' alkonyán.

'S miként a' szablyavillanás,
Merész a' hős maga;
Fölötte ifju bájban ég
Országok' csillaga.
'S nagy híre, a' tiport hazán,
Miként szél, elfuvall,
És minden bánat fölszakad
A' véres alkuval.

Hűs Bog' hulláminál,
A' véres part fölött,
Áll a' pogányvitéz,
Csapongó kedv között.
'S felejtve végzetet
A' ferde nép körűl,
Győzelmi ünnepet
Örömjóslattal ül. —

Lassan, lassan, pogány!
Várd el hős párodat,
Ne ünnepeld korán
Győzelmi nászodat.
Magasztal és aláz
A' kardok' istene;
Az ünnep tor lehet,
Haláldal a' zene.

'S im a' jelelt idő int véres reggelen,
Nagy kiséret között hős Béla megjelen.
„Csatára föl, pogány!" így harsog szózata
'S a' nemzetsors fölött megvillan a' csata.
A' tompa harczi kürt vad hangon fölrivall,
És a' pogány köszön kardnak csapásival.
De sujt egy más aczél, mint hőse' karja bír,
'S nyomán nyílnak sebek, mélyen, miként a' sir.

Az aggó nép körül képez csoportokat,
Jósolva végzetet 's jövendő sorsokat.
És szájról szájra zeng: ki oszta sok halált,
Az óriáspogány, párjára most talált.
'S míg menny 's pokol között kétségben állanak,
Az üdvet és halált eldönti két alak.

'S ott fekszik a' pogány égő sebek között,
Elhörgve életét a' véres part fölött;
De a' magyar' vasa villogva fönmarad;
'S áll a' királyi szék 's a' lengyel hon szabad.

Örömre kél a' nép,
Nagy földet elborít,
'S virággal hinti el
A' bajnok' útait.
'S Béla' lábaihoz,
Ki véde nemzetet,
Rak dús ajándokot, —
Királyhölgy kincseket.

‚Orzónak zsold! — nekem
Magad vagy pályabér,
Kivel a' félvilág'
Kincstára föl nem ér.'
Így Béla, — 's összeforr
A' lány- 's lovagkebel,
'S egész lengyel haza
Örömnászt ünnepel.

Pap Endre.

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 5-én. Frigyesi Elek, vagy menet a' vashámorba. Szinjáték 5 felv. Kotzebue' munkája. A' régi magyar színház' egyik híresebb drámája most már csaknem egyedül a' szénégetők' vastagabb tollu szerepei által nyer némi érdeket; de különösen fárasztó a' két utósó felvonás, hol a' magát gyilkosnak vélő gróf Tornallay búsong és átkozódik, barátja Abaváry Fülöp pedig csodálatos vegyületével a' komolynak és bohózatosnak, iszik és sir. Mikor arról van szó, hogy egy fiatal embert megsütöttek, lehet-e valami nevetségesebb és ízetlenebb egyszersmind, mint ezen Abavárynak részeges siránkozása? Az illyeket alig lehet roszúl nem játszani, miért is szinészeinktől nincs mit követelnünk. Egyébiránt némelly szerepek jól adattak. Laborfalvi a' jámbor, erényei' érzetében nyugott grófnét méltósággal és némi bensőséggel adá. Fáncsy a' veres vadászt jól; de különösen sajátságos volt Megyeri' játéka, ki a' golyhó, vagy inkább hülye Janót remekül adta. Lehetetlen müvészileg a' természethez közelebb járulni 's a' természetben annyiszor előforduló eredetinek hivebb másolatát adni. Való, hogy a' szerpe nem valami nevezetes, de a' mit tökéletesnek mondhatni, az kicsinben nagyban figyelmet és méltatást érdemel. Bartha (Tornallay) és Szentpéteri (Abaváry) a' meddig lehetett, jól játszottak; de az egyiknek két felvonáson végig szomorkodni és dühöngeni, a' másiknak egy megsütött ember fölött félrészegen pityeregni kellvén, valami olly müvészet alatti feladások volt, mellyről itéletet mondani fölösleges. Ha valaki a' fáradságot nem restelné, 's a' két utósó felvonást, a' drámaiatlan sopánkodásokat kihagyván 's egyéb tárgyhoz illő dolgokkal betöltvén, egygyé olvasztaná, úgy hiszszük a' mű mind sebesebb haladást nyerne, mind nagyobb kerekdedséget, nem is említvén, hogy botrányaitól megmenekednék. Így talán meg lehetne a' müvet menteni a' színház' számára.

Febr. 6. Dominique.

Febr. 7. Ismeretlen nő.

Febr. 8. Borostyán koszorú. Szinj. öt felv. Irta Ziegler. Ford. Kocsi János. Az eleinte fárasztó szindarab a' 3-dik felvonás' végétől kezdve érdekessé vált, mit egyenesen characterei tartalmasságának köszön, noha a' trónörökös' nagylelkűsége utójára csaknem túl megy a' hihetőségen 's egy kissé émelygőssé lesz. Az előadás minden dicséretre méltó. Különösen sikerültnek lehet mondani Szentpéteri játékát, ki a' minden tekintetben férfias Grauenstein ezredest ritka szabatosság mellett annyi bensőséggel adá. Beszéde komoly, indulatai' hevében is kimért; de tele magas érzelmei' tisztaságának hangjaival. Az illyet hallani kell, hogy méltányolhassuk. Megyeri a' közvitézt sajátos nyerseséggel adá 's kitapsoltatott; de nem kell kifelednünk Barthát (őrmester), ki csekély szerepére mind azon figyelmet fordítá, mellyre az méltó. Az, ki tisztelt és szeretett előljárójának fia' halálát, (kit maga is szeretett és hecsült) hozza hírül, igen különös húrját illesse meg a' kebel' hárfájának. 'S Bartha egész mélységében eltalálta a' fájdalomnak azon hangját, mellyen az illyeket elmondani kell. ***P.***

Egyveleg.

— Az ozman nagyúr' példájára a' persa kormány is kezde hivatalos újságot kiadni, melly a' birodalom' minden lakosa' számára rendeltetett. Teheránban jelenik meg, hónaponként egyszer, nagy folióban, chinai papiroson, kőre metszve; főczíme nincs, hanem az első oldalon a' persa czímer áll, t. i. egy üres paizs, a' két oroszlántól tartott persa koronával, melly mögött a' nap kél fel; az oroszlánok a' (mohamedán képzelet szerint) földünket tartó halon, vagy sárkányon állanak.

— A' párisi tudományos academia' utolsó ülésében jelen volt Bonaparte Károly, Lucian' fia, ki musignianoi herczeg' neve alatt ismeretes. E' herczeg üres óráiban egy elég jó munka' készitésével foglalatoskodik a' madarakról, Wilson' madártani értekezésének folytatásával, 's egy másik természettudományi munkával: la Faune de l' Italie.

IGAZÍTÁS. — A' 15. szám' 237. szelet' 14. sora után tévedésből maradt ki, hogy azon czikkely ***Seidl***-tól van.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 4. 1838.** **18. szám.**

Tartalom: A' budapesti állóhíd' tárgyában (*Vásárhelyi Pál*). — Egy lángész' története. Marryat után (*T. L.*) — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*).

A'
budapesti állóhíd' tárgyában.

Mióta egy állóhídnak Budapest közt szándékba vett épitése szóba jött 's annak létesülhetése, politicai tekintetben, az utolsó országgyülésén hozott törvény által valószinűséget nyert: boldog, boldogtalan magát hivatva érzi, észrevételeivel a' tárgy' teljes kifejtését megelőzni, 's a' közönséget a' történhetendőknek czélirányos vagy czélirányatlan voltáról, saját belátásához vagy néha érdekéhez képest, eleve elkészíteni.

Ezek' számát én is szaporítom; a' boldogokét, ha észrevételeim az értelmesek előtt helyeslést nyernek, ha általok némelly hibás fogalmak igazittatnak 's végtére, ha jó szándékom elismertetik; a' boldogtalanokét, ha a' mondottakkal ellenkező sikere lesz igyekezetemnek 's ha talán, midőn használni szándékom, még ártani látszandom az ügynek.

Azon meggyőződésemmel, hogy ha valamelly tárgy csak egy felől világosittatik, egy része árnyékban marad, 's hogy annak külseje csak a' minden oldalú megvilágosíttatás által tünik elő valódi szinében; minden esetre, akármelly sorsa legyen rövid értekezésemnek, megjelenem egy kis üszökkel, a' híd' tárgyát vízművi tekintetben szemlélendő.

A' legtöbb vitatkozás, úgy látszik, a' híd' milly nemének választása körül forog, a' mint tudniillik egyik 's másik kisebb vagy nagyobb hatást tulajdonít a' Duna' jégjárásának 's így több vagy kevesebb oszlopok' felállítását, sőt a' folyamágy' szükítését is találja engedhetőnek.

Háláadatlan fáradság lenne, a' számtalan módosításokkal egymástól különböző nézeteket 's állításokat mind szóba hozni; azokat alkalmasan három főosztályra szoríthatni.

Az 1-ső osztályhoz tartoznak, kik a' zajló Dunát végthetetlen erősnek és semmikép' nem záboláshatónak tartván, mind a' híd' elpusztúlását, mind a' két városnak nagy veszélyeztetését jósolják. A'

2dik osztályhoz tartozók épen ellenkező véleményben vannak, minél fogva akár a' folyamágy' szorításáról, akár több hídoszlopok' a' Dunába állításáról legyen szó, azt minden rosz következéstől való félelem nélkül eszközölhetőnek lenni állítják. A'

3dik osztály a' közép útat tartja, 's ezekhez járúl az én véleményem is. Én tudniillik azt tartom, hogy a' Duna' zaja a' hídban, különösen a' hídoszlopokban, kárt keveset tehet, ellenben bátran állítom, hogyha a' hídoszlopok' száma többre szaporittatnék 's talán a' folyam' ágya is szükebbre vétetnék, a' híd, az által, hogy közvetve jégdugúlásokra 's torlásokra szolgáltatna okot, lenne a' két városnak veszedelem-hozója.

Tekintsük közelebbről. Közönségesen olly nagy hatása tulajdoníttatik a' jégjárásoknak, mintha azt számra vonni nem is lehetne.

Ha czélomhoz tartoznék annak megmutatása, miképen a' jégjárások' hatalmát szám alá, habár közelítve csak, de mégis vonhatni, 's így az nem épen nagy fáradságba 's mély theoriába kerülne; de erre nincs szükségem azért, mivel a' jég olly csekély általános szilárdsággal (absolute oder rückwirkende Festigkeit) bir, hogy mielőtt a' víznek, melly a' jeget az oszlopnak hajtja, összes hatása erre munkálódhatnék, a' jég azt ízekre törni kénytelen. Igaz, hogyha a' jég olly szilárdsággal birna, teszem mint a' vas, vagy csak a' kő, több gondba kerülne ellene olly gátot emelni, melly megtámadását kiállhatná. De itt megfordítva áll a' dolog, a' hídoszlop tudniillik, mint ellenálló, sokkal szilárdabb anyagú, mint a' jég, melly által megtámadtatik. Már pedig a' mindennapi tapasztalásból is tudni, hogyha két különböző anyagú test olly erővel ütközik össze, hogy az egyiknek törni kell, az törik, melly kisebb általános szilárdsággal bír.

Igen ne örülj, kegyes műértő birálóm, ha talán még eddig hiányosnak találod állításomat, mivel az oszlopok' államosságát (Stabilität) érintetlen hagyám. Alkalmasint azzal állasz elő, hogy nem eltörésétől az oszlopnak, hanem eldőlésétől szükség félni. De vegyük hát számba teszem egy 5 öl széles, 10 öl hosszú 's mintegy 12—20 öl magas tömött kőoszlopnak ellentállását, hozzá számítván e' rajta fekvő terhet, mellyel államossága, akár kő- vagy vas-ivezetű, akár függőhíd legyen az, neveltetik, 's hasonlítsuk össze az ezen oszlopot, magasságának mintegy hármadrészében megtámadó jégnek töredékenységével, 's találni fogjuk, hogy a' kőoszlop játszva tartandja vissza a' jég-megtámadást, 's azt vagy megállapodásra fogja hozni, vagy ha a' viz' nyomó ereje nagyobb, eltörését okozni.

Hogy a' torlásoknál a' jég néha három öl magosságra is hág a' víz' szine felibe, az a' víznek nyomó erejét ugyan, de egyszersmind a' jég' csekély általános szilárdságát bizonyítja, mert összetöredezve jut a' mondott magosságra.

Figyelmezni kell továbbá azon körülményre is, mellynél fogva a' jégnek általános szilárdsága 's tömege ellenkező arányban áll a' folyamnak változó erejével. Ismeretes dolog, t. i. hogy a' hidegnek nevekedésével, a' midőn a' jég alakúl 's erősödik, a' folyamnak apadni kell; ellenben meleg időben, vagy esőzéseknél a' jégnek gyengűlnie; 's így van egy maximuma a' jeget hajtó folyam' erejének, mellyen túl nem emelkedhetik, 's melly a' jégnek beállásával egészen elhárúl.

Érzé ezek' igazságát, a' telet Horácz után éneklő költő is, e' szavaiban:

Nézd a' hegyeknek puszta gerinczein
Mint fénylik a' hó, görnyed az ősz liget
A' súly alatt 's a' rest folyónak
Zajjai partjaihoz hegednek.

Ezekből látható, hogy a' jégzaj magára a' hídra nézve rosz következéseket nem szülhet; most már tehát a' második pontjára térek feladásomnak, azt bebizonyitandó, hogy a' számosabb oszlopokon álló vagy függő 's talán szorított folyamágyra épített híd, kártékony kiöntésekre, ha közvetlen nem, de közvetve kétségkivül fogna okot szolgáltatni.

A' jégnek restsége az, a' költőnek jól eltalált megnevezése szerint, a' mitől e' tekintetben félnünk kell.

Hogy azt voltaképen beláthassuk, nem szükség vizsgálnunk, mint szokott a' jég-beállás végbez menni, azt kiki puszta szemlélésből tudja; csupán arra kell figyelmeztetnem, hogy a' jégnek első megakadása leginkább történik:

1ször a' folyamnak rögtöni fordúlatainál, hol az irányának folyvásti változtatásánál fogva elgyengűlt folyam a' rest jeget tovább hajtani nem bírja;

2szor a' vizsekélyeknél (Stromseichten), mellyek rendesen a' folyam' rendkivűli kiszélesítésének 's így elszórt erejének következései;

3szor a' folyam' szorosainál *), mellyek-

*) Erre legszebb példát szolgáltat az alsó dunai szoros, Ó-Orsován felűl, hol az alig két három

nél a' nagy táblákban úszó jég a' partok közé könnyebben szorúlhat.

Hogy e' szerint, a' szükített folyamágy felett épített 's számosabb oszlopokból álló híd által a' jégnek megakadása, 's a' zaj' beállása annyival inkább elősegíttetik, kétségbe talán senki hozni nem fogja; mi azonban magában véve nem lenne nagy baj, mivel legfelebb is a' dunajég' elébbi beállását 's későbbi elindúlását eszközölné, ha közvetve igen kártékonyan nem hatna, a' mint alább látni fogjuk.

Az első és második pontban érdekelt hibás helyein a' folyamnak igen könnyen támadnak jégdugúlások is a' folyamágyat természetes gátként elfoglalók 's a' víz' szabad lefolyását elzárók. A' harmadik pontban nevezett szorosokban ezen jéggátak csak igen ritkán alakúlhatnak, mindazonáltal vannak illy esetekre is példák, *) 's én épen nem kételkedem, hogy ha a' folyam' szorosabb helyén még több oszlopoknak leépítése által is izgattatik, jégdugúlások közvetlen benn a' szorosban is alakúlni foghatnak.

Mielőtt azonban folytatnám feladásom' megfejtését, czélszerűnek találom közbevetni, ez idei duna-jégjárás' rövid történetét, melly annál érdekesebb 's oktatóbb, mivel olly csodálatosaknak tetsző tüneményektől vala kisérve, mellyek első tekintetre mind a' dolog' természetével, mind az eddigi tapasztalással ellenkezésbe lenni látszottak.

Rendszerint tudniillik téli időben minden folyó apadni szokott, 's az alacsony vizállásnál a' jég beállani; e' télben pedig, itt Buda-Pesten épen ellenkezőleg történt, azaz, beállott a' Duna' zaja, midőn a' vizmérték 20 lábon felül mutatott. Érdekes tehát minden esetre e' ritka tüneménynek titkába behatni 's annak természetes okait kinyomozni, annyival inkább pedig, mivel ez egy felül a' jégdugúlások' alakúlásáról világosabb fogalmat szerzend, masfelül pedig intésül fog szolgálni arra, hogy elég elővigyázattal legyünk, midőn a' folyót mesterséges akadályokkal terhelni szükségesnek véljük.

Jelesleg ezen 2 kérdés' megfejtése forog fenn:

1ször. Melly okoknak kell az ez évszakaszban szokatlan magas Duna-vízállást tulajdonítani?

2szor. Hogy történhetett, hogy illy magos vizállásnál állhata ba a' zajló ugyan, de épen nem nagy jégtömegekkel tölt Duna?

Vízműви elvek 's számtalan tapasztalások szerint gyanítható volt, hogy a' jégakadások 's dugulásoknak ott kelle történni, hol a' folyam, gyöngesége miatt, az egyesen úszó jégdarabokat alább sodorni nem birja, tudniillik mint már említtetett a' rögtöni fordulatoknál, vízsekélyeknél (Stromseichten, Untiefen), milyenek az imsósi görbület, Pakson felül, Kömlődnél; a' Hármas-sziget vagy faddi görbület a' várszegi átásás' tájón; a' borrévi-fordulat Tolnán alól az öcsényi 's bogyiszlói határ között; 's valósítva is volt ezen gyanítás, midőn december' 22d. dél tájban, a' borrévi-fordulatnál, Tolnán alól 2 mérfölddel, 24d. reggel pedig azaz mintegy 42 órával később, a' Hármas-szigetnek alsó részén a' faddi-görbületnél állott be a' Duna.

Hogy azonban a' Hármas-szigetnél történt jégmegakadás nem tulajdonítható az alsó megakadásnak, világos azon környülállásból, mellynél fogva a' borrévi-fordulattól fölfelé csak Tolnáig, azaz 2 mérföldnyi közre, találtatott darabos és összetódult jég, Tolnától fogva pedig szinte a' Hármas-szigetig szinjég borítá a' folyam' vízszinét; a' mi nem lehetne, ha a' felső jég megállásnak, az alsó akadásnak volt volna következése.

Érdekes itt megjegyezni, hogy a' várszegi átvágásban, mellynek szélessége 50 öltől 80ig változik, még a' vizsgálat' idején is*), jégtől szabad, tiszta víz találtatott; 's ezt szerencsének mondhatni, mivel, ha a' folyam

---

ujjnyi vastagságu jég, rendesen harmad negyed napra, a' fagynak beállása után, szokott megakadni, a' Duna' szélessége nem lévén több, mint 85 — 100 öl. 1835dik évben dec. 13d. kezde ugyanott a' Duna zajlani, 's 15dikén estve már a' szorosban beállott.

*) E' folyó év' február elején az alsó dunai szorosban valósággal történt illy jégdugúlás, melly által a' Duna 30 lábra emeltetett a' legkisebb vízszin felett; a' jégtorlások még 6 lábbal emelkedtek magosabbra.

*) Jan. közepén a' m. helytartótanács' bölcs gondoskodásából a' Dunának ez évszakaszban rendkivüli magas állása 's állapotja a' m. k. épitési főigazgatóság által mérnöki vizsgálat alá vétetett 's a' ne talán történendő nagyobb áradások ellen némi óvások tétettek.

A' szerkesztőség.

azon nem talál rést elfolyására, a' paksi 's kalocsai vidékeket minden bizonnyal még nagyobb özön éri.

A' Hármas-szigettől fogva fölfelé egészen Buda-Pestig, 's azonfelül, a' Duna szakadatlanul darabos tömedék jéggel van borítva, mi kétségen kivül valóvá teszi, hogy fölfelé a' Duna' beállása a' leúszó jégnek folyvásti összehalmozása 's az alsóra való hegedése által történt legyen.

Vízállás' és időjárás' táblája.

Nap.	Vízállás o felett a' budai mérték szerint. / // ///	Hévmérő Réaumur szerint.	Időjárás.
1837. dec. 14.	5 6 3	+0°, 3	felhős
„ „ 15.	5 5 3	+4, 1	derült
„ „ 16.	5 2 6	—4, 4	„
„ „ 17.	4 9 3	—5, 4	ködös
„ „ 18.	4 6 6	—3, 7	„
„ „ 19.	4 3 0	—2, 5	„
„ „ 20.	4 10 9	+0, 3	eső
„ „ 21.	4 10 3	+4, 0	borúlt
„ „ 22.	4 2 3	—4, 9	derült
„ „ 23.	4 8 0		
„ „ 24.	7 1 9		
„ „ 25.	9 7 9		
„ „ 26.	10 1 0		
„ „ 27.	10 3 0	—1, 9	ködös
„ „ 28.	11 6 9	—2, 3	„
„ „ 29.	12 10 3	—6, 7	derengős
„ „ 30.	12 11 9	—10,0	derült
„ „ 31.	13 1 0	—8, 5	„
1838. jan. 1.	12 7 0	—9, 5	„
„ „ 2.	12 9 6	—9, 5	„
„ „ 3.	14 3 3	—7, 6	borúlt
„ „ 4.	16 9 0	—4, 6	hó
1838. jan. 5.	19 6 6	—4, 8	hó
„ „ 6.	20 6 9	—4, 6	borúlt
(a' jég egészen hajnali 4¼ órakor állt be)			
„ „ 7.	20 0 0	—2, 7	hó
„ „ 8.	19 7 0	—5, 7	„
„ „ 9.	19 2 9	—8, 6	„
„ „ 10.	18 11 6	—7, 3	borúlt
„ „ 11.	17 11 9	—7, 0	hó
„ „ 12.	17 2 0	—8, 5	sok felhő
„ „ 13.	16 2 6	—8, 8	borúlt
„ „ 14.	15 4 6	—6, 1	„
„ „ 15.	15 0 0	—6, 3	„
„ „ 16.	14 9 0	—5, 9	„
„ „ 17.	14 7 0	—9, 8	felleges
„ „ 18.	14 4 0	—5, 7	borúlt
„ „ 19.	14 3 3	+0, 4	eső
„ „ 20.	14 3 6	—4, 0	hó
„ „ 21.	14 5 3	—7, 6	derült
„ „ 22.	14 4 6	—11,3	„
„ „ 23.	14 2 6	—7, 3	hó
„ „ 24.	13 11 9		
„ „ 25.	13 9 0		

Ezeket előre bocsátván az akkori vízállás- 's időjárás' ide mellékelt lajstromának segítségével könnyü lesz a' felelet a' második pontra. Mert, a' mint felebb mondatott, beállott a' Duna a' borrévi-fordulatnál dec. 22. a' Hármas-szigetnél pedig decemb. 24dikén tehát a' tél' kezdete óta legkisebb vízállás' idejében; a' midőn a' budai vízmérték 4′—3″—0‴, 's 4′—2″—3‴ mutatott; mert szorosan a' 19dik 's 22dik decemberi vízállást kell venni, minthogy a' víz Buda-Pesttől a' borrévi fordulatig mintegy harmad nap alatt (alacsony vízállásnál tudniillik), a' Hármas-szigetig pedig két nap alatt érkezhetik.

Tehát a' jégnek így történt beállása (tudniillik alacsony vízállásnál) az eddigi tapasztalással ellenkezésben nincsen, most már az ez évszakaszban szokatlan magas vízállás lesz kimagyarázandó.

Emlékezni fog mindenki, hogy decemb. 20d. táján meleg idő mellett esőzések uralkodtak, 's pedig, — hiteles tudósítások szerint, — a' felsőbb vidékeken még nagyobb mértékben, mint az alsókon. Ezen meleg időjárásnak 's esőzésnek következésében tetemesen kezde áradni a' Duna, úgy annyira, hogy a' komáromi vízmérték szerint decemb. 30dikán 15′—10″—0‴, a' budai szerint pedig 31dikén 13′—1″—0‴ állott a' legkisebb víz felett. — E' mellett a' hévmérő is (thermometrum) fokonként a' 10dik fokra szállván a' fagyponton alól, a' Duna e' magas állapotjában számos jeget hajta.

Mig így a' felső esőzések' következésében a' folyam a' mondott magasságra feláradott, az alatt mind untalan akadozott a' jég, a' Hármas-szigettől felfelé lassan bebeálla a' Duna, 's végtére januárius' 6d. Buda-Pest között is megállapodott.

Ha figyelemmel tekintetik, mint történt ezen jégmegállapodás, világos lesz, miképen ezen jég beállas egyik szerző oka lehete a'

magas vízállásnak. A' Duna tudniillik, midőn a' felső esőzésekből származott árjait aláfelé vivé, sűrü ugyan, de nem épen nagy tábláju jéggel zajlott; melly jégnek nagy része, mielőtt megállapodhatott volna, az előtte álló jégboríték alá vitetett a' víznek ereje által, ott dugulásokat 's jégtorlásokat, kivált a' vízsekélyeknél okozott, 's csak miután összehalmozása által annyi tömöttséget nyert, hogy a' víz' nyomó erejének ellentállhatott, nyere nyugalmat.

Minthogy decemb. 24dikén a' Hármas-szigetnél, januárius' 6dikán reggel pedig Buda-Pest között történt a' beállás, 's ez időközben közel 3 napig jég nélkül folyt a' Duna, 10 nap kivántatott a' jégnek megállapodására, e' szinte 20 mérföldet tevő közben. 'S így esik minden órára nem több mint 333 öl.

Az így beállott jég azonban mennyire szűkíté a' folyam' keresztmetszését, 's hátráltatá a' víz' lefolyását, könnyen gondolható, a' folyam' medrének $\frac{3}{4}$ része jég, $\frac{1}{4}$ része víz.

Különös figyelmet érdemel a' Dunának hibás állapotja Pest 's Budán alól, hol szertelen szélessége erejének oszlatását 's mélységének csökkenését szüli.

Illyetén jégdugúlásoknak kellett kétségkivül formálódni a' folyam' hosszában a' Hármas-szigetig, mind azon helyeken, hol a' folyam zátonyos vagy hibás fordúlatu; és e' több helyen történt meder' megszűkitésének kell tulajdonítani e' váratlan jelenést, hogy noha már az egyik árvíz-szülőok megszünt, a' Duna még mindig elég magas állásban tartózkodik.

Kimagyarázható végtére azon körülmény is, mért a' Buda-Pesten felül eső részeken az árvíz azon fokra nem hágott, mellyen Buda-Pest' tájékán, 's azon alúl eső vidékeken lenni tapasztaltatott. Ez utóbbi részeken tudniillik két ok szülte egy 's ugyan azon időben az áradást; a' jégbeállás' alkalmával támadott a' Duna' medrét szükítő jégtorlatok egyfelől, az esőzésre megnőtt Duna más felől. A' felső részekben ellenben ezen árvízszülő két ok különböző időben jelent meg 's így e' két ok külön külön nem vala képes ott a' folyamot olly magasra árasztani.

Hány körülmények történetes találkozása okozta legyen e' rendkivüli árvízet az előadottakból látható. Világos lett továbbá, hogy nem a' jég' beállása, hanem a' jégnek miképeni, 's melly egyéb környülmények között történt megakadása okozta a' folyamnak dagályát, hogy végtére mind ezen jégdugúlatok sem lehettek volna képesek a' folyamot a' fent jegyzett magasságra emelni, hogyha a' mult évi dec. 20dik táján történt esőzések' következésében a' felső vidékekről omladozott víztömeggel nem neveltetik a' folyam.

A' folyamnak leírt állapotjára való tekintet valóban alapos aggodalmat gerjeszt, hogy a' tavaszi olvadással, ha a' jégindulás nem kedvező körülmények között megy végbez, még nagyobb áradások fognak bekövetkezni; ha p. o. a' felső duna-vidékeken meleg esőzések állnának be, minekelőtte az alsóbb részeken a' Duna' zaja megindúlhatna.

Azért valóban javallható, hogy Pest városa a' lehető nagyobb árok ellen töltésekkel óvakodik, mellyek talán ha a' jég' zaja baj nélkül távozik nevetség, éretlen nevetség' tárgyai fognak lenni.

(Folytattatik.)

Vásárhelyi Pál.

Egy lángész' története.

MARRYAT UTÁN.

Shuffleton Pope, igen kis gyermek korában, meg tudott űlni az asztalnál 's megette ebédjét elefántcsont késsel 's villával, a'nélkül hogy újját megmetszette volna — melly rendkivüli ügyességeért édes anyja kinyilatkoztatá, hogy ő l á n g é s z.

Shuffleton Pope, midőn tíz éves volt, feltudá mondani a' miatyánkot 's tíz parancsolatot 's három sorban csak egyszer akadt meg — mire a' jó öreg pap megsimogatá fejét 's azt mondá, hogy ő lángész.

Shuffleton Pope haza jött az iskolából tizenöt éves korában, 's úgy tudá dörgeni: „az én nevem Norval", hogy az ablakok rázkódtak bele 's a' porczellán mandarinok integettek fejeikkel — melly jelre a' cselédek mindnyájan bejöttek 's bámultak 's felemelték kezeiket, midőn illy bizonyságát adá rettentő lángeszének.

Shuffleton Pope' atyja meghalt — 's így sohasem mondá ki véleményét e' tárgyban.

Shuffleton Pope ön maga azonban egészen anyja' véleményén volt — nyakkendőt nem viselt, haja hosszu fürtökben csüggött le vállaira; morgott magában midőn ment, lefe-

küdt a' fák alá és Shakespeart olvasá; érdekes-őrűlten forgatá szemeit mint kácsa zivatarban; verseket firkált pindari stylben minden tekintet nélkül a' lábakra — némelly sorok mint a' százlábú bogár, mások rövidek mint az elmésség; senkisem érté, és így mindenki megvallá, hogy ő lángész. —

Shuffleton Pope asszonyság minden embert, kivel csak összeakada, megállított, hogy fia' csoda tehetségeiről beszélhessen. Ha férfi volt, gombjánál tartá fogva, mig jegyzései 's várakozásai' hosszú sorát végig hallgatá vagy gombját kezében hagyá; ha asszony volt, szoknyája újánál ragadta meg, 's az ismerősnek választani kellett, hogy vagy béketürésel hallgassa végig, vagy két rőf kártont hagyjon nála kárpótlásul. Abban mindnyájan megegyeztek, hogy Shuffleton Pope asszonyság, mig fiát olly' oroszlánnak kürtölé, magát kofának lenni bizonyítá. Így ment a' dolog, mig Shuffleton Pope tizennyolczadik évét elérte 's ekkor Shuffleton Pope asszonyság meghalt — 's a' mi még nagyobb szerencsétlenség volt, jövedelme is vele együtt meghala.

Shuffleton Popét azért nevezték Popenak, mert atyja neve Pope volt, Shuffletonnak pedig anyja bátyja után, kinek neve Shuffleton vala. Shuffleton úr tisztes falusi gazda volt, jó módú ember, kinek nagy elméje vala a' mezei gazdasághoz és semmi egyébhez. Gyámatyja levén Shuffleton Popenak, érte küldött anyja' halálakor; kimutatá neki, hogy minden tulajdona egy száz ötven holdnyi nagyságú telek 's ajánlá, hogy figyelmét a' földmivelésre fordítsa, ha jót akar. „Én segíthetek rajtad, Shuffleton", monda a' jó öreg ember, lányom holnap jő haza. Te még nem láttad őt, 's talán nem is tudod, hogy atyád és én megegyeztünk egymás között, hogyha tetszetek egymásnak, vedd el őt. Akkor az én ötszáz holdam is a' tiéd lesz halálom után. Határozd el magadat, — mivelheted földedet 's elveheted Louiset, vagy elhagyhatod földedet 's el Louiset." — Shuffleton Pope megnézé telekét 's megnézé Louiset. A' telek inkább haszon-igérő mint arcadi tekintetű volt, 's Louise, bár igen csinos leányka, nem hasonlíta Sapphohoz. Shuffleton Pope ott hagyta földét 's ott hagyta Louiset. Ő nem volt bölcs, hanem lángész.

Shuffleton urat nyugtalaníta öcscse urának elhatározása, de semmit sem szóla. Louiset szinte nyugtalanítá bácsikájának elhatározása, de semmit sem szóla. Shuffleton Pope érezte, hogy egy kis város nem az övéhez hasonló lángésznek való hely — de szinte semmit sem szóla. Egy szép napon fölvevé uti táskáját, 's közel félévi haszonbérével zsebében, egy külső helyet bérlett a' postakocsin 's elindúlt Londonba. Szeretett volna istenhozzádot mondani jó nagybátyjának 's Louisenek — de nem tevé. Gorombának lenni egy a' lángész' nagy kiváltságai közűl.

Most már Shuffleton Pope egy lelket sem ismert, pedig London nagy hely. Azonban Shuffleton Pope, azt gondolá, hogy róla — Shuffleton Poperol, a south-cobleyi lángészről — minden embernek kellett hallani! — de csakhamar fölfedezé, hogy nemcsak nem hallottak róla, hanem azt sem tudták, hol fekszik South-Cobley; a' mit is fölfedezvén Shuffleton Pope, kimondhatatlan megvetést kezde érzeni London iránt általában 's azon ház' emberei iránt különösen, mellyben lakott. Shuffleton Pope úrfi' illy vélekedése ellen nem állván, vannak Londonban némelly igen ügyes geniusok, kik őt kiszemelék 's egész szorgalommal rajta voltak, hogy pénze' nagyobb részét zsebéből a' magok zsebébe szállittsák át. Azonban nem hagyák el azonnal, midőn zsebeit kiüríttették, mint ez e' szívtelen világban rendszerint történni szokott; mert megtudták, hogy földbirtoka van. Sőt inkább magasztalák verseit, elbámultak prósáján, megevék ebédjeit, megivák borait 's érte azonnal kinyilatkoztaták, hogy Shuffleton Pope valóban — lángész.

Shuffleton Popenak egy fillére sem volt, midőn jószivű emberek jövének hozzá 's mint egy kétezer fontnyi summával kinálák meg. Shuffleton elfogadá ajánlásokat 's azok a' legnagyobb szivességgel váltak el, miután Shuffleton aláirt egy kötelezvényt, mellynek tartalmát elolvasni igen unalmas lett volna egy lángésznek.

Mindeddig Shuffleton Pope urfi' elmetehettségei egy vagy más okból ismeretlenek maradtak, kivévén a' házat, hol illendően becsülteték; de hősünk egy nagyra törő lángész vala, ki nem türheté magát négy faltól korlátoztatni: egykor tehát elment egy híres könyváros' házához —

„Uram" — monda Shuffleton Pope — „én

azért jövök, hogy az urat megkináljam nagy elmém' termékeivel.

A' jó szándéku ajánlat elég nyájasan fogadtaték.

„Mineműek azok, sir, ha szabad kérdenem — én folyóiratot adok ki.“ —

„Határozottan“, monda Shuffleton Pope úrfi, „én nem vagyok kis körre szorítva.“

„De én igen“, felele a' könyváros.

„Úgy hiszem, meg lesz velem elégülve. Mi tetszik önnek? egy politicai czikkely, vagy erkölcsi értekezés, vagy philosophiai elmefuttatás; egy szívrázó rege vagy szeszélyes elbeszélés; én egyiket olly jól irom, mint a' másikat.“

„Meglehet, sir“, válaszola a' könyváros, „azonnal szólani fogok önnek.“

A' könyváros egészen egy óra hosszat várakoztatá Shuffleton Pope úrfit: akkor, senki más nem levén a' boltban, kérdé őt, mit gondolna hát teendeni?

„Válaszszon ön kedve szerint“, felele hősünk.

„Így tehát, sir, tessék küldeni egy erkölcsi elbeszélést, mit én minden kitelhető figyelemmel fogadok. Politicai és humoristicai osztályunk már be van töltve, 's a' mi a' philosophiai értekezéseket illeti, azoknak fölvételéért mi szoktunk fizettetni, mivel senki sem olvassa.“

Ekkor Shuffleton Pope úrfi egész méltósággal meghajtá magát 's eltávozott. — „Meg fogom lepni ezen embert kevés napok múlva: 's tudom, egy lángésznek tartozott tisztelettel fog velem bánni“, gondolá Pope, midőn a' boltot elhagyá.

Shuffleton Pope úrfi leült erkölcsi elbeszélését írni. Tapasztalá, a' mit eddig nem vett észre, hogy nem kis bajba kerül egy erkölcsi elbeszélést elkezdeni; meglehetős nagy baj azt folytatni, 's hogy bevégezni sem épen csekély munka. Végre készen volt, 's bizonyosan egy erkölcsi elbeszélés volt, ha minden egyéb hiányzott is benne.

Shuffleton Pope elment a' könyváros hoz, elbeszélésével kezében, 's úgy utasíttaték, hogy néhány nap múlva választ nyerend. — Három hétig várakozott, 's szinte meghalt a' békétlenség miatt. Végre visszaküldték azt olly kivánsággal, hogy felét törölje ki. —

„Felét töröljem ki! gondolá hősünk. Ez igen szemtelen kivánság volt, de, gondolá Pope, megteszem, ez a' kiadó tetőtől talpig bolond, de a' közönség tud ítélni. Hadd jelenjem csak meg nyomtatásban.“ — Shuffleton Pope úrfi tehát felét elbeszélésének kihagyá 's ismét elvivé azt a' kiadóhoz. Következő hónapban nem jelent meg a' folyóirásban, hanem e' rövid tudósítást olvasá a' dolgozó társakhoz intézett tudnivalók közt: „S. P. igen későn érkezett.“ — Ez vigasztaló volt, 's hősünk még egy hónapig várakozott, 's midőn a' folyóirat megjelent, az előérzés' örömteljes mohóságával ragadta azt kezébe. De a' csalódások' világában élünk. Az erkölcsi elbeszélés nem jelent meg, 's Pope úrfi ismét a' dolgozó társakhoz szóló tudnivalókhoz folyamodott, hol ezt találá: „Erkölcsi elbeszélés S. P.-től legközelebbi számunkban.“ Még egy aggodalmas hónap, 's végre Shuffleton Pope nyomtatva találá magát.

Mi nagy volt öröme! lenyelé saját elbeszélését, mint majmok szoktak tenni beteg korukban, midőn elszánják magokat öngyilkosságra 's felteszik magokban, hogy önmagokat felfalják: illyenkor mindig a' farkokon kezdik, de ez lassú módja az öngyilkosságnak, melly időt enged a' hideg fontolásra 's ebből az következik, hogy mire néhány porczogót megemésztettek, abba' hagyják. Shuffleton Pope úrfi nagy dühbe jött, midőn észrevéve, hogy a' kiadó igen illetlen szabadságokat vön magának 's a' már is körűlnyírt elbeszélést még jobban körűlnyíré, előbbi tömegének csaknem felére; és hogy erkölcsi elbeszélés czíme helyett, rövid elbeszéléssé változtatá. „Ez igen rosz, gondolá Shuffleton Pope, azonban igaza van. Erkölcsi elbeszélés volt, midőn először beküldém, most csak rövid. De legalább megjelentem nyomtatásban, 's South-Cobley zengjen az örömtől. — Megvett azonnal két tuczat példányt a' folyóirásból és saját czikkelyét tintavonásokkal jelelé ki, mint midőn a' hírlapok gyászban vannak, hogy tévedés ne történjék; azután elküldé azokat minden ismerőséhez South-Cobleybe, kik két shillinget 's kilencz pencet levén kénytelenek fizetni a' postának, Shuffleton Pope urfi' elbeszélését, már akár erkölcsi akár rövid lett légyen az, a' pokol' fenekére kivánták.

Szilárd léptekkel ment másnap Shuffleton Pope urfi a' könyvároshoz. A' fizetésre nézve nem egyezkedett előre, mert azt következő dolognak tartá. Szerencséjét alapitottnak te-

kinté már 's azt hivé, hogy jövendő gazdagsága 's híre bizonyos, de mivel nem számíthatá fel mennyire mehet majd jövedelme mielőtt első czikkelye' árát nem ismeré, föltette magában, hogy iránta kérdést tesz.

„Jó reggelt, Mr. B.", monda Shuffleton Pope.

‚Jó reggelt, sir', felele a' könyváros. ‚Reménylem látta ön, hogy czikkelye be van iktatva?'

„Igen, Mr. B., de tetemesen meg van rövidítve."

‚Igaz, sir, ez mindig a' kiadó' itéletére szokott bízva lenni. Folyóiratokban igen tömött czikkelyeket szeretünk.'

„Kérem Mr. B., mit fizet rendszerint illy czikkelyekért?"

‚Fizetni, sir!' felele B. ur, ‚valóban, sir, ha valaki akkor meg nem határozza czikkelye' árát, midőn azt beküldi, mi azt ingyenbe veszszük.'

„Ingyenbe!" kiálta Shuffleton Pope.

‚Mindenkor, sir, — különben be sem is vehetnők az affélét. A' kiadónak igen sok baja volt ön' elbeszélésével, sir, hogy azt olvashatová tegye; de én szeretek leköteleznì fiatal urakat, kik zsengéiket bemutatják — nem elég jutalom-e, hogy nyomtatva látja magát?'

„Ám legyen — de, Mr. B. ha ezt a' czikkelyt ingyen adom is, szabad tudnom, mit fizet a' legközelebbiért?"

‚Igen sajnálom, felette sajnálom, hogy kénytelen vagyok kinyilatkoztatni, sir, hogy dolgozóim igen számosak, főleg ingyen dolgozóim és így nem adhatok többé önnek helyet folyóiratomban. Bocsásson meg sir, de egy ur vár rám oda ben. Ajánlom magamat.'

Ezután, a' könyváros bement, Shuffleton Pope urfi pedig kiment igen igen hosszú orral.

„Ez a' ficzkó nemcsak szamár, hanem gazember is", gondolá Shuffleton Pope. „Vannak Londonban más könyvárosok is."

Ebben ugyan Shuffleton Pope urfinak tökéletes igaza volt, de nem képzelé, hogy igen kevés különség van közöttük 's hogy ő még egyre bukkant a' legbecsületesbek közül. De egy év lefolyta alatt, mellyben ő sok czikkelyt irt 's még sokkal több pénzt kölcsönözött, kénytelen vala megengedni, hogy: vagy ő nem lángész, vagy a' könyvárosok mindnyájan nagy gazemberek. Ő az utóbbiban nyugodott meg; ha mind a' két tételről meggyőződött volna, nem lett volna igen messzire az igazságtól. **T. L.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Február' 9dikén: Norma; 's benne először Jób mint Sever. Ő sem hang, sem készület, sem érzés nélkül nincs, 's először fellépőnek elég szabadon mozgott a' színen. Minthogy azonban új színészt, de kivált énekest úgy tekinthetni első második próbáján, mint kit elfogultsága gátol tehetségei' szabadabb kifejtésében, róla máskor.

Febr. 10dikén: Vazul; másodszor.

Febr. 11dikén: Lumpaci vagabundus, mint egyéb effélék rendszerint, sok comicai erővel adatott.

Febr. 12dikén: Horatiusok és Curatiusok; másodszor.

Febr. 13dikán: Lepecsételt polgármester, vígj. 2 felv. Kotzebue után Megyeri. Bohózat inkább, mint vígjáték; de jelesen alkotva, 's teli mulattató helyzetek- 's ötletekkel. Megyeri a' polgármestert, Bartha a' kefekötőt 's Telepy a' tanácsszolgát igen jól adák, csak az elsőt ohajtottuk a' szekrénybeni scénában aggodalmasabbnak, 's így valóbbnak. Minél vígabb volt a' közönség e' két hosszu, de egy perczig sem untató két felv. alatt, annál kevesbbé volt az, Bassinak, azokra következett, szemfényvesztő mutatványain. A' jó ember Amerikából és Ázsiából hozott ügyessége' bizonyítványait, magától a' nagyúrtól egy dicsérő oklevelet, 's mind a' mellett bennünket ügyetlenül elrejtett fogásaival nemcsak untatott, hanem örök lődözéseivel dámáinknak alkalmatlan is volt.

Febr. 14dikén: Montecchi és Capuletti. Schodelné ismét Julia.

Febr. 15dikén: Leánykérés szabály szerint, vígj. 4 felv. Töpfertől, ford. Fáncsy. Töpfer' egyik gyengébb munkája; összehalmozott scénák, könnyü átnézet nélkül; Zsófia és Born August' characterei gerjesztenek csak tisztán emberi érdeket, de itt is, miután Born' pedáns ügyetlensége 's abból következő tartózkodása egész a' bosszantásig van vive, melly által Zsófia, iránta való, de nem eléggé motivált szerelemből, annyi megelőző lépésre kényszeritetik, mi szinte bántó: az az élemény is megtagadtatik tőlünk, hogy a' két kedély' egymás iránti megnyilása 's összeszövetkezése szemünk előtt történjék; 's ez alkalommal, az esetek' hasonlóságából, Kisfaludy Károly' Családásaira vagyunk emlékeztetve, melly darabban, a' legtarkább helyzetek' ügyes szövevénye mellett azt kell sajnálnia a' figyelmes nézőnek, hogy Lina 's a' gróf' kibékülése egy oldalszobában, elrejtve előlünk, történik. Egyébiránt Egressy, Lendvayné, az imént érdeklett szerepekben, Szentpétery, a' fiatal gyamnoka után sovárgó vén gyám és Megyeri, az iskolamester, méltó tetszést nyertek. Az utolsó, darab idő óta kissé túlozni kezd comicájában; de neki egy intés elég; mert épen ő az, ki a' valóság' határain túl nem menő játékával gyakran érdemlett tapsot tudott magának aratni. **S. F.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-úteza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pesten, martius' 8. 1838.** **19. szám.**

Tartalom: *Εὕρηκα.* III. Vége (*Fogarasi János*). — Ábránd (*Makáry*). — A' magyar leány (*Soltész Dániel*). — Egy lángész' története. Marryat után (*T. L.*). — Magyar játékszíni krónika (*S. E.*). —

E ὕ ρ η κ α.

(V é g e.)

III.

Az eddig mondottak, mint láttuk, mind a' fő szabályból következtetvék, de találtam némelly ritkán előforduló eseteket, mellyekre a' főszabály nem egészen illik, tehát ezeket kivételeknek tarthatjuk. Ezen kivételek a' főszabálynak vagy első részét („a' hangsulyos szót követi tüstént a' határozatlan módban levő ige") érdeklik, vagy pedig a' másikat („a' többi szók elől utól állhatnak 's akármelly renddel következhetnek") látszanak korlátolni.

Az elsőbbekhez tartoznak, és csupán az ige' előragát illetik ezek:

a) Ha a' mondatban „mind, minden" szók állanak ragaikkal (p. o. mindig, mindjárt stb.) vagy összetételeikkel (p. o. mindenféle), és az ezekhez tartozó szókkal együtt, 's ezeken fekszik a' hangsuly, az ige követi ugyan őket, de előragát is megtartja maga előtt, p. o. taval **minden játékszint meglátogattam**, nem jó volna: minden játékszint látogattam meg. Ennek oka az lehet, mivel a' „minden" eléggé kifejezi a' hangsulyt, tehát nincs szükség ennek bővebb kijelentésére. De ha nem a' „minden" stb. szókon fekszik a' hangsuly: akkor áll a' főszabály, p. o. taval **látogattam meg minden játékszint**; így akkor is, ha a' „minden" stb. szók tagadólag állanak, p. o. **nem minden játékszint látogattam meg** a' mult évben. Ezen szókkal „mind, minden" stb. hasonló természetűeknek látszanak a' hasonjelentésűek, u. m. azonnal, tüstént, egyszeriben, legottan, mint a' „mindjárt", stb. synonimumok, p. o. **tüstént eladta** az atyám a' házát, nem: **tüstént adta el** stb. továbbá: „örökké, szüntelen", mint „minden"-nel synonimumok. Igen nevezetes az, hogy az „akár"ból eredett szók, p. o. akárhol, akármikor, akármelly stb. némileg hasonló jelentésüek, és valósággal követik az itt előadott szabályt, de csak ha magános, vagy utó-mondatban állanak; p. o. „én akármellyik játékszint meglátogatom", vagy: ha megúnom magamat, akkor akármellyik játékszint meglátogatom. De ha előmondatban vagynak, a' közönséges szabályt köve-

tik, így: én akármellyik játékszint látogatom meg: többnyire megúnom magamat. De itt nagyon kell a' periodus' természetére vigyázni, mert mondatokban sokszor tétetik az antecedens, consequens' helyére, és viszont, de nem a' gondolkodásban.

b) Az „is" kötszó, a' hozzátartozó szónak, mint tudjuk, mindig utána tétetvén, ezen szót, ha rajta fekszik is a' hangsuly, az ige, úgy sem követheti tüstént az „is" miatt, tehát előraga is meghagyatik az ige előtt, p. o. az atyám is eladta a' házát; de ha más szón fekszik a' hangsuly, ekkor itt is áll a' főszabály, p. o. az atyám is a' házát adta el, vagy (ha az igén fekszik): az atyám is a' házát eladta. Hasonló természetű- és erejűek ezen szók is: „pedig, meg" (aber), p. o. az atyám pedig, vagy: az atyám meg eladta a' házát stb. — Ha az „is" az előragos igéhez tartozik, akkor az előrag után megyen 's ezt az igétől elválasztja, p. o. az atyám el is adta már a' házát. (A' „meg" ezen értelemben „aber", igékhez nem igen járul.) — Igen különös, hogy ha az ige határozatlan formában vagyon, az „is" az előragot a' fő 's illetőleg első alszabály szerint az ige után kivánja, p. o. a' fölebbi példát „az atyám a' házát is eladta" (mellyben az ige, mint látjuk, határozott formában áll) módosítsuk úgy, hogy az „adta" határozatlan formába tétethessék; p. o. az atyám házat is adott el, vagy: az atyám is adott el házat. Ezen jegyzékre főképen vigyázzunk a' participiumoknál, mellyeknek nincsen különböző formájok, 's tehát nem lehet egyszerre megösmerni a' határozatlan állapotot, p. o. az atyám házát is eladván, és: az atyám házat is adván el. — Az „ismét" az „is"ből is (is-még, ismeg, ismét) tétetvén össze, ámbár elől is állhat a' mondatban, mindazáltal az „is"nek mondott tulajdonságaiban részesül, p. o. ismét eladta, nem jó volna: ismét adta el az atyám a' házát, vagy ha a' hangsuly már szón fekszik: ismét a' házát adta el az atyám; végre: ismét adott el házat az atyám.

c) Az igehatározók, (de úgy látszik, csak mellyek melléknévtől származtak) minthogy szoros viszonyban állanak, mint a' nevök is mutatja, az igékhez, ezekkel olly jó barátságban kivánnak lenni, hogy előragokat akkor sem választják el azoktól, midőn ehhez jusok volna, azaz, rajtok fekszik a' hangsuly, hanem ha az igéknek magoknak tetszik úgy; egyszóval, ha rajtok fekszik is a' hangsuly, az igét mindkétképen elfogadják, akár előraggal t. i. akár e' nélkül, p. o. taval szorgalmatosan meglátogattam, vagy: látogattam meg a' szinházat. Az is megjegyzésre méltó, hogy — hihetőleg szoros viszonyoknál fogva — az ige előtt állanak, 's ettől el nem távoznak; midőn az igén fekszik a' hangsuly (mert egyébkor, mint tudjuk, tüstént a' hangsulyos szó után kell az igének állani), nem jó volna: szorgalmatosan taval meglátogattam a' szinházat; de ha egyszer az ige után jutottak, ekkor akármelly helylyel megelégesznek, p. o. meglátogattam taval szorgalmatosan a' szinházat, vagy: meglátogattam taval a' szinházat szorgalmatosan. A' rendelő számoktól eredett határozók, millyenek: először, másodszor, harmadszor stb. a' közönséges szabályt követik; valamint ezek is: sokan, többen, kevesen stb. de ezen utóbbiak melléknév helyett állanak.

A' másik rendbeli kivételeket (a' fő szabálynak második része ellen) a' mi illeti: ezekről is érintettem, hogy csak látszanak a' fő szabályt korlátolni, minthogy néha, bár több szók tétetnek is egymáshoz, ezek csak egy eszmét, ideát fejeznek ki, vagy egymásra olly szorosan vitetnek, hogy természetesen és észszerűleg egymás mellett kell állaniok. Ezek többnyire ismeretesek u. m.

a) A' melléknév a' fő név előtt szokott mindjárt állani, p. o. voltam a' magyar játékszinben; de néha, kivált költői nyelven, utána is mehet, p. o. a' honfi országot ohajt nagyra emelkedőt; szeresd hazádat a' dicsőt.

b) Az utóljárók — postpositiók — (más nyelvekben praepositiók) mindjárt utána jőnek azon szónak, mellyhez tartoznak, sőt azzal össze is olvadnak, p. o. házból, játékszinben; de az önállók, mellyeket a' grammaticából kiki ismér, néha előtte is állhatnak, p. o. a' ház mellett, vagy: mellette a' háznak.

c) A' birtokos eset v. genitivus, a' birtokot jelentő szónak többnyire előtte áll, de utána is jöhet, p. o. a' háznak ura, vagy:

ura a' háznak; főleg szépség' vagy változatosság' kedvéért, p. o. a' háznak ura, ura a' tartozóságoknak is. De ha a' genitivuson fekszik a' hangsuly, a' reá következő ige a' birtokot jelentő szót el is választja a' genitivustól, p. o. ezen mondatban: a' jó embernek minden tettei nyiltan állanak mások előtt; ha a' hangsuly a' genitivuson fekszik, így áll: a' jó embernek állanak minden tettei nyiltan mások előtt.

d) A' kötszók pedig természetök szerint (minthogy az elsőbb mondatot a' másikkal összekötik), legelől állanak többnyire az összeköttetendő mondatban, vagy legalább annak első szavai között, és a' fő szabályon nem igen változtatnak. A' következőket jó lesz megjegyezni:

„Is, pedig, meg"ről tudjuk, hogy másutt állanak 's a' főszabályt nem követik. Ha „meg" azt teszi, mit „és": akkor, mint az „és", legelől áll; p. o. az atyám és v. meg én.

A' „ha" elől is, távolabb is állhat.

Némellyek, mint: azonban, bár (obwohl), ellenben, már, még, mindazáltal, tudniillik stb. más szót bocsátanak néha magok eleibe, de soha sem azon szót, mellyen a' hangsuly fekszik, nehogy a' főszabály ellen vétsenek, mellynek a' hangsulyos szót kell követni, p. o. ezt: az atyám adta el a' házát, nem mondhatjuk így: az atyám ellenben adta el a' házát; hanem vagy elől kell állani a' kötszónak, így: ellenben az atyám adta el a' házát, vagy olly szót kell az „ellenben" elébe tennünk, mellyen nem nyugszik a' hangsuly így: a' házát ellenben az atyám adta el. Vagy ha azt gondoljuk, hogy a' hangsulyos szó után is mehetnek, akkor azt kell megtartani, a' mit az „is"ről mondottunk; így: az atyám ellenben eladta a' házát.

„Ugyan" (zwar), mint az „is" soha sem áll elől, és így azzal egy természetű, azon megjegyzéssel, hogy néha az ige távolabb áll, p. o. el ugyan a' házát adta az atyám; természetesen, mert az igének a' hangsulyos szó után kell állania, az előrag pedig néha másutt is állhat, és így ezen eset csak az 1sö alszabály szerint vagyon.

„Sem — sem (weder — noch) „nem"et is vesznek fel a' hangsulyos szóhoz, p. o. sem én sem te nem voltunk a' szinházban, vagy: sem én sem te nem a' szinházban voltunk, vagy: sem én sem te a' szinházban nem tegnap voltunk. Ugyanezek a' hozzájok tartozó tagadó szó után is jöhetnek, de ha ekkor a' mondott „nem" utánok esik, ezzel egybeolvadnak, p. o. én sem, te sem voltunk (e' helyett: sem nem voltunk) vagy: én sem te sem a' szinházban voltunk (e' helyett: te sem nem a' szinházban voltunk), de ha legelől állanak, nem olvadnak egybe, p. o. sem nem te, sem nem én voltunk a' szinházban.

Néha a' kötszókon is feküdhetik a' hangsuly p. o. akár látogattam meg a' szinházat akár nem; nála pedig csak ezeken nyugodhatik, millyenek: úgy — (hogy), annyira — (hogy), annyival inkább — (hogy), de épen azért, mivel állandóan ezeken nyugszik a' hangsuly, az ige úgy követi őket, mint főlebb a' „mind, minden"ről mondottam.

e) A' névhatározók, p. o. csak, főképen stb. mindig szorosan azon név előtt állanak, mellyre tartoznak, 's mellyen fekszik többnyire a' hangsuly, p. o. a' magyar szinházat főképen magyarok látogatják; de utána sokkal hátrább is állhatnak, p. o. magyarok látogatják a' magyar szinházat főképen.

f) A igehatározókról már szólottam.

Ennyi az, a' mit én tudok most a' szóhelyezésről a' magyar nyelvben, a' kik többet tudnak vagy találnak (mert úgy vélem, még találhatnak), pótolják ki. Eleget okoskodtam, 's úgy hiszem, sokan egy olvasásra is megunandják. Mind a' grammaticusokért (mert okoskodásim csak philologusoknak valók) még egyszer rövideden ide irom:

„Általános elv: Minden mondatban a' hangsulyos szót követi tüstént a' határozott módban levő ige, mellytől még előraga is elválik, a' többi szók előbb utóbb állhatnak 's akármelly renddel követhezhetnek. Ha a' hangsuly magán az igén fekszik, előraga nem válik el, hanem az igével egybeolvad 's akárhol állhat; de ha nem előragos, legalkalmasabban előre tétethetik. Ha az előragos ige határozatlan módban vagyon, 's a' hangsuly valamelly határozó módban levő segéd- vagy más igén fekszik, az előragot ezen ige veszi magához, különben a' határozatlan mód előtt vagy utána is állhat, de

ebben is kell némileg ügyelni a' hangsulyra. — A' tagadó mondatban az előrag majd mindig elválik, csak azon esetben nem, midőn a' tagadó igének állitólag tétetik valami ellenébe. — A' kérdő mondatban is úgy kell a' hangsulyra ügyelni, mint a' megelőzött szabályokban. — A' parancsoló módban, midőn ezen fekszik a' hangsuly a' kérdésben utól, a' szoros parancsolásban elől áll az előrag.

„Kivételek 1ször: „mind, minden"; továbbá: „is, pedig, meg, ismét" (ez utóbbiak, ha az ige határozó formában áll) az előragot előtte hagyják az igének, ha a' mondott szók a' hangsulyos szó mellett állanak. Az igehatározók pedig (mellyek melléknevektől származnak, a' rendelő számokat kivevén), bár rajtok fekszik is a' hangsuly, az igét magok után előraggal is, de elválva is szeretik; magok, ha a' hangsuly az igén fekszik, tüstént ez előtt állanak, de utána hátrább is jöhetnek.

Jegyzet: Ezen elsőbb rendű kivételektől a' parancsoló mód nem engedi magát korlátolni.

2szor. A' melly szók egy ideát — eszmét — fejeznek ki, együtt állanak, mint: a' melléknév a' főnév mellett (előtte, néha utána), birtok a' genitivus mellett (előtte, néha utána, ha a' genitivuson fekszik a' hangsuly az ige után is), ez utóljárók a' név után (az önállók előtt is). — A' kötszókról 's névhatározókról jegyzékek."

Ime látjuk, kivonatban nem sokak, 's ha egyszer megértettük, könnyűk lesznek ezen szabályok. A' kinek tetszik, meg is számolhatja, mint felebb. Philologusainkat 's grammaticusainkat, kiket ezen dolog közelebbről érdekel, bizalmasan kérem, ne resteljék ezen értekezetkét (II. és III-d. szám alatt) többször és figyelmesen átolvasni. Unalmas és nem könnyű dolog ugyan, új dolgokat irásból vagy könyvből tanulni, hol minden elmondottakat, vagy inkább elolvastakat addig kell vizsgálgatni 's forgatni, míg észből (közönségesen: könyvnélkül) tudja valaki, hanem úgy hiszem, e' tárgy' megismerése mind eddig nagy hiány lévén grammaticáinkban, a' dolog magában is elég érdeket nyujtand a' gondolkozásra. Ha valaki szóval is szeretne erről velem értekezni,

azoknak, kik magokat hozzám megalázandják, akármikor szivesen szolgálok.

Záradékul ezen értekezetkéhez, megemlítem, hogy a' sok okoskodásokat benne nem czél nélkül tettem, azért t. i. hogy ebben is bebizonyítsam a' magyar nyelvnek philosophiáját. A' kassai Szemlélőben egy biráló azon is felakadt, hogy mi lehetne az a' philosophus nyelv. Szegény biráló! hiszen már metaphysicámban is elég philosophiát találhattál volna, ha meg nem tudád vala is mind emészteni; mert hiszen a' metaphysica is a' philosophiába tartozik; magyar nyelv' philosophiáját ha akarnék irni, ebbe a' magyar nyelv' metaphysicája is bele jőne ugyan, de egyebek is, p. o. e' jelen értekezetke. — Azt sem hallgathatom itt el, hogy több iróink irván már őseink' philosophiájáról, ebből nekik nagyon kevés részt juttatnak. Szegény irók! hát csak metaphysicában áll a' philosophia? 's itt is irott metaphysicában? Hát eredeti vagy anyanyelvünk nem érdemli vala meg, hogy philosophus iró létökre egy kicsit ebbe is tekintsenek? hát tettleges és gyakorlati életökben őseinknek, nincs 's nem volt elég sőt több philosopia sok újabb változékony rendszereknél? Nem alapitottak-e őseink már több mint ezer esztendővel ez előtt örökös korlátolt monarchiát? mellyet csak ezer esztendők után ismernek el más nemzetek, p. o. a' legjobb philosophoknak hiresztelt németek, de ők is inkább csak theoretice könyvben, a' legjobb uralkodási formának? Ném feküsznek-e benne az Árpáddal kötött uralkodási szerződésben, vagy mint ők nevezék, szerben, azaz: módban, formában, t. i. uralkodási formában, a' legjobb uralkodási formának elvei, mellyeket őseink mind ekkorig ezernyi ezer viszontagságok között is védni 's megőrzeni tudtak? stb. stb. Lehet-e a' philosophiát jobban tudni, mint midőn az tettben gyakoroltatik, mutathat-e e' szerint nemzet (kivált annyi bal viszontagságok között) erősb állást 's alapot a' philosophiában, mint a' magyar? Hogy rajta némi elmaradás látszik az utókorban, ez ha bebizonyíttathatnék is, ennek oka a' sok mostoha körülményekben fekszik, de feküdt — sok tekintetből — a' rajtok zsarnokkodott diák nyelvben is, mellynek igájától szintúgy nem könnyű volt megszabadulnia.

A' tárgyhoz közelebb térvén, reménylem, máskor több érdekes dolgot is fogok magyar nyelvünkről közölhetni.

Fogarasi János.

A b r á n d.

Sok útat jártam érted,
Mind hűség' útja volt;
Láttad, de könnyü lelked
Azokkal nem gondolt.

Súlylyal borult az éj rám,
De ah, nem a' köz éj,
A' bánatéj miattad,
Rettentő hosszu, mély.

Ott égtem közepette
Díjatlan áldozat.
Rám serkent hányszor a' nap,
'S hah, nékem nem viradt!

De csillagokkal ébren
Élt lángolóbb tüzem,
Meggyujtván szemeiddel
Engem a' szerelem.

Hűség' fáklyája lettem,
Síriglan az leszek:
Másnak szolgál a' fáklya,
'S magát emészti meg.

Makáry.

A' magyar leány.

‚Jó leányom, itt van már az idő,
Holnap, vagy ma, férjhez vagy menendő.
Angol és tót, francz és német, kérnek,
El kell menned bár mellyik' nejének.'
„Nem kell, anyám, idegen nemzetből,
Szűz kebelem csak magyarért hevül."
‚Az angol dusgazdag és termetes,
A' tótok közt is van becsületes.
A' francz tüzes és szerelmében hív,
Szelíd jámbor 's nemes a' németszív.
Kebledért illy férfiak hevűlnek,
El kell menned bár mellyik' nejének.'
„Az angol, jó anyám, mindig komor,
A' tótember pedig csupa gyomor,
A' franczia igen ledér madár,
Ügyetlen a' német 's lábtyúban jár.
Inkább örök lánypártába süljek,
Mint gyermeket én ezeknek szüljek.
Csak magyar bír igaz kellemekkel,
Anyám, nekem hát csupán magyar kell.
Magyar kell csak — legyen bár az szegény,
A' szegénynek is van víg nap egén.
Nekem tetszik a' szomszédunk' fia, —
Engedd, anyám, szivemet hadd bírja.'

Soltész Dániel.

Egy lángész' története.

(Folytatás.)

Shuffleton Pope úrfi próbát tön sokféle dologban. Költeményeket írt, de azok mákony helyett valának használhatók, mert minden ember elaludt, kinek felolvasá. Írt egy szomorujátékot, melly mindenkit megnevettetett, 's egy vigjátékot, melly az embereket eleget sikoltoztatá. Próbát tön bohózatban, de azt mondták, hogy elég bohózat tőle illyesmibe kezdeni. Irt politicai czikkelyeket, mellyek megczáfolhatlanok valának; mert nem volt bennök bizonyító erősség, mellyre valamit lehetett volna felelni. Végre írt valamit, a' mit csakugyan elolvastak, írt egy levelet Shuffleton úrhoz, mellyben jelenté, hogy vissza fog térni South-Cobleybe.

E' levelet nem ok nélkül irá, mert földbirtoka mind el volt már idegenítve 's a' pénzkölcsönözők nem akarták többé segíteni.

„Nagy bolond voltam" gondolá magában Shuffleton Pope, midőn haza felé a' postakocsi' külső ülésén gubbaszkodott „de ez nem bizonyság arra, hogy lángész nem vagyok." Ez a' legbölcsebb megjegyzés volt, mellyet Shuffleton Pope valaha tett.

‚Örülök, hogy ismét láthatlak öcsém — monda nagybátyja melegen megrázván kezét — 's most már, reménylem, bele untál Londonba, letelepedel nálunk 's mezei gazda lészesz, mint azelőtt is elődbe terjesztém.' —

„Mezei gazda! bácsi! de nincs ám földem, mind elköltöttem Londonban" felele Shuffleton Pope igen ostoba tekintettel.

‚Nem egészen olly rossz, öcsém!' felele az öreg férfi. ‚Azon emberek lejöttek ide megnézni birtokodat, 's én kitaláltam, minő madarkák; úgy intéztem hát, hogy saját fél

re tett vagyonomból kapj kölcsön. Itt vannak szerződéseid 's te ismét szabad ember vagy.'

„Kedves, nagybátyám! — monda Shuffleton Pope — igen le vagyok kötelezve, 's most már bizonyosan mezei gazda leszek."

‚Mint atyáid is voltak mindenkor előtted: 's aztán öcsém, ha feleséget akarsz venni segítségedre, Louise folyvást szolgálatodra áll — szegény leány, szerelmes beléd. Azonban meg kell mondanom, mielőtt látnád őt, hogy már nem olly' csinos leány ám, mint előbb volt: látogatni volt 's himlőt kapott, melly gonoszúl össze-vissza karczolá, de épen olly jó leány most is, mint azelőtt. Sajnos, de ha akkor elvetted volna, midőn először kínáltalak vele, nem ment volna látogatóba 's nem történt volna olly nagy baja.'

„Mind a' mellett is én elveszem 's köszönöm" felele Shuffleton Pope.

‚Nem lehet elhallgatnom, hogy már nem adhatok vele annyi pénzt mint akartam, jó öcsém, mert mind az, a' mit gyüjtögettem, egy szálig felment kiváltásodra; de hiszen úgy is tudod, hogy nem lehet a' pénzt el is költeni, nem is.'

„Elveszem Louiset, önnel fogok élni, bácsi, 's a' földet mivelni."

‚Jó, úgy boldog ember lészsz, 's ez többet ér, mint lángésznek lenni.'

Shuffleton Pope komolyan vevé a' dolgot, 's noha Louise' arcza himlőhelyes volt 's szemét egy szöglethe szegezte 's nem bírt elég erővel azt ismét felemelni, míg Pope el nem határozta magát, mégis a' szegény leány, ki folyvást epedezett utána szép korában, most olly háladatos volt 's olly félénk ön szerencsétlensége' érzetében, 's olly heves iránta való csodálatában, hogy nem lehetett vala magát elégültnek nem érzeni. Nappal nagybátyjával a' mezei gazdaságban fáradozott 's éjjel Louisevel ült, 's mivel a' lány soha sem hozott gyertyát, ő pedig felettébb ohajta arczára nézni, azzal töltötte az órákat, hogy szava' szelíd zenéjét hallgatá, nyájas enyelgéseit viszonozá, 's azt gondolá, hogy boldog; és valóban az is lett volna, ha egyszersmind azt nem gondolá vala, hogy ő lángész.

Egy hónap telt el, midőn hirlapok érkeztek Londonból egyenesen Shuffleton Pope Esquirehez intézve, a' ki csodálkozott, hogy juthata azokhoz. A' dolog úgy történt, hogy hősünk' ismerősei közt volt egy leiró, ki úgy találá, hogy Shuffleton Pope' asztala isten' ajándéka volt, minek hiányát ő felette érzé, mióta hősünk a' nagy világból viszszavonult. Némi kis befolyása levén a' szerkesztőségnél, a' hónapos folyóirás' mngbirálásába akkor, midőn hősünk' czikkelye megjelent, következőt iktatott: „halljuk, hogy az igen csinos, rövid elbeszélés a' .. Magazinban south-cobleyi születésű Shuffleton Pope úrnak, egy sokat igérő fiatal irónak, tolláből került." — Ez kedvessé tette őt hősünk előtt, ki őt folyvást szivesen látta asztalánál Londonban laktakor; 's ha senki sem siratta is Shuffleton Pope úrfi' távollétét, ezen literaturai férgecske bizonynyal siratá azt. Hogy őt vissza csalja 's a' dicstelen heverés' párnáiról felrázza: következő czikkelyt iktatott be, mellyet azonnal meg is küldött. „E' Magazin nem olly jó mint szokott lenni. Hiányát érezzük egynek legjobb irói közül, kinek munkáit szoktuk keresni legelőször, ha a' lapokat felvágjuk. Mi lett Shuffleton Pope úrból? A' kiadó felelettel tartozik a' közönségnek, ha azt akarja, hogy Magazinja előbbi széles kiterjedését megtartsa. Ismét kérdezzük, mi lesz Shuffleton Pope úrból?"

E' czikkely nectár volt a' mi hősünknek; olvasá és ismét olvasá azt, azután megmutatá Louisenak, ki olvasá azt és remegett, mert szivében szomorú sejtés ébrede; azután megmutatá bátyjának, ki ezt felelé: „Jó, mondd meg nekik, hogy Shuffleton Pope mezei gazda lett, 's épen házasodni készül." Végre, midőn szivének első repesései lecsillapodtak, meggondolá, hogy ez intés nem rosz, 's feltevé magában többé a' dologra nem is gondolni.

De a' dolog nem eddig volt. Jólhehet a' folyóiratok' birálatai hirlapokban alól vannak a' kiadók' figyelmén 's aljas czélokra szoktak fordíttatni, hatásuk mégis nagy, ha a' lapnak széles keringése van. Igaz volt ugyan, hogy Shuffleton Pope úrról soha senki semmit sem hallott, mégis távolléte izlés' vagy gond' hiányának vádját vonhatá a' kiadóra, 's a' kiadó érzette, hogy ez folyóiratának ártalmas lehetne; mert ha a' kiadók agyon nyargalják az irókat, azért ők magok

is, önző okokból, reszketnek és vonaglanak a' legnyomorúbb critica' vesszeje alatt, mint magok a' szerzők. „Shuffleton Popehoz kell küldenem“ gondolá a' kiadó, 's a' Magazin' legközelebbi számában egy czikkelyt adnom tőle. Nem fog ugyan érni egy nyomorúlt sohajtást, azt tudom, de annál jobb; a' közönség legalább látni fogja, hogy helyesen tevék, midőn őt elutasítottam, 's hogy a' bírálat igazságtalan volt.“ — Így elmélkedett Mr. B. 's azonnal levelet írt Shuffleton Pope Esquirehoz, South-Cobleybe, melly szívesen fogadtaték 's így hangzott:

„Kedves úr! Ha még van kedve czikkelyei közűl valamit folyóiratomba iktatni, szerencsémnek fogom tartani azokat fölvenni, 's olly magasan fogom önt jutalmazni, mint legbecsesebb dolgozóimat. Jövő martiusra egy, mintegy tizenkét vagy tizenhat lapnyi czikkelyre lenne szükségem, 's helyet fogok annak hagyni. — Önnek igaz tisztelője N. B.“

Azon estve Shuffleton Pope elvonúlt és révedező volt 's nem felelt nagybátyjának, ki vele beszélgetni szeretett volna. Louist elmellőzte 's korán feküdni ment, de nem alhatott; lázas állapotban volt, leszórta a' dunnát, olly meleg vala az, noha februárt írtak; a' dunnát a' paplon követé — a' paplont a' lepedő — végre a' lepedőt maga Shuffleton Pope, ki felkelt és gyertyát gyújtott. Ő lelkesűlve érzé magát; elnyomott lángesze most szökő kútként felfecskendett és buborékzott. Leült czikkelyét megírni egy szál ingben, 's annyira felmelegűlt, hogy nem is volt szüksége egyéb melegre. Felnyitott egy szekrényt, mellyben visszavetett iratainak egész tömegét tartogatá, 's azoknak segedelmével elkezdé: „The Tale of Mystery; töredék.“ A' lángelmék mindenkor gyönyörködtek a' töredékekben, 's valóban többnyire azokból áll ebédjök 's vacsorájok. Ha több töredéknek nevezé vala egy helyett, jobban fejezte volna ki magát; mert egy erkölcsi értekezésnek darabjával kezdé, mellyhez szomorujátéka' egy részét foltozá, bele fűzött egy kis politicai fűszert is; a' politicát vígjátéka' egy részével kiséré, ezután egy falatot szúrt bele bohózatából 's méreggel és tőrökkel fejezte be az egészet. Valóban az mysticus egy elbeszélés volt, mert senki sem értheté.

Reggeli négy órára el vala végezve Shuffleton Pope' elbeszélése, 's ő reszketve ment ismét ágyába, de nem alhatott. Jobbra fordult. „Végre — gondolá — mégis elismerik érdememet“ 's ezután balra fordúlt. „Elismerik ragyogó elmetehetségeimet 's használni akarják azokat. Arany pálya van előttem, 's mint Shakespeare mondja: „I do believe I' ve canght cold.“ — Így hányta vetette szegény testét az ágyban Shuffleton Pope, míg lelke a' bizonytalanság' tengerén hánykódott; hajnalló kinézéseiről gondolkodott, míg a' nap hajnallott; 's midőn borotválkozott, teljesen elhatározá magát elhagyni gazdaságát 's Louisát, — 's jól megmetszé magát.

(Vége következik.)

T. L.

Magyar játékszíni krónika.

Febr. 16. Lendvayné' javára először: Kean, vagy könnyelműség és lángész. Szinjáték 5 felv. Dumas Sándortól. Ford. Fáncsy Lajos. Az új franczia drámai iskola minden jó tulajdonságaival biró darab, annak túlságai nélkül; változatos és gazdag, tökéletes oeconomiával 's kerek; a' kivitelben részletes, de hosszadalmak nélkül; pikant helyzetekkel teli, de ezek valók úgy, mint a' characterek; az egész pedig nyugtalólag motiválva minden részeiben. Előadása általán élénk, szabatos és correct volt; az egyes játszók közűl Egressy Gáboré (Kean) 's Lendvaynéé (M. Anna Danby) a' koszorú. Amaz egészen az az ügyes, sok alakú, jó szivű 's a' lángész' függetlenségével, — melly, nem tagadhatni, ha nem mindig egy a' könnyelműséggel, azzal mégis többnyire határos — az élet' kisszerű bajain könnyen átszökellő 's azt derült oldalairól felfogni szerető Kean. Mindjárt az első felvonásbeli jelenésben megszerettük az önérzetű, a' parketeket megszokott 's hogy úgy mondjam, pallérozott müvészt; a' másodikban Miss Anna' átellenében már a' nemes gyöngédségű férfiut. E' scéna egyike volt a' leghathatósbaknak; mind a' két szinész abban ritka finomságu játékot fejtett ki, 's az az egész előadás, mellyben Kean a' Misst a' szinészi pálya' tövises tömkelegeivel megismerteti, a' szini szavalásnak kétség kivül mesterműve volt; másfelül a' korcsmai scena, a-mannak character és szinre épen ellenkezője, nagy belső valósággal 's szeretetre méltó gondatlansággal volt játszva. Ellenben a' lord Melvill (László) elleni kifakadásokban nem láttuk a' haragnak a' szerint, mint azt a' nőragadó' gyalázatos tettének tovább 's tovább feszegetése lelkében fokról fokra nevelte, e' fokonkénti növekedését eléggé kijelelve, azaz, nem éreztük eléggé, miképen e' harag, melly nem újabb 's újabb külső okokra, növekedett 's élesült kitöréseiben, hanem lelkében egy gondolat szülve a' másikat, ko-

ronként új meg új belső háborodástól veve táplálatot majdnem egész a' garázdaságig — melly a' jó ügy' érzetében, véghetetlen sok valósággal, ismét derültségbe csapott által. Szinte így a' negyedik felvonásban, a' Helenávali scenában ennek gróf Gallessel való szövetségét nem veszi elég komolyan, 's majdan, gróf Galles' átellenében szerelmének nyelve nem volt elég lángoló, és sürgető: de annál mesteribben keresztülvive az öltözés közbeni szintolly mulatságos mint való helyzetek, 's az intermezzó. — Egressy tagadhatatlanúl azon az uton van, mellyen maholnap talán minden m. színészeink felett elnyeri a' pálmát. Lendvayné érdeklőleg festé egy tiszta lélek' lelkesedett, magát faláldozó szerelmét, nemesen bizó ön-odaadását; 's ref. bizonyosan közvéleményt fejez ki, ha e' színésznének az érzési hév és bensőség' kifejezésében legnagyobb erőt 's legtöbb gyöngédséget tulajdonit. Az ő lelki szenvedése elepesztő volt a' nézőre, 's szivörömének csillogása a' vég felvonásban, midőn Kean' szerelmét megérti, a' leghidegebb keblet is felolvasztó. De újra emlitjük, újra kérjük, forditson a' lehetségig legtöbb gondot a' beszéd' mérsékeltebb, értelmesebb, tisztább — hogy úgy mondjam — kidolgozására. Hol hang' gyengesége okozza az érthetetlenséget, ott nincs a' színészt miért vétkelhetnünk, de igen a' szavak' mértéket haladó szaporázásaért. 'S ez által sok veszett el a' mai szerepből is. Állhatatos figyelem és gyakorlat bár melly berögzött szokást is meg bir törni. — Gróf Galles Bartha által jól volt felfogva; de nem hallgathatjuk el, hogy mind az ő, mind Fáncsy (b. Coefeld), mind az asszonyok (Laborfalvi, Miskolczy Julia) mozgásaik ellen az illedelmi szerepekben sok kifogni valónk volt. Ők gyakran zavarba jőnek kezeik', sőt egész testök' miképi tartása iránt; F. emezt előre görbiti, járása nem eléggé szilárd, 's egyszersmind fesztelen; B. több non-chalanc-ot ad mozgásainak mint a' magas körök' emberének szabad, 's ama' szilárdsága nem párul elég nemességgel: ma örök járkálással potolgatá pauzáit. L. újra előre kezd hajlani, 's pedig egész a' tűrhetlenségig, mozgásai el vannak azon kerekdedség nélkül, melly nélkül azok soha sem szépek; M. pedig minden szavát apró bókokkal kiséri. — Ref. igen ohajtja, vennének színészeink, egyet is alig kivévén, legalább egy táncz leczkét hetenként — de nem balétmester vagy grotesktánczostól; minél gyakrabban járjanak menüétet 's polonaiset, mint a' mellyek legnemesben idomitják a' testet; jőni, megállani, kalapját tartani, meghajlani, karját nyújtani, ölelni, járni, elfordúlni, eltávozni — mind ezt úgy, mint vele a' köz életben beérjük, táncz mester nélkül is tanulhatni, szinen a' legkisebb ügyetlenség, szegletesség, minden heverő mozdulat zavaró, sokszor bántó. E' tánczórákra pedig nem csak az elsőbb — de még az inas szerepeket játszók 's a' kar' emberei is szoritatnának; ha, midőn a' szinpad egy diszes salont mutat, a' fényes formaruhában belépő inas jól mozog, észre nem vétetik, de ha ügyetlen, azonnal látjuk 's resteljük: pedig szinjátszótól, bármelly alárendelt rangu legyen is, annyi tournűrt csak kellene várhatni, mennyivel birnak, azok, kiknek szerepeiket játszszák. 'S a' tánczleczkéken kivül legyen még az is ajánlva minden színésznek, hogy e' csinosabb tartást és mozgást magának annyira sajátjává, másod természetévé tegye, hogy önkénytelen is magát soha el ne hagyja, 's így bárhol jelenjék meg, bárhol lássuk őt, utczán vagy szobában, magányos vagy köz helyen, lassan vagy sietve, magán vagy többed magával stb, testtartása azonnal és mindig egy miveltebb osztály' emberét sejtesse velünk. Kinél az, mint norma, mint typus, nem válik természetté, az nem könnyen fog a' játszott characterekhez igenis százfélekép módositandó testtartásán uralkodni tudni, 's puszta szerencsés eset leszen, ha e' részben véteni nem fog. Bocsánat a' hosszas, talán ismétlett kitérésért; mert az — színészeink' nagyobb részére nézve — szükséges dolgot sürget. A' kisebb szerepeket betöltők közül kitüntetést érdemelnek Szilágyi (súgó) kedélyes, valo játékával, Megyeri, a' durva matróz (nem matróCZ), a' minden legkisebb szerepnek is némi saját érdeket kölcsönözni tudó Telepy (Bardolf); végre Havi is, ki a' kötéltánczos Pistolt, e' jó fiút, melegséggel adta, érzelgés nélkül 's némi ügyességgel, melly benne nem hagyá az ujonczot sejteni. — Meg kell jegyeznünk, hogy a' 4-dik felvonás egészen az eredeti szerint, 's az ebbe szőtt szini előadás, párizsi módra adatott, minél fogva Galles, Coefeld, Helena és Melvill magokban a' nézőszín' páholyaiban fogának helyet. A' fogásnak szokatlan hatása volt, 's a' néző néhány perczre elfelejti hogy színházban van.

Febr. 17. Könnyelmüség szerelemből, vagy: Csalódások. Vigj. 4 felv. Bauernfeldtől; ford. Kiss János.

Febr. 18. Kean.

Febr. 19. Zampa. **S. F.**

— Egyik kedvelt színésznénket, Nádudvary Krisztinát, ns. *Parázsó Jánosnét*, febr. 24. vesztettük el, gégecső-vészből, 24 évű korában. Emlékezete megérdemli, hogy a' m. színészet' évkönyveiben fenmaradjon. Ő szorgalmas, hivatását szeretettel űző, tanult színésznő volt; való érzés' melegségével ható, szomorujátékokban. Nem csak pályatársai, de más baráti is a' müvészetnek, daczára a' felette kedvetlen időnek, számosan követék koporsóját; egyik ismeretes fiatal irónk, Szabó Dávid úr, érzékeny beszéddel tisztelte meg a' korán elhúnyt' emlékezetét, sirja fölött.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 11. 1838.** **20. szám.**

Tartalom: Egyenlőség utáni törekvés (*M. S.*) — A' budapesti állóhíd' tárgyában. Folytatás. (*Vásárhelyi Pál*). — Virasztás (*Beöthy Zsigmond*). — Magyartalan hölgyhöz (*Vachott Sándor*). Egy lángész' története. Marryat után. Vége. (*T. L.*) — Magyar játékszíni krónika (*V.*). Nyilatkozás (*Kazinczy Gábor*).

Egyenlőség utáni törekvés.

—

Gyakran mondották, hogy a' franczia zendülést inkább egyenlőség mintsem szabadság utáni törekvés szülte, 's úgy hiszem, igazságok volt. Ezen irányt találjuk mindazon népeknél, hol egy meghódító 's egy meghódított nemzet egy újjá nőttek össze. Már pedig Franciaországban az összetét háromféle: galliai, római és frank, 's a' lelkes franczia ezt mondja: földiei frankok az udvarnál, rómaiak a' táborban, egyébütt pedig még Caesar' gallusai. Végül a' zendülés' irányát törekvésnek lehetne nevezni, megszabadulhatásra a' frank elvtől. Bizonyos, hogy valamennyi román tartományban az összevegyülés' foka a' politicai bontakozás' fokát is jegyzi, 's hogy a' nyomok sokkal mélyebbre sülyednek, mint közönségesen hiszik. — A' párisi ember ezen egyenlőség utáni törekvést, a' társasági felülrendeltetésnek ezen elnemismerését, mindig nagy mértékben bizonyítá meg, 's a' leghőbb republicánus is a' becsületlegioi vagy juliusi díszitvényt bizonyosan viseli köntösén vagy felköntösén, habár az csak egy része az öltözetnek. A' legközönségesb ember is bizonyos formaságokat kiván a' legelőkelőbbtől is, és a' nemzetőrség ezen irány' teljes kiképzését nagyon előmozdítja. Talán abból a' népesedés' r ó m a i e l v é n e k egy Marsmezejét látjuk származni, mint a' régi f r a n k elv vala — egy fegyveres népközség. — Mig az előkelőbb és gazdagabb keresett egyszerűségben járdal, azalatt az alsóbb rendűek' fényűzése keresztülgázolja ezen vonalt, 's a' herczegné nem ékíti magát többé fénykövekkel, de igen a' szappanosné. A' legközönségesb asszonyt is m a d a m e-nak kell nevezni 's ő maga is úgy nevezi magát. Különös divat az, miszerint sokan magokat szülhelyökről nevezik, hogy ezáltal nevöknek egy feudalis úr' hangzatát adhassák. Általában a' nemesi czímekkel még több helytelenséget űznek Párisban, mintsem külföldön hiszik. — Barátim' egyike, hiteles szemtanu, jelen volt a' díszmeneten Rambouillet felé nagyhétben. Egy czímeres ajtajú kocsi ment az úton, egy halovány vagy féltében elsápadt dáma ült benne, 's tüstént fölszólíttatott, hogy szálljon ki, és kocsiát a' sereg' rendelésére állítsa meg. Ő kiméletért esedezék betegsége miatt.

Egy férfi a' legalsó néposztályból megszabadítá őt ékesszólása által, a' kocsist mellékútra igazítá, 's midőn a' dáma neki érzékenyen megköszönte 's nevét tudakolta, mosolyogva felelé a' férfi: „Madame, je ne suis pas un chevalier français, mais je suis Français.“ E' szavakban egy könyv' tartalmat látom fekünni. — Mindennek, ki a' történeteket tudja, 's eléggé méltányos az igazságot elismerni, 's eléggé becsületes azt megvallani, megkellend engednie, hogy a' nemesség' nagyobb része, kivált az udvari nemesség Francziaországban, mint Európában mindenütt, sirját önmaga ásta magának. A' zendülés régi feudál-igényeket talált erkölcsi befolyás nélkül a' néptömegekre, 's olly hiányt a' valódi müveltségben, hogy a' nemesség magát a' nemzeti gyűlésben két ujdon-nemesedett által volt kénytelen védelmeztetni, 's a' régi nemesemberek között legtöbb észtehetséggel bíró Mirabeau, mint egy második Sámson, a' csarnok' oszlopait átfogá 's a' házat ledönté. Senki sem helyzé magát történetileg adatott álláspontjára; parlament, papság, udvar, hadsereg, mindnyájan természeti helyzetökön kivül keresték azt, mi csoda, hogy a' halkan teljeskorúvá lett polgári rend magát, mint minden tulnyomó erővel fölruházottat, jogosítottnak hivé, kezeit mindenre kinyujthatni? — Ezen irány évenként a' növekedő műszorgalom, az anyagi és tömeges idő, 's a' hagyományok' egyenlő részekre osztatása által erősödik. Öröklött pairség sem vala kieszközölhető, melly öröklött királyság mellett olly természetes, sőt meggyőződésem szerint elkerülhetlenül szükséges. Minden törvény, minden intézvény, a' párisi élet' egész alakúlása egyenlőségre indúl, 's már fordultak elő esetek, hogy elbocsátott szolgák előbbeni uraikat, rosz vadászkürtfúvók a' hangászkarmestert (Rossinit) párviadalra hítták ki, mivel nekik azt mondá, hogy roszúl kürtöltek. — Fog-e Párisnak ezen iránya Londonra épen úgy visszamunkálni, mint London sok más tekintetben Párisra hatott, jelenleg kételkedem. Az angol a' pair előtt kalapját kezében tartva áll, hogy ő előtte is úgy álljon a' haszonbérlő, ez pedig azért cselekszi, hogy szolgájától ugyanezt várhassa. Ugyanazon irányban látszanak a' viszonyok alakulni Németországban, hol tulajdonkép csak a' zsidók az alapos revolutionáriusok, és pedig egészen természetes okból, mert századok óta éreznek méltatlan bánásmódot. Ki Francziaország' társas állapotját 's azon okokat ismeri, miért van az úgy 's miért kell úgy lennie, mint itt rajzoltatott, bizonyosan kisértetbe fog jőni, hogy fenhangon ezt kiáltsa: „Discite justitiam moniti!“

A' rendek' kiegyenlítését Francziaországban főkép a' nemzetőrség (gárda) segíti elő: A' sorkatonaság mellett a' nemzetőrség úgy jelenik meg, mint válogatott haditest. Már csak az is tekintetet szerez neki, hogy érett férfiakból áll, de ezek rendesen magasb növésűek is, mint a' sorgyalogság, 's egyenruhájok csillogóbb, kivált nyáron a' fehér pantalónok. Díszjelekkel ékeskedőkben sem szenved hiányt. — A' franczia nép' legbensőbb lényére már tetemes befolyást gyakorolt a' nemzetőrség. Egyszerre egy roppant véderő' kifejlése által a' franczíákba bátorság' és felűlről, alól 's kivűlről megtámadhatlanság' érzete szállott, mellynek a' császárság' roppant, de megtámadó hadserege' idejében híjával voltak. Továbbá pedig a' nemzetőrség iskolája az egyenlőségnek, 's így részéről is könnyíti a' műiparosak' győzelmét a' csupa fogyasztók felett, a' személyességét historiai igények felett. Azonban már a' porosz hadszerkezet is, ámbár német minta szerint módosítva, hasonló következéseket mutat.

Németből.

M. S.

A'
budapesti állóhíd' tárgyában.

(Folytatás.)

A' híd' tárgyára visszatérve feladásomnak végmegfejtéséhez közelítek, egy tekintetet a' Dunának Pest 's Buda közti állapotjára vetvén. — A' folyam a' két város' felső részén több sziget 's zátony, 's nevezetesen a' pesti-, Nagy-, Kis-, Margit-'s Festő-szigetek, által van megosztva 's gyengítve; a' Margit-szigeten alól egy árokba szorul ugyan, de csak a' mostani hidhely' táján egyesíti egész erejét; innen lefelé alig marad néhány száz ölre központosítva 's ismét széles medrében elterül 's két ágra, a' fő promontoriumira, 's a' kisebb soroksárira, oszlik.

Szélessége a' szigeteknél 400—500 öl; mélysége 5'—10' legfelebb 12 láb.

Szélessége a' Sz. Gellértnél 160 öl; mélysége 30 láb.

„ „ a' két város' alsó részén . . 400—500 öl, mélysége 8'—15 láb;

a' folyam' sodrában tudniillik 's a' legkisebb vízállás' idejében.

E' magában is elég nagy két hajt szaporítsuk már most még egy harmadik nagyobbal, a' folyónak ott, hol jelenleg rendben van, rendkivüli összeszorítása 's két vagy három oszlopnak a' szorított mederbe való építése által, 's csak koczkáztassuk Pestet 's Budának nagy részét, azért, mivel a' lánczhíd, úgymond, inog *) 's mivel még nincs ezerévi próbánk tartósságáról.

A' folyam' mértékfeletti szükítésének közvetlen két rosz következése lenne.

1ször: A' mennyiben a' folyam' sebességét 's erejét, a' szükitésen felül eső részén fogyasztaná 's így hibáit még inkább nevelné.

2szor: A' mennyiben a' jégnek megakadását elősegíteni, eltávozását pedig hátráltatni fogná.

Ki azt állítja, hogy a' hídoszlopok a' jégostromát kiállhatják 's e' 2dik pontnak mégis ellenmond, az ellenkezik ön magával.

A' tapasztalás bizonyítja, de kiki a' nélkül is természetesnek fogja találni, hogy a' tavaszi olvadásokból eredő árvizek akkor legkevesebbé kártékonyak, midőn a' jég a' folyamnak alsó vidékein előbb szabadúl mint a' felsőkön; hogy ellenben jégtorlások, folyamágydugúlások a' vizet természetes gátként feltartók 's azt kártékony kicsapongásokra késztetők leginkább akkor alakúlhatnak, midőn a' jég a' folyam' felsőbb részein bilincseit megoldva, útnak indúl, alább azonban még veszteglő jégre akad, melly által újra megfogatik, vagy ha a' jégboríték alatt keres szabadúlást, a' vízsekélyekben megszorúl. *)

A' jéggátak' alakúlása továbbá tetemesen elősegíttetik az úgynevezett fenékjég (Grund-Eis) által, melly föld, homok, vagy kövecscsel való egyesűlésénél fogva a' folyamágy' fenekére alászáll 's a' víz' ereje által nagy mennyiségben alább alább hajtatik. Hogy ezen idegen anyaggal terhelt jégnek megállapodására csak csekély oknak hozzájárúlása szükséges, talán felesleg volna tovább magyaráznom.

Ezen általános észrevételeket lehet-e valljon más helyre jobban illeszteni, mint a' Buda 's Pest között folyó Dunára, feltévén azt, hogy a' folyam, ágyának rendkivüli szorittatása vagy számosabb hídoszlop' felállítása által megzavartatnék. Van-e, ki még kételkedhetnék, hogy a' híd, e' feltételes alakjában, volna a' jégfogó 's közvetlen oka a' veszedelmes jégdugúlásoknak?

Legyen p. o. a' Duna Váczig jéggel borítva, Váczon felül Esztergomig jégtől szabad, azontúl újra jég stb. a' folyam, mint télen rendszerint szokott, alacsony vízállásu. Beáll a' tavaszi olvadás, nemde természetes, hogy az esztergomi jég előbb indúl meg mint a' budapesti, melly utolsót a' hídoszlopok csak akkor eresztik keresztül, midőn már tetemesen meggyengűlt. A' felűlről jövő jég tehát vagy megakad a' Váczig terjedő zajba 's megállapodik, ha tudniillik nagyobb tömegekben hajtatik, vagy, a' mi valószínűbb, az olvadásokból erőre kapott folyó által a' jégboríték alá hajtatik, hol azután a' sekélyeknél, milyenek a' Margit-sziget körül, mellyek' mélysége a' fentemlítettek szerint a' folyam' sodrában nem több mint 5 láb, legfelebb 12, a' sokszor említett jégdugúlásokat fogja okozni; mi nem történik vala, ha a' szorított ágyra épített 's több oszlopokból álló híd nem tartja vissza rendes idején túl a' jégboritékot.

Összeszorítás által a' folyó' erejét concentrálni inkább hasznos mint káros, úgymond, a' szavaim' értelmét elcsavarni szándékozó ellenfél, állítását a' Pozsonynál munkába vett rendezésnek példájával gyámolító.

Igaza van, bölcsnek találom észrevételét; de hát kezdje e' munkát ott, hol a' folyam szigetek 's zátonyok által vagyon elszórva (mit már érdemes tudós hazánkfia Győry Sándor m. academiai r. t. ajánlott) 's nem itt, hol úgy is egy ágyban egyesül a' Duna; vagy ha annak szűkítése csakugyan kár nélkül eszközölhető, ne oszsza meg újra szorított medrét két vagy három oszlopok' beépítésével, mert azt valamint folyam concentratiónak nem ismerhetem, úgy a' pozsonyi rendezésnél, mellyre hivatkozik, sem találok példájára.

*) Vannak, kik ez ingásróli isméreteiket a' pesti városerdei sodrony-vashídnál szerzették!!!

**) Ez különösen akkor szokott történni, midőn a' Duna szakaszonként van jéggel borítva, 's helyenként tiszta. Így történt 1832dik évben is Buda és Pest között a' fél Dunán keresztül a' budai részen a' jégdugúlás 's torlás.

Még e' következő lehető ellenvetést szükség megelőznöm. Mivel, úgymond, a' folyam úgy is számos helyen rendetlen, mit árthat e' fogyatkozásait még egygyel nevelni?

Felelet: Igen sokat árthat, mert a' helyezet a' legnagyobb figyelemre méltó. Ha t. i. partjain túl csap itt a' Duna, 's talán a' raktárakba is hat, — a' közvetlen kárt nem említvén, melly mind a' két várost érné — kereskedési hírét, nevét „hazánknak büszke reménye Pest" elvesztette.

Továbbá, nemde kitüzött czélja az országnak, a' folyók' fogyatkozásait, a' mint körülményei 's tehetsége engedik, lassanként helyrehozni? 's így józanon feltehetni-e, hogy e' czéljával épen ellenkezésben a' folyóba 's pedig a' magyarországi Dunának épen legkényesebb helyén, olly akadályt minden szükség nélkül mesterséggel állítni szándékozzék, mellynél nagyobb a' regensburgi hídtól kezdve egész a' Vaskapuig alig létezik, 's mellynek jövendőbeni elhárításáról remény sem lehetne, mert nem azért épülendne a' híd, hogy ismét elrontassék; de végre, kivánatos volna-e illy híd, mellynek létesülésével minden reményünknek veszni kellene, hogy valaha Pest és Buda között e' városok' növekedtével számosb híd segítendi a' közlekedést 's emelendi e' két város' kereskedési virágzását.

Ezekután méltán várhatná a' tisztelt olvasó, hogy most már saját nézeteimet is az iránt kimondjam, hogy milly nemü hidat tartok hát legczélirányosabbnak, melly által t. i. a' kifejtett 's méltó aggodalmat gerjesztő nehézségek elmellőztetnének.

Már a' mondottakból is kiki észre fogta venni, hogy véleményem szerint annál czélszerűbb a' híd, minél kevesebb oszlopból áll. Tervem' vázlatát azonban minél elébb fogom közleni, noha kénytelen vagyok megvallani, hogy illő távolságban kivánnék maradni azon határvonaltól, melly a' nagyméltóságu országos kiküldöttség által, a' hídépithetési competentiára nézve, kitüzetett, 's úgy hiszem, hogy ez eddig is történt; egyébiránt azt tartom, hogy kötelességét teljesíti, ki olly adatokat bocsát közre, mellyek a' folyam' belsőbb ismeretére vezethetnek, mivel a' bármilly nagy tapasztalásokkal bíró külföldi hídépitész is csak az általunk, honfiak által, gyüjtött vízmüvi adatok' segítségével leend képes egy a' helybeli körülményeknek minden részben tökéletesen megfelelő hídtervet javaslatba hozni 's végrehajtani.

Azért kivánatos volna, ha e' fontos 's országos tárgy iránt minél több műértő tiszta szándékkal felszólámlanék, mi által, ha nézeteink különbözni fognának is, az ügy minden esetre csak nyerne; én pedig köszönettel veendeném, ha birálóm nyilvánosan, a' közönség előtt lépne fel, nem pedig alattomosan, a' tárgyat szúként rágva; mi már most, fájdalom, némelly áldiplomaticusoknál igen divatba jött.

Vásárhelyi Pál.

Virasztás.

Egy kisded éji mécs'
Halvány sugárinál
Virasztok, 's szűmbe bú,
'S keservek' kinja száll.

Hideg menyasszonyágy'
Ölében szendereg
A' lány, kiben szivem
Ég' üdvét nyerte meg.

'S lámpája' fényinél
Mig más vigan mulat —
Olvasva vig mesét,
'S derítő tárgyakat.

Zokogva, könnyező
Szemmel tekintem én
Nyugvó halottamat,
Fájdalmak' érzetén.

'S belőle olvasom,
Miként hervadnak el
Virág és ifju lány
Mérges szél' jöttivel!

Beöthy Zsigmond.

Magyartalan hölgyhöz.

Ha bűnbánat fog el, leány,
Egy csendes reggelen,
És gyónni mégy, hogy kis szived
Ismét nyugodt legyen:

Súgd bűneidhez, oh leány,
Fájdalmas hangokon:
Hogy nem heviti kebledet
Anyád, a' drága hon! —

Vachott Sándor.

Egy lángész' története.

(Vége.)

Shuffleton Pope, mysteriumos elbeszélésével zsebében, elindult szinte azon mysticus módon, mint már egyszer tevé. Elérkezett Londonba, letevé czikkelyét a' könyváros' kezébe 's ön magát régi szállására. Kevés napok múlva a' Magazin megjelent 's a' czikkelyek közt első helyet foglalt: „Tale of Mystery — töredék Shuffleton Pope Esq.-tol." Most már nem valának abban kiadói törlések, egész hosszában jelent meg, mert a' kiadó ohajtá, hogy a' közönség megismerkedjék Shuffleton Pope urfi' igényeivel, méltó bámulásához. Shuffleton Pope keresztül és ismét keresztül, végig és ismét végig olvasá elbeszélését. Rajta kivül senki sem tette azt. Beszólott a' könyváros hoz, fölvevé pénzét, de midőn büszkén említé, hogy kész volna hasonló időhatárra ismét írni, a' kiadó szerényen tudtára adá, hogy nincs rá szüksége. Most három hosszu esztendőt kell átugranunk, mellyben hősünk küzdött, 's mig küzdött, mindinkább bele bonyolódott a' szegénység' hálójába. Eleinte nevének a' könyváros által olly szembetünő előre tüzése eszköz volt, hogy más folyóiratokba egy két czikke fölvétetett, de a' buborék csakhamar szétpattant és Shuffleton Pope urfi lépesőnként úgy leszálla, hogy már a' „Gradus ad Parnassumnak" legalsó szélén fityege. Rongyosan és nyomorultan fél pennyvel zsebében, még egyszer hátat fordított Londonnak 's gyalog érkezett South-Cobleybe. Egész három év alatt sohasem levelezett nagybátyjával, mert szégyenlé azt tenni, de e' három év alatt ismét felfalá csekély birtokát, 's ezúttal nagybátyja nem veté magát közbe annak megmentésére.

Itt előre kell bocsátanunk, hogy Louise, miután hűtelen vőlegényét egy esztendőnél tovább siratá, végre Shuffleton úr' kivánságára egy szép ifjuval szövetkezett össze, ki igen szerette a' mezei gazdaságot 's e' mellett csinos legény is volt. Csak egy hibája volt, mellyet azonban nem előbb vettek észre, mint midőn már késő volt, melly abban állott, hogy igen csaló emlékezettel bírt; szóval, midőn Louisét eljegyzé, egészen elfelejtkezett, hogy már két élő felesége van. De egy szép napon, épen midőn a' második gyermek megszületett, némelly jogigénylők jelentkeztek, legalább Shuffleton úrnak és Louisenak egészen váratlanúl. Előbb két fiatal nő igényli őt el mostani feleségétől, azután a' törvény, 's végre a' veres ember. A' vége ezen számos igénylésnek az lőn, hogy Louise magános nő maradt, két törvénytelen gyermekkel.

Midőn hősünk megjelent, jószivű nagybátyja csak szegénységét látá 's rongyait, 's elfelejté, milly' roszúl bánt vele 's gyermekével.

„Jó, jó, öcsém, a' mi megtörtént, megtörtént. Te ismét visszajöttél, 's én örülök, hogy láthatlak. A' dolgok nem olly jól állanak, mint midőn utóbb megérkeztél, 's midőn utóbb megérkeztél, már akkor sem állottak olly jól, mint midőn először elmentél. Akkor te ifju voltál, Louise szép volt 's pénzecskéje is volt. Te nem akartad őt elvenni, mert lángész voltál. Majd visszajöttél, pénzedet elköltötted 's Louise elveszté szépségét; de még volt egy kis mezei jószágod 's egy fiatal lány számodra ki téged bohón szeretett. Ez neked nem tetszett 's még egyszer elmentél. Most a' mezei jószág oda van, 's szegény Louise nem új többé 's a' mi több két szegény poronty a' nyakatokon tartani való; de még roszabbúl is lehetne, ő ártatlan volt, a' szegény jószág, 's noha kedvemért férjhez ment, úgy hiszem, még most is szeret. Folyvást szolgálatodra áll 's ha akarsz, most is lehetsz mezei gazda 's elveheted őt. Mit fogsz tenni?"

Shuffleton Pope úr azt felelé, a' mit minden éhes és rongyos ember felelt volna: ‚Mezei gazda leszek 's elveszem Louiset.'

„Jobb későn, mint soha", válaszola Shuffleton úr; „'s ha szándékodnál maradsz, holnap menyekző lehet."

Ez ellen sem hősünknek sem Louisenak nem vala ellenvetése, 's másnap Shuffleton Pope úr Louise' boldog férjének látá magát 's egyszersmind egy kis mosolygó család' atyjának, a' nélkül hogy az neki legkisebb vesződségébe került volna.

„Miért nem vettél el, midőn atyám először megkínált velem?" jegyzé meg Louise. „Azóta himlőt kaptam 's két kis gyermeket."

‚Tudom', felele hősünk, hitvesére pillantva, ki gyermekét ringatá. ‚Akaszszák fel a' gazembert, ki őket nemzette.'

„Felakasztották", felele Louise nagy búsan, megcsókolván gyermekét.

Két hónap hosszat Shuffleton Pope meg

volt elégűlve helyzetével. Felesége szereté őt, szorgalmatos volt, 's neki elég enni valója volt, több, mint sok idő óta; de visszanyervén egészségét 's erejét, ismét háborgatni kezdék szerencsétlen lángészének' magas sugallásai. Ismét ábrándozó és elvonúlt lőn, mellőzte a' gazdaságot 's andalgott a' zöld réteken vagy a' csermely' virágos partjain. Nagybátyja, ki már öreg vala, rá mordúlt, de mind hiában, 's most már czivakodni kezdtek. A' gyermekek igen lármásak valának 's háborgaták őt zenéjökkel ha otthon volt; ő megverte azokat — felesége rá mordúlt, de mind hiában, 's ők is most már czivódni kezdtek.

„Ez nem nekem való hely", gondolá Shuffleton Pope. „Nem állhatom ki ez aljas munkát. Kétszer megpróbáltam 's kétszer megbuktam; de lelkem súgja, hogy harmadszor sikerűlni fog. Érzem, hogy törekvésim' jutalmát fogom nyerni." — És Shuffleton Pope úrfi még egyszer elindúlt Londonba a' nélkül, hogy valakinek istenhozzádot mondott volna.

Mi történt volna, helyesek voltak-e Shuffleton Pope úrfi' reményei, szerencsés lett volna-e ezúttal? lehetetlen megmondani. Elindúlt Londonba gyalog, mert csak néhány shilling vala zsebében. Szerencsétlenségére a' cholera akkor dühösködött 's mielőtt fele útját hátra tette volna, roszúl kezdé magát érzeni; azonban folytatá útját 's még roszabbúl érzé magát. Az éj rá borúlt 's ő nem mehetett tovább; 's következő reggelen, noha azt mondják, hogy a' lángész sohasem hal meg, Shuffleton Pope úrfit halva találták egy árokban.

Igen számos Shuffleton Pope van e' világon! —

T. L.

Magyar játékszíni krónika.

Hazucha' nyilatkozására. — Több és fontosabb dolgaim levén, hogysem mindenre és rögtön feleleteket adhatnék, mik a' pesti magyar színházat érdeklőleg jól és roszúl, valóan és hamisan koronként iratnak, Hazucha úrnak a' Rajzolatok' 12. számában iktatott „Nyilatkozására" csak most adhatok magyarázatot.

A' pesti magyar színháznál „lépések" úgy szoktak tétetni valamelly színmű' előadására, ha az igazgató azokat czímöknél fogva a' hónapos játékrendbe (repertorium) iktatván, rendeléseket ád rendezőknek, festőknek, asztalosoknak, szabóknak stb kik egy új darab' előadhatását eszközlik, hogy rá készüljenek. Illy lépések Hazucha úr' Halley' üstökösének előadására nem tétettek 's nevezett munkája nem csak repertoriumban nem volt még, de én nem is ismerem azt, sem azok nem, kiknek birálatától egy új darab' előadhatása függ. Ha adatni akartam volna a' kérdéses darabot, előbb értesiteni fogtam volna iránta Hazucha urat. Egy új színművet sem adattam még elő a' szerző' tudta nélkül 's akaratja ellen; miért akartam volna épen Hazucha' urét, nincs rá alapos ok. Halley' üstököse egyébiránt nehezen tartozik azon művek' sorába, mellyekkel Hazucha úr magának a' magyar színpadokon maradandó nevet remél kiviní, mert azon kéziratára, mellyet 1835ben a' budai szini igazgatóságnak által engedni kegyes volt, 's azóta a' színházi könyvtárban elfelejtve hever, ezen kéziraton mondom Hazucha úr' saját kezével ezen szavakat találom irva:

„Számtalanszor kimondott nyilatkozása volt az irónak, hogy nevét e' darabra (Halley' üstökösére) pazarolni nem akarja 's úgy vélekedik, hogy a' tisztelt színész urak e' méltó kivánatának minden sérelmök nélkül eleget tehetnének. 1835."

'S a' tisztelt színész urak ez igen méltó kivánatnak olly nagyon eleget is tettek, hogy nemcsak nevét nem „pazarolták" az igen tisztelt irónak saját művére, de a' művet magát sem adták elő a' budai színpadon. Most 1838ban eszébe jutott Hazucha úrnak, magát hozzám személyesen megalázni 's engem arra felszólítani, hogy Halley' üstökösének előadását a' pesti színpadon tiltsam el. Én Hazucha úr' parancsolatának engedelmeskedni azonnal meg is igértem 's azt hittem, hogy ez által Hazucha urat megszeliditém a' színigazgató iránt 's ez ügyben mindketten csendességben maradunk. De Hazucha úrnak az én előszóvali igéretem nem volt elég, még hirlap által is tudatni akarta a' világgal, hogy ő olly művet irt, mellyet — bár maga még 1835. csak nevét sem akarta rá pazarolni — a' magyar színpadon még 1838. is erőszakosan előadni akarnak. Ez egy kis irói hetvenkedés, mellyet én nem akarok roszra magyarázni, heves fiatal iróknak pedig mindenkor kész vagyok meg is bocsátani.

Mi „öt hónapig" nálam hevert két más színművét Hazucha úrnak illeti, azok azért hevertek nálam öt hónapig — ha ugyan eddig hevertek *) — mivel a' színház' megnyitása után hónapokig senki sem volt, kinek az előadandó új szinművek' megvizsgálása, elitélése kötelessége volt volna, az pedig, hogy én annyi ezer baj között, mennyivel akkor elborítva valék, még színműveket is birálgassak, épen olly lehetetlen volt volna, mint Hazucha úrnak Halley' üstököse' lételét az olvasó közönségnek úgy tudtára nem adni mint a' Rajzol. 12. számában tette. Mihelyt az igazgató választmány ez iránt is gondoskodott a' mult december' végén, azonnal megvizsgáltattak Hazucha úr' kérdésbe hozott elemeűvei is. Egyébiránt Hazucha úr-

*) A' keresztény kalendárium szerint oct. 15től, midőn én H. úr' drámáit kezembez vettem, febr. 8ig, midőn azokat tőlem visszakapta, csak 3 hónapi és 26 napi időköz van; H. úr' kalendáriuma szerint ellenben 5 hónapi!! — Ez is a' pesti m. szính. igazgatójának hibája? —

nak nem az fő baja, hogy ezen művek öt hónapig hevertek a' pesti magyar színház' pártoskodó igazgatójánál, hanem az, hogy megvizsgáltatván, nem találtak méltóknak az előadásra. „Sorsok eldöntetett" tehát, csakhogy nem úgy mint Hazucha úr szerette volna. Bizonyos vagyok benne, hogy kedvező itélet' esetében, nem említette volna ezen művek' dolgát Nyilatkozásában. Ez azonban ismét nem vétek, mert saját gyermekét kiki nagyon szereti: de gyengeség irókban azért neheztelni, hogy az általok nagyon szeretett gyermek egykét embernek nem tetszik. Én az illy nem-tetszés ellen mindig azzal vigasztaltam magamat, hogy azon egykét ember is csak gyarló ember mint én, és végtére csak egykét ember, ki iró ellen közvéleményt nem csinálhat. 'S ez, úgy hiszem, épen mostani minden authoritásokat — még az észét is — döntögetni akaró fiatal iróink' szellemében gondolt vigasztalás. Drámairó levén, ha munkám Pesten visszavettetnék, Kassán, Debreczenben, Szegeden stb. játszatnám; az Athenaeumba fel nem vett értekezésemet pedig a' Századunkba és Rajzolatokba küldeném, kivált akkor, ha az Athenaeum' despotizáló szerkesztői ellen volna intézve; ott bizonyosan kiadatnának.

Hogy egyébiránt Hazucha úr a' pesti magyar színháznak (míg a' dolgok így állnak) munkáiból átengedni egyet sem fog, ezt — sit venia verbis! — kissé korán mondotta, 's azért az sem engem, mint színházi igazgatót, meg nem ijeszthet, sem a' közönség előtt fontosságot nem nyerhet. Nem akarok jósló lenni, mi válhatik Hazucha úrból idővel a' drámai pályán, meglehet, hogy nagy hatású műveket fog írni, de ezt előbb be kell várni 's akkor mondani majd, hogy a' pesti színháznak nem engedi át műveit, most Hazucha úr a' színházak' közönségének még meg sem született iró, mert színpadról még senki nem ismeri, következőleg mérni sem tudja, mit veszíte a' pesti színház Hazucha ur' elvesztésével. Egyébiránt, ha ezen nyilatkozással a' pesti színház' igazgatóságában bizodalmat akará csökkenteni — a' mit nem akarok föltenni, mert hiszen H. úr maga mondá, hogy a' „pesti színháznak barátja" — úgy bizonyossá tehetem, hogy én mind eddig igen meg vagyok elégedve azon bizodalommal, mellyel a' magyar dráma-irók iránt viseltetnek, mert naponként jőnek új eredeti darabok (Vörösmartytól, Jósikától, Gaaltól, Garaytól, Toth Lőrincztől, Szabó Dávidtól stb.) hozzám előadatás végett 's most is, részint megvizsgált, részint megvizsgálandó mintegy 10 van nálam, 's általában biztosíthatom a' pesti magyar színház mind igaz, mind ál barátit, hogy a' dolgok nem állanak olly roszúl mint egykét journalistánk elhitetni szeretné. Türödelem az, a' mit kérek és várok a' közönség' részéről 's ez az viszont a' mit én is igérek; ha türödelmünk nem lesz bevárni, meddig egy új, olly ezer apró kerekekből összealkotott, gép magát mozgásba teheti, akkor sem színházunkból, sem magunkból nem lesz semmi. Ki azt hiszi, hogy fél év alatt egy új színházat tökéletes rendbe lehet hozni, annak kár a' színház' ügyébe bele szólni, mert a' dologról még csak távol fogalma sincs. Mart. 8. 1838.

Bajza.

Febr. 20. Intermezzo, vagy a' falusi úrfi a' városban. Vigjáték 5 felv. Kotzebuetól. Az igen lassu menetű színműnek előadása is elég élénktelen volt. Fáncsy a' falusi úrfit egy kissé lankadtan adá, 's ennek az egészre nagy befolyása van. Birken, a' ki Stuartért meg is verekedik, nem lehet olly általában hidegvérü, 's egykedvüsége csak azon dolgok iránt mutatkozik, mellyeket nem ért, nem foghat fel. Telepy (Birken' inasa) és Szerdahelyi (Vojta báró) adtak némi elevenséget a' játéknak.

Febr. 21. Először. Rágalom' iskolája. Vigjáték öt felv. Angolból Brinsley Sheridan Richard után Tóth Lőrincz a' m. t. társaság' költségén. Ezen jeles 's mind characterei' tartalmánál, mind helyzetei' meglepőségénél fogva érdekes vigjátékot örömmel láttuk a' színpadon. Az előadás meglehetősen sikerült. Különösen tapsot nyert 's nem érdemetlenül Egressy Gábor' (Színesi Károl) játéka; de méltatni kell a' kevesbbé fénylő szerepeket is. Lendvayné Aggfynét mind csapodárságában, mind megtérő bánatjában híven ábrázolá, valamint Laborfalvi R. a' kevés szavú; de szerény leányisága által kitünő Marit. A' többi asszony-'s a' rágalomosztályhoz tartozó férfi szerepvivőket nem dicsérhetjük egészen; mert a' pletykának, rágalomnak, igen folyamatosnak, akadozatlannak kell lenni, hogy hatással bírjon. Ez volt egyik hibás oldala az előadásnak, 's a' mi szinte igen nagy fogyatkozás, a' szerepvivők' nagy része nem mindenütt látszott érteni szerepe' mondatait, vagy emlékezete' lassusága vagy készületlensége miatt nem bírt azoknak szini kifejezés által súlyt 's érdeket adni; innen némi finomabb csipősségü mondatok', helyek', sőt tán dialogok' hatása elveszett. — Azonban, mint mondók, az előadás az új és nagy műhöz képest elég jó volt, 's az említetteken kivül Szentpétery' (Szinesi ezredes), Megyeri' (Aggfi) és Fáncsy' (Szinesi József) játékaik minden dicséretre méltók.

Febr. 22dikén: Kegyenczek. Sok emlékezeti hibákkal botránkoztató előadás. Nem akarjuk megnevezni (noha ez a' nemhibásokra nézve némileg igazságtalan) az akadozókat; de talán ennyien roszúl még egy színműben sem játszottak. Részletekre tehát most nem bocsátkozunk, csupán László' (Mamanoff) szerepéről néhány szót. Ohajtanók mondhatni, hogy László nagyobb haladást tett, mert szorgalma tagadhatatlan; de ha szavalását, mozgásait tekintjük, még sok van, mi szemet és fület sért. Beszéde, mint tartása még nem eléggé fesztelenek, és szabadok, főleg amaz a' régi iskola' nyűgeitől. Komoly játéki szavalásában még mindig valami éneklés, hanglejtés észrevehető, a' mi most már az elszokott fülnek felette alkalmatlan. Midőn kezeit kinyujtja, könyökei többnyire igen kifelé állanak 's úgy látszik néha, mintha divatképeink' test tartását utánazná, mi ha úgy van, igen nagy tévedés; mert talán semmi nincs olly távol a' természettől, mint épen ezek 's helyen kivül, hősi szerepekben alkalmazni az efféle állasokat, kétszeresen hiba. Ne hogy azonban méltánytalanok legyünk, el kell ismernünk, hogy László csaknem örökké színpadon van, 's hogy tán ez is akadályozza előmenetelét; de épen

ezért szükségesnek hiszszük e' figyelmeztetéseket; mert a' ki sem mástól, sem (elfoglaltsága, miatt, 's mert magát senki sem birálhatja meg igazán) magától nem hall észrevételeket, az örökké egy csapáson, vagy mi még roszabb, egy kerengésben, hibáinak örvényében, marad. V.

Febr. 23dikán: Norma; Schodelné, és Jób, Sever.

Febr. 24dikén: Hedvig.

Febr. 25dikén. Francziaországi tündér.

Febr. 26dikán: Ligeti kastély és Tündérkastély Magyarországban. Mind kettő mulattatott; névszerint emebben Szerdahelyi (Farkas, elbocsátott katona) és Dériné (Marcsa), kik sok sajátsággal adák a' két népi charactert.

***

Febr. 27dikén: Kiki párjával. Vígj. 3 felv. Holberg' munkája. Ford. Cz. D.

Mart. 1sőjén: Bátori Mária. Szomorújáték öt felv. Magyarosította Dugonics András. Ezen mű a' magyar színházra nézve úgy tekinthető, mint egy vízözön előtti maradvány, ha nem tagjainak óriássága, de bizonyosan azoknak esetlen összeállítása miatt. Alig van színmű, mellyben jelennen olly durva, ügyetlen fogások használtatnak, mint a' könyörgő Máriának meggyilkoltatása 's az e' feletti több mint embertelen parentatio: „itt fekszik, oda van, meghalt stb. a' legbotránkoztatóbb gúnynak hangjain kimondva. De evvel nem akarjuk a' szegény Dugonics' emlékét gyalázni: ő annyi tekintetben méltó tiszteletünkre 's hálánkra, hogy neki minden irói gyarlóságokat birvást megbocsáthatunk. Ő egy meddő kornak nyujtott olvasni valót: regényt és szindarabot, mind hazai tárgyut, 's ha tán minden birálaton alúl állókat is; de mellyek olvastattak, mellyek egy nemzedéket töltöttek el szomjával egy jobb, virágzóbb nemzeti életnek. Azonfelül e' színmű nem is eredeti műve: valami szerencsétlen szomszédunknak terméke lehet, 's csak a' szini előadás kényszerite róla szólanunk; noha minden roszalásunk mellett is alig mernők az igazgatóságnak tanácsolni, hogy többé ne adassa; mert van a' közönségnek egy bizonyos része, melly ezen darabra még folyvást számot tart, 's melly Dugonicsot és Bátori Máriát ma is sokaságával 's zajos örömével illőleg megtisztelé.

Mart. 2dikán: Indusok Angliában Vígjáték 3 felv. Irta Kotzebue. Kotzebue mesternek elég sikamlós, és Gurli' sok természetlen természetességeivel czifrázott müve; de melly mint általában vígjátékai, nem elmétlen és részenként mulattató: az egész egy kissé hosszú és fárasztó. Az előadás dicséretes. A' bohókás Gurlit Lendvayné sok mérséklettel (mert itt igen könnyü kicsapongani) hiven és tetszőleg adá. Kovácsné a' teketóriás Smithnét valamint Megyeri (Sámuel), Bartha (Róbert), Szentpétery (Kabudár), Telepi (Vánszedő) szerepeiket jól adák Egy figyelmeztetésünk van Bartha iránt. A' találkozás' 's megismerés' örömei zajosak lehetnek; de nem dühösek. A' mint ő szüléihez bejő, egy kicsit visszaijeszti nézőit 's ez hiba.

Mart. 3dikán: Őrültek' háza Dijonban. Emlékezeti hibák látszottak az előadást lassitani. Különösen Fáncsy hibázott egy párszor 's alkalmasint ezen baj miatt nem adhatá szerepének azon kifejezést, mellyet az kiván. Egy olly gonosztevőt mint Duflois nem könnyü játszani; de megérdemli, hogy figyelem fordittassék rá. Eberhárd és ő állanak ellenségekül a' darabban, 's ha Duflois gyenge, Eberhárd' szerepének sem lehet teljes hatása.

Mart. 4dikén: Garabonczás diák.

Mart. 5dikén: Királyi korona, vagy: Angyalvár' omladéka. Irta Cuno. Fordította Komlossy. Hosszadalmas, ügyetlen készületű mű, mellynek sem drámai, sem költői becse nincs: olly áru, mellyet sem bel érték sem külszin nem ajánl. Mi csoda, hogy a' közönség' tetszését meg nem nyerheté, mind a' mellett, hogy Bartha (angol király, Adelston), Laborfalvi (Albina) 's Fáncsy helyett Megyeri (Richard), Szentpéteri (Odo) 's Egressy Gábor (Abudár) szerepeiknek érdeket adni törekedtek. Az illy müvek most már lehetetlen, hogy megálljanak, mind kül-, mind belsőképen egyaránt hiányosak levén. Az újabb kor (kivált a' külföld) az által különbözteti meg magát, hogy a' szini élet' magas kifejlettségéhez képest legalább külső érdeket bir adni műveinek, ha azok a' szerző elme-szegénysége miatt talán fölületesek és tartalmatlanok volnának is. A' jelen színmű ezen fölül sok bágyadt, természetlen érzelgéseken is alapúl. A' királyi atyának hosszas bánkodása 's reménykedése, a' sok gyermekű férjnek szivtelen dühöngése, inkább ráfogásnak mondhatók, mint valószínüségnek 's ez az, mit a' jelenkor meg nem emészt 's miért e' műnek a' sorból kimaradnia kell.

V.

Nyilatkozás.

At de istis forsan alias dicemus abunde.
Paling.

A' Rajzolatok' szerkesztője lapjai' 17d. számában literaturai orzással vádolt. Az Athenaeumnak ugyanaz napi száma, 's igy a' humanus felszólalás előtt, igazitá ki, hogy a' szóban forgó elbeszélés alól tévedésből maradt ki a' szerző' neve. Felszólitám becsület' nevében a' Rajzolatok' szerkesztőjét ez igazitás' fölvételére; de sükertelen. Az illy becsületgázló malitia ellen nem lévén fegyverem, átadom azt a' közönség' megvetésének. Pest, mart. 5d. 1838.

Kazinczy Gábor.

Igazitás. Az Ath. 275. lapj. 23. sorában: „a' jég azt ízekre törni kénytelen" helyett olv.: *a' jég ízekre törni kénytelen.*

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-útcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 25. 1838.** **21. szám.**

Tartalom: Barátságos kérelem Hegelt követő honfiainkhoz (***). — A' tudományok' haladása. 1. A' hulló csillagok. — Barátomhoz, midőn orvostanári koszorút nyerne, B. 1837. (*Csatáry Gyula*). — Élő férj' özvegye (*Pap Endre*). — Magyar játékszíni krónika (*Orosz Pál*). — Egyveleg.

Barátságos kérelem
Hegelt követő honfiainkhoz.

A' millyen nyommasztó tünődés 's aggodalom száll meg bennünket, midőn a' pálya, mellyen különben örömmel futunk, előttünk elsötétül, vagy előnkbe szövődött tüskék, felnyuló sziklák 's tátongó mélységek gátot vetnek lábaink elébe: épen olly elevenítő öröm ébred keblünkben, ha illy tépelődésben fény csillan meg előttünk, melly lépteinket gyorsíthatja, 's kalauzunk akad, ki a' sziklák és mélységek között haladásra a' biztos ösvényt megmutathatja.

Ama' sajnos érzet után — szerencsénkre — ez utóbbi keletkezik mellünkben is, kik a' bölcselkedési pályán gyakorta megjelenni 's azon előhaladni (mint emberhez illik) kedves éldeletnek tartjuk. Okozta ama' szorító érzetet bennünk egy felül a' monismus' kipótolhatlan hiánya, más felül a' dualismus' feleinek örökös meghasonlása 's a' természet' követelt, metsző ellentétben levő elemeinek előállása' 's összebarátkoztathatása' megfejtése felőli örökre elpusztult reményünk. A' keletkező örömet szerzette a' félszeg monismust 's az ormuzdi 's ahrimani ellentétben levő dualismust a' bölcselkedés' mezejéről számüző hegeli triplicismus; 's gerjeszti azt, mit ennek dicső czéljáról 's csoda erejéről, oktató Tarczy Lajos úr (első, tudomásunk szerint, ki e' mellett emelte fel szavát honunkban) az 1836-dik évi Tudom. Gyüjtemény' XI. köt. 101. lap. rövideden említ: „Az észtannak (t. i. a' Hegelének), az általánost (absolutum), azt a' mi való, 's ennek minden oldalait: az igazat, szépet, jót, ezeknek minden határozataival együtt, a' magok' szükségességében kell kifejteni, 's így a' legelvontabb határozattól az ész' vitázó (dialectica) módszere által emelkedni fel a' természeti 's szellemi világ' lényein, vagyis ezeknek igaz valóságaikon = fogalmaikon fölfelé a' legconcretebb fogalomig = az istenig; még pedig a' szükségesség' beljegyével kell ezt tennie, azaz: úgy, hogy mind azon kifejlendő vagy kifejlett igazságok ne annyi értékkel birjanak csak, hogy azok úgy vannak, vagy úgy lehetnek, hanem hogy azoknak úgy kell lenniök." —„Mert, folytatja lap 103. elmúltak az idők, mellyekben az észtanoló (philosophaló) emberiség

teljesen megelégedett azzal, hogy a' lélek' úgy nevezett tapasztalati adatai (érzelem, értelem, okosság) összeszedetvén, az igaz, szép és jó felett elmélkedő 's vizsgálódó észtan' alapjává tétettek; — elmultak az idők, mellyek a' csupa lehetőség' szempontjából venni szokott elosztásokkal észtanban is megelégedtek; — most többet, nagyobbat kiván az emberiség, t. i. mind azt, a' mi valósággal van, a' természeti szintúgy mint a' szellemi világban, a' maga szükségességében felfogni 's kimutatni. Nem elég például azt mondani a' fogalomtanban, hogy „ha két fogalom egymásra vitetik, származik az itélet; több itéletek' egymásra viteléből (bizonyos megkivántató jegyek szerint) a' következmény." — Minthogy erre könnyen azt mondhatnók, hogy: igen! ha egymásra vitetnek, előállanak a' gondolkozás' nevezett határozottságai; de hát ha egymásra nem vitetnek? — Most ez a' feladatja az észtannak e' tárgyban, hogy kimutassa, miként szükségesképen kell a' fogalmaknak 's aztán az itéleteknek egymásra vitetniök; szóval, a' szükségességi beljegy mulhatatlan feltétel az észtan' minden ágaiban." — Ki ne örűlne, midőn — ezeket hallván — reménylheti, hogy a' melly tárgyakról az eddigi bölcselkedők után azt sem tudhatta, mik 's mikép vannak vagy lehetnek; most már azt is megtudhatja, miknek 's mikép kell azoknak lenni szükségképen!

Dii magni facite, ut vere promittere possit;
Atque id sincere dicat, et ex animo!
Vt liceat nobis, tota perducere vita
Alternum hoc sanctae foedus amicitiae.

Hő kebellel fordúlunk azért e' felé, mint sötétségből kirontott fénysugár felé, menekvést reménylvén általa a' szövevényből. De megvalljuk őszintén, hogy még a' sugár előttünk igen gyenge, sokszor kétes igen, 's utána lépni csak tartózkodva merünk. Hogy hát hasztalan előlünk el ne haljon az, hogy a' bennünket környező éj, mellyben világosságot ohajtó lelkünk olly csüggedezve tévedez, reánk ne boruljon újolag: bizodalommal, tiszta 's egyedűl igazság után szomjuzó szívből kérjük meg ezennel azon honfiainkat, kik már a' Hegel' lelki békét, üdvöt igérő tudományának sanctuariumát megjárták: közöljék velünk, minél előbb, e' legínkább kézben forgó, az érdekes és kivánt

ismereteket, rendeltetésökhöz képest készséggel közlő lapokban, az ott vett világosságot, hogy annak útmutató fényénél, vezércsillagánál, a' kitűzött fenséges czél felé mi is biztosabban haladhassunk, 's csirában fekvő reményünk el ne sorvadjon ismét. E' kérelmünk' megadásával, higyék el, nem csak előttünk, hanem honunkban más e' tárgyakról gondolkodni szeretők előtt is kedves dolgot teendnek; minthogy, ha ebben, a' Tarczy úr' állitása szerint (Tud. Gyüjtem. 1836. XI. 120. l.) a' Hegel' észtanja általában ismeretlen volna is (mi ugyan, engedelem! igen hiányos, 's némi tekintetben sértő inductio is. Mert hogy a' Green' léghajózása 's a' Rennie' hídépitési mestersége honunkban még általában ismeretlen, ezt elmondhatjuk; de hogy a' Hegel' munkáival a' hon' ez vagy amaz szögletében nem ült-e félre, pedig sikerrel, valaki, ezt mivel egyikünk sem tudhatja, tehát nem is tagadhatja) de az annak megismerése után vágyódók' száma hogy nem kevés, nemzetünk' becsületére hinni szeretjük.

Hegel' értelmét rövideden ugyan, de talán legrendszeresebben 's világosabban adta elő még honunkban közelebb Warga János a' Figyelmező' 1837. második félévi 25-dik számában, mind a' maga, mind a' Schaller' nézete szerint. Schallernek jelesen következő czímű munkáját: „Die Philosophie unserer Zeit; zur Apologie, und Erläuterung des Hegelischen Systems. Leipzig, 1837." kivánván a' felhozott helyen ismertetni az olvasó közönséggel, azt mondja: hogy e' munka' 170—234. lapjain ekkép van kifejtve a' Hegel' rendszere, melly kifejtéssel saját fejtegetése is összevág: „Hegel, a' phaenomenologia' előbocsátása után átmegy a' logicára, és itt a' közvetlen VAN-on kezdve, a' lényegen és fogalmon fölfelé mozogva emelkedik az általános gondolat-határozásokra. A' logicából, mint dialecticus közvetítéssel előállt tárgyba átmegy a' természetre, 's itt is, a' physicának, mint közvetlen tannak követelt előbocsátása után, a' természet' közvetlen vanján, lényegén és fogalmán emelkedik, ennek egyetemes, szükséges és általános határozásaira, vagy szerkeszti a' természetphilosophiát, távol minden positive előadott teremtési bibelődéstől, miben akarják némellyek helyezni a' termé-

szetphilosophiát. Végre a' kettőnek, u. m. a' logicának és természetphilosophiának közvetitése után, a' szellemi világ' közvetlen adatainak, ezek' lényege és fogalma után emelkedik a' szellemi világ' egyetemes, szükséges és általános ismeretére. Itt mutatja ki, mint tetőponton, az általános ideát."

Hier, mit dem dritten Standpunkt dann
Ist des Weltgeist's Arbeit abgethan,
Das ist der ungeheuere Kniff
Im An — und — für — sich der Begriff
Der dann allein hat die Versöhnung,
Und ist für alle Müh'n die Krönung:
Damit tritt die Geschichte der Welt
Aus dem Kampfe siegend wie ein Held!

E' rendszer' vázolatára bátorkodunk már mi némelly nehézségeinket felmutatni, 's azok' eloszlatását a' Hegel' honi követőitől bizodalmasan kérni.

Kérdjük tehát először is: mi az a' közvetlen VAN, mellyen kezdve Hegel a' lényegen és fogalmon fölfelé mozogva emelkedik az általános gondolat-határozásokra? — Lényeg-e az, vagy fogalom? vagy lényeg is, fogalom is egyszersmind? — vagy sem nem lényeg, sem nem fogalom? — Ha lényeg; — hogy fejlik, hogy mozog ki belőle a' fogalom? Ha fogalom: hogy áll elő belőle a' lényeg? Ha lényeg is, fogalom is egyszersmind: hol válik belőle külön, és mikor a' két különböző elem — a' lényeg és a' fogalom? Vagy ha a' lényeg a' fogalommal, az énleges a' tárgyalagossal, a' szellemi a' testivel csakugyan identicum, és nem különböző, mint a' dualisták állítják: kérjük ezt már valahára egyszer apodictice megmutatni, mivel bár régen halljuk, de megmutatva sehol fel nem találhatjuk. Vagy, pro futuris bene contingentibus, ezt megmutatás nélkül is tartozunk elhinni? Igaz, hogy ekkor: „novus ab integro seculorum nascitur ordo!" mivel ha megengedem, hogy 2 × 2, a' közvélemény szerint nem = 4, hanem = 5: az egész eddigi számtudomány sarkából kifordulván, igaz hogy átváltozik, de épen: ἰδὲ Ῥόδος, ἰδὲ πήδημα! Ha pedig a' közvetlen van sem nem lényeg, sem nem fogalom: úgy mi lépcső van amarról ezekre? vagy: mi viszonyban áll a' VAN a' lényeggel és a' fogalommal? — Hol vette magát ez a' közvetlen van, mellynek nem csak létét, hanem szükséges létét is bizonyosan képes e' tan irányzata szerint megmutatni? 's mik, 's mellyek azon általános gondolat-határozások, mellyekre Hegel a' közvetlen VAN-on 'kezdve, a' lényegen és fogalmon fölfelé mozogva emelkedik?

Csupán dialecticus közvetítéssel, hogy állhat elő a' természet?

— — — — wie das Denken welthistorisch lebt und leibt,
Der Begriff, Gedanke, Denken, das zum Dasein selbst sich treibt?

Erre a' kérdésre ugyan már kaptunk egy feleletet tudakozódásunk után, egy Hegel' követői közé örömest tolakodó, de a' Hegel' rendszeréhez — mint csak hamar kiviláglott — keveset értő észtanolótól: „a' Hegel' dialecticus rakonczája" (vectis), felele, „úgy görgeti elő a' közvetlen VAN-t, mint a' Bardili mathematicus' rakonczája a' gondolatot." De látni való, hogy itt egyik mélység a' másikat kiáltja. — Mi a' természet' — mi a' szellemi világ' közvetlen VAN-ja? hogy lehetnek a' VAN-ok közvetlenek, holott közvetités nélkül nincs sem természet (mert hiszen a' physica, a' fölebbiek szerint, csak követelt közvetlen tan), sem szellem?

Végre, minthogy itt a' természet 's szellemi világ egyedül a' dialectica' segitsége által jő létre; következésképp ez a' dialectica, az Aristoteles' dialecticájának egészen ellenlábosa, — 's átváltoztatott dialectica: micsoda elveken alapúl az aristotelesi dialectica' e' lényeges átváltoztathatása? 's miképen esik az? — kérjük ezt, főképen kifejteni, nehogy Hegel körüli forgolódásunkban mi is úgy járjunk, mint a' szegény Bachman, ki koszorúzott bölcselkedő, 's jó hirű logicus létére elég együgyű volt ez átváltoztatást fel nem foghatni. Miért azonban megvalljuk, mikép mi fölötte a' pálczát eltörni még is tartózkodunk, mivel ez átváltoztatást nem csak ő volt szerencsétlen nem érteni, hanem sokan azt tartják (mi még is különös volna) hogy azt Hegelen kivül más nem is értette — mint ezt, a' Hegel' szájába adott e' bohózatot:

Hier im Eisenkasten, dreifach sicher, nach dreifach'ger Art
Schwer mit dreien grossen Schlössern rings verclauselt und verwahrt,
Ruht der Welttheile Logik — harte Nuss — ein ew'ges Muss,
Aller Wesen Form und Inhalt, Anbeginn, Progress und Schluss.
Viere sind nur, die es wissen, Gott, der Sohn,
und heil'ge Geist,
Ich danach dann bin der vierte, den es auf zum
Himmel reisst.

mellőzvén, a' Blätter für die Literar. Unterhalt. Nro. 351. Dec. 17. 1831. idézett saját nyilatkozásával szeretik bizonyitani.

Hegel' avatottjaitól, úgy hiszszük, e' kérelmünkben nem sokat kivánunk; mert hiszen a' ki e' feltételekről, módszerekről magának 's másnak legtisztábban számolni nem tud: mikép szállhat az le a' következményekre, 's juthat a' czélra, mellyet maga elibe Hegel kitűzött; szóval: mikép vallhatja az magát Hegel' követőjének. De magunkra nézve igen igen sokat és érdekest kérünk, mivel meglehet, hogy ennek megnyerése által, a' nyugtalan kétkedés' vitázó szelei, az állhatlan elvek' hullámzó habjai közűl, egy csendes, minden dúlással fenyegető viharral daczoló révpartra szállunk. Mert meg kell vallani, hogy a' monismus' és dualismus' állópontja ollyan, mellyen:

Die Wellen sich nur an einander brechen
Um ihre Unwahrheit zu rächen.
Eine Welle stets die andere frisst,
Doch weil sie selbst auch unwahr ist:
Gleich wieder die nächste sie verschlingt,
Der wieder die nächste das Urtheil bringt.
Dem vorigen unwahren Itzt
Ein anderes schon auf dem Nacken sitzt.

E' jogi szabály szerint tehát: „iusta petentibus nunquam est denegandus adsensus" erős is reményünk a' megnyerendő felvilágositás felől, valamint a' felől is, hogy Hegel' terjedelmes munkáira, csupán e' kérdésekre való feleletekért, mellyek már követőinél úgy is tudvák, némelly német hívei' ezen modorja szerint:

Sie müsset ihr fleissigst memoriren,
Und Wort für Wort wohl einstudiren;
Denn fehlt euch nur ein Wörtlein d'ran,
Ist's um den Zauber gleich gethan.

nem utasíttatunk. — Mivel ha a' dolog valóban így állana: vége minden reményünknek, a' mennyiben őszintén megvalljuk, mikép puszta szavakban bölcseséget soha nem tartunk; 's a' Schelling' igen bölcs szavai szerint teljesen hiszszük: „Dass eine Philosophie, deren Inhalt nicht jeder gebildeten Nation begreiflich, und allen Sprachen zugänglich gemacht werden kann, schon darum allein nicht die allgemeine und wahre sein kann." És aztán e' helyezetünkben, ha a' honban Hegel mellett megzendülő minden későbbi apologiákat, encomiumokat, elogiumokat születségre veszünk is: testiséggel, tespedéssel, avulthozi makacs ragaszkodással, újtóli idegenséggel, fénysugártóli

iszonyodás' bünével — esedezünk — ne vádoltassunk; — ne, ha Hegel' tanjáról, mind a' mellett is, hogy „barátságával sok ritka lelkek, mint Goethe, Schiller, Daub, minister Altenstein, 's Ancillon stb. dicsekedtek" (Tud. Gyüjt. 1836. XI. 123.) elménkben különös, követőiről pedig még különösebb gondolatok ébrednek. — Egyébiránt, ha a' feltett kérdésekre adandó feleletek együtt véve talán sokra terjednének: örömest veszszük azok' egymás utáni megfejtését; örömest előlegesen csak egyetlen egynek értelmes fölvilágosítását is. Csak legyen nyilvánossá közelebb ez által is, hogy vajjon a' bölcselkedés, valamint általánosan: úgy különösen a' Hegelé is: „n' est-elle qu' une tradition des chimères, écloses un jour des rêveries de quelques hommes de génie, répandues dans le monde, propagées et maintenues par l' autorité de leur exemple, ou est-elle la fille légitime de l' humanité? Appartient-elle seulement à Platon et à Aristote (et à Hegel), ou à l' esprit humain lui-mème? Nest-elle qu' une caprice et un luxe de la pensée, ou a-t-elle son fondement dans la nature qui nous est commune à tous, et par conséquent a-t-elle un rang dans l' ensemble des connaissances humaines?" — Cousin.

* * *

A' tudományok' haladása.

A' tudományok, nevezetesen a' gyakorlati életbe mélyebben behatók, napról napra jobban kifejlődnek, 's korunk bővelkedik vizsgálatokkal és feltalálásokkal. Lapjainknak czélja levén az új feltalálásokat és észrevételeket közérthetőleg a' nagyobb publicum' körébe vinni, koronként számolandunk a' tudományok' mezején előforduló nevezetesb ujságokról. Nem merjük ugyan igérni, hogy kimerítő tudósitást adandunk, hanem azt emelendjük ki, mit olvasóink' szemében elég érdekesnek gondolandunk.

1. — **A' hulló csillagok.** Mióta Olmsted az éjszakamerikai egyesületekben fölfedezé, hogy november' 13-ka körül évenként sok hullócsillag szokott mutatkozni, azon időtől fogva az előbb alig méltányolott tünemény másutt, és nálunk is D. Vállas' emlékeztetései után, figyelem' tárgyává lett, 's a' hulló csillagok tanulmány' és tudomány' tárgyává váltak. Kérdeztetett: olly testek-e ezek,

mellyek feltünésök' pillanatában, addig gázidomban létezett elemekből képzetnek? Ilyen képződést tulajdonítának a' csillagászok a' világtesteknek általában 's bujdosó rendszerünknek különösen. Ők a' ködcsillagokat 's a' csillagos ég' azon helyeit, mellyek csekély fény által világítottabbak, kezdetben, előtermésben létező világoknak határozák; ezen ködfoltok' lassankénti megsűrüdése bujdosókat fog képzeni, mint a' mi naprendszerünkben, mellyek concentricus körpályákon járandanak egy új nap körül. Ezen föltétel könnyen magyarázná meg, hogy támadhatnak az ég' különböző helyein hullócsillagok és tűzgolyók 's mint röppenhetnek az így meggyult testek különböző irányban. De e' föltétel nem elég a' november' 13ka körűli szakaszos tünemények' magyarázatára. Vagy talán planétadarabok, miniaturplaneták, asteroidok, mint őket nevezni ajánlották? E' testek, mondatik, a' nap körül forognak, a' többi égi testek' húzó erejét követik 's légkörünket olly gyorsan futják keresztül, hogy abban megtüzesednek és világítanak. Ezen második feltétel elegendő volna a' közönséges hulló csillagokhoz, de azon csoportokat nem magyarázza meg, mellyek évenként láttatnak. Tehát egy harmadik feltételhez kelle folyamodni, 's ez a' nap' gőzköre volt, melly egészen teli van illyen apró testekkel. Ezen napgőzkör már előbb is használtatott az úgynevezett állatövi fény' magyarázatához. Ezen majd elfelejtett napgőzkör, mondatik, épen a' földpálya' azon része felé nyúlik el, mellyen földünk nov. 12-ke körül fut. És ez volna azon hullócsillag-esőnek oka, melly az egyesült tartományok' lakóitól annyira csodáltatik.

De a' hulló csillagok' vizsgálói csakhamar megismerék, hogy e' tünemény nem csak nov.' 13-kán fordul elő: aug. 10-kén éjjel a' mult két évben annyi hulló csillagot láttak, hogy egy másik gőzkör-kinyúlást is kell felvenni, — és ha a' hulló csillagokkal hő szép éjszakák megannyi gőzkör-kinyúlással hitetnek el bennünket; végre azt kell mondanunk, hogy egyre a' napködben vagyunk; 's ez által a' dolog épen nincs felvilágítva.

Az is megemlítendő, hogy a' mi éjszaki féltekénken bebizonyodott tüneményt nov. 12-kéről 13-kára, mult évvel Herschel nem vette a' Jóremény' fokán észre, míg 1832-ben a' Móricz' szigetén, tehát ugyanazon féltekén, egy vizsgáló nagyon sok hulló csillagot vön észre, mellyek mindenféle irányban mozogtak, nem törődve a' napköd' föltételével, melly miatt mindnyájának egy irányban kellene mozogniа.

Még más ellenmondások is fognak következni, hogy más magyarázatot kivánjanak, míg végre a' tünemény, miután a' tudós világot olly soká fárasztá, a' megfejthetetlenek' sorába visszaesik.

Barátomhoz,

midőn orvostanári koszorút nyerne. B. 1837.

Wem die Heilkunst nicht zur Religion wird, dem ist sie die trostloseste, mühseligste und undankbarste Kunst auf Erden, ja sie muss ihm zur grössten Frivolität, zur Sünde werden. Denn nur was in Gott gethan ist, ist heilig und beglückend. — Und was ist sie jetzt bei so Vielen? Nichts, als eine blosse Speculation, ein Mittel, ihr Glück zu machen; Geld, Ehre zu erjagen.....

C. W. Hufeland.

Feledve, a' miért gyáva fők epednek,
Földi kéjt, csillogást, lélektelen robajt,
Magasb ösztönére fentérző keblednek,
Melly lelki éldelet 's erény után sohajt:

Te a' mély természet' rejtekit vizsgálod,
Hol a' csoda erők életre serkennek;
'S míg földi lételünk' titkát feltalálod,
Égi származását jól érted mindennek.

Mozgó sár, 's nem egyéb, ki az embert hitvány
Pornak nézi csak, és lelket nem ad belé:
Te, isteni erőt a' porba szállítván,
Szép sorsod' érzetén szállsz jobb hazád felé.

'S míg fojtó ködein a' balitéletnek
Lelked felül lebeg ragyogó fényében:
Ah! feléd hány szemek' könyűi reszketnek,
Mint harmat, szép reggel, violák' kelyhében.

Hervad a' szép jegyes nyiló rózsájában,
'S csillaga, melly lángolt, bús homályba borúl,
Küzd a' szenvedések' hánykodó habjában,
És fojtott kebele jobban jobban szorúl;

Enyésző zúgással zeng éjfélt az óra,
'S szunnyadó világgal ég a' mécs ágyánál:
Ah! nem borúl álom a' sohajtozóra,
'S ébred a' kín minden percz' lezúgásánál.

Ott ül a' választott, már már férj nem barát,
Haldokló jegyese' kínos ágya mellett,
De nem szól, nem érez, nem gondol és nem lát:
Szive' fájdalmában érzéketlenné lett.

'S hasztalan szoritja reszkető karjába
Agg élte' gyámolát a' bánatos szüle:
Ah, minden esdeklés, minden köny hiába'
Érte, ki a' kinok' mélyébe merüle.

'S míg hervad az élet, míg tűnik a' remény,
És kél az enyészet a' sir' fuvallatin:
Te megjelensz, mint egy szép égi tűnemény
A' sürű fellegek' sötét borúlatin.

Örűlj! a' férj nejét kezedből vészi át,
Kin epedve csüggnek égő tekinteti,
'S az anya, hogy ismét birhatja gyámolát,
Magasb végzet után neked köszönheti.

'S te mélyen érezve, áldást kitől vevél,
Embert sir' öléből ragadni életre:
Annak, ki által a' holt porából felkél,
Buzgó hálát rebegsz omolva térdedre.

Mást boldogit miben boldogságod' leled;
Istenektől kedvelt, mellyen jársz, a' pálya,
'S nem földi kincs után sovárgó kebeled
Legszebb jutalmát ön tettében találja.

Oh tűnj fel csillagként az éj' fiainak,
Kik váltóasztallá tevék a' szent oltárt,
Mellyet a' természet, buzgó papjainak,
Hogy rajta szeretet' tüze égne, feltárt.

Mutasd meg, hogy a' szív, melly erényért hevül,
'S az örök igazság' fényét tűzte czélul,
Jól tesz rút nyereség' keresése nélkül,
'S holmi szemfényvesztő nimbusra nem szorúl.

És ha önfertelmit fedezve a' kaján
Fénylő világodban sötét pontokat lel,
'S forrván a' bűn' mérge vonagló ajakán,
Ellened 's az erény ellen csatára kel:

Jer, nemes barátom! rokon érzetében
E' kebel vív érted mindenkor, mindenütt:
Törjük meg a' vétket földi szellemében,
'S vagy győzzünk, vagy veszszünk az erényért együtt!

Csatáry Gyula.

Élő férj' özvegye.

I.

Ismét a' fővárosban valék, hol családi pöreim jelenlétemet évek óta megkivánják. Sokkal jobban érzém magamat, mint távozásom előtt, bár a' forrongásnak és mozgalomnak kedvelője épen úgy nem leheték, mint máskor. Mert vagynak órák, midőn az érző szív magányt keres, hogy visszaálmodhassa a' multat, hogy emlékképei által gyötrelmet és boldogságot szerezhessen magának; 's ez többnyire akkor történik, mikor a' jelen sem jó, sem rosz, de minden esetre a' szív bizonyos lépcsőü nyugalomban van. Illy órák gyakran jutottak nekem. —

Hónapok előtt békétlenségem nagyra növekedett. Egy nagy ürt éreztem kebelemben, mellyet semmi erő be nem tölthetett. Életem puszta lett minden örömtől; álmaim nem a' régiek valának; 's napjaimat unalom zsibbasztá. Könyeim vigasztalást nem adtak, és barátaim fel nem deríthettek. Minden látszatos betegség nélkül elgyengültem, 's annyira, hogy sokszor alig vala erőm pöreimet megolvashatni.

Barátim a' characteremtől el nem választható speculatióban 's az ebből önkényt következő folytonos otthon ülésben keresék bajaim' forrását; 's javalák, hogy fürdőbe utazzam. A' javalat többször újíttatott, 's ollyak által, kiknek hinni és engedni lehetett is, illő is volt.

Ki az ...i fürdőt ismeri, tudni fogja, miképen ott, egészséget tekintve, nagy mértékben kipótolá a' természet azt, mit a' mesterség kényelemre nézve elmulatott; 's így lehetetlen vala ezt nem választanom; annyival inkább, mivel vidékének 's kilátásainak szépségéről a' divatútazók' rajzaiból számtalan magasztalmakat olvasék.

A' fürdő' közelében emelkedett a' hegy, mellynek gyomrából egy erecske kiforrott, 's a' távolban már folyamot képeze. Ennek partjain sokszor láttam bizonyos hölgyet, mindig magányosan, egyedül valamelly leányka' kiséretében, járkálni, 's ollykor letelepedni, hogy fáradt, gyenge tagjait pihentesse. Olly szelíd, olly ártatlan volt; 's nem kerülheté el figyelmemet, miképen a' lábainál elomló víz' zuhatagába merült, vagy merően tekintett éjszak felé, mintha sietö felhői által üzenetet adna és venne. A' hölgy, kinek egész valója csendes bú' fátyolát viselé, a' fürdő' vendégei közé tartozott.

Nekem sok dolgokról, 's így az emberről is valának saját fogalmaim, mellyekért pályatársaim nem egyszer különcznek neveztek. E' részben szükség megemlítenem, egy oldalról azon közönyt és visszavonúlást, mellyet víg arczok' látásakor éreztem; más

felül, 's épen ellentételben azon hatást, mellyel reám komoly fő, 's többnyire valamelly búsongó kifejezésü vonás munkált. E' hidegséget és vonszalmat sajátképen mi szülte? hajlandóság-e, vagy körülmény, vagy ezek' mindenike? fejtegetni nem akarom; azt azonban lehetetlen elhallgatni: miképen már serdülő koromban, ha ollykor festvények, vagy az almanachok' metszetei felmutatva valának, engemet mindig az epedő leány kapott magához bomlott fürteiben, míg társaim itt a' hamiska szemeket, ott a' kaczér mosolyra vonult ajkakat csodálgaták.

E' búszeretetből fejlett ki valamelly titkos sympathia, melly által vonatni érzém magamat a' hölgyhöz, kiről szót tevék.

Napok mulva ismeretségébe jutottam. Társalkodása a' legnemesebb, 's állapotja a' fürdői vendégek' mindenike előtt ismeretlen vala. Magáról nem örömmel szólt; és soha nem nyilatkozott. Érzém: miképen nőttön nő közelében az érdek, mellyet bennem első látása gerjesztett.

Egyszerre minden megváltozott körülem; bércz és völgy, fű és virág más színt öltének magokra. Úgy tetszett, mintha valamelly istenkéz terheimet megkönnyítette volna; 's az életet más szempontból kezdém tekinteni. Napjaim az ő társaságában megrövidültek, és éjeimet bizonyos nyugalom lengte keresztül.

II.

Fegyverzörgés hallaték szomszéd Lengyelországban, 's könnyű vala észrevennem, a' mi különben sok más' figyelmét kikerülé, hogy e' hír őt leginkább érdekelte. Míg ennek megfoghatatlanságával bibelődtem, az alatt ő rövid készület után elhagyá a' fürdőt 's a' fővárosba vonult. Ah, hiszen a' szegény hölgy nem sejté azon jeleket, melyek, mint következményei mélyebb kebelfájdalomnak, némelly esetekben bizonyos gyógyíthatatlanságra mutatnak; 's talán valamelly tapasztalt orvos' tudományától várá azt, mit az ...i fürdő nem adhatott.

Nem sokára követtem őt; 's engedelmet nyertem tőle, hogy néha meglátogathassam.

Emília (szabad legyen így neveznem őt) égi lény, vagy tündér nem vala; 's még talán szép sem azok előtt, kik e' sok jelentésű, de meghatározás nélkül még is érthetetlen szót pillanattal származott felhevülés, vagy hidegen maradás után tulajdonítják, vagy magtagadják. Ki őt ismerni akará, annak mélyebben és tartósban kellett szemlélődnie; 's ekkor minden tekintettel új szépséget, új vonást fedezhetett fel, mint az olasziskola' tanítványa az előtte függő correggioi műben; 's ezen vonások földiek voltak, de nem mindennapiak, de nemesek és vonszók.

Özvegy vala ő, és fiatal. Szőke hajfürtök árnyékolák halvány, kedves arczait, mellyeknek kifejezése múlt szenvedésekre emlékezteté a' rajta merengőt. Szép szemeiben búsongó lélek' tüze lobogott; 's még ajkainak mosolya is valamelly csendes bánat' vonszó tanúja volt. Ritkán derült ki, 's csak úgy mint a' nap, mikor szokott fenségében ragyog ugyan, de még látni lehet, hogy föllegekkel vala csatában pályája' birtokáért.

Ennyire szenvedett ő; de én tapasztalám: miképen fájdalmakkal gazdag kebele arra vala teremtve, hogy oda olvadjon, 's ezen odaolvadás által boldogságot adjon és vegyen. Szelíd volt szóban és tettben; zajt és tolongást került; látszani nem kivánt; 's nem türt semmi tísztátalant. Érzelmei vallásosak voltak, azon lépcsőn, hol a' religio egyesül a' széptudománynyal. Hazáját szerette, mint illik a' hölgyhöz, kinek keblén lelnek életet fiai e' közanyának.

És én szerettem őt.....,

III.

Nőmmé válaszszam-e? Az én kebelem meleg és mély, 's tárgyat kiván, melly betöltse azt szerelme' üdvével. 'S egy nő, kinek a' sors csak könyeket hagyott, kinek első lángja más férfi' keblén lobogott fel, ki fájdalmaiban szemlátomást enyészik: egy illy nő tehet-e boldoggá szívet, melly lángjaiban csupa szerelmet érez és kér?

De Emília még fiatal, 's keble tűzzel érez. 'S e' tűz saját lángjaiban elhamvadjon-e? 's örökös magányban, végetlen szenvedés között leszámlálja-e hosszú napjait a' hölgy, ki áldásul vala teremtve, hogy keblén az élet' gondjai alatt elfáradt férfi pihenést vegyen? Nem. Ő nőm lesz. Én szeretem őt; 's törekedni fogok, hogy szeretetét megnyerjem. Elköltözünk falusi jószágomba, hol em-

bereink' javára munkálunk; 's a' másoknak okozott boldogságban majd magunk is részesülendünk. Oh, bizonynyal az ő fájdalmai megszünnek, 's könnyeiből csak az maradand, mellyel hű kebel az emlékezetnek áldozik. Ezek 's hasonlók valának gondolataim; így éreztem és álmodoztam.

A' természetnek mindenben czéla van: tehát a' szerelemben is; 's azt közvetve és közvetlenül eszközleni soha nem szünik meg. Inkább inkább érezni kezdém állásom' bizonytalanságát; 's a' valót feltárni siettem.

És nyilatkozám. .....

Pamlagán ült Emilia; feje fölött falhosszant sötét szőnyeg leplezett valamit; 's az előtte álló asztalkán jelesebb költőink' művei mellett néhány hírlapok hevertek. Közbeszólás nélkül hallgatá szavaimat; melegek voltak azok, mint a' kebel, mellyből felömlöttek; és reszketők, mint az ajkak, mellyek elrebegték.

Emília hosszan nyugtatá rajtam szemeit, mellyekből mondhatatlan jóság sugározott. Az a' nyúgalom, melly őt szenvedéseiben is bélyegzé, zavartabbá nem lön.

„Ollyat kér ön, mit nem tehetek. Bocsásson meg egy szenvedő hölgynek!"

Ez nem reménylett válasz volt. Izzadt cseppeket törlék le homlokomról; Emília látta azt.

„Szenvedést — folytatá csendesen — kisebb, nagyobb mértékben a' sors mindennek mér; mit életemhez kapcsolt, az több vala, mint eddig kiállhatni reméltem. Ön megütközött egyenes válaszomon: tehát hallgasson ki 's itéljen. Ön az én bizodalmamat megérdemelte."

Bizonyos határozottság' hangján ejté az utóbbi szavakat. **Pap Endre.**

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Suprematia, egyedárusság, elmeóriásság!!! — A' mult évi dec. hónapban egy hirdetmény közöltetett hírlapjainkban a' pesti magyar színház' igazgatósága' részéről, mellyben a' többek között ezek állanak:

„Tapasztalván a' magyar színház' igazgatósága azt, hogy mind honi, mind külföldi hírlapok gyakran igen fonák es alaptalan híreket közlenek a' magyar színház felől, ezennel kinyilatkoztatja, hogy hiteles tudósításoknak csak azokat ismeri el és akarja tekintetni, mellyek a' hírlapokban a' színház' igazgatójának neve' aláírásával közöltetnek."

Némelly visionarius ezen hirdetményben suprematiát, egyedárusságot, csalhatatlanságot és (risum teneatis!) elmeóriásságot keres. Illy roszúl csak gyenge szeműek láthatnak, vagy sclávok, kik látásszabadságukat is pénzen adták el. A' színházi igazgatóságnak itt józanúl véve semmi illyen nem forogható eszében, hanem egyedűl a' hazug hírektől — mellyeket némelly hírlapjaink színházunk felől koholgatnak — akarta magát 's a' kormánya alatt levő intézetet biztosítani. 'S vajjon nem joggal tehette-e ezt? Ha a' Hírnök' szerkesztőségéről, belső intézkedéseiről, mellyek talán nem is tartoznak közönség' elébe, a' hírlapok koronként hazug híreket terjesztgetnének 's az, restelvén azokat úton útfélen czáfolgatni, azt mondaná általánosan, hogy szerkesztőségéről csak azon hírt ismeri el hitelesnek és akarja mások által is tekintetni, mellyeket saját neve' aláírásával közöl, kinek lehetne oka neheztelni 's kinek volna joga ebbe bele avatkozni? Az illy tett nem egyéb mint puszta óvás rágalom és hitelrontó hírek ellen egy részről, kezeskedés más részről, hogy az igazgató' nevével aláírt czikkelyek igazak. Ha a' közönség akarja az igazgató' nevével alá nem írt czikkelyeket is hiteleseknek tekinteni, ám lássa: de az igazgatóság ezt nem akarja. Hitre pedig nincs hatalom, melly az emberi akaratot kényszerithesse. Ha suprematiát, egyedárusságot, elmeóriásságot keresünk, nem ezen jelentésben fogjuk azt találni, hanem abban, midőn bizonyos emberek erőnek erejével azt akarják, hogy csak az ő szavok nyomjon valamit 's akadoznak, versenygenek, sophismákat szőnek, csak hogy rá disputálják a' világra beteg álmaikat és mámorszülte látványaikat. De az olvasónak is van szeme 's meg tudja különböztetni, mik vannak mondva meggyőződésből 's mik csupán kötelességből támasztott kötekedések. **Orosz Pál.**

Egyveleg.

Kérdés. — Gáty István az Athenaeum' folyó évi 4-dik számában azt állitja, hogy Euler Lénárd 1747-dik esztendőben közlötte felszámolásit az acromaticus (szintelen) távcsőknek készitése iránt, 's hogy ellenben a' nagy Newton, felvevén Euler' tanitásit az acromaticus csövekről, azt törekedék megmutatni, hogy azok' készitése lehetetlen. Newton született 1642-dik eszt.ben, meghalt 1727. Euler született 1707., meghalt 1783. Ha tehát 20 évvel Newtonnak halála után közlötte Euler emlitett számolásit, hogy történhetett, hogy Newton kétségbe akarta hozni Euler' ebbeli theoriáját? E' tudomány' ágazatának történeti érdekében volna, ha ez iránt felvilágositás adatnék. **Vásárhelyi Pál.**

— Nem rég Donagh' környékén Islandban, egy régi kolostor' romjai ásása közben egy elég durva munkáu réz szobrot leltek, melly tetőtől talpig pánczélos embert ábrázol, ki jobbjában földgolyót tart. Öltözete, sisakja 's hadi baltája nagyon hasonlitanak az ó skandináviakéhoz. E' szobor' egyik rajza Copenhágába küldetett a' régiségek' királyi társaságához, hol Finn Magnasius, a' nagy régiségvizsgáló, azt véli, hogy az, Odinnak, az éjszaki népek' Jupiterének képe, mellynek mind eddig nem akadtak semmiféle ábrázolatára.

IGAZÍTÁSOK *a'* 19. *számhoz.* 291. szelet, 9d. sor, e' helyett: elől utól, olv. *előbb utóbb.* alulról a' 9. sorban már helyett *más.* 293. sz. 6. s. ez után: genitivus, olv. *és viszont.* 293. sz. 11. s. *előtt* után olv. *stb.* 294. sz. 15. s. nála hely. *néha.*, ugyan ott alulról a' 17. s. *Mind* után olv. *ezekért*, *mind;* alulról a' 13. s. *hangsúlyos* után olv.: szóra és az ígére kell ügyelni. Szabályok: minden mondatban a' hangsulyos. 293. sz. 8. s. kérdésben helyett *kérésben;* 's alulról a' 15. s. számolhatja helyett: *számozhatja.* 296. sz. 28. s. több mint, helyett olv. *szinte.*

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 25. 1838.** **22. szám.**

Tartalom: Az ember' természeti rendeltetése és életmódja, Burdach után (*D. Soltész János*). — Béla herczeg. A' Kisfaludy-társaság által dicséretet nyert pálya-balláda (*Kazinczy Gábor*). — Élő férj' özvegye. Vége. (*Pap Endre*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*).

Az ember' természeti rendeltetése
és életmódja.

Mi végre vagyok én e' világon? Ezen kérdés önkényt támad az emberben, mihelyest emberiségének tiszta öntudatjára emelkedett, 's ettől fogva vizsgálódásának legfőbb tárgya. Ezen kérdésnek megfejtését mi nem a' philosophusok' iskoláiban keressük, hanem magához a' természethez fordúlunk, hogy önszájából tanuljuk az előnkbe tűzött czélokat megismerni. Itt minden attól függ, hogy az ő szavát érteni tudjuk, melly csak egyszerűsége által emelkedett, csak csalhatatlansága által isteni. A' természet pedig nem szókkal, hanem míveiben beszél; hatásaiban kell rá figyelmezni, ha czéljait ki akarjuk találni. Ki itten látni tud; ki a' természetnek minden intézvényeiben egyetlen nagy czélra törekvést fedez fel; ki mindenütt minden erőt pontosan lát rendelt helyére lépni; ki az eszközből a' czélt képes biztosan kiszámítni; az előtt — az emberi testnek képezése, az embernek természetes hajlomai és ösztönei, a' viszonyok, mellyekbe a' természettől tétetett — meg annyi világító jelek, mellyeket csak össze kell rakni, hogy a' földi létnek rendeltetését egy pillanattal átláthassa.

Hogy mennyi világosságot nyujt valamelly állatnak természeti képezése annak rendeltetésére, tudják azok, kik a' természethistoriával közelebbről ismeretesek. Ki soha nem látott is madarat repülni, repülésre rendeltetését testalkatának vizsgálásából megismerné. A' nagy 's könnyü pehelyruha, az evező 's kormányzó tollak, a' tüdőkkel és csontokkal összefüggő légtartók, mellyek akarat szerint töltethetnek meg, még pedig olly levegővel, melly a' testnek melege által megritkulván, annak terhét szerfelett könnyiti; mind ezek, mondom, nyilván hirdetik, hogy a' madár repülésre van rendelve. Ki a' halaknak rövid végtagjaikat (uszószárny) vizsgálta, láthatja, hogy azok nem járáskelésre vannak szánva. — A' madaraknak sok nemei 's fajai vannak és mindeniknek saját életmódja; ezt is meghatározhatjuk az alkatnak vizsgálásából. Azon madár például, melly erős görbe orral, erős bütykös lábakkal, éles körmökkel, fenyegető tüzes szemekkel bir, bizonyosan prédálásból táplálja magát. A' széles tompa fogu, hosszu 's többszörös bélü, patás lábu

emlős állatnak hihetőleg növény eledele. — Tömérdek példákat lehetne itt felhozni, ha már ezekből is eléggé ki nem világlanék azon tételnek igazsága, hogy a' testi képezésből a' természeti rendeltetésre lehessen következtetni.

Czélomhoz képest az emberi testnek minden életmíveit két osztályokra szakítom. Ezeknek elsője a' tenyészéletmíveket, a' második a' gondolkodás és akarat' életmíveit foglalja magába. A' tenyészéletmíveknek egyik osztálya élő testnek alkotására, másika annak kifejtésére és megtartására van rendelve: az első czélra a' nemzőrészek, az utóbbira az emésztés, vérkészítés és elválasztás' életmívei szükségek. Az emésztésnél — melly nem egyéb mint az állati vagy növénytápláléknak tejjé változtatása — munkások a' száj, torok, gyomor, belek, máj, lép, hasnyálmirigy; a' vérnek készítését és forgását a' vér- és üterek, a' tüdők és szív eszközlik. Ezenkivül még nagy mennyiségü elválasztó életmívek találtatnak a' testben, mellyeknek kötelességök a' vérből sokszerű — nemcsak a' különféle életmunkásságokra szükséges hígságokat, mint nyálkát, nyálat, gyomornedvet, epét, iznedvet stb., hanem a' már használhatatlanná lett anyagokat is, mint vizelletet, kigőzölgést stb. elválasztani és rendelt helyökre vinni. A' gondolkodás és akarat' életmíveihez tartozik az agy-, ideg- és izomrendszernek igen nagy része.

Tenyészéletmíveivel nem mulja az ember fölül a' tökéletesebb emlős állatokat, jelesül annak néhány osztályait, sőt inkább mind kettőjök közt a' legtökéletesebb egyenlőség uralkodik; ellenben gondolkodó és akaró életmíveinek nagysága, mesterséges alkotása és tökélye által bebizonyítja az ember, hogy a' földi teremtésnek legtökéletesebb valója, hogy más és magasabb faju állat. Állat hát az ember, és a' mennyiben állat, élni kell neki, mint az állatnak. De több is az ember mint állat; tökéletesebb gondolkodó életmíveinél fogva sokkal magasabb hatáskörbe lép, mint minden élő földi valók; nem maradhat azért élet- és hatásköre csupán az állatira szorítva, hanem megnyílik a' szelleminek és emberivé lesz.

Egyoldalu azon tétel, hogy az ember is csak arra van teremtve, mint a' mezőnek minden más állatja; hogy neki négy-kézláb kell mászni, erdőben lakni, gyümölcsöket gyökereket enni, nemét szaporítni, aludni, egy szóval, hogy eleget tesz itt a' földön, ha azt teszi, mit a' pongó orangutang vagy az erdei ördög, mellyekkel t. i. az ember testalkotásánál fogva rokon. Némellyek még ezzel sem elégedvén meg, a' majmok' sorába helyezték az embert, sőt nem átalkodtak őt majomból származtatni és mívelt majomnak mondani. — Azonban néhány ezer évek óta ezen metamorphosis nem ismételtetik, 's hiába vesztegetné az ember fáradságát, ha majmot emberi beszédre akarna tanítani.

Valóban csodálatra méltó mint vetemedhettek némellyek ezen állításra, mert hacsak futólag pillantjuk is meg a' négykezüeknek 's az embernek testét, minden hasonlóság daczára is szembetünő tért lelünk köztök. Különbözik pedig az ember a' majomtól 's egyszersmind más állatoktól:

Egyenes menése által. Csak az embert illeti kizárólag az egyenes menés, mellynél fogva ő, Burdach szerint, mint a' földnek meghosszabbodott radiusa jelenik meg, a' mennyiben feje függőlegesen áll testén, felső tagjai pedig a' test' tartásától 's mozgatásától felmentetvén, cselekvésre vannak rendelve. Állításunkat következő okokkal támogatjuk 1.) egyedűl a' lábak vannak a' test' hordására rendelve; ide mutatnak a' széles talpak, a' hosszu és erős csontok, a' csuklóknak alkotása, a' lábaknak sok 's erős izmai, a' széles csipők stb. 2.) a' kezek épen nem alkalmatosok menésre, ezt bizonyítják a' rövidebb és gyöngébb csontok, mellyeken a' négy-kézláb menésnél a' legnagyobb teher feküdnék, az izmoknak csekélyebb száma, a' csuklóknak fekvése, a' kezeknek alkotása, mellyek a' lábakkal még távolról sem hasonlatosok, és mellyeknek lapjai igen nagy erőködés nélkül földre nem tétethetnek, az ujjaknak hosszúsága, a' hüvelyknek helyezete stb. 3.) a' kéz és láb közti aránytalanság, melly a' négy kézláb menésnek nagy akadályokat gördít elébe. Ha az ember egyenesre nyujtott hátulsó lábakkal akar menni, mint az állatok, akkor kezeivel a' földet nem érheti, ha pedig kezeire ereszkedik le, akkor vagy térdein vagy lábujjhegyein kell járnia; az elsőbb esetben a' térden alúli rész hasztalan lenne; mindkettőben pedig a' felső és alsó végtagoknak csuklói, izmai, feszíttetnek, megerőltetnek, 's a'

mozgás igen bajosan történhetik. Erről mindenki meggyőződhetett, ki a' négy kézláb menést csak egyszer is próbálta.

Végre ha az embert csakugyan négy kézláb menésre szánta volna a' természet, ábrázatja a' legczélellenibb helyezetbe esnék. Szemei és orra föld felé igazíttatván, érzékeinek hatáskörét nagyon korlátoznák. De ennek a' tapasztalás is ellen mond, mert illy nemü menés a' legvadabb népeknél sem találtatott.

Az egyenes menésből következik két tökéletes kezeknek szabad használhatása. Kezekkel bir ugyan a' majom is, de azok nincsenek olly aránylagosan alkotva, mint az embernél — hosszak, mélyen barázdoltak kis hüvelykkel — 's nem is használhatja egészen szabadon, minthogy velek famászásra él, hol természetesen tartózkodik. Az ember karjai ellenben nem szükségesek a' test' hordására és mozgatására; az eledeleknek megfogására 's szájhoz vitelére sokkal egyszerűbb eszközök is adathattak volna. A' kezeknek mesterséges és hasonmértékü alkotása, azoknak — a' sokféle csuklók és izmok által nyert rendkivüli mozgékonysága, finom érzése, a' hüvelyknek helyezete és erőssége; mind ezek az emberi kezeknek magasb rendeltetését mutatják, hogy azok mechanicai mesterségekre alkotvák.

Továbbá az egyenes menés által a' fej emelkedett helyezetet nyervén, a' nemesebb érzékeknek (látás, hallás) is terjedtebb kör nyílik. Négy kézláb mászva csak a' közel tárgyakat vehetné észre az ember. Földre függesztett szeme keveset látna, minden magasb és alacsonyabb tárgyaktól körülvétetett füle csak keves hangsugároktól érintetnék. Mennyi veszélyek nem lepnék őt meg, mielőtt sejtené? Földhöz ragadt szerencsétlen volna az, kire ha egyenest áll, az egész teremtés — menny, föld — mosolyog. Így már távolról jelenti magát a' rosz, hogy azt az ember elkerülhesse, vagy — a' győzelemről bizonyos — vele szembe szállhasson; így már messziről csalogatja minden jó és szép; így képek özönlenek lelkébe, és az emelkedett előterjesztő erőnek szunnyadó szikráit felébresztik. E' szerint az érzékiség és vágytehetség az egyenes menés által magasb fokra emeltetnek, és ez által nyilván kimondódik, hogy az ember szellemi nemesedésre van rendelve.

Még jobban kitünik ezen rendeltetése az embernek, a' testi képezés' legfontosabb sajátsága, a' nagy és rendkivül tökéletesen életmivezett agy által. A' teremtésnek minden földi állatai közt az ember bir legnagyobb és legtökéletesebb agygyal az idegekhez képest. A' ki tudja, hogy a' gondolkodó való agya által jön a' többi teremtéssel összeköttetésbe; hogy a' gondolkodásnak minden anyagja ebbe vétetik fel és ott tartatik meg; hogy az a' lélek előtt mintegy tükre a' teremtésnek; a' ki megfoghatja, hogy hasonló körülmények közt a' nagyobb agy több érzéki képeket foghat fel és tarthat meg, mint a' kisebb; kinek végre alkalma volt állatokon és embereken tett összehasonlító észrevételei által meggyőződni, hogy az agynak nagysága a' gondolkodó tehetségnek erősségével és tökéletességével arányban van: az az embernek magasb lelki tehetségre rendeltetését a' testnek képezéséből — jelesül az agy és idegalkatból — könnyen át fogta látni.

Ezen nagy agyban feküsznek a' belső érzéknek a' phantasiának és az emlékező tehetségnek életmivei, mellyek az embernél hasonlíthatatlanul erőtelibbek, mint minden többi állatoknál.

Különbözik még az emberi testnek képezése a' többi állatokétól, a' hangéletmíveknek tökéletesebb alkotása által. Ezek tökéletesebb beszédre mutatnak, tökéletesebb beszéd pedig magasb lelki tehetségre. Legszembeötlőbben különbözik ez által az ember a' majmoktól, mellyeknek hangéletmiveikről Camper megmutatta, hogy emberi beszédre nem alkalmatosak. Tökéletesebb beszéd az, melly betükből szótagokat, szótagokból szókat, szókból tételeket alkot, és ez által nemcsak érzéseket és egyszerű előterjesztéseket hoz létre, hanem megfogásokat is, mellyek több előterjesztéseket — és ideákat, mellyek több megfogásokat kötnek össze, és a' mellyel az állatoknak tökéletlenebb beszéde, — melly egyszerű hangok által csupán egyszerű érzésekre és szenvedélyekre mutat — közelről össze sem hasonlíttathatik. Azonban nem lehet kétkedni, hogy az alsóbb osztálybeli állatoknak beszéde különböző fokokig tökéletesíttethetik, és — ezen szempontból vizsgálván a' dolgot — jelesül a' madarak látszanak az állatiságnak fensőbb lépcsőjén állni, a' mennyiben beszédök hő kifejezésekkel bir.

Végre különbözik az ember az állatoktól

testének meztelensége és fegyverek' hiánya által. Minden állatnak adott a' természet gyapot, szőr, toll, tüske, vagy héjruhát, mindeniknek kölcsönözött fegyvert, mint szarvakat, orrmányt, agyarakat, éles körmöket, fulánkot, mérget, stb. vagy rendkivüli erősséget 's gyorsaságot, vagy legalább biztos lakhelyet. Mind ezeket megtagadta az embertől, nem hogy szegénysége által más érző teremtményeknél boldogtalanabbá tegye, hanem, hogy magash tulajdonit szükség által ébreszsze 's kényszerítse mind azt kipótolni, mit tőle a' természet a' legbölcsebb czélból megvont. A' testet vészszel fenyegető égető napsugárok, az eső, a' hó, a' szélveszek, a' ragadozó állatok, a' csipő és szuró bogarak, fegyvereknek és ruháknak készítésére sarkalták őt. Ezt pedig az ember nem tehette volna, ha ok és okozat közt különbséget tenni, ha cselekedeteinek elébe czélokat tűzni, egy szóval, ha értelemmel és okossággal mivelni nem tudott volna. Ez által pótolta hát ki a' természet az embernél a' hiányzó ruhát és fegyvert, de egyszersmind meztelen- és fegyvertelensége által hirdeti élő lénynyé rendeltetését.

(Folytattatik.)

D. Soltész János.

Béla herczeg.

A' Kisfaludy-társaságtól dicséretet nyert pálya-balláda.

I.

Borúsan, mint egy sírszobor,
A' hon' határira
Bucsúzva vissza-visszanéz
A' bú' királyfia.

A' bánat' nagy világa az,
Melly e' kebelre hull,
'S a' villámszem' kihamvadott
Üszkeibe tolúl.

„Miként imádlak téged én
Eltipratott haza,
Kit istenednek végzete
Igába átkoza!

Miként szeretlek, mint e' szív'
Ifjú mennyasszonyát,
Kit karjaidból elverél,
Szerelmed' hű fiát!"

Így a' királyfi. És a' szó
Buvában elszorúl,
'S kimondhatatlan fájdalom
Keblére feltorúl.

'S tovább szaguld, eldúlt remény'
'S szivfájdalom' nyomán,
'S bucsúszavúl áldása zeng
A' gyáva rabhazán.

II.

Csend borúla, mély, sötét csend,
Szőke Niemen' partira,
Mit reá sír' fátyolául
Nemzet' gyásza folvona.

A' királyi bűnök' súlya
Mélyen fekvék e' hazán,
'S szolgaság vagy győzelem vár
A' határzó harcz után.

És szorúl és agg a' hű nép,
'S nyitva már a' harczi tér,
És szabad hon 's szép király hölgy
A' magasztas pályabér.

III.

Ki áll amott olly délczegen
A' vértusák' terén?
Halálnak arcza sápadoz
Aczéla' nagy hegyén,

'S csaták' vészterhes föllege
Ül széles homlokán,
Miként enyészet' szelleme
Hamvadt sirok' fokán?

A' harcz' dönthetlen ifja ez,
A' büszke pomerán,
'S egy nemzet' sorsa nyúgoszik
E' vészes párcsatán. —

Gyászleplü trónon a' király,
Az ősz Miczislav ül,
'S körűle, védfalúl, hüven
Népének serge gyül;

És mint a' Niemen vész előtt,
Úgy hallgat és remeg,
És várja annyi hős között
A' bajt ki döntse meg?

— Miként a' bánat' istene,
A' tér' korlátinál,
Kezében a' hű társ, a' kard,
Üzött királyfi áll,

És mint a' vulkán' kebliben
A' láng küzd, forr és vív:
Úgy mondhatatlan lángra gyúl
A' nagy fejdelmi szív.

„Tilos, hazámért küzdenem
Magasztas pályabért, —
Szakadj, szakadj meg, hű kebel,
Távol .... szerelmemért!“ —

'S miként agyában gondolat,
Csaták' terére száll,
Szemében vágy és szerelem,
Karában vész 's halál.

IV.

Láttátok a' felhők' sasát
Magányos bérczeken
Csatázni lét- 's haláltusát
Rablott eledelen?

Úgy küzdtek ők, úgy víttak ők,
A' büszke sasfiak,
'S tört láncsa és a' tört aczél,
Mik szerte hullának.

'S miként az isten' vésztüze
Lezúg lángszárnyakon,
Föl-fölriasztva a' halált
A' puszta bérczfokon

Magas öröm' érzelmibe
A' lengyel nép merül ....
Halál' csapása .... 's a' merész
Pogányfi elterül.

'S keblére vonja a' király
A' távol hon' fiát,
Ki védte 's víta örökül
A' szép lengyel hazát.

V.

Ott, a' királyok' csillogó lakába',
Az ősz Miczislav' bájos lánya ül:
És elsülyedve keble' bánatába
A' távol ország' ifjaért hevül.
És fölvirasztja szép arczát agyába',
'S e' mondhatatlan búban elmerül ...
De a' királyi bűnök' fájdalmára
Föl nem derül az ég' reménysugára.

És visszahívja a' múlt' éjjeléből
A' rózsakornak elhamvadt szakát,
Vigaszt deríteni édes emlekéből,
És a' reménynek végső sugarát.

'S egy köny pereg le, égő, hév, szeméből,
Elfátyolozza keble' bánatát ...
De a' királyi bűnök' fájdalmára
Föl nem derül az ég' reménysugára.

És hallgat a' szűz, mint a' rét' virága,
Mellynek szivén a' búnak férge dúl,
Két élte veszve: szép, szabad hazája,
Rá sírleplűl a' szolgaság borúl ...
És emlekezve a' szerelem' korára,
Keblén öröklőn a' bú fölvirúl;
'S hervadhatatlan fájdalom' füzére
A' szép királyi mátka' nászi bére.

'S a' nép' zsivajja fölhangzik lakába,
És a' királyhölgy hallgat 's ijjedez ...
És jő a' hősfi a' harcz' pompajában,
Kezében a' kard és győzelmi mez;
És fölsikoltva hull a' lány karába —
Szerelme' ifja, Béla! Béla! ez ...
'S öröm derül föl a' szív' bánatára,
'S öröm derül föl a' lengyel hazára.

Kazinczy Gábor.

Élő férj' özvegye.

(Vége).

IV.

„Én atyámat nem ismerém; anyámat korán elvesztettem; gyámom, egy tiszteletre méltó öreg, magamnak és javaimnak hű gondviselője volt. Éveim egymás után röpültek; elértem a' tizenhetediket. Ifjak vettek czélba; kevesek magamért, többek javaimért.

— A' férfiú, kinek végre kezemet nyujtám, egyike vala azon nemes keblüeknek, kik e' nevet való értelemben megérdemlik; 's engemet határtalan becsülés kapcsolt hozzá. Ő szeretett engemet, úgy, mint férfiú szeretni tud; 's jó vala irántam a' lekötelezésig.

— Két év haladott el felettünk, és soha nem volt ok, miért lépésemet megbánjam. Én boldog valék.

— Férjem lengyel atyának 's hazánk' leányának gyermeke volt. Atyja korán viszály' martaléka lőn; 's az alig nyolcz évü árva anyai földén talált menedékhelyet. Itt nevelkedett fel, de lengyel maradt.

— Házasságunk' második évében szállá meg a' nagy gondolat: földiei' szabadságát tehetségéhez képest eszközlésbe hozni; 's e' czélból hazája' néhány jelesbeivel levelezésbe tette magát. Tárgyában annyira elmerülve vala, hogy gyakran nem érte engemet.

— Kevés idő' leforgása alatt megváltozottnak tapasztalám; naponként komolyabb lőn; 's ez engemet nem kevéssé nyugtalanított. Nem tettem-e valamit ellenére? nem szóltam-e ollyat, mi által megbántva érzi magát? e' kérdésekkel kínoztam magamat. Mert ő tetszését vagy elégedetlenségét nyilvánítani nem szokta, de éreztetni tudá. Kértem, kényszerítettem; 's ő lerakta keblembe titkait.

— ‚Ismered helyzetemet és viszonyaimat; látod elsülyedve rokonaimat. Én lépést tettem, ollyat, minőt fiúi szent kötelesség parancsolt. De a' világos fő' elvei nem tetszenek az éjkeresőnek; 's az új maghintő többnyire áldozata lesz saját vetésének, bár a' magvak egész hatalomban felvirágozzanak. Eljöhet az idő, mikor a' legszentebb kapcsolatok szélleltépetnek; a' férfiút hite elveszti; 's te akkor Emilia....'. Többször szólott ő így, mintha szoktatni akart volna egy csapáshoz, mellyet keblemnek kiállani kell, hogy egykor annak nagyságát kevésbbé érezzem; 's én nem értettem, vagy érteni féltem szavait.

— Igyekezeteim, mellyekkel borulatának eloszlatását czélba vettem, siker nélkül maradtak; sőt utóbb észrevehetém: miképen készületeket tesz, mint ki hosszú útat mért magának. Gyakran vizsgáló tekintettel függött rajtam, mintha kikémlelni akarta volna keblemet.

— Komor, setét őszi est volt. Férjem olvasott; 's én, fejemet vállára nyugasztva, figyelemmel függék ajkain. Ő olly szépen tudott olvasni. Tizenegy óra elmult, 's még fenn valánk, midőn egyszerre megnyilt az ajtó, 's egy köpönyegbe burkolt emberalak előttünk állt. Férjemnek valamelly levelet odanyujtott, 's körültekinte házunkban. Az idegen még ifjú vala, de sápadt arczai sok törődésre mutattak. Férjem általolvasá a' levelet. Oh, minő ború feküdt arczán! E' pillanatban elhagyá székét, és sebes léptekkel járt fel 's alá a' szobában. Darab ideig tartó hallgatás lőn, mig végre inte; 's az idegen nyugalomra tért; ő pedig visszafoglalá helyét mellettem. ‚Emilia, mondá nem szokott nyugalmával, de áthatva, de érzékenyen, itt a' nyilatkozás' órája. A' szó, mellyet mondani akarok, súlyos; de erős kebellel fogadd, mint tőled várom. El kell hagynom tégedet és hazádat bizonytalan ideig.' Ah, ő csalatkozott bennem; én gyenge hölgy valék, 's zokogva omlottam kebelére. ‚Emilia, folytatá, kezdett dolgaim rosz fordulást vőnek: menni kell, vagy veszteni. Az én keblemben sok a' fájdalom; könnyed és sohajtásod csak neveli, nem enyhíti azt. Hiszen te az én nőm vagy; 's az elválás nem fog elsűlyeszteni, ha egy nemzet' sorsa kivánja azt.' Így 's hasonlólag szóla ő, néha biztatva, többször bátorítva.

— Illy állapotban talált minket a' hajnal, mellynek feltetszésével férjem elszenderült; 's én könnyűkben virasztottam álma felett. Csendesen szúnyadt, de keves ideig. Reggel elváltunk; szorongva én, és vigasztalhatlanúl; ő szilárd elszántsággal. Elhangzott a' lovak' dobogása; szoba és udvar csendes lett és siket, mint a' honnan halottat vittek el."

Emilia elfogódott; 's én nem bírtam vígasztalni őt. Hosszú szünet lőn.

„'S ím így állok, folytatá végre, hosszú idő után e' nagy világban egyedűl kínaimmal. Férjemet nélküleznem kell; testvéreket nem ismerek; barátnéimtól elszigetelve vagyok. Puszta lett nekem a' föld, és semmim nem maradt, miben vígasztalást kereshetek, csak a' hit."

„'S az érdekes férfiú elhunyt küzdései között?"

„Ő él, bár magamra nézve megholtnak tarthatám; mert vissza nem tért, ellenkező igéretével, tehát fájdalmul önmagának, de bizonyosan javára földieinek. Tudósítását ritkán vehettem; 's alig hallottam róla valamit. Most a' folyamatban levő szabadság-háború' jeleneteivel telvék a' hírlapok; 's kész valék falusi csendemet feláldozni a' város' zajgásinak, mivel itt ezek hamarabb terjednek. Mert az ő pályáját kisérni, kedves is nekem, kötelességem is."

„Tehát kegyed, nem özvegy; 's kik annak hirlelék, mindnyájan hazudtak?" kérdém megütközve, mig lelkem' egész bámulásával Emilia' ajkain függtem.

„A' hírre magam adtam némi alkalmat, mivel az másként nem lehete. Férjem, ugyan is, inte, hogy eltávozása' való okát ne tudassam, legalább ne addig, mig valamit kezdend; tehát zárkozott maradtam. 'S így beszéltetett, hogy ő engemet elhagyott; hogy ő elveszett 's több effélék. Sőt enmagam egy idő óta kezdém özvegynek tekinteni magamat, de erős határozással, hogy lánczait örökre viselem a' férfiúnak, kit mindig úgy tekintettem, mint

magas keblü embert, kihez alig képes egy hölgy fölemelkedni, eltávozása óta pedig szinte imádtam, mint martyrt."

Emilia letörlé könnyeit, 's mozdulással, mellyet csendesen tőn, félre gördíté a' feje fölött függő szőnyeget. Meglepetve érzém magamat, midőn a' legérdekesebb férfiúarczot, fenkölt homlokával, komoly, sokat mondó vonásaival megpillantám.

„Ő férjem vala", mondá Emilia lassú szavakkal; mellyek után keblére tevé kezeit, 's túlvilági merengéssel függött a' képen, mint apácza omló fátyolában, a' nagy szenvedő' feszülete előtt.

Elmélyedve valék érzéseimben. Tehát nem szabad őt szeretnem? tehát a' viszonzás' meleg szózatát hallani nem fogom, hasonlólag azon ifjúhoz, ki márványképre fűzé álmait? Így küszködtem magamban; 's zavarodásom fokonként növekedett.

Emilia, ki szünet után felém fordítá búsongó tekintetét, alkalmasint kitalálta benső életemet; és szólani kezde olly hangon, melly saját megtagadással lebeg, hogy másnak vígasztalást nyujtson: „Ön' pályája szép; 's ha a' vonszalmat, mellyel irántam nyilatkozott, egykor szerencsésebbre által fűzendi: minden bizonynyal feltalálja a' boldogságot. És én barátnéja maradok önnek; 's emlékezete kedves lesz kevés napjaimnak." 'S e' szavakat olly szelíden mondá.

Én leirhatatlan érzelmekkel vívtam. Végetlenül szerettem; és mégis e' fájdalom a' legnemesebb szívben; e' könnyűk a' legszebb szemekben; 's mindenek felett az a' megadás, mellyel ő sorsához simult, annyira meghatottak, hogy gyáva erőtelen levék; egy hitvány szócskát sem tudtam előhozni saját ügyem mellett. Némán ragadtam meg kezét; 's ő nem vonà el azt forró ajkaimtól.

Mint jöttem el, alig jut eszembe; mert én nem valék magamé. Szép volt az éj, mellyben álmaimat szőttem; de a' viradás elsűlyesztett. Mi gyengék, felette töredékenyek vagyunk a' meglepetés' órájában.

V.

Napok teltek el, mig keblemet kivizsgálhatám; Emilia élt abban. Oh, és az a' barát szó szívemben gúnynyal zengett vissza.

Észrevétlenül más útra tértem; az előbbivel egészen ellenkezőre. A' tolongást és úteзai szemlét, mellyeket máskor nem szenvedheték, most kerestem. Társaságokba válogatás nélkül vegyültem. Tánczmulatságokban első jelentem, utolsó távoztam; 's vendéglő házakban egész estéket elhenyéltem, lázasztó lárma között. Felejteni sem birtam, sem akartam; de ohajtám képeimet oszlatni.

Barátaim jós örömmel fogadák e' változást; de én csakhamar észre vettem, hogy e' lepkeélet enyhülés helyett elégedetlenséget szül, 's jövendő napjaimnak keserű szemrehányásokat készítend.

Kezdém Emiliát ollykor meglátogatni. Ő előbbi állását megtartá. Részvéte irántam nem kisebbedett: nem epedt távozásomon, de jósággal látott, ha jöttem. Én másképen valék. Előbbi jelenlétem helyett a' komoly elszóródás' valamelly neme jelelt ki; 's társalkodásomhoz bizonyos hidegség csatlakozott, bár magam csupa tűz, csupa melegség valék.

Utóbb tapasztalám, hogy az illy társalkodás mindkettőnknek kínokat nevelend. Emilia naponként hervadozott.

Közajk mondja: időtől várj; 's a' mondatban fekszik bizonyos igazság. És a' nagy világ' lármáitól elszigetelt, a' vágyaktól üres mezei magány nem ad-e mindennek enyhületet, ki maga után keresi azt? ezt kérdém magamtól. Szívem nagy csatát állott ki; 's határozott maradtam.

Bekövetkezett az ősz szürke derével, mellynek másod napját indulásom' idejeül jeleltem ki; 's megerősödött kebellel tevém utolsó látogatásomat Emiliánál. Ő meglepettnek látszék; mert készületlen vala e' jelenésre. Bucsúnk érzékeny lőn. Hasztalan volt minden számolás; én hallám az ő sohajtását, melly külde és maraszta egyiránt.

Pöreimet egy ismerősemre bízám, kiben hiedelmem vala; 's a' felkelő nap már útban talált.

A' mit idő mulva Emiliáról hallottam, csak ez: ő elhagyá a' fővárost betegebb állapotban, mint valaha.

VI.

Darab idő sűlyedt el az enyészet' tengerébe; 's én mindig egyeduűl folytonos munka között éltem csendes falumban, melly nádas házaival 's keresztes tornyával egy szőlőhegy alatt regényes egyszerüségben feküdt.

Az emberszív különös portéka: csak lán-

gol, 's el nem hamvad; csak szorul, 's meg nem szakad; és a' psycholog, ki a' kebel' szenvedelmeit vizsgálja, fejtse meg: miként merít az háborút és békét, kínokat és enyhületet önmagából! Eljött az idő; 's Emilia nem gyötrőm volt többé, de védangyalom; 's a' vesztés' fájdalmai helyett csendes bú és emlékezet maradt szívemnek örökül.

Még tisztán jut eszembe a' nap, mellyen az illető törvényhatóság által felszólítva valék, hogy L....be útazzam, hol bizonyos megholt özvegy rendelkezése' végrehajtójául engemet nevezett ki.

Az özvegy, ki rólam végórája előtt így emlékezett, ki legnagyobb bizodalmát bennem helyzé, ez az özvegy — Emilia volt.

Ő csakhamar azután, hogy a' fővárost elhagyá, tudósítást vett messze földről: 's a' különben is hervadt, gyenge nőt ez órától fogva ágyban tarták szenvedései. Mulása csendes volt, 's a' gyászpadon úgy feküdt, mint egy szép álmodó. Csak ennyi, mit szobaleányaitól megtudhattam; mert titkaiba senkit nem avatott.

Jobbágyai szomorúak voltak, és könnyek között imádkozának. 'S e' könnyek fennen hirdeték: melly jó vala ő! Oh, én a' siránkozók közé olly örömest vegyültem!

Az utolsó rendelkezés végrehajtva lőn; 's még gyakran hallám, miképen Emilia' nyugalmáért megzendült a' lélekcsengetyü, 's hangjai szentelt zeneként áradoztok a' kikelet' szellőiben. —

Lőn pedig közhír: miképen sok lengyelek, 's többnyire határozatlan időkig, száműzettek Siberia' hideg pusztáiba.

Pap Endre.

Magyar játékszíni krónika.

Martius' 6. a' pesti jótékony asszonyi egyesület' javára 1) Fiatal keresztanya, vígj. 1 felv. Scribe ut. Jakab; jeles darab, jelesül játszva, főleg Lendvayné (a' czímszerepben) 's Egressy (keresztfia) által. Most és mindenkor örömmel fogjuk följegyzeni azon estvéket, mellyeken színészink magokat a' művészi czímre méltóknak mutatják: noha egy tisztelt társ, kivel szeretek egy véleményen lehetni, egy pesti journálban állítja, hogy e' dicsérgetés nem ér semmit. Hogy mi nem látunk mindent rózsaszínben, azt számtalanszor bebizonyítók; 's hogy a' helyben hagyás, bármelly általános kifejezésekben ejtessék az ki, mint ez uttal is, ne legyen hasznos, nem hihetem. A' színész közvetlenül csak a' percznek alkotja műveit, stud uma' gyümölcsei nem állanak vásznon vagy kőben örökítve, kivivandók magoknak a' méltánylást a' későbbiektől, ha a' jelenkor megtagadná azt; őt tehát nem buzdíthatja a' jövendőség' helybenhagyása, 's nézőinek örömtapsa, a' műbarátoknak az egész közönség előtt kivallott javalása az egyedül, mi erőt és kedvet nyújt a' legnehezebb művészet' pályáján haladónak, tehetségei' tovább fejtésére, tanulmányai' komoly, állhatatos folytatására. 'S az a' buzdítás, az az élesztése e' kedvnek nem hasznos-e, midőn másfelül gáncsolásinkban elég szigorúak vagyunk; 's nem kívánja-e mind az igazság, hogy ha a' hibát megróvjuk, a' jót is dicséretre méltassuk; mind a' historiai valóság, hogy a' factum, úgy, mint az legalább az előadónak mutatkozik, előadassék — ítélje el egy harmadik. Azt minden esetre megköszönné akárki 's bárhol a' világon, ha, midőn gyengéi — bármennyit tanul is ebből — gondosan kimutattatnak, érdemei néma hidegséggel elhallgattatnának. Illy bánás megfojtana csirájában minden iparkodást. 'S épen ezért, tovább menvén a' mai estvéről szóltunkban, meg kell vallanunk, hogy a' vígjátékra következett hangverseny is, majd minden részeiben igen kielégítő volt, mit a' nézőség' élénk örömjelentései is bizonyítának. A' Montecchi és Capuletti párt' ouvertürje, ennek bevezető karscénája, Romeo' áriája karkisérettel (Schodelné), szabatosan és lelkesen adattak elő; Éder Luiza is szerencsésb volt ma a' Julia' cavatinja 's Romeoval párénekében, mint egyébkor. Szerdahelyinek ismételni kelle Figaro' áriáját, 's Lacombe, a' híres párizsi pianista, Thalberg' első phantasiáját játszván, nyaktörő nehézségek' könnyű meggyőzésével egész fényében csodáltatta erejét és ügyességét. A' második osztályt Norma' bevezetése nyitotta meg, következett Norma 's Adalgisa' páréneke (Schodelné, Éder L.), Sever' áriája — Jób úr halad a' mesterségben, de még most előadásán hiányzik a' művészi avatás —, az Ismeretlennőből a' kedvelt vadász-kardal; 's berekeszté az egészet Czuczor' balladája: Karád és Zemír, közbe iktatott öt tableauval, szavalva Egressy által. Ezen egy előadás nem felelt meg a' várakozásnak, mert a' kárpit mögötti készületi zaj, láthatólag kizavará a' szavalót minden nyugalmából, melly illy előadásra mulhatlanul szükséges. A' rendezőség' gondjait nem csak az kívánja meg, mi a' színen történik, hanem az is, mi a' színfalak mögött.

Mart.' 7. Utazás közös költségen.

Mart.' 8., a' légszesz-világítási előkészületek miatt a' ház zárva. — 9. a' nádor' Ő. F. születésnapja' ünnepére elsőszöri 's teljes légszesz-világítás mellett Norma. Schodelné, Szerdahelyi és Frikk gyengélkedvén, Dériné, Udvarhelyi és Egressy Benj.

Mart.' 10. Megyeri' jutalmául először: Lázadó zsidók, vagy gyülölség és szerelem' harcza; dráma 5 szakaszban Bechsteintól, ford. Kiss Iván. Egy nagy chaosz, a' divatdrámák' minden hibáikkal, azoknak fénylő oldalaik nélkül; hol azon emberi érdek is, melly az elsőbb szakaszokban egy elnyomott nép iránt támasztatik, utóbb minden szükség nélkül elfojtatik, ugy tetszvén a' szerzőnek, hogy hősét (Izsák) silány boszulóvá alacsonítsa, 's így őt, 's rádásul ártatlan övéit is, máglyára juttassa. Előadás' tekintetében kiemelést csak Egressynek (varga) egy kis scénája érdemel a' 4d. szakban, hol a' zsidóktól meggyilkolt kisded gyermekét, fél őrülten, eltemeti.

Mart.' 11. Veres köpönyeges.

Mart.' 12. Világ' divatja.

Mart.' 13. először Beatrice di Tenda, nagy opera 2 felv. Romanitól. Muzsikáját szerzette Bellini; ford. Jakab, a' czímszerepben Schodelné. Hatását kitörlötte emlékezetünkből a' catastropha, melly néhány óranegyeddel annak vége után mindnyájunkat ért. Talán lesz alkalmunk hozzá visszatérni — most zárva áll Thaliánk' temploma, 's egyéb gondok mint a' művészet' örömeinek gondjai foglalják el az elméket. Mikori megnyittatása iránt még nincs, és nem is lehet határozat.

S. F.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, martius' 29. 1838.** **23. szám.**

Tartalom: A' tudományok' haladása. — Magasztalás (*Pap Endre*). — Sejtés (*Vachott Sándor*). — A' vendégház (*Beőthy Zsigmond*). — Hangászati szemle (*Cs. Im.*) — Egyveleg (*Peregriny*).

A' tudományok' haladása.

— 2. **Vegytani (chemiai) fölfedezések.** A' vegytani fölfedezések az újabb időben több névvel ajándékozának meg, mint dolgokkal és esetekkel. 'S nagy isten, minő nevek ezek! Chloronaphthalas-ok, Hydrobenzamid-ok! — olly hosszu, mint barbar kifejezések, 's a' kezdőt inkább képesek a' chemia' tanulásától elijeszteni, mint bármelly laboratoriumi bűz. De van néhány eset is; a' franczia academia, vagy legalább annak tudósítója Becquerel hinni látszik a' rubin-készités' módjának valóságát. Semmi sem egyszerűbb, — csak az olvasztó cső' hevének kell timagot (alumint) vagy timsót (alument) kitenni kevés chrommal vegyítve, — 's az eredmény a' rubin' alkotó részeivel 's keménységével bir; ezen új divatu rubin' fényéről nem szólnak ugyan, 's ez azon próbákra emlékeztet, melylyek 1828ban nagy hévvel és reménynyel tétettek gyémánt-csinálás végett. És miért nem? A' gyémánt nem tiszta szén, nem jegesedett szénany-e? Csak ollyasmit kell venni, a' miben illy szénany létezik, 's ez nem ritkaság, 's a' mi a' szenet jegesedve bocsátja el. És valóban kaptak is valamit, de ezen valamiből olly nagy lármát csináltak, hogy az ék-kőárusok megrettenhettek drágás portékáik' árának csökkenendése miatt; de végtére azon chemicus, ki legtovább haladottnak vélé magát a' gyémántcsinálásban, megvallá, hogy tanácsosabb a' Monthyon-dij' bányáin dolgozni a' bebalzamozásmódok' kitanulása végett, mint jegesedett szénany-gyárt állítani fel Brasilia' 's Golconda' bányáinak concurrentiája mellett. Igaz ugyan, hogy nem egyeznek meg mindnyájan a' gyémántok' nagy alkotási egyszerűségében 's képződésében; legújabban is azt vélte egy jeles physicus Edinburghban, Sir David Brevoster, opticai próbák közben látni, hogy a' gyémánt növény-eredetü. E' szerint némi gyanta volna, eleinte lágy, mint a' borostyánkő, melly a' termette fákkal ásványi állapotba megy által, 's eredete' tanuságaul özönvíz-előtti állatokat is rejt magában.

Más, némi tekintetben nem kevesebbé fontos, valódolog azon alapanyagnak újonnan hirdetett mesterséges készitése, mellynek a' legjobb ó borok illatjokat köszönik, 's melylyet bor-aether, bor-illat-alapnak (éther oe-

nanthique) neveztek. Már néhány év előtt sikerült ezen alapanyagot magán megkapni, — de még jobb lenne, ha készithető is volna. Milly dicső kinézés a' borkereskedőknek.

Azon bánásmód is megérdemli figyelmünket, mellyel az arlincourti gyárokban a' horgany (zincum) kevesebbé savíthatóvá tétetik. Nem meglepő dolog-e, hogy a' mesterségekben használtatni szokott ércz-összetételek már századokon által ismeretesek, 's mégis az újabb vegytan, melly azon összetételek' jelességét megismeri, nem törekvék olly új vegyítéket adni, melly tartósabb a' horganynál, szilárdabb az ólomnál, változatlanabb a' pléhnél 's egyszersmind olcsóbb 's vésztelenebb a' réznél. Most feloldottnak látszik e' feladás, legalább részint, és pedig szorgalom által. A' horgany', ólom' és ón' vegyítéke, melly „nem savítható (oxidálható) horgony" név alatt hirdettetik, sokkal jobban ellenáll a' savanyok' és sós anyagok' hatásának mint a' tiszta horgany, de csak hosszas próbák után fog bevalósulni, ha vajjon kipótolhatja-e, mint állíttatik, a' rezet a' hajók' beborítására.

3. **A' föld' forradalmai, revolutiók.** A' földtan (geologia), melly a' föld' képzése' egész történetének feltárását igéri, annyira haladt előre vagy huszönöt év óta, hogy nénjének, a' csillagászatnak, magas helyzetét látszik elérni.

Szorgalmasan kerestetnek Amerikában 's Európában a' földszin' lassankénti emelkedése- vagy hanyatlásának tanubizonyságai, mellyek ma olly tagadhatlanul lelhetők a' balti tenger' partjain, 's új elemeket szolgáltatnak a' helymérséklet' csökkenésének tanitmányához. A' skandinavi félszigeten egy olly geologiai tünemény láttaték, mellyből fontos következéseket húzhatni, ha más helyeken is előjőne. Sahström, a' fuhluni bányák' igazgatója Dalekarliában, ki az utolsó egyszerű testet találta fel 's v a n a d i u m nak nevezé, azt vevé észre, hogy az ős sziklák' csúcsai, ha kitakarvák, csak egy oldalon kerekdedek, simák 's ugyanazon irányban futó csatornákkal birók; 's azt itéli, hogy ez az özönvíz előtti iszonyú dagály' következése, minek magassága legalább 1500 lábnyi volt, azon csúcsokról itélve, mellyeken hatalmát gyakorlá. Az illy nagy erővel elragadott szikladarabok magok is meggömbölödtek a' surlódás által, és nyomokat hagytak hátra az ellenök álló sziklákon. Az illy kődarabok' egy része jókora halmokat képez Svédországban, hol a' dagálynak ellenállott hegyek' másik oldalán vannak mások, mellyek az éjszakkeletről jött dagálytól messze rántattak, elszórva fekszenek éjszaki Németországban, bujdosó sziklák (saxa erratica, erratische Blöcke) neve alatt.

Gondolhatni, hogy illy vízdagály nagy szerepet játszhatott a' földszín' utolsó forradalma' alkalmával; de a' neufschateli Agassitz, ki az ásványi halakróli jeles vizsgálatai által hirre kapott, más módon akarja a' sziklák' néhol észrevett felületét magyarázni. Azt tapasztalá t. i. az Alpeseken, hogy a' jéghegyek által leszaggatott 's a' morainesnevü nagy halmozatokat képző kődarabok a' jéggel is összekapcsolva, egészen megsimíták azon sziklákat, mellyekhez dőlnek; e' szerint a' már régóta nem létező jéghegyeknek tulajdonítja azon sima felületeket, mellyek a' Jurahegység' egész déli hanyatlásán, az Alpesek előtt, láttatnak, — és az itt fekvő bujdosó sziklákat morainesmaradványoknak tekinti, 's azt véli, hogy ez volt a' svédországi tüneményeknek is szülő oka. Valóban az nem lehetetlen, hogy a' Jurahegység eredetileg magasabb volt, mint most, midőn az utolsó földi forradalom rajta hatalmát gyakorlá. Akkor a' jéghegyek a' gőzkör azon nedves és felhős rétegein feküdtek volna, mellyeknek a' föld majdnem mindenütt egyenlő mérsékletét köszöné; de ezen magyarázatmódot igen vigyázva kell használni, hogy azon régi álmakba ne essünk vissza, mik olly rosz hitelbe hozák a' geologiát.

Magasztalás.

Oltár a' lánykebel
Szerelmi ünnepen,
Imádni kellemét
Ifjú sereg megyen.
Körében minden ajk
Énekre lelkesül;
Fölötte szív dobog
Szentelt szövétnekül.

És menny a' nőkebel,
Érzelme napsugár,

Ember, küzdés után
Jutalmat tőle vár.
Élet-'s örömhozó;
Ösvénye tiszta hit;
Hatalmas, hódító,
'S vég nélkül üdvezít.

Pap Endre.

Sejtés.

Közelgni érezem
Gyászvégemet;
Nagy és sötét a' bú,
Melly eltemet.

Fényes halotti nép
A' sírhelyen,
Áldást sohajtni rám,
Nem lesz jelen.

Csak egy pár éneklő,
Szegény gyerek
'S egy barna pap leszen
A' gyászsereg.

Jó éjszakát! konog
Bús csöndesen,
Egy kis harang amott
A' szent hegyen.

Vachott Sándor.

A' vendégház.

Spanyol novella.

A' Triana előváros' legszélső házától, körülbelül kétszáz lépésnyi távolban, az Orokapunak átellenében, áll egy sötét szinű, ócska vendégház, nagyon kevesektől látogatott. A' ház' kapuja fölött lóg egy vaskarikába foglalt faczímer, mellyre nagy, fehér betükkel van írva: Venta de Cruz. Spanyolországban tudniillik a' fogadók, mellyek városon vagy falun kül vannak — ventáknak neveztetnek; a' város' belsejében levők pedig fondáknak, vagy posadáknak.

Kilencz óra volt, az ég csillagok' fényében úszott, 's csak néha-néha üvölte a' szél a' hegyek' nyílásain keresztül, az előváros' utolsó viskójáig nyomúlva. A' vendégház előtt egy lovag álla meg. Gyorsan ugrék le lováról, 's a' sötét köd' daczára is könnyen rá talált azon kisded ajtóra, melly széthasadozva állott a' nagy kapu alatt. Alig kopogatá meg pálczájával, midőn ez benyílék; 's a' lovag az udvarra vezeté lovát. Egy oszlop' vasgyűrűjéhez kötvén, a' nyeregre veté köpönyegét, mellybe burkozva volt, 's a' földre hajitva háromszögű kalapját, rendezni kezdé hajának koromfekete fürteit; aztán ismét föltevé fövegét, 's a' ház' lakosihoz indúlt.

A' terem, mellybe szabályos, deli testtartással lépe, két gyertyától vala világítva, mellyek a' kandalló előtt, egy asztalon állának.

— Te vagy, Bellajo? — kiálta a' jövény elébe egy, körülbelül 50 évű férfi, ki egy szögletben ült, a' kandallóhoz közel. Hozott isten! ülj mellénk! — Az ifjú előbbre lépe, 's miután egy hölgy' márványhomlokát, ki a' kandalló' tulsó oldalánál ült, megcsókolá, a' fogadós mellé telepedék.

— Jó estét, Rosita! szólott az idegen. A' leány lesüté szemeit, 's gyönge pirosság ömlött el arczain, azután az ifjúra egy szenvedélylyel égő pillanatot lövelt, melly a' lélek' mélyéből jövén, mélyen nyomúla a' szívbe.

Az ifjú Rosita tündér bájú hölgye volt Sevillának. Fekete szemei ellenállhatlan hatalommal bájolának; homloka hófehérségű vala, arczán gyöngéd pir ömlött el, 's hajfürtei bársonysimaságuak voltak.

— Te Sevillából jősz, Bellajo?

— Igen! válaszolt a' lovag, 's bajuszához érinté alsó ajakát.

— Semmi hír?

— Semmi!

— Még is olly ingerültek az emberek don Matheo Vellares ellen? tán megint hölgyet ragadott el a' kormányzó? nem vön fel ismét valami új álarczot?

— A' kormányzó igen keveset ügyel arra, vajjon tetszik-e népének, vagy nem? — felele Bellajo, gúnyteljes mosolylyal.

— Tehát még is úgy van, a' mint beszélik . . . . . közbe szól Rosita, 's elpirúlni látszék a' kiejtett szavaknál.

Az ifjú mosolygott.

— Az ég legyen irgalmas iránta, ha roszúl cselekednék, — mond Eusebio; áldja meg, ha jót tesz! — Mi engem illet, én VII. Ferdinand' részén vagyok; a' békét és nyugalmat szeretem, 's mit sem akarok azon

comunerokról és servilekről hallani, kik csak zendülést támasztanak.

— Helyesen mondád, Eusebio, — sz. Jákobra mondom, nagyon helyesen! A' servilek és comunerók lázítók; jő még idö, mellyben mindegyik hü vitéze a' királynak, annyit fog leölni tudni közülök, mennyi gomb öltönyén csillog.

Ezen pillanatban új kopogás hallatszék a' ház' kapuján.

— Ah! bizonyosan vendégek, 's ha a' zajról itélnem szabad, sokan! . . . . Eusebio ismét a' lovaghoz fordúlt, folytatni akarván a' beszéd' megszakadt fonalát. Egy pisztolyra mutatott, melly a' kandalló felett függött, 's monda: Látd barátom, tán egy golyót lőttem volna ellenök Trabucomból, mielőtt hozzám érkeznek.

Bellajo hallgatott. Ő folyvást a' szép Rositán nyugtatá szemeit, ki egy narancsvirágot levelezgete újaival.

— Rosita! gyönyörü Rositám! szeretlek. . .

— Ha szeretsz, Bellajo . . . . válaszolt rezgő hangon a' hölgy, siettesd menyekzőnk' napját; mellyre atyám olly türelmetlenül várakozik, 's mi után magam is könyek közt sovárgok. . . . .

— Te kis bohó, hát nem hiszesz nekem? — 's hévvel nyomá csókját az ifjú spanyol hölgy' homlokára.

— Igen, én boldog vagyok! . . . . de szenvedek. . . . .

Ezen szavakat szívmetsző hangon ejté ki.

— Miért ezen örökös aggság, mellyet én meg nem foghatok? Már egy hónap óta újabb gáncsok és akadályok származnak,... ha az atyám szerelmünk' titkait megtudandja. . . . megöl engem. Bellajo! Ah! légy könyörü irántam!

Ha ezen pillanatban az ifjú spanyolra tekintett volna Rosita, látható vala, miképen annak szemöldei összehuzódtak, 's arczán fájdalmas vonások támadának; de ő csupán csak szerelmével volt elfoglalva, 's olly elszánt és ártatlannak látszék. Szelíden és hivőleg figyelt azon csekély rövid szóra, melly a' szeretett' ajkiról jöve. — Igen! mond, és körülfüzé karjával Bellajo' nyakát, — látod, én szeretlek téged, miként a' kolostori szüzek istenöket. Csak akkor kellemes életem, ha mellettem vagy, 's ha nem láthatlak, únni kezdem azt. . . . .

— Rosita! szólott Bellajo, 's hirtelen kifejté magát karaiból, — atyádat hallom —

'S valóban, néhány percz múlva belépett Eusebio. Képét komor szín borítá. Némán ült vissza előbbi helyére, 's térdeire támasztván könyökeit, arczát kezei közé rejté. Ez néhány perczig tartott. Rosita apjára nézett, 's Bellajo Rositára. Az ifjú fölkelt, megveregeté az öreg' vállát, 's monda: viszonlátásig Eusebio!

Rosita' szemei könyekkel telének el.

— Nem hallod, mint üvölt a' szél? ma nem fogsz Sevillába érni. Nyittasd fel a' 3. számú szobát, 's holnap hajnalban elutazhatol.

Bellajo egy főhajtással adá jóváhagyását az öreg' tanácsának, az ifjú hölgyre szegezvéu szemeit. 'S épen szándéka vala kimenni, midőn Eusebio utána kiálta: 'S a' menyekző? . . . .

— Megüljük — nem sokára. . . . 's hogy kikerűlje a' netalán jövendő újabb kérdéseket, az ajtót hirtelen becsapá maga után. Eusebio ismét előbbi goudolatiba sülyede, 's miután több ízben dörzsölé homlokát, — fölszólamlék, tompa hangon: valljon ki lehet ezen férfiú?

Felkölt, 's Rositát még a' kandallónál látá ülni.

— Leányom! késő már az idő; menj fel szobádba!

Rosina atyjának nyújtá kezét, ez megcsókolá homlokát, 's Rosita, ugyan azon lépcsőkön, mellyek Bellájo' teremèhez vezetének, eltávozott. Ekkor Eusebio azon ajtóhoz közeledett, melly a' nagy terembe nyilék, hol az újon érkezett vendégek valának, 's fülét a' kulcslyukhoz illeszté; de mit sem, vagy legalább keveset hallhatott; a' vendégek suttogva beszélének. 'S a' mint ezek elindúltak, kikiséré őket a' kapuig, mellyet bezára utánok.

— Ezek comunerók, kik titkos összejövetelt 's gyüléseket tartanak — gondolá magában —; ők összeesküvést forralnak a' kormányzó ellen, 's talán életére is törnek. Átkozott zendűlök! mikor fogják végre Castiliát békében hagyni?! Ennek még rosz vége leend. Holnap az éj' leszálltával a' Ferencz-szerzetesek' kolostorában jőnek össze, melly

egy órányira van Sevillától. A' kormányzót erről értesíteni fogom!

Ezen magánybeszéd alatt ismét a' teremben érkezett, hol az estvét tölté; 's a' gyertyákat eloltván, hamvába takará a' tüzet, 's lefeküvék. Egy óra múlva ismét csendes lőn minden a' fogadóban; Bellajo nagy óvakodással nyitá fel ajtaját hálóteremének, 's titkon a' csarnok' másik részére menvén, kiálta: Rosita, Rosita! én vagyok. . . .

Rosita felébrede. —

— De ha az atyám még nem alszik, Bellajo? mond remegő hangon.

— Már több egy óránál, hogy lenyúgodott! Az ifjú bezárá maga után az ajtót, 's kebléhez szorítá a' hölgyet. Ők nem szólának; csak a' szél, melly keresztül üvölte a' ház' nyiladékain, támaszta némi zörejt.—

Alig ragyogának fel a' nap' sugárai, midőn az ifjú spanyol elővezeté az ólból lovát, 's köpenyébe burkozván, Sevilla felé száguldott. A' kormányzó' palotája előtt megálla, 's egy oldalajtón kopogatott; a' szolga, ki az ajtót felnyitá, főt hajta a' jövény előtt, 's fékénél fogá a' lovat. Bellajo, több előudvaron keresztül, egy ékesen butorozott terembe siete föl a' lépcsőkön.

— Geronimo! kiálta egy inasnak, ki köpönyegét vevé le róla: semmi sem történt, míg oda voltam?

— Semmi, uram! csak ezen iratokat adák kezemhez.

— Jól van!

A' kormányzó egy asztalhoz ült, mellyen papirosok heverének; mert Bellajo, Rosita' vőlegénye, nem vala más, mint don Matheo Vellares, Sevilla' kormányzója, ki a' múlt éjjel olly szép kalandon járt. Néhány percz múlva cabinetjébe ment, 's bezárkozék. Még nem volt tíz óra, midőn egy sevillai polgár jelenteté magát, ki a' kormányzóval magával kivánt szólni. Ez Eusebio vala, a' fogadós; ő azon összeesküvésről akará a' kormanyzót értesíteni, melly ellene koholtatott, 's továbbá azon összejövetelről, melly a' Ferencz-kolostorban tartatandik. Don Matheo azon pillanatban bebocsáttatá; 's a' mint a' belépő Eusebiot megismeré, nem titkolhata el egy pillanatnyi zavart. De ismét visszanyeré szokott helyezetét és nyugalmát, 's közelebb inté Eusebiot. Egészen halovány lett Eusebio,

midőn a' kormányzót meglátá, ő az egészet egy borzasztó álomnak hitte, kezeit arczára tapasztá, 's mintegy őrült tekinte széllel a' teremben. Bellajo volt az, ki előtte ült, Bellajo, Rosita' vőlegénye. Egyszerre eszébe ötlött mindaz, mit a' kormányzóról beszélélének, eszébe jutának éji kalandjai, Barcelona' 's Madrid' elcsábított, elveszett hölgyei, kik tőle olly czudarúl hagyattak el. Ő árulást sejte.

— Oh! gyalázatos urai Castiliának! mormogá fogai közül. Aztán meredten a' kormányzóra bámult.

— Mit akarsz? mond ez, a' nélkül, hogy zavarba engedné magát hozatni Eusebio' éles pillanati által; micsoda sürgős közlendőd van velem? Eusebio hátra lépe; — igen! ő ismeré ezen hangot, miként első pillanatban az arczot megismeré. Tőrt, kést kerese öltönye alatt, de fegyvertelen volt. Trabucoját, (így nevezé pisztolyát) a' nagy lépcsők' aljában hagyá. Néhány perczig mozdulatlan' állott, haloványan, mint márványszobor. A' kormányzó figyelmezteté, e' késedelmet ollynemű bátortalanságnak tekintvén, mellyet a' pór többnyire akkor szokott mutatni, midőn nagy úrral beszél, — azért nem csodálkozék ezen félénkségen. Eusebio hasonlag nyugott lőn, mintha minden fájdalmát keblébe temette volna.

— No tehát .... mond fentebb hangon a' kormányzó, — hadd halljuk, mit tudsz?

A' szűnet alatt, melly ezen második kérdést megelőzé, Eusebio' agyában ezer meg ezer gondolat születék, a' legnagyobb különféleségben; hiában! csak másodszor is ugyanazon hangok csengének fülében; ő önkénytelen' remegett, de nem akará azon tervet száműzni agyából, mellyet az imént kigondolt; mellyére feszíté kezeit, 's úgy állott a' kormányzó előtt, csüggedő ábrázattal.

— Uram! szólamlék meg olly hangon, melly szelídsége és lágysága által a' kormányzó' belsejére hatott; én hű tisztelője 's jobbágya vagyok VII. Ferdinandnak, 's lélekből gyűlölője azon comunerók-, és serviléknek, kik spanyolországban mindenfelé lázadást indítanak; én tudósítani akarom önt, hogy Sevillában egy összeesküdt társaság van, melly ön' és a' király' élete ellen készül törni. . . .

— Vannak bizonyítványaid? válaszolt kérdőleg a' kormányzó, figyelmetessé tétetvén a' jelentés által.

Rövid szünet után felele Eusebio:

— Tegnap érkezék fogadómba — mert én fogadós vagyok a' külvárosban, — három igen rejtélyes kinézésű fegyveres ember, Triana elővárosból. Egy asztal mellé ülének 's borozának, 's itt hallám őket összeesküvésről beszélni.

— Tudod-e, hogy híják őket?

— Nem tudom, uram!

— Megismernéd-e, ha a' szükség úgy hozná magával?

— Sötét volt már, alig láthatám őket.

— Nincs más mondani valód?

— Nincs semmi más, kormányzó úr.

— Jól van! Majd gondolkodom jelentésedről.

Eusebio meghajtá magát, 's eltávozott. A' kormányzó utána tekintett, könnyü mosoly lebegett ajkain.

— Én egy pillanattól remegtem, hogy rám ismerend a' pór; megváltóztatám ruháimat, 's ő mást hive bennem. Ő nem tudja, hogy Rositát ezen az éjszakán karaim között tartám. Szép, valóban szép ez a' Rosita; szemei feketék, 's szíve spanyol!

— A' férfiak, kikről szólott, hihetőleg azok, kik a' múlt éjben fogadójába jövének. Ezek az átkozott comunerók; vigyáznom kell magamra! — Azután különféle szükséges rendeléseket tőn a' városban. —

Ez alatt Eusebio Trianába érkezett; haraga és dühe ezer meg ezer átkokban törének elő a' kormányzó ellen.

— Ez még is gyalázat! sohajta fel, abban keresni gyönyört és kedvet, ha mennél több szívet megcsalhat, elcsábíthat! szegény Rosita! ő szereti talán.... egész boldogságát, szerencséjét tán egyedül ő benne helyezé? Jőj, jőj csak el ma hozzám Bellajo! jőj hizelgő szavaiddal 's csábigéreteiddel! .... Eusebio nem fog késni, 's a' kormányzót boszút állva útasítandja el...

Haza érkezvén, előhívá leányát, 's egy terembe zárkozék vele.

— Rosita, boldogtalan hölgy! készítsd el szívedet egy borzasztó kínra, — fájdalmasan fogom azt megrepeszteni....

— Te olly halovány vagy, atyám; szólj, mi bajod? — Eusebio ölébe ragadá leányát; hangja és szavai remegének.

— El kell felejtened Bellajót, e' névre ne is gondolj, — — Bellajo nem jövend többé el.

— Mit akarsz evvel mondani? — kérdé hirtelen Rosita.

— Mit akarok? . . . Bellajo becstelen, hazug, kinek nem szabad többé lányomat szeretni....

— Atyám — atyám! én nem értelek....

— Meredten néze rá Eusebio, a' nélkül hogy felelne; az ifjú hölgy elhalványodék rémítő tekintetétől, 's mindinkább közeledvén hozzá, ismét kérdezé:

— Te Bellajóról beszélsz? láttad őt? mit monda?

— Mit tartozik ez rád, Rosita? Azt, mit tudnod kell, már megmondám; Bellajó nem lépend többé küszöbömre, 's erről én gondoskodni fogok. Még egyszer, mit tudnod kell Rosita, az, hogy .... Bellajo gyalázatos férfiú....

— Atyám! felsikolta a' lány, mialatt összekulcsolá kezeit, 's atyjának lábaihoz rogyott; ő bizonyosan nagyon megsérte téged, hogy így felingerűltél ellene, — bocsáss meg neki, atyám! —

— Rosita! még egyszer mondom, el kell őt felejtened....

— Ah! hisz' én őt szeretem!.... sóhajta Rosita, szívmetsző hangon.

Eusebio elfödé képét, két nehéz könycsep gördült le arczain; fölkele, ellöké maga alól székét, 's így szóla leányához:

— 'S ha ő téged' nem szeret?

— Az lehetetlen!

— Ha nem szeret téged Rosita? ismétlé Eusebio dörgő hangon. Ha eltaszít magától, elhagy, — 's nem akarja, hogy hölgye légy? ...

— Ah, atyám — atyám! ha úgy volna...

— Úgy van!

— Hah! akkor őt meg kell gyilkolni!

A' hölgy őrjöngve futkosá körül a' szobát. Eusebio karai közé zárta, 's elönté csókkal és könyekkel.

— Jer hozzám, leányom, kedves Rositám! Égő pillanatokat lövelle á' lány atyjára.

— Haljon meg! neki meg kell halni!

— Atyám! leányod meg van gyalázva, el van veszve....

Ekkor a' lány aléltan rogyott térdeire, 's a' padozatnak feszíté homlokát. Eusebio irtózatosan kiálta fel, egy tőrt vön elő övéből, 's leánya felé irányzá. — —

— Szerencsétlen — szerencsétlen!

Karai gyengűlten hullának vissza, a' tőr kifordúlt markából; Rosita még mindig térdepelt.

— Nem — nem! szegény gyermek! ne téged' büntessen boszúm.... kelj fel Rosita, és sírj és zokogj atyád' karai közt! De ő, az álnok, boszút érdemel! Anyád' sírjára Rosita, anyád' szent sírjára esküszöm, neki meg kell halni! Még nem mondék el mindent, még csak felét beszélém el....

E' szavaknál düh és kétség szaggaták Rosita' keblét testben és lélekben lezúzva őt; karai hidegek és merevűltek lőnek, szemei lecsukvák. Eusebio folytatá:

— Igen! még csak felét mondám el bűnének: Bellajo, kit te szeretsz — nem létezik, hazudság vala minden, mit eddigelé előtted fecsegett, merő hazudság, alávalóság, mint minden igéretei, mellyekkel környezett. Ezen Bellajo — don Mattheo Vellares, sevillai kormányzó, — hallod leány, sevillai kormányzó....

Úgy látszék, mintha mit sem értett volna többé Rosita. A' szavak hallatlanúl zengtek keresztűl fülein. Fölemelkedék halkkal, és sohajtá: a' sevillai kormányzó! Eusebio egy feszület elé térdepelt, melly az ajtó felett függött.

— Hála, hála neked, oh mindenható! hogy haragom' és mérgem' keblembe fojthatám, 's nem tört ki átkos és veszélyes szavakba. Nem álltam boszút, és most, most kaczagni fog engem .... és azt hiendi, hogy nincs elárulva, de ő eljövend. Hiszen Rosita még olly szép, olly bájos, — hogyan hagyhatná még el?! Ő eljövend álnevével, öltözetével 's csábszaival, de nem fog menekülni körmeimből, a' bosszú véres és irtózatos lend; én akarom őt sírba vetni .... és ő temetetlen' marad....

Fel 's alá sétála ezután teremében, összecsapá kezeit, 's borzasztó kaczagással távozott.

Rosita még egy óraig feküvék a' földön, halovány arczát széthullott fürtei borítván el. Végre eszméle, fölemelkedék és körűl bámult, 's mindenkép igyekezék elvesztett léleknyugalmát, 's elmecsendét visszanyerni. Mindenre emlékezett, mi csak vele történt, és keserűn zogokott. A' spanyol hölgyek' dühe, mellyben egyedűl vér és halál minden gondolatuk, nem szokott tartós lenni, 's csakhamar kitörő könnyekben olvad el. Rosita nem érze mást, csak szerelmét, 's ennek kínait.

— Ő eljövend! kiálta irtózatos hangon, — de el fog veszni atyám' tőre alatt! Boldogságos szűz! neked könyörgök, ne hozd el őt többé hozzánk, — soha se többé!..

A' nap elmúlt. 'S midőn az éj 's azon órája elérkezék, mellyben Bellajo a' vendégház' kapuján zörgetni szokott, — a' szegény hölgy minden zörejre figyelmes lön; térdeire hullott a' feszület előtt, melly még látható vala a' homályban, és imádkozék. Motszanni sem mert, egy szót sem szóla, mert jelen volt atyja, épen olly némán, mint ő, vigyázva és figyelve minden legkisebb zörejre, melly künn támada. Egy faliórára függeszté szemeit, melly a' síri csendet, egyhangú ketyegéseivel szaggatá meg. Kilencz óra már rég elmúlt, Bellajo még sem jöve. Rosita teljesűlni hivé kérelmét, de Eusebio nyugtalanul várakozék, midőn a' felnyílt ajtón belép Bellajo, a' nélkül hogy kopogatott volna. A' fogadós' ajkai körűl borzasztó kárörőm mutatkozott, 's úgy tetszék, mintha mosolyra vonúlnának, 's halkkal mormogá: végre! Ha a' kormányzó, midőn megjelent, egy oldalpillanatot vetett volna az ifjú spanyolhölgyre, minden bizonynyal észreveheté vala, hogy a' teremben valami rendkivűli történt. De ő mit sem gyaníta, mit sem sejte.

— Ah! te vagy Bellajo? kiálta Eusebio, örömet színelve. Te ma olly későn jősz...

— Foglalatosságim akadályozának! válaszolt don Matheo.

A' hölgyhöz közeledék, és monda:

— Olly halovány vagy ma Rosita, tán beteg vagy?

— Igen — igen! — vág közbe Eusebio, félvén, nehogy a' leány' szava gyanút gerjeszszen don Matheo' kebelében. Egész nap gyöngélkedett, nem sokára le kell nyugodnia, — már késő van.

Rosita keserű arczczal tekinte atyjára. Eusebio egy mellékpillanatot lövelt rá, ez által akarván jelenteni, hogy távozzék. Ro-

sita fölemelkedék székéről, 's remegve lépe az ajtóhoz; 's mielőtt becsukná maga után, visszatekinte még egyszer, 's pillanata atyjáéval találkozék, melly őt egészen elrémité. Elment, de az ajtónál megálla — 's hallgatózott.

Eltávozta után, fölkele Eusebio; egy, borral tölt palaczkot tön az asztalra, 's míg poharakat kerese, bezárá titkon az ajtót, 's a' kulcsot elrejté. A' kormányzó, ki a' kandalló mellett ült, mit sem vön észre. Eusebio visszajött, megtölte két poharat borral, 's várá, míg a' lovag a' magáét kiürítendi. Ez minden gond nélkül üle az asztalhoz, fölemele egy poharat, 's társához koczczantva, kiálta:

— Egészségedért, Eusebio!

— Halálodért! don Matheo Vellares, sevillai kormányzó.,. kiálta viszont a' vendéglő, miközben vevé a' poharat, az asztalhoz hajitá, 's ez szétpattant.

A' kormányzó fölugrék, 's oldalához kapott. Eusebio villámgyorsasággal ragadá elő pisztolyát, 's a' kormányzóra szegezé.

— Egy lépés — 's ön a' halálé! kiálta fel. Eusebio a' falhoz löké.

— Ön azt hiszi, hogy Sevillában minden családat kijátszhat? — 's nem egy atya, — egy férj, egy testvér merészlendik azt mondani: Don Matheo Vellares, castiliai nemes, ön gazlelkű! Az ifjú spanyol tört szoríta markában. Úgy tetszék, mintha keresztül akarná őt szúrni Eusebio tekintetével, 's tovább szólott:

— Nemde, ma reggel ön egy ostoba fogadóson kaczagott, ki nem ismeré meg a' hitetlent a' csillogó ruhák alatt? nemde, ön a' szép Rosita ágyasával kérkedék kelletlen társnéinál? Ajánlja lelkét ön istennek, ha istenben hisz, mert lelkemre! ütött az óra....

Don Matheo halálhalovány lőn.

— Alacsonlelkűség, fegyvertelen embert támadni meg, Eusebio!

— Nem alacsonlelkűbb annál, ki egy vendégszerető lelket megcsal, 's gonoszúl csábítja el gyermekét....

Eusebio a' kormányzóra irányzá fegyverét, 's azon pillanatban nyilék föl az ablak, melly az udvarra szolgált, — 's Rosita halványan, és szétlengő hajakkal rohana be rajta, 's kétségbe esés' hangjain sikolta: kegyelem — kegyelem! csak vért ne — atyám! csak vért ne....

Don Matheo széllteltekinte, 's egyedűl futásban gondolván menekvésmódot, Eusebio felé hajitá tőrét, 's egy szökéssel az ablak' párkányára ugrék, — azután kezeit, mellyekkel az ablak' körfáit szoríta — lelógatván — hirtelen alázuhant. Agyvelejét egy, utána repült golyó szaggatá szét. Eusebio a' legmélyebb nyúgalommal tevé ismét helyére fegyverét.

Másnap azon hír szárnyalt Sevillában, hogy a' kormányzó comunerók által gyilkoltaték meg. Az elkeseredettek közül többen fogattak el. Nyolcz nappal ez után, egy új kormányzó jöve Madridból, 's egy hónap' eltöltével, senki sem gondola don Matheo Vellares' halálára.

Beöthy Zsigmond.

Hangászati szemle.

Zongora. 4. John Field 7-me Concert (C. moll) pour le Pianoforte avec Orchestre, ára 6 ft. avec Quatuor 4 ft. 30 kr. pour le Pianoforte seul 4 ft.

5. detto 12-me et 13-me Nocturnes pour le Pianoforte, ára 30 kr.

6. detto: Reviens! Reviens! Cavatine pour le Pianoforte, ára 45 kr.

E' szerzemények, valamint a' szerzőnek tökéletes mesterjátéka, nyugalmasak, értelmesek, nemesek, lelkesek, és telvék kinyomással; 's a' ki a' szerzőnek szellemében, az ő neki tulajdon ütésével azokat játszani tudja, a' mit könnyebb mondani, mint megtenni, annak magas éldeletet is fognak szerezni. — Mért kell a' művésznek, a' ki ifiún virágozva teremtményiben él, az időnek áldozatúl esni? ***Cs. Im.***

Egyveleg.

— Herczegi grammatica. Párisban a' királyi könyvtárban, a' kéziratok e' jeles kincsében 6817 sz. alatt van egy grammatica, mellynek czélja, a' királyi herczeget IV. Henrik' fiát a' nyelvtudományi titkokba könnyen megfoghatólag bevezetni, volt. A' mód következő: a' nyelvtudomány' valamennyi elvei hadi kifejlődésekre vonatnak. Az első levelen, egy pompás udvaron kivül ül a' grammatica. Balra egy pánczélos három fiut kerget egy nyárssal, a' fiúk különféle gyermekjátékokat tartanak kezeikben; fejök felett e' fenyegető felirás olvasható: „széles a' tudatlanság' utja!". Jobbra a' bölcseség istennője három szorgalmas gyermeknek nyujtja kezét, kik egy magos, meredek sziklára iparkodnak felmászni, felettök: „magosra törekszik az erőny!" Az udvar' belsejében dámák ülnek, a' tudományok' jelképei. — Természetesen grammatica nélkül nincs tudományos miveltség! Ezután a' beszéd' részei ugyan annyi regimentek. A' határozók közt „mikor" ezredes; „innen és túl" kapitányok. A' rendetlen igék csupa önkénytesek, vezérök „én akarok" (je veux), az igék' királyának neve „én szeretek"; a' hiányos igék azon nyomorult katonákat képzik, kik a' hadban megbénultak; — „én eszem" markotányos, 's a' t. —

Peregriny.

☞ Helybeli évnegyedi előfizetőinket kérjük, ne terheltetnének minél előbb, személyesen vagy csak lapjaink' hordozói által is szándékokat velünk tudatni, kik, ha kivántatik, nyugtatványunk mellett az előfizetést is átveendik. Pest, martius' 29. 1838. ***A' kiadók.***

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 1. 1838.** **24. szám.**

Tartalom: Szűkölködik-e Magyarország orvosokban? (*D. Czilchert Róbert*). — Róma (*Kazinczy Gábor*). — Epigrammák (*Cz., Tóth Lőrincz, Eördögh Dániel, Ormós László, Székács*). — Az armaghi vak (*Osváth Ferencz*). Egyveleg.

Szűkölködik-e Magyarország orvosokban?

Ha honunkat az orvosok' számára nézve más országokkal, p. o. Poroszországgal összehasonlítjuk, mellynek némelly tartományaiban 2000 lakosra egy orvos számíttatik, holott nálunk némelly vármegyékben több, nem puszta, de népesített □ mérföldre alig egy orvos találtatható, vagy ha meggondoljuk, hogy a' katonai ezredeknél hány rendes orvos foglalatoskodik, míg faluinkban száz meg száz embertársainkat minden orvosi segedelem nélkül sínlődni, vagy járványoktól csoportonként elragadtatni látjuk: emberbaráti érzelmünk csak hamar azon gondolatot gerjesztendi bennünk, hogy magyar hazánk valóban nagyon szenved az orvosok' hiában. De ezen ítéletünk csak látszó és részenkénti igazsággal bír, vegyük azt bővebb fontolóra, és hozzuk tekintetbe a' népnek vagyon-állapotját, mívelődését, és a' magyar orvosi szabályok (Medicinalwesen) és orvosi közrend' ügyét.

Mi az elsőt illeti, legtöbb faluink' és helységeink' szegénységét leirni nem akarom, mert valamint én azt a' cholera' dühösködésekor Bars vármegye' népes garami járásában, mint rendkivüli orvos, borzasztó alakban számtalanszor szemléltem, 's tőlem most lakott, különben nem legszegényebb Nyitra megyében is csak igen gyakran látom; úgy bizonyára azt minden, ki a' népnek dolgaiban részt veszen, fájdalmasan fogja ismerni. De kérdezem, mit tehet a' legtökéletesebb orvostudomány is illyen beteg embereknél, kik egészséges állapotjokban is alig szerezhetnek nagy munkával annyit, hogy jó és elegendő táplálékkal magokat 's családjaikat elláthassák, míglen beteg létökkor még ezen csekély keresetforrás is elenyészik, kiknek szobájok akol, ágyok durva szalmazsák, éléskamrájok 's konyhájok sötét üresség. Valóban milly keveset tehet az orvosi tudomány ott, hol alamizsna szükséges, azt csak az hiszi, ki illyen szenvedők közt járt, segédkezet nyujtani buzgón akarva. Hol a' házi ápolgatás és mi ehhez szükséges nincs, ott Aesculap nem készíti remek munkáját. Itt kéretel egy siró anyától, hogy segíts a' száradni kezdő csecsemőn, kinek hasa dagadástól nagyobb mint az egész test; — de

alig kezded javaslatod' elbeszélését, 's már is félbe szakasztja a' könyező e' szavakkal: „honnan vegyek egyéb eledelt a' kenyérnél, tésztánál 's burgonyánál; mészárszékünkbe ha minden vasárnap beléphetnék, dús gazdag volnék. Ott jön egy sérvbeteg, itt egy a' csúztól kínozott aggastyán, de annak nincs min egy sérvkötőt szerezhetne, ez szegényebb minthogy melegebb jó ruhát vehetne, 's izzasztó szereid' hatását lehetségessé tehetné.

De nem megyek tovább e' komor képekben; nem is fejtegetem e' nyomorúság' igen közel fekvő okait! de csak hű kisérőit, elmaradhatlan társait említem. A' hol szegénység uralkodik, ott mindig butaság, oktalanság, vakbuzgóság és babona lakik, 's csak ritkán, vagy sohasem a' szelídebb emberiség' érzelmei. Menjünk csak olly vidékekbe és nézzük az emberek' nagyobb részét, nézzük p. o. a' hegyesebb megyéki tótságot, vagy egy Szatmár' erdős részén fekvő oláh falut. A' legdurvább babona mellett ragaszkodnak e' nyomorúltak a' vallás' szigorú formáihoz, de magát a' vallást nem ismerik és általa olly keveset vezettetnek a' morálhoz, hogy rokonaik' legnagyobb kínszenvedéseinél hideg marad szívök. Ha lakhelyem' népét mindennap hihetetlen buzgósággal a' templom felé sietni és a' sz. mise' áldását elfogadni, azután pedig oda haza egy haldokló testvérnél, egy a' himlő által megvakuló gyermeknél még is nyugtan és hideg vérrel állni látom; vagy a' földes uraságtól orvosi segedelemmel és gyógyszerekkel ellátott szolgáknál minden gyógyszereket azon fatalisticai hozzátétellel visszaigazíttatni tapasztalom, „hogy a' jó isten majd segít, ha akar"; hol a' himlőoltásnál tíz anya közül alig egyet birhatok rá, hogy magzatját beoltassa, és sokaktól azt hallom, hogy az által annál bizonyosabban megmaradna gyermekei' kelletinél nagyobb száma; hol végre, ha a' sok betegek közűl egyet kettőt látok is, ki tehetősebb levén másoknál, utolsó reményét az orvosban helyezi, vagy fájdalmai által hozzá folyamodni kényszeríttetik, de roppant előitéleteivel és oktalanságával a' gyógyítás' sikerét gátolja, 's csaknem lehetetlenné teszi; míg más részről, ha meghalálozik, babonás atyjafiai imádkoztatással, szüntelen harangoztatással, pompás eltemetéssel,

dús halott-torral épen nem olly késedelmesek: — ott valóban az orvos-müvésznek hatáskörét igen szűk korlátúnak mondandom, és mivel ott, hol szükség nincs, hiány nem lehet, az orvosok' számát olly helységekben és vidékeken, hol a' népségnek vagyon- és mivelődés' állapotja a' leírthoz hasonlít, elégtelennek nem állíthatom. Azon előkelőbb ház pedig, melly a' legszegényebb faluban is a' szalmatetők és szemetdombok' homályából uralkodó fejét emeli, csak még sem elegendő egy orvosnak a' szükséges lelki és testi táplálékot nyujtani, 's hol elegendő, ott bizonyosan akadunk is orvosra, mert az ember egy nevető philosophus szerint „olly állat, melly a' kenyeret szereti és oda szalad, hol ollyast talál." Azért nézzük városainkat p. o. a' 30000 lakost számláló Pozsonyt, hol 30 orvostanárnál több van, vagy Nyitrát, hol 5000 lakos közt 12 orvos a' mindennapi kenyérért imádkozik; nem bizonyítják-e ezek, hogy honunkban elég az orvos, csak volna azt használó és tápláló nép! nem láthatnák-e el városaink orvosok' bőségével, kik ott gyakran titkos inségben élnek, az egész országot?

De menjünk vizsgálásunknak harmadik tekintetéhez, a' köz orvosi szabályok és orvosi közrend' ügyéhez, és majd meggyőződünk arról, hogy ennek mivoltában és kiszolgáltatásában, úgymint a' foglalatosságoknak kevés képviselő személyben halmozásában, de nem az országban levő orvosok' csekély számában fekszik a' hiba. Azon képviselő személyek minden vármegyében egy vagy két főorvos, és annyi vagy két annyi sebész, a' mennyi járásokra a' megye feloszlik, azonkivül a' városok, a' bányászati helységek, és némi tekintetben a' nagyobb uradalmak' orvosai. A' megyei főorvosnak tisztében áll, hogy a' megyében az orvosi törvények, szabályok, és orvosi közrend' fentartására figyelmezzen, de executiv-hatalma nem lévén, legfontosabb javaslatait, legsürgetőbb jelentéseit ha az alispánoknak vagy főbiráknak beadja is, mégis csak a' megyei gyülésekben látja azokat el — vagy el nem fogadtatni, és az itéletet egy nem orvosi hatóságtól hozatni. Emlékeztetem az olvasót az országot annyira nyomorító marhadögre, melly bizonyosan ezen okból is, már annyi esztendők óta nem távozik szegény hazánktól. — Továbbá hivatala a' főorvosnak a' többi közt, törvényes vélemé-

nyeket felbontott 's élő testekről, úgy mint hivatalos jelentéseket szolgáltatni a' törvényhatóságnak, a' megyei gyógyszertárokat vizsgálgatni, a' járásokban hivataloskodó sebészek 's bábák után nézegetni, azoknak bajosabb esetekben segédkezet nyujtani, a' himlőoltás' ügyét igazgatni, a' gyógyszerárusoktól beküldött 's a' házi pénztárt illető rovásokat szigorúan retaxálni, a' vármegye' tisztviselőit hivatalosan és sok más embert csak azért is gyógyítani, mert ki ennyi munkát tud egy életben végezni, annak több lelki és testi szükségei is vannak, mint azon 5—600 forintnyi fizetésén szerezhet. Itt látjuk tehát a' legszükségesebb intézkedések' képviselését egy személyben úgy halmozva, hogy abban, főleg a' nagyobb megyékben, lelkiösméretesen el nem járhat. És míg privat orvosok a' városokban ásítozva várnak egy kis foglalatosságra 's néha nem a' legegyenesebb utakon járnak betegeket keresni, addig a' falukban százan temettetnek, kiknek nem csak betegségökről mi sem tudatik, de sokszor valóságos meghalálozások is kétséges; addig kuruzsolók ölhetik a' szegény embert, kiránthatják kificzamodott dolgos karjait, elszakíthatják a' meg nem születhető gyermek' fejét, észre nem vétetik a' gyermek-gyilkosnő, a' méregkeverő, mert 20 mérföldnyi távolságra van az, kinek azt tudományával kikutatni nemcsak kötelessége, de legjobb akaratja is volna; szenved azért egész helységek' népsége a' bujasenyv', a' süly' rettentő alakjaiban, a' nélkül hogy ezen szegény nép, ki legtöbbet adózik a' közrend' ügye' és minden intézetek' költségeihez, csak ismerné is azon tőle fizettetett személyeket, kik e' nyomorúságnak gátot vetni képesek. *) Valóban orvostudományunknak minden előmenetele, minden hasznos találmányai az emberbarátban inkább elszomorodást és bús érzelmet gerjesztenek, ha meggondolja, hogy ezeknek jótékony befolyásában csak az előkelőbb és tehetősebb világ részesül, nagyobb részére pedig az emberiségnek, a' szerencsétől kevesbbé kedveltre, alig terjedhet ki. Épen ott, hol az orvostudomány legtöbb hasznot tehetne, a' falukon, hol erős testalkotások többnyire egyszerű bajoktól támadtatnak meg, és hol ezek nehezebben türhetők, mint a' gazdagnak puha és kényelmes ágyán, ott valamint fényüzési portékát, csak ritkán találhatod azt. És miért? mert orvosok nincsenek az országban? Valóban nem, mert a' magányzó orvos, az eleinte már felhozott okokból itt olly kevéssé telepedhetik le, mint egy borkereskedő Törökországban; de a' köztől fizetett és az orvosi köz intézkedéshez tartozó főszemélyek' kis száma, és a' mint azonnal látni fogjuk az alsóbbaknak meg nem felelő mineműsége miatt.

*) Vannak vármegyék, a' hol e' részben a' köz orvosi intézkedés nem olly igen komor képű, de azért ne gondolják, hogy leírásom nagyított, mert én valóban csak azt írom, a' mit sokszor tapasztaltam, 's mit mindennap magam körül látni alkalmam van.

Értem itt a' járásbeli vármegye-sebészeket, — kik a' nélkül hogy valaha orvostudományról, az egészséges és beteg emberi természet' belső titkairól, törvényeiről, belső nyavalyák' okairól, lefolytáról és gyógyításáról 's a' gyógyszertudományból elegendő nyilványos oktatást kaptak volna, és ebbeli tehetségökről szigorú próbatételre vonattak volna, de kik gyakorta (mert minden tudományos előkészület nélkül a' normalis iskolákból vétetnek fel a' sebészi cursusba) a' közönséges emberi mivelődés' legalsóbb fokán állnak, kiküldögettetnek szerteszéllel az országban, és mint megyejárási sebészek olly engedelemmel, hogy azon szent hivatal' minden jogaival éljenek, mellyekre az egyetem csak a' rendes orvostanárokat szokta felhatalmazni. Tanyájokon megérkezvén, a' helyett hogy sebészségben, mellynek úgyis csak theoriáját tanúlták, gyakorlólag és az emberiség' hasznára mivelődnének, azt egészen szegre akasztják, és míg 100 □ mérföldre igazi sebészünk nincs, ki egy húgyhólyagkövet vagy egy halasztást nem engedő becsípett sérvet, egy égéses czombot operálni tudna, a' doctor czímnek megfelelendők, egynéhány receptet könyvnélkül tanúlnak, hogy ezek, 's a' jó természet, úgy mint a' legdurvább (finom nálunk még nem szükséges) kérkedőség' segítségével a' belső nyavalyák' roppant serege ellen megkezdhessék 's folytathassák a' vérző csatát. Mint szorgalmatos hadi vezéreket, minden hajnal hivatalos paraszt előfogótól húzott kocsiokon találja ezen doctor urakat, ellátva legdrágább, a' megye' házi pénztár' rovására írt, 's a' gyógyszerésztől az aldomással együtt kapott fegyverekkel, 's most sötét éjig döczög-

tetik magokat a' járáson keresztűl kasúl ollyan betegeknél, kik ezen szorgalmat meg is tudják ezüstölni, mert a' szegény parasztnak, főleg ha azon úgy is rovására irt gyógyszereket újra meg nem tudja fizetni, nem lehet szerencséje a' doctor úrhoz, kivévén hol általa megvizsgáltatik, valljon képes-e a' botbüntetést kiállani. *) „Sokan hívatvák, de kevesen választvák" mondja vallásunk' állapítója; és itt is úgy van, az orvosok' száma nem csekély a' hazában, de a' szegény közönségnek sok vakandok küldetik, ki az üdv' tudományát túrja 's úgy bélyegzi, hogy az köz fenyitékké válik, ki a' szegény ember' testén változásokat ás, a' nélkül hogy azt és ezeket ismerné.

De nézzük az illyen orvosi személyek' hivatalba tételének okalapját: „a' faluknak és a' kisebb helységeknek szükségesek az orvosok, de minthogy a' tudományos orvosok olly olcsó feltételek alatt oda nem mennének; olly orvosrendet kell hivatalba tenni, melly kisebb tudományos kifejlődésénél fogva, kisebb jövedelemre tart számot, kevesebb jutalommal és míveletlenebb környezettel megelégszik." Már pedig ezen okoskodás általjában hibás, erkölcsi, politicai, 's logicai tekintetben hibás! 's benne legfelebb csak az igaz, hogy tudományosan ki nem fejlődött emberek megelégszenek míveletlen környezettel. Erkölcsileg hibás a' tétel, mert melyik morál e' világon hatalmaz fel azon joggal, hogy a' társaságos állásokban és földi javaikban kevésbbé pártolt emberbarátink' testét 's életét, tehát legmagasabb javát, olly gyakorlónak adjuk kezébe, ki meg nem felel a' lehetőségig legnagyobb tudományi míveltségnek? nem parancsolja-e a' morál épen az ellenkezőt? De országnokilag és logicailag is hibás! mert mellyik kormányzó lángész tudja előre megmondani, hogy azon úgy nevezett sebész kisebb jutalomra fog számot tartani, mert kisebb tudományos míveltsége van, kisebb volt fáradozása 's költsége rövidebb iskolai pályáján és kevesebb 's könnyebb próbatételeinél? nem azt kell-e inkább hinni, hogy illyes személyek épen azért minthogy mélyebb tudományok nincs, ebben semmi gyönyört, semmi pótlást nem találnak, 's a' tudományt csak fejő tehénnek tekintvén, csupán a' pénznyereség után vágynak, a' nélkül hogy legkisebbé is valami magasb érdekek által vezéreltetnének, mellyek a' mívelt embert szükségkép kormányozzák. Hiszen tanusítja ezt a' tapasztalás. Hol találjuk ezen útakat ha keressük? valóban igen ritkán a' szegény pór ember' kunyhójában, hanem a' fizető vagyonosabb' teli asztalainál. Logicai tekintetben pedig a' felhozott okoskodás teljesen hibás azért, mert nem igaz annak azon tétele, hogy: mívelt orvosok nem élhetnek ott hol a' sebész elél, mert a' tudományos ember magában érezvén az élettartó tőkét, soha sem vonatik úgy a' világ' közönséges gyönyöreihez, mint a' félművelt. De a' következtetés is épen nem illik a' két előtételhez, hogy, t. i. azon okból szükséges egy csak tökéletlenűl mívelt személyt mind azon joggal és kiváltsággal felhatalmazni, mellyekkel csak egy az egész tudományban megvizsgált 's koszorúzott orvos élhet. Nem találnók-e nevetségesnek és a' parasztok szellemi boldogságát károsítónak a' szegényebb falusi plebaniákra olly papokat tenni hivatalba, kik míveletlenebbek, tanulatlanabbak 's kevesebb iskolák 's próbatételeken mentek át mint a' városiak.

Minthogy tehát illyen fontos, egész ország' népét érdeklő ügyben a' kivételekre, mellyeknél fogva egy részről igen gyakorlatlan 's czélnak meg nem felelő orvos tanárok, más részről pedig igen jártas és mivelt sebészek is vannak, figyelni nem lehet, se nem nyughatni meg abban a' mi lehet, hanem csak abban a' minek lenni kell; azért ne legyen senkinek joga legkevesbbé a' köz hivatal' paizsa alatt, egy az emberi testet 's életet közvetlenűl tárgyazó művészetét gyakorolni, ha ezen művészetnek alapúl szolgáló tudományt lehetségig legnagyobb tökéletességben nem ismeri! Legkisebb engedékenységnek is itt helye teljességgel nem lehet.

A' mondottakból kitűnik, hogy hazánk'

*) Sokaknak fog ezen, nem mondom mindenütt, de sok helyeken tett tapasztalásom' leirása igen élesnek látszani, de méltatlanúl; mert valóban Aesculap' temploma sok helyett nem üdvösség' templomává, de egy olla puzzolente-vé tétetik, mellyet végre kitisztitani ideje volna. Mélyen tisztelvén mindent, kinek tudományunkat 's az emberiség' boldogulását valólag előmozditani buzgó akaratja, sérteni senkit sem szándékoztam, ki sértve van, az szavaimban, öntudatjának felfedett képét pirúlva látta meg.

népének vagyoni és mívelődési állapotja nagyobb részint olly szomorú, hogy kuruzsolóknak 's boszorkányoknak még sok helytt nagyobb becsök van az orvosoknál: de hogy a' köz orvosi intézkedés' ügye is olly lábon áll, hogy nem csak az érzett bár csekély szükségnek messze sem felel meg, sőt inkább az orvosi művészetről annyi századokig őrzött isteni bélyegét mind inkább levakarván, annak nagy hasznát 's jótékony hatását sem tűnteti fel a' nép' szemei előtt.

Mivel pedig a' falusi népet olly hamar sem meggazdagítnunk sem míveltté tennünk nem lehet: nem marad más fenn, mint azt e' jó és sok nyomorúságot elhárító szükségérzéshez az által szoktatni hogy köz orvosi intézkedésünket megjavítsuk 's mindenütt csak üdvhozóvá 's boldogítóvá tegyük.

Mellyek legyenek ehhez a' szükséges és felette nagy áldozatokat nem kivánó módok? erről más ízben. **D. Czilchert Róbert.**

Róma.

Egy zarándok' utazásaiból.

Töredék Quinet Edgar' illy czimű munkájából, mellyre rá nyomá bélyegét a' genie. Hogy olvasóinkkal ez ifju férfit, az új franczia literatura' egyik fő ragyogású emberét, megismertessük: közöljük, a' mit róla a' lelkes Gans, Rückblicke auf Personen und Zustände, Berlin, Veit, 1837, czimű, eléggé nem magasztalható munkájában, mond: „..... Első tekintete mindjárt mutatá, hogy ő philosoph-költő. A' mit mondott, az túl emelkedék a' köz nézet' körén: nyilatkozásai merészek, de bizonyos állományon nyugvók, 's forrongó eszme-romanticája német müveltséggeli rokonságra emlékeztete. 'S nem is csalatkozám. Örömmel üdvözlém társamat; 's Thibaut', Daub' és Creuzer' emléke, elég különösen, egy franczia salonban ébresztették föl. Quinet Edgarról beszélek, a' dús szellemű ifjuról, kinek körzetlenül csapongó gondolatözöne most látszik keresni azon medert, hol megállapodhatik. Azzal kezdé meg pályáját, hogy Herder' eszméit a' francziákkal megismertesse, később Ahasverusban nem eléggé körzött kifejezését lelé nézeteinek, 's most egy nagy költeménynyel (Napoleon) álla föl, mellyben az egész időt, multat és jelent, mint a' jövő' várakozását akarja eléadni. Sokat beszéltünk hőséről, ki előtte nem kevesebb, mint a' jelenkor' teremtő elve, 's, mint a' francziáknál minden a' jelenhez ragad, csakhamar állapotunkra tértünk. Quinetnek itt egy sajátságos eredeti gondolata van: nemzete bizatlan ingékonyságát, 's a' minden viszonyokban mutatkozó változékonyságát az idegen sergek' berontásától akarja származtatni, mellyek az öntudat' bizonyos eltépetését szülék, mellyből egyesülésre 's megértésre fölverekedni nem lehetett. Csak miután korunk' erkölcsi rendülete végkép elzendült, várhatni biztos állandót.

'S most halljuk már Quinét-t magát.

* * *

„Az ó és középkor' 's újjászületés' Rómája halva van; éltet neki a' catholicismus' ünnepei adnak.

Ez ünnepek' fő díszét Róma' 's a' Campagna' népe teszi; legszükségesb része a' papok' szertartásinak 's ritualjának. Imád, azért, hogy imádjon, 's imádkozik, azért, hogy imádkozzék; a' hitben müvész, legalább annyira, a' milly mértékben buzgó, mert még a' római koldus' imádásában is van bizonyos önzetlenség. Ha karácsonkor a' pifferarik lejőnek hegyeikről, a' szent utcza hangzik megvasazott csizmáik alatt; minden útszögben Evander' sipjainak hangjai zengenek, az újszületett Krisztust ébresztők. — E' mezei szokások az évszakokkal változnak, 's az evangelium' első korára emlékeztetnek, mig a' nép maga is részt vőn a' liturgia' eléadásában. 'S a' Campagna' asszonyai is olly szépségben sugárzanak, melly a' római egyház' szobraival, candelabereivel, képeivel öszhangzik. Ha Albano', Tivoli', Frascati asszonyai a' sz. Péter' lépcsőin összegyülnek, csaknem mindig láthatjuk köztök Rafael' és Dominichino' Sybilláinak fejeit. A' müvészet' alakainak hasonlatossága e' zarándoknéppel, okozza legfőkép a' római ünnepek' harmoniáját 's varázsát.

A' tavasz fölfeslik, 's a' husvét' napja fölragyog a' sabíni hegyekre. Már az előtti nap összegyűlt a' zarándokló nép sz. Péter' piaczán. Dél felé megnyílnak az erkély' kapui, 's a' tömeg fölött a' legmélyebb csend nyugszik, az térdre hull. 'S a' mivészetek', romok' és emlékek' fokán egy férfi jelenik meg, fehér ruhában, mitrával födött, trónon ülve. Ő az, kiben a' halottak egyesülnek, szava és

élete e' néma látkörnek. Könyvet hoznak neki, mellyet térdelő papok vállaikon tartanak, mint könyvét az emberi sorsnak, néhány sort fenn hangon olvas ... a' hallgatás olly mély, hogy az érintett lap' suhogása, ha a' könyvet becsukja, messze elhangzik. Ő áll egyedül a' térdelő Róma fölött, karait kiterjesztve fölébe, az isteni kegyelemmel köritendő, elmondja ismert szavait a' városnak és világnak, és a' harangok fölzudulnak, az ágyuk dörögnek, 's a' tömeg fölemelkedik. Egy kiáltása a' lelkesülésnek siklik az elfáradt földből; Róma ismét föltámada, 's e' percz óta századokra él. A' puszta Campagna, a' közel Moles Hadriani, a' Tiber, a' zarándokok' csoportja, Angelo' domja, a' mindnyájok fölébe emelkedő, a' pápa, ez az örök férfiu, egyetlen maradó lakosa, 's halhatlan zarándoka a' városnak ..... mind ez olly rendkivüli hatást szül, hogy a' bámulat' e' benyomása kitörölhetlen marad minden idegen' emlékében.

Midőn Rómát, a' következő nap, még e' benyomásokkal tele, elhagyám: boldognak magasztalám mind azt, a' ki hiszen. Lehetséges-e, hogy e' rendelkezet halálához közelg? Vége az atyák' hitének? 'S csak tüneményt láttam én? romokat romok fölött, vagy szívem kihalt?

Oh, Róma! te nagy és dicső, mert magadba zárod az egyetlen kérdést, melly a' világot eltölti, 's fontolgatásra érdemes. Hasonlítandasz-e minden emberkézrakta városhoz? Neked is fölvirulás 's halál szánatott? vagy, mint isten' városa, fölepítended elrombolt bástyáidat?

Ha az, ki téged tegnap álda, holnap meghalna, 's utódok nélkül tünnék el: nem hasonlítná hozzád semmi sivatag. Romok' városa! először érzenéd, mit tesz, elpusztulva állani. De mig az az ősz azonegy sírt lakja veled, pusztáid élnek; ő férjed, 's te neje vagy; ha ő hal, te is halsz; ha ő föltámadt, te is uj életre kelsz.

Én, zarándoka a' kétkedésnek, azt tevém, mit a' hit' zarándokai: a' catacombákban megilletém a' martyrok' csontait; az arra menők, kik megláttak, elmondhaták: az az idegen, buzgó és áhitatos; de ők imádkoztak, 's én hallgattam, 's midőn, mint ők, térdre húltam, lelkem a' templomban, a' hostia előtt állva maradt. 'S képzelmem' játékát, 's érzeményem' megrendűlését én, mint mások, hitnek vehettem volna: de e' csábítás nem téveszte el. Az álmadozó költő 's a' buzgó hivő közt, akár mit mondjanak, egy mélység van. Hitem szerint inkább semmit sem hinni, semmit sem szeretni, mint mindkettőt félig.

Királynéja a' hitnek! a' te hited nem enyém; ha ugy volna, magam megvallanám; de imádlak, anyja a' szépségnek. Te örök madonna vagy nekem, romjaidon ülő, 's a' világ' keresztének lábánál Campagnádban síró. Még többet mondok: midőn elhagyálak, szívem, tőled megfosztatva, pusztább volt, mint puszta Maremmád, 's sivatagom nagyobb, mint tied, a' hegyek' tövétől a' tenger' partjaiig!" —

Kazinczy Gábor.

EPIGRAMMÁK.

G. Széchenyi Ferenczhez.

Mindened' áldozatúl haza' oltárára tevéd le:
Mindenedért mindent — nagy fiat — adtak egek.

Cz.

Revistye' vára.

Régi vitézségnek roskadt jegye, barna Revistye!
Elfeledés' búját hordozod homlokodon.
A' Garan ősi regék' seregét tuda mondani rólad:
És egyet évenként elfeledett utain.

Hűtlen Lidi.

Férges bükkfa alatt haldoklik az árva virágszál;
Vén férj' karjai közt vén leve csalfa Lidi.
Szép Aurora! mivé sápadtál tithoni csókján!
Szent hitedet szegted, 's szent hit az, a' mi gyötör.

Pördi.

Egy fillért se' hagyott, de hagyott just Pördi fiának;
Volt szép háza, de most benne ügyésze lakik.

Ösy.

A' rögös út' közepén nyaka tört Ösy táblabirónak:
'S ajkai' vég szava volt: Útra, fiam, ne fizess!

Tóth Lőrincz.

Laurához.

Szívemet, ó Laurám! mért gyilkoltad meg? azért-e,
Hogy ne csak éljen, de haljon is érted e' szív?

Erdődy Dániel.

Élet.

Illattal fakadó ibolyák' diszkerte az élet,
'S éke fölött ragyogó hő nap az egy szerelem.
A' mit az égő nap lesütött, az tiszta barátság'
Harmatos éje alatt újra üdülve virúl.

Ormós László.

Nemesis.

Görögből.

Nemesis! a' mérték 's a' fék kezeidbe' miért van?
„Használd, hogyha beszélsz, ezt; ha cselekszel, amazt."

Székács.

Az armaghi vak.

Armaghban, Irland' egyik kis városában, 1795 egy Kennedy William nevű vak volt, ki csodálatos ügyessége által az egész megyét bámulatra indítá. Készíte mindennemű huros műszereket, függentyűket, házi butorokat, kézmívesek' szerszámait és különösen derék dudákat, mellyek szorgosan kerestettek a' vidékben. Csodálták, hogy egy látástól megfosztott ember, illy bonyolodott foglalatosságokat üzött; 's midőn kis műhelyében dolgozott, találkozék mindig henyélő, ki őt bámulta. Ezek közt volt gyakran Fitzel György, William' egyik szomszédjának fia, ki mar tizenötödik évében vala, 's még semmi bizonyos élet' nemét nem választa. Nem mintha feslett életű lett volna; de mivel szerette, fütyölve, kezeit zsebeiben tartva, a' más dolgát nézni, és napjait szeszélye szerint a' ligetben aludva, vagy lakhelye' kapujában állva tölteni. Fitzel' atyának nagy gondot szerze Györgynek illy tunya természete, mert szegény volt és öregedett. Gyakran nyilvánítá Kennedy William előtt nyugtalanságát, 's ez igérte, hogy Györgynek jó tanácsokat adand.

Egy estve, mikor a' kandi gyülekezők Kennedy' műhelyében számosbak voltak mint rendesen, a' vak elhagyá munkáját, hogy a' lenyugvó nap' sugáraitól egészen bearanyzott kapuja elébe üljön. Nagy kör lőn körüle, 's György mellé ülvén: szent Patrickra! William — mondá — csak szeretném tudni, mint tudhatott ön látás nélkül annyi mesterséget megtanulni. Oh! ez hosszas történet, mond Kennedy, fejét rázva, és kék gyapju süvegét jelentes komolysággal fölemelve. — Beszélje el nekünk, szóla György, beszélje el Kennedy atyám. — Szivesen megteszem, monda a' vak kevés fontolás után, annál inkább, mert az még itt hasznos lehet valakinek. A' kör összébb szorult William körül. — Elfogom beszélni egész éltemet, folytatá ez, de előbb üljetek le mellém, mert így előttem állva, beárnyékoljától hallásomat, 's akadályoztok érteni a' nagy léget. Minden hallgatók rendbe leültek, hogy az alkony' napjának és csendes fuvalminak szabad élvezhetését engedjék Williamnek: akkor a' vak komoly, de szelíd hangon, melly tulajdona volt, így kezdé. — Születésemkor, 1776, szemeim, mint a' tiéitek, nyitvák valának a' fénynek, és csak öt éves koromban vesztém el látásomat. Még ifjabb valék, hogy sem e' veszteség' nagyságát fölfoghatám, de érezteté azt velem az unalom, melly azonnal elfoga. Addig más, hozzám hasonló lényekkel éltem együtt, 's olly tárgyak közt, mellyek érdekeltek; tüstént egyedül 's mintegy sivatagban valék. De még is a' világ, melly hirtelen puszta lőn rám nézve, é[illegible]revehetlenül ismét megnépesedék: addig látás által ismerém meg a' tárgyakat, most megszoktam, tapintat és hallás által ismerni meg. A' mint növekedtem, érzém milly fontos rám nézve a' látás' ezen eszközeinek tökélyesítése; szoktatám magam, a' távolt a' hang után tudni meg, 's a' tárgyak' természetét tapintat által ismerni; de e' gyakorlatok rám nézve inkább szükség, mint mulatság valának. Ti is töltöttetek talán néha egy álomtalan éjt; tudjátok, milly hosszunak tetszik ollykor az idő, milly unalmat érez az ember az őt körözö sötétség' közepette. Ugy van, képzeljetek egy illy éjt, de végetlent... Illyen vala éltem; voltak ugyan némelly játékok, mellyekkel pillanatig mulatozék, de e' szórakozás czél nélkül volt, 's csakhamar elhagyám. Ezen felül mindig hallám körülem, mint siránkoznak mindenek sorsomon, és szánakoznak szüléimen, a' súlyos csapás miatt, mellyet isten rájok bocsáta; e' szánakozás boszantott, 's nem szokhattam a' gondolathoz, hogy örökké bút és kínt okozzak azoknak, kik éltemet adák.

Rosszat tenni azokkal, kiket szeretünk, habár önkénytelen is, legmélyebb fájdalom, mit érezni lehet. De hát valóban igaz volna, hogy én semmire nem lehetnék alkalmas? Nem hálátlan alacsonság lenne-e e' tehetetlen helyzetben maradni, melly szüléimet bizonyosan szenvedni hagyja? Mind e' gondolatok el-

fogának, mert az ember sokat gondolkozik, mikor nem lát; elhatározám, teljes erőmet fordítani megmaradt tehetségeim' minden lehető eszközeinek elővételére, 's hogy azokat mennyire lehet, használhatókká tégyem. Következőleg játszó-szereimet kezdém ismergetni, darabról darabra szét szedtem azokat, és csakhamar tökélyesen ismerém, hogy hasonlókat készíthessek. E' volt első műiparom, de nem akartam megállapodni e' szép uton. Eljutottam azon igazságra, hogy az akarat a' kötelesség' érzetétől hevítve, mindent tehet: olly életmódot akartam tulajdonommá tenni, melly függetlenné tehessen; 's a' muzsikát tanultam. Szüleim igyekezeteimet, haladásaimat látva Armaghba küldöttek, hol a' violint tanulám. De nem ragaszkodtam egyedűl e' tanuláshoz, tudtam, hogy a' világban gyakran több életmódhoz kell folyamodni, 's nekem inkább kelle előre gondoskodnom, mint másnak. A' történetet, melly egy kárpitoshoz vezérle lakni, különféle házi butorok' készítésének tanulására használtam: lakhelyemre visszatérvén, ezen ipart a' sörfőzésre fordítám, és kevés idő alatt több pénzt szerzék, mint élelmemre szükség volt. De atyám és anyám sokat vesztének, és elöregedtek, csakhamar nem élhettek magokban, 's hozzám folyamodtak: e' nap vala éltem' legszebbike; én szegény vak gyermek, ki örökre családom' terhe leendő valék, igyekezet által oda jutottam, hogy annak gyámola levék! Ekkor tudám meg, hogy egy nagy kötelesség' teljesítése erőt 's boldogságot ád. Minden estve karjaimra vevém öreg atyámat és anyámat, 's együtt sétáltunk a' réteken végig; ők vezetének 's én segéltem őket: az elmenők megálltak nézésünkre, kitértek előlünk, 's köszönték két társamat, egy kissé érettem... Képzeljétek, milly gyönyör, illy tiszteletet gerjeszteni öreg szüleim iránt! De ezután sem hagyám csökkenni sem iparomat, sem próbatételeimet, folytatva gyakorlám a' muzsikát, néhány elhasznált irlandi dudát vettem, a' végett, hogy összehangoljam, 's tökélyesítsem. Sok fáradozás után sikerült erőműbeli alkotjokat fölfedeznem, és kilencz hónap mulva találmányom szerint készíték egyet, melly tökélyesen sikerült.

A' faluban, hol lakám, volt egy órás, ki a' muzsikát felette kedvelé, és szüntelen ohajtá tanulni. Elébem terjeszté, adjak neki leczkéket a' dudában; megegyezém olly föltét alatt, hogy ismereteinket fölcseréljük, 's ő tanitson engem mesterségére. Így képes valék föltartani családomat, több nemű műiparom által, miket fölváltva üztem, a' mint több hasznát láthatám. Ez idő tájban elvesztém atyámat, majd anyámat, ki őt csakhamar követte. Nem akarván tovább lakni a' faluban, melly e' fájdalmas veszteségre emlékeztete, Armaghba jöttem, itt megházasodám, 's több évek óta boldogul élek, és biztositva a' szükség ellen: egyedűl egészséget kérek most istentől, mert szerencsét ada, kimerithetlent, türelmet és munkaszeretetet öntvén belém. Gyakran, mikor műhelyemben hallom a' koldusok' énekeit, kik élelmet szerezhetnének, vagy a' részegekét, kik éltöket tobzódással vesztegetik el, magamban mondom: nem a' vakok a' világban azok, kik nem látják a' napot, hanem a' kik nem látják a' kötelességet.

Mikor William történetét elvégzé, a' hallgatók felálltak, 's mindenik fontolgatá miket halla; csak egy volt, ki űlve maradt, 's nem szóla semmit; Fitzel György, sokáig marada ott, két könyökét térdeire támasztva, 's fejét kezeivel tartva, mélyen látszott elmélkedni, 's két izben kelle őt vacsorához hivni. De más nap korán atyjával Kennedy William' műhelyébe jött. — Szomszéd, mondá az öreg Fitzel, íme egy gyermek, kit az ön' története okossá tőn; György is hasznos akar lenni, 's kéri önt, fogadja tanitványának.

Francziából.

Osváth Ferencz.

Egyveleg.

— Egy utazó Chinában tartózkodása alatt következő jegyzéseket gyüjtött azon ország' hadi seregéről: A' chinai hadi sereg négy osztá yra szakad. Az első őrsereg mancsu-tatárokból és mongolokból áll 's 315,200 fejre megy; a' más'k a' hódító zászló' serege, mancsu-tatárokból és mongolokból, 266,000 ember; a' harmadik a' zöld lobogó' serege, csupa chinaiakból álló 's 666,300 ember; negyedik a' thibeti 's turkhestani sereg, 28,000 ember. Az egész hadi sereg tehát 1,275,500 emberből áll. További fölosztása hasonlit az europai hadseregekéhez: testek-, osztályok-, ezredek-, dandárok-ra, stb.

— Egy edinburghi fogorvos, Weight János nevü, olly tökéletességü mesterséges kezet készitett, hogy az a' legnehezebb mozgásokat legnagyobb könnyüséggel gyakorolja. A' hüvelyk' és újak' izei pontosan tétetvék össze 's a' kéz hasonló ügyesen bánik késsel, villával stb. Egy tollra nyomván, könyvet tartani, forgatni, tollat metszeni 's más egyéb munkát csodálandó ügyességgel végzeni képes. Birtokosa nem igen fog panaszkodhatni természeti kezének elvesztéséért, 's ha keztyűt is huz rá, mozgásairól alig különböztethetni meg e' kezet a' neki fenmaradt természeti kéztől.

— Ez évi januariusban ment el a' két első missionárius az evang.-lutherana egyháztól a' délaustraliai gyarmatba a' drezdai missio-társaságtól, ott augustana vallástételt követő gyülekezeteket alapitandó.

— Az új franczia dynastia, az ujanteremtett napoleoni katona-nemességet utánozva, némi udvari aristocratiát kezd alkotni, 's több nemesités által az orleánsi nemesség' magvát vetette el.

— A' marine-ministerium Párizsban tengerészeti könyvtárt szándékozik állitani, mellyhez Europa' minden vidékein gyüjtetnek az anyagok. E' gyüjteménybe mind azon munka megvétetik, melly a' könyvnyomtatás' feltalálása óta a' tengerészet' mestersége és tudományáról bárhol megjelent.

— Szent Pétervár czárjainak óriási palotáját, London börzéjét, Párizs első lyrai scenáját veszté el tüz által: e' hires három égéshez más kettő csatlakozott. Gentben a' nagy Augustinus-kolostor (talán egész Belgiumban legnagyobb), Arrasban a' korház emésztettek meg a' lángok által.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

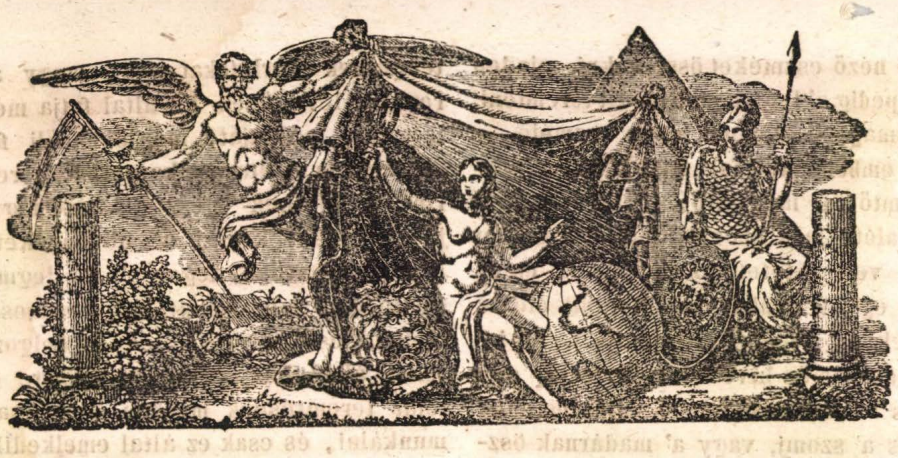

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, aprilis' 1. 1838.** **25. szám.**

Tartalom: Az ember' természeti rendeltetése és életmódja. Vége. (*D. Soltész János*). — Epigrammák az anthologiából. (*Székács*). — Búének (*Pap Endre*). — Az álarcz (*Kazinczy Gábor*). — Hangászati szemle (*Cs. Im.*) — A' budapesti árvíz' ügyében (*D. Vállas Antal*).

Az ember' természeti rendeltetése és életmódja.

(Vége.)

De nemcsak az életmivezet, hanem a' szellemi tehetséggel összefüggésben álló hajlamoknak és ösztönöknek figyelmes vizsgálásából is megitélhetjük az embernek rendeltetését. Legjelesb gondolkodási hajlamok az érzékiség és értelem; mind kettőben pedig jóval meghaladja az ember az állatokat. Az érzékiséghez a' kül- és belérzékek tartoznak. Igaz ugyan, hogy némelly elpuhult embereknek külérzékeit az állatoknak egyes érzékei fölülmulják, de a' természet' emberénél ezek a' magok finomságokban és élességökben megvannak, és bármelly állatnak érzékműszereivel is megmérközhetnek. — És ha szinte némelly állatoknak egyes érzékei különös erőt és tökélyt külítenek is, a' többiek annyival hátrább vannak, 's így egyik oldalon elvesztik azt mit a' másikon nyernek. Az embernél ellenben minden külérzékek kiszámított arányban vannak, és mindnyájan hasonló tökéletesedésre képesek, melly által több érzéki fogékonyságot nyernek a' külvilág iránt, mint akármelly más állat. De sokkal magasban áll az ember belső érzékeire nézve, mellyeknek kiterjedése és erőssége az állatival össze sem hasonlíttathatik. Csodálatra méltó az előterjesztéseknek mennyisége, mellyeket belső érzékeiben letehet, a' könnyüség és élénkség, mellyekkel azokat tetszés szerint felkölthetni, és ez által az elmultat jelenné varázsolhatja, más szókkal: bámulatos képzelő erejének élénksége és emlékező tehetségének erőssége, mellyekből az állatoknál csak gyönge árnyéklatok léteznek.

Egészen kiemeli az embert az állatvilágból értelmi hajlamja, mellynek a' legtökéletesebb állatoknál is csak igen csekély és homályos nyomai látszanak. Istenség' képmásaként jelenik meg az emberi lélek ezen teremtői tehetségnél fogva, melly végetlenül törekszik ismereteit a' legmagasb és első valóig terjeszteni, mindennek a' mi volt, van és lesz alapját és czélját megismerni, és cselekedeteit ezen végső czélhoz képest intézni. Ez által lesz az ember képes gondolatinak sokszerű tarka játékát öszhangzó egészszé életmivezni, több egyszerű előterjesztéseknek összeköttéséből megfogásokat képezni, ezekből a' már

végetlenbe néző eszméket összerakni, minden eszmékből pedig a' legmagasb ideált teremteni.

A' legmagasb ideálnak ezen eszméje — mellyet az ember magának mint első, mindeneket teremtő és megtartó, legjobb és legbölcsebb valót, más szóval, mint istenséget ábrázol — veleszületett az emberrel, és az értelemmel együtt szükségképen fejlik elő az emberi léleknek belső természetéből. Az istennek gondolatja és hivése következőleg olly természetes az ember' lelkének, mint testének az éhség és a' szomj, vagy a' madárnak ösztöne, hogy fiainak fészket építsen, azokat anyai gyöngédséggel melegítse és táplálja. Ezen hivés szabadon is fejlett ki minden népnél, mihelyt az a' durva érzékiségen fölül emelkedett és az első világosság belsejébe hatott. Ha pedig a' természet az istennek hivését az emberi lélekbe helyezte, ugy ezen hivésnek alapja és czélja is van, igaz és bölcs is, mert a' természet semmi teremtményt meg nem csalt; és igy az istennek csupa gondolatja megmutatja annak lételét.

Az emberi léleknek főbélyege határnélkűli törekvés valami magasb és ideáli — tehát nem földi dolgok — után. Innen van az, hogy a' lelket semmi éldelet, semmi cselekvés ki nem elégíti; innen van, hogy mindig valami mást, mindig többet kiván, melly őt annál jobban izgatja, minél világosabb előtte magasabb ereinek eszmélete. Ha ezen törekvésnek is, valamint mindennek mit a' természet adott és csinált, alapja és czélja van, ugy az emberi lételnek czélját nem a' földön, hanem — fenséges gondolat! azon túl kell keresni.

Az emberi lélek természetes hajlamainak egyszerű vizsgálásából mesterkéletlenűl és meggyőzőleg fejlik ki, hogy az ember egy istennek hivésére és örökkévalóságra van teremtve.

Milly magasra emelkedik az ember egyedűl értelme által! Ebben tolakodnak össze a' teremtésnek minden sugárai. Általa arat az ember ismereteket, mellyek az ősidőnek voltak tulajdoni, és jót hint el a' késő maradéknak. Az értelem alatt vannak a' természetnek törvényei. Ez által zabolázza az ember az égövnek szigoruságát, a' földnek konokságát, melegge teszi a' telet, és arat ott, hol a' természet semmi fűszálat nem tenyészt. Ez által mozdit ki hegyeket helyökből, sziklákat tornyoz fel, a' vizeknek kimutatja folyását, a' tengernek korlátokat vet, megy a' vizen, repül a' levegőben. Ez által futja meg a' csillagzatok' pályáját, megjövendőli futásokat, és minden változásaikat másodperczek szerint, a' földnek egész alakját megváltoztatja, másként képezi a' növényeket, megöli a' legrettentőbb, legerősb és legmérgesebb állatokat, megszelíditi a' hasznosabbakat, mellyek csak érette élnek és dolgoznak. Értelem által kényszeríti a' gyönge ember a' földi teremtésnek minden ereit csak érette munkálni, és csak ez által emelkedik a' földnek urává.

Az emberi léleknek munkásság utáni nyugtalan törekvése — korábbi korszakaiban — mint utánzási ösztön külekezik. Ezen ösztönt a' legtökéletesebb állatoknál, jelesül a' madaraknál és majmoknál is feltaláljuk, és ez a' lélekerőkkel egyenes viszonyban áll; legerősben él és mivel pedig az embernél, különösen ifjuságában, de követi őt egész a' sirig. Alig pillantja meg az újszülött a' teremtést, már lelke is törekszik mindent, mi érzékeinek a' természet' tág körében ajánlkozik, utánozni. Ezen ösztön az, melly által az embernek magas hajlamai első akadályt találván kifejlésökre serkentetnek. De az utánzás mintát kiván, és ehhez hasonlítnak az utánzott képek. Emberektől távol, holt teremtményekkel, növényekkel és állatokkal körülvéve, ezeket utánozná az ember, mint azt a' tapasztalás egyes elvadultakban bebizonyította; ezen módon mint durva állat hátra maradna hajlamaiban, és századokig kellene életének nyulni, mielőtt súlyfölöslegének eszméletére 's emberi tökélyének mérséklett fokára emelkedhetnék. Ha már a' nagy tehetségeknek és erőknek utánzási ösztön által kell munkásságra nógattatniok, úgy a' tökéletesebb mintának előttök kell lebegni, az embernek az embert kell utánozni, ha emberi méltóságra akar lépni. Ezen vizsgálatból ismét az sül ki, hogy az ember társaságos életre van rendelve.

Ide mutatnak a' viszonyok is mellyekbe a' természet az embert helyezte. A' természettől nyert adományokat mingyárt születése után minden állat használhatja; mindeniknek gyorsan fejlik teste 's az abba oltott ügyességek létre jönnek, és képessé teszik az állatot a' neki kimutatott hatáskört elfoglalni. Egészen másként van a' dolog az em-

berrel. Ájultan jön a' gyermek e' világra, 's nem képes helyéből mozdulni; későn kap fogakat, későn tanul járni, későn nyernek erőt kezei; későn érik meg; lassan fejlenek ki lelki erei. Idegen segítségre és oltalomra van szüksége. De ki segíthet rajta jobban, mint azon rokona, ki vele hasonló érzéssel és szükséggel bir, ki már másoktól hasonló gyámolítást vett. Igy bizonyul be a' más oldalon is az embernek emberi társaságra rendeltetése.

A' testi embernek vizsgálásából nyilván kitűnik azon igazság, hogy a' természet az embert felebarátainak javát eszközlő munkásságra teremtette, és igy ebből egyszerűen kifejlik az embernek erkölcsiségre és erényre rendeltetése.

Erkölcsiség nélkül nem állhat fel emberi társaság, mert azon társaság, hol mindenki magáért gondol és cselekszik, magától felbomlik. Társaság nélkül pedig az ember ki nem fejlődhetik; testének legdicsőbb hajlamjai, lelkének legfenségesebb erei hiába vannak. Tehát csak erkölcsi társaság által nyeri meg az ember természetes rendeltetését, és az által lesz emberré a' szónak teljes értelmében.

Eddigi vizsgálatunkat végig pillantván bátran mondhatjuk; hogy az ember a' földnek értelmi hajlammal fölékített legtökéletesebb állatja; hogy ő lelki hajlamainak kiképezésére, társaságra, erkölcsiségre és arra van teremtve, hogy egy tetteiben utánozandó istenséget imádjon; középtagja ő ezen és egy más világnak; következőleg a' lehető legmagasb míveltségre van rendelve.

Szemünk előtt levén az embernek természeti rendeltetése, életmódjának meghatározásában nem fogunk nagy nehézségekkel küzdeni. A' hatáskör, mellynek betöltésére az ember rendeltetett, végetlenül bő, következőleg az életmódnak sem szabad olly szűk korlátok közé szorittatni, mint más állatoknál. Előre kiszámította ezt a' természet és minden valóját úgy szerkeszté, hogy magát minden helyezethez, minden viszonyhoz alkalmazhassa, és minden befolyáshoz hozzá szokhassék, és ezen intézkedés által is eléggé tudtunkra adja magasabb czéljait. Az emberiségnek története sokszerűleg megvalósítja ezt. Az ember élhet az egész föld' fölületén, hegyeken, völgyekben, a' forró égöv alatt, a' földsark' örökös tájékain; itt ruházkodik, ott meztelen; majd gyümölcscsel, majd gyökerekkel vagy halakkal, néhol hussal tejjel tojással stb. táplálja magát; vagy nyersen eszi a' hust, vagy főve, sülve, és mindenütt vannak példák, hogy az ember késő vénséget érhet. De ennek igy is kellett lenni, mert csak igy lehetett az ember azzá, a' mivé lett, és csak igy emelkedhetik mindig följebb. Milly hátra volna ő a' földi valók' sorában, ha életét csak egy égalj alatt folytathatná, ha testét csak egy eledellel táplálhatná? a' nemnek szaporitása korlátoltatnék 's elterjedése lehetlen lenne, a' társaságos életből áradó minden jelességek, minden kölcsönös gyámolitás, tanitás, utánozás, az emberi hajlamoknak minden használhatása, mellynél fogva az égaljnak konoksága enyhíttetik, a' tápláléknak szerzése könnyittetik, elvesznének, és igy az embert semmi nem ingerlené vagy késztetné, hogy ereit szunyadásokból felköltse 's gyakorolja.

Az állati életet és szellemi törekvést egybeolvasztva tartó emberi természetnek vizsgálásából következik, hogy az embernek életmódja általában sokkal összetettebb, mint minden más állaté, állati és emberi is egyszersmind. Az embernek minden más állathoz hasonlag levegőt, ételt, italt, álmot kell élvezni, nemét szaporítni, a' melegnek bizonyos fokától körülvétetni stb.; mint embernek pedig szellemi ereit munkásságba tenni, és igy az értelemnek ideális tervei szerint mívelni.

Hogy az ember szabadságának tökéletes birtokában az állati működéseket el ne mulassza, azoknak mindenikét ellátta a' természet szükség vagy ösztön' érzésével; kielégitésöket pedig kellemes érzéssel kötvén össze, éldeletre emelte.

Minthogy pedig épen az élvezet csábithatja az embert mértéktelenségre és kicsapongásra, a' természet minden ösztönnek vagy szükségnek kielégítését megelégedés' érzésével váltotta föl, és ez által kijelelte a' határt, mellyen túl az élvezet megszűnik üdves lenni.

De szellemi munkásságában is áthághatja az ember a' mértékletesség' határait 's önjavát tönkre teheti; mert minden szellemi munkásság a' testi életmívek által testivé lesz; az életmíveknek minden hatása élet-

anyagokat emészt meg, és azoknak visszapótlását kivánja; ha pedig a' hatás nagy erőssége, tartóssága vagy gyakori ismétlődése miatt a' pótlékkal aránytalanságba jön, az életmű belsejében szétromboltatik, további munkásságra képtelen lesz, és a' többi életműséggeli szoros összefüggés által az egésznek egészségét veszélyeztetheti. Ennek meggátlására a' természet minden munkásághoz fáradságérzést kötött, és ez által inti az embert, hogy a' jelenvaló munkát szakaszsza félbe, és a' megerőltetett életmíveknek nyugalmat és ujulást engedjen.

Ezeket összefogván, az embernek természetes életmódjára nézve következő törvényt alapítunk meg: az ember elégítse ki minden szükségeit és ösztöneit, használja és nemesítse a' természettől nyert minden hajlamait és ereit, de ne élvezzen és ne cselekedjék előbb, mint arra igazi szükséget és elegendő erőt érez, és ne menjen tovább az élvezetben és munkásságban mint azt a' megelégedés és fáradság megengedik.

Magában foglalja ezen törvény az embernek egész életmódját, és a' ki ezt megtartja, bizonyos lehet hogy természetszerűleg él, hogy minden utaiban egészség és öröm követendi, nyavalya és bánat lételét soha sem háborítandja. ***D. Soltész János.***

Epigrammák az anthologiából.

Ohajtás.

Napkövet! üdvözlégy, oh Phosphoros, 's a' kit elorzasz
Hozd meg titkon mint Hesperos újra nekem.

Heraclés.

Hol van a' rémítő kelevéz, hova lett az oroszlán-
Bőr, o Hercules, a' nyil-teli puzdra hová?
Hol szigorú haragod? Lysipp mért képze levertnek?
'S vajjon a' szobrász mért véste az érczbe kinod'?
Értlek, fegyveridért búsulsz. Ki vihette el őket? —
Az, ki nagyobb bajnok nálad — a' szárnyas Eros.

Zeüszhez.

Szórj havat, és jeget, és dördítsd villámmal a' mennyet,
Éjszinű felhőid' küldd le a' földre egyig;
Hogyha megölsz, legalább nyugszom. De, ha élni hagyandasz,
Hogy jobban büntess, újra csapongni fogok.
Mert Eros üldöz, urad neked is hajdan, hol aranycsepp'
Képe segített áttörnöd az érczfalakat.

Amor.

Hódolok Ámornak, mert őt kikerülni lehetlen:
Míg ő szárnyakon űz, én gyalogolva futok.

Remény és Nemesis.

Eunusnál a' Remény 's Nemesis szomszédok a' polczon;
Az lekiáltja: „reménylj!", ez lesusogja: „csekélyt".

Székács.

Búének.

Ha berkem' árnyain
Busongva járdalok,
Szép, szőke lányaim,
Engem ne szánjatok!
Búm csendes, mint a' hold,
Melly kél felhők megül;
Kedves halott hagyá
Szelíd emlékemül.

'S számomra még vagyon
E' búban üdv 's remény:
Mélyében származik
Nem földi zengemény;
Melly szárnyal, és ragad,
És szíveket hevít,
'S lombbal boritja majd
Költője' fürteit.

Pap Endre.

Az álarcz.

Árnyrajz, Laube után.

1.

A' nagy városnak bizonyosan megvannak a' maga kis és titkos szobái, hol az érzelem, 's a' mély és tartós szenvedély, időt

's nyugalmat lel. Párizsban a' Quartier latínben a' legszilárdabb 's polgáribb embereket leljük, az öreg, csendes franczia családot, melly magát tolakodás és sietség ellen biztosítja. Az illy körökben a' hűség örök vallástörvény; az ember egyszer tekint föl a' világba, kiválasztja a' magáét, és semmi kétségnek nem szabad többé közeledni; e' leány, e' szín változhatlan marad az életnek. Épen a' nagy város' zajában vonúl erősebben, hozzáférhetlenebben, önkörébe a' csendes, nyugodt család, a' szerény érzelem.

De magában a' zajban tünik ki a' hihetlen; mint mozgó országúton összevissza robog az élet, vonzalom és sors; a' nagyvárosi félig az utczán él, ha egész héten nem lépne is ki rá; a' tarka örvény megszűnés nélkül zajog fején, szívén. Legkülönneműbb vonzalmak találkoznak, semmi idejök nincs fontolgatásra.... a' legközelbi percz örökre szétragadhatja; egyesűlnek. A' tolulásban némi időig nem veszik észre, hogy nem együvé valók; átlátják, elbontakoznak; a' vihar egyiket ide, másikat oda ragadja, — egyiknek sincs ideje, sebeit vizsgálni. —

— Szerelem tán olly sokféle van, mint virág, és sok galibát okozhat, hogy e' szó alatt: szerelem, többnyire viszonyos, erős vonzalom' ugyan azon egy fogalmát értjük, olly erősen, a' mint épen minmagunkban lehetőnek gondoljuk. Megfelelő a' tavasz; 's az egyik tavasz mindig ollyan-e, mint a' másik? Élet és termékenység gyakran kissé kedvező időben növekszik; de vannak bizonyos törvények, mellyek szerint még is kizöldel, mellyek szerint a' szerelem rokon kebelre ragad; a' nyár aztán kimutatja, 's az ősz világosan a' gyümölcsökben tünteti ki, ha a' fogantás valóban szerencsés volt-e.

Tán boldogabbak volnánk, ha kevésbbé vakon bizakodnánk egy általános fogalomra, millyen egygyé rosz regények a' szerelmet tevék; ha kiméletlenebbűl keresnők föl magunkban szívünk' valódi szükségeit, 's mit puszta szerelemphrasisként, mesterséges magasságra képezünk.

Tökélyes, egészen szükséges szerelem, tán ép olly ritka, mint a' tökélyes, egészen szép 's teremtő tavasz.

A' szép Auréliának e' gondolatok furcsáknak 's idegeneknek látszottak volna, mert soha hasonló, 's csak távolról hasonlóktól sem lepeték meg. A' szerelem, szerelem, 's én jól tudom, mikor szeretek. Egy elégűlt mosoly mutatá, hogy az jó lábon áll. Nagy virágablaknál ült a' hölgy, 's a' hófedett, de szánok, lovagok 's menők által dúsan élénkített utczára néze le. Az ohajtott téli nap barátságosan mosolyga le a' kéjelmesen 's dúsan bútorzott, 's tiszta hévtől áthullámzott szobába; egy kanári madár, melly nagy rézkalitkában, mellette a' virágok' közepén, 's a' napsugarak' fényében állt, dalra zendűlt, mintha az a' tavasz volna.

Aurélia húsz éves volt, 's élte fő vonalokban ez. Szüleinek kedvező állása volt az életben, 's az egyetlen lányt ez álláshoz arányzott módon nevelék. Aurélia szelíd, képzékeny vala, 's kedves lőn és szép; mindenki baráta volt; de Ferdinand, egy ifju, fényes férfi, neki áldozá az első szerelem' egész ábrándos vonzalmát. Milly kecsesnek találta ezt! Ferdinand' vére és arczvonalai, ügyessége és vidorsága, vágyai' ideála voltak.... mint szerette őt! —

Akkor egy nap atyja hozzá jöve 's így szólt: édes Aurélia, én nagy vesztéseket szenvedtem, létem veszélyeztetve van, te segíthetsz; üsd ki fődből az ifjukori enyelgést Ferdinanddal, Real úr megkért, ő dús, derék ember, add neki kezed'!"

Aurélia sírt 's engedelmeskedék. Ferdinand utazni ment. Egy év jobban telt el, mint gondolá, Real úr szeretetre méltó, derék férfi vala; Aurélia' lágy, simulékony charactere először tűnelmesen aláveté magát kötelességeinek, 's végre csendes, elégűlt létet talált, mellynek csakhamar emlékezete sem volt, hogy lemondás.

Real úr megbukott lovával, 's meghalt. Aurélia némi idő múlva a' városba jött, mint szép, ifjú özvegy, 's bókolók és kérők zajgák körűl. Az alatt szülei is meghaltak; ő független volt 's egyedűl gazdaságával. Természetesen fölmerűlt lelkében Ferdinand' képe, de ő, gondolá, isten tudja, hol van, 's vigaszt keresett. Meglehetős elfogulatlansággal fogadá az adózott tisztelkedéseket, játszék a' kérőkkel, 's jól lelé magát. Akkor találta egy esti társaságban Ferdinandot; ő megtért, 's komolyan 's útbarnán néze ki, 's meglehetős hűsen üdvözlé, minden esetre, sokkal nagyobb tartalékkal, mint, Aurélia' ítélete szerint, szüksége lett volna,

's mint némelly más nőhez társula. Maga Aurélia ismét azon villanyos ütést érzé látásakor, melly egykor gyakran üdvezítve éré; nagyobb hév, több részvét minden iránt tetszék szivén, 's érzelmein elömleni; — de Ferdinandnál egészen máskép látszék. Több nap tölt el, 's meg nem látogatá; midőn ismét találkozék vele társaságban, úgy látszott, mintha még ki is akarta volna kerülni. Egek! mennyire megindítá ez. Midőn az eset mellé vezette, tán föltünék benső megindulása, 's valami áruló szót lele; legalább Ferdinand hamar talált választ, melly ép oda árnyéklott; úgy lelék, hogy jobban közelednek, mint sejték; a' legközelbi este Aurélia, félig kért, félig jelentett látogatását várá.

Szép szobájában ült, 's dobogó szívvel várta őt; a' várakozás nem engede neki semmi nyugalmat; majd fölálla, alá 's följárt, 's ismét leült, majd a' tükörhez lépe. „Bőröm nem olly lágy és tiszta többé, mint azelőtt, szemeim kissé mélyebben feküsznek, 's szájam nem olly keskeny és zárt többé — tetszendem-e még neki?"

Mintha a' szerelem hasonlítni tudna! — De ő valóban megragadó szép volt. E' karcsu 's magas növésű, 's még is könnyed 's kemény teljű alak, csábító egy jelenet vala, 's a' sötét selyem öltény, mit horda, magasítá bőre' fehérségét, 's a' leggyöngédebb 's fínomabb pirral elömlött arczot, mellyben sötét haj, 's fínom metszetű szemöldek alatt, nagy, kék szem éle, 's az egész lényen valami édes, titokteljes színt önte el, a' mit gyakran romanticismusnak neveznek. A' lány' félénk kecse, 's az ifju nő' lágy olvadása még egyesülve néztek ki vonalaiból; amaz még nem volt egészen lehódítva, ez még nem győze egészen.

— Csak a' himlőseb bal halántékomon ne rutítna el! De Betty sem simítja még elég mélyen 's erősen hajamat fölébe. — De hol marad? nem igen siet. — Akkor sebes, könnyed lépteket halla az előteremben, 's mintha igen megijesztetett volna, futott pamlagára, 's műszerileg kézmunka után nyúlt.

2.

Találkozának; de valódilag csak annyira, hogy Ferdinand remélheté, Auréliában, elébb vagy utóbb, teljes, mindentató szerelmet lelni. Aurélia egyike vala azon nőknek, kik azt hiszik, hogy többet adnak és nyernek, ha keveset és gyakrabban adnak, mintha az egész lelket tartalék nélkül föltárják, 's föláldozó önfeledésben nyújtják oda. Amaz viseletben okosság van, vagy hiány; ügyesebben bilincs ez, de hiányzik benne azon fő foka a' szerelemnek, hol minden körzöttség 's tekintet megszünik, miért a' szerelem teljes, önálló mennynek neveztetik.

A' viszony e' félhatárzottságban tovább ment, mint Ferdinand remélé. Az okosok álliták, hogy az növeszti becsét, mások úgy vélekedének, hogy a' kecs kevesebb, mint a' boldogság. —

Így lőn tél, 's mint elül mondánk, Aurélia ablaknál ül, 's elégülten néz le az utcza' zajára; az idő dél felé van, Ferdinand minden perczben arra lovagolhat el. Tarka szánok, nőkkel és urakkal, csengének el. „Ha Ferdinand udvaris volna, elvihetne egy kis sétaszánzásra!" 's mint hipphopp! varázsa által, kivánsága' közepén elérobogott fényes szánával a' kedves.

— Igen szeretetre méltónak lelem, jó Ferdinand, ajánlatát; de még is igen föltünék az .... nem lehet ....

— Cousineom kész, követni bennünket.

— Nem, édes Ferdinand, az nem megy; de igen köszönöm.

Nem használt semmi kérelem; megsértetve viharzott el Ferdinand, 's a' szánba veté magát, 's tova robogott, mintha magát 's mindent, a' mi utába jő, tönkre akarna tenni; Aurélia fölsikoltott az ablakban. Midőn a' kedves eltűnt, megbáná. „El fogod fárasztani, 's fölhagyand veled." 'S gyorsan megíraték e' billet: „ne haragudjék, 's eljöjjön ma este a' redoúteba; engem veres szalagok ismertetnek, 's önt bizonyosan kitalálom. Jóvá szeretném tenni, a' mit ma tán roszúl tevék; álruhában talán leginkább tehetem azt, mert, fájdalom, örökké tartok a' fényes valótól!"

A' redoute örömzajongva csillogott. Egy kék domino egy fehér 's veres szalagokkal ékített nőt üldöze; kecsesen néze ez ki, a' kevély termettel, a' büszke, fehér nyakkal, a' ragyogó vállak, 's teljes szép karokkal..... Auréliának kellett lenni, bár az álarcz ebben megegyezni nem akart. Végre még is engednie kellett a' megszünés nélkül késztő Ferdinandnak; szólnia kellett, 's így a' féltitokkal

fölhagyni. Egy időig elfogultság nélkül 's boldogúl tréfáltak 's enyelgtek a' teremben, 's ízelék a' német álarczos bálok' parányi kecsét. Ha illy egyértés nem alakúlt köztetek: a' mulatozás' ez intézeteinél martalékai lehettek a' legüdítlenebb állapotnak; szoros körbe szorítatva, az idő tilt a' szabadtól, 's valóban érdekes keresés, lelés és társulás, már ezért is lehetlen; szokásunk az elkerülhetlen anyával karunkon, a' germanok' egész ideáli szemérmességével, tökélyes ellenzetét teszi a' romanticainak, minek az álarczos bálban legfőbbnek kellene lenni; az idegen és ismeretlen eltaszít a' társaságokban; szeszélyünk és kedvünk soha nem olly öngyökerűleg elfogulatlan 's félanyagi negédű, hogy órákig zajonghassunk, hogy egy tréfaszó iránt, a' mi csak mesterkélt dolgot illet, 's álarcztól jő, kihez semmi történeti viszonyunk, fogékonyak lehetnénk, vagy tán épen viszonzhatnók azt. Ha különben elég objectivek vagyunk is az iránt, mit mulatozásnak (amusement) mondunk: szokásainkat, körhistoriánkat inkább használjuk, mint más népek. Azért fognak nálunk a' redouteok mindig erőltetett, 's ki nem elégítők maradni.

A' ki szeret, mint Ferdinand, annak legkevésbbé kellett volna illy gondolatokra jőni; de Aurélia még is rásegítette volna. Már ő egyike volt azon nőknek, kik rettegnek a' férfiban elveszni; 's azért hát csakhamar eszébe ötlék, hogy az álarcz épen nem födöz el egészen, hogy neki más ismerősöket is észre kell venni, 's a' mi több illy akadály volt, mik a' szeretőt a' társiság' köreibe utasítják. Ferdinand, kék dominojába burkozva, egy szoborhoz dőlt, 's egész lélekkel unatkozék az álarczokkal; tréfáik olly bangáknak, olly természetelleni undorítóknak tetszének; 's leginkább a' bohóczok' (harlequin), a' németeknél annyira kirívó mozgékonyságokkal, szörnynek látszottak. És féltékenység, e' tűz, melly csak éget és szúr, a' nélkül, hogy valaha melegítne; e' fa, melly csak gallyakat terem, de leveleket soha, szurdalva kinozá. Auréliát az álarczok' 's dominok' serge szárnyalá körül; néha ugyan elsuhant Ferdinand mellett, 's igyekszék bevonni a' körbe: de a' féltékeny, ki mindent bírhat és akar, daczosan utasít vissza minden felet, még kegyjeleket is, mik egy percz előtt, nagyobb elfogulatlanság mellett, boldogították volna.

Így múlék el az est. Aurélia is nyugtalanítva érzé magát, először Ferdinand, szerelme' férfiához viszonya miatt, kinek csak kínokat szerze; továbbá egy álarcz által, ki megszünés nélkül üldözé; félelemmel nézdelé a' kék dominot. Nincs szerencséje, mondá boszusan magában; olly hangulatban vagyok, hogy nyakába vágynám hullni; 's most sehol sem látatja magát.

Az álarcz mindig merészebb lőn; Aurélia menni akart; muzsika, táncz, hizelgések, Ferdinand' visszalépése fölizgaták, hogy magát halálra sírni, vagy, biz igen, megvallá csendesen magának, csókolni szerette volna őt. — Ott, ott a' kék domino. Ferdinand, vigyen haza, — 's karát nyújtá, — az első szekeren; nincs időm, sem kedvem cselédemet keresni.

Vaksötét éj vala; a' bérkocsinak nem volt lámpája; az utazók levevék álarczaikat. Aurélia, kinek tán ép illy nemláthatóság kellett, hogy végre egyszer egészen odaadja magát, forrón 's egész lélekkel ölelé szerelme' férfiát, 's a' leglágyabb szerelemmel esde, tartsa meg neki szerelmét, ha természetalkata nem olly volna is mindig, mint szivesen akarná; késztése most olly heves volt, hogy szóhoz sem engedé jutni.

A' házkapunál voltak; a' lámpák leégtek, a' kapuőr' ablaka is sötét vala, de műszerileg megszokva foglalatosságát, a' csengetyűhangra megrántá drótját; az ajtó fölnyílt.

— Az istenért, Ferdinand! mit csinál? Ön bejött! — Csak, az égre, ne beszéljen; hangját ismerik.

Csókjai elcsukák ajkait .... maga sem akart sokat beszélni, hogy senkit föl ne keltsen — és kell-e a' szerelemnek szó és beszéd? Kitöltő szer azok neki, mint társaságainkban a' franczia beszéd.

3.

Nő és férj valának, 's ép úgy éltek, mint más házaspárok, új kecsek' és viszonyok' enyelgéseiben, a' napba be.

— De mondd meg nekem, Aurélia, mi indíta téged, az álarczból utáni nap, hogy nekem olly gyönyörű levelkét írj, 's tudasd, hogy jegyesek vagyunk?

— Hallgass, Ferdinand, te utálatos vagy!

De ő nem hallgatott, 's némelly tétovázás után Auréliának hinnie kellett, hogy

akkor egyedül ment haza kék dominojában. Fagy futa el tagain, de hallgatott. Bohó tréfa volt az tőle, vagy valóban más kék domino — rettenetes! — ő egy szót sem szólt.

Szerelem' ügyeiben a' nők sokkal finomabb diplomátok, mint politicusaink a' status' ügyeiben, mert szívök segélli; Ferdinand semmit sem sejte a' kérdésekből, 's Aurélia csak hamar feldönthetlen bizonyossággal látá, hogy nem ő volt a' kék domino, ki haza kiséré.

Most mutatkozék, milly tavasz, milly szerelem vala. Auréliának nem volt erője, az eseményt elmerítni tengerében azon vonzalomnak, melly a' valódi szerelemé, azon feneketlen tengerbe, mert van szerelem, melly mindent megbocsát, a' legrosszabbat is, melly még azt sem tudja soha elhagyni, ki iránta bünhödék; tekintet nélküli szerelem, szerelem quand même. Auréliaé épen nem volt illyen; úgy látá most, hogy tévedés adá őt Ferdinandnak. Ez egy csalódás elveté árnyait az egész vonzalomra, 's kérdéssessé tevé azt előtte. De olly erősen sem szerete, hogy most gyűlöljön, hogy legalább e' vágyat érezze: fájdalmat okozz neki a' szív' legbensőbbjéig! — Erős természeteknél az érzelem egyik saroktól a' másikra szökik; mind ez nem vala Auréliánál. Vonzalma kétséges lőn neki, a' hidegség nyomába hágdosa a' kétségnek, a' viszony, melly tetszőleg olly mélyen és erősen lobogott elé, elveszett, mint folyam, melly tengerpartra jókor téved; vize, lénye a' nagy tömegben vesz el.

Ferdinand' csodálkozása az olly közönyössé lett nőn, dacz leve, midőn a' csodálkozás nem figyelteték; midőn a' dacz föl sem vétetett, a' hidegséghez menekült; 's ez tetszékeny volt, 's valóban meg engedé magát lelni. Elfeledék egymást, történetöket, 's csak az után kapkodának, hogy ebben vagy másban valami kis érdeket leljenek; úgy, mint eddig, egy házban laktak, és sokkal módosb világfiak lőnek, mint az előtt voltak. Ha a' benső világnak vége van, a' külső legszívesben segít; ki költeni nem tud, leghamarébb kigúnyolja a' költőt.

— „Tökélyes, egészen szükséges, teljes szerelem tán ép olly ritka, mint tökélyes, egészen teremtő, szép tavasz!"

Kazinczy Gábor.

Hangászati szemle.

7. Ouverture in Es von W. J. Tomaschek zu 2, 4, und 8. Händen (zwey Pianoforte) eingerichtet. Prag, bey Marco Berra. Ára 30, 48., és 1 ft. 40 kr. cp.

E' már ösmeretes és mesterinek elösmért 38-dik munkája a' kevesebbet mennyiségre mint minőségre nézve kimeríthetetlenül bővelkedő hangaszerzőnek itt szabad választásra háromféle alakban jelenik meg. Az első és utolsó alkalmazás C. F. Pitsch úrtól, a' középső magától a' szerzőtől való. Mindegyik sikerültnek mondható, és mindegyik fölött az atyai szem vigyázni látszott. — Olly időkben, mellyekben olly sok, hangának neveztetik, a' mi nem az, valóban lelket viditó, illy váltig egészséges essentiával magát táplálhatni.

8. Variationen über ein beliebtes Thema aus der Oper: die Ballnacht, für das Pianoforte von Carl Haslinger. 2. Werk. Wien, bey Tobias Haslinger. Ára 1 ft. cp.

Egy mostani divatú salon-árú, mellynek érdeme szerint becse meglesz. A' bevezetés jól ki van számítva az egésznek viszonyához, és illően a' fő gondolathoz simúl. A' változatok a' themát hallhatólag — nem mindennapi eset — tovább fonják a' nélkül, hogy azt tetézett ékességek vagy tündöklő futások által elnyomnák; a' második különösen érdekes négyes zenét fejt ki, és a' finaléban a' gyakorlott játszónak illető része meghagyatott.

Cs. Im.

Egyveleg.

— A' budapesti árvíz' ügyében. Győry Sándor, m. academiai rend. tag, e' munkájának: „A' Buda és Pest közt építendő álló hídról, Pest, 1832", 10-dik lapján betű szerint ezeket mondja: „Mivel a' jégtorlatot 's jeges árvizeket nemző okok nem csak nem fogyatkoztak, sőt 1775-től fogva nevekedtek is, nagy jégjáráskor csak egy pillanati, még pedig naponként mindig hihetőbb történetes megakadástól függ, hogy az eddigleni legnagyobbnál nagyobb árvízzel elboritassunk, 's egy könnyen előre látható szerencsétlenség miatt: tizszer több kárral lakoljunk, mint a' menynyibe a' veszedelemnek egészen elhárítása kerülne". Nem mulaszthatom el e' könyvet, mint a' melly józan hydrotechniai elveket, mennyire csak lehet, közértelmű nyelven terjeszt elő, olvasó publicumunk' figyelmébe annyival is inkább ajánlani, minél közelebbnek látszik lenni a' nagyobb vállalatok' 's kivitelek' ideje, 's készületek nélkül, az illy épitmények' egyik legszebb haszna, melly abban áll, hogy hasonló vállalatokra értelmességet, 's mi evvel elválhatatlanúl össze van kötve, akaratot gerjesztenek — legnagyobb részint elvész. Mi a' budapesti özönvizet magát illeti, fájdalom! magunk tapasztaltuk miképen Győry' joslata, mellyet ez előtt még csak néhány héttel a' phantasiák' országába voltunk készek utasitani, majdnem szóról szóra beteljesedett, 's int az idő, hogy mindenkép azon legyünk, nehogy ismételve, — 's az illy ismétlések napról napra hamarább következnek egymásra, — tizszer több kárral lakoljunk, mint a' mennyibe a' veszedelem' teljes elhárítása kerülne.

D. Vállas Antal.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 5. 1838.** **26. szám.**

Tartalom. Philosophiai nézetek. I. A' társasági alku (*Warga János*). — Töredék *Vörösmarty*nak „Erdődi bán" czimü szomorujátékából. — Egyveleg.

Philosophiai nézetek.

I. A' TÁRSASÁGI ALKU.

A' philosophiának minden tárgy', — ha tetszik VAN' lényegébe beható (intensiv) gondolkozás után, egyetemes, szükségképeni, és általánosságra emelkedő eszméket kell közvetíteni, ezek által elveket szerkeszteni, és elvekből fejtő ismereteket alapítani. — Látszik ebből, hogy a' philosophia' anyagját egyetemesen a' lelki, a' testi és a' szellemi világ adatai teszik, mellyeket a' philosophia intensiv módszer után tartozik vizsgálás alá venni, de ugy, hogy tiszta gondolkozásának következménye soha nem fejlik ki az egyedűliség, vagy különösség' categoriáira — ezek a' különös tanulmányokra tartozván — hanem mindig az egyetemiségre. A' philosophia arról, ez vagy amaz adat miképen volt, vagy van, azért tud, hogy tiszta és visszaható gondolkozás után arra emelje, mi módon tartozik az lenni egyetemesen, szükségképen, és általánosságra törekedőleg. — Ezen rövid nézetet a' philosophiáról előre bocsátván, lássuk először a' **társasági alkut!**

Személyek' egyesülése, valódi értelemben, szabadság nélkül nem gondolható. A' személyek' egyesülése egyedül csak lelkileg történhetik. A' lelkileg és szabadon egyesülő személyek' eszméjéből nem emelkedhetik más czél, mint a' köz jóllét. Így lesz a' társaság szabad személyeknek, lehető jóllét' tekintetéből egyesülése. Ezen eszmék magokban foglalják azt, hogy szabad személyek egyesülnek, és így eszmei —, de azért valódi szabad köz akaratot alkotnak, melly minden társasági tag' lehető jóllétére tartozik irányozni. Az egyes társasági tag' jólléte nem egyedül külső, nem egyedül testi. A' testiség az egész külső természet' tulajdona; sőt a' külső természetben a' szellemi életnek is különböző fokokon álló tulajdonait látjuk. Az ember testi, szellemi és lelki tulajdonoknak hármas rangozatja, még pedig mindig a' lelki tulajdonokra emelkedő irányzattal. Az ember már mint illyen lelki fokokon emelkedő, személy. Az ember mint személy, öntudalomra van emelve, vagy a' nevelés által erre tartoznék fölemeltetni. Mint illyen öntudalmú személy, tudja a' más személyét is, ez után személyi jogot követel, és másnak illyet ad; szóval, a' személyt ma-

gában 's másban tiszteli. Nem lehet ott jóllétet gondolni, hol személyi jog nincs. Az özönlő testi javak — ha összegyüjtetnének is személyi jog nélkül — csak történetes tartásuak, észrevétlen szétfolynak és semmisülnek. A' legkedvesebbnek látszó falat sem lehet ízes, ha azt személyi sérelem szabadon követheti. A' személyi lét' föltartására és tökéletesülésére külső eszközök kivántatnak. A' személyi jogok' emelkedése czélszerű eszközök nélkül nem gondolható. Illy czélszerű eszköz széles értelemben a' vagyoni jog. De a' vagyoni jog sincs biztosítva személyi jog nélkül. Így fejlik a' személyi jogból vagyoni, és viszont a' vagyoniból személyi. De a' személy mindig elsőbb a' dolognál. A' dolog követi a' személyt. A' dolog messze a' személy alatt áll. Az ember már, mint a' személyi vagy ha tetszik, lelki, és vagyoni vagy testi jóllétet, az egyesülés által, ideálul tevő társaság' tagja, a' személyi és vagyoni jogok' eszméjéből közvetítőleg követeli az öntökéletesülést, vagy hatási jogot azon eszközök iránt, mellyek az embernek mint társaság' tagjának, személyét és vagyonát emelik. Még a' testi életnek irányzata is a' növekedés, a' növekedés' szüntével a' tenyésztés, így a' folytonos testi gyarapodás. Mennyivel inkább lesz irányzata a' lelki életnek a' folytonos emelkedés, előhaladás, 's így minden társaságnak is a' szellemi tökéletesülés. Nem él az a' társaság, hol a' szellemi tökéletesülés nincs czélul téve. És ennek nemlétéből biztosan következtethetni személyi és sajáti jogok' nem létére. Így egyesül a' társaság' minden tagja személyi, vagyoni, és öntökéletesitési jogokra, és ellenkezőleg egyesülő társasági tagokat nem gondolhatni. Ki fogja adni személyét másnak eszközül? vagy szabad-e a' személyt illyesmire alacsonítani a' társaság' tökéletesülő fogalmából indulván ki?

A' személyi, sajáti és öntökéletesülési jogokra egyesülő tagòk' egyes akaratjai egy közakaratot alkotnak. Ezen közakarat minden egyes tag' akaratja fölött áll, de azért, mint az egyes akaratok által alkotott, az alatta álló egyes akaratokkal viszonyban marad. A' közakarat és azonegy akaratok mindig egymásra visszaható kölcsönködésben állnak. A' közakaratnak nem szabad az egyes akaratokkal ellenkezőnek lenni, és megfordítva. A' közakarat nem az egyes akaratok' elnyomásaért alakult, 's viszont az egyes akaratok nem ronthatják szét a' közakaratot; hanem a' közakarat, az egyes akaratoknak a' társaság' czélja felé leendő irányzatára, vagy az egyesülésben foglalt személyi, sajáti és öntökéletesülési jogoknak valósítására tartozik munkálkodni, vagy az egyes akaratok' és a' közakarat' egymásra hatásaik közvetítik a' polgári szabadságot. Ezért az egyes tagok' akaratja fölött álló közakarat, minden tagnak személyi, sajáti és öntökéletesülési szabadságot tartozik adni. Az illyen szabadságokkal élhető társasági tag már polgárrá lesz. És illy szabadságok nélkül polgárt nem gondolhatni: igenis alacson eszközt, bitorlandó rabszolgát, vagy legfelebb is szánakozásra méltó kegyelem' eszközét. Abból, hogy a' közakarat az érintett szabadságokkal minden polgárt fölruház, következik, hogy ezen szabadsággal élés senki' jogát nem sértheti. Így látszik, hogy a' polgári szabadság a' közakaratból fejlik ki, arra van visszahatva, és mint illyen, soha nem lehet veszélyes. És ha van veszélyes, és kárhozatos szabadság — mit sokak igen könnyen átöltöztetnek, — annak kipattantója kétség kivül nem a' közakaratban, hanem annak elnyomásában fog gyökerezni. Ki gondolhatná ott a' társas életnek tökéletesülését, hol a' közakarat a' személyi szabadságot nem biztosítja, hol a' sajáti szabadság önkényesen bitoroltatik, hol a' személyi és sajáti emelkedés' eszközeinek használása a' polgárok előtt el van zárva, 's önkénynek van alá rendelve? Még a' testi élet is az erők' szabad, és mindig visszaható munkássága által fejlik. A' terhet szenvedő élőfácskák elsatnyulva törpednek el. A' magas cedrusok is görbülve hajolnak meg a' teher alatt, 's nyomorún pillantnak magas társaikra. A' szellemi élet' kifejlése, hasonlóan, mindig a' közakaratra visszaható, szabad munkásság nélkül nem gondolható. Az egyesülő egyes tagok' közakaratjokban foglaltatatik tehát azon akarat, hogy minden polgár személyi, sajáti és öntökéletesülési szabadsággal birjon. Ezen közakaratot már, a' jogok és szabadságok' biztosításáért az egyes polgárok személyesitik. És ez a' fő hatalom, mellynek, hogy az egyesülő tagokra azon viszonya le-

gyen, mint a' közakaratnak, onnan világos, hogy a' főhatalom a' közakarat által előállt legfelsőbb kinyomat.

Így állnak elő a' társasági egyesülő tagok, így emelkedik ki ezekből és ezek fölött a' főhatalom, mellynek az egyesülő tagok alatta vannak. De ezen főhatalmi és alattvalói viszonyt az egyesülő tagok, az egyesülés és főhatalom' eszméjéből indulván ki, biztosítják, vagy gondoskodnak egy oldalt arról, hogy a' társaságban egyesülő tagok a' társaság' eszméjét valósítani törekedjenek, más oldalt pedig, a' főhatalom, mint illyen, legfelsőbb állásánál fogva gondoskodik, hogy az egyes akaratok közakarattá olvadva, a' társaság' czéljára, annak lelki és testi emelkedésére 's szellemi tökéletesülésére munkálkodjanak. Ezért az egyes tagok mint egyesült polgárok' személyi, sajáti és öntökéletesülési jogaikat, valamint ezeknek létesítése végett polgári szabadságokat a' főhatalom elébe terjesztik, és ez legmagasabb állásánál fogva azoknak lehető megőrzésére eszközökkel él, vagy az elébe terjesztett akaratok' nyilvánítását a' polgári jogok és szabadság iránt elfogadja. Ezen előterjesztés a' polgárok' részéről, a' főhatalomról pedig az elfogadás, a' polgáralkotmány' eszméjét adják a' főhatalom és polgárok közt. Látszik ebből, hogy a' polgáralkotmány, szerződés a' nép és főhatalom közt, melly szerződésben a' közakarat' nyilvánítása van a' közjó iránt, és mint illyennek a' főhatalom általi elfogadása. A' polgár-alkotmány tehát, mint közakarat' szerződése minden polgárt magában foglal, a' közkivánatnak törekszik eleget tenni, és mint illyen irányzatú minden önkénytől idegen. A' polgáralkotmány nemcsak egy vagy más osztályé, hanem az egész társaságé, — a' polgáralkotmány' jótéteményeiben nemcsak egy vagy más osztály részesül, hanem az egész társaság; minden szerződésnek főbélyege a' szabadság, így a' polgáralkotmányé is az.

Így emelkedik a' társasági egyesülő tagok' eszméjéből, az egyes tagok fölött álló főhatalom. Az egyesülő tagok és a' főhatalom egymásraható viszonyaik így közvetítnek egy szerződést, a' polgáralkotmányt, melly nem egyéb mint — a' sokak által nagyon messze keresett társasági alku. —

A' társasági alku' létesítéseért tehát, nem szükség, az ugy nevezett természeti állapotba visszamenni, — ha szinte létezett volna is az, legalább olly értelemben, mint a' társasági jogokért költetik; nem szükség a' természetállapotban csak képzelt jogokat, és szabadságokat a' polgári állapotba áthozni. A' társaságba egyesülő polgár magával hordja, személyi, vagyoni, és öntökéletesülési jogait 's szabadságait; mint ezen föltétel alatt egyesülő, főhatalmat alkot 's ezzel jogainak és szabadságának biztosításaért szerződik. Ezek szerint Hobbes' azon elve: hogy a' polgári társaságban — ellentétetvén az a' természeti állapotnak — mindennek hada van minden ellen, nem egyéb, mint kényszerítési elv. Locke, Böhmer, Puffendorf, Rousseau, Weishaupt, és Kant' tanításaik, a' békés, az egyenlő, az elhagyott, és visszaállítandó természeti állapotról mind álmok és ábrándok. A' polgári társaság' jogainak fölfogásaért magába a' polgári társaság' lényegébe kell behatni, 's így azt fölfogni, nem pedig természeti állapotot sürgetni, mellyet az emberek elhagyván, vagy kényszerítési elv alá vettetnek, vagy pedig társasági jogaiknak követelésökért, természeti állapotba utasítatnak olly jogok' keresésére, mellyek csak természeti állapotban értek és érnek, a' polgártársaságban pedig helyök nincs. A' természeti állapot' dogmatismusából folynak aztán az illy ábrándos kérdések: mikor állott-elő a' polgári társaság a' természetiből? Jól vagy roszúl tették-e az emberek, hogy a' természeti állapotot elhagyták? Mellyek mint meg annyi, polgári jogokkali visszaélésre vezető alaptalan kérdések.

Nem szükség továbbá a' társasági alku' létesítésére, olly nagy ügyekezettel keresni és hozni elő a' természeti állapotból az egyes tagokat, és ezeknek egészen átváltozott viszonyaik felibe erőszakos fő hatalmat helyhetni. A' főhatalom nagyon könnyű fogalommal emelkedik ki az egyesülő tagok fölött, és az egyesülő tagok, nagyon könnyű fogalommal esnek alája a' főhatalomnak; de igen könnyű fogalommal köttetik, vagy inkább csak marad meg azon józan ész szőtte viszony is, mellyből a' tagok és főhatalom' egymásra hatásaik után önkényt keletkezik a' társasági alku. Az alkudó feleket sem szükség olly messze keresni mint némellyek ábrándozva keresik. Alkudó felek: a' főhatalom', és az egyesülő tagok' megbizottjai. A' hódolási és alkotmányi alkuknak sem szükség különös fogalmakat ad-

ni, ezek benn foglaltatnak a' nagy társasági alkuban, 's ellenkező szellemű hódolási és alkotmányi alkuról gondolni sem lehet, mint a' mi összevág a' nagy társasági alku' lelkével, melly, a' főhatalom' mint a' polgárok' részéről, személyi és sajáti szabadságokon emelkedő, társasági folytonos tökéletesedésre van irányozva. Nem élő, hanem tespedt, és holt a' társaság, melly az előhaladást és folyvásti tökéletesedést nem tüzi ki czéljául.

Warga János.

TÖREDÉK

Vörösmartynak „***Erdődi bán***" című szomorujátékából.

HARMADIK FELVONÁS.

Vár Horvátországban.

(Tágas terem, mellynek egy fő- 's két mellékajtaja van. A' főajtó mellett egy vasfegyveres alak van felállítva, kezében hosszu dárda. A' főajtón bejö **Erdődi** a' vas emberhez hasonló fegyverzetben.)

Erdődi.

Ez asszony, a' ki most itt édeleg,
Míg engem rabnak 's elhagyatva tud,
Ez egykor — átkozott az óra is!
Nyakamba ölté inda karjait,
Boldognak látszék, mint nem senki más,
'S kigyói nyelve igy sugott fülembe:
„Oh bán! ha téged a' harcz eltemet,
Nem élem azt túl egy pillantatig."
'S most, átok és halál! most ő — de nem,
Nem mondom el, mit vétett ellenem:
Asszony, 's ez a' szó mindent kifejez,
Ledért, buját, hitetlent, árulót.
De itt vagyok boszúmat állani,
Még élve, hála, szent isten, neked!
És birtokában észnek és erőnek,
'S rettentő számadásra hivom őt.
Legyilkolom minden pillantatát,
Le minden gondolatját, vágyait,
Mellyekkel önként szegni kész hitét:
Együtt 's egyenként annyi kínt adok rá,
A' mennyi gondolattal hűtelen.
Hah! künn dicsőség hordja nevemet,
'S ne tudjam azt honn szennytől őrzeni? —
Jőnek! vas ember, állj helyettem őrt,
Mig én benézek poklom' ajtaján.
Már nyílik ím: jön egyik ördögöm;

(**Bod** a' mellékajtón bejö, **Erdődi** a' főajtó mellett a' vas alak' irányába vonúl 's megáll).

A' legnagyobb még hátra van, 's az: asszony.

Bod (körül néz).

Még nincsen itt, miért e' tétovázás?
Megváltozott talán? Az nem lehet.
Mert bár nem adta még szavát nekem,
De szíve már enyém. A' néma vallás
Epedve lángoló tekintetén,
Ezen galamb a' szívhajó' öléből,
Mellyet szemem, mint holló elfogott;
A' fél sikerrel elnyomott sohajtás;
Az ár-apály hullámzó kebelén,
Biztosbak a' nyelv' vallomásinál:
A' nyelv hazug, szolgája a' tüdőnek;
Kebel, szem, arcz az érzés' nyelvei.
Ah jön.

(**Ida** jö. **Bod** nyájas bizodalommal elébe megy).

Legédesb álmod' képei
Öleljenek meg testvér angyalokként.
Hozzon reád legboldogabb napot,
Ki a' napot 's az üdvöket teremti.

Ida

(a' bizodalmasan közelitő **Bod**tól vissza vonúl).

Megállj vitéz, 's hallgass meg engemet.

Bod (félre).

Minő hidegség? mit kell hallanom!

Erdődi.

Nem hallom őket, ördög és halál.
De suttogások árulást jelent.

Ida.

Gyakorta látlak váramban lovag,
Mióta férjem, a' bán, fogva van;
Gyakorta hallom nyájas szózatod',
Vigasztalót inségem' napjain,
'S még nem tudom ki vagy; még nem tudom,
Kinek köszönjem e' baráti szív'
Részvételét és biztatásait.
Engedj meg: a' még férjes özvegyet
Olly sok gyanús szem 's fül környékezi,
Olly sok bitang hír járja udvarát,
Hogy nem maradhat békével miattok:
Vagy bízni kell, vagy kárhoztatni. Ím
Én bízom és magadtól vágyom azt
Megtudni, a' mit rosz lélekzetével
Megvesztegetve nyújt a' csalfa hír:
Te egy szilaj vitéznek tartatol,
Kinek hazája nincs, sem istene.

Bod.

Nincsen hazám és nincsen istenem:
Mim van, ha elhagysz, angyalom, te is?
Oh Ida!

Ida.

Bajnok!

Bod.

Megbocsáss nevednek,
Hogy bájosabban hangzik, mint a' bánné.
Vagy hát ki vagyok én? ollyan idegen,
Olly új és ismeretlen nálatok,
Hogy számot adni kényszeritsz, 's ma, most,
Midőn reménynyel jöttem? (körül néz) — oh igen!
Meg kell tekintnem jól e' teremet,
Hol annyi édes óra' álmain
Feledni kezdém a' fanyar világot;
Meg kell tekintnem e' ház' belsejét;
Mert tán utószor látom.

Ida.

Mit beszélsz?
Te távozol?

Bod.

'S ez ellenedre volna tán?
Úgy tetszik még is, mintha nem. Kivel
Öröm mulatnunk, a' kit szivesen
Látunk, ollyan vendégnek nem keressük
Nevét 's hazáját, azt nem hagyjuk állni
Ha tán haramja kézből véresen —

Ida.

Az istenért! te vérzel —

Bod.

Semmiség!
Csak egy kis intés, hogy fejembe is
Kerülhetendett e' szép útazás,
Mellynek jutalma gúny és gyötrelem.

Ida (félre).

Hová leszek: feltétem füstbe ment.

(Bodhoz).

Te félre érted aggodalmimat.

Bod.

Vagy azt kivánod, hogy mit én magam
Irtózva zárok keblem' rejtekébe,
Hogy a' mi engem semmivé teend,
És mondhatatlan kint szerez neked,
Ha megtudod — most elbeszéljem itt?
Megoldjam a' vihart, melly még lekötve
Szenderg a' hallgatás' bilincsein?
Akarsz kegyetlen és szivgyilkoló
Történetet? Jó. Úgy tudd meg ki vagyok.

Ida.

Megállj, én nem kivánok semmit is,
Ne szólj, ne tárd fel szörnyű titkodat.
Csak meg ne csalj Bod, oh mert én fölötte
Boldogtalan nő lennék általad.

Bod.

Ez már baráti szózat volt: az ég
Áldjon meg érte, Ida. Oh igen

E' szózat az, melly sűlyedt lelkemet
Felhija örvényének széliről,
Mellynek riasztó mélységű tükrében
Szédűlve látja elveszett magát.
Oh így fogadtál engem akkor is,
Midőn először, épen, mint ma történt,
Rablók' kezéből mentem meg: legott
Hogy láttalak, megváltozott hitem;
Vagy inkább, a' ki eddig nem hivék,
Most hinni kezdtem benned és magamban,
'S megesküvém, hogy éretted, ha kell
Vért, szivet, üdvöt, mindent od' adok.

Ida.

Oh Bod, miért szólsz illyeket nekem:
Te nem tudod, hogy ez lelkemnek árt.

Bod.

Ah félre minden aggodalmaiddal!
Lásd, drága hölgy, mi könnyü mód vala
Megcsalni téged névvel és családdal:
Nem mondhatám-e, Pálffy ivadék,
Perényi, Csák vagy Frangepán vagyok,
Hogy szivtelen rokonság túra ki
Nagy birtokimból, mellyek vissza szállnak,
Ha perrel és törvénynyel megvivom.
Én e' helyett, mint a' ki jő 's megyen,
Nem tudni honnan és hová, jövék
Egy puszta névvel, úgy a' mint vagyok;
Nem súgva, nem hazudva semmit is,
Mi rajtam nem volt tüstént látható.
'S te nem vetéd meg, jóm, a' jövevényt,
A' fénytelent, te elfogadtad őt,
Nyájas szemekkel vártál rá, ha jött,
Borús szemekkel kisérted, ha ment;
'S lelkében egy gyönyörnek kútfejét
Nyitád meg, a' jobb tettek' érzetéét,
És eltakartad azt a' rémidőt,
Melly ifjuságán, mint pokol terült el.
Igen, nemes hölgy, borzasztót 's dicsőt
Hallandasz egyszersmind, ha elbeszélem,
Mi voltam és mi lettem általad.
'S te most elrontanád-e művedet,
Elfúhatnád, mint szappan-buborékot,
Egy ember' üdvét, Ida, üdvömet?
Az nem lehet; de félre most ezekkel!
Ezek komor, kedvetlen tárgyaim,
Mert engem illetők; de szólj magadról.
Mint vagy, hogy éltél, a' mióta sorsom
Távol tartott? Vidámak voltak-e,
Mint én ohajtám, mindig napjaid?

Ida.

Oh Bod! te csalfán játszol én velem.
Kérdéseimre nem felelsz soha,

Vagy ollyat, a' mi rémit és gyötör,
'S kérdést adsz, mellyre nem felelhetek,
Vagy ollyat a' mi búsit és lever.
Vidám napokról szólasz? oh igen:
Erdődi már egy éve fogva van;
Egy hosszu éve folyvást rettegek —
Attól-e hogy jön, vagy nem — nem tudom.
Oh senki nem tudhatja, mit teszen
Özvegynek lenni háborús időben,
Bán' özvegyének, mig a' bán is él.
Ím hogy bolondúl a' családd töröknek
Nem hányom el váltságul kincseit,
Hogy vakmerőn nem kisértek csatát,
Hogy elfogadlak, jó vendégemet,
Ki engem bátoritasz és vigasztalsz,
Hitetlen nőnek tartatom. 'S ha ez
Való, úgy én boldogtalan vagyok;

(magában).

Ha nem való, még boldogtalanabb.
Oh bár ez órán jőne Erdődi bán
'S találna engem halva, hitvesét.

Bod.

Mit hallok? új és régiebb sebek!
'S te még is búban, még is fájdalomban,
És kétkedő vagy 's elhatározatlan?
Búd és keserved engem gyötrenek;
'S e' kétkedésed semmivé teend.
Én teljes embert szántam fel neked,
A' mint vagyok 's leendek: harczfia,
És ifju még, az élet' ajtajánál,
El nem hiúlt remények' birtokában,
'S olly elszánással, melly egekre tör,
Egészen a' tiéd. A' múlt időt,
Ha éden volna is, kitörleném
Emlékezetemből, és egész jövőmet,
Bár egy világot érjen, itt neked
Ajánlanám fel: lelkem a' tiéd,
És életem, 's te mind ez áldozatra
Erdődi bán' nevével állsz elő.
Ki e' kevély bán? istened talán,
Ki síron túl is számot tart reád?
Meggondolád-e Ida, mit tesz ez?
Vagy ő, vagy én! De ő már elveszett,
Őtet Haszán bég sírnak áldozandja —

Ida (magában).

Oh ég!

Bod.

Vagy hát ne bár. Ő éljen; csak találj
Módot 's időt, hogy el ne veszsz nekem.
Találj egy illyen másod életet,
Melly ifjusággal kezdődjék 's ha eltelt
A' felidő — én békén várom azt
És háboritlan — akkor légy enyém.
De az élet egy 's ah Ida, melly rövid.
Mutasd meg, hogy két életünk vagyon:
Én várok értted egy hosszu életen,
Végig gyötrődöm minden pillanatján:
Csak légy enyém a' másik életen.
Mutasd meg ezt 's én tűrök, hallgatok.
De oh ha most elvesztlek Ida, most
E' vissza hozhatatlan életen,
Te mind örökre veszve vagy nekem.
Oh Ida, és te sirsz? mért e' könyű?
Kegyetlenebb az, mint tán gondolod,
Mert azt jelenti, hogy te nem szeretsz.

Ida.

Én nem szeretlek? — Oh ég mit beszéltem.

(hirtelen felkél).

Bod.

Igen, oh igen ezt jó angyalod sugá.
Ne bánd, ne vonjad vissza szavadat,
E' szó után lelkem már rég epedt.
Gyakran, midőn magamban tépelődtem,
Azt kérdezém, mi boldogitana?
Kincs? nem; dicsőség? nem; szerencse? nem;
Uralkodás? nem; egész világ nem.
Egy szó hibázott teljes életemből,
E' szód: szeretlek. Most hallottam azt,
'S nincs a' világon, a' miért od' adnám.
Még egyszer oh mondd azt a' drága szót!

Ida

(mintha félne, hogy meghallják, körül járja a' teremet, 's midőn vissza tér, tompa elnyomott hangon szól.)

Bod, én szeretlek téged.

Bod.

Oh gyönyör!

Ida.

Szeretlek, átkaimnak ellenére,
Olly kinnal és olly rettegés között,
Mint ellenségnek sem kivánhatom.
Igen Bod, oh ha tudnád, én neje
Egy elfogottnak, a' ki olly dicső,
És olly nemes férj, hogy becsülni kell,
Ha nem szeretnők. Én szerettem őt,
Oh én boldogtalan, 's most rettegem.
Én egy családnak ága, melly hitetlent
És szivgyalázó árulást nem ismer;
Hol istenfélők már a' gyermekek,
'S jámbor keresztény, a' ki korra jut,
Én illy családnak ága, bán' neje,
Én tégedet szeretlek — Oh egek
Ne lássatok meg engem.

Bod.

Kedvesem!

Ida.

Én küzködém. Igen! soká, soká
Harczoltam e' veszélyes indulattal;
Imádkozám, de bűnös ajkaim
Egy szót neveztek, mellyet szenteink
Nem ismerének, e' szót: szerelem,
'S ah milly hatalmas szó volt ez! megölte
Imádságomnak minden erejét.

Bod.

Oh drága hölgy! te ennyit áldozál.

Ida.

Midőn fohászim nem használtanak,
Megesküvém 's megátkozám magam':
Ne adjon isten hosszu életet,
Ha a' szerelmet meg nem tagadom,
'S én a' szerelmet meg nem tagadám,
Meg nem tagadhatám. Oh istenem!
Hisz' én szeretlek, és szeretni foglak,
Ha tüstént sírba kell is szállanom. —
Most már, Bodom, te kedves jó barátom,
Mindent kitudtál, a' mit tudni kell.
Tudod, szeretlek, úgy mint nő szerethet:
Mi kell egyéb? a' lelki szerelem,
Az a' mi boldogit, és ezt magok
Az angyalok nem rójják vétkeműl.
Ég úgy akarván, a' bánnak neje,
Neked barátod, szeretőd vagyok.

Bod.

Oh Ida, Ida. (ölelkezés).

Erdődi.

Ida!

Ida.

Szent hatalmak!
Mi rettentő hang érte fülemet!
Maradj, maradj, az istenért, ne kisérj,
(sietve távozik)
Oh jaj nekem, ha ő megérkezett. (el).

Bod
(kardot ránt és körül jár).

Kisértet, vagy gazember, szólj, ki vagy.
(Ismét körül megy).
Itt senki sincs. Szavam' viszhangja volt,
Melly a' szegény nőt úgy megrezgeté.
Oh Ida, kedves, drága jó teremtés!
Szeretni foglak, asszony! e' világon
Csak tégedet, te szép, te jó, te hív.
De most utána, fel kell bátoritnom;
Különben elvész félig nyert csatám.

Barra várnagy
(jő egy köpönyegbe burkolt emberrel).

Uram barátom, várjon egy kicsinyt,
Itt egy vitéz bajtársa keresi,

'S ha végezett, elvárjuk vacsorára;
Mert asszonyunk ma nem lesz látható. (El).

Bod
(a' vas emberes ajtóhoz megyen, hol a' követ áll).

Ki vagy? mi dolgod? végezd röviden.
(A' követ köpönyegét szét veti, 's török ruhája látszik).
Oh ördög! ez Haszánnak embere.

Követ.

Uram, Haszán küld itt egy levelet.

Bod.

Jó; elmehetsz. Mást semmit sem izent?

Követ.

De sőt, ugyan azt, mit a' levélben irt.
Meghagyta szóval mondanom: „Köszöntöm
Bod hadnagyot, szólott ő, 's intem őt,
Hogy a' kit ígért, a' kiért zsebét
Aranynyal töltém, a' szép özvegyet,
Erdőd' nejét már egyszer hozza meg.
Három nap mulva a' közel harasztban
Egy kis hadam lesz, melly őt át veszi.
Mondd, hogy siessen; apja' ősz fejére
Emlékeztesd őt!" igy szólott uram.

Bod (lábaival tombolva).

Oh eb török! — szegény, szegény apám!

Követ.

Mást nem parancsolsz?

Bod.

Menj, ne lássanak.
De még is, mondd Haszánnak, hogy ne jöjön;
Egy hónap mulva lesz kezünkben a' nő.
Előbb ne jöjön. Menj! — várj! Özvegyet
Mondál? A' bán még él.

Követ.

Csak élt, uram.

Bod.

Erdődi meghalt?

Követ.

Meggyilkoltatott.

Bod (örömmel).

Mondd meg Haszánnak, egy hét mulva jöjön.
Lódulj, siess, menj: meg ne lássanak. (Követ el).
Erdődi meghalt, kezdődik világom:
Vigan, vigan, ma áldomást iszunk. (El).

Erdődi (előre jő).

Vég áldomást, az égre eszküszöm!
Ez ember elcsábitá hölgyemet,
És a' töröknek pénzen adja el.
Haha! Kaczaglak, nyomorú pokol:
Az ember és föld poklabb, mint te vagy.

Barra (jő).

Uram, jelen lészsz most a' vacsorán?

Erdődi.

Hij, majd ha vége lesz. — Megállj!
Még egy parancsom van. Vigyázz reám.
Intézz holnapra pompás temetést,
Úgy mint temettük boldogult apámat.
Engem halottnak hirdettet Haszán,
'S ez alkalommal élni akarok.
Egy zárt koporsót keszittess titokban,
Tizenhat gyászba öltözött vitézem
Várjon reá az erdőn 's úgy adasd át,
Mint mellyben a' töröktől vissza küldött
Holttestem nyugszik. Mély titok maradjon,
A' mit parancsolok. És holnap délután
Az ősi sirbolt várjon a' halottra. (Barra el).
Oh a' hitetlen asszony! ő bizonnyal
Örülni fog, ha engem halva lát.
De most az egyszer ezt az örömet
Ürömpohárrá változtathatom.
Vigadjatok csak, én is vigadok majd:
Olly tort ütendek a' holt bán felett,
Olly tombolás lesz a' vég lakomán,
Hogy minden őseimnek csontjai
A' sír' ölén felrázkodnak belé. (El).

Egyveleg.

— **A' selyemtenyésztés' ügyében.** Hogy a' selyemtenyésztés igazi sikerrel koronáztassék, a' nép' ügyévé kell lennie, ugy mond Hazzi tanácsos, a' selyemtenyésztésről szóló terjedelmes könyvében. Mi ezen nézetét helyeselve, még a' következő feltételeket teszszük hozzá: E' czél' elérésére rövid idő alatt nagyszerű 's meglepő sikert kell előteremteni, melly a' népet a' selyemtenyésztés' hasznáról meggyőzze. Itt az ajánló szavak nem elegendők a' vállalatnak köz elfogadást készíteni, napjaink' ismert honfiúsága ezzel nem éri be, hanem a' siker' szembetünőbb jeleit akarja látni, — melyet ismét csak a' fehér szederfa' (eperfa) minél jobban kiterjedt mivelése biztosit, mivel minden selyemtenyésztés' alap-föltétele mindenütt csak az elegendő élelem. Azért szükséges volna ezen hasznos fát minél nagyobb bőségben termeszteni a' közhelyeken, ország- és kisebb utakon, a' templomudvarokban, vagy mint fát, vagy mint gyepűzetet kertekben és földeken. Szükséges volna egy példányintézet is, mellyben az egész ország' selyemtenyésztői tanulhatnának 's melly a' következendő feltételeknek felelne meg: 1) Évenként képes volna a' selyemtenyésztés' czélja szerint nevelt szederfákat az ország' különböző részeibe bizonyos számmal adni; 2) a' selyemtenyésztőknek tojásokat elegendő számmal és jeles minőséggel juttatni; 3) az országban nyert bábokat minél drágábban megvenni; 4) egy, Beauvais Camillus' rendszere után készített magnaneriában a' hernyótenyésztést nem csak űzni, hanem különféle helyzetbeli személyeket a' legczélszerűbb bánásmódra gyakorlatilag megtanítani; 5) egy, a' legújabb javítások szerint felállított gombolyitóházban (Filanda) a' bábszövetet legombolitatni; 6) czélszerűen készített gépelyen fonálitani (filiren) a' nyers selymet; 7) a' floret-selyem' feldolgozását (emberi kezek által) eszközleni. — Mig a' példány-intézet e' feltételeknek megfelelni igyekszik, megyei egyesületek alakulhatnának, mellyek előlegesen csak fa-iskolák felállításával foglalatoskodnának arra alkalmas helyeken. Harmadik évben nemesiteni lehetne a' faiskolabeli törzsököket, negyedikben pedig kivihetni állásheljökre a' szabadba. Az itteni munkákat az okos iskolamester' felügyelése alatt az ifjuság végezhetné, a' lelkész szinte tanácscsal és segélylyel támogatván őket. Ötödik évben a' példány-intézet' módjára a' tartományokban 's megyékben is állhatnának fel magnaneriák 's a' hernyó-tenyésztés a' betanulás után az ország' sok helyén üzethetnék egyszerre és pedig iskola-gyermekek által, tanitóik felügyelése alatt. Hogy a' szorgalom' legtermészetibb rugótolla mindig illő feszitési erővel birjon, tenyésztés után a' nyert bábokat a' példány-intézetnek kellene eladni 's a' pénzt mintegy következő módon elosztani: egy rész lenne a' tanitóé; másik rész a' foglalatoskodott gyermekeké; a' harmadik a' közös pénztáré; a' negyedik a' megyei pénztáré mint a' magnaneria' felállításához adott segedelem' visszapótolása. E' mellett a' szorgalmas gyermekeket vizsgálatkor megajándékozhatni egy egy selyemkendővel, vagy más effélével, 's csodálkozva veendjük észre, mi gyorsan fejlik ki a' fiatalságnál szeretet és hajlandóság ezen érdekes és haszonhozó szorgalom-ág iránt, 's minő vágygyal lesendik évenként ezen csak kevés hetekig tarto selyemtenyésztési foglalatosságot. — De az ifjuságbeli kedves foglalatosság' emléke soha nem hal ki; — mélyen benyomva kiséri az életén keresztül az embert, 's kiki örömmel emlékezik azon napokra, mikor a' kereset' és dolog' gondja nem szabták még ki munkálkodásának a' bizonyos irányt. Ötödik, legfölebb hatodik esztendőben minden magnaneriában két oncz tojásból legalább két mázsa báb lesz kapható 's ennek ára 200 forint 's ebből mindenik résznek 50 forint jutna. Már a' hatodik évben szükséges lehetne több gombolitó intézet, mellyeket azon példány-intézet' módjára kellene felállitani 's igazgatni. És igy hat esztendőnek rövid ideje alatt szerencsésen feloldható lenne a' selyemtenyésztés' közönségessé tételének feladása; az erre való hajlandóság pedig átszállana az apáról a' fiúra, 's az anyáról a' leányra. Korunk' nyerészkedő szellemére lesz pedig e' pillanattól fogva bizva az évenként nyert nyers selyemnek feldolgozása, — 's ez hajlandónak fogja magát erre mutatni. —

— Ourville nevü franczia faluban nem rég egy önkénytes elégés történt. Egy őr, ki jó idő óta sok szeszes italokkal élt, egészen elégve találtatott székén 's midőn az emberek beléptek a' szobába, a' szék is tüzet kapott.

— Hurtfordban nem rég egy napmicroscop találtatott fel, melly három sőt 4 milliószor nagyit szép napfénynél. Ezen eszköz által a' fügék' lisztporában 2½ lábnyi állatokat látni. A' méhe' fulánkja 14 lábnyinak látszik 's két eczetcseppben száz és száz kigyó úszdogál 6—8 láb nagyságu.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

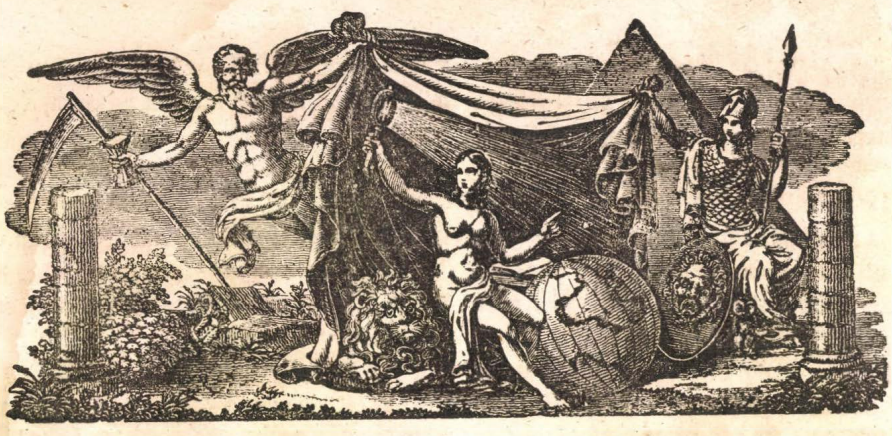

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 8. 1838.** **27. szám.**

Tartalom: Statisticai vázlatok. I. Oroszország. (*Ujvárosi Aurél.*). — A' gályarab 's leánya. (*Tóth Lőrincz*) — Hangászati szemle (*Cs. Im.*)

Statisticai vázlatok.

I. Oroszország.

Tagadhatlan, hogy Europa', vagy inkább az egész világ' legérdekesebb birodalmai Oroszország és Anglia. Mindkettő hatalmas, mindkettő egy egy politicai rendszer' képviselője 's központja. Régóta magokra vonák a' gondolkodók' figyelmét 's vonják mind inkább most is, 's biztosan várjuk amaz időpontot, mellyben a' csatamezőn is egymás ellen állandanak. Méltó tehát elemeikkel 's jelentőségökkel jó eleve megismerkedni.

Oroszország' kiterjedése Europa, Ázsia 's Amerikában 363,600 □ mf., 's ezekből

Európára esik 75,150,
Ázsiára . . 290,950,
Amerikára . . 17,500.

's látjuk, miképen ezen roppant birodalom kétszer olly nagy, mint Europa.

Ha vele Europa' fontosabb statusait hasonlítjuk egybe, látjuk, hogy

az egyetemes britt birod. csak $\frac{1}{2}$-e,
Francziaország, Algiron kivül, $\frac{1}{36}$-a,
Ausztria és Magyarország . $\frac{1}{30}$-a,
Poroszország . . . $\frac{1}{72}$-e.

Népessége körülbelül 55'000,000. Részletesen

Európában 45'800,000,
Ázsiában 9'150,000,
Amerikában 50,000.

A' népesség' tömöttsége ennél fogva

Európában 610,
Ázsiában 38,
Amerikában 3;

miből egyszersmind látni, melly kevés fontossággal birjanak jelen korunkban ázsiai 's amerikai részei.

Egyetemes népessége valamivel kisebb, mint Európa' népességének egy negyede.

Nagybritannia körülb. $2\frac{1}{2}$ annyit számlál;
Francziaország . . $\frac{1}{2}$ . . .
Ausztria és Magyarország $\frac{2}{5}$ . . .
Poroszország . . . . $\frac{1}{4}$ . . .

Kiterjedésre felülmulja tehát Nagybritanniát, népességre azonban ezen utolsó által ugyan azon arányban felülmulatik. A' többi európai nagy hatalmak, ezen észrevétel után, mind a' két tekintetben így rendezhetők:

Ausztria és Magyarország,
Francziaország,
Prusszia.

Ha ugyan azon tömöttsége, 610 lakó

egy négyszögmérföldre, Ázsiában 's Amerikában is volna, mi az éghajlat' különbsége mellett is lehető, akkor e' roppant szám

221'796,000

vagy is mostani népessége négyszer véve, avvagy egész Európának mostani népessége jőne ki. 'S e' maximumot, mert így akarjuk mélyebb vizsgálat nélkül oda állítani, már egy évszázad' lefolyta alatt érné el, ha a' körülmények csak félig olly kedvezők, mint az amerikai szövetséges statusokéi. Mellesleg megjegyezzük, hogy az amerikai unio, ugyan azon időben, ugyan azon népességgel dicsekedhetnék.

Hogy mostani állapotjáról elevenebb 's az európai viszonyokhoz illőbb képünk legyen, emeljük ki külön azon tartományait vagy részeit, mellyek' népessége legalább 1000 lakóra minden □ mf.re megyen fel, 's különböztessük meg abroszainkon külön színekkel, vagy ideigleni czélunkra rajzoló szénnel. Azok a' következők:

A) Nagy Oroszországban, Moskwa, Smolensk, Twer, Jaroslaw, Wladimir, Nishegorod, Tambow, Riäsan, Tula, Kaluga, Orel, Kursk.

B) Kis Oroszországban. Kiew, Tschernigow, Pultawa.

C) Nyugoti Oroszországban. Mind, Minsket kivéve.

D) Lengyel Ország. Mind.

E' tartományok' egybeköttetése tölgylevelet ábrázol, melly hosszában 's nyugotról keletre Lengyelországtól Nisnei Nowgorodig nyúl; szélességére nézve pedig déltől éjszakfelé, és a' fekete tenger felett mintegy 30 mérfölddel, Pultawától a' valdai erdőségig. Ez az annyira rettegett meteór' magva; a' többi, mi felette 's alatta van, egészlen az Amerikában végződő üstökeig, csak ritka ködtömeg. 'S csak e' magva enged összehasonlítást a' többi európai statusokkal, ámbár tömöttségre ő is sokkal alsóbb fokon áll. A' többi, minek egy harmada épen lakhatlan sivatag, ma olly kevessé népesült, hogy Európa' leggyérebb vidékeivel nem méltó összehasonlítani. 'S jövendőben is, a' midőn azon mag leszálland a' fekete tenger' partjáig, csak egy illetőleg igen keskeny tömöttebb népességi vonalat látunk húzódni a' déli határok' mentében. 'S már ebből is láthatni, miképen Oroszország kevesbbé ázsiai mint európai hatalom maradand, még akkor is, ha déli Ázsiában tetemesben terjedne.

Ezen prämissák után, lássuk Oroszország' lakóit a) származások, b) vallások 's c) polgári osztályozat' tekintetében.

Származásokra meg kell jegyeznünk, hogy legnagyobb részint szláv eredetűek. Nevezetesen van:

1) Nagyorosz, körülb. 32'000,000,

2) Kisorosz kozák déli Oroszországban körülb. 6'000,000.

3) Lengyel, néhai Legyelország' minden tartományaiban körülb. 6'000,000.

Így tehát a' szláv néptörzsök maga tesz körülb. 44'000,000, vagy is az egész népesség' $\frac{4}{5}$-ét. A' lett törzsök 2'000,000-ra emelkedik; a' finn 3'000,000-ra. De sokkal fontosabb, mert hadakozó, a' tatár és kaukazusi nép, amaz 2, ez 1 $\frac{1}{2}$ milliót tesz. A' többi törzsök, a' szamujedek, kamcsatkaiak itt számba nem vétetnek.

Vallásra nézve görögökre (42 millió 's ezek között körülbelül 300,000 Lengyelországban) 's katholikusokra (6 millio) oszolnak. Ezek után említhető az ízlam, 3 millió hívekkel, a' reformált egyház 1 $\frac{1}{2}$ millióval, stb. A' vallási különbség, úgy látszhatik, kevesebb figyelemre méltó, miután a' kormány minden nyilatkozott vallást pártfogol, 's az orosz pópa, mert tudatlan 's leggyakrabban a' legalsóbb durvaságban él, koránt sem olly tiszteletben áll, mint a' többi kereszténység' papsága, ha a' görög népességnek egyfelül a' római, mert lengyel, más tekintetben is ellenséges, 's féketlen fanatismusával a' muhammedánus vallás követői nem állnának ellene. Megvalljuk azonban örömest, hogy ezen elem a' leggyengébbek közé tartozik.

A' polgári osztályozat külsőleg ugyan az, mi más országokban, például nálunk. Közelebbről tekintve nagyon különbözik.

1) Már Feodor Alexejevits, Nagy Péter' legöregebbik testvére, égette el némelly előtolakodó család' nemzetségi lajstromait. Nagy Péter egy lépéssel tovább ment. Ő a' boarók', bárók' méltóságát megszüntetvén 's azon eszméből indulva, hogy jól organizált statusban csak az érdem ád fényt 's rangot, 1722. új rangosztályozatot hozott be, melly maiglan divatozik. Ezen új rendszernek tizen-

négy osztálya van: 1) főtábornagy, főadmirál, birodalmi kanczellár, főkomornok; 2) tábornok, admirál, valóságos titkos tanácsos és status-minister; 3) altábornagy, aladmirál, titkos tanácsos; 4) tábornagyi őrmester, ellen-admirál, komornok, valóságos status-tanácsos; 5) brigádos, kapitány-commodore, status-tanácsos; 6) ezredes, collegium' tanácsosa; 7) alezredes, tanácsos, hajó-kapitány; 8) őrnagy, collegium' ülnöke; 9) kapitány, czímzetes tanácsos. 10) alkapitány; 11) tengeri ügy' titoknoka; 12) hadnagy; 13) alhadnagy; 14) zászlótartó. — A' nyolcz első osztály örökös, a' négy utolsó személyes nemességet kölcsönöz. E' nemesség személyétől 's birtokától adót nem fizet, nem áll testi fenyiték alatt, sőt saját 's gyermekei' személyében katonáskodni nem tartozik. — Később Nagy Péter maga, mint a' nystadti békekötés' alkalmával, 's még inkább utódjai, ezen érdem-nemesség mellett elismerték részint a' belföldi régi, részint pedig a' külföldi beköltözött nemességet. Így támadott II. Katalin' nemesség-rende, mellyet I. Sándor, bizonyos okoknál fogva, trónfoglalása után kevés nappal, változtathatlan alaptörvénynyé emelt. A' nemesség' főbb jogai következők. A' fő- vagy kormányzó' helybenhagyásával minden három esztendőben tartományi gyűlést tart, mellyben tisztviselőket választ 's bel-ügyeiről tanácskozik. A' kormányzónak ezen ülésekben nem szabad jelen lenni, vagy a' tanácskozásba akármiképen befolyni. A' nemesség végzéseit a' kormányzónak 's belügyek' ministeriumának terjeszti elejbe, vagy épen, küldöttség által, a' czárnak és senatusnak. A' mondott választások leginkább a' különbféle birákat, 's a' politicai igazgatásra nézve, a' kerületi marsallokat tárgyazza. Főmarsallnak kettőt candidálnak, 's ezek közül választ a' kormányzó. A' gyűlések a' főmarsall' elnöksége alatt mennek végbe. A' nemesség nem elválhatlanúl köttetik össze a' személylyel: mert azt, hűtlenség' esetén kivül, elveszthetni még áleskü vagy hitszegés, gyilkosság, rablás 's akár miféle tolvajság, továbbá hamisitás 's általában azon bűnök által, mellyekre a' törvény testi büntetést 's becstelenséget szab. Ez esetekben a' nemes előbb nemességéből kivetkőztettetik, 's úgy esik testi büntetés alá. Figyelemre méltó különösség az is, hogy a' három nemzedéken ált folytatott személyes nemesség örököst szül. A' nemes jószágot jobbágyokkal, vagy rabszolgákat föld nélkül is birhat, jobbágyának szabadságát 's földet is szabadon adhat el. Földe' korlátlan birtokában van, mert itt regálét csak korona-jószágokon ismernek, stb. A' mi pedig fődolog, a' nemesség örömestebb alkalmaztatik a' hadi, 's polgári szolgálatban, mi a' felebbi osztályzat' hatását vagy annak legalább egy részét szemlátomást megsemmisíti.

2) A' városrend' következtében a' polgárság e' következő részekre oszlik. Legelsőbben is a' városok' könyveiben felhordatnak a' házakat vagy más ingatlan jószágot biró polgárok. A' városkönyv' második részét az úgy nevezett egyesületek' (Gilde) tagjai foglalják el. Hogy valaki, származását 's keresetét nem tekintve, az első egyesület' tagja lehessen, 50,000 rubeltól kell adót fizetnie; a' második 's harmadik egyesületek' tagjai illetőleg 20,000 és 8,000 rubeltól fizetnek adót. A' városkönyv' harmadik része a' czéhbelieké. Ide tartoznak a' kézművek' mesterei 's legényei. Következnek az idegenek, mennyiben a' város' polgársága' munkálatiban részt vesznek, 's ezeké a' városkönyv' negyedik része. Ötödik helyen állnak a' nevezetes, vagy tiszteleti polgárok, mint: volt felsőbb tisztei a' városnak, 's olly tudósok 's művészek, kik academiai oklevelekkel ellátvák. A' városkönyv' hatodik 's utolsó részébe iratnak be, kik foglalatosságoknál fogva nem tartoznak az előbbi öt részbe. — Jószágaikat a' polgárok szintolly szabadon birják, még a' föld alatti ásványokra nézve is, mint a' nemesek. Műhelyeket 's gyárokat különös engedelem nélkül állíthatnak fel, 's földeket szabadon vásárolhatnak 's birhatnak. Nevezetesen az egyesületek' tagjai szabadon űzhetnek kereskedést. Különösen az első egyesület' tagjai nagykereskedők e' szó' legtágasb értelmében; a' második egyesületéi a' külföldi kereskedésben nem vehetnek részt; a' harmadikéi csak kiskereskedést űzhetnek. Az egyesületekbe beléphet akárki, nem is szükséges, hogy a' felebb mondott pénzmennyiséget előmutassa, csak hogy az illető adót fizesse. Minden nevezetes vagy tiszteleti pol-

gár, ha megmutathatja, hogy atyja 's nagyatyja is tartozott a' nevezetes polgárok közzé, személyes nemességért esedezik, melly a' harmadik nemzedékben, örökössé válik, ha utódjai nem esnek vissza alsóbb osztályokba. Az első egyesület' nagykereskedői, valamint a' nevezetes polgárok is, városokban négy lovas kocsival élhetnek.

3) A' parasztság háromfelé oszlik: a) szabad földmivelőkre; b) külön igazgatás alatt levőkre; c) jobbágyokra. Jelenleg e' parasztság' nagyobb része jobbágyok vagy is rabszolgákból áll. A' 16 's 17. században szabad költözhetést találunk. — A' szabad földmivelők személyadót fizetnek, ujonczokat állítanak 's általában a' parasztság' majd nem minden terheiben részt vesznek. Ellenben jószágaikat eladhatják, elzálogosíthatják stb., csak hogy az elidegenített részek, ha az elidegenítés egészben nem történik, 6 dessätinánál azaz körülbelül 18 ausztriai holdnál kisebbek ne legyenek; szintúgy földeket vehetnek 's az egyik tartományból szabadon költöznek másba, csakhogy ezt, a' személyadó 's újonczpénz' átirása végett, bejelenteni kötelesek. Az idegen gyarmatosok, kik a' szabad földmivelők' osztályába tartoznak, ha bár csak privát birtokosoktól fogadtatnak is, a' belügyek' ministeriuma' különös gondviselése alatt állanak. Vallás-szabadságon kivül, tiz esztendőre közterhet nem viselnek. Ezen évsor' lefolyta után e' többi szabad földmivelők' terheiben is részesülnek. Gyarmatozási szerződést csak 20 esztendőre köthetni, 's az illy szerződést mindig a' belügyek' ministeriumának kell elejbe terjeszteni. A' szabad földmivelők' sorába tartoznak még a' tatár és siberiai bujdosó néptörzsökök. A' korona' külön igazgatása alatt állanak: az egyudvarosak, kik mások közt az ujonczállításban magok is részt vesznek, kisebb pereiket magok intézik el 's jobbágyokat birhatnak; a' megtelepedett katonák' utódjai, kik adót nem fizetnek, hanem katonáskodni tartoznak; a' korona' jobbágyai, a' koronától 15 dessätinát, azaz körülbelül 40 ausztriai holdat birnak, mint a' kerületi itélőszék' tagjai társaik' pereiben magok hoznak itéletet, olly perekben, mellyek nemeseket is illetnek, fele a' biráknak mindig e' néposztályból való, továbbá a' gyár-'s bányajobbágyok, 's végre

Siberia' 's a' bányai kerületek' számüzöttjei. A' szorosan úgy nevezett jobbágyok vagyis rabszolgák vagy a' cs. családéi 's ezek mindenben könnyebbitésekkel élnek, vagy földes urakéi. Ezek minden héten három nap robotolnak, vagy uroknak pénzbeli adót fizetnek. A' jobbágy urától ha távozik, mint szökevény, kemény büntetés alá esik. Általában ura' fenyitéke alatt áll, ez utóbbi azonban nem csonkithatja, le nem ölheti. Sőt zsarolás, 's elnyomásról nem csak a' földes úr, hanem a' tartományok' kormányzói is felelettel tartoznak. A' jobbágy vádiratot ura ellen a' császárnak személyesen nem nyújthat be. A' földes úr szükség' esetében jobbágyait nem csak táplálni tartozik, hanem vetésre is magot adni. A' szabadosok semmi ürügy alatt rabszolgaságba vissza nem léphetnek.

Mi a' polgári osztályzat' számbeli viszonyait illeti, van

nemes körülb. 1'000,000;
polgár . . . 5'000,000;
paraszt . . 48'000,000.

Herczegi 's grófi család van körülbelül 50, bárói 10. A' városokban körülb. 1'000,000, szolga van. Rabszolga van még mindig körülbelül 22'000,000; egyudvaros 2'000,000. Ennél fogva tehát úgy áll

a' nemesek' mennyisége az összes népességhez mint	1	:	55-hez
a' polgároké	1	:	11 —
a' parasztoké	48	:	55 —
különösen pedig			
a' jobbágyoké	2	:	5 —

Ujvárosi Aurél.

(Folytatása következik.)

A' gályarab 's leánya.

I.

Oldaladtól nem távozok,
Árnyékodként kisérlek.

Balassa Bálint III. ének.

17** évi május' elseje volt, mosolygó tavaszi nap, örömteljes minden féregnek, bús csak a' hontalannak, a' szabadsága 's szerelme-vesztettnek.

Gyönyörű esti ég lebegett a' büszke Genua felett, minden bájaival azon déli természetnek, melly örök virágzásban tartja a' narancsligeteket. A' nyugvó nap' arany sugárival játszadoztak a' magas tornyok' csúcsai, a' márvány paloták' párkányzati, 's a'

tengeröbölben horgonyzó kisebb nagyobb hajók' árboczai 's vitorlái. Köztük a' szép Annonciata fregát útra készülten, melly mint mondák, másnap reggel vala Levantebe indulandó. Födelezetén állott egy magas, szőrös, sárga arczu férfiu, indulatos durva hangon osztogatva a' hajó' legényeinek parancsait, 's fenyegetve mutatá a' kevesbbé gyorsaknak azon félelmes szerszámot, mellyet az angol hajósok kilenczfarku macska név alatt rettegnek, az olaszok pedig, hajósi műszavakkal nem annyira gazdag nyelvökön csak korbácsnak neveznek. A' magas, szörös, sárga arczu férfi Signor Atrocini volt, Annonciata fregát' kapitánya, durvaságáról híres a' hajósseregnél.

A' nép, melly azon ég alatt a' déli nap' heve elől szobákba szeret rejtezni, most örömlihegve tódult a' sétahelyekre, kitárta kebelét a' tengerről lengő enyhe szél' csókjainak, 's vigan csevegve hódolt tarka kedvtöltéseinek. A' tömegben egy hosszu szikár alak lépdelt mélyen fejébe huzott kalappal 's minden jeleivel az elhatalmazott lépkórságnak, mellyet olly örömest táplál London' gőzös légköre. Szemei nagyon világosak 's hólyagosak; haja, 's fésületlen barkója vörhenyeges; orra tetemes; egészén gondatlan ábrándos elszórtság; szóval egy tekintetre ismerni lehetett az angolt. Karján egy gömbölyű, élénk, fiatal nő tipegett, 's kiváncsi szép szemeivel, mozgékonyságával 's gömbölyegségével a' lassú, szikár férfi' oldalán nem helytelenül emlékeztetett egy hosszú sovány felkiáltó-jel mellé ügyes kézzel rajzolt, csinos kérdőjelre. A' férj, mert férjnek lehete gondolni csekély figyelméből, mellyel a' nő iránt viseltetett, sötét gondolatjaiba mélyen merülve nem is látszék észre venni a' körüle mozgó vidám 's ezer alaku világot; de annál élénkebb kiváncsisággal vizsgálta azt az ifju lady. A' férfi Lord Whymsical volt, egy dús lépkóros angol, kit orvosai az adriai fürdőkbe küldének; a' nő csakugyan Lady Whymsical, született creolné, ezen nőfajnak egész élénkségével és szépségével. Öltözete, melly minden mellette elmenő' figyelmét magára voná, ízletes vegyülete volt a' divatosnak és képzeletinek; a' követő cseléd' formaruhája rendkivüli gazdagságra mutatott, 's a' benyomás, mellyet a' nő' szépsége és gazdagsága a'

szivekre tön, egészen kitörlé az idegenséget, mellyet angol hite az igazhivőkben szülhete.

Kevés perczek mulva a' sétálók' figyelmét szomorú hangok vonák magokra, távol hangjai csörgő lánczoknak. 'S nem sokára feltűnt hosszú halvány sora a' gályarabóknak, durva őröktül környezve, kik a' fáradtakat kiméletlen lökésekkel unszolák haladásra. Keverve ifjak és öregek; arczaikon annyiféle kinyomás, mennyi személy, de egy mindnyájokkal közös kinyomása a' mély, tompa fájdalomnak. Több százra ment a' rabok' száma, de legérdekesb jelenés volt e' hosszú sorban egy tisztes arczu, ősz fürtű öreg férfi, hosszu barna felöltőben, mellyet tartósb viselés 's tisztátalan börtön' befolyása erősen megrongált ugyan, de még sem annyira, hogy meg ne lehetett volna rajta ismerni szabásának eredeti idomtalanságát. Az ősz férfi' vállairól egyszerű szőrpalást függött, mellyet ő némi büszkeséggel látszék hordozni, fejét háromszögletű szőrkalap fedezé, melly alól rendetlenül hullának alá ősz haja' ezüst szálai, lábait, mennyire a' csaknem földig érő sötét felöltő látni engedé, elég nagy és nehéz csizmák takarák 's látható öltözetét kiegészité egy hajdan fehér, már elszennyesült 's ránczaiban megkárosodott mellfodor, melly a' hosszu felöltő' előnyilásán kifityegve nem különben, mint az ősz hajszálak, szellő' játéka lőn. Öltözetének reá erőltetett toldaléka vala a' nehéz láncz, melly sirva terhelé aggbokáit. Az egész alakban, ha az olasz nézők a' magyar hon' minden rendű lakóit ismerték volna, egy magyarországi protestans papot fedezhetének föl, kinek csak bibliája hiányzott hóna alul. Ugyan azok ragadák azt el tőle, kik lábait lánczokkal terhelék.

De a' néző 's főleg az ifjú néző' szeme nem vett magának elég időt e' részleteket tetőtül talpig megvizsgálni; mert a' szemet 's a' szembe önkénytelen szökő lángját a' részvétnek, szánásnak 's ezekkel olly közel rokon szerelemnek azonnal egy angyali arcz voná magára, annál érdekesb, minél halványabb a' fájdalomtól 's ázottabb a' könyzáportul, melly hosszú bársonypillái alól szűnetlenül ömledezett. Kendővel felfogni nem érkezék azokat a' magáról felejtkezett, csak részvéte' tárgyában élő fájdalom; lecsókolni

csak kis részöket tudá a' már említett öreg férfi, kihez a' lányka olly forró szeretettel ragaszkodott, hogy nem kevésbbé akadályzá lépteit, mint a' lábát terhelő lánczok. A' könyek szabadon hullottak alá, 's beszennyezék a' hó nyakat, 's az egyszerü fehér ruhát, melly a' leányka' tökéletes idomait fedezé.

A' leányka, kinek fájdalma nem egy néző' szeméből könyeket facsart ki, leánya vala az öregnek, 's az őrök, vagy önkénytelen is tisztelve a' szent fájdalmat, vagy kiméive azt legalább egy szép leányban, kinek nézésében kény szerint gyönyörködének, megszenvedék őt atyja' társaságában. Megosztá ekkoráig atyja' börtönét, vizet hozott a' fáradtnak, szóval védangyala volt.

Az öreg rab, kit a' genuai tengerpart' sétálói annyi részvéttel látának, csak ugyan egy magyarországi protestans pap vala. Első Leopold' idejében, számtalan illy szerencsétlenek küldetének nehéz rablánczon gályaszolgálatra, kik lelkeik' mély, gyermekkor óta beszívott, már akár helyes akár helytelen meggyőződését nem akarák feláldozni külső csábitásnak vagy erőszaknak. Jámbor Pál, az említett expredikátor 's gályarab, a' debreczeni anyaiskola' nevendéke volt, annyira orthodoxus, menynyire becsületes; saját hitében engedni szintolly keveset tudó, mint más hit' emberei a' magokéban: meggyőződéseiben a' helvetiai vallástétel' dogmáitól egy kis lépésnyire sem tért el, készebb vala asztalának három étele közül kettőt, vagy mind a' hármat is asztalostul oda adni, mint a' praedestinatio' tudományából egy kis betűcskét is elengedni; épen annyira hitte, hogy Luther szerencsésen előzte tintatartójával az ördögöt, mint hogy Calvin igen jól cselekedett, midőn Servetust megégetteté; 's mind e' mellett olly becsületes lélek volt, ki bizonyosan senkit sem hagyott éhezni, míg magának volt kenyere 's a' falusi protestans papok' szűk jövedelméből nem egy, még szegényebb háznép' éhségét enyhité, meztelenségét felruházá.

Hitvese korán elhalván, egész gyöngédségét egy leányára, Ilonkára, fordítá. 'S a' gyermek csodaszépen virágzott falusi magányában, senkitől nem bámultatva, de tárgya édesatyja' legszívesebb gondjainak 's megbocsátható hiuságának, ki mindent elkövetett egy részről, hogy a' kellemes leányka' nyílt lelkébe a' hit', szelídség', emberszeretet' angyalait szállítsa lakozni, más részről, hogy a' könnyű sugár termet, legtökéletesb gömbölyű formák, liliomfehér bőr' természeti szépségét, erszényétől kitelhető csín' és pipere' külső fényével emelje. „Dulce decus meum"-nak szokta őt nevezni szive' jámbor büszkeségében, midőn felébredtek benne az iskolai classicus emlékezések; 's gyakran maga is csodálva nézé a' lányka' fejlő kellemeit, mert olly szépet csakugyan sem debreczeni zárdaéletében, sem husvéti, pünkösdi és karácsonyi legáczióiban nem látott. Volt e' lányon valami olly vonzó, olly angyali, olly tisztán gyermekded, hogy ha azon korban Vörösmartyt úgy tudá könyv nélkül a' hazának minden lángkeblű ifja, mint ma, bizonynyal felkiáltott volna Ilonkát látva: „Úgy nyúlik égre, mint szelíd imádság!"

De meg is érdemelte Ilonka atyja' 's az egész falu' szeretetét. Mert ő olly jó, szelíd, 's nyájas vala, mint szép. A' mi elmetehetségeit illeti: az iskolában mindig első volt, a' heidelbergi kátét, szent Dávid' zsoltárait és némelly szép bibliai helyeket igen jól tuda könyv nélkül; különös érzéssel tudá felmondani az imádságokat, 's midőn iskola-vizsgálatkor a' hallgatókat versekben megköszönté: köny csillogott minden ember' szemében. Minő szerepet játszhatandék egy nagyobb világban, arról gondolkodni senkinek sem jutott eszébe, 's legkevésbbé magának. Neki elég volt édes atyja, kis kertje, fülmiléi 's később ben — mert hol a' rejtek, mellyben a' szerelem fel ne találja az ifju szivet?

Ilonka szeretett egy szomszéd nemes ifjut, 's Szilkei Imre megérdemlé a' tiszta lányka' szerelmét. Vonzalmok a' testvéri hajlandóságnak, házassági bizodalomnak 's az ifju kebel' föllengőbb indulatjának bájos vegyülete volt. Csak a' lányka' fiatal kora, 's a' gazdagabb ifju' szüleinek némelly ellenvetései gátolák a' szerelmesek' egyesülését.

Tiszteletes Jámbor Pál uram egy volt azon ártatlan emberek közül, kik a' legszorosabban vett körön kivül, mellybe őket a' körülmények helyezék, sohasem léptek, sőt nem is vágyakoztak. Ő keresztelt, esketett, temetett és vasárnaponként kétszer predikált Calvin' szigorú tudománya szerint; vallása 's a' község,

mellyet annak útmutatása szerint vezérlett, valának egész kis és nagy világa. Bethlen, Bocskay' és a' Rákóczyak' hadaiban csupán vallásos czélt látván, egész tűzzel buzgott neveik mellett, a' nélkül hogy csak távolról is eszébe jutott volna jobbágyi hűségében ingadozni, vagy épen a' törvényes felsőség ellen csak mocczanni is akarni. Azonban az utolsó Rákóczy' elnyomatása 's a' szigoru rendszabályok, mellyeket a' hosszas 's bármi áron lecsillapítandó polgári háboru szükségesekké látszott tenni, ez ártatlan buzgódónak is, mint sok hasonérzelmű társainak, veszedelmét vonták magok után. Az akkori politicusok' ferde bölcsesége czélirányosnak látá szelídség' 's béke' olajága helyett az erőszak 's üldözés' medúzafejét csóválni a' lankadozó hon felett! — Jámbor Pál, mielőtt csak el is bucsúzhatott volna hallgatóitól, 's kék és vörös szónokszékétől, nehéz lánczokra veretett 's gályarabságra hurczoltatott. Az egéből kínosan lerántott, gyermek álmaiból iszonyu valóra ébredt leány követé ősz apját annak kérései' ellenére, 's földön futóvá lett annak társaságában. Az öreg pap' szíve elmarjúlt, ha meggondolá leánya' jövendőjét egy ismeretlen világban, de nem bírt elég erővel azt magától eltiltani. Kérései pedig, hogy maradjon a' falubeli jó emberek közt, sikeretlenek valának.

Imre későn jött a' rémület' tanyájára, üres házat 's bús harangozót talált a' küszöbön, ki könyes szemekkel sohajtott elrablott harangjai, jó öreg mestere 's annak imádott leánya után. Elbódulva tért haza; másnap búcsut vett kesergő anyjától 's elment a' világba!

Illy előzvények után Genua' tengerpartján találjuk hősnénket sírva 's remegve minden jövő pillanattól. És nem hiában. Most az arsenal' börtönéhez érkezik a' rabszállítvány, egy durva parancsszó hallatszik dobpergéssel vegyűlve, az öreg pap kiragadtatik leánya' karjaiból; ez felsikolt 's eszméletlen dől le a' hideg márványra. Az eddig nyugodt arczot mutató öreg' szemeiből könyek' tűzárja tör elő; kezeit fölemeli 's a' mit az égből leimádkozik, az áldás és átok egy érzékenyitő 's borzasztó vegyületben.

II.

Agyában a' bú 's gond egymást
Zavarogva kergeti.
Balassa Bálint III. ének.

Az öreg papot, miután leánya' karjaibol kiragadtatott, rabtársai' némelly részével egy téres, földalatti börtönbe vitték. Kínosan metszette lelkét a' nagy, nehéz vasajtó' csikorgása, mellyet a' részeg börtöngondviselő olasz káromkodások közt rájok zárt 's melly őt talán örökre elválasztandá leányától. A' földön szalma volt átkozott gazdálkodással elhintve, de a' fáradt rabok nem kisebb érzelmével dőltek arra a' jóllétnek, mintha a' világ' legpuhább tollágya lett volna. A' börtöni levegő' hidegsége, ha az érzés elmellőzte azt, hogy e' levegő börtöné, épen nem volt kelletlen az olasz ég' rekkenő hőségében. A' rabok különféle csoportozatokban foglalának helyet a' szalmahintett földön, 's azon arányban lőnek nyugottabbak 's vidámabbakká, mellyben a' pihenés' jótéteményét perczről perczre édesbnek találák 's kemény helyzetöket mind inkább megszokták. Kevés idő múlva részint álomban, részint fecsegésben némi vigasztalást találtak.

Az öreg pap pedig szíve' iszonyú fájdalmában, a' börtön' legmélyebb 's legsötétebb szögletébe vonúlt, lerogyott egy darab kőre, a' hideg sziklafalhoz nyomta égő homlokát 's mit felesége' halála óta nem tett, keservesen zokogott. Leánya' sorsa zúzó teherként feküdt szívén. „Ő idegenek közt, elhagyatva, ezer veszélynek, 's vagy éhségnek vagy ördögi csáboknak kitétetve"! — Magára 's körülményeire nem maradt figyelme, annyira elfoglalá mély fájdalma.

Kínja' tengeréből rázás ébreszté föl. „Le ezen ördögüző leppentyűvel" mond egy hozzá lépett kövér, pozsgás ficzkó, ki a' börtöngondviselő' fia, Pietro volt. „Vetkőzzél ha úgy tetszik". — Az öreg mozgonyképen vetette le tisztes barna ruháit 's kevés percz múlva a' gályarabok' zsákruhájába öltözve állott, társaitól csak ősz haja 's műveltebb vonási által különbözve. Felső ruhájából, mellybe hat réf erős morva posztót ölt belé a' falusi ruha-ingenieur, 's mellynek bokáig érő szárnyai elég nagy földet beterítének, hogy rajta egy pár ember párviadalát végezhesse; a' börtöngondviselő' három kis fiának egész öltözet téli ruha telt ki.

Azután ismét leült a' kődarabra 's ismét zokogott.

„Mit hangicsálsz vén bünbánó?" riada rá a' pozsgás Pietro, nem annyira rosz szív-

ből, mint vele született hebehurgyaságból; 's azonnal megbánván nyerseségét simább hangon szóla az öreghez: „Te jobban szívedre látszol venni a' dolgot, mint társaid".

Az öreg egy galamb' szelíd tekintetével emelé föl könyes szemeit 's töredezett olasz nyelven, mellyet még a' collegiumban szűnnapi unalmai közt tanulgatott 's út közben még jobban magáévá tett, felszólala: „Én igen szerencsétlen vagyok, mert atya vagyok! szegény kedves leányom! édes szép Ilonkám!" — Jól esett nekie fájdalmát egy embertársával közölhetni, 's tapasztalá, hogy az ember semmit sem tanúl hiában.

Az öreg' furcsa szóejtése 's Ilonka' neve még inkább ingerlé a' nem rosz szivű Pietró' figyelmét, 's több részvéttel tudakozá a' rabot. És az öreg elpanaszlá atyai fájdalmát; azután minden tőle kitelhető ékesszólással kérte Pietrót, hogy hozna neki csak egy sugarát a' megnyugtatásnak. Hogy kérő szavainak nagyobb erőt szerezzen, elővett egy ingébe varrott 's utolsó szükség' esetére tartogatott aranyat, mellyet több évvel azelőtt a' főcurátorné' temetésén mondott bucsúztató' díjául kapott volt, 's oda nyujtá azt Pietrónak. A' ficzkó részint sajnálattól indíttatva, részint nem akarván hálátlan maradni, minden jót igért 's kevés idő múlva vigyorogva tért vissza a' börtönbe. Remegő szívvel várta őt az atya 's midőn szájából azon annyira mennyire megnyugtató hírt hallá, hogy leánya egy gazdag nő' pártfogása alatt 's annak palotájában van, 's hogy e' nő angol és így protestans: buzgó hálaimádságot rebegtek ajkai 's csak nem kezeit csókolá Pietrónak. Ugyan ennek segítségével néhány sort írt leányához, mellyben áldását küldé annak 's bibliai szóviránynyal inté az erény' útján való maradásra.

Pietro kezébe vevé a' levelkét, de út közben betért ajándékba kapott aranyával szeretőjéhez, a' kis élénk Fiorillához. Fiorilla édes bort töltött neki 's minden poharát csókjával fűszerezé. A' felhevült ficzkó, fejtkezve követségéről, az Ilonkához szóló levéllel gyújtott cigarrójára. Így történt, hogy atya és leány között minden közösülés félbeszakadt.

Az atya nem lehete ugyan teljesen megnyugodva Ilonka' jövendőjére nézve, idegen városban, idegen nyelvü emberek közt, ismeretlen világ' tömkelegében tudván a' falusi szerény virágot; 's ha eszébe jutott, hogy őt talán soha sem látandja többé, mindenkor mélyen elszomorodott: de hihetetlenül vígasztalá azon körülmény, hogy a' nő angol és protestáns, kiről azt mondhatá: „felekezetünkből való". — Neki ennél erősb kötelék nem vala ismerős. Hasonlítva lelke' jelen állapotját annak előbbi kíntengeréhez, csak nem boldognak lehete őt mondani. Mert a' lánczok, a' zsákruha, a' szomorú szállás és társaság, mellyek környezék, hasonlítva leányáért érzett aggodalmával, figyelmet sem érdemlének. Ledőlt a' szalmára 's nem sokára mélyen és csöndesen aludta a' tiszta lelkiismeret' álmát.

Ott künn hajnal volt, midőn a' tömérdek vasajtó' csikorgása fölébreszté. Ott láta állani egy haragos poroszlót súlyos korbáccsal kezében. Kirázogatá a' szalmát ősz hajfürtei közül 's ment, a' merre hajtották.

Tóth Lőrincz.

(Folytatása következik.)

Hangászati szemle.

— **Zongora.** 9. Variations brillantes sur un Theme fav. de l'Opera: Le cheval de bronze, pour le Pianoforte; composées par Charles Haslinger. Oeuvre 6. Vienne, chez Tobie Haslinger. Ára 1 ft. cp. E' kecses szerzeménytől a' barátságos ajánló szót megtagadni nem lehet. Az a' mostani modorban készült, nem ugyan épen könnyű, de e' mellett igen háladatos. A' bevezetés helyes előszóúl szolgál; a' változatok közt kitűnteti magát különösen a' második, érdekes hangvezetés által; a' harmadik előadásánál az ügyes játszó bebizonyithatja hibázhatlanságát az ugrásokban, és még a' tüzesen haladó finale' végzése előtt a' hallgatóság minden kétség kivül hasonlókép hangos tetszés-finálét fog hevenyezni.

10. Variations brillantes sur la Marche Bohemienne, tirée du Melodrame: Preciosa, de Charles Maria de Weber; composées pour le Pianoforte a 4. mains par Ign. Moscheles et Felix Mendelsohn - Bartholdy. Leipsic, chez Kistner. Ára 1 ft. 45 kr. cp. Egy helyes saloni szerzemény, mellyben egyike a' leghiresebb virtuóz párnak testvéri módon egyesült, és melly eredeti alakjában két hangműszerre legelőször Londonban, a' két mestertől játszatván, nyilvánosan hallgattatott. Hogy az ama, tágasb játszótért engedő alakban hathatósb, kétséget sem szenved; de így átírva is, és haszonvehetőbbé lévén, eme ízlésteli, a' mechanicai ügyességre nézve nem igen nehéz darab magát kedvessé teendi, és sok barátokat nyerend; — a' mint szépízlési és művészeti tekintetből sokkal fölebb áll, mint a' hasonló ékárúknak közönséges halmozatja.

11. Variations sur un thême original pour le Pianoforte par Jean Ruckgaber. Oeuvre 32. Vienne, chez Tobie Haslinger. Ára 1 ft. cp.

12. Ugyanattól ugyanott: Aire polonaise varie pour le Pianoforte. Oeuvre 34. Ára 45 k. cp.

Ámbár e' munkák már Ruckgaber úr szüleményinek harmadik tizedéből valók, még is nyiltan ki kell mondanunk, hogy e' név legalább ránk nézve az ösmeretlenekhöz tartozott. Azonban az illy ösmeretségnek örülünk, és — ha mindjárt az örökös változatoknak nem igen nagy baráti — még is az emlitetteket jó lelkiösmérettel ajánlhatjuk. Azok igen jó zongora-zenék; egy kevessé többek, mint elhasznált köznapi phrasisok; e' mellett hatósak és háladatosak kivált ügyes játszó kezeiben; nem keresettek, és rendes, nem fárasztó hosszuságúak.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 8. 1838.** **28. szám.**

Tartalom. Statisticai vázolatok. Folytatás (*Ujvárosi Aurél*). — Kis lány' dala (*Erdélyi*). — Vendégszerelem (*Soltész Dániel*). — A' gályarab 's leánya. Folytatás. (*Tóth Lőrincz*). — Egyveleg.

Statisticai vázolatok.

—

I. Oroszország.

(Folytatás.)

A' míveltséget általában anyagi és szellemire osztjuk. 'S valamint amaz a' termesztést, elkészítést és kereskedést foglalja magában, úgy e' felosztás' fonalán az anyagi jóllét' e' hármas forrását kell mindenek előtt tekintenünk.

A' termesztés, melly legközelebben földmívelésre, marhatartásra 's bányászatra oszlik, még nem érte el a' tökéletesség' ama fokát, mellyet elérni csak igen népesült 's mívelt státusoknak adatik. A' földmívelés, mint nálunk, ott is, hol űzetik (mert vannak részei e' roppant birodalomnak, mellyek inkább halászat- 's marhatartásból élnek, mint Siberia' lakói 's délkeleti része' vándornépei) a' kifejlődés' legalsóbb fokozatán áll. Moskva körül 's a' német nyelvű tartományokban éjszaki Németország' ügyességéhez közelít, innen délkelet felé hanyatlik és szép reményekkel bortermesztésre akadunk, melly egy részét a' legjobb külföldi boroknak már most is feleslegessé teszi. Marhát 's házi állatokat mindenütt találunk, a' délszaki tevétől, e' hajójától a' pusztáknak, Siberia' gyorslábú kutyájáig. És természetes, hogy épen ama' bujdosó népek, mellyek földmívelésre elég türelemmel, 's úgy szólván, földszeretettel nem birnak, annál több marhát tenyészszenek 's tartsanak. Vannak főnökök, kiknek nyáji 300 tevéből, 10,000 lóból, 4000 szarvas marhából, 20,000 juhból 's 1000 kecskéből, összesen mintegy 35,000 darabból állanak. Siberia' vad népei hallal élnek. A' vizaikra (caviar) 's hólyag külföldre is szállíttatnak. Különös gonddal üzetik azonban a' juhtartás 's mi ennek előrelátható hanyatlását némileg kipótlandja, a' selyemtenyésztés. Ez utóbbi ága az iparnak, jelenleg, Bessarabián kivűl, már is tizenkét tartományban folytattatik 's esztendei termesztése 10—12,000 font közt ingadoz. 1833ban 4,000,000 eperfát ültettek, mi a' kormány' gondoskodását eléggé tanúsítja. — A' bányászat leginkább Perm' tartományában virágzik, melly maga 180,000 embert foglalatoskodtat 200 vasbánya 's 1200 vashámorral, 27 rézbánya 's 200 kemenczével, végre 12 ezüst- 's ólombányával. Permre magára az

esztendei termesztés' (mennyiségére nézve) négy ötödei csnek. Ujabb időkben Siberia, nevezetesen Ural' hegysége nyertek fontosságot. Az Ural' forrása körül mintegy 40,000 □ verstnyire terjed az arany' 's platina' vidéke, úgy hogy éjszaki részén több platina, délszak felé ellenben több arany találtatik. Legnagyobb részint fövényből mosatik az érczek' legnemesbike, melly mosásnál jelenleg több, mint 15,000 ember 's gyermek van alkalmazva. A' fövény olly gazdag, hogy 25 mázsájában körülbelül 1 font tiszta arany találtatik, nem tekintve azon nagyobb darabokat, melyek néha 5—24 fontot nyomnak. Aranyból az esztendei jövedelem felmegy mintegy 350 pudra, mi körülbelül 100 mázsát tesz és Brasília' híres termését igen megközelíti. A' platina' esztendei termése, súlyra nézve, mintegy harmada, értékre nézve ellenben csak egy huszonötöde az aranytermésnek. A' platinabányák majdnem kirekesztőleg Demidow' örökösei' birtokában vannak. Az ezüstből jövő nyereség esztendőnként felmegy 1250 pudra, mi a' bécsi mértékrendszer szerint, naponként egy mázsát teszen. A' nemes érczekből folyó esztendei jövedelem esztendőnként 15,000,000 ezüst forintot tesz, 's ámbár ebben a' kormány magános emberekkel osztozni kénytelen, minthogy a' platina, mint már láttuk, legnagyobb részint privátok' kezében van, 's aranyból csak körülbelül $\frac{1}{7}$ esik a' kormány' részére, kipótolják ezt némileg a' rézbányák, mellyek megfordítva legnagyobb részint a' korona' jószágain találtatnak, 's esztendőnként 260—270,000 pud, azaz mintegy 70—75,000 mázsa rezet adnak. A' vas- és ólomtermés felmegy illetőleg 9,000,000 's 50,000 pudra, mi körülbelül 3,000,000 és 17,000 mázsát tesz. A' só sem regale (erre nézve azonban a' kormány egyedárulást gyakorol) 's legnagyobb részint sótavak' vizéből főzetik, vagy lagunák' kigőzölgése után arattatik. Minthogy azonban e' tavak' 's lagunák a' császárság' legnépesebb részeitől félre találnak esni, a' só' bevétele az emésztett mennyiség' mintegy tizenketted részét teszi. A' bányák' összes bevétele körülbelül 60,000,000 pengő forintra megyen fel.

A' műszorgalom, melly már is, ránk nézve nem kevesbbé bámulatra, mint követésre méltó, csak a' felvilágosodott kormánynak köszöni lételét. Régiebb időkben csak bőrkészítésről, nevezetesen bagariáról, tudunk

valamit. Utóbb külföldi kézművesek hivattak be, de a' szüntelen belvillongások közt egészlen a' Romanow ház' trónfoglalatáig, keveset haladtak. Nagy Péter utazásaiban csakhamar meggyőződött, hogy a' belföldi 's ha lehet külföldi termesztmények' kidolgozása az önállóság' hatalmas támasza. Miért is külföldi kézműveseket 's gyárosokat hivott be, 's őket nevezetes szabadságok 's kiváltságokkal felruházván, nagy korona-gyárokat állított, mellyek alattvalóinak példányúl szolgáljanak — gyolcs- 's gyapjúárukra nézve, Moskwát, mint a' birodalom' legnépesebb részét; a' kényelem' készítményeire nézve pedig kedvencz városát, Pétervárat, választva. Halálakor 21 nagy császári és sok kisebb, a' státustól néha csak egy részint pártfogolt, gyárt hagyott maga után. Péter' közvetetlen utódjai nem igen kedveztek a' gyártásnak, részint mert volt egy nép osztály, melly a' polgárság' emelkedését irígy 's féltékeny szemmel tekintvén, azt vítatta, hogy a' melly országnak bő termést adott a' gondviselés, annak egyszersmind elkészítnie természet elleni vétek; részint mert a' kormány, álfogalmakból indulva, a' bevitt áruktól vám által többet reményle nyerhetni, mint belkészítményektől egyenes adóvetés által. Erzsébet 's később II. Katalin visszatértek Péter' rendszerére, 's ma már olly annyira terjedett el a' műkészítés, hogy a' gyárok' száma' 1828ban 6000re ment 250,000 munkással, mihez 1831ben már mintegy 100 gőzöny is járult. Nevezetesebb gyárok a' következők: 1) Gyapjugyárok, jelenleg körülbelül 400, mellyekben esztendőnként mintegy 5,000,000 ársina durvá 's 4,000,000 ársina finomabb posztó, kazimir 's flanell készűlnek. Az ársina valamivel kisebb, mint a' bécsi rőf; 2) Pamutgyárok, számmal 600; ezekben esztendőnként 60,000,000 ársina készűl; 3) Gyolcsgyárok, mellyek közel 20,000,000 ársinát készítnek. E' leghasznosabb gyárok nyugoti Oroszországban 's Moskwa körül találtatnak leginkább. Nem kevesbbé érdekesek 4) a' bőrgyárok, mellyekben esztendőnként legalább 3,500,000 bőr készűl. Ezeken kivűl vannak még selyem-, ércz- (nevezetes a' császári fegyvergyár Tulában, mellyben 70,000 fegyver készűl), üveg- 's agyag-, szappan- stb. gyárok. A' malommüvek közt említést érdemel 71 papirosmalom, ámbár e' neme a' gyártásnak, valamint nálunk is, messze van még

elérhető tökélyétől. A' czukorfinomítás 1827-ben 975,000 pud czukrot 's 25,161 pud szörpöt ada. Ámbár ujabb időkben Saratow 's Orel' tartományaiban czéklaczukor-gyárok állíttattak fel, a' czukor' bevitele esztendőnként mindazáltal tetemesb summákra megyen fel. Égettbor részint a' korona' gyáraiban, részint privátok által főzetik. E' kedvencz italára azonban az orosznak egyedárusságot tulajdoníta magának a' kormány. Esztendei emésztése 30,000,000 vederre megyen fel. Négy veder (vedro) valamivel kevesebbet tesz, mint egy bécsi akó. — E' gyárok mellett volt 1827ben különbféle városokban mintegy700,000 kézműves és czéhbeli, egy ennél még sokkal nagyobb szám falukon űzi mesterségét.

Oroszország' kereskedése is, valamint ipara' egyéb ágai, leginkább Nagy Péternek köszönik lételöket, 's a' nagy czár' nagy utódainak. II. Katalin észrevevé, hogy a' külföldi kereskedés hatalmas segédforrása a' státusnak, miért is politicai túlsúlyát arra használta, hogy ezt minél virágzóbbá tegye. Erre mutatnak számos kereskedési szerződései 's a' 1768ban felállított országos assignatiobank, melly egyszersmind státus-hitelintézetül is szolgált. Hasonló intézeteket találunk Pál' uralkodása alatt is, mint a' disconto- és biztosító hivatalt, az országos zálogbankot 's az amerikai bőrkereskedő-társaságot. Ezen közvetetlen eredményű intézvények mellett, mikhez Sándor' uralkodása alatt 1803ban az országos hitelező bank 's később a' Katalin által létre hozott kereskedői bank' gyarapodása is járult, számos kereskedői 's hajókázási tanítóintézek is díszlenek a' következő nevezetesebb városokban: Pétervár, Riga, Odessa, Archangel stb. 'S alig van ország, Angliát, Franciaországot 's Hollandot kivéve, melly természeti utakon kivűl, millyenek a' hajókázható folyamok, csatornázás 's hol szükséges, utak' építése által inkább segítette volna elő a' kereskedést. A' sarktenger a' caspiumi tóval egyesíttetett, 's Pétervárról áruk csekély félbeszakasztással, vizen küldetnek, Selenginskig, Siberia' Irkutzk nevezetű tartományában. A' kormány jelenleg, miután az ország nagyobb vízhálóval elboríttatott, azon van, hogy részint kisebb csatornák, részint utak 's vasutak által, e' háló' vonalaival a' belebb eső vidékeket is egyesítse. Említést érdemelnek még a' balti 's fekete tenger' gőzhajózási egyesületei. A' belső közlekedés nagy, mert az ut- és csatornavámok, mennyire lehet, csekélyek — Lengyelországot 's Finnlandot kivéve, mellyek erre nézve külföld gyanánt tekintetnek. A' belkereskedés' főpontja Moskwa, következnek azután az ország' belsején fekvő nagyobb városok; a' külföldi kereskedésre nézve legfontosabb Pétervár, melly is e' kereskedés' majdnem nagyobb felét magához vonta. Pétervár után e' tekintetben következnek Riga 's Odessa. A' be- 's kivitel évről évre szaporodnak. Ugyan is a' mi pénzünk szerint e' század elején a' bevitel 45,000,000 ftot tett, a' kivitel ugyan azon időben 50,000,000 ftot; 1814—23 a' be- 's kivétel évenként illetőleg e' volt

76,000,000 ft; 100,000,000 ft;

1824 és 1833 közt pedig:

90,000,000 ft; 106,000,000 ft.

Miből kitetszik, hogy a' bevitel ez utolsó évtizedben megkettőztetett 's hogy a' kivitel még nagyobb arányban haladott — e' század' elejét t. i. tekintve. Az előbbi évtizedben az esztendei vám 18, az utolsóban ellenben 30 millió forintra emelkedék. Mi hogy az áruk' legalább 30 percentjét teszi, legérezhetőbben illeti ama' néposztályt, melly a' státus' szükségeire egyenesen kezet nem nyújt; ámbár nem tagadhatni, hogy illy magas vámot Europa' egy státusában sem találni. A' külföldi kereskedés' legalább hét nyolczada hajókon megy végbe. Ugyan is a' megérkező 's kiinduló hajók' száma 1814—1823 illetőleg

4032 és 4922;

1824 és 1833 közt

4557 és 5954

volt. E' kereskedésben foglalatoskodó hajók' $\frac{1}{5}$ angoloké, $\frac{1}{7}$ oroszoké; a' többi svéd ($\frac{1}{14}$), hollandi ($\frac{1}{14}$), porosz ($\frac{1}{15}$), dán ($\frac{1}{15}$), olasz ($\frac{1}{15}$), austriai ($\frac{1}{20}$), hanzavárosoké ($\frac{1}{20}$), török ($\frac{1}{20}$), franczia (csak $\frac{1}{50}$) 's amerikai ($\frac{1}{100}$). A' parthajózásban legalább 4000 kisebb építmény veszen részt. Nevezetes, hogy a' kereskedői mérleg legnagyobb részint az oroszok' részén van. Így például Anglia' kivitele, melly az összes kivitel' felét teszi, 53,000,000 ftra megyen, míg a' bevitel csak 30,000,000 ftot teszen 's így az összes bevitel' csak egy harmadát. Az amerikaiakkal, kik jelenleg hajóikat a' balti 's fekete tengerekbe egyiránt küldik, ellenkezőleg áll a' dolog. A' mérleg 6,000,000 fttal feléjök hajol. Be- és kivitelök

illetőleg 10,000,000 és 4,000,000 ft. A' bevitel' tárgyai a' következők leginkább;

Czukor, körülbelül 16,000,000 ft. Ez az összes bevitel', mint mindenütt, igen nagy részét, itt egy hatodát teszi, miből látni, miért pártolja a' kormány a' czéklaczukorgyártást;

Kávé körülb. 2,500,000 ft;

Pamut körülb. 15,000,000 ft. Tehát ez is majdnem egy hatoda a' bevitelnek;

Pamutáruk körülb. 3,000,000 ft;

Festő anyagok körülb. 10,000 ft;

Selyem- és selyemáruk körülb. 1,800,000 és 4,500,000 ft;

Gyapjuáruk körülb. 4,000,000 ft;

Bor körülb. 4,500,000 ft; a' champagnei maga legalább 1,000,000 ft;

Thea körülb. 3,800,000 ft;

Gyümölcs és gabona körülb. 2,700,000 ft;

Dohány körülb. 1,000,000 ft stb.

A' kivitel' főbb tárgyai, mikre nézve általában észre kell venni, hogy legnagyobb részint nyers kelmék, a' következők:

Kender- 's lenmag, melly még mindig Európában legjobb, körülb. 6,700,000 ft;

Kender- 's lenolaj körülb. 1,500,000 ft;

Kender-'s len nyersen körülb. 24,000,000 ft;

Durva gyolcs 's egyéb efféle áruk körülb. 6,000,000 ft. — 'S így a' kender 's len, különbféle alakokban, a' kivitel' egy harmadát felülmulja;

Faggyú körülb. 20,000,000 ft. Ez több mint egy hatoda a' kivitelnek;

Gabona és liszt körülb. 16,000,000 ft;

Vas és réz körülb. 6,000,000 ft;

Építőfa körülb. 3,500,000 ft;

Szőrös bőr körülb. 3,500,000 ft;

Egyéb bőr körülb. 3,500,000 ft;

Serte körülb. 2,000,000 ft.

(Folytatása következik.)

Ujvárosi Aurél.

Kis lány' dala.

Kérdik: miért fedem
Kendőbe szememet?
Mikor egész világ
Úgy megnéz engemet!

Mondják, ha arczomon
Pirosság ömlik el:
Kis lány! bizony téged
Szerelem' baja lel.

Én ha elpirúlok,
Az még nem baj talán;
Addig jó, mond anyám,
Míg elpirúl a' lány.

Ha elpirúlok is,
Azért meg nem halok;
Hiszen én még ollyan
Kis szégyenlős vagyok.

De rosszabb a' legény;
Úgy néz csintalanúl —
A' sok férfi talán
Mind egymástól tanúl,

Hamis a' férfiak'
Kicsinye, örege;
A' sok szemnek vagyok
Magam is betege.

Erdélyi.

Vendégszerelem.

Míg el nem foglalád
Keblem', lángszerelem,
Nálam tanyáztanak
Szivbéke 's értelem.

Mint a' hálátalan
Vendég, ép' úgy tevél:
Lakából házi nőt
'S gazdát kikergetél.

Hagynál csak egyszer itt,
„Tessék" nem mondanám,
Ha majd kopogatnál
Szivemnek ajtaján.

Soltész Dániel.

A' gályarab 's leánya.

(Folytatás.)

III.

Oh lány, szemedben
Mi fénylik ott,
Pilládra gyönyört
Mi szent rakott?

Emlény, 1838.

Egy negyedóra telt el, midőn Ilonka fölveté lankadt szemeit. Azok egy nőre estek, ki őt nyájas gondosan ápolá 's részvevő aggodalmas szemekkel tekinté, de kit ő nem ismert, 's többféle tarka madarakra és egy igen furcsa állatra, mellyek neki szinte ismeretlenek valának. Mi a' nőben Lady Whymsicalt, a' madarakban papagályokat 's kakadúkat, az állatban majmot ismernénk meg. Első hang,

melly ajkain lágy sohajtatként kilebbent, ez vala: „Atyám! atyám! hol van szegény jó ősz apám?“ — A' hangot, úgy látszik, senki sem érté a' jelenvalók közül, 's rá a' sajnálatnak és sopánkodásnak ollyan hangjai következtek, mellyeket ismét Ilonka nem értett. Nem sokára egy fekete öltözetű férfi lépett be, tetemes orrán szemüveget viselve 's kezében orra' öblösségéhez mért burnót- szelenczét emelgetve. Ez orvos volt. Némán és fontos arczfintorgatások közt húzá le fekete keztyűjét, melly egy boszorkánymesterre emlékeztete, 's vizsgálta meg a' beteg leány' üterét, írt és beszélt valamit, azután kezébe vevé vastag, aranygombos nádpálczáját 's kimért léptekkel eltávozott.

Ilonkát forró láz ragadá meg; gyöngéd idegei nem bírták a' kegyetlen csapást. Mintegy hat hétig feküdt ágyban, harczoló élet' 's halál' játéka. Senki nem látott érdekesbet, mint e' Gvido-Reni' angyalfeje a' süppedő vánkosokon, a' szenvedésnek olvadékony kifejezésével; senki ingerlőbbet, mint e' gömbölyű tökéletes karok 's falatnyi kezecskék, mellyek a' láz' harcza között majd a' göndör gesztenyefürtöket simították el a' szép, márványsima homlokról, majd egy képzelt alakot látszottak a' dagadó mellhalmok' édenére szorítani. Az ifju természet győzött végre, 's a' lányka szebben és virágzóbban kelt ki ágyából, mint valaha. Ki úgy rogyott le, mint félgyermek, most úgy kele föl, mint egy kifejlett érett hajadon; szintolly jó, nyájas és szeretetre méltó, de sokkal komolyabb, lelkesebb és tiszteletre méltóbb. — Gyógyulása' idejét egy nyelvmester könnyeden foglalatoskodtatá, ki a' németül értő 's könnyű felfogásu leánykát, e' nyelv' segedelmével, kevés idő alatt sokra vitte a' szép olaszban. 'S Ilonka csak most tudhatá meg tisztán a' körülményeket. Ő egy angol nő' házában volt, kit Lady Whymsicalnak hívtak. Most vala ideje körülnézni a' szobában, mellyben feküdt. Az neki egy tündérvilág vala.

Legközelebbi tárgy, mellyel érintkezésbe jöve, a' puha selyemvánkosok voltak, mellyekbe égő arczai sülyedének. Testén a' már elemeire oszlani kezdő ruha helyett, mellyet az út' pora 's a' szem' könyei nagyon szennyessé tőnek, hótiszta 's remekül hímzett pongyolát látott, 's gyönge tagjait könnyed nyomással fedezé egy képzeletvirágokkal tarkán elhintett 's aranynyal átszövött selyempaplan. A' beteg fölött varázsalkonyatot terjesztett egy égszinű ágykárpit, mellynek ránczait gyémánt kapcsok, mint meg annyi tündöklő csillagok, ölelék együvé. A' szoba' padlójáról nem tudni, millyen volt, mert azt egészen eleven szinű 's mindenféle alakokkal népesített szőnyegek borítá, mellyekbe Europa' elragadtatását, tánczoló bayadereket, 's virágbokrétákon csapongó szebbnél szebb pillangókat szőtt az ügyes mesterkéz. Az ágy előtt két piczinke bársonypapucs tévelygett, a' beteg' parányi lábaihoz szabva, 's ezekkel egy jókedvű majom űzte szeszélyes játékát. Tovább a' szobában nagyobb és apróbb, kerek és szegletes pamlagokat 's székeket lehete látni, a' szivárvány' minden színeiben 's az ószerü góth izléstől a' legujabb franczia iskola' leleményiig, millyet XIV. Lajos' fényüző udvara mutathatott. Apró törpe asztalokon chinai alakú kalitkák 's drága virágedények állottak váltogatva, a' tropicus éghajlat' ismeretlen növényeivel; 's a' kalitkákban kény szerint fogadá és végezé látogatásait néhány, különféle fajú 's szinű papagály. A' falak drága égszinű 's aranyvirággal elhintett kárpitokkal voltak bevonva, 's különböző nagyságu és szellemű képekkel ékesítve. Titian' Magdalénája 's Hogarth' torzalakjai, olasz és alföldi iskola' szüleményei a' legbizarrabb vegyületben valának ott láthatók. A' szögletekben mesterkezet dicsőitő szobor-csoportozatok, haragos Juno, mosolygó Galathea, Endymion és kecskelábu Faunok feltünő ellenzetben. Szóval keleť pompája, mellynek érdekét nyugat' müvészete nevelé becses teremtményivel. Az ismeretlen tündérvilág nagy benyomást tön Ilonkára, de annak alkotó részeiről itélni nem tudott; egy nagy bámulás volt minden a' mivel e' sok új hatott érzékeire, 's a' részletek csak lassanként tüntek föl vizsgáló szemeinek.

De mindezen eddig látatlan tündér szépségek nem kötheték le a' szerető leány' figyelmét annyira, hogy az első pillanatban, midőn magát értelmesen kifejezheté, atyja után ne kérdezősködjék. Azt vevé válaszul, hogy a' május elsőjén érkezett gályarabok Annonciata fregátra rendeltettek, melly ezelőtt hat héttel evezett el Levantébe. — „'S hol az a' Levante?“ — „messze napkeleten, ide mintegy kétszáz mérföldnyire.“

Ilonka napról napra kedvesebb lőn a' la-

dynek. A' lady nem mindennapos nő volt a' maga nemében. Gazdag és gyermektelen, jószívű és szeszélyes, a' regényesnek nagy barátnéja, egyedűli öröme vala jól tenni, de úgy tenni jól, hogy ezáltal saját szeszélyei 's regényest ölelő lelkülete is táplálatot nyerjenek. Ő erősen föltevé magában Ilonkáról anyailag gondoskodni azon pillanatban, midőn a' köny' szent harmatjától ragyogó angyalarczulat részvétét olly élénken megragadá; 's házába viteté az ájultat. Mylord, saját gondolatiba merülve, csekélyebbnek tartá az egész tárgyat, mintsem ellene mondjon vagy benne részt vegyen. Ilonka tehát Lady Whymsical' pártfogása alatt volt, körülölelve az élet' minden, eddig előtte ismeretlen kényelmeitől. Myladyt rendkivűl érdekelte a' szegény szép leányka' sorsa, de regényest vadászó szeszélye nem kevésbbé táplálatot nyert az által, hogy a' leányka egy értetlen nyelven szólott, 's viszont nem érté a' lady' nyelvét; hogy a' nála látott tárgyak neki mind ujságoknak tetszének, 's hogy olly kedves ámulattal legelteté nagy, nyílt, csillagszemeit az őt körülvevő tárgyakon, az emberileg csevegő Queen Besson, mert így tetszett a' ladynak legokosabb papagáját nevezni, a' pajzán Joco' szeszélyes játékain, 's mind azon fényen és kényelmen, mellyel a' dús kényt uraló müvészet e' lakot elárasztá. 'S mennyivel kedvesebb lőn neki a' szép leány, midőn ez az olasz nyelvbe jobban jobban bele tanúlván, elbeszélheté neki atyja' történetét, kifejezheté tiszta keble' érzelmeit, betöltheté a' lady' kiváncsiságát naiv válaszokkal, 's eledelt adott ártatlan kérdései által szeszélyeinek. Büszkén vezeté föl a' leányt vendégeinek 's néha még mylord is olly szemekkel pillanta a' kedves gyermekre, melyekből több részvét és kedvtelés sugárzott, mint mylordtól egy évtized óta várni lehete.

Nem tölt el három holnap 's a' dunaparti leány egy szép ajak' egész kellemével tudá közleni olasz nyelven gondolatit, érzelmeit. A' ki Ilonkát három hónap előtt a' Dunapart' viránya in, 's most a' lady' teremeiben lebegni látá, alig ismerhete e' leányra. Szemeiben ugyan szintazon ártatlanság' emlénye kékellett, azon csoda nyájasság' ege sugárzott, mosolygása szintolly édes és szívnyerő volt; fürtjei szinte természetes fodrokban hullottak fehér nyakára: de viselete illedelmesb, mozdulati rendszerűbbek 's kellemesbek, egész léte müveltebb vala; az előbb mindig vidám arczvonásokon most gyakran csöndes szomorgás' fátyola lebegett; az alak, melly előbb egy fürge Aphrodithez, vagy egy arcadi pásztorleánykához hasonlíta; madonnai kifejezést öltött magára. A' házbeliek nem sokára csodálkozva hallák az eddig csak olaszul és angolul szóló' papagáj' szájából az „Apám!" szavat; 's midőn a' vendégek elszéledtek és Ilonka egyedűl maradt szobájában: ki őt történetből meglesé, egy ősz hajfürtöt láta picziny gömbölyű kezeiben, mellyet könnyező szemekkel nézett, áhitatosan csókolt meg 's zokogva rejtett ismét kebelére.

Szépült Ilonka testben 's lélekben, fölléphetett bármi fényes és müvelt társaságban 's mindenütt legszebb volt a' szépek között: de napjainak örökös titkos gondolatja szerencsétlen atyja volt. „Én itt élek fényben 's örömök közt", gondolá magában, „míg ősz atyám nehéz lánczokat visel, izzad az égető nap' hevétől, száraz kenyeret rág 's talán — elborzadt a' képen, melly lágy lelkére véresen villámlott — talán egy durva hóhér' korbácsait szenvedi." — Elsötétült körűle minden fény e' gondolatra; bűnnek hivé le nem tépni testéről a' gazdag ruhát, mellyel a' lady' kegye ékesité. — Gondolt-e atyján kivűl más valakire is: nem tudhatni bizonyosan. A' házbeliek egy más nevet is akartak egyszer másszor hallani Queen Bess' szájából, melly Ilonkához különös vonzalommal viseltetvén mindig ennek markából vette ebédjét 's vacsoráját — de a' név ismeretlen volt 's elfelejtették azt. Néha azt is látták, hogy Ilonka könyes szemekkel néze a' kalitkában egy pár érzékeny rózsaszinű inseparablet, 's keletre tekintvén mélyen sohajtott.

A' lady sajnálva látta a' virágzó leányka' csöndes bújat, melly annak ifju kecsein féregként látszék rágódni. Egykor, midőn Ilonka' szemeiből, víg társaság közepette, nagy könycseppet látott gördűlni, nem türheté tovább jó szíve. Kézen fogá a' szép szomoru leányt, 's titkosan susogva kezdett vele tanakodni az eszközökről, mellyek által ősz apját a' gályákon viszont láthassa. A' tanakodás nem kevés ideig tartott, végre Ilonka' arczain mosolygó pir terült el 's hév indulattal nyomá ajkihoz a' lady' drága gyürűkkel tündöklő kezeit, mellyeket az, mint örülő gyermekek szoktak, szökelve és tapsolva vert össze. Az

egész jelenetből azt lehete olvasni, hogy a' terv, melly fejecskéikben támadt, a' ladynek egész tetszését bírja, Ilonkának pedig olly meglepő mint kedves lehet.

IV.

— — Úgy szerette
Hogy érte nemét feledte,
Balassa Bálint III. ének.

Kevés nappal e' tanakodás után azon, az olasz művészség' legnemesb bélyegét viselő palota' kapuján, mellyben Lord Whymsical' genuai szállását tartá, négy büszke angol paripától vont, gazdag díszitvényü londoni hintót láttak kirobogni. A' szálas termetü, veres öltönyü kapus ünnepélyesen emelé ezüstgombos czifra botját 's háromszor megkonditá az éles hangu csöngetyűt. Az utczán menők megdöbbenve ugrottak vissza a' dörgő robaj elől, mellyet a' paripák' hangos patkói, 's a' nehéz hintó' érczes kerekei a' márványkövezeten okoztak, 's bámulva nézték a' dús készületet, mellyel hintó, cselédség és lovak' szerszámai elárasztvák. A' hintó' üvegén át a' mogorva lordnak savanyu ábrázatja sárgított, 's mellette a' lady gömbölyü arcza 's élénk szemei mosolyogtak, elül egy szép, még egészen bajusztalan ifjoncz ült a' tengeri tisztek' ízletes öltözetében. A' nyájasságról itélve, mellyel a' lady vele bánni látszék, hihetőleg annak rokona. A' bámuló szemek mind addig követék a' hintót, míg az több utczán átdörögve végre az admirál' lakása előtt megállott.

Mylord az admirálhoz, mylady a' signoránál jelenteté be magát. Nevök azonnal bebocsátást eszközlött, mert a' lord' gazdagsága, kereskedési összeköttetési 's befolyása, valamint a' lady' szeretetre méltósága egyaránt ismeretesek valának. Ők beléptek a' fényes teremekbe 's az ifju altisztet, kit magokkal hozának, ideiglen az előteremben hagyák, hol folyamodók és ügyesbajos nép nem csekély számmal várakozott az admirálhoz közelithetésre. A' lady beléptekor sajátságos aggó pillanatot vetett úgy látszó kedvenczére.

A' tisztecske, kit a' lord magával hozott, egészen saját tekintetü ifju volt. Minden tetemén asszonyi gyöngédség elöntve, kezei 's lábai sokkal kisebbek, bőre fehérebb 's velinszerűbb, mint valaha az előterem' emberei férfigyermekeknél láthaták; az egyenruha mintegy lehelve volt gyöngéd idomú tagjaira, sötét gazdag fürtjei melancholicus csomókban hullottak fehér nyakára 's az egyenruha' aranyrózsáira, mellyeket vállain viselt. Czombjait törökös bő nadrág fedezé, vékony kis lábait piczíny marokkín topánkák. Arczain még nem látszottak a' férfiúi szőrkoszorúnak semmi nyomai. Igen ifjú lehetett. A' gyöngéd alakot még asszonyaibbá tette azon tartózkodás, mellyel a' többi jelenlevők' közeledését lehetőleg elkerűlve, egy ablakhoz vonult 's nagy sötét kék szemeit a' tenger' kiterült szinén jártatá, melly az admiráli palotának csak nem küszöbeit mosta.

A' jelenlévők közt nem kis számmal valának ifju pajzán altisztek a' hajósseregtől, rokonaikkal 's ajánló levelekkel, szemeikben a' csintalan kedvnek, 's kalandvágynak élénk kifejezésével, kik örömest ismerkedtek volna a' szemérmes kis tiszttárssal. Nem csekély volt boszúságok, midőn láták, hogy az kerűlni látszik minden közeledést. Végre Paolo, a' legpajzánabbik, félre tett minden tartózkodást 's kezét nyújtá az ismeretlen ifjunak.

„Kezed' ide, kis Signor, az új pályán, mellyre szántuk magunkat, nem fog ártani egy rakás jó barát. Talán egy hajóra jutunk, 's akkor, reménylem, nem csak egyszer fogjuk megújítani szövetségünket a' kapitány' pinczetokjánál. 'S aztán úgy látszik, te egészen ismeretlen vagy; nálam pedig senki sem tudja jobban, hol árulják a' legjobb cigarrót 's hol ajánl legszebb narancsot a' legcsinosb kertészleány. Legyünk jó barátok, 's ezzel úgy megszorítá a' kis új bajtárs' kezét, hogy annak szép vonásin el nem rejthető fájdalom' kifejezése szaladt keresztül.

A' kis altiszt szembetűnő zavarodással vonta vissza kezét, míg a' többiek is mindnyájan kiváncsi kört alkotának körüle, tömött sorát vidám, életörömet leső, jól szinezett pozsgás arczoknak:

„Nevedet kis bajtárs“ monda Paolo.

„Én O'Lily William vagyok, egy irlandi“ monda a' kis altiszt szép csengő gyermekhangon, 's nem egészen tiszta olasz hangejtéssel, mellyből tudni lehete, hogy nem az olasz ég alatt született.

Cospetto! riada Paolo, soha sem hittem volna, hogy zordon egetek alatt illy csinos virág nyilhassék. Becsületemre 's a' ti-

zenegyezer szent szüzek' legszebbikére! pompás kis fattyu vagy 's jól őrizd magad' Lucrétiáinktól. De ti is jól vigyázzatok, monda a' többihez, hogy leánykáitok meg ne pillantsák ezt a' gyermeket. Guilielmo O'Lily, kiváltkép ha da-vincii arczát szőrkoszorú ölelendi, üdvemre, legszebb gyermek lesz Genua' minden hajóján, 's számláljátok hozzá, ha tetszik Velencze' egész flottáját. Egy csókot, Guilielmo, barátságunk' megerősítésére!" —

Így szólván Paolo, megtörlé csacska ajkait 's megteve minden készületet, melly egy örök barátságot pecsétlő csókhoz, annak legünnepélyesb kiadására, szükséges.

A' kis tiszt szörnyű zavarban volt, előhozá, hogy irlandi honában férfiúi kézszorítás van szokásban, 's minden erejét összeszedé, hogy a' mohó új barátot tartóztassa. Már az ablakszeglet' legbelsőbb rejtekébe üldöztetett, midőn szerencséjére nevét hallá kiáltatni. Egy szökéssel kisikamlott a' barátságos csoport közül 's bevezetteték az admirálhoz.

Ott öröm' lelkesülésével hallá, hogy az admirál' rendeléséből, a' tisztes lord' és szép lady' ajánlására, Annonciata fregátra, Atrocini kapitány mellé jövend altisztnek. — A' hintó ugyanazokkal, kiket az admirál' házához hozott volt, ismét visszadörgött lord Whymsical' szállására, 's itt a' kis altiszt hálásan borúlt a' lord' és lady' kezére, kiknek köszönheté szíves ohajtása' teljesültét, hogy tudniillik a' szép és nagy Annonciátán altiszti helyzetet nyerhessen.

Három nap mulva a' lady nem győzött válaszokat adni látogatni jött ismerőseinek, kik a' háznál többé nem találtatott Ilonka' hova tüntéről kérdezősködtek. — A' lady sohajtva beszélé el, hogy Ilonkát nem tartóztathatá tovább. A' leány elment, hová szíve ragadá.

„Elment? e' jóllét' öléből, mellyel a' lady' kegye elárasztá? 's miért?" — kérdék a' bámulók.

„Annak okai vannak", monda a' lady mosolygva és könyezve.

Kérdezősködtek egyszersmind a' ladynek némi szép ifju rokonáról is, kit, mint hallák, az admirálnál fölvezetett 's ki a' hajósseregnél azonnali alkalmazást nyert.

„Az O'Lily William, egy szegény irlandi rokonunk, felele a' lady, kit a' jó admirál kertünkre az Annonciata fregátra rendelni kegyeskedett."

„Ah! az Annonciátára! annak igen kegyetlen 's embertelen kapitánya van. Miért nem inkább más hajóra?"

„Annak ismét okai vannak", monda a' lady, ismét könyezve és mosolygva.

(Vége következik.)

Tóth Lőrincz.

Egyveleg.

— **Hideg telek.** Változott-e Europa' mérséklete 2000 év óta? Az emberek, a' multat dicsérni szeretvén, igennel felelnek; ifjuságokban, ugy mondanak, a' tél kevesebbé hideg volt, a' nyár pedig forróbb. A' tudósok ellenben esetek által bizonyítják be, hogy a' mérséklet majdnem ugyanaz maradt. 860dik évben befagyott az adriai tenger' öble 's a' Rhona 18—20 fok hidegnél. — 1133ban a' Pó befagyott Cremonától fogva a' tengerig. A' bor megfagyott a' pinczékben. — 1234ben terhes szekerek mentek Velenczénél az adriai tenger' jegén. — 1305ben Francziaország' minden folyója befagyott. — 1323ban gyalog és lovag utaztak Dániából jégen Lübeck és Danzigba. — 1334ben befagytak Olaszország' 's a' Provence' minden folyói. — 1433 és 1434 közti télen Párizsban a' jég december' utolsó napján kezdődött 's három hónapig tarta, 9 nap' hiával; martius' végén ismét fagyott 's aprilis' 17kéig tartott. Azon évben Hollandban 40 napig fagyott egymás után. — 1468ban Flandriában kapával vágták fel a' katonák' borrészleteit. — 1544ben szinte ez történt Francziaországban. — 1594ben a' tenger megfagyott Marseille és Velenczénél. — 1657től 1658ra Párizsban dec. 24kétől febr. 8káig folyvást fagyott. — 1658ban X. Károly, svéd király, egesz seregével, pattantyusságával 's podgyászokkal ment át a' kis Belt' jegén. — 1667ben a' Szajna 35 napig egészen be volt fagyva. — 1709ben megfagyott az adriai és a' közép tenger Marseille és Genuánál. — 1716ban Londonban a' Themse' jegén igen sok bódé állittaték fel. — A' Szajna egész szélében befagyott 1742, 1744, 1756, 1766, 1778 és 1829 években. — Az időjárás jósainak azon jövendelése, hogy az 1838ki tél igen szigorú lesz, beteljesedett. Január' 17dikén úgy zajlott a' Themse, hogy a' hajózás rajta egészen félbe szakasztatnék. A' gőzhajók nem mehettek fel Londonig, 's az utasokat Blackewallben kellett kiszállitani. E' folyó a' híres 1814ki tél óta, midőn a' jégen vásár tartatott, nem láta ennyi jégtömeget. Általában kemény a' tél Europa' közép és déli részein, Német-, Franczia- 's más országokban; az éjszaki Norvegiában pedig egészen ellenkezőleg áll a' dolog. Christianiai levelek jan. 4ről mondják, hogy ott a' szelid levegő' következésében a' kikötő egészen jégtelen, a' mi eddiglen emberemlékezet óta soha meg nem történt. A' multakról itélve, majd minden 10dik évben szigoru a' tél.

— Nem régiben a' louvrei négy muzeum megnyittatott, t. i. a' spanyol muzeum, a' marine-muzeum, a' gyps-öntvények és rajzolatok' muzeuma. Ezen utolsó 1298 rajzolatból áll, 's ezek közül 704 a' több olasz —, 371 franczia, 221 német, flandriai 's hollandi oskolához tartozik. Ezen oskolából 2 rajzolat van Rembrandt-tól, 3 Teniers-től, 23 Rubenstől; az olaszból 23 van Veronese Pál és Sándortól, 26 Carraccitól, 12 Correggiotól, 12 Dominicitól, 16 Guidotól, 15 Giulio Romanotól, 8 Da Vincitől, 2 Angelo Mihálytól, 23 Raphaeltől, 8 Tintorettól és 9 Titiantól. A' franczia iskolából 3 van Vanlootól, 31 Poussintól, 3 Mignardtól, 10 Lorraintől, 18 Lebruntől, 3 Gvèrintől, 1 Grostól 's 3 Dávidtól.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 12. 1838.** **29. szám.**

Tartalom: Statisticai vázlatok. I. Oroszország. Folytatás. (*Ujvárosi Aurél.*) — Pótlék a' szóhelyezés' szabályaihoz. (*Fogarasi János*). — Fohász (*Székács*). — A' beteg anya (*Vachott Sándor*). — A' gályarab 's leánya. Vége (*Tóth Lőrincz*).

Statisticai vázlatok.

I. Oroszország.

(Folytatás.)

Nincs ország, mellyben a' szellemi cultura rövidebb idő alatt láthatóbb előlépteket tett volna, mint épen Oroszországban. Nagy Péter itt is megtöré az útat. Ő emelte a' köznyelvet irásbeli nyelvvé, ő külde ki készültebb ifjakat külföldi tanítóintézetekbe, ő alapítá a' pétervári tudományok' academiáját, hogy honi intézet is lenne, melly alattvalóit a' tudományokban versenyzésre buzdítsa. Erzsébet a' hagyományos tanításmód' helytelenségét átlátva, külföldi rokon intézetek' példájára, Moskvában egyetemet hoza létre, hozzá, valamint a' pétervári academiához is, korszerűbb gymnasiumokat mellékelvén. Mind ezt azonban csak készületnek tekinthetni inkább, míg a' múlt század' végével (1783) a' párizsi académie française' példájára, a' honi nyelv' kimívelésére ügyelő tudós társaság létesült, 's a' jobb nevelés és tanítás az alsóbb néposztályokra is terjedett. Sándor fényes pályáját avval kezdé, hogy a' nép-felvilágosításra 's a' közoktatás' előmozdítására külön ministeriumot alkota. Uralkodása' kezdetén csak két egyetem volt e' roppant birodalomban: a' moskvai, 's a' vilnai (az elfoglalt lengyel tartományokban). Halálakor 8 egyetemet hagyott maga után, mellyek elrendezésökben a' dicsért német egyetemekhez hasonlítottak, ezeken kivül a' papság' kimíveltetésére 36 eparchia-seminariumot és 115 kisebb papi tanítóintézetet, 76 lyceumot és gymnasiumot, 418 kerületi, vagy is főbb városi iskolát. Csodálatra méltó munkássága abból tetszik ki, hogy 4 év alatt 140 illyes kerületi iskolát hozott létre. A' katonai tanítóintézetek közt említést érdemelnek: a' cs. kiskatona-testületé (Cadetten-Corps) Pétervároratt, mellynek mintájára 1830-ban több kisebb illyforma intézet alkottatott; a' pétervári mérnöki és pattantyús iskola; a' pétervári katonai academia gyakorlott tisztek' további kiképzésére; végre 10 főtartományi katonai iskola. A' hajózás' előmozdítására a' következőket találjuk. Hajóépítési iskola van Pétervároratt; kormányosiskola Kronstadtban. Kisebb intézetek, mellyekben e' két nagy intézet' főbb tárgyai együvé foglaltatnak Nicolajew, Archangel 's Odessában. Mint hajóstiszteket képző intézet

nem kevés figyelmet érdemel az oranienbaumi tengeri kiskatona-testület. Ezekhez járúl az orvosi és seborvosi academia Pétervárátt, mellyben 400 növendék a' kormány' költségén tartatik, 's egy hasonló intézet Moskvában, végre a' pétervári, moskvai 's lubeyi (Pultawa' tartományában) baromorvosi iskolák. A' polgári szorgalomra, a' már említett számos főbb városi iskolákon kivül, legnagyobb befolyással vannak: a' moskvai és varsói polytechnicumok, a' minden kereskedő városban találtató kereskedési tanítóintézetek, a' jekaterinenburgi és pétervári bányaiskolák, a' woronowoi és kamenoi-ostrowi gazdasági iskolák, stb.

Az egyetemekben, a' lengyel forradalom után, némi változás történt. Mert a' varsói 1831-ben megszűnt lenni, hasonlóképen a' vilnai 'is, melly utolsó azonban 1834-ben sz. Wladimir' neve alatt ismét feléledt. Az egyetemekre nézve meg kell jegyeznünk, hogy a' theologiai kar legnagyobb részint hiányzik, minthogy a' clerus papi intézetekben taníttatik. Azután a' bölcselkedési kar két részre oszlik: mathematicai 's természettudományira és philologiai-történettudományira. Részint önállólag, részint az egyetemekhez csatolva van számos igen oktató gyűjtemény. Ezek közt első helyet foglal a' császári könyvtár, Pétervárátt, 1834-ben 272,400 nyomtatott és 14658 kézzel irt munkával, mellyekhez még 499 láda 1831 után Varsóból ide hozatott 's még fel nem állított könyv (körülb. 150,000 köt.) járúlt. A' tudományok' academiája' könyvtára 101,000 kötetet számlál, a' Rumianzow-Museumé pedig, melly cancellár Rumianzownak köszöni lételét 32,000-et. Az academia' természettudományi gyűjteményei; továbbá a' pétervári pénzcabinet, melly napkeleti pénzekre nézve Európában legelső; valamint a' Zaluski-könyvtár történetirásra nézve, világszerte ismeretesek.

A' már fentebb említett nyelvmívelő academia, a' legközelebb lefolyt félszázad alatt, a' nyelv' 's literatura' virágoztatására nagy befolyással volt. Míg a' mult század' elején 's derekán a' literatura 's tudomány külföldi növény volt, a' minthogy a' tudósok is majdnem kirekesztőleg a' külföldről hivattak be; ujabb időkben, miután némi önállóság kezde mutatkozni a' literaturában, napról napra kisebb térre szoríttatott a' külföld' ebbeli concurrentiája, mihez hogy politicai tekintetek is járúltak, magában világos. Nagy Péter szinte kényszeríté a' vagyonosbakat, hogy külföldön utázzanak, később ben illy kényszerítésre nem volt szükség, mert önként költözék ki a' nemesség, néha temérdek vagyonát külföldön pazarlandó, 's külföldi, nevezetesen német, egyetemekben számos orosz, nagyobb részint a' kormány' költségein, avattatott be a' tudományok' titkaiba. Most az utazás, de kivált a' külföldön tanúlás' szerfeletti nehezítése, valamint az orosz nyelv' nem orosz tartományokban kényszerített behozása, a' míveltségnek, nemzeti bélyeget készűl kölcsönözni.

A' jelen század' elején alig létezet 2000 könyv orosz nyelven, 's mi még e' számot is csonkítja, csak körülbelül 600 volt eredeti. 1817-ben már 4000-ret, azaz két annyit számláltak 's három évvel később ben, 1820-ban, a' tudományok' academiája' könyvtárában az eredeti orosz könyvek' száma még nem haladta volt meg a' 3000-et, 's ezek között 150 regény volt. — 1833-ban kijött Oroszországban 758 munka, köztök 516 orosz, 68 német, 25 lengyel, 35 franczia, 47 deák, 40 zsidó, 18 esthoniai 's finn nyelven. Az eredeti munkák közül volt 184 szépliteraturai, 68 theologiai, 53 orvosi, 45 nyelvtudományi, 29 természettudományi, 26 politicai 's jogtudományi, 25 mathematicai, 12 bölcselkedési, stb. Ámbár e' mennyiség a' Németországban évenként kijövőknek csak mintegy egy hatoda, szép haladást veszünk észre, ha az utolsó esztendők' munkásságát a' literatura előbbi állapotával hasonlítjuk össze. Nem csekélyebb munkásság mutatkozik a' journalisticában. Ugyan is 1833-ban az újságok és journálok' száma már 54-re ment fel, 's ezek közt volt 28 újság, 26 journál; nyelv szerint pedig 15 orosz, 23 német, 5 franczia, 4 lett, 3 lengyel, 2 angol 's 1 olasz. A' mindjárt reá következő esztendőben, 1834-ben, az időszaki sajtó 84 számra (56 újság, 28 journál) emelkedék, 's ezek közt volt már 42 orosz, 23 német, 6 franczia, 4 lett, 2 angol, 1 olasz, 2 lengyel, 1 eszthoniai, végre 3 orosz-franczia 's lengyel. 'S ezek közül Pétervárra esik 41 (mintegy fele), Moskvára 8, Rigára 10, Dor-

patra 5, Mitaura 3, Revalra 2, Odessára 6, Kazánra 3, Kronstadtra 3, stb.

Az orosz birodalom jelenleg korlátlan monarchia. A' czár magát önuralkodónak (autocrator, samoderschez) nevezi. Vannak azonban határozatok, mellyeket, minthogy a' status' némelly dolgait jövendőben is illetik, alaptörvényeknek nevezhetni, ámbár az önuralkodás' fogalma is már azt hozza magával, hogy azok nem eldönthetetlenek. Ezen különös tulajdonságu alaptörvények közzé számíttatnak a' következők:

1. I. Iván Vaziljevics' országrende, mellyben a' birodalom' oszthatatlansága határoztatik meg. Sokan vitatják, hogy országgyűlésen 's országnagyok' hozzá járultával hozaték; kevesbbé érdekes, vajjon 1466-ban-e, vagy 1476 's 77-ben.

2. Az 1613-diki országgyűlés' határozata a' Romanow-ház' választása' ügyében. Az ország' rendei, mi után a' fegyveres hatalom' vezéreitől Moskvába egybehivattak, közakarattal Romanow Mihályt, jogos feleségét és császári gyermekeit választák uralkodóiknak, példányúl nekik Feodor Ivanovics', ki első törvényesité a' glebae adscriptiót, uralkodását tűzvén ki; továbbá a' görög egyházat uralkodóvá 's Moskvát császári lakhelylyé emelték.

3. Nagy Péter' rendelete, mi szerint a' mindenkori czár utódot szabadon választhat. Ennek következtében lépett I. Katalin a' trónra.

4. I. Katalin' végakarata 1727-től, mellynél fogva Oroszország' császára más koronát nem viselhet, melly őt külföldön, ha bár csak ideigleni, lakásra szorítaná, 's hogy a' császár feleséges - 's gyermekestől a' görög egyház' tagja legyen.

5. I. Pál' örökösödési határozata 1797-ből, melly után a' trónfoglalás az elsőszülöttség szerint lemenő ágban történik, úgy hogy a' férfiak a' leányok felett elsőséggel birjanak. E' határozatot megerősité Sándor 1807-ben.

6. Sándor' toldalék határozata az örökösödésről 1820-ból. E' szerint kizáratnak, kik olly házasságból erednek, melly kötetésekor nem egyenlő születésűnek ismertetett meg. Ennek következtében lemondott Constantin, mi után második nem egyenlő házasságra lépett. Az első egyenlőt a' czár, mint világi főnöke a' görög egyháznak már az előtt feloldotta volt.

Első változtathatatlan alaptörvényei közé a' birodalomnak számítják még az 1801-be megerősített 's megbővített nemességrendet 's II. Katalin' városrendét.

Finnland' egyetlen alaptörvénye a' felvétel' oklevele 1809-től.

A' lengyel alkotmány' helyébe 1832-ben rendszeres határozat (organisches Statut) lépe, mellynél fogva Lengyelország ezentúl csak tartománya az orosz birodalomnak. Külön igazgatását nem mint ez előtt ministerium, hanem csak helytartó tanács viszi. A' törvényhozás kizárólag a' czáré, de úgy, hogy idővel vidéki gyülések tartassanak stb.

(Vége következik.)

Pótlék

a' szóhelyezés' szabályaihoz.

L. Athenaeum, 19.

Az elsőbb rendü kivételek közt az *a* pont után irassék: Ezen melléknév pedig „sok" 's ennek származéki és összetételei az ezekhöz tartozó szókkal együtt, ha ezeken fekszik a' hangsúly, az igét magok után mind kétképen elfogadják, akár elül állhat t. i. az előrag, akár utól, p. o. sok házat adott el, vagy: eladott az atyám; sokszor meglátogattam, vagy: látogattam meg a' színházat. Ezt kell érteni a' synonymumokról is, millyenek: számos, számosan, gyakran, szorgalmatosan stb.

A' *b.* pont után irasssék: Az „ismét"tel hasonló természetüek a' synonymumok, p. o. megint, újra.

A' *c.* pontnak eleje: „Az igehatározók stb" egész addig: „Az is megjegyzésre méltó" ekként igazittassék: Az igehatározók a' közönséges szabályt követik (innen különbözők: jól elestem, és jól estem el), kivévén a' mint már érintettük a' „mind" és „sok"ból származtakat. — A' vége pedig ettől fogva: A' rendelő számoktól eredett stb. töröltessék ki 's helyette irassék: Még, míg, majd, már, igen, meghagyják az ige előtt az előragot, p. o. majd meglátogatlak, nem: majd látogatlak meg. **Fogarasi János.**

Fohász.

A' budapesti özönvíz' napjaí után *).

Míg földi jólét ringatott ölében,
Áldások' atyja! Téged elhagyánk;
Rettentő kézzel érzeted hatalmad',
'S mi fölkerestünk, 's törve hódolánk.
Tolongva jöttek hullámok fölünkbe,
Ezer halál rémítve dúlt körünkbe':
De Te lebegtél a' vizek felett,
'S ezer halál közt éltünk mentve lett.

A' földi jólét' romjain imádunk,
Rengő kebellel, Isten! Tégedet!
Mert vádolólag vallja érzeményünk:
Méltán sujtád tévelygő népedet.
De építünk vallásunk' szent szavára,
Hogy tűrő vagy 's kegyednek nincs határa:
'S melly most csapással büntet, szent kezed,
Borús uton derűs czélhoz vezet.

Maradj reményünk, ó világok' atyja!
Légy őrünk, vértünk, Te légy mindenünk!
Neked szenteljük megtérő kebellel
Siralmak' hangján, árva életünk'.
Tedd a' csapást áldássá! a' mulóból
Fejts mulhatlant, fejts enyhet a' kinokból!
'S add, hogy kevés éveknek vesztesége
Évszázadoknak légyen nyeresége!

Székács József.

A' beteg anya.

„Miért hagyád el ágyadat?
Hová szegény beteg?
Halld, mint rezeg kis ablakod,
Mint dúl a' förgeteg!"

„Nem hallotok gyermeksirást?
Én régte hallgatom;
Sírjában kis fiam zokog —
Szegényt elaltatom."

Vachott Sándor.

A' gályarab 's leánya.

(V é g e.)

V.

Édes álom-e, vagy újra látlak?

Auróra, 1837.

A' reggel' sugárai aranyozák Levante' árboczait, 's köztök a' szép Annonciátát, melly drága áruval rakottan, 's mint minden jelekből látszék, indulásra készülve, horgonyza a' smyrnai kikötőben. A' hajó' kapitánya, Signor Atrocini, gazdag reggelinél ült cajütjében, 's epicureusi kedvteléssel hörpölé az ázsiai fűszertől illatozó italokat és ereszté jóféle cigarója' világoskék, átlátszó füstjét.

Most egy altiszt jelenteté magát. A' kapitány, kellemes szemléletében háborgatva, durván ada engedelmet a' belépésre 's haragos szemekkel várta az ajtó' nyilását. Egy percz múlva O' Lily William lépett be azon, ugyanazon szép altisztecske, kivel nem rég az admirál' előtermeiben találkozánk. Arczán nem csekély aggodalom vala olvasható.

„Mit akar ön" riada elébe dörgő hangon a' kapitány.

A' félénk gyermek egy lépésnyit hátrála ijedtében. Nem kis időbe került, míg ismét magához jövén az admirál' levelét oda mutatni 's kérését előterjeszteni képes lőn.

Ez alatt a' kapitány meredt és vizsgáló tekintettel nézte tetőtül talpig az ifjat 's mint látszék, egy műértőnek pillanatával járdalt végig a' finom idomokon, míg végre a' keskeny apró lábakon megállapodott. — Végre megszólamlott a' gyermek, 's tiszta csengő hangja felébreszté a' kapitányt vizsgálatiból. Átnézte az admirál' parancsolatját 's az ajánlóleveleket 's szelíden szóla az ifjuhoz, annak ajkát gyöngéden 's annyi nyájassággal, mennyit durva természete lehetségessé teve, megcsipvén: „Ön csinos gyermek, de nekem úgy tetszik, igen is gyönge alak a' szélveszek' zenéjén tánczolni, 's a' száraztott halat és aszú kétszersültet, főleg, ha reá tengervizet nyel, vagy vén kormányosommal égettbornál barátságot iszik, gyomrában tartani. De semmi! annál jobban fog illeni a' függőágy' ringadozó bölcsőjébe; no no, majd meglássuk, mint viseli magát. A' hajó egy pár óra múlva indúl. Majd többet beszéljünk. Addig menjen a' hajómesterhez 's mutattassa ki magának háló helyét". — A' felbátorodott gyermek meghajtá magát 's kilépett.

A' kapitány pedig kezeit örvendetesen dörzsölve mormogá, míg szemei az említett képeken villogva futottak végig: „A' loret-

*) Ezen éneket, szerzője, a' budapesti evang. gyülekezet' magyar hitszónoka, mondá el, a' predikáczió előtt, a' szónokszéken apr. 1. Örömmel közöljük azt, barátunk' engedelméből, mint egy szép virágát ugy sem gazdag vallási költészetünknek. ***A' szerk.***

tói szent szűzre, ha minden ismeretem 's érzékem nem csal: ez altiszti ruhában leány, még pedig ingerlő szép leány lappang. Félénksége, egész testalkata, a' gyöngéd kis kezek, a' gondosan fedett de még is saját alkatú mell — minden, minden! — Egy áldott ördög hozta hajómra e' kis szerdéket! — legyünk csak a' mély tengeren: majd kiviláglik minden. Ő enyém! és karjaimtól meg nem menti a' tengerek' minden istene.

Míg a' kapitány' forró agyában illy nemű tervek feszengének: William tántorogva lépdelt fel a' hajófedezetre. Úgy látszik, mióta a' kapitányt látá, helyzetének nehéz, nyomasztó érzete szállta meg keblét. Mert a' szív ragad sokszor, ragad olly messziségre, hogy a' későn ébredt ész csak hiában szörnyűköl annak ki nem számolt tettei fölött. Illyes valami történhetett a' kis altiszttel, mintha fölébredt volna egy álomból, melly lelkét édes részegségben tartá, 's a' valót egész hidegségében és kegyetlenségében látta volna maga előtt.

A' hajófedél' végén, távolba révedező 's könnyűs szemekkel egy ifju utazó állott. Mély szomorúság' kifejezése szabályos barna arczán 's egész valóján, gondatlan öltözete, helyzete, mellyben összetett karokkal, a' körűle lévő tárgyakkal nem gondolva állott, azon aggasztó várakozást ébreszthették minden nézőben, hogy ez ifju gyűlöli a' becse vesztett életet, 's ha a' zúgó habokban nem keres nyugalmat, egyedűl azon mély megvetés tartóztatja, minél fogva nem tartja méltónak az élet' silány rongyait magáról a' természetet megelőzőleg lerázni. William feléje ment, keresve a' hajómestert, ki szobáját kimutassa; az ifju megfordúlt, 's ő és William egymás' karjaiban feküdtek.

„Ilonka!"

„Imre!" —

O' Lily William, mint olvasóm különben is sejtheté, Ilonka volt, az ifju utazó Imre vala, Ilonka' vőlegénye, ki a' széles zajos világban akart az elveszett kedvesért nyugalmat keresni. Azon rendetlen és zavargó korban, mellybe elbeszélésünk esik, sehol sem akadhatott Ilonka' nyomába 's mély bú emésztett léte' virágain. Most Genuába 's onnét hazájába szándékozott utazni 's meghalni a' Rákóczypárt' zászlói alatt. — 'S milly más színt ölte most magára az egész

természet. Ázsia' virányos partjai mi szépen mosolyogtak! milly éltetőn lehellt a' fűszeres reggeli szél! — a' tenger, előbb egy végtelen nagy sír, milly végtelen tengere vala most egy kifogyhatlan örök kéjnek! — 's a' leány mint megnyugodott; aggodalmai, mellyek ébredezni kezdtek sejtő keblében, mint eltüntenek! — hiszen Imre' oldalánál vala.

A' nép nem mindennapos jelenésnek találá ugyan a' barátságnak illy forró ömledezéseit, de nem is csodálkozott, hogy két ifju barát illy szivesen örűl egymás' láthatásán.

Mély csöndes éj volt. A' smyrnai kikötőt még délelőtt elhagyott hajó a' kiterűlt ég 's kiterűlt víz közt, szárazföldet nem látva, csak mosolygó csillagok' nyájas fényibe bízva, kedvező széllel lebegett. A' kormányos és hajóőrök tengeri történetek' nagyított elbeszélésével, jelen tiszteik' korholásával 's az előbbiek' dicséretével tölték az órákat. 'S megfordúltak a' regélő ajkakon Colomb Kristóf', a' nagy genuai' kalandjai, a' tűzokádó sárkányok, mikkel az általa feltalált újvilág' partjain harczolt, a' ködrém, syrenek, halleányok, 's mindazon szigeti lakosok, kikről Ulyssestől kezdve az újabbkori kalandorokig, részint mese, részint való történet szól, százféle tarka változatokban, millyeket egy majd babonás, majd gasconilag hazug, majd égettbortól lángoló képzetű hajóslegény' agya teremthet, 's az olasznak saját, rögtönészi beszéd-tehetség csicsomásan előadhat.

A' hajó' fenekén ellenben, az öblös, elég nagy, de a' bennlakók' számához képest még is szoros üregben, hol a' gályarabok éjenként lánczra fűzve tartatának, szent jelenést mutata egy rezgő fényű lámpa. Az alvók' hosszu sorában egy hattyuhajú öreg gályarab álomtalan látszék tölteni az éjt. Majd fölemelé kezeit és ájtatosan imádkozott, majd ismét elcsüggedve ereszté le azokat, 's búsan nyomá ősz fejét a' rothadt szalmaágyra. Míg az öreg gályarab ekként nyugtalankodék: szelid lámpafény rezgett felé 's két ifjat láta közelíteni, kik közűl az egyik, midőn őt nem rövid keresés után az egyenruhás rabok közt megpillantá, zokogva rogyott kebelére és ismét lábaihoz, és ismét kebelére.

Nem akarok olly önhitt lenni, hogy a' következő jelenést méltóképp festhetni véljem. Szóval, az atya és leánya megismerék egymást.

Perczei után az elragadtatott, csak nem őrjöngő örömnek, a' mosolygó sírásnak és síró mosolygásnak, némi töredezett kérdések és feleletek következtek, mellyeket ha híven és szórul szóra adni tudnék is, olvasóm alig érthetné meg azokból az öreg pap' azótai sorsát, hogy leányát elhagyta; de megindúlva láthatná szívreható, fokozatos menetelét egy nagy és heves indulatnak, melly a' némaság és elkábulás' legfensőbb fokáról lassanként töredező, 's mind inkább inkább érthető és rendbe szedett hangokra száll alá. — Hosszabb beszélgetés után, mellyben az öreg pap leirá szenvedésit, mik közt legnagyobb vala Ilonkája' elvesztése 's távolléte ismeretlen kezekben, Ilonka leírá a' lordot és ladyt, és elhatározását atyját felkeresni, és a' kalandos módot, mellyen azt a' lady végbe vinni tanácslá: az öreg papot ismét meglepék aggodalmai.

„Mire vetéd kedves fejedet, Ilonkám, hogy öreg szerencsétlen atyádat viszont láthasd. Mit mondok! szerencsétlen? — óh hisz' én végtelen boldog és gazdag vagyok! — De nem tudod-e, hogy tiltva van nőnemnek a' hajón tartózkodni? nem ismered-e ez embertelen kapitányt, kinek kegyetlenség bélyege 's bujaság mindennapi kenyere?“ —

Ilonka most maga is elszörnyedt a' szív sugallta, ész roszallotta tett fölött, ha annak lehető következéseit meggondolá, de mosolygott ismét, midőn Imrére tekintett 's hálát adott a' gondviselésnek, hogy gondolatlan lépését illy kedvező sikerrel koronázá. 'S milly nyájasan simogatá apja' ősz fürtjeit, mint nyugtatá lágy ölében a' remegő öreg fejet, mint törölgeté izzadságát, mint rakott elébe százféle csemegét.

Közelgető hajnal választá el az atyát és leányát. Az öreg pap nyugodt álomba merült, de mellyből egy félóra múlva feldörgé a' hajómester' durva hangja.

VI.

Szelíd és csapodár
Ohajta lenni ott,
De látszék rajta, hogy
Bár kért, akarhatott.

Vörösmarty.

Ki nem ismeri leirásból a' tengeri betegség' rémképeit? fekete életunalom szállja meg az elsáppadt kór' kebelét, elsötétül előtte a' lét' minden öröme, a' múltnak édes emlékezetei 's a' jövőnek bájos reményei nem állnak őrt oldalánál; csak az unalmas, fájdalmas jelen van előtte szenvedéseivel, nyomoraival.

Ilonka' gyönge testalkata nem állhata ellen a' nyavalyának. Lerogyott lábairól. Imre védangyalként űlt oldalánál, számlálta minden érütését, minden lehelletét, 's egy perczig sem távozott ágyától. Néhány nap múlva enyhűlni kezdett a' betegség. Ilonka ujító, csendes álomba merült 's Imre néhány pillanatra eltávozott, hogy az aggódó atyát a' beteg' hogy létéről értesítse.

Mélyen 's csöndesen aludt Ilonka. Sáppadt arczain az egészség' rózsái kezdtek újra nyiladozni. A' hajó csak alig mozgott, az elemek ünnepelni látszottak, hogy egy szép 's kegyes gyógyuló' álmait ne háborgassák. Tökéletes idomait férfi öltöny burkolá 's felibe egy nem kis értékű smyrnai szövet vala borítva, mellyet Imre hozott Levantéból. Hószinű teljes karjai kivűl valának a' szöveten, apró kezei összekulcsolva mint egy imádkozóé, keble ingerlőn hullámzott. Soha még függő ágy bájlóbb terhet nem emelt. Az ablak egyszerű zöld függönynyel vala beakasztva, melly a' szobában szelíd reményszínt hintett; az ajtó bezárva, hogy alkalmatlan látogatók ne zavarják a' beteg' nyugalmát.

Alig lépett ki Imre a' cajütből, 's indúlt a' szoba' kulcsával zsebében, minden aggság nélkül 's Ilonka' majdani gyógyulásának édes reményével, a' gályarabok felé: egy általános kulcs' zörgése hallatszott Ilonka' ajtaján, 's lábhegyen és csöndesen, mint ezt csak kímélő jóság vagy tolvaji czélzás teheté, lépett be azon signor Atrocini, a' kapitány. — Megállott az ágy előtt, lángoló szemekkel vizsgálta a' Madonnafejet, minőt még egy tengeri cadet' vállai sem hordozának, a' kifüggő fehér kezeket, az emelkedő mellhalmokat. A' smyrnai szőnyeg engedett vakmerő kezeinek, 's a' titok' leple le volt rántva. A' kapitány még egy vonaglását mutatá a' buja gyönyörnek, 's robaj nélkül eltávozott.

Néhány percz múlva Imre előbbi őrhelyén vala. A' lány folyvást mélyen 's csendesen aludt. Egy pár óra telt el, 's gyógyulva hagyá el az ágyat.

Másnap a' kapitány hivatá. Ő biztosan

lépett be. Mi oka lehete félelemre? Imre a' hajón volt 's a' kapitány, mint látszék, sokkal jobb ember, mint a' rosz nyelvek leirák.

A' kapitány nyájasan mutata helyet pamlagán a' belépőnek. Mellé űlt, szelíden megfogá kezét 's ezt súgá fülébe: szép signora! mint örvendek, hogy szobámban tisztelhetem." —

Kevés hián múlt, hogy Ilonka le nem rogyott. A' kapitány nyájasan ápolá 's biztosítá, hogy nincs oka félni. Szavaira bátrabb 's nyugodtabb lett Ilonka. Összeszedte minden erejét 's így szóla a' kapitányhoz, annyi esdeklőt, annyi szívrehatót egyesítve szavaiba, mennyit csak természete 's helyzete adott neki: „Kapitány úr' nemes lelkétől bíztosan reménylem, hogy méltánylani fogja egy szerető leány' gondolatlan de nem rosz tettét. A' gályarabok közt van ősz atyám. Hogy őt viszontlássam, e' kalandos tettre szántam el magamat, mellynek kivitelében N. N. lord 's lady' jósága segített. Legyen ön könyörülő, hagyjon helyzetemben, míg Genuába érkezünk, 's kímélje titkomat. A' szerencsétlenek' jó istene meg fogja áldani önt." —

A' kapitány nyájasan és folyvást nyájasan mosolygott, de egy értő, ördögi gúnymosolyt fedezhete föl e' mosolygásban. Minden jót és szépet igért, és szorosabban vonà maga mellé a' leányt.

Egy percz mulva Ilonka elszörnyedve ugrott fel, 's őz gyorsasággal szökött az ajtó felé. Ajkai Imre' nevét kiáltották.

A' kapitány most felpattant, egy óriása a' bőszült indulatnak. Vad erővel ragadá meg Ilonka' kezét 's egy fordítással eltaszítá azt az ajtótól. — „Eszeden légy, szép leány!" monda dörgő hangon, „ha azt, ki most imádója bájaidnak, kínzó ördögöddé nincs kedved változtatni. Emlékezzél, hogy hatalmamban vagy 's abból e' habvilágon meg nem ment semmi átok, semmi imádság. Emlékezzél, hogy vén atyád rabjaim közt van 's hogy vannak még véresen metsző korbácsaim, mellyek, míg egy töredékeny csontváz' aszott bőrét szabdalják, hihetőleg szép leánya' gyöngéd szivét is megilletendik. Ti kezemben vagytok. A' hajón fehérszemélynek lenni nem szabad 's nekem kötelességem a' csalárdot szigorún büntetni. Több kedved van-e az első puszta fövénytorláson, hideg békák 's amphybiumok' társaságában, elhagyatva, magánosan, éhen és szomjan halni meg, hol a' hollófürtöket 's a' hókeblet rút iszap fogja bekeverni; mint karjaim közt egy víg és kényelmes életet élni? — Előtted a' választás: vagy te karjaimban 's én tenyeremen hordozlak téged, 's vén apádat, ki azon óra óta, mellyben ajkad ajkamat éri, semmit sem dolgozik többé 's feje alá puha vánkost kap, és bűntetlen, sőt gazdagon jutalmazva bocsátlak el Genuában; vagy apádnak naponként korbács, míg eretnek lelke kiszakad roskadt testéből, 's magadnak éhhelhalás egy puszta homoktorláson!"

Ilonka rémítő valóságra ébredt fel. A' kapitány' ajánlata, melly előbb ájulással fenyegeté a' szelíd leányt, illy magas fokán a' szemtelenségnek, kétségbeesés' hőslángját gyujtá meg annak kebelén. Imrét emlegeté 's boszúállást.

A' kapitány vadon felkaczagott.

Ilonka nem vala egy azon amazoni természetek közűl, kik kebleiken tőrt 's a' nőruha alatt érczpánczélt viselnek, 's mellyeket a' regényirók olly örömest állítnak érzelgő 's pityergő nőcharactereik mellé ellenzetül. Ő egészen asszony vala, kinek természetes fegyverei könyek és kérelem. A' kapitány' kaczagása kioltá szelíd kebelén azon egy lobbanását is a' hősiségnek, mellyet szemtelensége gerjeszte. Ilonka ismét sírni kezdett, lábaihoz esett a' kapitánynak, átölelé szép karjaival annak lábait 's olvasztó esdéssel, melly egy követ meglágyíthata 's a' tenger' rémeit irgalomra bűvölheté, ügyekezék azt kegyelemre birni. De az ember szenvedélye' lobbanásain, szörnyebb a' tenger' legvadabb szörnyeinél.

Még ma választ akarok, még ma! „monda a' kapitány". — Ilonka eltántorgott, egy síri alak, egy szellem, egy hervatag szirma előbbi virágának. Imre, kínos gyanúktól tépett kebellel fogá az aléltat karjaiba.

VII.

Enyém a' bájhatalmas arcz
Csábító fényivel
És a' gyönyörnek balmai,
Az ifjú hókebel. Vörösmarty.

A' hajó' egész legénysége a' fedelezetre vala gyülekezve. Súlyos önkorbácscsal kezében, milylyet rettegnek 's átkoznak a' hajós ujonczok 's gályarabok, álla köztök a' hajómester, kinek hivatala' körébe tartozott büntetni az elitélteket. Emeltebb helyen álla a' kapitány, jéghideg arczvonásokkal. Mellette az altisztek 's köztök halaványan és fájdalomtól összedulva William O' Lily.

A' kormányos, Atrocini kapitány' büneinek régi czimborája, előlépett 's kötelesség-mulasztásról vádolá a' tizedik számú gályarabot. William reszketett.

A' kapitány elővezettetni parancsolá a' vádlottat. Előhozaték ez 's Ilonka ősz atyjára ismert, ki tántorgó léptekkel közelíte a' kegyetlenségről ismeretes kapitány' törvényszéke elébe. Egy fájdalmas szelíd pillanatot vete körül, 's irgalmat látszék esdeni a' körötte állóktól. De egy szemben sem mutatkozott sugára a' könyörületnek.

A' kapitány hidegen mondá ki ítéletét: „A' tizedik számú gályarab, kötelesség-mulasztásról vádoltatván, száz korbácsütésre ítéltetik. O' Lily William altisztre bizom az ítélet' végrehajtását, ki szorosan felügyeljen, hogy az ütések teljes számuak 's erejűek legyenek, mint egy kötelességéről felejtkezett barom érdemli".

Az altiszt, ki kapitánya által most bizaték meg először illy közérdekű munkára, tántorgott és úgy tetszett, mozgó ajkai imádkozának. A' kapitány félre voná őt, mintha kötelessége' teljesítésében akarná bővebben utasítani 's így szóla hozzá halk súgó hangon: „kisasszony! válaszát akarom". — Ilonka, kifejezésével egy rémítő belső küzdésnek, melly hangot nem tudott kihozni, de annál dúlóbb és kinosabb volt némaságában, nem-et inte kezeivel. A' kapitány nem szóla hozzá többet, hanem megújitá parancsait.

'S az ősz atya kötözött kezekkel 's lábakkal feküdt a' padlaton. Fölötte álla leánya, a' büntetést végrehajtandó, 's egy köny sem gördült alá elsötétült szemeiből. A' fölemelt 's levegőben megforgatott korbács zugó hangot adott, millyet földrengések előtt hallhatni, midőn a' természet' örök rende megháborodik; és sulyosan pattant az öreg gályarab' sovány testére. A' kapitány villogó szemekkel vizsgálá az altiszt' arczvonásait.

A' sújtott ősz gályarab' kinos jaja fölzengett.

Az altiszt a' kapitányhoz tántorgott 's valamit súga annak fülébe. A' kapitány azonnal fölmenté a' gályarabot a' hátralevő ütések alól 's rendelést tön, hogy annak enyhitő ital adassék.

Imre mindezeknek tanúja volt, 's az elkeseredés' dühös kitörésével támadá meg az embertelen kapitányt. De a' kapitány, egy hatalmát érző gonosztevő' fagyasztó hidegségével parancsolá, hogy a' rendbontó 's hajókormánynak ellenszegülő utas szobájába zárassék. És Imre, átkozva a' kapitányt 's a' sorsot 's mindent, szobájába záraték, hol erőtlensége' nyomorú érzetében a' falakon tölté sikeretlen boszúját.

„Mégis jól számíték" monda magában a' kapitány, midőn a' hajó' népe elszéledt 's ő egyedül álla a' hajó' fedelén, szélvesztől körülzúgva, melly perczről perczre erősb és félelmesebb lön; „enyém a' bájos arcz, az ifju hókebel! még néhány percz, 's karjaim közt van! azonban időt kell engednem, hogy felüdüljön". — Örömtelve dörzsölé kezeit, 's mint látszék, igen kellemes képzetekbe merült. — Néhány percz múlva azonban nem tűrheté tovább a' szenvedély' égetését, 's lesietett a' cajütbe. Mohón nyitá be az ajtót.

A' szoba' közepén egy szép testet talált, mellynek hideg márvány homlokára az enyészet e' döbbentő szót rajzolá: „meghalt".

Ilonka' szíve megrepedt.

VIII.

A' barna zivatar
Élőt 's halottakat
Éjével eltakar, Vörösmarty.

A' leirt napot követő holdvilágos éjjelen, egy puszta sziget' kősziklás partján, melly nem emberek' lakása, csak vándormadarak' pihenő tanyája látszott lenni, két férfialakot látunk az erő' utolsó megfeszítésével küzdeni. Az egyik egy ölnyi magas, de minden sugárság és kellem nélkül idomaiban, arcza dúltabb az indulatok' 's vadélet' barázdáitól, mintsem szépnek lehetne mondani, 's e' fölött sötét és komor; a' másik szinte szálas de sokkal karcsúbb 's arányosabb testű 's igen szabályos és kellemes arczú, de mellyet most mély fájdalom, sőt kétségbeesés' kifejezése vett ki eredeti szépségéből. Egyéb fegyver' hiányában egy egy darab fa, mint látszék, hajótöredék, vala mindegyiknek kezében. Mindkettő egészen vizes és rongyos, mint hajótörésből menekvők szoktak lenni.

Hosszas, fárasztó küzdés után, mellyet az erőknek csak nem egyenlő mértéke okozott, végre a' magas sötét alak zúzott homlokkal rogyott a' kövekre 's utolsó átkát vegyité a' zúgó szél' hangjai közé.

A' győzedelmes pedig, a' felháborodott természet' fejedelmeként, dúlt fürtökkel 's mély melancholiával vadan forgó szemeiben, ült egy parti kődarabra 's kedvteléssel hallgatá a' megöltnek végső nyögését. Azután átgondolá a' multat, jelent és jövőt.

Előtte a' parton hajótöredékek, felette haragos csillagok.

„Ilonka!" kiálta a' szelekbe „lelkem' szerelme! te halva vagy; hű szíved megrepedt, mielőtt megtagadta volna az erényt 's nevemet. 'S e' szörnyeteg is halva, boszúmtól összedúlva, lélektelen és mozdulatlan! — 's mire ez? vissza adja-e nekem halála életedet? — te halva vagy, sírod a' nagy tenger, 's én fölötted élő szobor e' sziklatetőn! — Talán ősz atyádat öleled a' habok alatt, kiért mind ezt szenvedéd? 's csontjaid korallokká, szemeid gyöngyökké változnak, mikkel isten' képét ékesíti a' parti halász? — Ti egyesültetek, 's én, háromságtok' harmadika itt kiáltok egyedül 's kint zengek a' szelekbe! és vissza őrjöngök a' múltba, és nem merek pillantani a' jövő felé! — Átok átok az üldöző karokra, mellyek kiűztek csöndes lakunkból; a' bal sorsra melly illy jelenéseket hoz elő; magas tragoediákat az égieknek!"

Az ifju, ki így panaszlá fájdalmait, Imre volt. A' felzúgó zivatar' zürzavarában kiszabadúlt börtönéből, hallá a' történeteket 's kétségbe esett. A' habok, mellyek az összeroncsolt Annonciata' darabjait elnyeldesék, egy partra veték ki őt 's a' kapitányt. Boszút álla azon 's most nem vala tenni valója az életben.

Három napig ült a' sziklatetőn étel 's ital nelkül. Ekkor egy hajo fölvevé 's elhozá az európai partokra. Kevés idő múlva Rákóczy' zászlói alatt esett el.

Az ég pedig ismét kiderült, mert lakosai néhány tiszta lélekkel szaporodtak.

Tóth Lőrincz.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, *VÖRÖSMARTY*, szerkesztő társ: *BAJZA*.

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 15. 1838.** **30. szám.**

Tartalom. Sztambuli képek. Miss Pardoe után (*T. L.*). — Statisticai vázolatok. I. Oroszország. Vége (*Ujvárosi Aurél*). — A' bányász (*Gaal*). — Szerelmes kaland Dseddában. — Egyveleg.

Sztambuli képek.

(MISS PARDOE UTÁN.)

I.

A' főváros' fekvése, úgy látszik, a' városok' királynéjának büszke nevét igényli. Hét halmain trónolva, a' Bosphorus' bájos kékjében tükrözve magát — azon dicső tengerszoroséban, melly a' sztambuli zárt kikötőt az Euxin' szájával összeköti — a' föld' két részét egyesítve aranyölében — uralkodva Ázsia' classicai és sötét hegyein 's Europa' nevető partjain — a' képzelődés nem teremthet magának tökéletesb szépségű fekvést 's jelenetet. De a' török birodalom' erkölcsi helyzete épen nem olly tökéletes, mint földi fekvése: jó magaviseletű nép a' legroszabb kormánnyal — megvesztegethető ministerek — cselszövényekben léledző köztisztek — ingadozó udvar 's energiátlan népesség.

Mind ezek szembe ötlő dolgok, 's nem kerülhetik el vizsga utazók' figyelmét. A' kép' másik oldala az, mellyet többnyire átnéznek 's elmellőznek. 'S pedig, a' ki el nem fogúlt szemekkel megtekinti Törökország' erkölcsi állapotját, lehet-e meg nem lepetnie a' főbenjáró bűnök' nem léte, az alacsonabb néposztály' önelégűlt, sőt büszke érzelmei 's a' nagyobbaknál mutatkozó nagyravágytalanság által?

Konstantinápolynak, hatszáz ezer lélekből álló népessége mellett, száz ötven főnyi rendőrsége van. Utczai riadozás nem ébreszti föl a' csendes polgárt esti elmélkedéséből; játszóház nem okádja elő kétségbeesett vagy ujongató látogatói' raját; gyilkosok nem kergetik el a' nyugalmat a' félénkek' vánkosairól; megbukott vállalkozó nem végzi veszteségeit 's életét egyazon perczben, kettős bajt hagyván ekként hátra az életben maradtaknak; részeg kézmüves nem tántorog haza felé, részeg kedvét reszkető feleségén tölteni ki. A' kavashir, vagy fővárosi rendőrség, inkább csak mutatványra mint valódi haszonra szolgál.

Alkonyat után az utczák elnémulnak, kivevén, ha azok' viszhangja ollykor egy járókelő személy' lépései által felébresztetik, kit szolgája követ lámpával. E' lámpák nélkül senki sem járhat, mivel a' város' utczái nincsenek világosítva, 's olly rosz kövezetűek, hogy azokon sötétben járni nemcsak nehéz, de veszélyes is lenne. Ha történetesen a' vi-

tatkozás' hangosabb szava, vagy élénkebb kaczaj zavarja az éj' csöndét: az bizonyosan egy europainak hangja vagy nevetése, mert a' török soha sem hangos, még örömében sem; némi nyugott, belső vigyorgás, mellyet inkább az ajkakon láthatni, mint füllel hallhatni, az örömnek legnagyobb jelensége; 's míg az ingerlékeny görög, alkalom lévén, szinte felkurjant a' vígság miatt, a' muzulman nyugottan marad, 's mosolya ajkai körül 's a' villám szemében egyedűli jelei a' tréfában részvételének.

II. TÖRÖK EBÉD.

A' szoba tökéletes négyszeg volt, egészen bútorozatlan, kivévén hogy közepén a' pallóra egy szőnyeg vala terítve, mellyen egy fa alkotvány állott, mintegy két lábnyi magasságu, 's egy tömérdek kerek tálat hordozó, mellynek széle kevéssé emeltebb vala. A' tál' közepén egy öblös fehér medencze vala helyezve, némi hideg kenyérlevessel töltve, 's körüskörött apró porczellánfindsák' sora, felszelt sajttal, szardellával, caviárral 's mindennemű édességekkel, ezek közé puszpángfa kanalak valának rakva, 's ezek közé ivópoharak halványpiros és fehér sherbettel, melyeknek rózsaillatú tartalma átjárta a' szobát. A' tál' külső széle kovásztalan kenyérdarabokkal vala elhintve 's Ramazán-lepény-adagokkal, melly a' tésztának némi száraz, nehéz, egészségtelen neme, tojásfehérrel bekenve 's ánizszsal behintve.

Társaságunk számos tagból állott; az öreg dajka, ki a' család' gyermekeit nevelé, egy meghalt fiúnak, kit feleségével együtt a' közelebbi ragály vitt el, árva gyermeke, több szomszéd, kik az ebéd' idejét választák látogatóra, a' megholtnak számos ismerőse 's az egy napos özvegy, kinek férje múlt reggelen halt meg 's még az nap' estén eltemették, más napra pedig, minden jelek szerint, el is felejteték; mert a' „vigasztalhatlan özvegy" pirosselyem mellényben 's égszinű kék nadrágban, újjain gyürűkkel, turbánján drágakövekkel, jelent meg a' házmesternek segíteni, ki némelly már a' férjhez menés előtt birtokában volt drága shawlok 's gyémántok 's egyéb piperék' kiválasztásával foglalatoskodott a' boldogúlt' hátrahagyottságainak tömege közül.

Mihelyt valóban hozzá kezdénk az evés' komoly foglalatosságához, azaz, mihelyt elfoglalánk vánkosainkat 's letelepedénk alánk vetett lábakkal az ebédasztal körül, ölünkben mintegy két réf hosszaságu 's gazdagon hímzett vászon kendőket tartván: a' szoba azonnal megtölt, a' szó' betűértelmében, fekete, fehér, és szürke rabszolgákkal, kilencz esztendőstől ötvenesig.

Riskása közé fektetett hal követte a' már leírt oldal- vagy inkább körfindsákat, mellyből mértékletesen részt vettem, egyedűl ezen választ adhatván a' házi asszony' szűnni nem akaró kinálgatásának: „Egyék ön, egyék, szívesen látom." — A' hallal együtt a' kanalak kezdék játszani szerepeiket, 's mindnyájan egyazon tálba meríttetének; de nem kell elmellőznöm, hogy e' szokás itt kevésbbé lőn bántó, mint egyebütt lehetne, azáltal, hogy minden ember gondosan egyazon helyre meríté kanalát, másodszori kivétel' esetében, a' mi azonban, sebesen váltatván az ételek, ritkán történt. A' húst és pecsenyét ujjakkal eték, 's mindenki azt halászta elő vagy törte le, a' mi szemének szájának tetszett, 's némellyek letépvén egy darabot azt udvariságból nekem nyújtották kezeikkel, a' mitől, köztünk mondva, megkimélhettek volna. Tizenkilencz tál étel, hal, hús, madár, tésztás étel és crèmek, a' legtarkábban következtek egymás után, a' sósra édes, a' gőzben főtt hús a' tojáscréme előtt. — Elég állhatatos valék e' kidolgozott konyha mutatványt végig várni; a' mit azonban a' török udvariság' szabályai épen nem kívánnak meg valakitől.

Midőn az asztaltól felkelénk, egy rabszolga lépett elő, kezében medenczét tartván vert érczből, míg egy másik langyos vizet töltött kezeinkre hasonló anyagból készült csinos alakú edényből; egy harmadik pedig különös szépségű hímezett kendőt adott kezünkbe, mellyet valóban sajnáltam törülközésre használni.

III. TÖRÖK ÁGYAK.

Ágyaink a' pallón egymás felibe rakott madraszokból állottak 's ezek igen nagy becsűek valának; az enyém sárga selyem volt aranynyal átszőve, 's társamé violaszinű bársony gazdag sujtással. A' török agy egy pillantás alatt kész: a' párnazsákokat beterítik selyemfátyol lepedővel, vagy csíkos muszlinnal, különféle alakú 's nagyságú öt, hat vánkost vetnek a' fej alá, mind gazdagon híme-

zett muszlin héjakban, mellyeken tisztán átlátszik az alsó selyemhéj, 's egy pár vatával bélelt terítőt tesznek a' lábhoz, gondosan összehajtogatva: másik lepedő nem tartatik szükségesnek, mert a' terítők fehér finom vászonnal vannak körülvarrva. A' miéink halványkék selyemből valának, rózsaszinű virágokkal kivarrva.

Minden török szobának alsó végén tágas cabinetek vannak, hol ágyak szoktak vettetni, 's a' rabszolgák, mihelyt megtudják, hogy az ember felkelt, csoportosan lépnek be a' szobába, 's öt percz alatt az ágy' minden nyoma elenyészett. Ágyból a' fürdőbe sietnek, hol legalább két óráig maradnak, 's a' nap' munkája ezzel rendszerint el van végezve egy török dámánál. Minden, a' mit ezentúl tesz, abból áll, hogy a' tandour' menyezete alatt üldögél, egy illatos virágkoszorút forgat újjai közt, rendezi és ismét rendezi fej-ékességét 's egyéb ruháit, vagy felteszi a' Yashmacot vagy Feridjhét, 's elmegy két, három rabszolga' kiséretében kedvencz barátnéit látogatni, vagy gyalog, sárga csizmákban, mellyek lábikráig érnek 's mellyek felett hasonló szinű papucsot hordoznak, vagy Arabában, (ez országi hintó), melly festve van, tündöklik 's pirossal bélelt, 's hol ők, vánkosok közt fészkelve, jobban tudják használni szemeiket, mint bármelly földi lény a' török asszonyon kivűl. Illy fokra vitt kaczér szemjátékot még soha sem láttam, mint a' török asszonyok utczán űznek. Míg az Araba szép lassan halad: a' Feridjhe hátravettetik, hogy annak fehér selyem bélése 's arany czafrangjai kitűnjenek; 's ha az úton egy csoport szép férfi van összegyülve: történetesen épen azon percz választatik a' Yashmac' elrendezésére. Spanyolország' sötétszemű asszonyai, bármilly tökéletesek is a' magok' nemében, soha sem vették több hasznát a' bájos fátyolnak, mint kelet' asszonyai az irígy Yashmacnak.

T. L.

Statisticai vázolatok.

I. Oroszország.

(Vége).

Egy országban sincs annyi udvarnok 's rend, mint Oroszországban.

A' központi hatóságok közt legelsőbben említendő a' ministerium. Ez tíz tagból, jelesen 8 minister-statustitoknok 's 4 főigazgatóból áll. A' ministerek, kikhez más a' czárnak kedves főbb statusemberek is csatoltatnak, közönséges ügyekre nézve, minister-tanács' nevezete alatt, köz üléseket tartanak, mellyekben vagy a' czár maga elnökösködik, vagy külön a' czártól rendelt elnök, vagy épen a' ministerek' öregebbike. Ez ülésekben egy úgy nevezett országtitoknok viszi a' jegyzökönyvet. Az egyes ministeriumok 's főigazgatások a' következők:

1. A' kül-ügyek' ministeriuma. Főnöke az előtt országcancellárnak neveztetett, de 1815 óta csak alcancellárnak neveztetik. Ide tartozik még külföldön 3 főkövet (ambassadeur), 17 követ 's felhatalmazott minister, 7 minister residens és ügyvivő, 27 főconsul, 22 consul és 15 alconsul.

2. A' hadi ministerium. Két részre oszlik: ministeri cancellariára és hadi törvényhozó bizottságra.

3. Tengeri ministerium.

4. A' belügyek' ministeriuma. Hatásköre igen nagy levén több részre oszlik. Főosztályai ezek: A' státusrendőrség' főigazgatása, kézművek' collegiuma, kereskedés' collegiuma, főorvosi collegium és főséhivatal.

5. A' császári ház 's jövedelmek' ministeriuma.

6. A' jogszolgáltatás' ministeriuma.

7. A' közoktatás' 's népfelvilágosítás' ministeriuma. Felvigyázása alól kivétetnek a' görög papság' tanító-intézetei.

8. A' financziák' ministeriuma. A' financziák' igazgatása' osztályai: a) a' koronajószágok' igazgatása; b) a' bánya- és sóügy; c) koronai gyárok; d) külföldi kereskedés; e) mindenféle adók. Az országos tár' hivatala leginkább a' birodalmi adósságra ügyel.

9. Az országos ellenőrség. Minden jövedelem 's kiadásra ügyel.

10. A' posták' főigazgatása.

11. Az idegen vallások' főigazgatása.

12. Az utak' 's nyilvános épitmények' igazgatása. A' vizépítés maga 10 kerületből áll.

E' ministeriumok 's főigazgatásokon kivűl, mint központi hatóság, figyelmünket érdemli a' birodalmi tanács, mellynek fő foglalatossága, nem egyes tisztek', hanem az egész igazgatás' hibáira felvigyázni 's erre nézve javaslatokat a' czárnak eleibe terjeszteni.

Az igazgató senátus Nagy Pétertől alapíttatott 1711ben 's 90 évvel azután, 1801ben új alakot nyert. Fő foglalatossága a' törvények' betöltésére felvigyázni 's a' törvényeket a' senátus-ujságban kihirdetni. Ezen kivűl ellenőrkedik a' státusjövedelmek 's kiadásokban, 's a' köz bátorságra ügyel. Neki alárendeltettek a' törvényszékek 's ő léptet elő a' rangosztályzatban. A' polgári 's fenyítéki perekben ő viszi az utolsó átnézést (revísio) 's ítéleteitől nincs felebbvitel, kivévén igen ritka 's pontosan meghatározott esetekben. Ő vizsgálja a' ministerek' cselekedeteit 's munkásságában csak császári rendelet által gátoltatik. Jelenleg 100—120 tagból áll, mellyek 10—18ként egyes osztályokra szakadnak. Öt illy osztály Pétervárat tartózkodik, 3 Moskvában.

Papi dolgokban a' legfelsőbb hatóság a' főigazgató synodus Pétervárat.

Oroszország' jogi állapota I. Alexei Michailovics 1649ben behozott törvénykönyvén 's későbbi császári rendeleteken fenekszik. Nagy Péter óta azon voltak az uralkodók, hogy e' nagy tömegből rendszeres munkát készítsenek 's e' tekintetben legnagyobb dicséretet érdemelnek Nagy Péter maga, azután II. Katalin és Sándor. De a' szép ügyekezet némelly privátok' önzésében enyészett el. A' jelenleg uralkodó czár, Miklós, ifjui erővel fogván a' dologhoz, császári rendelet által Speranskyt bizta meg a' nagy vállalat' kivitelével. Ugyan is mindjárt 1827—1830 megjelent Pétervárat a' temérdek törvénygyüjtemény, 48 kötetben, 4rétben. Ebben az előbb érdeklett törvénykönyvön kivűl, mind azon törvények 's rendeletek találtatnak, mellyek Miklós' trónfoglalását megelőzték. Ehhez járúltak később Miklós' törvényei is, mellyek 1833ban már 8 kötetet tevének. A' főmunka maga 6248 ív, tehát egy kötet körülbelül 130 ivnyi. De ebben nem állapodott meg a' czár' munkássága, hanem alattvalói' szükségeit tekintvén, az előbbi gyüjteményből, mint az orosz jog' forrásából, rendszeres törvénykönyveket dolgoztatott, mellyek 1835 óta egyedűli útmutatói a' hatóságoknak. Fő szerkesztője a' törvénykönyveknek titkos tanácsos és státustitoknok Balugyánszky volt, hihetőleg ugyan az, ki hajdan a' nváradi academiában tanító. E' corpus juris rossici, avagy Swad, 15 kötetből áll, mellyek közül 3 a'

birodalom' alaptörvényeit, a' császári család' rendeletit 's a' hatóságok' rendszerezését, 1 a' személyes tartozásokat, azaz a' hadi szolgálatot 's robotot, 4 a' státusjövedelmet, 1 a' polgári rendek' viszonyait, 2 közgazdasági rendeleteket, 2 rendőrségi határozatokat, 1 a' polgári 's 1 a' fenyítéki jogot tárgyazzák.

A' jogszolgáltatás' főszabálya, hogy kiki a' maga' párjától ítéltessék 's így paraszt parasztól, polgár polgártól, nemes nemestől. Az itélet' hozása nyilt ajtókkal történik. Oroszország' különösségei közé tartoznak még a' lelkismeret-ítéletek vagy is békebiróságok, mellyek minden kerületben találtatnak 's egy bíróból 's 2 nemesi, 2 polgári 's 3 paraszt ülnökből állanak. Rendeltetésök: támadó pereket megegyezés' utján kiegyenlíteni 's azon lenni, hogy kiki természetes birája' eleibe helyeztessék és senki vallatás nélkűl börtönben ne tartathassék.

Mind ez a' jogszolgáltatásnak igen kedvez. Másfelül azonban a' jogmenet igen lassú és költséges, az ügyvédek és birák nem biztosak stb. Ámbár meg kell vallani, hogy e' tekintetben is 1828 óta temérdek javítások történtek.

— Hátra van még két főelem, melly ámbár magában véve a' legtévesztőbb számításnak szolgálhat alapúl, a' politicai mérlegben mindazáltal legtöbbet látszik nyomni — a' financzia és hadi sereg.

Általában véve Oroszország' kiadásai, béke' idején, jövedelmei által teljesen fedeztetnek. Ezen utóbbiak a' következő kútfőkből folynak:

I. Adó, körülb. 82,000,000 p. ft; nevezetesen:

1. Személyadó, körülb. 34,000,000 ft;

2. Az egyesűletek' 's többi polgárság' adója és ujonczpénze, körülb. 8,000,000 ft;

3. Vámok, körülb. 39,000,000 ft.

II. Koronajószágok, egyedárulások stb., körülb. 82,000,000 ft. Névszerint:

1. Obrok, azaz a' koronajobbágyok' adója, körülb. 10,400,000 ft;

2. Az égettbor' egyedárulása, körülb. 53,500,000 ft;

3. Papirosbélyeg, körülb. 900,000 ft;

4. Poslina, azaz hivatalos irományok' bélyege, körülb. 1,500,000 ft;

5. Szabadítékok 's oklevelek, körülb. 1,400,000 ft;

6. Posta, körülb. 2,300,000 ft;

7. Koronaerdők 's halászat, körülbelül 1,500,000 ft;

8. Koronagyárok, hasonlólag körülbelül 1,500,000 ft;

9. Bányák és pénzverés, körülbelül 7,000,000 ft;

10. Haszonbér' fejében, körülb. 600,000 ft;

11. Vegyesek, körülb. 1,000,000 ft.

Összes bevétel, körülb. 164,000,000 ft, mihez ha a' lengyelországi jövedelmet, körülb. 20,000,000 forinttal, adjuk, lesz összesen 184,000,000 ft.

A' kiadások' főbb rovatai a' következők:

1. Civillista (ámbár e' tekintetben a' czár nem korlátoltatik) és udvartartás, körülb. 7,500,000 ft;

2. A' belügyek' ministeriuma, körülb. 49,500,000 ft;

3. A' közoktatás' ministeriuma, körülb. 7,500,000 ft;

4. Hadi sereg, körülb. 60,000,000 ft;

5. A' külügyek' ministeriuma, körülb. 3,000,000 ft;

6. A' hajósereg, körülb. 18,000,000 ft;

7. A' financziák' igazgatása a' státusadósság' kamataival, körülb. 30,000,000 ft;

8. Vegyesek, körülb. 4,500,000 ft;

Ezekhez adván a' lengyelországi kiadásokat, körülb. 18,000,000 fttal, lesz összesen 183,000,000 ft.

Külön való a' czár' szekrényjövedelme (Schatulle), mellyet 3,000,000 ftra becsülnek, és a' császári herczegek' jövedelmi pénztára (Appanagen-Cassa), melly a' herczegek' 's herczegnék' szükségeit teljesen kielégíti.

A' financziák' ütere a' státusadósság. Ez Oroszországban vagy kamatoz, vagy banco-assignatiókból áll. Ez utolsó neme az adósságnak az előbbi kormányoknak olly könnyüségekkel látszott birni, hogy csak akkor nyúltak az egyedül természeti módhoz, midőn hitelök már csökkent volt. Ma tehát a' nem kamatozó banco-assignatiókon kivül, mellyek szám szerint mintegy 270,000,000 ftra mennek fel, még 312,000,000 ftnyi kamatozó adóssága van az orosz kormánynak, mi összesen körülb. 600,000,000 ftot tesz.

Az orosz had béke' idején mintegy 600,000 főből áll. Ezek közt van 40,000 császári őrsereg; 440,000 gyalogság; 80,000 lovasság; 40,000 pattantyús 's 10,000 genie. Az ágyúk' száma mintegy 1600 megyen fel. Nevezetes, hogy a' rabszolga, mihelyt katonai szolgálatot vesz, a' szabad emberek' osztályába lép.

Ujvárosi Aurél.

A' bányász.

I.

Aranytövű hegy' mélyiben
Az ősi szellem ül,
Világ ömlik szét termiben
Nagy kincsek' fényibül.

Kincsek, minőket földi ész
Nem mérne meg soha,
'S minőkre szivámulva néz
Sovárgó álmiba'.

'S a' szellem, élte' perczei
Bár hosszu századok,
Dús ifjuságát ömleni
Tekinti általok.

Nem tudja senki, melly határ
Hol műve áthalad,
Alatta bár, felette bár
Föld omlik, ég szakad.

Igy él a' szellem, 's művein
A' sár aranyra vál,
'S hitvány agyagnak szennyein
A' gyémánt' fénye áll.

II.

A' hegygyomor' sötét ürén,
Hol hajnal nem hasad,
Nap nem kel bibor szép egén,
A' hold át nem halad,

Hol éj vagyon, csillagtalan,
Felhőtlen barna ég,
'S lélek-busitón untalan
Homályos lámpa ég,

Ottan szegénység' embere
Ezüst arany között,
A' bányász teng, és fegyvere
Szirtokba ütközött.

Rombolja a' hegy' talpait,
Bús társa a' halál;
Nem tudja éjét, napjait
Sötét munkáinál.

Hitvány jutalmért másokat
Dussá tesz, ő szegény;
'S a' melly szivében felfakad,
Az másé a' remény.

III.

Tündöklik fent a' bérczorom
A' nap' sugárinál,
És rajta szédítő fokon
Királynak vára áll.

Erőszak véste talpait
A' vas sziklába be,
Kevélység rakta tornyait
Magosra ég fele.

'S alatta bár a' bérczüreg,
'S tornyán ül a' vihar,
Törvény gyanánt kell lenni meg
Mit a' király akar.

'S király belőle — koronát
Viselve ősz fején —
Nagy földeit tekinti át,
'S öröm lobog szemén.

'S a' lankadó bányász felé
Intésül így beszél:
„Aranyt hozz fel, aranyt nekem,
'S rabom lesz a' mi él!

Aranyt nekem, hogy népeket
Hóditva fegyverem,
Remegjen a' föld engemet,
'S dicső legyen nevem."

A' bányász dúl, 's a' sárga ér
Felnyílik és apad,
De a' királyban kincsekért
Telhetlen szív dagad.

„Áss még tovább, mert nemzet él,
'S nem szolgál engemet,
Tán kincsemért szándéka kél,
'S előttem hajt fejet."

A' fáradt bányász ujra vág
Rombolva szirtokat
'S ujant lövell a' fényes ág
Arany villámokat.

„Áss még tovább, mert nemzet él,
Szabad, 's még nem rabom,
Áss míg hatalmam' székinél
Őt térden láthatom."

'S a' bányász félve ejt kezet,
'S remegve szól: „megállj!
Ne ingereld a' szellemet
Elég már oh király!"

'S megdörren a' mély bérczüreg,
A' szellem szól: „megállj!"
De bosszut ég, és nem remeg
Várában a' király.

Rabszolga áss, míg nép szabad,
Míg ember az lehet
Nincs nyugtom: annak veszni kell,
Vagy türni kényemet.

De kél a' szellem. — „Ki merész
Hogy duljon ellenem?
A' kába ön művébe' vész
Azt könnyü vesztenem."

'S robogva dől a' szirtorom,
Robogva dől a' vár,
Bányász 's királynak a' romon
Mély keblet sirra tár.

A' szellem győztesen halad,
Nincs már mit rontana:
De porhad omladék alatt
Ásó és korona.

Gaal.

Szerelmes kaland Dseddában.

A' renegat név, mellynél hajdan minden szégyent, szennyet és becstelenséget gondoltak, e' szó, melly égető bélyegként nyomaték az apjai' hitétől eltérőnek homlokára, ma már elveszté iszonyatosságát 's benyomást csak a' keresztes háborukban vagy a' román után érzelgőknél tesz.

Hála az előre haladás' szellemének, nem élünk többé olly időkben, midőn a' muzulmánnal érintkezés Jordan' minden vizével lemoshatlan foltnak tartaték: 's erre is főpéldát magok a' muzulmánok adtak. Előbb mint nálunk nyugotiaknál, 's constitutio nélkül, megengedék ők magok között a' vallási szabad gyakorlást akárkinek. A' kelet' legjelesebb városaiban voltak görög, örmény és zsidó templomok és zsinagógák.

Korunkban olly szabad és kedvező viszonyok állottak elő a' keresztények és muzulmánok között, hogy felesleges, vallást változtatni. A' keleti ember nem iszonyodik együtt

élni az europaival, 's a' vallási különbség nem hogy idegenítene, sőt inkább inger és vonzalom. Az arab sheik egy asztalhoz ül veled, mocsoktól nem félve; elvezet mecsetébe, templomába 's beszélend veled a' profétáról, Abrahám-, Mózses- és Krisztusról; sátorában szőnyegével, a' pusztában tevéjével kínáland meg, röviden, mint barátjával bánik velünk. Nem is igen akarnak többé téríteni a' muzulmánok, a' keresztényt többre becsülve a' renegatnál. Noha nem igen idiologok a' keletiek, van azonban elég természetes eszök, megitélni azt, hogy az áttérő ember magával viszi új vallásába characterét, meggyőződését, jó 's rosz szokásait. A' keletiek magából ítélik meg az embert, tettei, nem vallásai vagy nemzeti állapotja szerint.

Igen rendkivüli esetekben, hogy politicai szerepet játszhassék, hogy sok nőt vehessen, hogy maga vagy mások' életét megmentse, megtörténik, hogy ma is áttér némelly keresztény az izlamhoz. A' következő eset példát mutat erre.

Nem rég, 1831ben, Kairóba ment egy europai ember, a' basa' hadi seregében szolgálatot veendő 's ott egy aegyptusi ezrednél hangatanitóvá tételték. Nem sokára Mekkába küldetett e' sereg a' wechabiták ellen. Cosseirnál átmentek a' veres tengeren 's a' pusztában, Dsedda' vidékén tábort ütöttek földszobákból, mellyekben a' sereget követő tisztek' és katonák' női 's számos kereskedő 's kávéfőző élt.

Ezen improvizált városban a' hangatanítónak ezredénél egy öreg bimbasi, lakja körül kioszkot alkottata 's azt felékesítteté pázsittal és virágokkal, igen nagy kincsekkel a' pusztában, — hogy a' lak megtessék új nejének, mellyet ezredese' kegyének köszönt. Aisha szép volt mint egy hüri, 's a' keleten legbecsesb két tulajdonságot birta: improvizált 's hangászathoz érte. Mikor melodiás szava a' kabenga vagy tabaruka hangjai mellett énekben olvadozott, olly ingerletes volt, hogy a' profétát is elcsábitaná. Szerencsétlen szenvedély! — ez hoza neki szeretőt és ...

A' hangász a' háremmel lakott szemközt 's a' bimbasi' nejének szép tulajdonságait kiösmeré. Fuvolája' hangját gyakran egyesité a' láthatatlan kabenga' accordjaival 's lassanként észrevenni vélte, hogy a' tőle improvizált gyengéd melódiák. Egy napon azt is vette

észre, hogy a' kioszk' musarabiai (faablakrostélyzata) félig kinyilvák lettek: 's nemcsak hangjaira figyeltek, hanem őt látni is törekvének.

A' nem rosszul alkotott hangász olly szerencséről álmodozott, melly, sajnos, igen is való volt. Személyes nyilatkozás lehetetlen lévén, egy görög nőt használa, ki toiletti tárgyakat hordoza eladás végett a' háremhe, 's általa ajándékokkal kinálá meg az asszonyt, mellyek elfogadtattak. Mint ellenajándékot három különböző virágból álló bokrétát kapott. De ő, mint ujoncz a' keleti szerelmeskedésben, nem érté e' nyelvet. Egy napon végtére egy fehér kéz volt látható a' félig nyilt rostélyzatnál, 's egy fehér kendővel inte. A' szerelem győze a' kötelességen 's Aisha megláttatá vakító szépségű arczát, mellynek csak a' férj vagy atya előtt volna szabad lefátyoloztatnia.

A' hárem' egyik fekete sklavnője, asszonyát igen szeretve, elősegítni igéré e' szerelmet. Teljes női ruházatot hoza az europaihoz 's mondá: ha boldog akar lenni, merészeljen; az éjek sötét holdatlanok, a' hárem' falai nem magasak 's Aisha szerelemtől olvad. Ki nem fogadta volna el e' meghivást? — A' hangász tehát, asszonyruhában, az éj' sötétében a' kert' falához ment, hol egy, lábához eső bokréta váratásáról bizonyossá tevé. A' gátfalat áthágá 's Aisha' karjaitól fogadtaték el.

A' müvész gyakran kevessé tud hallgatni; hangászunk sem tudá szerencséjét titkolni; barátai hamar beavatva lőnek. De a' hallgatni nem tudó ne épitsen mások' hallgatására: barátai tovább árulák el a' titkot 's az öreg bimbasi megtudá, hogy elárultatott 's megcsalaték attól, kit mindenek felett szerete. Keleten a' megsértett férj' jogai nincsenek korlátolva, mint Europában; a' házasságtörő asszony nem elégíttetik elválással ki, hanem selyemzsineget kap 's két eunuchot, kik őt megfojtják, vagy zsákot, mellyben vizbe vetteték. A' boldogtalan öreg nem hiheté gyalázatát, de a' szerelmesek' összejövetele olly gyakori volt, hogy őket egymás' karjaiban találta.

A' hajlékony hangász kiugrott a' farostélyzaton 's átmászott a' kert' falán. Sátorában két töltött pisztolyt 's kivont kardját tette maga mellé, minden pillanatban rettegett el-

lentársa' jövetelétől; néha ugy tetszett, mintha Aisha' hörgését hallaná, kit ő a' megsértett férj' boszujának hátra hagya. Az éj leirhatlan félelem alatt mult el 's végre előtünt a' nap. Nyoszolyáján feküdt ő, de mindig az ablakra nézve, mig végre az öreg bimbasit hajtott fővel és nedves szemekkel ezredese' lakára menni látta. Ekkor Aisha' rabnője vigyázva illant be hozzá, — ő elébe menve kérdé: „hát parancsolónéd?“ — „Él“, lőn a' feleletre 's élni fog, ha véle szaladsz; minden készen van; gyors dromedárok megvásárolva; biztos vezetők a' pusztán keresztül; drágaságunk annyi, hogy minden szükségünk kielégittetik. Szaladjunk tehát; — asszonyom többet köszönend neked, mint életét; te nagyobb joggal szerzended meg őt, mint az, ki aranyat pazarla, hogy első urától megkapja őt.“

A' hangász nem bátorkodék: ő bátor volt a' nőt elcsábitani, de gyáva őt védeni.

Az ezredes igy felelt a' bimbasi' panaszára: „Aisha tied, ha turbánod mocskot kapott, mosd tisztára!“ 'S a' bimbasi visszatért a' hárembe, melly becstelenitésének tanuja volt 's most boszujáé lesz. Aishát maga elé hozatni parancsolá. Még azon ékszerekkel csinositva, mellyeket kedvesével megosztani reménylett, jelenék meg iszonyú parancsolója előtt. Remegve lépett elébe a' nő, kezét akará megfogni, azt megcsókolandó, de két nap égette arczu nubiai rabszolga hátra tartóztatá. „Izzó serpenyűt be!“ szólt az öreg; 's meglön. „Vegyétek le e' nőről az ékszereket!“ 's azon pillanatban leszedettek róla a' finom gyöngyfüzérek, a' haját ékesitő drágakövek, a' szmaragdos massiv arany gyűrük, mellyek fehér szárait foglalák körül, 's minden, — és a' bimbasinak átadattak. 'S ki nem sajnálta volna a' szegény öreget, midőn a' nagy könycseppek kihulltak szemeiből 's gyöngyként peregtek szürkülő szakállára. Minő örömmel nyomott egy titkos csókot azon ékszerekre, mellyeket hajdan Aishának vett 's most a' lányoknak ada által.

„Most ruhadarabjait ide!“ 'S nyomban leszedettek a' nőről arany szaltái, ezüsttel eresztett öve, a' selyemruha; leszakasztaték a' fátyol. Minő szép volt, midőn a' három férfi előtt megjelent, kik a' bakó 's két rabszolgája voltak. Érzékei elhagyták, le akart rogyni, — 's mi tartóztatá őt? — A' három nem-ember. 'S mi ez a' veres vonal alabastrom-nyakán? — Az a' selyemzsineg; az a' halál!!

A' kioszk elpusztitatott; a' drágán vett virágok lábbal tapodtattak: minden eltünt 's ismét puszta 's homok lön, mint előbb volt. A' bimbasi távol üttete magának egy sátort, hol búvának élhete 's boszút forralhata.

A' vétkeseknek csak egyike bünhödt. A' bimbasi megsérteni vélte felsőbbjeit, ha a' hangászt nyilván bünteti meg. A' törvény nem érheté utól, mert frank léte oltalmazá. De a' titkos boszutol félnie kellett. Barátai gyakran mondák, hogy a' vén bimbasi handzsárt hordoz, melly vérre szomjuzik. Félelemből a' mekkai elnökhöz ment a' hangász, 's Mahomed' hitét felvenni igérkezett, őt választá védatyának 's elmondá: „nincs isten csak Allah 's Mahomed az ő profetája.“

A' félelelem birta őt e' lépésre: miért nem előbb a' szerelem? — Igy nemcsak a' maga, hanem talán Aisha' életét is megmentette volna.

Egyveleg.

— Még valami a' selyemtenyésztésről. Olvasóink talán szivesen veendik, ha a' chinaiak' némi bánásmódjait közöljük, mellyek bebizonyitják, mennyivel múl felül az állhatatos gyakorlat minden theoriát. Csak a' missionariusok tudtak eddigelő némi tudósitást adni China' szilárd állásu polgárisodásáról, melly különben egészen el volt zárva előlünk nyugotiak elől, kiknek legidősb szorgalomágai alig két háromszáz évűek. Azon tökéletlen tudósításokból is világos volt azonban, hogy ott a' selyem másképen tenyésztetik mint itt, 's ez határozá el Francziaországban a' közmunkák' ministerét, hogy országos költségen kivonatot nyomasson minden a' selyemhernyókról és eper (szederj) fákról kijött chinai könyvekből, — 's ezt Julien Szaniszló dolgozá ki.

E' kivonatból olly bánásmódokat tanulni, mellyekről előbb nem volt képzeletünk 's mellyeket bohóságnak mondanánk, ha czélszerűségöket a' mindennapi tapasztalás nem bizonyitaná. Igy Piemontban valónak lelték, hogy a' selyemhernyókat rislisztel behintett nedves eperlevelekkel is étethetni. Sőt ezen rizslisztet örömest és mohón eszik; gyorsan nőnek utána, biztosabban maradnak épek 's hasonlithatatlanúl szebb selymet adnak. Különféle más lisztes anyagokat is megesznek a' selyemhernyók, mint a' szárított és porrá tört eperleveleket, ha a' kevessé megnedvesitett fris levelek meghintetnek vele.

És igy az eperlevelek' pótlására más anyagok találtattak fel, a' pozdor leveleknél (scorzonera) sokkal jelesebbek.

Egy más bánásmód is figyelmet érdemel, mellyet azon könyv emlit, a' tapasztalás bevalósit, 's abban áll, hogy a' selyembábokat gyorsabban meg lehet érleltetni, a' nap' vagy kályha' melegének ki nem téve őket, mi a' selymet többé kevesebbé elváltoztatja: t. i. a' fonadékokat jól bezárt edényekbe kell tenni sónyalábcsákkal, a' só magához szija a' bábok' életéhez megkivántató nedvességet 's a' bábok valódi mumiákká száradnak.

Több más, könyveikből vett utasitás kétségkivül azt bizonyitja, hogy a' chinaiak' hosszas gyakorlás által jónak valósult bánásmódja szintolly kevessé megvetendő, mint azon mód, mellyel artézi kutakat csinálnak. Ma, mikor a' számtalan chinai könyvek kevesebbé ritkák kezdenek lenni Európában, csak azt kivánhatni, hogy szorgalmas emberek lássanak e' gazdag forrás' használatához. Tudományaink 's főkép szorgalmunk igen gazdagodhatik azon nép' módszereivel, melly ha feltalálási észszel nem bir is, a' tett leleményeket tökéletesiteni 's nevezetesen megtartani tudja 's ez okból mind azt birtokában látja, a' mit kétszáz nemzetség, melly egymást ugyan azon hazában követé, neki örökségben hagyott.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 19. 1838.** **31. szám**

Tartalom: A' vezér eszmék' felfogásáról e' históriában (*Dezséri.*) — Töredék Vajdának „*Atila és Buda*" czimü szomorujátékából.

A' vezér eszmék' felfogásáról a' históriában.

A' történetírás' olly neme létezik, melly inkább fáraszt, mint éleszt, 's lelkesítés helyett elöl. Midőn t. i. a' történetíró tömegeket halmoz egymásra, eseteket nyakra főre bonczol, 's legcsekélyebb részletekbe is bocsátkozik; de a' jelenetek' szellemét 's jelentőségét fel nem fogja, a' kiinduló pontot ugy, mint a' velök végig futó fonalat, 's törekvésök' czélját nem jegyzi ki; ekkép elbeszélése sok hasznost, tudni méltót foglalhat ugyan magában, de hatóság' 's tökéletesség' hiával vagyon; az általa napvilágra hozott történeti tárgy' belsejébe nem hathat, 's csak az esetek' fölülegén elvonulván, azoknak lényegét 's jelentőségét nem teszi magáévá.

Hasonlókép a' korjelenetek' olly vizsgálása 's azokkali bánásmód találtatik, melly útba igazítás helyett tévedésbe hozza az embert; ki t. i. mindenfelé széttekint 's mindent mi itt vagy amott történik, felfogni igyekszik; de az eseteket egészen elkülönözve szemléli (nem tekintvén a' közönségesre, mellynek részei) 's azoknak szellemét 's összeköttetését nem vizsgálja: az ugyan az eseteket részleteikkel megismerendi: de zürzavarba fogja magát keverni, a' külsőséget lényegessel, a' személyeket dolgokkal felcserélvén, ekkép hibás ítéletekre, 's ha a' kor' történeteire ható erővel bir, hibás tettekre is fog vetemedni.

Az mire a' történetírásban 's a' történeti esetek' vizsgálása 's azokkali bánásmódban főleg figyelmezni szükséges, mi azoknak világos felfogására vezérel, mi ariadnei fonálként azoknak tömkelegében útba igazít, 's azokróli pontos ítéletnek alapúl szolgál, az a' vezéreszmék' felfogása. Ez állitás' igazolásául röviden megfejtendjük, mit értünk a' vezér eszmék alatt? mi azoknak felfogása? 's ettől mit lehet várni?

Az ember, mint okos lény képes az eszmék, az az a' tökéletesség felőli képzetek' felfogására; e' mellett ama' képesség' birtokosa is, melly szerint egy jobb 's tökéletesb létről képzeteket, nézet - 's véleményeket létesíthet és képezhet. Az illy képzetek, nézet 's vélemények is eszméknek neveztetnek, 's mennyire a' kor' egyes embereire vagy egész nemzetekre olly hatást

gyakorolnak, hogy általok azok' akaratja, cselekedeteik, küzdés 's igyekezeteik irányt nyerjenek, szinte vezér eszmék' nevére méltatnak.

Az eszmék' képezése 's következőleg azoknak élete is az ész' kifejlődése által meg van határozva. Mennél jobban fejlődik ki t. i. az ész; annál inkább fejlődnek ki a' képzetek és nézetek arról, mi jónak 's tökéletesnek tekinthető. És mennél inkább fejlődnek ki az illy képzetek és nézetek, annál hathatósb az igyekezet, nekik értéket 's alkalmazást szerezni. Míglen tehát bizonyos nemzet a' miveltség' alsó fokán áll, vagy zsibbasztó nyugalomban tesped, addig ott az eszmékre nézve élet nem mutatkozik; ez, mint egy szellemi teljeskorúságot nem ért, vagy lanyhaság és henyeség által elfogult egyes ember állatilag, természeti ösztönöktől, vagy egyes köréből kitünő, természetek által vezéreltetik. Csak ha a' miveltség' előhaladásával szellemileg megerősödik, élednek benne az eszmék, mellyek eleinte egyes fényszikrák gyanánt világitván, idővel szaporodnak, 's vészes kitörő lánggá válnak, melly a' világot vagy rettenti, vagy örömre lobbantja. Ennek létesítésében egyes emberek kitünőleg közre munkálódnak, 's a' történet gazdagon megajándékozott emberekre utasít, kik a' bennök élő eszmékkel koruk' vezéreí valának, annak irányt adva 's olly magot hintve, melly a' késő századokban is gyümölcsöt hozott; — miért az illy férfiak teszik ama központot, melly körül koruk' története forog. Szintúgy állítható, hogy a' vezér eszmék korántsem erednek csupán egyes emberekből, hanem az uralkodó viszonyok 's körülményekből is! Mert bár miként kitünő egyes emberek, többihez hasonlólag szinte a' kor' gyermekei; hatáskörök ennek miveltségi állapotja, 's szükségei által határoztatik 's nagyságokat, valamint birtokokban lévő fenségesb lelki tehetségeiknek, úgy azon körülményeknek, mellyek közt élnek, köszönhetik. Azért ha osztályrészök nem isteni nyilatkozás vagy egekböli világosság, tulajdonkép' csak azt nyilvánítják, mit mások homályosan éreznek, vagy szükségként gyanítanak; sőt eszméik elfogadást, életet, megállapodást nem nyernének, ha kortársaik' elméjében valami nekik kedvező, vagy bizonyos fogékonyság nem léteznék. Legyen bár, hogy az eszmék egyes emberek által is nyilvánítatnak, de az eszmék' élete csak akkor kezdődik, ha azon nép mellynek körében kimondva vagy érintve voltak, képes azokat felfogni 's a' miveltség' lépcsőjén az ehhez kivántató haladást megtevé.

Ezt a' középkor' története az ujabb idők' történeteivel egybehasonlítva erősíti. A' középkor' elején, midőn a' germán népek' fejlődése kezdődött, vezetők csak a' természeti miveltség-ösztön, vagy körükben hatalmasan feltünő személyesség volt p. o. a' keleti gothok közt Theodorich, az angolszászoknál Alfred, Nagy Károly a' frankoknál, ki tágkörü munkássága miatt a' középkorban minden szép és jó' képviselőjének nevére magát méltónak tevé. A' germán népek az eszmékre nézve csak idővel szilárdultak. Ennek első jeléül szolgálnak a' keresztes hadak, mellyek az egyház által gerjesztve (ez önmaga eszmékre lévén építve, azok által emelkedett fel) vonzó erővel birnak azért, mivel eszmékből erednek. Kezet fog velök a' lovagság, kiknek körében segélyt parancsoló vitézség, vallási engedelmesség 's ábrándos szerelem' eszméi jutottak létre; továbbá a' lombardoknak Hohenstaufenek elleni harcza, mellynek valamint (mintegy két századdal utóbb) a' helveták Habsburg ház elleni harczának alapját a' politicus szabadság' eszméje tevé; továbbá a' Hansa 's szövetségi törvényszék' felállítása, mellyekből a' polgári lét' biztositására 's rendére czélzó eszmék kitünnek. Nevezetesen a' középkor haladtával, vagy is mennél inkább fejlődtek ki a' népek, annál inkább, a' legkülönbözőbb részekre irányzó eszmék tünték fel. Ez legjobban szembeötlik a' felfedezések, találmányok, és mindennemü miveltségi előhaladások által nevezetes 15-dik században, melly épen az általa felélesztett 's tovább vitt eszmék által, az ujabb időkrei átmenetel' eszközlője volt. A' reformatióval (egyházujitással) kezdődő ujabb időknek pedig lelkezeti jegye az eszmék' élete; 's ez állandóságot nyert eszmék közt legkitünőbb a' szabadság' eszméje. Ez eszme a' középkori esetek' következtében legelőször az egyházat irányzá, 's ezt, és álladalmat, uralkodókat és népeket, igazság' barátit úgy mint ellenségeit vészteljes mozgásba hozó erővel, vallási 's egyházi szabadságot kivánt. Az-

után egy részről legalább czélt érvén, minekutána az iránta érdek főleg a' 30 évi háboru miatt meghűlt volna, 's ekkor XIV. Lajossal thrónjaiknak hatalmat és fényt szerezni óhajtó uralkodók' igyekezete feltűnt, a' népek pedig e' törekvés mellett nem csak ujabb terhek által nyomattak, hanem új haladásra nyílt útat is találtak, a' szabadság' eszméje irányát az álladalom felé vevé 's polgári és politicus szabadságot kivánt vagy is egyes polgár' ugy, mint az összes álladalom' jogai' biztositását erőhatalom 's önkény ellen. Ez óhajtás a' franczia forradalommal izgatólag lépett az életbe 's még jelenleg is uralkodókat és népeket teszen mozgásba.

A' nemzetet vagy századot felélesztő, akarat és tevésre, küzdés és harczra határozó eszmét a' történetekben feltalálni 's ismét azokra alkalmazni, vagy azok irásánál vagy birálatánál szem előtt tartani az, mit a' vezér eszmék' felfogása alatt értünk.

E' felfogásnak bizonyára saját nehézségei vannak. Mert főleg, miként a' szellemit korántsem úgy, mint az érzékit: ekkép egybehasonlítólag az indító okot ugy, mint a' tettet felfogni nem lehet; ez csak itélet 's következtetések által elérhető. Továbbá, bizonyos idő' birtokában lévő eszmék nem mindenhol ugyan azok. Minden tételnek vagyon ellentétele; következőleg minden új eszmével egy korábbi áll szem köztt 's az eszmék melletti harczot követi az azok elleni viadal. Sőt a' bizonyos észméért harczolóknál különböző időben különféle körülmények közt, sokféle alak- 's alkalmazásban jelenik meg ugyan azon eszme; a' szenvedélyek, kábaság, önség' befolyása alatt tulságba csap, elcsigáztatik, vissza élnek vele annyira, hogy az eredetileg üdvös, értelmes, idővel romlásbeli lénynyé változik, utálatos tekintetet nyer: mint ez az egyházujitás' idejében megtörtént, 's fájdalom! forradalmi időkben még most is történik. A' vezér eszmék' felfogására czélzó igyekezetek közé, tévedések könnyen csuszhatnak. Megtörténhető, hogy eszme gyanánt veszszük annak alkalmazását, előitéleteket vezér eszméknek tartván, a' történetekbe valami bennök nem létezőt csusztatunk; továbbá az önkényleg elfogadottakból következtetéseket vonva, ekkép a' történettanra sok való szinütlent 's felfordultat tolunk. Illy bánásmód a' mindenek felett igazságot *) kivánó történettannal ellenkezik, 's azt komolyan 's nyomossággal kell félrevetni. De ezért a' vezér eszmék' felfogását, mint a' történettan' elferditését czélzó csábitót félre vetni kábaság volna. Mert bár gyakran történik, hogy e' felfogásnál tévedések fordulnak elő, ez koránt sem nélkülezhető. Bizonyos dologgali visszaélés korántsem törli el annak rendes használatát, 's ki valóban kutatja az igazságot, az előforduló nehézségek által magát elijesztetni nem engedi.

Ha a' vezér eszmék' felfogásánál előforduló tévedésektől őrizkedni akarunk, szükséges hogy a' történeti vizsgálódás a' philosophicust megelőzze, vagy más szavakkal, szükséges alaposan kikutatni azt mi történt, minekelőtte kérdeznők: *miért* történt azt. De ha egyszer a' történeti anyag feltalálva, vizsgálva és megrostálva vagyon figyelmes tekintettel, el nem fogult szellemmel fölébe emelkedjünk, 's ekkép annak tárgylagos felfogására jutni igyekezzünk. A' helyett hogy a' feltalált tömegek által magunkat egyszerübe elnyomatni engednők, azokon győzödelmeskedni törekedjünk, külsejök általi elvakitás helyett hassunk lényegökbe, 's a' helyett hogy közéjök valamit szőjünk, igyekezeteink oda czélozzanak, azt, mi bennök létezik, kifejteni. Ezt koránt sem érjük el a' történeteket elkülönözve vizsgálván; — mert a' történetek' szellemét nem annyira egyes dolgokban, mint inkább az egészben lehet feltalálni — hanem egész tömegeket összefoglalva, ha azon pontot, mellyből eredtek, azon lépcsőzeteket, mellyen mivelődésökben haladtak, a' minden különféleségök mellett alakjaikon mutatkozó közöst, 's törekvésök' végpontját felkeressük; szóval ha azt igyekszünk kifürkészni, mi bennök él, őket összeköti, alakitja, haladásokat eszközli — t. i. a' vezér eszméket.

Illy bánásmód minden történeti feladat kidolgozásánál fontos és nélkülezhetlen. Mert vezér eszmék' felfogása nélkül, pontos, mélyrehatható felfogás, következőleg a' történetek' alapos rajzolása és méltatása nem létezik. Ugyan is ha a' történetek csak tükre, vagy

*) Cicero de Orat. II. 15. Quis nescit primam esse historiae legem, ne quid falsi dicere audeat, dein ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiae sit in scribendo, ne qua timiditatis.

viszhangja az eszméknek, ezek pedig a' valódi mag, a' belső alap, az összekötő fonál a' történetekben, akkor a' vezér eszméket figyelemre nem méltatván, a' történeteknek nem belsejét, hanem csak külsejét, azoknak nem különneműségét, hanem csak egyformaságát fogjuk megismertetni. Igy leend ez a' minden századokban előfordult hadak és békekötések, pártok és vetekedések, thróntóli megfosztás 's alkotmány-változtatásokban. Fölülegesen tekintve, nyomasztó egyformaságnál, vétkek és kábaságok' seregénél; virágzás és hervadás' körfolyamánál bennök egyebet nehezen találunk. De milly különbözőleg tűnnek fel, ha azon eszméket mellyekből eredtek, 's azokkal fejlődtek, felkeressük 's megtaláljuk: ki tehát a' történetek' sajátságait kikutatni, vagy a' külsejöket gyakran körülvevő szembetűnő 's rejtvényest megfejteni kivánja, ki meg akar győződni, mennyire szükséges a' csekélységnek látszót el nem mellőzni, mivel gyakran csekélységbe van burkolva a' nagy, vagy ennek magvát magában hordja; annak vagy vissza kell térnie a' vezéreszmékre, vagy azok' feltalálására törekednie.

Különösen korunk' történetei' kidolgozásánál e' bánásmód mellőzhetlen, mert jelen korunk bár mellyiknél inkább izgattatik az eszméktől; korunk' fő történetei eszmékből erednek, eszmék ellen 's melletti harctól vagyunk körül véve, 's naponként folyóiratokban úgy, mint társaságos körökben szőnyegre hozatnak 's terjesztetnek. Továbbá nehéz, sőt gyakran lehetetlen a' történeteket, hozzájok felette közel lévén, világosan megismerni, 's pontosan megbirálni. Ekkor jól látjuk állásunk' pontján mi történik, 's talán a' másutt történők is értésünkre esnek; de a' történetek' összefüggése' 's fejlődése' világos ismeretéhez épen olly kevessé jutunk, mint a' hegyláncz' tövében állva, annak alakulása vagy vonala felőli nézetre szert nem tehetünk. Valamint tehát ennek eléréseért olly álláspontot kell választanunk, honnan a' hegylánczon végig nézhetünk, szinte így kell lenni, ha a' korbeli történetek felőli világos nézetet magunkévá tenni óhajtjuk, 's ez leend, ha a' vezér eszméket felfogjuk, mert e' felfogás által a' történetek fölé emelkedvén egyszersmind azoknak kezdete' 's folytonos haladása' átlátására vezéreltetünk, 's ekkép alkalmasokká tétetünk a' történtekröli világos nézetekre.

De nem csak, hogy az élet a' történetek' kellő közepében a' nézést korlátolja; hanem az előszeretet 's nemkedvezés által eltérített igazságtalan itéletekre is könnyen csábítja. A' kor' történeteit pártszellem szokta mindig beburkolni és elrútitani. Ettől elkapatva, a' valót félre ismerjük, emberi számolásnak vagy vak esetnek tulajdonitjuk azt, mi az eszmék' hatalmának munkája, vagy azokra ráfogjuk, mi felfordított alkalmazásuk' szüleménye. Igy némellyek hiszik hogy korunk' forradalmas mozgásai korántsem magyarázhatók az emberiség' haladásából a' polgári 's politicus szabadság felőli eszmékre nézve, hanem bölcselkedői agyrémekből, újításvágyból, hittelenség vagy romlást czélzó rosszaságból eredteknek vélik; mások ismét azt tartják: mivel a' polgári 's politicai szabadság' eszméje gyakran félre magyaráztatott, elcsigázva túlságossá tétetett, 's mivel a' létesitésére czélzó igyekezet sok borzasztót 's utálatost követett el, következőleg ez eszme ártalmas 's veszedelmes. De hibás feltétek szülik e' hibás következtetéseket, ezek pedig hibás bánásmódra vezérelnek. Illy szörnyetegek ellen a' vezér eszmék' világos felfogása védelmezhet. Mert ez kijeleli a' történetek' valódi alapját, az eszmék' hatalmát megismerteti, azokat sajátságaiban előtűnteti, 's a' visszaélésektől megkülönböztetni tanítván, szétoszlatja a' ködöt, mellybe a' kor'jeleneteit előitéletek, vágyak 's szenvedelmek burkolják.

'S ki ez utolsókat meggyőzni óhajtja, szükséges, hogy ne egyes esetekre vagy emberekre, hanem a' vezér eszmékre figyeljen; mert bennök a' kor'jelenetei' alapjával egyszersmind a' történtek' ösztöne jelenik meg. Csak az eszméket elnyomni biró — mint egy ideig Napoleon, ki Gallhát a' szabadság' eszmejétől a' hadi dicsőség' eszméjére vezérlé — képes a' kor'jelenetein uralkodni 's azokat legyőzni, ki pedig az eszméket elnyomni, vagy azoknak más irányt adni nem képes, hasztalan fog egyes embereket vagy eseteket megtámadni. Ha sikerül is neki ezeket elmellőzni, amazokat pedig hallgatásra birni, még is a' vezér eszmék általa nem vélt helyen útat nyítni 's más embereket és eseteket fognak előidézni, hol ujra napvilágra kerülendnek.

Végre megjegyzendő hogy a' vezér eszmék' felfogása által számtalan korbeli jeleneteknek sokkal kegyesebb, engesztelőbb szint adhatunk. Ki csupán arra mi történik tekint, az közönségesen — mivel a' valódi jó csendességben munkálkodik, a' rosz ellenben hatalmasan kitör — csak kábaságokat, kicsapongásokat 's gonoszságokat lát, 's ekkép borzasztó mozgalomba, jövendőtöli félelembe jut, annyira, hogy a' hajdanit mint boldogabb állapotot visszaohajtja. De ki a' vezér eszmék nyomán kutat, az átlátja mikép sok rosz nem rosz akaratból, hanem balértelemből történik; hogy a' rosz mellett jó is jő napvilágra, 's az eszmék, valamint az emberiség' előhaladásából erednek, ugy ismét annak haladását előmozdítják. — (Pölitz' Évkönyveiből.)

Dezséri.

TÖREDÉK

Vajdának „***Atila és Buda***" czimű szomorujátékából.

ÖTÖDIK FELVONÁS.

(Személyek: Atila, Ospiru, neje. Elkhan, Hadur' főpapja. Ajkuntala, ennek leánya. Atila' kisérete. Nép.)

Ötödik felvonás.

Ospiru szobája. Est.

I. Jelenés.

Ospiru. Ajkuntala. (menyasszonyilag öltözködve.)

Osp.

Csinos, valóban, és szép vagy, leány;
Még szebb menyaszszonyt nem látott a' nap
'S nem láttak a' kék égnek csillagi.
Mint illik barna fürteidhez im
E' rózsa, mint a' gördülő hajak
Hó vállaidhoz! Oh egész mulatság
Szemlélni téged. — Jól vigyázz, leány,
Kecseid szelével sok hajót ne törj.

Ajkuntala.

Ne jósolj, kedves Ospiru, betelt
Gyakorta már a' tréfajósolat.

Osp.

Ki adna arra? — De hogy illik im
Szép homlokodra még a' felleg is.
Várj, Átilát hivom, széleszsze el!

(El)

II. Jelenés.

Ajkuntala. Elkhan (beburkoltan.)

Elkhán.

Jó estét, édes, egyetlen leányom.

Ajk.

Atyám, te? Hol jársz, és mi végre ez
A' burkolag?

Elkhán.

Kihallgatám, leány,
A' béke pártnak vészes embereit.

Ajkunt.

Miket hallál ott és mit láthatál?

Elkhán.

A' milly boszontót csak hallhatni, lány:
Békét határozának (tettelen,
Homályos és dicsőség nélküli
Békét). — Hadurnak többé nem szabad
Első istennek lenni Hunniában.
És kinszerítni szándékjok Budát
Örök békének esküjére!

Ajkuntala.

Azt nem teendik; tenniök nem szabad,
Ezt és hasonlót, — nem, még akkoron sem,
Ha életemmel kell jót állanom. —
Ah még jövendhet ollyan szép idő,
Hogy némaság fog rájok szállani,
Hogy a' beszélés minket illetend
'S a' tettek utja Buda utja lesz!

Elkhán.

És ők tovább is összse esküvének:
Hogy kinszerítni fogják Átilát,
Békét keresni, békében maradni.
És vége ekkor a' Hunnok' hirének!
Sok volt a' nép, éljent harsogtató,
Midőn határozának, de kevés a'
Határozó. — Elszéledt a' zajos nép,
De a' jelesbek gyűlve megmaradtak
A' békuridnál, még tanácskozók.

Ajkunt.

Együtt maradtak? — Oh maradjanak
Együtt örökre, némán, hogy ne jőjön
Nyelvökre a' békének rut szava.
Siess, atyám, és térj mint hadúrid
E' helyre viszsza; szükség lesz reád.

Elkhán.

Megyek, sietve, kedves gyermekem.
Oh értelek, te szép menyaszszony!

(El)

Ajkuntala (magán.)

Mi ferdeség ez, minő fonakság:
Tömlöczben az, ki főmben fejdelem;
Menyaszszony az, ki sírnak jegyese
Előbb mint Átiláé; trónon ül,
Kit istenink oda nem teremthetének.
Gyülésben együtt mind, kik a' gonoszt
A' semmiségből létre bűvölik.

'8 fordítni nem lehetne mind ezen?
Hogy trónra ülne, kit fogság gyötör;
A' vőlegény hideg karú jegyest
Ölelne; néma lenne a' tanács-
adók gyülése? — Oh ez, szép, dicső terv!
Hadur, segítsd reá Ajkuntalát, (letérdel.)
Segítsed őt, meny és föld nagy ura,
Ki tisztel 's éltét néked szenteli:
Hatalmas isten vagy te; szózatod
Mennyet derít vagy földet öszszeráz.
Oh adj erőt 's áld meg szerelmemet,
'S kegyes szemekkel nézd, ha áldozat
Hulland elődbe, vért gőzölgtető. (fölkel.)

III. Jelenés.

Atila. Ospiru. Ajkuntala.

Atila.

Idvezlek, édes szép menyaszszonyom!
Egy csókot, édes mátkám, tüzeset!

Ajkuntala.

Kissé korán van még az, Átila.

Atila.

Legyen! szeszélyed légyen ur fölöttem.
Ajkuntalám, halld milly sok bajt okoz
A' békepárt nekem 's barátaimnak.
Ismét gyülésben voltak 's a' velem
Újat huzást határozák meg.
Oh ez nagyon sért. — Még ma sem nyugosznak,
Midőn nekem fő ünnep álla bé.
De kedvünk háborítva nem leszen.
A' nagy világ szemlélje, mint emel
Tronjára téged Átila:
Ezer személy vigadjon asztalom
Mellett örömtül dagadó kebellel.
Reánk pedig Hadurnak fő kegyét
Imádkozandja le Elkhán apád.

Ajkuntala.

A' békuridnál addiglan pedig
Halált határoz a' tömeg reánk.
Ah őket én ki nem állhatom!
Ők a' napot jártában fényleni
Meggátlanák, 's éjt hoznának fejünkre,
A' béke hoszszu, gyászos éjelét
Miért is élnek ők: minden gonosznak
Forrási, a' királlyal daczolók?
Nagy Átilám, ők együtt vannak a'
Főbékuridnál, a' fő czinkosok:
Egy kis csapat, — meg néhány néma, és...

Atila.

És ők továbbra szűntek ártani.
Értettelek. — Kiirtom a' gonoszt.

(El.)

IV. Jelenés.

Ospiru. Ajkuntala.

Osp.

Az istenért, mit mivelél, leány?

Ajkuntala.

Lehetlen másképen, kedves Ospiru.
Szívembe nékem ezt Hadur sugá,
A' nagy Hadur, minden fény' kutfeje.
Engem hadúrid nemze, gyermeki
Korom Hadurnak volt szentelve föl,
'S midőn leánnyá nőltem most, midőn
Menyaszszonyává szántak Átilának,
Hadurhoz én most lennék hűtelen?
Nem, Ospiru, ezt nem teszem. Budát
Kimentem a' gonosz tanács alól,
'S ha más nem, ez majd egyesít vele!

(Gyilkot mutat.)

Ospiru.

Mi szörnyeteggé lész te, vad leány?
Szegény vagy inkább: oh két forgatag
Között sziklán törendik meg hajód.

Ajkuntala.

Törjék meg inkább, mint utált
Parthoz vigyen ki: a' vizágy puha.

Ospiru.

De vétkezel tetteddel, oh leány.
Mind vétkezik, ki életet kiolt
Gonosz kezekkel, vissza nem jövőt.

Ajkuntala.

E' vissza nem jövés a' fő becsű,
Kormányozhatni a' jövendőt álta'a.

Ospiru.

És a' jövendő mind ezek' daczára
A' sors' kezében áll: az ember'
Munkája mind csak gyönge rátörekvés.

V. Jelenés.

Atila, a' voltak, majd egy apród.

Atila.

Megvan, szerelmes szép Ajkuntalám:
A' munka végre hajtva; most legyünk
Vidámak, adsza mátka-csókodat.

Ajkuntala.

Még is korán van a' csók, Atila!

Atila.

Mig lesz korán? 's mikor nem lesz korán?
De kell engednem. — Szinte rettegek
Beárnyolt homlokadtól. Oh derülj,
Derülj föl eggyem; oh láss engemet
Előtted a' porig meghajlani:

(letérdel)

Előtted a' temérdek nagy világ
— Minden hatalma és nagyságaval —
Esett le térdre most. Hajolj, leány!
(kivül havasi kürt játszik andalgót)
Mi hanga ez? Melly érzés rendül át
Hullámozólag keblem 's szivemen?
Mi szép, mi édes! Oh a' gyermek ezt
Hallgatta sokszor a' szép Daczia'
Erdői közt, a' havasok' tövénél.
Mi boldog, oh mi boldog voltam én
Mint gyermek ottan, természet' fija.
Nyájak legeltek százanként előttem,
Zergék szökének szikláim fölött
És én nyilazva törteték utánok.
A' halmokon pedig távol, közel
Kürtök rezegtek 's csendes fúvola
Ömlő hangokkal tölte ligetet,
Tölté az erdőt 's keblem-szivemet!
Öcsémmel akkor karfüzötten álltunk,
Szerettük egymást és örvendezénk:
Oh akkoron jó testvérek valánk.
(A' dal elhangzik).
'S azok leszünk ezentul ismét.
A' bujtatók, megkapva díjokat,
Elhallgatandnak mind örökre,
Öcsém előtt pedig kitárva lesz
Keblem, 's ha épen ugy kivánja,
Én a' hadak' kormányát tartva meg,
A' béke' ügyét néki engedem.
Apródok!
(Egy apród be)
E' kürtös ki volt?

Apród.

Egy éltes ember, nyájór Dacziából.
Ismerte jól a' gyermek Atilát,
Kürtölt előtte gyakran, hajnalonként
'S most idvezelni jött a' hadvezért.

Atila.

Emlékezem jól a' derék Boduczra.
Bort néki nyomban 's ízes sülteket,
'S ha jól lakandott 's kedve jó magas,
Előmbe jőjön; — addiglan Budát
Hozzám beszédre kéretem.
Menj és szabadságát hirdesd neki.
(Apród el).

VI. Jelenés.

Atila, Ospiru, Ajkuntala, Hirnök.

Hirnök.

Király, bajunk van, megszökött Buda.

Ajkuntala (ijedve).

Hová szökött meg?

Hirnök.

Hihetőleg
A' békuridok' főjéhez mene,
Hol zivatar van készülőben.

Atila.

Rég ment-e el? szólj, ember' gyermeke.

Hirnök.

Órája már lehet: mert hűlve volt
Őrének teste, hogy reá akadtak.

Atila.

Hadur, kegyelmezz! — Tán csak nem szaladt
A' vész torkába? — Menj, fuss, ember, és
Szaladj a' hogy tudsz; 's mond az őr-
Tisztnek: parancsom fölfüggesztve van;
A' békuridok meg ne haljanak.
(Hirnök gyorsan el).
Nagy isten, — oh mi rosszat sejditek.
Mit szólsz ezekre most, Ajkuntala?

Ajkuntala.

Szemem sötétül és fátyol lebeg
Előtte, mellyet el kell rántanom.
(Indul).

VII. Jelenés.

Őrtiszt. Hirnök (visszatérve) a' **voltak.**

Őrtiszt.

Ellenparancsod késő már, király.
Örökre ők mind elnémultanak!

Ajkuntala.

De ő csak nincs közöttök? Hallod-e,
A' békuridok közt nem volt Buda?

Őrtiszt.

Sötétben, mécs világa nélkül
Folyt a' tanács, mellyben határozák:
Megkérni, kényszeritni téged, Atila,
Hogy jó 's kegyes légy ő iránttok is,
Hogy kardodnak hatalmas ernyeje
Alatt virágot hozzon és gyümölcsöt
A' béke itthon, mig had gazdagit
A' messze külföld' hódolt tájiról.
Fájt a' szivem, de kénytelen valék
Parancsot adni, 's egy két percz után
Mindnyája' ajka kék és néma lett.
Fáklyát hozattam ekkor, 's borzalom!...
Nem, én nem mondhatom tovább!
Oh a' világra mért nemzett anyám!

Atila.

Öcsémet láttad köztök, nemde? szólj!
Ember, beszélj, hogy láttad őt? Egész
Kékült ajakkal, némán mint a' sir?
Szólj, ember, vagy megöllek téged is!

Őrtiszt.

Mindnyáját a' halál karolta át.
Mindnyája' homlokán szent béke ült,
De legszelidebb 's legszentebb Budáén.

Atila.

Jaj nékem; én testvérgyilkos vagyok!

Ajkuntala.

Ajkuntalának nincs már élete!

Ospiru.

Szerette férjem!.. Jó Ajkuntalám!

Atila.

Ki adja vissza nékem őt?
Öcsémet, a' szelidet, engem kedvelőt,

Gyermekkorom' társát? Ajkuntala,
Haláljavasló, szólj, nem a'
Te vétked, hogy meghalt Buda?

Ajkuntala.

Ezen halál, még kérded, vétkem-e?
Hajh, nagy király, csak kissé ismered
A' szíveket; — 's magad kis szívü vagy.
Nem szántam én Budának e' halált.
De néki szántam élve magamat,
'S hármunk közül így csak te halhatál.
'S ne told a' vétket másra, önkivánat
Szerint parancsolál halált. Ha nem
Akarsz, ki tudja kinszerítni Atilát?

Atila.

Add vissza nékem őt, parancsolom:
Add vissza őt, öcsémet!

Ajkuntala.

Te engem adsz ő néki, Atila!
Első tekintet óta már övé
Volt szívem; ugy — övé — nem a' tied!
Előle el vágytál ugyan rabolni,
De nem boszúlatlan teendéd.
Volt nálam eszköz, hűségnek szere,
Melly leggonoszb esetben védelem
Leende 's engem néki tarta meg. —
És néki tart most is meg engemet.
Nézd Atilám, ekkép' tesz a' szere'lm.
(Megszurja mellét)
Békur' lakába kedvesed követ, Buda,
Örülni békesen veled! (Meghal).

VIII. Jelenés.

Elkhán (főhadúrid ruhában) a' voltak.

Elkhán.

Itt állok a' szép pálya' végenél:
Kegyelmesen mosolyga rám Hadur.
Oh száz ezerszer boldog, boldog én! —
Mi ez? — Mi történt? — Tisztán látok-e?
Leányom így? — Lehetlen! — Szóljatok,
Ki bánthatá őt? — ollyan vakmerő
Ki volt? Oh mondjátok meg, emberek,
Hogy vére földet fössön és eget!
De senki nem szól: mind szomorkodók.
Mi ez leányom' dermedő kezében?
Gyilok? — Tehát ő öngyilkos leve?
Oh balga, őrült, oh én észveszett!
(Zokogva lányára hajlik).

Atila.

Kettő kiszenvedt, és ártatlanul!
Ők boldogok már: de mi sírhatunk
A' bűnnek ostorával kebleinkben. —
Itt a' gonosznak élő kutfeje, (Elkhánra mutat.)
Itt a' szerencse üldözött apa,
Ki által a' természet remekelt
'S remek művét viszont szeltrombolá. —
Oh kölcsönözz könyűket, Ospiru.
Oh ugy szeretnék sírni 's nem tudok:
Mert én szerettem őket végtelen!

Elkhán.

Ugy van; leányom ő! Minő puhák
Szép tagjai, milly halvány a' szegény.
Menyaszszony ő, fél mátkaágyatul.
De pirosan keltendi majd föl
A' hajnal... Oh mint szórvák fürtei.
E' rózsa millyen fonnyadott közöttök.

Várj, szép leányom, szebben foglak én
Fölkoszoruzni, — a' mezőre megyek
Virágokért: ah szépen illenek
Holló hajadhoz majd azok!
Fölékesitem mátka ágyad is;
Hogy Atilának kedve nagy legyen! —
De hát ti mit bámultok itt?
Elkhánnak ékes mátka lányát?
(Nevetve.)
Több illy menyaszszony még nem volt soha,
Mióta a' napnak világa van.
(Sirva.)
De istenem, mért alszik ő tovább
Mint én, hisz ő már rég feküdt le.
Várj, lányom, majd imádkozom Hadurhoz,
A' szent ligetben, hogy felébredj,
Mert nyilt karokkal vár a' vőlegény.
(Nevetve.)
Imádkozandik majd Atila is. (El.)

Atila.

Nem, jó öreg, mostan nem ért ő
Imádkozáshoz: bűnös ajkain
Átokká válna a' hő, szent imádság.
De adjátok kezembe nagy Hadur'
Kardját, szükségem erre van csupán.
Imádkozandni ezzel jól tudok.
(A' kardot Ajkuntala' vérébe mártja.)
Itt pirosoljál, hő leányi vér,
Hő és meleg, 's örökre hő 's meleg,
Még akkor is, ha szíved elhamudt.
E' kardvason forrón maradsz te meg
'S ahítva mindig a' hírt és nevet
'S hírt és nevet aratva végtelen!
Reád 's Hadurra esküszöm,
Hogy nyúgalom nem rontja e' vasat,
Hogy a' mi néki első vágya volt:
A' nagy világot zsámollyá teszem.
Remegjetek ti, gyáva nemzetek;
Bün' ostorává esküszi magát
Hős Bendegucznak boszszus gyermeke! —
Vérrel lesz a' világ átáradó,
Gyáváknak 's bünösöknek vérivel.
Míg ostorozva meg lön a' világ,
És ostorozva meglön kebelem.
Harsogtassátok a' had' kürteit!
Minden szelekkel küldjetek hadi
Lármát 's veszélynek terhes fellegét.
Mert bün lenyomta lelke Átilának
Vérszomjas, és csak nemzetek' kifolyt
Vérével tudja szomját oltani. (Hadi hanga alatt el.)

IX. Jelenés.

Kar.

Csatára Hunus fijak, Átila hős'i,
Csatákra! leverni az elleneket!
Hadúr' akaratja, hogy harcz 's diadallal
Járjátok el a' nyugot és keletet!
Mint villám rontson,
Mint szél orditson
Táborotok, nyomor és jaj-hozó. —
Atila népeket ostorozó!

Igazítás. A' 22-d. szám' tartalomjegyzékében, az ember' természeti rendeltetése czimü értekezés mellett Hartmann helyett hibásan hozatot fel Burdach mint szerző.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

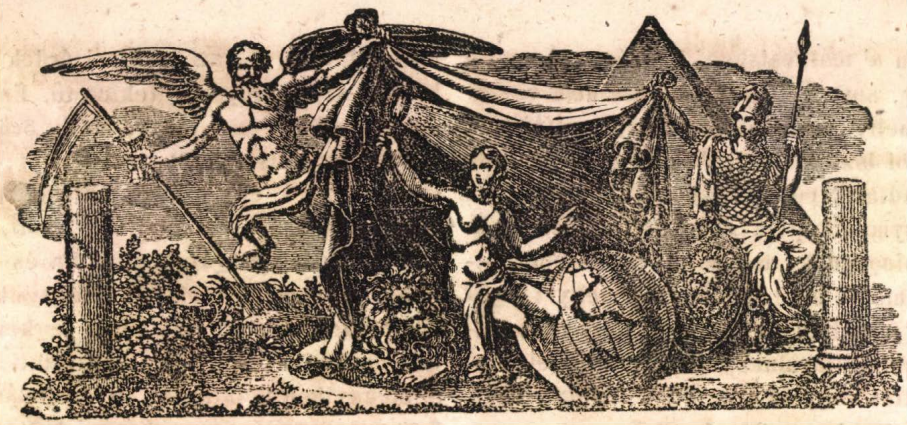

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 22. 1838.** **32. szám.**

Tartalom: A' tanulási érdek' különféle nemeiről (*Peregriny Elek*). — Vándordal (*Spetykó Gáspár*). — Egy nap' regénye. Angolból (*T. L.*). — Magyar játékszíni krónika (*Bajza* és ***). — Egyveleg.

A' tanulási érdek' különféle nemeiről.

Német forrásból.

Hogy a' tanítási tárgyaknál a' tanulókban az eleven részvétel' fölébresztésére a' tanítónak fő gondja legyen, már a' felett megvan az általános egyezés, 's e' tárgy már annyi oldalról meghányatott, hogy fölösleges volna annak ujabb fontolgatásaiba ereszkedni. De a' kérdés' minden vizsgálatainál, mennyiben emeli az eleven érdek a' tanítás sikerülését? 's minő eszközök által gerjesztetik az? az érdek' különféle nemeinek pontos megkülönözését, azon többféle források szerint, mellyekből erednek, még mindig nem találom; minthogy pedig én az analysist nem tartom terméketlen speculationak, de létalaposan szükségesnek a' tanulási részvételt illető kérdések' megfejtésére: a' következendőkben kivánom adni a' tanulási érdek' taglalatját, midőn azt különféle nemekre és alnemekre osztván, egyenkénti rövid magyarázásaikba bocsátkozom.

Legelőször is háromféle részvételt különböztetek meg, u. m. dologérdeket, mellékérdeket és közöltérdeket. A' dologérdek közvetlen magából a' dologból jő, mellyel foglalatoskodunk és onnan ered, hogy a' tárgy egy vagy több lelkitehetségeinket kedves munkásságba helyezi. A' mellékérdek nem meríttetett közvetlen magából a' dologból, de azon tárgyakbóli örömből származik, mellyek a' főtárgygyal összekötvék, vagy azt követik, vagy azon dolgok' képzeteiből, mellyek mint a' főtárgy' foganatai és hatásai váratnak. A' közölt érdek végre az ember' azon sajátságain nyugszik, mellyek szerint mások' indulatai, mellyek élénken és tartósabban nyilatkoznak, velünk észrevehetlenül és halkkal, sőtgyakran hirtelen, közösülnek. Ha egy mathematicus, nem tekintve a' nyereséges és hirtszerző alkalmazásra, mellyet későbben tudományából csinálhat, nem is vetélkedés által ösztönöztetik a' munkásságra 's általában minden melléktekintetek nélkül, csupán dologiránti hajlandóságból követ egy érdekes feladatot; annak tiszta dologérdeket tulajdonítunk. Ha pedig a' mathesis' tanulásánál nem elméje' éldelő foglalatossága által, hanem a' hasznos alkalmazások' képzete által ösztönöztetik annak buzgó studiumára; akkor mellék-

érdeke van a' mathesisben. Ha végre a' tanuló sem dolog, sem mellékérdek által nem vonatván valamelly tanítási tárgyhoz, tanítójának vagy többi iskolatársainak eleven részvétele által ragadtatik egy tárgyhoz, annak csupán közölt, sympatheticai érdeket tulajdonítunk.

A' dologérdek, melly az éldelő munkásság' érzelméből ered, midőn valamelly tárgygyal való foglalatossághoz egy vagy több lelkitehetségeink járulnak, ismét különféle, a' mint az által vagy az ész, vagy indulat, vagy képzelődés gerjesztetik. Az első esetben értelmi érdeknek mondhatni, a' másodikban erkölcsi érdeknek; a' harmadik esetben pedig, melly a' képzelődő erő' foglalatosságából származik, képzeleti vagy phantasiai érdek nevezetet választhatni. Az iskolákban a' közönséges tanulási tárgyak közt a' mathesis különösen értelmi, a' historia erkölcsi, a' poesis képzeleti érdeket nyujtanak.

Az értelmi érdek a' gyermektől sincs olly távol, mint első pillanatra hihetni. Kétségkivül nem várhatni, hogy a' gyermek vagy gyöngédebb korú ifjú, hajlandó legyen naphosszat olly tárgygyal foglalatoskodni, melly egészen kizárólag értelmi érdeket követel, mellyben, mint p. o. egy mathematicai problemában, sem erkölcsi, sem képzeti érdek nincs. A' természet űzi a' gyermeket az értelmi tehetség' minden húzamosb munkássága ellen. Sok tanító, ha a' gyermekben nem találja az értelmi tárgyak iránti érdeket olly erősnek, mint kivánná, más mellékérdekeket, mint becsületszeretést, vetélkedést, nyereséget, sőt néha félelmet és kényszerítést huz segédeszközökül. Néha ugyan ezzel is czélt érni, ha a' tanulókat a' kérdéses tárgyakkal csak megösmerkedtetni szándékozik. De ha azáltal tanítványa' szellemi kifejlődését előmozdította-e, más kérdés, mellyre alig felelhetni igennel. Minden esetre tanácsos lenne azon eszközök' alkalmazásánál megvizsgálni, valljon a' tanítványok' csekély részvétele nem annak jele-e, hogy a' tárgy nincs illő, de talán nehezítő rendszerben, vagy a' tanítványok' figyelmét egészen a' zsibbadásig csigázza, vagy általában meg nem felel a' tanulók' korának és megfogási erejének. Így legalább nem könnyen kerülnénk ki a' természetnek egy igen fontos óvó intését.

Ha az értelmi érdek az oktatásban olly fontos szerepet játszik, úgy a' dologérdek' második alneme, az erkölcsi érdek, a' nevelésben szinte legfőbb tekintetű. Erkölcsi érdeket gerjeszt azon tárgy, melly örömet, szomorúságot, tiszteletet, szeretetet, utálatot, vallásosságot, egy szóval, érzéseket gerjeszt. Ha a' közönséges iskolai tárgyakat, mellyekben az ifjuság magát gyakorolja és képzi, az érdek' e' nemére tekintve vizsgáljuk, látszik, hogy azok közt a' mathesis legkevésbbé és tulajdonképen csak annyiban érinti a' szívet, a' mennyiben belátásunk' gyarapulásával, a' foganatos szellemi munkásság' észrevételével, kedves érzések vannak összekötve — de ezen érzések az értelmi érdek' magvát képzik. Az erkölcsi elemek, mellyek a' többi tárgyakban, különösen a' történetben és a' régiek' és ujabbak' költeményeikben feküsznek, fájdalom, nem használtatnak mindig elegendőképen. Miért nem ápoltatik az erkölcsi érdek illőképen a' tanítványokban, tudni fogják azok, kiknek alkalmuk volt tapasztalni, mint szorítják a' szülők dicséreteiket 's ocsárlásaikat csupán az értelmi kifejlődésre, mi által az egyoldalúság a' nevelőkben és tanítókban csak előmozdíttatik.

A' dologérdek' harmadik alneme, a' képzeti érdek, a' gyermekkorban különösen ébredt. Minden, mi a' gyermek' képzelődésének bő és energiai foglalatosságot ad, kedves előtte. Nem egy intése-é ez is a' természetnek? — Számos jeles pädagogok: Campe, Villaume, Funk stb. minden regéket száműzni kivánnak a' gyermekkorból. Herder azonban azt mondja: „Wir Menschen sind nun einmal so organisirt, dass wir die Dichtung nicht entbehren können. Unsere Vernunft bildet sich nur durch Fictionen: wir können nie ganz ohne Dichtung seyn. Im Dichten der Seele, unterstützt vom Verstande, geordnet von der Vernunft, besteht das Glück unseres Daseyns. Ein Kind fühlt sich nie glücklicher, als wenn es imaginirt und sich sogar in fremde Personen und Situationen dichtet.“ — A' tárgyra nézve azonban, melylyel a' gyermek foglalatoskodjék, felette nagy figyelem kivántatik. Soha se felejtsük, a' képzelet' ébresztése csak eszköz a' főczélra, a' szív' müvelésére és tanulásra; minél érdekesebbek, igazabbak, korhoz illőbbek és erkölcsiebbek a' regék, annál jobbak. Ártalmas, veszedelmes, tisztátalan képeket 's mindent, mi physicai és morális értelemben carricatura, ki

kell zárni. Nagyon helyesen érinti a' képzeti érdek' becsét Tarczy az idei Athenaeum' I. sz., hogy (a' nagyszerű, phantasiai tervek) „legalább a' személyre annyi befolyással birnak, hogy ezt munkásságban tartják, a' mi itt fő dolog." Csak arra figyelmezzünk, hogy az illy képzetek túl ne csapongjanak. —

A' mellékérdek ismét több alnemekre oszlik, mellyek a' nevelésben igen külön becsűek. Egyike, mellyet gyakorlati érdeknek nevezhetni, a' tanítási tárgy' megtanulásából igért haszonnak és nyereségnek képzetéből jő. Számtalan tanítók elösmerik a' gyermek' gondolkodásmódját, midőn azt gondolják, hogy a' haszonnak, mellyet a' tudomány a' későbbi években hozand, előadása által a' gyermekre tetemesen hathatni. A' gyermek csak a' pillanatnak él. Noha a' percz ragadó sebességgel repül el előtte, egy félév mégis a' visszaemlékezésben 's még inkább az előérzésben végtelen hosszú, mert a' kis időközt számíthatlan élénk érzések töltik el. Félre tehát a' hosszú leczkékkel, a' gyermeknek megmutatni a' hasznot és nyereséget, mellyet jelen tanulásából és gyakorlásából majd valaha mint férfi arathat! Igen ajánlható azonban mit Niemeyer tanácsol, kis tapasztalásokból éreztetni, mire használhatja már most ismereteit. Ebben a' priváttanítónak tágasb keze van mint a' nyilvános tanítóknak; ha az p. o. növendékeivel a' számadásban vagy mathesisben előhaladt, némi számadásokra és földkimérésekre ajánlkozhatik szülőinek, a' physica' és chemia' különféle alkalmazhatásai a' nevendék' játékainál kis játékszerek', machinák' stb. készítésére utasításul szolgálhatnak. A' mint azonban a' gyermek ifjúvá növekedik, mindig fogékonyabb lesz a' haszon' belátására, mellyet a' tudományok a' korosabb években nyujtanak. Az ifjút már inkább lehet inteni, pillanatait a' világ' nagy forrongására, a' külső javak' bizonytalanságára, a' szerencsének száz meg száz változására, mellyek őt érhetik, a' revolutiókra, mellyek csak a' mi napjainkban is számosak' vagyonát fölemészték, kik azután csupán arra szorultak, mit ifjúkorukban tanultak, pillantani. Mig a' gyermeknek az idegen nyelvek' tanulására kedvet gerjeszteni elég, ha biztatjuk, hogy az elébe adott képeskönyveket, apróbb mulattató elbeszéléseket olvashatja majd, az ifjunak már a' literatura' kincseit is megmutathatni, mellynek éldelete a' legkésőbb jövendőre is kiterjed.

Ezen gyakorlati érdek' becsének általános tekinteténél a' kérdésre, valljon tanácsos-e tehát annak ébresztése, és ápolása? ennyit felelhetni: iparkodjál a' dologérdeket olly ébren tartani, hogy a' gyakorlati érdek szükséges ne legyen; ne használd ez utóbbit maradandó helyettesnek, hanem csak mint ideigleni segéd eszközt a' tanulás' folyamának fenntartására, vagy is a' dologérdek' gyámolítására. Az elsőbbi érdeket, melly magából a' dologból ered, sokkal nemesebbnek, emberhez méltóbbnak merném mondani, ha több példa nem mutatná, hogy a' gyakorlati érdekhek épen olly dicső nemei vannak.

A' mellékérdeknek második alneme a' becsületszeretetből i érdek, melly magasb fokon becsületérzési érdekké válik. A' becsületszeretet' becséről, mint tanulási részvételt elevenítő eszközről, külön véleménynyel voltak és vannak még mindig a' pädagogok. Annyi azonban bizonyosnak látszik, hogy a' becsületösztön' használatában könnyen igen messze mehetni és igen gyakran már messze is mentek, és sokan épen azért nyulnak ezen eszközhöz, mert nem képesek a' fölvett tárgyat olly érdekessé tenni, hogy a' tanulót csupa objectiv érdeke által illesse.

Még kétesebb becsű a' mellékérdek' harmadik alneme a' félelemből i érdek. Csak a' legritkább esetekben tanácsolható a' gyermekből valamelly tárgy iránt büntetés' fenyegetése által csikarni részvételt. Noha ugyan ez által a' pillanatra elérni a' czélt, hogy a' gyermek valamit tanul, de többnyire csak idegenkedést szerzünk minden tudomány iránt 's így a' távolabbi czél, az életre tanulás, ha nem is egészen, huzamosb időre, kivész. A' tanulás, mond Niemeyer, erőködést kiván. De az akarat és hajlandóság elleni erőködés kétszeresen alkalmatlan és sulyos. A' korábbi években minden tanulási kedv elfojtatik az által. — Kevésbbé ócsárolható ezen ösztön, mihelyt a' félelem szeretetből és tiszteletből ered. Ha valamelly gyermek egy tárgyat, melly rá nézve semmi érdekkel sem bír, még is buzgón tanul, nehogy szeretett szülőinek vagy tanítójának kedvetlenséget, boszúságot szerezzen, az illy foglalatosság legalább erkölcsi characterének üdvös, ha

mindjárt értelmi tekintetben az által nem igen mozdíttatik is elő.

A' mi végre a' harmadik főnemet, a' közöltérdeket illeti, annak bővebb szemlélése annál kivánatosbnak látszik, minél ritkábban vétetik érdemlett tekintetbe. Ritkán méltányljuk mi illendően azon csendes erőt, melylyel a' minket környező személyek' lelki helyezete, kivált tartósabb társalkodás alatt, érzelmeinkre hat. Idegen bú, idegen fájdalom, idegen harag, idegen vidámság és kedv addig pengeti szíveink' fogékony húrjait, míg azok együtt hangzanak. A' fogékonyság' ezen foka ugyan jobbadán az életmű' gyöngédségétől és érzékenységétől függ és a' durvább és tompa természetűek nincsenek annyira alávetve; azonban minden befolyást a' legdurvább érzék sem képes kikerülni. Már csupa látása is a' jókedvnek, melly a' fénylő szemekben, vidám homlokon, mosolygó szájon nyilatkozik, elegendő bennünk hason érzelmeket támasztani; még tetemesebben hat a' szó. Nem tapasztaljuk-e, hogy az érzések a' beszéd' hanghullámain szállíttatnak át közvetlenül szíveinkbe? Ha tehát nem csekély különbséget okoz a' tanulás' foganatjára, ha a' tanuló vídám és derült mellette, vagy durczás és álmos, ha nagyobb vagy kisebb értelmi és erkölcsi érdekkel fog a' tárgyba: úgy bizonyosan a' tanító' lelki helyezete is nagy fontosságú, minthogy az tanítványai' nagyobb részére befolyással van, azokban a' részvételt ébreszti vagy szenderíti, lelkesülésöket élesíti vagy tompítja. Szükségtelen sőt káros is, mit némellyek kivánatosnak tartanak, hogy a' tanító szünteleni mozgásban legyen, sebesen és hangosan beszéljen és élénken hadarjon; a' tanuló elméjét a' lármás külsőség nem ritkán elvonja a' tanításitárgy' belsejétől; sőt vannak tanítók, kik külső nyugalmukkal még kényelmökkel is, szellemdúsan kidolgozott tanrendjeik' csendes, de ébredt valója által tanítványaikat szakadatlan ébredtségben és munkásságban tartják. A' mi a' tanító' részéről okvetetlen megkivántatik a' tanítás' tenyésztésére, az a' szellemi derültség és szabadság. Néha ugyan a' tanító az előadó tárgyon már annyiszor átment, hogy magára nézve alig meríthet abból dologérdeket. Illyen esetben a' tanító, kinek feje és szíve helyén van, tanrendjének nagyobb tökélyítése, valamint azon öröm' és kedv' éldelete és szemlélete által, mellyet a' tanuló foganatos szellemi munkásságának és növekedő belső világosságának érzéséből kap, még mindig elég ösztönt fog tudni huzni, 's noha az illy érdek csak származtatott és nem tisztán eredeti dologérdek, még is az lesz az a' tanuló előtt és mint ollyan fog rá hatni a' tisztán objectiv részvétel gerjesztésére. De még valódi dologérdek is támadhat a' tanítóban, ha magát tanítványával igazán egyítni és magát annak gondolkodás és érzési módjába helyezni érti. Valamint a' már ösmert vidék ujnak látszik előttünk, és olly tárgyak, melyeket a' mindennapi látásnál föl sem vevénk, élénken fognak szemeinkbe tünni 's külső és belső érzékeinknek uj kecset nyujtanak, ha egy részvevő idegennek mutatjuk: épen így fog a' valódi tanító maga is a' legösmertebb tárgyakból is mindig fris, fiatal dologérdeket szedni, midőn azt egy uj és fogékony ivadéknak először megmutatja; így kölcsönözi a' fiatalságtól az ösztönt, a' tanítás alatt visszaadandót. Még kevésbbé könnyen, mint az értelmi érdek, apad ki a' tanítóra nézve az erkölcsi érdek, melly p. o. a' történetekben és költemény' remekműveiben fekszik. Ha mindjárt tizedszer, huszadszor beszéli is fiatal hallgatóinak a' görögök' küzdéseit a' perzsák óriási ereje ellen, Leonidas' halálát, a' marathoni szabadságharczot, a' római példás tetteket, őseink' életét, Zrinyi' halálát, a' Hunyadiak' sorsát, a' világhírű 1741. országgyülést stb. stb. vagy ha tanítványaival derék költőink' legszebb szellemi virágain legel, még mindig fog annyi rugót és gyönyört találni e' foglalatosságban, hogy legalább hideg részvétlensége által az ifju érzelmek' lelkes elragadtatását alá ne szorítsa; és ha ezen erkölcsi részvétel folyvást belső és élénk leend, ezen érdeknek ellentállhatlanúl munkáló sympatheticai ereje a' tanítványok' erkölcsi nevelésére nézve a' legáldásosabb gyümölcsöket hozandja. Keble' nemes lángja tanítványaiba is átszáll és szép érzelmeket, jó elszántságot, dicső tetteket fog szülni.

Nem ritkán látjuk, hogy a' tanítók kedvenczárgyaiknak hódolnak 's némelly tárgyakat felette megnyujtanak, hogy p. o. a' mineralogia' barátja mélyelműen ereszkedik a' gyermekek előtt az ásványtudományba, a' nyelvtudós az ellenkező véleményűek felett elménczkedik, az aestheticus a' költészet' vitatott kérdéseit terjedelmesen magyarázza;

az nem mindig hiúságból, fitogatásból és önzésből származik, hanem gyakran azon homályos vélemény csábítja őket arra, hogy a' tanulóra nézve igen fontos, ha tanítóját tárgyától elragadtatni látja. De illyenkor az eszköz még ártalmasabb mint maga a' baj, melly-lyen segítni akartunk.

Végre még azt is figyelembe kell venni, hogy nem csupán a' tanító' lelki helyezete hat sympathetice a' tanuló' érdekére majd előmozdítólag, majd gátolólag, de minden egyes tanuló iskolatársainak ébredtségéből és tanulási buzgóságából uj táplálékot meríthet saját érdekének, vagy pedig részvételének hősége a' környező részvétlenség' hűsítő lehellete által fogyasztatik. És ebben nem kis elsőbbséggel bír a' jól elrendezett és vezérlett nyilvános oktatás a' hasonló jeles privátoktatás felett. Ne gondoljuk, hogy csak a' becsületvágy maga, sarkantyúzván a' vetélkedésre, feszíti az iskolatársak' erejét, nem, már a' közmunkásságnak látása hat minden egyesre ébresztőleg. Így fogja az ajtatos gyülekezetben minden egyes' érzelmeit is magosbra emelni már azon öntudat, hogy e' pillanatban százan is osztoznak érzelmében; innen magyarázhatni az energia' és hőség' azon fokát, mellyet a' honszeretet' érzése elérni képes.

Peregriny Elek.

Vándordal.

Sötét uton megyek,
Fölöttem vész kereng,
Szivem hazám felé
Vágy, 's gondokban mereng.

Elvesztem útamat,
Hol járok? nem tudom!
De mintha tengeren
Volnék, ugy álmodom.

Gályákat látok itt
Felém evedzeni,
Majd elmerűlni, majd
Halállal küzdeni.

'S keblemben szűm feszűl,
Valómban borzadok,
Mert a' küzdő gályák
Közt egyben — én vagyok!

Spetykó Gáspár.

Egy nap' regénye.

EGY FUTAMODÁS EGY KALANDOR' ÉLETÉBEN.

(Angol után.)

Ha a' dolog legroszabból áll, akkor az csak jobbá lehet, mond egy régi példabeszéd; 's a' következő beszély' hőse példa erre. Diddler Dick, anyja után távol rokona volt a' híres Jeremynek, kit Kenny vígjátékköltő halhatatlanított. Egy vad, korláttalan kalandor volt ő, rugalmas lelkiösmérettel megáldva, rugalmasabbal, mint az indiai mézga. Azon időben, mellyre elbeszélésünk vitetik, az atyjától öröklött kis részjószág' legutóját tékozlotta, és tetemes summákkal tartozott zsémbes gazdasszonyának, kinél Camden Town' legszelesebb negyedében lakott. Ez bajos állapot volt, de Dick nem vala azon ember, ki el tud csüggedni. Neki nagy állati bátorsága, világ ismérete, zavarhatlan lelki jelenléte, jó külseje, tetsző viselete volt.

Mint mondják, ezer londoni kalandor kél fel reggel, ki nem tudja, lesz-e délben ennivalója. Hősünk épen illyen kilátással kelt föl, mert neki már reggelire valója sem volt. Valamit még is kell tenni 's pedig azonnal; gondolá 's egy repedt csöngetyűhöz nyúlt, melly üres asztalán álla, 's míg gazdasszonya' válaszára várakozott, biráló pillanatot vete önkülsejére. Jaj! azon kevés volt egy kényes szemet kielégítő! Felső ruhája gonosz állapotban volt, fehérruhája sárga vala, mint egy tengeri nyavalyában sinlő piperkőcz, 's nadrágja az óságnak olly jeleit mutatá, mellyek inkább tiszteletet mint csodálatot gerjeszthetének.

Alig végzé e' szomorú szemlét, midőn gazdasszonya a' szobába lépett, első szülöttjétől kisérve, egy reményteljes ifjutól. Szája' terjedelmessége arra vala számítva, hogy egy fertálymázsányi czipót megszégyenítsen. Dick figyelmesen végig nézé ábrázatát 's gondolá magában, hogy még sohasem látta illy' rútnak. De ez természetes: Venus maga is ránczba szedné arczát, ha fizetésre unszolni jőne.

„Ah, baba, te vagy itt?“ kiálta fel Dick, nyájasan megsimogatván a' kis borzas' fejét, kellemes beszélgetésre szándékozván alkalmat adni. „Ej, mint nő a' kedves gyermek, áldom a' szép lelkit, igazán anyja' képmása!“

‚Menjen, menjen Diddler uram‘, felele Dibbsné, ‚illy' nyelven nem boldogúl többé.

Ön a' kis Tomot naponként kétszer áldja meg, mióta adósom, de nincs kedvem áldással fizettetni ki magamat. Áldással nem tesz eleget a' tartásért, nekem pénzem kell, — még pedig ma, mert holnap mulhatlan szükségem lesz a' pénzre.'

„Egy kis béketürést, jó asszonyom, 's minden rendben lesz."

,Igen, ön így beszél a' mult hónap óta, de mást beszél, mást cselekszik.'

„Jól van, jól."

,Sőt nem jól van; igen roszúl van.'

„Jó, jó, semmit sem tesz, Dibbsné asszo—"

,Semmit sem tesz! sőt igen sokat tesz; tíz fontot 's tizenöt shillinget tesz, nem is említvén a' csigákat, mellyeket tőlem múlt éjjel elcsalt.'

„Mind igaz, 's mind ezt még ma megkapja ön, mert a' városba megyek egy adósomhoz, ki már múlt november óta tartozik. 'S ez emlékeztet, hogy még ma nem reggeliztem; azért kérem, küldjön fel — ugyan ne apologizáljon, hiszen nem tudhatá, hogy tíz órára a' Fenchurch-utczába vagyok rendelve pénzemet átvenni."

,Reggeli!' kiálta Dibbsné, fejét boszúsan rázva; ,nem, nem, egy falatnyit sem kap, míg meg nem fizet. Bele untam már ígéreteibe.'

„Igen, de kedves Dibbsné assz—"

,Nincs szükség rá, hogy többet beszéljünk, a' mit mondtam meg is állom. Jere Tom, kis fiam, miért nem jösz?' 's így szólván az epés asszonyság kirohant a' szobából, az ajtót maga után forgó szél' dühével csapván be.

Dick néhány perczig hátramaradt, reménylvén, hogy mégis majd csak elérkezik a' reggeli; de midőn látá, hogy egy csöp reménység sincs gazdasszonya' szívét meglágyítani, egy boszús britt' valódi szellemében derekasan megátkozá azt, 's így haragját kitöltvén, tisztogatni kezdé kopott ruháját. Felköté sáfrányszínű inggallérát; begombolá öltönyét egész álláig, a' fehérlő varráshelyeket a' „Patent Reviverrel" megújítván; körül czirógatá selyem kalapját, mellyről történetesen jó állapotban volt, 's azután kisuhant a' szobából kétségbeesett szándékkal, bár kinek költségére reggelizni. Semmi sem ösztönzi úgy az emberi elmésséget, mint a' gastricus nedv. A' költői lelkesülésnek legalább fele részét e' titoknak köszönhetni literatúránkban.

Történet, vagy talán azon uralkodó vaksors, melly, bár mit tegyünk is, folyvást intézi cselekedetinket, a' Hampstead-utcza felé vezeté Dick' lépteit. Tiszta hüs nyári reggel volt, a' házi szolgálók a' házak előtt foglalatoskodtak seprőikkel, a' téjáros kört jára téjszínével; 's a' kerítésekre színes sörkorsók valának aggatva. A' mint hősünk tovább ballagott, száját szorosan befogva, hogy a' csintalan szellő ingerelve ne hasson ellátatlan epigastrumára, figyelmes szemei történetesen egy házra estek, mellyben, az utczára néző szoba' ablakai nyitvák lévén, olly látvány tűnt szemébe, melly egész erővel felébreszté benne a' tengeri czápát vagy a' városi tanácsost *), tudniillik olly ízlésben felrakott reggeli, minő „a' halál bordái közt is" étvágyat gerjeszthete. — Dick megállott: az eset kétségbeejtő vala; de ön feltalálása nem volt kisebb az eset' fontosságánál. „Itt bizonyos Smith úr lakik" mondá, mohon futtatván szemeit a' ház' elején, hol a' czimer 's minden jel egy kovács' lakhelyére mutatott. „Jó! megtisztelem a' derék embert látogatásommal; 's e' szavak után Dick erősen meghúzá a' csöngetyűt.

„Itthon van Smith úr" így szólitá meg a' cselédet könnyed biztossággal viseletében, mellynek azonnali hatása volt a' beeresztő leányra.

„Nincs, sir."

„Úgysegéljen, igen udvaritlan; ő engemet meghí, 's —

„Oh, talán ön azon úr, kit ide ma reggelire vártunk?"

„Ugyan az vagyok, leányom".

„Jól van tehát, folytatá a' leány az ajtót felzárván" az uram reám bizta hogy csak híjjam be önt 's mondjam meg, hogy ne várjon reá, mert neki sürgős dologban a' Tottenhamcourt utczába kellett menni, 's nem is jöhet vissza egy óra előtt".

Dick jó néven vette az intést, bement 's egy pillanat mulva ugyan csak dolgozott. Mint megbünteté a' hevítő kávét! minő dúlást vitt végbe a' tojások és franczia zsemlyék közt! A' hatalmas gyomrú Heliogabal' napjai óta nem vala illy falánkság látható.

*) A' nagyehetőség' jelképeül véve.

Sietsége egyenlő volt vitézségével, mert Smith úr' vendége minden perczben beléphetvén, érzé, hogy nincs elveszteni való ideje. Miután az asztal' mindenik czikkelyének kész és részrehajlatlan igazságot tőn, nyugton megrázá a' csöngetyűt 's nem is figyelvén a' pusztulást megpillantott fehér cseléd: „Isten bocsá"jára, azt üzené általa Smith úrnak, hogy mivel a' szomszédságban látogatója van, nem várhat tovább reá, hanem a' napokban majd ismét beszól; 's ezután, büszkén feltévén kalapját, magával 's egész világgal elégülten hagyá el a' házat. Jól evés ivás mindenek felett derültté teszi az embert.

Nem levén hivatalos kötelessége, a' Hampstead ligetben csatangolt, 's leült egy padra, mellyről nyugatra 's éjszakra terült kilátás van. Itt egy óra hosszat andalgott azon édes szendergésben, mellyet jó reggeli okozni szokott. Még korán volt, hogy ebéd vagy gazdasszonya' pénze után lásson, 's Dick nem szokta elismérni a' bajt, míg az szeme előtt nem vala, 's akkor, ha ki nem kerülheté, merészen szokott azzal megütközni. Most is tehát egy dalt fütyörésze a' „Beggar's operából." —

Míg így henyélte át idejét 's festegeté lelke' szemei elébe Smith úr' és vendége' elhűledt arczaikat, midőn ezek nyomorúságok' egész nagyságával megismerkedendnek: figyelmét egyszerre közelében zengő hang vonta magára. Hallgatott, 's az édes hanglejtésből, mellyen a' társalkodás folytattatik, észrevevé, hogy a' beszélgetők szerelmeskednek. Kiváncsi levén megtudni, kik azok, a' hely' legárnyasb szilfája mögé vonúlt 's onnét egy szikár öreg leányt pillantott meg, vékonyat mint az orsó, 's egyeneset mint egy darab pecsétviasz, vihogót 's pirulást tettetőt valami miatt, a' mit egy fiatal ember fülébe súgott. Kalandorunknak úgy tetszett, hogy ez utóbbit jól ismeri; mihelyt tehát a' szerelmes tubák elváltak, azonnal kibukkant rejthelyéről, 's az elébb elhagyott pad felé lépvén, egy régi korhely pajtását pillantá meg, kinél jobb napjaiban nem kevés pénzt hagyott a' játszóasztal mellett.

A' megismerés kölcsönös volt.

„Mit látok! Dick Diddler!"

„Mit látok! Sam Spragge!"

„Mi hozott ide ez órában, Samu?" kérdé hősünk.

Samu mosolygott és sokat jelentőleg mutatott a' vén szűz felé, ki épen most hagyá el a' ligetet, közel a' szamár-álláshoz.

„Hem! értelek. Sok pénze van?"

„Évenként nyolczszáz, saját rendelkezésére, 's két ezernyi kamat egy zsémbes, göthös sógora' halálakor, ki azon ószerű házban lakik vele, hová most lép be."

„Évenként nyolczszáz!" monda Dick elmélve; szerencsés ficzkó! 's mióta ismered?

„Oh! egy örökkévalóság! — Három napja."

„'S hol halásztad fel?"

„Egy kapuszín alatt Camden Townban, hol mindketten az eső elől tértünk be."

„Úgy látszik, te pompásan használod idődet."

„Apróság. Egy pillanatra láthatám, hogy ő épen úgy sóvárog férj után, mint én dús feleség után; 's így, némi érdektelen fecsegés után idő 's több efféléről, kértem, hogy szabad legyen haza kisérnem; nagy adagokban szórtam az érzelgést, midőn esernyőm alatt tovább ballagtunk, egekig magasztaltam szépségét, — mert rendkivül hiú, noha, mint látnod kellett, elég rút, hogy vele ördögöt űzhessek — 's egy szóval nem hagytam el, míg meg nem igéré, hogy velem másnap találkozik."

„'S kétségkivül meg is tartá szavát?"

„Igen, már négyszer láttam 's bizonyos vagyok, hogy ha elegendő költséget tudnék felkutatni egy gretna-greeni kalandra, még ez éjjel elragadhatnám, mert egy nevelőházi kis lány' egész regényességével bír. De nincs miből, Dick, nincs miből" és Samu felsohajtott, még pedig elég szenvedélyesen.

„Nem vehetsz tőle kölcsön? — hiszen saját java kivánja."

„Lehetetlen! úgy ismertetém vele magamat mint tehetős embert, 's ha sejthetné, hogy másképen van, annyi lángészszel bír a' pénzdolgokban, hogy azonnal utilevelet adna."

„'S hogy híják angyalodat?"

„Priscilla Spriggins."

„Édes pajtás", riada Dick az indulatnak rögtön kitörésével, „szivemből sajnállak; de lásd! sajnálatnál egyebet nem is adhatok, nézz ide!" 's kifordítván üres zsebeit, két lyukat fedezett föl abban, nagyokat, mint egy egérfogó' nyilása.

Hosszas csönd követé e' meglepő kimuta-

tást, melly után kevéssel a' két kalandor elvált, Samu London felé térvén vissza olly tekintettel, mint az ordító oroszlán: „quaerens quem devoret" — Dick pedig helyben maradván 's ollykor ollykor egy pillantást vetvén a' ház felé, mellyben a' szép Priscilla tenyészett, 's elmélkedvén a' fölfedezésen, mellyet épen most hallott. **T. L.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

A' magyar színház az árvíz okozta károk miatt, mellyek itt is nem csekélyek valának, mart. 13tól egész april. 16ig zárva volt 's e' napon Csató Pál' Fiatal házasok' című vígjátékával nyittatott meg, hogy annyi gyász után némi lélekderítő élemény szereztessék a' közönségnek. Más, nagyobbszerű 's színpadunkon kevésbbé ismeretes művel kell vala megnyitni a' házat, de ez intézetnek még mindig annyi bajokkal kell küzködnie, hogy az igazgatóság igen ritkán eszközölheti azt, mit jónak látna, hanem csak azt, mit az ellenséges körülmények engednek. Uj darabok vannak betanulva, mellyekkel az előadásokat kezdeni lehetett volna, de új darabok' előadásához nemcsak az kell, hogy betanultassanak, hanem egyéb készületek is, mellyek között legnevezetesbek a' díszítményiek. Az árvíz okozta zavarok megfoszták a' színház' festőjét a' szükséges helytől, hol dolgozhassék 's az ebbeli akadályok csak nagy bajokkal fognak elháríttathatni. Régi nagyobbszerű darabokat kell vala adni, de ebben gátolá a' szándékot egy pár jelesebb színésztag' betegsége. A' néző megáll a' színházban 's egy sereg észrevételt és kifogást teszen, a' nélkül hogy a' machinának belsejébe tekinthetvén látná, hogy a' miket ő kigondolt és mond, az a' színház' kormányzóinak fejeikben is megfordult, és végtére sem tehették azt mit ohajtottak, hanem csak a' mit tenni lehetett. A' pesti magyar színház fölépült, megnyittatott, 's félévnél több, hogy benne előadások vannak, de hányan nem tudják, mennyi veszödségbe és fáradságba kerül, meddig itt kielegítőt lehet mutatni? hányan nem tudják, hogy ámbár e' színház áll, még temérdek hiányai vannak, mellyeket hirtelen csak az egész nemzet' részvéte volna képes helyre hozni, nem pedig egy részvényes társaság vagy bármelly, ha még olly buzgó, magányos hazafi. Azért az okos és jó szándékú néző kímélve szól, és nem kíván serdülő intézettől óriási dolgokat. Egyszerre semmi sem válhatik tökéletessé, hanem csak lassanként 's nekünk fő bajunk és nemzeti nyavalyánk, hogy a' czélt mindenütt nagyon akarjuk, de az eszközöket hidegen és hanyagon szoktuk venni, minek következése az, hogy a' czélhoz mindenütt sokkal később jutunk.

Bajza.

Apr. 17. Kean, és 18. Monaldeschi mindkettő Dumas' mesterműve kerültek színpadra. Az előadást mindkettőnél meglehetősen sikerültnek lehet mondani. Keanben Galles gróf' szerepét, mellyet előbb Bartha adott, most Szerdahelyi adá. Szerdahelyi' állásai kevésbbé férfiasak, bennök kevesebb méltóság van, de ő hajlékonyabb és simább Barthánál, és így a' szerep egy tekintetben nyert, másban veszített. Egressy Gábort, kit a' Horatiusok és Curiatusok című darabból kerekded és szoborszerű szép állásairól dicséretesen ismerünk, Monaldeschi' szerepében, midőn a' halál félelmei között van, kellemetlen tajvonaglásairól kell megrónunk. Amott nagy szorgalom és studium' jelei látszanak, itt semmi sem; csak a' vak történetre bízva. Erre jó leszen a' sokat igérő és már is legjelesbjeink közt álló derék fiatal színésznek ügyelnie.

***

E' hónap 28. Shakespeare' „Lear"je fog Egressy Gábor' jutalomjátékául először adatni; a' világszerte elismert classicitású műre előre figyelmeztetjük a' tisztelt közönséget és szíves részvételebe ajánljuk a' jutalmazandó jeles színészt.

Egyveleg.

— Erfurtban még 5 maradéka él a' nagy reformator Luthernek, mind neveletlen még, szegény és árva, unokái a' néhai dr. Luther Menyhárt János', orvos tanítónak az erfurti egyetemnél. Atyjok, híres nyelvtudós, Csehországba ment, ott catholicussá lett 's nagy szegénységben halt meg. Az említettek közül 3 leány és 2 fiú, a' legidősbik 1819ben, a' legfiatalabbik 1831ben született. A' város' tanácsa a' nagy férfiu' árva maradékai iránt való szánakozásból egy omladozó kolostort vett meg, mellyben Luther Márton háromszáz év előtt szegény barátként élt, azt számokra kényelmesen elrendeltette, 's ott tápláltatja, mindenikét huszadik éveig. A' hatóság' példájára aláírás nyittatott a' lakosok közt is, és sokan nagyobb kisebb évpénzt ajánlottak a' gyermekek neveltetésére.

— **Szobrászmárvány az egyesült tartományokban.** — Featherstonhaugh, amerikai geolog, azon bizonyosságra jutott hogy a' Cherokesok' tartományában (Georgiában) szobrászmárvány létezik. Több mérföldnyi hegysorokat jelel ki, mellyek ebből állani látszanak, melly eddig csak vékony rétegekben találtaték az egyesületekben. A' márvány olly szépnek mondatik, mint a' carrarai. —

— **Bor-termesztés Amerikában.** — Tettleges próbák után nem szenved kétséget, hogy a' bortermesztés és csinálás nem sokára jeles ágát teszi az amerikai szorgalomnak. Nincs távol azon idő, mikor az Ohio' partjai vetélkedni fognak Franczia- 's Németország' folyóival boraik' minő- 's mennyiségében. A' tapasztalás azt tanítja, hogy a' honi fajták jobban tenyésznek ott, mint a' külföldről bevittek.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 26. 1838.** **33. szám**

Tartalom: Moldva *V—a.* — Pest. *Vörösmarty.* — Egy nap' regénye. Folytatás (Angolból *T. L.*). — Egyveleg.

Moldva. *)

Az utolsó politicai esetek, a' duna-gőzhajózás' tagadhatatlan befolyásával összekötve, olly fontosságot adtak ezen előbb figyelemre alig méltatott országnak, melly, ha népessége' tömegébe a' mivelés és szorgalom behatnak, minden viszonyainak átváltozását biztosan hagyja reményleni, 's számára virágzó jövendőt biztosít, melly körülmény Austriára nézve nem csekély fontosságu; minthogy, ámbár közvetlen szomszéda, tőle mégis alkotmánya, miveltsége és szorgalma, erkölcsi 's életmódja (részint vallási és nemzeti tulajdonságai) által is erősebben 's távolabban volt Moldvától elválasztva, mint azon magas hegylánczok 's lassú folyamhajlások által, mellyek Galicziát (Bukovinát) és Erdélyt tőle elmetszik. Csak rövid ideig ment e' tartományból a' közlekedés' és kereskedés' vonala a' 16. és 17. században, az akkor igen munkás, mív- és mesterség szorgalmu németek által Moldva' minden részébe, a' szomszéd országokba stb.; ekkor a' Dniester és Duna, kis Lengyelország 's a' fekete tenger voltak határai 's az ország legszebb korát élte István, a' nagy herczeg, alatt; ezen idő óta azon mértékben hanyatlott, a' mint a' török ótalom korlátlan zsarnokságba ment által (a' moldvaiak 1529-ben kötés mellett hódoltak nagy Solimannak), a' kereskedés főirányát egyenesen Lipcsébe vette 's innen Franczia 's Angolországokba; csak néhány évtized óta osztozik ez irányban Bécs, 's az austriai szorgalom' virágzása mellett hamar egészen ennek birtokába juthat, a' kis közlekedést mindegyre Erdély birja 's részint Bukovina.

Jelenleg Moldva' határai éjszak felé Galiczia (nevezetesen a' bukovinai kerület) 's Oroszország' azon része, melly hajdan a' chotini ráj a' neve alatt Moldvához tartozott, keletre Bessarabia, a' Pruth által elválasztva; délnek Oláhország 's Bulgária a' Duna- és Seretthel érintkezve; nyugotra Er-

*) Jónak láttuk ezen, egy bennünket sok tekintetben érdekelhető, szomszéd, tartományról szóló czikkelyt, az Adler után, olvasóinkkal közölni; 's ez alkalommal figyelmeztetőleg érintjük, hogy P. Gegőnek, a' m. t. társasághoz intézett, hivatalos tudósítása moldvai utazásáról sajtó alatt van. Szerk.

dély a' karpáti hegysorral, melly ágokat bocsát ez országba 's egész a' Dunáig terjed, itt megszakad, de nem végződik. Moldva' nagysága mintegy 800 □ mföldet tesz. Rendesen felsőre 's alsóra osztatik, 's az 1835 szövetkezés szerint amaz 6, ez 7 kerületből (moldvai nyelven: cinutból) áll; azonban e' meghatározás változik a' kormány' rendelkezései szerint.

Ha Erdély ismeretes erdői-'s hegyeiről, ezt még jobban mondhatni Moldváról, melly sok tekintetben hasonlít ahhoz; 's hegyei még magasabbak is *), erdői nagyobbak és sürűbbek, kivált éjszakra 's éjszak-nyugotra; kelet és délfelé a' hegyek és erdők gyakran szeliden hanyatlanak szép halmokká, buja termékeny völgyekkel 's a' legdicsőbb gabonaföldekkel 's rétekkel. A' Pruth, Galiczia' Karpátjaiból eredve 's Moldvában hajókázható, sok folyó 's csermely által nevelkedve, 's Renninél a' Dunába ömölve, — 's a' Sereth (a' moldvaiaknál Siret), Bukovinában eredve 's több folyót és csermelyt elfogadva 's Brailánál a' Dunával egyesülve, Moldva' fő folyó vizei. A' Duna csak kis részét mossa, a' határon, 's a' galaczi szabad kikötő által világkereskedésének főerévé leend. Nagy tavai nincsenek; mert a' dorohoi mellett lévő Jeser és az orchéji (hasonló nevü mezőváros mellett), 6 mérföldnél nem hosszabbak és kettőnél nem szélesebbek; a' harmadik, Brátesti, közel a' Pruth' kiömléséhez Galácznál, sokkal kisebb. Jászvásáron kivül híres 's részint még híresebb volt városok: Galacz, Bodusán, Foksán, Román, Krlen, Foltisény, Hus, Mihailény, Pjátra, Okna, Baja, Kotnar.

A' természet minden tekintetben gazdagon ajándékozá meg Moldvát, de kincsei még teljesen nem is ismertetnek, annál kevesebbé vannak méltányolva. Ugyan azon hegyláncz, melly Magyarországban és Erdélyben annyi kincscsel terhelt gyomrot mutat, ágozik el Erdélyben, de itt figyelmet csak a' szép kősó nyert és a' kőszén, mellyek amazából évenként 24—30 millió oka az az 54—57,500,000 bécsi font ásatik 's Bulgáriába, Bessarabiába, Törökországba 's a' Kaukazusba vitetik; kőszén évenként 25,000 mázsa lát napfényt csak Kamenesténél, és pedig csak felülegesen ásatva, bányamenetek nélkül, — és Galaczba szállittatik a' gőzhajók' számára. A' folyókbeli aranyt a' czigányok mossák elég renyhén, leggyakrabban a' Bistriczában. Ezüst, kéneső, réz, vas, ólom és zink sehol nem ásatik, ámbár kétleni nem lehet, hogy a' moldvai hegyek szintolly gazdagok, mint a' szomszéd honbeliek; hajdanában (1654 körül, Vazul vajda alatt) Baja, kellemes városnál németek dolgoztak ezüst, réz és vas bányákban, millyenek' nyomai több helyen ma is láthatók. Kénkő, salétrom, soda nagy mennyiségben találtatik, de figyelem nincs reájok; hegyi kátrányt (Bergtheer) és naphtát igen sokat szállít Moldva és sok keresést ki tud elégiteni mióta egy jassii német kereskedőház azt czikkelyei közé elfogadta; az országban otthon szekérkenőnek használtatik. A' néhány év előttszóba hozott, Magnus és Schrottertől 1837 's újlag Malagutitól is megvizsgált Ozokerit, melly az asphalthoz hasonlít 's ha bél eresztetik bele, viasz gyanánt ég, Moinestiben találtaték a' bakeni kerületben; viasz gyanánt akarák használni, de tisztitása nem sükerülvén, felhagytak vele. Azonban Malaguti' tanácsa előbb utóbb követésre találhat: az azokeritot légszesz' csináláshoz használni, mert 74 procent illy gázt ad, kevés maradékot hagy 's azonfölül 10—12 prct olly anyagot ad, melly megtisztittatva, a' méhviaszszal összeolvasztható.

Sulzer, Kacquet, Wolf, Fichtel és mások méltán panaszolkodtak, hogy Moldva' ásványforrásai még nem ismertetnek, annál kevesebbé visgáltattak meg, ámbár számok igen nagy, — olly panasz, mellyet, fájdalom, 1836-ban is ismételhete egy fiatal moldvai orvos, — nem tudva, hogy már 1832ben megnézettek, megvizsgáltattak 's közszóba hozattak a' jelesb gyógyforrások Kisseleff Pál tábornok, akkori herczegségi elnök' rendeléséből Dr. Zotta főorvos, Dr. Zuccarini 's Ábrahámffy Antal gyógyszerárus által. Strunga, Slanika 's Fontanelli-nél hideg kénkőforrásokat fedeztek fel, sok sós 's alkalias alkatrészszel, mellyek bőven folynak; Slanikánál két sóforrás is ered, igen gazdag sósavas széksóval (natrum), 's két szénsa-

*) A' Retyeszát, Szurul és Bucsecs mondatnak legmagasb hegyeknek Erdélyben; Moldvában több hegy van, ezeknél 5—700 lábbal magasabb.

vas, vastartalmu forrás; Hangu-, Borka-, Sáro-Doranál igen gazdag hasonló forrás ered, 's az utolsó kiváltképen nagyon használtatik 's az ismeretes rohicsihoz hasonlít. Groszestinél, Okna' közelén és Nekitánál szinte van savanyu víz, de egyéb 's szénsavanyban és vízben szegényebb a' mondottaknál, de az utolsó legtöbb vassavitattal bir, a' mit már íze elárul. Czélszerűen elrendelt gyógyhelyek hiányzanak Moldvában 's a' gazdag moldvai, ha illyenre szüksége van, a' külföldre megy. A' források többnyire használatlanul folynak le 's azon hegyek' oldalainak sűrű erdőiben, mellyek Erdély' ásványvizekkel dús hegyeivel kapcsoltatnak egybe, számtalan ismeretlen 's hozzájárulhatlan ásványforrás honolhat az eddig meg nem látogatott völgyekben és mélységekben.

Az ásványország' kincseit világos okokból sokkal előbb 's kiváncsiabban kiösmeri a' nép, mint a' növényországét, noha ezt is ismeri a' honi orvoslás már régóta, de csak tapasztalatilag 's részletesen. Azonban a' dolgok' ez állása változást igér, mert Jászvásárt már néhány év óta keletkezett egy természet-vizsgáló társaság, mellynek otthon 's külföldön is vannak tagjai, melly muzeumot állita fel 's az ország' igen buja növényzetére bizonyosan figyelmet forditand. Moldva' virányához elődolgozatul szolgálhatnak: Besser' munkái Kiewben, Wahlenberge Upsalában, Zawadzkié Lembergben, Baumgartené Schässburgban; Rochelé Pesten, kik a' sok tekintetben hasonló floráját irták le a' határos tartománynak. A' föld' termékenységét egy szájjal dicsérék az utazók; a' sűrűk' óriás gyermekeit elhallgatva, csak a' kövér réteket említjük meg, a' kevés munka után bőven termő málé 's gabona földeket, a' szapora csőtés (hüvelyes) növényeket, burgonyát, gyümölcsöt, dinnyét és tököt, kendert és lent 's végre a' szőlőtőkét, mellyek a' rájok fordított munkát gazdagon fizetik meg.

Hogy sok és különböző vad és házi állat' szükében nincs Moldva, gondolható. Az erdők, folyók, nagyobb kisebb tavak, a' völgyekkel együtt igen különféle lakhelyet és élelmet nyujtanak; — 's némelly helyeken, hova az ember' lába még nem lépett, keze még be nem nyult 's szava be nem hangzék, minden félelem nélkül tanyáznak a' vadak, mint az, az utazók' mondásai szerint, csak a' két Amerika' magányos helyein történik. Számos a' medve, vadkan, szarvas, zerge, hiúz, róka, farkas, nyúl és vadmacska, mivel itt ritkábban vadásznak mint máshol; a' legmagasb és távoliabb hegységekben néha bölényt is láthatni. A' madarak, a' fajdnál kezdve le a' kacsáig, erdőt és vizeket betöltenek. A' sok halfaj közül leginkább megemlitendők a' dunabeliek: a' ponty, a' csuka, a' tok, a' viza stb. Igen számosan fogatván, feleslegök besózatva eladatik; rák és csiga sok és jó van; a' kőrisbogarak jeles kiviteli czikkelyt tesznek; a' bő biborbogár eddig figyelemre nem méltaték. — A' házi állatok közül lovak, marhák, juhok, kecskék, disznók, mindennemű baromfi és méhek szaporíttatnak, — selyembogár, sajnos, nem. A' moldvai lovak' fajtája az erdélyivel rokon, a' szabadban neveltetik fel 's veszély közt szelidittetik meg. A' marha szép fehér és nagy, vastaglábu, rövid szarvú, 's nagy számmal hajtatik ki külföldre; 's ezen tenyésztés majd a' juhtenyésztéssel mérközik, melly a' népesség' majd felét foglalatoskodtatja. E' czélra a' közönséges birkafajta használtatik, mert a' merinókkali nemesités alig terjedt el itt vagy ott. A' disznókat is szabadban nevelik, 's ez által idomra, szinre 's vadságra nézve a' vadakhoz hasonlítanak. — Minden udvarban találni tyúkot, ludat, kácsát, pulykát, gyöngytyukot 's házigalambokat 's a' moldvai asszony gyakran inkább tojása' 's tolla' mint husa' kedvéért tartja ezeket. A' méhtartáshoz nagy hajlandósága van a' moldvainak, mint az erdélyinek 's a' magyar oláhnak; kedvez ennek az éghajlat 's a' növényzet is; — mindenik alkalmas lenne a' selyemtenyésztéshez szinte, melly a' szomszéd Oroszországban sokkal roszabb körülmények között is üzetik.

Moldva' éghajlatát röviden és pontosan meghatározni, nehezebb mint Lejeune (France industrielle etc. 1838. 4.) véli, igy szólva róla: „telei hosszúk és szigorúak...; a' tavasz eléggé szép; nyáron a' forróság igen nagy, az eső bő, a' zivatar gyakori. — Illyen felülegességgel annál kevesebb van mondva, minthogy talán két tized óta ezen országban is léteznek azon, az előbbi idők' észrevételeitől való eltávozások 's ingatagságok az éghajlatban, mellyek feloldatlan meséül szol-

gálnak eddigelé a' csillagászoknak 's természetvisgálóknak. Az évszakok nem tartják meg rendes szakazatjokat; egyik folyása' közepén emlékeztet a' másikra, 's még a' szelek' menete 's iránya is megcsalja jóslataiban a' völgyi lakost. Általában még is mondható, hogy Moldvának éghajlata szelid, mérsékelt: a' szőlőtő szapora 's buja, minden gyümölcs megterem; emberek, állatok tartós egésséget mutatnak; de a' fönebb említett fekvés emlékeztet arra, hogy különböző helyek' éghajlata is különböző. A' tél decembertől februarig legszigorúbb; a' sok éjszaki 's keleti szél késlelteti a' tavaszt néha májusig is, ezt nyomban a' nyári forróság bélyegzi, melly sok zivatartól kísértetik; nevezetes hogy itt is, mint Erdélyben 's annál inkább Magyarországban az igen forró napokra érzékeny hideg éjszakák következnek, melly körülmény az idegenre kellemetlenül hat; az őszt mondhatni legkellemesb évszaknak, mivel legállandóbb közép mértékletet hoz: nevezetesen elmondható ez september 's octoberről. Földindulás ritkábban vétetek észre; a' januarius' 23-kán este 8—9 közti, Oláh- 's Magyarországban Erdélyben 's Bukovinában érzett földindulás Moldvában is több helyen nyilván észrevétetek.

Moldva' lakossága igen kevert, de inkább a' fő 's más városokban 's nagyobb helyeken ollyan, mint falukon; száma nagyobb mint eddig mondaték 's kétségkivül meghaladja a' 900,000-t; a' legnagyobb részt az úgy nevezett moldvaiak, az az oláhok képzik, mert a' Bukovinában, Erdélyben, Havasalföldén lakókhoz egészen hasonlítanak nyelv', erkölcs', életmód' és vallás' tekintetében. Akármit véljenek az utazók eredetökről, 's arczokban ismerjék ki a' valódi római, mások a' sláv vagy keleti nemzeti charactert, annyi tagadhatlan, hogy nyelvök és erkölcsök akaratlanul is a' rómaiakra emlékeztet, sőt némelly házi 's köz életbeli szokások és ceremoniájok elismerhetlenül személyesítik a' rómait, mig szinte ruházatjok arra emlékeztet; azt nem tudván is, hogy századokig voltak itt a' gyarmatok' legvégén, hogy a' még látható nagyszerű Trajan-utat Ibrailtól Benderig, 's a' chinai falra emlékeztető trajan' sánczát, melly Pannoniát nyugottól keletre bekerítő, a' barbarok ellen ők épiték, hallgatva a' hidakról, vizvezetésekről 's épületromokról, mellyek itt ott még ma sem enyésztek el. Azon helyet, hol Ovid számüzetve élt, Ackermannba teszik, melly ma Oroszországhoz tartozik. — A' moldvaiak szép emberfajta, közép nagyságu, erősen kifejlett mellű, erős tagalkatu, többnyire fekete haju, kellemes arczképzetű, rendesen igen élénk szemekkel, hosszu orral és magas homlokkal. Hogy tanulni 's a' tudományok-, és szép művészetekben előhaladni tudnak, bebizonyitják a' német és franczia országban tanuló moldvai nemesek.

A' moldvaiakon kivül laknak még itt: görögök, németek, zsidók, — magyarok, örmények, ruthenok, lippovánok és czigányok; más nemzetbeli egyes személyek: törökök, francziák, angolok, oroszok, olaszok, lengyelek stb., szinte találtatnak, de kevesebb számmal minthogy említést érdemelnének.— Hajdan a' zultánok szokásból csak görögöket neveztek itt fejedelemmé; e' nemzet nem igen kedves, — kereskedést üző. A' németek eleinte Erdélyből telepedtek ide, mesterséget 's müvészetet űztek 's bányászkodtak is; később Németországból többen is érkezhettek, 's ma is a' népesség' legszorgalmasb és értelmesebb részét teszik. — A' magyarok legszámosabban a' Karpátoknál 's a' Pruth mellett laknak, görög vallásuak 's székely tájszóejtésüek, — különben a' közönséges moldvaitól épen nem különböznek. — Az örmények és zsidók főképen kereskedéssel foglalatoskodnak 's nem csekély számuak. — A' ruthenust mongol vonásai 's az oroszhoz hasonlitó nyelve bélyegzik; igen munkásak, de sajnos, részegesek is. — A' lippovánok mind a' többitől, erkölcs', ruházat', életmód' és vallás' tekintetében lényegesen különböző nemzetet képzenek; monda szerint a' fekete tenger' partjáról jöttek, halmokon 's hegyeken szeretnek tanyázni, fonást, szövést, famunkát gyakorolnak 's a' földet szorgalmasan mívelik; Jászvásárott a' bérkocsisok majd mind e' nemzetből vannak; templomaik kivülről a' göröghöz hasonlítanak, de más felekezetűeknek nem nyitvák; böjtjök gyakori, a' gyalázás, verekedés, tűzzel vassal megtámadás 's ennél fogva a' szeszes italok' ivása stb. vallásilag megtiltvák nálok. — A' czigányok, ezen mesés, regényes 's India' pariáira sokféleképen emlékeztető népecske, — Moldva ('s Oláhor-

ságban) inkább éli paradicsomát, mint más akárhol; szemfényvesztés, jóslás, zsibárkodás és hanga főfoglalatosságok itt is, de számos köztök a' paraszt, az aranymosó, a' jó mesterember: kovács, kádár, asztalos, kolompár, rézöntő, rézkovács, szabó stb., sőt néha arany- és ezüstmives; gyakran lóorvosok; a' gazdag és nemes házakban kocsisok, szakácsok, inasok, dajkák, szolgálók és szobalányok. A' mi Spanyolországban a' duenna, az Moldvában — a' belső családéletbe beszőve 's kinek hűségéről hajlandósága 's önodaáldozásáról némi szép vonásokat mondhatnánk el — az ifju nemes sarjadéknak a' czigánynő; szépségök és testi kifejlésökről eltalálva mondja Wilkinson: „arczvonásaik szépek, szabályosak; jól alkotvák mielőtt anyákká lettek; de mihelyt gyermekeik vannak, — rendesen számosan, — szépségök visszataszitó petyhüttségnek ád helyet."

Földmívelés és marhatenyésztés nagyon üzetnek Moldvában, noha mindenik ó módon, — az új előmenetelek' használása nélkül; a' mesterség, mivészet és tudomány kevés egyesek' tulajdona 's külföldön szereztetik meg, 's igy azok' szüleményei is onnan vitetnek be. A' kormány azonban szivén látszik most hordozni az alnép' nevelését 's kipallérozását; igy és csak igy érzendi Moldva jókor a' civilisatio' hasznait, káritól menekedve. Legyen meggyőződve a' kormány hogy a' közönségesen kiterjesztett iskolák teszik a' népnevelés' főelemét, hogy academia', tudóstársaság' stb. alapitásával csak nagy kerülő után nyittatik meg a' gyakorlati tudományoknak az ajtó, ha bár ezeken több dicsérendőt lel is a' hirvadászat, — 's hogy végre csak ugyan fog egész szépségében felvirágzani ezen természettől megáldott ország, ha mesterségi 's polgár-iskolák állittatnak fel, mellyekben ingyen tanittatnak kicsinyek és nagyok, fiúk és leányok a' viszonyilag szükséges ismeretekre. Jászvásárra vagy más alkalmas helyre tehát polytechnicus iskolát is gondolok, czélszerűen elrendelve, mellyben az első tanitványok országos költségen tanittatnának, hogy utóbb a' kerületekben tanitókká legyenek; ha többet akar a' kormány tenni, utaztassa be velök a' szomszéd tartományokat; ezen iskolán kivül igen szükséges volna még egy sebészi; mig az orvostól méltán megvárjuk, hogy egyetemben tanult legyen; de jó seb- és néporvosok' számára ezen intézet is elegendő lenne; teljes tudomány- egyetem még igen nagy föladás volna. — Mindenik ohajtás idő-'s helyszerüleg olly kebelből fakadt, melly a' viszonyok' látásakor Moldva 's lakosaiért fölhevült 's kiknek minden előrelépésén igen fogna örvendezni. *V—a.*

Pest.

Éjfél volt, szomorú mély csend 's a' hajdani város,
Mint egy kisértet, fölkele kinjaibol;
És hogy látta magát elképtelenitve magától,
'S éktelen utczáin a' zabolátlan özönt,
'S annyi halált és annyi veszélyt 's egy századig élő
Inségnek kezeit művei' hosszu során;
Megrendűlt fájdalmában 's erejének aléltán
Lassu sohajtással a' vad özönbe rogyott.
A' vad özön lerohant, 's a' város lábbadoz ismét
'S káraiból áldóbb évek elébe tekint;
De vadak és puszták lesodort utczái körösleg,
És embercsontok porlanak a' rom alatt,
'S a' romokon kétségbeesés 's nyomor űzi az élőt:
A' hova lép, gyászhely; sirja szeretteinek.

Vörösmarty.

Egy nap' regénye.

(Folytatás.)

Végre belefáradván az álmodozásba, fölkelt a' padról 's vissza indúlt Hampsteadba, lassan, mert minden lépés közelebb hozá keményszivű gazdasszonya' csarnokához. Mount Vernonnál lefelé menvén, a' falon jelentést olvasa fölszegezve, hogy az napon árverés tartatik egy téres ó családkastélyban, millyekkel Hampstead' mellékutczái bővelkednek útjától nem messze; 's arra irányozván lépteit, a' nyilt kapunál tolongó népcsoport emlékezteté, hogy az árverés már elkezdődött. Gondolá, hogy itt is elölhet egy üres félórát, 's bement, 's a' lépcsőkön felhágdosván egy téres képteremben lelé magát, melly festvényekkel, régi edényekkel 's más művészeti czikkelyekkel vala tömve.

Azon pillanatban vett elő az árverő egy tájképet valamelly régi festőtől, 's megszokott hivatalos ékesszólással özönlé annak dicséretét. „Két száz font először, uraim, asszonyaim, — kétségkivül Potter Páltol — kit a' későn siratott Lawrence igen nagyra becsült — olly' természetesen festett juhok,

megesküdhetném, hogy bégni is hallom — a' rámája is igen jó állapotban — először — másodszor". —

„Kétszáz harmincz!" monda egy szemüveges alacsony úr, lábúja' hegyére emelkedve, hogy az árverő' szemébe láthasson".

„Kétszáz ötven" monda az ember a' rostrumon; kis várakozás után pedig, „becsületemre, uraim 's asszonyaim, ez annyi, mint a' képet sárba vetni. Kérem, nézzék csak ezen öreg kost a' kép' fenekén; két szarva egyedűl megér annyi pénzt. Kérem önöket a' müvészet' becsületére." —

„Háromszáz" ordíta Dick rendűlhetlen szemtelenséggel, melly általános tiszteletet csikart ki; mert egyéb szeretetre méltó sajátságai közt hősünk igen jeles „hetvenkedő" is volt, 's büszke, ha csak egy pillanatra is fontos személynek látszhatott idegenek közt.

Ez levén a' legmagasb ajánlat, a' kép hősünk' számára levétetett, ki, miután tréfáját eljátszá 's hetvenkedő hajlandóságának eledelt ada, épen visszavonulásra készült, midőn könyökét egy izmos mérges kis embertől érzé érintetni — tizenkettedrét kiadásától egy virtuóznak — ki azon pillanatban lépett a' szobába.

„Hallom, hogy ön vette meg azon Potter Pált, sir" monda az idegen letörölvén az izzadságot kopasz fejéről 's szembetünőleg rejtegetvén boszúságát.

Dick igenelve bicczenté fejét 's nem kevéssé vala kiváncsi, mi lesz a' dologból.

„Mennydörgő! milly' szerencsétlen vagyok! csak öt perczczel előbb kelle itt lennem, 's milly veszteség! — bocsásson meg, hogy olly' szabadságot veszek, de van-e kedve az alku mellett állani, sir? — nem, mintha felette óhajtanám azon képet — csupán tudni vágyásból kérdem; — igazán mondom, sir" tevé hozzá a' virtuóz, midőn észrevette, hogy elárulá magát 's iparkodván a' bakot helyrehozni.

Dick egy mélyen vizsgáló pillanatot vetett az idegenre; 's olvasván annak arczulatán az aggságot, mellyet hiában ügyekezett részvétlenség' külszíne alá rejteni, így szóla ravasz és nyugott móddal: „de kérem, legyen szíves nevét megmondani, sir!"

Smithson vagyok, sir, Smithson Richard, Thichskull Theodor lordnak ügyvivője, kinek képtára reám van bízva; 's történetesen olvasván a' múlt napokban a' Timesben, hogy itt néhány ó képet bocsátnak árverés alá, azt gondolám, hogy talán —

Valóban! ez megmásítja a' dolgot „felele hősünk méltányló udvariság' viseletével" mert nekem is van ő lordságával némi ismeretségem."

Átkozott, milly' gonosz sors! milly rendkivül gonosz! — de talán, a' lord' kedvéért, ön lemond —

„Nem" felele Dick mosolyogva" azt nem mondom.

„Mondjon le, sir „folytatá a' türelmetlen kis virtuóz" ön csalatkozik, ha e' képet sokra becsüli. Azt mondják, Potter Páltól való; de nem úgy van, sir"

„Hát miért ohajtja ön annyira birni?"

„Kicsoda? én, sir? a' manóban, én nem ohajtom annyira. Csak úgy gondolám, hogy mivel ő lordsága különösen szereti a' tájképeket, talán hajlandó volna érte többet adni.

Jól van „monda Dick, sietvén a' dolgot végrehajtani" mivel nincs olly rendkivüli kedvem a' képet megtartani, noha az valóban nagyon illenék mount-streeti könyvtáramba, ám legyen öné, de némi föltételek alatt." —

„Mondja meg azokat, kedves sir, mondja meg" unszolá a' kis virtuóz, míg szemei lelkesüléstől szikráztak.

Én a' képet három száz gvineán vettem „monda Dick; ön átveheti azt hatszázon. Ön látja, hogy én a' dolgot egészen alkulábra állítom, legkisebb tekintet nélkül ő lordságára."

„Hatszáz gvinea! a' manóban! lehetetlen."

„A' mint tetszik" válaszolt hősünk kikeresett részvétlenséggel" én nem bánom.

Négyszázat adok, sir.

Egy pénzzel sem olcsóbban. Ezen ház' képei, mint a' jelentés, melly engem e' kora órában, mielőtt toilettem' végezhetém, ide hozott, igazságosan megjegyzi, régóta nevezetesek, és —

„Adok ötszázat" monda Smithson, belevágván Dick' megjegyzéseibe —

„Jó, jó ő lordsága kedvéért" —

„Jól van"! kiálta a' virtuóz, 's a' szobának egy csöndösebb szögletébe vonván Dicket, tollat és tintatartót vett elő, utasítványt írt egy westendi pénzváltóhoz az ár' fölöslegére nézve, kezébe nyomá azt, 's biztosítván, hogy mindent rendbe hozand az árverővel, 's nem is akarja tovább várakoztat-

ni, elsietett a' rostrum felé, mivel még is félt hogy hősünk megbánja azon képnek átengedését, miért ő legalább nyolczszáz fontot reménylett kicsikarhatni ő lordságától, ki nevezetes volt a' készségről, mellyel magát a' fizetésben megcsalatni engedi.

Alig veszté el Dick, Smithson urat, szemei elől: azonnal repült a' házbol, nagyokat ugorván mint egy ürü, míg a' fő utczára ért, hol szökdellő lépéseit józanabbak 's úrhoz illőbbekkel váltván fel, megszólítá a' hampsteadi bérkocsit, kényelmesen elhelyzé abban magát 's egy óra mulva Charingcrosson vala letéve.

„Kocsis" monda hősünk, midőn az ostorvitéz leszállván bakjáról kezét oda nyújtá a' szokott díjt elfogadni „igen jó helyzetben vagyok."

„Igen ám" felele a' kocsis, ki úgy látszott teljesen megérté, bár nem nagy örömmel, az eset' kényességét, sajnálom; de az uram mindig azt mondja. —

Hallja ön „folytatá Dick félbe szakasztván a' hosszu philippicával fenyegető kocsist" nincs ugyan a' zsebemben semmi pénz, mert elfelejtém erszényemet ma reggel magamhoz venni, de épen egy, két száz forintnyi kötelezvényt megyek kifizettetni, 's visszajövök önnel Hampsteadba; úgy hiszem, egy óra nem tesz olly nagy különbséget.

A' kocsis, kinek halvány gömbölyü arcza szokásszerint egy czukorrépa' szelíd kifejezésével tündöklött, kedvetlenség' jeleit adá e' szavakra; de midőn Dick előmutatá az utasítványt — hosszas tapasztalás kétségkivül megtanítá, hogy a' kocsisok jó borravalóért rendkivüli gyorsasággal hajtanak — midőn mondom, előmutatá azon meggyőző papirosdarabot, Jehu' *) minden gyanúja eltűnt, 's megérintvén kalapja' fényes karimáját, fölmenté hősünket az azonnali fizetés alul, olly bókolattal, melly egy táncmesternek is becsületére vált volna.

E' nehéz csomót feloldván lángeszü Richardunk, cabrioletben nyargalt a' pénzváltóhoz — mert méltóságán alul levőnek tartá gyalog járni — előmutatá utasitványát, fölvevé a' pénzt, eltevé azt biztos öltönyzsebébe 's azután lehető sietséggel ment egy jól ismert boltba Piccadilly' szomszédságába, hol

*) Jehu az angol bérkocsisok' gúnyneve

minden szükségest egy percz alatt elő lehete teremteni, mi egy divatszerü emberhez megkivántatik.

Hősünk egy rongyos nemes' külsejével lépett a' boltba, noha személye 's viselete elég ellenzetben valának külseje' hiányosságával: 's újra öltözve jött ki abból még pedig a' legmagasb divat szerint. Fehérruhája' szinte minden kifogáson felül volt; pantalonja csodás szépen vala szabva; öltönyét egy ráncz sem szeplősíté. Azután fényes selyem mellénye, nem is említvén — de elég: az átváltozás teljes volt, a' kigyó elhányta bőrét, a' hernyó pillangóvá változott.

De bár milly' meglepő volt is a' változás, mellyet hampsteadi speculatiója személyén okozott, még nagyobb vala az lelkületében. Ott egész lázadás vala már teljes készülőben. Tömérdek eszmék forrongának agyában. Nem lopódzott már utczahosszat egy kalandor' lesütött tekintetével, hanem merészen tekintgete maga körül, mint a' ki érzi hogy ő valaki 's ő valóban volt is valaki. Nem mindenik büszkélkedhetik két száz forint' birásával, ki Westenden szerepet játszik.

Charing-Crossra *) visszatérvén, első tárgy, melly szemeibe tűnt, a' hampsteadi bérkocsi vala, melly épen vissza indúlt. E' látvány eszébe juttatá a' szép Spriggins Priscillát, 's e' pillanatban elhatározá, Napoleonként, hogy merész kalandra adja fejét egy nőért, 's még ez éjjel elragadja azt Gretnába. E' terv reménytelen vala, nemde? meglehet, de Dick győzni szokott a' körülményeken, nem pedig azok által meggyőzetni. „Gyáva szív sohasem nyert még szép asszonyt" monda, úgy van itt is; — és sietett befelé.

T. L.

(Vége következik.)

*) Charing-Cross, Westend stb. London' részei.

Egyveleg.

— Goethe a' Leuchtenbergi herczegről. Goethének következő szavai Leuchtenbergi Eugen herczegről nem igen ismeretesek, 's megérdemlik a' felhozatást. „Egyike volt Leuchtenberg azon ritka embereknek, kik egyre ritkábbak lesznek, 's a' világ ismét szegényebb egy fontos férfiuval. Személyesen ismerém őt; még az 1832-ki nyáron együtt voltam vele Marien-

badban. Szép férfiu mintegy 42 évü, de idősebbnek látszott, mi nem volt csoda, meggondolván azt, mit álla ki, 's mint követé életében egy táborozás és egy nagy cselekvés a' másikat. Marienbadban egy tervet közle velem, mellynek kiviteléről sokat tanakodtunk. 'S az a' Dunának a' Rajnával csatorna által egyesítése volt. Óriási merény, ha az ellenszegülő helyminőséget tekintjük. De olly embernek, ki Napoleon alatt szolgált 's vele a' világot megrázá, mi sem látszik lehetlennek. Nagy Károlynak már szintazon terve volt, 's a' munkát el is kezdeté, de a' vállalat dugába dőlt, mert a' homok nem akart tartani 's a' partok' minden oldalról mindig össze omlottak.

— **Papineau.** A' Courier Français következő ismertetést közöl Papineauról. Papineau József Lajos, kinek családa déli Franciaországból ered, de 150 év óta Canadában birtokos, 1787 körül született Canadában. Atyja tagja volt azon választó kamarának, melly Alcanadát, alkotmánynyal együtt kapta az angoloktol ő e' tulajdonságban 1796 és 1810 években igen ellenszegült az angol főuraságnak, ez okból felette népszerű volt, 's az utolsó időben hivatalaitol visszahuzta magát. Fia Lajos 1814-ben foglalta el helyét a' kamarában 's annak elnökévé választatott. Atyja' elveit követvén, mindig ellenzője volt az angol uraságnak 's ezeknek sok bajt okozott, míg nem egy, 69700 canadaiaktól aláirt kérés' következésében az elnökségtől elmozdittatott. Mint a' canadaiak mind, úgy Papineau is igen középszerü tanulmányokat tön a' montreali egyetlen collegiumban; de utóbb hazájáról szóló történeti munkák által szépen mivelé lelkét 's meglehetős ismeretet szerze magának az europai törvényadásról, mellyek által parliamentbeli felsőbbségre jutott. Éjszakamerikában minden követ 10—12 schilling (5—6 pengőforint) kárpótlást kap naponként, az elnök 1000 font sterlinget (10,000 ft. cp.) Papineau, kinek családa egy a' legszámosabbak közül az országban, nagy birtoku. Könyvtára jeles 's nagy házat tart. Characteréről a' legkülönbözőbb itéleteket hallani, de a' következő leirásban majd mindnyájan megegyeznek, mellyet a' New-York Herald ád róla: „Szelidithetlen indulatosságu ember mindenben, a' mi a' politicára tartozik, 's minden brit 's amerikai teremtmény boszontó előtte. A' kereskedést újításnak tekinti, mellynek tovább harapódzása földeinek erkölcsét megrontja; a' földmivelést természeti hivatásoknak tekinti; a' kereskedők' gazdagságában csak azon rendszer' kezdetét látja, melly a' földbirtok' megváltoztatását hozza magával és a' telkeket az urak és haszonbérlők' kezéből a' kereskedőségébe játszandja. Gyűlöli az angol nyelv' tovább terjedését, mellyben a' mai kereskedő szellem' alattomos szövetségesét látja, melly tudatlan földieivel új szükségeket ismertet meg 's a' hűbér-uraik önkényétöli megszabadulásnak módjait. Papineau egy hibával bir, melly őt képtelenné teszi olly ártalmasnak lenni a' kormány ellen, mint különben valóban lenne: 's ez a' személyes bátorság' hiánya; Dalhousie, Aylmer és Gosfordra majd minden politicai vétket, minden személyes rosszagot tolt mellyeket csak valami ember a' nyilvános és magas életben elkövethet; de valahányszor a' társaságban sérte meg némellyeket hasonló módon és ezek elégtételt kivántak, mindig vagy a' megsértést okoskodta el, vagy az elégtételt tagadta meg. Mikor St. Charles' várát a' királyi seregek fenyegették, biztos menedékbe hátrált. Catilina' minden energiáját birva sem fogja, mint azon kevély 's bátor zendülő, tösti biztosságát veszélynek kitenni, hanem mint törzsökrokona, Marat, ő' szónokszékből tud ugyan mennydörögni, pamphletekben csipkedni, de hol fegyvereket lát villogni, pinczelyukba bújik.

— **Nevezetes vizforgatag.** Az amerikai újságok érdekes tudósitásokat adnak a' Baltimoreban vizforgatag (Wasserhose) által okozott vizáradásról. Reggeli 8 órától délutáni 4-ig délnyugotról jövő felhők tornyasodtak össze, noha a' gőzkör egészen csendes volt. De öt óra felé annyira homályos lön, hogy gyertyákat kelle a' szobákban gyujtani. Egy könnyü delnyugoti szél kis esőzéseket hozott, de 10 óra felé olly viztömegek szakadtak le, hogy cseppeket többé nem lehetne megkülönböztetni. E' közben földrendülést is lehetett érezni, 's a' legiszonyúbb vizáradás viz alá temette a' tájékot. Másodfel óráig dühödött a' zivatar, távol mennydörgéshez hasonlitva 's egy pattanást lehete hallani, hasonlót a' lőpormalom' felvettetéséhez. A' pusztitások 16 mérföldnyi térre terjedtek ki. Az öbölbe ömlő folyók 40 lábnyira emelkedtek rendes vizállások fölött, 20 személy elveszett, 50 ház és 200 raktár összeromlott.

— **A' csatornakészitès' következései Franciaországban.** A' főváros' egy része sem húzott annyi hasznot a' köz munkálatokból, mint Saint-Martin-csatornának szomszédsága. Ezen egyetlen épitmény százszorosan emelte azon birtokok' becsét, mellyeken által megy. Az előbb hasznot alig hajtott helyek most mindenféle szorgalmi intézvényekkel lepvék el, 's a' jólétnek ezen hullámzó mozgása évről évre szaporodik. Már most quais-ek' gázvilágitása 's parapetok' épitése forog szóban, millyek a' Szajnánál vannak, ha ezek akadályul nem szolgálnak stb. Látni ezekből, mennyire van alapjok az illy ujitások ellen támadó panaszoknak. — Azon rész előbb Párizsnak egészségtelen, elhagyott, távol zuglya volt.

— Kocsi 1813-ban 15,048 volt Parizsban; ma 32,500 's a' vonalokon ki 's be egy évben 3,500,000 ment. XIII. Lajos' uralkodása előtt még kevessé használták a' kocsikat. IV. Henrik azt irá egyszer Sullynek, hogy nem látogathatja meg, mivel felesége kikocsizott. Mennyire fordult meg azóta a' világ! igy kiált fel egy párizsi újság, milly zavarba jőne most de Strada marquis, Fülöp Lajos Király' ólnoka (istáló felvigyázója), ha azon kérdést kellene számokban megfejteni: hány mindennemü kocsikészület áll igazgatósága alatt. Bérkocsis van Párizsban 2000, cabriolet 3000, omnibus és messagerie 1500. Igen nevezetes ezen kocsisok feddhetlen becsületessége, 's hallatlan dolog, hogy valamellyikök lopásért megbüntetett volna. Ellenben sok szép vonások tétettek közzé a' hirlapok által a' főváros' ezen fontos és nagy számu népségének ritka becsületességéről.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, április' 29. 1838.** **34. szám.**

Tartalom: Historiai vázolatok a' két magyar haza' egyesülése felett *(Kölcsey Ferencz)*. — Egy nap' regénye. Vége (*T. L.*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*).

Historiai vázolatok

a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett.

I.

Magyarországon 1715dik évtől kezdve 1832dikig alig mult el országgyűlés, mellyen az Erdélyre 's részekre nézve fennálló országos kivánat szóra nem hozatott. Bizonyítják ezt az 1715: 92, 1723: 20, 1729: 7, 1741: 18, 1792: 11. törvényczikkelyek, és az 1764ki országgyűlésen összeírt sérelmek' 24d. száma.

Az 182⅞ országgyűlés az ország' legfontosb ügyeit kiválogatván, azokat előleges sérelmek és kivánatok czím alatt terjesztette fel; 's orvoslást nem nyervén, testamentom gyanánt, mint megszentelt hagyományt, tevé le a' jövendőség' számára. Ez előlegesek közt áll az Erdély és részek iránt támasztott százados kivánat is; 's mint olyan, a' következő 1830d. és 183⅞ki országgyűléseken a' KK. és RR.' egész részvétével pártfogoltatott.

Az utóbbi országgyűlés ezen ügy' felterjesztésében némi változást tőn. A' kérdés ugyanis ezelőtt így állott: 1715 év óta 1792dikig Magyarországnak Erdélyhez 's a' részekhez való jogát koronás királyaink több rendbeli törvényczikkelyek által nyilván elismerték; 's a' KK. és RR. ezen elismerés' következésében, a' szóval nyilvánított jognak cselekvésbe hozását sürgették; a' sürgetés' teljesedésbe menetelét pedig azon ismeretes záradék, mi szerint előbb Erdélynek is ki kell hallgattatnia, időről időre hátráltatták.

Az 183⅞diki KK. és RR. egy lépéssel tovább menve diplomaticai adatokkal megmutatták:

1.) Hogy az időről időre Erdélyhez adatott, magyarországi részek mindig a' magyar koronai jogok' fenntartásával, 's az első alkalommal lehető visszakapcsolás' feltétele alatt engedtettek által.

2.) Hogy magának Erdélyországnak a' magyar korona alá tartozását a' Ferdinand és Zápolya közt történt nagyváradi szerződéstől fogva 1792dik évig mind az austriai házból származott királyaink, mind az erdélyi fejedelmek és RR. folyvást elismerték és vallották.

E' két rendbeli megmutatásból pedig azt következtették: miképen I. Leopold' kormánya, mikor az önmaga által tett nyilatkozás szerint is Magyarországhoz tartozó Erdélyt (a' magyarországi rendeket meg nem kérdezve, 's következőleg nekik semmi befolyást nem engedve) saját hatalmával kötött szerződésnél fogva birtokába vette, 's különvált állapotában megtartotta, akkor alkotvány elleni sérelmet követett el. 'S ezen sérelem' felterjesztését két kérelem kisérte. Egy, hogy a' részek, mint országunk' valóságos territoriuma, haladék nélkül adassanak vissza. Más, hogy Erdélynek a' mohácselőtti szoros egyesületbe lehető visszatételére a' testvér hazák közt kölcsönös alkudozás nyittassék meg.

II.

Az erdélyi most múlt országgyűlés' jegyzőkönyvének bizonyítása szerint, mult 1837dik évi május' 22dikén tartott XVIdik országos ülésben, Horvát István királyi hivatalos ezt mondá: „Nem ezen teremben, nem is ezen országban, hanem másutt hangzott olly vélemény, mintha kötéslevelünk, mint egyoldalulag létre jött acta, a' diplomatia' mezején meg nem állhatna; ennél fogva bátor vagyok azt mindenek előtt diplomatiai nézetekből kiindulva vizsgálni."

Ez előre bocsátott szavak után mutogatja: miképen Erdélyt Magyarországtól az egyenetlenséget használni tudó török politica választotta el; de Erdély még is több izben visszatért Magyarországhoz, mind addig, míg a' magyar királyok Erdély' visszafoglalhatása felől minden reményt elvesztve, a' fejedelemválasztás' jogának megismerése mellett kezdettek Erdélylyel 's a' hozzá kapcsolt részekkel, mint önállásu országgal, szövetkezni. Illyen szövetség' példájául felhozza az 1613diki szerződést, mellyről az 1613: 5. törvényczikkely így beszél: „Cum Sua Mttas C. R. jam cum legatis transsylvanicis certas conditiones concluserit, quod si princeps Transsylvaniae ac SS. et OO. Transsylvania partesque Hungariae eidem subjectae easdem confirmaverint, et confirmationem transmiserint, protunc in futura primitus celebranda diaeta in artlos regni redigantur et inserantur.

Ezután felhozza magának a' felebbi törvényczikkelyben érdeklett, 's ugyanazon évben az erdélyi országgyűlésen törvényczikkelybe iktatott békekötésnek első, második és harmadik pontjait, mellyek közül:

1.) Az elsőben kimondatik, hogy Bátori Gábor maradjon meg Erdély' fejedelmének, a' részek' urának 's székelyek' grófjának; és mind ő, mind utódai legitimi principes omnes, mind Erdély és a' részek ezen szerződés' megtartására köteleztessenek.

2.) A' másodikban, hogy a' bécsi békekötés, a' mennyiben a' szabad választásnak, és ezen szerződésnek ellene nincs, megtartassék.

3.) Harmadikban, hogy a' császár és király 's ennek örökösei, legitimi reges Hungariae, Bátori fejedelemnek és követőinek minden ellenségeik ellen segédökre lesznek; 's Erdélyt 's a' részeket azoknak birtokában megoltalmazzák.

Mindezeket pedig így rekeszti be: „Csudálkozom, hogy ezen nevezetes szerződés az erdélyi KK. és RR. az 1792diki országos gyűléseken készített, és a' jegyzőkönyv' 545dik lapján látható, egyébiránt igen jeles felirásokban miért nem említtetett meg, holott én Erdély' önállását, törvényes szempontból, az érdeklett szerződés' idejétől fogva tartom kölcsönös országos egyezés' után megállapítottnak? Ugyan is az eddig felolvastakból (t. i. a' szerződés' felebb érdeklett három pontaiból) kivilaglik egy felől az, hogy Erdély' önállása nemcsak Magyarország' királyai által, hanem egyszersmind az ország által biztosíttatott; másfelől az, hogy ezen önállási jogra nézve Erdélytől a' részek nincsenek megkülönböztetve. E' szerint Erdélynek, 's hozzá kapcsolt részeinek, mint a' diplomatia' mezején különvált országnak volt jogok I. Leopolddal önérdekeikkel megegyező kötésre lépni, a' nélkül, hogy azt egy harmadiknak tetszésétől felfüggeszsze."

III.

Az érdemes szónok, úgy látszik a' magyarországi sérelmet nem azon pontból tekintette, mellyből az kiindult. A' leopoldi hitlevél' készülésében két moralis személy folya be: Magyarország' királya és Erdély.

Erdélyt a' mi nézi: ki tagadhatja, hogy ezen különben is alkotványi szabadsággal biró tartománynak, midőn sokáig különvált állapotából a' magyar királyhoz visszajött, ne lett volna joga befolyni azon feltételek' meghatá-

rozásába, mellyek saját jövendőjét illetik? Ezen jog' elismerése, ezen jog iránti tisztelet okozá, hogy a' magyarországi RR. Erdélynek a' koronához szorosabban leendő kapcsoltatására nézve a' testvér haza' rendeit kihallgattatni kivánták. Miből világos: miképen a' fennemlített sérelem teljességgel nem Erdély ellen, nem az erdélyi RR.' jogaik' csonkítására volt intézve.

Magyarország' királyát illetőleg a' dolog másként áll. Mert, mint alább bővebben ki leszen fejtve, I. Leopold az Erdélylyel kötött szerződés' alapjául a' magyar korona' jogát tevé. Ugy vette által Erdélyt, mint magyarországi király Magyarországhoz tartozó tartományt; igazgatni is magyar király-czímmel igazgatta azt: mégis a' magyar RR.nek semmi befolyás nem engedtetett, holott az 1552: 1, 1595: 56, 1608: 19, 1613: 5, 1647: 20 törvényczikkelyek nyilván mutatják, hogy az Erdélylyel kötött szerződések az ő tudtokkal szoktak köttetni. Hogy, ezen pontból szemlélve, Magyarországnak a' leopoldi hitlevél által valóságos sérelme történt: magában is elég világos. 'S mennyivel világosb leszen még, ha az alább következőkből látni fogjuk, miképen Erdélyország' rendei sem az 1613diki szerződéskor, sem azután hazájokat a' magyar koronától végképen elszakasztani nem szándékoztak; még akkor sem, midőn nyilván kivánták, hogy saját fejedelem által igazgattassék?

IV.

Az 183% évi magyar diaeta' előleges sérelmei közt a' II. és III. pont alatt bőven kimagyaráztatott, 's ezt a' fenntisztelt szónok sem látszik kétségbe hozni, miképen a' mohácsi nap után, a' nagyváradi szerződésen kezdve egész a' szóban forgó 1613diki szerződésig a' magyar korona' jogai Erdélyre, mind a' két haza által nyilván elismertettek 's fenntartattak. Azért elég legyen itt az említett váradi szerződés 7dik pontjára az 1552diki országgyűlés' első czikkelyére, a' Maximilian és Bátori István közt 1571ben kötött egyességre, 's Bátorinak ezen egyezés' következésében letett esküjére, az 1595diki diaeta' 56. czikkelyébe iktatott prágai egyesség' második czikkelyére, és a' Mátyás főherczeg és Bátori Gábor között 1608diki augustus' 20dikán kötött egyesség' szavaira röviden hivatkoznom. Mind ezekben Erdély a' magyar koronához tartozó országnak félre magyarázhatatlan szavakkal nyilváníttatik; 's nemcsak a' magyar királyok és erdélyi fejedelmek, 's nem is csak Magyarország' részéről pedig, hanem Erdély' részéről is. Mert tudva van, hogy az utóbb említett 1608diki egyezés mind az erdélyi RR. által a' Kolozsvárra, ugyanazon évi september' 21dikére hirdetett országgyűlésen, mind a' magyar diaeta által az 1608: 19. czikkelyben megerősíttetett; sőt ugyanazon egyezés a' kassai szerződés által (melly II. Mátyás és Bátori Gábor közt 1610diki augustus' 15dikén történt) újolag megerősíttetvén, Erdély' rendei ugyanazon 1610dik év' septemberében Kolozsvárott ismét törvényt alkottak, 's ez újabbi szerződést is elfogadták.

Mielőtt tovább mennék, szükség leszen a' testvérhazák' azon korbeli viszonyaikra egy tekintetet vetni.

A' mohácsi nap, de még inkább Zápolyának a' törökkel tett alkuja mind a' két haza' sorsát a' keleti hatalmasság' befolyása alá vetette. A' habsburgi ház nem birt elég erővel egyfelől a' törököt, másfelől a' török által táplált belső szakadásokat fékezni; 's ugyan azért kénytelen vala a' magyar korona' birtokainak csak töredékeivel megelégedni. Úgy mindazáltal, hogy jogáról az egészre soha sem mondott le; 's azt időről időre kötött szerződésekkel fenntartani el nem mulatta.

Minden bizonnyal voltak gonosz gondolkodásuak, kiknek az ország' széllyelszakadozott állapota tetszésök szerint vala; 's azt magános hasznaik' előmozdítására fordítani, és bűneik' segédeszközeikké tenni szerették is, tudták is: de hogy a' nemzet' egésze, a' két haza' rendei, ne érezték volna azon siralmas következéseket, azon nemzeti süllyedést, azon bizonytalan, ingadozó helyzetet, mit az ország' eldaraboltatása szükségesen húzott maga után, azt állítani, az emberi természettel ellenkeznék. Innen erede, hogy noha a' török hatalom Erdélyt Magyarországtól folyvást különválva, 's magától feudalis függésben tartani igyekezett; 's a' két haza közti újabb kapcsolat' készülését mindig ellenzette: még is az erdélyi rendeknek soha nem jutott eszökbe, magokat Magyarországtól idegen nemzetté alkotni, 's attól úgy szakadni el, mint például, szövetséges Belgium a' spanyoltól. Ez pedig nemcsak a' nemzeti

érzésből, de Erdély' geographiai és politicai körülményeiből is következett. Kis tartomány, parányi népességgel, egy felől az austriai, másfelől az ozman hatalom közé szorúlva, fejedelmeinek 's rendeinek minden nagy mélységű vizsgálódás nélkül is általlehetett látni: miképen saját erejöknel fogva fenn nem állhatnak, 's a' két hatalom közül valamellyikhez kell támaszkodniok. Bátorságosabb természetesen a' keresztyén lett volna, melly különben is a' magyar királyi szék' birtokában vala: de a' másik hatalmi vadságában félelmesebbnek mutatta magát; 's így a' szorongatott Erdély, hogy a' jelen gonoszt, a' minden pillanatban kitörhető boszút elkerülje, hódolt a' töröknek, mind addig, míg az erőben álla, soha sem mulasztván azonban egyik kezét a' magyar királynak nyujtani; ha szinte a' töröktől titkolózva is. E' titkolózás' szükségét mind Erdély, mind a' magyar királyok érezték; mint ez, az 1571ben János Zsigmonddal kötött szerződésből is kitetszik, hol, a' 8dik pontban, a' magyar korona' javára készült feltételnek, a' török előtt leendő titkolása kiköttetik.

A' felebb idézett szerződésben újra meg ujra elmondatik a' kötelezetés, mi szerint Erdélyt Magyarországtól elidegeníteni szabad soha ne legyen; 's minden alkalommal ismételtetik a' két haza' közös kivánsága: hogy a' lehetség' legelső esetében Erdély a' magyar koronához visszakapcsoltassék. Elég legyen csak az 1608diki augustus' 20dikán költ, 's felebb is említett szerződés' első pontjának szavait felhozni: „Quod praefatus illustrissimus Dominus Gabriel Báthori — — — neque Transsylvaniam et Comitatus regni Hungariae eidem adnexos a corona regni Hungariae praedicta alienabit, sed in omni quo nunc est statu conservabit et possidebit, et quod pacificationem Viennensem ex omni sui parte illaesam observabit, atque de his Serenissimum Archiducem et Regnum Hungariae assecurabit sufficienter sub fidei sacramento, literisque mediantibus superinde emanatis" stb.

Kérdem már most: ha 1538 óta, mikor tudniillik a' nagyváradi szerződés köttetett egész 1608ig hasonló értelmű számos egyezések történtek; ha az 1608diki egyezés' első pontját az erdélyi RR. nemcsak ugyanazon évben, de 1610ben is törvényczikkely által magokévá tették: mi adhat okot azt hinnünk,

hogy Erdély 1613ban a' századon keresztül híven megtartott elvet egyszerre megtagadta, 's az azon évben készült béke' pontjai által magát a' magyar koronának annyi szerződésekkel kölcsönösen fenntartott jogaitól egyszerre elszakasztotta? Van-e a' szerződésben ez kimondva? Van-e kimondva, hogy az 1538tól 1610ig kötött egyezések megsemmisíttetnek? Van-e kimondva, hogy Erdély ezután más viszonyba akar lépni Magyarországra nézve, mint eddig volt? Vagy talán okoskodásunkat arra kell építenünk: mert ezen 1613diki egyességben nem mondatik, miképen Erdélyt a' magyar koronától elidegeníteni nem lehet, mint 1608ban; nem mondatik, hogy az erdélyi fejedelem Erdélyt a' magyar király' első kivánságára visszaadni köteles, mint 1571ben stb.? De valljuk meg: ha a' spanyol és szövetséges Belgium közt, ha Nagybritannia és Amerika közt a' béke' pontjaiban nyilván nem fejeztetett volna ki, hogy az illető koronák az elszakadó tartományok' elválását, függetlenségét elismerik: lehetne-e állítani, hogy Belgium és Amerika kölcsönös egyezésnél fogva lettek függetlenekké? Aztán jól tudjuk, hogy Erdély Magyarország ellen függetlenségi háborút soha nem folytatott; hogy a' Bocskai és Bethlen Gábor által viselt hadak is nem hogy függetlenségre czéloztak volna, de mindig a' magyar korona' jogait fenntartó egyezkedésekkel végződtek. Illy körülmények közt azt állítani, hogy az 1613diki egyezés, mellyben sem a' magyar korona a' maga jogairól le nem mond, sem Erdély lemondást és végképeni elszakadást nem követel, hogy mondom ezen egyezés Erdély' függetlenségének a' két haza' részéről kölcsönös elismerését foglalná magába: egy kevéssé merész állítás.

Abból, hogy a' kérdéses egyezés az erdélyi országgyülésen törvényczikkelybe foglaltatatott, semmi különös következést vonni nem lehet. A' nemzet elszakadozott állapotában is alkotványos formáit megtartotta. Különben is minden tudhatja, miképen Erdélynek a' mohácsi nap előtt is voltak országgyűlései, noha a' magyarországi diaetára is küldött követeket, mint ez, többek között, I. Mátyásnak 1463ban az erdélyiekhez írt leveléből világos. Mi vala hát természetesb, mint az elszakadás' állapotában is országgyüléseket tartania? 'S ezen országgyűléseknek ismét mi

lehetett természetesb tárgya, mint magát a' nemzetet illető szerződések? De az 1613diki szerződésnek (melly szerződés, mellesleg mondva, ámbár az 1613diki magyar diaeta 5dik czikkelyében említtetik is, mégis törvényeinkbe soha beiktatva nem lőn), mondom az 1613diki szerződésnek a' kolozsvári országgyűlésen lett elfogadtatására különös nyomatékot tenni, csak azért sem lehet; mert az 1608, és 1610d. évi szerződések is, mint említők, országgyűlésen fogadtattak el; tehát a' két ország' kölcsönös egyezéseivé váltak; mind kettőben pedig a' magyar korona' jogai, 's Erdélynek el nem idegeníthetése nyilván ki vagynak kötve. Ezen kikötéssel ellenkező az 1613diki egyességben egy szó sincs; 's feltéve, meg nem engedve, hogy van: mi erővel bírna az a' következő idők' egyezéseire nézve, mellyek világosan és nem egyszer az 1571, 1595, 1608. 's több hasonló szerződések' értelmében készültek, 's mind Magyarországnak mind Erdélynek a' korona' jogaihoz ragaszkodását kétségbe nem vehető kifejezésekkel bizonyítják? Látni való: miképen a' kérdéses egyezést, ha szinte az volna is benne, a' mi nincs, a' történetek' rendéből kikapni, 's azzal valami ollyat bizonyítani, minek mind az előző mind következő szerződések világosan ellene mondanak, nagyon rend ellen van. **Kölcsey Ferencz.**

(Folytatása következik.)

Egy nap' regénye.

(Vége).

Mintegy két óra körül volt már, azon óra, midőn szájtátó Arcadiánk' szép lakosi szabad levegőt szoktak szívni a' ligetben, némellyek munkakosarkákkal, mások a' legújabb hírlappal, a' többség pedig „Bentley' egyvelegével" kezeikben. Dick csakhamar elérte a' szamárállást, 's leült egy padra és nyugtalanúl nézett körül, nem találhatná-e fel Spriggins kisasszonyt a' peripateticusok közt. De Priscilla nem vala látható. Mit csináljon már most? „Várj", mond a' közszokás, és Dick várakozott.

Félóra elmúlt 's már békétlen kezde lenni, midőn hirtelen, szemét a' lady' háza felé vetvén, az ajtót nyitva látá, 's abból Spriggins kisasszony lépdele ki, hírlappal egyik, pávazöld napernyővel másik kezében. Dick kiséré mozdúlatit, mint kandúr az egeréit; látá, mint lopódzik el a' ligetnek egy távolabb részébe, 's elkészülvén kifőzött terve szerint viseletére, mellyet követend, felpattant székéről 's gyorsan követé lépteit.

Oldalához érvén: „Miss Spriggins, ha nem csalódom?" monda mély hódolattal.

„Az vagyok, uram", válaszola a' meglepetett Priscilla.

„Ah! kisasszony!" kiálta Dick egyszerre érzelgő szerepbe vágva, mert tudá, hogy minden percz drága, „mi boldog vagyok, hogy még egyszer láthatom e' bájoló arczot."

„Bocsásson meg, sir", monda Spriggins kisasszony, a' begyest akarván játszani; „de valóban, én meg nem foghatom —"

„Megfoghatni, kisasszony? 's hogy tudhatná azt? — én magam is alig értem enmagam! De hogy is lehetne máskép, midőn már négy hét óta naponként vándorlok e' regényes ligetben, reménylvén, de fájdalom hiában! hogy egy sugára rám száll azon napként ragyogó szépségnek, melly múlt áprilben — oh mi jól emlékezem a' napra! — úgy lelánczolá képzőerőmet míg azon ház' ablakából felém villámlott;" 's e' szavaknál Dick, Priscilla' laka felé mutatott.

„Valóban, sir, e' nyelv —"

„Az őrültség' nyelve, meglehet; de a' szenvedély' nyelve is. Ah! kisasszony, ha ismerné a' lángot, mellyet bűvölő arczának egy történetes megpillantása szegény szivemben gerjesztett, könyörülne érzéseimen. Adná isten, hogy kegyed nem kevésbbé idegen volna előttem, mint én vagyok kegyed előtt, mert akkor nem volnék illy nyomorúlt mint vagyok;" 's e' szavak után, nem levén készen foghagymája, elfordítá fejét 's eltakará arczát zsebkendőjével.

„Uram", mondá Spriggins kisasszony elbámulva, de távol attól, hogy a' dolgot rosz neven vette volna, „én nem tudom, mit feleljek e' rendkivüli —"

„Rendkivüli, kisasszony? hát rendkivüli dolog-e imádni a' szépséget? tisztelni a' tökélyt? csak azon reményben élni, hogy az egyszer látott és soha el nem felejtett kedvest ismét látandjuk; rendkivüli ez? ha az: úgy én igen rendkivüli ember vagyok. Tisztelt Priscilla — Spriggins kisasszony, kellene mondanom — kegyed' szépsége engem szerencsétlenné tett. Nekem már régóta ezredemnél kellene lennem Carlisleben, de kegyed 's egye-

dűl kegyed fogva tartott e' liget' körében. Ó kisasszony! O'Flam Felic kapitány boldog volt, míg kegyedet nem látá — boldog, noha megcsalta is egy valaki, kit barátjának vélt.

Szép Priscilla, kinek uralkodó gyöngesége, mint már látók, a' férjetlenség' meg nem emészthetése vala, nem lehete tanúja az előtte álló kétségbeesett fiatal ember' kínjainak a' nélkűl, hogy szelíd rokonérzelemre ne gerjedt volna, a' mit Dick észrevévén, folytatá: Látom, kegyed szán engemet, lady, 's még mélyebb lenne szánakozása, ha mindent tudna. Csak a' mult héten levék ismerős egy Spragge nevű kalandor' fortélyaival, ki már hónapok óta bízalmamba fúrta magát, 's azt hiteté el velem —

„Spragge! szóla közbe Spriggins kisasszony' szörnyű ijedtség' jeleivel; 's kérem, micsoda ember volt ő?"

Válaszúl Dick leirá Samut, a' mint él; mire a' leány, nem rejthetvén már el dühét, rögtön így kiálta fel: „A' nyomorúlt! — minő szökés lett volna az!"

Szökés, kisasszony? hogyan? Merészlé a' semmirekellő kegyedet is megcsalni, mint engem? tudom, ő egy azon tettető elvüres nagyvárosi kalandorok közűl, kik az ártatlan, 's tapasztalatlan után leselkednek — 's illyennek nézett engem' is, midőn magát ezredem' parancsnoka' rokonának mondá — de hogy még kegyeddel is merészlett —

„Oh nem, kapitány", szóla közbe Spriggins kisasszony szembetünő zavarodással; engem sohasem szedett rá. Ő csupán — ha csakugyan ő az, a' miről nem is kételkedem — a' múlt héten egykor meglátogatá bátyámat, 's egyet mást — de vége mindennek, oh a' szörnyeteg!"

„Meglátogatá kegyedet, kisasszony!" — monda Dick ügyesen felfogván a' leány' tétovázó eltérését — „meglátogatá kegyedet, midőn én nem is mertem közelíteni ekkora kincshez! De elég — én megfojtom őt!"

„Nem, nem, kapitány; higye nekem, nem méltó boszúállására."

„Igaza van, kisasszony; mert mióta okom lőn rá gyanakodni, minden oldalról kikémlelém characterét 's tudom, hogy ő egészen alávaló. — Ugyan hiszi-e kegyed? e' gazfattyút megkorbácsolták 's targonczán vitték ki aprólékos lopásért —

„Istenbocsá! valóban?"

„Tettdolog. De hogy eltérjek e' méltatlan tárgyról, 's kellemesbre fordúljak: — szabad-e, kisasszony, szabad-e, miután már egyszer volt szerencsém kegyedet látni, reménylenem ezt másodszor is? mondja csak, hogy ismét találkozandunk — igen, hogy még ez estve együtt fogunk andalogni e' titkosédes árnyékokban — 's tegyen engem' a' legboldogabb emberré. Ime, én valaha úgy hivém, hogy a' gazdagság teszi egyedűl a' boldogságot — de most, e n n e k birtokában, érzem hogy a m a z semmi; 's e' szerelem, illy önhaszonkeresetlen, nemes szerelem legfőbb alkatrésze a' földi gyönyörnek. Legyen enyém a' nő, kit imádok, 's nem kérek, nem várok semmi egyebet; de a' gazdagság nála nélkűl csupa gúny."

E' rhapsodia nagyobb hatással volt Priscillára, mint minden egyéb, a' mit Dick mondott. Valódi czélba lövés volt az.

„Oh kapitány!" monda Priscilla, „én méltánylom ön' nemes érzelmeit, 's hogy meggyőzzem önt, miként én sem vagyok méltatlan azokban osztozni, kész vagyok — bár ez különösnek látszik egy fiatal és félénk fehérszemélyben — önt másszor is látni. De emlékezzék, hogy annak utolsó találkozásunknak kell lenni;" — Priscilla sohajtott, Dick szinte.

„Istenveled hát, lelkem' bálványa! bátor leszek kegyedet fölkeresni", monda a' nemeskeblű ifju „istenveled; ha az estszürkület' árnyai lebegnek a' lóúsztató felett, közel a' szamárálláshoz, találkozni fogunk, 's a' háromszor boldog Felix — — Dick' szava elállott; megragadá a' lady' kezét, mellyet az gyöngén erőködött elvonni, egy csókot nyomott arra, czuppanót, 's azután elrohant, mintha nem tudna többet szólani.

Elhagyván Priscilla' oldalát, keresztűl kasul ödöngött a' highgatei kerteken, maga is csodálván e' rögtön sikert, melly törekvéseit koronázá. „Megtartja-e igéretét? monda magában. Igen, igen, látom szemeiből. A' „kapitány" megtette a' magáét; sohasem volt egy agglant annyira fölgerjedve!" — 's illy' magánbeszéd közt a' highgatei legjobb vendéglő' kapujában lelé magát, büszkén belépett a' kávéházba 's előcsengeté a' pinczért.

Az megjelent hivására, ravasz kémlő pillantatot vetett külsejére, 's megelégűlten a' vizsgálattal, mélyen meghajtá magát, előbb asztalkendőjét félkörben meglegyintvén.

„Pinczér“, monda Dick egy herczeg' módjával, „mutasson egy különszobát, 's azt a' legjobbikat.“

„Tessék követni sir“, felele a' pinczér, 's egy téres szobába kalauzolá hősünket, mellyből festői kilátás volt egy hátulsó udvarra, malaczketreczczel a' szín' mélyén.

„Jól van“, monda Dick, 's egész hosszában elterűlvén a' pamlagon, kora ebédet rendelt, hideget de a' legjobb minőségűt, egy palaczk madeirával 's egy másik portóival együtt, toldalékul.

Az ebéd elérkezett, a' bor szinte 's mindenik igen jó volt. Poharat pohár után tölte 's üríte, 's az öröm' hetedik egébe érzé szállani szellemét. Gondolati szárnyalók valának; reményei sugárzók egy bájos jövendő' ragyogó színeiben. Szép Priscilla az övé volt, bajainak vége 's ezentúl fricskát adhatott a' sorsnak. Szerencsés ember!

Kiürítvén a' madeirát 's két vagy három pohár portóit ráadásul, úgy hogy egyik palaczk sem irígyelheté a' másikra fordított nagyobb figyelmet, előhívá a' pinczért, lordként kivánta látni a' számadást, 's azzal végzé, hogy postakocsit rendelt, melly rá két óra múlva egy kitüzött szűk utczán készen várjon. A' pinczér megérté ezen intézkedés' czélját. Dick azonban nem figyelvén annak sokat jelentő vigyorgására, 's megmondván, hogy kevés idő múlva visszajön, kilépett a' vendéglőből, mintha az angliai fölség volna összesítve személyében.

Visszatérvén a' ligetbe, reménysége nem csalatkozott, mert szép Priscillát érkezésére várakozva találá a' lóúsztatónál. Pirulással fogadá ez, mire Dick egy kézszorítással felelt. 's azután fölmerészűlve az ivott bortól, magasröptű magasztalások' árjá ömledezé, mellyek hirtelen fölolvasztá a' nagyon is fogékony Spriggins kisasszony' szívét. Dick nem azon ember volt, ki valamit félig szokott végezni. — „Egészen vagy semmit“ vala jelszava; 's ehhezképest, mielőtt tíz perczet töltött volna társaságában, kicsikarta belőle azon vallomást, hogy őt többre becsüli minden szeretőinél, kikkel egész életében bírt. Ezen túlesvén hősünk, megváltoztatá a' beszéd' folyamát; reményeiről beszélt, ha atyja' birtokai éjszakon kezébe jutandanak; barátjáról Tickskull Theodor lordról, kinél büszke lenne fölvezetni szép Priscilláját, 's erős szándékáról a' katonaságot azonnal odahagyni, mihelyt Priscilla megegyez, hogy az övé lesz.

Így fecsegve Dick — hihetőleg történetesen — a' Highgate felé vonzolá sétatársát, 's akkor, hirtelen elbámulást mutatva, így kiálta fel: ki gondolta volna! egészen a' Tunnelnél vagyunk. Ah! imádott Priscillám, most látja kegyed, mint repül az idő, ha szeretett körben vagyunk! 's most már, mivel illy' közel van kegyed, angyal, bizonynyal nem tagadja meg tőlem azon szerencsét, hogy szállásomon tisztelhessem. Egy szót sem — mindjárt itt van, 's tudom, hogy kegyed is fáradt a' séta után.

A' lady kifogásokat tett, hogy csak még sem mehet vendégfogadóba egy magános férfival. Azonban mégis elment, 's olly' kedvező benyomást tőn rá a' tisztelet, mellyet a' pinczér Dick iránt mutatott, míg annak súgva tudtára adá, hogy minden készen van, hogy e' körülmény minden gyanút eltávolított volna lelkéből, ha lett is volna benne.

Alig léptek be feleink Dick' különszobájába, íme, egy palaczk portót láttak állni az asztalon. 'S két pohár is vala mellette! — Hősünknek természetesen meg kelle kinálni az egyikkel Priscillát, ki szivesen ugyan, de tulságos vonakodást tettetve, fogadá azt el. Foganatja nem sokára látható lön. Halványkék orra gyöngéd szederszínt öltött magára, szemei szikráztak, 's mosolygott, vihogott, epedezett, 's közben közben sohajtozva, némi elhaló érzelgéssel kacsingatott Dickre, hogy természete' nagyszerű gyöngédségét kitüntesse. E' nyájasságok, mellyeket hősünk kamat' kamatjával adott vissza, végre megszűntek a' lady' hirtelen fölkelése által, ki őt felszólítá, hogy kisérje haza, mivel már késő az idő 's bátyja aggódni fog távollétén. Dick, Priscillát karján vezetve ment végig a' folyosón, 's láthatá a' fogadósnét, ki az ivószoba' ablakának sárgaselyem' függönyei mögűl bámult utána.

Most már egészen alkonyat volt; a' madarak fészkeikben szunnyadoztak, a' highgatei vámfa bizonytalan alakban 's kisértetesen meredt a' homályba, és semmi sem zavará az óra' ünnepélyes csöndét a' sörároló gyermekek' kiáltozásin kivűl. Midőn Dick, azt mondván, hogy rövidebb uton vezeti haza Spriggins kisasszonyt, ennek oldalánál ballagott: gondolati az orra' színét öltözék fel 's ábrán-

dozó és merengő lett. Priscillára nézett és sohajtott; Priscilla viszonozá a' lehelletet, olly' hatalmas sohajtást adván elő gégéje' mélyeiből, melly egy jókora sajkát elhajtott volna. Így folytatá a' szerelmes pár sétáját, Dick ollykor ollykor megszorítván sétatársa' kezét egy izmos kovács' nyájasságával. Egy emberszerető szívnek örvendetes látvány vala az, látni e' hű szeretőket, úgy egymásba merűlve, hogy a' festői környezet' szépségeire nem is figyelének. Vadrózsa virágzott a' bokorban, de ők nem szivták be annak illatját. Vadkácsák gágogtak a' zöldelő árokban útjok mellett, de ők nem hallották az ékeshangú kardalt. Ön édes gondolataikkal beérték ők. A' környező természet eltűnt — mintha egyedűl lettek volna a' teremtésben — egyedűl lakosai Middlessexnek! —

Ezalatt a' hold felúszott az ég' azúrboltozatjára; az utolsó omnibus letevé az utolsó embert, midőn Dick, mielőtt észrevette volna, a' vámsorompó előtt lelé magát. Az egy elválasztó percz vala; de az ifju kétségbeesett volt 's a' kétségbeesés nem ismér lehetetlenséget. Megváltoztatván az erzelgős hangot, mellyel ekkorig élt, a' bű' őrjöngő kitöréseibe ment át; említé, hogy neki szükségkép azonnal ezredéhez kell sietni Carlisleben, a' mit eddig is rég megtett vala, ha Priscilla iránti szerelme Hampstead' környékén nem késlelteti; hogy nem volt bátorsága ezt előbb említeni, de most, miután előadá helyzetét, jól érzi, hogy az elválást túl nem élheti. „Ott", monda a' kocsira mutatva, melly csak néhány ölnyire állott", ott az átkozott kocsi, melly engem tőled elhurczoland! miért nem valék eddig elég őszinte helyzetemet tudatni! de helyzetemben ki tehetett volna másként? Lady, én szeretlek, imádlak, kényszeritlek a' velem jövésre! fussunk, 's egyesűlten viseljük sorsunkat. Te nem szolasz —

„Nagy ég!" sikolta a' tétovázó miss, „lehetetlen! mit mond a' világ? — Oh szég, en gyalázat, kapitány! — azt gondolni, hogy én kiteszem magam' —"

„Jer Priscilla — Priscillám! — siessünk boldogok lenni. A' gretnai tiszteletes pap —"

„Szökés! szörnyűség! — Oh, hogy élnem kell illy ajánlást hallani!" —

El kell-e beszélnem a' következést? — Dick sírt, könyörgött, vonaglott, haját tépte, 's ezer vad tulságokat játszott, esküdött hogy felakasztja magát a' vámsorompóra, vagy elmetszi torkát borotvával, ha kedves Priscillája meg nem egyez sorsuk' összekötésében; 's valóban annyira hatott a' dáma' érzékeire, hogy az kénytelen volt, bár vonakodva, egyezést sipegni. Egy pillanat, 's minden kész volt az indulásra. Pattant az ostor, forgott a' kerék, 's a' nyájas pár elment Gretna-greenbe, egy óra alatt tizennégy mérföldet haladván a' magas ejszaki országuton.

'S így, ki reggeli kilencz órakor egy six pence nelkűli kalandor volt, ugyan annyi orakor estve, egy évenként nyolczszáz fontot érő feleség' birtokában, nagy úr vala. Nyájas olvasó, az igazság furcsa, furcsább mint a' költemény. —

T. L.

Magyar játékszini krónika.

Apr. 19d. Dominique; királyunk' Ő F. születésnapja' ünnepére kettős világitással.

Apr. 20. Essex, szomoruj. 5 felv. Henry Jones és Banks' munkája, ford. Láng Ádám. Színileg jól elrendelt mű, 's azért magát, mint régiség is, fentartó a' padon; de fő characztereiben (Erzsébet és Essex) gyarló, minden szikrája nélkűl a' költői erőnek, 's ezért semmi magasb élemény nem nyujtó. Laborfalvi Rózát (Erzsébet) úgy kell üdvezlenünk, mint ki a' tragicai cothurnusban időről időre észrevehetőleg halad 's honosodik, 's kivált az indulatos hányódások' kifejezésében erősödik. A' harmoniának, azon belső egységnek, melly hosszabb sorát az egymásból fejtekező lelki állapotoknak összeköti 's igazolja, van még ő hiával, de mit hosszabb studium, több oldali tapasztalás, ismeretes szorgalma, 's tagadhatlan szép talentuma mellett tőle várni bizton lehet. Tudva van, hogy annak játéka, kivel együtt játszik valaki, akaratja ellen is behat saját játékára: a' jeles társ emeli magához a' gyengébbet, ha ez nem üres; a' hibás rontja, ha ez nem erős még. Laborfalvi, szakjánál fogva gyakran játszik egy szép természeti tehetségű de ennek nemesitésében nem sokat fáradó színészszel: intjük, hogy annak modorja ellen magát fölfegyverezze. Ezek az álló minták, mellyekbe a' legkülönbözőbb érzések, mint valami anyagvegyület bele gyúratnak, ez az egy szín és egy hang nemcsak untat, hanem bosszant is. Még most e' kedvelt színészné pályája' kezdetén van, 's neki nem lehet eléggé őrizkedni az üres, a' tartalomból szükségkép elő nem sarjadó formáktól. Csak a' belsőleg való szól a' kebelhez; ezek a' modoros színészek' színi érzéseik ollyak mint az álarcz, melly bármi szépen van festve, 's bármit fejezzen ki, nem szól a' szívhez, mert tudjuk, hogy az nem belső élet' nyilatkozása. 'S ajánljuk újra a' beszédi gazdálkodást. A' társalkodási darabban a' hadart beszéd leginkább érthetlenségével bánt, a' komoly drámában azon felül még a' mindig magasb, külső és poetai sphaera' méltóságát is sérti. Erzsébetnek soha sem szabad ugy szólni, mint a' zsémbes „Franczká"nak egy, minap örömmel látott vigjátékban, nem mintha ő soha igy nem szólhatna, hanem mert a' költő itt nem igy akarta. De Miskolczi Julia (Nottingham grófné) az, ki ma egész a' botránkoztatásig hadart, érthetlenűl, darabosan és aljasan egyszersmind, 's királynéját csak abban követte, miben nem kelle, t. i. a' test' módfeletti előre görbesztésében. Bár tükörben nézhetnék magokat dámáink, de oldalrol, hogy meggyőződhetnének miképen a' C, ha papiroson még olly szép egy gömbölyü betű is, az emberi test által formálva ugyan nem szép. 'S ez az Essex (Bartha) gyönyörű szépen volt öltözve, 's szép az organuma, de még ezek igen kis dolgok magokban. Ő Bartha volt, nem Essex. Lendvayné (Rutland) sem a' testtartás, sem a' beszéd' mérsékelt, tiszta kidolgozása' tekinteteben nem elégite ki teljesen: de ez a' remegés, ez az öröm 's e' mély fájdalom az élet' forrásából buzogtak fel, 's megkapók, 's hatalmasak. Melly gyönyörűség a' nézőre, ha e' szépségeket tisztán eldelhetné.

S. F.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, május' 3. 1838.** **35. szám**

Tartalom: Historiai vázlatok a' két magyar haza' egyesülése felett. Folytatás (*Kölcsey Ferencz*). — Az árvízi hajós (*Vörösmarty*). — Niagara' menyasszonya (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*) — Egyveleg.

Historiai vázolatok

a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett.

(Folytatás.)

1613-tól fogva 1615-ig csak két év folya el, midőn II. Mátyás és Bethlen Gábor közt, Nagyszombatban, majus' 6-dikán 's ismét Bécsben majus' 16-dikán szerződés köttetett, mellyek ismét az 1571-diki, 's több hasonló egyezésekben felállított elveken alapulnak. A' bécsi szerződés' 1 és 12-d. pontjai mind azokra, miket eddig álliték, teljes felvilágítást adnak; ugyan azért nem leszen czélirányatlan azokat itt olvasni.

Az első pont így van: quantum ad statum Transsylvaniae, Partiumque eidem adnexarum attinet: in hac libera electione principatus, quam nunc habent, per nos et successores nostros egitimos Hungariae Reges conservabuntur, donec Dei beneficio Buda vel Agria a potestate Turcarum, nisi antea voluerint, eliberabuntur. Quia eliberata Transsylvania, cum Partibus sibi adnexis, in pristinum statum, uti tempore antiquorum Regum Hungariae per officiales regios gubernata fuerat, redeat. Quodsi autem Nobis viventibus divino auxilio Sua Majestas C. R. vel ejusdem successores hoc consequi poterunt, quousque nos supervixerimus, in libero principatu nostro Transsylvaniae, partiumque eidem adnexarum permaneamus, quam successoribus nostris, legitime electis Transsylvaniae principibus liber principatus, et dominium salvum et intactum maneat.

A' 12-dik pont ez: quod sacratissimam C. R. Majestatem, ejusque legitimos successores, pro capite totius christianitatis et Rege Hungariae, majoribus et superioribus suis agnoscant, et Transsylvaniam, partesque eidem adnexas, pro inseparabili membro coronae Regni Hungariae recolunt et recognoscunt, neque juri coronae praejudicabunt.

Ezen, commentariusra nem szorult pontokból megtanulhatjuk

1.) Hogy a' magyar koronának Erdélyhez való jogai az 1538-diki szerződésben alapul szolgáló elv szerint, még 1615-ben is teljes tisztaságban fenntartattak. Következőleg

2.) Hogy az 1613-diki szerződés által a' magyar korona' jogait megsérteni, vagy épen

kioltani sem Magyarországnak sem Erdélynek távol szándéka sem lehetett; különben mind magának, a' kérdéses szerződésnek, mind az azt követő 1615-dikinek más kifejezésekkel kellett volna készülnie.

3.) Hogy a' fejedelem' választásának szabadsága, melly az 1613-diki szerződésben is érdekeltetik, a' magyar koronától függéssel természetesen megfér. Mivel a' szabad választás mindig a' korona' felsőségének fentartása mellett adatik; 's csak ideiglen értetik. Ugyan is

4.) Nyilván van, hogy nem csak Magyarország, de Erdély is a' visszakapcsoltatás' reményét híven táplálta; 's a' visszakapcsoltatás a' török' történendő kiveretéséhez levén kötve, az is világos: miképen csak e' vad hatalom' erőszaka és rettentő állása az, mi a' két haza' rendeit az egyesülés' valósításától visszatartóztatta.

Nem lehet tagadni: azon hosszú idő alatt, melly a' két ország' elszakadása óta lefolyt, Erdélyben a' magyarországitól különböző tartományi érdekek fejlének ki. Ezt a' körülmények nem csak természetesen, de kerülhetetlenül is hozák magokkal. Az ország' saját fejedelmei mellett egyes hatalmasok a' kormányra kisebb nagyobb befolyást gyakorlottak; 's hogy az illyenek, önérdekeik miatt, külön fejedelem alatt, külön állásban folytonosan maradni ohajtottak; ki fogná csodálni? Illy érdekek akarák II. Apafit atyja' székében megtartani; illy érdekek munkálódtak, hogy a' két haza' cancellariái külön választassanak, 's több efféle. De ezen annyiszor, és olly nyilván kijelentett érdekek mellett sem feledék Erdély' rendei a' koronának olly sokszor ünnepélyesen elismert jogait.

A' derék Szász Károly összegyűjté azon okleveleket, mellyek a' leopoldi hitlevél', 's az Alvinczról nevezett királyi válasz' történeteit felvilágosítják. Ezen oklevelekben nem egy találkozik, mellyben az 1615-diki szerződésnek alapul szolgáló koronai jog nyilván kimondatik. Hogy következtetéseimet bátrabban vonhassam, szabad legyen az említett gyűjteményből némelly helyeket kiírni.

3. l. A' Pater Dunod által 1654-ben lehozott szerződési javaslat' 1. czikkelye: declarabitur, recognoscetur et confirmabitur, dependentia principatus Transsylvaniae a regno Hungariae, tanquam ejus membri, et principum Transsylvaniae a Regibus Hungariae, tamquam a legitimis regibus et supremis dominis, sine quorum expresso consensu dicti principes nullum poterunt facere, cum aliis potentatibus tractatum, sive pacis, sive confoederationis, sive protectionis, et omnis factus per praesentes irritus et invalidus reddatur, sicut jam de jure est nullus.

42. l. Az erdélyi hódolásban ezen hely fordul elő: redit jam ad regem Hungariae, a quo fatorum invidia, et ambitiosis nonnullorum ausibus segregatum erat, et amplectitur paternam et validissimam Leopoldi I. Romanorum Imperatoris et Hungariae Regis haereditarii, felicis, justi, invicti, ejusdemque successorum, moderni serenissimi Regis Josephi — — et futurorum haereditariorum Hungariae regum (prouti in novissima diaeta posoniensi declaratum est), et universali statuum consensu, votisque unanimibus etc.

119. l. A' leopoldi hitlevél' szavai: supremi nostri regii muneris — — esse dignovimus, charissimam hanc Transsylvaniae regionem, jam a seculis inclyto nostro Hungariae regno assertam, magis magisque, vo- lut animam nostram, amplecti.

409. l. I. Leopoldtól az erdélyi gubernatornak adott útasítás így kezdődik: postquam divino nutui placuit, Transsylvaniam, antiquissimum Hungariae regni membrum, olim per injuriam temporum ab eodem avulsum, nostro et serenissimi Romanorum et Hungariae Regis Josephi, filii nostri charissimi, nostrorumque successorum Hungariae regum, legitimo imperio postliminio restituere; eamque suam enixam voluntatem fideles et charissimi Transsylvaniae status, jam inde ab anno 1688. decenti sua declaratione nobis transmissa professi essent etc.

E' kiírt helyek részint a' magyarországi királytól, részint az erdélyi rendektől erednek; 's bizonyítják, hogy a' magyar király koronája' jusán követelte Erdélyt, mint Magyarország' legrégibb tagját; az erdélyi rendek pedig e' követelés' igaz voltát megismerték, 's I. Leopoldnak, és fiának Józsefnek, úgy hódoltak, mint magyar királyoknak; alapul vévén az 1687-ben tartott pozsonyi országgyűlés' második czikkelyét.

Mind Leopold, mind az erdélyi rendek

először azon gondolatban valának, hogy az 1571, 1595 és 1615-diki szerződésekhez némiképen hasonló egyesség történjék, azaz, Erdély saját fejedelmet birjon ugyan, de a' magyar korona' felsősége alatt. Könnyen megmagyarázható, hogy Leopold e' gondolattal később felhagyott, a' rendek pedig azt II. Apafi, azaz, sajátképen az igazgatásba befolyással biró hatalmasok' hasznára még azután is újra meg újra említésbe hozták. Az minden esetre tagadhatatlan: akar saját fejedelemmel, akar a' nélkül, a' magyar korona' joga volt, mi az Erdély' Leopoldhoz lett térése' alapjának lenni világos szavakkal kimondatott. És így az erdélyi rendek nem úgy léptek fel, mint, az 1613-diki szerződés óta, koronánktól megkülönböztetett jogu tartomány' képviselői; nem független tetszéssel vá'asztottak magoknak új felsőséget; sőt inkább (a' töröktőli félelem már elmulván) csak a' többször említett régi szerződéseket hozták teljesedésbe; 's Leopoldhoz térésöket világos jelentésü szavakkal a' magyar királyhoz visszajövetelnek mondották.

Így, és egyedül csak így értette ezt I. Leopold is; 's így kellett értenie azon tekintetből is, hogy a' II. Apafi' fejedelemsége iránt több ízben felnyujtott kérelmet jog szerint mellőzhesse el. És mivel ezt, mind a' király, mind a' rendek így értették; 's mivel a' dolog, minden diplomaticai adatok szerint, valóban így is állott: ez az igen egyszerü, de egyszersmind igen alapos oka, hogy Magyarország' jogai ellen Erdélynek sem 1688, sem 1792-diki rendei az 1613-diki szerződést erősség gyanánt nem használták.

Mind ezekből ellenmondhatlanul kibizonyosodik, hogy koronánk' jogai nem csak megsemmisítve soha nem voltak: hanem a' visszatérés' időszakában is, mind a' visszatérőknek, mind a' visszafogadónak támasz és fáklya gyanánt szolgáltak. Nem méltó-e tehát Magyarország' panasza, midőn sérelmet lel abban, hogy a' koronája' jusán visszavett országgal az ő tudta nélkül köttetett szerződés? Még pedig úgy, hogy az új szerződés a' régi szerződések' legszebb reményét, a' Mohács-előtti kapcsolatra visszaállítást, nem teljesítette; 's az erdélyi gubernatornak adott útasítás' szavaiként postliminio restituált ország, most is olly távolságban áll tőlünk, mint az ozmanok' siralmas korában; az alvinciana resolutio' 12-dik pontjában érdeklett kölcsönös lakhatási szabadságon (reciproco inter Transsylvaniae et Hungariae status stabilito inchoatus jure), 's a' régen mult századok' emlékezetén kivül alig lévén egyéb, a' mi bennünket testvérségünkre kölcsönösen emlékeztetne, 's ezt Horváth úrnak annyival inkább szívére venni kellene, mivel beszédében magát az országunkkal lehető szorosb egyesülés' barátjának vallja. Lehetséges-e elfelejtenünk: miképen historiai emlékezeteken 's jogokon alapult világban élünk? Ohajtunk valamit? Ha csak törvénykönyveinkből, 's levéltárainkból halmazokat nem rakunk, ábrándozóknak kiáltanak bennünket. Miért tehát a' napfényvilágosságu adatokat bántani, mellyek két testvér ország' boldogabb jövendőjének alapjai lennének, ha kebleink nem volnának olly szükek, 's ha magányos tekinteteket az egész' boldogságának alárendelni megtanultunk volna? **Kölcsey Ferencz.**

(Folytatása következik.)

Az árvizi hajós.

Szavalta a' pesti magyar színházban aprilis' 27. 1838.
Laborfalvi Róza.

Hol népes ház-sorok
Jegyzék az útakat,
Most vad moraj között
Fut gyilkos áradat.

Remséges jaj kiált
Ingó falak megől,
Remesb a' hallgatás,
Midőn a' ház bedől.

'S omlott házak felett,
Élők- 's halottakon,
Örvényesen kereng
'S zudúl el hab habon.

„Ki ment meg engemet
Kórt, aggot és szegényt?
Mindenre, a' mi szent,
Oh ember, hozz segélyt!"

Egy fennmaradt kövön
Így esd egy női hang,
'S bajhirdetőn visít
Mint vészben a' harang.

'S ím sajka jő 's rohan
Az áradat' taván,

De a' ki rajta ül
Embertelen zsivány.

Nem emberélet az,
Miért ő eveze,
Tiltott vagyont keres
Szentségtörő keze;

'S szívetlenül az agg
Nő mellett elsuhan,
Mert egy batkát nem ér
Mind, a' mi rajta van.

És több hajó kereng
Az ingó fal körül,
De a' szegény anya
Ott áll mentetlenül.

Ez pénzét, az magát
Jövének menteni,
Van a' ki kedveseit
Aggódva keresi;

'S ki csak mulatni jár
A' köz veszély felett:
Az óni rá nem ér
Egy hitvány életet.

'S mindig dühösb az ár,
'S a' bágyadt nő előtt
Száz örvény tátogat
Alásodorni őt.

Még jő 's megyen hajó,
De ő már nem kiált,
Tűr 's várni láttatik
A' borzasztó halált.

„Ki él még itt?" riad
Most egy hajós közel,
Sajkája telve bár
Menekvők' terhivel;

'S még jókor érkezik,
A' féltett kőfal áll,
'S kihalt remény után
A' nő hajóra száll.

A' sajka partot ér,'
'S a' megmentett sereg
A' bátor férfinak
Hálás bucsút rebeg.

Csak a' szegény beteg
Agg nő nem távozik,
'S elfúladt kebliből
Sohajtás hallatik.

„Itt, jó anyám, vegyed,
E' kisded adomány!

Pénz 's egy falat kenyér,
Többet várj ég után.

Nekem nagy útaim
Vannak még szerteszét,
Ezreknek élete
Kiált hajót, segélyt."

Szól 's menne a' hajós,
De a' hölgy, kit hozott,
Tündér tekintetű
Asszonnyá változott.

Arczán redők helyett
Ifjú kellem virúl,
Szépsége bájoló
Leírhatatlanúl.

Szebb mint a' szerelem,
Barátságnál hivebb,
Mindennél a' mi kéj,
Látása kedvesebb.

'S az elbámult hajós
Hall édes hangokat,
Minőket emberajk
Sem zenemű nem ad.

„Ha minden elhagyand,
Így szól az égi nő,
Az ember, és világ,
Barát, és szerető;

Ha hozzád mostohák
Szerencse és ipar,
'S hű fáradásidért
Rágalmak' nyelve mar:

Emlékezzél reám
Sorsodnak éjjelén:
Önérzeted vagyok,
Nevem Jótétemény."

Rendült kebellel a'
Bátor hajós elál
Ez égi látomány'
Magas csodáinál.

Őt minden elhagyá,
Az ember, a' világ,
Csak nem maga maradt
Mint téli fán az ág.

Sorvasztók napjai,
'S kietlen álmait
Gyógyszer nem űzi el,
Nem orvosolja hit.

De az nem tartja őt,
Megy a' szép vágy után,

'S még soknak élete
Menik meg csolnakán.
'S ha néha mardosóbb
Fájdalma vissza sír,
'S a' földön ellene
Nincs menedék, sem ír:
Lelkének a' dicső
Hölgy' képe feltünik,
'S szűz arcza' bájain
Fájdalma megtörik.

Vörösmarty.

Niagara' menyasszonya.

I.

Éj volt, 's Montreal' téres utczáin néma csönd uralkodék. A' sűrűn hulló hópelyhek olvadva lapulának a' meleg lámpákra 's kétes homályba burkolák a' magosra emelkedő ház-sorokat. Talán kihalt az egész város, vagy pusztító nyavalya tartja fé'elem' bilincsei közt e' roppant épületek' lakóit, hogy utczán embert 's ablakban világot nem láthatni, noha még nem hangzék le a' tornyokról az éjféli rémóra? Nem; e' városban számos ember él, nagy része örvendni tud 's szeret az életnek 's nyiló rózsáit töretlenül koránsem hagyja elhervadni, nyavalyák pedig illy dermesztő hidegben a' két Canada' tartományit nem szokták meglátogatni; de van egy más baj, melly még a' halál' keserveit is százszorosan meghaladja fájdaloméllel, 's pusztító tanyául a' lelket választja magának. Ennek igája alatt nyögének Montreal' lakosi, 's általányosan véve Canadának, a' brittek' e' gyönyörű gyarmatának, minden polgárai. A' számolást egyetlen boldogulási eszközül tekintő külföldi, szívtelen, hatalomgyakorlók vétséget 's botlást szakadatlanul halmozván, a' canadai nép' óriási türelmének fonala megszakadt. Alkotmányhoz ragaszkodva 's hő honszeretettől ihletve, néhány lángkeblű hazafi gyülésekre szólitá föl a' népet, tanácskozásul: mikép lehetne orvoslani a' haza' halálos sérveit, 's engesztelő bánásmódra birni az olly kegyetlenül mostoháskodó anyaországot? „A' nép' szava isten' szava"! mondák bölcseink, 's a' canadai nép kimondá véleményét. Békeohajtó volt az, 's minden szava engesztelő; de mindenütt voltak, vannák 's lesznek ollyanok, kik, nem ismervén a' szent szót: „Haza", 's nem érezvén keblökben varázs hatalmát ez isteni igének: „igazság", csak magokat 's kárhozatos vágyaikat tekintik azon pontnak, melly körül, nézetök szerint, az egész világnak forogni kellene, 's mindent, mi szent vagy tiszteletes, lábaik alá készek tiprani, ha bár melly parányi részét vélik is az által létesíthetni gyalázatos önző törekvésiknek. Igy Canadában is. Papineau 's egyéb népbarátok' igazságot 's békét kivánó szavai elhangzának, a' nép csöndesen várá sebeinek orvoslását, olly csöndesen, mikép a' végtelen tengerek szoktak irtózatos vész' kitörése előtt nyugodni, 's a' jólét, béke 's egyetértés' kaján ördögei emberalakban megkezdék pokolsötét munkálatikat, hogy a' köz zavarban kincset 's méltóságot szerezvén magoknak, mit érdem, tudomány 's fáradság' utján megszerzeni soha nem tudtak volna; gúnykaczajjal legeltethessék szemeiket a' megcsalatott vérző hazafiakon, kik magokat, családjokat 's e' világ' minden örömeit felejtve, csupán egyet tartának szemeik előtt, a' hazát, 's ezt boldogitni akarólag feneketlen örvénybe hullottak, melly fölött az elveszett haza' gyászromjai emelkedendnek síri emlékül. Gaz lelkü hujtogatók támadtak, egy részről a' népet, másikról a' hatalomgyakorlókat kölcsönös gyűlöletre izgatók. A' bizalom' minden kötelékei megszakadtak; apa fiának, férj nejének, rokon rokonnak többé hinni nem tudott, hol pedig bizalom nem létezik, onnan a' jólét' üdvös angyala is bucsuzólag fordítja el sugárzó arczát. A' pártingerültség naponként növekvék, a' hujtogatások merészebbek lőnek, 's az, mit nem óhajtott senki, mire nem volt elkészülve senki, váratlanul megtörtént; a' lázadás nyiltan kiütött, 's a' hólepte téreken polgár 's rokonvér füstölge, boszút kiáltva éghez azon kaczagva visszavonuló csúszó kigyókra, kik a' hamu alatt lappangó parazsat lobogó lángokra élesztek. — A' néppártnak minden léptét békeóhajtás vezérlé, 's igy természetesen nem is volt az fegyveres támadásra elkészülve. A' sz. denisi csata határzó lett; a' hatalamgyakorlók' zsoldosi győztek, a' hatalmokba kerűlt zendülőket kardélre hányták, lakhelyeiket fölégeték 's ártatlan hátrahagyottikat, az elaggott ősz haju apákat, kétségbe esett anyákat, nőket 's jajgató gyermekeket, ruha 's kenyér nélkül, a' hóteher

alatt recsegő őserdők' rengetegibe tasziták, martalékul az orditó éhes farkasoknak. A' zendülők' életben maradt egyik része a' keményen befagyott Lőrincz folyamon keresztül futván, a' felső tartományban szándékozék menedéket keresni, hol még veretlenül állott Mackenzie' parancsi alatt egy serge az elégületleneknek, a' másik rész pedig Grand-Brulé mellett gyűlt ismét össze, hol erős állásba helyezkedve, bevárni akará az egyesült szabad tartományokból érkezendő önkénytes serget, Papineau 's Brown' parancsi alatt, reménylvén, hogy ujult 's szaporodott erővel végre még is kivíhatandja üdvös szándokit. 'S ez volt azon baj, melly Montreal' utczáit néptelenekké 's ablakit sötétekké tevé. A' néppártiak már két nap óta aggva vártak hirt Grand-Brulé melletti rokoniktól, kik közt majd minden háznak volt egy vagy több kedves tagja, 's elzsibbadva kétség 's rettegéstől, futván az embereket 's nyilványos helyeket, házaik' utczától legtávolabb részébe vonultak, 's buzgó sohajjal boldogságért könyörgének a' haza' számára, ha gyermekeik 's rokonik' vére lenne is annak díja. A' másik párt ellenben vagy már nem is volt Montrealban, vagy pedig elzárt házaiban fegyveres kézzel várá a' történendőket; mert minden egyes képviselőjének nyugtalanul dobogott szíve, 's lélekösmérete szűntelen e' szókat harsogtatá: „Vétkeztél; rettegd a' visszatorlást!“ —

II.

A' montreali tőzsércsarnok' irányában egy igen díszes házacska emelkedék; amaz óriási épülettel hasonlatba hozatván, fölötte parányinak látszó ugyan, de kényelem 's jó ízlés' minden kitüntető jelét magán viselő. Az éjfél már hatalmasul közelíte 's e' ház 's a' tőzsércsarnok' földszinti ablakai még is kivilágitva valának, holott, mint már emlitők, a' váras' egyéb házait általányosan komor sötétség födé. A' kis ház' felső ablakit mindazáltal szinte homály boritá, 's menynyiben a' vastagon rájok fagyott hó gyanittatá, az ottani lakos már húzamosb idő óta távul lehete. Földszínt ellenben a' fagyott 's gyertyafénytől gyémánt gyanánt tündöklő ablakon keresztül is látható csinos himzetü fehér függönyök nem csak lakottságát bizonyiták be a' ház' e' részének, hanem egyszersmind azt is tudaták a' figyelmes vizsgálóval, hogy ott alkalmasint némber lakik, még pedig ollyan, ki nem mondott le a' világ' örömeiről 's édes hiuságiról. — 'S valóban ugy volt. Az igen egyszerü 's annál csinosb bútorzatú szobában gyönyörű szőke fürtü leányka ült. Gyermek-szende arcza azt látszék bizonyítni, hogy tizennégyszernél többször még nem látá az őserdők' óriásiról patak gyanánt folyni az olvadó havat; magas homlokának gyönge árnyéklata, kék szemeinek lobogó tüze 's azon komoly elszántság, melly ajkain emelkedék, ellenben oda mutatott, hogy már tizennyolczadik évét elérte, azon évet, mellyben minden érzelem fénypontjára jut a' női kebelben. Az élet' e' vidor képének irányában a' halál ijesztő jelképe állott: egy magas termetü, rőt bőrü indián férfi, vállig érő bozontos ősz fürtökkel, 's mellet verő hasonló szakállal. Mélyen beesett szemeiből az aggnak, már ugyan nem tüzet szóró, de még ki nem aludt vulkán' szikrái villogának; csontos arcza 's födetlen izmos karjai óriási erőre mutatának, melly még most is, miután már kor 's szenvedések, miknek jeleit nem lehete meg nem ismerni a' büredőzte arczon, több fiatalabb férfinak félelmes tudott volna lenni. Az öreg, bundáért 's tegezért nyúlt a' falhoz, 's a' himző leányka aggva szólitá meg őt: ‚Atyám, e' zord időben egyedül akarod leányodat hagyni, 's drága éltedet éj 's förgeteg' veszélyinek kitenni?‘

„A' nagy szellem, minden teremtmény lehelletének határtalan ura, veled lesz itt a' szobában, Yedidha, mondá nyugtatólag az indián, 's velem a' jégmezőkön, és mindkettőnket megóvand a' gonosz' ármányitól. Nekem mennem kell, messze messze ki, jéghalmok 's bérczek közé, meghűtni keblemet, mellyet olthatlan tűz emészt. A' hideg növekszik, fagyos lehellete békóba fogja zárni a' hóföllegeket, a' hold tisztán ragyogand, 's talán láthatni fogom vitéz bajtársimat, kikkel egykor hazám' szabadságáért küzdék a' fehérek ellen, mikép röpülnek fegyvert csörögtetve a' boldog lelkek' szigetének egyik részéből másikába, 's talán majd megismérik bennem, nyomoru romladékban, egykori vezéröket, a' rengeteg' szirthomloku bivalyát“!

‚Szűnjél atyám, felejtsd harczi nevedet, bús emléket ébreszt az benned; neved Tom‘.

„Igenis, Tom, mivel egy öreg ember 's

néhány csöpp viz ugy akará, te pedig Emmy. De szivem azért mindig csak Yedidhának nevez téged, 's reménylem, a' nagy szellem nem fog neheztelni a' rengeteg' szirthomloku bivalyára, vagy ha kivánod Tomra, ha némellykor kedvtelve függnek szemeim azon fejbőrökön, miket ama' dicső időkben harczbaltámmal a' sápadt arczu idegenekről lenyestem, kiket bár örökre nyelt volna el a' nagy sós tó!"

„Jó atyám, te átkozod őket, 's felejted Hugot 's Victort?"

„Azt nem cselekszem, ők derék sasfiak, hazájokért küzdenek, mikép a' seminolok tevék ama boldogabb időkben. Áldja meg jobb szerencsével őket a' nagy szellem, mint engem 's rokonimat, 's ne juttassa soha enyészetre hazájok' szabadságát, mikép az enyémét. Én hálával tartozom nekik, mert atyjok engem 's téged, hontalanul bolygó két szerencsétlent, befogadott, táplált 's undok szolgaságtól megmenté a' seminolok' főnökét. A' jó öreg már évek óta vígad a' boldog lelkek' szigetében, 's már most a' vén bivaly kötelés atyailag védni a' hős sasfiakat. Bár óhajtásoknál egyébbel tehetnék azt erőhagyott kiaszott karjaim! 'S bár fiaim élnének még, 's most nyolcz harczbalta födné éltöket; de a' nagy szellem nem igy akará; ő haragva fordità el tündöklő szemeit az utolsó seminol főnökről, gyermekeit kora sírba szállità, 's azoknak anyját bánat-örvénybe fulasztá. Zengj sírdalt, Yedidha, keservest, minőt első gyermekét vesztett fiatal anya szokott jajongni, 's kérd a' nagy szellemet, mutassa meg a' rengeteg' szirthomloku bivalyának a' boldog lelkek' szigetébe vezető utat." — 'S az utolsó seminol főnök' szemeiben könyűk rezgének, midőn tompa harczkiáltással a' nyájas szobácskát elhagyá. ‚Szegény atyám, sóhajta Yedidha; nem szabadulhat meg a' multnak nyomasztó emlékétől.' — Tovább akará gondolatát folytatni a' kecses indián gyermek; de alig hangzának el atyja' nehéz léptei a' csikorgó havon, midőn ellenkező oldalról gyors könnyű léptek hallatszának, 's pár percz mulva egy magas férfialak a' szobába toppant. ‚Az istenért, kiálta Yedidha, ki ez? James! Gilbert!'

„Ne költsd fel a' tunya alvó szolgákat, Yedidha, árulóim lehetnének. Bérelt hűségnek nem hiszek", felele a' havat lerázva magáról az idegen férfi.

‚Hugo, te vagy'?

„Én, 's mint látod álruhában 's bemázolt arczczal. Minden veszve van, 's szép hazámban bujdosóvá levék. Grand-Brulénál csatát vesztettünk, vezéreink elhagytak, 's harcztársink rövid tusa után futásnak eredtek. Lovam elhullott alattam a' váras előtt, 's itt még nem tudja senki a' királyné' sergeinek győzelmét. A' tőzsércsarnokban szekerekre rakják az uzsorás pénzzsidók kincseiket 's Quebekbe akarják szállítani, mert féltek tőlünk. Hah tőlünk, kik nyomoru éltünket is alig tudók megmenteni"!

‚'S testvéred Victor'?

„Élve hagyám a' harczmezőn; merre ragadá őt a' futók' árja, nem tudom. De Emmy, vagy inkább Yedidha, mert igy nevezének, mikor öt éves korodban a' szerencse atyámhoz vezérlé atyád' lépteit, 's azért mindig kedvesebben hangzik ez nekem. Tehát Yedidha, én távozni vagyok kénytelen Montrealból, — talán örökre. Mackenzie' parancsi alatt Nawy-Islandban számos derék bajnok gyűlt össze, oda sietek, mert Papineau az egyesült szabad tartományok' őserdőiben tévelyeg, vagy talán meg is halt, Brown pedig fogva van. Megmenthetjük-e hazánkat, azt a' jövendő' titkos fátyola rejti; ha nem, ugy Francziaországba leszek kénytelen menekedni. Yedidha, e' pillanat drága, rövid 's egész éltemet elhatározó, szólj, szeretsz-e engem?"

‚'S még kétkedel? vagy nem táplálék kora gyermekségem óta hű testvéri szeretetet keblemben irántad?'

„A' gyermekévek elmultak. Férfi áll a' hajadon előtt; én azon szerelmet értem, mellyel nő szokott a' boldog férj' kebléhez simulni. Szólj, Yedidha, érzesz illy szerelmet irántam?" kérdé esdeklőn Hugo 's átkarolá a' piruló indián leányt. E' pillanatban egy véres arczu fegyveres férfi lépett a' szobába, 's remegő hangon alig érthetőleg e' szókat rebegvén: „Hah! vakmerő"; kezében tartott kivont kardját, mellyet jöttében bot gyanánt látszott használni, Hugo' mellére irányozá; ez, ügyes ugrással kikerülvén a halálos döfést, kardot ránta, 's az ellenség' vérétül piros aczélak tompán pöngének egymáson, Yedidha pedig rémülten kiálta az

alvó szolgák után. A' véres arczu idegen már hátrálni kezde Hugo' hatalmas csapási elől, midőn rögtön ebcsaholás és sietö nehéz léptek hallatszának, 's legott e' szók hangzának a' ház' küszöbén: „Ki merészli háborítni a' rengeteg' szirthomloku bivalyának gyermekét?"

Nagy Ignácz.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszini krónika.

Apr. 21. Laborfalvi Róza' jutalmául: Béla' futása, átdolgozott muzsikával Heinischtól. Nem többé puszta dal és tánczzene, hanem drámaibb tartásu egészben is, de leginkább az új számokban, millyenek nevezetesen a' második felvonás' trioja (Csabi, Ferkó és Lóra: tenor bassus és discant), ugyan ott egy quartett (király, Lóra, Kálmán és Vitéz: tenór, discant, két basszus), 's a' characterrel és hatással biró finále. Az instrumentátió sok gondra 's ügyes kézre mutat, valamint a' közbe szött új textus is; de az a' régi!! péld. „Erre jertek, itt a' medve, a' vérébe keveredve". Tizenhat szótagban nem kevesebb mint tizenhárom, E.; és: „Bűzhödik a' magyar vére". Mondhatom, szagos egy textus, és Lóra' szájában! Javitást kivánt volna az egész, 's nem csak a' szavak, hanem az elrendelés is, mert az első felvonás' első három száma felette lazul vagy alig függ össze; a' csatlós' dala pedig, melly igy végződik: „enyhited halálomat", 's mire a' bús fiu egy grotesket tánczol 's elszökei — valóságos hors d'oeuvre. Az előadás szorgalmatos. Legtöbbet hatott Udvarhélyi (Kálmán), főleg második felvonásbeli két adagiójában: „Kezemben az ellenségem" (nyolcz E egymásután), 's „Eleim e' gyász hazának"; 's csak azt ohajtjuk hogy ereje lehető szabatossággal párosuljon. Szerdahelyi (IV. Béla) tenórt énekelve, nem volt helyén; 's játéka elvétett. Egy, szerencsétlenségében is fejedelmi lélek helyett, sajnálatra méltó szegény bűnöst mutatott. A' jutalmazandó színésznő, ki csekély szerepében is kellemetes jelenés vala, 's jól tudá szavalását a' zenéhez alkalmazni: inkább általános elismerés' jeleiben (élénk taps, kihivatás, versek, koszorú) vette jutalmát, mint — a' mire leginkább színésznő annyi költség' fedezésére szorúl — pengő érczben. De még egy idő el fog telni, míg a' műszeretet 's régi kedv visszatér. 'S most nem csak mi, hanem a' nagyobb publicumu német színház is igy van.

Apr. 22. Régi pénzek, Fáy' vigjátéka 5 felv., buzogó keddvel játszva és fogadva. Megyerinek ez a' Kardosa egyike azon ritka harmoniai egészeknek, mik a' classicai nevet érdemlik. Megyeri benne, 's még néhány illyenben, szint olly eredeti genialis, mint való, 's bizonyos ponton túl utánozhatlan.

Apr. 23. Mariána; a' darab' érdeme mint Essexé. Játékra legjobb Egresy (Pierre).

Apr. 24. Pajzán ifju, egyike Kotzebue' azon kimeríthetlen comicai ereü vigjátékainak — helyesben: bohózatinak — mik, bár számtalan alakban utánoztatva, még ez újabb darabok mellett is, eredeti vidor életöknél fogva, minden szineken fentartották magokat. Előadása élénk, összeillő, 's mondhatni tulság nélküli volt. László, Kovácsné, Lendvayné, Megyeri, Telepy, 's a' comicumban jeles talentumu Bartha vetélkedtek — kiki a' maga nemében — az elsőségért. Az e' nemű vigjátékokban társaságunk' tagjai nem csak való haladást árulnak el, de szerencsés egészeket is szoktak előállitni.

Apr. 25. Tolvajkulcs.

Apr. 26. Miveltség és természet. Ismét egyike azon vig előadásoknak, mik a' merészebb kivánatokat is ki birják elégitni. Különösen kedvesek Lendvayné (Aspasia) és Bartha (Szikra Mihály közhuszár). Kevesen fognak bár hol is e' színészen, illy szerepekben, túl tenni.

S. F.

Apr. 27. Kastély az országuton, köz megelégedésére a' közönségnek. Mind a' három játszó (Balog, Kovácsné, Bartha) külön hivatott. A' reá következett egyvelegben Victoris kisasszony, csengő és kellemes énekével (Norma), Baldiri kisassz. zongoráján Blachetka' m. változataival, üdvözlött jelenések voltak. Tetszéssel fogadtatva Beatrice di Tenda-ból az összeesküdtek' kara is, de főkép Vörösmarty' legújabb költeményének, mellyet jelen lapunk közöl, Laborfalvi Róza általi értelmes, világos és helyes kifejezésü előadása. E' színésznénk' mutatványai igen különböző becsüek; a' mai azonban bizonyitja, hogy csak tőle függ a' müvész nevet magának kivini, Ismételnie kelle azt.

Szombaton majus 12. Fáncsy Lajos rendező és színész' jutalmára először adatik: Adorjánok és Jenők szomorújáték 3. felv. a' Fekete lovag czimü előjátékkal egy felvonásban. Irta Jósika Miklós. Muzsikáját készitette Szerdahelyi József. Az előjátékban előforduló tánczot betanitotta Szőllősy Lajos. Az új öltözeteket készíti Kostyál Ádám. Az új diszitményeket festi Engert.

***.

Egyveleg.

— **A' lembergi egyetemben** 1837-ki september' elején, az oskolaev' kezdetével 1263 tanuló volt: 445 a' theologia' 4 évében, 298 a' törvény' 4 évében, 114 az orvos sebeszeti oskola 3 évében, 's 406 a' philosophia' különböző szakaszaiban.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csütörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ara a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.: postán, nyomtatott hirték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 504. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 6. 1838.** **36. szám.**

Tartalom: Historiai vázolatok a' két magyar haza' egyesülése felett. Folytatás *(Kölcsey Ferencz).* — Élet' fája (*B. Eötvös József*). — Niagara' menyasszonya. Folytatás (*Nagy Ignácz*). — Egyveleg.

Historiai vázolatok

a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett.

(Folytatás.)

V.

Mind eddig csak Erdélyről szólék; a' részeket külön czikkelyben állítom elő; mert ezek az elszakadás' első pillanata óta a' szerződésekben is külön tekintetbe jöttek; következőleg az 1832/6diki országgyűlés által másképen nézettek.

A' szakadás Magyarország és Erdély közt belső háború' állapotát hozá elő. Erdély' állása rendkivűli vala. Két nagy hatalom közé szorúlva, önfentartásáért kénytelen lőn mind kettőre nézve, legtöbbször ugyan azon időben, feudalis helyzetbe lépni. E' két alaku helyzet nem mindig vala hűven megőrizhető; annyival kevesebbé, mert a' jogosabbnak nyilván megismert hatalom, a' magyar omladékthronuson ülő austriai ház, egyfelől a' törökben, másfelől a' protestans Németország' fejeiben, hatalmas elleneket számlált; kik az erdélyi fejedelmeket majd zsákmány' és birtok' reményével, majd religiói nézetekből tudták felingerleni. Illy kutfőkből került a' kénytelenség, melly miatt országunk' számos megyéi, időről időre Erdélyhez adattak.

I. Ferdinand és Zápolya mind ketten magyar királyoknak tarták magokat; azért a' közöttök történt nagyváradi szerződést nem lehet úgy nézni, mint a' minél fogva Erdélyhez magyarországi részek kapcsoltattak volna. A' két király' békéje uti possidetis alapon épült; Zápolya a' maga részét, mellyhez Erdély is tartozott, mint magyar király birta; éltéig kötvén ki csak a' birtokot, hogy halála után az ország' egysége Ferdinand alatt ismét helyre állhasson.

Zápolya megholt, 's az 1552. 1. cziklely az ország' egységét ki is mondotta. Hiában! Mert Erdély a' török boszútol rettegve 1556ban a' szászsebesi országos végzés által Izabellát visszahívta. Ekkor szülé a' kénytelenség azon, egész I. Leopoldig követett rendszert, mi szerént Erdély saját fejedelmek által kormányoztassék, mindaddig, míg a' török hatalom legyőzetvén, az ország' egységének többé ellenállani nem

foghat. Erdély tehát 1571ben János Zsigmondnak engedtetett örökség gyanánt; 's ugyan akkor alája vettettek Bihar, Maramaros, Középszolnok és Kraszna megyék is. És már itt a' különség nyilván való. Mert midőn Erdély örökséggé lőn: a' magyarországi megyék csak János Zsigmond' éltéig köttetnek le. A' szerződés' 3dik czikkelye szóról szóra ezt mondja: Transsylvania omnis intra Alpes Johannis Sigismundi potestati subderetur, idque jure haereditario; extra alpes vero Comitatus Hungariae Bihariensis cum Varadino, Maramarosiensis cum Huszt et salis fodinis, Kraszna et Szolnok mediocris tantum donec viveret.

Elég legyen röviden említenem, hogy János Zsigmond hirtelen meghalván, ezen 1571-diki szerződést Bátori István is elfogadta; milly óvásokkal a' korona' jogaira nézve? felebb érintők. Az 1599: 11, 1600: 9, 1601: 25 czikkelyek bizonyitják, miképen Báthori Zsigmond' lemondása után az említett megyék Magyarországhoz azonnal viszsza is kapcsoltattak.

De Horváth úr' erőssége 1613dikán kezdődik; 's így az azt megelőző helyzetet talán czáfolatúl el sem is fogadja. Azért az 1832/6diki országgyűlés' előleges sérelmeire hivatkozva, csak röviden, 's csak összefüggés' kedvéért említem: miképen az említett megyék 1606dik évi junius' 23dikán, Bécsben kötött szerződés által Bocskainak adattak, megtoldva Tokajjal, 's Bereg, Ugocsa és Szatmár megyékkel. Ezen szerződés' 3dik §sából világos, hogy ez általengedés királyi adománylevél' természetét viseli; valamint az 1610ben Báthori Gábornak Szabolcs' némelly helyeit általadó szerződés is: mint ez, az előleges sérelmek' idézett helyén látható.

Ha az illy, ideiglen általengedett megyék az erdélyi országgyűlésekben részt vettek: nagyon természetes vala. Ennél fogva senki sem fog megütközni, hogy azok, valamint az 1608. és 1610diki egyességeket, úgy az 1613dikit is törvénybe iktatott erdélyi rendekkel együtt ültek és végeztek. Megmutattam, miképen e' sokszor említett 1613diki egyesség, a' magyar korona' jusaira semmi homályt nem vethet. Ha ez, a' hegyeken belül fekvő Erdélyre nézve igaz: mennyivel igazabb leszen a' mindenkor saját óvás mellett általadott részeket tekintve! Mert hogy az 1571, 1608 és 1610 években a' részek miatt tett óvások 1613ban semmi változást nem szenvedtek, nyilván megtetszik az 1615diki majus' 6dikán Nagyszombaton készült kötésből, hol, miután Erdélynek 's a' részeknek el nem idegeníthetése kimondatott, a' 2dik pont így hangzik: „partesque regni Hungariae, quarum Dominus Bethlen nuncupatur, eo, et non ampliore jure possident, quam a praedecessoribus Suae Majestatis, Hungariae Regibus concessae fuerant." Nem világos-e, hogy itt az 1613dik évet megelőzött szerződésekre van a' hivatkozás? Tagadhatatlan azért, hogy a' részek 1571től fogva 1613man keresztül még 1615ben is különös óvás alatt léteztek.

Ez óvás nem puszta szó vala. Az 1606ban Bocskainak engedett megyék, mivel, a' szerződés' értelmében, csak törvényes ágyból született fimaradékát illették, halála után az országhoz visszakapcsoltattak; 's már mind 1617diki julius' végső napján, Nagyszombaton kötött, 's II. Mátyás által azon évi september' 2dikán Prágában megerősített, mind 1619ben martius' 26dikán Nagykárolyban végrehajtott szerződések az erdélyi birtokot a' Báthori Zsigmond' korabeli birtok szerint, azaz, az 1571ben előbb János Zsigmonddal utóbb Báthori Istvánnal tett egyezés' foglalatához képest határozták el.

Bécsben 1620diki január' 16dikán Bethlen Gábor ismét új megyéket nyert a' régiekhez. Tudniillik a' Bocskai' birtokában volt Szatmár, Bereg, Ugochával együtt Szabolcsot örökös jussal; Szepes, Sáros, Abauj, Zemplin, Ungh, Borsod, Heves, Gömör és Árva megyéket pedig éltéig, és a' nádorispáni törvényhatóság' fenntartása mellett. Egyszersmind az örökös jussal adott négy megyékre nézve kiköttetvén: „ut sufficienti assecuratione per ipsum Principem Transsylvaniae et successores suos legitimos Principes Transsylvaniae cautio praestetur, nullo sub praetextu confinia aut partes praefatorum Comitatuum unquam se se abalienaturos, neque in manus Turcarum, aut aliorum quorumvis adversariorum, quovis sub praetextu assignaturos, aut tributo turcico pensionarios facturos; super quo nobis et successoribus nostris, legitimis scilicet Regibus Hungariae, tam ipse Princeps Transsylvaniae quam etiam successores ejusdem Transsylvaniae Principes juramentum praestare debeant."

Kérdem már most: ha az 1571től fogva Erdélyhez csatolt megyékre nézve az eredeti óvás még 1615ben is megújíttatott; 's ha az 1620ban általengedett megyék a' felebb leírt 's a' régi óváshoz hasonló feltételek mellett kapcsoltattak Erdélyhez: lehet-e azt állítani, hogy az 1613diki szerződés a' részeket koronánktól függetlenekké 's önállásuakká tette? Lehet-e állítani, hogy a' részek Erdélytől megkülönböztetve nem valának?

Erdélyt a' mohácsi nap előtt is úgy kell tekintenünk, mint saját municipalis jogokkal biró tartományt: mint, például, ma Horvátországot. Ezen municipalis jogok tiszteletben tartattak, 's királyaink által az 1464: 13, 1492: 1, és az 1595diki békekötés' 2dik czikkelye szerint biztosíttattak. Nyilván van tehát, hogy Erdély, a' szorosabb kapcsolat' korában is a' hegyeken belül (intra alpes) magában egészet tevő municipiumnak tartatott; minek legrégibb oka a' szent István előtti időben fogott feküdni. Innen van, hogy a' magyarországi részek különös óvásokkal adattak a' fejedelmeknek; hogy azok magyarországi részeknek neveztetni soha meg nem szüntek, hogy Bocskainak a' négy megye fiágra szóló ádományként, Báthori Gábornak Szabolcs' részei világosan, mint ecsedi földesurnak, hasonlólag királyi adományként adattak; végre, hogy az 1620diki békében Bethlenre szállott megyék török adó alá eresztetni nem engedtettek akkor, midőn Erdély, köztudomány szerint, a' töröknek évi adót fizetett. Mind ezek nem kevés megkülönböztetésre mutatnak, 's minden kétségen túl arra czéloztak: ne hogy a' magyarországi megyék az anyaország' territoriumától elidegeníttessenek, 's az erdélyi municipium' tagjává legyenek.

Ezen czél világosan kitetszik az 1622dik évi január' 6dikán Nikolsburgban kötött, 's Bethlen Gábortól Szakolczán megerősített egyesség' szavaiból is, mellyek Szatmár, Szabolcs, Beregh, Ugocha, Zemplin, Borsod és Abaúj megyékről (mellyek közül Szatmár, Beregh, Ugocha és Szabolcs 1620ban örökös czímmel adattak Bethlennek) ezeket mondják:

21. czikk. Praedicti Comitatus legibus Regni (t. i. Hungariae) et in juridicis jurisdictioni Palatini et Judicum regni ordinariorum subsunt — — atque etiam nuncios suos ad generales regni diaetas more consveto mittent et expediant.

25. czikk. Denique, quod in casu obitus dicti Principis, statim et de facto ad totalem Suae Majestatis et successorum ejusdem, legitimorum Hungariae Regum, obedientiam, unionemque regni redibunt.

Elég legyen említenünk, hogy ezen hét megye 1630ban Magyarországhoz visszakapcsoltatott, de 1647 Rákóczy Györgynek ismét általengedtetett, a' nikolsburgi békekötés' feltételeivel. Az 1647diki országgyűlés' 20d. törvényczikkelyében az egész szerződést lehet olvasni, 's annak kitételei magyarázat nélkül nem szükölködnek.

Azt mondhatná H.. ur: az 1613diki szerződésből húzott erősség nem ezen megyéket illeti, hanem azokat, mellyek azon évben az erdélyi országgyűlésen jelen valának. Szóljunk tehát ezekről.

1571ben előbb János Zsigmondnak, azután Báthori Istvánnak Magyarországból Bihar, Maramaros, Kraszna és Középszolnok adattak által. Az oklevélnek felebb kiírt szavaiból tudjuk, miképen e' megyék János Zsigmondnak csak éltéig engedtettek. Meghalván János Zsigmond, a' nevezett megyék Báthori Istvánnál is meghagyattak ugyan, de csak úgy, ha az említett 1571diki szerződés' pontjait megtartandja; annyival inkább, mivel azon erdélyi uraknak, kik e' szerződésre hitet tőnek, egyike maga Báthori vala. A' pontok közül a' nyolczadik ezt tartja: ha János Zsigmond mag nélkül kihal, az erdélyiek választási joggal éljenek ugyan, de a' választott vasallusa legyen a' magyar királynak, 's magát vajdának, és Magyarország' részei' helytartójának czímezze; 's erre Maximiliánnak a' rendek' főbbjei hitet tegyenek; a' hittétel azonban a' töröktől titkoltassék el.

Báthori István híven megtartá esküjét, 's magát csak erdélyi vajdának, 's Magyarország' némelly részei' helytartójának czímezé; 's adományaiban 's más okleveleiben is ezen záradékkal élt: auctoritate ea, qua publice fungimur. Vesd össze Engelt, Gesch. d. ungr. Reichs. IV. rész. 212 l.

A' jusok' ezen állását megerősítette az 1595diki országgyűlés' 56 czikkelyébe foglalt békekötés, mellyben Báthori Zsigmondnak ugyan a' fejedelem czím megadatik; de feudalis helyzetbe tétetik, 's mind Erdélynek, mind a' kérdés alatti részeknek birtokába azon joggal és hatósággal erősíttetik meg, quo

tempore antecessorum ipsius Principis fuerunt, nempe Johannis, Stephani et Christophori Báthori. Lásd az említett békekötés' második czikkelyét.

Már ha ezen körülményekkel az 1615diki szerződés' 2dik pontjának felebb kiírt szavait összevetjük: látni való, miképen a' sokszor emlegetett 1613diki egyességben keresett erő magában elenyészik. Mert azon 2dik pont' szavai: eo, et non ampliori jure, quam a Praedecessoribus Suae Majestatis, Hungariae Regibus concessae fuerant, világosan a' János Zsigmonddal, és Báthoriakkal kötött czikkelyekre czéloznak; 's azoknak erejét folytonosan fentartják. De lépjünk a' leopoldi időszakra.

Az erdélyi udvari cancellariának 1730ban tett hivatalos nyilatkozása szerint, 1. Apafi alatt Erdélyhez a' magyar megyék közül a' következők tartoztak: Kraszna, Középszolnok, Kővárvidék, Maramaros, Zaránd, és Bihar 's Arad megyéknek a' török által elfoglalva nem tartott részeik. Láttuk, miképen Kraszna, Középszolnok, Maramaros és Bihar az 1571diki kötésnél fogva jutottak Erdélyhez. Arad és Zaránd megyéket mikor érte e' sors? az előttem fekvő adatokból nem világos. Azonban bizonyos, hogy mind Bethlen Gábor mind Rákóczy György birták azokat. Kővárvidéket a' mi illeti: ez a' Verbőczi által megnevezett hatvannégy megyék közt nem említtetik. Régibb időkben nem is volt az egyéb, Középszolnok' egy részénél, mint Timon (Imago novae Hungariae, 17. l.) megjegyzi: azért hinnünk kell, hogy sorsa Középszolnokéhoz volt kötve, 's azzal együtt 1571ben vándorlott János Zsigmond' kezére.

Minden tudja, csak említenem kell: Erdélynek Leopoldhoz térésekor, az akkori rendek, melly hévvel ohajtották, hogy Apafi fejedelemnek megmaradjon, 's Erdély a' magyar király' felsősége alatt is, saját fejedelemtől igazgattassék. A' fogarasi (1691diki januárban tartott) diaeta' 23dik czikkelyének következéseül készített, 's a' Bécsbe küldött követeknek szóló útasítás (Szász Károly' gyüjteményében 84. 's k. ll.) bőven megbizonyítja ezt. Ezen útasítás' 11dik pontja, az 1571diki, többször említett szerződésre hivatkozik; miből természetesen következik: miképen Erdély' rendei az 1613diki szerződést akkor sem értették úgy, mint H... ur értetni kivánja. Ők az 1571diki kötelezést nemcsak elenyészettnek nem hitték, hanem azt kivánataik' alapjává tették, azaz, mind magokat, mind a' magyar királyt az által kötelezetteknek lenni megismerték. Jól is érzék ők, hogy a' részek az 1571diki szerződésben Erdélytől megkülönböztetett lépcsőre állíttattak; nem is tudtak az ellen semmi nyomos, semmi diplomaticai fontosságu okot felhozni: mint a' következőkből kitetszik.

Kölcsey Ferencz.

(Folytatása következik.)

Élet' fája.

Alas! the love of women: it is known
To be a lovely and a fearful thing.
Byron.

Ösmertem én ifjú koromban
Egy fát éltemnek kertiben,
Gyönyör között és bánatomban
Enyhet találék hűsiben:
'S mint fészkihez a' kis madár
Reá e' szív pihenni jár.

Mert zölden áll, bár rég' körűlte
Eltűnt a' kert 's virágai,
Az ősz ez egyet elkerűlte
'S tömötten állnak ágai:
'S bár eltűnt minden más remény,
E' fán még zöldet látok én;

'S ha feltekintek, napvilágot,
Csillogva a' levél között,
'S a' lombokon ezer virágot
Az ingadó ágak fölött,
Hol fülmile csattogva szól
Elmúlt tavasznak bájiról.

„Ne nyúlj a' fához! szép gyümölcse,
De elveszi nyugalmadat"
Így szóla isten Édenébe'
Ádámhoz, — „tartsd parancsomat!
Mert élted' fája ez, 's tövén
Tiéd csak egy, a' zöld remény."

Ah bús rege, 's talán valónak
Találom én is egykoron!
Ha majd a' régen szomjuzónak
Enyhűlés int le ágidon:
Millyen gyümölcsöt adsz nekem
Éltemnek fája, szerelem?!

Báró Eötvös József.

Niagara' menyasszonya.

(Folytatás.)

III.

‚Egy vakmerőt büntetek, Tom atyám, szóla kissé hangosabban a' véres arczu férfi a' berohanó agg indiánhoz, ki Emmit merészlé ölelni.' Yedidha sikoltva ugrott atyja' karjai közé, ki már elhatárzó csapásra emelé a' súlyos harczbaltát Hugo ellen, 's ez, néhány lépést hátrálva, bámulat' hangján mondá: „Victor, te vagy? Tom, ismérjetek meg", 's leráńtá arczáról az álszakált, 's vállairól a' bő redős köpönyeget. Victor kérdő tekintettel kémlé Hugo 's Yedidha' arczvonalmit, 's midőn ez utóbbi gyöngéd részvéttel siete véres homlokát törölgetni, 's bekötni a' sebet, fájdalmas mosolylyal távolítá el az ápoló kezeket, 's mondá: „Ne fáradj, jó Emmi, csak bőrkarczolat ez, veszélyes sebem nem homlokomon van", 's jobbja mintegy akaratlanúl szivére konyult. Az indián főnök kedvetlenűl csitítá folyvást ugató nagy ujfoundlandi kutyáját, 's komolyan kérdé a' két ifjat: „Mit jelent ez? Vagy így szoktak fészkökbe térni vértusából a' sasfiak, idegen tollakkal, 's egymásra vesztegetni erejöket, míg a' vörös róka büszkén emeli fejét az országban? Vagy talán tűzvizet ittatok 's a' nagy szellem zavart külde lelketekre?"

„Nem, jó Tom, szóla búsan Victor, eszünk tiszta; de kün minden elveszett, 's félek, boldogságunk e' házból is örökre elköltözik."

‚Szavaid rejtélyesek, fiam, szólj világosabban, mert vénség 's bánatár kopárrá mosák agyamban a' gondolatok' tengerét.'

„Sergünket tönkre verék Grand-Brulé mellett a' királypártiak. Minden reményünk veszve van."

‚Tehát minden elveszett, 's szabadságtok sírba száll, mint a' seminoloké? 'S mégis voltak ollyanok, kik mondák, hogy a' fehérek' nagy szelleme hatalmasb, mint az, ki a' seminolok' lehelletének parancsol! Szánom sorsotokat, árva sasfiak. Hazátok meghal, 's a' természet még sok évet szabhat reátok!'

„Ne olly búsan, atya, mondá türhetlenűl Hugo, minden még nincsen elveszve. Nawy-Islandon vitéz erőteljes sereg áll csatára készen, 's az egyesűlt szabad tartományokban számos polgárkebel rokonérzettel dobog szent ügyünkért. Még mindent megnyerhetünk; a' tél igen szigoru, Lőrincz folyam vastag jégsúly alatt nyög, 's Angliából késő tavasznál előbb segély teljességgel nem érkezik a' királypártiak' részére, addig pedig bátorság 's egyetértés vajmi sokat tehetnek."

‚Jól mondád, fiam, egyetértés! de azt csak a' nagy szellem' fénylakában lelheted föl. A' melly gyümölcsnek magvát én mint gyermek játszva elvetém, abból magas fa emelkedék, 's te még gyermek valál, midőn már enyhet lelt annak árnyékában a' fáradt vándor, és mindeddig egyetértést földünkön nem lelék!'

„Főnökink egyetértők, szóla biztatólag Hugo, a' fő tehát ép, a' test egyéb tagjait pedig az szokta kormányozni. De minden pillanat veszélylyel fenyeget; a' győzelem' híre talán megérkezett már, 's az örömittas brittek vérünkben oltandják boszuszomjukat, ha kifürkészhetnek."

‚Véled, fiú? Csalatkozol; nem felejtém még atyádat, ki a' seminolok' utolsó főnökét rút szolgaságtól megmenté. A' hús leszáradt ugyan tagjairól; de az idegek még nem csontosultak meg. Száz puffadt arczu vörös rókát dönt halomra a' rengeteg' szirthomloku bivalya, mielőtt küszöbét akaratja ellen átléphetnék. Éltem tietek, derék sasfiak, 's hâ e' galambot biztos helyre rejthetem, még magam is vörösre festem testemet, 's a' csatariadás remegés nélkűl hagyandja el ajkimat, harczbaltám pedig lelkek' országába szállítja azt, ki hozzátok merészkedik közelítni.'

„Jó Tom atya, mondá közelítve Hugo, te éltedet ajánlod nekünk, olly csekélységért, mit minden ember megtett volna éretted, 's példátlan ragaszkodásoddal már százszorosan megjutalmazád elhunyt atyánk' emberszeretetét. De látod, én telhetetlen vagyok, én éltednél sokkal többet kivánok tőled."

‚Éltemnél többet? Éltemnél csak kettőt böcsülök többre: hazám' szabadságát, melly fájdalom, gyermekimmel együtt elmult, 's Yedidhát...'

„Ő az, kire...."

‚Ne tovább, Hugo, kiálta sápultan Victor, ha éltem kedves előtted. Emmi nélkűl éltem minden percze ezer kínos halállá válik!'

„Hogyan? Kiben testvért kellene szeretnem, abban alattomos vetélytárs lappang, ki éltem' üdvét orozva megsemmité?"

‚Bátya, én azt nem tevém. Gyermekségem óta gyöngéd indulat lakta keblemet Emmi iránt, 's alig van éve még, hogy ez indulatot annak megismerém, mitől most [éltem üdve függ. 'S csak most akarám érzelmimet felfödezni Emminek, 's vele boldogabb hazába költözni, ha szíve bár melly parányi részét érzi is annak, mi....'

„Gondolatimat lested meg, vagy álmaim lettek árulóim? Tervem, melly a' csatából lépteimet ide vezérlé, majd egészen egy a' tieddel!' Pillanatnyi szünet lett; de az ifjak arczain villámgyorsan változó pir 's halálszín közelgő vészt jósolának, 's Yedidha aggva szögezé könynedves szemeit a' szoba' padlatára, Tom pedig fejrázva komolyan szóla: „Temesd el gyanúdat, Hugo; ha két nyilat teszek egyszerre tegzemre, mind a' kettő egy czélra röpül, fejetek fölött csak egy csillag ragyog, ti ikrek vagytok, 's mi egyiknek édes az a' másiknak sem kellemetlen."

‚De az első szülött mégis én vagyok, pattoga Hugo, 's vallomást előbb tevék Yedidhának. Ez jogosít....'

„Szerelemre nem, szóla közbe Victor; az érzetek' e' legszentebbikére csak viszonzása adhat jogot. Vad hevességed elriasztá Emmit, 's ő gyermeksége óta bizalommal simult hozzám. Lépj vissza, bátya!"

‚Ne e' nevet, ha lágy érzelgésidet felejteni nem tudod, mert már is tűnni kezd elméből, hogy testvérem volt. Az érczkeblü férfi' emésztő szenvedélyit ne ingereld', 's még mindig fegyveres keze emelkedni kezde a' beszélőnek, Yedidha rémület fojtott hangjával yeté magát a' két testvér közé, 's Tom szivrendítő kaczajjal szóla az ingerült ifjakhoz: „Tehát azért kelle túl élnetek hazátok' halálcsatáját, hogy lobbanékony indulatnak föláldozva a' szent ügyet, saját véretek ellen dúljatok? Hah! a' te büntetésed iszonyu, lehelletnek hatalmas ura, nagy szellem! Fiaim csatában hullottak el 's nem mentheték meg hazájokat, 's egyetlen leányom miatt most két bajnok akarja véginségben elhagyni hazáját. Mért bünteted illy rettentőn vén szolgádat, ragyogó arczu nagy szellem? Hiszen én mindenkor hiven teljesítém kötelességemet. Tanácsban jósige gyanánt tisztelé szavaimat törzsököm, vadászaton a' harmatot sem rázák le a' fűről könnyen haladó lábaim, 's tusában olly rendületlenül állék, hogy talpam a' kemény földben is mély nyomot hagyott maga után, mikép bivalyoké, midőn lágy iszapban dörgve döngetik össze homlokukat. Csak egy intéssel mutasd meg, hatalmas szellem, a' boldog lelkek' szigetébe vezető utat, 's a' rengeteg' szirthomloku bivalya fiainak árnyékihoz költözik!'

„Atyám, az istenért, térj magadhoz, esenge fájdalomtól emelkedő kebellel Yedidha; Victor, Hugo, mindenre kényszerítlek, kiméljétek atyámat. Testvéri szeretettel simúlok hozzátok, éltemet lelkemet kész föláldozni bár csak pillanatnyi boldogságtokért is. Többre ne kényszerítsetek, most ne; könyörüljetek atyám' agg korán 's érzelmimen!"

‚Az elhatározó pillanat itt van, mondá növekedő hévvel Hugo, azt továbbra halasztanunk nem lehet. Nélkűled nem élhetek, Yedidha, csak legtávolabb reménysugárt nyujts, és ujult bátorsággal sietek honosimhoz csatlakozni, te pedig fuss atyáddal Uj-Yorkba, hol bátran közelíthetek hozzád, ha hazánk' szabadsága csakugyan örökre sírba szállna is. Szólj, Yedidha; de gondold meg, életem 's Victor' élete fölött gördíted el a' koczkát."— Yedidha sírva borult atyja' keblére, 's az agg indián' gondterhes tekintete leánya' sápult arcziról feddőleg emelkedék az egymást ellenséges szemekkel őrző testvérekre.

IV.

Ez ünnepélyes elhatározó pillanatban az éji sírcsendet rögtön ágyulövések, harangzúgás, dobpörgés, és örömrivalgások szakasztá félben; a' házak' ablakinak nagy része villámgyorsan gyertyáktól kezde ragyogni 's az eddig kiholt utczákat jövők menők mindig növekedő zaja élénkité. A' dobpörgés közelíte, 's pár percz mulva, épen a' ház' ablaki alatt, recsegő hangon ezeket ordítá el a' nyilványos kikiáltó: „Viktória királynő és a' britt parliament' nevében! Vitéz harczosinknak sükerült Grand-Brulénál tönkre verni a' zendülőket, kiket isten' átka büntessen vakmerő merényökért. A' gonoszak most Nawy-Island felé futnak, hol számos czimboraság vár rájok; ezennel tehát minden igaz hazafi fölszólíttatik tüstént fegyveresen Chippewába indulásra, hová e' pillanatban M'Nab ezredes' parancsi alatt számos rendes katonaság van már utban. Az önkényteseket dús jutalom várja, ki pedig köztünk lappangó zendülőt föládd, annak vagyonát kapandja díjul. Isten áldja meg a' ki-

rálynőt és Ó-Angliát!“ — A' kikiáltó' szavait hangos örömrivalgással helyeslé az összetódult nép, e' lenge báb, melly ellenkező esetben a' hazafiakat vala istenítendő. A' sokaság tovább vonult, az orditozók' zaja csilapult, 's az indián főnök, rövid gondolkozás után határzottan szóla a' szobrokká merevült ifjakhoz: „A' magányos bivaly kerüli a' vadászcsoportot; de csordába gyűlten merészen mutatja homlokát a' röpülő nyilaknak. Fiaim, itt nem maradhattok tovább, mert éltetek veszélyben forog a' nagyobb erő előtt, pedig a' hazának arra még nagy szüksége van. Használjátok a' kedvező pillanatot; e' közzavarban még veszély nélkül elhagyhatjátok a' várast, 's jókor tudósíthatjátok honfitársitokat a' most hallott fenyegető vészről. Niagara partjaig kisérőtök leszek, 's pár nap mulva, ha ugy kivánjátok, Yedidhával Uj-Yorkba, vagy még inkább csak Buffaloba megyek, hogy a' csatahelyhez 's hozzátok közelebb maradhassak.“

‚Sorsom' végső elhatározása előtt egy lépést sem távozom, mondá Hugo olly eltökéltséggel, hogy az agg indián a' legrosszabbtól kezde rettegni; Yedidha, halld elhatárzott nyilatkozatomat, keblemben pokoltűz lángol, el kell azt oltanom vagy meghalnom. Igérd szerelmedet, Yedidha 's boldog vagyok, vond meg azt tőlem 's boldogíts mást vele, és én esküszöm, hogy a' szerencsés vetélytársnak vére nem marad meg ereiben; habár testvérem is az', tevé hozzá borzasztó hidegséggel. „'S a' testvér drágán adná el vérét“, szóla fölhevülve Victor, 's véres kardja emelkedni kezde görcsösen vonagló jobbjában. „Victor!“ sohajta atyja' kebléről fölegyenesülve Yedidha, 's egyikét azon kimondhatlan báju tekinteteknek veté a' mindenre elszánt ifjura, mellytől a' leghidegebb férfiszív jégpánczéla is elolvad, és Victor nedvesülő szemmel mondá, kardját hüvelybe rejtvén: „Intésed parancs, Yedidha, 's ajkidról a' halálos ítélet is üdvhanggá változik. Akaratod ellenében szenvedélyim elnémulnak. Nem nyers önkénytől, hanem szíved' sugalmától várok üdvet vagy halált, 's távozom oda, hová szent kötelesség parancsol. Atyám, Buffaloban látni foglak.“

‚Mig karomat emelhetem', bizonyára nem, dörgé dühtől tajtékozva Hugo, 's emelt karddal az ajtó előtt megállapodván, e' majd nem gúnyosan ejtett szókkal fordult Yedidhához: ‚Egyetlen szócskával lelked' egész titkát elárulád; hozzám testvéri szeretettel simulsz, mondád, de az, mi most szemeidből Victorhoz szóla igen távol esik a' testvéri szeretet' határitól, 's az ő nemeslelkű lemondása csak azon nyugosztaló öntudatból származhatott, mellyel színpadon a' golyó nélkül töltött pisztoly elibe tárja keblét a' színész. Igen, ő az, ki szerelmedet tőlem elorzá, 's most azért engede olly példás készséggel tekintetednek, mivel ezt olvásá belőle: „Menj, kedves, követni foglak, 's szerelmes bátyádat jól kikaczagjuk?“ Nemde eltaláltam?‘

„Hugo, a' te gúnyod rettenetes. Ti testvérek vagytok, engedd, hogy húgotok lehessek.“

‚Mig engem angol fegyver, vagy egyéb ármány más világra nem küld, azután pedig a' bárány-gyáva Victor' neje. Hah! valóban magam is csodálom, hogy ma olly jósdühtől vagyok lelkesítve. Béketürésemből végkép kifogytam. Yedidha, e' pillanatban nyujtsd kezedet mint jegyesem, vagy a' két testvér egyike holtan borul lábaidhoz.‘ — Yedidha eszmélet nélkül pamlagra rogyott 's az indián főnök villámokat lövelő szemekkel lépett közelebb a' két ifjuhoz: „Az atyai érzet a' hála' hangos szavát is elfojtja, mondá kitörő nehezteléssel, 's a' legparányibb madár is szárnycsattogással fogadja a' fészkéhez közelítő óriáskigyót. Karom mindig védve emelkedék fölöttetek, de sujtva szállhat rátok, ha egyetlen kincsemet sanyarja vad szenvedélytek' durva kitörése. Hatalmas törzsök imádá tisztelettel minden szavamat; halljátok határzatomat, 's tudjátok meg, hogy a' legiszonyabbnak elkövetésivel is kész vagyok annak tiszteletet eszközleni. Ti azt kivánjátok, hogy Yedidha anyja legyen születendő gyermekiteknek, 's e' fontos lépésre tüstént e' pillanatban határozza el magát? E' kivánat helytelen. Legalább pár napra szüksége van gyermekemnek, hogy tanácsot kérhessen a' nagy szellemtől. Siessetek oda, hová a' hazafiak gyűlnek, 's ujév' napján megtudandjátok Yedidha' határzatát Nawy-Islandon.“

„A' testvérgyilkolást igen rút bűnnek mondják, szóla mintegy ábrándozva Hugo, megteszek tehát mindent, hogy lélekisméretem egészen nyugott lehessen; de épen nevéld azért, balga ősz, hogy komoly szavaid szándékom megrendíték. Követni fogom Victor

minden léptét, mint kopó a' vad' nyomát, 's ha ujév napján reggeli nyolcz órakor Nawy-Islandon nem látlak, öcsémnek kedvező cselszövény gyanánt tekintendem határzatodat, 's a' testvéri név felejtve, kardom pedig emelve lesz Victor feje fölött. Jól megjegyezd, öreg, az említett órában kedvező választ hozandsz nekem Nawy-Islandra, vagy koporsót a' gyöngébb testvérnek." Ez utolsó szókat félig elfojtott hangon ejté Hugo, 's megragadván testvére' karját, elhagyá vele atyáinak házát, az indián pedig vigasztalva hajlott eszmélni kezdő leányához, 's biztatólag szóla: „Térj magadhoz, gyermekem, a' nagy szellem nem hagyandja el hű, vén szolgáját, 's fölvilágitandja gondolatinak sötét tengerét." ***Nagy Ignácz.***

(Vége következik.)

Egyveleg.

— **A' himlőoltás** kétségkivül azon feltalálás, melly a' halandóságot nagy mértékben csökkenté. Azon nevezetes oklevelek között, mellyek az utolsó ülés' alkalmakor a' britt alház elébe terjesztettek, egy tudósitás is van a' tehén-himlőoltás' előmeneteléről, mellynek tételeit mi itt állitásunk' bebizonyitásául közöljük. A' következő tábla csak a' London városabeli halandóságot mutatja az utolsó 110 év' szakaszáról.

Tíz év' szaka.	Az évenként meghaltak' középszáma.	A' himlőbe haltak' száma.
1720—1730ig	27,861	2257
1730—1740ig	26,047	1978
1740—1750ig	25,060	2002
1750—1760ig	20,849	1957
1820—1830ig	20,600	715.

1796 óta, melly időtájban a' himlőoltás először hozatott be, egyre csökkent Londonban a' halandóság 's a' himlő aránylag kevesebbeket ragadt el. Az utolsó 3 évben 1000 himlős közül csak 26 halt meg. A' himlőoltás egyre nagyobb előmenetelt tesz. Az 1832 óta Londonban született 35,000 gyermek közül 23,000 közintézetekben oltatott; a' többiek hihetőleg magános házaknál. Állithatni tehát, hogy ma már senki sincs e' jótéteményből kizárva. Hogy tehát a' különböző társasági javitásokat tettlegesen méltányolhassuk, vizsgáljuk meg, minő befolyások volt a' mult században a' halandóságra, 's vegyünk három, legelőbbre ment országot elő 's úgy találjuk, hogy Franczia-, Angol- és Németországban, összevéve, a' halandóság általában a' hajdani 1 : 30ról 1 : 48ra szállt alá. E' különbség az évi halálozások' számát azon három ország' öszvetében 1,900,000ről, kevesebb mint 1,200,000re szállitja le.

— **Genealogiai nevezetességek.** A' jelenleg élő 52 europai fejdelem között (ide számitva a' nagyzultánt 's a' brasiliai császárt, ki europai dynastia' ága) legidősb a' svéd király, szül. jan. 26. 1764, tehát 74 éves; legfiatalabb a' spanyol királyné, szül. oct. 6. 1830, tehát ez év' kezdetével volt 7¼ éves. 1838 év' első januáriusán közülök kettő 70 éves volt (a' svéd király 's római pápa), 9 volt 60 és 70 között (kik közül a' dán király már jan. 28dikán elérte a' 70dik évet); 12 volt 50—60 között, 16 volt 40 's 50 között, 7 volt 30 's 40 között, 2 volt 20—30 között, 3 volt 10 's 20 között, 1 volt 10 alól. — Rangjokra nézve van 3 császár, 1 zultán, 13 király, 3 királyné, 1 pápa, 7 nagyherczeg, 1 választó herczeg, 10 herczeg, 1 herczegnő, 11 kisherczeg (Fürst), 1 Landgraf, tehát 4 nőnemü. Legrégebben uralkodik a' schaumburg-lippei kisherczeg, u. m. febr. 13. 1787, tehát 51 évota, legrövidebben a' nagybritanniai királyné 's a' hannoverai király, mindenik jun. 20. 1837 óta. — Vallásra nézve 29 evangelicus (névszerint 20 lutheranus, 9 reformatus), 19 catholicus, 2 angol szertartásu, 1 görög 's 1 muhamedanus. — Házasságban él 42 (1 morganati, 1 pedig elválasztott házasságban), özvegy 3, nemházás 7; a' 45 házas volt közül 8nak nincs gyermeke, 3nak csak leányai, a' többi 34nek vannak fiai 's 7 közülök már nagyatya. — Örökös utódul tehát csak 34nek van fia vagy tulajdonképi örökös herczege (kik közül 6 már házas, de csak 3nak vannak gyermekei, a' 7dik morganati házasságban él); a' többi 18 között 8nál az öcsékre vár az örökség, 2nél a' hugokra (a' brasiliai császár 's a' spanyol királynénál), egynél a' nagybátyára (a' nagybritanniai királynénál), egynél a' cousinre (a' dán királynál), 3 ház csak két szemen áll (Anhalt-Bernburg, Reusz-Greiz és Reusz-Ebersdorf), Parma a' mostani herczegne' halálával a' luccai herczegre száll; a' pápa' utódja, mint tudva van, halála után választatik. — Jelenleg az uralkodó házakban csak 2 személy él, 80 esztendőn fölül: braunschweigi Erzsébet herczegné, szül. nov. 8 1746 tehát 91en fölül, és Hohenzollern Hechingen Ferencz herczeg, szül. maj. 21. 1757, tehát maholnap 81 éves.

— **Czigányok' száma Europában.** Kogatmitschan Mihály, moldvai fiatal iró, következő kis munkát adott ki: „Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Cigains" (Berlin, 1837), mellynek pontos adatai szerint Európában általában 600,000 czigány él, és pedig: Moldva 's Oláhországban 200, Törökországban 200, Magyarországban 100, Spanyolországban 40, Angliában 10, Oroszországban 10, Német-, Franczia- 's Olaszországban 40 ezer.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 10. 1838.** **37. szám**

Tartalom: Európai alkotmányos fejedelem, 's amerikai praesidens közti különbség. (*Kéri.*) — Historiai vázlatok a' két magyar haza' egyesülése felett. Folytatás (*Kölcsey Ferencz*). — Niagara' menyasszonya. Vége (*Nagy Ignácz*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*)

Európai alkotmányos fejdelem, 's amerikai praesidens közti különbség.

Tocquevillnál olvassuk: Elismért igazság, hogy a' végrehajtó hatalom felette fontos szerepet játszik a' nemzetek' sorsában. Nem lesz talán érdektelen egy európai alkotmányos ország, 's az éjszakamerikai egyesült státusok' végrehajtó hatalmai közt, vagy más szóval, egy európai alkotmányos fejdelem 's az amerikai praesidens közt a' lényeges különbségeket röviden kimutatni; nem a' hatalom' külső jeleit tekintvén, mellyek a' vizsgáló szemet inkább csak kápráztatják, mintsem józan következtetésekre vezetnék, hanem a' dolog' belső lelkét. — Midőn ugyan is egy monarchia respublicává változik, a' végrehajtó hatalom megtartja czímeit, 's talán pénzét is még sokáig azután, hogy a' valódi hatalmat elveszté. Az angolok, miután egyik királyokat lefejezték 's a' másikat elűzték székéről, ezeknek követői előtt még folyvást térdre estek. Más részről, midőn a' respublicák egy ember' hatalma alá esnek, még egy ideig meg nem szűnnek egyszerűek és szerényeknek mutatkozni. Mig a' római császárok önkény szerint rendelkeztek polgártársaik' élete 's btrtoka fölött, beszéd közben caesaroknak nevezték őket 's nyájasan együtt vacsoráltak alattvalóikkal. Nem kell tehát a' dolog' külső szinét tekinteni, midőn a' végrehajtó hatalmak' különbözéseit lényeges pontokban akarjuk kikeresni.

A' souverainitás (fölség) az egyesült státusokban el van osztva az egyesület 's egyes státusok közt, mig az, európai alkotmányos országokban, egy és egész. Innét származik az első 's legfőbb különbség az amerikai praesidens 's egy európai fejedelem közt. Az egyesült státusokban a' végrehajtó hatalom korlátolt és kivételes; mint maga a' souverainitás, mellynek nevében munkálkodik; nálunk mindenre kiterjed az.

A' souverainitást, tulajdonképen, törvényhozási jognak is lehet nevezni. 'S így a' fejedelem, alkotmányos országokban, egy részét teszi a' fölségnek, mivel a' törvények nem léteznek, mig ő azokat meg nem erősíti, 's ezenfölül a' törvények' végrehajtója. A' praesidens szinte végrehajtója a' törvényeknek, de nem vesz részt azoknak hozásában, mert, bár megtagadja egyezését,

nem gátolhatja létre jövésöket. A' praesidens tehát nem alkotó része a' fölségnek, hanem csak ügyvivője. 'S az európai alkotmányos ország' fejedelme nem csak alkotó részét teszi a' törvényhozásnak, hanem azon jogot is osztja az országgyűléssel, a' házakkal v. kamarákkal, hogy törvényeket inditványozhasson. A' praesidens nem bir hasonló indítványozási joggal. A' fejdelem legtöbb alkotmányos országában Európának befoly azon törvényhozó test' összealkotására, mellynek maga is egy része, a' mennyiben joga van az egyik ház' tagjait szabad tetszése szerint nevezni ki, 's az országgyűlést eloszlatni. Az amerikai praesidens sem a' törvényhozó test' alkotására be nem foly, sem ezt el nem oszlathatja. — A' fejdelemnek vannak a' házakban bizonyos számú képviselői, kik előterjesztik nézeteit, pártolják akaratját, 's minden erővel igyekeznek győzelmet szerezni elveinek. A' praesidensnek nincs helye a' congressusban; ministerei szintúgy kizáratvák, mint maga, 's csak közvetőleges utakon gyakorolhatja azon hatalmas testületre befolyását 's ruházhatja arra nézeteit. Az alkotmányos király tehát egyenlő lépést jár a' törvényhozó testtel, melly nála nélkül nem tehet semmit, valamint ő sem ama' nélkül; a' praesidens pedig a' törvényhozás' oldala mellé van állítva, mint alsóbb és függő hatalom.

A' szorosan vett végrehajtó hatalom volna azon pont, mellyben az amerikai praesidens' helyzete legjobban közelítni látszik az alkotmányos fejedelméhez; azonban itt még több 's fontosabb okai vannak csekélyebb hatalmának. — Először is megelőzi a' fejdelem a' praesidenst hatalma' tartósságára nézve. Már pedig a' tartósság egyik fő eleme az erőnek. Az ember csak azt szereti 's azt féli, a' mit sokáig reményl tartani. A' praesidens egy választott tisztviselő, 's nem több, mint négy évre. Az alkotmányos fejdelem örökös úr. — A' végrehajtó hatalom' gyakorlásában is folyvásti gondos ellenőrség alá van vetve a' praesidens: elkészíti a' munkálatokat, de nem ő tőle származnak azok; kijelel a' hivatalokra, de nem övé a' kinevezés; míg az alkotmányos fejdelem a' végrehajtás' körében általános úr. — Az egyesült státusok' praesidense felelőség alatt áll minden tételményre nézve; az alkotmányos király' személye szent és sérthetetlen.

Ide számlálhatni még azon tetemes befolyást is, melly a' köz tisztviselők' nagy számának kinevezéséből ered, kik mindnyájan a' végrehajtó hatalomnak köszönik hivatalaikat. Francziaországban e' tisztviselők' száma 138000-re megy, 's a' státusnak 200 millió frankjába kerül. Ezen 138000 kinevezést egyenként úgy tekinthetni, mint az erőnek mind meg annyi elemét. — A' praesidensnek nincs joga a' közhivatalokra személyeket nevezni, 's e' közhivatalok' száma alig 12,000.

Azonban mind az alkotmányos fejdelmek, mind a' praesidens fölött van egy intéző hatalom, a' közvélemény' hatalma. E' hatalom, ha kevesbbé elismért, kevesbbé szabályozott is egyéb országokban, mint az egyesült státusokban, csakugyan mindenütt egyformán létezik, 's a' törvényhozás' életadó elve, bár egyik helyen szabadabbak fejlései, mint a' másikon. Amerikában a' választásokban 's néphatározásokban mutatkozik az, Francziaországban pedig revolutiók által.

Kéri.

Historiai vázolatok

a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett.

(Folytatás.)

Az említett 1691-diki útasítás' 12-dik pontja így vagyon: ha úgy esnék a' dolog, hogy urunkat nagyságát ollyan formában confirmálná Felsége a' fejedelemségben, hogy Erdélyt intra alpes hadna csak eő Nagysága' kezénél, és a' partiumot el akarná Erdélytől ő Felsége szakasztani, ő kegyelmek igen serio munkálódják, hogy a' partium Erdélytől el ne szakasztassék, már sok időtől fogva a' partium Erdélyhez lévén incorporálva, az erdélyi törvényekkel is szoktanak élni; másként is hiszem Erdélylyel együtt az ő Felsége' szolgálatjában való terheket együtt viselik el, 's ő Felségének is egyet teszen, ha az ő Felsége' szolgálatját véghez viszik Erdélylyel, mintha Magyarországgal vinnék véghez. Lásd Szásznál 93. l.

Illy okok Magyarországnak közönségesen tudva lévő 's ünnepélyes szerződésekkel megóvott territorialis jusai ellen bizonyosan semmi erővel nem birnak; nincs is bennök semmi, a' mit megczáfolni szükséges volna.

Nem sokkal nyomnak többet az Alvinczinak 1692-ben adott különös útasításban foglalt okok is, mellynek szavai következendők:

Quod ad auctoritatem Gubernatoris, et jurisdictionem regii Gubernii transsylvanici.

Solicitálni kell, mint az előtt, úgy most is, hogy az erdélyi Gubernator' és Tanács' auctoritása extendáltassék a' partiumra is, mellyet állítson his rationibus:

1.) Ratio sumenda a diplomatis articuli secundi his verbis: Quod donationes collationes etc. simul confirmantur.

2.) Hogy minden jószágok' birodalma, atyafiságok, hazafiságok, törvények és szokások által úgy egybeszoktak a' partiumbeliekkel, hogy quasi in unum corpus coalescáltak. Uniónk is egy, et his considerationibus perpensis, nehezen szakadnak el egymástól sine magna contristatione et perturbatione.

3.) Mivel hasznosabb ő Felségének, ha az Palatinus' jurisdictioja alá bocsáttatik az Partium, inkább mint az erdélyi Guberniumnak? si aeque fideles sint servi et subditi suae majestatis; sőt in multis casibus, valamint az erdélyi Generalis Commendansnak szükséges alája vetni regimina et praesidia cistibiscana, úgy in politicis conjungálni az partiumot Erdélylyel quoad jurisdictionem gubernii transsylvanici sokszor hasznos, sőt szükséges is lehet; kivált történhetik ollyan casus is, ubi militia provincialis etiam in repentinis casibus adhiberi deberet, et similia. Szásznál 262. 263. l.

Ezen okokat az erdélyi Gubernium adá útasításul. Látni való: hogy a' magas hivatal' férfiainak saját érdekeikről forgott a' kérdés; 's még is hoztak-e fel legkisebbet is, a' mi Erdély' jogát a' részekre csak messzéről is bizonyíthatná? A' harmadik ok a' Felség' önkényéhez szól, azt tévén fel, hogy a' magyar király nem Magyarország' jogait, hanem saját tetszését fogja megkérdezni; a' mi valóban sérelmes feltétel. A' második ok, ha állana, minden, bár milly igazságtalan hódoltatást megszentesíthetne; feltévén tudniillik, hogy a' hódoltató, az elrablott tartományt a' magáéval húzamos kapcsolatban megtarthatni elég szerencsés volt. Az első ok pedig, ha lehetséges, még a' más kettőnél is jobban elárulja a' szükséget, mellyben e' tárgyra nézve az útasítást adók valának. I. Leopoldnak Magyarország' territorialis birtokát hitlevele által megcsonkítani: czélja nem lehetett. A' mohácsi nap óta I. Leopoldig Erdély Magyarországtól különválva volt; 's az azt igazgató külön fejedelmek számtalan adományokat osztogattak, mind magának Erdélynek, mind a' részeknek határaikon belűl. Új időszak állván elő: az adományosak biztosítást óhajtottak; 's a' leopoldi hitlevél' második pontjában e' biztosítás mondatik ki. A' pont' ide tartozó szavai ezek:

Secundo. Confirmamus fidelibus statibus omnes Hungariae Regum, similiter omnium a tempore separatae ab Hungaria Transsylvaniae ejusdem Principum Donationes, collationes, privilegia, armales, titulos, officia, dignitates, decimas, et denique quaevis beneficia et bona, sive privatis, sive civitatibus ac communitatibus et coetibus, sive cuicunque ex receptis religionibus addictae ecclesiae, parochiae, vel scholae, tam in Transsylvania, quam partibus Hungariae in Siculia et Debrecino, praedictis factas, et data etc. Szásznál 121. 122. l.

Olvassa bár ki, 's bár melly feszített figyelemmel, 's mondja meg: abból, hogy az Erdélyben és részekben a' magyar királyok és erdélyi fejedelmek által tett adományok 's több e' félék megerősíttetnek, következhetik-e egyéb, mint az, hogy tehát az illy adományt nyert magányosak és közönségek eddigi tulajdonaikat, mind Erdélyben, mind a' részekben bátran megtarthatják? E' szavakban Erdély és a' részek közti diplomaticai viszonyokról egy szó sincs; 's ha volna szó, annak természetesen és igazságosan a' magyarországi jusokat fenntartott szerződések' értelmében, a' magyar territorium' kiegészítésére kedvezőleg kellene hangzani.

Bizonyitják ezt magának I. Leopold királynak nyilatkozásai.

Az alvinczíana resolutio 12-dik pontja így vagyon: Partes regni Hungariae, Transsylvaniae annexas, inter quas etiam Debrecinum comprehenditur, quod spectat: cum difficile sit ex iis, tamquam notorio Hungariae membro status Hungariae excludi, ita sua Majestas rem instituet, ut pro administratione officiorum, quae illis in partibus vocare contingerit (reciproco inter Transsylvaniae et Hungariae status stabilito incolatus

jure) non minus transsylvanicae quam hungaricae nobilitatis et nationis ratio habeatur. Szásznál 384. l.

A' mi itt a' részekről általánosan mondatik, ugyan az a' 19. pontban Kővárvidékre is alkalmazva lőn: Districtum autem Kővariensem regno Hungariae subtrahi, aut cum Transsylvania commisceri supradictae rationes non patiuntur. Ugyan annál 387. l.

Mind ezekből látni való, miképen a' leopoldi hitlevél' 2-dik pontjára hivatkozás egy kevéssé feszített, de nem jól irányzott buzgóság' következménye volt; 's hogy valóban semmi ok nem találkozott, miért a' részeknek az anyaországtól visszatartóztatását csak kívánni is lehessen. 'S ennek még világosabban lehető kimutatására nem lesz talán szükségtelen az 1691-diki diaetán készült, 's már felebb is említett útasítás' 13-d. pontját kiírni.

13. Huszt dolgát igen serio kell ágálni, hogy urunktól ő Felsége el ne vegye, hanem az ő Nagysága' kezénél maradjon, mivel Kegyelmetek azt maga tudja, idvezült Asszonyunk ő Nagysága maga nagy summa pénzen rehabeálta; mivel pediglen gyakrabban eddig úgy volt, hogy a' kik Huszt' várát birták, a' Főispánság is azoknak kezénél volt, mellyre nézve most is serio kell urgeálni, hogy a' Főispánságot másnak ő Felsége ne conferálja, — maradjon urunk ő Nagysága' kezénél; ő Nagysága maga képében tartozó becsületes hívét, a' ki a' Vármegyét igazgassa, mindenkor tarthat ott. Mindazonáltal nekünk úgy tetszik, hogy ezt a' maramarosi Főispánság' dolgát ő kegyelmek akkor említsék meg, az mikoron az fejedelemség' confirmatiója' dolgán általmennek, hogy netalántán a' Maramarosi Főispánság' dolgával pro contento kedveskedvén, a' confirmatiót annál inkább differálják. Szásznál 93. 94. l.

Ez útasítás, mint látszik, azon időben készült, midőn Apafi' fejedelemségéhez még remény volt; 's az Erdélyhez legelébb 1571-ben kapcsolt Maramarosnak még a' fejedelmek alatti állapotáról tétetik szó. Ime tehát az erdélyi rendek Apafit a' fejedelemségben megerősíttetni kívánják; 's kivánják egyszersmind a' magyarországi részeket, 's közöttök Máramarost is Erdélyhez kapcsolva marasztaltatni; még pedig úgy, hogy a' magyar király a' főispánságot másnak ne adja; hanem a' főispánság maradjon Apafinál, ki a' megye' igazgatására képviselőjét fogná küldeni. Nem magok az erdélyi rendek adják-e itt a' legnyilvánosb példát előnkbe, miből megláthassuk: melly különbség lett legyen Erdély és a' magyarországi részek közt a' kapcsolat' korában is?

Kölcsey Ferencz.

(Vége következik.)

Niagara' menyasszonya.

(Vége.)

V.

Az 1838-dik év' első napja tiszta volt, mint az ártatlan leányka' első szerelmi gondolatja; alig mult még hét óra 's a' kelő nap' első sugári már gyémántként ragyogtaták a' keményre fagyott hó' fölületét, az egyes fákról függő külön alakzatú jégcsapok pedig az „Ezer egy éj" tündérkertjére emlékeztetének, mellyből Aladin annyi kincset szerze magának varázs-lámpájával, 's mind e' gyönyörűséget százszorozva tükrözé vissza a' fönséges Niagara-folyam' sima fölszíne, melly Chippewa körül annál nyugalmasb szokott lenni, minél zajosabb lesz e' helyen alul, a' világhirü zuhatagok' közelében. Chippewában még minden csöndes volt, csak a' hely' végén elterjedő táborban látszék némelly élet uralkodni. Az őrtüzek közt ugyanis vastag bundákba burkolt fegyveresek, angolok, indiánok és szerecsenek jártak föl 's alá súlyos puskákkal vállaikon, 's fütyölve, danolva 's zúgolódva ölték a' kellemetlen őrködés' idejét, melly illy dermesztő hidegben 's nyikorgó tükörsima havon valóban mindenkivel eluntathatá a' katonai életet, főleg ha zsoldvágy 's nem honszeretet buzdítá e' nyugtalan életmód választására. A' tábor' végén, Niagara' partja mellett, fölállított ágyutelep' előrészén egy középkoru férfi álla könnyű lovagbundában, 's egészen elmerülve látszék a' természet' bájjelenetinek csodálásában, midőn egy a' táborból hozzá közelítő fiatal katona, díszjeleiről ítélve tábori segéd, e' szókkal ébreszté fel őt merengésiből: „Bocsánat sir, hogy bátor vagyok önt figyelmeztetni azon veszélyre, mellynek személyét kiteszi. A' nap már megengedi külön-

böztetni egymástól a' tárgyakat 's a' lázadók lövetni fognak önre Nawy-Islandról, ha meglátják, hogy sir M' Nab maga"....

‚Ah, master Quicly, ön már elhagyá fekhelyét; valóban sok, ha meggondolom, hogy négy hónap előtt, Londonban, illy korán még önnek kocsisa sem hagyá el párnáit. De jó hogy itt van ön; parancsim vannak. E' nap olly gyönyörű 's első az új évben. A' kalandos és változatos katonaéletben a' legfölvilágosultabb fő sem ment minden előitélettől. Ha ma győzünk, egész évben sarkainkhoz leend csatolva a' szerencse; e' gondolatot több nap óta nem tudom kiűzni agyamból, 's ugyan miért ne kezdhetnők meg dicsőséggel az év' első napját? Itt hiában veszteglünk; a' zendülők naponként lelőnek ágyuikkal néhányat emberink közül, 's mi nem árthatunk nekik, a' szigetpart' erősitettsége miatt. Siessen ön a' táborba, doboltasson riadást 's állittassa csatarendbe sereginket. Tervem kész, nyolcz órakor indulunk Nawy-Islandra.' A' segéd néma köszöntéssel távozék, teljesitendő a' kapott parancsot, 's az ezredes az átelleni szigetre emelé szemcsőjét, kémlelvén: hol lehetne legbiztosabban partra szállani, mi valóban nem csekély föladat volt, mert hol ágyúk nem valának láthatók, ott örvények 's szirtek veszélyesiték a' parthoz közelitést. Hm! gondolá az ezredes, tervem szerint partra szállhatunk ugyan; de kérdés, mi fog tovább következni? A' zendülők mindenökért harczolnak, és zsoldosim csak nyolcz pennyért. M' Nab aggva fordult a' tábor felé, talán már megbánva csata-parancsát; de késő volt, 's egyébiránt tervében igen bizott. A' sereg harczléptekkel közelíte, 's pár percz mulva tisztelgve megállott a' teljes hatalmu ezredes előtt. „Fiaim, szóla ez most ünnepélyesen az előcsapathoz, ti angolok vagytok 's hű honfiak, önkényt ragadtatok fegyvert, tehát tiétek legyen a' dicsőség. Lépjetek elsők Nawy-Islandra. Gyorsan dereglyékre!" — A' vitéz önkénytesek gondolkozának 's rövid szűnet után igy válaszolt kapitányok, egy vaskos böcsületes zsemlyesütő: „Sir, az indiánok díjt huznak, küldje ön azokat előre." Az ezredes arczát boszupir futá végig, de mérsékelve indulatját, határzott hangon mondá az indián csapatvezérnek: „Vitéz indiánok, ti szeretitek a' harczot, 's a' nagy szellem gyönyörködik, midőn látja, hogy fiai bátran emelik a' harczfejszét".

‚Az való, mondá egy óriási termetű indián; de uram, szerecsenek is vannak táborodban, küldd azokat előre, ők ugy is csak barmok, 's készek akár azok ellen harczolni, kik a' haza' szent ügye mellett fölállnak, akár pedig azokat fölkonczolni, kik a' jót elnyomni törekszenek'.

„Épen azért nem megyünk elül, ordítá egy széles orru vállas szerecsen, mert csak barmok vagyunk. Legyen fehéreké vagy rőtbőrűké a' dicsőség". Az ezredes' haragja már kitörni készült, midőn egy őszhaju őrmester e' lassan ejtett szókkal közelíte hozzá: ‚Sir, öt hordó rhumunk van, engedje ön azt kiosztanom embereink közt 's megjő a' lelkesülés'. Az ezredes kedvetlenül de helybenhagyólag intvén az őrmesternek, a' sziget felé fordult, 's szomoru hangon szóla fiatal segédéhez: „Master Quicly, ön csudálkozik? ó! még nagyobb példáit is fogja ön itt látni az engedetlenségnek. Az ügy nem népszerű, 's igy sokat el kell tűrnünk, ha nem akarjuk, hogy utolsó katonánk is az ellenséghez pártoljon. De mit látok? Egy könnyű fahéjnaszád Niagara' közepén. Vegye ön szemcsőjét, master Quicly".

‚Valóban, sir, 's a' naszádban egy agg indián férfit, leplezett némbert 's iszonyu nagy újfoundlandi kutyát látok. Ha szemeim nem csalnak, a' férfi Tom, az öreg félőrült Tom, ki bivalynak nevezi magát, laktanyánk' közelében lakik'.

„Nem őrült ő azért, fiatal ember; szokás az indiánoknál, hogy minden ifju, midőn először kap férfiöltönyt 's fegyvereket, valamelly különös hadi nevet válaszszon magának. De az idő halad, készüljünk, emberink közt mint látom, vigan kering a' rhum; ha majd félig leiszszák eszöket, talán inkább leendnek készek honfitársik ellen harczolni". Az ezredes távozott ifju harczтársa' kiséretében, 's a' könnyü fahéj-naszád csöndesen sikamlott lefelé Niagara' közepén. „Yedidha, szóla, fölhagyván az evezéssel innepélyesen az indián főnök, már igen közel vagyunk Nawy-Islandhoz, szólj, még egyszer kérlek, megmaradsz ma nyilvánitott határzatod mellett"?

‚Atyám, szóla fájdalom' de egyszersmind tökélet' hangján Yedidha, szavaimat meg nem

változtathatom. Szívem' érzelminek nem parancsolhatok'.

„De gondold meg Hugo' dühét, ő bizonyára teljesítni fogja fogadását"'

‚Már mondám, jó atyám, csak egy menekvési módot ismérek, engedd szívembe döfni késedet, 's Hugo' dühe csillapúlni fog. Inkább én haljak meg, mint erős és hazájának szolgálható férfi'.

„Nagy szellem, a' te útaid csodálatosak, vagy végre még sír' szélén regének kell azt tartanom, mit rólad 's tulajdonidról hallék. De legyen bár mint, ám teljesűljön akaratod. A' tegezről lepattant nyilvesszőt többé nem kaphatni vissza, 's a' mi sorsunk' kocz-kája is változhatlanul elgördült"; monda bús elégültséggel az ősz indián, 's szent lelkesülésben a' kelő naphoz emelé korredőzte arczát, Yedidha pedig buzgó áhitattal reggeli imádságra nyitá meg halvány ajkait.

A' naszád mindig gyorsabban kezde haladni, 's távolról tompa mindinkább közelgő zúgás hallatszék. ‚Atyám, kérdé megnyugtató imádsága után derültebb homlokkal Yedidha, mi zúgás ez? Fölleget nem látok, 's az év' e' szakában különben sem igen hallhatni mennydörgést'.

„Semmi, gyermekem, az éjszaki szél parthoz csapkodja a' hullámokat, 's ez nem történhetik zaj nélkül".

Pár percz ismét néma csöndben mult el; a' tompa zúgás dörgő morajjá változék, 's Yedidha aggva tekinte atyjára és zavart tekintettel kérdé: ‚Atyám, ha füleim igen nem csalnak, én Niagara' zuhataginak iszonyu dörgésit hallom'.

„Füleid nem csalnak, Yedidha, ugy hiszem, közel vagyunk a' zuhataghoz, mert épen most haladunk Nawy-Island déli csúcsa mellett".

‚Az istenért atyám, te vízbe dobod eveződet; ki fogja partra vezetni naszádunkat'?

„Most már maga a' nagy szellem sem! kiálta majd nem káromló tekintetet lövelve égre az indián főnök, 's ifjui erővel fölegyenesülvén, bundáját leveté, harczbaltáját magosan villogtatá feje fölött, 's lelkesült hangon szóla; „Vagy vélted talán, hogy tervedben megegyezni, 's tulajdon szemeivel nézni fogja atyád, miként veted magadat az egymásra rohanó dühös ifjak közé 's fogod fel a' halálos döfést, hogy saját élted föláldozásával menthesd meg az egyik testvérnek életét, a' másiknak pedig lelkét a' testvérgyilkolási bűntől? Nem Yedidha, azt nem teheté az atya. Az éjjel ezt sugá lelkembe csillagom: „Az egyik ifju' vére folyni fog, ha leányod életben marad!" És én gondolám: az eltiprott hazának erős karokra van szüksége, fiaimat a' seminolok' szabadságának áldozám föl, leányom essék áldozatul a' fehér ember' jóléteért, mert vérontás okának tudván magát, boldog ugy sem lehetne soha, 's így azon hála is uzsorával vissza leend fizetve, mellyet a' két testvér megholt atyjának tartozunk. Ugy van, Yedidha, annak nem szülhetsz gyermeket, kiért szent láng gyujtja kebledet; légy tehát Niagara' szűz menyasszonya, 's lépj atyád' karjain a' boldog lelkek' szigetébe. Te pedig Red, teljesitsd kötelességedet!" A' naszád rohanó sebességgel lejte a' zuhatag felé 's Yedidha érzék-hagyottan atyja' keblére hanyatlott, a' kutya pedig ura' parancsára part felé úszott. Az öreg indián szemében köny rezge, midőn leánya hideg homlokát megcsókolá, 's lefektetvén élte' utolsó reményét, rezgő 's félig éneklő hangon e' szókat ejté: „A' rőtbőrüek' lehelletének ura, hatalmas nagy szellem! Mutasd meg lelkem' szemeinek a' boldogok' szigetébe vezető utat, 's ti, előttem elköltözött fiaim, 's harcztársaim jelenjetek meg végpillanatomban, 's ne engedjétek, hogy a' folyam' rosz szelleme tévelyutra vezesse a' rengeteg' szirthomloku bivalyának árnyékát, melly nem elhagyottan, hanem ugy, mikép a' seminolok' utolsó főnökéhez illik, jelenendik meg körötökben, mindenével mi becsese volt a' földön! Vele van harmatgyönge leánya, 's vele fegyverei, kalandinak 's veszélyinek hű társai!" E' végső szavait már a' zuhatag' szélénél mondá, 's egy percz mulva csak a' naszád' előrészének töredéke keringett a' magosra szökő habtenger közt. Az örvény eltemeté áldozatit. —

VI.

Nawy-Island' déli partja' magas sánczolatán egy halvány arczu ifju ült; szeme szomoruan futá végig Niagara' partvidékit, 's tekintete minden perczben búsabb lett. „Istenem! szabad-e reménylenem, hogy jól olvasék Emmi' szemeiben? sóhajta Victor, mert ő volt a' magányos ifju; ha engem választana! De nem, ugy vínom kellene bátyám-

mal, pedig mióta Emmi' angyalszelid szemeivel kérlelőleg néze rám, érzem, hogy karomat testvérem ellen fölemelni nem birnám". Nehéz sohaj feszité Victor' keblét, 's lelke hullámzó gondolattengerbe mélyedett. Mintegy fél óranegyedet tölthete el illy állapotban, midőn a' sánczolatok előtt fölállított ágyutelepből sietö lépések hallatszának közelgni; 's Hugo' boszuszomjtól rezgő szava megharsant. ‚Áruló, kiálta dühösen az indulatos testvér, nyomába jövék cselszövényidnek. Hah! hogy ezt kelle megélnem'.

„Bátya, én nem értem szavaidat", szóla kedvetlenül a' háboritás miatt Victor.

‚Nem érted? Köszönet e' nyilatkozásért. Tehát nem csak az árulót kell benned gyülölnöm, hanem egyszersmind megvetnem a' gaz hazugot. Ez jó. Könnyíti szándékom' végrehajtását'.

„Istenemre mondom, Hugo, rejtélyekben szólasz".

‚Valóban? Ám halld tehát, 's pirulj szemtelenségedért. Az ágyutelep előtt ültem, várva Tomot vagy üzenetét, 's nyolcz óra táj ban megpillantám őt gyönge naszádban Yedidhával'.

„Tehát ide jönek?"

‚'S még kérdezed? Itt kelle kikötniök, ha szándékok vala partra szállani, mert egyéb helyen elmerülés' veszélye nélkül nem közelíthet szigetünkhez hajó; de ők egyenesen leeveztek 's végre eltűntek szemeim elől. Valóban csudálom, hogy még itt vagy.'

„Ha láttad őket, ugy bizonyosan megjelenendnek itt. De az istenért, ők leevezének, mint mondád, reszketek, gondold meg, ha a' zuhatagok' árja megragadá a' gyönge naszádot!"

‚Nem, e' tettetést többé nem állom ki. Föltétimet tudod. Nyolcz óra már rég múlt. Húzz kardot 's védjed magad; tovább nem várok. E' földön nincsen mindkettőnk' számára hely, ha Yedidháról önként le nem mondasz.'

„Szeretni őt örökké fogom, 's róla soha le nem mondok, noha nem tudom, táplálhatok e' keblemben reményt, hogy szerelmét valaha megnyerhessem."

‚Gyalázatos, hazug kigyó, még gúnyt kezdesz velem űzni? Húzz, 's védjed magadat, különben gyilkosoddá kellend lennem", kiálta dühtől tajtékozva Hugo.

„Soha, bátya, ki tisztán szereti az angyali Emmit, az testvérszivbe nem temethet öldöklő vasat."

‚Veszsz el tehát, asszonyos képmutató', ordíta magán kivül Hugo, 's villogó aczéllal testvérére rohant; de e' pillanatban megdördültek a' chippewai ágyúk, mellyek' ótalma alatt akarák a' partra szállást véghez vinni a' királypártiak, 's egy a' sánczolat' szögletéről visszapattant golyó földre terité a' testvérgyilkossá lenni akaró alig huszonkét éves ifjat. Victor, mindent felejtve, segítni siete szerencsétlen testvérének; de első tekintetre látá, hogy az iszonyu seb egy perczet sem engedend tul élnie. E' pillanatban a' közel ágyutelepek viszonzák a' canada-parti lövéseket, 's Mackenzie' szava következőleg bátoritá a' legényeket: „Derekasan fiúk, egy dereglyéjök elmerült a' vörös rókáknak, ez megijeszté őket 's visszavonulnak; valóban okosan cselekszik, a' rögtön támadott ellenkező szél ugy sem engedné őket partinkra szállani. De mi vergődik ott halról part felé. Ha szemeim nem kápráznak, kutya?'

„Valóban az, sir, mondá egy lőportól piszkos pattantyus, ime most partra kapaszkodik. Izmos derék egy állat, illy ellenkező szélnél partra tudott menekedni e' rohanó sebességü folyamból."

‚Istenem, Red!" kiálta őrjöngve Victor, Tom' kutyája 's mindenkori hű kisérője; Hugo naszádban látá őket, Niagara' közepén, mint mondá. — Egek, mit kell gyanítnom!'

„Szelenczét látok az eb' örvében, szóla szánakozva Mackenzie, nézze meg ön, talán üzenetet rejt magában.' — Victor mohón nyitá meg a' szelenczét 's ragadá ki belőle az összehajtogatott iratott; de pillanatnyi átfutása után e' szókkal: „Az angyali teremtmény meghalt értem bűnösért!" zokogva Mackenzie' karjai közé rogyott.

Másnap megujitá támadását M'Nab, de ismét süker nélkül; a' hazafiak mindazáltal nagy veszteséget szenvedének. Midőn csata után holtjaikat összeszedék, 's távozni készülének velök, rögtön keserves ebvonitás csapá meg füleiket. Utána indulván, a' haboktól mosott első mellvéden egy nagy kutyát pillantának meg, melly egy holt férfinak arczát nyaldosá. A' kutya Red, a' halott Victor volt. Első sorban küzde ő, 's bánatossá leendett életét egy ellenséges golyó jóltevőleg eltépé. A' két testvér' szive egy szivért hevült, most egy sir pihenteti porló maradványikat.

Nagy Ignácz.

Magyar játékszini krónika.

Apr. 28. Az élet álom, színjáték 5 felv. Calderontól. Középszerű előadás, hibák és jelességek nélkül. Roderigo: Bartha.

Apr. 29. Béla' futása.

Apr. 30. Egresy Gábor' jutalmául: Lear király, Shakespeare' szomorújátéka 5 felv. Egyike a' legsikerültebb magyar előadásoknak a' komoly dráma' nemében, akár részeiben, akár egészben véve. A' czímszerepet Egresy ábrázolta. Invidualitása, u. m. ifjusága 's alakja nehezíti a' kivántató illusio' előhozását, 's ez leginkább az első két felvonásban vala érezhető, hol sem a' testtartás és mozgások, sem hang 's a' beszéd' neme nem feleltek meg a' kora' súlya alatt görbedő agg királynak. Néha észre látszott ezt a' játszó maga is venni, 's ebből ismét más hiba: bizonyos egyformátlanság, keletkezett, melly a' hatást zavarta. Nem mintha már e' két felvonásban is nem volnának Learnek perczei, hol a' felingerlett lélek, gyenge hüvelyet, a' testet is, élénkebb 's erőt szinlő mozdulatokra ragadja: de szinészünk' ezen fölegyenesedései nem találkoztak mindig e' lelki állapotokkal, nem ezeknek voltak mindenkori szükséges következményei. Nevezetesen pedig, nem lehete e' játékból ellesnünk, miképen a' Lear' lelke, azon, megszégyenülléssel, megbánással, és fájdalommal való küzdések által mik alatt izenként majd roskadozni kezd, majd ismét rajtok vég erőlködéssel, ha mulólag is csak, győz, az őrülés' pontjáig sodortatik, melly az Edgarral való találkozáskor kitör. Leart ezek alatt mindig feszült erőben láttuk, azon közbeközbe' őt elfogó lankadások nélkül, mik olly természetes következései az ellenséges behatások által, erőszakosan fel-fellázasztott ideg-erőnek. Szerencsésebb volt az előadás az Edgarral találkozás óta végig, mert itt már nem csak egyes jeles perczeket, hanem egy egészet láttunk belső harmoniával. Meg kell jegyeznünk, hogy Egresy e' szerepben a' bécsi udv. színház' Learjét igyekezett másolni: Anschützot; 's ref. megvallja, hogy ha egyes vonásokban meglepőbb hasonlatosságu másolatot még nem látott is, de épen azért, mert Egresy itt inkább Anschützot mint Leart tartá szem előtt, hibázott az emlitett egység, az a' belső organicus összefüggés, mi az előadást művészivé teszi. Egresy mind a' szerepek' felfogásában bizonyita már több izben középszerűnél több tehetséget, mind a' felfogottnak előadásában sok erőt. 'S ma olly ritka ábrázolási mesterséget, hogy, ha ügyekezni fog előképét inkább lelki működésében tanúlni, mint izről izre minden külsőségekben utánazni, tőle egy jeles Leart várhatunk. Egresy dicséretesen gyámolitatott az egész társaság által. De kitüntetést érdemle Lendvayné (Cordelia) mély bensőségével, Fáncsy (Edgar) helyes felfogásu játékával 's Barthánė (Regan) correct, tiszta, értelmes beszédével, millyet e' szinésznétől még soha sem hallottunk. Ha ő törvényévé tenné ezt a' módját a' beszéddel bánásnak, sok szép reménynyel biztatna. 'S ez alkalommal jegyezzük meg, hogy a' magyar szini előadásoknak általános hibája, melly miatt az éldeletnek legalább fele vészen el: a' beszéd' érthetetlensége; az egyik hadar, a' másik a' színfalak közé beszél, harmadik halkan, 's igy vagy a' legfárasztóbb feszültségben kell tartanunk halló műszereinket, vagy a' darab' folyamatának nagyjában megértésével beelégednünk. 'S e' hibától legjobbjaink sem mentek, Fáncsyt és Megyerit kivéve, kik láthatólag törekszenek mindig érthetőségre; maga Egresy, ki e' tekintetet kevesbbé mellőzi mint sok más, ma az első két felvonásban gyakran elfeledkezett róla, 's ez által is sokat vesztünk. Az indulat nem mindig sebes beszédet kiván, de érthetőt mindig, mindig, mindig! Somogyiról (udvarmester) is illik emlékeznünk, ki akárendelt szerepeit gonddal tanúlja 's adja rend szerint, 's ma is az volt, minek lennie kelle. Mondtuk már egyszer, hogy a' rosz játék, bármi mellékes személyben is igen bántó, igen zavaró, 's azért a' rendezőség' figyelmének a' próbákon e' mellékesekre is ki kell terjedni. 'S hogy még egy perczre visszatérjünk e' mai előadáshoz; el kell ismernünk, hogy egészben az a' sikerültek, minden esetre pedig a' leg-meglepőbbek közé tartozott; ha ennyi gondot, ennyi tanulást fog társaságunk egyéb illy kitünő méltóságu remekművekre fordítani, örülhetünk, mert Shakespeare így színünkön meg fog honosodni. A' fordítás, helyenként darabos, de általában véve még is az eredetinek erejét megközelitő, 's ügyes kéz' műve. A' király' szerepe jambusokban. A' közönség számos, és részvevő.

Majus' 1. Utazás közös költségen. Jól adva. Azonban a' darab sokat vesztett éléből a' fiatal özvegy' bal felfogása által. Lendvayné egy kecsesen szeszelyes asszonykát játszott, kire nem lehet sok haragudnunk, a' helytt hogy egy, a' s[illegible]tlenségig kinzó zsémbes asszonyt, kinek [illegible]g vőlegénye is azt igéri, hogy „gyötrő szeszélyeit tűrni" fogja.

Majus' 2. Havasi rózsácska; 's benne Lendvayné (Liszli) legjelesb.

Majus' 3. Szapáry Péter.

Majus' 4. Incognito, szinj. 4 felv. Ziegler től, egyik silány maradványa a' mult századi német iskolának, dicső lelkek, dicső érzések, neki feszitett helyzetek — 's végre is comoedia. Az előadás elég jó.

Majus' 5 Lear király. Egresy, örömmel mondhatjuk, sokkal jelesb mint elöször. Hangja 's mozgásaiban inkább elrejtve ifju kora, 's több öszhangzás az egészben. Minden egyéb gyengébb, mint múltkor.

Majus' 6. Szebeni erdő.

Majus' 7. Tréfa és valóság vigj. 3. felv. Ziegler után. Darab és előadás jó minden részeiben, de semmi sem múlja felül Lendvayne' szeretetre méltóságát Ágnesz' szerepében. Végül hivatott.

S. F.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 13. 1838.** **38. szám.**

Tartalom: A' felekezet (*Vörösmarty*). — Egy emlékvirág' visszaküldésekor (*Soltész Dániel*). — Hazámhoz (*László Károly*). — Szerencse és balsors. Franczia novella (*Böszörményi*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.*). — Egyveleg.

A' felekezet.

Tudás és cselekvés, azon két sarkalat, melly körül az emberiség' óriási törekvései, vagy ha inkább tetszik, az egyesek' hangyamívei forognak. A' buvárkodó ész, a' hathatós akarat örökké e' kettőn fárasztják erejöket, 's küzdéseik' sikere a' világ, melly előttünk áll, félvadsága 's istenséggel határos míveltsége' csodáival.

Ha értelem 's akarat minden agynak 's kebelnek egyaránt jutnának, ha valót valótlant ismerve, jót roszat elválasztani 's azt ohajtani, ezt utálni tudva, ezer éveink óta folyvást haladhatánk, alkalmasint be lehetne zárni a' teremtés' ajtaját; mert a' mit ész felfoghat, erő kivihet, az már eddig tudva, téve, 's az emberiség' nagy napszáma bevégezve volna; vagy mivel ezen lehetetlenség' titkait mostani ész föl nem érheti, tán olly fokon állanánk, mellyre ismét sem képzetünk sem kifejezésünk. Meglehet, köztársasága volnánk angyali lényeknek, vagy az ész és akarat' egysége ösztönné olvadván, mint nemesebb faj ugyan, de az állatok' sorába hullanánk. Annyi bizonyos, hogy akkor a' köz czélt, 's elérésének biztos módját 's eszközeit mindenki értvén és akarván, nem volna párt, nem volna szakadás. — Bizonyosnak mondám, noha ezt inkább az ellenkezőről lehetne állítani; mert az érdekek' összeütközése miatt 's kiegyenlítésök végett talán épen akkor lennének czélirányosan elintézett pártok 's azoknak ható 's visszaható ereje által kiküzdve a' czél, melly világosan állana előttünk. Azonban ezen fejtegetés a' sikeretlenség' határában vész el. Vegyük a' dolgot, a' mint áll. „A' hány fej, annyi értelem" mondják, 's ugyan ezt mondhatnók talán minden tehetségink felől, 's még is vannak jámborok általában minden pártnak kárhoztotói, kik minden jó ügy' bukását 's hátramaradást a' felvilágosodásban, párt és felekezet' rovására vonnak. De nemcsak ezen jó akaratú rövid látók ellenségei a' pártnak, hanem azok még inkább az allattomos fondorlók, titkos czimborák, kik azt egyedáru (monopolium) gyanánt ohajtanák gyakorlani; legdühösebb ellensége pedig az önkény, melly zsarnoki kezeivel bábusereg gyanánt szeretné tánczoltatni az embereket, individualitásához képest jó vagy rosz czéljaira. Mind e' mellett nincs ország, tartomány 's alig társaság párt

nélkül; sőt maga az ember' kis világa ismeri a' pártot 's belső meghasonlásai 's küzdései gyakran müveket állítanak elő 's szülnek tetteket, mellyeken bámúl a' világ.

Ország, melly hasonlás által elesik, ember, ki belső harczainak áldozatja lesz, vagy gyengék voltak már magokban 's nem életre valók, vagy, a' mi tán gyakrabban történik, nem pártokat, hanem ellenségeket tápláltak szivökben, kik nem értve vagy nem akarva egyszersmind az igaz czélt, végromlással fejezik be munkájokat. Innen magyarázható azon jobbak', 's felvilágosodottak' haragja is a' pártok ellen, kik minden összekocczanásra bukástól féltik az ügyet, mellyet jónak 's egyesség által olly könnyen elérhetőnek tartanak. De mindez nagy részint a' párt szó félre értéséből ered.

A' párt nem egyéb, mint az egy véleményüek' 's akaratuak' szövetkezése bizonyos társasági főczél elérésére, ellentétben azokkal, kik ugyanazon főczélt *) más eszközökkel vélik elérhetni. Minden különbözés tehát a' pártok között csak a' mód 's eszközök' választásában áll, a' fő czélnak egynek kell lennie, különben nem párt, hanem ellenfelek vannak vitában egymással. Ott, hol egyik rész üdvözülni, a' másik (tegyük fel) kárhozni akarna, hol egyik rész valót 's világosságot, a' másik hibákat 's homályt vágy terjeszteni, vagy hol egyik fél a' társaságot boldogítani ügyekezik, mig a' másik azt lerontani tör, nincs párt, nincs felekezet, de tökéletes szétágazás, vagy ellenkezés.

*) Azt mondhatná valaki e' magyárazat ellen, hogy igen határozatlan; mert ki fogja megmondani, mellyik a' fő czél? 's ez nem alaptalan ellenvetés; mert a' melly czél főnek tetszik, némelly körre nézve, nem válik-e sokszor alsóvá mások iránt? 'S igy kik amaz első czélra nézve ellenségek, nem válnak-e pártfelekké e' másodikra nézve? 'S ez való; de ne hogy a' nevek összezavartassanak, a' társaság' képzetéhez kell kötnünk a' magyarázatot; a' fő czél tehát mindenkor csak a' társaság' határain belül gondolható, 's innen nevezhetők a' pártok is, mellyek azon fő czélra külön útakon törekednek. Igy lehetnek egyes-emberi pártok, a' mennyiben az ember' érzékei 's tehetségei magokban meghasonlanak, lehetnek továbbá családi, országi, világi pártok, mellyek viszonyaikból kivéve ellenségekül tekinthetők.

Azonban csak jó és szent czél szentesítheti a' pártokat. Terjesztői bal hitnek 's tudománynak, kik egymás köztt meghasonlának, haramiák, kik a' nyerendő vagy nyert zsákmány fölött össze vesztek, nem pártok, hanem patvarkodó 's marakodó felek. Vagyha ezeket is pártnak kell nevezni, úgy kárhozó vagy gyalázatos czéljaik szerint magokra e' pártokra is gyalázat háromol.

Nagy vítatás' tárgya: valljon a' czél szentesítheti-e az eszközöket? Ölés, rablás, lopás, gyújtogatás tilalmasak, 's még is az ellenség mind ezeket teszi; de pártnak illyeneket nehezen fognánk megbocsátani; maradnak azonban szelídebb, ha mondhatjuk, kétesebb nemei a' rosznak, mellyekről itt kérdés lehet.

Vannak czélok, mellyek ha elérettek eszközül szolgálnak egy magasabb czél' elérésére; példáúl: ki az értelem' világosítását tűzi ki czélúl, evvel csak egy főbb czélra tör, az emberek' boldogítására; e' szerint az eszközök nagyobb részint czélok is lévén, a' czélnak pedig mint mondók jónak, szentnek kellvén lennie, következik hogy alacson, (de valóan nem képzelt alacson) eszközökkel élni nem szabad. Innen igen gyanús lenne az, ki az embereket butaság, babona, áltudomány által akarná boldogítani; mert tegyük csak ezen eszközöket czélúl, mint fog az hangzani? ki a' vakmerő, ki igy merjen szólani: „Isten, mindenható! mindentudó! akarom, hogy a' képedre teremtett ember buta legyen mint a' barom, tévelygő és őrült, áltudomány 's vakbuzgóság által, mert csak igy lehet boldoggá.“ Nemde ezt senki sem merné mondani? pedig ennyit tesz, mit sokan tanítottak 's némellyek maig is követnek. Minden esetre annál tisztábban áll a' párt, minél tisztább kezekkel nyúl dolgaihoz, minél nemesebb az eszközök' választásában 's nem kénytelen olylyakhoz folyamodni, mellyek a' nyilvánosság' napvilágát ki nem álljják. A' párt, melly titokban szövi cseleit, homályba burkolja munkálódását, vagy igen gyenge, vagy alacson, 's a' czimboráláshoz közelít, vagy épen összeesküvésen végződik el, melly már kivül esik a' pártok' határán. Nyilvánosság tehát egyik föltétel, melly alatt a' pártnak munkálódni kell, noha ezt csak a' fő munkálódásokra akarjuk értetni; mert a' pártok' legbelsőbb szerkezetének, 's titkainak, 's mint egy belső gazdálkodásának (kivált idő előtti) ki-

tárását a' közönséges józansággal is ellenkezőnek tartanók:

„Mind jó ez, mondhatná valaki: de az csak tagadhatatlan, hogy valót, mellynek tagadói, jót, mellynek ellenzői nincsenek, könnyebb terjeszteni, 's végre hajtani, szóval párt nélkül könnyebb boldogulni, mint pártok' viszálya között."

Könnyebb, vagy épen lehetetlen.

Hol egy ember tud 's akar, a' többi hisz és tesz, vagy hol értelem 's akarat némelly dolgok iránt tisztába jöttek, ott nincs párt: a' dolog könnyen és hamar megy. Van ország, hol az, valljon két főváros között egy olly hosszu vizen, mint a' Duna, melly az egész országot ketté hasítja 's ha csak néhány napra is, két külön országgá teszi, kelljen-e álló hidat építeni? vagy: „nemzeti nyelv elsőséget érdemel-e az idegen fölött", nem tárgyai többé pártok' vítatásainak, hanem elhatározott dolgok, mellyekről egy józan sem kételkedik. 'S ez igen örvendetes. De mind ez az egész világra nézve igen kis körű dolog. A' hiturak 's Napoleonok' hatalma elenyészik 's hol egyértelem 's akarat némelly dolgokra nézve megszűnteték is a' pártokat, annál serényebben kelnek azok fel új pályán kezdeni csatáikat.

Azonban marad még állapot, mellyben sem önkény, sem felvilágosodás nem uralkodik az embereken, még sincs tökéletesen elvált felekezet, mert vagy csecsemő korát éli a' társaság, vagy fásult kebellel küszöbén áll vég enyészetének. 'S ez valljon kivánatos-e? A' gyermeknél nem ébredtek még fel, a' vajutt aggnál lenyúgodtak már a' szellem' 's kebel' viharjai, a' csendes halál pedig épen véget vet az élet' minden mozgalmainak, 's még is ki, ha nem boldogtalan, kivánná ifju 's férfi korát ezekért od'adni, hol a' gondolatok' égi háborúja mellett, a' földhöz ragadt indulatok' 's szenvedélyek' harczaitól annyi felé szaggattatik? Ezt lehet mondani a' pártokról is. A' párt zajog, nyugtalankodik, 's dühe gyakran veszélylyel fenyeget, de élet, ifjúság 's erő van a' pártban; a' pártlanság ellenben tespedés, hanyatlás, vagy épen halál' jelensége. 'S ez tudás és cselekvés' körében egyiránt igaz. Ezredekig forgott békében és háborítlanúl a' nap földünk körül, 's ím fölkele egy vakmerő férfiú, ki nemcsak megállítá a' napot, hanem kerengést is parancsolt körüle

a' heverő földnek. A' világ felzajgott az új tudomány ellen 's az örök város' ura visszavonatá szavát a' merészszel; de az újra felvevé a' megtagadott gondolatot, 's nem akará, nem tudni, a' mit tudott. Utána párt felekezék a' tudósok között 's a' szegény parányi föld ma már ki van véve nagy praetensioiból, mintha körüle világok forganának 's megelégszik szerény holdjával kerengeni éltető napja körül 's egy lenni annak bujdosói között. Hány ezred óta ápolgat, 's kuruzsol a' gyógytudomány az emberiségen? Borzad a' sínlődő a' fanyar szerek' nagy sokaságától, de isten' nevében csak elköltögeti; mert úgy hiszi, nem lehet különben, 's ím ismét fölébred az ellenmondás' szelleme, 's egy férfi' kebelében ver tanyát, ki, noha sírközel korában, éles látással, 's erős akarattal fegyverkezve, az egész tudós világ' vészkiáltása között bátran tör előre, 's egy új tudománynak veti meg alapját, melly szelíden közelít a' beteg' ágyához 's a' józan mértékletesség védpaizsa alatt, csak nem tündéri szereivel épülést eszközöl. Ma a' tiszteletre méltó aggastyánnak már mind orvosok, mind betegek között nagy 's erős pártja van; de nagy 's átalkodott az üldözés is, mellyet az ellenpárttól szenvedniök kellett. Annyi harag, annyi keserű gúny volt ezen vitákban 's olly háborgás és meghasonlás mindenfelé, hogy a' szegény beteg szinte aggodásba jöhete, nehogy a' két párt' vitái között aldozatúl essék; de más felül ki ne örvendene a' tudós férfiak' egy egész seregét haragba, indulatba 's tüzbe jőni látni a' felett, miként lehessen legczélirányosabban az egészséget, az ember' ezen legdrágább vagyonát, visszatéríteni? Bizonyosan, bármilly zajosak, 's talán botránkoztatók volnának is az efféle harczok, nagy hasznaikat tagadni nem lehet.

De vegyünk népszerűbb dolgokat. Magyar játékszínt minden magyar ohajt, 's nem volna egyéb hátra, mint egy szívvel, egy lélekkel dolgozni létesítésén; 's igen szomorú dolog, hogy ez nem így van 's hogy ezen már régen túl nem vagyunk. Sőt az is meg lehet, hogy a' szakadás a' dolgot hátra fogja tenni, vagy épen megrontani (a' mi azonban csak belső tehetetlenségünket fogná bebizonyítani) de mind e' mellett is nem kivánatosabb-e, hogy az emberek a' magyar játékszín iránt két véleményen legyenek inkább, mint egyen

se? Ezelőtt többször történtek felszólítások, 's nem igen volt, tudtunkra, párt, valljon így vagy amúgy, itt vagy ott épittessék-e magyar színház? de volt ellenben lanyhaság és részvétlenség, melly az ügyet korunkig porban feledé. Most azonban, ha elestünk is a' fényesebb 's a' nemzetnek csaknem egész kebelével ohajtott tervektől; de színházunk áll, daczára mintegy a' lehetetlenségnek, melly az évek' mostohaságán óriássá nevekedett. Szóval, a' közrészvétlenségben nem tenyészik felekezet, a' meleg részvétel ellenben pártokat költ, mellyeknek bármi ijesztő is sokszorta tekintetök, de a' közczélnál végre barátságos kezet nyujtanak egymásnak, vagy legalább e' részben megszűnik a' harcz, melly őket fárasztotta.

A' pártok' surlódása e' fölött ébreszti a' lelket, éleszti vetély által az észt, edzi az akaratot 's a' legszemesb ellenőr, mellyet kérelem ki nem engesztel, tekintet elnémítni nem bír, álérdemek által rászedni nem lehet, mellynek figyelmét hiba, tévedés, gaz tett ki nem kerülhetik: roppant, 's roppantságok által iszonyu alakban tűnnek azok fel a' pártok' nagyító üvegén. 'S így, ha e' részben túlzás van is, de legalább semmi rejtekben nem marad 's az emberek kényszerítve vannak a' becsület' 's nyilvánosság utján megmaradni.

Úgy ne értsen azonban valaki, hogy én mindenben 's mindenütt pártokat kivánok. Igen sok dolog van, mellyre nézve egy értelem 's akarat viszi az embereket, 's ohajtható, hogy ezt napról napra több dologról lehessen mondani; mert minél több lépcső lesz, mellyet hátunk megett hagyánk, annál tisztább kilátás 's tágasabb mező nyilik meg előttünk 's mindig nemesb és magasabb tárgyat lelünk munkálkodásunknak.

„Nevetséges bohók! — lehetne mondani — kik néha magok sem tudják, miért? külön felekeznek. 'S ezek gyakran a' legátalkodottabbak, nem levén hol és miben megtámadni őket. Az illyen tücskei a' társaságnak mire valók egyébre, mint annak megmutatására, hogy az ember átalkodás által hasonlóvá tud lenni a' fához, melly nem gondolkodik 's ezért semmi, még olly világos valóságról is meg nem győzhető. Szerencsétlen had! kik minden parányi dologért pártot kezdenek. Gonosz párt, sőt nem is párt többé, hanem vad csoport, melly elvesztvén a' czélt szeme elől, vakon és bűnösen egyszersmind, csak ellenpártja kiirtásán dolgozik!“ Tagadhatlan, hogy vannak illy korcs felekezetek, de hol azon szent társaság, melly soha el ne fajulhasson? Sokat lehetne még mondani a' pártok' hibáiról 's alacson szenvedélyeiről; de ezek örökül jutának a' gyarló embernek, mik, ha társaságba lépett, még ijesztőbb alakot öltenek magokra 's belőlök egészen kitisztulni ritkán, vagy soha sem lehet. Ha nagy, 's szent a' czél 's a' felek annak elérésére mindent elkövetnek, mit a' nyilvánosság' őr szemei előtt lehet és szabad, bizonyosan végét érendik fáradozásoknak, melly vég, mint említők, ismét csak kezdete lesz egy újabb 's magasb rendű vállalatnak. 'S az illy haladás a' legbiztosabb, mert legemberibb, kettős homlokán egyfelül az állati gyarlóságnak, másfelül a' szellemi magasulhatásnak viselvén bélyegeit 's mintegy folytatása a' teremtés' munkájának, melly azért hagyatott fel emberek' számára, hogy rövid létök alatt természetök 's tehetségeiknek megfelelő foglalkozásokban találjanak gyönyört 's boldogságot. Nem abban áll tehát a' józanság, hogy a' pártokat elkivánjuk közülünk 's kiirtani törjünk a' kiirthatatlant, 's úgy szólva belénk oltottat, hanem inkább, hogy buzgón 's csüggedetlen fáradozzunk nemes czélok után, erőnket egyesítvén azokéval, kik velünk egy uton járdalnak 's ha ezen törekedésinkben nemtelen 's alacson tettektől megóttuk magunkat, mindent tettünk, mi embertől telhetett.

Vörösmarty.

Egy emlékvirág' visszaküldésekor.

Sohajtva mély szűből
A' távozó után,
Ma éve adtad ezt
Akkor még jó leány.

És e' virágnak egy
Egész év' tűnetén
Gyöngéded ápoló
Gondját viseltem én.

Talált enyhharmatot
Hév nyárban könnyemen,
Hideg télben meleg
Ágyát lányszivemen.

De kedves e' füzér
Nekem már nem lehet,
Imé vedd vissza hát,
Mint elvőd szivedet.

'S kit szenvedélylyel ez
Ujonta megkegyelt,
Annak keblére tüzd
E' dús szerelmi jelt.

Soltész Dániel.

Hazámhoz.

Kivülről béke van,
Benn vész nem retteget;
Nem látni ellened
Sehonnan fölleget.

De bennem vérezőn
Kelnek föl érzetek,
Mellyekre lélekben,
'S testben megrezzenek.

'S bár nincsen éretted
Aggódni semmi ok:
Miattad, oh hazám!
Nyugonni nem tudok.

Lasztavik Károl.

Szerencse és balsors.

Franczia novella.

1749.' vége felé, a' Párisból Versaillesbe vivő uton, két kocsi ment egymásután; az első bérkocsi volt, mellyben Pigafet ur, egy érdemteljes férfiu ült; a' másik, négy gyönyörű lótól vont fényes equipageban a' talentomai, gazdagsága 's csodás kalandairól Europaszerte ismert M... gróf. A' jóvérű lovak épen a' bérkocsi' nyomorú poroszkáit akarák beérni, megelőzni, midőn a' két tengely összeakadt, 's az erős bökés a' bérkocsit fölfordítá, 's szekér és ló az egyetlen utazóval az utközépre gördűlt. Pigafet ur' jobb keze az esésben megsérűlt; a' jó és szánakodó M... gróf udvaris mentegetések közt nyilvánítá sajnálkozását, az utazás' bevégzésére helyt ajánlva kocsiában. A' kocsis' kára megtéríttetett, 's a' gróf Versaillesbe érkezvén, rögtön sebészt hivatott, Pigafet ur' kezét bekötendőt.

Ennyi figyelem- 's gondoskodástól megindúlva, mit a' gróf, mint a' csekély baleset' okozója, érzeni látszott, Pigafet ur hivé, hogy

lelkiösmeretét meg kell nyugtatnia; 's megmutatá, hogy a' kocsik' összeütközése sem a' lovak' sebes futásának, sem a' kocsis ügyetlenségének, de csupán balsorsa' makacsságának tulajdonítható, melly czélja' végén mindig vermet, 's a' kapu alatt szirtet gördíte utába.

„Utamnak Parisból Versaillesbe nagy reményt kell vala megsemmisítni, vagy teljesíteni" monda; „közeledém a' czélhoz, 's árokba dőltem; el valék rá készűlve; az egészen rendén van; 's valóban még nagy szerencse rám nézve, hogy számtalan balesetim' okai közt egy nemes grófot láthatok. Egy nyomorú vadászeb által szerelmem' tárgyát vesztém el; egy bonmot bezárja előttem az academia' ajtaját, 's egy puszta féreg, úgy szólván trónról taszít le."

M... gróf figyelmes csodálkozással néze Pigafet urra, míg ez csendes nyúgalommal 's egyszerűséggel látszott beszélni, 's elmezavart semmi sem árula el rajta. Gazdája, kinek kandisága élénkké feszűlt, ismét mind azon részvétet nyilvánítá sorsa iránt, 's ügyekezett, az utolsó balesetből vont szerencsétlen előjeleket fejéből kiverni, 's azon kéréssel végzé, hogy csodás kalandai' egy részét, mellyek' martaléka lőn, közölné.

Pigafet ur, ki beszéde' kezdetéből ítélve, szint olly kész volt beszélni, mint a' gróf hallani, nem soká kéreté magát.

„Páris volt születésem' bölcsője", így kezdé; „atyám becsületes, de rendszeres ember, bennem képességet födöze fel szellemi munkálatokra, 's jövőm' szerencséjét biztosítni vélte, ha olly állapotba tesz, hol fölösleges ismereteket szerezhetek tudományok, 's művészetekben, azt hivén, hogy az által képes leendek ismereteim 's hajlamaim szerinti hivatást vállalni."

„A' népművelődés' előhaladása, a' durvaság' villongásai 's kicsapongásai közt, az önkénytes zabla, mit a' hatalom magára vete, végre a' törvényhozás' minden jótétei élénk benyomást tőnek képzeletemre. Törvényeket tanultam, 's csakhamar ügyvéd levék."

„Már némi hírre kaptam tisztársaim közt, midőn a' Chateletbe hivatám, egy pört védendő, mellynek igazságáról tökélyesen meggyőződém. Ellenem, Bernhard nevű, páratlan vitahős, ki tudatlanságát 's elhittségét szerénység' álszíne alá rejté, bátortalan hangon

makoga el egy igen rosz védbeszédet, mit még kétség kivül mással iratott. Beszéde közben hangja annyira lecsökkent, hogy végre szót sem lehete érteni, 's a' hallgatók, sőt maga a' bíróság is, beszélgetni kezdett. Ekkor fölléptem; a' legnagyobb figyelemmel tiszteltetém meg, midőn egyszerre, lelkesedéstől elkapatva, beszédem' hevében egy élénk taglejtéssel coiffüremet rendetlenségbe hoztam, 's olly csodás kinézést kaptam, hogy az egész teremben általános kaczagás tört ki, a' mi ügyetlen ügyekezeteim által, tiszti parókám' helyretevésében, még növesztetett. Nemcsak a' pört vesztém el, de valahányszor a' tribunre léptem, úgy tetszett, mintha mindig azon kaczajjal akarnának fogadni. Végre elvesztém bátorságomat, 's bucsút mondék egy pályának, hol egy kétes mozdúlat elég egy özvegy' 's árva' jogainak megsértésére."

„Az ember' anyagi és szellemi studiuma mindig nagy ingerű volt rám nézve; a' természettudományok' egy része nem volt előttem ismeretlen; a' divatozó gyógymód fontos javításokra látszott képesnek; hévvel neki adám magam', összehasonlítám Hippocratest, Galent az újakkal, 's azon jegyzést hivém tenni, hogy e' fönséges tudomány, egyszerűségétől elválasztva, az elixir- és theriak-orvosok' kezében egészen elkorcsosúlt. Próbát tevék, a' forró nyavalyák' viz, életrend, 's érvágás általi legyőzésére, sőt az akkor fénypontján álló chinahéjat is bátorkodám elvetni. Az által a' gyógyszerészek, borárosok, 's tiszttársaim közt sok ellenséget tevék; de büszkélkedve a' nemvárt sükerben, mit nyerék, merészen haladék pályámon."

„Egy új gyógyászszali tanácskozásba hivatám; benne Bernhard exügyvéd, egykori ellenemre ismerék. Ismét az lőn, mint gyógyász, meg nem egyezve a' betegünkkeli bánásmódban, halált monda rá, ha módszerem szerint bánnám vele. De a' beteg bizalmával ajándékoza meg, 's jól érzé magát, mert gyógyúlása sebesen halada; a' mint egykor rendelésemre szőlőt evett, 's egy átkozott mag torkába akadt, mitől megszabadulni akarván, annyira megerőteté magát, hogy a' guta megüté, 's ő Bernhard' nagy örömére, ki jóslatát, 's rendszerem' szerencsétlen következményét mindenhol kikürtölé, tüstént meghalt. Hírem az által csökkent; övé növekedett. Fogadók- 's gyógyszertárakban kiabáltak ellenem. Hasztalan' bizonyítám, hogy egyedül a' szerencsétlen mag semmisíté meg gyógymódom' jótékony hatását; még csak ki sem hallgattak. Hogy balsorsom' mérlege megteljék, akkortájban jelent meg Lesage' Gil-Blas-a; mindenki engem' hitt doctor Sangradoban megismerni; mindenki e' gúnynevet adá, 's a' nevetségesség kiegészíté, mit a' sors kezde. Elvesztém hitelem'; vele, merészkedem állítni, összedőlt a' valódi gyógytan' keletkező épülete."

„Francziaországban egy gúnynév gyakran többet árt, mint egy rosz tett. A' nevetségesség' fegyverétől ejtett seb csak más éghajlat, más légkörök alatt heged be. Miután kis vagyonomat pénzzé tevém, önkényt száműzém magam' gúnyoló hazámból."

„A' gondolkozó előtt a' kereskedés, e' népkapocs, ezen atyja a' művelődésnek, e' kimeríthetlen forrás, miből az élet' minden kéjei 's kellemei folynak, a' legmélyebb vizsgálódásra méltó tárgy. Daczára azon megvetésnek, gondolám, mivel iránta a' nagytekintetű 's nagynevű parányi emberkék viseltetni látszanak, csaknem minden háború ennek terjesztése- 's védelmére folytattatott; még is ő a' legfőbb ok, miért királyok trónaik' biztosságát, sőt nemességök' vérét is veszélyeztetik; miért a' diplomatia' belátását 's cseleit megkettőzi, 's az iparművek tökélyesűlnek, 's az egész művelt világban a' verseny' és munkásság' szakadatlan lánczolatát szövetik. Én hát kalmár leendek!"

„Az Antillákon telepedém meg, hova franczia kézműveket vittem, 's értök Francziaországba antillai termékeket küldék, de a' chinahéjat kivéve. Csere-kalmárságom minden reményem fölött jól ment; értékem néhány év alatt tizszerezve lön, a' mi engedé, hogy a' szeretett, drága honba visszatérjek, 's régi vágytársaim' gúnyainak daczoljak. De birtokomat még növeszteni remélvén, pénzem' nagyobb részén hajómat egy akkor Párisban igen divatos szövettel terhelém meg, 's a' legédesb szerencsetervekkel tele, rögtön elvitorláztam. — Az utazás szerencsés volt, de a' révpartba érkezve, észreveszem, hogy minden árumat egy a' gyöngyölegekben jött féreg át meg át rágta. Koldus valék. Más nap egy hason kelmékkel terhelt hajó érkezett ezen Bernhard' számára, kinek engem' mindenhol üldözni kellett, ő hát semmi csődülettől nem

tarthata többé, 's balsorsomból harmadszor vön hasznot."

„Kétségbeesés borítá el; egy orosz tábornok, kivel az Antillákról visszautazám, elszóródásomra utazást tanácsolt, sőt javaslatot tön, kövessem őt' honába, hol, mint mondá, széles ismereteim- 's azon pártfogásnál fogva, melylyel kormánya minden franczia iránt viseltetik, valami jövedelmes hivatal' elnyerése nem hiányozhatandik. Elfogadám ajánlatát, 's sz. Pétervárba utaztam, hol csakhamar az udvar' legnagyobb befolyásu embereivel viszonyba jöttem."

„Oktatói hivatalért folyamodám, de akkor mindenhol csak a' svédekkeli háborúról beszéltek, 's ezt kaptam válaszúl: nekünk katona kell, nem tudós; törvénykezésnél kérék helyt, 's a' válasz ez lön: nekünk katona kell, nem biró. Végre kormányszéki hivatalért folyamodám, 's a' válasz harmadszor is ez lön: nekünk katona kell, nem tisztviselő."

„Most ismét tábornok barátomat keresém föl, ki hadsegédévé tön. A' háború kiütött; több tüzes csatákban tüntetém ki magam', 's szerencsés levék Lascy tábornagy' életét megmenteni. Mostantól fogva nagy pártfogóm lön, 's hizelkedhetém magamnak a' reménynyel, egykor katonai nevet szerezhetni. Én vezérlém azon csapatot, melly először üte be Aland' szigetbe, 's a' czárné a' frigykötés után elégültségét jelenté nekem, 's asztrakáni kormányzóvá neveze."

„Az események kedvező kilátások alatt sebesen következtek egymásután; csak azon dicsőségre vágytam még, egy csatát, mint parancsnok vezérleni, a' mi elég fontos volna képességem' kitüntetésére, 's a' híres éjszaki bajnokok' sorába juthatásra. Alkalom csakhamar ajánlkozék. A' híres Thamas Kuli-chan, ki a' persa trónt kezéhez rablá, csordáival hirtelen elönté a' caspi tenger' partait; az általa föllázított független tatárok' erős csapata fenyegeté a' Volga' partjait; én, öreg, a' svédekkeli háborúban kipróbált, 's a' vitéz czirkasszi tatárokkal — kik Oroszország' védelmét esdék — erősített válogatott sereget vezeték elébe. A' siker kétesnek sem látszék nekem; Thamas még messze volt, ellenim nem katonák, de fegyetlen rablók valának, tapasztalatlan vezérek' főnöksége alatt. Azonban nem hagyám magam' a' nekem olly fényes szín által megcsalatni, de elővevém a' hadtan' minden szereit 's cselfogásait; az ellent színlett elvonúlás, 's ál megtámadás által nyugtalanítám, fárasztottam, 's hamis hirekkel ámítám, 's a' megtámadásra legczélszerűbb helyt választottam, miután szárnyának erős lest veték, melly, ha némelly sükert vivandana ki, egy eltérítő támadást tenne, vagy visszavonúlás közben semmisítené meg."

„De elhiszi, gróf úr, hogy még is meggyőzetém! — A' csata' közepén, midőn már az ellenség' csapatai áttörettek, 's futásnak eredének, egyszerre éjszaki szél támadt, olly sűrü 's égető port szóró csapataink' szemébe, hogy ezek megvakíttatva, szövetségeseiket az ellentől meg nem különböztethették többé. A' czirkasszok 's oroszok egymás közt küzdtek; a' kedvező helyzet által a' csatába visszahívott ellen, fáradság nélkül meggyőze bennünket, miután, nem tudom mikép, az olly bölcsen elrendelt csel tönkre tevé. Így semmisíteték meg reményem a' nagy névhez, czárném' bizalma, a' hír' 's veszélyek' több éveinek gyümölcsei, szóval minden a' por által! A' por hasztalanná tevé seregeim' többségét, meghiúsítá bölcs szabályimat, mint szinte előrelátó tacticám' működéseit is! De ítélje meg ön, mi nagy lön csodálkozásom 's boszúm, megtudván, hogy e' nyomorú kóbor népet, ki rajtam diadalt vön, csatába ezen örök Bernhard vezérlé, ki balsorsom' napjaiban mindenhol utamba állt. Nem tudom, mi sors hozá őt' akkor Ázsiába, rabló csorda' főnökéül; e' pillanatban nem volt időm vele bajlódni, csak enmagamról gondoskodám. Az asztrakáni helytartóságtól elestem, 's mivel a' kegyelemvesztésnél nagyobb rosztól tarték, siettem Európába, 's névszerint Franeziaországba visszatérni; de sorsomnak teljesülni kelle; új szerencsétlenség várt rám Németországban. Szerelmes levék."

„Hosszas volna elbeszélnem, mint érté egy ifjú, szép, dús, kaczér, és regényes nő a' müveszetet, főmet megbódítni, miközben hozzám majd az érzelem' hangján szólt, majd visszatartó hideg lőn. Figyelem, mindennemű áldozatok, 's szerelem által végre keménységét lefegyverezve hivém. Majd egy pásztoróra' alkalmával azon vallomással boldogíta, hogy nem gyülöltetem; tudtam, hogy a' szerelemben csak a' pathos tetszik neki, igen szerelmes valék, 's könnyen bő beszédű lettem, esdék, kényszerítém, könnyezék, 's már

szíve' jégkérgét lassanként fölolvadni láttam, midőn elmúlhatatlan' szükségesnek véltem lábaihoz hullni, 's ügyetlenül kedvencz ebének lábfejére esém térdemmel, melly morgott 's megharapott."

„A' pathosnak vége lőn; a' szép, hangos kaczajra fakadt, mi nekem formaszerinti bucsu volt, mert sokkal inkább tisztelé magát, hogy sem szivét 's kezét olly imádónak nyújtsa, ki őt' megnevetteté, 's úgy szólva, egész szemlélő 's álmadó éltét elvarázslá. Mint gondolhatja ön, Bernhard, ujra éledő martalékát megszűnés nélkül üldöző ölyv, nem lehete távol, balsorsomból hasznot húzandó. 'S meg is tudám, hogy tüstént elutazásom után, epedő szépemet nőül vevé."

„Azonban szerelmem, bár minden okosság elleni, mégis valódi volt; a' magány' szeretete, 's a' vágy Francziaországot viszontlátni, elhagyott; új izgalmakat ohajték, mik bohó szenvedélyem' tárgya' vesztesége fölötti keservemet ha nem eloszlatni, de legalább enyhíteni lennének képesek."

„Megtudám, hogy egy gyarmattársaság alakult, Guinea' partait a' Volta' folyótól a' Jackim' vizéig vizsgálandó; 's csakhamar az első e' czélra indúlt hajón valék." ***Böszörményi.***

(Vége következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Május' 8. Két nap falun, vígj. 1 felv. Kurländer után Hugo. Jól játszott vizenyős darab. Az Egyvelget a' mozarti „Tündérsíp" ouvertürje nyitá meg, hangászkarunk által nagy szabatossággal előadva. Következtek 1. magyar változatok Merk Józseftől violoncellóra, eljátszva Schlesinger, elébb a' bécsi viedeni színház' első violoncellistája, most a' mi hangászkarunk' tagja által, kit Pesten levő műtársai között bátran elsőnek mondhatunk, akár gyönyörű hangját 's a' lélekkel, melegséggel teljes előadást tekintjük, akár ügyességét a' legnyaktörőbb nehézségek' meggyőzésében Háromszor hivatott. 3. Párének „La sposa fedele" operából Eder Luiz és Zsivora által. Utóbbi sem mélységgel, sem erővel nem bír, de hangja kellemetes, 's előadása ha kezdőt mutatott is, nem mutatott ügyetlen kezdőt. 3. Vieuxtemps' változatai egy, a' „Pirata"ból vett themára; hegedűn előadva Keiser, elébb a' kärnthnerthori színház' első hegedűse, most szinte a' mi házunk' új tagja által; több kifejezéssel mint szabatossággal; 's még is játéka olly kedves, másfelül pedig a' művész annyira elfogultnak látszott, hogy szívesen felfüggesztjük ítéletünket, míg gyakrabban halljuk. Végül Erkel és Frikk éneklék a' Veszta' szűzeiből Licinius' és Cinna' kedvelt párenekét, costümben. Az elsőbb áriákkal jobban tud bánni, mint recitativvel, de e' nélkül nem lehet senki operai énekes, 's azért nagyon ajánljuk neki azok' studiumát úgy, valamint általában több bátorságot, kifejezést és tüzet énekben 's játékban. Frikk a' recitativban volt jobb, mint a' duóban, melly sokkal élénkebb 's mozgalmasabb előadást kiván.

Május' 9. III. Henrik és udvara.

S. F.

Egyveleg.

— **A' pórismocsárok Toscanában (borax-lagúnák).** E' mocsárok Európában, sőt talán az egész világon egyetlenek a' magok' nemében, 's szüleményök fontos kereskedési czikkely lőn egész Toscanára nézve. Mintegy 50 angol mérföldnyi tért foglalnak el, 's már távolról láthatók a' belőlök fölszálló gőzoszlopok, mellyek az évszak és időjárás szerint majd erősbek, majd gyengébbek. A' mint e' lagúnákhoz közeledünk, ugy tetszik mintha viz bugyogna fel a' földből, mint a' vulkánokból; a' föld különböző nemű, de többször mész és homok. Igen közel kiállhatlan a' forróság, 's egészen körülvesz a' kénköves nagy szag. Az egész kimondhatlan zavar' és erőszak' tekintetével bir, a' zajosan előbugyogó víz, a' durva 's majdnem rengő föld, a' gőzoszlopok, az erős szag 's a' fekete, magános hegyek közül előtörő vizek, — mind ez meglepi 's elkábítja a' nézőt. A' föld, melly a' vándor' lába alatt éget és reszket, szép kénkő 's más ásványok' jegeivel fedett. Charactere a' fölszín alatt Monte Cerbolinál, fekete márga, mészszel csikozva, a' mi távolról tarka márványszínt ad neki. Hajdan a' lakosok a' pokol' kapujának tartották e' helyet, melly balvélemeny a' legrégibb idők óta áll, mert a' legnagyobb laguna melletti hegynek ma is Monte Cerboli (Cerberus' hegye) a' neve. A' parasztok borzadás nélkül soha sem haladtak itt 's az úton imádkoztak.

Larderel az újabb időkben igen hasznosokká tette e' mocsárokat. A' gőz különféle hegymélységekből igen erősen tör elő, 's itt mesterséges lagunák csináltattak vizvezetés által, melly vizet a' gőz egész a' forrásig megmelegít. Ez 24 óra alatt egészen megtelvén pórissavval (acidum boracicum) a' második 's majd harmadik lagunába bocsáttatik, míg az utolsót a' 6. vagy 8dikat érné el, 's így fél procent porissavot fölvett magába. Azután nagy tartalékokba bocsáttatik, mellyekből néhány órai nyugalom után a' pároló serpenyőkbe jő, mellyek' száma 10—20, itt a' savany egyre jobban összesűrűsittetik, a' források hégőze a' lapos ólomserpennyűk alatt bocsáttatván tovább. Ezen gőznek héfoka a' forrásnál 80° R. 's midőn a' használtatás után elszáll, egyre 60°. A' serpenyűkből azután a' jegesítő edényekbe jő a' sav, ezekből a' szárító szobákba, hol a' póris 2—3 óra alatt azután kesz. A' lagunák leginkább lombárdoktól ásatnak, kik mikor az Apenin hegyek havakkal fedvék, Toscanába jőnek 's munkával naponként egy lirát (ezüst huszast) keresnek. A' poris' készítése benszülöttek által történik, kik tulajdon formaruhát viselnek 's a' műhelyek' közelében laknak. Előbb, mint sem ekkép haszonra fordíttattak, csak kárt okozának e' lagunák kigőzölgéseik által, — és sok barom veszett el, történetből erre jövén, 's a' forrásokba esvén. Nem ritkán voltak embereknek is halálára. Volt, ki lábát veszté el, ha elcsúszva a' forró vízbe lépett, mert mielőtt lábát visszahuzná, a' hus már levált a' csontokról.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, május 17. 1838.** **39. szám**

Tartalom: Cseh műiskola Königsaalban Prága mellett. — Szerencse és balsors. Vége. (*Böszörményi*). — Magyar játékszíni krónika. — Előfizetési jelentés.

Cseh műiskola Königsaalban Prága mellett.

Hogy valamelly ország' szorgalmának előrehaladása főképen azon oktatástól függ, mellyet a' mesterségűző néposztály kapott, nem kiván további megmutatást. A' czélszerű theoriai utmutatás gondolkodásra, szemlélődésre ébreszti fel a' gyakorló (practicus) embert munkássága' körében; mesterségének önmagától javítására vezérli 's megmutatja neki azon útat, melly őt ideáinak valósításához vezérli. Ezen tekintetből az oettingeni herczeg, jól ismerve a' csehek' mivhajlandóságát, egy a' honmivelés' tekintetében igen fontos lépésre határozá magát, 's birtokában, Königsaal városkában Prága mellett, real iskolát alapíta, melly az abban részesülni akarók' szükségeinek megfeleljen. Itt két czélt látszék követni. Először olly tanító intézetet hozni létre, mellynek mintájára több is alapittathassék az országban, továbbá az uradalmában lakozó mesteremberekben segíteni akart, mind a' mestereknek, mind a' legények és inasoknak alkalmat adva, hogy könnyű 's olcsó módon tökéletesítsék magokat mesterségökben, általában a' miveltségben előhaladjanak 's a' szabad órákat, mellyeket a' mesteremberfélék igen szeretnek kicsapongásokra fordítani, hasznosan töltsék el, az idő' haladásától hátra ne maradjanak 's a' mint lehetséges, vagyoni állásokat is javitsák.

Ezen műiskolában vasár- és ünnepnapokon 8—10 óráig oktatás adatik nemzeti (cseh) nyelven. Szám- és méréstudomány, mechanica, chemia, rajzolás stb. a' tanitás' tárgyai, — 's az iskola' fölnyitásakor nyomban 60 mesterember kezde benne tanulni. Eddigelé ezen szám szépen megszaporodott. Néha vizsgálatok is tartatnak itt 's a' legszorgalmasabbak jutalmat nyernek.

Továbbá azt rendelé a' nagylelkü herczeg, hogy az intézetbeli tanítók a' legczélszerűbb munkákat használják az oktatáshoz, a' tudomány' legújabb előmenetelére tekintettel legyenek, 's alapos népszerű tanitókönyvek' szerzését magokra vállalják, mellyek szerint utóbb a' tanitás történendik. Kukla már meg is tette a' kezdetet a' mathesis' cseh oktatókönyvével, 's annyival kivánesiabban váratik az épitészet' tanitmá-

nyának megjelenése, mivel az illy népszerűen írt munkának hiányát mindennap érzik 's utána igen gyakran kérdezősködnek, ámbár hasztalanul.

Értsük az intést, melly reánk nézve e' példákban fekszik, hogy illy életbe ható dolgokban valahára megszűnjék a' külföldről függésünk, 's virágzásunk minden oldalu lehessen és teljes.

Szerencse és balsors.

(Vége.)

„Miután egy időig a' termékeny Juydah tartományban tartózkodám, 's észrevevém, hogy társaim, kiket addig új argonautoknak hittem, a' civilisatio' jótételt a' vadnépekkel közlendőknek, egyedűl néger kereskedéssel foglalatoskodnak, eltökélém, magam tenni próbát azon nemes czélok' létesítésére, miket olly nagylelkűleg övéknek hittem; átutazám Árdrát, 's mélyen nyomúltam a' tartományba. Az első afrikaiak, kiket ez utközben megláték, közeledtemkor, mintegy megrémülve látásomtól, futásnak eredtek; de majd nagy számmal tértek vissza, hangos kiáltással vőnek körül, 's a' kört mindig szorosbra nyomák, megkötöztek 's igy vittek királyok' elébe. Dahomey' biralmában valék, ki még soha sem vőn európaitól látogatást".

„A' nagy Dahomey, e' tartomány' királya, maga is elrémülni látszék engem' meglátván; még is emlékezék, mint később megtudám, hogy ősatyja, Trudo Audati, Afrika' e' részének hőse, beszélé, miként uralkodása alatt, hódításai közben, fehér emberek estek hatalmába. E' gondolat megnyugtatá, 's ez jó volt rám nézve, hogy ő inkább daemont akart bennem, mint embert, gyanitni. — Néhány hónap múlva azon néhány szavaknak, mikből e' vadnépek jargona áll, köszönhetem, hogy képes valék vele mulatozni. Általam csodálatra méltó Európánk' civilisátiójának titkaiba avatva, hajlandó lön hozzám. Egy veszélyes betegség, miből viz, életrend és érvágással mentém meg, mélyebben helyze kegyébe; titkos tanácsnoka levék, 's remélém, egykor ez ismeretlen tájak' törvényhozója lehetni. E' gondolat hizelgett képzetemnek, 's mindent megtevék, hogy Dahomeyt az afrikai szárazföld' népeinek vad 's babonás szokásaiktól elvonjam".

„A' természettől nagy ész - 's fölséges kedélylyel áldott király néha egyezni látszék terveimmel; de hite fetiseiben, e' hatalma a' szentűlésnek, mit az idő a' legképtelenebb dolgoknak szerez, philanthropi nézeteimek örök akadályokat vete. Még is győzödelmeskedém mindenen. A' rabszolgák nem áldoztatának föl többé urok' sírján, ennek kegyencznőivel; 's az idomtalan kő- és faisteneknek nem füstölge többé emberáldozat; büntetést a' vétség' szabályi adának, 's tévedés és bűntett jól megkülönböztettek egymástól; a' tábor újonczokat kapott, a' nélkűl, hogy a' népség' egész munkás részét fölemésztené, 's azelőtt a' gyönge nőknek, kik illy munkát soká kiállani nem valának képesek, hagyott földmüvelés, a' férfiaknak adaték át, kik nem merészkedének többé hinni, hogy a' földet művelni nekik alacson foglalatosság, látván, hogy a' nyomort és unalmat mindenhol jólét 's öröm tolja el".

„Rendeleteim' jó sükere miatt a' király népe, hálája, 's szeretete' jeleit rám téríté. Kormánytársául akart fogadni, 's javaslata, mit e' végre az ország' vénei elébe terjesztett, őszhangzó tetszéssel fogadtatott. Csak bevezettetnem kelle. Emlékhaladó idők óta a' dahomeyi királyok' koronázása abban áll, hogy a' fejedelem egy drága fehér elefánton, az ország' fetiseinek egyikén, mellynek mozdulataiból a' papok fényt és állandóságot jósolnak az új uralkodásnak, a' nép' 's haditestület' elébe vezettetik. Hittem, hogy a' tartomány' némelly ó előitéleteit tisztelni tartozom, 's új törvényemet a' régiekre építém; 's a' mint azon ponton állék, minden fáradozásim' végczélját elérni, a' régi alapok megrendültek, 's az új épület összedőlt".

„Egy insondo, nyomorú, hangya nagyságú féreg, 's az elefántok' legrettenetesb ellene, annak ormányába bújt, melly engem' diadallal hordoza. A' szegény állat, csipéseitől ingerűlten, először türelmetlenség' jeleit adá, mik a' népet csodálatra ingerlék, de csak hamar nőtt a' hév fájdalom, 's dühét legmagasbra idegzé; irtózatosan ordított, dühös ugrásokat tön, végre széles hátáról a' közel sziklára vetett. A' fenyegető veszélyből kimentettem, de sokkal nagyobb várt. A' papok trónra 's életre méltatlannak nyilatkoztattak; a' status' jólétét veszélyeztetém; újításim Trudo Audati' 's Dahomey' halandó isteneit ellenem lázitják!"

„A' király szeretett; éltét nekem köszöné; de fetise' halála nyúgtalanítá vakhitét; egy időig ingadozott, végre győzött a' hála, 's a' halálbüntetést számüzéssé változtatá, miután lelkiösmerete' megnyugtatására kemény bastonnádot adatott".

„Egy kukacz, melly fajját az adriai tenger' közepére vert palánkok közt elszaporítá, a' rettegett velenczét nagyobb veszélylyel fenyegeté, mint Európa' minden királya, kik ellene társúlának; egy kukacz taszitott le a' trónról, 's tán egy roppant föld' sorsának egészen más irányt ada".

„Később megtudám, hogy a' dahomeyi népek szívből szántak, 's Juydah országig embereket küldtek keresésemre; de Guinea' partjait már elhagyám. Azon balhitben, hogy helyemet azon szinü emberrel könnyen pótolhatni, ajánlatokat tevének egy európainak, kire a' partokon bukkantak. Ez elfogadá, 's az én érdemeim' jutalmát az ország iránt ő aratá; kincsek 's fényhelyekkel árasztaték el. 'S ez Bernhard volt! Ha barátja voltam volna a' boszúnak, örültem volna ez eseten, melly hálátlan alattvalóimat egy tudatlan cselszövő' hatalmába adá".

„Ismét visszatértem Francziaországba; azon reményben, lélekműködésekben lelhetni föl nyugalmat és szerencsét, mik után régóta sovárgék; iró lettem, hivén, hogy itt csak az utóvilággal leend dolgom. De mennyire csalatkozám kortársaimban! Egy nagyérdekü munkámat Afrika' vad királyainak erkölcsei, szokásai 's politicájáról a' censura több európai hatalmasságok' kigúnyolásának tekinté. Eltiltaték; 's kevésben múlt, hogy a' szerző a' Bicetre, vagy a' Bastillebe nem sétált. Mind ennek daczára dicsőséget szomjaztam; sem hires gyógyász, sem nagy tábornok nem lehetvén, legalább a' negyven' halhatlan névjegyzékén vágytam állni. Egy szomorújátékot irtam, 's fáradsággal a' repertoirba hozám. De egy elméncz a' párterren bár elmés, de épen nem a' darab' érdemét bántó, szavával a' darabot megbuktatá".

„Ez alatt Bernhárd' hasonlólag visszatért Párisba, szerényen élvezve a' nagy hős', kitűnő jogtudós' 's philosoph utazó' hirét".

„Szinpadi bukásomat lehetőleg jóvátenni czélozván, több világfit 's hires tudóst gyüjték össze magamnál, drámám' fölolvasásánál

jelenleendőket. De szerencsétlenségre, egy Bernhard tartotta opera-tánczosnő e' napon nagy esti mulatságot ada, mellyre minden társaim, a' szerzők, meghivattak, miért csak néhány ifju elegant, 's a' kormányzás' egy pár vén rouéja (elvetlen piperkőcz) volt hallgatóm, kik álmosan 's ásítozva hallgatának, a' közönség' véleményét helybenhagyák, 's művemet egyhangúlag kimondhatlan rosznak nyilváníták! Még sem vesztém el bátorságomat; egy hősköltemény volt e' költői lemondás' gyümölcse. De egy könyváros sem akará nyomatni, hirem már alá volt ásva, mi alatt meghallám, hogy Bernhard az academia' tagjává neveztetett, miután az a' hires társaság elébe egy szép 's főrangu hölgyre irt quatrainen kivül egyéb literaturai mutatványt nem teve".

„Miután a' hivatás' mind e' nemeit némi talentummal 's a' legnagyobb becsületességgel átpróbálám, kitalálni véltem, hogy csak az ármánykodó középszerüségnek van joga sükerülni. Nem egy illy ember aratá a' világ' mind a' négy részében talentumaim' 's munkálatim' gyümölcsét? Mostantól fogva hát a' régit játszám; vágytam jövőmet biztosítni, eltökélém magam', bár nem utálat nélkül, a' szokott utat követni. Mint esdő ostromlám a' nagyok' előszobáit, hozzájok kérelemlevelet, szeretőiknek névnapi verseket irtam; barátokat szerzék a' journalisták, 's tisztviselők, sőt a' királyi komornokok közt is. Végre buzgó pártfogókat lelék; minden a' mi szükséges vala a' kért hivatal' megnyerésére, kész volt; az út az udvarba nyitva, 's már csak az volt hátra, hogy a' kérelemlevélt a' király' kezeibe nyújtsam; következőleg igen természetesnek látszik, hogy a' kezet, minek alá kellett vala irni, a' guta rögtön megüsse. Sorsomat már előre látom, 's nem sopánkodom rajta. Szekereinknek útközbeni összeütközése kétségkivül a' nagyoknál tett minden tisztelkedésim' 's chloris-versezetim' minden következményit egyszerre tönkre tevé; de most egyszer áldassék kárhozatos balsorsom! Fájdalmas volna a' gondolat, hogy szerencsém' útát egyetlen bűnös lépésem tárta volna föl. Egy baleset sem olly kicsiny, hogy belőle nagy szerencse nem következhetnék, ha felülről nézetik. Ha különböző csapások értékem' 's hiremnek, e' két törékeny 's mulandó jónak, ártottak

is, de legalább értelmességem' körét szélesbíték, 's növeszték, mert kényteték erkölcsi erőmet különféle alkalmakkor 's különféle népeknél gyakorolni. Megtanítottak az emberek' 's dolgoknak csak mély ismeretök után adni tiszteletet és megvetést, 's csalékony fény után hamarkodó ítéletet nem mondani; mert sok olly nagy érdem' és talentumnak kell a' világon lenni, miket nem kedvező körülmények 's balesetek, mint engem' szegény 's ismeretlen lények' homályos körébe taszítottak! Nagy czímek és nagy hír' fényének rám többé hatása nem leend, miután egy semmi az ember' hirét fölemelheti, egy semmi leronthatja, mint gyakran tapasztalám. Egy opticusnál játszó gyermek vezérle a' myriád napok' és újvilágok' fölfedezésére, 's szerze Marius Simon', Galilei' 's husz más nagy csillagásznak hírt. Egy fárol hulló alma nyilvánitá ki Newtonnak az egészség' (universum') törvényeit, 's tán önlángesze' egész körét is. Egy fövenyszem melly Cromwellt gyötré, változtatá meg Anglia' sorsát, 's a' Stuartokat ismét trónra lépteté; egy ostorcsapás II-dik Jakabot lebuktatá, 's egy comma' hiánya előde' III. Edvárd' erőszakos halálát okozta"!

„Mi engem illet, úgy látszik, csak azért löketém e' földtekére, hogy megmutassam, mi befolyással vannak ezen alárendelt 's hitvány okok, mint: egy ügyetlen mozdúlat, gúnynév, szőlőmag, féreg, por, kutya, bogár, az ember', e' világúr', sorsára! Nem húsz utat zártak el előlem hír' 's szerencsére vezetőket? Fatalistává leheték, de nem akarok, 's soha sem fogok lenni. Balgák, ezerszer balgák, kik megvetik azon hitet, hogy egy végetlen gondolat uralja mind e' parányi lények', egy alig észrevehető, de a' nagy műre még is fontos gépely' lételét! A' világegyetem' öszhangzása csak álszabálytalanságokból áll. Nem mondandom én: Minden jól van! de fogom mondani: nincs semmi haszon nélkül, nincs semmi megvető! Egy atom helyzete által nyomosságot nyer, mint a' nulla a' számvetésben; mindennek meg van saját befolyása, munkálódása; minden dolog emeltyű lehet, minden a' jó' 's gonosz', ez örökös visszahatásáért teremtetett, mi egyedül ád a' teremtésnek mozgást és éltet".

Pigafet úr hallgatott, mire gróf M..., ki némán hallgatá hosszú philosoph tiradáját, vön szót:"

„— Ön' története engem' élénken érdekle; inkább, mint tán képzeli; azonban ön mély belátása, Pigafet úr, úgy látszik, nem fogatá föl önnel, hogy ha nem érdemlett balsors megszűnhetlen' üldözhet valakit, a' nélkül, hogy megtörné: a' szerencse gyakran olly emberekre is mosolyog, kik csekély tehetségeik' gyöngesége miatt rá tán érdemetlenek, vagy legalább nem képesek, ármány 's alacsonysággal bilincsezni magokhoz. Bernhard vagyok, azon Bernhard, ki ön' balsorsát hasznára fordítá a' nélkül, hogy azt okozta volna, ki önnek néha vetélytársa, ellensége soha sem vala, ki nagy hírt víva ki, a' nélkül, hogy utána törekvék, fénypolczokat, a' nélkül, hogy szerette, 's kinek szerencséje miatt elpirúlni épen olly kevés oka van, mint önnek balsorsa miatt".

Pigafet úr itt egy mozdúlatot tön, gróf M...t vagy Bernhardot mintegy félbeszakasztót; de ez hallgatását kéré; 's igy folytatá:

„— Most én is elbeszélem önnek éltem főbb eseményeit. Rövid leszek, miután történetem csak az önének kiegészítése".

„Jó, ha hivatal-választásban különös vonzalmunkat követjük, de mivel én semmi hivatalhoz nem érzék valaha különösb vonzalmat, atyám' akaratát követve, kedveért ügyvéd levék. Bár ékesszónok nem valék, a' jó szándék meg volt bennem; de csak hamar észrevevém, hogy a' szónoki tehetségeket a' természet megtagadá tőlem. Onnan azon félénkség, elfogúlt nyugtalanság, hanggyöngeség, mi önnél első védbeszédem' mondatakor olly igen felötlék. A' vendéghaj' balesete részt vétete velem az általános kaczajban; kétségkivül nem helyesen, de az ember nem mindig ura magának, 's ön valóban rendkivül furcsán néze ki. Még sem vakított el a' törvényszéknél nyert váratlan siker, mert a' hogy néhány nap múlva egy nagy bátyám, igen dús 's nagyhírű orvos, ajánlatot tön, hogy olly föltéttel, ha jószágai' birtokával orvoskörébe is léphetendek, általános örökösévé nevezend: az ő kedvéért, mint egykor atyám' tetszésére ügyvéd, gyógyász levék. E' tanból épen annyit tanúltam, mennyi az orvoskalap' megnyerésére elég volt. Annál, a' mit tanúltam, semmi

egyebet nem tudtam, 's minden újítás szentségtörés volt előttem. Itélje meg hát, mennyire föl kellett indúlnom, látván, mint támadja meg ön az aggszokás' sérthetlen szentségét; haláljóslatomat, mint anathemát mondtam ki; a' szőlőmag diadalmamat eszközlé, de ez által sem hagyám magam' elvakítni, mert a' mint nagybátyám az alatt meghalt, 's örököse levék, fölhagytam praxisával, 's eltökélém, éltemet édes henyélésben, lomha dicsvágyam' egyetlen czéljában tölteni el".

„Jószágaim' igazgatója, egy különben fedhetlen ember, értékemet kereskedésbe tevé, mindkettőnk' számára uzsorával kamatozót. A' nyereségből megkapám részem' 's ovakodám, őt vádlani. Az ön' kukacza árúimnak szerencsés keletét segélé, de mivel ebben épen semmi egyéb hibám nem vala, védelmemül semmit sem szólok".

„Ez alatt évek folytak el; 's a' nyúgalom terhemre kezde válni, 's szórakozás végett útra menni elhatárzám. Néhány hitelt érdemlő útazó' 's lelkes költő' műveiben olvasám, hogy kelet a' rózsák' 's szépség' hona; mindig kedvelője valék a' szép virágok 's szép hölgyeknek, 's Persiába indulék, miután költőimet 's az ezeregyéjszakát úttársimnak választám, hogy a' meglátogatandó ország' szokás 's erkölcseivel állandó ismeretségben maradhassak."

„Rózsát keveset, nőt egyetlenegyet sem láték, de helyökben általános nyomort, minden arczon a' rettegés' kifejezését, 's szakadatlan vérfürdőket az usbekek 's persák közt. Kuli-Khán, másképen Nadir-Schach, akkor híre' fényében élt, 's én futék mindent elpusztító fegyverei előtt. Igy juték a' szabad tatárokhoz, kik először orrom' és fülem' akarák levágni, de majd más gondolatra jövének, 's engem' Nadir' segítségére Oroszország elleni csapataik' fővezérévé választának, midőn bal arczomon egy szemölcsöt észrevettek, mit ők a' szerencse' 's győzelem' csalhatlan előjelének tartanak".

„Drága kedves Pigafet ur, ön épen olly jól tudja, mint én, mint történt meg a' dolog, de azt nem, hogy mivel én igen csekély harcznoki characterrel birok, mindjárt a' csata' kezdete után, csak enbiztosságomról gondolkodva, futásnak eredtem. Csapatom' egy része szömölcsöm iránti teljes bizalomban követett, 's csak hamar egy kis pálmaberekben lelénk magunkat, hol a' puszta sors' legnagyobb csodája által ön', jelenlétünket nem is sejdítő fölséges lesseregét fölfedeztük. Elhányá fegyvereit a' mint bennünket az emelkedő rettenetes por visszatérni kénytete. A' legnagyobb zavarban lelénk önt egymással küzdve, 's miután rendetlenségbe engedtük jőni, kevés fáradsággal tökélyesen elűztük, 's én a' bátorságom és sebem által fölbuzdult tatáraimtól diadallal vitetém vissza".

„A' martalékból megkaptam részemet, de beleúnva a' dicsőségbe, mint egykor a' nyugalomba, elhagyám tatáraimat, Európa' éjszaki részeit megnézendő, Németországban, való, hogy nőül vevék egy kecses hölgyet, ki csak azért szerete belém, mert franczia valék. Önnek tőle rögtön bucsúja szembetűnt, tartani lehetett, hogy a' rágalom használandja az eseményt, 's elijeszté őt. Minthogy ön csak kis korig tartózkodék azon tartományban, hol ő lakott, 's csendes visszavonúltságban élt, 's ön' viszonyát csak kevesen ismerék, úgy hivé, ha kezét ön' honfiának nyújtja, az által önneli viszonyát rám ruházhatja át. Következése az lön, hogy ön' látogatásai, 's megkérése rám jövének át: 's én ezzel a' hosszú próbák alól, mik alá önt veté, fölmentetve, ön' helyét annak kipótolám, 's menyekzőnk csak kibékűlés' képének vette föl tekintetét. De ő meghalt, 's én, különös szeszélyeinek daczára, mennyei jóságu szíve miatt őszintén gyászolám".

„Néhány év óta azon teleptársaságnak, mellyben ön olly kegyetlenül csalatkozék, tetemes summákat kölcsönöztem; ismét vágytam kilépni munkátlanságomból. Most már nem a' rózsák' 's szépség' honát keresém többé; Afrikába mentem, 's a' guineai merényletek' főnöke levék. Fáradozatink sükerűltek, 's még többet remélheténk, mert hiteles kutfőből tudánk, hogy az ország' belsőjében megmérhetlen arany aknák léteznek. De miként bejutni a' barbar négerek közé, kiknek nagy része anthropophag vala? Épen erről gondolkodám, midőn egyszerre a' nagy Dahomey' követei által megszólíttatám, kik meglátván arczszínemet, ajánlatot tőnek, kövessem őket, 's én két kézzel nyúltam illy szép alkalmat el nem szalasztani. Trudo Audati' utóda élénk öröm' 's barátság' nyilvá-

nitásával fogadott; tiszteletemre ezer rabszolgát akart föláldoztatni, hatszáz nőt adatni serailomba, 's engem' vallására térittetni. Hálát jelenték mind e' szép dolgokért, 's mondám, hogy vérontás senkit meg nem tisztel, hogy hatszáz szeretőre szükségem nincs, 's mi az utósó pontot illeti, kérendem, kiméljen meg vele. Erre nagy udvariasággal válaszolá, hogy emberiségem 's szerénységem megnyeré tetszését, hogy magának kétezer neje van, de ez semmire sem kötelez. Aztán nevemet kérdé; 's midőn meghallá, úgy hiszem, lábaimhoz akart borúlni, mert Berr-nahr, az alghemik' nyelvén, melly Dahomeyban divatozó, isten' követét jelenti. A' legjobb barátok levénk. Önt még mindig szereté ő, 's rám bizá önnek az insondóvali balesete miatt kissé hitelvesztett törvényei' általnézését. Csak textjöket változtatám meg, összeszedém, 's e' czim alatt: codex Bernhard vagy Berr-nahr kiadtam, általa a' nép' legjobb véleményét nyerve meg. Miután befolyásomat arra használtam, hogy a' dahomeyi aranyaknákat kiszedjem, kincsek- 's tisztelettel halmozva, az egész nép' áldásaitól kisérve, elhagyám Afrikát, Franciaországba térendő".

„Mindjárt hogy Párisba érkezém, általános kandiság' tárgya lettem; én voltam a' módi Cicero és Hippocrates, a' Volga' hőse, Afrika' Lycurgja, mert értékem megmérhetlen volt. Mint könnyen gondolhatja, barátim nagy számmal voltak, kik csak lelkem 's tökélyeimről beszéltek, 's én szivesen adám át magamat hizelgéseiknek. Mindenfelől pártfogók 's védők ajánlkoztak; mondván, hogy egy dahomeyi exkirálynak Franciaországban legalább gróffá kellene lenni, 's én M... gróf czimet vevék. Továbbá azt mondák barátim; a' jó tón kivánja, hogy dalszínésznő szeretőm legyen; a' jó tón kényteté tánczosnémat, hogy tudósok- 's íróknak estéli mulatságokat adjon, 's ezek viszont elhiteték velem, a' jó tón kivánja, hogy olly nagy úr, mint én, academiai tag legyen. 'S én, magam sem tudom hogy', egy verset irtam Pompadour marquisere, 's academiai tag levék".

„Ebből látja, drága kedves Pigafet úr, mint tevék szert ármány 's cselszövés nélkül egyedül szerencse 's történetből, legparányibb okok miatt, mik ön balsorsát okozák, továbbá szemölcsöm, nevem, franczia czimem, arczszinem 's tánczosnőm' estvéinek segélyével, becsületes úton illy nagy szerencsére, mindig követve önt, hogy hajótörése' romait összeszedjem, mindig hajlandó, önnek segitségére lenni, csak önnek létéről 's balsorsáról értesittettem volna. Ön űzé a' szerencsét és hirt, még hir és szerencse engem' űztek. Engedje reménlnünk, hogy jövőben kegyét jobban használandjuk, 's hogy én, távol legyen önnek ártani, csak azért leszek önnel czélnál vagy révpartban, hogy önt e' vermektől óvjam, vagy a' szirteket kimutassam".

És megölelék egymást, ellenséges sorsukat mintegy kibékitendők. Pigafet úr szégyenlé igazságtalan véleményét, mellyel eddig egy illy nemes 's könyörű férfi iránt viseltetett.

„'S mi a' czélja versaillesi utának?" kérdé végre új barátja.

„A' minister szavát adá", válaszolá ez, „hogy a' rövid idő előtt megürült statustanácsnoki helyet elnyerem" viszonzá ez.

E' szavaknál Bernhard gróf megzavarodni látszék.

„A' statustanácsnoki helyt!" mondá; „ah, azt már ma reggel maga a' minister nekem igérte"!

És nyugalommal felele Pigafet:

„Mindjárt gondolám; az mind rendén van".

Böszörményi.

Magyar játékszini krónika.

Majus' 10. Bakőz, vagy az ártatlan hibások. Vigj. 3 felv. Egyike Kotzebue' legvigabb, de egyszersmind legerkölcstelenebb darabjainak; jelesül adatott, mint többnyire az effélék, 's a' játszók (Bartha, Laborfalvi, Egresy, Lendvayné, Barthàné, Telepy, Éder Luiza) mindnyájan hivattak. Ohajtanók, hogy az elsőnek gyakran jussanak társalkodási darabokban nemesb tartásu szerepek: ő ezekben leggyengébb, mert mindig csak vagy cothurnusban jelenik meg, vagy aljas comicumokban (mikben gyakran virtuositással játszik), 's igy frakkban és czipőkben nem a' legügyesben forgolódik. Ha ő ezen iskolán is keresztül menend, annak egyéb játékaira is bizonyosan jótékony hatása lesz. **S. F.**

— A' pesti magyar színház' igazgatására öszve állt részvényes társaságnak folyó évi mart. 18-ra rendelt közgyűlése, az akkoron dühöngött árvíz miatt nem tartathatván meg, a' részvényes társaság' választmánya annak a' megye' háza' nagyobb teremében leendő tartását jövő junius hó' 6-án délutáni négy órára határozta, mire a' részvényesek tisztelettel meghivatnak. Költ Pesten a' részvényes választmánynak 1838. majus 6. tartott üléséből. Balla Endre m. k. részv. vál. jegyző.

— A' magyar színpadon az árviz okozta szünidők óta sürűbben jelennek meg új mutatványok 's mind a' mellett, hogy a' czédulában koronként első rendű tagokat látunk betegeknek jelentve, kevesebb mint eddig az ismétlés. Jele, hogy az igazgatás lassanként rendbe jőne ez új és tömérdek akadályokkal küszködő intézettel, csak a' közönség' részéről is több részvét mutatkoznék: de árvíz óta igen megfogyott, kivált a' páholyközönség, mert az uraságok nagyobb részint elhagyák városunkat. Egy hónap alatt 5 új darabot láttunk és 8 ollyat, melly még ezen színpadon adva nem volt. Az új darabok, mellyek husvét óta részint adattak, részint nem sokára színpadra jöendenek, következők: Forditások: Lear király, Veszedelmes néne (vigj.), Vesta' szüzei (opera), Ismeretség a' városligetben (parodia); eredetiek: Adoriánok és Jenők, Jósikától, Szerelem és champagnei Gaaltól, Erdődi bán Vörösmartytól, Közösház, Fáytól.

* * *.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ELŐFIZETÉSI JELENTÉS.

ATHENAEUM ÉS FIGYELMEZŐ.

Második félév, 1838.

Negyedik félévi pályánk' küszöbén, valamint literaturai barátink' bizodalma, folyvásti szaporodása 's munkás segedelme, ugy a' tisztelt közönség' eddigi szives részvétele által bátorítva, folyóiratink' folytatását jelentjük; 's tárgy- és elvbeli változtatásra nem fordulván elő ok, hasonló tartalommal, szellemben és iránynyal, mint e' másfél esztendőben.

E' szerint az

ATHENAEUM

tudományok' 's közhasznu ismeretek tára

tartalomjegyzéke a' régi marad; u. m.

1. Philosophia és psychologia; társi viszonyok és erkölcsök; szenvedelmek, balitéletek; erkölcsi jóllét, nevelés és oktatás. Emlékmondatok; aphorismák.

2. Nyelvtudomány; philosophiai és összehasonlító nyelvészet; magyar nyelv és tájbeszéd, neo- és calleologia; nyelvbeli előadás' tudománya.

3. Ország- és népismeret; állapotok, characterek, erkölcsök és szokások, vallások, szertartások; föld- és helyirás, utazások, statistica; közgazdaság, kereskedés és műipar.

4. Történet- és életirás; nemzetek, időkorok, és egyesek; történetek, arczképek; okok és következések.

5. A' szellemi élet' mozgásai; polgárisodás és literatura, művészetek és mesterségek; időszakok és felekezetek; irók és művészek; intézetek, gyüjtemények: történeti és criticai szempontból.

6. Jog- és törvénytudomány; köz és magányos, polgári és fenyitő, philosophiai, positiv és történeti szempontból.

7. Természettudomány' minden ágai, a' leirók, nyomozók és alkalmazottak, közönségesb érdekü oldalaikról, legujabb bővüléseikkel, leghasznosb alkalmazásaikkal; név szerint: ég- és földtudomány (geologia széles értelemben), physica, időtan, chemia; természettörténet; állati és növényi physiologia; embertanítmány széles értelemben ('s itt cranologia és magnetismus); orvos-, gazdaságtudomány és mesterségek.

8. Mathematicai és mechanicai tanítmányok, polgári, híd-, vizi és útépités; erőművek 's műszerek.

9. Szóló művészetek' theoriája, fejtegetve és alkalmazva.

10. Kötött és kötetlen beszédü költői művek, nagyobb kisebb terjedelmüek; u. m. eposi és drámai költemények, ha töredékesen is; elbeszélések, novellák, regék; legendák és románczok; lyrai, elegiai, epigrammai és népi költés; mesék, allegoriák, stb.

11. Szépmüvek' ismertetése, név szerint: festés, szobrászat, épités, hangászati szemle, játékszini krónika.

12. Egyvelges hirek minden érdekelt osztályokhoz.

Az Athenaeum' testvérlapja, a'

FIGYELMEZŐ

az egyetemes literatura körében,

eddigi irányához 's hangjához híven fogja pályáját folytatni: előkelő tekintettel hazai elmeszüleményekre, mint bennünket 's miveltségi fejlődésünket legközelebb illetőkre.

Kötelességünknek tartjuk ez alkalommal szives köszönetünk mellett azon érd. irók' neveiket feljegyeznünk, kik folyóiratink' pártolását ajánlották, 's legnagyobb részt eddig is már — saját nevök vagy álnév 's jegy alatt — lapjainkba dolgoztak vagy dolgoznak:

Balásházy János, Beöthy Zsigmond, Bugát Pál, Csacskó Imre, Czilchert Róbert, Czuczor Gergely, Egresy Gábor, Eördögh Dániel, báró Eötvös József, Erdélyi János, Fábián Gábor, Fabriczy Sámuel, Fáy András, Fogarasi János, Gaal József, Gáty István, Guzmics Izidor, Herepei Károly, Hetényi János, Horváth Lázár, Ivanovics András, Jakab István, Jászay Pál, báró Jósika Miklós, Kacskovics Lajos, Katona Gyéza, Kazinczy Gábor, Klauzál Imre, Kovács Pál, Kölcsey Ferencz, Luczenbacher János, Lukács Móricz, Nagy Ignácz, Nagy Károly, Nyitrazerdahelyi Lőrincz, Ormós László, Osváth Ferencz, Pap Endre, Péczely József, Peregriny Elek, Pólya József, Soltész Dániel, Soltész János, Spetykó Gáspár, Stettner György, Szabó Dávid, Szalay László, Szász Károly, Székács József, Szemere Pál, Szenczy Forencz, Szenczy Imre, Szenvey József, Szlemenics Pál, Szontagh Gusztáv, Tarczy Lajos, Tasner Antal, gróf Teleki József, Tóth Lőrincz, Vachott Sándor, Vajda Péter, Vallas Antal, Vásárhelyi Pál, Waltherr László, Warga János és Zsivora György. —

Lapjaink' némi ismertetése végett kijegyezzük, mennyire a' hely engedi, név szerint, a' f. év' kezdetétől maig, 's igy négy és fél hónap alatt közlött czikkelyek' sorát.

I. Athenaeum.

Literatura. Shakespeare és drámái, *Horváth Lázár.* — Nyelvtudomány. A' szóhelyezésről a' magyar nyelvben, *Fogarasi János.* — Philosophia. Ember. Ellentétel. Tökéletesedés, *Tarczy Lajos.* Társasági alku, *Warga János.* Felekezet, *Vörösmarty.* Barátságos kérelem Hegelt követő hazánkfiaihoz. A' vezéreszmék' felfogásáról

a' historiában. — Szóló művészetek. A' szónoklat' toilettje, *Nyitrazerdahelyi Lőrincz.* Javaslat a' színészet' ügyében, *Egresy Gábor.* — Nevelés. A' tanulási érdek' különféle nemeiről, *Peregriny.* — Historia. Angolország IV Vilmos' uralkodása alatt 's az ifju Victoria királyné' trónra léptekor. Napoleon' charactere, Channing után. Papineau. — Föld-, helyirás, ország- és népismeret. Oroszország' statisticája, *Ujvárosi Aurél.* Moldva. Régi aegyptusi erkölcsök, *Kún Tamás.* Róma, Quinet ut. *Kazinczy G.* Sztambuli képek miss Pardoe ut. Egyenlőség utáni törekvés Franciaországban. Az országok', különösen Olaszország' elhalása felől, *D. Czilchert R.* Nemzetek' szépsége hasonlítva. A' Bonite' utazása.

Jog- és törvénytudomány. Vázlatok a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett. *Kölcsey Ferencz.* Europai alkotmányos fejedelem és amerikai praesidens.

Közgazdaság. Néhány figyelmeztető szó a' vaskapui ügyben, *Vásárhelyi Pál.* A' budapesti állóhid' tárgyában, *Vásárhelyi Pál.*

Természeti tudományok. Az ember' természeti rendeltetése 's életmódja, *D. Soltész J.* Bujdosónk' története. A' föld' forradalmai. Hulló csillagok. A' táv- és látcsők' története, *Gáty Istv.* Szín-, szag- és ízbeli tünemények a' növényországból, *Katona Gyéza.* Vegytani fölfedezések. Pórismocsárok Toscánában. Viadal egy medve 's egy alligator közt. Chinai selyemtenyésztés.

Ezeken kivül egyvelges czikkely a' felhozott külön tudományos osztályokhoz, szám szerint ötven.

SZÉPLITERATURA. Drámaiak. Scénák Erdődi bánból, *Vörösmarty.* Atila és Buda szomorját. ötödik felvonása, *Vajda.* Elbeszélések. A' két bramin, *Vajda.* Élő férj' özvegye, *Pap Endre.* A' gályarab 's leánya, *Tóth Lőrincz.* Niagara' menyasszonya, *Nagy Ignácz.* (Angol:) Egy lángész' története, Marryatból. Egy nap' regénye. (Franczia:) Az éji megtámadás. Az útlevél. Armaghi vak. Szerencse és balsors. (Spanyol:) A' vendégház. (Német:) Éjfél. Emmi. Az álarcz. (Orosz:) A' kozák. (Keleti:) Szerelmes kaland Dseddában.

Románczok 's rokon: A' remete, *Ormós.* A' futó csillag, *Vachott S.* A' szilaj lány, *Vachott S.* Béla, herczeg, *Pap Endre.* Béla, *Kazinczy G.* A' bányász, *Gaal.* Az árvizi hajós, *Vörösmarty.*

Dalok Beöthy, Borkúti, báró Eötvös J., Erdélyi, Laszlavik, Makáry, Ormós, Pap Endre, Soltész Dániel, Spetykó, Székács, Tóth Lőrincz, Vachott Sándor, Vörösmartytól.

Epistola, Csatánytól; epigrammák: Eördögh, Ormós, Székács, Tóth L. és Vörösmartytól. Hangászati szemle — M. játékszíni krónika.

II. Figyelmező.

Hazai literatura. Egy pillanat mult évi literaturánkra. — Tudománytár, 1837. 3 és 4. köt. — Tud. Gyűjt. 1837. és 1838, 1 és 2. k. — Lemouton' népi könyvtára. — Fazekas' versei. — Kovács J. versei. — Hajnal, 2-d. év. — Külföldi regénytár, 2-d. köt. — Igaz hazafiúság' alapvonalai. — Raedlinger: Europa' mostani megrendült állapotja. — Gracian' udvari embere. — Banó' természetjoga. — Az ifjabb Robinzon. — Zsoldos: Nevelésünk' hiányai. — Péczely' magyar históriája. — Budapest leirása D. Jankovichtól. — Kunoss' m. magánjoga. — Acsády' magányos m. törvénye. — Kutsera, a' rövid utú visszatételről. — Tscharner' physicája Bugáttól. — Haizler' orvosi munkája. — Priesznitz' vízgyógymódja — Beer' trencsényi gyógyvize. — Guzmics' egyházi tára. — Sárkány és Székács' egyházi beszédeik. — M. tudós társaság' névkönyve. — Horváth A. örökös kalendárioma. — Hazai vándor, Honi vezér, Házi barát, Fillerkalendáriom, Garasos kalendáriom. — Literaturai mozgalmak, tíz czikkely.

Külföldi literatura. Cooper' Franciaországa. Bulver' Maltraverse. Gautier' új regénye. Buonaparte Lucian' emlékkönyvei. Peschier' német literaturája. Bulau' europai országrendszere. Palacky' cseh historiája és olasz utja. Hermes' ügye 's a' kölni érsek. Neumann' örmény literaturája.

Vegyesek. Állitások, vélemények, felvilágositások: Academiai pártszellem. Csaplovics és természetjog. Az academia 's a' „Természet.“ — Magyar dolgok külföldön, négy czikk. — Időszaki sajtó a' magyar 's austriai birodalomban 1838. — M. tudós társági dolgok. — Kisfaludy-társaság' első közülése, 's az abban tartott beszédek. — Jutalmak. — Necrolog. — Egyveleg stb.

ELŐFIZETÉSI FELTETELEK.

Az „ATHENAEUM“ból, a' m. kir. egyetem' könyvműhelyében nyomtatva, hetenként kétszer u. m. csötörtökön és vásárnap egyegy imperial-negyedrét ív; jelenik meg; a' „FIGYELMEZŐ“ből minden kedden egy ív, 's igy félév alatt összesen 78 ív.

Féléve ára a' kettőnek, helyben, kihordással, nyomt. papiroson 5 ft., velinen 7 ft. cp.
— — — postán, nyomtatott boritók alatt — 5 ft. 48 xr. — 7 ft. 48 kr.

Helybeliek évnegyedenként is válthatnak példányt.

Előfizethetni Pesten, a' kiadó hivatalban, Hatvani ucza, 594 szám., 2-dik emeletben; Bécsben t. Barkassy Imre udv. ágens urnál, Strobelgasse 866 sz.; Kolosváratt az Erdélyi Hiradó' hivatalában; végre minden kir. postahivatalnál. A' rendelések' minél előbbi megtételét, úgy a' czimek' teljes, olvasható és hibátlan jegyzékét kérjük; hogy a' küldözésben se késedelem, se tévedés ne történhessék.

☞ Jelen fél, sőt fertályévi példányok is megrendelhetők 5 ft. és 2 ft 30 kron helyben, 5 ft 48 kr. és 3 fttal postán.

Pesten, május' 15. 1838.

Az Athenaeum' 's Figyelmező' szerkesztősége.
Schedel, Vörösmarty, Bajza.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, majus' 20. 1838.** **40. szám.**

Tartalom: Historiai vázolatok a' két magyar haza' egyesülése felett. Vége *(Kölcsey Ferencz)*. — A' végzethez *(Ormós László)*. — Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából *(Zsogovics István)*. — Magyar játékszíni krónika *(S. F.)*.

Historiai vázolatok
a' két magyar haza' egyesülése, 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett.

(V é g e.)

Mind ezek után könnyen meg lehet érteni: miért lőn az, hogy a' magyar királyok a' részeknek országunkhoz tartozását elejétől fogva nyilván elismerték. I. Leopold' nyilatkozásait már láttuk; az 1715: 92, 1723: 20, 1729: 7. törvényczikkelyeket a' törvénykönyvben mindenki olvashatja. E' világos értelmü törvények után a' részek' sorsát elhatározó, 's 1732-ben kiadatott carolina resolutio, (melly Középszolnokot, Krasznát, és Kővárvidékkel fél Zarándot Erdélyhez csatolta) csak felette váratlan lehetett. Azonban Mária Theréziának az 1741: 18 czikkelyben kijelentett nyilatkozása az 1752-diki cselekvés' egész alapját megczáfolja; országunknak a' kérdéses részekhez való jogát ünnepélyesen kimondván. Csak az ismeretes záradék: auditis etiam Transsylvanis okozhatá a' visszakebelesítés' elhalasztását; ez elhalasztás miatt lőn ismét, hogy Zaránd' állapotára nézve 1744-diki august' 25-dikén, 's 1745-diki december' 16-dikán újabb királyi leírások adattak ki.

Az auditis záradék' következésében mik történtek, az 1832/6-diki magyarországi gyülés' előleges sérelmei' és kívánatai' többször említett 2. és 3. pontjaiban említtetett. Ohajtanám: olvasóim ezen idézett pontokkal ismerkednének meg; 's feltevén, hogy a' nagyobb rész azokat valósággal ismeri, elégnek tartom reájok hivatkozva, a' következőket megjegyezni.

1.) Erdély 1751-ben megkérdeztetvén, a' részeket magához tartozóknak állítá, és okait a' nagyváradi békességen, a' carolina resolutión, 's a' hely' fekvésén, 's a' polgári és katonai kormányzás' alkalmatosb módján épité.

A' nagyváradi szerződés 7-dik pontja így következik: item quantum ad Regnum Hungariae, et ejus administrationem attinet, ita ordinatum est, ut tam Rex ipse Romanorum, quam Rex serenissimus Johannes, eam partem regni et provinciarum ei subjectarum, quam nunc de facto tenet, libere, cum omni regiae potestatis plenitudine teneat, et possideat. Slavonia autem et Croatia et Dalmatia

in manibus serenissimi Romanorum Regis, Transsylvania vero sub ditione, potestateque serenissimi Johannis Regis permanente, et hoc vita ejus durante.

Lehet-e ezt a' Zápolya' éltéig kötött egyességet a' részek' eltulajdonítására használni? Nincs-e közönségesen tudva, hogy Zápolya' halála után, az elszakadt országrész, épen ezen váradi béke' erejénél fogva szállott Ferdinandra? Kell-e az 1552: 1. törvényczikkelyt újra meg újra emlékezetbe hozni? Minden tudja, hogy ezen czikkely óta új időszak kezdődik; 's hogy később Erdély és a' részek nem a' már beteljesedett váradi béke', hanem az 1571-diki szerződés' pontjainál fogva váltak el. Mit foglalt pedig ezen 1571-ki szerződés magában; 's idővel reá mik következtek? azt felebb eléggé kimerítettem.

A' carolina resolutióból venni erősséget: egy kevéssé rendesnek látszik. Említettem, hogy a' carolina resolutio nem csak az előre ment szerződésekkel, de az 1715: 92, 1723: 20, és 1729: 7. magyarországi czikkelyekkel is merőben ellenkezik; és így azon resolutiót, csak mint ideiglenes kormány-rendeletet, nem pedig, mint a' magyar nemzet' nevében tett szerződést kell tekinteni. 'S ugyan azért annak erejével a' magyarországi jogok' gyengítésére élni annál kevésbbé lehet: mivel az 1740: 18 törvényczikkelyben, az illető királyi felségnek a' kérdéses resolutióval ellenkező nyilatkozása foglaltatik.

Hogy a' többi okok, országunk' diplomaticai adatokon alapúló jogait meg nem rendíthetik; azt elég csak érinteni. Egyébiránt is ezen okok az 1727: 8 czikkely által kirendelt országos küldöttség' munkálatában, a' 20-dik szám alatt, meg vagynak czáfolva.

2.) Magoknak a' részeknek nevében a' visszakebelesítésre nézve, két figyelemre méltó nyilatkozás van. Egyik az 1790-diki magyar diaeta' napkönyvének 6—11. lapjain; másik az erdélyi, hasonlólag 1790-ben tartott országgyűlés' naplójának 81-dik lapján. Amabban azt vallják a' részek, miképen ők 1732 év 1733 években kihallgatva nem valának; 's az erdélyi részről jogainkkal ellenkezőleg adott felelet nem az ő befolyásokkal készűle. Emebben pedig a' részek' képviselői az erdélyi diaeta' hatodik ülésén a' rendek előtt jelentik ugyan az egyesség' hite' letételére készségeket, adatott útasítások szerint; úgy mindazáltal, hogy ezzel Magyarországhoz leendő visszakapcsoltatásoknak sürgethetésétől el ne rekesztessenek.

A' részek' ezen két rendbeli nyilatkozásával egyenesen ellenkezik az erdélyi rendeknek az 1792-diki országgyűlésen készült határozások. Ebben az mondatik, hogy a' részeknek erdélyhez lett kapcsoltatásokban Magyarország törvényesen megegyezett; 's az ügyet 1732-dikben a' felség' elhatározása alá maga eresztette; 's így az 1732-diki királyi rendeletet (carolina resolutiót) úgy kell tekinteni, mint a' dolog' végképen lett elintézését, melly vitatás alá többé nem jöhet. Erre elég legyen megjegyezni.

a.) hogy a' leopoldi hitlevelet megelőző korban, Magyarország, a' részek' Erdélyhez adásában mi óvásokkal egyezett meg? felebb bőven kimerítettem.

b.) hogy I. Leopold a' részeket egyenesen Magyarország' sajátának lenni állította; 's ez ellen Erdély' akkori rendei semmi diplomaticai okot felhozni nem tudtak: hasonlóul kimagyaráztam.

c.) hogy 1732-dikben a' magyar rendek ez ügyet királyi rendelet alá eresztették volna: az ellen az 1715, 1723, és 1729-diki, többször idézett törvényczikkelyek' tartalma, az 1741: 18, az erdélyi rendekhez 1751-ben februar' 11-dikéről intézett királyi leírás, az 1764-diki országgyűlés' irományai az 1790/2: 11, 's legközelebb az 1825/7, 1830, és 1832/6-diki országgyűlések' előleges sérelmei és kívánatai nyilván kiáltanak. Magyarország a' carolina resolutio' következéseül végbe ment cselekvésben soha meg nem egyezett; 's megegyezni még csak távolról sem láttatott.

I. Leopold általvevé Erdélyt, mint magyar király. Ez nem vala egyéb, mint az 1571-től kezdve a' leopoldi hitlevél' megkészüléseig ismét és ismét megujított szerződések' természetes következménye.

Erdély maga, mind a' mohácsi nap előtt, mind az elválás' korában saját, 's a' magyar királyok által biztosított, municipalis jusokkal biró tartománynak ismertetett. Ennek eredeti oka, mint felebb megjegyeztetett, a' szent Istvánt megelőző korban fekszik; 's ezen körülményekből jön, hogy Erdélyt, bár az a' magyar korona' legrégibb tagjának mindenkor megismertetett, a' magyar rendek még is nagyobb tiszteletben tartják, mint sem fel-

tétel nélküli visszakapcsoltatását kivánnák. E' helyett kölcsönös egyezkedésen épülendő egyesülést ohajtanak; 's ohajtásokat a' testvéri nevezet' természet által megszentelt czímén, 's a' koronának folytonos szerződések által fentartott jogain alapítják.

A' részeket illetőleg pedig, úgy hiszem, a' felebbiekben a' következők ki vagynak fejtve:

1.) Azok minden régi szerződésben magyarországi föld birtoknak ismertettek.

2.) A' fejedelmeknek Erdélytől különböző hatósággal adattak által. Lásd felebb, az 1571, 1615, 1620, 1622-diki 's több szerződéseket, az 1647: 20 czikkelyt, 's a' Maramarosról szóló jegyzetet.

3.) I. Leopold által Erdély' visszavételekor Magyarországhoz tartozóknak lenni nyilván kimondattak.

4.) Sorsok a' carolina resolutio által nem végképen határoztatott el; hanem attól kezdve maiglan folyvást tárgyaltatás alatt van.

Ezek az okok, miknél fogva az 1832-ki magyar rendek a' részeket, mint tisztán és tagadhatatlanul magyarországi földbirtokot (mellynek még I. Leopold' időszakában, mindjárt Erdély' visszavételekor az anyaországgal egyesittetni kellett vala) már egyszer, több, mint egy századra terjedő haladék után úgy kívánták vissza, hogy a' kérdés, olly kimerítő diplomaticai bizonyítványok után, teljesen eldöntöttnek tekintessék; az Erdélyre magára nézve meghagyott auditis záradék a' részekre többé ki ne terjesztessék. Királyunk a' kívánatot igazságosnak találá; 's így született a' mult országgyűlés' azon czikkelye, melly a' visszakebelesítést minden további feltétel nélkül meghatározta. Magyarország megtevé, a' mivel Erdélynek, mint testvér hazának, tartozik; de meg kelle tennie azt is, a' mivel saját magának tartozik: az az, kijelenté, hogy a' testvér haza a' soha meg nem tagadott közös korona' ótalmában kölcsönös egyezés melletti egyesületre meghívatást méltán vár; de a' részeknek (mikhez való jogát, az erdélyi rendek soha semmi diplomaticai bizonyítványokkal meggyengíteni nem tudhaták) vissza kell tétetniek oda, honnan bal körülmények miatt, de óvás mellett, ideiglen el voltak szakasztva.

Kölcsönös igazság a' társasági erények közt legszükségesebb; de Magyarország a' maga testvérétől nem csak igazságot vár, hanem testvéri szent érzelmeket is. Karjaink tárva vagynak, 's ha testvéreink tőlünk szeretetlenül nem fordulnak el: királyaink' magas védelme alatt egygyé leszünk; 's akkor nem csak a' részek, de országunk' minden megyéi, Erdélyhez úgy fognak tartozni, mint mihozzánk!

Kölcsey Ferenez.

A' végzethez.

Magas csendedben a' ki ülsz
Történetek felett,
'S le nem tekintve forgatod
Sötét évkönyvedet —
Végzet! hatalmas — egy — örök!
Te nem tudsz hallani;
Ne halld: de téged' e' kebel
Tud még is áldani.

Tőled lövellik békefény,
Az élet' szelleme;
Tőled gomolyg halálhozó
Viszályok' fellege:
Itt boldog új hon, ifju nép
Zerg háladalt hozzád;
Ott vérmezőn, romon sohajt
Feléd a' néma vád.

Te intesz, és roppanva kél
Világ a' semmiből;
És intesz, és ezer világ
A' semmiségbe dől:
Te bútlan és örömtelen
Birod nyugalmadat; —
Meg nem zavarja átok azt,
Nem semmi áldozat.

Mert kezdetek, idők előtt
Készültek útaid,
'S a' végtelenbe nyúltak el
Nagy gondolatjaid;
Hogy kezdetek, idők után
Ne légyen baj veled:
'S az élet és halál között
Fenálljon rendszered.

Dicső vagy változatlanúl!
Ki meg nem változol,
Kinek fenséged, a' nyögő
Imához nem hajol;

Dicső vagy! én is áldalak, —
Ne halld bár énekem: —
Te idvet — elmulót, 's örök
Kint olvasál nekem.

'S panaszra — ah! nem aljasúl
E' vérező kebel,
És könyben olvadó fohász
Nem száll ez ajkra fel;
De rád tekintek, hogyha sujt
Felém a' fájdalom:
'S az elborító nagy csapást
Nyugodva hordozom.

Ormós László.

Levelek

a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából.

Dec. 15. 1764.

Megkapám pártfogomtól, dr. Snart úrtól, tíz font sterlingből álló félévi fizetésemet. Ezen keserves díj sem minden kedvetlenség nélkül jöhete kezemhez. Miután másfél óráig kellett a' rector úr' hüves előszobájában várnom, beeresztetém végre teremébe. Ő iróasztala mellett üle egy nagy karszékben; a' pénz már le vala olvasva. Főhajtásaimat fejdelmi fejbicczentéssel fogadá, hátulról előre 's ismét vissza taszítván egyszersmind fején szép fekete selyem házi sapkáját. Valóban méltósággal teljes egy férfiú. Soha tisztelet nélkül hozzá nem közelíthetek. Azt hiszem, a' király elébe sem lépnék nagyobb alázatossággal.

Le nem ültete, jóllehet tudhatá, hogy ma reggel oda érkeztemig már tíz angol mérföldet gyaloglottam rosz időben, 's hogy fáradt lábaimnak a' hüves előszobában való másfélórai állás sem nagy vigasztalás lehetett. Kezével a' pénzre mutata.

Szívem ugyancsak dobogva, midőn most a' sokáig fontolgatott 's jól betanult fizetésem' nevelését tárgyazó kéréssel elé akarék állani. Hogy nem is tehetem én le még a' legártatlanabb, sőt mondhatom, legigazságosabb dolgokban is félénkségemet! Olly szorongások közt, mintha vétkezni akarnék, kezdék kétszer bele, 's mind a' kétszer hasztalanúl. Emlékezet, szavak 's hang elhagyának. Nagy cseppekkel üte hirtelen ki homlokomon a' veríték.

„Mit akar tulajdonképen?" kérdé rector úr nagy nyájasan.

‚Alig vagyok képes — drága minden — e' csekély fizetéssel ezen időkben kijőni.'

„Csekély fizetés, tiszteletes uram? Mit gondol? Én minden nap kaphatok tizenöt font sterling esztendei fizetésért más papot!"

‚Tizenöt fontért! Ha nincs családja, megérheti talán annyival.'

„Családja, tiszteletes uram, reménylem nem szaporodott? Hiszen csak két leánya van."

‚Igenis, nagytiszteletű úr. De azok is nőnek. Jennym, az idősbik, már tizennyolcz esztendős. Póli, az ifjabbik, maholnap tizenkettő.'

„Annál jobb. Nem tudnak a' leányok dolgozni?"

Felelni akarék. De nem engede szóhoz jőni, hanem felálla 's azt mondá, midőn az ablak felé menne 's újjaival annak üvegein dobolna: „Ma teljességgel nincs időm erről többet beszélni. Gondolkozzék róla, ha meg akarja-e hivatalát tizenöt font sterling esztendei fizetés mellett tartani, 's jelentse aztán nekem. Ha nem teheti, újévi ajándékúl jobb papságot kivánok."

Erre udvarisan felém hajtá magát és sapkáján újolag taszíta egyet. Én a' pénzt sietve leseperém, 's magamat kegyeibe ajánlám. Mintha a' mennykő ütött volna meg. Illy hidegen még soha sem fogadott 's igazított el. Kétség kivül le vagyok festve előtte. Szokása ellen még csak ebédre sem maraszta. Számot tarték pedig rá; mert éhgyomorral indultam el jókor reggel Crekeladeről. Most már a' külvárosban vevék magamnak egy útamba eső sütőboltban kenyeret 's azzal visszaindulék.

Milly le valék verve az úton. Sírtam mint gyermek. Könnyeim kenyeremre hullának, mig azt mohón nyeldelém.

Piha, Thoms! Szégyenld csüggetegségedet. Avvagy nem él-e még az isten? 'S ha egészen elvesztetted volna is hivatalodat! Hiszen most csak öt fonttal van kevesebb! — Igaz, hogy az egy negyede az egész fizetésnek! igaz, hogy egy napra egyremásra alig esik tíz penny, mellyből három embernek kell élni 's ruházkodni. — No, 's hát aztán? — Ki a' rét liliomjait ruházza! Ki a' hollófiakat táplálja! — Egy kevéssé alább kell hagyni a' régi jóléléssel. *)

*) Képzelhetni, milly jól élhete a' szegény lelkipásztor gyermekeivel húsz font sterling esztendei fizetés mellett. Egy font sterling körülbelül annyi, mint 10 ft., egész évi jövedelme tehát csak kétszáz pengő ft. vala.

Decemb. 16dikán.

Úgy van, Jenny valóban angyal. Lelke még szebb testénél. Szinte szégyenlem, hogy atyja vagyok. Ő sokkal jobb 's istenfélőbb mint én.

Tegnap nem vala elég bátorságom a' közel szerencsétlenséget leányaimnak tudtokra adni. Midőn azt ma tenném, Jenny komoly leve, aztán ismét hirtelen nyájas és monda: „Nyugtalan vagy, atyám?"

‚Nem kellene annak lennem?'

„Nem."

‚Kedves gyermek, mi az adósságból 's bajból soha ki nem gázolunk. Én nem tudom, mi lesz belőlünk. Milly sok' híjával vagyunk. Honnan veszszük mind azt tizenöt font mellett, mellyel élelmünket is alig szerezhetjük meg?'

Felelet helyett karját hizelgve nyakamba ölté Jenny, 's másik kezével az ég felé mutatván: „Onnan!" úgymond.

Póli ölembe üle, képemet czirógatá 's így szóla: „Valamit mondok neked, atyus. A' mult éjjel azt álmodám, újesztendő volt, 's a' király Crekeladere jött. Az volt ám valami. A' király utczaajtónknál leszálla lováról, 's betére hozzánk. Bezzeg meg valánk akadva a' sütéssel 's főzéssel. De a' király tulajdon étkeit hozatá elé arany 's ezüst edényekben. Kün dob 's trombita hangzék. 'S képzeld, atyusom, dob- 's trombitaszó mellett hozának neked atlasz párnán egy aranyos püspöksüveget újesztendei ajándékúl. Az bizony kevéssé balgatagúl néze ki, olly formán, mint a' püspökök' hegyes süvege a' régi képeskönyvben. De azért az neked igen jól álla. Azonban majd megfúlék rajta nevettemben. Arra Jenny felkölte, min igen boszankodám. Az újesztendei ajándékról való álom bizonyosan jelent valamit. 'S újesztendő már csak két hét."

Mondám Pólinak: ‚Az álom semmit sem jelent.' De ő azt állítá: „Az álom istentől jő."

Én ugyan az illyeseket nem hiszem. Azonban még is csak följegyzem az álmot, hadd lássam, valljon nem valamelly vigasztaló intése vala az az égnek. Hisz' újévi ajándékot kapni nem lehetetlenség.

Ma egész nap számot vetettem; mit nem örömest teszek. A' számvetés 's pénzügy fejemet szédíti, keblemet nehezíti.

Decemb. 17.

Istennek hála, mind le vannak már róva adósságaim, egyet kivéve. Öt különböző helyen hét font sterlinget 's tizenegy shillinget fizettem; marad tehát még nekem két font kilencz shilling készpénzem. 'S azzal fél esztendeig tartsak házat. Uram segíts!

Azon fekete nadrágot, mellyet Cutbay szabónál láték, már meg nem vehetem, habár igen nagy szükségem lenne is rá. A' nadrág ugyan viseltes már, de azért még jó, 's nem is drága; ámde Jennynek még több szüksége van egy köntösre. Sajnálom a' szegény leányt, ha vékony kamillót ruhában kell őt látnom az erős hidegben. Póli beérheti azon köntössel, mellyet neki nénje nagy mesterséggel fűzött össze a' maga avultjából.

Az újságban sem vehetek már részt, mellyet eddig Westburn takácscsal együtt járatánk. Ez igen nehezen esik. Itt Crekeladeen úgy sem tud különben az ember semmit a' világ' állapotjáról. A' newmarketi lóversenyen a' cumberlandi herczeg a' graftoni herczegtől ötezer font sterlinget nyert fogadásból. Még is különös, hogy az irás' szavai mind olly betű szerint igazak: A' kinek van, annak adatik! 'S azt is oda lehetne tenni: A' kinek kevés van, attól meg elvesznek. Nekem nyomorult fizetésemből még öt fontot kell elvesztenem.

Pih, Thoms, ismét zúgolódol! 'S miért? Az újságért, mellyet már nem tarthatsz? — Szégyenld magadat. Hiszen majd meghallod másoktól, ha valljon Paoli tábornagy fenntartandja-e Corsicában a' szabadságot. Igaz, a' francziák a' genuaiaknak segédseregeket igértek; de Paolinak is van ám húszezer embere, mind régi katona.

Dec. 18d.

Ah, milly szerencsések vagyunk mi minden szegénységünk mellett is! Jenny, Barde zsibárosnétól, csekély áron egy derék asszonyköntöst vett, 's most már fejtegeti is azt a' Póli' társaságában, hogy abból magának újat készítsen. Jenny sokkal jobban tud alkudni mint én. De inkább is engednek neki, ha olly angyal szelíden kér. Most már ezer az öröm a' háznál. Új esztendőkor akar Jenny új köntösében legelőször megjelenni. Póli száz meg száz furcsa magyarázatokat 's jövendőléseket mond rá. Mernék fogadni, az algiri bey nem

örült úgy a' velenczeiek' drága ajándékainak, a' két gyémántos-gyűrűnek 's órának, aranynyal kivert pisztolyoknak, nagy árú szőnyegeknek, lótakaróknak, 's a' húszezer zechinnek.

Jenny azt hiszi, meg kell böjtölnünk köntösét. Újesztendeig nem veszünk húst. Az igen helyes.

Westburn takács nemesszívű ember. Tegnap felmondom neki az újságot, minthogy eddigi fizetésem 's talán hivatalom felől sem volnék bizonyos. Ő kezemet megrázván, monda: „Tehát én egyedűl járatom az újságot, 's tiszteletes úr még is velem együtt olvassa.

Csak soha se essünk kétségbe. Több jó ember van a' világon, mint gondolnók, 's több a' szegények, mint a' gazdagok közt.

Ugyanaz nap estve.

A' sütő barátságtalan ember. Jóllehet, nem vagyok többé adósa, még is Pólival, midőn ez kenyeret hozna tőle, 's azt kicsinylené 's keletlennek vagy égettnek találná, úgy összevesze, hogy az emberek az utczán megállának. Azután azt nyilatkoztatá ki, hogy ő többé nekem nem hitelez; vegyük kenyerünket máshol. Pólit sajnálám. Eleget kelle vigasztalnunk.

Nem tudom, hogy jutnak a' crekeladeiek minden hírhez. Az egész helység arról beszél, hogy Snart rector más papot tesz helyembe. Ha az történik, oda vagyok.

A' mészáros is hallhatá ezt fülhegygyel. Különben nem küldte volna hozzám feleségét rosz időkről panaszokkal, 's hogy ő többé hitelben húst nem adhat. Az asszony valóban igen nyájas vala, 's nem győzé mondani, mennyire szeret 's becsül ő bennünket. Azt tanácslá, hordanánk húsocskánkat Colswoodtól, ki gazdag ember 's inkább várhat a' pénz után. Restellém a' jó asszonynak elbeszélni, mint bánt velünk taval ezen uzsorás, midőn a' húsnak fontját nekünk egy pennyvel fölebb tette, mint másnak, 's látván, hogy szitka 's esküje a' tagadásra mit sem használ, kereken kimondá: hogy az ő pénze esztendeig hiába nem heverhet, 's azzal házából kiigazíta.

Még van negyvenegy shilling 's három penny készpénzem. Hová legyek, ha senkinél sem lesz annyi hitelem, hogy élelmemet egy negyedév mulva fizethessem meg? — Hát ha még Snart rector más papot tesz! — Akkor szegény gyermekeimmel egyenesen az utczára szorulok.

No 's, az utczán is ott az isten!

Decemb. 19.

Ma igen jókor fölserkenék, 's fontolgatám, mit kellene bal helyzetemben tenni. Megfordula ugyan eszemben Sitting úr, egy gazdag atyámfia Cambridgeben; de atyjokfia egyedűl gazdag embereknek van, szegény embernek nem atyafia senki. Hozna csak az újesztendő fejemre egy püspöksüveget, mint Póli álmodá, tudom, atyámfia lenne fél Anglia.

E' következő levelet írám 's küldém a' mai postán dr. Snart úrhoz:

„Aggódott szívvel írok, mert mindenki azt mondja, hogy nagytiszteletű úr más papot tesz helyembe. Nem tudom alapos-e a' hír vagy csak onnan származik, hogy némelyeknek elmondám nagytiszteletű úrral volt beszélgetésemet."

„Én a' kegyed által rám bízott hivatalt a' lehető iparral 's hűséggel viseltem, az isten' igéjét tisztán 's világosan hirdettem, soha panaszt ellenem nem hallottam; még csak belbírám sem kárhoztathat. Alázatosan könyörgék csekély fizetésem' némi megjobbításáért. Nagytiszteletű úr fizetésem megkisebbítéséről beszéle, holott úgy is alig vagyok képes azzal az élet' legelső szükségeit is magamnak 's családomnak megszerezni. Itéljen bár a' nagytiszteletű úr' emberszerető szíve."

„Boldog emlékezetű előde alatt tizenhat esztendeig szolgáltam, kegyed alatt másfél évig. Az ötvenet elértem már; hajam őszülni kezd. Ismerősök 's pártfogókban szüköl-ködve, más hivatalra kinézés' 's más életmódra szükséges ismeretek' hijával, csupán csak kegyedtől függ a' magam 's gyermekeim' szerencséje. Ha kegyed el hágy esni bennünket, nem marad egyéb gyámolunk a' koldusbotnál."

„Leányaim lassanként felnőven, minden magunk' meghúzása mellett is több több költségbe kerülnek. Jenny, az ifjabbiknak anyja gyanánt szolgál 's a' gazdasszonyságot viszi. Szolgálót nem tartunk; leányom egyszersmind szolgáló, szakácsné, mosóné, varróné, 's még csizmadia is; valaminthogy én magam vagyok házamnak ácsa, kőmüvese, kéményseprője, favágója, kertésze, földmüvelője 's fahordója."

„Az istèn' irgalma környékezett mind eddig, hogy betegek nem levénk. Orvosságot sem

vehettünk volna magunknak. Crekelade kicsiny hely.“

„Hiába kinálkozának leányaim másoknál szolgálatjokkal, u. m. mosásokkal, foldozásokkal, varrásokkal. Ritkán kaphatának munkát. Itt nálunk mindenki maga segít magán; itt nincsenek gazdag emberek.“

„Sanyarú sors lenne ezután is húsz font sterlinggel tartani ki esztendeig magamat 's hozzám-tartozóimat; tizenöt fonttal menni neki az esztendőnek, a' legszomorúbb dolog volna. De bízom a' nagytiszteletű úr' szánakodó szívében 's az istenben, 's kérem kegyedet, igyekezzék legalább az aggodalomból kivenni.“

Miután megírtam a' levelet, térdre esém, 's mig azt Póli a' postára vinné, szerencsés kimenetelért fohászkodám. Arra szívem egészen földerűle, 's igen jól érzém magamat. Ah, istenhez intézett szó, mindig istentől jött szó. Olly könnyen jövék ki kamrácskámból, 's milly nehezen menék bele.

Jenny az ablaknál üle 's dolgozék. Úgy üle ő ott, a' nyugalommal, üdvességgel 's bájjal teljes, mint egy angyal. Arcza sugárzék, mint világosság. Egy az ablakon beható gyönge napfény az egész szobát kideríté. Mennyeileg jól érzém magamat. A' pulpitus mellé állék, 's egyházi beszédemet írám: „A' szegények' barátiról.“

Én a' templomban magamnak szintannyit papolok, mint másoknak. 'S ha senki megjobbúlva a' templomból ki nem megy is, legalább én úgy megyek ki; 's ha szavaimból egy lélek sem vesz is vigasztalást, veszek legalább én. Ollyan a' pap, mint az orvos. Ismeri ugyan ő orvosságai' erejét, de nem ismeri még is azoknak minden betegek' természetére hatását.

Ugyanaz nap reggel.

Később egy levelkét kapék, mellyet egy idegen külde hozzám a' fogadóból, ki az éjjel ott hált. Kére az ismeretlen, hogy bizonyos sürgetős dologban mennék hozzá egy pillantatra.

Elmenék. Egy csinos fiatal ember' vala ott, mintegy huszonhat esztendős, nemes arczulatú 's illendőséggel teljes. Testét egy régi kopott felruha födözé, lábain csizmák valának, rájok száradva a' tegnapi sár. Kerek kalapja az enyémnél habár eredetileg drágább is, sokkal rongáltabb 's szakadozottabb vala. A' fiatal ember, rosz ruházatja mellett is, jó házból valónak látszék. Legalább inge tiszta 's igen finom vala, hanemha azzal is valamelly jótékony kezek szerencséltették most hamarjában.

Egy mellékszobába vezete az idegen, ezer engedelmet kére tőlem, hogy oda fáraszta, 's egész alázatossággal felfödözé előttem, miképen ő a' legkeserűbb helyzetben van, itt, hova csak tegnap estve érkezett, senkit nem ismer, 's annál fogva egyenesen hozzám kivánt folyamodni, mint helybeli lelkipásztorhoz. Mondá továbbá, hogy ő foglalatosságára nézve színész, de jelenleg alkalmaztatás nélkül van, 's Manchesterbe szándékozik. Most már minden pénzéből kifogyott, annyira, hogy a' fogadóst sem lenne képes egészen kifizetni, annyival kevésbbé Manchesterbe menni. Tőlem kérne tehát segedelmet, különben kétségbe esik. Tizenkét shillinggel tudna magán segíteni. A' pénzt, ha most neki annyit kölcsönöznék, mihelyt valamelly színházhoz bejutna, azonnal becsülettel 's köszönettel visszafizetné. Neve John Fleetman — —

Felesleg vala, szükségét 's aggodalmát olly hosszason festegetni előttem. Arcza' vonásaiban még több bú 's nyugtalanság rejtezék, mint szavaiban. Egyébiránt ő is alkalmasint hasonló mit olvasa képemen; mert a' mint szemeit hozzám fölveté, megrettenve imigy szóla: „Avvagy ön is segitség nélkül akar hagyni?“

Most már minden himezés hámozás nélkül tudtára adám neki helyzetemet: hogy épen egy negyedét kivánja minden körültemi pénzemnek; hogy még hivatalom' tovább tartása felől is a' legnagyobb bizonytalanságban vagyok.

Mire ő hirtelen elhűlve, 's mintegy magába visszasülyedve monda: „Ön egy szerencsétlennek tulajdon szerencsétlenséget hozza elé. Nem kérek öntől semmit. Nincs senki más Crekeladeen, ki, ha nem gazdag is, legalább könyöruletes.

Zavarodva nézék Fleetman úrra, 's egy kevéssé szégyenlém rosz helyzetem' az okból lett elébe terjesztését, hogy pirúlás nélkül rejthessem a' mögé keményszivűségemet. Egyszersmind crekeladeimet sorolgatám, 's nem bizám csak egyet is nevezni. Talán szíveiket igen kevéssé ismerem.

Azzal közelebb lépek hozzá, 's kezemet vállára téve mondám: Fleetman úr, én sajnálom önt. Türjön még egy kevéssé. Tudja, milly szegény vagyok. Ha csak lehet, segítek rajta. Egy óra alatt tudósítom.

Haza térék. Útközben gondolám: „Különös, hogy ezen idegen legelőször is hozzám folyamodik, 's színész paphoz. Kell bennem valaminek lenni, mi a' szerencsétleneket', kéregetőket mágnesként vonja hozzám. Mert a' ki csak szükölködik, engemet szólít meg, ki pedig legkevesebbet tudok adni. Ha valamelly idegen asztalnál ülök, számot tarthatok rá, hogy, ha a' vendegek közül valamellyiknek kutyája van, annak mindig falatimon kell lenni szemeinek, 's hidegnedves orrú fejének igen bizalmosan szüntelen valamellyik térdemen.“

Haza érkezvén, elbeszélém gyermekeimnek ki legyen az idegen, 's mit kiván tőlem. Jenny tanácsát akarám hallani. Szánakozva mondá a' leány: „Tudom, atyám, mit gondolsz, annál fogva nem tanácslok semmit.“

„'S mit gondolok hát?“

„Azt gondolod: úgy bánom a' szegény színészszel, mint ohajtom, hogy az isten 's dr. Snart bánjanak én velem."

Azt ugyan nem gondoltam; de ohajtám, hogy azt gondoltam legyen. Előkeresém a' tizenkét shillinget 's átadám Jennynek, hogy vinné az utazónak. Nem örömest hallom a' hálálkodást, mivel az lealacsonyít. Engem csak hálátlanság emel. Azonban nem is akarék beszédem' kidolgozásában háborgattatni.

Zschokke után. **Zsogovics István.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszíni krónika.

Május' 11. Két czédula, kellemes víg apróság, franczia eredeti után, jól adva, mint az ismeretes 's mindig szívesen látott Tündérkastély Magyarországban is.

Május' 12. tömött házban került először színre, Fáncsy Lajos' jutalmául, báró Jósika Miklós' szomorujátéka: Adoriánok és Jenők 3 felv. egy előjátékkal: A' fekete lovag. A' sok erejű darab színen előadva helyenként hosszadalmasnak mutatkozván, mint halljuk, a' szerző második előadásra sokat törlött: 's ez okért a' róla szólást akkorra tartjuk fenn, most csak az előadásról jegyezvén meg, hogy az nagy pompával 's szabatossággal ment véghez; hogy Lendvayné (Lenke), ha nem éreztette is az első felvonásban eléggé a' nézővel, miképen syréni csábjai csakugyan csábok, nem valóság: a' következőkben, hol harmadik áldozatán jobb valója fellázadni kezd azon tettek ellen, mikre ő eszközül használtatott; hol, Jenő Jenő' megpillantásakor asszonyisága, a' melly hirtelen, szintolly lángolva 's határozottan felébred; hol magával 's boszúlehelő öregatyjával küzd és ví, míg bűnsúlya' terhe alatt összerogy: e' két felvonásban ő olly gazdag erőt fejtett ki a' szenvedély' és fájdalom' minden fokain, hogy tőle a' mai estve' koszorúját meg nem tagadhatni. Utána Megyeri (Adorián Örs) érdémel kitüntetést átgondolt, következetes, az indulat' legfelsőbb lépcsőjén is öntudatos j tékával 's értelmes szóbeli előadásával. Bartha (idősb Jenő Jenő) elfeledé korát; 's mint mindig, azt is, hogy a' művészet' feladása, bármelly lelki állapotok' feltüntetésében, mindenkor a' szép. Ha nem, úgy minek színház? Puszta természetet lelünk eleget az életben is. De Egressy' (ifj. Jenő Jenő) melegsége a' Lenkéveli rendez-vousban üvegházi volt, nem mindig a' lélek' mélyéből származó. Muzsika (Szerdahelyitől), fegyvertáncz, öltözet 's a' tengerszem-diszitmény (Engerttől) mindennemű kívánatoknak megfelelők.

Május' 13. Garabonczás diák; a' czímszerepben Szerdahelyi elég szeszélyes és eleven.

Május' 14. Leánykérés szabály szerint. Másodszori látásra kénytelenek vagyunk mi napi itéletünket némellyekben módositani. Egressy' Bornja beteges, könyvpor között elsenyvedt 's életunt természet, mellynek a' Zsófiról lemondás semmi küzdésébe nem kerül, mert hisz' ő nem szereti; egész viselete ollyan, hogy sem Zsófinak irántai vonzalmát, sem az ő, Zsófi körül maradását jóformán érteni nem lehet, 's miután hű szolgájához intézett néhány szava elárulja, hogy Zs. szemei előtt átall nem kedvező világosságban feltűnni, e' minden küzdés nélküli visszavonulás az utolsó perczig, szintolly bántó mint valótlan. Azt hiszszük, a' darab' belső összefüggése 's valószinűsége nyerne, ha Born épebb lélekkel lépne fel; viseletének szabad ügyetlennek lenni, mint szokott azoké, kik magasb vagy általán asszonyi társaságokhoz nem szokva, azokban magokat fel nem tudják találni; mint azoké, kik tudományos studiumaik között elfeledik az életet, sőt azt becsülni is eltanulják: de ha a' szerzőt következetlenségtől fel akarjuk menteni, ha a' scénákat összekötő szellemi fonalakat nem akarjuk eltépni; ha Zsófi' szerelmét, sőt Bornét is, melly nélkül őt, a' kifejlés' értelme szerint, nem gondolhatni — okozatlanoknak nem akarjuk hinni, (mint minap hittük, első látásra észre nem vevén Egressy' bal felfogását); ha végre fel akarjuk tenni a' gyakorlott szerzőről, hogy ama' boszantó érzés helyett, inkább részvétet, mosolygást és örömet akara fakasztani: úgy Bornnak ügyetlennek kell ugyan lenni, 's előlegesen a' praedestinált házasság ellen elfogúltnak; de látván a' kedves teremtményt, szerelemre ébred, mellyet testvérének tett igéretéhez hiven, el igyekszik nyomni, 's nem eléggé válogatott kifejezésekkel a' leányt magától elidegenitené, kikhez ő már nem gondol jogot tarthatni. Azonban, hogy ezek nem szivéből erednek, azt nekünk észre kell vennünk: mert a' comicum nem a' néző', hanem a' játszók' illusiójában fekszik; neki küzdeni kell magával, 's viselete' színének férfiasnak, nem betegnek lenni: avvagy nem épen e' férfias hang és tartás-e az, mi őt Zs. előtt — ennek utóbbi saját vallomása szerint is — érdekessé, becsessé tette? Nekünk éreznünk kell, hogy ő minden, ultimátumként hangzó lemondása után is, azért nem hagyja el a' házat, azért megy a' kertbe, hogy — ha tán czél nélkül is, de belső vonzalomnak engedve — Zsófit láthassa; 's midőn ez az előtérben megjelenik, neki legalább a' távolból kellene őt részvevő figyelemmel kisérni; 's végre, a' szerződési jelenésben, miután testvérei megszűntek Zsófi' kérői lenni, sőt Zsófi eléggé észrevehetőleg Born' nyilatkozását várja, neki bátortalanságával küzdeni kell, de általunk és Zs. által láthatólag, különben Zsófinak nem lehetne, nem szabadna magát bátoritó 's megelőző jelekben annyira k meriteni, mint teszi. Ha Egressy, e' magyarázattal egyezőleg, Lendvayné' (Zsófi) játékát gyámolitani fogja, lehetetlen, hogy az élénken, pontosan 's szinészink által valóban szeretettel játszott darab, becsre és hatásra ne nyerjen.

Május' 15. Béla' futása. **S. F.**

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenkén, két forinttal drágábbak. — Évnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 2 ftal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 24. 1838.** **41. szám**

Tartalom: A' föld' öt részének characteristicája. Schnellertől. (*Nagy Elek*). — Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából. Folytatás. Zschokke után (*Zsogovics István*). — Magyar játékszíni krónika. (*S. F.*) — Hangászati szemle (*Cs. I.*) — Egyveleg.

A' föld

öt részének characteristicája.

Schnellertől.

—

Ázsia.

Ázsia' beljegye a' polgári alkotmány', vallási rendszer', háziélet' 's izlés' hasonneműségében gyökerezik. A' társaságot korlátlan egyeduli uralkodás, kényuraság; a' vallást, traditio által éktelenített vakhit; a' házi életet, a' soknejűség által zsarnokosított kedély — 's az izlést a' képzelet' óriási kicsapongása bélyegzi.

Az alkotmány' megrendítését mindig a' személy' — 's nem az elv' változása szülte. Confuczius' ujítási Chinában, az üdvezítőéi Palaestinában 's Mohamedéi Arábiában lényeges javitásokra törének utat. A' háziság megmaradt a' durvaság' és vallástalanság' nyomorú 's esztelen alakjában. Az izlés' nagyszerűsége által sok helyett bámulást gerjeszte: de a' valódi 's egyszerű szépség nem barátkozhaték pompájával.

Ázsia a' dicsőség' 's büszkeség' azon érzetében részesül, melly szerint az emberiség, bölcseje 's a' társaság' alapítója ő volt. Az ő földe teremtette állati 's plántái, a' legtávolabbi földrészekre, nemesítve költöztetének át. Az őskorban a' mesterségeket 's művészeteket ő találá fel. Minden intézetében a' régikor' csalhatlan jelei mutatkoznak. Az emberiség számra nézve sehol sem fejlődék ki annyira.

Ázsia' éjszaki részéről délire huzódtak csordái. Minden illy beütés a' már létrekapó művelődést emberszakokra semmisíté, 's a' már birtokban levő finomság' helyébe, az eredeti durvaságot idézé vissza. A' czimeriusok', parthusok', mongolok' 's turkomannok' berohanási történetileg ismeretesek. Műveltebb nemzetségek' középből alsó Ázsiába való vándorlási szinte mutatkozának, mellyekből a' braminek', chaldäusok' 's magusok' felekezeti alakulának. Ezen szó: häbreus vándorlást jelent — 's a' czigányok indusból jőnek.

Ázsia mint harczos nem csekély szerepet visel a' világtörténetek' fő irtozatiságiban. Tovább egy századnál harczolt két földrész' határkövinél, a' szabad Hellas 's a' tulajdonképi Aegyptus ellen. Ő tevé a' macedoniai hős' legnagyobb erejét 's a' római birodalom' kincsforrását. Ő eszközlé Topa, Sinipi 's Hiongnu

által a' nagy népvándorlást. Ő vága a' saracenusok által az emberiség' sorsába, minekutána a' föld' három részének kalifákat rendele. Színhelye, de egyszersmind századokig vérpadja, volt a' kereszteseknek. Dschingis-'s Timur-chánok által a' legnagyobb ismeretes földrészt hódítá meg. Europa' egy részét az ozmánok által ázsiai szolgaságban tartja fogva, míg másfelül az orosz hatalom alatt görnyedezve, némileg európai műveltségben részesül. Az emberiség' négy főtörzsöke: mongolok, kalmukok, szlávok 's germanok, Ázsia' két hegylánczából eredének: Altaiból 's Caucasusból.

Ázsia a' kereskedés' mérőserpenyőjét tartotta 's tartja — valamint a' pénzt 's számolást ő találá fel. Belsejében karaván ok különös postahivatalt állítának. A' phoenicziaiak tevék meg az első tengeri utat — ugy szinte a' legszámosabb fölfedezéseket 's gyarmatokat eszközlék. Az anatoliaiak városaikat kereskedésökre alapíták, melylyel szabadságot 's művészetet egyesíteni ügyekezének. India volt az ős-, közép- 's ujkor' kereskedési czélpontja; vele tengeri úton való közlekedhetés' fáradozásában találtattak fel új tengerek 's egy új világ! Angolország e' földrészt erővel 's lélekkel öleli át; mondhatlan elnyomatást terjeszt el a' föld' meghódítása, de még mondhatlanabb üdvösséget igér a' jövő századokbani birása, ha europai műveltségben részesül.

Ázsia' némberi világa majd mint legbecsesb értékű portéka, majd megvetendő játszieszközként mutatkozik; egyfelül ábrándozás szülte magasságú összeköttetés egy férfival az elégetésig — mindenhol bizonytalan portékaként elzáratva, sehol az önbizalom' tiszta szabadságában.

A' szellemi közlekedés' legnagyobb eszközlője, a' nyomó-intézet, Ázsia' minden részén ismeretes, de sehol sem használtatik valódilag. Könyvvel csak az igazgatók, lelkészek 's nagyok birnak; a' polgár 's paraszt, nem ugyan törvény — de szokás 's az első tanítás' hiánya által kizáratva van attól. Ujságok 's folyóiratok nálok csak europaiak által létesülhettek. Olvasás szükségből vagy időtöltésből sehol sem gyakoroltatik.

AFRIKA.

Ereje' és munkálkodása' belső 's külső meghasonlásában 's ellenségeskedésében áll Afrika előttünk. Lakosi épen olly kevéssé vannak összeköttetésben egymás közt, mint egyéb nemzetekkel, — státusaik épen olly homlokegyenest állanak szemközt, mint egyéb tartományokkal. Az elvek' öszhangozása itt fel nem lelhető — 's helyette mindenhol csupán az emberi 's polgári jogok' nem ismeréséből eredő durvaság' 's erőszak' egyetemisége uralkodik. A' szomszédok, ugy szinte a' távollevőkkeli közlekedés' eszközi vagy egészen ismeretlenek, vagy tökéletlenül alkotvák.

Afrikában az uralkodások általánosan önkénytiesek, nem használva azon pompaüzést, melly a' napkelet' zsarnokai' udvaránál az europait a' bámulás egy nemére ragadja, hol azonban a' legtermészetlenibb borzasztóságok összekevervék. Az uralkodó vallás esztelenség' 's babona' zagyvaléka, melly úgy hasonlít a' hithez, mint a' farkas a' kutyához: amaz eltépi a' nyájot, mellyet ez őriz. A' szerelem minden nemeivel édenített házi élet legtöbb helyen ismeretlen — 's az embereladás olly szemtelenül üzetik, hogy a' föld' más részeiben látunk afrikaiakat eladatni, 's a' jobbágy valamint a' hadifogoly kereskedési portékaként árúba bocsáttatik. Az izlés egészen elromlott vagy kicsapongó phantasia' bájául szolgál, melly a' széphez vagy a' fennségeshez úgy áll, mint fekete a' fehérhez. Nagy, nemes szelleműek, kik ujítva vagy javítva, eredeti elvetemedettségökből kiemelkedni törekednének, sem polgárt, sem vallásbelit, sem atyát, sem tudóst felkelni nem tapasztalunk.

Afrika' sivatagjairól két rész vágott folyvást 's határozólag a' világ' folyamatába; mindkettő e' földrész' éjszaki részén a' közép tengerre, 's így a' kereskedés és hajózás kedvező pontján fekve, az őskor' nagyszerű 's nemes vállalatáról, a' jelenkor' elvetemedett helyezetébe esék. — Carthago az egyik: az őskor' műveltségének teremtője 's a' tenger' környékén fekvő gyarmatok' alkotója; melly gazdagságával a' földuralkodásaért háromszor állá ki a' tusát Róma' hatalma ellen; később a' vandalok 's mórok alatt vaderőszak' helyévé — 's végre tengerirablók' középpontjává lőn, kik az uralkodókat adózókká teszik 's egyeseket kiváltság fejében megfizettettnek. — Aegyiptus a' másik, melly az őskor' századiban a' földművelés iránti buzgó munkálkodása miatt a' vizeket elhanyagolá, — majd ezerévi emlékoszlopok' építésén rabszolgaság'

járma alatt görnyedezvén, 's ismét a' görög szellemű művészetek 's tudományok iránt lelkesűlvén — később embergyülölésből eredő remeteélet' gyarmat-iskolájává 's pestislehellet' lakhelyévé, végre a' mameluki bey' bajhelyévé — 's jelenleg egy rendszer' uralkodásának pontjává lőn, melly a' világgali összeköttetést azáltal véli eszközölhetőnek lenni, melly szerint az ázsiai szolgaiságot europai katonaisággal egyesíti.

A' tengeri hatalmasságok Afrika' partjain körüskörül szállítványokat 's gyarmatokat ügyekezének alapítani. Annyi műveltséggel ismerteték meg lakosit, a' mennyi szükséges kereskedési összeköttetésekbe bocsátkozhatni, a' természet' termesztményit a' mesterségéivel becserélhetni 's a' birtokot biztosíthatni. Azonban a' spanyolok, hollandok, francziák 's angolok itt a' jó' elterjesztésében nagyobb nehézségekre akadának, mint akárhol egyébütt. Ezen négy nemzet' gonosz féltékenysége a' tengeri-rablók' kiirtását lehetlenné tevé 's még gonoszabb roszlelkűségök minden parton eszközli az embervásárt, mellyet az elvetemedettek' korhelysége 's az eladók' nyereségvágya, mindig gazdagon jutalmaz. Hol az ember csupán eszköz, ott a' jognak 's becsületnek szava nincs — mert ott nincs érzés.

Afrika' némberi még alábbvaló helyezetben állanak, mint a' napkelet' háremjeiben 's serailjaiban létezők. Az afrikai négernő a' bujaság' nagyobb mértékű dicsőségében részesűlhet ugyan, de szellemi arczvonások' birtokával soha sem kérkedhetik.

Az irás 's könyv néhol egészen ismeretlen — egyébütt igen tökéletlenűl használtatik; innét rendetlen ismertetések a' honi tudományosság' előhaladásáról 's tudatlanságbani létel a' külföldi tudósvilágról. Nincs ujsága, melly a' világon történtekről tudosítaná, nincs regénye, melly mulatságául szolgálna, nincs társasága, melly a' tudományosságot előmozdítaná; egy classicai mű sincs nyelvökre lefordítva — 's földjök még ollyat nem mutata elő, mellynek valamelly europai nyelvre fordítása érdemes lenne.

EUROPA.

Mindenoldalú munkásság belülről 's általános összeköttetés kivűlről bélyegzi Európát. A' gondolkodás' egy ága sem marad nyomozatlan, a' kereskedés' legcsekélyebb pontja vizsgálatlan; minden megállapodás hátralépés, — a' nyereség csak ujabb tervek' koholására nyújt alkalmat. Ezen character nyugtalanságtól 's ez viszont elégedetlenségtől választhatlan. A' társaságot 's vallást tekintve több hevességgel járul mint haszonnal és segélylyel, még a' művészetek és tudományok is alávetvék a' divat' változásinak, mellyek a' sarkalatos igazságot is kiforgatják; — mind e' mellett, hogy a' munkásság' 's mesterség' minden ágára jótékony hatással bír — tagadhatlan.

Európát a' zsarnoki 's köztársasági uralkodás-nemének minden alakú szeszélyi 's irtózatossági, századok' tapasztalása után, a' jelenkor' azon vallomására készteti, melly szerint a' hatalmasság' azon szakadása 's viszonti egyesítése üdvös legyen, melly a' képviselői vagy belső népszószólás, valamint az egyensuly nevek alatt ismeretes rendszerek' egybekapcsolása, az emberiség' ügyévé lőn. — Habár Europa' szelleme sem az éjszaki, sem a' görög 's keresztény vallások' talpkövét nem tevé meg önnönéből, de adott mind azon három formának tiszta kifejlődésre vezető irányt, mellyet szerzőhelyök nem idézhet elő. A' háziélet' alapjául a' monogamia szolgál, melly felvirágoztatja a' szerelem' édenét 's a' gyermekszeretetet. — Az izlés bár pillanatnyi csonkitásnak van kitéve, egészben a' természet-utánzás azon középvonalát éré el, melly alatt 's felett sem a' valódi 's való, sem a' szép vagy fenséges nem áll.

Europa' mindegyik főrésze valamikor a' fegyver' szerencséjét gyakorlá, büszkén tekint mindenik tettei' multjába — 's ez okból bátran egyszersmind vállalati' jövendőjébe. Nagy Sándor' időszaka Görögország' történetébe halhatlan betűkkel van bevésve. Róma' dicsősége Italia' nevét három földrészre szárnyaltatá. Portugalia uj tengereken vitorláza, hogy a' nyugoti 's keleti Indiát, hőstettei' dicsőségével töltse. Amerika' fölfedezése, meghódítása, a' spanyolokat dicsőíti. A' franczia nemzet olly nagy hírre kapott, hogy napkelet az europai nemzeteket általánosan francziákká keresztelé. Németország' hohenstaufi időszaka, őt a' középkor első rendű hatalmasságai közé emelé. A' csekély Holland és Schweitz mind tengeren, mind szárazon természeti vitézségét érezteté 's fejté ki. A' szükölködő Dania és Svéczia a' delet gyakran megresz-

ketteté. Az éjszaki óriással sokáig küzde a' lengyel. Az orosz, hatalomra 's erőre nézve, jelenleg a' szárazföld' minden hatalmasságát felülhaladja — 's Ázsia' nagy részét szolgaságban tartja.

Europa ugyan későn vága a' világ' folyamatába, de határozólag 's jótevőleg. Vándorlási az ember' sajátságira mutatnak, melly szerint azok nemcsak pusztítást, hanem népek' felvilágosodását is eszközlék. A' kis Europa azon mulhatlan dicsőséget éldeli, melly szerint egy új physicai világot, Amerikát fedezé föl — 's a' nyomó-intézetet egy új physicai világ' számára. Nagyok ezen találmány' hatásai mindeddig, de még nagyobb fekszik a' jövő ezredek' homályában. Az elme sokat számolhat rá, a' képzelet még többet teremthet általa — de a' valóság mindkettőt felülhaladandja!

Európa' némberei éjszakra a' szolgaiélet, délre a' tettszvágy' lánczai közt élnek. Csak egy csekély részén tartatik nővásár, 's néhol igaz, bölcs gyermekszeretet, tiszta, önkényties hűséggel párosulva.

Az iskola az irással 's könyvvel nagy hatást gyakorol, nem csak hatalmasok 's gazdagok, kanem jobbágyok 's szegények közt is. Újságok 's folyóiratok minden újat 's avúltat az olvasó világ elébe halmoznak, — valamint az encyclopaedia, ezen kincse minden idő' 's helyzet' tudásra érdemesének, kötetnyi művekkel kedveskedik a' tudósoknak.

Európa' egyik charactervonása a' tudományosságban áll, melly a' dolog' 's tárgy' okozatába ereszkedik. A' physicai feloldások 's a' metaphysicai vizsgálatok sehol sem érik el azon tetőt 's mélységet. Sehol sincs annyi rendszer 's annyi eszme.

(Vége következik.)

Nagy Elek.

Levelek.

a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplojából.

(Folytatás.)

Ugyanaz nap estve.

A' színész bizonyára jó ember. Midőn Jenny a' fogadóból visszajött, sokat tuda róla beszélni, valamint a' fogadósnéról is. Ez az asszony egyszerre kisütötte, hogy vendége' erszénye üres, 's Jenny nem tagadhatá, hogy én egy kevés úti költséget küldök neki. Arra Jennynek hosszú dorgáló beszédet kelle hallgatni az adakozó' könnyelműségéről, holott magának sincs semmie, az abból származható gonoszról, ha csavargókat gyámolít valaki, mikor saját gyermekeit sem tudja ruházni. Hogy kihezkihez tulajdon inge van legközelebb. Hogy úgy hízik meg az ember, ha a' maga szájával eszik stb.

Épen ismét egyházi beszédemen dolgozám, midőn Fleetman úr belépe. Nem akara, úgymond, a' nélkül elmenni Crekeladeről, hogy hálát ne mondjon jótevőjének, ki által a' legkinzóbb zavarból ragadtata ki. Jenny épen az asztalt teríté. Répánk 's tojáslepenyünk vala. Ebédre marasztám az utazót. Elfogadá. Hihető szüksége vala rá; mert reggeliével a' fogadóban aligha jól lakott. Pólinak sört kelle hoznia. Illy jól rég nem éltünk.

Úgy látszék, Fleetman úr szerete köztünk lenni. Előbbi bús képét egészen letette; azonban megmarada még is rajta a' szerencsétlenek' tulajdona ama' félénk 's zavarodott valami. Ő azt állítá, hogy mi boldogok vagyunk, mit mi is erősíténk. Továbbá azt, hogy én tehetősb 's gazdagabb vagyok, mint látszani akarék. E' részben csalatkozék. Kétségkivül szobáinknak rendben léte 's csinossága, az ablakok' világossága, a' kárpitok', asztalneműk', padolat', asztalok' 's székek' máza' tisztasága vakítá a' jó embert. A' szegénység' hajlékaiban közönségesen mindenütt szennyet lát az ember, mivel a' szegény nem tud takarékos lenni. Ellenben a' rend és a' tisztaság, azt papolám mindig boldogult feleségemnek 's leányaimnak, a' takarékosság' legelső eszközei. Jenny ebben valódi mesterné. Szinte felülmulja benne édes anyját is, és Póliban nem kevésbbé szerencsésen fejti ki e' szép tulajdont. Éles szemeit egy légymocsok sem kerüli ki.

Vendégünk csak hamar megismerkedék mindnyájunkkal, 's biztos lábon álla velünk. Beszédje' tárgya azonban folyvást nem annyira a' maga tulajdon sorsa vala, mint a' miénk. Hihető nehéz bánat nyomja szívét szegénynek, nem hinném lelkiösméretét. Vevém észre, hogy sokszor beszédjét hirtelen félbe szakasztva komor leve, 's majd ismét jó kedvet erőtete. Vigasztalja meg őt az isten.

Midőn ebéd után tőlünk elmenne, adék még neki egy két jó tanácsot az útra. Tudom a' színészek egy kevéssé könnyű ma-

dárkák. De ő mennyre földre igéré, hogy mihelyt pénze akad, visszaküldi kölcsönömet. Ez neki igen szívén fekhetik; mivel fölötte becsületesen néze ki 's többször kérdé, mennyi ideig gondolnám, megmaradt pénzemmel házam' legnyomóbb szükségeit pótolhatni.

Ezek valának utólsó szavai az ajtóban: „Nem lehet, hogy önnek roszúl legyen dolga. Ön keblében hordozza a' mennyet, 's két isten angyala által környékeztetik. Ezen utólsó szavaival Pólit 's Jennyt érté.

December' 20d.

Ez a' nap igen csendesen folya le, de nem mondhatnám, hogy kellemesen. Mert Loster kalmár az esztendei árjegyzéket hozzám küldé. Nagyobb vala ez a' tőle vásárlott portékákhoz képest, mint vártuk, jóllehet semmit nem vettünk tőle, mit magunk is fel ne jegyeztünk volna. Hanem ő mindent fölebb tett; különben számolása a' miénkkel tökéletesen megegyezett.

Leghajosabb, hogy még a' mult esztendőről is adósa vagyok. Kére, fizessem ki azt is, mivel igen meg van akadva pénz' dolgában. Ámde az egész tartozás tizennyolcz shillingre ruga.

Loster úrhoz menék. Ő igen nyájas és egyenes ember. Reménylem, egy rész adósság' lerovásával megnyugtatandom, 's igérém, a' maradékot húsvétra kifizetni. De sehogy sem lehete rábirni, és sajnálkozva adá tudtomra, miképen őt a' szükség arra kényszeríthetné, hogy a' legutólsó eszközökhöz nyúljon. Örömest várna, ha lehetne; de három nap alatt egy hozzá szóló váltólevelet kell kifizetnie. Hogy a' kereskedőnél mindenek feletti dolog a' hitel.

Ez ellen már nem lehete semmi kifogás, miután ismételt kéréseim sikeretlen maradtak. Avagy biró elébe hagytam volna kerülni a' dolgot, mint fenyegete a' kalmár? Meg küldém neki az egész tartozást. De nincs is már sem égen sem földön tizenegy shillingemnél több. Adná az isten, hogy a' színész minél elébb megküldené kölcsönömet; különben nem tudok magamon tovább segíteni.

No, 's ha te nem tudsz kicsinyhitű, tud az isten. Miért szorong szíved? Mit vétettél? Hisz' a' szegénység nem vétek.

Decemb. 24d.

Lehet az embernek jó kedve, ha még olly szegény is. Ezér az örömünk a' Jenny' új köntösén. Ollyan benne, mint egy menyasszony. De újesztendeig nem akarja viselni; akkor legelőször is a' templomba megy benne.

Ő minden estve előmbe számlálja, milly keveset költött egész nap a' ház' szükségére. Igaz, hét órakor már ágyban vagyunk, olaj- 's szén-kimélés' tekintetéből. De az épen nem nagy állapot. Annál szorgalmasabbak a' leányok nappal, 's aztán éjfélig locsognak az ágyban. Répánk 's főzelékünk szépecskén van. Jenny azt hiszi, hét nyolcz hétig eltenget bennünket, a' nélkül, hogy adósságba vergődjünk. Ez olly mesterség lenne, mellynek párját kellene keresni. Addig reményljük, Fleetman úr, mint becsületes ember szavát tartva, kölcsönömet visszafizetendi. Jenny mindjárt fölgerjed, ha arról csak kételkedem is. Neki ugyan a' színészről senki semmi rosszat ne szóljon.

Beszélgetésünk' tárgya most szűntelen csak a' színész. A' két leánynak különösön sok baja van vele. Köztünki megjelenése létünk' egyformaságába valami újat hoza. Fél esztendeig is el tudjuk már magunkat vele mulatni. Furcsa a' többek közt Jenny' bosszúja, ha pajkos huga azt mondja: „úgy de színész ám!" Akkor Jenny is előveszi a' londoni híres színészeket, kik még a' királyi herczegekkel is ehetnek egy asztalnál; és meri állítani, hogy Fleetman idővel bizonyosan egy leend a' világ' legjobb színészei közül. Hogy őt a' természet arra mindennel felruházta, mint kinek magaviselete olly jeles, szavai olly válogattak. „Úgy van", mondá épen ma igen elmésen a' csintalan Póli, „válogattak! Hogy ne? Hiszen téged isten' angyalának nevezett". — „No, 's tégedet is!" mondá bosszankodva Jenny. — „Jó, jó! én csak ráadás voltam", felelé Póli, „de szemei egyedül csak rajtad függtek".

Leányaim efféle csacsogásai 's gyermekes ellenkedései bennem aggodalmat gerjesztenek. Póli ugyancsak növésnek eredt, Jenny tizennyolcz esztendős. Mi kinézéseim vannak nekem gyermekeim' ellátásokra. Jenny ugyan jónevelésű, jóerkölcsű 's csinos egy leány; úgy de egész Crekelade tudja, milly szegények vagyunk. Annál fogva kevés ránk a'

figyelem, és Jennynek alig fog férje akadni. mai világban egy pénzetlen angyalnak koránt sincs annyi becse, mint egy guinekkel tele erszényű ördögnek. Jenny takaros képének egyedűl csak annyi hasznát veszi, hogy minden ember barátságosabb szemekkel néz rá. Még Loster kalmár is egy font malozsát 's mandolát ajándékozott neki, midőn tartozásunkat megvivé, tudtára adván egyszersmind, milly igen sajnálja ő, hogy tőlem a' pénzt elvenni kénytelen; azonban, ha tőle vásárlok, húsvétig ismét ád portékát hitelbe. Enyyit ennen magamnak sem igért.

Ha meg találnék halni, ki viselné gondjokat szegény elhagyatott gyermekeimnek? — Ki? no, 's mennybeli atyjok. Szerencsére már elég nagyok, szolgálatba állhatnak. Soha sem aggódom biz' én a' jövendőn.

Decemb. 26d.

Ez ugyan keserves két nap vala. Soha karácson még illy súlyosan nem esett. Két egyházi beszédemet két nap alatt ötször mondám el négy különböző templomban. A' falukba vezető út fertelmes vala, a' szél 's fergeteg irtóztató. Lassanként megérzem én is a' kor' terhét. Nem vagyok többé olly eleven 's erős, mint hajdan. Igaz, hogy minden nap soványon zsírzott káposztát 's répát enni, — 's vizet inni rá, nem a' legjobb táplálás.

Az ünnep' mindkét napján Hurst bérlőnél ebédeltem. A' falusiak sokkal vendégszeretőbbek, mint ezek a' kisvárosiak, kik közűl fél év óta még egynek sem jutott eszébe, hogy asztalához hívjon. Ah, ha leányaim velem lehettek volna! Mennyi minden volt ott! Csak azt ehették volna meg szegények karácson' ünnepén, mi a' bérlőnél az ebeknek juta! No, de hiszen lepényt még is csak kaptak ők is, 's míg én itt irok, tudom jól is falatoznak belőle. Jó volt, hogy midőn a' bérlő 's feleségе erősen kínálának, ki merém mondani: ha megengednék, inkább leányaimnak vinnék egy szelet lepényt. A' jó emberek egész zacskóval adának, 's mivel rútúl esett, tulajdon kocsijokon küldének Crekeladere.

Az igaz, hogy igen mindegy, akár mit egyék igyék az ember, csak hogy éhét szomját, hamindjárt szűkön is, lecsilapíthassa. Azonban tagadhatlan dolog, hogy jól élni sem kis gyönyörűség. Mindjárt tisztábban gondolkodik 's melegebben érez az ember. A' lélek' tüzére is olaj kell.

Igen fáradt vagyok. Hurst bérlőveli beszélgetéseim nevezetesek. Holnap majd följegyzem.

Decemb. 27-d.

Most már minden örömünk megvan! De illő, hogy az ember az örömben is módot tartson. Ezt a' leányoknak is meg kell tanulni 's magokat benne gyakorolni. Azért is a' derék Fleetman úr által küldött pénzcsomócska ebéd utánig bontatlan marad. — Leányaim igazi évaleányok; halálra kíváncsik tudni, mit ír Fleetman úr. Most olvassák a' fölírást, 's egy percz alatt háromszor is járt már a' csomócska egyik' kezéből a' másikéba.

Mi engemet illet, igazán véve a' dolgot, nem annyira örülök, mint meg vagyok ütközve. Én Fleetman úrnak csak tizenkét shillinget kölcsönöztem, 's ő nekem öt font sterlinget küld. Hál' istennek! jó alkalmaztatást kellett nyernie.

Hogy váltják még is bú 's öröm egymást fel! — Ma reggel alderman Fildson úrhoz mentem volt, mivel tegnap úgy hallottam, mint bizonyost, hogy Brook wottonbasseti fuvaros adósságai miatt öngyilkosa lett. Ezelőtt tizenegy vagy tizenkét esztendővel, boldogult hitvesemről távol atyafiság' tekintetéből, bizonyos vásárlás' alkalmával, száz font sterlingig kellett ezen Brookért jót állanom. Ő engemet a' kezeskedés alól mind ez ideig fel nem mentett. A' mult években sok szerencsétlenség érvén az embert, neki adta magát az italnak.

De alderman úr igen megnyugtata. Mondá, hogy ő maga is hallott valamit a' gonosz hírről. Azonban épen nem lenne hihető, hogy Brook magát kivégezte volna. 'S hogy még arról nem is érkezett semmi hivatalos tudósítás. Megvigasztalva térék tehát haza, 's imádkozám útközben, hogy az isten tovább is legyen irgalmas kegyelmes irántam.

Póli már messzünnen elémbe ugrála az utczán 's alig lihegve mondá: „Atyám, levél jött Fleetman úrtól, öt font sterlinggel! De hét penny is volt ám a' csomócska' váltsága". Kalapomat 's pálczámat még le sem tehetém, mikor már Jenny örömpirította arczczal átadá a' pénzcsomócskát. Gyermekeim

hiú boldogságtól eltelve, szinte eszökön kivül valának. Arra késeiket 's ollóikat félre tolván, mondám: „No, látjátok gyermekeim, hogy sokkal nehezebb nagy örömöt megindulás nélkül 's csendes elmével venni, mint nagy bajt. Sokszor volt már alkalmam jó kedveteket csodálni, midőn a' legnagyobb szükségben valánk, 's nem tudánk, hogy' élünk meg a' ránk jövő napon. 'S ím, a' szerencse' legelső mosolyára már magatokon kivül vagytok. Büntetésnek okáért nem nyitom fel a' csomócskát 's levelet, míg nem ebédeltünk.

Jenny ugyan azt állítá, hogy ő nem anynyira a' sok pénznek örül, habár elég szükségünk van is arra, mint a' Fleetman úr' rendkivüli háladatosságának 's becsületes voltának; 's nem is kiván egyebet tudni, mint azt, hogy mit ír, 's miképen van. — De csak szavamnál maradék; hadd tanuljon tűrni a' kis kiváncsiság.

Ziehokke után **Zsogovics István.**

(Folytatása következik.)

Magyar játékszini krónika.

Május' 16. számos nézők előtt először: Szerelem és champagnei, vigj. 5 felv. Gaaltól. Falusy (Szentpétery), egy újnemes gazdag pesti kereskedő, Adél leányát (Lendvayné), ennek akaratja ellen is Szélszaky Arthúrral (Fáncsy), egy lelketlen, külföldies divatbábbal eljegyezvén, hogy általa előkelő házakkal összeköttetésbe jöjön, egy vén pedans házi tanító, Obscurides Simplicius' (Megyeri) segedelmével gondosan őrzi a' lyányt, nehogy valamelly új szövetség, tervét felforgassa. Még is Adél nem kerülte el Csatárynak (Egresy G.), egy vagyonos lelkes fiatal nemesnek figyelmét, 's ez, némi fizetési bizomány' ürügye alatt fellép a' zsugori apánál, 's módot talál a' szeretett lyány előtt nyilatkozhatni, ki legalább idegennek nem mutatkozik iránta. A' gyanakodó apát Bécsbe hivván ügyei, a' házára felvigyázást leendő vejére bizza, ki e' végre két inasát állítja a' ház elébe őrökül; de ezek Csatáryt, volt urokat, bebocsátván, ez alkalmat nyer Adél' hajlandóságát megnyerni. Azonban mielőtt ő ezt valami elhatározó lépésre birhatná, megtér az apa, és Csatáry, már most a' Szélszakyvali összeköttetés' siettetésétől félvén, cselt kohol. Megvallja Falusynak, hogy leánya' szerelme után esengett, de, u. m., kosarat kapván, hogy minél előbb feledhesse veszteségét, magának mást néze ki, 's őt kéri násznagyul. Falusy örülvén, hogy igy Csatáry' incselkedésitől jó modon megszabadúl, reá áll, őt szállására kiséri, hol több barátok' társaságában jól a' champagnihoz látván, az öreg úr megmámorosodik. Az alatt Adélt anyanénje — ki az öreg' távolléte alatt jöve fel Pestre, 's Csatáryt ismeri 's becsüli, sógora által ellenben személyesen nem ismertetik — szállására hozza; 's itt mutatja be Csatáry lefátyolzott menyasszonyát az apának, ki reá nem ismervén, Csatáry' barátai' jelenlétében aláirja a' házassági szerződést, mire a' násznép esketőre siet; 's midőn ennek már vége, akkor fedezi fel cseleit az új vő. Falusy, hogy nevetségessé ne legyen, egyezését adja ahhoz, mit többé nem gátolhat. — Igy vázolatában tekintve a' darab' meséjét, nem eléggé motiváltnak fogjuk találni: miért ohajtá Falusy olly nagyon Szélszakyt vőnek, 's miért nem kisérte Csatáry előbb egyenes módokat, illy, mindig vakmerő és kétes kimenetelü fortélyt későbbre halasztván; maga a' meg nem ismerés, még akkor is, mikor a' leány már szólott, kissé nagy hitelt kiván; végre midőn egyfelül az apa' illy alázó megcsalatása bántó, másfelül a' leány' engedékenysége vagy eszére, vagy színére homályt vet. Annál szerencsésb a' darab, kivitelében, 's hatásában. Mindenek előtt igen élénk, folyvást mozgó, sokféle characterekkel tarkitott, mik ha nem újak, nem mélyek, 's magokban nem comicaiak is, az egy Obscuridest kivéve, de sokféle comicai helyzetekbe szőttek: 's az egész annyi vig ötletekkel fűszerezett, hogy a' legkomolyabb lelket is nevetésre kiszti. T. i. a' becsületérző, bátor és melegen szerető Csatáry mellett ott az ügyes, fürge Szadányi (László), Csatáry' jobb keze cseleiben; az egyűgyű, ügyetlen, de jószivű falusi virág: Dengelegi (Bartha), ki szinte szerelmes lévén Adélbe, néhány igen mulatságos scénákra használtatik, mert két társa olly szín alatt űzi fűzi a' dolgot, mint ha az ő részére dolgoznának; a' nagyúri ismeretségekkel hazugúl is büszkélkedő Kákay (Szerdahelyi), egy pár ostoba szolga stb. Különösen sikerült a' párviadal' scenája Csatáry, és Szélszaky közt, 's mámor-scénája Falusy és Obscuridesnek: 's általában az utolsónak minden helyzetei. Színészink egyről egyig dicséretet érdemlének jól tanúlt, helyesen 's élénk kedvvel, jól összehangzólag játszott szerepeikért: kivált Megyeri, ki a' „szepesi Aristotelest" valóságos genialitással ábrázolá. A' közönség köz kedvességgel fogadta a' mulatságos darabot, melly repertóriumnakról nem olly hamar fog letűnni.

Május' 17. Montecchi és Capulettipárt. Dériné (Romeo), gyengélkedése után, nem volt még hangja' teljes birtokában, mi által az előadás sokat vesztett. A' karok sem munkálkodtak minden számaikban azon szabatossággal, mellyet tőlök várhattunk.

Május' 18. Lengyel király' házassága, vigj. 3 felv. Hassaureck után id. Horváth Dániel. Darab, melly jól játszva, hatással birhat. De László (király) hideg és feszes volt a' helyt hogy szenvedelmes, de szenvedelmében is méltóságos; Szerdahelyi (Kális) nem eléggé nemes: 's az előadás általában nem eléggé eleven és correct. Felvonás közben egy nemes ifju, Székely Imre, zongorán Riesnek egy compositióját sok csinnal, köz megelégedésre, játszotta.

Május' 19. bérletszünettel, népes házban, először került színre Vörösmarty' Erdődi bánja, illy czímmel: Marót, macsói bán, szomorújáték 5 felv. Nekünk itt csak az előadásról lehet szólanunk, melly, noha látható volt, hogy szi-

nészink kedvvel játszanak, sok észrevételre nyujta alkalmat. Barthának (bán) a' tragoediában csak két fogása van — többnek mint fogásnak nem mondhatjuk — ; ő nyugalmat mutat, de az üres minden gondolattól, érzéstől, az nem fejez ki semmit, nem jelent semmit; alig hihetjük, hogy jelen van a' darabban, hogy lelke látja, hallja, érezi, mi kivülötte történik, mert ő nem birja teljességgel azt, mit néma játéknak mondunk; 's midőn illyenkor megszólal, e' beszéd nem fest küzdést, de mellyen lelki erő győze, hanem hideg, 's minden szellemi modulatio nélküli. — Vagy pedig indulatos, dühös, zajgó a' füldob' bosszantásaig 's e' mellett minél inkább kiált, annál érthetlenebb. E' két végpont közt pedig nincs közep, nincs átmenetel, melly azokat összekapcsolja; 's azért, ha egyes helyek néha történetesen meglepőleg sikerülnek is, hibázik az egészen a' belső harmonia, valóság, 's a' külső szép. Igy lön, hogy e' bán' nyugalma is valótlan, haragja nemesség nélkül vala: a' textusnak pedig, azon felül, hogy a' mit hallánk belőle, gyakran prósába volt feloldva, egy jó része érthetetlenné lett, vagy legalább ki nem emelve azok, mik nem csak szépségül, de az állapotok' igazlásaul vannak a' bán' ajkaira téve. Megyeri (Haszán bég) sem felelt meg várakozásunknak. Ez a' Haszán egy félelmes dühöncz, ki a' bánt lelke' egész erejével gyűlöli; de nem kevesbbé félelmes gyűlölete - mint ravaszságával; 's bujaság' fertője, kit Ida' szépségének puszta híre is lángra gyújt: mink e' csendes, kiszámított játékból mind ezt ki nem vehettük, mi nem rettegtünk tőle, 's viselete meghazudtolá minden szavát. 'S szerelemvallása olly minden tűz nélküli, hanem csak simán hízelgő, hogy érzéseivel tetteit egyeztetni ugyan bajosan lehete. Még Egressyt (Bod) is elhagyá jó geniusa, ki az első két felvonásban vele volt. A' vasteremi scénában játéka nem volt egy öntés, hangja elveszté koronként a' szenvedély' hevét és melegét, 's még inkább igy láttuk őt azon nagy szépségü scénában, hol a' bánban testvérére ismer: itt a' daczban nem volt elég nyerseség, az örömben nem elég hév, 's az egészben nem elég férfiúság. Beszéde pedig úgy neki iramt, hogy alig érhettük utó, nem, mondom lélekkel, de füllel is. Legcorrectebb, mennyiben az egészből 's abból vehettük ki, mit megérthettünk, Lendvayné' (Ida) játéka volt, mert most is csak a' szerep' fele részét értettük. A' legbizonyosabb mód a' magyar közönség' részvételét kifárasztani, nem annyira a' gyenge játék, mint e' beszéd, melly megfeledkezven arról, hogy az a' publicumért van, jórészt a' színfalak vagy épen a' szólo' ajkai közt hangzik el. Bizonyossá teszszük színész uraink 's asszonyainkat, hogy inkább félórával tovább állunk vagy ülünk, csakhogy halljunk valamit. Szentpétery (várnagy) sok bensőséggel adta kisded szerepét. — A' közönség részvét 's helybenhagyás' élénk jeleivel fogadta az előadást, 's Bartha ismételve hivatott is, de igen hibázik, ha e' hatást nem inkább szerepének, mint játéka' helyességének tulajdonítja.

Május' 20. Tündérvilági leány. Szerdahelyi (dúsgazdag) a' hamuszedő' dalát ismét néhány új strophával tette érdekessé.

Május' 21. A' pesti pajkos jurista.

S. F.

Hangászati szemle.

13. **Spohr Louis erstes Quintett** (in es, 33. Werk) für das Pianoforte zu 4. Hande gesetzt von Adolph Hesse. Ára 2 ft. 30 k. cp. Wien, bey Tob. Haslinger. Hogy Spohr első Quintettje egy felséges füleldelet, mindenki tudja, a' ki életében csak egyszer hallotta is; és a' ki hallásánál gyönyörűséget nem érzett, az szánakozásra méltó. Az alkalmazónak jó hitelű neve előre jótállott a' bizonyosan fontos feladat sikeréről; a' várakozás meg sem csalatott, és valamennyire zongorázók örömest fogják magokat nevezni háladatos adósinak.

Cs. I.

Egyveleg.

— **Régi város' fölfedeztetése Amerikában.** Egy amerikai levelező következendő újságot közöl a' Morning-Chronikle-ben: Nyugoton olly felfedezés tétetek, melly minden országok' tudósait soká fogja foglalatoskodtatni. Babylon, Balbek, Palmyra, Theba 's Memphis olly romokat mutatnak, mellyek bennünket emlékeik 's a' történetirás által ismeretes népekre emlékezfetnek, de éjszaki Amerika' pusztáiban nem rég egy nagy félig eltemetett város' romjaira akadtak, mellynek előbbi népsége előttünk egészen ismeretlen. Ez olly ember faj, melly most a' földről egészen el van tünve. Az indusok és elődeik bizonyosan nem laktak városokban. Én átutaztam a' nyugot' vadonjait, Missouri' 's Illinois' minden romját megnéztem 's ezek mind tanúságot adnak egy népről, melly ezen különbözött ezen benszülötti törzsököktől és sokkal miveltebb volt; — a' mi ezen feltalált városból meg fon áll, téglából van épitve. — A' tudós régiség - vizsgálók' dolga lesz meghatározni: kik épiték e' várost 's kik laktak benne. Éjszaknyugoton vannak más romok is, nevezetesen Wilwanckitol nyugotra, a' Ron nevü kis folyam' bal oldalán az éjszaki szélességnek mintegy 42° 30'-nál, 's Washingtontól 12° 30'-nyira nyugotnak. — Néhány indus törzsöknél monda él egy emberfajról, melly Amerika' éjszaki részén lakott, de egy zivatar után elenyészett. — Mi előtt itt a' valóság kivilláglik, — ha valaha megfog történni, — századok tünendenek el.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: *BAJZA.*

MÁSODIK ÉV.

Első félév. Pest, május' 27. 1838. 42. szám.

Tartalom: A' föld' öt részének characteristicája. Schnellertől. Vége. (*Nagy Elek*). — A' koszorú (*Sárosy*). — Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából. Folytatás (*Zsogovics István*).

A' föld
öt részének characteristicája.

Schnellertől.

—

(Vége).

AMERIKA.

Amerika' charactere, mindenoldalú elnyomatás' gyaláztatása 's kinjai közt a' republicanismus' alakját ölté fel. Europától függetlensége, melly három század' folyta alatt igazságtalan 's esztelen hatalmat gyakorlott felette, már rég' érlődék nagy szelleműek' agyában, mig végre győztes seregek' csatajelszava lőn. Ezentúl az üldözöttek' 's elüzettek' menedékhelyéül szolgált, mellyek' elnyomottainak 's igazságtalanul szenvedőinek, mindenkor nyitvák kikötői.

Amerika az egyedüluralkodás nélküli képviselői rendszert vevé fel alapjául. Catholicismus és protestantismus ellenkező elvekkel, látszató nyugalomban állnak szemközt, de közepette ezen vallási 's polgári szabadságban, a' rabszolga-kereskedés 's emberbérbeadás törvényektől védve áll. Az izlés mélyen nyugszik az érzelem' komolyságában, távol a' finomság' 's durvaság' szellemétől.

Amerika mint tartomány nagy mértékkel járult birtokosi' hatalmának erősbítésére, mellynek alapját ő veté meg kincseivel. Peruból 's Mexicoból a' spanyol, Canadából 's Virginiából az angol kimondhatlan segédeszközöket huzott. Amerika, mint szövetséges tartomány, a' természet' 's szorgalma' kincseit ezentúl önmagának használja: dicsősége' 's jövendő uralkodása' alapításául.

Amerika jelenleg a' világ' iskolája, a' melly félszázadon keresztül (1775—1826), a' bunkers-hilli csata óta, folyvást ráfüggeszti figyelmét — 's még is az ujabb változások' látásánál megdöbben. Tartományok felsőbbségekké, 's gyarmatok nemzetekké alakulának. A' népek' önállása rettentő tért nyert a' művészet' és tudomány' és szabadság' művelésére. Példa lelkesít mindenkit; így haladnak különfélekép' épített hajók különböző léptekkel egy folyón előbbre, de mindenik' útja egy czélra vezet.

Amerika az ujvilág — 's egy újvilág' alkotása valódi feladata. Gondolati 's érzeti szél-'s hullámként hatnak szigetekbe és száraz-

földekre. Kötelességének tartja az emberiségnek megmutatni, hogy népszerűuralkodás nagyban is létesíthető. Érzi, hogy földén a' képviselői rendszer nem állhat, mellyet a' történetkönyv' itélőszéke is elkárhoztatna. Amerika az emberiség' vigasztalása 's büszkesége, de egyszersmind jól érzi, hogy szabadsága áldozat nélkül nem virágozhatik — 's boldogsága csak erényén alapulhat.

Amerika' minden része bővelkedik kincsekben 's érdemekben, de egy sem szerze magának nagyobb érdemeket, mellyek a' világ' 's emberiség' háladatosságára inkább számolhatnának, mint azon éjszaki státusegyesület, melly az idegen jármot legelsőbben rázá le magáról, legelsőbben adá az önbizodalom' 's győzedelemnek lelkesítő példáját. Fővárosa azon férfiú' nevét viseli, ki az igazságot 's jogot a' hatalom' fejévé tevé; ki a' státus- 's harczférfiai' igazszívűségének hitelét helyreállítá, 's jelenkorunkban a' hajdani erény' dicsőségét sajátítá. Minél inkább terjed a' szabadság' 's boldogság' szelleme Amerikában: annál magasb 's szélesb leend Washington' emlékoszlopa.

Amerika' sajátságosjegye, hogy ő a' világ' kész találmányit képes felvenni 's így nemesíteni. Szinte a' botorság' 's hibázás' keserű tapasztalásit nem önmagán, hanem a' körüllevőkön tekintheti 's fordíthatja hasznára. A' főhatalmasság, papság, nemesség benne csekélyebb gyökeret verének, mint sok elavult 's lelketlen tartományban, — mig az óvilág némi büszkeséggel tekint összehordott családi származtatására.

Amerika' nőinek sorsa a' keresztény vallás' elvei szerint jóra fordult; mindenhol többnyire férjbirás', anyaiság', gyermek- 's testvérszeretet' kötelékei által egyesíttetnek: 's így a' háziélet' négy talpköve, vallást 's polgárosodást tekintve, alkalmatos.

Az irás és könyv némelly helyen kimondhatlan elterjede. Mindinkább lépnek irók köztök fel 's az ős classicusok mindinkább honosulnak. Négy anyai nyelvökön irt legnagyobb gondolkodók' kincseit, mint törzsökrokonok, tulajdonoknak tekintik. A' gondolatnak 's genienek minden oldal nyitva áll; a' lélek' lánczai széttörvék — 's a' nyomóintézet egyeseket, valamint egész tömegeket hatalommal ruház fel.

POLYNESIA.

A' szigetvilág, vagy Polynesia, mint minden sziget' összesége, mellyek a' föld' négy részén kivül esnek, a' legkülönbözőbb character' jegyét viseli: a' tudatlanság' minden lépcsőjén keresztül — egész a' világbölcseségig, a' rabszolgaságtól a' világ' uralkodásig, — de e' mellett mindenhol a' kereskedés és hajózás iránti buzgalom, mindenhol a' belátás' elvei — mellyek szerint csekélyebb értékű portéka a' nagyobb becsűvel felcseréltethetik vagy eladathatik — találhatók.

Fekvése lakosit a' körülfekvő részekre élelmök' megszerzéseül, de egyszersmind a' harcz' veszedelmeibe készteti menni. A' magában kellemetlen 's veszedelmes szükség hajtja őket mindig mélyebben a' tengerre, a' melly felül közönséges monda szerint, az ősapák jövének. A' sok lakos' befogadására elégtelen tér a' törvények' feltalálását, mint korlátozókat tevé szükségessé; az őskor' legnagyobb törvényhozói szigetekről jövének, 's a' jelenkor' legbölcsebb alkotmányrendszer' szerzőoka egy sziget. De a' néptömeg' elfogadására elégtelen tér 's helyből eredő korlátozása a' népesedésnek, mindezt a' kolostor' szelleme szerint készítteté. Korán kezdődék 's sokáig szokásban tartaték az emberevés, férfibonczolás, nőtelenség' szentségesítése, az elcsábított lányok iránti keménység 's emberáldozat ezen helyeken — 's képződési romlást okozva terjedének a' szárazföld' partjain.

Azon szigetek közt, mellyek az emberiség' kifejlődésére legnagyobb hatással birtak: Nagybritannia emelkedik magasan fel; a' hatalom' egyesítésében álló alkotmányának rendszere, valamint vallásbeli javítási, éltetőlevegőként szélsebességgel terjedének el Európába 's onnét a' világ' négy sarkára. Az archipelagus, Europa 's Ázsia közt, a' nyugoti szabadság szelleme' ereje által, megtöré az ős-, közép- 's a' jelenkorban divatozó zsarnoki hatalmat. Keletindia' szigeti az arany 's pénz után sovárgókat szüntelen magokhoz vonák. Nyugotindia, melly a' győztesek' kegyetlensége által lakosi helyett nyereség után sovárgó gyarmatosokat nyert, jelenleg köztársaság' alapítására a' négereknek 's mulattoknak példát ad. Délindia gonosztevők' ideigleni rendezett lakásául szolgál, melly jövendőben, igazságbarátok' felügyelése alatt, törvényes alkotmányt igér.

Az emberiség' sajátságos charactere: a' jóra vagy roszra való hajlandóság, a' szigeteken leginkább fejlődik ki; mert a' tenger általi megszakadás szintúgy könnyíti a' szokások' 's hibák' megmaradását — valamint a' másképp' gondolkodók' véleményének 's máshol élők' szokásinak megismerhetését nehezíti. Ennek bebizonyitásául két közelfekvő sziget, Corsika és Sicilia, mindegyik külön sajátságtól bélyegezve állanak szemeink előtt: az elsőben keménység — az utóbbiban puhaság vevé lakhelyét. A' sziget' helyezete természetesen a' közlekedés' azon fogalmára vezérel mindenkit, melly szerint az, szükségeik' kicserélésére nélkülezhetlen, — ellenben az emberiség' testvéresítésére épen nem, minthogy a' szigetbeli kénytelen magát izolálva tekinteni. 'S innét szigeten inkább társasulás, mint szeretet uralkodik.

A' szigetvilág' vallásáról általános itéletet hozni lehetlen, minekutána itt a' pogányság, sokistenség, monotheismus' minden neme feltalálható. A' kereskedési lélek mérsékli egyedül az üldöztetések' kitörését.

Némberek' a' szigeteken gyakran kereskedés' tárgyai. Sőt az olly igen művelt Angliában is megengedtetik a' pórférjnek nejét, kötelet vetve nyakába, a' piaczon árúba bocsátani: 's jelenleg képzetünk lehet azon viszony felül, melly a' gyarmatos 's nődolgozói közt uralkodhatik. Irás nálok, közlekedés' szükségében, nélkülezhetlen. A' főbb helyeken, hol angol lobogók láthatók, iskola és könyv ismeretesek. Ezen Anglia polyp'karjaként terjeszti ki sovárogva hajóseregét; minden szigetet tartománynak vagy gyarmatnak vagy szövetségesnek vagy kikötő vagy hajóépitő-helyeknek tekint.

Az uj pénzrendszer elfogadtatott 's már meg is erősittetett a' szigeteken. Pénz az embert órákra, hetekre, havakra 's évekre aránylag elsőbben maschinistává, később maschinává idomítja. Innét ered az öneladás' egy neme, hol a' fizető durvasága a' napszámos' szegénységét a' békók' legrettenetesbikébe szorítja, 's végre eszméletlen átengedésre birja. Ez jelenleg a' korszellem' legfenyegetőbb alakja.

Nagy Elek.

A' koszorú.

„Asszonyom, asszonyom,
Fonj nekem koszorút,
Virítót mint a' nyár
'S kies tavaszkorút.

Oltárhoz vitetem
Piros pünkösd' hetén
Egy sugár fiúnak
Jegyese vagyok én.“

„Minek neked lánykám
Virító koszorú?
Te szép koszorú vagy,
Kies tavaszkorú.

Illatos kell neked,
Rozmarin és zsálya:
Tűzd ezt hajad köré,
'S arczod lesz rózsája.

Árnyékos kék szemed
Lesz a' nefelejtse,
Melly rá gyöngyvirágúl
Könnyeidet ejtse:“

„Sárga nem lesz közte?“
Kérdi búsan a' lány.
„Majd aztán jő bele
A' legszebb halovány.“

Eljött piros pünkösd,
Elsárgult az ara;
Rózsát, nefelejtset
Szemfödél takara.

'S a' virágos asszony
Ki már megkötötte,
Hozza a' koszorút:
Sárga nincs közötte.

Majd azt a' szép halott'
Feje köré fonván,
Mond: „Im most jő bele
A' legszebb halovány!“

Sárosy.

Levelek

a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából.

(Folytatás.)

Ugyanaz nap estve.

Bezzeg szomorúságra vált örömünk! A' levél 's a' pénz nem Fleetman úrtól jöve, hanem dr. Snart úrtól. Ő fennálló egyezésünk-

nél fogva levelemre válaszúl hivatalomat húsvétra felmondja, 's azzal köztünk minden számadásnak örökre vége lenne. Értésemre adá, hogy addig is más kenyér után láthatok, 's hogy épen azért a' netalán történendő útazásokra, nemcsak előre lefizette a' költséget, hanem még az új papnak is, mint utódomnak megparancsolta, miképen, ha nem ellenzeném, egyházi kötelességeimet látná el.

Nem vala tehát az emberek' mendemondája a' városon alaptalan, 's így az is igaz lehet, hogy, a' mint beszélik, az új pap azért kapta volna olly hamar meg hivatalát, mivel dr. Snartnak egy közel atyafiát, ki, nem tudhatni kitől, terhbe esett, vette el. Egy leány' könnyelműsége miatt kell hát nekem hivatalomat 's kenyeremet elvesztenem, 's azért szoríttatom szegény gyermekeimmel az utczára, mivel akadt ollyan ember, ki hivatalomat becsületfeledéssel megvásárlani nem átallá.

Jennyt 's Pólit halálsápadtság fogá el, midőn Fleetman úr helyett a' rectort hallák szólani, 's a' csomócskában, a' hála' gazdag ajándéka helyett, sokévi szolgálatomnak utolsó keserű kegydíját találák. Póli zokogva veté magát egy székre, Jenny kimene. Reszkete kezem, mellyben a' levelet 's forma szerinti elbocsáttatásomat tartám. Kamrácskámba menék, 's bezárkózván térdeimen imádkozám, míg Póli hangosan sírna.

Enyhülve 's nyugodtan kelék fel imádságomból, 's bibliámat vevém. Az első szavak, mellyek szemeimbe ötlének, ezek valának: „Ne félj, mert megváltottalak téged'; a' te neveden nevezlek téged'; enyém vagy te." Ézsaiás r. 43, v. 1. — — Ekkor minden félelem elenyésze keblemben; föltekintvén mondék: „Igenis, uram, a' tiéd vagyok."

Mivel Pólit már nem hallám sírni, visszamenék a' szobába. De látván, hogy ő térden állva 's összekulcsolt kezekkel egy székre támaszkodva imádkozik, ismét kamrácskámba vonúlék, 's az ajtót lassan behúzám, nehogy a' kedves lélek legkisebbé is háboríttassék.

Később Jennyt hallám jönni. Most már leányaimhoz menék. Ők mindketten az ablaknál ülének. Kisirt szemeiből látám Jennynek, hogy ő a' magányban fájdalmának szabad kitörést engedett. Mind a' ketten félve tekintének rám. Úgy hiszem, attól tartának, nehogy képemen a' kétségbe-esésnek valami nyomát vegyék észre. De midőn látnák, hogy egészen bátran 's derúlten jövök közéjök, 's őket mosolygva szólítom meg, mind a' ketten vidámok levének. Vevém én is a' levelet 's a' pénzt fütyörészve, 's pulpitusomba tevém. Leányaim egész nap sem ejtének ki egy szót is az egész történetről. Magam sem valék képes róla említést tenni. Őket kimélő gyöngédség tiltá, engemet abbeli félelem, nehogy gyermekeim előtt gyöngeséget áruljak el.

Dec. 28d.

Jó ha az ember az első vihart keresztül hagyja menni, a' nélkül, hogy annak pusztításaira fölötte igen figyeljen. Mi a' mult éjjel mindnyájan igen csendesen alvánk. Most már a' dr. Snart' leveléről, 's hivatalomból kimaradásomról csak úgy beszélünk, mint valamelly régi történetről. Azonban terveket is készítünk a' jövendőre. A' legkeserűbb ezen tervekben az, hogy egy ideig el kell válnunk egymástól. Most hamarjában legtanácsosabb lesz, ha Jenny 's Póli valamelly jó háznál szolgálatba állanak; magam azalatt elindulok, számunkra valahol ismét helyet 's kenyeret keresni.

Pólinak ismét megjött előbbi jó kedve. Újra püspöksüvegről álmával bibelődik 's mulattat bennünket. Szinte a' babonásságot felülmulja abbeli hiedelme, hogy a' sorsnak ezen újévi ajándéka megjövend. Magam is gondolkozom néha erről az álomról, de nem hiszek neki.

Mihelyt utódom, az új pap, Crekeladere érkezendik, 's hivatalát elkezdheti, átadom neki az egyház' könyveit, 's kenyeret keresni indulok. Addig is még ma Salisburybe 's Warmünsterbe írok néhány régi ismerőseimhez, hogy leányaimat valamelly becsületes háznál szakácsnénak, varrónénak, vagy szobaleánynak ajánlják. Jenny nevelőnének is jó lenne kisebb gyermekek mellé.

Crekeladeen nem hagyom őket; a' hely szegény; lakosai barátságtalanok, kevélyek 's ízetlen kisvárosi módúak. Most szüntelen csak az új papról beszélnek. Némellyek sajnálkoznak elmenetelemen. Nem tudom, kinek fáj igazán.

Decemb. 29.

Ma Salisburybe írtam a' püspökhöz, ki előtt is szomorú 's gyámoltalan helyzetemet, gyermekeim' elhagyottságokat, 's az úr' akla

körül több évekig híven tett szolgálatomat eleven színekkel lerajzoltam. Úgy hallom ő felebarátszerető 's istenfélő ember. Az úr igazgassa szívét. A' wiltshirei vidék' háromszáz négy eklézsiai közt talán csak nekem is akad valahára egy kis szugoly! Hiszen nem kívánok én sokat.

Decemb. 3od.

Ha a' Póli' püspöksüvege minél előbb meg nem jelenik, fogházba kell mennem. Már látom sehogy sem kerülhetem el a' börtönt.

Ájulás fogta körül, 's hasztalanúl törekszem régi bátorságomat visszanyerni. Csak annyi erőt sem érzek magamban, hogy istenemhez fohászkodhassam. Az ijedés igen nagy.

Úgy van, a' fogság elkerülhetlen! Ezt gyakran kell emlegetnem, hogy előre neki szokjam várható jövendőmnek.

A' minden könyörületességek' atyja legyen irgalmas az én kedves gyermekeimnek. Nem, ezt nekik soha meg nem mondhatom.

A' kora halál talán megment a' gyalázattól. Összezúzva érzem csontjaimat. Tagjaimat fagylaló hideg borzogatja. A' reszketéstől nem irhatok.

Néhány órával később.

Most már ismét bátrabb vagyok. Sorsomat istenre bízni 's imádkozni akarék. De roszúl érezvén magamat, az ágyra dőlék. Úgy gondolom, aludtam; vagy talán el is voltam ájulva. Annak már három órája. Leányaim párnákat raktak lábaimra. Testem ugyan még bágyadt, de szívem újolag megéledt. Minden, mi csak történt, 's mit csak hallottam, álom képen lebeg előttem.

Tehát még is csak felakasztotta magát Brook. Alderman Fieldson úr magához hívata, 's a' hírt tudtomra adá. Egy előljárósági irat vala nála 's egy jelentmény, melly részint az én kezeskedésemről, részint pedig arról szólott, hogy Brook iszonyú adósságot hagyott maga után. Emlékeztete rá, hogy igyekezném Withiel' trowbridgei posztókereskedőnek a' száz font sterlingért minél előbb eleget tenni.

Fieldson úrnak méltó oka vala, rajtam e' váratlan történet miatt sajnálkozni. Nagy isten! honnan kerítsek én száz font sterlinget? Ha a' magam 's gyermekeim' minden vagyonát elveszik 's eladják sem telik ki belőle csak száz shilling is. Én nem tudom, ezt a' Brookot az egész világ mindig becsületes és dúsgazdag embernek tartotta. Nem gondolám, hogy olly véget érjen. Feleségem' vagyona hosszas betegsége alatt elenyésze; utoljára bradfordi szántóföldjeit is el kelle árán alól adnom. Most már kész koldus vagyok. Ah, csak szabadon koldulhatnék! — Ha Withiel úr nagylelkű nem lesz irántam, börtönbe kell mennem. Fizetésről szó sem lehet.

Ugyanaz nap estve.

Megvallom, szégyenlem gyöngeségemet. Elájulni! kétségbe esni! Piha! 'S az isteni gondviselést még is hinni! 'S papnak lenni! Piha Thoms!

No, de újra mindent helyre hoztam, 's mit kelle, mindent elkövettem. A' Withiel úrnak szóló levelet a' postára vittem. Tudtára adtam neki egész becsülettel abbeli tehetlenségemet, hogy kezességemnek ura legyek, 's hogy annál fogva, ha akar, vitessen az adósok' tornyába. Ha van benne emberi érzés, csak könyörül rajtam; ha nincs, nem bánom hurczoltasson, a' hova akar.

A' postáról mégérkezvén, gyermekeim' bátorságukat tevém próbára. A' leggonoszabbra akarám őket elkészíteni. 'S ah, a' leányok férfibblag gondolkozának, mint a' férfiú, 's kereszténybbleg, mint a' pap.

Elbeszélém nekik Brook' halálát, kezeskedésemet 's annak lehető következéseit. Mind a' ketten komolyan 's szorongva hallgaták szavaimat.

„Fogságba?" mondá Jenny' sírankozva 's karjai közé szoríta: „Ah, szegény jó atyám! — Semmit sem vétettél te, 's milly sokat kell még is szenvedned. De elmegyek én Trowbridgebe; a' Withiel' lábaihoz borúlok; fel sem kelek addig, mig kezességed' elengedését tőle meg nem nyerem."

„Nem," kiáltá Póli zokogva, „azt ne tedd! A' kereskedő csak kereskedő. Ne hidd, hogy könnyeidért atyánk' adósságából egy farthingot is elengedjen. Én megyek hozzá, 's magamat neki örök bérbe adván, kenyéren 's vizen rabszolgáskodom nála mind addig, mig atyám' adósságát le nem róttam.

Illy tervek közt lassan lassan mind a' ketten csendesebbek levének. De egyszersmind reményeik' hiúságát is átláták. Végre így szóla Jenny: „De mire valók mind ezen hasztalan előkészületek? Várjuk be a' Withiel úr' feleletét. Ha ő kegyetlen akar lenni, ám

legyen. Hisz' a' fogházban is jelen az isten. Menj, atyám, a' börtönbe. Meglehet jobban lesz ott dolgod, mint itt velünk a' nyomorúság közepett. Menj, mert ártatlanúl mégy te oda. Rád nézve a' fogság nem szégyen. Mi pedig mindketten szolgálatba állunk, 's bérünkből neked mindent megszerzünk, mi sorsodat könnyítheti. A' végén a' koldulást sem szégyenlem. Egy atyáért koldulni szent 's díszes dolog. Néha néha meg is látogatunk, 's átalában mindenben jól gondodat viseljük. Többé ne féljünk semmitől."

„Igazad van, Jenny!" mondá Póli: „A' ki fél, az nem hisz istent. Én ugyan nem félek. Ezután víg fogok lenni, olly víg, a' millyen csak lehetek atyámtól 's tőled elválva.

Illy beszédek felbuzdíták szívemet. Igaza vala Fleetmannek, midőn bucsújakor azt mondá, hogy két isten' angyala van mellettem.

Sylveszter' napján.

Vége az esztendőnek. Áldassék az ég, kevés zivatarokat kivéve, ez is dicső 's örömteljes egy esztendő vala! Az igaz, hogy sokszor alig tudhatánk jól lakni — azonban még is csak jól lakánk mindig. Igaz, hogy nyomorult fizetésem mellé sokszor keserű gondok járulának; úgyde még ezen aggodalmaknak is meg valának a' magok örömei. Nem tagadhatom, mindössze is alig bírok annyival, a' mennyivel magamat 's gyermekeimet fél esztendeig eltarthassam; de hány van ollyan, kinek annyia sincs, és nem tudja, holnap hogy él el! Igaz, hivatalomat elvesztettem; — öreg napjaimban tiszt 's kenyér nélkül maradtam; — meglehet a' jövő esztendőben fogházban kell laknom, jó leányaimtól elszakasztva. De az is igaz, mint Jenny mondja, hogy ott is az isten lakik!

A' tiszta kebel pokolban is mennyre talál, a' rosz lelket pedig ez utolsóban sem lehetne az első' kínjaitól megmenteni. Oh, milly boldognak érzem magamat!

Az a' gazdag, a' ki szűkölködni tud. A' jó lelkiösmeret többet ér minden világ-előtti becsületnél. Csak akkor vagyunk igazán tiszteletre méltók, ha azt, mit közönségesen szégyennek 's becsületnek neveznek, érdekünkre nem méltatjuk. Ki a' világot meg tudja vetni, mennyet nyér. A' Krisztus' evangéliumát napról napra jobban értem az óta, mióta azt a' sors' iskolájában olvasom. Az oxfordi 's cambridgei tudósok csak szavát, nem lelkét magyarázzák az evangéliumnak. A' természet annak legjobb magyarázója.

Ezen elmélkedésekkel rekesztem ma be az esztendőt.

Igen szeretem, hogy néhány évek óta ezen naplókönyvet folytatom. Mindenkinek kellene illyet vinni. Többet tanúl az ember önnön magából, mint a' legtudósabb könyvekből. Ha valaki magát gondolatjai' 's érzetei' lerajzolásával naponként mintegy festegeti, az esztendő' végén megláthatja, hány képe van. Az ember ugyanazon egy órában sem egyforma. Ki azt állítja, hogy magát ismeri, csak abban a' pillantatban lehet igaza, mellyben azt magáról állítja. Mert akkor érzi magát. Kevesen tudják, mik valának tegnap; még kevesebben, mik lesznek a' holnapi napon.

A' naplókönyvnek még az is a' haszna, hogy az által az ember az isten 's gondviselés iránt való bizalomban megerősödik. Az egész világtörténet sem tanítja ezt olly elevenen, mint egyetlenegy ember' tizenkéthóbeli vélekedéseinek, ítéleteinek 's érzeteinek története.

Ez évben is igaznak találtam a' tapasztaláson épült ama' mondást, hogy *ritkán éri az embert egyedül egy szerencsétlenség, 's akkor kezdődnek ismét a' kellemes órák, mikor már a' gonosz a' legnagyobb fokra lépett.* Annál fogva, az első megrázást kivéve, valóban akkor vagyok legvidámabb, midőn legroszabbúl van dolgom; mert előre örülök a' rosszat felváltó jónak, 's nevetem, hogy rajtam semmi ki nem fogható. Ellenben, ha minden kivánatom szerint megy, szüntelen szorongok 's félek, és soha gond nélkül az örömnek magamat neki nem adhatom. Nem, mert nem hiszek a' békének. Ez minden gonoszok közt, mellyek által valaha meglepethetünk, a' legkínzóbb. Az is igaz, hogy a' balsors mindig borzasztóbbnak látszik mig távol van, mintha már sujt. Az égiháborús felleg sem olly fekete soha közelről, mint mikor meszszünnen vonúl elő.

Azt vettem szokásba, hogy minden baleset' megjelenésével hirtelen elgondoljam: mellyek lehetnének rám nézve annak legártalmasabb következései? — Akkor előre neki készülök a' legnagyobb szerencsétlenségnek, melly azonban ritkán ér.

Ezt is jónak tartom: Játszom ugyan néha én a' reménynyel, de soha sem engedem magamat annak játékává lenni. Hogy reményeimet féken tarthassam, csak azt gondolom el, milly ritkán mosolyg rám a' szerencse. Akkor minden szemfényvesztések hátrálnak előttem, szégyenlvén mintegy magokat tőlem. Jaj annak, ki reményei' játékává leve! Czikázó lidérczek után jár 's mocsárba is jut az ollyan.

1765ki újesztendő' reggelén.

Egy csoda 's szomorú eset nyitja meg ezen esztendőt. A' dolog e' következő módon történt:

Korán reggel hat órakor, midőn ágyamban heverészve ma mondandó beszédemről gondolkodnám, zörgetést hallék az utczaajtón. Póli, ki már a' konyhában vala, kifuta, hogy az ajtót megnyissa 's kinézzen. Illy kora látogatások nálunk szokatlanok. A' reggel' homályában egy férfi jöve leányom elébe, ki karján egy nagy katulyát tarta 's azt neki átadá e' szókkal: „— úr — a' nevet Póli nem érté — küldi ezt tiszteletes úrnak; legyen jó gondja tartalmára."

Póli örömzavarral vevé a' katulyát. Hozója eltávozék. Leányom lassan kopoga kamrám' ajtaján, kémlelve, ha ébren lennék-e. Szavamra bejöve, 's miután jó reggelt és boldog újesztendőt kivánt, mondá nevetve: „Látod, atyus, Póli' álmai még is csak jövendölők. Ím, itt a' jelentett püspöksüveg!" Azzal elbeszélé, mikép adatott neki át számomra az újévi ajándék. Boszankodám, hogy pártfogónk' vagy jótevőnk' nevét bővebben meg nem tudakolá.

Mig ő mécset gyujtani 's Jennyt az ágyból kihívni mene, magam felöltözém. Nem tagadom, igen csiklanda a' kiváncsiság. Mert a' crekeladei papnak küldött újévi ajándékok eddigelé szintolly csekélyek voltak, mint ritkák. Gondolám, jóakaróm, a' bérlő, kinek, mint látszik, kedvét nyerém, egy tele katulya lepénynyel akara meglepni, 's csodálám abbeli szerénységét, melly szerint az ajándékot még viradta előtt küldötte át.

Midőn leányaimhoz menék, ők már az asztalnál valának a' katulya mellett, melly jól bepecsételve 's hozzámi utasítással ellátva, olly szokatlan nagyságú vala, millyent még nem láttam. Fölemelvén azt, jó formán terheltnek találám. Födelén két csinosan vágott kerek lyukak valának.

Jenny segítségével igen vigyázva nyitám fel a' katulyát, mivel tartalma gondos velé bánásomba vala ajánlva. Most egy vékony fehér gyolcs levéteték, 's íme — — nem, álmélkodásunk leirhatlan. Olly egyszerre, mintha egy száj szólott volna, kiáltánk mindnyájan: „Istenem!"

Egy szunnyadó kisded fekvék ott, mintegy hat vagy nyolcz hetes, a' legvéknyabb rózsaszínselyem szalagos pólyákba csinosan begöngyölve. Fejecskéje egy puha kékselyem párnán hevere, 's teste egy paplankával jól be vala födve. A' paplan 's a' gyermek' fejkötőcskéje a' legdrágább brabanti csipkékkel valának beborítva.

Néma szemlélgetés közt állánk néhány perczekig a' kis vendég körül. Végre Póli bohó kaczajra fakada 's imígy szóla: „Mit csináljunk mi ezzel? Hisz' ez nem püspöksüveg!" Jenny gyöngén érinté újja hegyével az alvó csecsemő' arczáját 's mondá sajnálkozva: „Szegény teremtmény, nincs neked anyád, vagy nem szabad neked anyádnak lenni? — Nagy isten, egy illy szeretetre méltó, magával jótehetlen lényt eltaszítni! — 'S nézd csak, atyám, nézd csak, Póli, milly csendesen 's bizalmosan alszik, nem gondolva szerencsétlenségével, mintha érezné, hogy az isten kezében van. Aludj', aludj', szegény eltaszított lény! Szüléid talán igen úrik hozzád, 's igen szerencsések, hogysem általad szerencséjöket zavarni hagyják. Csak te aludj', nem taszítunk mi el. Jó helyre hozattál. Anyád leszek én neked."

A' mint Jenny így beszéle, egy pár nagy könnynek gördülének ki szemeiből. Én mellemhez szorítám a' szelíd 's gyöngédszivű leányt 's mondék: „Légy anyja, Jennym! A' sors mostoha gyermekei a' mostoha gyermekekhez jőnek. Az úr hitünket vizsgálja, — nem, nem vizsgálja, ismeri már. Azért kelle ezen eltaszított teremtménynek hozzánk kerülni. Mi ugyan magunk sem tudjuk, mikép tartjuk fel életünket a' legközelebb ránk jövő napokban. Ámde tudja az, ki bennünket ezen árva' szüléivé teve."

Ímígy határozók el magunkat rövideden. A' gyermek folyvást csendesen alvék. Azalatt kimeríténk minden véleményeinket a' gyermek szülei felől, kiket nekünk kétség kivül ismer-

nünk kelle, mivel a' katulya a' fölirás szerint egyenesen hozzám vala utasítva. Fájdalom, Póli' hozójáról többet nem tuda mondani, mint a' mennyit már elbeszélt. Mig a' kicsiny lény édesdeden alvék, 's magam újévi beszédemet az örök gondviselés' hatalmáról keresztülfutám, leányaim a' szegény jövevény' ápolgatásáról tanakvának. Póli gyermekileg örüle; Jenny, mint látszék, igen el vala érzékenyülve. Nekem úgy tetszék, mintha az újesztendő' beáltával valamelly csodák' idejébe lépnék, és — akar babona, akar sem — mintha ezen kisded egy nekem inségemben ótalmomra küldött lélek lenne. Nem mondhatom ki, milly derülten lélekzém, mi halk üdvesség tölté el érzeteimet.

Ugyanaz nap estve.

Szent napimunkámban egészen eltörődve 's kifáradva kerülék haza. Mindenütt gyalogolnom kelle, habár az út iszonyú rosz vala is. De mind ezt hazajöttömmel némelly örvendetes hírek, leányaim' jó kedvök, 's a' víg szobácska eléggé kipótlák. Terítve vára az asztal 's rajta egy üveg bor erősitőül. Újesztendei ajándék vala ez ismeretlen kegyes kéztől.

Mindenek felett megörvendeztete a' vidám gyermek' látása Jenny' karján. Póli annak szép ágyneműit, finom pólyáit, gyönyörű fejkötőit 's hálóujjasait mutogatá, mellyek a' katulyában voltak, aztán egy bepecsételt pénzcsomócskát hozzám szóló fölirással, melly a' gyermek' lábainál találtatott, midőn az fölébredtekor kivétetnék.

Kivánesi ismeretlen kis laktársamnak eredetéről valamit tudni, fölnyitám a' csomócskót. Húsz guine vala benne 's egy levél, melly imigy szól:

„A' tiszteletes úr' jámborsága 's emberszeretete iránt bizalommal teljes szerencsétlen szülék gyermeköket gondviselése alá adják. Ne hagyja azt el. Egykor, ha majd megismertethetjük magunkat önnel, tartozott hálánkat lefizetendjük. Nem különben mind azt, mint ön magzatunkkal teend, soha el nem fordítandó szemmel fogjuk tartani a' távolból. — A' kedves gyermek' neve Alfred. Meg van már keresztelve. Az első negyedévi tartáspénz ide van zárva. Ugyan azon szám három hónapról három hónapra pontosan le fog fizettetni. Vegye ótalma alá ön a' gyermeket. Ajánljuk őt nemes Jennyje' szives szeretetébe."

Elolvasván a' levelet, Póli örömében nagyot ugrék, 's igy kiálta fel: „Megvan a' püspöksüveg! Egek, milly gazdagok leszünk egyszerre! — Egyébiránt nekem igazság szerint nem is kellene annyira örülnöm. Nem, a' levélben csak tehettek volna a' nemes Póliról is említést."

Legalább is tízszer elolvasók a' levelet. Tulajdon szemeinknek sem hivénk, midőn a' sok aranyt az asztalon látánk. Milly újévi ajándék! A' jövendőről legterhesebb gondoktól hirtelen fel valék mentve. 'S milly különös és megfoghatlan módon! Hiába gondolám sorban mind azon embereket, kiket ismerék, hogy azok közt csak egyetlenegyre is akadjak, ki talán állása 's születése miatt kenytelenitetnék gyermeke' létét titkolni, vagy ki illy jutalmat adhatna egy keresztény szeretetbeli szolgálatért. Még most is gondolkozom róla. De egyet sem lelek. 'S még is tökéletesen ismerniök kell az előkelő szüléknek engemet 's házam' népét. Csodálatosak az isteni gondviselés' útai.

Január' 9dikán.

Kincseivel halmoz a' szerencse. Ma reggel ismét egy csomócska pénzt kapék a' postán tizenkét font sterlinggel, 's mellette egy levelet Fleetman úrtól. Ez már sok. Egy shillingért egy font sterlinggel fizet. Igen jól kellett folyni dolgainak. 'S azt jelenti is. Fájdalom, nem köszönhetem neki meg, mivel tartózkodása' helyét elfeledte megnevezni. Isten őrizz, nehogy jelen gazdagságommal magamat elbizzam. Most már reménylem, apránként becsülettel lefizethetem Withiel úrnak a' Brook' adósságát.

Midőn kijelentettem leányaimnak, hogy Fleetman úr írt, új ünnep leve a' háznál. Én meg nem foghatom, mi bajok a' leányoknak Fleetman úrral. Jenny elpirúla, 's Póli nevetve ugrék hozzá, képét mindkét kezével eltakaró. Arra Jenny úgy viselé magát, mintha igen haragudnék a' gyermekes leányra.

Elolvasám előttök a' Fleetman' levelét. Alig tehetém azt, mert a' fiatal ember valódi ábrándozó. Olly hizelgő szavakat mond nekem, millyeneket nem érdemlek. Mindennel túl megy az elégen. Igy van azzal is, mit a' jó Jennyről ir. Sajnálám a' szegény szemermes leányt, midőn a' levelet olvasám. Arra sem vehetém magamat, hogy rá nézzek. Azonban a' hely, melly őtet illeti, nevezetes. Imigy szól:

„Nemes férfiú, midőn házától eljövék, úgy tetszett, mintha tulajdon atyám' házából mennék ismét ki a' sivatag életbe. Soha mig élek el nem felejtem önt, soha, milly jól vala dolgom házánál. Még most is előttem lebeg ön gazdag szegénységében, keresztény alázatosságában 's patriarchai lélekmagasságában. 'S a' csodakedvességű, röpkedő, hizelgő Póli, 's ama' — ah Jennyjére nem lelek melléknevet! — Mi melléknevök van a' szenteknek, kiknek ihletésökre minden földi megdicsőül? — Örökre eszemben lesz azon pillantat, mellyben ő nekem a' tizenkét shillinget átadá; örökre, milly vigasztalók valának hozzám intézett szavai. Ne csodálkozzék ön, még most is nálam a' tizenkét shilling. Nem adom én azt ezer guineért sem. Azt hiszem, nem sokára mindent meg fogok magyarázni személyesen. Soha, mióta lélekzem, boldogabb 's boldogtalanabb nem voltam, mint most. Ajánljon kérem kedves leányainak, ha még ők emlékeznek rólam."

Ezen sorokból itélve, Fleetman úr ismét Crekeladre szándékozik. Azt igen ohajtanám! hadd tehetném neki köszönetemet. Ez a' fiatal ember szerfeletti háladatosságában talán mindenét nekem adta, mivel én neki akkor készpénzemnek felét átadám. Azt sajnálnám. Úgy látszik, ő könnyelmű; de becsületérzés csakugyan van benne.

A' kis Alfred szeret nálunk lenni. Már ma Pólira rá mosolyodott, midőn Jenny őtet fiatal anyaként ölében tartaná. A' leányok jobban elvégzik ezen kis világpolgár' bajait, mint reménylhetém. De szép egy gyermek is. Vettünk neki egy csinos bölcsőt, 's minden csekélyebb szükségeit bőven elláttuk. A' bölcső a' Jenny' ágya mellett áll, ki éjjel nappal védszellemként őrzi kicsiny ápoltját.

Zschokke után. **Zsogovics István.**

(Vége következik.)

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, majus' 31. 1838.** **43. szám.**

Tartalom: Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor (*J.*). — Őszinteség (*Sujánszky*). — Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából. Vége. Zschokke után (*Zsogovics István*). — Hangászati szemle (*Cs. I.*).

Angolország

IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor.

Második közlés.*)

Mi alatt ama' hivatalos hirdetmény, melyet az első czikkelyben említénk, mint szinte a' hirlapokban felőle tett fejtegetések is, örvendetes kilátást nyitának az uralkodó egyház' és régi szokások' barátinak; a' nyilatkozat, mellynek néhány legfontosabb helyeit közlendjük, megnyugtatá a' whigeket és aggodalmat terjesztett a' toryk közt. Többek között így beszélteték benne a' királynőt:

„Én egész bizodalmamat a' parliament' bölcseségében 's nepemnek hajlandóságában és szerénységében helyezem. Különös nyereségnek tartom olly fejdelem' utódjának lenni, kinek neve, jobbágyai' jogainak és szabadságainak állandó tiszteletben tartása 's a' törvények' és nemzeti intézetek' javitása körüli gondoskodása miatt, köztisztelet' tárgyává vált. Angolországban, a' leghőbben szerető anyának szintolly gyöngéd mint tisztán látó vezérlete alatt neveltetve, hazámnak polgári alkotmányát becsülni és szeretni gyermekkoromtól fogva tanultam. Szünetlenül arra fogok törekedni, hogy a' reformata vallást, úgy mint a' törvény megállapította, fentartsam, de egyszersmind a' vallásszabadság' teljes éldeletét mindenkinek biztosítom. Jogait állhatatosan védendem, 's minden alattvalóm' boldogságának és szerencséjének előmozditásán tehetségem szerint iparkodni fogok."

Mint már érintők, illy nyilatkozat a' whigek előtt teljesen egybehangzónak látszék az alkotmány' szellemével, 's mi a' pártfelekre nézve még fontosabb, egybehangzónak kivánataikkal is. Ellenben a' toryk vészteljes jelenségnek tekinték. Ez utóbbiaknak egyik legnagyobb befolyású képviselője egyenesen azt mondá, hogy IV. Vilmos' halálának napja Angolország' romlásának kezdetét bélyegzi. Jelesen az említett nyilatkozásról így szóla:

„Nem a' királynőtől származik az, hanem a' ministerek' müve. A' benne foglalt igéretek annál veszélyesebbek, mivel inga-

*) L. a' 6. és 7. számot.

dozók és határozatlanok. A' ministerek azt mondatják a' királynéval: ‚Örvendek, hogy olly fejedelem' utódja vagyok, kinek neve a' törvények' és nemzeti intézetek' javitása körüli szorgoskodásáért köztisztelet' tárgyává vált.'

„Miféle javitásról akarnak a' ministerek beszélni? Talán azon törvényjavaslatokról (bill), mellyek még irataik közt hevernek, 's mellyeket a' felső ház félre vetett volna, ha elébe terjesztení merészlendék? Illy törvényjavaslatokat a' király soha nem hagyott helyben. Százszor inkább visszaküldötte volna azokat ministereihez, mint királyi aláiratával megerősítse. Illy szavakat kölcsönözni a' királynénak annyi, mint útjába számtalan nehézséget gördíteni 's alattvalóinak szeretetét tőle elrablani. Megtartók, vigyázzatok. A' törvények, a' haza, és intézetei veszélyben forognak."

Így alig kezdődék Viktoria királynő' uralkodása, 's már minden heves mozgásban van. Különösebb és hirtelenebb változást nem szenvedett még közvélemény, mint ez esetben. Vilmos király meghal 's kisebb nagyobb mértékben gyászolják. Ugyan azon időben egy ohajtatok', remények' és magasztalások' csaknem egyhangú versenye kelekedik, kizárólag a' királynéra irányozva. Trónralépte, neveltetése, elvei a' pártfeleknek szerencsés jövendőt biztosítni látszanak.

De miként fog e' jövendő alakulni? Gyanitásának mindenik különféle értelmet kölcsönöz. Egyik Erzsébet királynééhoz hasonló fényes uralkodást, másik egy minden következeteivel kivitt reformot vár; mások ismét az 1830-ki statusalkotmány' visszatértét. A' nyilatkozat kihirdettetik. Ez kijeleli az állásokat, keresztül töri az állitott egyértelmet 's a' fiatal királynőt reformra hajlandónak mutatja. Illy első nyilatkozat, melly a' toryknak nem tetszik, némi mozgást okoz. Majd nem sokára a' koronának egy követe a' parliament' eloszlatását jelenti.

E' rendszabálynak első következménye egy törvényjavaslat, melly trónürülés' esetében a' belső szükségek' elrendezését tárgyazza; fejtegetés, melly elkerülhetlenül igen komoly vitatásokat szülend. Második a' tizedszabályozást, irlandi szegények' segélését, egy személynek több rendbeli fizetését, angol papok' jövedelmeit 's azon helyen laktokat, honnan ezeket veszik, scotiábani hitoktatást 's végre Kanadát tárgyazó törvényjavaslatok' elhalasztása.

E' törvényjavaslatok mind különös fontosságúak, 's némellyek, jelesen az irlandi városi czéheket és kanadai ügyeket illetők, sebes és megnyugtató elintézést kivánnak. Irland, mellyel a' királynő' elődei kisebb nagyobb mértékben roszúl bántak, három év óta vár a' felső ház' azon átalkodottsága miatt azon városi szabadságokra, mellyek Angol- és Skótországnak rég óta megengedvék. Kanadába hasonló fejetlenség csúszott be, mint millyen Éjszakamerikában 1774. tapasztaltatott. Számos népgyülekezetek képződnek ott, mellyekben elhatároztatik, hogy ezentúl brit termékek a' kanadai piaczokra ne bocsáttassanak.

Mégis mind ezen ügyek, bár minő fontosak, egészen eltűnnek a' megnyitandó tanácskozás és vészteljes csomónak mind inkább közelgő felbontása előtt. Mellyik fél fog győzni? Megmarad-e a' reform azon ponton, mellyen az új kormány találá, vagy tovább megy-e, a' titkos szavazás és általános választhatóság' kinyerésére, a' parliamentnek minden három évbeni megújitására, a' felső ház' ujdon alakitására és a' tizedek' eltörlésére?

Veszélyes, viharduś feladatok, mellyektől az angol királyság' sorsa függ. Ezek a' külön pártok' vezérei által minden nézőpontjaikról megvilágittatnak. A' megyékben megvesztegetés és rágalom lettek eszközök, mellyek által az alsó házba juthatásra szótöbbség biztosíttatik. Vessünk egy vizsgáló pillanatot a' pártfelek' helyzetére, mint szinte az uj kormány' kezdetétől ebben történt változásokra is, 's végűl iparkodjunk meghatározni, milly hihető sikerre számolhatnak ők?

A' toryk egyetértenek és gazdagok. Politicai rendszerök mindenkor szilárdúl és pontosan meghatározott volt. Ellenszegülés minden létszeres változtatás ellen, akár alkotmányban, akár egyházban: ez az ő elvök. Ettől soha el nem távoztak. Azon nyereséghez, mellyet határozott és tökéletesen kikerekített rendszerök nyujt, járul még nem csekély befolyások is az alsóbb néposztályokra. E' fölött mellettünk vannak azon aggodalmak, mellyeket az angol egyház' ba-

rátiban a' liberalismus által követelt reformok támasztottak. Ha mind ezekhez adjuk még azon zavarodást is, mellyet Angliában az utósó kereskedési halváltozás megujított, 's mellyet a' nagy tömeg, ha nem föltétlenűl a' radicaloknak, mégis részben az általok mozgásba tett rendszabályoknak tulajdonít; más oldalról pedig a' catholicusok' felszabadíttatását 's a' czéheket illető rendeletek' visszavételét figyelemre veszszük, hamar meggyőződünk, hogy azon szerep, mellynek legközelebb jövő időkben vitelére a' toryk magokat hivattaknak tartják, bizonyosan nem csekély leend.

Igaz, hogy ellenök fognak támadni az általok elébb elkövetett hibák; főleg rendszeres ellenszegülésök csaknem minden rendszabály ellen, melly által az alsóbb néposztályok' sorsa javíttathaték. Ügyök, melly már azelőtt is eléggé koczkáztatva volt, IV. Vilmos' halála óta még bizonytalanabb lön.

Hogy erről meggyőződjünk, csak a' nemzethez intézett felszólításaikat 's intéseiket kell figyelembe vennünk, mellyekben kérik, hogy a' parliamentbe catholicusokat és istentagadókat ne küldjenek; így a' királynénak adott tanácsaikat, hogy t. i. vesse le a' jártató-köteléket, mellyen a' Melbourn-párt által vezettetik; mind ezeket fenyegetésekkel 's rosz szándékú suttogásokkal rekeszték be, mellyek többé kevésbbé világos rágalommal párosulvák.

Majd a' kenti herczegné, a' királyné' anyja, vádoltatik, mintha a' meghalt király' betegsége alatt részvétlenséget mutatott volna: majd azt lobbantják szemére, hogy Kent-Koburg cabinetet alakít, mellynek feje Durham lord, a' radicalismus' főfő védője lenne. Majd egyenesen a' királynénak fordúlnak a' toryk, elébe szabják, minő kötelességeket kell betöltenie, emlékeztetik, hogy a' vallásnak sértetlenül fenntartására esküdött, 's ismétlik előtte, hogy jobbágyai a' fenálló alkotmány szerint kivánnak kormányoztatni.

Ők a' mostani ministereket általában tehetetleneknek nézik; azt tartják rólok, hogy csupán hivatal és dicsvágy 's pénzszomj által lelkesíttetnék. Önkényt értődik, hogy gyülöletök 's gyalázások O' Connelt a' nagy izgatót sem kevésbbé üldözi, hogy nyilvános és magányos éltét egyaránt megtámadják, legcsúfabb nevekkel illetik, dictatori hatalomra és kényuraságra törekvéssel vádolják, mintha ő az ifju királyné' kikiáltásának ünnepén megjelenése 's ezzel mutatott hódolata által a' britt jámborságot elnyomta volna.*)

A' parliamenti választásokban a' whigpárt 's a' radicálok tarták meg a' csatatért. E' két párt, melly tetszőleges egybeolvadásának perczétől fogva mindig villongásban élt, 's melly már több izben az elválás' pontján állott, ez alkalommal egyesült a' közös ellenség ellen, melly máskép mindeniket megsemmisítendé. Úgy tetszik, mintha a' királyné' trónra-lépte óta minden régi viszszálkodásikat elfeledték volna. Mivel azonban egymásnak minden engedvényt megtagadnak, nagyon-hihető, hogy egyetértésök nem sokáig tartand 's a' közelebbi parliamenti ülést felül nem éli.

A' cselekvő erő 's alsóbb osztályok közti népszerűség által hatalmas radicalismusnak színe és rugója Irlandban van. Itt a' munkás, fáradhatlan és részben a' Franczia-országból kitiltott jesuitáktól is segített catholicus papság, örök pokolbeli büntetéssel fenyegetve az ellenkezőket, szedi be az O' Conneltől nyilván kimondott czél' elérésére az adót, mellyet az ország maga vet magára, 's melly többé vagy kevésbbé föltétlenül O' Connell' rendelkezésére hagyatik. Ez adó jelennen csaknem egy millio font sterlingre megy. Ebből már a' választások' költségei Irlandban, Scotiában, sőt Angliának egy részében is fedezve vannak, 's a' gyámolítás, mellyet a' radical-párt illy segédeszközökben találhat, Irlandban is sikerült.

Ügyeik Angliában és Scótiában nem épen illy megnyugtatólag mutatkoznak. Az alsóbb osztályok ugyan még mindig igen hajlandók irántok. De reform-terveik, mellyek a' mostani statusalkotmány' elmellőzésére czéloznak; az egyházi jószágok ellen tett heves kikeléseik, mellyek talán majd a' magányos birtok ellen is irányzandók lennének: nem csekély aggodalmat gerjesztének a' választókban. Hasztalan vevé elő a' radicalsajtó minden ékesszólását ellenkező véle-

*) A' proclamatio' felolvasása alatt nem tudván a' sokaság, mi történik, szüntelen kiáltoza: éljen a' királyné! Egyszerre megcsattant a' zaj közt O' Connel' kiáltó szava: csitt! 's mintegy ellenállhatlan varázs által lebilincselve, azonnal minden elhallgatott.

ményt ébreszteni. Amazok politicai ösztönük mellett maradának, 's csak ollyan férfiakat küldének az alsó házba, kiknek bő tapasztalással párosúlt gondosságokról 's mértékletességökről meggyőződhetének.

(Bibl. d. neuesten Weltk.) **J.**

(Vége következik.)

Őszinteség.

Ha kérdezed: mért szép nekem
A' tünde napvilág?
Mert fényinél szemlélhetem
Kecsed — te bájvirág!

Mért szép nekem kelet felől
A' hajnaltámadat?
Mert a' gyönyörtől olly dicső
Ha látja arczodat.

Mért szép az égnek csillaga
Az égen reszkető?
Mert csillag-pár szemed szivem'
Éjére fényt vető.

Mért szép a' rózsaszál, kebelt
Ha lenge szélre nyit?
Mert rám mosolygni gondolom
Ajkidnak széleit.

Mért szép a' hólepel, ha hold-
Sugártól gyöngyözött?
Mert kebled ollyan, ha irígy
Fátyollal nem födött.

Mért kedves a' sudár fenyű
Ha ég felé mered?
Mert ő előmbe tünteti,
Kis tündér, termeted'.

'S mért borzadok, ha szirt tolong
Előmbe útamon? —
Mert szived is, leányka, szirt,
Nem lágyúl kínomon.

Sujánszky.

Levelek

a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából.

(Vége.)

Januarius' 5d.

Ma szálla be tiszteletes **Blecking** úr fiatal nejével a' vendégfogadóba, 's magához hivata. Azonnal hozzá menék. Ő igen kellemes és nyájas ember. Kinyilatkoztatá nekem, miképen ő az én választott hivatalbeli utódom; hogy a' hivatalt, ha ellene nem lennék, szeretné tüstént átvenni; hogy azonban húsvétig az egyház' épületében lakhatom; ő addig alderman Fieldson úr' házához fogna költözni, hol már számára néhány szoba elkészítteték.

Én azt felelém: Ha neki kedve telik benne, akár mindjárt átengedjek minden hivatalos munkálkodásokat, hogy annál is több módom lehessen más szolgálat után járni. Csak azt az egyet kívánom, hogy azon templomokban, mellyekben az isten' igéjét olly sok évekig hirdettem, hallgatóimhoz egy búcsubeszédet tarthassak.

Arra megigéré, hogy délután hozzám jövend a' papház' megtekintése végett. Valóban el is jöve ebéd után hitvesével 's alderman úrral egyetemben. A' menyecske igen terhes. Úgy látszik, egy kevéssé büszke 's hogy előkelő családból való; mert az egész házban semmi sem vala inyére, 's alig méltatá leányaimat pillantására. Midőn a' kis Alfredet bölcsőjében meglátá, Jennyhez fordúla mondván: „Férjnél van már ön?“ A' jó Jenny csupa vér leve szégyenletében 's tagadólag rázá fejecskéjét, míg lassú hangon rebegne mellé valamit. Nekem kelle a' szegény leányt zavarából kisegíteni. Blechingné asszony nagy kíváncsisággal hallgatá beszédemet, aztán száját félre vonván, hátat fordíta. Ezt én igen illetlennek találám, de nem szólék semmit. A' csésze thea, melylyel kínálkozám, nem fogadtaték el. Úgy látszik, tiszteletes úrnak fiatal felesége' intéseit kifogás nélkül követnie kell.

Igen örülénk, hogy e' látogatástól megszabadúlánk.

Januarius' 6-dikán,

Withiel úr, mint leveléből ítélhetni, derék ember. Sajnálja szerencsétlen kezeskedésemet, 's azon kinyilatkoztatásával vigasztal, hogy a' fizetés miatt ne nyugtalankodjam, ha szinte tíz esztendeig vagy soha nem fizethetnék is. Úgy látszik, isméri házi körülményeimet, mert igen kímélve czéloz arra. Engemet becsületes embernek tart, min leginkább örülök. De nem is lesz e' részben megcsalatkozva. Már most mihelyt szerét tehetem, magam megyek Trowbridge-

be, 's a' Fleetman tizenkét font sterlingét iszonyú adósságom' fejében neki átviszem.

Hamindjárt bizonyossá tesz is Jenny a' felől, hogy ő a' kis Alfred mellett jól alszik, hogy az éjszaka csendes, és rendesen csak egyszer ébred fel, a' midőn kicsiny csészéjéből meg kell őt itatnia: mindazáltal a' leányon egy kevéssé aggódom. Korán sem olly eleven ő most, mint ezelőtt, habár sokkal vidámabbnak 's boldogabbnak látszik is lenni, mint volt akkor, mikor még minden nap élelemgond epeszte bennünket. Ollykor némán 's mozdulatlan, nyilt szemekkel álmodozva ül varrásánál, különben szorgalmas kezeit tunyán ölébe ejtve. Ha ollyankor az ember megszólítja, fölriad 's gondolkoznia kell, miről volt szó. Ez nyilván éjjeli nyugalmának félbeszakasztásából ered, hamindjárt ő azt nem akarja is elismerni. Arra, hogy nappal szunnyadjon, rávehetlen. Azt is állítja, hogy ő igen jól érzi magát.

Nem hittem volna, hogy ez a' leány olly hiú legyen. Fleetman' dicsérő beszédei kétség kivül tetszettek neki; mert levelét tőlem átkérte, hogy azt még egyszer elolvassa. Még vissza nem adta, 's dolgozó kosarában tartja. No, nem bánom, te hiú portéka!

Januarius' 8d.

Búcsubeszédemet a' legtöbb hallgatók' könnyei kisérék. Csak most látom, hogy gyülekezeteim még is szerettek engemet. Mindenfelől lekötelező szókat hallék, 's ajándékokkal halmoztatám. Soha annyi eleség 's annyi mindennemű csemege 's bor házamnál nem volt, mint most. Mind annak csak század részével birtam volna hajdan némelly szükség' napjaiban, fölötte boldognak tartottam volna magamat. Most már igazán úszunk a' bőségben. Egyébiránt már annak jó része ismét kivándorlott. Ismerek én néhány szegény családot Crekeladeen, 's Jenny még többet ismer. A' jó emberek már most velünk együtt örülnek.

Valóm' legbelsejét hatá meg beszédem. Könnyek közt irtam azt. Mi is vala az egyéb, mint egész eddigi világomtól 's hivatásomtól való elválásom. Kivettetém a' szőlőből, mint egy hasznavehetlen szolga, holott dolgoztam nem mint egy ároslelkű, és nem egy nemes szőlőtőt plántáltam, és nem egy kártékony venyigét metszettem le. Kivettetém a' szőlőből, hol éjjel nappal gondoskodtam és vigyáztam, tanítottam, intettem, vigasztaltam, imádkoztam. Egy beteg' ágyától sem távozám el; haldoklókat erősíték utólsó küzdésökben a' szent reménységgel; a' bűnösöknek utánok járék; a' szegényeket egyedül nem hagyám; az elveszetteket ismét az élet' utjára hivám. Ah, mind ezen lelkek, mellyek mintegy lelkemhez valának kötve, elszakasztották tőlem — hogy ne véreznék az én szívem? — De legyen meg az úrnak akaratja!

Örömest ajánlanám most magamat dr. Snart úrnak hivatalom' ingyen vitelére, ha utódom már azt át nem vette volna! Gyermekségemtől fogva hozzá vagyok én szokva a' szegénységhez, 's a' gondok még el nem hagytak, mióta a' gyermekkorból kiléptem. Az Alfred' tartáspénze bőven elég mindnyájunk' szükségei' pótlására. Még félre is tehetünk 's gyüjthetünk magunknak belőle késő évekre is, és eddigi egyszerű élelmünkkel megelégedhetünk. Soha sem panaszkodnám többet sem szélről sem fergetegről, melly ősz hajaim felett vonulna el, csak gyülekezeteimnek hirdethetném az isten' igéjét.

Ám legyen! Nem zúgolódom. A' köny, melly ezen levélre hull, nem az elégedetlenség' könye. Nem esedezem én sem gazdagságért, sem szerencséért, nem is esedeztem soha. De, uram, uram! ne hajtsd el örökre szolgádat a' te szolgálatodból, habár ereje csekély is. Hadd jussak be ismét a' te szőlődbe, 's hadd nyerjek ismét lelkeket áldásod' ereje által.

Januarius' 15d.

Trowbridgei útam várakozásomon felül jól üte ki. Éjszaka későn érkezém meg fáradt lábaimmal a' régi nyájas városkába, 's csak másnap későn ébredheték fel álmomból. Miután csinosan felöltöztem — lakodalmam óta nem valék illy ékes; a' jó Jenny leányilag gondoskodott atyjáról — elhagyám a' fogadót's Withiel úrhoz menék. Ő egy pompás nagy házban lakik.

Eleinte egy kevéssé hidegen fogada; de miután magamat neki megneveztem, kicsiny, de csinos dolgozó szobájába vezete. Itt megköszöném neki nagy szivességét 's kiméletét; elbeszélém miképen jutottam a' kezes-

séghez, 's milly kemény volt sorsom mind ez ideig. Arra tizenkét font sterlingemet az asztalra akarám tenni.

Withiel úr mosolyogva 's bizonyos megilletődéssel hallgatva néze rám sokáig, aztán kezét nyujtá, az enyémet megrázá 's monda: „Ismerem már én önt. Tudakozódtam én ön iránt voltaképen. Ön talpig becsületes ember. Tartsa meg tizenkét fontját. Nem vehetem rá magamat, hogy körülményei közt ez újévi ajándéktól megfoszszam. Inkább teszek még hozzá, mit ön emlékezetűl tőlem elfogadni szíves leend.

Felálla most Withiel úr, egy másik szobából egy iratot hoza elő, azt fölnyitá 's monda: „Úgy hiszem, ismeri még ön ezen kezeslevelet 's tulajdon aláirását? Ezt én önnek 's gyermekeinek ajándékozom." Erre az iratot a' közepén ketté szakasztá 's kezembe adá.

Nem lelheték szavakat, olly igen meg valék zavarodva. Szemeim elnedvesedének. Jól látá Withiel úr, hogy hálát szeretnék mondani, de nem tudok. Imígy szóla: „Csitt, csitt! Egy hangot se többé, kérem önt; ez egyedűl a' köszönet, mellyet öntől kivánok. Örömest oda ajándékoztam volna én a' szerencsétlen Brocknak is ezen adósságot, csak nyiltszivűleg keresett volna meg iránta."

Nem ismerek Withiel úrnál nagylelkűbb férfiút. Irántam módján felül jószivű vala. Sokat kelle neki eddigi állapotomról beszélnem. Arra hitvesének 's fiának bemutata. Elhozatá a' fogadóból csomócskámat, mellyben ócska ruháim valának, 's házánál maraszta. Herczegi vala a' megvendéglés. A' szoba, mellyben hálék, a' szőnyegek, az ágyak olly pompásak 's drágák valának, hogy szinte félék azokat használni.

Más nap Withiel úr szép kocsiában küldé vissza Crekeladere. Mélyen megindult szivvel váltam el jótevőmtől. Gyermekeim velem együtt sírának örömükben, midőn nekik a' kezeslevelet megmutatám: „Látjátok ezen könnyű papiros még legnehezebb terhe vala éltemnek, 's ez is nagylelkűleg semmivé tétetett. Imádkozzatok szabadítónk' életéért 's boldogságáért!"

Jannarius' 16-d.

A' tegnapi nap vala éltemnek legnevezetesebb napja.

A' mint délelőtt a' szobában együtt ülénk 's én a' kis Alfredet ringatám, Póli előttünk egy könyvet olvasa, 's Jenny az ablaknál varra, ez hirtelen felugrék székéről, 's halálsápadtan rogyott ismét viszsza. Mindnyájan meg valánk ijedve, 's kérdénk, mi lelte. Erőtetett nevetéssel mondá a' leány: „Jön!"

Azalatt kinyílt az ajtó, 's Fleetman úr ékes uti köntösben belépe. Mindnyájan igen szivesen köszönténk őt, 's örülénk, hogy olly nem várt hamar, 's mint látszik, jobb körülmények közt láthatjuk mint legelőször. Ő engemet megölelt; Pólit megcsókolá; 's Jennynek, ki ijedéséből még helyre nem tuda jőni, meghajtá magát. A' leány' halványsága szemeit ki nem kerűlé. Igen aggódva tudakolá hogylétét. Póli mindent kinyilatkoztata neki. Arra ő a' Jenny' kezét megcsókolá, mintha engedelmet akarna kérni az általa okozott ijedésért. Az egyébiránt nem sokat tett; mert a' szegény leány majd ismét olly piros leve, mint a' most nyilt rózsa.

Bort 's lepényt parancsolék, hogy vendégemet 's szeretett jóltevőmet úribban megvendégeljem, mint legelőször. De ő semmit sem akara elfogadni; hogy, úgymond, ő nem soká mulathat nálunk; 's hogy a' fogadóban társaság vár rá. Mindazáltal Jenny' kéréseinek engede 's leüle, a' bort velünk megosztandó.

Mivel az imént társaságot emlegete, mellyel ide jött legyen, azt hivém, színésztársasággal van, 's kérdém tőle, ha szándékoznának-e Crekeladeen játszani; mivel a' hely igen nyomorult. Arra ő hangosan elneveté magát, 's monda: „Valóban akarunk egy vígjátékot játszani, de ingyen." — Póli örömében szinte magán kivűl leve; mert már rég ohajtott szinjátékot látni. Mindjárt meg is mondá a' dolgot Jennynek, ki épen a' bort 's lepényt hozá. Aztán illy kérdést tőn: „Sok színész van vele Fleetman úr?" — Ez imígy felele: „Egy férfi és egy asszony, de mindketten jeles játékosok!"

Jenny, mint látszék, szokatlan komoly vala. Sötét 's nehéz szemeket vete Fleetmanra, 's kérdé tőle: „Ön — ön is fel fog lépni?" Ezt ama' különös halk 's mégis olly csontot velőt keresztűlrezgő hangon mondá, mellyet én csak ritkán, de mindig a' legko-

molyabb órákban hallék, midőn sorsunk iránti vagy erre vagy arra magunk' elhatározása vala kérdésben.

Szegény Fleetmant is megrázkódtatá az itélő angyal' ezen csodálatos hangja. Épen komolyan néze ő Jennyre 's ön magával küzdeni látszék a' felelet iránt — végre közelebb lépvén hozzá, azt felelé: „Istenemre mondom, miss, azt csak ön határozhatja el!"

Jenny lesüté szemeit. Fleetman folytatá beszédét. Jenny felele. Én nem tudom, mit mivelének ezek ketten. Ők beszélgetének; Póli 's én nagy figyelemmel oda hallgatánk; de egyikünk sem érte egy szót is, vagy is inkább értelem nélkül való beszédet hallánk. 'S még is, úgy látszék, Fleetman 's Jenny nem csak jól érték egymást, hanem még, a' mi nekem legkülönösebbnek tetszék, Fleetman meghatva látszék lenni Jenny' feleletei által, habár azok csupa haszontalanságok valának is. Végre Fleetman kezeit összekulcsolá, mintha ájtatosan akarna imádkozni, sőt könnyes szemeit az ég felé is emelé, 's irtóztató lemondással imígy szóla: „Akkor én szerencsétlen vagyok!"

Póli nem állhatá tovább; hanem furcsa elevenséggel hol az egyikre néz, hol a' másikra, 's végre így kiálta fel: „Valóban azt hiszem, ti már ketten kezditek a' játékot."

Fleetman hévvel szorítá Póli' kezét, 's mondá: „Ah, bár úgy lenne!"

Én véget veték a' zürzavarnak azzal, hogy bort tölték mindnyájunknak 's jóltevőnk' egészségeért ivánk. Fleetman mondá, összeütés közben, Jennynek: „Miss, igazán egészségemért?" — Jenny kezét mellére tevé, szemeit lesüté 's ivék.

Arra Fleetman hirtelen vidám leve. A' bölcsőhöz mene, a' gyermeket benne megtekinté, 's midőn Póli 's én a' történetet neki elbeszéltük, mondá mosolyogva Pólinak: „Tehát csakugyan nem ismert maga meg engemet, midőn az újévi ajándékot átadám?"

Mindnyájan a' legnagyobb álmélkodással kiáltánk: „Kicsoda? Ön?"

Most már illy formán folytatá beszédét vendégünk: „Engemet nem hivnak Fleetmannak; én baronet Fayrford Cecil vagyok. Atyám' testvére, régibb kétértelmű szerződésekre támaszkodva, egy szerencsétlen 's hosszas per' következésében atyám' birtokát nekem 's húgomnak több évekig ki nem adá. Mi azalatt abból élénk nyomorultan, mit elébb elhalt anyánk csekély vagyonából hagya ránk. Húgom leginkább ki vala téve bátyánk' kegyetlenkedéseinek, a' mennyiben ez neki gyámatyja vala. Ő az árvát egy igen biztos és hatalmas barátja' fiának szánta feleségül, húgom ellenben titkon ifjú lord Sandomhoz igérkezett, de kinek atyja még akkor életben vala, 's ezen kötést ellenzé. Az egybekelés mindazáltal a' bátya' 's öreg lord' tudta nélkül, a' legtitkosabb csendben végbez mene. Ezen házasság' gyümölcse leve a' kis Alfred. Nagy bajjal vihetém ki, hogy húgom, egészségének helyreállítása végett használandó tengeri fürdők' örve alatt, fölvigyázásom 's feleletem mellett gyámatyja' házától egy negyed évre eltávozzék. Azon kelle lennünk, hogy a' gyermek a' szülés után jó 's kinyomozhatlan kezekbe jusson. Történetből egy szívreható vonást hallék a' crekeladei lelkipásztor' szegénységéről 's emberszeretetéről, 's magam jövék ide, hogy arról meggyőződjem. A' mód, mellyel ön fogada, határozott.

Elfelejtém mondani, hogy húgom bátyánk' házához többé vissza nem tért. Mert már négy hónapja, hogy a' pert ellene megnyertem, 's a' törvényesen engemet illető atyai jószágok' birtokába léptem. Míg a' gyámatya gyámgyermeke' kiadása végett ellenem új pert indítana, néhány napokkal ezelőtt az öreg lord gutaütésben meghalt, és sógorom házasságát azonnal nyilvánságossá tevé. Azzal a' pernek vége, 's el van hárítva az ok is, a' gyermek' titkát tovább rejtegetni. A' szülék itt vannak velem, hogy azt magokkal elvigyék, valamint én is, hogy önt családjával együtt magammal vigyem, ha ajánlatomat meg nem veti.

„Azalatt t. i. míg a' per folyt, üresen álla a' papság, melly családom' rectorságához tartozik. Rajtam áll ezen hivatalt, melly a' kisebb 's nagyobb tizedekkel együtt, kétszáz font sterlingnél többet behoz, annak adni, a' kinek akarom. Ön, tiszteletes úr, hivatalát elvesztette. Szerencsémnek tartom, ha jövendőben körültem lakik 's a' papságot elfogadja."

Csak az isten tudja, hogy érzém magamat e' szókra. Örömkönyek homályosíták szemeimet. Kezeimet utána nyujtám azon

férfiúnak, kit az ég külde hozzám követül. Mellére rogytam. Arra Póli karolá őt körül örömkiáltások közt. Jenny hálacsókkal illeté a' baronet' kezét. De ő látható megindúlással ragadá ki magát közűlünk 's bennünket elhagya.

Még karjaik közt tartának elragadtatott gyermekeim, még könnyeink 's üdvözleteink egymásba olvadának, midőn a' báró ismét belépe, vele sógora lord Sandom 's ennek hitese. Ez egy különös szépségű ifjú asszony, a' nélkül, hogy nékünk köszönt volna, egyenesen a' gyermek' bölcsőjéhez mene. Erre a' kis Alfred előtt leterdele, megcsókolá annak orczáját, 's módtalan fájdalom 's elragadtatás közt síra. A' lord fölemelé hitvesét, kit megnyugtatni nem kis fáradságába kerűle.

Miután a' lady magát kipihente, 's magaviseletéért mindnyájunktól engedelmet kért, a' legérzékenyebb kifejezésekben tevé elébb nekem, aztán Polinak köszönetét. Ez, minden köszönetet elmellőzve magától, Jennyre mutata, ki magát az ablakhoz vonta, mondván: „A' nenem amott a' gyermek' anyja!"

Lady Sandom Jennyhez közelíte, 's őt sokáig némán 's gyönyörlepve nézegeté, majd testvérjére tekinte vissza mosolygó szemekkel 's Jennyt karjai közé szorítá. A' jó Jenny a' maga alázatosságában alig mere fölnézni. „Én önnek adósa vagyok" monda mylady; „de azon jót, mellyet ön anyai szivemmel tett, teljességgel nem viszonozhatom. Fogadjon testvérjének szeretetreméltó Jenny. Testvérek semmit sem követelhetnek egymáson." — A' mint ezek egymást átkarolák, a' baronet is hozzájok lépe. „Im, itt áll az én szegény testvérem" mondá mylady; „ha már ön is testvérem leve, drága Jenny, úgy azt hiszem, neki is szabad közelebb állani szivehez. Szabad?"

Jenny elpirúla 's imígy szóla: „Ő az én atyám' jóltévője." — Mire a' lady azt felelé: „'S ön nem akar az én szegény testvérem' jóltevője lenni? Tekintsen nyájasan rá. Ha tudná, milly igen szereti ő önt!"

A' baronet vevé Jenny' kezét, megcsókolá, 's mondá, midőn Jenny azt ellenzve vissza akará vonni: „Miss, azt akarja, hogy szerencsétlen legyek? En ezen kéz nélkül az vagyok." — Arra a' baronet hozzám vezeté leányomat, 's kére, hogy őt mint fiamat áldjam meg.

„Jenny — mondám — te úgy vagy vele mint én. Mi talán álmodunk. — Fogod-e őt szeretni? Határozz!"

Erre leányom szemeit a' baronetre emelé, ki félve 's nyugtalanúl álla előtte, 's egy megható, nagy pillanatot' vete rá; aztán két kezébe veven a' baronet kezét, azt melléhez szorítá, az ég felé tekinte 's halkkal ezt mondá: „Az ég határozott!"

Én fiamat 's leányomat megáldám. Ők megölelék egymást. Ünnepélyes csend uralkodott. Minden szemek nedvesek valának.

Poli könyes szemekkel nevetve, hirtelen eléugrott 's nyakamba akaszkodék, így kiáltván fel: „Itt van la! Minden újesztendei ajándék, látod atyus, egymást éri a' püspöksüveg!"

Azalatt Alfred fölébrede.

Hiába — ezt a' napot le nem írhatom. Szivem igen el van telve boldogsággal. 'S minden lépten nyomon háborgattatom.

Zschokke után **Zsogovics István.**

Hangászati szemle.

14. **Sechs Lieder ohne Worte** für das Pianoforte von Felix Mendelsohn. — Bartholdy. 1. und 2. Heft. Bonn, bey Simroch; Paris, bey Schlesinger.

A' világ igen különösnek tarthatja énekeket szavak nélkül irni, és valamennyire bizonyos ellenkezést lát a' dologban: mert az ének' fogalmával egyszersmind szavakat mint magyarázó jegyeket kötünk össze. De mi most már más vélemenyűek vagyunk, és illy fonák nézetben sohasem osztozhatunk. A' jó, és szellemi lelkesedés' pillanatában fogantatott, amúgy igazán a' belsőben érzett zenében minden hang különösen beszél; és az egészen bizonyos meghatározott különfajú máz terjed el, melly alatt kétségtelenűl valami életkép a' leghivebb festékek' vegyületében tűnik elő. Példákat erre számtalan sokaságban ád, némelly olly becses mesterek mellett, kiváltképen a' német hősök' trifoliuma: Haydn, Mozart és Beethoven. Ki hallotta valaha ezeknek műszeri csodaműveiket a' nélkül, hogy láthatlan szellemhangok ama' szavakat ne susogták volna neki, mellyeket a' hangok' folyama, sebesen hömpölygvén, vagy gyengeden hizelkedvén, vagy szomorún panaszkodván, vagy merészen emelkedvén, Polyhymniának titokteljes hieroglyph nyelvén hirdet, — „minden fülnek csengvén, egy nyelvnek sem ismeretlen"? — Valóban! az emez el nem ért lélekrajzolokat sohasem értette, kinek tökéletesen világos nem lett, mit szólottak hozzá, és kinek a' magyarázó szavak nem mindenkor hangzottak mintegy fölebb sugallás által a' zenéhez. — Azért irjon, a' ki árra hivatott és választatott, ezután is énekeket szó nélkül. De hogy erre kéveseknek van tehetségök, már az utóállításából e' régi mondatnak: pauci electi kitetszik. — Mendelsohn Felix a' lángeszű, képzeletdús hangaszerző igen is ama' kevés kivételhez tartozik; és a' tökéletesség, mellyel itt a' feladatot feloldotta, a' legdicséretesb elismerést megérdemli. Közelebb, részletes ismertetésre a' dolog épen nem alkalmatos. Játszassanak érzéssel, melegséggel, és kinyomással, a' mint a' mester ezt kijeleli, és a' benső értelmesség magától ki fogja fejteni magát. *Cs. I.*

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 3. 1838.** **44. szám.**

Tartalom: Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifjú Viktoria királynő' trónra-léptekor. Vége. (*J.*) — Pipadal (*Sárosy*). — Egy kakasviadal (*Perföldy*). — A' tullinsi vak. Franciából (*Mód Károly*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*).

Angolország

IV. Vilmos' uralkodása alatt és az ifju Viktoria királynő' trónra-léptekor.

(Vége.)

A' whig-párt, mellynek képviselője a' Melbourn-cabinet, ekkorig mindig nagyon ingadozónak, barátai iránt vonakodónak, elleneihez hizelgőnek és senkit ki nem elégítőnek mutatkozott; sajátságos ereje, előre meghatározott rendszere nem volt 's némi biztosságot csak a' király' holta után kapott. Ez utóbbi esemény mind az alsó, mind a' felső házban megmenté a' ministeriumot a' bukástól 's mind a' két kamara' szigoru gáncsaitól, mellyek' elébe egész ülés' folyta alatt csak egy nyomosabb törvényjavaslatot sem terjesztett.

Most mentheti magát, botlásait IV. Vilmosnak tulajdoníthatja, hivatkozhatik előítéleteire, minden rendszabály ellen szegülésére, melly által legyőzhető vala a' lordok' rosz akaratja, kik erejöknek egy részét a' régi királyságnak köszönték, az újjal szemközt pedig feldarabolva maradnak 's többé a' tusának folytatására nem elég hatalmasok.

Azonfelül a' királynőnek hasonló gondolkozásmódjára is támaszkodik, ki udvarának képzésére olly tisztelet-dámákat választott, kiknek neveik a' whig-aristocratiához tartoznak. Nyereségének mondhatni még helyzetének befolyását, egy uj kormány' körülményeit, kivált pedig azon közeledésre törekvést, melly a' whig-toryknál nyilvánkozik 's mellyre lord Wellington a' felső házban maga adta a' jelt.

Mind e' mellett a' Melbourn-ministeriumnak igen veszedelmes szövetségese van. Meghasonlik a' radical-párttal? Irland' jelen állapotjában illy meghasonlásnak erőszakos szakadást kellene maga után huzni. Irlandra nézve az angliávali egyesülés' visszavétele titkos szükség. O'Connellnek első kiáltására fenyegetőleg 's tömegekben kelendne az fel. A' revolutionalis társaságok, az irlandi önkénytesek' szövetsége azon pillanatban ismét felzendülnének. Számtalan lázitó proclamatiók terjesztetnének el. Ezer meg ezer kérelem sürgetné az egyesülés' visszavételét. Gyujtogató csordák kalózolnák be keresztül kasul az országot, mindenütt perzselnének, rabolnának, semmivé tennék az erőműveket, fényes

nappal megtámadnák a' kastélyokat és majorokat, mint az emancipatio-bill' vitatásakor.

Angliának belső helyzete tehát fölöttébb aggódtató, 's a' parliament' uj ülésének folyó évi november' 15dikén leendő megnyitásakor nem egykét nehézség fog a' Melbourn-ministerium elébe gördülni. Nem sokára megmutatja az idő, ha a' várakozó csatához elég erővel bir-e vagy sem.

Mig a' cabinet legfeszültebb figyelmét Nagybritannia' és Irland' belső állapotjának elintézésére fordítani kénytelen lesz, milly befolyást fog az alatt a' királynő' trónralépte gyakorlani a' kül ügyekre és viszonyokra? Ez egy másik, felette fontos életkérdés.

Mióta a' Castlereagh lord felállította 's Liverpool lord lágyította erőszak-rendszer szabályul nem szolgál, Anglia más kormányokkali viszonyiban ügyes, gondos politicát követett. Ő kiáltá ki legelsőben a' rabszolgák' szabadon bocsáttatását és Amerika' függetlenségét. Canning 1820 a' nápolyi és spanyol státusdulásokkal szemközt, szilárd és szabadelmű állást vőn. A' franczia dolgoknak az 1830 juliusi eseményekre következett uj alakultát is hasonlag Anglia, még pedig tory-cabinetben ismerte el. Az ifju királynénak nevelése, első kormányi tettei, és első beszédei azt látszanak tanúsítani, hogy a' megkezdett politicai uton tovább is haladni fognak.

Angliának külső viszonyai, legalább Franczia-, Spanyolországra és Portugaliára nézve, azok maradnak, mik IV. Vilmos alatt voltak. Talán a' két utóbbi iránt valamivel határozottabb és eltökéltebb politicát fognak követni. Nagybrittaniának Poroszország, Austria és Oroszország iránti viszonyai szinte nehezen fognak lényeges könnyebbülést nyerni. Az utolsó iránt kétségkivül ezentul is olly vigyázólag fogja a' kormány magát viselni mint eddig, nehogy a' keletindiai dús birtokok' sorsa elébb koczkára tétessék, semmint ama' nagy nap eljövendne, midőn ezek' további megtarthatásának vészterhes kérdése a' csatamezőn lesz eldöntendő.

A' britt koronának a' hannoveraitól elválasztása, mire az adott alkalmat, hogy Angliában, a' fennálló törvények szerint, emez utóbbit nem örökölhető királynő lépett trónra, nincs fontosság nélkül. Midőn György, hannoverai választó fejedelem, Anglia' koronáját elfogadta, azzal a' hannoverai egyesíttetett. Hannovera a' fejedelmek' bécsi gyülése által 1814 királysággá emelteték 's Nagybritanniához kapcsoltaték, de a' férfi-ág' trónörökléséne világos meghatározásával 's a' leányágnak kizárásával.

A' bécsi congressus által alakított hannoverai királyság leginkább a' hajdani hason nevű választó-fejedelemségből, a' nemes Welfen-törzsök' örökéből áll. Tizedik században e' tartomány több apró herczegnek hódolt, névszerint Braunschweig, Billingen, Nordheim grófoknak stb. A' tizenegyedik század' vége felé a' Billingen-ház' leány-örököse fekete Henrik bajor herczeghez ment nőül, kinek fia kevély Henrik, neje által Braunschweig' és Nordheim' birtokába jutott. Ez utóbbinak fia, oroszlán Henrik, még Holsteint és Meklenburgot is meghódoltatta 's Németországnak egyik leghatalmasabb fejedelme lett.

Ettől kezdve azonban alább szállott e' ház' nagysága, ugy hogy Henrik' unokája Otto már csak Lüneburgot, Braunschweigot, Kalenberget, Grubenhagent és Göttingát birta, mellyekből egy státust alakíta 's a' császárnak ajánlá, kitől azt ismét braunschweigi herczegség' neve alatt hűbérként nyeré. Több rendű osztály még inkább gyengíté e' birtokot, honnan a' 17d. század' elején az első szülötti jog' megalapítása által a' folytonos apadásnak gátot vetni ügyekeztek.

Akkor tájban történetesen a' braunschweigi háznak több ága kialudt 's cellei Erneszt' halála után ennek birtokai Henrik és Vilmos fiai közt oszlottak fel. Az első a' Wolfenbüttel-, a' másik a' Lüneburg-ház' alapítója lön. Más különféle osztályok után Erneszt Auguszt herczeg az eldarabolt birtokokból ismét egy kerekdedebb egészet képze, 's 1692. hannoverai választó fejdelmi czímet nyert. Fia György, ki 1698 követte, 1714 a' britt trónra hágott.

Ez időtől fogva Hannovera' birtokába kerültek Brema és Verden herczegségek 1715, Osnabrük 1802 és Hildesheim, mint szinte Ostfriesland, Lingen, Meppen, Emsbühren, Goslar, Eichsfeld' részei, Hoya és Diepholz stb. 1814—1819. Ellenben az Elba' jobbik partján csaknem egész Lauenburgot 's a' neuhausi kerületet Dániának, Klötze lüneburgi széket Poroszországnak 's a' wildeshauseni kerületet Oldenburgnak kelle engedni.

A' hannoverai királyság jelenleg egy tür-

hetőleg kerek státust képez, melly egyfelül Brema szabad város' birtokát és az oldenburgi nagyherczegséget fogja körül, másfelül a' braunschweigi herczegség által Göttingától, Grubenhagentől és a' Harcztól választatik el.

Éjszak felé az éjszaki tengerig terjed, az Elbe által leginkább Dánország' német tartományitól, Holsteintól és Lauenburgtól, továbbá Hamburgtól, Meklenburg-Schwerintől és Brandenburg porosz tartománytól különöztetik el. Kelet felé Braunschweiggal és Sachsen porosz birtokkal határos. Délre Schwarzenburgot, Poroszországot és Hessen-Kasselt érinti; nyugotra Westphalen porosz tartománynyal, Lippe-Detmolddal, Kurhessen' egy részével 's a' németalföldi királysággal ütközik össze. 1823tól fogva hét kerületre van osztva, u. m. Hannover, Hildesheim, Lüneburg, Stade, Osnabrück, Aurich és Klausthal, mellyek együtt 695, 27″ □ német mérföldön 1,753,000 lakost számlálnak.

A' hannoverai királyságban van 70 város, 108 mezőváros, 4975 falu és puszta, 's 239,151 ház. 1835 számlált 55,000 szülést, 37,752 halálozást és 13,088 egybekelést. Hannovera fővárosnak a' kerti községeken kivül van 26,300, ezekkel együtt pedig 32,000 lakosa. Ezen kivül van hat város, melly tíz ezernél több, és hét olly város, melly 5—10,000 lakossal dicsekszik. Népsége közt van 1,342,850 lutheranus, 210,000 cath., 105,000 reform., 1850 ujrakeresztelő és 12,300 zsidó. A' státus' jövedelme 1835/6 6,048,816, költsége pedig 6,042,892 tallérra ment. Hadserege 20,501 főből 's ezek közt 2719 lovasból áll.

Hogy Hannoverának elszakadása Angliának nem igen kedves, könnyen megfogható. Ez által elveszté egyenes befolyását Németország' bel ügyeire, mind azon nyereségekkel együtt, mellyeket előbb amannak birása nyujta. Minden felekezetű angol hirlap önkényt megvallja, hogy Hannovera Nagybritannia' politicájának 's kereskedésének mindenkor lényeges hasznára volt. Igaz, hogy mint szárazon felejtett 's Angliával egybe nem hangzó characterű és érdekű őrnek, sérthető oldalai is valának, mellyeket az Angliával háboruba keveredett hatalmak igen hamar találhattak. Azonban Hannovera' elvesztése által meg van Nagybritannia azon tetemes nyereségtől fosztva, melly szerint Németországot termékeivel elárasztható 's a' német szövetség' gyülésén a' nagy német határvámvonal' áttörésére dolgozhatott, mi szemében még a' Napoleon által czélba vett szárazföldi rendszernél is csaknem nagyobb szálka.

Azért remélik 's ohajtják is Angliában olly esengve, hogy bár mindenik korona ismét egy főn egyesülne. Kettőt lehet itt feltenni, de hihetőnek egyik sem igen látszik. Egyik, hogy ha Viktoria királynő mag nélkül halna meg, a' mostani hannoverai király I. Erneszt, 's utána fia György lépne az angol trónra. Másik az angol királynőnek a' hannoverai korona-örökössel egybekelése. De mivel emez vak, a' politicai kérdésnek rá számolt feloldatását okkal nem igen várhatni.

Mi Erneszt királyt illeti, angliábani örökülésének a' whigek' és radicálok' részéről nem csekély akadály tétetnék. Azonban ő még mindig közel viszonyban áll a' három egyesült szigeti királysággal. Ő letette hűségeskűjét a' királynénak, 's ezzel székfoghatási jogát az angol parliament' felső házában megtartotta. Leopold, a' belga király, trónra-léptekor egészen különböző, de logicaibb értelemben cselekedett, midőn angol pairi cziméről és jogairól formaszerint lemondott.

A' kül politicához csatlakozik még az ifju Viktoria királynő' férjhez menésének nagy ügye is. A' hannoverai koronaörökösön kivül kezéért esengnek még Cambridge herczegnek fia, és Szász-Koburg Albert herczeg, az uralkodó fejedelemnek másod fia. A' királynő' anyja, kenti herczegné, e' két utóbbi' részén van 's csupán az iránt látszik határozatlannak, kinek adjon közülök elsőséget.

Ellenben ugy mondják, hogy a' fiatal királynő hannoverai György herczeget különösen kedveli, ki bár világtalan, felette elmés, jó indulatu és kellemes társalkodásu. Egészen britt charactere a' nép előtt kedvessé tette, 's mivel felvilágult és szabadelmű, az atyja ellen támadandó ellenszegülés őt nem hátráltatná. E' fölött Viktoria királynévali egybekelése által Hannovera Angliához ismét visszaesnék.

Az özvegy királynő folyton támogatja még az oraniai herczeg' legidősb fiának, egyszersmind hollandi koronaörökösnek kérelmét is, kiben maga a' megholt király is megegyezett volt. Ennek a' királynéval leendő egybekelése Nagybritanniának igen tetemes nyere-

ségeт hajtana. Hollandia gyárokkal nem bírván, Anglia nemcsak műveivel elönthetné, hanem raktár gyanánt is használhatná 's ugy Hannovera' veszteségét uzsorával kipótolná.

Illy jelek alatt nyilt meg az uj uralkodás: az egyesült királyságok' egy része másikával harczol; a' pairi méltóság a' radical-párt által szokott hevességgel megtámadtatva, még függetlenségeért küzd 's talán nem sokára fennállhatásáért viaskodni kényszerül; egy kereskedési bal eset, melly egész városokat tönkre tett; kivül Kanada, melly fellázadt 's Angliától teljes megszabadulása felé siet; Hannovera' elvesztése; a' német vámegyesület a' britt kizáró kereskedés ellen; és Oroszországnak Keletindiát folyvást fenyegető tettleges törekvése .....

'S ím illy teher, melly még tapasztalt fejedelemnek is súlyos lenne, státusviszonyok és sors' szeszélye által egy 18 éves hölgy' vállára hengeríttetik. Részben ugyan a' királynőre alapított reményeket korát előző értelmi ereje, egyszerű vonzalmai, és előitélet nélküli neveltetése igazolják. Fiatalsága, melylyet az udvari élet' lármájától távol tölte, legtöbb dolgot igaz értékében ismertete meg vele. Országát szereti 's ugy látszik, a' pártok' befolyásától ment akar maradni.

Bár az elődeitől elkövetett botlások, 's Erzsébet királynő' országlása, mellyet a' hizelgés mustrának kürtöl, inkább tanító mint követendő példái legyenek! Mindenki iránt szigoru igazságszolgáltatás, polgári és egyházi jogok' egyenlősége azon pálya, mellyen neki járnia kell.

Bibl. d. neuesten Weltkunde. **J.**

Pipadal.

Éljen a' pipa, fűts bele gyermek,
Szivjam az áldott füstcsutorát!
Füst rövid éltünk, füsttel igézem
Semmibe gondom' barna sorát.

Éljen az, a' ki mennyei pipát
Földi anyagból igy idomit;
Ezredig éljen, külnövevényből
A' ki először kényire szitt.

És ha közelg a' hölgy, kivel engem
Ámor az élet' álmiba szőtt:
Gyermek, okozd el! barna hajánál
Mert feketébbé füstölöm őt.

Hölgyeket a' csók; liljom a' szűzet;
Gyermeket illet nádparipa;
Könnyek az ifjat; dalnokot a' lant:
Férfit az itczés öblü pipa.

Mig ködöm éltet, — lángol edényem,
'S képzetem' ifjú álma virúl:
Jól tudom életszikra lobog ki
Lelkem' ez elcsünt záraibúl.

De ha kiégvén, ködje eloszlik,
'S a' hamu pipám' mélyire hat;
Hamvveder az, 's a' csendesen alvó
Sirban öröklő porra mutat.

Mámoroz a' bor, 's a' szerelemnek
Álomegében szédül az ész:
'S ím pipa mellett kék viharokban
Szédület és a' mámor enyész.

Sérelem ég a' honfikebelben;
A' fiu' lelkén fájdalom él:
Ím pipa mellett — fumigo mundum! —
Sérelem és bú szárnyira kél.

Éljen a' pipa, 's a' ki dohányzik,
Éljen az áldott füst-csutora;
Füstbe fulandó korcsmagyar, a' kin
Győz, kifog a' köd, 's honja' bora.

Ködbe' borong a' néma jövendő,
Ködbe' dereng a' messze remény,
Mellynek üditő szép sugaránál
Dine enyém, a' kékszemü lény.

Ködbül az éjjel; éjben az álom;
Álom az élet — kurta határ:
Ködbe' születtünk; felleges éltünk,
'S végre is a' sir' éjjele vár!

Sárosy.

Egy kakasviadal. *)

E' pillanatban kocsink a' Cockpit' kapuja előtt megállott. A' megnyitás' órája még nem ütött, és mi azt mindenszínü vén kocsisok' és groomok' sokaságától megszállva találánk; mihelyt azonban a' hely' ura megérkezésünkről hirt vön, siete hozzánk, a' legnagyobb udvariasággal üdvözle, 's egy hátsó ajtón a' körbe léptetett. Mindegyikünk öt shilling bemenet árral adózott, 's helyette egy czín ellenjegyet (contre-marque) kapott, mellyen domborműben egy vivó kakas volt bevésve.

*) Ellis lord' illy czimü legújabb munkájából: „Egy párisi' történetei Angliában."

A' küzdhely, mellybe léptünk, körded, igen tágas, 's amphitheatrumilag emelkedő padokkal volt ellátva. Középen egy kerekes laposhely, mintegy tizenkét láb magas, 's húsz láb átmérőjű volt, minek szélei egy nyolcz vagy tíz hüvelknyi magas deszkázattól körülkerítvék, hogy a' kakasok a' viadal közben a' leesésben megakadályoztassanak. E' laposhelyen egy szalmatakaró, 's ezen egy, krétával vont, két és fél lábnyi átmérőjű kör vala. Egy második, szinte krétával jegyzett, de sokkal kisebb kör volt az elsőben. O'Brien azt mondá, hogy itt a' vívó-kakasokat egymás ellen taszítják, ha a' viszonos megtámadásra már erejök elfogyott. Egy szolgát láték, ki minden pillanatban hintezőt márta egy edénybe, 's vele a' szalmatakarót befecskendezé. A' kakasviadal mindenében jártas O'Brien tudatá velünk, hogy ezen nedvesítés azért történik, nehogy a' kakasok elcsúszszanak. Most megmutogaták a' kalitkákat, mellyekben a' kakasok bezáratvák; ketten voltak, egyegy mindenik csapat' számára. E' kalitkák be voltak fedve, 's a' kakasok még látás előtt hallhatók valának. Jelenlétünkben tejes kenyerbelet hintegettek eleikbe, 's tüstént egy sereg orrot pillantánk meg, mik minden oldalról a' kalitka' kis lyukain kitolakodtak, 's nagy hévvel kapkodák föl a' váluból étköket.

Azonban a' pillanat eljött, mellyben az erkély' ajtai a' közönségnek megnyiltak. A' nép tolúlt a' padokra, 's most belőlről programmákat árúló kikiáltókat lehete látni, mellyekben a' kakas' tulajdonosának neve, annak súlya, tollai' színe, 's a' rend, miszerint vívand, volt jelentve. A' kakasok' ereje, eddigi munkájok, a' viadalok, mellyekben már győzödelmeskedtek, szóval, semmi nem volt ezen bulletinekben elfeledve.

Néhány percz múlva két férfi lépett a' körbe: az egyik nagy és vastag, 's haladott kora' daczára is teljes erőben, hátán egy zsákot vitt, mellyben a' mint a' belőlről kapott döfések- 's mozgásokból kivehetém, a' küzdő kakasok' egyikének kelle lenni. Ezen férfi, Dixon nevű, a' helység' tulajdonosa, 's a' mi több, a' kakasok' nevelője volt; kisérője pedig, mintegy húsz éves ifjú, fínom ábrazatú 's tele élettel. Ruházata világos kazimir rövid nadrág, kis kék mellény, azonszínű sipka, 's a' térde körül kötött zsebkendő volt. Fekete,

gondatlanúl nyakára hajtogatott nyakravaló, fehér pamut harisnya, és jól kifényesített borítékcsizma tette egyéb öltözetét. Üdvözlé a' nézőket, kik őt megjelentekor élénk bravókkal fogadák, 's atyjával az estradra lépe, hogy ott a' kakasnak, mit ez hátán vitt, settertóúl szolgálhasson.

Most Dixon komoly arczot véve föl, papirost húza elő zsebéből, kinyitá, átfutotta szemeivel 's hangosan kiáltá: „Richard Jakab!" 's azonnal előtűnt egymás fiatal ember, hasonkorú Dixon' fiával, úgy öltözve, mint ez, 's a' térre lépett, egy zsákot vive hátán, mellyből kotyogás volt hallható, mit az öreg Dixon' kakasa ismétle. Dixon Tom, a' fiú, most egy pompás kakast szabadíta ki zsákjából, mellyet Richard Jakabnak nyújta; 's egy bepecsételt szelenczéből egy kis papirost húzott elő, 's hangosan olvasá kakasának jegyzékét:

„Tolla veres és fekete, szárnya széles, teste rövid és keskeny, lába hosszú és piros, szeme fekete és játszószínű, háttolla piros, taréja halványveres, farka háromszegletű."

„Igen jól", viszonzá Richard Jakab, ki azalatt a' kakast pontosan nézegeté, 's a' legnagyobb figyelemmel megvizsgálá, magát meggyőzendő, valljon a' jegyzék ugyanazzal megegyezik-e; „igen jól; a' kakas nem cseréltetett el, jegyzéke pontos; csak még súlyáról szükséges meggyőződni."

„Ez ovakozás legnagyobb fontosságu", mondá nekem a' Clergyman (pap), számon könnyű mosolyt vevén észre;" egyébként a' kakasokat kicserélnék."

Súlya pontosnak találtatek; most Richard Jakab is részéről hasonlókép kakasát a' zsákból, mellyben zárva volt, kihúzta, 's Dixon' fiának vizsgálat végett átnyújtá. Az első kakasnál történt szertartás a' Richardénál sem ment csekélyebb ünnepélylyel végbez. A' vén Tom egy második papirost huzott elő szelenczéjéből, kinyitá, 's hangosan olvasá:

„Tolla sárga és fekete, szeme eleven, nyaka skarlátszínű és hosszú, dezméi (Sporn) erősek és hajlottak, feje rövid és tekés, orra görbe, lábszára szürke, súlya négy font; nyolcz és fél unczia."

A' két kakas jó viadalkakasok' minden tulajdonaival birt. Valójában pompásak voltak, és egyforma tüzeseknek látszának; szemeik

egyenlő tűzzel égtek. Ez lehete hát oka, hogy valódi szenvedélylyel kínáltattak és fogadtattak elfogadások. „Tíz guiné Dixonre!“ — „Én húszat Richard Jakabra!“ — „Jó, áll!“ — „Minő kakasok! Mi dicső állatok!“ — kiálta minden pillanatban Cromby lord, „illy szépeket még soha sem láttam; szívesen adnék ötven guinét kettőjökért. „Villiám“, folytatá a' Clergyman felé fordúlva, „a' legnagyobb zavarban vagyok: nem tudom, melyikre tegyek a' kettő közűl.“

„Én száz fontot teszek a' vén Dixonre“, irá neki Clergyman, kőtáblájára.

'S minthogy magam is nagy bizalmat helyezék Dixon' kakasában, a' Clergyman' fogadásának tíz guinével Richard Jakab' kakasa ellen, részese levék.

A' munkának kezdődnie kelle. Azok, kik az öröm' teltében padaikat elhagyák, 's az estradera hágtak, ott a' kakasokat közelről nézendők, most visszavonúltak, 's a' téren Dixon és Richard Jakab, a' két settertó, marada. Ez utósók' első gondja volt, a' kakasok' mindegyik dezméjára a' lehető gondossággal egy és fél újnyi hosszú ezüst sarkantyút megerősítni, újaikat megnedvesítni, 's velök a' kötelékeket megáztatni, mik a' sarkantyú' megerősítésére használtatának; ekkor a' két kakast kezökbe vevék, egymás' ellenébe helyezték, fejöket 's nyakokat simogatva, úgy tettek, mintha azon egy időben egymás ellen akarnák hajítni, újra fejöket simogaták, 's hirtelen elereszték.

A' dühösséget, melylyel a' két vívó egymást megtámadá, leírni lehetlen. Még soha sem láttam illy dühöngést és bátorságot. Elsőben orraikkal vítak egymás ellen, azután csörgő és rezgő szárnyaikat csapták egybe, 's dezméikkel ragadák meg egymást, úgy, hogy ketten egy tömeget képezének. A' viadalnak heve tovább tarta tíz perccnél; azután, a' bágyadás által leveretve, tollaikat izzadsággal nedvesítve, szemeiket elhamvadni, rezgő szárnyaikat lelógatni, lábaikon tántorogni, és egyiket a' másik mellett erőtlenül összerogyni láthattuk. A' settertók őket újra kezökbe vevék, fölélesztek, 's a' krétával kijegyzett kis körbe, orraikkal össze, helyezék.

Most számlála Richard: „egy, kettő, három, négy!“ Ha így negyvenig számlálhatott volna, a' nélkűl, hogy a' kakasok' valamelylyike ellenének orrtámadásait viszonozá vala, úgy e' kakas nyilváníttatott vala meggyőzöttnek, és a' győzelem a' megtámadónak ítéltetett volna; de másképtörtént. A' négynél mind a' két szegény állat, mellyek természetfeletti bátorságúnak látszának, heves erőködést tőn, hogy lábaikra álljanak, és a' viadalt szint' azon élénkség- és erővel újra megkezdék, millyent már az első küzdéskor nyilvánítának. Orraik megnyíltak, nyelveik rángtak, szemeik előbbi fényöket visszanyerék. A' győzelem még mindegyre bizonytalan, a' nézők még folyvást fogadtak, midőn Dixon' kakasa' dezméje Richard Jakab' kakasának szemét találá és kettévágta. A' vér folyt a' sebből 's megfesté a' szalmatakarót; majd nem bírá a' szegény megsebhedt állat a' fájdalmat kiállni, 's visszavonúlásnak indúla. Lábain ingadozva, magánkivűl, a' fájdalomtól elkeserítve, mint valami részeg ember, majd jobbra, majd balra futkosa, mindenfelé támaszpontot kereső.

E' hátrálás, 's a' mindenütt csörgedező vér' látása, a' győzőt új hévre izgaták. Könyörűlet nélkűl rohant a' megsebhedtre, bátran üldözőbe vevé, és a' szegény állat' hergésére siket, azt hegye- és élével mind addig sebesíté, míg utolsó páráját ki nem adta. Azután lábát ellene' életnélkűli testére helyezé, 's kétszer kukorikolá ki győzelmét; de e' diadal életébe kerűlt, mert alig szűnt meg kukorikolni, maga is összerogyott, soha többé föl nem kelendő. A' győzelem mindazáltal azoké lett, kik rá fogadtak; pénzeiket megkapták, 's azonnal ismét új fogadások történtek, mert Dixon már a' haltakat a' csatatérről eltávolítá, 's egy zsákkal jelent meg az estradeon, mellyben egy új kakas volt.

A' viadal nagy sajnálatomra új hévvel kezdődék. Tízszer lehete egymást megtámadó új elleneket látni, vérökkel a' csatatért festőket. Majd nem mind kimúltak bele. Végre, a' jegyzéken állók mind küzdének egymással, 's Cromby lord kényszerítve látá magát a' csatatért elhagyni.

Perföldy.

A' tullinsi vak.

A Bagnolet vivait, naguère,
Certain vieillard pauvre, et content;
Aveugle, il revint de la guerre,
Et pauvre, il mendie en chantant.
De Béranger.

Ki Graisivaudan' kellemes völgyén át utazott, kétségkivül észreveve egy a' Grenoble' „Saint Marcellin“ nevű útján letelepült öreg

vakot; de kevesen méltaták őt csak egy perczig tartó szóváltás végetti megállapodásra is. Roger após társalgása pedig lelkes, és vidor. Gyakran csipős ötletei vannak; 's kimeríthetlen vidámsága, csendes, és vigasztaló philosophiája különös mondáinak, mellyeket hosszas pályája' folytában nagy számmal gyüjthete, uj kellemet kölcsönzenek. Részemről megvallom, hogy e' vakok' Nestorávali beszélgetésem nem foglaland emlékemben olly helyet, mint valamelly érdektelen függeléke kalandos, 's regényes utazásimnak. Ím tehát mint ismerkedénk meg:

Megállapodám egy kissé Valenceban — Francziaország' e' szép részének gyönyörű fekvéseit vizsgálgatandó. Egykor hajnal szürkültével felkelvén, Tullins felé irányzám tétovázó lépteim. Komoly eszmék lebegének lelkemen keresztűl — ministerek, gyüléseink, Görögország' boldogtalansági valának elmélkedésem tárgyai; 's mint kiki gondolhatja, észrevételeim vidorak nem valának. Egyszerre ének, 's hegedű' nyikorgó hangjai, fellázítván a' hegyek szendergő visszhangját, engem is ki ragadának andalgásomból. Felemelém fejemet, 's Roger apóst pillantám meg; ki szokott helyén ülve reggeli éneke zengzetével köszönté a' felkelő napot; terepélyes diófa árnyazá fejét; mosolygó, 's nyugodt arcza tiszta lélekismeret' bélyegét viselé; gyöngéd szellő lengeté kard által sok év előtt megkímélt ősz fürteit. — Korán felpillanta ön, após, szólék kissé megállapodva — e' Rembrandt' ecsetére méltó alak megnézése végett. Oh uram! — vannak utasok, kik még korábban felpillantnak; 's ha restelkedném, gyakran jó alamizsnákat vészthetnék el. Melléje ülék, 's szóba ereszkedénk. Roger após, ki eleinte tartózkodva szóla, lassan lassan közlékenyebb lőn; és — lehet, hogy szavam' hangjáról itélvén, bizalmára méltó létemet, lehet, hogy gyönyört lelvén az ifjusága néhány boldog napjaira visszemlékzésben, nem késett néhány részemről kérdés után a' viszályokat, mellyek őt e' Tullins melletti ut' nyomorú lakába hozák, következőleg előadni:

„Én ama' torony alján születém, mellyet ön odalenn lát; (itt kezével Tullins felé mutata; nem látott, de szíve segíté karját) Georginával nőttem fel. Tizenhatodik évében ő vala legszebb lánya a' helységnek, 's engem mondának legderekabb legénynek. Szeretém Georginát, 's én is jetszém Georginának. Mindketten szegények valánk; de falun nem szokás házasság előtt számolgatni; 's így szülőink nem sokára megegyezének összekelésünkben. Én azonban átlépém huszadik évemet. Veszély fenyegeté a' hazát; védőkre vala szüksége. Sorsom a' határszélekre rendele visszaverni a' benyomuló ellent; záporként hullának Georgina' könnyei; megigéré, hogy hivem maradand, 's én megesküvém, hogy még élek, más nőt nem szeretendek. Nehéz szívvel válék meg; de ama' rettenthetlen sergek' láttára, mellyekkel sorsban, 's dicső munkálatokban osztozandó valék, lelkesülési érzelmem nem fojthatám el. E' korszakban az előszoba' hősei nem boldogulának; az előléptetés csak érdem, 's vitézség jutalma vala, 's én erre szinte számolhaték, mint más. Meg vala irva azonban ottfenn, hogy mosolygó reményeim egyszerre elenyészszenek. Az első ütközetben, mellyben részt vevék, egy lövés örökre megfoszta szemvilágomtól. Jól hallám körűlem a' győzelem' örömkiáltásait, de az ellen' futását nem láthatám. Holt gyanánt a' csatatéren hagyatám; éltemet csupán némelly társim gondoskodásának köszönhetem, kik egy kórházba vivének. Ezóta alkalmatlan valék szolgálatra. Vitéz társaim könnyezének szerencsétlen sorsomon; 's midőn már járhaték, egymásközt pénzsegélyt gyüjtének — haza utazhatásom' eszközlendőt. Ugyan ezek valának ama' daczfiak, kiknek olly rosszul ismerék el szolgálatikat.

Visszajövék falunkba. Agg atyám megholt, 's két évi távollét elég vala, hogy minden régi barátom elfeledjen. Egyedűl Georgina ismert meg. Megsiratá boldogtalan sorsomat, 's legérzékenyebb gonddal ápola. Szomorú helyzetemben házasságról szólni sem merék; ő emlékeztete először kölcsönös igéretinkre. Én meglepetésemet nyilvánitám. — 'S ha én betegűltem volna meg, szóla ő, elhagyott volna ön engem? — Oh nem! — kiálték fel. — 'S hát mért kivánja ön, hogy én másként cselekedjem? én önnek hűséget fogadék, 's ön férjem leend. E' szavak elfeledteték velem szenvedéseim, 's az emberek' legboldogabbikává tevének. — Fájdalom, örömem soká nem tarthata. Egykor az ablak mellett ülvén beszédet hallék; 's ez Georgina vala. Kétségkivűl azt vélé, hogy vagy alszom, vagy nem vagyok hon. Egy férfiu hévvel beszéle hozzá; és Justin — a' helység' gazdagabb fiai' egyike szavát ismerém

meg. — Ön ellenmondásai, Georgina, helytelenek, szóla a' férfiú; ön szegény, ön nem leend mindig fiatal, és szép, 's önnek — jövendőjéről kell gondoskodni. — Justin, felele Georgina, ne szóljunk többé erről; mielőtt önt ismerém, szavamat adám Rogernek. Roger? — micsoda? 'S ön még folyvást, vele való összekelésről álmodozik? — 'S miért nem? ő szerencsétlen, tűrékeny, elhagyatott, én őt bizonnyal el nem hagyandom. — Mi biztosíthatjuk lételét. — Igen, 's engem mellette ki pótland ki? Ismétlem önnek, ne szoljunk erről többé; 's ön mégis szeret engem? — Nem hinném, hogy ezt önnek mondottam volna, szóla Georgina elérzékenyült hangon, de ha ugy volna, igyekezendem önt elfeledni, mert nincs, mi engem hátrálhatna — teljesíteni egy olly kötelességet, mellyet én szentnek tartok.

Kötelesség! .. e' szó felette rosszul hata rám. Eleget hallék. Georgina mást szerete. De őt szerelménél erősb erénye arra határzá, hogy lemondjon arról, kit legjobban szerete, teljesítse esküjét, 's legyen társa egy szegény világtalannak. Bámulám nemeslelkűségét, de felette nagy gyávaságnak vélém ezt elfogadni. Titkolám fájdalmam, 's egy reggel, midőn még kiki nyugalom' karjai közt szenderge, végbucsút vevék a' háztól, mellyben születtem, végbucsút attól, kit olly igen szereték, 's eltávozám — örökre.

Az öreg itt elhallgata; egy kegytelen visszaemlékezés látszék őt gyötreni; de csakhamar magához tért. „Mit mondjak még többet?" szóla ismét. Georgina, miután hasztalan kerestete mindenfelé, elhatárzá magát Justin' nőjévé lenni, 's e' házasság soká boldog vala.

Ez időtől fogva nagy földet járék be; hegedűm vala kenyérkeresőm, 's jó ebem egyedűli társom. Néhány év előtt egy — e' tájról jött ember Justin' szerencsétlenségét adá tudtomra; tüzveszély, 's terméketlen évek tönkre juttaták; végre megbetegűlt, 's a' jámbor és erényes nő leve munkája által egyedűli támasza a' családnak. E' hír győzött; érzém, hogy öreg vagyok, érzém a' vágyot — még holtom előtt szülőföldem' légét szivhatni. Vissza jövék hegyeink közé; de Tullins-be menésre nem vehetém magam; itt települék le; azon keveset, mit össze gazdálkodám, ismeretlen uton Georgina' kezéhez juttatám; ez által idősb lányát kiházasítá. Most még folyvást éneklek, hogy a' másikat is ki házasíthassam; de ugyan annyit csak hosszabb idő alatt gyüjthetek, mert az alamizsnák felette gyéren húllanak. — 'S mi oka ennek? kérdém őt. Nem tudom, felele; csak arra emlékezem, hogy az előtt sergeink' dicsőségét, 's győzelmeit énekelgetém; akkor kiki meghallgata, 's csak nyujta valamit, most — zsoltárokat éneklek, és ... mindegyik eltávozik. — 'S mért nem énekli ön azt, mit az előtt? — Azt állíták, hogy avult énekeim lázitók; — fenyegetének ... és — Georginának pedig még egy férjhez menendő lánya van.

Roger após' feleletére elmosolyodám; pénzt csusztaték tanyérára, 's hogy háladatossága' ömledezésitől megmenekedjem, hirtelen eltávozám. Távolról hallám, miként dücsőité egy híres jesuita-zsoltárral távoztomat.

Isten veled jó öreg, te örökké megmaradsz emlékemben; 's ti utasok, kik tán történetből e' tullinsi uton utazandtok, hallgassátok meg a' szegény világtalan' történetét; tanuljátok meg tőle nemes, 's nagylelkűekké lenni, 's főleg, nyujtsatok neki alamizsnát; gondoljátok meg, hogy Georginának még egy férjhez menendő lánya van. **Mód Károly.**

Magyar játékszíni krónika.

Maj. 22d. A' Külföldiek, vigjáték 2 felv. A' közös ház, vigjáték 1 felv. Mindkettő Fáy Andrástól. A' nehézkesen 's vontatva ment előadás nem állíthatá úgy elő e' műveket, mint ohajtottuk volna. Színészeink legújabban igen el levén foglalva új 's nagy szindarabok' betanulásával, e' hiba most az egyszer nem egészen rájok, hanem nagy részt a' körülményekre háritható, mellyek az illy szindarabok' előadását sürgetővé tették. Az elsőről más alkalommal szólottunk olvasóink előtt, a' másik, melly amannál jóval élénkebb 's melly ma először adatott, igen sikerült műnek mondható, melly érdekes bonyolodásával, de kivált kifejlésével mulatá 's meglepé a' közönséget. A' szinmű' kereke leginkább egy ifju körül forog, ki a' két testvér Rétiek' házában fészkelvén magát az apák' által már régen eljegyzett Réti Erzsi körül igen veszedelmesen udvarol 's kit Réti, az apa, semmi áron ki nem tud irtani a' házból. 'S miután a' dolog annyira ment, hogy a' két testvér halálosan összeháborodik, a' kitűzött vőlegény' atyja jelen van 's fia' megérkezésének hirével a' zavart 's háborodást a' legkomolyabb kitörés' pontjáig emeli, kisül, hogy a' zavarok' szerzője, a' magát házba és leányszivbe annyira befészkelt ifju nem egyéb mint a' várt, de mindeddig nem ismert vőlegény. — Ehhez Fáynak saját nemű életvaló mondatai, nem keresetten 's nem helyen kivül elhintve, fűszerül szolgálnak a' különben is érdekes mű' kedveltetésére. Az előadásról megjegyzők, hogy az lassu 's nehézkes volt; de ezen vád az egészet illeti. A' mű részenként nem volt hibásan adva, 's nem is minden szerepvivő vádoltathatik hanyagsággal. Különös kivételt érdemel mind két tekintetben Lendvayné Erzsi' szerepében épen olly könnyű mint bájos természetességű játékáért. (Az első vigjáték után a' tizennégy évű Fáy Gusztáv, András' fia, Thalbergnek egy Don-Juanbeli thémára irt phantasiáját adta elő zongorán, az értők' köz megelégedésére. Mert e' játékban erő és könnyűség vala, 's szabatosan és biztossággal meggyőzve a' darab' nem csekély nehézségei: az egész fölött valóságos müvészi nyugalom lebegett. ***).

Maj. 23. Marót bán.

Maj. 24. Párisi naplopó. Józsi' szerepében ma Havi, fiatal színész, lépett fel.

Maj. 25. Bátori Mária. **V.**

A' pesti magyar színpadon jövő kedden jun. 5d. egészen új, fényes diszitmények, gépelyzetek és gazdag öltözetekkel először adatik (bérszünettel):

Az arany király, a' madarász és az uszkárnyiró.

Nagy regényes vigjáték 2 szakaszban énekekkel és karénekekkel. Irta Hopp F. E., magyar színre alkalmazá Fáncsy Lajos. Muzsikáját készitette Müller Adolf. Az új diszitményeket festette Engert, a' pesti magyar színház' egyik festője, az új öltözeteket Kostyál Adám, a' színház' főszabója, a' gépelyzeteket Osterith, színmester.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, Junius' 7. 1838.** **45. szám.**

Tartalom: Néhány szó az írói tulajdonról, 's kérelem a' folyóiratok' kiadóihoz (*D. Schedel F.*). — Szép év (*Sárosy*). — Magyar játékszíni krónika (*V.*). — Hangászati szemle (*Cs. I.*). — Egyveleg.

Néhány szó az írói tulajdonról,

's kérelem a' folyóiratok' kiadóihoz.

Mind az, mit saját, akár belső tehetségeinkkel, akár külső eszközeinkkel, idegen jogok' sérelme nélkül szerzünk, elidegeníthetlen, igaz tulajdonunk, birtokunk. A' jelen értekezés' tárgya a' belső birtok' azon neme, melly szellemi munkáinknak nyomtatásbani közlése által külső tulajdonná leszen, de így is, 's pedig természetjog szerint is, igaz, elidegeníthetlen tulajdon, 's háromszorosan az, mert egyfelül eredeti birtok, t. i. velünk született erők és tehetségek' szabad kifejlésének gyümölcse (telek); másfelül szerzett birtok, mert arra, hogy ki magát íróul képezhesse, idő — melly alatt e' helyett bármi materiális birtokot kereshetne, készületek, 's materiális eszközök szükségesek, mellyek költséggel járnak (investitionalis tőke); de végül erkölcsi tekintetben is mindenek felett tisztelendő birtok, mint a' melly a' legnemesb tehetségek' legnemesb czélokra fordításának gyümölcse (publicus érdem).

Illy előzmények után világos, hogy az utánnyomás észjogi szempontból is: igaz birtokon elkövetett eltulajdonítás. Mert midőn gondolatinkat anyagi jelek' összesége által valamelly anyaghoz kötjük 's így dologgá teszszük, 's e' dolgon bármikép — ajándék vagy eladás' utján — túl adunk, azt, magában értetik, mindig csak föltételesen teszszük: azaz nem a' munkát, a' szellem' művét, 's vele az azt újra közölhetési jogot, hanem valami egyedi (individualis) dolgot, példányt, példányokat, adunk el. 'S mindenki szabadon rendelkezhetvén a' magáéval, valamint egy felül eredeti jogát másra tetszése szerint átruházhatja, ki így a' dolognak 's a' vele járó jogoknak is igaz tulajdonosává válik; más felül, ha ugy tetszik, tulajdonáról le is mondhat; de míg ezt világosan nem tészi, vagy azt tudva el nem hagyja (nem derelinquálja), vagy elévülni nem engedi, addig őt e' természeti birtokjogában igazságosan nem háboríthatja senki.

Azonban tudjuk, hogy a' természeti jogok a' társas állapotban gyakran szükséges módosításokat szenvednek, sőt társasági, azaz köz czélok végett fel is függesztethet-

nek. De az irói tulajdont társas állapotban épen társas czélok végett kell tisztelni. Mert ha ezen, pénzen nem vásárolható, 's így megbecsülhetlen telket (a' talentumot) szükségkép feltevő birtok, melly nem kevesbbé jár pénzi 's még drágább idői investitióval, mint bármelly buzaföldé, 's mellynek müvelése ha állatilag nem szükségesb is, de emberileg nemesb amannál, 's így az iró' érdeme is nemesb és felsőbb rangu, mint péld. a' földmivelőé vagy gyártóé: úgy a' társaságnak, a' státusnak is őrizni, védeni kell azt, nem egyedül az igazság', vagy csak méltányosság' kedvéért, de saját maga szellemi 's erkölcsi jóléteért. Különben mi lesz a' tudományokon felvirágzó polgárisodásból? Az, hogy a' tudományos fő nem látván, nem mondom tehetségei' 's fáradozási' jutalmát, hanem csak áldozatai' megtérülését is, — hà különben nem vagyonos, ki ez áldozatokat hozhatja, 's investitiói' 's leginkább ideje' ára' megfordulására nem szorúl — el kell csüggednie, sőt végre a' pályáról, az anyagi 's életi feltételek' hiában, le is lépni. Tétessék már most a' nagyobb rész, igaz tulajdona' el nem ismerése által olly ingó állapotba, hogy ne folytathassa pályáját azon sikerrel mint különben, vagy azt épen elhagyni legyen kénytelen; nem a' társaság, nem a' státus leszen-e az, melly a' tudomány' emberei' vesztével legtöbbet veszt?

'S ennek elismeréséből, alig van már most felvilágosult státus, melly törvények által, legalább bizonyos időre, ne védené az irói tulajdont; de igenis van még, melly azt, mit jog, méltányosság és erkölcsiség kiván, a' külföldtől megtagadván, külföldi munkák' utánnyomását, vagy utánnyomások' árulását határai közt elnéz, vagy épen megenged. Illyenek mind maig az éjszakamerikai Egyesült-Országok, Francziaország, Belgium — 's kevéssel ezelőtt még a' német szövetséges státusok is, különösen Ausztria és Würtemberg. Sőt az utóbbi, számos évekig, fészke a' legkorlátlanabb utánnyomásnak, nem csak a' külföldi literaturára nézve, de a' német haza' javaiban is dúló, azt közgazdasági szempontból világos védelem alá vette, az utánnyomókat a' legderekabb polgároknak nézte, kik egyfelül sok pénz' kivitelét akadályozzák, sőt hoznak be pénzt az országba,

más felül hazájokban a' felvilágosodás' hathatós rugói. De azon kivül, hogy a' mi magában erkölcstelen 's idegen jogok' sérelmével jár, az országilag sem lehet erkölcsi és jogos: a' pénzkivitel és behozat' feltett aránya is csak addig áll némileg, míg tökéletes viszontiság (reciprocitas) nincs e' tárgyban az országok között. Mert ha két vagy több ország hasonló tekintettel leszen a' szellemi tulajdon iránt, akkor, utánnyomás nem lévén, egyik a' másiknak czikkelyeit veendi, 's a' behozat 's kivitel' aránya már csak attól függend, mellyik ország nyújt polgárainak több eszközt, magokat a' tudományvilágban szükségessé vagy nélkülözhetlenekké tenni; — 's valóban nincs is annál igazságosb tétel, hogy kiki úgy arasson, mint vetett; — továbbá mellyik országot áldotta meg a' természet több első rangú fővel — de e' történetes körülmény, ha időnként az arányt zavarhatja is, századokat vevén (pedig az országok' élete századokra terjed) az egyensúly némileg helyre állítatik. De ha nem is — van-e azért joga egy vagy más társaságnak idegen tulajdon' elvételével saját szükségeit pótolni? Ez annyi, mint a' javak' közösségét hirdetni, 's így jogok lesz éjszaki parlag tartományoknak időnként az áldottabbakhoz alászállani, 's ezeknek aratásait felszedni, csak hogy a' természet' mostohasága rájok nézve kiegyenlítessék. Nem! a' melly eredeti igazokkal az egyedek (individuum) birnak, birnak a' státusok is kölcsönos viszonyaikban; 's mit egyed egyedtől olly méltán követelhet, több egyedek' összesége, társaság, státus, sem tagadhat meg méltányosan, vagy épen jogosan, 's így erkölcsösen is, a' másiktól. Avvagy nem birtoksértés-e az, midőn Belgium a' franczia irók' kárával a' franczia munkákat utánnyomja, 's Francziaország az angolokét, 's ezekét Éjszakamerika? Valóban, e' philosophiai században, mellyben — bármit mondjanak — több publicus becsület van, 's morálisabb politica mint „a' régi jó időkben"; e' században, a' legfelvilágosultabb országokban, e' birtokjogi sérelmek megfoghatatlanok volnának, ha az egyszersmind a' mozgás' százada nem volna, mellyben az egyik kormány gyengeségből nem mer olly szabályt sürgetni, mit a' másik azért nem hoz szőnyegre, hogy addig is, míg a' sértő nem eszmél, sé-

rült viszonyaiba némi egyensúlyt hozzon. De ez csak magyarázza a' hibát, nem menti.

Egy véd-ok van, mellyel az utánnyomás' pártolói legszivesben élnek, 's melly még is minden látszatos fontossága mellett, a' legsilányabb, leggyengébb: az eredeti kiadások' drágasága. De miért drágák ezek? Nem épen azért-e, hogy azon példányokból, mellyek a' gyakran hihetetlen sebességgel*) elkészülő utánnyomat' megjelenése előtt elkelnek, legalább nagyobb része a' kiadó' költségeinek fedeztessék? Nem fogja-e a' kiadó, saját érdekében is, számosabb példányokban nyomatni 's olcsóbban adhatni könyveit, ha bizonyos benne, hogy bevétele, utánnyomás által nem csökkenend? Igaz, hogy valami kevéssel az utánnyomás mindig olcsóbb lehet, mert az eredeti kiadó iróját jutalmazza, hitele' kivánatához képest gondosabb correctúrát eszközöl nagyobb költséggel, 's rendszerint méltóbb és díszesebb alakban nyújtja be közönségének a' munkát; midőn amaz, az irónak semmit, correctornak (mint a' tapasztalás bizonyítja) keveset fizet, 's technicai tekintetben nem a' jót, hanem az olcsót tartja szem előtt? De az a' kisded árbeli különbség (kisded leszen az, ha a' tulajdon biztosítva lesz) a' mennyiben egyes vevőknek hasznos, annyival drágábban fizeti iró és kiadó, tehát a' jogos tulajdonosok: amaz mert fáradságát ez nem jutalmazhatja többé érdem szerint; emez, mert vállalatából látandó haszna kétesebb, minden esetre pedig igazságos illetőségénél kisebb. És meddig fog az egész, egyes fáradók' vérén élődni 's hízni akarni? De szellemileg drágábban fizeti a' státus is, mert a' tudományos munkásság' fő rugói ekkép csorbulva: midőn némellyek garasokat nyernek, az egész, szellemi javakat veszt.

Hogy vannak koronként, a' dolog' kereskedési oldalára nézve, ügyetlen irók, kik, noha munkájok' új kiadása hasznos, kelendő lenne, átallanak vele szerencsét próbálni, vagy, mint mondják, vesződni; hogy vannak hanyagok, kik, kiváltkép ha a' munka átnézést, tán tetemesb változtatásokat kivánna, restellik azt, vagy esztendőkig készülnek és soha sem fognak hozzá (illy nemű irókkal édes hazánk szokott megáldva lenni); hogy vannak makácsok, kik sokszor bal nézetből nem akarják a' közönséget, gyakran igen hasznos vagy szükséges munka' kivánatos második kiadásában részeltetni, 's hogy ezek a' köznek erkölcsi veszteséget okoznak, igaz: de ezen segít olly törvény, melly időt határoz, mi után valamelly munka, szerző' életében is, elhagyott dolognak tekintethetik, 's azontúl az első elfoglaló' birtokába esik: kivévén, ha szerző a' dolog iránt nyilatkozik 's helyes okokból (péld. ha valósággal készül a' munkát, talán más formában, a' közönség' kezébe adni) magának világosan fentartja birtokát.

— Az utánnyomás majd egykoru a' nyomtatás' fölfedezésével. Mert vajjon maga Gutenberg is nem volt-e valóságos utánnyomtatója Donát' haarlemi kiadásának? De nem sokára élő szerzők' új munkái sem voltak bátorságban; 's Luther egy helyt nyers erejében felkiált: „Mi az, édes könyvnyomó uraimék! hogy ti egymást meglopjátok, megfosztjátok, egymást rongáljátok? Tehát útonállók 's tolvajok lettetek-e már?“ 'S egy közönségesen ismeretes könyv, mellynek utánnyomatása által, kiadója égbekiáltólag károsítatott, Calderon' (1601—87) e' verseit viseli homlokán jelszavúl:

Mint a' szerző írta volt,
Nem miként az orzás nyomta,
Mellynek abban érdeme,
Hogy más' érdemét lerontsa.

'S a' legigazságosabb birtoknak utánnyomás elleni biztosítása végett lön szokás már egy pár század előtt is, nagyobb költséggel járó, vagy nagyobb közönségre számot tartható munkákra fejedelmi véd- és kiváltságleveleket eszközleni. Következtek újabb időkben egyes birodalmak' 's tartományok', név szerint a' németek' törvényei; de általános tá-

*) A' brüsszeliek annyira vitték ez országos orzást, hogy párizsi nyomtató-műhelyekben dolgozó egy vagy más egyedet megvesztegetvén, az úgy nevezett mutatványivekről nyomtatják le a' czélba vett munkát, 's így történik néha, hogy a' melly munka Párizsban ma jő ki, utánnyomtatva már árultatik Brüsszelben, midőn az eredeti kiadás oda érkezik. — Így történtek lépések nálunk egy idő előtt, az academiának sajtó alatt levő magyar-német zsebszótára' mutatványivei' titkon megnyerhetésére, hogy az rövidítve, változtatott czímmel, szinte egykorúlag a' társaság' munkájával megjelenhessék. De a' becstelen kereskedésnek őr szemek elejét vették.

madó és védlő szövetség ez ügyben, a' polgárisodott országok közt még nem létesült.

Legtöbbet a' százfelé vagdalt Németország szenvedett e' bűntől. Azért a' Német-Szövetség, 1815-diki oklevele' 18-d. czikkelyében végzést hoza, minél fogva legelső gyülésében egy, az egész német hazát kötelező általános törvény vala szerkesztendő, melly az irói 's kiadói tulajdont az utánnyomások ellen biztosítsa. Azonban a' tárgy csak 1818ban vétetett fel az oldenburgi követ' indítványára; 's küldöttségre bízatván, végre mult 1837. évi november' 9-dikén törvény alkottatott, melly nem csak a' Német-Szövetség' minden tartományait egyenként 's kölcsönösen kötelezőleg, mind a' tudományos, mind a' müvészi tulajdont, az utánnyomók ellen „legalább tíz évre elismeri 's védi"; hanem a' külföldről behozott utánnyomatok' árulását is bűntetés alatt tiltja. Az utánnyomó 's utánnyomat-áruló, azon kivül hogy a' tartományi törvények által netalán határozott büntetésben marasztaltatik, minden példányokat, az utánnyomáshoz tett készületekkel együtt (formák, réz-, aczél-, kőtáblák stb.) elveszt 's a' szerző- vagy kiadónak teljes kárpótlással tartozik. — Erre következett a' méltányos 's igazságos voltáról ismeretes porosz kormánynak dec. 18-d. költ, 38 szakaszban a' tárgyat minden oldalról kimerítő, 's szigoru büntetésekkel erősített törvénye; melly azonban a' visszatorlást más státusokra nézve magának fentartja, azt rendelvén utolsó §ában, hogy: „Idegen státusban megjelent munkákra nézve e' törvény annyiban alkalmazandó, a' mennyiben a' benne megalapított jogok ama' státus' törvényei által a' porosz tartományokban megjelent munkák' részére is biztosítatnak". —

Nálunk az irói tulajdon még eddig a' törvényhozásnál szóba nem jöve, mert azt félteni nem volt ok; 's ha megsértetett is, a' sérelem elnézeték, vagy legalább panasz' tárgya nem lön. Sokáig nem volt reá ok, míg t. i. szellemi munkáért pénzt nem adtak, 's azért nem adtak, mert az meg nem fordult volna rajta, minden esetre pedig a' veszedelmezéshez arányolt kamatot nem igért; vagy ha a' közönség' élénkebb részvételéből háramlott is néha egy egy aranyszem a' mechanicus közlő' (nem segedelmező 's eszközlő — millyenek gyakran a' külföldi könyvkiadók) zsebébe: olly különös elfogultság uralkodott magok az irók közt, mi szerint ők pirulának szellemi tulajdonukért pénzt kérni, 's pirulának ugyan akkor, midőn (a' kiknek t. i. volt) buzájokért, borukért, gyapjokért stb. — mik mégis primae necessitatis czikkelyek — minél több pénzt kérni, igen természetesen, nem pirulának. Sőt a' közönség is bal néven vette volna: ugyan azon közönség, mellynek eszébe sem jut bal néven venni, ha orvos és ügyvéd, felebarátja' élet- 's vagyonkérdéseiben tett munkálkodásaiért díjt követel, ha a' tanító fizetésért oktatja hazája' gyermekeit, a' bíró fizetésért szolgáltat igazságot, az egyház' férfia fizetésért pásztorkodik hívei között, a' kormányfi a' legfelsőbb társasági érdekek körül jutalomért fárad, 's a' bajnok zsoldért katonáskodik — szóval, midőn mindennemű szolgálat- 's munkálatért díj jár, minél természetesb semmi sincs a' világon, mert: do ut des, és orvos, ügyvéd, tanító 's bíró, lelki pásztor 's katona élni akar — a' közönség még is, ugy látszott, épen az irótól követelt áldozatot. 'S e' közvélemény olly elfogultakká tevé az irókat, hogy volt kiadó, ki igert 's nem adott, tudván, hogy az irói ál szemérem rajta követelni nem fog; sőt még nem régen volt szerkesztő, ki ugyan ezen, egészen még meg nem szűnt ál szemérmet használra fordítandó, a' jutalomért irást gyanusítani akará, hogy idegen fáradságnak ő lássa gyümölcsét. Országban pedig hol a' lángész' becse 's irói szorgalom puszta szép szóval 's „egy kötött példánnyal" fizettetik, hol a' tudományos miveltség és literaturai időtöltés még nem vált szükséggé, ott kelete sincs a' szellemi munkáknak, ott az irói foglalkodás nem keresetág, 's így az irói tulajdon is nem valóság, csak eszme, mellyet félteni nem szükség. Törvényt pedig csak szükség alkotván, 's ez nem levén, törvényünk sem volt.

De szerencsésb idők' küszöbén állunk. A' mult évtized a' nemzetiségnek hatalmas rugót adott, mellyet a' literatura is érezni kezde. Könyveink némi keletre vergődtek. Jöve az 1830-ki év, a' nyelv új elfoglalásokkal gazdagodott; Széchenyi írt; academia állott fel, 's ezzel egy új rend a' polgári társaságban, az iróké; a' literatura életbe kezde lépni, mert állandó közönség képződék,

kivált az időszaki sajtó' munkássága által; 's e' részvét, bármi kicsiny ahhoz képest, minőt egy öt milliónyi néptől várhatni kellene, mégis kereset-ággá kezdi emelni a' könyvszerzést. Az előtt az iró' honorariuma néhány példányból, ritkán egy kis summa pénzből állott: szépliteraturai, kivált apróbb dolgozatok pedig bármilly becsesek, díjra számot épen nem tarthattak. Kisfaludy Károly, Aurorájában közlött némelly, de csak némelly nagyobb dolgozatokat jutalmazott; 's tudjuk a' híres Aurora-per' nyomtatott actáiból, hogy még az 1831-ki Aurora' irói is csak egy egy példányt kaptak. Bajza volt legelső az iró-kiadók közt, ki almanachjába adott mindennemű dolgozatokat, még a' legkisebb epigrammát is honorálta 's honoráltatta, 's nem önkényesen, hanem előlegesen megalapított rendszer szerint; sőt kiterjesztė e' rendszert Kritikai Lapjaira is, mellyeknek minden czikkelyei különbség nélkül díjaltattak; más felül Wigand 's társai, 's szinte egykorulag, az academia is jutalmazván az általok kiadottakat; 's ekképen áruvá kezdvén lenni a' szellemi munkák, az áruval járó birtokjog' eszméje is valósággá lett.

'S alig kezde a' literatura erősebb lábra kapni, a' szellemi tulajdon — törvény nem levén — már sérelmeket kezd szenvedni. Kunoss „Szófüzér" czimű könyvének két év alatt két kiadása elkelvén, volt egy G. N. jegyű névtelen, ki magát jogosítottnak vélé azt, bővítve, saját hasznára kinyomatni. A' szerző ellenmondást iktattatott a' Figyelmezőbe (1837. I. 174. l.), felszólítá a' jogsértőt, nevezné meg magát, adná okait tettének — mert hiszen a' szerző élt 's így sem attól nem lehete félni, hogy egy harmadik kiadás, ha szükséges, elmarad, sem res derelictaként a' pár esztendős könyvet el nem lehete foglalni; de a' jogtalan elfoglaló, mint előre látható volt, hallgatott, a' példányok árultattak, 's a' szerző nézhette, mikép nyer munkáján más, a' nélkül hogy kárpótlást követelhetne. Így károsítattak Berzsenyi Dániel' örökösei is. Alig hala meg a' nagy fényű férfiu, ugyan az a' G. N. úr fogja magát, 's „Anthologia" czím alatt, egy külön kötetkében, válogatva, több mint a' fél Berzsenyit adja. Berzsenyi' versei el levén már kapdosva, mi természetesb, mint hogy az azokat birni ohajtók, részint nem tudván, hogy az örökösök egy harmadik kiadásról gondoskodni akarnak, részint azt bevárni nem győzvén, mostanra e' válogatott kiadást veszik meg kicsiny áron; 's hányadik fogja ezek közül majd a' teljes kiadást, természetesen magasabb áron, megszerezni, minek utána itt felinél több 's pedig válogatott verseit, köztök néhány újakat is bir? „A' jó úgy is itt van mind" mond a' közönséges olvasó, 's abba hagyja az új vételt. Az elvet tekintve veszedelmes volna az irói tulajdonra nézve, azért, hogy ez csak anthologia, az utánnyomó' pártját fogni; 's tán még veszélyesb, következéseiben, mint ha teljes kiadás volna. Mert e' szín alatt bármelly kelendőbb könyvet, ha tartalma apróbb független részekből áll, csakhamar megjelenése után, némelly kihagyásokkal 's tán változtatott renddel, után lehetne nyomatni, azt kétszerte olcsóbban adni: 's az eredeti szerző vagy kiadó bizonyosnál bizonyosabb lehetne benne, hogy az olcsóságot néző nagyobb közönség a' drágább teljes kiadást szépen ott hagyná, 's az olcsóbb után nyúlna, melly „hiszen úgy is magában foglalja a' javát": mert válogatott kiadás, mert anthologia. Más tehát az, nagyobb gyűjtemények ben, egyes irótól, kevés számu darabokat, ismertetés végett adni, 's más, valamelly irót külön, excerpálva utánnyomni. Hasonló, 's tán még érzékenyebb rablás történt Szenveyn, Schillernek még eddig közöttünk legszerencsésb, és mondhatjuk köz kedvességet nyert fordítóján. Ő több évek' folyta alatt, számos verseit adta ki Schillernek több gyüjteményekben, nevezetesen az Aurora' külön folyamataiban; 's épen midőn azoknak átnézetével foglalkodnék, hogy azokat egy külön füzetben maga adja, megérkeznek Erdélyből: „Schiller Fridrik' versei. Kiadta magyarúl Soproni Fidler Ferencz. Kolozsvár, Tilsch és fia' tulajdona, 1836. n8r."; 's íme 168 lap közül (ennyi lapot foglalnak el a' versek) 60 lap Szenveyé. Ezen, sok tekintetben megrovandó kiadás' ismertetését rövid nap múlva adandja a' Figyelmező; itt csak azt kérdem, szabad-e jog 's méltányosság' tekintetében, valakinek azon egy rendbeli minden dolgozatait — míg ez a' valaki él — összegyűjteni, 's őt kiadásukkal megelőzni? Ki veszi majd most Szenvey' saját kiadását, midőn már birja Fid-

lerét, azon felül még egyéb fordítók' műveivel bővítve is? Lesz-e Szenveynek, kinek e' nemü dolgozatai — bátran ismétlem — literaturánk' valóságos díszére vannak, lesz-e 's lehet-e neki kedve, illy eltulajdonító megelőzések után, folytatni a' munkát, ha vos non vobis? 'S illett-e ezt Szenvey' tudta 's megegyezése nélkül tenni, kit mégis a' kiadó ismerni látszik, minthogy őt „kedves volt tanitójának" nevezi utószavában; 's illett-e elhallgatni, melly darab egy vagy más fordítóé? mert e' sorokból: „szerényen iktatám e' munka' tökélyesítésére próbatételeim közé egynéhány irónak, u. m. egy kedves volt tanítómnak Szenveynek és Teleki Ferenczneк némelly, már nyomtatásban megjelent, becses fordításukat" — nem tudni, mi 's menynyi a' kiadóé, 's az említetteké. 'S azon kivül nem érdemlé-e Helmeczy, Szentmiklósy 's a' többi fordító, hogy nevök, illető darabjaiknál a' mutató táblákon legalább kitétessék? Nem érdekli-e ez az olvasót? Sőt, nem tartozott-e ezzel maga magának is a' kiadó, hogy elháríthassa magától azon, őt igen is keményen sujtó gyanút, mint ha a' közönséget mystificálván, a' dicséretnek őt nem illető részében is osztozni akarna? De végre nem ejtette-e Szenveyn a' legérzékenyebb csapást, midőn annak fordításait részint szántszándékos változtatásokkal, részint tudatlanságból önkénytelenül ejtett hibákkal elrutítva, hasonlólag elrutítottak 's némelly uj (hihetőleg saját), a' szörnyetegségig rosz fordítások közé keverven, a' publicum' egy nagy részében, melly nem tudja mellyik kié, de igenis láthatja, hogy emészthető darab alig van a' sok közt, szükségkép ferde vélemény támad Szenvey' dolgozásairól is, 's bizodalmatlanság iránta, mint Schiller' fordítója iránt? 'S így nem kettős-e, anyagi 's erkölcsi, a' Szenvey' kára? Valóban igen szembeszökő példája ez a' Fidler-féle, az irói tulajdon' nem tisztelése' személyes és egyetemi káros voltának.

De a' folyóiratok is kezdenek kitéve lenni illy károsításoknak. Nem értem itt azt, midőn tisztán újsági czikkelyek, hírek, holmi szőnyegen levő tárgyakról egyes észrevételek, percznyi hatásra számított rövidebb közlések vétetnek által, mi mindenütt történik a' világon, 's ellene kifogás nem lehet, csak híven feljegyeztessék mindenkor a' forrás, mint a' Hírnök legujabban is igazságosan sürgeté — mert: suum cuique; hanem értek különnemű, nagyobb készülettel, gonddal, nem percznyi érdekre, néha terjedelmesben is dolgozott munkácskákat; mik, akár ajándokul jutottak valamelly folyóirat' birtokába, akár pénzen legyenek megváltva, az alku' mineműségéhez képest, rövidebb, hosszabb időre kizárólag azon folyóiratéi, melly azt közli, 's ennek jogai 's hasznai' csorbulása nélkül nem nyomathatnak után. Így történt többi közt, hogy egy erdélyi kedvelt lap' egyik sok érdekü 's hosszasága miatt többször megszakasztott czikkelyét egy idevaló lap majdnem nyomról nyomra utánnyomá, 's forrását is csak második közléskor jegyzette fel — még több példát hozhatnék fel, de — nem kérdezvén: mi lesz abból, ha e' kisded körü és közönségü literatura ma holnap talán még korlátlanabbul fogja ismételni, a' mie van — legyenek az eddig mondottak elegek annak kitüntetésére, miképen napról napra szükségesebb kezd lenni egy, az irói tulajdont védő országos törvény' alkotása.

De addig is, míg a' haza' atyái a' literatura' 's annak hívei' érdekében figyelmöket e' tárgyra is kiterjesztenék, méltán várhatni magoktól az iróktól, hogy egymás' jogait kölcsönösen tisztelvén, a' becsületesség, méltányosság, 's ügy' szeretete pótolja a' törvény' helyét. 'S ezért az Athenaeum' és Figyelmező' kiadói kérik azon szerkesztőségeket, mellyek, minden ártani való szándék nélkül, jónak láttak egyszer másszor is némelly Athenaeumbeli czikkelyeket utánnyomtatni, vennék méltányos figyelembe a' felebbiekben előadott elveket 's gyakorlati fejtegetéseket; 's ezeken felül azt is, hogy keveset kivéve, kettős folyóiratink' czikkelyeit kész pénzen váltván magunkhoz, azt nem azért teszszük, hogy rajta néhány napi vagy héti prioritást, hanem bizonyos időre sajátot, tulajdont, birtokot vásároljunk; 's így folyóiratink' becsét a' lehetségig emelhessük. Kivonatos, töredékes közlés ellen nem lehet kifogásunk, ámbár mi illyekkel is megkíméljük a' többi folyóiratokat; de egészben minden nevezett-féle darab a' mi olvasóinké, mert a' mi olvasóink' költségén a' mi olvasóink' számára szereztetett: 's így a' hazai szerkesztőknek, kölcsönösségre számot tart-

ható méltányosságától tulajdonunk' ezentuli illetetlenségét bizodalmasan várjuk; csak azt tevén még hozzá, hogy az ez ügyben felszólalásra legközelebb Kölcsey Ferencznek a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett írt, 's az Athenaeumban megjelent vázlatai' készülő utánnyomatásának híre kényszerített.

D. Schedel F.

Szép év.

Óh lány, ha volna
A' téli dér,
Mint kebled, olly vágy-
Gyujtó fehér.

Az ősz ha volna,
Midőn belép,
Halvány hajadként
Olly szőkeszép.

A' nyár ha égne,
Mint szíved ég;
Tavasz, mint arczod,
Virágzanék:

Illy tél, illyen nyár,
Illy ősz, tavasz,
Óh Dine — milly szép
Év lenne az!

Sárosy.

Magyar játékszini krónika.

Maj. 26. Bujdosó Amor: vagy a' gyanakodó házasok. — Egyik a' jobb munkái közűl Kotzebuenak. Cselekvénye inkább belső mint külső mozgalmakból áll 's a' mű mégis élénk, gyors menetelű, 's a' mi Kotzebuenál ritkaság, csaknem minden érzelgéstől ment, úgy hogy itt a' néző nem kénytelen a' mulatságot pityergő jelenetek' émelygésein megvásárlani. Az előadás megfelelőleg a' színmű' jóságának, hű, élénk és összevágó volt. Színészeink különös kedvvel látszottak vinni szerepeiket 's e' jó kedv a' nézőkre is elragadott. Leggenialisabb volt tagadhatlanúl Megyeri' játéka, ki a' furfangos kertészt adá. Laborfalvi (Amalia) általában igen kedvesen játszott: féltékenységében, haragjában, békülésében mély valóság és bensőség volt. Déryné a' vidám Bertát kellő derültséggel, 's Szentpéteri a' gyanakodó Árosit hiven ábrázolák. A' mi kifogásunk egyik másik szerepvivő ellen volna, azt akkorra hagyjuk, midőn kevesb okunk lesz az egész előadással megelégedni, észrevételeink különben is nem jelen szerepeiket csupán, hanem rögzött hibáikat, mellyek csaknem minden előadásaikon elterjednek, fogják érinteni.

27. Lumpacivagabundus. **V.**

Pénteken junius' 8d. 1838. Bartha János' jutalomjátékául először adatik bérszünettel:

Gyász vitézek.

Eredeti dráma 4 felv. Irta Szigligeti Eduárd.

Az öltözetek készíttettek Kostyál Ádám' ügyelete alatt; a' díszitvényt festette Otto, a' színház' festője.

Hangászati szemle.

15. **Meeresstille und glückliche Fahrt.** Ouverture für das ganze Orchestre von Felix Mendelsohn - Bartholdy. Leipzig, bey Breitkopf und Haertel. In Stimmen: Preis 2 th. 8 gr. Clavierauszug zu 4 Haenden, 1 thr.; zu 2 Haenden 12 gr.

Itéletünket csak az utólsó alkalmazás szerint adhatjuk; de ennek gondos studiuma is több mint elég, e' lángeszű hangszerzemény iránt tiszteletet gerjeszteni, és a' nagyszerű egész' hatásáról előérzetet adni; — a' különös érdeknek az által is kell növekedni, hogy Beethoven ugyan e' poetai feladatot mint énekművet kidolgozta, míg itt a' hangszerek, mint tolmácsai a' szavaknak, az érzéseket bélyegező kinyomást átveszik, és mintegy személyesitve a' tett' folyamatját előadják.

16. Ugyanattól ugyanott: **Ouverture zum Maerchen von** der schönen Melusine, für das ganze Orchester. Preis 2 th. 12 gr. Clavierauszug zu 4 Haenden 1 th. 8 gr. zu 2 Haenden 20 gr.

A' lángeszű mesternek e' művészi teremtményéről, melly az ő characteristicai hangképei között a' negyedik szám alatti, a' zongora-kivonat szerint mondhatjuk, hogy az a' gondolkodó, képzeletdús, önálló utat követő művésznek már úgy is nagy tekintetét előttünk nevelte, és igen kivánczsivá tett a' perczenetre, mellyben az ohajtott egész' éldeletében részesülhetnénk. — Bár az ne volna legalább igen távul! Quod dii avertent.

17. **Charles Lipinszky: Rondeau de Concert** pour le Violon avec Orchestre, ou Piano-forte. Oeuvre 18. Prix 2 th. 12 gr.

18. Ugyanattól: **Souvenir de la mer baltique;** Divertissement pour le Violon, avec accompagnement de Piano. Oeuvre 19. Prix 18 gr.

19. Ugyanattól: **Variations pour le Violon** sur la Cavatine de Rossini: Ecco ridente il cielo! Oeuvre 20. Prix avec Orchestre 2 thr. 8 gr. avec Pianoforte 1 th.

20. Ugyanattól: **Concert militair pour le Violon** avec Orchestre. Oeuvre 21. Prix 5 th. Leipsic, chez Breitkopf und Haertel.

Itt egyszerre négy tiszteletre méltó adományát kapjuk a' mostani időben világhires hegedű-virtuóznak, ki az ő tulajdon modorjában utolérhetetlen, önálló mester, irigység nélkül minden más mesterek iránt, mellyeket senki sem ismer el önkénytebben, mint ő épen azért, mert tulajdon erejében és tökéletességében valóban kitündöklik. — E' szerzemények mindenkinek, a' ki már nem tanuló többé szoros értelemben, hasznos kiképzésre a' szilárd és pompás előadásban igen nagyon ajánlhatók. A' két elsők könnyebbek, mint az utóbbiak. El nem felejthetik a' benyomást, mellyet éreztek azok, kik különösen a' negyedik darabot valának szerencsések a' szerzőtől magától hallani.

21. **Joseph von Blumenthal 1- 2- 3-tes Quartett** für 2 Violinen, Viola und Violoncello; 38- 39- 40-tes Werk. Wien, bey Tobias Haslinger. Preis: a) 1 fl. 30 xr. b) 1 fl. 45 xr. c) 2 fl. C. m.

Blumenthal úrnak három quartettje a' könnyű kivihetésnek érdemteljes tulajdonával birnak, és e' tekintetből kiváltképen fiatal kezdő müvészeknek valók. A' mint az egyes szavaknak összehasonlító átnézéséből kivehettük, e' művekben tiszta értelmesség és melodiai ének is uralkodnak; — annál jobb.

22. Mendelsohn-Bartholdy Felixnek még két characteristicai hangművei ezek: Ouverture zum Sommernachtstraum. Für Pianoforte zu vier Haenden 1 thr. zu zwey Haenden 12 gr.

Ouverture zur Fingals-Höhle (Hébriden) für Pianoforte zu 4 Haenden 1 thr. zu 2 Haenden 12 gr.

Mendelsohnnak számos munkái közül emlitést érdemel egy oratorium is (Paulus), melly mindenütt, a' hol adatott, rendkivüli tapsokkal fogadtatott. Különösen megjegyzésre méltó, hogy e' mesterműnek előadásakor Liverpoolban a' bemenetdij 3 guinea (30 forint p. p.) volt, és a' terem még is tömve; sőt ha a' hely engedi vala, még ezer belépti jegyet is lehetett volna eladni.

— A' hires zongorajátszó Field meghalt 1837-ben januarius' 23. Varsón.

(Allg. mus. Anz.)

Cs. I.

Egyveleg.

Franklin' véleménye a' nemességről. Az éjszakamerikai alkotmány' kidolgoztatásakor többek közt egy javaslat fordúlt elő az iránt, hogy egy nemzedékről nemzedékre szálló lovagrend' felállítása 's ennek némelly kiváltságok' engedése által a' szabadság' bajnokainak maradéki egyebek felett kitűntessenek; 's e' javaslat' pártolására Franklin is felszólittaték. Ő sokáig hallgatott, mert jól tudta, hogy szenvedélyes pártharczokban az egyenes ellenállás inkább elkeseriti 's nyakassá teszi az ellenfelet, mintsem lefegyverzené azt. De egyszer, mintegy történetesen, a' bölcs öregnek egy tetszőleg csak magányos, bizodalmas irata kezde keringeni leányához, mellyben ő, azon érdemeket teljesen elismervén, félig tréfásan kifejtegeti, hogy: nem lenne-e okosabb, ha már a' jutalmat csakugyan túl akarjuk az érdemes személyen terjeszteni, inkább chinai szokás szerint, vissza felé menni, 's a' szülőket jutalmazni jó nevelésökért, mint a' lejövő 's elég gyakran érdemetlen maradékot. Arra nézve pedig, hogy a' szóban levő kiváltságok egyedül az érdemes elődöktől lett származás miatt adassanak a' maradéknak, kiszámitá, mennyi érdemes vér marad egy érdemes ember' maradékaiban, ha ezen vér több nemzedéken át érdemetlennel kevertetik: az első nemzés után $\frac{1}{2}$, azután $\frac{1}{4}$, majd ismét $\frac{1}{8}$, 's a' kilenczedik nemzedéknél már $\frac{1}{512}$! — A' származék' joga tehát a' családot alapitó ősatya' érdeméhez 's ezen érdemet jutalmazó kiváltságokhoz azon mértékben lesz kisebb, mellyben a' család régibb, 's nem sok idő múlva semmivé lesz, ha felteszszük is, hogy azon 1022 ős közé, kik a' kilenczedik nemzedék' lovagját az érdemes alapitóval összekötik, nyilvánosan érdemetlen vér nem vegyült, vagy a' láncz házasságtörés által egészen meg nem szakadt." — Kevés idő múlva ezer meg ezer példányban keringett az elmés levél Amerikában, 's a' közvéleményben örökre elsülyedt a' cincinnatus lovagok' öröködési nemessége.

Szokás-szavakról. — Az egyszerű „Isten hozott"-ra „De magam is ügyekeztem" szokta válaszolni hajdanta gyakrabban mint jelenben az üdvözöltetett. Ez üdvözlés' nemét, ha nem tudnám hogy csupán honosinknál divatozó, a' hellen vagy római, ujabbakból az angol nemzetnek tulajdonitanám. Illy szokás-szavak a' társas életben, látszassanak bár csekélységeknek, nem hinnők mennyire characterizálják a' nemzetet, melly velök él. A' franczia társaságos characterével egyezőleg, legszámosabb társasági szokás-szavakkal bir. Szokás-szavakhoz számithatók a' közmondások is. Ezek' tartalmából leginkább a' nép' philosophiájára vonhatunk következményt. Kevésbé mivelt nemzetek' philosophiájára közmondások- és egyes sententiákból áll.

A' fent idéztem magyar üdvözlési szokás-szavak férfias önbizalmat 's a' mellett resignatiót is fejeznek ki, 's méltán characterizálják az egyszerű de nemesbüszke magyart.

Vachott Sándor.

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftos. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 10. 1838.** **46. szám.**

Tartalom: Hegelt követő honfiainkhoz intézett barátságos kérelemre nyilatkozás (*Warga János*). — Rákoson. Zenta (*Spetykó Gáspár*). — A' boszú, ír novella (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika (*S. F.* és *V.*).

Hegelt követő honfiainkhoz
intézett barátságos kérelemre nyilatkozás.

Ha az Athenaeum' f. e. 21. számában megjelent kérelem, a' tudomány, különösen a' tudományokat vezetni tartozó philosophia' ügyében nem történik; ha csekély nevem azon kérelemben, mint Hegel' rendszerét követőé nem hozatik föl; a' fölszólítás' czímének megfelelőleg, a' nyilatkozással kétség kivűl tartoznám elmaradni, mint ki Hegel' rendszerében, miként azt fölfoghatám, teljesen meg nem nyugszom; 's így annak, és (ha talán nagy szó is) eddig egy philosophusnak sem lehetek szoros követője, 's azt tartom, hogy másoktól is az αυτος εφα, az in verba iurare magistri, a' gondolkozásban a' tekintetekre támaszkodó scholasticismus, már ma elmaradtak, és mint philosophustól elmaradni tartoznak is. De azt is tartom más oldalról, hogy a' magunk iránti elfogultságból, az előttünk és mellettünk gondolkozóknak nézeteiket nem szabad hanyagsággal megvetnünk; igen is: hosszas és behatható gondolkozás után méltánylanunk.

Mi nézetem legyen nekem a' Hegel' philosophiájáról, azt, a' valóban philosophus fölszólító az általa idézett Figyelmező' 1837. második félévi 25. számából is láthatá, hol én a' Hegel' philosophiájában kimutattam, 's most bővebben kifejtendem, miként az a' széles értelmű scholasticismus' bélyegétől meg nem szabadulhat, az előző philosophiai homályból sokat hoz magával; de kimutattam, 's most bővebben kifejtendem azt is, miként a' félszeg és egyoldalu monismuson, az ingó és bizonytalan dualismuson fölül emelkedő következetes triplicismusban, Hegel a' legtartalmasabb, legszorosabb szerkezetű, 's egyedül és minden tárgy fölött gondolkozást alapítani törekvő, úgy hogy scholasticismusát, és talán mysticismusát is azon ferde helyzetnek vagyok hajlandó tulajdonítani, mellyben minden philosophus lehet. Mit akarok, ezt fölszólító, mint philosophus, értheti. Midőn Fichte' tétele, ellentétele és összetétele (Ich, Nicht-ich, das beschränkte Ich, Thesis, Antithesis és Synthesis') tartalmatlan idealismus, és tág szerkezetű, Schelling' általányából fejlő subjectiv, és objectiv ellentételek a' kültermészet' nézlésétől elvont alkalmazása a' három fogalmaknak a' szellemi és testi világ' tudataira; akkor Hegel, egészen különbözőleg, a' subjectiv

és objectiv gondolat-határozásoknak nem összetétele — mint ezt némellyek igen könnyeden akarnák, hanem közvetítése által ügyekszik mindenütt emelkedni általános gondolat-határozásokra, így eszmeileg, de azért tartalmasan, és általánosságra törekedőleg, 's ezt nem előföltevőleg. Ez az, miért én az általános, és tartalmas eszméket fejtegető olyan philosophiához szeretek tartozni, mint Hegelé.

Ezeket annak megitélhetéséért, mennyiben vagyok vagy nem vagyok Hegel' követője, előre bocsátván: addig is, míg saját nézetemet Philosophia' encyclopaediája című munkálatomból bővebben láttatni szerencsém lehetne; átmegyek az általam igen méltánylott kérelemre, előadandó, miképen értem én Hegel' gondolkozását. Ugy értette-e azt maga a' dicsőült, nem tudom. Én munkájából 's tanítványitól a' következő értelmet lestem ki.

Ugy látszik, fölszólító' nehézségei a' következőkben határoztatnak: 1) Mi a' közvetlen Van? lényeg-e az*), vagy fogalom, vagy egyik sem? vagy mind kettő? 2) Mik jelesül a' lelki vagy gondolkozási, természeti és szellemi Vanok? 3) Mi az a' diálecticus modus, melly által Hegel az érintett Vanokat általánosságra törekszik fejteni.

I.

Egy philosophusi vizsgálódáshoz kezdő léleknek vagy gondolkozásnak, a' phaenomenologia' nagyobb fokain: a' tudalmon, éntudalmon, és észen, azon különös tanulmányok által, mellyek ezekre közvetlenül hatnak, annyira ki kell fejlenie a' nevelés-tudomány' szabályai szerint, hogy az ész alkalmas legyen a' philosophiai vizsgálódásra. Ez oka, miért kell a' tulajdon philosophia' tanulása előtt a' lelki tehetséget a' gymnasiális tanulmányok által fejteni, és mint illyen kifejtettel, vagy a' phaenomenologia' előbocsátásával fogni a' philosopháláshoz. De ez a' philosophiai vizsgálás ismét vissza tartozik azokra hatni, miken emelkedett. Ezért teszi Hegelnél, a' phaenomenologia egy részét a' szellem-philosophiának. — Illyen előfejtett gondolkozási tehetségnek, tünjék bármi föl a' gondolkozási, testi és szellemi világban, mind az közvetlen Van. Így a' gondolkozási világban közvetlen Van a' gondolkozás, ennek akármelyikünk által iskolailag, ha tetszik a' gondolkozás-gyakorlatokban betanult törvényei, a' különböző philosophiai nézetek különböző tárgyak fölött, a' különböző philosophiai rendszerek stb. ugy, mint előnkbe adattak vagy föltünnek. A' természeti világban közvetlen Vanok a' hézagban létező, és időben mozgó, mind kettőben fejlő testek stb. A' szellemiben közvetlen Vanok az erénynyel, és erénytelenséggel, joggal és jogtalansággal, törvénynyel és törvénytelenséggel föltünő tettek. De a' philosophiailag gondolkozó nem elégszik meg ezen közvetlen Vanokkal, vagy tünetekkel; hanem belső határozásuk után mind magokat egymás közt elrendezni, mind pedig egyetemes, szükségképi és általános eszmékre emelkedni törekszik. Még pedig, minthogy ez nem másképen mint gondolkozás által történhetik, először az elrendelendő, és szerkesztendő gondolkozás' törvényei tünnek föl, másodszor a' gondolkozás a' magávali foglalatosságból kikelve azonnal a' kültermészet' tárgyaira talál, harmadszor ezeknek és gondolkozásának belső határozásai után ismét visszafordulva, magára talál. Az első a' tiszta logicai, a' második a' kültermészeti, a' harmadik a' szellemvilági eszméket közvetíti. Ezért oszlik már föl Hegel' philosophiája logica, természet- és szellemphilosophiára. — A' Hegel' philosophiájának érintett közvetlen Vanjai vagy az ezeken kezdő gondolkozás ellenbe tétetik a' Kant által paralogismusba, antinomiákba és üres idealismusba ejtett metaphysicáknak, mellyekben, bármi hosszas vitatkozás után semmi más nem történik, mint jegyszók (praedicatum) szerkesztetnek, és aztán az kerestetik, vajjon megfelel-e azoknak akár egyesen, akár összesen véve valami subjectum. Az illy szerkezetű metaphysicának, midőn végére értünk, nagyon méltán tehetjük föl ezen kérdést: vajjon azoknak, miket tanulánk, megfelel-e valami valólag, vagy csak puszta szószerkezetek 's üres képzemények azok? De a' Hegel' közvetlen Vanjain kezdő gondolkozásban; a' gondolkozás' Vanjain, így a' tartalmas gondolkozáson kétkedni nem lehet. Azonban, hogy' fejlenek a' közvetlen Vanok lénynyé, fogalommá, 's ezekből hogyan

*) Mélyen bocsánatot kérek, hogy itt a' lényt, lényeggel cserelém föl. A' lény = ens, a' lényeg = essentia.

kelnek eszmék, ez az, mit szoros vitázó módszer által érünk el. Miről a' Kérelem' következésében alább szólandunk. A' Hegel által fölvett közvetlen VANjai a' gondolkozási, testi és szellemi világnak, a' philosophiában azt is mutatják, hogy a' philosophiának nemcsak a' tulajdon μετα τα φησικακkal van dolga, hanem kötelessége minden közvetlen VANt közvetítés által a' következő fokokon eszmékké emelni.

Gondolkozó Énünk akármelly feltünő VANtól vagy tárgytól tud elvonni, tud ezen elvonásban nemcsak feltünői, hanem belső határozásokat is megkülönböztetni, és ezen belső határozásoknál, mint belső millyenségeknél fogva mindenkor ellenbe tévén ezeket a' föltünő közvetlen határozásoknak, vagy külső millyenségeknek; ezeknek a' gondolkozásra visszahatási létesülése után a' tiszta VAN, lét és magábanlét' fokain a' belső határozások' öszvezetét vagy mennyiségét szerkeszti, hol a' belső határozások' mennyiségén, terjedelmén, és beható mennyién, a' belső határozások' millyensége, és mennyie által közvetíttetik azoknak mértéke, vagy a' belső jegyek' millyenségének 's mennyiének egysége, melly a' közvetlen VANt lénynyé emeli. — Ez az első foka a' logicai eszméknek. — Minthogy a' felszólítás' czélja a' fölvilágosodás: alkalmazzuk ezt ezennel, mielőtt tovább mennénk, az emberre; bár nagyon meg kell jegyezni, hogy a' Hegel' gondolkozás-modorja nem alak, mint az Aristoteles' categoriái, következésképen annak nem is czélja az, hogy minden lehető adatokra alkalmaztassék. Igen is, hogy a' gondolkozásban példányúl szolgáljon.

Az ember bir közvetlen VANnal. De a' philosophus az ember' közvetlen külső nézlésével nem elégszik meg; hanem attól elvonva, és egyetemesen belső határozásait behatólag vizsgálja. Így talál az embernél három fő határozásokat: ismerés-, érzés- és kivánásra vitteket, mellyeknek ismét különböző határozásait leli. Ezen belső határozásokat már Énünk — elvontan és egyetemesen ellentévén ezeket, az ember' feltünő küljegyeinek — birja a' közvetített tiszta VANját az embernek, más teremtményekre hatólag létét és magába visszahatólag a' határozásoknak más teremtményekből kizárt vagy magábanlétét. A' mint Énünk ezen embert illető határozásokat, az ismerésit, érzésit és kivánásit összefoglalja, 's a' lelki erők' mennyiségi VANját nyeri, hol magában az ismerésre, érzésre és kivánásra vitt erőket tisztán különbözteti meg, kihatólag pedig azon következményeket, mellyek az emberi ismeretből, nemes érzésből és erényességből származnak. Visszahatólag pedig a' lelki erők' mennyiségére azon behatást, melly szerint a' nemes érzésnek, az erényességnek, ha szinte magára visszaható saját kútfeje van is; mégis az ismerésre kell visszahatnia. Az ember' belső határozásainak ezen millyenségi és mennyiségi egysége adja az ember' belső határozásának mértékét vagy inkább körét, melly szerint az ember gondolkozik, érez, kiván, és ezek szerint mutatván tettét, lelki hatásai vannak. Ez az ember' lénye.

Gondolkozó Énünk, minden lény' belső határozásaiban, tisztán magára visszaható intensiv határozásokat különböztet meg, még pedig azonokat, és különbözőket, mellyek egymásra visszahatva, a' lény' alapját közvetítik. A' beható határozások kihatólag ennek létezetére ez, az intensiv határozásokra visszahatva, a' lényt, mint tárgyat közvetíti. Minden lény' beható határozásai mellett vannak kihatólag külső tünetek, mellyek a' tárgy' alakját és anyagját, 's ezek' viszonyát teszik. A' lény' belső határozásainak és tüneteinek egysége adja annak valódiságát. Minden valódin közvetlenül megkülönböztetjük az állományi, kihatólag az okozati, és ezeknél egymásra visszahatólag a' kölcsönködési viszonyt.

A' VAN' tiszta határozásaiból fejlő lény' belső határozásainak, mint valódiaknak viszonyítása, vagy a' VAN és LÉNY' igazsága a' fogalom.

Alkalmazzuk ezen második fokát is gondolkozásunknak az emberre. Az embernek lelki erői közt vannak ollyak, mellyek mindig tisztán magokra visszahatnak, illyenek az ismerési erők, mellyek mindig, és egyetemesen ugyan azok, vagy minden tárgyak fölött azon mód szerint mutatják hatásokat. A' lélek azon modorban terjeszt elő mindent, vagy a' tárgyaknak jegyeit szedi össze. Mind e' mellett is különbözőknél, különböző következményei vannak a' lelki hatásnak a' nevelés vagy más körülmények által. De azért az egyetemes azonság, alapja a' lelki hatásnak minden embernél, a' hibás nevelés és körülmények

csak elferdítik azt. — És ezen magára visszahatása a' lelki erőknek, tészi kihatólag ezeknek létezetét, melly, mint lelki tárgy, ugy létezik. Az ember' ezen lelki hatásainak vannak külső tünetei is, millyenek az emberi lélek' munkásságainak különböző következményei: az ismerés-tehetségnek a' különböző tanulmányok, — az érzésnek, a' nemes, illedelmes és izléses tettek, a' kivánásnak, az erényesek, és ezeknek ellentételei, mellyek világos tartalmát mutatjak a' lélek' munkásságának, valamint azt is, hogy az érzés és kivánás' tünetei mi viszonyban állanak az ismerésre, névszerint, hogyha a' kivánás nem hallgat a' mindig magára visszaható észre, akkor az erény' helyét erénytelenség foglalja el. A' lélek' magára visszaható erői, és ennek külső tünetei a' lélek' valódiságáról nem hagynak kétkedni, mellynek állományát teszik a' belső, a' magára visszaható határozások, más tünetei a' léleknek az illyeken kivűl, esetékesek (történetesek), a' körülmény és nevelés által közvetítvék. — Hogy pedig az emberi lélek csak belső, magára visszaható határozásokból kelő tetteknek lehet szülője, teszik a' lélek' okát, a' kihatások pedig okozatát. — És hogy a' lélek csak magára visszaható, belső határozásokból, mint okokból kelő következményeknek tartoznék szükségképen közvetítője lenni, adja a' lélek' állományi és oki kölcsönködését. — Mind ezen lelki határozásoknak vagy tulajdonoknak viszonyítása pedig az emberi lélek' fogalmát, mellyből magára visszahatólag: a' tartalmas és nem alakos fogalom, az itélet és következtetés után, valamint kihatólag a' kültárgyaknál is: a' kül- és belerők' 's kifejlési czélzat' fogalmaik után, emelkednek különböző viszonyítás által a' különböző eszmék, még pedig az élet' és ismerés' eszméin az általános eszmék.

Nekem ugy látszik, hogy ezek után fölszólító' első nehézsége eloszolhatik, melly szerint láthatja, hogy a' közvetlen VAN sem nem lény, sem nem fogalom magában, hanem fogalommá fejlhetik elvont belső határozásainak kikeresése, 's viszonyítása által; így nem is válhatik belőle külön a' lény és fogalom; hanem a' gondolat-határozásnak közvetítése után a' VAN, és lény tartalmas fogalommá emeltethetik; sem pedig a' közvetlen VANban előföltételesen, az énleges, és tárgylagos, a' szellemi, és testi nem ugyanazon, hanem mind az énleges, és tárgylagos, mind a' szellemi, mind a' testi saját közvetlen VANjaikból szoros beható következetességgel emelkednek fogalommá, ebből eszmékké. Így itt semmi olly kérelmi átváltozásról gondolkozni nem kell, mellyre az ιδε Ποδος, ιδε πηδημα olly bátran illenék, sem pedig a' VANhoz olly különös és nagy fogalmat kötni. VAN = minden, és minden = VAN, de beható gondolkozás által eszmékké emelendő. **Warga János.**

(Vége következik).

Rákoson.

Búsan köszöntelek
Ó Rákos! tégedet,
Szivembe' hordozom
Kihamvadt fényedet!

Most kezd virágzani,
Mondják, édes honom:
De én annak jelét
Rajtad nem láthatom.

Avval pedig talán
Te is virágzanál,
'S vándort sohajtani
Egyet sem hallanál:

De bús homály fedi,
'S csak hírben él-neved;
'S hogy a' hon elvirúlt,
Sötéten hirdeted.

Zenta.

Ha egykor ősz Tiszánk'
Partján jársz, ó magyar,
'S találsz egy szigetet,
Melly holtakat takar:

Zentán vagy, tudhatod!
Hol győző nemzeted
Ozmánok' csontiból
Raká e' szigetet!

Spetykó Gáspár.

A' boszú.

Ír novella.

1.

1798 öszén a' wexfordi grófság' fele föllázadt. E' részszerinti lázongásnak semmi egyéb következése nem vala; a' forrongók megverettek, 's kénytetének ismét az angol kormány' vas igája alá hajlani. Hogy a' lakók fékben tartassanak, 's a' bűnösök' kifürkészésére, 's rövid perök' bevégzése végett, csapatok küldettek szét, az egész földet elfoglalók. E' csapatok' egyike a' kis szűzszigetet fogá el, midőn a' parancsnoktiszt' szobájába a' káplár belépe.

— Mi baj? kérdé ez.

— O'Darcy Patrick megfogatott, kapá válaszúl; én egy osztályt vezérlék, 's most a' parancsért jöttem, a' fogoly' meglövésére.

— Engedi azt nekünk a' törvény? kérdé a' tiszt.

— Engedelmével, azt hiszem, mindig helyes egy lázongótól 's papistától megmenekűlni. Azonfölül a' múlt éjt házán kül tölté, a' mi már magában meglövést érdemlő bűntett.

— Tudatik, hol volt az éjjel 's mit csinált?

— A' mint mondják, testvérét, a' hajólegényt akará meglátogatni, ki Wexfordba érkezék; de ez nincs megbizonyítva, 's általában O'Darcy nem a' legjobb hírben van. Meglövessem?

— Valóban azt hiszem, válaszolá a' tiszt, ha már egyszer kezünkben van, legjobb lesz, ha ártalmatlanná teendjük.

— Ez elég! mondá a' káplár 's távozott.

2.

Midőn a' tiszt magában volt, meggondolá a' történtet, 's csakhamar megbánta, hogy egy, tán ártatlan, embert, olly szelesen itéle halálra, 's ment az itéletet elhalasztani. Alig tőn húsz lépést, midőn több lövést halla. Egy perczczel később áldozata' hólttesténél állt. Ifju, magas férfi volt ez, szép 's érdekes arczú, öltözete szerint irföld' szegény osztályából.

Az iszonyú jelenet' nézői közt volt O'Darcy Patrick' testvére is; 's az itélet után a' halott' özvegyének lakásába ment 's boszúnak tevé esküjét a' gyilkosok ellen.

'S az ajtón kopogattak.

— A' pap, mondá az ajtót nyitó gyermek.

Az isten' embere O'Darcy Patrick' testvérét egy vén pisztoly' tisztogatásával, 's az elitélt' két legidősb fiát golyók' öntésével lelé elfoglalva. A' szegény özvegy a' tűzhely' kövein ült, 's könytelen 's meredtt szemmel nézé a' készületeket.

— Ölni akarsz? kérdé a' pap szilárd hangon, O'Darcy Patrick' testvéréhez fordúlva.

— Ők hidegen gyilkolák el ártatlan testvéremet, felelé a' hajólegény, munkája' megszakasztása nélkűl.

— Micsoda! folytatá a' pap; boszúnak gondolati egy keresztény' szívében? Nem tiltá meg isten vér' ontását? Hagyd rá a' gondot, megbüntetni a' bűnösöket; a' lelkiösmeret iszonyú mordosási ez életben, 's örök büntetés a' jövőben leend büntetteik' díja.

'S így beszéle tovább. A' matróz majd vállat vonita, majd rövid jegyzést bátorkodék tenni. Végre azonban úgy látszék, hogy a' pap' szavai benyomást tőnek rá; fölhagya munkájával, egy perczig gondolkozott, 's aztán sebesen mondá: valóban, hiszem, hogy önnek igaza van; lelkiösmerete boszuland meg engem. Igérem, hogy nem fogom kezemet ellene emelni.

3.

Az nap este, midőn a' tiszt fájdalommal emlékezék a' reg' esetére, halvány arczczal 's eldúlt hajjal berohant szobájába a' káplár, 's egy fekete pecsétes levelet nyujta át neki. A' lapon csak e' szavak állának:

O'Darcy Patrick 1798 1. octob. halt meg.

O'Gunnel kapitány 1799 1. octob. fog meghalni.

Tizenkét hónap!

'S olvashatlan aláirás követé.

— Ki adá neked e' levelet? kérdé a' tiszt.

— O'Darcy Patrick, felele reszkető hangon a' káplár.

— Hiszen O'Darcy Patrick meghalt, bolond.

— Jelen valék meglövetésén, láttam, mint vették teste a' tengerbe, de ha most mondott szavaim utósók volnának is, meg is esküdném, hogy ő maga hozá e' levelet.

O'Gunnel nem volt vakhitű, de e' titokteljes levél még is némi gondot szerze neki. Azonban ez csakhamar elmúlt, 's tizennégy nap múlva nem emlékezék többé rá.

4.

Novemb. 1-én Dublinban volt, midőn a' ház' asszonya, hol lakott, egy levelet ada át neki, mit, mondása szerint, egy magas írtől kapott. E' levél egészen hasonló az előbbihez, csak hogy a' hónapok' száma tizenegy vala. A' sorok' olvasása ujra fölkelték O'Gunnel' félelmét; lelkiösmerete' fulánkjai hevesebben mint valaha, tértek vissza, 's végre hivé, hogy a' dolog tán nem megy természetesen. Nem szólt senkinek utazásáról Dublinba, hova még csak tegnap érkezék meg; micsoda élő találhatá ki hát czéljait 's keresheté föl itt? Borús, de megszünés nélküli nyugtalanság ragadá meg; álom és étvágy elhagyák. Azzal vélt kínai elől megmenekűlni, hogy gyönyörök' örvényébe rohant, de nyommasztó gondolatit el nem űzheté; lelki kína mindenhová hüven követé el.

5.

Decemb. 1-én asztalnál ült számos barát' körében, 's épen toastot akart elmondani, midőn cseléde egy fekete pecsétes levelet nyujta át neki. Elsápadva vevé 's székére húlt, a' nélkűl, hogy szót mondhata. Rögtöni roszúllét' színe alatt elhagyá a' szobát. Másnap csak egy cseléd' kiséretében elhagyta Dublint is, hogy, mint mondá, a' wicklowi hegyekben vadászszon.

O'Gunnel a' hegyekben nem örömet kerese, mert már annyira volt, hogy a' boldogság' és öröm' minden nemét a' múlt' álmának hivé, mi nem térend meg többé soha; minden, a' mit remélhet, részszerinti könnyülés, perczi feledése kínainak, mit teste' elfáradásában, 's a' mezei élet' munkásságában kerese. De a' szűzszigetʼ emléke egy perczig sem hagyá el; egy véres alak követé lépteit — egy örök társ. — Így múlt el december.

Midőn egyszer hosszu útról tért vissza a' rengetegből, 's szoros gyalogúton ment egy patak' partján, rögtön a' fordulatnál egy férfit vőn észre, kis halmon állót, 's egy nagy kőre mutatót, mi mellett a' tisztnek el kell menni. O'Gunnel figyelmesen nézé az idegent; O' Darcy volt. Haja föltorzadt, vére jéggé fagya, 's keze önkénytelen a' pisztoly után nyúlt, mit soha sem hagyott el. A' lövés elroppant. Megvető mosoly vonúlt el O'Darcy' arczán, ki mozdúlat nélkűl mutata a' nagy kőre. Egy perczczel később, mint varázslat

által, eltűnt. O'Gunnel a' jelelt helyen levelet lele, tudtára adót, hogy csak hat hónapot élend.

6.

E' jelenet óta O'Gunnel nem kétkedék többé, hogy kalandjában valami természetfölöttinek kell lenni; rettegése 's kínai kétszereződtek, 's halálos iszonynyal látá a' napot közelgeni, melly neki uj levelet hozand.

Végre megérkezék e' nap; de vele semmi rendkivűli, mert az éj közelge, a' nélkűl, hogy O'Gunnel levelet kapott volna. Már hivé, hogy a' varázs megszűnt, 's örömmel tért lakásába. Egy szoros hídon akarván menni, férfira bukkant, ki, úgy látszott, útát szándékozék elállni. Közelgvén, egy szegény ír nemesre ismert benne, kinek házát, utósó utában a' wexfordi lázadók ellen, fölgyujtatá. O'Gunnel kérte, adjon helyt, de a' másik mozdulat nélkűl néze szemébe, 's: Én várám önt, mondá.

— Semmi közöm a' lázongókhoz, felelé a' tiszt.

— Vigyázzon szavaira, mondá az öreg.

A' vér O'Gunnel' arczába szökkent, 's engem még soha sem bánta meg senki büntelen', riada; válaszszon egyet e' pisztolyok közűl, 's védje magát.

— Minden, mi eddig boldoggá tőn, elraboltaték tőlem, 's ön által raboltaték el, 's bár ugy látszik, hogy jelen éltemhez képest a' halál szerencse, még sem használandom, most ön feletti elsőségemet... A' gyilkos' keze mindig reszket.

— Hát reszket az én kezem? riada O' Gunnel a' legnagyobb dühhel.

Az öreg férfi gúnyosan nevete, egy papírost húza ki zsebéből, 's O'Gunnelnek nyujtá. — Ezt kelle önnek átadnom, mondá kénytetett nyugalommal. Reszketend-e most keze?

Nem volt nehéz O'Gunnelnek a' papírosra ismerni. Térdei reszkettek; öntudat nélkűl húlt össze. Eszméletét visszanyerve, a' vén ír eltünt, de némi távolban O'Darcy sötét arczát látá, meredten nézve rá.

7.

Messze vinne bennünket, ha minden próbát el akarnánk mondani, mit O'Gunnel tőn, hogy üldözőjétől megmenekűljön, 's más irányt adjon gondolatinak. Csaknem egész Angliát átutazá, egyik helyről a' másikra bujdo-

sott, a' nélkül, hogy az iszonyú levelektől megszabadúlhata, miket minden hónap' elsőjén szabályosan kapa, daczára minden ügyeletének, elvonúlni minden szem elől.

E' kínok közt végre elhatárzá, elhagyni honát, 's Amsterdamba menni egy rokonához, ki több év ott egy váltóház' főnöke vala. E' végre egy Rotterdamba vitorlázó kis hajóra ült, 's nagy súlytól érzé magát megmenekűltnek, midőn Anglia' partjait elveszté szemei elől.

A' tenger éjen át nyúgodt vala, de csakhamar vihar keletkezék, 's a' hajó nagy veszélybe jött. O'Gunnel a' födélre ment, 's a' matrózokat nézé, kik a' nagy vitorla' begöngyölítésével foglalatoskodtak. 'S egy villám' fakó fényében O'Darcyt látá köztök, ki egy fekete pecsétes levelet ejte lábaihoz, 's eltűnt szemei elől. Sükertelen volna a' próba, a' szerencsétlen' iszonyát leírni. Átlátá, hogy minden veszve, 's semmi remény nem marada föl számára; szíve megrepedt fájdalom' 's kétségbesés miatt.

8.

Rokona rá nem ismert, annyira elváltozék. Kékes sápadtság lepte el arczát, 's forró láz emészté; a' víg fiú helyett, minek azelőtt ismeré, kora előtt megvénhedtt, szomorú, mogorva, kevés beszédű, soha nem mosolygó férfit lele. Aggódva kérdezé több ízben O'Gunnelt, de ez mindig elkerűlé a' feleletet, 's több hét telék el, a' nélkül, hogy valamit kitudhatott volna.

Végre midőn egyszer a' csatorna' partján együtt sétáltak, melly a' város' egyik főutczáján elvonúl, a' kalmár inkább mint máskor, kiszté, tudassa vele állapotja' okát. O'Gunnel hallgatott.

— Ha lelkiösmeret fulánkjai, mik kinoznak, legjobb, ha vigaszt a' vallásban keressz.

— Ah, felele O'Gunnel keserűn, én nem tudok imádkozni; e' vigasz is elraboltaték tőlem. Csak egy napig élek, 's még sem tudok imádkozni. Üldözőm lépésről lépésre kisér; ma este öt órakor meghalok, 's még sem tudok imádkozni. Ott, ott, riada föl, látod, ott van ő! 's az iszony' rángásival mutatott egy fiatal emberre, ki lassan ment a' csatorna' másik oldalán.

Be kellett vinni rokona' házához, gyöngesége nem engedé lábain állni. A' kalmár, hivén, hogy képzelet e' nyavalya' fő oka, egy órát tétetett ágyához, mit egy fél órával előbbre igazitának. A' határzott percz közelgésével láthatólag rosszabb lőn a' beteg' állapotja, de midőn órája az ötöt elüté, ismét némi erőt nyert, 's rokonai' reménye éledezni kezdett.

E' perczben lépéseket hallának a' szomszéd szobában, az ajtó fölnyílt, 's egy ifju lépe be, ruházatán könnyen írnek ismerhető. O'Gunnel fölpattant ágyáról, szemeit az idegenre mereszté, 's halva húlt vissza.

O'Darcy Patrick' testvére volt.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszíni krónika.

Május' 28d. másodszor Beatrice di Tenda; textusa Romani után Jakabtól, muzsikája Bellinié. Enrico (Conti), Beatrice ursinói herczegnő' (Schodelné) volt hadvezére, Ursino' fejedelmi székét bitorolta. Orombello (Jób), ki asszonyához a' hűség és szerelem' köteleivel van lekötve, épen ennek szabadításáról gondolkodik, midőn egy névtelen levelet veszen, mellynek irónéja pártfogásáért eseng. Ő Beatricénak tulajdonitván azt, a' meghivásnak engedve megjelenik a' kastély' egy bizonyos teremében, de ott a' herczegné helyett, annak dámáját, Agnesét (Felbér Mari) találja, kinek szerelmét ő nem viszonozván, sőt a' percz' szorongatási közt saját érzését elárulván, a' sértett leány boszút forral ellene 's asszonya ellen, kit az alatt Enrico kényszeriteni készül, hogy őt az oltár elébe kisérje. Meglesvén azért Agnese a' herczegnő' lépéseit, épen akkor vezeti be Enricót, midőn Orombello szerettének szabadítást igér. A' bitorló, noha a' magába tért Agnese meg igyekszik lágyitani szivét, mégis mint felségsértőket átadja őket a' törvényszéknek, melly a' herczegnőt 's Orombellót, ennek a' kinpadon kizsarlott vallomása után — noha ő azt a' kinok' megszünése után ismét visszavonta — halálra itéli, 's az itéletet Enrico, noha küzdve szerelmével, bátorsága okáért még is aláirja. De Anichino (Frikk), Orombello' barátja, sem nyugszik; összeszedi a' herczegné' barátit, ráüt a' bitorlóra, őt megveri, megöli, 's a' megmentett Beatrice Orombellót trónjára emeli. — Látszik a' meséből, miképen az iró' találmánya elnyűtt és szegény; még sokkal szegényebb annak kivitele; de annál gazdagabb, 's mondhatjuk dicső a' halhatatlan maestro' munkája. Mert akár a' melodiák' önkénytelenül szivbe 's emlékezetbe tapadó szépségét, ez erőt és melegséget tekintjük, akár a' drámai valóságot és mozgalmat; ha felül nem múlja is Normát és Romeót, de azok mellett bizonyosan fényesen megáll, mint olly mű, melly minden iskolai divattól ment, classicai nagyságában minden időkhöz egyformán szóland. Az előadásról sem lehet máskép, mint örömmel szólani. Schodelné, ki külföldi utjából megtérvén, először lépe ismét fel a' közönség' egyhangu örömtapsai között, maga magát látszék, a' sok hánykodásu character' előadásában, meghaladni: de

koronája egészének kétség kivül a' valóban megrázó virtuositással keresztülvitt törvényszéki scéna. Magyar énekesnék' szükében, Felbér Mari' feltünte több tekintetben nagy örömére volt a' közönségnek. Hangja kedves, hajlékony 's ható, iskolája jó, előadása elég biztos 's e' mellett meleg és izlést bizonyító; de ő ügyesen forog a' színen is, úgy, hogy ha szeretettel és studiummal folytatandja pályáját, a' magyar opera tőle idővel jeleset várhat. Nagy nyereség leszen Conti is; baritonja, noha be volt ma fátyolozva, kellemetes és nem csekély terjedelmű; e' mellett ügyes énekes és játszó, 's szép, férfias alak. Jób a' törvényszéki scénában sok érzéssel hatott. Karok, orchester jeles, az egész nemcsak pompával kiállítva, de szabatosan is adva: méltó volt azon sokszori tapsra, mellyel a' tömött ház által fogadtatott. Még a' magyar repertorium körül magának számos érdemeket gyüjtött Jakab' fordításáról kell megjegyeznünk, hogy az a' muzsika' folyamához illesztett mértékben 's a' hangváltogatás' szépségére ügyeléssel van dolgozva. **S. F.**

Május' 29d. Szebeni erdő. Kovár' és Szokol' szerepében most Szentpétery és Telepy helyett Megyeri és Havi léptek fel, mindkettő, de kivált ez utósó kevesebb szerencsével, mint az előbbiek. Szentpéteri általában igen erős olly szerepében, hol az együgyű, őszinte jámborságnak kell kitünnie: ezt ő affectatio 's érzelgés nélkül adja. Megyeri, a' sokban olly erős, gyengébb az érzés' dolgában; neki azt kifejeznie már több erejébe kerül 's ritkán pendíti meg az igazi húrt. Mai játéka azonban csak hasonlítás által szenved inkább észrevételeket; mert azt általában hibásnak mondani nem lehet. De sokkal távolabb maradt Havi Telepytől. Havi Szokolból egy ízetlen érzelgő német mesterlegényt csinált magyar mozgásokkal, míg Telepy az együgyű szerelmes Szokolt olly nevetséges bohóvá tette, a' millyennek lenni kell. E' felett mind ő mind kivált Szentpétery sokkal inkább voltak oláhok, mint Megyeri és Havi. A' különben bágyadt színművet e' két szerep teszi mulatságossá, 's ohajtható, hogy ezek a' legjobb kezekbe jussanak. **V.**

Május' 30d. Norma. Schodelné a' czímszerepben, Felbér Mari: Adalgisa. Norma' keblét a' feltékenység' 's megvetett szerelem' kinjai szaggatják; 's ha Adalgisa volt is oka e' kinoknak, szabad-e Normának — Felbér Marit üldözni, 's üldözni a' közönség' rovására? A' közönség ezt neheztelve látta, és ismételt tapsokkal bátorítá a' szép reményekkel biztató fiatal énekesnőt, nem vonván meg, igazságos léteben, a' kész művésznétől is elismerését, érezteivén hogy:

„Kedves nékem a'
Nagy mester, és a' választott tanítvány.“
(Kazinczy).

S. F.

Május' 31d. Szaraczen. Szomorujáték 5 felv. Irta Dumas Sándor. Ford. Szigligeti. E' színművet már a' budai színpadról ismerjük. A' közönség valamint ott, úgy itt sem különös részvéttek fogadta, hasontalanúl Dumas' egyéb műveihez, mellyek színünkön igen szívesen láttatnak. Ezen mostoha elfogadást nagy részt a' gyenge előadás szülte 's alapította meg. A' mai játék is teljességgel nem sikerült A' Szaraczent Egressy helyett most Fáncsy játszotta, több bensőséggel mint amaz; de helyenként érthetetlenül, mi az egésznek igen csökkenti hatását. Fáncsynak különösen ajánljuk az értelmes szavalást: e' nélkül a' legszebb helyek is üres beszéd gyanánt hangzanak el. Igen gyenge volt Bartha Savoisy Károly' szerepében, mellyet korán sem lehet háladatlannak mondani; de, ha teljes hatását akarjuk, tudni kell azt minden hiba 's akadozás nélkül; 's általában ez azon alap mellyen minden színészeti tökély épül: ez a' színészet abc-je 's még is, hölgyeinket 's néhány jobbára ifjabb férfiakat kivéve, alig látszanak színészeink erről meggyőződve lenni, vagy ha igen, lelkiösmeretlenül elhanyagolják. Bartha ma nagyon keveset tudott szerepéből 's így lőn, hogy a' különben érdekes mű egyik fő characterében gyarlón előállítva nem tetszhetett. Lendvayné ma szerfelett bágyadt hangja mellett is jól vivé szerepét; de különös szorgalommal 's a' féltékenység' indulatosabb jelenetiben jelesen játszott Laborfalvi R. Csak két figyelmeztetésünk van. Vannak helyek, mellyek vagy motivum gyanánt, vagy a' színmű' összefüggése, világosabb áttekinthetése vagy végre más drámai czelok miatt szövetnek közbe az irótól. Az illyen helyeket elhadarni, vagy minden kiemelés nélkül a' többi beszéd közé elegyíteni hiba; mert a' közönségnek ezeket okvetetlen meg kellene értenie, felfognia. Illyen hely az, midőn Berengaria a' Szaraczent ünnepélyes fogadására emlékezteti. Ezen szavakat Laborfalvi R. minden kiemelés nélkül, sőt alig érthetőleg, mondá el, mi által a' beszélgetés igen csonka 's érdeketlen lőn. László a' királyt sok részben jól adá; de ő még folyvást roszúl beszél: szótagokat nyujt, igen hirtelen 's csodálatosan megy le az alsóbb hangokra, mellyek még e' felett inkább morgáshoz, mint beszédhez hasonlítanak, 's nem érthetők. Mozgásai már a' színhez kezdenek szelidülni, (noha még vigyáznia kell, hogy komoly műbe a' bohózatos darabokhoz illő mozdulatokat által ne vigye) miért ne birhatná meg a' beszédet is, melly végtére is legfőbb dolog a' színészetben? László kedvező külseje, fiatalsága, 's szorgalma mellett, igen kellene sajnálnunk, ha kellemetlen hibájától, a' gyarló beszédmódtól, 's hibás szavalástól, meg nem tudna menekedni. Játékában jelei láthatók sok színészi tökélynek; de mindezen kedvező jelek elboríttatnak egy fülsértő hiba által, melly a' sokszor megrótt 's mind eddig igen keveset javult szótagnyujtásban, 's gyakor érthetetlen mormogásban áll. A' legfelső és legalsó hangok között még igen nagy tér, sok fokozat van, 's egyikből a' másikba átmenni, nem ugrani kell: az érthetetlen zúgás pedig kivül esik a' modulatio' minden határain. **V.**

— A' pesti magyar színházi részvényes társaság' igazgató választmányának f. h. 5dikén tartott ülésében Bajza József a' színész-társaság' igazgatóságáról lemondott. Minek következésében a' részvényesek, jun. 6d. tartatott gyülésökben új igazgatóul Szentkirályi Móricz urat, ns. Pest vmegye' volt főjegyzőjét választák el.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 14. 1838.** **47. szám.**

Tartalom: A' budapesti állóhíd' tárgyában. Folytatás. *(Vásárhelyi Pál).* — Lekain. Franczia Novella. *(Kazinczy Gábor).* — Magyar játékszínikrónika (*V.*). — Egyveleg.

A'
budapesti állóhíd' tárgyában.

(Folytatás*).

Felszólalván a' budapesti állóhíd' tárgyában, értekezésembe szövém a' Duna' utolsó jég-beállásának történetét; kifejtém az okokat, mellyeknél fogva a' jég-beállás, tetszőleg az eddigi tapasztalásokkal ellenkezésben, magas vízállásnál történt; megmutatám miképen a' folyam' ágya jéggel bedugódott; figyelmeztetém a' tisztelt olvasót azon okokra, mellyeknél fogva a' bekövetkező olvadások' idején nagyobb áradásoktól félhetni; általánosan is előterjesztém a' jégdugulások, jéggátok' alakulását, különösen megjegyezvén, hogy a' jeges árvizek leginkább akkor kártékonyak, midőn a' felsőbb folyam' vidékein elébb indul a' jég, mint az alsókon; 's végtére különösebben észrevevém, miképen hazánk' szivének, büszke reményünknek, Pestnek kereskedési híre 's neve csökkenne, ha partjain túl csapván a' folyam, raktárainkba is hatna; szóval, a' folyam' üterének tapintásából annak mintlétét 's lehető következményeit magyarázgatám.

Ha ezen, az árvíz' bekövetkezte előtt kimondott nézeteimet a' valóságos ez idei árvíz' alkalmával tapasztalt jelenet- 's tüneményekkel egybevetem: a' mondottakat megbánni okom nincs, 's kiki kénytelen lesz megvallani, hogy állításom az utolsó vészteljes esemény által — fájdalom — egész mértékben igazoltatott.

A' milly tanulságos volt azonban gyakorlati tudományos tekintetben az idei jégzaj' alakulása, több körülmények' történetes találkozásával 's ritka tüneményekkel levén összekötve: szintolly tanulságosak a' hydrotechniára nézve, még pedig elméleti tekintetben is, e' rendkivüli eddig alig képzelt árvíz' jelenetei, 's annál oktatóbbak 's hasznosabbak, minél inkább ébreszték a' közfigyelmet szép, de nagyobb részt magokra hagyatott folyóink' szabályozása' szükségére, 's minél inkább előmozdíták azon köz ügyet, melly által nemzeti jólétünk' lényeges feltételei „a' kereskedés és földmivelés' emelkedése" leendnek nagy részben biztosíttatva.

Nem fogja senki rosz néven venni, ha

*) L. a' 18. és 20-d. számot.

e' hídróli értekezésemben mindúntalan a' folyam' tulajdonképeni ügyére térek; hisz a' híd 's a' folyam a' legszorosb összeköttetésben állanak, 's az eddigelé vízműi tekintetben megjelent árvizről értekezések, úgy is, egyenesen legyen mondva, annyira, minden criticán alúl valók, hogy méltán csodálhatni, mikép azok, némelly, különben becses, folyóiratokban helyt találhatának. Szomorú tanúi azok némelly szerkesztőségek' gondatlanságának, mit rendesen 's leginkább akkor tapasztalhatunk, midőn valamelly mathematicai tárgy forog kezeik közt; 's pedig, nem csak Magyarországban, hanem a' szomszédban is: mert azon czikk, mellyre leginkább czélozok, 's mellyet ez alkalommal érinteni fogok, némelly magyar folyóiratokból ment által a' pesti „Handlungs Zeitung"ba 's onnan még a' bécsi újságba is fölvétetett; mi által némileg europai figyelemre tett szert.

Olly értekezés az, melly a' legkülönnemübb elemekből vagyon összezagyválva, mellyben még azon más értekezésekből kicsempészett tapasztalási következmények is igazi alakjaikból kivetkeztettek, vagy olly tarkán rakattak össze a' részek, hogy az ember önkénytelen Horácznak ama' képére: „— — — risum teneatis amici" emlékezik.

Milly eszmét fogott e' czikk a' külföldi müvészek előtt honunkról ébreszteni, kik azt gondolkozva olvasták? Bizonyosan nem igen kedvezőt: 's azért igen ohajtható, hogy a' szerkesztők, hol valamelly munkálatnak tárgyánál fogva, nem illető birái, osztálybeli férfiak' tanácsával éljenek. Azonban a' szóba vett dolgozatnál már annak külseje, előadása, rendszeretlensége, összefüggés' hiánya, — ha kissé figyelmesek —, elárulhatá tökéletlenségét. Hisz a' madarat nem csak tollai- de énekéről is meg lehet ismerni.

Az ügy kivánja tehát 's teszi kötelességemmé, hogy idegen tollaitól megfosztván e' madarat, a' maga saját alakjában mutassam elő; ne irtózzanak olvasóim, ha meztelen hátát egy két vesszőcsapás érendi; bizonyossá teszem, vér nem, csak tinta fog folyni. 'S e' gyenge büntetés valóságos kegyelem, mert midőn a' plagiumok történtek, úgy emlékezem, Budapesten a' „statarium" már hirdetve volt. Értem pedig itt leginkább igen becses gátmesterünknek, Novák D. úr' értekezését, kit a' bécsi ujság' redactiója, „Dániel" helyett „Doctornak" méltóztatott keresztelni. Az említett úrnak t. i. az a' jó tulajdonsága van, hogy nagy buvárja a' hivatalos irományoknak 's ha mit sejt bennök közlésre méltót, akkor a' tárgy a' sajtót már ki nem kerüli; a' szerzőt ugyan nem igen szokta megnevezni, de ez elvből származik, t. i. nem akarja őt compromittálni, kétes levén, tapssal fog-e fogadtatni vagy fütytyel? Így közle ezelőtt néhány évvel az alsó-dunai vizrohanások' tárgyában egy hosszú értekezést, mellyet szerzője, Schmidt Antal, volt szászkai bányászmester publicitásra hozni nem szándékozott, 's így a' szerzőnek engedelme nélkül; egy másikat pedig a' Vidráról, mellyet Keczkés Károly, a' pozsonyi kerület' főmérnökének munkálatából, soha vissza nem adom fejében kölcsönözött, az irónak tudta, híre 's megegyezése nélkül; 's így többeket is. Sajátságaihoz tartozik még a' más' szavaira szorgalmas figyelés, és azok' gondos feljegyezgetése; minél fogva soha sincs zavarban, midőn kéziratra váró újságszerkesztőt értekezésekkel ellátni kell; 's e' tulajdonságáért a' Hirnök' szemléjében, „a' kifogyhatatlan" melléknévvel ruháztatott fel. Igaz, hogy logicai rendet irásaiban nem tart, de ezen hiányt chronologiai renddel pótolja ki, azt mit előbb hallott előbb mondván el. Láthatni ebből, hogy szándéka jó, mert tehetsége szerint munkálkodik. Rája az irás' ezen mondata: „a' lélek kész, de a' test erőtlen", egy kis megforditással igen illeszthető; t. i., nála „a' test kész, de a' lélek erőtlen"! Hogy azonban mind az, mit magáról az iróról és szerkeztőségekről előlegesen megjegyzék, ne láttassék alaptalannak, lehető rövidséggel 's kivonatban közlöm a' kérdésben levő czikket, a' mint az több magyar folyóiratokban, de különösen az épen szemem előtt fekvő bécsi újság' 80. 81. 85. 86. 90. és 101. számaiban megjelent, illető észrevételimet helyenként közbeszővén.

A' czikkely' címe: „Technicai szemléletek az árvizekről különös tekintettel az utolsó budapesti áradásra". Először is felhozza, hogy a' folyam e' folyó évben kétszer culminált, midőn 27 és 29 láb felett állott a' budai vízmérték szerint; utána mindjárt szükségesnek találja, eleve a' városnak mostani baját szemlélet alá vonni, előlegesen a' föld mineműségéről, a' folyam' ese-

téről, a' csillagvizsgáló toronynak, a' nádori laknak, a' sz. György és sz. háromság' terének 's a' várhadi egyház' földszinének dunafölötti magasságáról emlékezvén. [Az adottak azon értekezésemből vétettek, mellyet a' m. k. építési főigazgatóság' megbízásából 1832.-ben a' hídegyesület' számára készitettem]. Ezek után tüstént a' communicans csövek' theoriájára megy által, miből az épületek' omlását magyarázá. Itt azonban elárulja gyarlóságát állitván: „hogy a' vízoszlop' nyomása akkor vala legnagyobb, midőn a' folyam a' főfokán állott"; hiszen már akkor egyensúlyba jött a' communicans csövekben a' folyam! Majd egészen elfelejtkezvén a' föld' elébb leírt minéműségéről, Pestet csupán homokra épültnek állítja; 's mivel ritka épület van rostra alapítva 's az épitő mesterek haszonlesésből roszúl építettek, azért következék az épületek' bedőlése. Tanácsolja továbbá „post festa", hogy hol a' víznek általszivárgásától félhetni, ott a' falhézagjai vízmentes cementtel kenessenek ki, mint a' hydrotechniai építményeknél tenni szokás. Igen mulatságos, mit a' külvárosi épitmények' összedőléséről állít, hogy ott a' víz a' háztetőket kiemelte; saját szavai: „Da, wie bekannt, die Mauern der Häuser bis an das Dach unter dem Spiegel des Wassers standen, deren Waende bald erweicht und die Daecher selbst durch den Druck des Wassers nach aufwaerts von ihren Waenden getrennt, den sicheren Einstürz Preis gegeben waren" miről, úgymond, majd akkor fogunk meggyőződni, midőn a' laposokban vesztegló víz a' városból egészen ki fog eresztetni. Most újra a' földalatti peczékre [Unraths Canaele] megyen által, mellyeknek a' házak' összerepedezését nagy részt tulajdoníthatni; és sajnálja, hogy a' séremlett házak faoszlopokkal támogattatnak, kivált az útczákon, mellyek, úgymond, nem szolgálnak egyébre, mint az emberek' ijedségét még inkább nevelni 's a' vizsgáló' szemeit sérteni. — Hogy pedig illy veszedelmek jövendőben elháritassanak, a' Duna' partjára egy erős gyámfal' (minő a' mostani hídfőkörülti) épitését ajánlja, mellynek háta agyagfölddel tömessék ki, fenékalapja pedig sűrű fakarózattal (Spund oder Holzbürstenwand) elláttassék. A' védtöltések egyébiránt milly magasra épittessenek, mivel azok több körülménytől függenek és szemes megfontolást kivánnak meg, a' javaslattól magát megtartóztatván, azt az illető birákra gondolja bizhatni. [Ez az egész czikkben leghelyesebb szava]. A' falak' nedvessége, nyirkossága ellen felhozott egyéb segédeszközök között különösen kettős falazatot ajánl, melly között egy 3 vagy 4 hüvelknyi üreg hagyassék. Már itt megint elfelejté, hogy a' nedvessé lett falak már állanak 's hogy azokat a' kivánt üreggel ellátni lehetetlenség. „Hogy ezen mély seb lehetőképen enyhítessék, 's hogy hasonló eseteknek elejét vehessük, folytatja továbbá, kövessük lépésenként a' dolog' folyamatját, hogy abból észrevétessék, mennyiben lehete a' közelítő szerencsétlenséget valószínűséggel jósolni".

Ez példája a' czikkben uralkodó stilisticai 's logicai összefüggésnek, mellyre különösen figyelmeztetem az érdekelt szerkesztő urakat; 's kérem, figyelmezzenek jól, mikép' követi lépésenként a' dolog' folyamatját. Hogyha már így folytatja, néhány hídláb a' Dunában állott volna, bizonyosan a' közönség' nagy része azokat vetette volna okúl: 's ez olly észrevétel, mellyet eléggé ismételni nem lehet. De melly tekintetben nevezi a' nagy tömegű kőoszlopokat, „solche Unbedeutendheiten"nak, jó lett volna megmagyarázni. 'S itt, minekutána az 1830. évi téli vízállásokat előszámlálgatja, egyszerre az orsovai szorosokra tér, (hol a' beérkezett tudósítások szerint, jégdugulások' következésében 30 lábra emelkedék a' Duna), 's e' historiai említés után hirtelen ismét Pest-Budára vissza tér, 's a' Buda és Pest közti Dunának állapotját, szigeteit, t. i. szélességét, mélységét stb, [mert már felül a' Duna' esetéről szólott] épen azon szavakkal festi, mellyekkel én az Athenaeum' emlitett számaiban éltem; 's midőn tovább, az Athenaeum' fent idézett értekezése után, a' folyam' némelly hibás helyeiről szól, roszúl adja elő, hogy a' faddi görbületnél december' 22., a' borrévi görbületnél pedig 24-d. állott be a' Duna; mert a' borrévi fordulatnál állott be 22-d., a' faddinál pedig 24-d. Ezen kis tévesztés egyébiránt csak azt bizonyítja, hogy ő a' jégbeállás' történetét még csak meg sem értette. „Hogy az említett helyen szinte jéghegyek alakultak, mellyek a' vizet egész Visegrádig visszadagaszták", ujra egy igen túl-

zó, alaptalan állítás. Hol a' folyam csekély magasságú partjait felül hághatja, 's több mérföldre terjedő lapályokra öntheti árjait, ott olly messzeható dagadásoknak nincs helye. Visegrád 25 mértföldnyire esik az említett helyektől. — Innen származik, úgymond továbbá, azon szerencsétlenség is, melly a' két fővárost illy nagy mértékben érte. De Esztergam 3 mérfölddel esik Visegrádon felül, és még is hasonló veszedelem érte; honnan magyarázza azt N. úr?

Itt hirtelen egy igen poetai hypothesist állít fel, mellyet, mivel eredetinek látszik, 's talán poetáink is elragadtatással olvasandják, 's belőle kitetszik, hogy N. úr épen olly jó költő, mint hydrotecta, saját szavaival közlöm: „Denken wir uns noch hiezu — úgy mond — eines der seltensten Ereignisse, dass naemlich die am benannten Ort aufgelagerten Eismassen in der Gegend von Tolna bis mitte Maerz nicht gewichen seyen oder gar vielleicht dort verfaulen wollten; dann dürfte die Donau in der Gegend, wo der Soroksárer Donau Arm sich endet, und zwar beiläufig dem Orte Rácz-Almás gegenüber, etwa bei Dömsöd die aufgeführten Daemme überschreitend, mittels des natürlichen Grabens bis nach Kún Sz. Miklós in der Niederungen sich ausbreiten, somit die laengst des Donau-Ufers vorfindigen Ortschaften bis nach Baja abwaerts [Baja 6 mérfölddel fekszik Tolnán alól, 's azon joggal mehetett volna Péterváradig, sőt tovább is], naemlich: Tass, Szalk Sz. Márton, Vecse, Egyháza, Solt, Harsa, Pataj, Kalocsa, Fajsz, Bogyiszló, Sükösd u. s. f. dann im Gebiet der Inundation ausser Kún Sz. Márton [túl a' Tiszán fekszik] auch Szabadszállás, Fülöpszállás, Hajós, Nádudvar benetzen, selbst auch bis an die Sandwüsten um Izsák herum sich ausbreiten, um zum Andenken dieses höchst seltenen Besuches [nem való; igen gyakran látogattatnak meg ezek hasonló árvíztől, mert jól megjegyezzük, az alsó tájakon koránt sem hágott azon fokra, mellyen Budapestnél] einige Eiskrystalle nieder zu legen, bis solche endlich durch die Kraft der Sonne geschmolzen werden".

Ismét folytatja, hogy azon Tolna körülti jéghalmok, mellyek mint óriások emelték ki ormaikat január' elejétől fogva a' víz' tükre felett Tolna-Gerjen körül [itt elfelejté mit elébb mondott, hogy t. i. már december' 22. 's 24-d. történtek a' jégtorlatok] útmutatásúl szolgáltak, hogy illy forma tüneményeket (Erscheinungen) [a' Hasznos Mulatságok' 25. számában baleseteknek nevezi ezen óriási jéghalmokat] a' folyónak más helyein is találhatók, 's ezen megfontolás' következésében mérettek volna a' Csepel' szigete' táján február' 10. 's következő napjaiban keresztmetszések. Az nem úgy történt; a' mérések már január' végén hajtattak végre, 's február' 10. táján ismételtettek azon czélból, hogy megtudassék, történt-e a' jégtorlással tetemes változás az időközbeni olvadás' következésében.

„A' talált nem kedvező körülmények — folytatja tovább — okot nyujtának azon alapos gyanúra [aggodalomra], hogy ez ideji jég' eltávozása eddig látatlan tüneményekkel lesz egybekötve". Ez szép beszéd post festa; mert e' tárgy' közlését a' Hasznos mulatságok' 25-d. számában mártz. 13-dikáról datálja ugyan, de megengedjen, ha én e' datumban tévedést látok; nem is egyeztethető az azon szavaival, mellyeket az utóbb említett folyóiratban olvashatni. „Melly értekezésben (a' Regélőben) — úgy mond — megnyugtatásul az volt többek között felhozva, hogy váratlan tartós lágy időt kivéve, melly a' nagy hótömeg' elolvadását rögtön eszközlené, nem kell rettegnünk áradástól". Milly szeszélyes inconsequens állítások.

A' mondottak után — folytatja tovább — nem lesz érdek nélkül, itt röviden, a' gyűjtött adatokat előszámlálni. Itt a' vízállások a' múlt évi november' 3-kától ez évi martius' 10-kéig közöltetnek, melly napon rája az 1775-diki vízállás' megvizsgálása 's ellenőrsége [Controllirung, ide nem illő kifejezés] bízatott, melly Budán a' harminczad' épületén 's a' Ráczvárosban a' 608-dik szám alatti házon van feljelelve. Igen is, rája bizatott ezen igen egyszerű munka' végrehajtása, de nem azért, hogy hibás következményt húzzon belőle, 's a' közönséget roszul értesítse. Ő tudniillik, minthogy a' harminczadon levő jegy szerint ezen árvíz 23′ 8″ 10‴, a' ráczvárosi jegy szerint pedig 24′ — 9″ 0‴ vízállást mutatott, minden félreértések' elmellőzése végett azt ajánlotta, hogy az kerek számmal 24′ — 0″ — 0‴nak vétessék. Furcsa transactio! Micsoda félreértéstől le-

hetne ott félni, hol azt mondom, hogy a' harminczadi jel ennyit, a' ráczvárosi pedig emennyit mutatott, és mit nyerünk vele, ha ajánlott kerekszámát elfogadjuk. A' hivatalos tárgyaltatásokban több esztendő óta a' közép szám, azaz: 24′- 2″-0‴ használtatott eddigelé, 's ez az, mit ezentúl is a' 1775-diki víznek kell tartanunk, ha az e' szempillantásig történt méréseket zavarba hozni nem akarjuk. Az idei árvíz egyébiránt az 1775-dikinek egészen elrontá nevezetességét, azt 5 láb- 2 hüvelykkel és 9 vonallal haladván meg, 's így az már most csak azért érdekes még, mivel minden vízmüvi mérések (mint épen említém) ahhoz vannak alkalmazva.

Ez idei és az 1830. évi árvizet összevetvén, ügyekezik továbbá megmutatni, hogy az ez évi áradás nem csupán helybeli, hanem általános volt; mert, azt mondja, a' komáromi mérték martius' 4. 14 lábat, 8 vonalt, a' pozsonyi martius' 9. 16′—9″—0‴, a' bécsi martius' 8. 6′—2″—0‴ mutatott, 's hogy így az áradás Bécsig, sőt felebb is terjedt.

Ezen általa közlött adatokból, mellyek szerint tudniillik a' bécsi Duna nem volt több mint 6 láb 2 hüvelyk a' legkisebb víz felett, tehát a' közép vizet sem érte el, a' midőn itt Budapesten 29′—4″—9‴nak tapasztaltatott, minden gondolkozó azt hozta volna ki, hogy épen az ez idei árvíz volt inkább helybeli mint általános; de az értekező talán szerényebb, mintsem magát a' gondolkozók közé kivánná számíttatni. Szomorú jóslatán egyébiránt, hogy „a' dunamelléki helységek felfelé, t. i. Vácz, Visegrád, Nagy-Maros, Esztergom, Párkány, stb. sokat fognak az árvíztől szenvedni, igazán meg kellene ütköznünk, ha nem tudnók, hogy mart. 13. e' czikk' részének dátuma napján, már hivatalosan tudva volt Esztergam 's a' többi helyeknek siralmas állapotja.

„A' mitől ő egész télen át félt, bekövetkezett teljes mértékben — úgy mond — midőn a' Duna a' vélt (der vermeinter) culminatio' pontjára 27 lábra 1″— 9‴ hágott"; de hol legyen nyoma e' bőkezű iró' egész télen általi aggodalmának, még eddig rá nem akadhattam.

Helybenhagyással említi ezekután ő fenségének a' nádornak bölcs rendeléseit, 's szerencsésen eltalált választását az illető kir. biztos úr' személyében, ki a' legjobb sikerrel munkálkodott a' szerencsétlenek' sorsa' enyhítésén! Nem képzelheti az olvasó, ki recensiókkal nem foglalatoskodott, milly kellemesen érzi magát a' vizsgáló meglepetve, ha alkalma akad, az értekezővel valamelly tárgy iránti véleményben kezet fogható, 's azzal bebizonyíthatni, hogy nem a' személynek, hanem az ügynek ellensége. Ezt ugyan sokan csupa fogásnak szokták tartani, mellyel a' szavaknak nagyobb hitelt szerzeni, 's a' birálat' részrehajlatlanságáról a' közönséget meggyőzni akarjuk; meg is engedem, hogy e' fogással többen élnek, de magamról merem állítani, ez esetben nem vagyok. Én őszintén figyelmeztetem N. urat ez úttal is, hogy sokszor nevetséges helybenhagyásunkat nyilván kijelenteni. Ezt ránk nem bizták, 's tőlünk a' publicum nem is várja.

„Kellemes volna — folytatja továbbá — mind azon nemeseket név szerint előszámlálhatni, kik magokat e' veszélyteljes időben a' szenvedő emberiség körül érdemesíték". Itt már azt várnánk, hogy legalább néhányat említend azok közül, kiknek munkássága az árvíz' idején szembetünőbb volt. De nem; ezen hiányt ő a' maga tettének leirásával pótolja, hogy t. i. „martius' 16., midőn magas rendeletnek [hohen Auftrage gemaess] következésében a' hajózási raktárból a' szükséges evezőket 's több más szerszámokat kiszolgáltatta, mint küldött volt segítséget egy emberekkel 's marhákkal megrakott dereglyének megszabadítására; ezen nap, — felkiált — életemnek legszerencsésb napja! 'S e' dicső tett minden bizonynyal titokban marad vala, ha a' hősnek saját tolla nem menti azt meg az örök' feledékenységtől!

A' mondottakra visszatekintve kérdi, mit kelljen már illy körülmények között tenni? [unter solchen (olv. so) bewandten Umstaenden] a' kérdés' megfejtését másokra bízván. „Talán — úgymond — a' zátonyokat a' Budán létező vidrával feltúrni? vagy, a' mi még hasznosabb volna, a' kiemelt anyagot, a' posta- 's egyéb rosz álapotu utak' megtöltésére használni? vagy talán egy vízosztómivet lesz szükség a' soroksári szigetí csúcsán épiteni? melly esetben a' folyam' mélyítése ön ereje által eszközöltetnék [Szegény, nem tudja mire való egy vízosztó mív], vagy inkább Pest és Buda' hosszában erős töltések emelendők, mellyek a' víz 's a' jég' tolakodását feltartandanák? vagy talán Pest'

városa' közepén lenne a' töltés viendő? vagy egy csatorna a' Rákoson huzandó 's talán maga a' Rákos' árka is használandó, 's a' csatorna' felső 's alsó torkánál hydrotechniai elvek szerint zsilipek építendők, hogy így a' visszadagadó Duna' vize e' kijelelt irányban minden veszedelem nélkül [und ohne dem mindesten zu gewaertigenden Schaden] levezettethessék?" De hiszen a' zsilipes csatornák hajózás', nem vízemésztés' tekintetéből építtetnek; 's ezen vagy 's mindig vagygyal összekötött javaslatok, mellyekről a' harangkongás N. úr' résen álló fülébe is hatott, olly javaslatok, mik egymás mellett mind megállhatnak; egynek, akármellynek, elfogadásával ki nem záratik a' többi, sőt inkább csak együtt véve tesznek egy czélirányos javaslatot, és semmikép a' szétválasztó vagyis a' vagy-gyal járó tételekhez nem tartoznak. Mivel ezen ajánlatok, befejezésül úgymond, ha nem kivihetetlenek is, részint igen költségesek, részint sok meggyőzendő akadályokkal összekötvék, 's igen sok oldalú megfontolást, elméleti 's gyakorlati ismereteket kivánnak: azért, minden észrevételtől magát megtartóztatván, csak azt kívánja, hogy a' két főváros' biztosítására — minden a' legüdvesebb módon eszközöltessék, mi által Pest' városa előbbi fényét vissza nyerhesse, mellyet nehány évnek elfolyta óta rendületlen állandóság, polgári ipar és szemes ügyekezet által maga körül vonni tudott.

Én pedig azt kivánom, hogy használva szerencsés helyezetét, 's élvén mind azon módokkal 's eszközökkel, mellyek a' tudományoknak mostani magas fokához képest a' dologhoz szólható férfiaktól, nem kétlem, fognak ajánltatni; félre vetvén végtére minden szűkkeblű politicát, akár a' budapesti állóhíd, akár más, a' várost díszesítendő 's kereskedését emelendő tárgy forogjon kérdésben, merész lépésekkel haladjon fényének azon pontjáig, mellyhez hasonlítva, a' múlt' fénye csak árnyéknak tekintethessék.

Sok mondani valóm volna még e' czikkről, de a' tisztelet, mellyel az olvasó iránt viseltetem, ki talán már unatkozik 's kinek béketűrését elég hosszú próbára tevém, úgy kivánja, hogy „elég legyen már erről".

Folytattatik. **Vásárhelyi Pál.**
első hajózási mérnök.

Lelkaim.

Franczia novella.

— Átkozott mesterség! mindig kínpadon! majd paraszt, majd katona, majd szolga, majd rabló; ma leveleket hordani, holnap mérget adni; a' főt sisak, a' hátat bot alá görbítni, mindig filkókat játszani, 's szerepekben lépni fel, mit senki sem akar.... ez az én sorsom, négy év ótai életem, dics és haszon nélkül, nyomorú fizetés mellett, mi épen éhhaláltól véd meg! —

Így beszélt éjfélkor egy szegény ördög, a' marseilli színházból kilépve, 's lakása felé sietve, hogy át ne ázzék egészen, mert az eső záporban szakadt alá. Egy viskó előtt állapodék meg, tragicai mozdúlattal ragadt elő egy kulcsot, mit kezében tarta, fölcsapá az ajtót, 's a' sötétben, födél alatti kamrája felé motozott. Világot gyujtva, két levelet láta a' kandallón; egyiket kezébe vevé, 's miután megnézte, felkiálta:

— Szép! ez rendőrségi parancs, 's az Florine' levele ... méreg és ellenméreg! — De először a' perügyhöz! Mit mond a' levél? Ma, csötörtökön, april.' 22. 1774, tudattuk mi stb. stb. Dogard Felix, dramai müvész, úrral, hogy.... Hordja el az ördög az átkozott cancellarstylt! soha sem tudtam e' barbar beszédmóddal megbarátkozni. A' dologra! Mit akarnak tőlem? Hah! tudatni velem, hogy holnapután bútoraim elzálogosíttatnak. Gyönyörű! bútoraim! Az a' rendőr udvaris egy ember, átkozott hizelgő. Ej, csak jőjenek bútoraimat elfoglalni; lelkemre mondom! jobban rá vannak szedve, mint enmagam! Egy nyomorú ágy, egy három lábas asztal, egy gyertyatartóul szolgáló palaczk, 's egy vén görög köpeny, melly ablakomon függönyök helyett szolgál: ez egész fényüzése Dogard dramamüvésznek. A' rendőr ki nem kapja vele költségeit, 's én, én kénytetendem a' révben, naszádokon keresni éji szállást, a' miben nagy segélyemre van, hogy a' jobb évszak épen kezdetét veszi.

Dogard keserű nevetés' kitörésével szakasztá meg monológját; aztán philosophi hangon folytatá:

— De milly bohó lehet gyakran az ember! Én, mint atyám' utóda, jegyző lehettem volna Burgund' valamellyik csinos falujában; úgy boldogúl, nyugodtan, gond nélkül éltem, 's illendő árért házassági egye-

zéseket 's végrendeleteket tettem volna fel. De én magasbra hittem magam hivatottnak; független, dicstele életről álmodám; a' fényvágy gyötrött, az ifjukor' lázongása elragadt, .. elhagyám falumat, 's azóta kínban és nyomorban tengődöm. — Bárha Florín' levele vigaszt adna! —

— Atyám azt mondá nekem, egy hangaigazgató' lányának nem lehet annyira süllyedni, hogy olly ismeretlen színész' neje legyen mint ön. Clarinetfuvónak szánt engem, ki havonként 36 livráért ad órákat. Ön azt mondja, hogy önt szebb jövő várja, 's még önből lehet valami: én szívesen akarom azt hinni, 's a' mint ön a' szerelem' nevében esenge, e' hónap' végéig várakozni is akarok. De ha addig czélt nem ér, kénytelen leszek a' clarinettfuvó' neje lenni, kitől különben iszonyodom. Éljen boldogúl! —

— Tehát e' hónap' végéig akar várakozni, 's ma 22d. írjuk! Milly türelem! Tehát nyolcz nap alatt szerezzek magamnak hírt és kincseket? .... Talentum nem hiányzik; eszem, lelkem, tüzem van; könyvnélkül tudom minden szomorjáték' első szerepét, 's társaságokban szerencsével adám; hiúság nélkül elmondhatom, hogy csinos ficzkó vagyok, öt láb magas, vonalaim characteristicaiak, szavam csengő .... Módok valóban hiányzanak! De mire soha nem juthattam, ez: alkalom, a' közönség előtt minden tulajdonimat kifejteni, 's megmutatni neki, hogy a' legelső szerepeket megbírom. Csak egyetlen egyszer tennének velem próbát, 's csakhamar fényes helyzetet tudnék magamnak kivívni! —

Más nap Dogard sovány osztálya' legjobb szerepét játszá; igen magas röptet vőn, hogy észrevétesse magát, 's — kifütyöltetett. Az előadás után szólni akart Florínnel; de ez hátat fordíta neki. —

E' tájban egy fontos hír zudítá föl a' marseillei színházat; azt mondák, hogy Lekain a' Provenceba jő 's föllépend. Először vala, hogy a' híres tragicus művészutazást tőn déli Franciaországban, 's megérkezése türelmetlenül váraték. Még 1774. három hét kelle, Marseilleből Párisba jutni, 's csak kevésnek juta eszébe illy nagy utat merényleni, a' miért nem sok provencal élvezé Lekaint a' Comédie-Françaiseban csodálhatni. Az este, midőn Dogard kifütyölteték, vőn a' színigazgató Lekaintól levelet, mit a' színfalak mögött nagy számú hallgatók előtt fölolvasa. A' nagy művész jelenté, hogy megérkezése a' Provenceba nyólcz nappal elkésselteték, 's kérte a' marseillei színigazgatót, ezt társával, az aixi színház' igazgatójával is tudatni.

Egy óranegyed mulva a' rendező magához szólítá Dogard urat, 's így szólt: vigye e' levelet tüstént az aixi postára, 's gondolkodjék, hogy holnap reggel elmenjen.

Dogard boszankodva vevé a' meghagyást, de a' földszín' fütyölése által annyira leveretve érzé magát, hogy sértett méltóságának nem volt erője fölzúdúlni. Vette a' levelet, lesülyeszté fejét, 's ment. Csak az utczán kelt föl ismét dicsvágya, 's most szabad menetet engede haragának.

— Minek tartatom én? mondá, mint egy dühöngő lépve fel; hát cseléd vagyok én? Föltehetni azt rólam, hogy leveleket hordozzak a' városban, mert néha a' színpadon tevém? Milly gyalázat! — Két sértés egy estve, nem számítva Florín' megvetését! Ez sok, 's legjobb lesz a' tengerbe ugrani! Minek így élni tovább, örök tusában, nyomorral 's feledtetéssel?... Lekain! igen, ez boldog, rá nézve van becse az életnek! Ő híres, gazdag, dicsőített! Ha segélni akarna rajtam... De művészétünkben csak minerőnkkel, 's nem mások' segélyével hághatunk föl! ...

Egyszerre fényes gondolat szökkent ki e' borús vizsgálatok' fellegeiből. — Ez az ég' vagy a' pokol' sugallata! kiálta Dogard; de mit tesz az, mit veszélyeztet a' magamforma helyzetű ember? Csak egy merész, kétségbeesett csíny húzhat ki engem .... Segélj tehát merészségem és geniem!

Dogard eltépte a' levelet, 's visszatért a' színházba, 's jelenté a' rendezőnek, hogy bizományát teljesíté.

Az éj, mi jó tanácsot fog hozni, megerősíté a' szerencsében bizó művészt merész határozatában. — Más nap hajnalban, gyalog, egy pálczával kezében, elindult; 's délben bemutatá magát az aixi színház' igazgatójának.

— No, édesem, itt vagyok! Pontosság a' talentom' delisége, Ön, ma várt engem, úgy-e?

— Nem mondaná meg először, uram, ki ön?

— Lekain.

— Micsoda? Ön volna a' hires Lekain? Bocsánatot, hogy olly kevés ügyelettel fogadám, de képzelhetém-e, hogy....

— Hogy Lekain illy nyomorú öltényben jelenendjék meg. Úgy-e, ezt akará ön mondani? Igaza van, 's az eset is valóban különös. Történet az, egy iszonyú kaland. Képzelje, édesem, szerencsétlen valék, útközben de Vesse Gaspard' 's czimboráira bukkanni; a' gazemberek tökélyesen kikeféltek; minden pénzemet, 20000 livret, mit Lyonban szerzék, 's egész ölténytáramat, a' mi többen volt 10000 ezüst tallérnál, elrablák. Kocsimat ezer darabba tördelék, 's cselédem, ki e' veszély' közepette megszökött, hihetőleg még most is ide 's tova kóborg. Lássa, drága barátom, mint bántak szép földjök' rablói e' kor' első tragicusával.

Az igazgató sajnálkozását jelenté a' baleseten, minek a' dicsőitett müvész áldozata lőn, 's tetemes kölcsönnel kinálá meg műadásai jövedelmére; 's Dogárd elfogadá. Egy óra mulva az egész város tudta Lekain' megérkezését 's kalandát; beszélék, mint támadtatott meg Avignon és Argon közt de Vesse Gaspardtol, 's mint raboltatott ki 100000 ezüst tallérig kész pénzben 's drága kövekben. Minden felől látogatások 's szolgálatajánlatok áraszták el a' nagy tragicust; Castellane lovag cselédét adá szolgálataúl; több nemes erszényét adá rendelkezete alá; O... elnök, kinél a' carneval alatt tragoediák játszattak, előkelő színészi ruháit viteté hozzá; a' főbiró' (procureur) ügynöke (greffier) vallástételét kérte, a' rablók' legsürgősb üldözését fogadva, 's reményt adó, hogy nem sokára ismét birtokába jutand a' nagy becsű tárgyaknak, mik olly gyalázatosan raboltattak el tőle.

(Folytatása következik.)

Magyar játékszini krónika.

Jun. 1-én Horatiusok és Curiatiusok. Az előadás most kevesbbé sikerült mint az előbbiek. A' római öltözet' classicai egyszerűsége saját mozdulatokat 's csaknem szoborszerűleg szabályos állásokat kiván; beszédben és testtartásban, az erőnek energiának kitüntetése mellett is, bizonyos nyugalomnak 's méltóságnak kell uralkodnia, ha egészen különböző szellemű és divatú korokat összekeverni 's egyikből a' másikba természetlenül átugrani nem akarunk. Bartha (Agricola) és Szentpétery (Curiatius, Angur), 's utánok Udvarhelyi (Hostilius Tullus) leginkább tartották meg játékaikban ezen romai komolyságot. Fáncsy (Victor) a' játék' elején, midőn a' hegyről lenéz, igen sokszor változtatá állásait 's észrevehető volt, hogy ennek nem szerepében illő belső nyugtalanság, hanem inkább némi elfogultság 's a' helyes állásnak el nem találása voltak okai. E' mellett mozdulatai néhol igen keresettnek látszának, ellenkezőleg Egressyével, ki e' szerepben igen kiszámolt 's mind a' mellett természetes játékával mulatott. A' szinmű egyébiránt nem igen látszik tetszeni a' közönségnek, ön soványsága, az előadás' hiányai, vagy a' közönségnek tetemesen elhajló izlése miatt-e bajos megmondani, hacsak azt nem akarjuk állitani, hogy a' nem-tetszés némileg mind a' három hiányból eredhetett.

Jun. 2-án Béla' futása. Ezen sok tekintetben gyarló mű néhány magyar dalaival tartja fenn magát. A' minek egy felől örülni kell, midőn a' különben magyar muzsika annyira elhanyagoltatik. 'S ha már jobbak' nem létében a' darabnak fennmaradását ohajtanunk kell, kivánjuk egyszersmind, hogy krajczáros komédiává ne tétessék. Mit keres komoly darabban az a' bohókás táncz 's ének egyszersmind? Mire való a' gyermeknek a' kard 's annak veszély' idején épen olly nevetséges, mint valószinűtlen vitézkedése? 'S 4—5 tatár 10—20 magyar ellen? Nem szégyen-e ez? Igen prózai a' vadászatközbeni énekbeszéd is, 's boszontó a' nyomorú medvének lassu mászkálása. Bohózatban, vagy legfölebb vigjátékban megállhatnának az effélék; de komoly színművet igen elizetlenitnek. *V.*

— A' pesti magyar szinházon az árviz okozta károk' kiigazgatására fölment költségek' födözésére táblabiró Kovách Zsigmond úr 100, gr. Ráday Gedeon úr 50, orvostanár Pólya Józsefné, született Banó Krisztina asszonyság 5, táblabiró Lónyai László úr 50, táblabiró Nyáry László úr 10, ügyvéd Hegedüs Lajos úr 2, Vinkler Imre úr 2, a' t. n. Fehér megyében keblezett Baracskai n. közbirtokosság 50; összesen 269 pengő forintot sziveskedtek ajándékozni, miért is az illető igazgatóság által nyilvános köszönet mondatik. Költ Pesten 1838. Junius' 7. ***Balla Endre,***
részv. vál. jegyző.

Egyveleg.

— **Rend mindennek a' lelke.** Nem régiben a' bécsi karinthiai kapu melletti színházban egy botránkoztató jelenés adta elő magát. Birch-pfeiffernek illy czimü melodrámája' előadásakor „Rubens Madridban", melly először jött színpadra két színésztag Anschütz úr és Peché kisasszony a' színpadon összevesztek és egymást a' legdühösebb szidalmakkal illették. Végtére a' rendőrség jöve közbe, 's a' két müvészt, a' közönségnek egyhangúlag kijelentett tetszései között, fogságba vitte. A' két befogott színész' szerepei a' rendezők' ajánlatára más két színész által olvastattak. A' törvényszék Peché kisasszonyt találta a' veszekedés' okának 's őt nyolcz napi fogságra 's nyilvános bocsánatkérésre itélte. (Beiwagen der Eilpost).

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással, 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boríték alatt 5 ft. 48 kr. cp. Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. Évnegyedenként is válthatni példányt 2 f. 30 és postán 3 ftot. Kiadó hivatal Pesten, Hatvani utcza, 594. szám.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: ***BAJZA.***

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 17. 1838.** **48. szám.**

Tartalom: A' budapesti állóhíd' tárgyában. Folytatás (*Vásárhelyi Pál*). — Lekain. Vége (*Kazinczy Gábor*). — Magyar játékszíni krónika (*V.* és ***). — Hangászati szemle. — Egyveleg.

A'
budapesti állóhíd' tárgyában.

(Folytatás. *)

Egy más értekezés a' Társalkodó' f. é. 33d. számában e' czím alatt: „A' budapesti Duna' jégárjairól 's kármentőiről" jelent meg. Lelkes és buzgó irótól levén az, 's tiszta szándékot sejdítvén benne, csupán fő javaslata 's némelly állításai ellen fogom a' tárgyhoz illő komolysággal észrevételeimet közleni. Azt állítja t. i. az értekező, hogy a' folyam' jégtorlásai 's kiöntéseinek mindenütt van egy két helybeli főakadálya, melly mellett a' többi ok csak mellesleges. Így Budapestnél a' gellérdhegyi szorúlatot nevezi főakadálynak; mellékeseknek pedig: 1. a' Margitsziget alatti elszélesülést; 2. a' rudasfürdőn felül a' Dunában lappangó kőszikla sarkantyúkat; 3. a' sz. Gellérd' hegyén alúli szétömlését a' Dunának; 4. a' soroksári dunaágnak és előtte Promontór felé vágó kanyarúlatnak magokra hagyatását; 5. a' Duna' segélésére szükséges eszközök' hiányát; 6. kőhíd' nem létét. Az utolsó három pontban jelelt akadályokat én akadályoknak nem nézhetem; azokban inkább azon módok vagy eszközök érintvék, mellyek által, a' szerző' véleménye szerint, segíteni lehetne a' folyam' baján. A' 2d. pontra az a' megjegyzésem, hogy én kőszikla sarkantyúról a' nevezett helyen semmit sem tudok, noha talán kevés mérnök foglalkodott e' tárgygyal többet mint én, hivatalos állásom ugy hozván magával. Léteznek ugyan kősziklacsúcsok a' folyam' medrében, de azok mélyebben feküsznek, hogysem képesek lennének a' folyam' sodrát irányától elfordítani; 's így csak az 1. és 3. pontban felhozott akadályok valóban azok, 's igen is, állíthatom, helybeli fogyatkozásai a' folyam' állapotjának.

Még kevesbbé egyezhetem az értekező azon állításával, mellynél fogva a' sz. gellérdhegyi szorúlat „helybeli főakadálynak" nevezetik. Ellenkezik ez az 1. és 3. pontbani állításával; mert ha az elterült folyamot nevezi hibásnak, miképen lehessen a' concentráltat is annak nevezni, meg nem foghatom. Nincs is az egész értekezésben ezen akadály' elhárításáról szó, sőt inkább a' 127d. lapon maga az értekező is olly jónak találja e' szorúlatot, hogy a' Dunának szétterjedt medrét is szorítás által, épen azon állapotba helyez-

*) L. a' 18d. és 20d. számot.

tetni javasolja, az úgy nevezett főakadályt, a' szorúlatot, változatlanúl meghagyván; 's én ebben vele szívesen kezet fogok.

Itt különösen kívánom megjegyezni azt is, hogy a' sz. gellérdhegyi, úgy nevezett, szorúlatot szorúlatnak nem tarthatni, noha érthetőség végett, hogy a' gyermeknek neve legyen, magam is annak szoktam nevezni. Miért nem tartom pedig annak, röviden megfejtem. Az úgy nevezett „normalis szélességet" elméletileg meghatározni, tudtomra még eddig senki sem próbálta 's ez, úgy látszik, ollyan kérdés, mellyre egész határozottsággal felelni talán soha sem fogunk. A' mennyiben mindazáltal a' víz' emésztése, a' víz' elfolyása forog kérdésben, elméleti számolás 's köztapasztalásból tudjuk, hogy az ágynak tetemes szorítása mellett is, a' víznek tűkre csak csekély változást szenved, vagyis, emelkedése alig érezhető; sebessége ellenben tetemesen nő, 's ezen tulajdonságára figyelve vagyunk képesek a' meder' szorúlatáról egy két szót haszonnal szólani. Ha melly helyen t. i. a' folyam' sodra (filum fluminis) a' partoktól távolabb, a' folyam' közepe' tájára esik, 's a' partok mégis szakadásokat szenvednek, jele, hogy a' folyam' sebessége mérték feletti, 's hogy azon hely folyamszorúlat; hol ellenben — feltévén, hogy a' partok nem kősziklák, hanem közép szilárdságu anyagúak — e' szakadásokat nem tapasztaljuk, ott bízvást állíthatni, hogy a' folyam szorítva nincs. Ezt a' sz. gellérdhegyi szorúlatra alkalmazván, hol a' pesti oldalon, az értekező' állítása szerint, csupa szeméttel történtek foglalások, valóban nem mondhatni, hogy ott mértékfeletti szorítás által legyen ingerelve a' folyam. Nem szólok a' jégjárásoknak a' partokra káros hatásáról, mert az más kérdés, 's kivétel nélkül széles mederre úgy illik mint a' szűkre; mivel az inkább az iránytól függ, mellyet a' jég történetesen követni kénytelen. 'S ezekből láthatni, hogy, mi a' normalis szélességet illeti, az értekezővel könnyen meg fogok egyezni. Budapestre nézve 160 ölet követel, én 200 ölet is engedek, mert hol a' kérdés 150 és 480 között forog, ott kissé engedékenynek lenni nem árt; 's valamint egy 160 öl széles Dunát szorosnak még nem tartok, úgy egy 200 öl széleset szétterűltnek sem. 'S így, ha Győry, midőn az állóhidróli értekezésében a' folyam' normalis szélességét 150 ölre határozá, a' Pozsonyon alul befolyó vizek között csak a' Vágot, Nyitrát, Zsitvát említette, a' Lajta, Rába, Rábcza, Garan és Ipoly folyókról elfelejtkezvén: az, bizonyossá tehetem a' tisztelt olvasót, csak azért történt, mert minora non curat praetor.

Nyomosabbnak látszik az értekező' következő észrevétele. Azon esetben, ha a' Duna nemcsak egy darabkán, hanem nagyobb távolságban normalis szélességére szoríttatnék, „mivel több év kívántatik, úgymond, hogy a' szűkre vett vízágyat a' folyam mélyre mossa, az a' kérdés: valljon azon vízmennyiséget, melly most a' sz. Gellérd előtti mély árokban elfér, fölebb a' csekély mélységű árok befoghatja-e eleinte?" Nem hiszem, hogy értekező, ki olly figyelmesen olvasta Győry' említett munkáját, hogy még az említett, épen nem lényeges, elvétést is fölfedezé, nem hiszem mondom, hogy figyelmét elkerűlte volna azon számvetése az irónak, mellyel a' víz' színének szorítás utáni fölemelkedését 9 hüvelyknyire 's 8 vonalra határozá. Igaz, hogy ezen szám, ha nem hibázok, Eytelweinnak olly formulája után keletkezett, melly alkalmazható-e illy esetre, kívánt szorossággal, midőn a' folyam nem egy helyt, hanem talán mérföldek' hosszában is szoríttatik: arra nem mernék hirtelen igennel felelni. Az alsó Dunán egy másfél mérföldnyire nyúló szorosnál tett észrevételeim után hajlandóbb volnék ellenkezőt állítani. Itt egyébiránt a' hajózás' tekintetéből levén inkább czélom megjegyzést tenni, e' kétségemet ez úttal tovább nem feszegetem. Ha a' Vörös László mérnök által közrebocsátott Duna-ábroszra tekintünk, a' Margit szigete' felső végénél egy keresztmetszést veszünk észre, mellynek mélységei és sebességei alig különböznek egymástól, 's mellyben a' mélység alig haladja meg az 5 lábat. Ebből azt kell következtetnünk, hogy ott a' Duna' ágya felette kemény anyagú, mellyben még csak a' folyam' sodra sem áshatott mélységet. Hogy az egyébiránt valóban úgy is van, a' hely' színén tett vizsgálatokból bizonyos. Ez így levén, tegyük most már, a' Dunát e' helyen 150 ölre vagyis 900 lábra szorítva, a' közép mélységet legkisebb vízzel 5 lábra, mellynél mintegy 24,000 köbláb foly el egy másodpercz alatt, kérdem, mi lesz sebessége legkisebb vízzel? 24,000 elosztva 5ször 900zal lesz = 5⅓ láb; a' mi kis víznél véve,

közép sebességnek felette sok. Nézzük továbbá sebességét nagyobb vízállásnál p. o. midőn a' budai vízmérték 15 lábon áll, 's mellynél közel 150,000 köbláb foly el egy másodpercz alatt. A' közép mélységet 20 lábra, szélességét, mint fent, 900 lábra vevén, lesz a' keresztmetszés' udvara 18,000 láb 's a' közép sebesség

$$=\frac{150{,}000}{18{,}000}=\frac{150}{18}=8\frac{1}{3}\text{ láb.}$$

Mivel ez a' folyamnak közép sebessége, a' víz színén lévőt bizvást 10re tehetni; melly már az alsó dunai rohanások' sebességét felérné, 's melly, hogy a' hajózást tetemesen akadályoztatni fogná, tagadni nem lehet.

Az értekezés' folytában elismeri ugyan az értekező a' folyam' szabályozása' szükségét, 's azt csak úgy, mint minden hozzá értő „concentratio" által találja eszközlendőnek. De mivel hamar nem várhatni a'Duna' szabályozása' teljesülését, csak azért is, mert az iszonyú munka 's egy álom, a' folyam-igazítást vagy inkább csak a' hozzá készülést 2838dik évre tünteté fel: a' jeges árvizek' elhárítására, addig is, egy valóban eredeti javaslatot ajánl.

Jégtörők szükségesek, mellyeket több helyeken, de különösen a' szigetek' orán kellene felállítani. „Mert, úgymond, én minden szigetet úgy tekintek, mint segítségemre rendelt embert, kit, hogy ellenségem ellen védhessen, előbb még én tartozom felfegyverzeni." Az értekező t. i. a' leúszó jégnek ellenére akadályt kiván tenni, hogy abban megütközvén, szétzuzassék 's így darabokra oszlatva könnyebben távozhassék. „Jégtörők tehát szükségesek 's pedig csak egyszerű fenyükből készült jégtörők, mert, u. m., 10—20 összevasalt fenyű sem ér azon jég ellen semmit, melly házakat dönt 's nagy fákat taszít ki gyökerestől, 's mind az erősebb mind a' gyöngébb jégtörő pusztúl, mihelyt valami nagy jég oldalról támadja meg: 's így mesterségeseket készíteni fölösleges munka." El van tehát készülve az értekező arra, hogy ezen általa javaslott jégtörők pusztúlni fognak; 's hogy azon fegyverrel felkészült emberek a' jég ellen a' csatát vesztik? Én így e' javaslatban, mellynél fogva csak egyszerű fenyűt ajánl jégtörőnek,

következetességet látok; mert ha már pusztúlni kell a' fenyűszálaknak, jobb ha kevesebb pusztúl; mihez még azon megfontolás is járúl, hogy az illy elpusztúlt vagy is a' jég által kitört karót szükség ki is húzni, különben a' hajózás bátorsága mind inkább csökkenne, 's mivel egyfelül a' jégtörők' felállítása költségesebb, mint gondolnók, másfelül a' tört karóknak kihúzatása is tetemes költségbe kerül, véleményem szerint, legtanácsosb volna, illy töredékeny jégtörőket minél kisebb számban felállítani. A' mathematicusoknál a' legkisebb szám a' zerus = o. Ha a' tisztelt iró javaslatáról egy részletes terv' kidolgozásába, költség kivetésbe, mit az említett Társalkodóban az egész Duna' hosszában néhány fenyű talp' megvételére szoríta, bocsátkoznék, ha a' javaslott jégtörőknek csekély ráviteles államosságát (relative Festigkeit) staticai elvek szerint venné számba, 's erre azután, egy csendes, elfogúltságunkat eloszlató álom által újra meglepetnék, kérdem, mit találna a' Sz. Gellérd' hegye oldalán, a' jégtörők' felállítására nézve, írva? Nem kétlem vagy az előbbi kis számot = o, vagy e' két szócskát: „Soha napján"; 's midőn fölébredne, azt venné észre, hogy a' jégtörők is az álomhoz tartoztak.

A' budai sziget' felső csúcsánál, egy, az anyafolyamhoz hasonlítva csekély, oldalágra 1835. évben állíttatott 59 jégtörő, a' gőz- 's egyéb hajók' biztosítására; minden jégtörő 12 tölgyfa czölöpre vala erősítve, 's egyik a' másikkal fával, vassal összekötve; 's hány maradt meg épen ez idei jégjárás után? Nem több mint 17, mondom 59ből tizenhét, 's pedig merem állítani szemközt, nem oldalról támadtattak meg. 'S az értekező az anyafolyamra ajánl egyszerű jégtörőket, még pedig fenyűfából, melly csekély tartósságáról ismeretes, 's melly kevés év alatt megrohad, kivált, midőn mindúntalan, hol nedvesedik, hol szárad, a' folyam' áradása vagy apadása szerint; 's a' mellyet végtére minden jégjárás csak a' surlódás által is igen hamar szétfürészelne.

Az értekező jégtörőit olly 6 axiomával támogatja, mellyek már magok sem állhatnak.

1ső axioma. Éghajlatunk alatt minden folyam összezúzni birja a' maga jegét, ha az szabadon 's tetemes akadály nélkűl munkálhat.

'S hol van olly folyam e' világón, melly jegét eléb utóbb össze ne zúzná, minekutána tudniillik a' nap' sugára a' jeget meggyengítette 's a' folyam a' hónak olvadásával erőre kapott; 's így minden esetre zúzza, de későn, midőn már az árvíz nyakunkon. Itt meg kell jegyeznem, hogy, egyenlő clima mellett, az erősebb 's nagyobb esetű, annál fogva sebesebb, folyó ritkábban 's kevesebb ideig fogja a' jég' terhét magán szenvedni, mint a' gyenge folyásu. Itt tehát clima helyett a' folyam' erejéről 's a' téli fagy' fokáról 's tartósságáról kellett volna szólni. Így rendszerint elébb áll be a' jég a' lassú Tiszán 's később indul, mint akármelly más magyarországi folyamon, noha a' clima legkedvezőbb.

2dik axioma. Ha a' folyam zúzva viheti jegét, áradástól nem igen félhetni. Már az igaz, ha a' Duna egész télen csak zajlanék, és soha meg nem állapodhatnék, hogy akkor jeges árvízektől tartanunk nem kellene; de valljon, volna-e az egészben köszönet? Tudjuk, milly veszélyteljes a' közösülés a' jégzaj' alkalmával, melly miatt csökken a' kereskedés, zsibbadoz a' munkásság; 's nemde mindenki örül, midőn azt hallja, hogy a' jég megállapodott 's olly hidat képeze részvényesek nélkül is, mellyen N. N. is általmehet ingyen, 's melly mellett nemeseink főpraerogativája sértetlen marad; 's pedig, a' mit jól kell megjegyeznünk, a' Duna' 's minden folyóink' egész hosszában. A' jótevő természet itt nemes nemtelen, dús és koldusról egyaránt gondoskodott*). Ne bántsuk jégtörőkkel e' természetes hidat! Meggondolta-e azt az értekező, hogy Budapesten leginkább a' zajló Duna miatt találtatott igen szükségesnek az állóhíd. De ez ok talán nem elégíti ki az értekezőt; 's így kénytelen vagyok megmutatni, miképen e' terv, physice, kivihetetlen. Gondoljuk meg, hogy akárhol álljon be a' jég az alsó Dunán, a' felülről leuszó jégnek folyvásti összehalmozása által végtére itt nálunk is csak kénytelen lesz megállapodni; mit az idei jég-beállás' története is bizonyít. Meghagyván tehát, ideig óráig, a' jégtörőknek, kivánsága szerint, sikeres munkálatát, azokat nemcsak Új-Vidékig, mint az értekező ajánlja, hanem a' Fekete-tengerig kellene használni, különben a' jégbeállás a' mondott módon alulról felfelé fogna bekövetkezni. De e' czélt semmikép el nem érhetni, ha a' Fényes-Porta nem ellenzené is Dunáján e' jégtörők' beállítását. Lássuk, miért nem? Tudom, nem ismeretlen értekező előtt, hacsak hír szerint is, a' Vaskapu nevet viselő dunarész, mellynek feneke, 15 mérföld hosszában, többnyire kőszikla. Képzeljen már most egy 700—800 öl széles Dunát egy mérföld' hosszában, azon alul egy mérfölddel egy másfél mérföldnyire nyúló szorulatot, mellynek szélessége 85 és 120, mélysége 10 és 30 öl között változik. A' szorulat felett a' Duna olly lassú, hogy alig mozog 's egy csekély szél is visszatartja folyását. A' 800 öl széles lassú Dunán tömérdek jég alakúl, mellyet a' szoros keresztül nem ereszthetvén, csakhamar megállapodásra szokta hozni. Jégtörőket javasol-e már itt is? kérdem, hol a' folyam' medre kőszikla 's tetemes távolságra 10—30 öl mélységű? Nem hiszem, hogy találjon művészt, ki magára vállalja kivitelét, hacsak nem ama' sanguinicus projectáns egy jégtörő társaság' szolgálatában, (lásd a' Társalkodó' 1837 évi 17. stb. számait) ki a' Vaskaput stb, olly mélyre tudná kivájni, hogy még Bécs is megérzené sikerét, a' Duna' vízszínének 10 lábbal való alább szállásán!!! (lásd a' Tud. Gyűjt. 1ső kötet. 70—80 lap.) Ezen javaslat' czáfolatára távolról felhozott okok egyéb iránt feleslegesek, ha meggondoljuk, hogy minekutána a' sűrü jégzajlást, a' legkedvezőbb esetben, a' legczélirányosb jégtörők által sem lehetne elhárítani, egy a' folyam' irányával ellenkező irányban fúvó szél is elégséges a' jégzajt, különösen, hol a' folyam lassúbb, állapodásra hozni. 'S ez köztapasztalás. — Vagy talán másképen érti e' 2dik axiomát az értekező, hogy t. i. csak tavaszi olvadással, midőn ideje jött a' jégindulásnak, vigye zúzva jegét.

E' gondolatnak volna súlya, ha azt tudnók eszközölni, hogy a' jégboríték egyszerre indúljon útnak az egész Duna' hosszában, vagy, a' mi még jobb volna, az alsó vidéken előbb szabadúlna, mint a' felsőkön; de ez nem levén tehetségünkben, inkább káros, hogy zúzva érkezik a' felső jég, a' még partjaihoz hegedt alsóbb jéghez, melly alá a' zúzott darabos jég könnyebben csúszik, mint a' nagytáb-

*) Ez nem áll. Legalább azon a' jégpályán, melly a' hídbérlő által szokott kiegyenlíttetni, minden szegény embertől vámot vesznek. *S.*

lákban úszó, 's így jégdugulásokra 's áradásokra is inkább szolgáltat okot.

3dik axioma. Ha egész táblában töretlen indúl a' jég, minden parti szorúlatnál megakad. — Az tagadhatlan, kivált midőn a' folyam lassú 's a' jégtábla vastag; de ez esetben a' jégtörőkben sem törnének össze a' jégtáblák. Képzeljünk egy jégtörőt állóvízben, valami tóban, hol mozgás nincs, úgy-e bizony, a' jégtörő hiában fog ott állni? Ebből azt kell következtetnünk, hogy bizonyos sebességre van a' folyamnak szüksége, hogy a' jeget összezúzhassa; lassú folyóban, a' millyen számtalan helyen a' Duna, kivált kis víznél, a' jégtörőkön nemcsak hogy nem zúzódnék össze a' jég, sőt inkább azok elősegítenék ennek megállapodását; hol ellenben a' folyam rohanó, ott jégtörők nélkül is darabokra zúzza jegét, mit legjobban tapasztalhatni az alsó-dunai vízrohanásoknál. Itt figyelmeztetnem kell az olvasót, hogy noha a' vízrohanásoknál összetöretik a' jég a' hullámok által, mégis csakhamar, alig úszva egy fertály órányi távolságra, újra összeforrad, 's megállapodik.

4dik axioma. Minél nagyobb és sebesebb a' tódúló jég' lökése, annál könnyebben üti helyéből ki az általa taszitott jég az előtte lévő akadályt: ennélfogva a' felső jégtől elvált alsó jég felényi erővel sem bir azt győzhetni. Ezt nem értvén minden megjegyzés nélkül megyek által az

5dik axiomára. Minden egész tagban álló jég az alatta zajló jégből feneklékeket szokott okozni. Igen is ott, hol a' Dunának mélysége nincs t. i. a' rendkivüli szétterüléseknél; 's így ezeken kell segíteni.

6dik axioma. A' folyamból egyenes térre kiáradt víz nem szokott messzire vízfolyás' ellenében fölfelé visszafolyni. Csak annyira, a' mennyire a' földtérnek lejtősége engedi, melly axiomára egyébiránt szükség sem volt, mert a' mit a' bátai transsectióról említ, az inkább a' folyamdagály' visszahatásának theoriájára tartozik.

Az értekező e' czikkelyben egyszersmind az idei vízáradás' okainak kikeresésében fáradozik. Ehhez azon csupán egy helyen 's vízmívi mérések nélkül tett tapasztalások nem elégségesek, hanem szükséges a' folyam' nagyobb kiterjedésű részének állapotjába 's történetébe avatva lenni. 'S így, ha az értekező, nem mást, csak az itt látható keresztmetszést ismerte volna, melly a' m. k. építési főigazgatóság' meghagyásából vétetett fel, 's a' Dunának a' Csepel szigete' táján, jég-megálláskor történt bedugulását ábrázolja; 's melly keresztmetszésnek, a' mint látható,

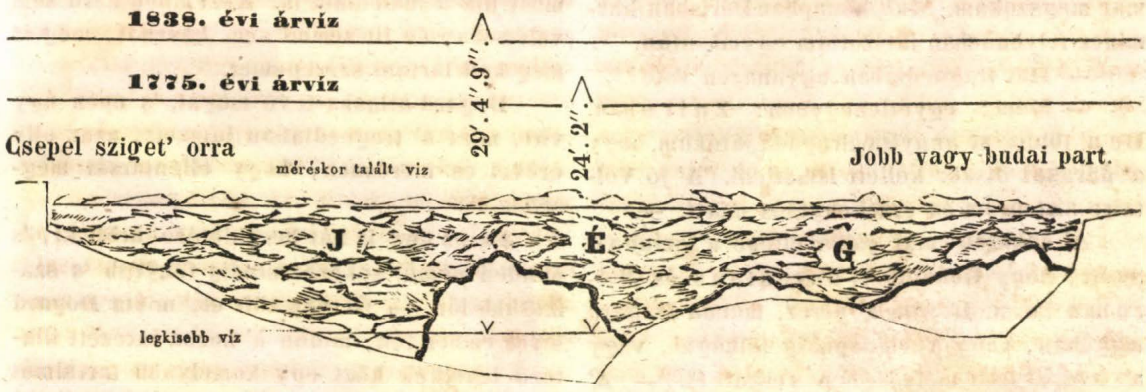

három negyed része összetorlott jég, és csak egy negyed része víz: bizonyosan az értekező is e' rendkivüli áradásnak fő okát nem másutt, hanem már a' jégbeálláskor történt, folyam' helyenkénti bedugulásaiban keresi vala, melylyekről már az Athenaeum' többször említett 18. és 20. számaiban elég bőven szólottam.

(Folytattatik.)

Vásárhelyi Pál,
első hajózási mérnök.

Lekain.

(Vége).

Midőn a' lovag' cseléde Dogard' hajját illőleg rendbeszedé, 's a' kegyesen kölcsönzött ruhákat rá adá, akkor tüntek ki személye' előségei egész fényökben. Az udvartért a' kiváncsik' nagy száma lepé el, kik őt, a' próbára menvén, látni akarák; 's mindnyájan, kivált a' nők, magasztalák deli kinézését.

— Épen így képzelém magamnak önt, mondá a' színházigazgató Lekainnak: magas, sugár, barna, szép, deli termetünek; 's még is, nem tudom, mellyik criticákban, azt mondák, hogy ön kicsiny, vastag, csúf .... háromszoros rágalom! —

— Éj, édesem, már az nincs máskép, az érdem irígyeket szül. Ott szaladgál a' világban egy parányi író, Marmontel nevezetű, ki örömest belém fogna, mert merészkedém néha megjavítni verseit; ő az, ki e' nemhizelgő képét adá személyemnek. Szerencsémre, csak mutatkoznom kell, hogy annak tökélyes hamissága kisüljön, 's a' rágalom semmiségébe hulljon vissza.

— Miben akar ön először föllépni?

— A' miben akarja. Hiszen ismeri ön repertoiromat; jelentse, ha jónak látja, Wencislaust és Britannicust.

— Micsoda! két tragoediát egyszerre? Az nem igen fárasztaná el önt?

— Engem? isten mentsen! Illyesmit én már megszokám. Múlt hónapban Párisban harmincz felvonásban játszottam egymásután.

— Hat tragoediában ugyanazon este?!

— Nem; egyetlenegyben: Zaireban. De a' földszínt annyira elragadá játékom, hogy a' darabot ötször kellett ismétleni. A' jó Voltaire sírt öröm és érzékenyűlés miatt. —

A' sokaság már jókor ellepé a' színház' ajtóit, hogy Lekaint Wencislaus és Nero ban lássa. Itt van a' percz, monda Dogard magában, vagy a' csillagokig fölhágni, vagy a' legmélyebb mélységben veszni el. — A' játék' kezdete előtt jól ebédelt; három palaczk champagnei önbizalmat 's tragicai lelkesűlést ada. Bizakodva lépe föl, vad tüzzel szavalt, 's tagjárata- 's hangjának szabad menetet hagya; elragadtató, dicső, pyramidmagas vala; 's a' ház reszkete a' tapsok' zajában, mire csodálat kiszté nézőit! — Soha nem sükerült szinésznek magasb diadal.

A' város' legelső ifjai hozák ki páholyából, 's diadalban vivék a' G... vendégházba, hol fényes lakoma várá az est' királyát. 'S ez Lekain volt. Elmondaták párisi kalandait, 's szerencsekivánatokkal 's szépségekkel áraszták el. Vacsora után játszottak, 's Dogard 300 louisd'ort nyere.

— No, mondá más nap reggel fölébredvén, Dogard, becsületemre! nincs semmi könnyebb, mint nagy embernek lenni.

Midőn fölkelt, öt vagy hat illatozó levelkét vőn.

— Ismét egy nyeresége a' hireslétnek! kiálta. Szegény Florín, te, mert kifütyöltetém, elárulál, elfeledtél, elhagyál; de épen e' kifütyöltetés volt az, a' mi szerencsémet 's híremet megalapítá, a' kétségbesés' bátorságát 's szellemét lehelve belém.

A' második előadás még kétszerezé a' közönség' lelkesűlését. — Midőn Dogard a' házat elhagyá, két embertől megragadtatott, 's erőszakosan egy kólyába (portechaise) hurczoltatott. Egy puszta utczában, alacsony ajtó előtt álapodtak meg. Itt Dogard egy ifju tisztet lele, kivánót: vívjon meg vele.

— Holnap reggel, ha tetszik, uram, mondá a' tragicus.

— Ördögbe! nem! tüstént. Ki a' karddal! Ezen emberek itt, világíthatnak lámpáikkal.

— Eddig csak kellemeit élvezém bitorlott helyzetemnek, gondolá magában Dogard; most jön a' baloldala is. Kezemben kard sem volt soha, de itt semmi sem használ; még is meg kell tartani szerepemet.

Dogard állásba tevé magát, 's épen úgy vítt, mint a' tragoediában játszott, azaz olly erővel és merészen, hogy ellentársát megsebzé.

Ez az ügy is hát becsületére ütött ki, 's minden nemű sükere mindig fényesb 's számosabb lőn. — Öt nap tölt el, mióta Dogard híres ember lőn, midőn a' hozzá intézett illatozó levelkék közt egy komolyabb tartalmút lele. Egy 15,000 livre jövedelemmel biró ifjú özvegy megkínálá kezével, azon föltét alatt: mondjon bucsút a' színháznak, 's Nizza' táján lévő kastélyában éljen vele. Hogy az özvegyet láthassa, 's választ adjon, egy templom tüzeték ki légyottúl (rendez-vous).

Az nap szállt meg egy idegen a' fekete öszvérhezi vendégházban, 's csaknem kővé

vált, midőn a' színlapon Lekain ur', a' király' rendes színésze' 's Francziaország' első tragicusa' hatodik föllépésének hirdetését olvasá, ezen hozzátéttel: Lekain úr' játékának e' napigi végheteln sükere', 's a' nézők' nagy tolúlása' tekintetéből, kik ezen utánozhatlan müvészt csodálni vágynak, a' pénztár még délben kinyittatik.

Az idegen szobát kért a' fekete öszvérnél, az aixi legjobb vendégházban; de a' fogadóstól azon választ kapá, hogy csak a' harmadik emeletben kaphat egyet, mert a' másodikat Draguignan polgárhadnagy, 's az elsőt Lekain úr foglalá el.

Még jobban megütközve, mint először, az idegen elfogadá a' harmadik emelet' szobáját, 's ismét lement, Lekain úrhoz.

— Uram, mondá, Dogardhoz belépvén, a' híres Lekaint van szerencsém magam előtt látni?

— Úgy van. Mivel szolgálhatok?

— Uram, én csodálom ön' talentumát.

— Illyesmit már többször hallék.

— Én színész vagyok a' megyékből, de dicsvágyó, 's szivesen akarnék valamire menni, 's abban ön' tanácsa végetlen hasznú lenne rám nézve. Engedje meg, hadd szavaljak el önnek egy jelenetet, hogy aztán ön véleményét elmondhassa.

— Isten neki! Meghalgatom.

És az idegen egy jelenést kezde Tancrédból. Mindjárt az első verseknél elhaloványodott Dogard; később reszketni kezde, lábai nem birák, térdre hullt.

— Ön Lekain! .... kiálta. Bocsánatot egy szegény ördögnek .....

Lekain jósággal tele emelé föl Dogardt, 's ez leplezetlenül elmondá történetét.

— Legalább látom, mondá Lekain, miután nyugalommal végig hallgatá, hogy nem ártál nekem. Sükerrel léptél föl, védted bőrödet, deli valál a' hölgyek iránt: nem panaszkodhatom. Azonfölül a' csíny nem rosz. Mellyik szerepben lépetsz ma föl engem?

— Mint Vendomeot.

— Ez legjobb szerepem; már csak meg akarom önmagamat nézni.

Az előadás után Lekain Dogardhoz ment a' páholyba, 's így szólt:

— Úgy játszatál engem, mint egy poros pedánst; azonban én tán kevesebb szerencsét teszek, ha a' szerepet úgy adtam volna, mint szokom, légy, a' mint vagy, semmit sem érsz; de még lehet belőled valami; jer Párisba, 's én gondoskodni fogok, hogy a' Comédie-Françaiseben fölléphess.

— Igen köszönöm! felele Dogard; visszaadom önnek nevét, 's a' színháznak hihetőleg bucsút mondandok.

— No, a' drámai müvészet nem sokat vesztene általa.

— Féltékenykedik! gondolá Dogard, 's azon nem csodálkozom. — —

Dogard pontosan megjelent az ifju özvegytől kitűzött légyotton. Egészen ize szerintinek lelé: alig harmincz évű, élénk szemű, 's kecses növésűnek. A' beszélgetés sokáig tartott, de már az első szavak után megegyeztek.

— Ön hát teljességgel kivánja, hogy a' színházat elhagyjam?

— Teljességgel.

— Ön hát nem hírem, még kevésbbé birtokom miatt leend nőm, mert nekem, mint már mondám önnek, semmim sincs, sem azért, hogy Lekainnak hívnak, mert ez fölvett név, 's a' mindennapi életben Dogard vagyok.

— Az nekem mindegy; kevés gondom ön' hirére 's a' Lekainnév' dicsőségére. Mikor önt játszani láttam, magas érzelmet, nemes szívet, 's szenvedélyes kedélyt ismerék önben; ez az, a' mi lebilincseze, miért önnek kezemet nyujtom.

— Úgy hát megházasodunk.

Néhány nappal ez összejövet után Dogard nejével Marseillebe utazott, 's ott a' színházba vivé. Duguesclin Adelaidet adák.

— Hogy hivják azon színészt, ki Vendome' szerepét adja? kérdé Dogardné asszony.

— Lekainnak!

— Micsoda! Lekainnak? 's téged?

'S Dogard elmondá nejének kalandját, 's ez megbocsátá neki a' kissé késő vallomást, mert még a' mézeshetekben valának, midőn, mint tudjuk, kegyelem tartja a' királypálczát.

Kazinczy Gábor.

Magyar játékszini krónika.

Legutóbbi számunkban hibásan van Béla' futása' adatásának napja jun. 2dikára téve.

Jun. 2d. Beatrice di Tenda került harmadszor szinpadra.

Jun. 4d. pedig Béla' futása.

Jun. 5d. Először adatott az Arany-király, a' madarász és az uszkárnyiró. Nagy regényes bohózat 2 szakaszban énekekkel. Hopp F. E. eredetie után fordítá 's magyar színre alkalmazá Fáncsy Lajos. — Számos néző előtt adatott és kivált pompás diszitményei miatt tetszést nyert darab. ***

Jun. 6. Griseldis. A' szerepvivők 's előadás mint előbb, azon különbséggel, hogy az öreg szénégetőt most Szentpétery adta Megyeri helyett, nem roszúl; de jóval is gyengébben. Megyeri erős az indulatok' kitöréseiben, 's épen ebben Szentpétery gyenge. Neki jobban áll a' mély, csendes tünődés, komoly, férfiui elhatározottság 's mindaz, hol nyugalom uralkodik, hol tisztesség, 's egy becsületes ember' önérzetének méltósága bélyegzi szerepét. Komoly játékaiban inkább ünnepély mint energia van 's e' részben ő úgy áll körülbelül Megyerihez, mint Laborfalvi R. Lendvaynéhoz. Vigjátékokban nagyobb köre van, itt már haragja, boszonkodása valóbb, természetesebb; de itt is megtartja elsőségét azon szerepekben, mellyek a' fölebb kitüzötteknek megfelelők, mig Megyeri a' zajütőbb eredeti alakokat éles és kitörölhetlen vonásokkal állitja elönkbe. Ezt ez alkalommal a' szereposztás tekintetéből véltük jónak elmondani.

Jun. 7. Ismeretlennő. Schodelné, Conti.

Jun. 8. Bartha' jutalmául először: Gyászvitézek. Eredeti dráma 4 felv. Irta Szigligeti. Ezen új színműve a' fiatal irónak a' közönségtől kedvezőn fogadtatott, noha az előadásban Lendvayné' lelépése (helyette Éder Luiza folytatá a' szerepet) 's némelly gyengébben vitt szerepek zavart 's csökkenést okozának. Legjobban 's szorgalommal játszott Megyeri, Laborfalvi Róza 's Fáncsy. Bővebben a' második előadáskor.

Jun. 9. Borostyán koszorú. Az előadás, az első felvonás lankadtságát kivéve, jeles mint egyébkor. *V.*

Jun. 10. Franciaországi tündér.

Jun. 11. Arany király, madarász és uszkárnyiró másodszor.

Hangászati szemle.

— **Ries Ferdinand**, a' híres hangaszerző és zongorahős, Beethoven' földie, tanitványa 's barátja, majnamelléki Frankfurtban, jan. 14. élte' 54. évében, meghalálozott. Ő Bonnban született 1784, 's miután váltogatva Sz. Péter' Várában, London, Páris, Aachen, Heidelberg és Frankfurtban lakott és munkált, itt telepedett le maradandólag, 's kizárva müvészetének élve. Szerzeményei, mellyek közt talán a' legkedveltebbek concertjei, symphoniái, és cantátái; összesen mintegy 200ra mennek. Továbbá irt három operát is: A' haramjahölgy, Liska, 's egy harmadikot, melly még nem játszatott. Sajnálatos, hogy Beethovenről adni szándéklott emlékiratai meg nem jelentek.

Egyveleg.

— **Angol birtokok' népessége a' világ' minden részeiben.** — Anglia éjszakamerikai birtokaiban 1,500,000 lakost, délamerikában 120,000, Nyugotindiában 1,000,000; Afrikában 359,000; Australiáb. 230,000; Ázsiáb. 400,000; Bengalában Madrasban és Bombayban 83,000,000. Európában még 11 szigetet bir 400,000 lakossal. Anglia' királynője összesen 142,180,000 embernek fejedelme. Ezen sokféle tartományokban következő nyelvek divatoznak: angol, franczia, holland, spanyol, olasz, portugall, görög, malesi, cingali, indus és török. Vallások: catholicai, angolegyházi, görög, Luthert követő, holland szertartás szerint, hindu, és mahomed, számtalan eltéréseiben.

— **Házassági statistica Párisban.**

Férjhagyott nők	1,132
Feleséghagyott férjek . .	2,348
Törvény utján elvált házasok	4,175
Nyilványos harczban élők .	17,345
Titkos félreértésben élők . .	13,279
Egymással keveset törődők .	55,240
Boldogoknak véltek . . .	3,175
Csaknem boldogok . . .	127
Igazán boldogok	13
Összesen .	96,834

— A' franczia academia bevégezte a' franczia nyelv' szótárát 's jelenleg egy más szótárral foglalkodik, melly a' szavak' eredetét, változatait és kihalását történetileg leirva fogja előadni. Ezen munka mintegy 60 kötetet teend 's belőle az A betűnek fele nem sokára ki fog adatni.

— **Kályhameleg.** Az orvosok azt állitják, hogy a' téli nyavalyák' nagy száma nem a' hidegtől, hanem a' nagy kályhamelegtől származik, melly a' szobabeli levegőt igen kiszáritja. Ezen kiszáritás' elmellőzése végett jó a' kályhán mindig vizzel telt edényt tartani, melly a' szobai levegőnek megadja a' szükséges nedvet. Ez óvást az angolok soha sem mellőzik el.

— **Az őrjöngő pair.** — Egy furcsa történet adta elő magát minap a' pairek' kamarájában Párisban. Épen a' lelki betegeket érdeklő törvényjavaslat feletti vitatkozás végződött el, midőn egyike a' pair-eknek, ki ezen értekezéseket a' legfeszültebb figyelemmel látszott hallgatni, hirtelen fölkelt helyéről, társainak egyikét gallérán megragadá 's a' legerősebb kifejezések között kivánta, hogy az a' maga becsületrend szalagját adja neki. A' gyülekezet azonnal meggyőződött, hogy a' tanácsalatti törvényjavaslatot itt azonnal használni kellene, legelőször is egyikén az azt készitőknek.

IGAZÍTÁS. A' 751. szeleten utósó sorb. szerepében helyett olv. „a' szerepéhez.“ — 752. sz. 15. sorb. a' különben magyar helyett olv. „különben a' magyar.“

Az Athenaeumból hetenként kétszer, ugymint csötörtökön és vasárnap, jelenik meg egy egy ív; társából, a' Figyelmezőből, minden kedden egy ív. Ára a' kettőnek helyben kihordással 5 ft. cp.; postán, nyomtatott boritók alatt 5 ft. 48 kr. cp. — Velinpéldányok félévenként két forinttal drágábbak. — Evnegyedenként is válthatni példányt 2 ft. 30 kr., postán 3 fttal. Kiadó-hivatal Pesten, Hatvani-utcza, 594. szám, 2d. emelet.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 21. 1838.** **49. szám.**

Tartalom: Hegelt követő honfiainkhoz intézett barátságos kérelemre nyilatkozás. Vége (*Warga János*). — A' jó régi idő. Franczia Novella. — Egyveleg.

Hegelt követő honfiainkhoz intézett barátságos kérelemre nyilatkozás.

(v é g e.)

II.

Mi a' fölszólító' második nehézségét illeti: ennek első pontját, a' gondolkozási vagy logicai VAN-t, az első nehézségnél ügyekeztem feloldani, így itt különösen a' természet- és szellemvilág' VANjainak általánosságra fejlésekről szólandok.

Gondolkozó Énünk a' magára visszaható gondolkozásból kikelve, a' kültermészet' VANjaira talál, hol a' kültárgyakra ható gondolkozás által a' h é z a g és i d ő' fogalmait, vagyis azt vizsgálja: a' testek mi, és mikorú helyet foglalnak el. A' testek' hézagi és idői fogalmokból előáll a' m o z g á s' fogalma. A' mozgás' tagadólagos fogalmánál a' restség' vagy n e h é z s é g' fogalmát találja a' gondolkozás, mellyből ismét a' rest anyagot mozgásba hozó vonszó vagy eltaszító lökés, ezekből ismét az e s é s' különböző fogalma következik. A' hézagot mozogva elfoglalt testek, egymásra víve, az általános m o z t a n' eszméire vezetnek.

A' k ü l s ő e r ő k által hézagban mozgó, vagy millyenség és mennyiség szerint gondolóra vett testeknek Énünk ellenteszi a' b e l e r ő i vagy lényi változásokat, hol a' physicai tüneteknek ellentétetvén a' belső hatással munkálódó elemek, a' feltünő testek és munkálódó elemek' egymásra vitelökből közvetíttetik az e l e m e k' f e j t ő m u n k á l a t a. Ennek következmenyei a' különböző individualitásu testek. — A' különös individualitásu testeknél közvetlenül a' f a j s u l y' (különsúly, gravitas specifica) fogalma tűnik fel, közvetve ebből a' r é s z e k' ö s s z e r a g a d á s a. A' fajsúly és rész-összeragadás' viszonyításából a' test' részeire ható erők: a' m á g n e s s é g, v i l l a n y és m e l e g' fogalmai fejlenek. Az elemi belső munkálatok a' külső testekbe hatván, ki- és beható munkálás által közvetítik a' testek' a l a k j á t, azoknak egymástóli e l k ü l ö n í t é s é t, az elemi munkálatokat magokban tartó testek' egymásra hatása pedig a' c h e m i a i m u n k á k a t széles terjedelmű fogalmára emeli.

A' hézagot elfoglalt, és chemiai munkálat által változást szenvedő testek' fogalma a' testek' m ű s z e r e z e t é r e vezet, hol leg-

első fokon közvetlenül áll a' földképezési műszerezet, mellyből chemiai hatás által a' növényi, ezekből ismét közvetítve az állati műszerezet keletkezik. Az állat a' hézagban és időbeni önálló mozgása által legmagasabb fogalma a' testi világnak, mind közvetlenül magában alakja, mind másra hatólag a' testi ösztönű átképzés, mind pedig magába visszatérőleg a' nemi munkálat által. A' kültermészeti testeknél az állat' fogalmai közt létezik, az ember is, kinek gondolkozási és kültermészeti fogalma a' lelkire mint magábanlétre visszatérőleg közvetíti a' szellemi világot.

A' szellemi világban a' természeti testek' sorából kiemelkedve áll az ember, még pedig mint közvetlen VAN, a' minden élő testekkel közös természeti, érző és valódi emberi lelkével. Erről szól az anthropologia. Ezen természeti és érzési VANjából valódivá közvetített lélek, közvetlenségéből a' kültárgyakra vitetve előállítja a' kültárgyak' tudalmát; a' kültárgyak' tudalma visszahatva a' lélekre, szüli az éntudalmat; a' tudalom és éntudalom viszonyítva közvetítik a' mindig magára visszaható észt. Ez a' Hegel' phaenomenologiájának hármas mozzanata, mellynek az előkészítő különös tudományok általi kifejlése, logicáját előzni tartozik. Az emberi léleknek közvetlen magában, közvetve az észben megjelenése, közvetíti a' tulajdonképeni lélektant, mellyben, midőn a' lélek egy oldalról közvetlenül tisztán vizsgálódik, más oldalról közvetve bizonyos tettekre hat, ezen közvetlenült tiszta és bizonyos tettek' vizsgálása által a' lélek magára visszahatva szabad lesz. Ez a' szabad lélek, szabad gondolkozás, tulajdon személy.

Így áll az ember közvetlen mint személy, mint gondolkozó lény az érintett tehetségekkel felruházva, 's mint illyen, magában, más embertársára hatólag a' jog' fogalmára talál, hol a' küldolgok iránti szabad vagy nemszabad joga, ebből sajátja áll elő. Ennek ellentéve találja a' szerződést, mint a' személy iránti jog' feltételét. A' saját' és szerződés' fogalmaik közvetítik az igaztalan iránti jogot saját, és személy körül, vagy a' kényszerítő jogot.

Gondolkozó lelkünk, a' szellemi világban, a' külső kényszerítő jogi viszonyokból

belső szabad akaratú erényességbe megyen át, hol közvetlenül valamelly tárgy iránti belső határozásu föltételünk áll elő, közvetve pedig nézetünk ezen tárgy körül, a' mi az erényesség' fogalma után a' jó tartozik lenni. Föltételünk- és nézetünkből a' tárgy körül közvetítetik a' jó, vagy ennek ellenkezője a' rosz.

A' jog és erényesség' fogalmainak viszonyításából kél az erkölcsiség, mellynek a' társasági viszonyokat eleveníteni, és mintegy élettel elönteni kell. Illyen erkölcsi élettel bíró társaság közvetlenül a' családi, a' családiból emelkedik a' polgári, 's ezekből közvetítve a' nagyobb polgárzati viszony.

A' közvetlen magára vissza, és a' szellemi világ' adataiba közvetve hatólag gondolkozó lélek közvetíti az általános szabad lelket, melly közvetetlenül alaki kinyomása által a' művészetben jelenik meg, közvetve a' kijelentett vallásban, közvetítve a' philosophiában. Ezen utolsó lépcsője már az a' Hegel' fogalmi és eszmei fejtegetésének, hol a' szoros és egymásból fejlő következetességet nem látom át. Ez az, mit Hegel az általános tételeknél csak ide láttatik vetni, nehogy a' kijelentett vallás' eszméje, szerkezetéből kimaradjon. És épen ez az, miért a' széles értelmű scholasticismus' bélyegétől nem szabadúlhat meg, ha szinte triplicismusa az atya, fiu és szent lélek' dogmáira egy kissé merész nevetséggel akar is sokak által alkalmaztatni. Mert nem láthatom által, mimódon lehetne logicája az atya' képviselője, természetphilosophiája a' fiúé, szellemphilosophiája pedig a' szent léleké. Az illyek nem egyebek, mint nagyon tág elménczségek, 's a' dolog' lényébe vágni nem akarások. A' scholasticismusba esés Hegelnél, akár czélzattal, akár a' nélkül történt (én az elsőt tartom), minden esetre nagy hiba. A' philosophiának már valaha szabadulni kellene attól, hogy mindig a' kijelentett hit' igazságait egyeztesse az észszel. — A' legáltalánosabb eszmének a' szellemi világtóli különválását, önállóságra emelését, a' Hegel' modorja szerint igen könnyű megmutatni, 's erre víve mint saját állásu különös tudományt a' positiv theologiát is könnyű szerkeszteni, ha az a' philosophiai rendszer' szerkezetébe nem zavartatik is.

III.

Harmadik nehézsége fölszólítónak a' Hegel' dialecticus modorja. — Mi a' Hegel' gondolkozási modorját illeti; az eddigiekből is látható, miként az nem az aristotelesi dialectica, nem a' tíz cathegoriáknak, mint üres alakoknak szerkezete, mellyekre víve a' philosophálás nem egyéb, mint a' készen levő üres alakoknak, hozzájok illő, vagy nem illő gondolkozási anyagokkali megtöltése, így a kármelly gondolkozási közvetlen VAN-nak a' tíz categoriákra alkalmazása, mondhatnók reáhuzása, reáfeszítése, reáütése. Ezen ítélet alól nem vétetik ki a' Kant' szoros schemáihoz, különösen ennek négy fő categoriáihoz azon szoros ragaszkodás sem, mi szerint az minden fogalmon keresztül akar vitetni. Hegel' dialecticájának lénye az, hogy ő minden tiszta gondolkozási VAN-nak ellentételét vagy tagadását teszi, és mind a' tiszta, gondolkozási VAN-nak, mind ellentételének határozásait fejtegeti, még pedig úgy, hogy a' mint a' határozások egy vagy más oldalon elenyésznek, a' másiknak határozásai szükségképen megmaradnak vagy az elvont és tagadó gondolkozás, mindig gondolkozási állitóvá közvetíttetik. Így látszik, hogy a' Hegel' vitázó modorja, melly mindig közvetlen VAN-ból indul, nem üres schematismus, hanem tartalmas gondolkozási módszer; nem a' tétel' és ellentétel' összetétele, mint Fichteé, ha ettől veszi is eredetét; hanem a' tétel és ellentétel' egymásra viszonyított gondolkozási közvetítése; nem categoriák' üres alkalmazása a' gondolkozás' tárgyaira, hanem megfordítva, ezeknek szoros gondolkodás után lénynyé, fogalommá 's eszmékké földolgozása. Így nem csak át nem változása az aristotelesi dialecticának, mint fölszólító gondolja, de azzal nem is rokon, nem is jő általa létre a' természeti és szellemi világ, mint fölszólító akarja, hanem Énünk ezek fölött, mint adatok fölött, gondolkozik, fogalmat és eszméket alkot.

— Ezek azok, miket fölszólító' barátságos kérelmére ez úttal nyilvánítani szükségesnek láttam, mellyekre ha visszahatunk, látjuk, hogy Hegel nem mást akar, mint minden tárgy, vagy VAN fölött tartalmasan és szoros rendszerrel gondolkozni. És épen ez a' philosophia' czélja. Ohajtanám, hogy egy olly jó felfogásu férfi mint a' fölszólító, tartalmas és scholasticismustól ment philosophiai rendszerről gondolkoznék, — de e' mellé szükségképen kell azt is ohajtanom, hogy nagyon elfogult, és szerfölött önbizodalmas ne legyen; mert így philosophiai vizsgálódásaiban kivánt czélt nem érend, 's az illedelem' megsértésétől sem leend egészen ment. Mit pedig a' tisztességes tudományok körül olly igen ohajtunk, kivánunk és várunk!

Warga János.

A' jó régi idő.

Franczia novella.

Mintegy ötven esztendő előtt csinos kis fiú valék. Anyám, egy becsületes varga' özvegye, nem volt épen birtoktalan, mindig tisztán tartott, csinosan öltöztetett 's így mindenektől kedveltettem.

Aixban laktunk; épen lakunkkal szemközt vala de la Tour marquis' háza. Nem igen lakott fényesebben mint mi, de neve szép volt 's családa legrégibb nemes a' Provenceben. De atyja 's nagyatyja fölemészték birtokukat a' király' szolgálatában, 's marquis úrnak alig volt egy becsületes polgáréval felérő jövedelme. Marquis uram mintegy 40 éves férfiu lehetett, igen szigorúnak és kevélynek látszott, gőge igen is fel volt csigázva; igen fiatal korában elvett egy épen az övéhez hasonló régi nemes családbeli dámát, 's három angyali szép leány' atyja lőn.

Mint mondám, szegények voltak, és háztartásukban még sem hibázott semmi; szakácsnéjok és komornájok volt, ki asztalnál szolgált; a' marquis gazdagon paszományozott bársony kabátban járt, hitvese pedig mindig tafota ruhában jelent meg 's magát naponként hordszékben viteté az egyházba; — de hogy Aixban így pompázhassanak, kilencz hónapig falun laktak. Itt mindennemű szűkölködésben tünteték ki 's gyakorlák magokat, hogy karácsontól húsvétig a' városban magokhoz ne hasonlítsanak.

Marquisné asszony derék dáma volt, noha kissé kevély. Megengedé, hogy az apró kisasszonyoknak virágot és gyümölcsöt ajándékozék kertünkből; az való, hogy soha sem jöttem a' salonba, de az uton beszéltek velem vagy az előudvarban, 's ha illyenkor az anya lányaival látott játszani 's csacsogni, barátsága' jeléül legyezőjével arczomra ütött. Szegény gyermekek! mintha most is

látnám őket barna ruháikban, kevés hajporral szép fekete hajokon; míg idősb nénjök szép zöld tafota ruhát viselt, mellyet azonban kímélés végett, mihelyt haza ére, levetett.

Egy igen szép napon az egész család elutazott Marseillebe; az aprók azt regélék, hogy egy jó dámát fognak meglátogatni, kinek Lonconban szép jószága van épen az övék mellett, 's kivel a' papa 's mama megismerkedtek. Egy egész hétig kimaradtak 's visszajövén, azt mondák, hogy a' dáma csak polgári nő, de igen gazdag 's ők igen jól mulattak nála.

Majd vízi kalandokra mentek, majd kikocsiztak, majd tánczoltak és báloztak, hol a' marseillei legszebb úrfiak és dámák voltak együtt; majd szép, hosszu processiót láttak, mellyről nem győztek eleget beszélni.

„Oh, a' jó Bernhard madame", szóla a' legfiatalabbik, ki leghajlandóbb volt hozzám — „Csak láttad volna szép házát; mama azt mondja, hogy itt a' presidensnél sincs nagyobb pompa, 's neki több inasa van mint ennek, de azok livréet nem hordanak. 'S a' madame szép ruhákat és gyémántot visel; úrfia pedig derék cavalier és szép is."

Igen fiatal valék ekkor még, de szemem elég éles volt 's észrevevém, hogy Anasztázia kisasszony kis barátném' e' szavaira elpirult. Nem sokára utóbb láttam a' marseillei úrfit is. Anyjával érkezett meg egy estve igen szép kocsiban 's marquis úrnál szállt meg.

Másnap reggel a' földszinti terem előtt elmenvén, az ablakon által megláttam Anasztázia kisasszonyt, ki igen halavány volt, szemei veresek és zavartak, mintha igen sokat sírt volna. Huga az előtéren ült az ajtó előtt és kötött.

„Atyám büntetésül tön ide, 's ma délben nem kapok ebédet, mivel sírtam mikor nénémet sírni látám. Azt hiszik, mit sem hallottam... de tudom én a' mit tudok ... Szegény Anasztázia!"

Megigértem, hogy egy szót ki nem csacsogok, 's mindent el kelle beszélnie. 'S ő elmondá, hogy az ifju Bernhard nénjét nőül kérte meg, de monsieur de la Tour annyira megharagudott ez ajánlaton, hogy őt majdnem kidobta az ablakon. Még el sem beszéle mindent, mikor hangos beszédet hallánk a' teremben. Az ajtón figyeltünk 's benézénk a' kulcs-lyukon; Anasztázia kisasszony zokogott, atyja pedig kíméletlenül dühöngött. „Méltatlan cseléd te! — kiáltá — te egy kereskedőbe szerettél, te a' de la Tourok' leánya? 'S merészléd csak egy pillanatig is reményleni, szép kisasszony, hogy meg fogok az illy iszonyú egyenetlen házasságban egyezni? Előbb száradjon el kezem, mint illy gyalázatos nősz-kötést aláirok. De la Tour grófnő bizonyos Bernhard ur' neje! Egy de la Tour grófnő kereskedőné! Megőrültél-e? Nem tudod, hogy erre csak gondolni is vétek. — De atyád vagyok, elfajult gyermek, 's őseink' becsületét fen tudom tartani! —"

A' szegény Anasztázia' könyűi kiszáradtak, arcza nyugodt elszánás' kinyomatát vevé magára.

„Atyám! — így szóla szilárdan — soha sem fogok másé lenni; hatalmadnak határa van felettem, 's még tán valaha ...."

Nagyságos atyja nem hagyá befejezni, hanem reája rohant 's ha a' megérkező anya közbe nem veti magát, talám azon perczben megölte volna lányát.

Anasztázia kisasszony szobájába záraték 's hat hétig kelle benmaradnia; azután ismét le szabadott jőnie a' terembe, de a' marquis egy szót sem szóla többé hozzá.

Szokásban volt, hogy a' tartomány évenként két nemes de szegény kisasszonyt följegypénzezett, egyet hogy férhez mehessen, a' másikat hogy kolostorba vonulhasson. De la Tour úr lánya' számára a' kolostori jegypénzt nyerte meg. 'S Anasztázia anyjától hallá, hogy apáczasághoz kell készülnie.

A' szegény marquisa talám hajlandó lett volna lánya' kérelmeinek engedni, ha a' férje' akaratjának vakon engedelmeskedést meg nem szokta volna. Együtt sírt leányával 's kérte az engedelmességre. De Anasztázia daczolt az atyával 's kereken kimondá, hogy önkényt soha sem menend kolostorba, 's bizonynyal megszökött volna, ha legszigorúbban nem vigyáztak volna reá. De a' marquis épen olly nyakas volt mint leánya 's egyik sem akart cselhez fogni.

Egy este kocsiba kellett Anasztázia kisasszonynak ülnie, a' nélkül hogy tudná, hová viszik. Így jutott a' Visitandin-ák' kolostorába, mellyet ott az országut' szegleténél láthattok; ottan ült zár és lakat alatt,

soha nem remélve kijöhetést. Ez tél' végén történt 's a' család nyomban falura ment.

Ugyan azon évben meghalt az anyám 's egy nagynéném vett mint árvát magához. Ennek férje kertész volt az említett kolostornál, mellytől nem messze lakott egy kis házikóban. Én egész időmet a' kertben töltém 's csak akkor kellett kimennem, mikor az apáczák fris levegőt színi jöttek.

Egy napon, épen a' vesper alatt egészen egyedül voltam 's a' sétányokat tisztítám, midőn Anasztázia kisasszonyt látám felém jőni. Apácza ruhát hordozott; ah minő szép volt!

‚Péter! — így szóla hozzám — igen nagy szolgálatot tehetsz nekem.'

„Kész vagyok engedelmeskedni a' kisasszonynak!"

‚Mindjárt megtudod a' teendőt; nyomban Marseillebe kell menned."

„Marseillebe?"

‚Szegény fiu, ugy-e messze van? De légy csendes, szép jutalmat kapsz. Kérdezzed ott Bernhard úr' házát, az amerikai gazdag úrét; az egész világ ismeri ott, 's add neki ezt.'

Levél vala; migigértem, hogy átadom, mire ő gyorsan elment, még a' távolból is köszöntve kezével.

Én eddigelé soha sem távoztam messze a' városból, de bátor és elszánt valék 's így nyomban elindultam Marseille felé, körül sem nézve. De ah nem juthattam oda! Rosz csillagom épen az nap vezeté a' lovas rendőrcsapatot az országutra, hegyen völgyön egy gonosztevőt keresve, ki elég szemtelen vala megszökni kezei közül. Azon bölcseség, melly efféle embereket a' világ' kezdete óta kitüntetett, bennem ártatlan gyerkőczében is igen gyanús személyt láttatott velök. Kikérdeztek: én nem akarám megmondani, honnan jövök, hová menek, 's így egész tisztességgel visszavitettem Aixba, hol bezárattam. Szerencsémre Anasztázia' levelét mellényem' bélése alá rejtém 's így a' kutató, ki mindenemet átvizsgálá, nem találhatta meg.

Nem tartozik a' dologhoz, elmondani, mint eszközlé ki jó nagy bátyám, hogy teljes három hónapig fogva tartottak; végre elbocsáttatám a' fogságból 's ekkor hallám, hogy Anasztázia kisasszony mintegy egy hónap óta sz. Rozália-testvér lön 's fogadását letette. De ez nem tartóztatott vissza jó szerencse-keresés végett nyomban Marseillebe menéstől. Itt azonnal rá akadtam Bernhard úr' szép házára, de egészen bálványnyá változva hallám, hogy néhány nap előtt Amerikába hajózott.

Az annyi bajt okozó levelet szomorúan tettem vissza zsebembe 's azon idő óta mint valami szent maradványt őrizem. Itt van levéltárczámban keresztelő és őrmesteri levelem mellett.

Nem szükséges elmondanom, mit tevék, midőn Bernhard úr' ajtaja olly váratlanul nyilt ki előttem. A' koromban levő reményteljes ifjak igen hamar szoktak magokon segíteni. Midőn Aixba visszaérkeztem, nagybátyám kivetett az ajtón, 's más nem maradá hátra, mint idegen embereknél szolgálnom. Néhány év mulva pedig azt gondolám, hogy ha már livréet kell hordoznom, a' királyé mégis legjobb lesz.

Három évig voltam már szolgálatban 's ez idő alatt vár-őrségből várőrségbe vándorlék, míg végre a' jó szerencse Aixba vezérlé ezredemet. Megérkezésem után nyomban nagybátyámhoz szaladtam; a' jó férj 's kedves hitvese áldást mondtak az alant világra; eléggé méltatlankodtak velem, kinoztak, az utczára vetettek, de én még is húgok' fia voltam. A' marquis úr' házához szaladtam. Egy öreg szomszédné, ki alig ismere rám, beszélé, hogy a' marquis 's nagyságos felesége a' jószágban vannak. „És a' két kisasszony?" kérdém. ‚Ah, Péter úr, mindenik férhez ment. Lucia kisasszonynak egy tengerésztiszt a' férje, ki egy sounak nincs ugyan birtokában, de nemessége legrégibb az országban, Toulonban lakik. A' legfiatalabbik, a' szép Luiza kisasszony, egy hónap előtt utazott el; férje igen vén, igen rút, köszvényes, de Entrevaux várban kormányos 's a' kisasszony most már marquisa.' Anasztázia kisasszonyról mit sem halla a' szomszédnő; de mint hiszi, a' kolostorban van.

Nyugtalan kiváncsiság 's magyarázhatlan előérzés, mind annyiszor mikor időm volt, a' kolostortemplom' megkeresésére késztettetek; mindig itt hallgatám a' misét, ha szolgálatom megengedé. Gyakran észrevettem, hogy az imádkozó padok előtt, hol az apáczák rostélyaik mögött ültek, a' le-

pel többször mozgott és pedig mindig ugyanazon helyen. Ez szembe szökött 's én mindent akarék tenni, hogy a' dolog' okára jussak.

Egy napon tehát a' 9 órai mise után letérdelék közel a' főoltárhoz; az egyházfi sokkal alább a' templomban szék-elszedéssel foglalatoskodott. Szemeim merően csüggtek a' leplen, melly egyszerre elgördítteték 's meglátám Anasztázia kisasszonyt, úgy mint titeket látlak magam előtt; apácza ruhában volt 's fekete fátyollal. Már 8 évig volt itt, 8 kín- és köny-teljes éven át; halavány és sovány lett, de még is mindegyre szép volt; 's kék szemei, vidor fényöket elvesztve, angyalok' szemeihez hasonlítottak, annyira telve állottak szelidséggel és jósággal.

‚Péter, ugyan te vagy-e?'

„Igenis, kisasszony, asszony, akarám mondani, 's nem az én hibám, hogy ...“

‚Tudom — felelt ő — 's még köszönettel tartozom... de ismét nagy szolgálatot tehetsz nekem.'

„Életemet kegyelmes asszonyomért!“ szóltam én 's egy lépéssel közelbre léptem.

Ő pedig jól látá, hogy férfiuvá lettem, 's nem té-zett többé.

‚Péter, — így szóla tovább — tud-e ön olvasni?'

„Nem legjobban, kegyelmes asszonyom!“

‚Úgy még egyszer kell önnel beszélnem; jöjön el ma az esti áldáshoz; ha a' gyülekezet eloszlott, várakozzék még reám .. el fogok jőni ..

A' dolgát végzeni látszó egyházfi a' fő oltár felé jött, a' lepel lebocsáttaték 's én olly gyorsan hagyám el az egyházat, a' hogy csak lehete.

Este nem hibáztam; vége levén az isteni szolgálatnak, a' hivek lassanként eloszlottak, én pedig egy padra leültem Az egyházfi körüljárta a' templomot, engem észre nem véve. Egész életemben nem igen féltem a' golyóktól, de meg kell vallanom, hogy borzadás hatott által, midőn olly egyedül látám magamat a' halott kövekkel bővelkedő 's annyira homályos nagy templomban, hogy alig lehete a' fő oltárt kivenni, melly előtt az örök lámpa ég. Szerencsémre nem kellett soká várakoznom, mert Rozália hamar elvonta a' fekete leplet 's imádkozó székében megjelent.

‚Péter — így szóla hozzám —, ön derék fiu, önben bizom. Meg akarok szökni. Van kötélhágcsóm, hogy a' kertfalon átmehessek de a' kolostor mellett a' piaczon álló őr ne csapjon lármát. Mikor jő ön azon helyre?'

„Holnap.“

‚Hány órakor?'

„Éjfélkor.“

‚Tehát holnap éjfélkor meg leszek mentve!'

És halavány arczán könnyü pirosság futott el, összekulcsolva kezeit ada hálát istennek.

Hallja Péter — folytatá tovább — menjen el holnap reggel az öreg Hannihoz (ez azon szomszéd asszony volt, kit először is megkérdezék a' marquis és leányai' sorsa felül); ő adá tudtomra, hogy ön Aixba visszatért, ismeri önt és kedveli, mindenről értesitém, ön egészen bizhatik benne. Mondja neki, hogy holnap este ... érti ön, holnap este, ha szükséges lesz, egész éjszaka is várakozzék reám. Hála istennek, egészen bizhatom benne, Bernhard úr annyi jót tön vele!'

„Tehát nincs többé Amerikában?“ merém kérdeni.

‚Még ott van, ... ha atyám' haragja elől el nem rejtezkedik, mint országfogoly ülne If' várában. Rut megfogatási parancs adaték reája. De tudom rejtekét 's nem sokára a' széles tenger választand el bennünket ezen lakóktól. Ah, mennyi köszönettel tartozunk önnek, Péter. Nem maradhatok tovább; a' testvérek a' refectoriumból jőnek; e' kulcs kinyitja a' templom ajtaját. Ezen rut vas nélkül ('s ekkor a' rostélyra ütött) önnel mehetnék, és szabad volnék,.. szabad!' ..

„Éljen boldogúl, barátom, legyen okos, hallgató, életem kezében van. Isten önnel; tehát holnap, éjfélkor.“

Eltünt, 's ideje is vala, mert már hallám az apáczákat a' templomra ütköző corridoron; én fölnyitám a' kis ajtót 's elsiettem.

Az öreg Johannához sieték, elmondani neki, mik reám bizattak. Eleinte fölkiáltásokra fakadt a' jó asszony, de azután nyugodtabb lön 's végre megigéré hogy minden készen leend.

Végre elértem az őrszobába. Gondoljátok csak, gyermekek, lehettem-e vidám és jó kedvü, részt vehettem-e mind azon tréfákban, mellyek a' kemencze körül kaczagást okoztak.

Ah, mennyire vártam ez éjfélt, melly helyemre állítana. Ha bizonyos lettem volna is hogy agyon lövettetem, örömest és kész szivvel nyitottam volna szökésre utat a' boldogtalan asszonynak. Mert gyermekeim, a' nőkben gyakran van valami vonzó, ingerlő, hogy magát elfelejti az ember.

Könnyen gondolhatjátok, hogy Rozália testvérbe nem voltam szerelmes, én, szegény katona; de ő szép volt és boldogtalan! Én, ki életemet minden nap szerencséltetni valék a' királyért köteles, ki azt meg sem igen köszönte volna, ne daczolnék-e a' halállal, hogy azon legjelesb teremtményt megmentsem, mellyet isten a' világba helyeze; megmentsem azon nőt, kinek emlékem drága lett volna 's ki a' szegény Péterről holtáig csak könyűs szemekkel tudott volna beszélni.

Minél közelebb jött az éjfél, annál nyugodtabb lettem. Tizenegyet ütött, az őrök felváltattak; még csak egy óra, 's a' sor rám jövend. Egy óra! mennyi történik egy órában, 's minő csekélység felforgathatja a' legszebb terveket.

Egyszerre lármát és zavart, kiáltozást hallánk, a' vidékbeli parasztok vásárra jöttek a' városba, pert kezdtek a' polgárokkal 's halálra verik az embereket, Az őrség' fele a' háborgás' elnyomására küldetik.

„Hollah Péter — szól hozzám a' hadnagy, — jőj velünk, te érted ezen kobakfők' zavarát, te fogsz velök beszélni; e' gazemberek örömest játszanak késeikkel."

E' parancsra jéghidegség futott hátamon keresztül. Engedelmeskednem kellett, különben pontban megfogtak 's másnap fejbe lőttek volna. Mentem tehát, kevesebbé gondolva a' parasztokra, mint azon veszélyekre, mellyekre a' szegény Rozália ki van téve. Ostromléptekkel rohantunk és előszegzett szuronyokkal az utczákon alá; a' lárma 's kiáltozás olly nagy volt, hogy a' házak rengtek belé.

Ha hidegvérü voltam volna, könnyen megmondhatám hadnagyomnak, mint csillapíthatni le e' csajvadékot 's mint rezzenthetni el mint verebeket; csak néhány golyóval kellett volna füleik körül fütyöltetni. De semmire nem gondolék, ollyan voltam mint a' gép, tisztünk pedig egy jó emberséges férfi, jó szóval akara rendet csinálni. De mind ő mind mi roszszul jártunk, mert a' to-

lakodásban annyira bekerittettünk a' parasztoktól, hogy alig használhatók fegyvereinket. Sok bajtárs megsebesítteték, én részemről késszurást kaptam karomba. Ah, keveset gondoltam én sebemre; gondolataim máshol jártak; sz. János' tornyán épen most üte tizenkettőt .... Segítség jött 's helyet csinált; egy jó salve megfuttatá a' zavargókat 's a' nyugalmat hamarjában csak a' dobverés háborítá, mellynek hangjai alatt mi az őrtanyára visszatértünk.

A' sebész karomat foglalta el, a' sebet rajta bekötendő. Vérem bőven folyt, de én mit sem láték, mit sem hallék, hanem csak kezei közül akartam görcsösen kiszabadulni. Hasztalan. Ekkor hangosan és kivehetőleg durran egy puska a' téren a' kolostor felé. Én fölugrom, a' sebészt és társait hátra taszítom, 's a' kolostor irányában sietek. Az egész őrség fáklyákkal követ. ... Melly pillantás! Rozália a' földön fekszik, halvány- 's véresen. A' hadnagy fejét támasztá, én pedig sirva 's zokogva térdelék előtte.

A' szegény őr, ki helyettem volt kénytelen állani, kezeibe rejté el arczát, a' katonaság mind szomoruan 's megrettenve állott, — szivszaggató volt a' pillantás. A' boldogtalan felpillanta, megismert és reám mosolygott.

Midőn a' sebész meg akará sebét vizsgálni, szeliden visszatolá őt; azután lassu hangon 's az utolsó erőlködéssel így szóla hozzám:

„Péter, te látandod őt... nemde? Mondd neki, hogy szeretem, itt és ott fenn ... örökké ... megmondtam .. ma szabad leszek ... most meghalok ... szabad ..

'S elhunyt.

Tábori ágyra tették; én egész éjjel ezen angyal' földi maradványainál maradtam, 's nem emlékezem, hogy utóbb bajtársaim közül csak egy is ingerkedett volna velem azon mély fájdalom felől, mellyet itt mutattam. Az őt lelövő szerencsétlen mellettem ült és kétségbeesve harapott karjába; fiatal legény volt és szerelmest hagya otthon hátra.

A' tiszt tudósítá a' püspököt az esetről. Egy vicarius, mint követ, érkezék meg ő eminentiájától; ez megismeré az elhunytat, fölirta a' mit a' hadnagy és az őr mondának 's azután így szólt:

„Hadnagy úr, legyen olly jó, viradtával

ez apáczát négy emberrel sz. Magdolna' temetőjébe vitetni. Egyházi ruhájában tétessék le. Ő eminentiájának ohajtása, hogy az esetről minél kevesebbet beszéljenek."

Midőn társaim a' szegény áldozatot nyughelyére vinni készültek, kértem a' hadnagyot, szabad legyen a' holtat nekem is elkisérni; a' temetőben az öreg Hánit látám egy kereszt előtt térdelve, 's nem sokára egy ifju, karcsu férfiu rohant elő, némán, hangtalanul borult a' halott fölé, megcsókolá kezeit és ruhája' szélét; azután merően és szomorúan nézé meg 's lelketlenül rogyott le melléje.

Mikor ismét magához jött, egy útőrségi tiszt álla előtte 's igy szólt hozzá:

„Bernhard úr, a' király' nevében, ön If' várába követ engem."

A' szegény ifju férfi' arczán mintegy örömsugarat lehete olvasni; körül nézett; Rozália testvér el vala már temetve. Felkelt a' földről és követé a' tisztet.

Egy év mulva remete lön st. Baume-ban, haja megőszült mint valami öregé. Egész vagyonát de la Tour marquisnak ajándékozá, és ez elfogadta.

Egyveleg.

Selyembogarak. Egy chinai munkában, a' selyembogarakról, mellyet Julien Szaniszló francziára fordita, az mondatik, hogy chinában az eperfalevélre ris-lisztet szoktak hinteni. Ez nagy segedelem, midőn eperlevél' szüke van. A' hernyok csakhamar hozzá szoknak, 's az igy tartott selyem hernyók' gubói nehezebbek, mint különben. Ezen munkában még több okos bánásmódjok foglaltatik a' chinaiaknak a' selyemtenyésztés' könnyebbitésére.

Mivelt föld. A' mivelt rész a' britanniai szigeteken, Olasz, Poroszországokban, Németalföldön, Austriában, Bajorországban és Würtembergben egy harmadát teszi a' földnek; Francziaországban felét; Németországban, Nápolyban, Siciliában negyedét; Illyriában ötödnél kevesebbet; europai Oroszországban és Magyarhonban hatodát, Norvegiában és Svédországban kilenczedét. A' többi föld miveletlen, mivelhetlen vagy erdőkkel fedett.

Angol dráma. Clifton nevezetű falu mellett, Angliában, egy szikla emelkedik, háromszáz lábnyi magosságra, meredeken, Avon' vize felett. Közel ezen szikla' csúcsához egy kerekded nyilás van, mintegy 80—100 lábnyi mély, mellyet gyakran látogatnak idegenek. Néhány hét előtt egy éltes férfiú jöve ide egy szép ifju hölgy' kiséretében, kik ezen óriás üregbe — igy nevezik e' nyiladékot — lemenni kivánkoztak. Mialatt a' vezető' szolgája fáklyákért ment, emez észrevevé, hogy az idegen igen nyugtalan, 's kérte őt, hogy ha roszúl érzi magát, pihenjen ki kevéssé, mielőtt a' barlang' hideg levegőjének kitenné magát. Az ifju hölgy válaszola: „Köszönöm ezen figyelmet férjem' nevében. Ő illy állapotban többször van."

A' vezető most elhagyá mindkettejöket a' balcon' támasztékaihoz fogódzván, mellyek a' sziklán készitve vannak. Az idegenek a' felséges látvány' nézelésében, melly szemeiknek mutatkozott, látszottak elmerülni. A' mi most történt, a' jelen levők' beszéde után kell előadnunk, kik azon szempillantatban alant a' síkon voltak. A' két idegen a' mellvédfalra hajlott..... hirtelen a' hölgyhöz fordúl a' férfi, megragadja őt és a' mélységbe akarja taszitani .... A' hölgy a' földre veti magát, a' mellvédfalhoz erősen hozzá kapaszkodik, irtóztatolag sikoltozván. Ezen borzasztó tusa néhány pillantatig tartott. Végre a' férfiú minden erejét össze látszott szedni, az elfáradott hölgy kénytelen a' védfalat elbocsátani és a' mélységbe esik. A' gyilkos gúnykaczajjal néz utána, midőn teste laptaként a' sziklákon hengereg és a' mélység felé rohan, aztán maga is áldozata után ugrik. A' jelenlevők először a' hölgyet vonák ki a' mélységből. Még lihegett az, és „Istenem, én ártatlan vagyok!" úgymond 's kiadá lelkét.

A' két idegen a' történet előtti estve Londonból jött 's mindeddig senki sem tudja, kik valának.

Görögország. Hivatalos tudósitás szerint 742, 471 lakosa van. Az előttünk fekvő felosztás öregek és ifjak, férfiak és nők, mesterségek 'stb. szerint kevesebbé érdekel, mint a' szellemi 's társasági viszonyok' tekintete. E' szerint van Görögországban 449 tanitó, 23 iró, 259 ügyész, 244 orvos és 3212 pap. A' tanitók alatt van 21,306 tanitvány, 's olvasni, irni tudó ember 37,346, 's ez előlegesen azon közönség, mellyre a' 23 iró épithet. Hogy több per van mint betegség, abból tünik ki, hogy az ügyvédek' serege az orvosokénál 15 emberrel nagyobb.

Marhák' elveszését gátló mód tüzveszélykor. Falukon a' tüzi veszély egyik legnagyobb baja az, hogy az égő épületben rendesen oda vesznek a' házi állatok, mert az ijedés által vadak, engedetlenek lesznek 's csak nagy ügygyel bajjal vezettethetnek ki. Egy katona (sapeurs-pompiers) tiszt legújabban egy módot ajánla, mint lehet ezen állatok' ellenszegülését meggyőzni, t. i. bizonyos készülettel nyomban be kell szemeiket zárni. A' tapasztalás bebizonyitá, hogy bekötött szemmel, akárhová is hagyják magokat vezetni.

FIGYELMEZTETÉS.

Kérjük tisztelt olvasóinkat, ne terheltetnének rendeléseiket az Athenaeum 's Figyelmező iránt minél előbb megtenni, czímeiket olvashatólag és hibátlanúl vagy a' netalán meglevőknek kiigazitását beküldeni, hogy az újságborítékokat jókor rendbe hozhassuk 's az elküldözésben hátramaradás ne történjék.

Félévi ára mindkettőnek helyben 5 for. — kr., velinen 7 ft.
— — postán 5 „ 48 „ „ 7 „ 48 kr.

Nyomatik Budán, a' magyar királyi egyetem' betüivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV.

Első félév. **Pest, junius' 24. 1838.** **50. szám.**

Tartalom: Szellemi foglalkodás, kivált gyermekeknéi. Németből (*V—a*). — Vád (*Sujánszky*). — Egy siciliai alakos' önvallomása. Németből (*Bánk.*) — Magyar játékszini krónika (*V.* 25. és *Bajza*). — Egyveleg.

Szellemi foglalkodás, kivált gyermekeknél.

Az agy' vagy részei' mértékfölötti vagy alkalmatlan időbeli gyakorlásának káros következése sokféle 's megegyez a' physiologia' rendes törvényeivel. Ha szemünket igen soká vagy igen nagy világosságnál használjuk, megveresedik 's edényeinek 's idegeinek fölmagasztalt munkássága elfáradás' és fájdalom' érzését hozza elő, melly bennünket megszűnésre int. A' szemet elfordítván 's nyugalomnak eresztvén, az ingerlés lassanként csökken 's az ép állapot visszatér; de ha folyvást erőltetjük a' szemet, vagy annak kinyugvása előtt ismét munkához látunk, az ingerlés végre tartóssá válik, betegség fejlődhetik ki, ebből látási gyöngeség vagy vakság, a' mi nem ritka eset az üvegfuvóknál, kovácsoknál 's más nagy világosság mellett dolgozni kénytelenéknél.

Hasonló tünemények állnak elő, ha az agy nagy lelki erőltetés által mértékfölötti munkásságban tartatik. Egyetlen különbség az, hogy mindig láthatni, mi van a' szemben, de ritkán, mi van az agyban. Néha azonban vannak koponyatörések, mellyek csontok' eltávolítását parancsolják, 's így az agy födetlen maradván, edényeiben a' sebesült vérkeringést szintugy láthatni, mint a' szemben. Sir Astley Cooperhoz egy fiatal ember viteték, ki koponyája' egy részét, épen szemöldöke fölött elveszté. „A' fej' vizsgálásánál — így szól Astley ur, — világosan láthatám, hogy az agy' érverése rendes, csöndes volt; de ugyan akkor ellenállást szenvedtek a' beteg' kívánságai, 's nyomban nagyobb erővel tódult a' vér az agyba, az érverés szapora 's erős lőn, ez okból, ha elmulasztjuk az elmét nyugalomban megtartani, minden orvoslás sükeretlen lesz az agysértéseknél." — Még nevezetesb esetet beszél el Caldwell orvos, mellyet Pierquin doctor láta a' montpellieri kórházban: „A' vizsgálat' tárgya egy 26 éves asszony volt, ki elhagyott bujakór' következésében a' fejtakarók', a' koponya' 's a' kemény agykéreg' nagy részét elvesztette. Az agy' megfelelő része tehát csupaszon feküdt, 's látható vala. Ha a' nő álmodás nélkül aludt, agya mozdulatlan volt 's a' koponyán belül. Ha alvása tökéletlen volt és álmoktól háborítva, agya is mozgott és agysérvet képezve előjött a' koponyából. Élénk álmaknál, mely-

lyeket fölébredvén maga is ollyanoknak monda, a' kijövés nagy volt, mikor pedig ébren lévén erősen gondolkozott, vagy igen jól mulatott, még nagyobbá lön.“ — Ezen előjövés természetesen a' vérnek a' munkásság alatti nagyobb odatódulásából származék; 's ha az eset egészen igazán van előadva, bizonyosan a' legérdekesbekhez tartozik.

Azon alkalomnál illy észrevételt tesz Caldwell orvos: „Ha lehetséges volna, az ép üteri vért nagyobb mennyiségben vezetni az agyba, a' többi részek' károsodása nélkül, akkor az elmemunkálatok erősödnének. Ez állításnak én hiszek, mert gyakran látjuk bebizonyodva. Ha valamelly szónok a' vitakérdés fölött neki hevül 's arcza elpirosodik, szelleme nagyobb 's korlátlanabb munkásságu, mint akármelly más időben. Miért? Mivel agya illyenkor ügyesebb. De mi változtatja olly hamar jobbra annak állapotját? A' vér' bővebb oda folyása, melly ismét fölmagasztalt munkássága' ingerétől származott. Hogy illy alkalommal több vér foly az agyba, senki nem kételheti, ki a' szónoknak akkori érzéseivel valamennyire ismeretes, ki arcza' szokatlan teltségét és pirosságát, fénylő, ragyogó, 's előtolt szemeit, 's halánték és nyak-ereinek ütését látá. Egy washingtoni igen jeles tanácsos a' mult télen, igen nagy részt vevén egyik vitatkozásban, a' fejébe tóduló vértől olly szédülést kapott, hogy le kelle ülnie, az ülést pedig el kelle halasztani. Még utóbb a' követek' házában egy új tag hasonló okból egészen elesett a' beszéd alatt 's nyomban meg is halt. Továbbá egy erdélyi ügyvéd, néhány hét előtt, rángatózásokba esett a' fejébe tóduló vértől, melly tódulásnak erős agy-ingerlés szolgált alapúl némi nagy vitatkozás közben. Valóban az agybeli fölmagasztalt vérkeringés, mint a' nagy elme-ingerlettség' követő társa, sokszor egészen váratlan hatások által mutatkozik, a' halál után pedig nagyon is olvasható nyomokat hágy hátra. Mennyi országférfi (Staatsmann), mint Whitbread, Romilly, Castlereagh és Canning végzé hirtelen el pályáját, hirvágytól vagy mértéktelen elmebuzgóságtól ösztönöztetve, agyát mód nélkül megerőltetvén. És hasonló túlságoskodás által hányan nem gyöngíték elmetehetségöket örökre meg! Ha a' szem ereje fölött használtatik, érzéketlen lesz a' világ iránt 's nem visz benyomásokat a' lélekhez. Nagy elfáradás által így lesz az agy is alkalmatlan a' gondolkozásra, az öntudás pedig nagy zavar' érzése által meghomályosíttatik.

A' mértékfölötti tartós elmemunkásság minden életszakban káros, de a' gyermekségben 's kora ifjuságban, midőn az agyalkotmány még gyönge, a' czéliránytalan bánásmód által előbb okoztatik némi maradandó kár, mint későbbi korban; 's e' tekintetben teljes hasonlóság van az agy 's a' test' egyéb részei között, mint az látható az izmok' és csontok' igen korán gyakorlásánál. A' mirígykóros és görvélyes gyermekek leginkább ez okból szenvednek. Jeleik többnyire a' nagy fej, az igen korán kifejlett ész, a' kicsiny gyöngéd test. De illy esetekben az agy' nagysága 's az elme' élessége beteg nevekedés' következményei; 's a' legnagyobb kímélés és vigyázat mellett is mindig valódi betegség' szélén áll az illy gyermek első éveiben. 'S szülői mégis nem hogy elmemunkásságát csillapítanák, hanem sokat igérő tehetségei által elcsábítva, örökös tanítás és soha nem hibázó dicséret és jutalom által mindegyre ingerlik azt; 's úgy találván, hogy előmenetele forró kívánságaiknak egy ideig egészen megfelel, ohajtva pillantanak azon nap' elébe, midőn tehetsége egészen kifejlendik 's neve hirtől lesz körülsugárolva. De épen azon arányban, a' mint képzelődésök' képe ragyogóbb lesz, tűnik el a' megvalósodhatás' hihetősége; mert az idő előtti gyakorlás által kiszitt agy majd megbetegül, majd fesz-erejét veszti el, az elmetehetség örökre lomha, béna marad. A' várt csodát tehát végre a' társaság' közös versenyében sok ollyanok elérik, elhagyják, kiknek nehéz lassú megindulása neki könnyű győzelmet igére.

Vegyük a' testalkatás' kivánatait vezetőül, 's látandjuk, hogy a' szokott bánásmódot rendesen meg kellene fordítani. A' helyett tehát, hogy a' korán érő gyermek a' lehetségig feszíttetik, a' tompább és lassubb pedig kényére hagyatik, rendszeres próbát kellene tenni, az utolsó' lomha ereje' munkásságának föltüzelésére, az elsőének pedig mérséklésére, hogy állandóságot kapjon. De a' helyett szokásban van a' korán kifejlett lelkü gyermeket iskolába küldve idő előtt munkára szorítani, míg a' roszabb fejű és serkentgetést kivánó két három évvel is tovább otthon marad henyélve, épen mivel még hátra van. Itt kétszeres hiba

történik, mellynek sajnos következése a' jó fejű gyermekre nézve mind egészségének mind csodált agy-tehetségének tartós elvesztése.

Dr. Brigham következőleg adja véleményét egy, Amerikában kijött 's a' szellemi erőltetés' befolyásáról az egészségre szóló munkában az illy gyermekekről: „Gyakran estek vizsgálatom alá veszedelmes idomai a' mirigykórnak gyermekeknél, 's eredetöket nem tudám másképen magyarázni, mint fölvéve azt, hogy az agy a' többi testrészek' kárára gyakoroltaték 's olly életszakban, midőn a' természet minden műszernek tökélyt adni törekszik; a' betegség' kiütése után pedig szomorkodva látám ugyanazon okot hatni a' gyógyulás' hátrálására vagy meggátlására. Több gyászos példát láték, hol öt hat éves gyermekek egy ideig olly kórban sínlődtek, mellyből a' kevesbbé elmések könnyen kigyógyultak, 's végre meghaltak, noha megmentésökre a' legnagyobb gond és fáradság fordíttaték. Betegségök alatt szenvedélyesen kivánták a' könyveket 's az elmei ingert, 's eszök' érettsége miatt csodáltattak. Az illy gyermekeknél, ha nyavalyába estek, igen csekély a' gyógyulási remény; sok orvos közlé velem, hogy véleménye megegyez az enyémmel, azt is vevék észre, hogyha két beteg gyermek közűl az egyik igen kifejlett elmetehetségű, a' másik pedig tompább eszű, amannak fölgyógyulása sokkal kevesbbé hihető, mint ezé. Az illy kora elmeérés egyik műszernek a' másik fölötti káros kifejlésétől származik."

Brigham orvos jól jegyzi meg, hogy tudatlanság az oka, hogy a' szülők gyermekeik' elméjét, kivált a' korán érők- és gyöngéket, idejekorán 's módfölött megerőltetik; de a' fölhozott példák 's az intéseinek gyámolul szolgáló okok szerint ugy látszik, hogy a' korán kezdett rendszeres nevelés' 's a' gyermeki elme' kora megerőltetésének hibája sokkal elterjedtebb az egyesült tartományokban mint Nagybritanniában. Az egyesült tartományokbeli gyermekiratok közűl sok jeleltetik ki, mint „két három éves gyermekek számára", 's a' többek között találtatnak: „füvészet', földmérés' és csillagászat' kézikönyvei gyermekek' számára!" Legjobb tanitásmódnak tartatik az, melly a' gyermek' elméjét leggyorsabban kifejti, minden tekintet nélkűl az egészségre vagy egyéb környülállásra.

Dr. Brigham azt adja még tulajdon tapasztalásból hozzá, hogy sok családban a' három év alatti gyermekektől nemcsak azt kivánják meg, hogy sok verset, bibliai mondást és történetet fejből tanuljon meg, hanem naponként hat óráig iskolába is menjen. Igen kevés gyermek tartatik negyedik éve után otthon. Iskolai tanulásain kivűl még otthon is mindenféle föladásokat kell tanulnia vagy ifjusági iratokat olvasnia, mig idegrendszere meggyöngült 's egészsége megromlott. „Sok gyermeknél, — így folytatja — kik majd csodálatos elmetehetségűeknek tartattak, magam láttam e' sükert 's annak folytában a' meghalást is. Néhány hét nyolcz évében halt el 's olly érett elmét mutatva, hogy a' megválás valóban igen keserű volt. Eszök azon szép virághoz hasonlítva, melly „alig fejlett ki, már is elhervad;" „mások férfi korra jutottak, de gyönge testtel 's zavart idegrendszerrel, 's hypochondriával, dispepsiával 's az idegkórok' többi protheus-idomával kelle küzdeniök;" „mások ezen csodagyermekek' osztályából csak csekély észerőt mutatnak a' férfikorban 's szenvedő eszközei azoknak, kik hajdan messze hátramaradtak tőlök." A' jól elrendelt elemi iskolákban igen őrizkednek az illy hibáktól, vagy másképen: csak az olly iskola lehet jó 's czélszerű, mellyben az illy hibák kikerűltetnek.

Azonban olly nagy a' szülők' tudatlansága minden physiologiai tárgy' tekintetében, hogy ha egy illyen csodagyermek a' rosz bánás miatt meghal, nem ritkán életirása adatik ki, hogy más szülők is láthassák, mi módon keltettek föl az illy rendkivűli tulajdonságok. Dr. Brigham egy illy életleirásra hivatkozik, mellyben a' négy éves és 11 hónapos John Mooney Mead' története iratik le, és pedig bebizonyítva „sok mély belátásu személyektől, — papoktól és másoktól, kik mind azon kérésben egyesültek, tétessék az közzé, mivel mind azt vélék, hogy azon bánásmódnak, melly szerint a' gyermek nevelteték, mind a' sükernek ismerete, mind a' szülőknek mind a' gyermekeknek használna, a' nevelés' ügyére pedig áldást hozna." — Ezen fiatal philosophus „éneket tanult, mielőtt tökéletesen beszélni tudna;" „versenyegtek vele" 's oktaták egész utolsó betegségeig, melly „minden megmutatható ok nélkűl" váratlanul erős charactert ölte föl 's őt elragadá. Mint intő

példa, hogy a' nevelés' dolgában tulságoskodni, sietni nem kell, ezen eset valóban „hasznos lehet szülőknek és gyermekeknek;“ de mint utánzási példát eléggé szigoruan nem lehet kárhoztatni. Azon elemi iskolák, mellyekben nagy tekintet van a' testi épségre 's az erkölcsös magaviseletre, igen jeles intézetek. Ide tartozók a' Wilderspin' terve szerint készültek, kinek gyakorlásai bebizonyíták, minő fontos gyermekekre nézve a' kora oktatás. De sajnálva kell mondanom, hogy újdonában sok iskola nyittatók meg azon név alatt, mellyben alig követnek egy okos elvet, hol az erőltetett és czélszerűtelen észkifejtés által több kártól félthetni a' gyermeket, mint mellyet a' későbbi legjobb bánásmód is helyre hozhat. Ismerek egyetlen egy apró, játékudvart nélkülöző 's tökéletlenül szellőztethető szobából álló iskolákat, mellyekben mégis 15nél több gyermek ül naponként 4—5 óraig együtt: e' gyermekeknél hibázik a' szabad levegő, — a' szükséges izom- és tüdőgyakorlás, — az említésre méltó lelki mulatság, — az erkölcsi 's társasági érzések' rendszeres képzése kölcsönös gondolatcsere által, — és így, ámbár néha szünet is hagyatik, ámbár néha a' szobában egy kis mozgás is tétetik 's a' tanulási tárgy megváltoztattatik, az időt mégis szellemi foglalatossággal töltik el, minden egyebet kizárva. Az illynemű iskolákat nem győzzük eléggé kárhoztatni az ifjuságra belőlök áradó nyomorokért, 's mivel a' legfontosb elvek' egyikével megbocsáthatlanul visszaélnek. De mikor valódi roszakat feddünk, őrizkednünk kell az ellenkező túlságba eséstől, 's Cobbettként megvetendőnek kárhoztatni azt, a' mi csak visszaélés által lesz ollyanná. A' jól elrendelt elemi iskolák igen sokat tehetnek az embernemesítésre nézve.

(Folytatása következik.)

V á d.

Kitől nyeréd hatalmadat
Hogy kényjátékod' űzd
A' gyöngéd szíveken, 's büvös
Szerelmi lánczra fűzd?

Mért volt szemed' sugára tűz
Olly szendén égető,
Miért, felém ha csillogott
Szerelmet hirdető?

Ha győzve ártni tudsz csupán
'S nem boldogítani,
Ifjú! ne menj vadan soha
Hő szivet rablani.

Az égnek átka leng azon,
Ki egy víg életet,
Kecsegtető reményivel
Még élve eltemet.

Kitépted égő szivemet
Helyére kint tevél,
És látva habzó kínomat
Kegyetlenebb levél.

Még is, ha dörg a' bosszus ég,
'S villáma földre száll,
Ne téged érjen, — nyereség
Szivemnek a' halál!

Sujánszky.

Egy siciliai alakos' önvallomása.

Németből.

‚Öt éve lehet most‘, így kezdé beszédét a' siciliai, hogy Nápolyban, hol mesterségemet meglehetős szerencsével üzém, Lorenzó del M**nte sz. István rend' lovagjával megismerkedém, egy az ország' első házaiból való gazdag lovaggal, ki engem lekötelezésekkel halmoza el, és rejtélyeim iránt nagy figyelemmel látszék viseltetni. Ő kinyilatkoztatá nekem, hogy atyja marchese del M**nte buzgó tisztelője a' babonázatoknak, és magát szerencsésnek tartaná egy világbölcset (mint engem' tetszett nevezni) házában láthatni. Az ősz egyik falusi jószágán lakék a' tenger mellett, mintegy két mérföldnyire Nápolytól, hol ő, csaknem teljes magányban, egy rettenetes történet által elvesztett kedves fia' emlékét siratá. A' lovag észrevéteté vélem, hogy ő 's nemzetsége egy igen komoly ügyben egykor még nagy hasznomat vehetnék, rejtélyes tudományom által valami iránt talán megfejtést nyerendők, miben minden természeti módok siker nélkül valának kimerítve. Kiváltkép' neki talán valaha (igen érthetőleg tevé hozzá) oka leend engem' mint nyugalma 's egész földi boldogsága' teremtőjét tekinthetni. A' dolog maga következő alakot visel. Lorenzó, a' marchese' ifjabbik fia lévén, az egyházi állapotra volt rendelve: a' nemzetség jószágai pedig testvér bátyjára valának szállandók. Jeronimo — így nevezteték bátyja — több éveket tölt-

vén el utazással, 's az elmondandó történet előtt, mint egy két évvel tére vissza honába, házasságra lépendő C***tti szomszéd grófi ház' egyetlen leányával, miben mind a' két nemzetség terjedelmes jószágaik' egyesítése végett, még a' gyermekek' születésekor, megegyeztek. Bárha ezen szövetség csupán csak szülői szerződés' mive volt, 's a' két jegyes szívei tanács végett a' választásnál meg nem kérdeztetének, ők még is hallgatólag összeesküdtenek. Jeronimo del M**nte, és C***tti Antonia együtt neveltettek fel, 's azon kis erőszak, melly a' két gyermek' társalkodására használtaték — kiket már akkoron mint egypárt szoktak vala tekinteni — köztök korán egy gyöngéd egyetértést létesített, mi erkölcseik' összhangzása által még inkább erősödék, 's érettebb korukban könnyen szerelemmé olvadott. Egy sok évű távollét szerelmöket inkább gyulasztá mint hűté, és Jeronimo épen olly hűn és hőn tér vala hölgye' karjaiba; mintha soha sem szakadott volna el tőle.

Még nem mulának el a' viszonlátás' kéjelragadtatásai, 's a' menyekzőhöz a' legélénkebben készülének, midőn a' vőlegény — eltünt. Szokása vala neki egy mezei lakban, mellynek kilátása a' tengerre szolgált, gyakran egész estvéket eltöltögetni és ott magát néha csónakázással mulatni. Egy illy est után történt, hogy szokatlanul sokáig kimarada. Hirnökök küldetnek utána, ladikokkal kerestetik a' tengeren; senki sem láthatta őt; szolgái közül egy sem hibázék; tehát egyik sem követheté őt. Éj lőn, 's ő meg nem jelen, lön reg, lőn dél és est, 's még sincs Jeronimo. Már a' legrettentőbb gyanításoknak kezdtek helyt adni, midőn a' hir hozzájok beoson, hogy egy algiri korzár az nap előtt azon partra kikötött, 's általa a' lakosok közül különfélék elraboltattak. Rögtön két evezni kész gálya felhadaztaték. Az öreg marchese fel lép az elsőre, elszánva fiát önélete veszedelmével kiszabadítani. A' harmadik hajnalon megpillantak a' korzárt, melly felett nekik a' szél kedveze, már majd elérik, 's olly közel jutának hozzá, hogy Lorenzó, ki az első hajón vala, bátyjának jeladását az ellenhajótetőn megismerni gondolá, a' mint hirtelen egy szélvész azokat egymástól ismét elválasztja. Nagy bajjal állják ki a' vészt a' rongált hajók, de a' martalék hajó eltünt, 's a' szükség kényszeríté őket Maltában kikötni. A' család' fájdalma határtalan, az öreg marchese vigasztalhatlan tépdeli jégszürke haját, az ifju grófnő' élete féltetik.

Öt év telik el sikeretlen tudakozások közt. Majd az egész barbár parton kérdezősködések történnek; iszonyú pénzváltság igértetik az ifju marchese' szabadságáért; de senki sem jelenté magát azt megérdemlő. Végre azon hihető gyanúság marada, hogy szélvész, melly a' két járművet (Fahrzeuge) szétválasztá, a' rabló hajót tönkre tevé 's minden népestől vízárba veszett.

Bátor ezen gyanítás igaz látszatos vala, sok hibázék mindazáltal még a' bizonyossághoz, és semmi sem jogolhatá egészen felhagyni a' reménynyel, hogy az elveszett nem lészen-e egykor ismét látható? De feltéve most, hogy ő többé nem látható, kihal vele a' nemzetség, vagy a' második testvérnek le kell mondania az egyházi rendről, és az elsőszülött' jogaiba lépnie. A' mílly' kevéssé engedheté ezt meg látszólag az igazság Jeronimó ellen: olly kevéssé lehete másfelől a' nemzetségnek egy igen messze terjedt lélekiösmeretesség által magát a' kihalás' veszedelmének kitenni. Bú és vénség közelítteté sirjához az öreg marchesét; minden ujonan megsemmisített próbatétellel sűlyedt a' remény, az elveszetett ismét feltalálhatni; látá házának elhunyását, mi egy kis igaztalanság által megóvható vala, ha t. i. ő magát elhatározni akarná az ifjabb testvért az öregebbik' rovására kedvelni. C***tti grófi házzal való összeköttetéseinek elérésére csak egy névnek kelle megváltoznia; mind a' két nemzetség' czélja egyiránt vala elérve, akár Lorenzo akár Jeronimo' nejének hivatnék Antonia. Jeronimo' ismeti megjelenésének gyönge lehetősége, a' bizonyos és nyomuló rosz, a' nemzetség' végképeni elhunyása mellett semmi tekintetbe sem jövé, és az öreg marchese, ki a' halál' közelgését naponként erősben érzé, békétlenül kivána legalább e' nyugtalanságtól szabadultan meghalni.

Ki ezen lépést egyedül késlelteté 's legmakacsabban vivá, az vala, ki általa legtöbbet nyere — Lorenzó. Meg nem indítva a' mérhetlen jószágok' ingerétől, érzéketlen a' szeretetre legméltóbb teremtmény' birása iránt, ki magát karjaiba adandó vala, a' legnemesb lélekösmeretességgel vonakodott egy testvért

megrabolni, ki talán még életben volna, és sajátját vissza követelhetné. „Nem eléggé rettenetes-e, mondá ő, az én kedves Jeronimóm' sorsa e' hosszú fogság miatt, hogy azt én még egy tolvajság által keserűbbé tegyem, mi mindenét, mi legdrágább vala, megöli? Milyen szívvel kérném én az eget visszajöveteléért, ha nője karjaimba feküdnék? Milly homlokkal futnék elébe, ha végre őt egy csoda viszsza hozná? És feltévé: ő nekünk örökre elveszett, mi által tisztelhetjük jobban emlékét, mint ha a' hiányt örökre pótlék nélkül hagyjuk, mit halála körünkben csinált? mint ha mi minden reményinket sirján feláldozzuk, és azt, mi övé vala, egy szentség gyanánt illetetlenül hagyjuk.

De minden okok, miket a' testvéri gyöngédség talála ki, elégtelenek valának az öreg marcheseét azon képzettel megbékéltetni, hogy egy törzsöt elhúnyni lássón, melly már kilencz századon át virágzék. Minden, mit Lorenzó tőle kinyerhete, még két év haladék vala, mielőtt testvére' hölgyét oltárhoz vezesse. A' tudakozások ez időszak alatt legbuzgóbban folytattak. Maga Lorenzó különféle vízutazásokat tön, személyét némelly veszélyeknek tevé ki. Semmi fáradság, semmi költség nem kiméltetett az elveszettet ismét feltalálhatni. De ezen két év is mint a' többi, sikeretlenül telék el.

Antonia' állapotja a' legrettentőbb küzdés vala a' kötelesség és hajlandóság, gyülölség és csodálkozat közt. A' testvéri szeretet' önségtelen nagylelkűsége érdeklé őt; elbájolva érzé magát tisztelni a' férfiat, kit soha sem szerethete; ellenérzetektől szaggatva vérezék szíve. De idegensége a' lovag iránt olly mértékben látszék nőni, a' mint ennek igényei az ő figyelméhez, öregbülének. Mély szenvedéssel vevé észre azon csendes bánatot, melly a' lovag' ifjuságát emészté. Egy gyönge sajnálat lépe észrevétlenül az egykedvűség helyébe, mivel őt eddiglen tekinté; de ezen áruló érzet eláltatá, és egy bőszült szenvedelem ragadá meg, mi által az eddig példátlan rény' beteljesítése megnehezedék. Azonban még a' szerelem' rovására is figyelembe vevé nemeslelkűsége' javaslatit: Lorenzó vala egyedül, ki a' szerencsétlen áldozatot a' nemzetség' önkénye ellen ótalma alá vevé. De minden fáradalmai sikeretlenné lőnek; minden győzelem, mellyet a' lovag szenvedelmén nyere magához méltóbbnak láttatta őt, és a' nagylelkűség, mellyel Lorenzó a' hölgyön feladott, csak arra szolgált, hogy ennek ellenkezése minden mentségtől megfosztassék.

Így állának a' dolgok, midőn engem a' lovag rábeszélt, hogy őt falusi jószágán meglátogassam. Pártfogóm' meleg ajánlása minden várakozásom feletti elfogadást készíte nekem. Nem kell felednem itt még azt bele szőni, hogy én némelly figyelmet ébresztő munkálataim által kivivám az ottani páholyok közt nevemet, mi szinte sokat tett ahhoz, hogy az öreg marchese' hiedelme öregbüljön és tőlem való várakozása növekedjék. Engedjék meg elbeszélnem, milly messzére vivém őt, 's e' végett milly ösvényeken jártam legyen. A' már eddig tett vallomásokból mind a' többire huzhatnak következést. Minthogy minden mysticus könyveket, mellyek a' marchese' igen jeles könyvtárában voltak, hasznomra fordítám, nem sokára bele oktam az öreggel önnyelvén beszélhetni, és láthatlan világróli rendszeremet a' legtündéresb találmányokkal felpiperézni. Szóval ő hitte mit akartam, és olly biztosan megesküdött volna a' bölcseknek a' sylphidák és salamanderekkeli nőszülésökre, mint a' canon' akár mellyik czikkelyére. Minthogy e' mellett igen vallásos vala, és hithajlomát ezen iskolában nagy mértékben kiképzette volna, tehát meséim annál nagyobb benyomást nyerének, és utoljára mysticismussal ugy körülszőttem és fontam, hogy előtte semminek sem vala hitele mihelyest az természetes volt. Szóval én imádott apostola valék a' háznak. Előadásaim közönséges tartalma az emberi természet' magasztaltsága és fensőbb lényekkeli társalkodása, kalaúzom lévén a' csalhatlan Gabalis gróf. Az ifju grófnő, ki kedvese' elvesztése óta, ugy is többet élt szellemvilágban mint valódiban, 's e' mellett a' melancholiának egy nagy vegyülete lévén characterében, hozzá intézett intéseimet borzasztó örömmel fogadá; sőt még a' ház' szolgái is dolgot keresének a' szobában ha beszélék, itt ott ejtett szavaimat meghallhatni, melly töredékeket ők azután ön módjok szerint foglalták egybe.

Bánk.

(Vége következik).

Magyar játékszíni krónika.

Jun. 12d. Montecchi és Capuletti párt. Schodelné mint vendég. Néző kevés.

Jun. 13d. Királyi parancs.

Jun. 15d. Burgundi gróf. Színj. 4 felv. Kotzebue után magyarra tette Komlóssy. Az érzékeny' lelkek' örömére 's jámborok' megnyugtatására itt minden szép renddel 's békével megy véghez. Az emberek jók, nagylelküek, a' körülmények kedvezők 's ha a' sors valami vihart készül is közbe vetni, az az emberek nemesszivüségén megtörik. Mi csoda ha minden a' legkivánatosabb véget ér? 'S ha a' szinmű' háta megett egy fő bűn, gyilkosság, áll, az csak azért van, hogy legyen miről szólani, miért búsulni és remetéskedni az öreg Péternek. Mind e' mellett Kotzebue' találmányos esze tudott a' műnek némi érdeket adni meglepő fordulatok 's azon idylli szín által, melly az első felvonásokon uralkodó. Lendvayné kedvesen adá a' kis Elsbethet, 's Kovácsné a' nevetségesen aggodalmas Gertrudot jól, valamint Bartha az agg vőlegényt Walter vitézt 's Szentpétery a' jószivű Kunót. V.

Jun. 16. Schodelné' jutalmául: Beatrice di Tenda. Schodelné, mint egyébkor, kitünő jelességgel adá Beatrice' szerepét a' közönség' zajos tapsai és többszöri előhivatás között, és mint érdemlé, koszorúval 's e' czélra készült alkalmi versekkel tiszteltetett meg. Ez alkalommal Felber Mari harmadszor lépett fel 's ámbár némi félelem látszott mozdulatain 's hangján, bebizonyitá ez úttal is, hogy tőle a' magyar opera egykor sokat várhat; mi szivből örvendünk a' szinház' ezen új tagjának. Conti' hangja rendszerint az első áriák után nem tiszta többé, valami kis rekedtséget venni rajta csaknem mindig észre, a' mi, ha gyógyithatatlan hibája, felette kár, mert ő különben gyakorlott énekes, szép alak a' szinpadon; mozdulataiban ugyan néha némi affectatiót tapasztalhatni: de tőle függ, hogy ettől elszokjék.

Jun. 17d. Ismeretség a' város-erdőcskében. Szöktetés a' svábhegyről. Eljegyzés a' ligetkertben. Bohózat 3 felv. énekekkel és kardalokkal. Szerzette Hopp Fridrik. Muzsikáját irta Hopp Julius. A' darab vasárnap adatott, midőn rendszerint több néző szokott lenni, ha valami ujdonság van, 's ámbár először adatott, még is kicsiny volt a' nézők' száma: ennek oka az, mert a' czédula, mellynek csalhatatlan befolyása van a' pénztárra, igen nagy hanyagsággal volt szerkeztetve; semmi sem jelentetett, mi a' karzat' embereit bevonta volna, még csak az sem mondatott, hogy a' darab' először adatik. Illy hanyagságért a' rendező és czédulaszerkesztő fenyitéket érdemlene, mert a' szinházi pénztár általa tetemesen károsodik. A' jelen bohózattól senki sem várt nagy hatást, ki ismeré; sem azt, hogy sokszor fog adatni, de azt igen, hogy ha a' szükséges dolgok, mellyeket egy új darab mindig megkiván, el nem mulasztatnak, egypárszor jövedelmezni fog. Ez el lévén mulasztva most már bizton elmondhatjuk, hogy kár volt betanultatni, mert belső becse, még a' karzat' izlése szerint szólva, sincs sok; épen olly minden összefüggés nélküli sületlenség, mint a' Garabonczás diák, mellynek csak azon elsősége van eme' felett, hogy (a' millyen ollyan) eredeti nemzeti; 's az eredeti, hazai tárgyú bohózatnak, próbálja bár meg akárki, igen kevés észszel, kevés elmés ötlettel felkészitve is lesz publicuma, nagyobb mint a' legjobb szomorú vagy vigjátéknak. Ez már korunk' betegsége! A' jelen darab lelketlen utánzása a' szenvedélyes pipás czimű vigjátéknak, néhány rosz dalokkal megtoldva; van benne egypár illetlen dolog is, millyen például ama' dal a' szoknyáról, melly sovány tagokat fedez. Ezt jövendőre Szerdahelyinek jó leszen mással fölcserélnie, a' mi neki kevés fáradságába kerülend, mert a' parodiai alkalmi dalokban találékony. Kivált szemérmet sértő dolgok kerültessenek színpadunkon! — Az előadás türhető lett volna, de a' comparseria' elrendelésében nagy hanyagság vagy tudatlanság látszott, mi a' parodiai rendező' hibája; Egressy Benjamin pedig magának játszott, senki sem érthette. Legjobban helyen voltak Megyeri, Szilágyi, Kovácsné és Szerdahelyi. Ez utolsó kivált igen hasznos tagja színpadunknak a' bohózatokban. O mindig tud valamit szerepébe vegyiteni, a' mi időszerü és a' nagy közönséget mulattatja 's parodiákban ez a' feladás, nem pedig az, hogy minden ékakulásig leénekelt orrfintorgatóknak tessünk. 25.

Jun. 18d. Először; Veszedelmes nagynéne. Vigjáték 4 felv. előját. 1 felv, Irta Albini, fordította Szigligeti. Az előjátékban a' színház' belsejét ábrázoló új diszitményt festette Otto, a' m. színház' festője. — Igen kellemes esténk volt. A' mű ép, és eleven 's mind a' mellett, hogy nem a' legmélyebb belsejű, azon hiv ábrázolatok közé tartozik, mellyek életvaló képeik által valódi éleményt adnak. Itt nem látjuk olly tisztán a' színésznőt ezer bajaiban és szenvedélyeiben mint Dumas Keanben a' színészt előállitotta, ha a' nem' különbségét lerójuk is, sőt talán annak ellenkezőjét; mert mig ez az épen olly kinos, mint kedves pályától megválni nem tud, amaz (Müller Adél) a' színtől viszszavonúl; mind e' mellett igen jol van a' színésznő' élete' a' körüle csapongok' tarkasága által viszszatükröztetve 's végül azon kettős diadallal koszorúzva, hogy midőn színészi ügyessége által a' nagynéne' alakjában egy rideg, asszony kerülő nagybátyát meghódit, egyszersmind mint hű szerető megnyeri az unoka-öcsét, kivel egybekelését a' szigorú 's ősiségre sokat tartó nagybátya soha meg nem engedi, ha öngyengesége, (szerelme az ál nagynéne iránt) családi baliteletet le nem rontotta volna. Szentpétery remekül adta (olvasóink tudják, hogy e' szót nem szoktuk pazarolni) az akaratos, végre szerelemben felolvadó nagybátyát, Emmerlinget, mig Lendvayné, sebes beszédmódján müvészileg uralkodva, szabatos tisztasággal, 's egész az ámulásig jól, vivé az ál nagynéne' szerepét, mindkettő, a' közönség' élénk tapsai közt. Az előadás egyébiránt egészben nem volt kielégitő 's kivált az első felvonásban lassu és összve nem vágó mit csak a' későbbi előadások végett mondunk; mert hiány a' két jeles játék mellett alig volt észrevehető. — Fájdalom, hogy a' nézők' száma olly kevessé felelt meg a' mű 's elő-

adás' jóságának, a' mi egyébiránt csak újabb bizonysága azon régi szomorú tapasztalásnak, hogy időnkben a' színdarab általában nem von közönséget. Lear', Naplópó', Kean' második előadásaikon már igen kevés néző volt, mig a' boszorkányhistóriák 's egy két kedvesebb opera teli házat szerez. *V.*

— **Schodelné és védője.** — Az Athenaeum' szerkesztőségéhez e' napokban ismeretlen kéztől Fehér K. aláirással, Schodelné ellen intézve, egy irat jött, mellyre a' Rajzolatok' 48. számában álló Y. Z. betűkkel jegyzett védelmi sorok szolgáltak alkalmúl. Minthogy ez irat' szerzőjét az Athenaeum' szerkesztőinek nincs szerencséjök ismerni, e' lapok által adjuk tudtára, hogy iratát az Athenaeumba fel nem vehetjük, mert ámbár igazokat foglal magában, de nem olly hangon szól, mellyen az Athenaeum' szerkesztői lapjaikat szólaltatni szeretik. Különben is eme' Schodelné-Felbér-ügy nem olly fontosságú, hogy miatta érdemes volna hosszabban vitatkozni 's az athenaeumi játékszini krónikát csatamezővé tenni; végtére pedig amaz Y. Z. védelem sem érdemel azon részében, melly miatt leginkább iratott, egyéb feleletet, mint hogy az mondassékrá: ignotos fallit, notis est derisui; mert a' miket el szeretne palástolni, tagadni, azt a' nézők, fájdalom, látták és igen is jól tudják, 's ha e' különben is kellemetlen tárgy tovább is piszkáltatik, a' mit még most csak kevesen tudnak, az is könnyen közönségessé válhatik. Egyébiránt a' pesti magyar színház' belsőbb viszonyait kell annak ismernie, ki e' szóban forgó ügyben alaposan szólni akar 's azokat Y. Z. nem látszik ismerni, ámbár egyike lehet azoknak, kiknek ismerni hivatalos kötelességök volna.

A' Rajzolatok' szóban forgó sorai különben én ellenem, mint Athenaeum' szerkesztője 's egyszersmind a' magyar színház' volt igazgatója ellen látszanak irányozva lenni, 's irójok — gyarlóságból-e, vagy kész akarva? kérdés — mindent összekever, azért e' részben felvilágositásúl egykét szót nem lesz felesleg mondanom. — Nekem mint magyar színház' igazgatójának az Athenaeum' szerkesztésére csak akkor lehetne tökéletes befolyásom, ha egyedüli szerkesztő volnék, de mivel az Athenaeumnak 3 szerkesztője van, nekem csak annyi befolyásom lehet, mennyit egy szavazat kettő ellen eszközölni képes. Saját névvel vagy névbetűkkel aláirt vélemények' kimondásában pedig az Athenaeum' szerkesztőinek nincs egymás ellen semmi korlátozó jogok. Igy a' játékszini krónikának május' 30diki referense szabadon irhatta azt, a' mit Schodelnéről irt, a' nélkül, hogy a' színházi igazgató, bár szerkesztő egyébiránt, szándékában gátolhassa. Ezeket tisztán kell megkülönböztetni.

Beszél továbbá valamit Schodelné' névtelen védője a' bírálatról és pasquillusról, 's azt mondja, hogy a' mi nem a' müvészt, hanem a' személyt érdekli, az pasquillus. Ha a' pasquillusnak illy ingatag definitiót adunk, akkor Y. Z. úrnak felette sok baja lesz 's nem fog egyebet tenni, mint örökké pasquillusokat czáfolgatni, mert igy a' pasquillusok' száma millió 's nincs újságlap hazánkban és külföldön pasquillusoktól tiszta, de akkor pasquillusokat irni nem is lehet becstelen dolog többé. Az athenaeumi krónikának május' 30. irt czikkelye, nem pasquillus — a' pasquillus más — de nem is bírálat, 's hogy bírálat legyen teljességgel nem is szükség. Ki mondotta azt Y. Z. úrnak, hogy a' pesti magyar színészetet érdeklő athenaeumi czikkelyek mind bírálatok? Az Athenaeumból ezt nem tanúlhatta, sőt épen onnan tanulhatott mást, hogy t. i. az Athenaeum a' maga játékszini tudósitásainak a' legszélesebb kört akarván kitűzni, ezen szakaszát krónikának nevezte. Annyit pedig csak fog tudni Y. Z. úr is, hogy a' krónika minden apró történetecskéket magában foglalhat, a' nélkül, hogy az mind bírálat akarjon lenni.

Egyébiránt az Athenaeum' szerkesztősége, valamint eddig, úgy ezentúl is őrszemekkel fogja kisérni a' pesti magyar színház' mozgalmait 's hol észrevételei lesznek, el fogja mondani szigorúan, részrehajlatlanúl, de mindig illedelemtől korlátolt hangon (mert férfiakhoz csak ez illik), örökké csak az ügy' javát tartva szemei előtt, 's a' maga elébe tűzött pályán nem engedi magát holmi apró czivakodások által, mellyek most a' magyar literaturában olly igen divatosak, megháborittatni, tettei' igazolására pedig csak ott bocsátkozandik, hol az ügy kivánja. A' m. játéksz. krónika valamint eddig — még magában a' 30. májusi czikkelyben is — úgy ezentúl is, Schodelnét és mind azokat, kik magokat a' m. színpadon müvészileg fogják megkülönböztetni, tisztelni és érdem szerint méltányolni fogja, de vak enthusiasták' sorába, kik személyes vonzódásból képesek volnának gyakran a' legszentebb ügyet is veszélyeztetni, soha nem fogja magát lealacsonyitani. ***Bajza.***

— **A' pesti magyar színház' igazgatása' ügyében.** Azok, kik a' pesti magyar színház' igazgatóságát személyesen vagy leveleikkel, akár miféle tárgyban, megkeresni szándékoznak, kéretnek, ne terheltessenek Szentkirályi Móricz mostani igazgató úrhoz fordúlni és leveleiket is ő hozzá utasitani, mert nekem ezentúl a' pesti magyar színház' igazgatásába semmi befolyásom nincs. ***Bajza.***

Kedden jun. 26d. Udvarhelyi Miklós' jutalomjátékául először adatnak:

VESTA' SZŰZEI.

Nagy daljáték 3 felvonásban Spontinitól. Az új diszitményeket festette Otto.

Egyveleg.

— **Kender.** — Az újseelandi kender vagy Phormium tenax már annyira elterjedt Franciaországban, hogy a' honi kenderrel vitályra állhat ki. Különösen alkalmatosnak mutatkozik kötelekre és más erős szövetekre, mert tartóssága a' honi kenderéhez ugy van, mint 23: 16hoz. E' növény' termesztése azért is hasznos, mivel az addig pusztán hevert homokokat termékenyné teszi.

Nyomatik Budán, a' magyar kir. egyetem' betűivel.

ATHENÆUM.

TUDOMÁNYOK' ÉS SZÉPMÜVÉSZETEK' TÁRA.

Kiadó szerkesztők:

SCHEDEL, VÖRÖSMARTY, szerkesztő társ: **BAJZA.**

MÁSODIK ÉV

Első félév. **Pest, junius' 28. 1838.** **51. szám.**

Tartalom: Szellemi foglalkodás kivált gyermekeknél. Vége (55). — Egy siciliai alakos' önvallomása. Németből. Vége (*Bánk*). — Egyveleg (25 *és Zámory*). — Mutató az első félévhez.

Szellemi foglalkodás, kivált gyermekeknél.

(Vége.)

Fiatal korban is sok kár okoztatik az ifjú embereknek a' naponkénti oskolabeli hosszú ülés 's az elme' húzamos foglalatoskodtatása által, mellyeket a' mai nevelési rendszer megkiván. Azon törvény, hogy az igen kinyujtott munkálkodás a' műszer' életerejét elfogyasztja, nem ismételhetem eléggé, szintúgy alkalmaztatható az agyra mint az izmokra, 's innét szükséges az ifjak' foglalatosságát változtatni, velök gyakrabban mozgást tétetni a' szabad levegőben, a' helyett, hogy a' szobában ülés tétetnék divattá, mint most szokás. Az elmemivelés ezen kizárólagos tekintetbe vétele épen főczélját veszti el, mert tapasztalás' dolga, hogy a' szükséges munkaváltoztatás mellett a' gyermek fele időben többet 's jobban végez, mint két annyi idő alatt, ha mindig azon tanulmány mellett köteles ülni. Ha az ember csupa agyból és idegekből állana, akkor ugyanazon helyen maradna, mindig az elme' mivelésével foglalatoskodhatnék, de mivel nagy részben testből és pedig ollyanból állunk, mellynek egészségétől az elme', a' lélek' épsége is függ, azért a' testre elegendő gondot kell fordítanunk, — 's e' gondnak nagy része az által elégíttetik ki, hogy jó sok mozgást tegyünk a' szabad levegőben 's műszereinket, testünk' egyes részeit czélirányosan gyakoroljuk. Olly igazságok ezek, mellyeket nemzetek' példái 's a' világ' egész folyama bizonyít, 's még is nem sajnos-e, hogy hangjai előtt olly sokan süketek, a' süketség miatt pedig annyira nyomorultak!

A' nevelés nem az ész' és tapasztalás' szavai szerint indíttatván meg, az ifjak természetesen azon képzeletben nőnek föl, hogy a' műszerek' ápolásának az emberben semmi törvényei nincsenek, 's mintha bárminő életpályát lehetne választani, a' nélkül hogy az egészet félteni kellene, ha az készakarva nem pazaroltatik. Ezen tudatlanságból származik, hogy az ifjak elméjöket gondatlanul megerőltetik, pihenésre, mozgásra semmi időt nem szánva, — a' mi azonban messze nem nyujtható az elme' 's a' test' épségének megrontása nélkül. Annyira elmellőztetik pedig az első ifjuságban a' műszerekre való gondviselésnek tanitmánya, hogy majdnem lehetetlen

lesz a' szorgalmas tanulót megóni az őt fenyegető veszedelemtől, az intés ritkán eléggé foganatos, 's többnyire az öntapasztalás a' szomorú tanító. Nem egy példa ismeretes előttem, hogy a' módfölött erőltetett tanulás által egész ügyességöket 's használhatóságokat elveszték olly ifjak, kik elmetehetségeiknél fogva, okos rendszer mellett, igen nagyra mehettek volna, magoknak és nemzetöknek dicsőségére leendők. Ezen szerencsétlen ifjak közül kettő azon észrevételét jelenté ki, hogy ha jó korán megtanitották volna az állati élet' épen tartásának törvényeire, bizonyosan megmenekedhetett volna. Mindeniknek a' legjobb szándéka volt 's inkább tudatlanságból hibáztak, mint nyakas szorgalom miatt.

Az American Annals of Education' első számában tanulságos czikkely van a' testi gyakorlásnak a' szellemivel szükséges összeköttetéséről. „Husz évig és tovább — így szól a' szerző arra nézve, a' mi egy amerikai tanitóintézetben történt —, gyilkoló befolyásu volt a' középkorra azon üléssel kapcsolt tanulás, melly eredetét a' szerzetes rendszerből vette. A' névjegyzék egy esztendőben 120 meghalt személyt mutat. Az egyes eseteket vizsgálván, kitűnik, hogy kétségkivül a' sok ülés volt a' halál' oka. Nézzük egyik név alatt a' történetet is. Az ifju igen jeles tehetségeket birt, hat évig a' humaniorát, háromig hittudományt tanult. Predikált, nagy reményeket ébreszte, 's gyomornyavalyában halt meg, mellyet mint tanuló szerze magának. Ha a' lelki 's testi munkát okosan váltogatta volna, még sokáig élhete, az egyház' javára dolgozandó. Mikor tanulását kezdé, teste' egész ereje 's nagysága kifejlett. Most addig ült, míg izmai elfonnyadtak, emésztése elromlott, melle összezsugorodott, a' tüdőbeli vérforgás megdugult, 's időszaki fejfájást kapott. Képzeljük őt tanulmányai' végeztével. Sok hasznos ismeretet gyüjte, tehetségeit kifejté, de egészsége oda volt. A' szív' 's elme' kötelességei végrehajtvák, és pedig igen híven, de a' testéi teljesítlenül maradtak. Háromszáz hetvenöt izom, mint a' mozgás' műszere, kilencz- tíz évig volt szükséges munkásság' hiával 's most a' test' egyéb részeiként a' sok beteg és ingerlékeny idegek' zsákmányává lett." — „Vizsgáljunk egy másik esetet. Azon viszonyok, mellyekbe egy predikátor vagy missionarius jő, a' fiatal férfi' mellében olly nyavalyát fejtettek ki, mellynek alapja a' tanulás közben vették húzamos ülés által. A' mit vetett, azt kelle aratnia. A' keleti szelek hurutot okoztak neki; a' szónokszéken hevesen beszélvén, elrekedt, köhögést, mellszorulást és fájdalmat kapott. Nyugtalan, ingerlékeny lön. Kételkedni kezde, hogy valaha hasznos tag lehet. Azon szerencsétlen áldozatok' számát szaporítá, kik elméjök' és szivök' nemesbitését a' test' kárával végezik, — kiknek példája pedig hangosan kiáltja, hogy az egészség' kedveért naponként vegyíteni kell a' szellemi foglalkodást testi munkával."

Hogy ezen bajon segíteni 's jobb nevelési rendszert behozni lehessen, melly mind a' test', mind az elme' kifejtését hasonló tekintetbe vegye, 1829-ben nem messze Philadelphiától egy intézet nyittaték meg Manual Labour Academy név alatt, mellynek okfői már is szép sükerrel koszoruzvák. Oktatási tárgyak a' classicus oskolabeliek 's a' biblia; a' szűnórák pedig olly testi munkákkal töltetnek, mellyek ügyességet és hajlékonyságot adnak a' testnek, az egészséget és erőt biztosítják, egyszersmind pedig pénzt is hoznak be díjúl a' költségek' fedezésére, és a' testet alkalmatossá teszik az élet' viszonyainak daczolni. — A' kerti, mezei, asztalos és egyéb munkáknak illy rendszeres kapcsolatából a' szokott academiai tanulmányokkal, sok haszon mondatik eredni. A' tanítványok' egészsége szakadatlanul jó volt, néhány betegesen fölvettet kivévén, 's az 1830. után kijött tudósitások szerint a' betegesek is meggyógyultak. Azon ifjak, kik így jó korán engedelmességre taníttattak a' testi alkotás' törvényei iránt, utóbbi életökben kevesebbé hajlandók a' kicsapongásra, mint kik testök' alkotásáról tudatlanságban hagyatnak. A' nevezett tudósitás így szól tovább: „Mikor a' gondolkozáshoz nem fog többé agy kivántatni, mikor a' mozgás' közel négyszáz műszere megszünt az emberi test' nagyobb részét tenni, akkor fölszabadíthatni a' tanulót a' mozgás alól, de addig figyelmeztetni kell őt cselekvéseire, nem hagyva azon balvélekedésben, hogy önjavát mozditja elő, mikor a' természet' szabályait megszegi. Egy bizonyos Fellenberg úr, Bern' szomszédsá-

gában, Schweitzban, sokat tőn mezei gazdasági tanító intézete által arra, hogy az alsó osztályok, czélirányos nevelést kapván, jobban kitöltsék azon helyet, melly nekik a' polgári rendezkedés által jutott. Kivánandó, hogy nevelésmódja jobban ismeretessé legyen.

Az agy-megerőltetésnek láz (hideglelés) és agyzavartság a' következése a' fiatal és középkorban, előhozva a' nagy tanulás, félbe nem szakasztott elmefoglalatoskodtatás, félelem és virasztás által. Több efféle jeles eset akadt figyelmem alá, de egy sem alkalmasabb a' mondott veszélyek' kimutatására, mint Sir Humphrey Davy-é, mellyet itt közlök. Novemberben 1807, veszedelmes láz fogta elő sir Humphrey Davy-t, mellyet nagy elmeingereltsége által szerze magának, midőn azon próbákkal foglalatoskodott, mellyek az alcalik érczének dicső feltalálására vezettek. „Laboratoriuma, mellyben dolgozott, minden rangu személyekkel telve volt; 's Davy, mint gondolhatni, egész napon, igen ingerelt állapotban volt. Ez, összekötve az előbbi fáradságos munkák' hatásával, igen súlyos nyavalyát szüle, melly vizsgálataiban szomorú megállapodást okozott, vizsgálatai' fonalát elszakasztá 's gondolkozásának többféle irányt ada." Davy ragálynak tulajdonítá nyavalyáját, mellynek kórházokbeli füstölés' próbáikor tette ki magát. „Egy beszélgetés' alkalmával dr. Babbington, ki Frank orvossal együtt gyógyitá a' beteget, azt erősité azonban előttem, hogy legkisebb alapja sincs e' véleménynek, hanem az egész nyilvános következése az agy-ingerlésnek és túl erőltetésnek. Az olvasó minden kétkedés nélkül elhiendi ezen állitást, mihelyt megismerkedik Davy' akkori életmódjával. Elmemunkái a' legelfárasztóbbak voltak 's még sem iparkodott, mint a' hajdani bölcsek, magát mértékletesség által erősíteni. Híre olly nagy fokra emelkedék már ekkor, hogy a' legfőbb rangu személyek versenyegtek barátságaért, vendégségekben megtiszteléseért; ő pedig nem volt eléggé elhatározott a' megbecsültetésnek ellenállani, noha rendesen megtörtént, hogy a' kijelelt vendégségi óráig egyre dolgozott. Estei visszatérte után ismét elővette chemiai vizsgálatait, 's közönségesen 3—4 óráig folytatá reggel, 's még is nem ritkán kelt inasainál előbb fel." Egészségi állapotja olly kétes volt, hogy orvosa több hétig naponként négyszer látogatta meg, a' gazda asszony pedig tizenegy hét alatt csak egyszer fekheték ágyba. Betegsége' végével rendkivüli gyengeségbe esett, melly testén 's elméjén egyiránt mutatkozott."

Néha láthatni példákat, hogy a' másokat ápolt és féltett személyek magok is lázt kapnak 's inkább azon kedvetlen állapot' következésében halnak meg, mellyre az előbbi elbágyadás által jutottak, mint maga a' láz' hevessége miatt.

A' nagy elmemegerőltetésből és érzékfeszítésből eredt idegbetegség, néha más idomban is mutatkozik. Alkalmatos nyugpontok' hiánya miatt soha sem szűnhetik meg az agyedény' ingerlése, melly a' szellemi munkálkodást mindig követi, — így pedig ingerlékeny mérséklet áll be az embernél, álomtalanság' és szorongás' következésében, mellyeknek külső okát nem adhatni. A' kórjelek egyre nagyobbodnak, az emésztés roszul történik, a' táplálás hanyatlik, a' beteg szerencsétlennek 's öngyilkolásra hajlandónak érzi magát. Mind ezek' folytában pedig egészen okosan beszél és cselekszik, 's az idegen nem mondaná róla, hogy legkisebb baja van. De belső barátjával vagy az orvossal beszélvén, kitárja bajai' szekrényét, — 's ha segitséget nem kap, az egyéniséghez képest elmenyavalya, bénulás, gutaütés, láz vagy gyógyithatlan gyöngeség fejlődik ki.

A' korosodás még szükségesebbé teszi az elmemunkásság' mérséklését. Pinel ott, hol a' mértékfölötti elmemunka' rosz következéseire figyelmeztet, élesen veszi észre, hogy midőn az illy korlát-átlépés az ifjunál és férfiunál ismét helyrepótolható, az élet' végén nem várhatni illy jó sükert a' nagy elmemegerőltetés után; a' mi ekkor elveszett, az örökre el van veszve. Ezen életszakban ki kell lesni, mit ad az agy önkénye szerint, 's az időt illyenkor használni, erőltetni akarni nem egyéb, mint hasztalanul gyöngiteni; szorított gondolkozás által fölingereltetik 's elbágyad." — „Az igen élénk lelkü emberek agybetegségekbe halnak; ez végök azoknak, kiknek lángesze halhatlanságot szerze, melly után olly sokan törekesznek."

Ezen sorok' elolvasásánál sokan nyomban Scott' sorsára fognak emlékezni, melly gyakorlatilag bizonyitja be az itt mondottak"

igazságát. Igen kevesen irtak a' férfiukor' erejében annyit vagy olly könnyűséggel. De az öregség' határánál a' rosz sors mértékfölötti munkásságra kényszerité, az anyagi veszteség nem vala többé pótolható, 's ő nyakas állhatatossága által annyira elgyöngité agyát, hogy ép ereje' helyét beteg ingerlékenység foglalta el. Agynyavalában halt meg, mert az olly sükeresen szolgált agy nem volt többé azon óriási szolgálatokra alkalmatos, mellyeket egyre kivánt tőle.

A' hol elmebetegségi hajlam van jelen, a' kór gyakran kifejlődik az agyingerlés által mértékfölötti elmemunkásság' következésében. Illyféle példák számtalanok emlittetnek az irók' munkáiban. Pinel többet számlál elő, nevezetesen egy ifjuét, ki jeles elmetehetségei 's chemiai nagy ismeretei által jeleskedék 's egy olly föltalálással foglalatoskodott, mellytől szerencsét és hirt reményle. Czélját annál gyorsabban elérendő, több napig becsuká magát egymásután műhelyébe, 's hogy az álmot elűzze 's munkája' nagyságának megfelelhessen, különböző ingerlő szerekhez nyult. Egy énekesnő osztakozott lakásában, szeszes italokat ivott, gyakran szagolt erős szagu anyagokat 's a' tért kölni vizzel meglocsolá. Mind ezen szerek 's a' kemenczének melegsége olly ingerrel hatottak agyára, hogy nyolcz nap mulva a' legdühösb őrülés fogá elő 's azután rendes őrültségi ostromok álltak be. Ha csakugyan valami képes az elme' 's az agy' kölcsönös egymásra befolyását megmutatni, bizonyos hogy ez azon eset, melly egyszersmind világossá teszi az olvasó előtt, milly könnyen átmehetett volna az agy' kóra gyúladásba, melly kevés nap alatt életre vagy halálra változik el; vagy lázba, melly egy két hónapig tart 's az elmét örökre megfosztja rugékonyságától, vidorságától.

Tissot igen pontosan jegyzé meg, hogy az elmezavarok főképen olly személyeket érnek, kik szakadatlanul ugyanazon tárgygyal foglalatoskodnak. Illy esetben (így mond ő) az agynak csak egy része foglalatoskodik, tartatik örök feszülésben; a' más részek' gyakorlása által nem adatik neki pihenési idő, így kimeríttetik, megsértetik; mert az izmok' szabálya az agyat is illeti, hogy a' gyakorlás, a' különböző részek közé elosztva, azokat erősíti, ha pedig csak kevesekre szoríttatik, ezeket hágyasztja, erőtleníti. Boerhave maga is hosszas gondolkodás után 6 héti agygyuladásban szenvedett, melly őrültséggel volt határos, 's álmatlanság, ingerlékenység 's olly dolgok iránti érdekletlenség által, mellyek előbb őt igen érdeklék, melly jeleket nyilván lehete elmenyavalya' előpostá'nak tekinteni.

A' tudósok és státusférfiak', tanulók' és hivatalbeliek' száma, kik illy módon pótolhatlan kárt szereznek magoknak, olly nagy, hogy a' világban csak egy kissé tapasztalt olvasóink közül alig van egy, ki egyik másik példát erre tulajdon ismerősei között nem látott volna. Davy, Scott 's a' többi említettekhez adható még sir Isaak Newton, mivel bizonyos már, hogy elméje a' mértékfölötti munka miatt egy ideig szenvedett, 's okunk van hinni, hogy abból soha sem gyógyult ki egészen. Minél korlátoltabb azon sphaera, mellyben a' tehetség gyakoroltatik, annál nagyobb az agymegerőltetés veszedelme, kivált hol a' mérséklet vidor és ingerlékeny, innét az agy 's idegszenvedés a' hangászoknál és más olly ügyes főknél, kik életöket kizárólag a' műnek szentelik. Így mondják, hogy Gretry nem csak tulajdon egészségét rontá meg, hanem három szép és jeles elméjü leányát is elveszté, kiknek agya hasonló módon túlingerelteték, 's nincs kétség alatt, hogy Weber' szomorú sorsa a' nagy inger miatt fölötte sietteték. Egész tűzzel alkota még akkor is, midőn egészsége rég rontva volt, 's mikor már majd a' halál' keze érinté, olly szorgosak voltak munkái, hogy nyugtalanul fölkiálta: „Bánom, hogy szabóvá nem lettem, így legalább vasárnap nyugtom volna!“ Az emberi szeretettől lelkesülő orvos pedig így kiáltana föl: „Bár mindenki tanulná teste' alkotását és működéseit, hogy egészségöket és életöket tovább megtartani tanulnák azok, kiknek szép esze a' világnak olly sok éldeletet szerez!“

Általában pedig, még a' mivelt emberek is olly kevéssé látják át a' léleknek az agygyal levő benső összeköttetését, hogy mindig látni az idegrendszer' agymegerőltetésből származott teljes megromlásának példáit, a' nélkül hogy a' betegek bajok' igazi okát csak távolról is sejdítenék. Ezen eset bebizonyíttatik egy okos és derék amerikai iró által, ki így szól: „Hajdan egy fiatal keresz-

tényt ismertem, ki az egész napot imádkozással szándékozott eltölteni. De hamar bágyadva 's fáradva érezé magát. Mindazáltal, kevés szükséges félbehagyás' kivételével, az egész napon állhatatos maradt, 's este felé olly tompaságot érze magában, melyet szerencsétlenül azon jelnek vélt, hogy lelke elhagyja testét." És hányan nincsenek, így, csak isten' szavaihoz, nem pedig munkáihoz tartva magokat, egészségöknek ártanak, nem tudók, hogy a' természet' törvényei isten' törvényei, mellyek a' test' minden műszerének: az agynak, idegeknek, izmoknak, a' szemeknek, füleknek stb. mértékletes gyakorlását parancsolják, tiltva akármellyiknek egyesen vagy összesen megerőltetését. Bár minél többen vegyék pedig ezt lelkökre, hogy erősek levén testben és szellemben a' nemzet' erejéhez is, annál nagyobb részvéttel járuljanak 's a' közboldogságot annál nagyobb részben éldeljék és mozdítsák elő! **55.**

Egy siciliai alakos' önvallomása.

Németből.

(Vége.)

Mintegy két hónapot tölték el már ezen nemesi lakhelyen, a' mint egy reggel a' lovag szobámba lép. Nehéz bú ült ábrázatján, minden vonalai dúltak valának, a' kétségbeesés' minden jelenségeivel egy székbe veti magát.

„Kapitány — monda ő —, végem van. Nekem mennem kell. Tovább itt ki nem állhatom."

‚Mi lelte, lovag? mi baja?'

„Oh ez a' rettenetes szenvedély!" Itt felkél hévvel a' székről, és karjaim közé veti magát. „Én férfiasan ostromlám őt — már többet nem tehetek."

‚De kin áll, kedves barátom, mint önön? nem áll-e minden hatalmában? atya, nemzetség —'

„Atya, nemzetség! mit ér ez nekem? — egy erőtetett kezet akarok-e én vagy önkénti hajlandóságot? — Nincsen-e vágytársam? — ah! és ki? — egy vágytársam, talán a' holtak közt! Oh hagyjon el, hagyjon el! Ha mindjárt a' világ' végéig tart is, meg kell lelnem bátyámat."

‚Hogyan? annyi sok sikeretlen keresések után tud-e még ön reményt? —'

„Remény! — az én szivemben régen elhunyt az. De amabban is? Mit ér az ha én reménylek? Boldog vagyok-e valameddig e' reménynek egy kis fénye pislog Antónia' szivében? — Két szó, 's barátom véget vethetne kínszenvedésimnek — de hiába! sorsom nyomorú maradand, míg az öröklét a' maga hallgatását megtöri, és értem a' sírok tanúskodnak."

‚Tehát ez azon bizonyosság, mi önt boldoggá teheti?'

„Boldoggá? — Oh én kétlem valaha ismét az lehetni! — De a' bizonytalanság legrettentőbb kárhozat! (egy kevés hallgatás után mérséklé magát, és fájdalmasan folytatá) Hogy lássa szenvedéseim! — Boldoggá teheti őt azon hűség, mi testvére' nyomorát teszi? Hát egy élő halott miatt epedjen, ki többé nem tud éldelni? — Tudná csak gyötrelmeim' — (itt elkezde hevesen sírni, és arczát mellemhez nyomá) talán — igen is, talán önmaga karjaim közé vezetné őt!"

‚De hát ezen ohajtás épen olly teljesíthetetlen volna?'

„Barátom! mit mond ön? —" Ijedve tekintvén rám.

‚Sokkal csekélyebb okok — folytatám — szövék az elhunytakat az élők' sorsába. Hát egész földi boldogsága egy embernek — egy testvérnek —'

„Az egész földi boldogság; oh én azt nem érzem. Milly valót monda ön, az én egész üdvem!"

‚És egy gyászoló család' nyugalma nem lenne-e méltó felhivás? Valóban, ha egy földi ügy jogolhatja a' boldogultnak nyugalmát megháborítani, — egy hatalomból hasznot csinálni —'

„Az istenért, barátom! — félbeszakaszta — arról semmit se többé. Egykor való, megismerem, voltam ollyan gondolattal — ugy tetszik, szólék felőle önnek — de már rég, mint gonoszt és rútat, megvetém."

Látják — folytatá a' siciliai — hová vezete ez bennünket. Én a' lovag' aggodalmai' eloszlatásával fáradozám, mi végre sikerüle is. El vala határozva a' meghalt' szellemét előidézni, mihez én csak 14 napi közt köték ki magamnak, hogy, mint állitám,

méltólag elkészülhessek. Miután ez időköz eltelt, 's gépelyeim illendően el valának rendezve, egy borzasztó estvét, midőn a' család szokott módra körűlem összegyülve vala, használék, ennek megegyezését kicsalni, vagy is inkább észrevétlen oda vezérelni, hogy az önmaga tevé ezen kérelmet. Az ifju grófnő legnehezebben állott rá, kinek mindazáltal jelenléte lényeges vala, de itt az ő szenvedelmének ábrándozó szárnyalása segítségünkre szolgált, 's talán még inkább a' reménynek egy gyönge fénye, hogy a' holtnak vélt még élne, és a' hivásra meg nem fogna jelenni. Magában a' dologban való bizalmatlanság vala az egyetlen akadály, mivel megvínom nem kelle.

Mihelyt a' család' megegyezése nyervé lőn, a' munkálat harmad napra határoztaték; imádságok, miknek éjfélig is el kelle tartaniok, böjtök, éjjelezések, magány- és mysticai oktatások, összekötve egy bizonyos és még ismeretlen hangszer' használatával, mit én illyetén esetekben igen hathatósnak találék, valának az előkészületek ezen ünnepélyes cselekvényhez, mik olly annyira kívánságom szerint teljesíttettek, hogy hallgatóim' vakbuzgó lelkesedésök saját phantasiámat is fölhevité, 's a' csalódást nem kevésbbé nevelte, mihez ez alkalommal erőtetnem kelle magamat. Végre eljöve a' várt óra. —

Az idézés kivánat szerint ment végbe. A' szemfényvesztés' leirásába nem bocsátkozom, mi engem a' nélkül is messze vinne. Szóval, az minden várakozásomat kimeríté. Az öreg marchese, az ifju grófnő anyjával együtt, a' lovag 's még néhány rokonok valának jelen. Könnyen elgondolhatják önök, hogy azon hosszú idő alatt, mellyet a' háznál tölték, nem fogtam nélkülezni alkalmat, mindenről, mi a' megholtat érdeklé, a' legpontosb értesitést szerezhetni. Mellképének különféle festvényei, miket ott találék, képessé tettek megadnom a' jelenetnek a' legcsalóbb hasonlatot, 's mivel a' szellemet csak jelek által beszéltetém, hangja sem ébreszte gyanút. A' halott maga barbári rabkötösben jelenék meg, nyakán egy mély seb. Veszik észre — mondá a' siciliai —, hogy itt a' közönséges gyanitásról, mi őt habokba veszettnek tartá, eltávozám; mert okom vala remélni, hogy a' látás' hitelességét épen e' fordulat' váratlansága fogná igen nagyítni; valamint ellenben semmi sem látszék nekem veszedelmesbnek, mint a' természetes-hez egy igen léleköismeretes közelítés.

Én — folytatá ez — e' kérdést tevém a' szellemhez, valljon nem nevez-e valamit magáénak e' világon, és semmit sem hagyott-e azon, mi neki drága volna? a' szellem háromszor csóválá meg fejét, 's egyik kezét az ég felé emelte. Elmente előtt még egy gyűrűt húza le újjáról, melly elmente után a' padon találtaték. A' grófnő azt merőbben nézegeté, 's ön jegygyürűje vala.

Most már megmutatva tartaték lenni, hogy Jeronimo többé nem él. A' nemzetség e' naptól fogva nyilvánossá tevé halálát, és forma szerint gyászt vőn fel. A' jegygyürűveli körülmény Antóniát sem hagyá többé kétkedni, 's a' lovag' utánjárásának nagyobb nyomadékot ada. De a' heves benyomás, mit e' jelenet a' grófnőre tőn, őt egy veszedelmes kórságba dönté, mi szeretője' reményeit majd örökre megsemmisíté. Midőn ismét meggyógyúla, apácza-fátyolt szándékozék felvenni, mitől csak gyóntató atyjának hathatós előterjesztései által, kiben határtalan bizalmat helyeze, mozdíttathaték el. Végre e' férfiu, 's a' nemzetség' egyesült fáradalmai által sikerült az igen szó' kirebegése. A' gyász utolsó napjának kell vala legboldogabbnak lennie, mellyet az öreg marchese a' törvényes örökösnek minden jószágai' átadása által még ünnepélyesbbé szándéklott tenni.

Megjelenék e' nap, és Lorenzó remegő jegyesét oltárnál elfogadá. A' nap leáldozék, egy jeles estebéd várakozék az örvendező vendégekre pompásan kivilágított nász palotában, 's egy lármás hanga követé a' pajkos örömet. A' boldog ősz örömeit az egész világgal meg akará osztani, a' kastély' minden bemenetelei nyitvák valának 's mindenki szivesen láttaték, ki őt boldognak üdvözlé.

Ezen tömeg közt tehát, folytatá tovább, a' hozzám legközelebb ülő, velem egy szent ferenczi szerzetest vétetett észre, ki oszlopként mozdulatlan álla, hosszú sovány termet és barnahalvány ábrázatú, komoly és szomorú tekintetet szegező a' jegyes párra. Az öröm, melly körösleg minden arczon mosolyga, csak ez egyen látszék átvonulni, tekintete változatlan, mint mellszobor élő alakok közt. Gyakran igyekezém szemeimet e' rémitő alakról elvonni, de önkénytelen is-

mét reá meredtek, és mindenkor változatlannak találák. Én megrántám szomszédomat, ez a' magáét, ugyan azon kiváncsiság, ugyan azon megütközés futá meg az egész táblát, a' beszélgetés elálla, egy rögtöni közcsend, — a' barátot ez meg nem zavará. A' barát mozdulatlan álla, és mindig ugyanaz, komoly és szomorú tekintetet szegezve a' jegyes párra. Mindenkit elrémíte ezen jelenet; egyedül az ifju grófnő találá viszonozva önbánatát ezen idegen' képén, és csendes kéjjel csüggött a' gyülekezetben ez egy tárgyon, ki búját érteni és osztani látszék. A' tömeg lassan széledezék, éjfel már elmult, a' hanga csendesedni és haldoklani kezde, a' gyertyák homályosban, 's végre csak egyesen égni, beszélgetés mindig halkabban és halkabban enyészni; a' bágyadt világu nász palota mindig pusztább és pusztább lön, a' barát mozdulatlan álla és mindig egyformán, csendes, szomorú tekintetet szegezve a' jegyes párra. A' tábla elszedeték, a' vendégek ide amoda szétvonulának, a' család egy szorosb körbe huzódék össze, a' barát hivatlan megmarada a' szorosb körben. Nem tudom mikép esheték, hogy senki sem akará őt megszólítani; senki sem szólítá őt meg. Már a' reszkető hölgyet némber ismerősei körül vevék, ki egy kérő, segédet kereső, pillanatot intéze a' tiszteletes idegenre; az idegen nem viszonozá azt. A' férfiak hasonlag a' vőlegény körül összegyültek, — egy szorongó várakozásteli csend. — „Hogy mi együtt olly boldogok vagyunk" megszólamlék az öreg végtére, ki mindnyájunk közt egyedül nem látszék az ismeretlent észrevenni, vagy rajta csodálkozni, „hogy mi illy boldogok vagyunk, és Jeronimó fiamnak hibáznia kell!" — „Hát meghivád őt, és ő elmaradt?" kérdé a' barát. Először most nyiltak meg ajkai. Ijedve bámulánk rá.

‚Ah! ő oda méne, hol örökre kell maradni — viszonzá az öreg —. Tiszteletes úr, ön balul ért engem. Jeronimo fiam meghalt!'

„Talán csak fél illyen társaságban mutatkozni — folytatá tovább a' barát. — Ki tudja, mint néz ki fiad, Jeronimo! — Hallasd vele a' hangot, mellyet utóljára halla, kérd Lorenzó fiadat, hogy őt hivja."

‚Mit jelent ez?' mormolá minden. Lorenzo' szive elváltozék. Nem tagadom, hogy hajam borzongni kezde.

A' barát ez alatt az ivó asztalhoz lép e, hol egy borteli poharat megragada 's ajkához vivé. — „A' mi drága Jeronimónk' emlékeért! — kiálta ő — ki a' megholtat szerette, kövessen engem!"

‚Bár hova való legyen tiszteletes úr — kiálta végre a' marchese — ön egy drága nevet említett. Üdvöz legyen nekem. Jertek barátim!' Mi alatt ő hozzánk fordula 's a' poharakat körül hordatá ‚ne engedjétek egy idegentől magatokat megszégyeníttetni! — Jeronimo fiam' emlékeért!'

Ugy hiszem, soha sem ivaték egészségpohár illy álbátorsággal.

„Még egy teli pohár áll itt. Miért vonakodol, fiam Lorenzó, ezen barátságos ivásra válaszolni?"

Remegve fogadá el Lorenzó a' poharat a' barát' kezéből, remegve vivé szájához — ‚Az én nagyon szeretett testvérem, Jeronimó!' dadogá ő 's borzadva tevé le.

„„Ez az én gyilkosomnak hangja!"" kiáltá egy rettentő alak, melly egyszerre közepettünk álla, vércsepegtette köntösben és undok sebekkel elrútítva.

De a' továbbiakról ne kérdezzenek engem, mond a' siciliai, képén a' borzadásnak minden jelenségeivel. Eszméletem azon pillanatban elhagyott, midőn szemeimet azon alakra vetém, valamint a' többieké is, kik körülte valának. Midőn ismét föleszméltünk, Lorenzó a' halállal vívódék, a' barát és a' jelenet elenyésztek. A' lovag legrettentőbb vonaglások közt fekteték ágyba. A' gyóntató atyán 's a' jajteli öregen kivül, ki néhány hét mulva a' sírba követte őt, más senki sem volt a' haldokló mellett. Vallomásai azon gyóntató atya' keblében vannak eltemetve, ki utolsó gyónását hallá, 's egy halandó sem tudá azt meg. Nem sokára ezen történet után egy kút tisztíttaték ki, melly a' mezei laknak utóudvarán, vad bokrok közt elrejtve, és sok évek óta behányva volt. Miután a' halmozat széthányaték, egy csontváz találtatott benne. A' ház, hol ez történt, többé nem áll. A' del M**nte nemzetség elhúnyt, egy kolostorban, nem messze Salernotól, mutogatják Antonia' sírját.

Bánk.

Egyveleg.

A' halhatatlanná lett inas. Mintegy 100 éve lehet, hogy egy fiatal ember, inasköntösben, egy régi származatú gróf' asztalánál szolgált. Az ifjúnak rendszeres ábrázata és lelkes szemei voltak. Különben szeretett pajkos csínokat elkövetni, fennhéjázó vala, makacs, lassú, ügyetlen a' beszédben 's egészben véve igen középszerű tehetségeket mutata. Az uraságnak igen alkalmatlan is volt, mert a' házi kisasszony' ruháját borral öntötte le 's eléggé szemtelen vala azt szépnek is találni. Könnyen képzelhetni, hogy az ifju grófnő még csak arra sem méltatá őt, hogy ezért megpirongassa, mert ő a' szegény livree-s inast nem is tartá embernek. A' családnak azonban gondja volt rá, 's mivel a' várban nem vehették hasznát, elhatároztatott, hogy papot csinálnak belőle. Ez szinte nem jól ütött ki, mert a' papi tisztséghez latin nyelv' tudása kellett, 's avval ő nem birt, sem tehetségekkel azt sajátjává tenni. Felhagytak tehát ezzel is és a' szegény ifjoncznak nem maradt egyéb hátra, mint hogy nagy emberré legyen. Ezen ifju senki más nem volt, mint Rousseau János Jakab. — Ezen szempillantatban egy század folyt el mind azon nevek fölött, kik ama' gróf' pompás asztalánál ültek, hol Rousseau az inasi hivatalhoz való ügyetlenségét, a' bor' elöntése által bizonyitá meg; egyikről sincs szó többé, csak amaz inas' neve él. Ezen szempillantatban a' király' parancsára egy müvész a' pantheon' homlokfalára függeszti őt. Ott láthatni most Rousseaut, a' lámpa' világánál, összeránczolt homlokkal, komoly, méla állomásban, egy nagy gondolattal foglalkodva. Néhány század mulva, midőn ama' dicső grófi család utolsó sarjadékai is rég eltűnve, semmivé lettek már, a' fiú kérdeni fogja atyját: kicsoda ama' nagy ember ott fenn, ki a' lámpa' világánál gondolkodik a' lét' titkairól?" 'S az atya büszkén fogja felelni: „Az fiam, Rousseau." — Nemesség csak egy van örök: a' müvészeté; csak egy sír van, mellyről a' földi dicsőséget semmi le nem törli: a' lángészé. **25.**

Vén fák' életét megóvó szer. A tapasztalás bizonyitá, hogy ha a' fákról nagyobb ág levágatik vagy letörik, olly seb támad rajta, melylyet többé nem képes meggyógyitani, azt magára hagyatva kéreggel be nem tudván huzni. A' levegő' érintése, az eső 's más légi befolyások, szú 's t. ef. majd egészen elrontják e' csupasz részt; üregek támadnak 's abban esőlé 's bogarak gyűlnek öszve, mellyek a' fa' rohadását igen siettetik. Majd a' növekedés szűnik meg, a' gyümölcs kevesebb és soványabb lesz, mig végre a' fa elszárad. Hogy ezen bajokat kikerülje, egy tapasztalt kertész, a' megsértett fák' sebes helyeit mész és homokkal betakargatta 's ha a' szükség úgy hozá magával, évenként kijavitgatá a' kenetet. Mióta igy gondoskodott fáiról, azóta egy sem veszett ki, de a' csökkentek is új erőhöz jöttek 's bőven adának gyümölcsöt. A' vén tölgyeknél és hársoknál is hathatósnak mutatkozott ezen bánásmód. A' mész olly hamar egyesül a' fa' még élő részeivel, mellyekkel érintésbe jő, hogy két három év alatt jó nagy lyukak bezáratnak.

Három királya a' német könyvkereskedésnek. A' németeknél a' könyvkereskedés' országával három ember osztozott meg. Első közöttök báró Cotta, hatalmasabb mint sok német fejedelem, az augsburgi újságnak, 6. tudományos lapnak, és Stuttgartban, Tübingben, Augsburgban, Münchenben pompás könyvkereskedéseknek tulajdonosa, a' bajor király' kamarása, a' würtembergi követ-kamara' tagja, uralkodó fejedelme 3—400 német irónak 's végtére szabadékos kiadója Goethe, Schiller, Herder és Uhland' munkáinak. — Második királya a' német könyvkereskedésnek Reimer. Társai őt rhodusi colossnak nevezték, mert egyik lábbal Berlinben, másikkal Lipcsében áll. Ő tulajdonos kiadója Jean Paul, Tieck, Kleist, Müller János, Novalis és Schlegel' munkáinak. — Harmadik Németország' fejedelmi kiadói között Brockhaus Lipcsében. Ő tulajdonosa egy tudományos újságnak, mellybe saját felügyelése alatt több mint 100 iró dolgozik. Népi encyclopaediájával, az úgy nevezett Conversations Lexiconnal, szinte nagy számú iró foglalkodik. Nem régiben egy óriási munkába kapott, a' tudományok és müvészetek' encyclopaediájába, melly többet fog tenni 200 kötetnél 4-edrétben 's mellyhez ő csaknem mind megnyerte Németország' nevezetesebb tudósait munkatársakúl. — Egy iró sem menekedhetik meg a' könyvkereskedésnek ezen három despotájától, kik befolyásukat és gazdagságukat Németország' legnagyobb talentumainak köszönik, kik ellen semmi concurrentia nem sikerül. Minden irói tulajdon az ők' kezeibe került. Ők teljes hatalommal határozzák az iró véres verítékének jutalmát. — Mi magyarok nem igen félhetünk hasonló despotáktól, mert, egy részről a' tudós társaság' korlátolja az egyedárusságot, más részről typographusaink és könyvárosaink sincsenek elégé ügyesek. A' vállalkozó lelkű Trattner János Tamás lehetett volna Magyarország' Cottája, ha a' halál korán ki nem ragadta volna közülünk. Ő nem csupán kereskedő, hanem hazafi is volt, 's illyen despota használhatott volna.

Zámory.

Hermit vagy **Eremit.** Amerikában egy új ásványt találtak föl, 's Hermit névvel nevezék, azon magános hely' kedveért, hol először láttatek. Szine sárgabarna, de az olvasztó cső előtt nyomban átlátszó és színtelen lesz.

Vége az első félévnek.

MUTATÓ

AZ ATHENAEUM' 1838. I. ÉFLÉVÉHEZ.

TUDOMÁNYOS RÉSZ.

LITERATURA.

Szelet.

Shakespeare és drámái. *Horváth Lázár* 17, 41, 65, 152, 180, 209

Montesquieu 95

NYELVTUDOMÁNY.

A' szóhelyezésről a' magyar nyelvben. *Fogarasi János* 193, 241, 289, 454

PHILOSOPHIA, ÉLET- ÉS TÁRSI VISZONYOK.

Philosophiai vázlatok. I. Ember. II. Ellentétel. III. Tökéletesedés. *Tarczy Lajos* 5, 6, 25

Philosophiai nézetek. I. A' társasági alku. *Warga János* 401

Barátságos kérelem Hegelt követő hazánkfiaihoz . 321

Erre nyilatkozás. *Warga János* 721, 769

Felekezet. *Vörösmarty* 593

Néhány szó az irói tulajdonról. *D. Schedel F.* . 705

A' vezéreszmék' felfogásáról a' historiában, Pölitz ut. *Dezséri* 481

Franklin a' nemességről 719

NEVELÉS, OKTATÁS.

A' tanulási érdek' különféle nemeiről. Német után *Peregriny* 497

Szellemi foglalkodás, kivált gyermekeknél. Német után 785, 801

TÖRTÉNET, ÉLETIRÁS.

Angolország IV. Vilmos' uralkodása alatt 's az ifju Victoria királyné' trónra léptekor. Első közlés 81, 97, Második közlés 673, 689

Napoleon' charactere, D. Channing után . 225, 263

Papineau 527

Balsac 111

Mezzofanti 224

Genealogiai nevczetességek 576

RÉGISÉGEK.

Régi kézirat és szövet 192

Réz szobor Islandban 336

Régi város Amerikában 656

FÖLD- ÉS HELYIRÁS, ORSZÁG- 'S NÉPISMERET, STATISTICA.

A' föld' öt részének characteristicája, Schneller ut. *Nagy Elek* 641, 657

Oroszország' statisticája. *Ujvárosi Aurél* 417, 433, 449, 469

Szelet.

Moldva 513

Belgium' kereskedési állapotja 95

Olaszország' hadi állapotja 96

Angol birtokok' népessége 768

Himlőoltás' statisticája 575

Régi aegyptusi erkölcsök. *Kún Tamás* 129

Róma. Quinet után *Kazinczy Gábor* 377

Sztambuli képek. Miss Pardoe ut. 465

Egyenlőség utáni törekvés Francziaországban . . 305

Az országok', különösen Olaszország' elhalása felől. *D. Czilchert R.* 161

Nemzetek' szépsége hasonlítva 177

Új-Anglia' őslakosai' hite 95

Czigányok' száma Europában 576

A' Bonite' utazása 267

Hayti 191

Halászfalu 256

JOG- ÉS TÖRVÉNYTUDOMÁNY, KÖZREND.

Vázlatok a' két magyar haza' egyesülése 's Magyarországnak a' részekhez való joga felett. *Kölcsey Ferencz* 529, 555, 561, 580, 628

Europai alkotmányos fejedelem és amerikai praesidens 577

Szükölködik-e Magyarország orvosokban? *D. Czilchert R.* 369

TERMÉSZETTUDOMÁNYOK.

Az ember' természeti rendeltetése 's életmódja. Hartmann ut. *D. Soltész J.* 337, 385

Bújdosónk' története 198

A' föld' forradalmai 355

Hulló csillagok 328

A' táv- és látcsők' története. *Gáty István* . . 35, 49 l. 336. is.

Szín-, szag- és ízbeli tünemények a' növényországban. *Katona Gyéza* 113

Vegytani fölfedezések 353

Pórismocsárok Toscánában 608

Viadal egy medve 's egy alligator közt 187

Selyemtenyésztés 415, 480

A' légmérsék' befolyása az újszülöttek' halandóságára 32

Éjszaki fény 176

Légkövek 192

Hideg telek 447

Nevezetes vízforgatag 528

Szelet.

MŰTAN.

Néhány figyelmeztető szó a' vaskapui ügyben. *Vásárhelyi Pál* 257
A' budapesti álló híd tárgyában. *Vásárhelyi Pál* 273, 308, 737, 753

Szelet.

A' Birmingham, Manchester és Liverpool közti nagy vasút 31
Növényi állományok' fentartása 192
Cseh műiskola Königsaalban 609

SZÉPMÜVÉSZETI RÉSZ.

SZÓNOKLAT.

A' szónoklat' toilettje. *Nyitrazerdahelyi Lőrincz* 145

SZÉPLITERATURA.

Drámai.

Erdődi bán szomorujáték' harmadik felvonása. *Vörösmarty* 407
Atila és Buda szomorujáték' ötödik felvonása. *Vajda* 489

Novellák 's rokon.

A' két bramin. *Vajda*. . 56, 71, 89, 105, 123, 136
Élő férj' özvegye. *Pap Endre* 331, 346
A' gályarab 's leánya. *Tóth Lőrincz* . 424, 440, 455
Niagara' menyasszonya. *Nagy Ignácz* 553, 569, 584
Egy lángész' története. Marryat. Angolb. 282, 298, 313
A' boszú. Ír. *Kazinczy Gábor* 729
Egy nap' regénye. Franczia 506, 522, 537
Az éji megtámadás. Franczia 155, 169
Az útlevél. Franczia 250
Armaghi vak. Franczia. *Osváth F.* 381
Szerencse és balsors. Franczia. *Böszörményi* 601, 611
A' tullinsi vak. Franczia. *Mód Károly* 700
Lekain. Franczia. *Kazinczy Gábor* . . . 748, 763
A' jó régi idő. Franczia 774
A' vendégház. Spanyol 357
Éjfél. Német 12
Emmi. Seidl ut. Németb. *Kazinczy G.* . . 217, 234
Az álarcz. Laube. Németb. *Kazinczy G.* . . . 392
Levelek a' szegény wiltshirei lelkipásztor' naplójából. Zschokke ut. Németb. *Zsogovics István* 631, 647, 662, 679
Egy siciliai alakos' önvallomása. Német. *Bánk* 792, 809
A' kozák. Orosz 201
Szerelmes kaland Dseddában 476

Románczok 's rokon.

A' remete. *Ormós László* 28
A' futó csillag. *Vachott Sándor* 134
A' szilaj lány. *Vachott Sándor* 186
Béla herczeg. Koszorúzott balláda. *Pap Endre* . 269
Béla. Jutalomballáda. *Kazinczy Gábor* 343
A' bányász. *Gaal* 474
Az árvizi hajós. *Vörösmarty* 550

Énekek és dalok.

Az elmaradók, *Vörösmarty*, 55. Az öngyilkos, *Ormós L.*, 70. A' nemes' bújа, *Tóth L.*, 168. Hölgyeinkhez, *Erdélyi*, 200. Ti és én, *Orosházy*, 216. Válódal, *Borkúti*, 217. Sírkertben, *Erdélyi*, 233. Ábránd, *Makáry*, 297. A' magyar leány, *Soltész Dániel*, 297. Virasztás, *Beőthy Zsigmond*, 312. Magyartalan hölgyhöz, *Vachott S.*, 312. Magasztalás, *Pap Endre*, 356. Sejtés, *Vachott S.*, 357. Búének, *Pap Endre*, 392. Kis lány' dala, *Erdélyi*, 439. Vendég szerelem, *Soltész Dán.*, 440. Fohász (pesti özönvíz után), *Székács*, 455. A' beteg anya, *Vachott Sándor*, 455. Vándordal, *Spetykó Gáspár*, 505. Élet' fája, *B. Eötvös József*, 568. Egy emlékvirág' visszaküldésekor, *Soltész D.*, 600. Hazámhoz, *Laszlavik*, 601. A' végzethez, *Ormós I.*, 630. A' koszorú, *Sárosy*, 662. Őszinteség, *Sujánszky*, 679. Pipadal, *Sárcsy*, 695. Szép év, *Sárosy*, 717. Rákoson, *Spetykó G.*, 728. Zenta, *Spetykó G.*, 728. Vád, *Sujánszky*, 791.

Epistola.

Barátomhoz. *Csatáry* 330

Epigrammák.

Húsz, *Ormós L.*, 71. Janka, *Tóth Lőrincz*, 135 Ída, *Tóth L.*, 136. Emlékkönyvbe, *Orosházy*, 136. G. Széchenyi Ferenczhez, *Czuczor*, 380. Revistye' vára, *Tóth L.*, 380. Hűtlen Lidi, *Tóth L.*, 380. Pördi, *Tóth L.*, 380. Ösy, *Tóth L.*, 380. Laurához, *Erdődgh Dániel*, 380. Élet, *Ormós L.*, 381. Pest, *Vörösmarty*, 522. Epigrammák az anthologiából, *Székács*, 135, 381, 391, 392.

SZINÉSZET.

Javaslat a' szinészet' ügyében. *Egresy Gábor* . . 118
Magyar játékszini krónika, *többektől*. 16, 30, 63, 79, 110, 143, 160, 175, 189, 207, 221, 237, 271, 287, 302, 315, 335, 351, 511, 544, 559, 591, 607, 620, 639, 653, 704, 717, 734, 751, 797.

HANGÁSZAT.

Hangászati szemle, *S. F.*, 127, *Cs. I.*, 368, 399, 432, 656, 688, 718, 767.

VEGYESEK.

A' titoknok 206
Karamsin 240
A' halhatatlanná lett inas 815
Egy kakasviadal 696
Apróságok 112, 176, 208, 224, 272, 368, 384, 416, 448, 512, 526, 528, 560, 720, 752, 768, 783, 800.
Nyilatkozás, *Kazinczy G.*, 320. — Budapesti árvíz' ügyében. *Vállas*, 400. — Előfizetési jelentés, 621.

Nyomatott Budán, a' magyar királyi egyetem' betűivel.